Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 203 (11701) | 1981 чылдың сентябрь 1, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ЭКИИ, ШКОЛА

Бөгүн — сентябрьның бири, чаа өөредилге чылының эгези, совет өг-бүле бүрүзүнге өөрүшкүлүг байырлал. Совет улусту делегейде эң-не эртем-билиглиг деп адап турары-даа таварылга эвес. Өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде бистиң чуртувуста 100 млн. кижи хаара туттунган. Бистиң республикада өөредилгениң аңгы-аңгы хевирлеринде 75 муң кижи хаара туттунган азы үш кижиниң бирээзи-ле өөренип турар болу берген. Бо чылын республиканың школаларынга 7100 бирги классчы, 64 муң ажыг школачы өөренир.

Совет Эвилелинде делегейде бир-ле дугаар улус өөредилгезиниң чаңгыс аай, ёзулуг демократчы системазы тургустунган. Онгу беш чылда бүгүнүнү ыяап-ла ортумак өөредилгеже шилчилге бүрүн доозулгаш, сайзырангай социалистиг ниитилелдиң кайгамчык улуг чаалап алыышкыны ол болур. «Школага өөредилгениң, күш-ажылга кижизидилгезиниң болгаш мөзүг-шынар кижизидилгезиниң шынарын бедидер, өөредилгениң амыдыралбиле харылзаазын херек кырынга быжыглаар, ниитиге ажыктыг күш-ажылга школачыларны белеткээр» дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинге онзалап айыткан.

Бистиң чуртувустуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле кайгамчык улуг соруглаларны салган партийжи съездиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле шиитпирлерин күүседири дээш долу энергия-биле ажылдаары чаа өөредилге чылының онзагай чүүлү болур. Бо талазы-биле тус-тус башкылар коллективтери канчаар ажылдаарының кол угланышкынарын чоокта чаа болуп эрткилээн боттарының август төвүлел хуралдарынга тодарадып алганнар. Өөредилге-кижизидилге ажылының шынары, школачыларның идейполитиктиг кижизидилгези, күш-ажылчы кижизидилге болгаш профугланышкын айтырыглары кол черни ээлээр апаар. Маңаа мурнакчыларның үлегер-чижээ, өөредилге-кижизидилге ажылында мөөннеттинген арга-дуржулга калбак нептередилгелер алыр ужурлуг.

Эрткен өөредилге чылында ийи муң үш чүс ажыг башкы боттарының башкылап турар эртемнеринге ургуларның багай демдек чок өөревирин чедип алган. Барык муң тос чүс чыгаа класстарда өөредилге чүс хуу болган. Бии-Хем, Таңды районнарда школаларның өөредилге деңнели бедик. 1979—1980 өөредилге чылынга бодазырга, школаларда ниити өөредилге деңнели база 99 хуу чедир өскен. Башкылаашкын ажылының ёзулуг мастерлери деп мактадып турар башкы кадрлар школа санында бар. Онгу беш чылдың түңнелиниң-биле оларның эң тергиннеринге алдарлыг аттарны типсып, чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан болгай. Өөредилге-кижизидилгеге шынарны болгаш ажыктыг чорукту чедип алган мурнакчы башкыларның дуржулгазын иептередири чугула.

Октябрь Революциязы орден-биле Чадаананың № 1 школазының башкызы Д. К. Хомушку, Күшажылдың Кызыл Тук орден-биле Кызылдың № 14 школазының директору Л. А. Галактионов, Бай-Тал ортумак школазының башкызы С. С. Тойлу, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле Баян-Кол ортумак-школазының башкызы Р. С. Кыргыс, Тураның № 1 школазының башкызы М. К. Макеева дээш өскелер-даа шаңнаткылаан. Башкының атаалдары, ооң ролю, кижизидикчи салдары улуг. Ооң ажылынга иегелде база кажангызындан артык улуг.

Чаа өөредилге чылы партияның XXVI съездизиниң материалдарын улам ханы өөренириниң чылы болуру чугаажок. Коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларынга, марксисчи-ленинчи мирогозрениеш хевирлээринге ооң ужур-дузазы улуг.

Күш-ажылга өөредилгени болгаш кижизидилгени, школачыларның профессионал угланышкынын сайгырангайжыдары — эң чугула айтырыгларның бирээзи. Бүдүрүлге өөредилгезиниң базазын быжыглаарынга, күш-ажылга кижизидилгени херек кырынга боттандырарынга школа коллективтериниң ёзулуг дузалакчылары бүдүрүлгелер, ажылагайлар болуп турар. Келир үеде боттарынга ажылчын кадрларны четчир кылдыр белеткеп алырынга дузалаар деп бодаар болза, олар боттарыла шиитпирлеп турары эренгей. Бүдүрүлгелер болгаш ажыл-агыйлар хамааржып турар школа коллективтери-биле ажыл-херекчи харылзааны быжыглаарын чаа өөредилге чылында чедип алыры негеттинип келген.

Школа назылыг чаңгыс-даа уруг өөредилгеден дашкаар артпазын дээш улуг ажылды башкылар коллективтери көдээ Советтер-биле кады чорудар ужурлуг. Бүтүнүнүң өөредилгезин боттандырарыынчан бүрүн чедип алдынар. Узаткан хүн бөлүктерин улам хөйнү организастаары, оларның ажылын экижидери, школачыларны изиг чем-биле хандырары база кичээнгейден дашкаар артпас ужурлуг.

Чаа өөредилге чылы республиканың улус өөредилге органнарынга болгаш башкылар коллективтеринге он бирги беш чылдың баштайгы чылында чедишкинниг ажылдаарының, келир үениң төлептиг хамаатыларын кижизидеринге билинип, күжүн-бараалгадырының база бир чылы болур ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН-АМЫДЫРАЛГА!

ПЕРСПЕКТИВТИГ ПЛАН-БИЛЕ

Секретарьга сөс

Малга четчир чем курлавырын тургузарын бистиң партпивые кол чугула сорулгаларның бирээзи кылдыр салып турар. Бо чугула ажыл-херекке холбаштыр СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдургаш, бистиң совхозтуң дирекциязы болгаш шында партком, өске-даа хөй-ниитиг организациялар, кедээ ажылагайның специалистери-биле кады чемнер белеткээринээ үр чыдарда перспективтиг планны ажылдап кылган. Ону чогаадып кылырда эрткен чылдарның дуржулгазын база барымдаалап көрген. Бир эвес малга чемнер четчир кылдыр белеткеттинген болза, кыштаглаашкын хүр-таагай эртер, малдың чаш толу хөй алдынарын практика көргүскен.

Ниитизи-биле эрткен кыштың шыгыы шылгалдазын бистиң совхозтуң малчынары аздарлыы-биле тудуп шыдаан, торүүр чүс хойдан-на 95 хураганы алган. Кыштаглаашкынны Аксы-Барлык, Бижиктиг-Хая салбырлары организастыг, үүр-таагай эртиргеп. Ону эрткен чылын малга хөй чемни белеткээри-биле чедип алган.

Ынчалзажок белеткеп турар мал чемнерин шиитп хереглелге ыракта четпес. Совхозтуң специалистериниң санап турары-биле алырга, шаар болган бода малдарны кышкы үеде тургузу азыраан дилеп. түле сиген безин 10500 тон. на херек, ооң-биле капсырлаштыр малдың өске чулуктуг чемнерин база белеткээр ышаар. Ол үеге совхозтуң коллективизиниң-ле шиитпирлээри база берге деп чүве билдинигр. Ону барымдаалаан совхозтуң дирекциязы болгаш онда партком, кедээ ажыл-агыйның специалистери мал чемнерин бүдүрерин ковуедиринин перспективтиг планынга үнделип алырынга ажылдан турар ужурдаа ол.

Ажыл-агыйда 3550 гектар хөй чылдыг сигеннерин тарып турар. Ооң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле чылдың-на 18 хире центнер дугайында АКШ-тың шиитпирлери боо-чепсекти контроль чокка эдерер бүдүрериин оруубиле улам ынайлаарынче киржи төрелгетенин чыган турар-дыр» деп. ТБЧ-ниң документизинде айыткан.

«Америк чазактың ол базымы бүгү делегейде тайбынга араатанзыг кыжаныышкын болуп турар болгаш улустарның тура-соруунга ырлегей-ле удурланышкан үүлгедиг-дир. Ол базым социалистиг чурттарны коргудар соруга-биле шериг талазынга артык күштү чедип алырынче, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге, улустарның хамаарышпас чоруунга удур, делегей хемчээлинге америк тергинделдя тургузарынче утланган».

Дайын кыпсыкчыларының чимзеннишкиннерине удур, тайбынга камгалаар дээш демисселди идепкейжидеринче Черинң тайбыңга ынак бүгү күштерин ТБЧ кыйтырган.

ТБЧ-ниң медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). «Тайбынга камгалаары — кижиниң эң-не эргим үнелиг херээ, ооң кол оргезин-дир» деп, делегейниң ийиги дайыны эгелээнден бээр 42 чылынга үткүштүр 1981 чылда Тайбынның делегей хүнүн таварыштыр Тайбынның Бүтү-делегей Чөвүлелиниң (ТБЧ-ниң) Хельсинкиде тараткан медеглелинде онзалап демдеглээн.

«Боо-чепсекти эңдере бүдүрбүшаан, чепсек садыглаарын-га улам байып, халантыг хемчээлин билип алыры безин берге шак ындыг халапче делегейна чыган турар», америк администрациянын болгаш шериг-үлетүр комплекизининң политиказын документтеде шиитпирлиг бүрүү шапкан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. В. Василец). Кеш-соок ыглаар мурнуу-африкан ёзучурумнуң Анголага удур өөскүдүн үндүрген улуг хемчээлдиг агрессиязының дугайында айтырыгны ол чурттуң дилээн-ёзугаар КНО-нуң чугаалажып киргиккен.

Расисчи шеригдериниң 135 танкылыг, 38 вертолёттуг болган артиллериялыг улуг күштери халдашкынны кылган деп, Анголаның КНО чанында доктаамал төлөөлекчизи Э. ди Фигейреду дыңнаткан. Барыын чүктүң империалистиг бүрүзелериниң бергени азы оларның чөпшээрели-биле белеткеттинген бомбаларны «Мираж», «Импала», «Бакканир» дээр самолёттар ангола хоорайларже болгаш суурларже октаан. Төлөзиленикчи дээрбечилер дайын чорудулгаларында киржип турар. Тайбын чурттакчы чонну араатанзыг ёзу-биле кара туразында аажылавышаан, чурттуң мурнуу талазында чамдык районнарны расистер эжелеп алган.

Барыын чүк империализминиң болгаш неоколониализминиң политиктиг, экономиктиг, шериг болгаш дипломаттыг улам калбак деткимчезин Мурнуу Африка ажыглап турар деп, ангола төлөзлекчи медеглээн.

Мурнуу-африкан шеригдерни Анголадан доп-дораан үндүрерин Э. ди Фигейреду нетээн болгаш бодунуң камгаларынга аргазын быжыглап алырда Анголага деткимче көргүзеринче КНО кежигүнерге күрүнелерни кыйтырган.

Зимбабвениң төлөзлекчизи Э. К. Машингайдзе Африканың болук чурттарының мурнуундан чүве чугаалаан, Преторияның үүлгедишкиннерин Анголаның бот-эргезин болгаш бүрүн бүдүн девискээрлиг турарын дерзин ёзу-биле үрээн кылдыр көргүспүшаан, Преторияның агрессиязын агартыр дээр Вашингтонуң оралдажышкынарын бүрүү шапкан, чүге дээрге мурнуу-африкан агрессорларны америк төлөзлекчи камгалаан, АКШ-тың туружун агартып турган.

Анголаже халдаашкынны бүгү делегей, Айыл чок чорук Чөвүлелиниң Каттышкан Штаттардан өске бүгү кежигүннери карган килеңизин деп, Кубаның КНО чанында доктаамал төлөзлекчизи Р. Рао Куорн демдеглээн. Анголага удур хораттан агрессия дээш АКШ харысалга чүктээр ашаар деп, ол чугаалаан.

Бьетнамның, ГДР-ниң, Мексиканың, Бразилияның болгаш өске-даа чурттарның төлөзлекчилери Мурнуу-Африка республиканың ёзу-чурумун, ооң агрессчи үүлгедишкиннерин бүрүү шаап чүве чугаалаан.

Преторияның үүлгедишкиннери ангола улустуң революстуг чаалап алышкынарын чок кылырынче, Африканың Мурнуу чүгүнде төөгү чорудулгазын дедир ээлдиреринче угланган деп, ССРЭ-ниң төлөзлекчизи Р. С. Овчинников чугаалаан.

Мурнуу-Африка Республиканың шуут дорт агрессия кылырынга диттигишкининде чажыт чүве чок-тур, чүвениң ужуру чүл дээрге, империализм болгаш агрессия күштеринин талазындан ооң агрессии планнарын деткимээр дээранге ол бүзүрелдиг турган-дыр.

Моон-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң туружу тодаргай болгаш билдингир деп, оратор онзалап демдеглээн. Хостуг болгаш хамаарышпас Африканың демселиниң талазында бис. Боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш ам-даа демисселди-шаан африка улустарның талазында бис.

Расистерниң агрессиязын буруу шапкан

ЛУАНДА. (СЭТА). Мурнуу-Африкан командылал черинин Мурнуу-Африка Республика Анголаның девискээриинден бодунуң шериг кезектерин дедир үндүрүп эгелээн дээр аянныг чулчуруушкунуун Ангола Улус Республиканың Камгалал министерствозу шиитпирлиг буруу шапкан деп, Ангол агентилел дыңнаткан. Агрессорларның шеригдери АУР-нуң девискээринде турбушаан деп дыңнадыгда айыткан.

Мурнуу-африкан ат-шеригниң Анголаже халдаашкынны республиканың министрлер Чөвүлелиниң дүрген чылдыктан хуралынга буруу шапкан, ол халдаашкынның аас сорулгазы КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң № 455 резолюциязынга үндезилээш, памяти айтырыгны шиитпирлээринге шаптыктаары болуп турар деп, ол хуралга хүлээп алдынган доктаалда чугаалаан.

Анголаны хостаарыныы улусчу чепсектиг күштериниң кезектери-биле кадыг-дошкуу тулчуушкуннарының соонда эжелекчилер Кувене можунуң девискээринде чамдыкчы эжелеп алган деп, документтеде демдеглээн.

Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязының — бодунуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлөзлекчилиниң удуртулгазы-биле Намибиның улузунуң чорудун турар демисселди чугаажок деткип турарын АУР-нуң министрлер Чөвүлели бадыткаан.

Мурнуу-Африка Республиканың расисчи-чурумунуң шеригларын бот-эргелиг Анголаның девискээринден үндүр ойладырга ангола улуска бүгү талалыг дузаламчы көргүзеринче Африка чаңгыс-оң организациязының кежигүнерин бүгү чурттарны, а каржадап-когараан районнарның чонунга болдунар-ла арталыг бүгү дузаны чедиреринче — делегейниң хөй-ниитизин ангола чаазак кыйтырган.

КЫЗЫЛ ТУК-КАА-ХЕМЧИЛЕРДЕ

Каа-Хемниң мяш ажылагый коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онзалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чедишкиниг ажылдан келген.

РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы болгаш ол-ла адырның ажылдакчыларының профсоюзтар Төп Комитединиң каттышкан хуралынга «РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының аразында Бүтү-эвилел болгаш Бүтү-россия социалистиг чарыжының түңнелиниң чугаалашкан. Ук хуралдың доктаатканы болза, яйнги квартал болгаш 1981 чылдың бирги чартыының түңнели-биле Тыва АССР-ниң Каа-Хемняш ажыл-агыйның коллективиниг РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң болгаш Ыяш ажыл-агый үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профсоюзтар Төп Комитединиң шилчиир Кызыл туган болгаш ажыа шаңналың тыпсырын шиитпирлээн. Ук ажыл-агый (директору Ю. А. Кравцов, парторганизация секретары П. С. Бизин, профсоюзтар комитединиң даргазы В. Г. Толстов) каш чыл улаштыр планныг онзалдаларын бүгү көргүзүлтер талазы-биле чедишкиниг күүседип келген. Эрткен чедя айларда үлетпүр продукциязын пландан ажыр 11 муң рубльге сайгарган. Пландан ажыр тулуг мяжын 900 кубометрни, диллиг материалдарын 1100 кубометрни кылып белеткээн.

Коллективте социалистиг чарыштың типлекчилери циклорама ажылчыннары Ф. И. Киримов, С. Г. Сметышев, С. П. Дьяченко; чолаачылар В. С. Пилецкий, И. М. Ященко, В. Л. Трегубов, В. Г. Нелюбов болгаш ооң-даа өскелер онаашкан үлүг-нормазын ажыр күүседип, ону ажылдан турарлар. Лесниктер М. З. Голодин, И. С. Чепкасов, А. Е. Лубошняков олар тодентиг ажыл-ишчи-биле эшеөрүнге эки үлетер-чижекти көргүзүп турарлар.

В. ШУМЕЛЬДО.

КОММУНИСТИҢ ҮЛЕГЕРИ

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң хойжуларының аразында калбарган чарышка коммунист Чагыр Чашович Кара-Доңгак эки түңнелдерин чедип ап келген. Эрткен берге кыжын безин ол чүс баш хойга онаштыр 97 хураганы онча-мендя камгалап алган. Ол ышкаш бир баш тыва укаалыг хойдан 2,700 грамм дүктү кыргаан.

Коммунист хойжу чедишкиниериниң кол дозун — ыяш санында малга четчир санныг чемня белеткеп алырындая кол хамаарыкыр деп санап турар. Каан-халыңнын берге бо чайын ол кыштаглаашкынга база белеткелдя хынамчалыг чоруткан. Кажаазының сентелгезин чазын-на бүрүн доозкан.

Р. ТАС-ООЛ.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

«Ак-Туруг» совхозтуң сигеи шөлдеринде ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавырларын тургузуп алыр дээш ажыл-шин хайнышкынын үргүлчүлевишаан.

Бо хүннерге чедир 3800 тонна сигенин кескен. ооң ниитинден 750 тоннаны хол кадыыры-биле кезип, бөлүп сараатгаан. 3120 тонна сиген белдүнген, 110 тонна силосту, 338 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Сигенчилер аразында социалистиг чарыш калбарган Хоотуп тудугжу коммунист Василий Канзаның удуртканы бригадазын 31 тудугжузу совхозунга 73 тонна сигенин кезип белеткен берген.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

АНЫЯКТАРНЫҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Бии-Хемниң комсомолчулары болгаш аныяктары мал чемниң белеткелинге телептиг салыышкынын киирип турар. Ниитизи-биле районда сиген кезидээзикде 4 комсомолчу-аныяктар бригадалары хаара туттунган.

Олардан Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтан Григорий Цыбиңге удуртқан № 1 бригада, ол мынаан «Өөк» совхозтуң Тарлаг салбырынга Шактар Иүрзет-оолга удуртқан № 1 бригада элээн чедишкинниг ажылдаан. Айыттынган бригадалар аяқшыктардан, хемнер ойналыктарындан түс-түзунда 110—176 тонна чедир сигенни кезип, сараатгаан. Ооң-биле чергелептир район школачыларындан хөй кижи база холбиле сиген кезип, будук-бүрү белеткен чайлаан. Олар түгле будук-бүрүнү безин 71 тонналы белеткээш, ажыл-агыйларга хүлээткен.

Э. ОНДАР.

БӨГҮН ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ЭГЕЛЭЭР

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Бо чылдың бирги чартыында Эрзин районнуң үлетүүр будурүлге черлериниң аразында кызбаргай социалистиг чарышка чурттагга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң коллективи бирги черниң ээлээн, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Мактал-шаңналга толептиг болган эргелелдиң ажыл-ишчилери эрткен айларның дургузунда чонга ачы-дуза чедиреринниң планныг даалгазын 109,5 хуу күүсеткен. Мурнуунда чылдарда карылгалыг ажылдан турган коллективке куш-ажылчы чедишкиннер ана-ла чонга келбөн. Чонга ачы-дуза чедирип келген адыртарда ажылдап турар кадрларны сонуургалып, мергежилгин өөренип көргеш, тус-тус ажылчын объектилерге оларны быжыглаан, моральдыг болгаш материалдыг деткимчени ажылчыннарга чотумчалыг көргүзүп келгининден куш-ажылчы сагылга-чурум эмнежээн, ажылдың ажыктыг чорууу база бедзон. Ачы-дуза чедирер черлериниң ажылдаар шактарын чурттакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан.

Чурттагга-коммунал ажылагыйның тус-тус коллективтериниң аразында чарыштың түңнелин үндүрерге, чонга ачы-дуза чедиреринниң талазы-биле эртем айларның орулга кирерининң планын ажыр күүсеткен хөп чуур-черинин, ажылчылар бажыңының, чунар-бажыңнын коллективтеринин бирги, ийиги, үшкү черлерин дараалаштыр эзлээп, шаңнал-макталга төлептиг болганнар.

Эрткен айларның социалистиг хүзөлгезин ажыр күүсеткен хөп чуур черниң коллективи Бады Миянче удуртуп турар. Олар боттарының ажылдаар шагын чүгүртакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан болгаш чуур хөптерни ажыл шагының сөөлда база дыштавыр хүннерде хүлээп алырлар. Бо ажыл-ишчин коллектив «Мөрөн», «Чаа оруқ», Ленин аттыг совхозтарының фермаларынга чотумчалыг көргүзүп келгининден куш-ажылчы, сагылга-чурум эмнежээн, ажылдың ажыктыг чорууу база бедзон. Ачы-дуза чедирер черлериниң ажылдаар шактарын чүгүртакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан.

Чурттагга-коммунал ажылагыйның тус-тус коллективтериниң аразында чарыштың түңнелин үндүрерге, чонга ачы-дуза чедиреринниң талазы-биле эртем айларның орулга кирерининң планын ажыр күүсеткен хөп чуур-черинин, ажылчылар бажыңының, чунар-бажыңнын коллективтерин бирги, ийиги, үшкү черлерин дараалаштыр эзлээп, шаңнал-макталга төлептиг болганнар.

Эрткен айларның социалистиг хүзөлгезин ажыр күүсеткен хөп чуур черниң коллективи Бады Миянче удуртуп турар. Олар боттарының ажылдаар шагын чүгүртакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан болгаш чуур хөптерни ажыл шагының сөөлда база дыштавыр хүннерде хүлээп алырлар. Бо ажыл-ишчин коллектив «Мөрөн», «Чаа оруқ», Ленин аттыг совхозтарының фермаларынга чотумчалыг көргүзүп келгининден куш-ажылчы, сагылга-чурум эмнежээн, ажылдың ажыктыг чорууу база бедзон. Ачы-дуза чедирер черлериниң ажылдаар шактарын чүгүртакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан.

Чурттагга-коммунал ажылагыйның тус-тус коллективтериниң аразында чарыштың түңнелин үндүрерге, чонга ачы-дуза чедиреринниң талазы-биле эртем айларның орулга кирерининң планын ажыр күүсеткен хөп чуур-черинин, ажылчылар бажыңының, чунар-бажыңнын коллективтерин бирги, ийиги, үшкү черлерин дараалаштыр эзлээп, шаңнал-макталга төлептиг болганнар.

Эрткен айларның социалистиг хүзөлгезин ажыр күүсеткен хөп чуур черниң коллективи Бады Миянче удуртуп турар. Олар боттарының ажылдаар шагын чүгүртакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан болгаш чуур хөптерни ажыл шагының сөөлда база дыштавыр хүннерде хүлээп алырлар. Бо ажыл-ишчин коллектив «Мөрөн», «Чаа оруқ», Ленин аттыг совхозтарының фермаларынга чотумчалыг көргүзүп келгининден куш-ажылчы, сагылга-чурум эмнежээн, ажылдың ажыктыг чорууу база бедзон. Ачы-дуза чедирер черлериниң ажылдаар шактарын чүгүртакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан.

Чурттагга-коммунал ажылагыйның тус-тус коллективтериниң аразында чарыштың түңнелин үндүрерге, чонга ачы-дуза чедиреринниң талазы-биле эртем айларның орулга кирерининң планын ажыр күүсеткен хөп чуур-черинин, ажылчылар бажыңының, чунар-бажыңнын коллективтерин бирги, ийиги, үшкү черлерин дараалаштыр эзлээп, шаңнал-макталга төлептиг болганнар.

Эрткен айларның социалистиг хүзөлгезин ажыр күүсеткен хөп чуур черниң коллективи Бады Миянче удуртуп турар. Олар боттарының ажылдаар шагын чүгүртакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан болгаш чуур хөптерни ажыл шагының сөөлда база дыштавыр хүннерде хүлээп алырлар. Бо ажыл-ишчин коллектив «Мөрөн», «Чаа оруқ», Ленин аттыг совхозтарының фермаларынга чотумчалыг көргүзүп келгининден куш-ажылчы, сагылга-чурум эмнежээн, ажылдың ажыктыг чорууу база бедзон. Ачы-дуза чедирер черлериниң ажылдаар шактарын чүгүртакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан.

Чурттагга-коммунал ажылагыйның тус-тус коллективтериниң аразында чарыштың түңнелин үндүрерге, чонга ачы-дуза чедиреринниң талазы-биле эртем айларның орулга кирерининң планын ажыр күүсеткен хөп чуур-черинин, ажылчылар бажыңының, чунар-бажыңнын коллективтерин бирги, ийиги, үшкү черлерин дараалаштыр эзлээп, шаңнал-макталга төлептиг болганнар.

Эрткен айларның социалистиг хүзөлгезин ажыр күүсеткен хөп чуур черниң коллективи Бады Миянче удуртуп турар. Олар боттарының ажылдаар шагын чүгүртакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан болгаш чуур хөптерни ажыл шагының сөөлда база дыштавыр хүннерде хүлээп алырлар. Бо ажыл-ишчин коллектив «Мөрөн», «Чаа оруқ», Ленин аттыг совхозтарының фермаларынга чотумчалыг көргүзүп келгининден куш-ажылчы, сагылга-чурум эмнежээн, ажылдың ажыктыг чорууу база бедзон. Ачы-дуза чедирер черлериниң ажылдаар шактарын чүгүртакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан.

Келир кышка белеткел ажылдары база чоруттуруп турар. Чурттагга-коммунал ажыл-агыйның тус-тус объектилериве шиитпир-биле 146 тонна хомур-даш дүжүртүүген. Аалчылар бажыңының одагга системазынга сентелге ажылдарын чазын-на кылгаш, ооң ажылдарын хынаан. Хөп чуур черлер болгаш чунар-бажың комбинадынга улуг сентелгени кыска хуусаада чорудар дээш анда белеткел ажылдарын бай улур кылын чорудуп турар.

Чурттагга-коммунал ажылагыйның ажылдарын ажыл-ишчи коллективтериниң ажылчыннары, чонуун амыдырал хандырылгазын улам экижидеринге бараан болуур хүзөлгезин ак сетилдиг күүсеглер дээш шуудургу ажыл-иштиг хаара туттунган, тура-соруккур ажылдан турарлар.

М. ОНДАР.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН КУДУЛААН, ЧҮГЕ?

ХООРАЙ чанның совхозу «Кок-Тей» девискээриңде одар-белчиринің-даа база сиген, тараа шөлүүң-даа талазы-биле дыка таврымча чок байдалда туруп турар. Тараа аймаа тарың турар шөлдери элезинвелчек хөрөүнүүр болгаш, довураан чылдың-на хат чула шаап ап турар. Оон уламыңдан шөлдериң дужүлү шоолуг эвес, үнүш ажылагыйы совхозка орулга бербейн, харың карылгалыг болуп турар.

Совхоз колдуунда-ла сүткүр уксаллыг инектерни өстүрериңге болгаш сүт будуруп, ону хоорайга чорудуп бээрингe спецнализастаттынган. Орулга-ла ап болур адыры ол. Оон аңгыда эрткен чылдан эгелээш, совхозка хаван азырап өстүрер комплексти база ажылгалга киирген. Ук комплекс дыка хөй чедир кылдымаан чүүлдерлиг болгаңындан болгаш оон чанында ажылчыннар чурттаар бажыңбалгат түттунмааны-биле амдаа ажылы шуудавайн, берзе чогуур беримчеин оон албайн турар. Ынчангаш, ажылагыйның кол даяныр чери — сүткүр инектер фермазы. Фермага ан-не негелделиг айтырыглар болза эки оттуг одар-белчиринерниң чедишпеези, мал чемин бедеткээр базазының хөшкаа. Ол чорук инектериң сүткүр продуктулуунга багай салдарны чедирип турар.

«Кок-Тейниң» фермазы чай дургузунда канчаар ажылдан келгенин ап көрээлиңер. Фермага бо чылын инектиң баш санын 400 чедирери көрдүнген. Ам херек кырында 328 баш санаттының турар. Оон иштинден саары 247 инек. Чылла инектен-не 2260 кг сүт саар планныг. Эрткен чеди айларның дургузунда бир инекке онаалтыр 1067 кг сүт сагдынган, азы чыл планының чартыы бээин четпээн. Эрткен чылдың ол үезинде турганынга деңнээрге, инектен саап алыр сүт 125 килограмм кудулаан. Сүт будурерин алырга, ферма иштизи-биле чылда 900 тонна сүт саар тургаш, чеди ай иштинде 402,1 тоннаны сагган. Ол база-ла чыл планының чартыы четпээн. Сүт будурери эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 77 тонна эвээжээн. Чеди айларда ферма күрүлеге салар ужурлуг 4180 центнер сүдүнден 3480 центнерин дужаап, планын 83,2 хуу боттандырган.

ҮСТҮНДЕ сан-фактылардан алгаш көөрге, он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыында «Кок-Тейниң» фермазы кол коргузүүлер талазы-биле эрткен чылдың ол үезиндеи дыка кудулаашкынга таварышкан-дыр. Мурнунда чылдарда Кок-Тей фермазының-даа, оон саанчыларының-даа ат-сураа чүгле районга эвес, харын республикага билдингир турган болгай. Ол ферманың дыка хөй саанчылары бир инекке онааштыр үш муң ажыг килограмм сүттү саап турду. Ам улам көдүрүүр байтыгай, харын-даа дорайтан турарының ужуру чүдел? Ындыг айтырыг чайгаар-ла тургустунуп келир.

Совхозтуң зоотехниги Мария Ивановна Чиркованың болгаш ферма эргелекчизи Игорь Петрович Сагоянның бодап турары-биле алырга, сүт саалдазының кудулаан, ону будурери болгаш күрүнеге садарын эвээжеп турарында боттуг чылдагаанвар бар болуп турар.

Ферманың коллективи партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, чаа беш чылдың баштайгызының планныг онаалдаларын күүседир дээш күженнишкиннииг ажылдап эгелээн. Эрткен кыш берге болган ужурундан ферманың инектери арык-доруктуг чаче кирген, оон аңгыда мал чеминге хереглеп турган тараанын күүлавыры артпайн барган. Чай эгелээри биле-ле инектерни өрү Кок-Тейже чайлагларткан, саалларны ажаа чорударын организастаан. Ынчалзажок саалда элбевээн.

Ферманың колдуг саап инектериниң хөй пурузуу брупеллёзтан аарыг болган чорук сүтү будурерин болгаш ону садарын көвүдедиринге улуг шаптык таварышпырган. Аарыг инектериниң чамдыкшы садар ужурга таварышкан. Оон уламыңдан саар инек саны эвээжээн. Оон ыңай базаа бир четпес чүве болаа инектерге сээрда бээр комбикормнуң үзүктелип турары. Совхозтуң бодунда чарба чок болганда, комбикормну Кызылдың далган тырттырар комбинадындан хире-шаа-биле ап турар. Ынчалзажок ол чем доктаамал эвес, эгин-ле тонуп, үзүктели бээр. Ынчан чемге чанчытың калган инектер сүдүн эдип бербес болгулаар.

Ферманың инээ чайлаглаан болза-даа, оон турар черинде одар-белчиир ыңдыг-ла делгем эвес. Оон кадында чай конучу кандаашкынның болганындан кургаг ховунуң оът-сигени шоолуг үнмээн. Бо бүгү түүлдер ферманың көргүзүүн кудулаткан.

БОТТУГ бергелер турза-даа, Кок-Тей фермазының коллективи ону ажып эртер дээш болдунар чүүлдерин кылып турар. Соолгу үеде болгулаан чаашкынынарның соонда ам ховунуң оът-сигени шымбай хенчелеп үнүп эгелээн. Дупеки кадатты база организастаан. Оон уламыңдан соолгу үеле саалда катап элбеп эгелээн. Ам хүнде инек бүрүүзүнден ортумаа-биле 8 кг чедир сүттү саап, ферма 1800—2000 кг сүттү дужаап турар. Ол көргүзүүнү кудулаткас болза, ферма сүттү будурериниң база күрүнеге садарының планныг онаалдаларын күүседип болур арга бар. Ферма коллективи ынчаар кызып-даа турар.

Чай берге болза-даа, бодупда бижыглаан инектерден сүт саалдазын көвүдедип турар саанчылар фермада бар. Чижээ, Нина Чадамба бодупда бижыглаан инек бүрүүзүнден чартык чылда 1216 кг сүттү сагган. Ол ышкаш Анна Баяндына биле Нина Ондар олар бо чылын сүт саалдазын эрткен чылдың ол үезинде турганындан 17 хуу кевүдеткен. Бо дээрге ферманың ажыглаттынмайн турар күрлавыры-дыр. Саанчы бүрүү мурнакчылар ышкаш ынчаар дек-дескн ажылдап, бедик туңнелди чедип алыр болза, ферманың иштиңи көргүзүү дыка экижиир апаар.

Моон соңгаар сүт саалдазын кудулатпазының магадылалы — малга четчир немин белеткеп алыры. Бо айтырыг совхозта четпес шиитпиредеттинип турар. Августуң 24-түн медээзи-биле алырга, «Кок-Тей» совхоз 860 тонна сиген белеткээр планындан чүгле 264 тоннаны ылаган, азы 30,7 хуу күүсеттинген, 4900 тонна силос планындан дөвүүн-ле 239 тонна салдынган. Оон аңгыда 148 тонна будук-бүрү белеткээн. Мал чемининг белеткели ыңдыг темпизиг турар болза, чогуур курлавырны тургузуп алыры берге. Совхозтуң удурткулары болдунар бүгү хемнегелерни алыр болза чогуур.

К. АРАКЧАА.

Александр Павлович Аржаков Тываның автосептелге заволунга 22 чыл мотористеп ажылдаан. Мурнакчы ажылчын он бирги беш чылдың үлүүнче 1978 чылда киргеи. Ам оон күш-ажылчы календары өске эш-өөрүн оранчок мурнай берген.

Бо хүннерде оон кады ажылдап турар эш-өөрү августуң планын чедиишкинниг күүседипкен, бедик тура-соруктуун көргүзүп турарлар.

ЧУРУКТА: бешки разрядтың моторизи А. П. Аржаков.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Тарып боозадылга

Шалыпкын дооскан

«Искра» совхозтуң хөй ажылдыглары бо чылын 6 муң баш хойну эдержилгеге киирер болгаш тарып боозадыр сорулгазын багай эвес күүсеткен. Тарыыр хойнуң 3500 бажын Кулун-Дүжер деп черде пунктуга, артианын Чайлаг-Хемде пунктуга тараан.

Кулун-Дүжерде пунктуга тарыкчы техниктер Светлана Монгуш биле Нарыя Монгуш эки ажылдан, хой ажылында бо чүгүлээ кампанияны организастыг болгаш шынарлыг эртпиринге төлептиг үлүүн киргенер. Оон аңгыда малчыннар боттары база хой тарыларының графигин доктаамал сагып, организастыг, ак сеткилдиг чоруун көргүскеннер. Ынчангаш тарып боозадылга кодан бурузунге бүгү-ле зооветеринарлыг негелделерге дүүштүр чоруттунган.

Совхозта уксаллыг бүдүрүкчү малдың ажалдда, кададың багай эвес тургускан. Хөй чылларда кадарчылап ажылдап келген дуржулгалыг малчын Дарыма-Базыр Ховалыг кошкарларның чемгерилге, семиртилгезинче кол сагыш салып, одарладың кадарарындан ангыла, сула, чарба дээш ышкаш немелде чемнерни берип, азырап турар. Ынчангаш коданда бир кошкарның ортумак дениэи 78—80 кг чедип, дугу 3—4 кг-дан эвээжевейн турар.

Кызыманнай малчын бо хүннерде 10 тонна сигенни кезип белеткеп, 10 тонна күргаг өдекти кыштаанда болуп алган.

Малчыннарның малдан төл алыр талазы-биле эки көргүзүүлерни чедип алыры тарыкчы техниктериң шынарлыг ажылдаанындан улуг-биле хамаажыр. А бо совхозта тарыкчы техник Светлана Монгуштуң ажылында хойжуларның хомудалы чок. Ол ук ажылга ажылдаандан бээр он чыл ашкан болгаш арга-дуржулгазы-даа улгаткан. Оон тарып боозаткан коданнары чыл бүрүде хөй төлдү берип турар. Совхозтуң мурнакчы хойжулары Кертик-оол Монгуш 165, Кошкендей Монгуш 104, Чозар-оол Монгуш 103 хураганны төрүүр 100 хойга онааштыр камгалап, доруктуруганнар. Олариың ындыг бедик көргүзүглериг болганынза тарып боозадыр техник С. Монгуштуң база төлептиг үлүү киргеи.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

«ГИГАНТЫНЫҢ» ТАРААЗЫ ЭЛБЕК

Чер ажылының культуразын бедидип, тарылга шөлдериниң беримчезин экижидип, тараа культураларының бедик дужут ёзөр сорттарын шиңгээдип ап тургаш тараа бүдүрер «Гигант» совхозтуң коллективи дужүттү бедидер талазы-биле кескү чедиишкиннерни чедип алган.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында гектар чер бүрүзүнден «Гигантының» ишчилери 38—40 центнер кызылтасты алган.

Комсомолчу Владимир Тимонин (чурукта солагай талазында) дөртку салбырның комбайнерлериниң чарыжынга тиилекчи болган. Аңаа партияның Саль хооркомунуң бюрозунуң байыр чедирген телеграммазын тыпсып берген. Чедиишкинниг ажылы дээш комбайнерге совхозтуң партком секретары А.М. Дубровицкий болгаш кадайы Зинаида байыр чедирген.

Е. НЕДЕРИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДААРТАГЫ ХҮННҮҢ КОМБАЙНЫ

Тарад ажаар «Дон-1500» деп комбайниның шенелдери чурттуң ховуларында эртип турар. Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол углаңмышкынарында айыттынган ол чаа агрегатты «Ростсельмаш» заводтуң коллективи чогаадып тургускан.

Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. Гиталовтуң удурткан бригадазының кежигүнү А. Осипенкога шенелде эрттирер ужурлуг чаа чээрби машиналарның бирээзин бүзүрээн. СЭТА-ның корреспондентизиин комбайнер кабинче чалаан, ында агаар арыг, оон сонгаларындан бүгү шөл көстүп турар болгаш тараанның алдынналчак чалгыглары уткуштур шимчеп органзыг. Тараа кестирер мотовило бүрүңү-биле көстүп чоруур.

Кызыл-тастың кестиирген сыптары транспортёрлап үзүлбес шуушкаа-биле чоруп орар. Ол шөл гектардан-на бежен центнер ажыг дужүттү берип турар. «Нива» болза эң оожум чоруу-биле маказ шимчээр турган. А «Дон» тараа массазын кончуг дүргеңнибиле ажылдап кылып турар— оон бүдүрүкчүлүү улуг болгаш мажактарны чедир үүштаар аппарат-биле хандыртывган.

Комбайнер хенертен хаа көрүүп, бункерже тараанның кирип турарын хайгаарап.

Бүгү кичээнгей база катап ажаалдаже угланган. Ол шөлдеп улуг хат эрткен болгаш кызыл-тасты черже чыттыр шаап каан. Комбайниың дүрлеии Осипенко оожумнаткаш, тараанның сывын улам кыскаладыр кестирип, шөлге чаңгыс-даа сып арттырбаан. Барабан дең-дескн ажылдап чораан. Сигнал ажылдай бергеи: бункер долдунган. Комбайн ол дораан шимчээшкинии сокпаткан.

—Электроника ажылдай бергени ол—деп, Анатолий Иванович тайылбырлай-дыр.— Ол дериг-херекселдер чүгле чогуур үезинде хемчээлдеи азы үрелиишкинии көргүзер эвес, а машинаны чогуур үезинде тургузуптар. Ажылды кончаар кылза чогуурул дээрзин экран көргүзе бээр болгай.

Комбайниың кабиназын электроника кай минута мурнунда чырыдыпкан, ону автомобиль чолаачызы дораан көрүп каап, машиназын бункер чанынче чоокшуладып эккелген.

А. Осипенко журиалга бижип каан: үш шак дургузунда үзүткел чок ажылдавының түңнелинде 280 центнер тараанны чүдүрүп чоруткан. Заводтуң шенекчилер бөлүүбиле кады ол демниг ажылдап турар. Инженер-инструктор В. Зулхузин, слесарь-эптекчи Г. Борисенко, чолаачышенекчи В. Филонов үрелиишкиннерни чогуур хуусазында эдип, ажылдың ямзы-бүрү байдалдарында оон ажылчын органнарының хыналдазын кылып турарлар. Оон соруглазы чаңгыс: машинаның эки талаларын тодарадыры, чедир кылыр ужурлуг ажылдарны өөренип көөрү. Машинаны башкарарын чиигедири, оон шимчедикчизиниң бүдүмчелиг ажылдаарын бедидери дээн ышкаш күзээшкиннерни механизаторлар кылган.

Чер ажылдыгларга удавас чедер ужурлуг көдээ ажылагый техниказы бүгү талалыг шенелделерин А. Гиталовтуң бригадазының ховуларында эртер.

—Ростовтуң машина тудугжулары эки-ле машинаны бүдүрүп үндүргеннер-дир —деп, алдаржаан механизатор чугаалады. Бистиң чуртувустуң болгаш даштыкының-даа комбайн тудуунуң талазы-биле соолгу чаа чедиишкиннер оон конструкциязында киргеи-дир. Ам-даа чедир кылыр ужурлуг ажылдар эвээш эвес-даа болза, иштизи-биле ол ажыл шын кылдыгаи-дыр. Ынчангаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгазы күүсеттинер дээрзинге бүзүрээр мен. Техника-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле амгы үениң негелделериие тааржыр, тараа ажаар бедик бүдүрүкчүлүг комбайны чүрттүң тараажилары алырлар.

В. МАЛИНОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.
Іовоукраинка,
Кировоград область.

Партияның соолгу съездизиниң шиитпирлерин, эш.. И. Брежневтиң айтыышкыннарын удуртулга болдурган, «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериие дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында пропагандист кадрларга камнаг хамаарылгалыг боор, оларның билиглерин доктаамал чаартыр, мергежилин бедидериниң чугулазының дугайында ленинчи айтыышкыннарны хажык чокка удуртулга болдурарының эргежок чугулазын демдеглээн.

Пропагандист — ол база мергежил-дир. Политиктиг, экономиктиг өөредилге кичээли, семинарлар, теоретиктиг конференция бүрүүн пропагандист мергежил чедип алырының болгаш ону бедидериниң даулуг школазы. Надежда Константиновна Рябова ийиги — пропагандист мергежилди чогум-на ыңдыг школаздап чедип алган.

Кызыл районнуң Каа-Хем суурда «Малышок» уруглар садының эргелекчизи Н. Рябова Кызылда күрүнеиниң педагогика институдун доосхаи, бо садикке кижизидиичи башкы боон ажылдап киргеи. Тургустунганындан бээр чээрби чыл болган оюн эрткен чылдың мартта демдеглеп эртиргеи бо уруглар сады Надежда Константиновнаның ийиги бажыңы, а ол бодуманаа он беш дугаар чыл ажылдап турар, оон соолгу сес чылында эргелекчилеп турары бо.

Бо коллективте шуптуг 35 кижи бар. Олар политиктиг чырыдыышкынның ийи школазында үстүнгеи. Кайы-даа школа айда ийи кичээл эрттирип келгеи. Бирги школага кижизидиичи башкылар, олар ында он беш кижи, а ийигизинде поварлар, няиллар болгаш техниктиг ажылчыннар киргеи. Эрткен өөредилге чылының түңнели-биле бо коллектив районда дээрелериниң санында киргеи. Кайы-даа школага кичээл чаңгыс-даа үстүн корбээн. Маказ пропагандистиг ролю улуг. Ол дугайын СЭКП райкомунда пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизиниң оралакчызы С. Маады бадыткап, Н. К. Рябованы дуржулгалыг пропагандистериниң аразында адап турары-даа чоп.

Надежда Константиновнаның пропагандист стажы хөй эвес. Ынчалза-даа ол мергежилин доктаамал бедидер дээш хөй номнар, журналдар номчуп, дуржулгалыг эштерден арга-сумеии айтырып, семинарларга хөй удаа киришкеп. Хөй-пиитиниң хереэ дээш амыр-дыжын бодавайн, шакүезин харомнанмайн кызыманн ажылдап келгеи. Коммунистиг партияның идеаларын кижилерниң мээ-медеерелиие чедирип, ону чоп ортузунга пептередип, улустуң үзел бодалын хевирлээриите пропагандист онзагай чериң эзлээр, оон кижилер-биле ажылдан билиринден, арга-мергежилиден болгаш эртем-билиинаның бригадаларында күшажылдың сагылга-чуруму эки, планныг онаалдаларны доктаамал ажыр күүседнп келгеи.

Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип алырын фабрикада уламчылап турар. Дыка хөй хемчеглерни ажылдап кылгаш, оларны чоорту боттандырарыиче шилчээн. Инженер-техниктиг ажылдакчыларга, албан-хаакчыларга, мастерлерге, ажылчыннарга ол талазы-биле кичээлдерни база организастап турар.

Шынар көрүлдезиниң хүнүн фабрикада неделяда бир катап эрттирери чаңчыл болгаи. Ол ышкаш шынар көрүлдезиниң рейдилерин база организастап турар. «Эң эки даваныкчы», «Эң эки контролёр», «Эң эки механик» деп конкурстарны квартал санында эрттирип келгеи.

Ол ышкаш күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидер дээш бичии механизацияның янзыбүрү херекселдерни ажыглаарын шиңгээдип ап келдинвис— кур азы хептиң адазн даваарда тигни кадыра тударында ажыглаар түскай механизмия даваныр машиналарда тургускан.

Даараан кылгыларың шынарын экижидери дээш элээп ажылдарны кылып-даа турар болза, ам-даа хөйну кылыры, комплекстиг системаны шиңгээдип алырын доктаамал, кызымак чорудары негеттинер.

Бо будурүлгеде 24 чыл ажыг ажылдап келген, бедик мергежилдиг мастер Мария Евлантьевна Потылицинаның бригадазы бүгү көргүзүглер талазы-биле планын күүседип, чарышка бирги черни эзлеп келгеи.

—Барык ийи чыл улаштыр кымга-даа аштырбайн, эки ажылдап келдинвис, кылган ажылывыс база багай эвес үнеледи ап келгеи. Бичии (садык назылыг) болгаш школа назылыг уругларга платьелер, халаттар, чоорган, сыртык хаптары, ак чоорганнар даарап турар бис. Мурнакчыларывыс Рая Кара-Доңгак, Вера Ажи-оол, Тамара Хертек, Тамара Карыма болгаш оон-даа өскелер ажылынга кызымак, кылган ажылының шынары эки болуп турар — деп, бригадир М. Е. Потылицина чугаалады.

Аныяк бригадирлер Е. Г. Шурова, Л. П. Сербо олар болгаш оон-даа өске дыка хөй аныяктар Мария Евлантьевна Потылицына, Надежда Степановна Макарова дээш ышкаш дуржулгалыг хоочуннардан хөйну өөренип, оларның деткимче-дузазын ап келгенер.

Лидия Петровна Сербоуң бригадазының даваныкчылары, өске эштери-биле бир дөмей, даараан кылгыларын чараштыр, шевергин, чогуур негеллеге дүүштүр кылыр дээш кызымак ажылдап тураралар.

—Мурнакчы дуржулганың школазын организастазы кончуг ажыктыг. Кичээл үезинде бөлүк даваныкчыларны чыып алгаш, бир дуржулгалыг даваныкчы кайы-бир операцияны канчаар эң-не дүргеи, эки кылып болуруп көргүзүп бээрге, өскелери ону өттүүнүп, ынчаар даараарынга өөренир. Ындыг кичээлдер аныяк даваныкчының мергежилин бедидеринге дыка дузалаар-дыр. Бистиң бригадавыста Дина Чаржый-оол, Капитолина Селезнева, Любовь Тулуш, Клара Монгуш, Александра Трофимова, Елена Кара-Сал олар эш-өөрүүне эки үлегер-чижекти көргүзүп тураралар — деп, бригадир Л. Сербо чугаалаан.

Кызылдың даараныла фабриказының коллективи боттарыны мурнунда салдыгаи сорулгаларны боттандырар дээш мынчаар ажылдап турар. Комбинатта кыдыныи турар бүгү-ле ажыл-херек продукцияның шынарын бедидеринче, хөй продукцияны будүрериниче угланган. Ам бо хүннерде ында 8 айларның планныг онаалдаларын күүседири дээш чарыш калбарган.

Н. ООРЖАК.
«Шынның» корр.

АЖЫЛ-ИШЧИ ДУРЖУЛГА

Идеология фронтузунуң дайынчызы

ден идей-политиктиг ажылдың дээштин дыка хамаарылгалыгдыр дээрзин Н. К. Рябова бодунуң дуржулгазындан чугаалап орар.

— Бистиң Коммунистиг партиливистиң соолгу съездизиниге хамаарыштыр, силерниң сорудганар чүл?— деп, оон сонуургадым.

— Ону СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Отчет иеткелиинде илереткеи. Кол сорулга бүгү пропагандистерге чангыс: «...съездиниң материалдарын совет кижи бүрүзүне, коммунист бүрүзүне чедирер...».

— Ону канчаар эгелээн база уламчылаар силер?— деп сиинигии айтырдым.

— Келир, чаа өөредилге чылында мен чүгле дузалакчы пропагандист болур мен. Чогум пропагандизивис В. И. Тямченко болур. Эрткен өөредилге чылында өөредилге программазынга кол-ла тема СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдары турду. Чүүндаа мурнунда СЭКП-ниң дашгыны политиказын хандыр өөрендивис. Делегей байдалының дугайында бесседаларны эрттиргилээн бис, амгы үеде национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни, ССРЭ-ниң капиталистиг чурттарга хамаарылгазын сонуургап көргеи болгаш оон-даа өске айтырыгларны сайгардывыс. Ол ышкаш «1981—1985 чылдарда болгаи 1990 чылга чедир үеле ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланымышкынарын» өөрендивис, ону келир өөредилге чылында уламчылаар. Ол дээрге кижи бүрүзүнге дөрт хамаажыр кол документ-дир. Бистиң моон соңгааргы амыдыралывыстың программазыдыр — деп, ол харыылады.

Пропагандистиң ажылы тур үениң ажылы эвес болгай. Ынчангаш ол хүн бүрү болуп чүгле билиг-биле чепсегээр эвес, а дыңнакчыларның ажыл-ижин, амыдыралы-биле чоок таныжары чүгүлә. Надежда Константиновна коллективинде ажылдап турар кижи бүрүзүн беш салаазы дег билир. Оларны политиктиг билиг-биле чепсегленшпаан, олардан база хөйну өөренип ап турар. Ылангыя бо коллективке 20 чыл ажыр ажылдап турар поварлар З. И. Пучкова, В. Н. Пахомова, кижизидикчи Г. П. Замисная, хеп чуур М. М. Акулова, таныыл Х. Л. Зыкова болгаи өскелерден-даа Н. К. Рябова амыдыралдың, ажыл-иштиң чажыттарын өөренип ап чоруур.

Надежда Константиновнаның ажыл-ижин кижилер-биле, оларның кижизидилгези-биле, холбашкан. Оон эргелекчилел турары садиите чеди болуп бар, будун чартык хардан чеди харга чедир 250 бичии чаштар коллективтиг кичээнгейлиг хайгаралында. Тускай мергежили-даа, ийиги мергежилли — пропагандистии чымыштыг ажылы-даа кижилер-биле холбашкан болганда, чүгле билиг-мергежилии удурүп эвес, а чүрээ-биле ажылдаар азы оларга чүмүбиле бердинипгери дуржулгалыг кижизидичи, пропагандист чугулага санап чоруур.

Н. К. Рябованың кичээл эрттирер дуржулгазы онзагай. Ол лекцияны конспектиден сымлады номчуп орбас. Шак дургузунда кижинии мээзи чедиден тос чедир утка-шынарлыг болуп аянарны шиңгээдип алыр дээрзин ол педагог дуржулгадан билир. Ындыг болганда теманың азыс утказынга дүүштүр дыңнакчыларның бодалын тып, беседалажып эрттирери, коргузүт материалдарын чогумчалыг ажылдап билири негеттинер. Ажык кичээл эрттирерии ол кончуг ажыктыг деп санап турар.

— Пропагандистиң чедиишкиии деп чүл? Ону канчаар хемчээрил?— деп оон айтырдым.

— Кижиге өг-бүлези, коллективи, эш-өөрү, амыдыралдың ниити байдалы улуг саздарлыг. Кижи бүрүзү солуиар номчуп, телевидение, кино көрүп, радио дыңнап чаңчыккан. Айда ийи удаа дыңнакчыларым мурнунга үнүп, программа ёзугаар тускай темага беседалажыры меиээ кончуг күзевчит. Чүге дээ аңаа чүгле политика талазыбиле эвес, амыдыралчы айтырыгларны база сайгара бээр бис. Ким-бир кижиге берге минута таварыжы бээр. Ынчан ол инзии-кара чок сайгарылгаларывысты миан сактып ноор, оортан ол пиин амыдыралчы турушту шилип алыр, моон соңгаргы салым-чолун толаралып аптар. «Надежда Константиновна, аас-кежиктиг-дир сен» — деп, чүгле ынчан чедиишкиннииг болганымны миннир апаар мен.

В. САТ.

ДЕМИ ЧАҢГЫС

Кызылдың даараныла фабриказында бригадалар аразында социалистиг чарышка «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эзилекчизи, хоочун бригадир Мария Евлантьевна Потылицинаның удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы бедик көргүзүглерни чедип ап, бирги черни доктаамал эзлеп келген.

Продукцияның шынарын экижидер болгаш планныг онаалдаларның күүселдезин чедип алыр дээш даараныла фабриказының коллективи кызымак ажылдап келген. Бүдүрүлгениң хүн бүрү ажыл-херээн таныжар сорулга-биле аңаа чеде бергеш, фабриканың удуртукчузу, инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле болгаш бригадирлер-биле беседалажып чугаалаштывыс.

Ында партия эге организациязының секретары Вероника Николаевна Брюханова мынчаар чугаалаан:

—Эрткен чеди айларда бистиң фабрика 2475 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, 2578 муң рубльдиң ниити продукциязын бүдүргеи. Азы ол талазы-биле планныг онаалдалар күүсеттинген. Индекс «Н» марканың азы чаа модельдиң продукциязын 191,7 муң рубльге даарап бүдүргеи. Күрүнеиң Шынар демдектиг продукцияны 390 муң рубльге бүдүргеи, ол талазы-биле планы чедир күүсеттинмээии колдуунда — таажыр материалдар чедир алдынмаанындан болуп турар.

Ажылдаи озалдай бээр азы ажыл шагы үзер ийи-чаңгыс таварылгалар чамдыкта тура бээр. Ындыг таварылгада ол кижилер-биле беседалажып чугаалажыр. Кайы хамаан чок-ла прогул кылыр, сагылгачүрүм үрээр ындыг чоруктар бистe барык чок. Дуржулгалыг бригадирлер М. Е. Потылицинаның, А. Н. Тимошакованың бригадаларында күшажылдың сагылга-чуруму эки, планныг онаалдаларны доктаамал ажыр күүседнп келгеи.

Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип алырын фабрикада уламчылаап турар. Дыка хөй хемчеглерни ажылдап кылгаш, оларны чоорту боттандырарыиче шилчээн. Инженер-техниктиг ажылдакчыларга, албан-хаакчыларга, мастерлерге, ажылчыннарга ол талазы-биле кичээлдерни база организастап турар.

Шынар көрүлдезиниң хүнүн фабрикада неделяда бир катап эрттирери чаңчыл болгаи. Ол ышкаш шынар көрүлдезиниң рейдилерин база организастап турар. «Эң эки даваныкчы», «Эң эки контролёр», «Эң эки механик» деп конкурстарны квартал санында эрттирип келгеи.

Ол ышкаш күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидер дээш бичии механизацияның янзыбүрү херекселдерни ажыглаарын шиңгээдип ап келдинвис— кур азы хептиң адазн даараарда тигни кадыра тударында ажыглаар түскай механизмия даараныр машиналарда тургускан.

Даараан кылгыларың шынарын экижидери дээш элээп ажылдарны кылып-даа турар болза, ам-даа хөйну кылыры, комплекстиг системаны шиңгээдип алырын доктаамал, кызымак чорудары негеттинер.

Бо будурүлгеде 24 чыл ажыг ажылдап келген, бедик мергежилдиг мастер Мария Евлантьевна Потылицинаның бригадазы бүгү көргүзүглер талазы-биле планын күүседип, чарышка бирги черни эзлеп келгеи.

—Барык ийи чыл улаштыр кымга-даа аштырбайн, эки ажылдап келдинвис, кылган ажылывыс база багай эвес үнеледи ап келгеи. Бичии (садык назылыг) болгаш школа назылыг уругларга платьелер, халаттар, чоорган, сыртык хаптары, ак чоорганнар даарап турар бис. Мурнакчыларывыс Рая Кара-Доңгак, Вера Ажи-оол, Тамара Хертек, Тамара Карыма болгаш оон-даа өскелер ажылынга кызымак, кылган ажылының шынары эки болуп турар — деп, бригадир М. Е. Потылицина чугаалады.

Аныяк бригадирлер Е. Г. Шурова, Л. П. Сербо олар болгаш оон-даа өске дыка хөй аныяктар Мария Евлантьевна Потылицына, Надежда Степановна Макарова дээш ышкаш дуржулгалыг хоочуннардан хөйну өөренип, оларның деткимче-дузазын ап келгенер.

Лидия Петровна Сербоуң бригадазының даараныкчылары, өске эштери-биле бир дөмей, даараан кылгыларын чараштыр, шевергин, чогуур негеллеге дүүштүр кылыр дээш кызымак ажылдап тураралар.

—Мурнакчы дуржулганың школазын организастазы кончуг ажыктыг. Кичээл үезинде бөлүк даваныкчыларны чыып алгаш, бир дуржулгалыг даваныкчы кайы-бир операцияны канчаар эң-не дүргеи, эки кылып болуруп көргүзүп бээрге, өскелери ону өттүүнүп, ынчаар даараарынга өөренир. Ындыг кичээлдер аныяк даваныкчының мергежилин бедидеринге дыка дузалаар-дыр. Бистиң бригадавыста Дина Чаржый-оол, Капитолина Селезнева, Любовь Тулуш, Клара Монгуш, Александра Трофимова, Елена Кара-Сал олар эш-өөрүүне эки үлегер-чижекти көргүзүп тураралар — деп, бригадир Л. Сербо чугаалаан.

Кызылдың даараныла фабриказының коллективи боттарыны мурнунда салдыгаи сорулгаларны боттандырар дээш мынчаар ажылдап турар. Комбинатта кыдыныи турар бүгү-ле ажыл-херек продукцияның шынарын бедидеринче, хөй продукцияны будүрериниче угланган. Ам бо хүннерде ында 8 айларның планныг онаалдаларын күүседири дээш чарыш калбарган.

Н. ООРЖАК.
«Шынның» корр.

УКРАИН ССР. «Ажыл шагы бүрүзүн-не — эң хөй беримчелиг кылдыр ажыглаар» — деп, ындыг кыйгырыгның адаа-биле Киевтиң «Кызыл экскаватор» заводунуң коллективи ажылдап турар. Бетчылдың баштайгызының планын хуусаадан эрте күүседири дээш социалистиг чарыш ында удам калбарган. Чамдык бригадалар чыл даалгазын ноябрь 7-ге чедир күүседирип хүлээнген.

Чыл эгезинден бээр завод пландан ажыр 1 миллион 118 муң рубль продукцияны, оларның иштинде 20 экскаваторну будүрүп үндүргеи.

ЧУРУКТА: заводтуң белеи продукциязы — ЭО—2621А дээр экскаваторлар.

В. САМОХОЦКИЙНИҢ фотозу.

НАЙЫРАЛДЫҢ УЛУГ КҮЖҮ

Б. ЧАБДАРОВ.
Кабардин-Балкар АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы.

Күстүң баштайгы айының бирге хүнү чыл бүрүде Кабардин-Балкарияның черинге чырыткылыг байырлал— автономнуг республиканың тургустунган хүнүнүң байырлалы болуп турар. Бо чылдың сентябрь 1— ооң 60 чылының байырлалының хүнү.

Кабардиннерниң болгаш балкарларның амыдыралы ол эрткен үениң дургузунда таныттынмас кылдыр чечектелдир сайзыраан. Бистиң амыдралывыстың чүгле чаңгыс чижээн безин көргүзүп көрейн. Лескен суурда колхозчу К. Кучамова чурттап чоруур. Ооң ашаа 1942 чылда фронтуга өлген. Өскүс алды уруглары-биле К. Кучамова артып калган. Бичии чаштары өстүрер, кижизидер, өөредир талазы-биле Совет эрге-чагырга анаа дузалаан: үш солдары эртемнер докторлары, ийи уруглары —эртемнер кандидаттары болган. А 1920 чылдың чизе-дайзының ёзулаар алырга, кабардиннериң чүгле ийи хире хуузу, балкарларның— бир хуу безин четпеэн бижик билир турган. Улус өөредилгезиниң талазы-биле республиканың кайгамчык шапкын хөгжүделлиг чедиишкиннери — бистиң партиявыстың дениичи национал политиказының ачы-хавыяазы-дыр.

«...Революстуг Россияны долгандыр хостуг нацияларның тус-тус болгаш язы-бүрү федерацилары улам сырый каттыжнар дээрзинге ханызы-биле бүзүрээр мен. Ол федерация мырыңай-ла экономура-биле, мегелээр болгаш күчүлээр чорук чокка сайзыраар болгаш бүзүлбас бижиг болур. Ооң бүзүлбас бижиг чоруунуң экү үндезини — бодувуска тургузуп турарывыс хөйлулар, күрүне тургузуу болур» деп, В. И. Ленин 1918 чылдың январь 31-де Советтериниң III съездизинге чугаалаан.

Совет күрүнениң үндезилекчизи ол шылгарангай сөстерин чугаалаан хүнде Теректи улустарының бирги съездизи бодунуң ажылын Моздокка дооскан турган. Ооң делегаттары бадылаашкыннарның хөй нуруузу-биле: эрге-чагырганы — съездиниң сонгааны Теректи Улусчу Советиниг тыпсып бээр деп шиитпирлээн.

Ооң соонда Соңгу Кавказка Совет эрге-чагырганы тургузаар дээш демисел С. М. Кировтуң болгаш Г. К. Орджоникидзениң удуртулгазы-биле элээн каш чылдарның дургузунда үргүлчүлээн. Хей санныг кабардин болгаш балкар большевиктер ол демиселге идепкейлиг киришкен болгаш ооң соонда чер-черниң партия, совет органнарын удуртуп келгеннер. Горск АССР-ниң девискээриинден аңгы кыдыр кабардин улустуң РСФСР-биле дорт харылзаалыг автономнуг облазын тургузар дугайында шиитпирни Бүгү-Россияның Төп Күүсекчи Комитеди 1921 чылдың сентябрь 1-де хүлээп алган.

Алды он чылдарның дургузунда кабардиннериң болгаш балкарларның черинге социал-экономиктиг база кузьтурлуг улуг чаартылгалар боттангаш. Республиканың тугунда ам дөрт орденнер — ооң ажылчы чоннарның эрес-шыдургу күш-ажылы дээш шаңналдар бар. Партияның ленинчи сагыш салыышкыныңы, улуг орус улустуң болгаш бистиң Төрээн чүртүвустуң өске-даа националдарының аңы-дүмма дузаламчызының ачызында кабардиннер болгаш балкарлар амыдыралдың бүгү адырларынга кайгамчык чаагай чечектелиишкинни чедип алганнар. Амгы үениң индустриязының, социалистиг көдээ ажыл-агыйның быжыг базазының тургузар дээш республиканың ажылчы чоннарының демиселин областың партия организациязы болгаш улус депутаттарының Советтери чедиишкинниг удуртуп келген болгаш удуртуп-даа турар.

Кабардин - Балкарияның үлетпүр бүдүргелгезиниң хемчээли 1928 чылдааны-биле денээрге онгу беш чылдың төнчүзүнде чүс катап улгаткан. Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының өртээ сеелгү ооң беш чылдарда бүдүн чартык катап, а көдээ ажыл-агыйда күш-ажылдың электроэнергиязы-биле чепсеглегелгени— үш катап өскен. Республиканың шелдеринге өстүрген кукуруза үрезиннерин Россияның бүгү кукуруза шелүүн үштүн бир кезиинге чыл бүрүде чаштырып турар. Кабардин-Балкар АССР-ниң дагжыларының, прибор тудукчуларының, хевис бүдүргүкүлериниң, аңныар мастерлериниң продукцинзы чүгле Совет Эвилелинге эвес, харын-даа даштыкы хей чурттарга безин сурагжаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүдүг шиитпирлерин амыдыралга боттавдырар дээш социалистиг чарыштыг автономнуг республиканың ажыл-ишчилери амгы үеде улам калбартып турар.

Кабардин-Балкарияда ам күрүне университеди, шиниң болгаш музыканың үш театрлары, «Кабардинка» деп танцының күрүне ансамбли, уран чогаадылганың он-он улусчу коллективтери ажылдап турар... Республиканың чогаалчылары болгаш шүлүкчүлери Кайсын Кулиевтиң, Алим Кешоковтуң, Адам Шогенцуктуң, Танзилия Зумакулованың номнарын бистиң Төрээн чүртүвустуң ажылчы чоннарының улуг сонуургал-биле номчуп турарынга чоргаарланып турар бис. ССРЭ-ниң улустуң артизи дирижер Юрий Темирканов, Олимпиада чемпионнары Борис Шухов болгаш Сергей Рогожин олар бистиң чүртүвуска болгаш делегейге сураг-жаан.

Кабардин - Балкарияның улустары Аас-кежик даанда (Эльбрустуң бисте шаандан бээр ынчаар адап турар) ажылдап база чурттап чоруур. Олар боттарының аас-кежиин Советтер чүртүүнүң улустары-биле сырый холбаштырган, ол аас-кежиктиң ССРЭ-ниң улустарының ленинчи улуг найыралы меңге бижыктырган.

Кабардин-Балкар АССР-ниң тургустунган хүнүнден бээр 60 чыл оюн ооң ажыл-ишчилери улуг-улуг чедиишкиннерлиг үткааннар. Мүрнүкү үелерде колдуунда хол-биле чүве кылыр үлетпүрлүг, чер албас көдээ ажыл-агыйлыг турган чер ам экономика болгаш культура талазы-биле сайзыраңгай республика апарган.

Ында машина тудуушкун, электротехника, даг-металлургия бүдүргүлелери ажылдап турар. Оларның бүдүрген продукция бистиң чүртүвустуң бүгү-де районнарынче, дыка хей даштыкы чурттарже чедип турар. «Телемеханика» каттыжышкынынга башкарылганы чаа автоматтыг системаларын ажылдап кылырын болгаш массалыг бүдүрүп эгелээрин керген. Тырныауз-туң даг-металлургия комбинадының күчүзү немежир, күргенин Шынар демдектиг продукцинның саны көвүдээр.

Кабардин-Балкария суттатыг черниң республиказы апарган. Кукурузаның, кызылтастың бедик дүжүдүн алыр, мал ажылының хөгжүддезиниң талазы-биле ол сураг-жаан.

Республиканың дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниде 20 муң ажыг кижи өөренип турар. Кабардин, балкар болгаш орус дылда номнар, журналдар, солуннар үнүп турар. Радио болгаш телевидение дамчыдылгаларын үш дылга кылып турар.

(СЭТА).

ЧУРУКТАРДА: Нальчик. Советтер базыңы (үстүнде); «Телемеханика» будүрүлге каттыжышкынының эң эки монтажчылары — (солагай талазындан) М. Калова, Л. Фалимонова, С. Кулешова болгаш Каджарова (адаанда).

Р. ДИКТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Болмбурзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ТРАМВАЙ КАЖАН-ДАА ХЕРЕКТИГ

ПРАГА. Дүрген маңнаар автобустар, таарымчалыг метро ковудээн амгы үеде трамвайның херээ чок ышкаш сагындырар. Ынчалзажок хоорай транспортунуң кол хевирлериниң бирээзи — трамвай кажан-даа херектиг дээрзин амыдырап бадыткап турар. Чижээ, Чехословак Социалистиг Республиканың найысылалы Прага хоорайның трамвайы ажылдап эгелээнден бээр 90 чыл болган. Найысылалың транспортунуң ниити маршрут шугумнарының 21 хуузун трамвай эзлевишаан, хүн бүрүде 1 миллион 335 муң пассажирлерни — бүгү пассажирлериниң 43 хуузун дажыглап турар.

Пассажирлериниң эң хей нуруузун Праганың метрозу аргыштырар уе келир, ынчалзажок хоорай транспортунуң ол хевири амдыызында чаа—сайзыраң турар. Амгы үеде ооң чүгле ийи орук шугумнары ажылдап турар. Ооң өске орук шугумнарының тулуушкуну совет специалистериниң киржилгези-биле кидиң түлүк чоруп турар. Метрону транспорттуң кол хевири болдурар төлээде, хей чылдар иргеттинер, ынчангаш трамвайбиле транспорттуң кандыг-даа чурттарыңче комплектиг торлуп, оларга робот тудуун сайзырадырынга чугула дериг-херекселдерни берип турар. Чижээ, Болгарияның манипуляторларлыг автомат шугумнары Каманың автомобиль заводунда чедиишкинниг ажыглаттынып турар.

ТАРААЧЫННАРНЫҢ КООПЕРАЦИЯЗЫ

ВЬЕНТЬЯН. Лаостуң соңгу-чөөн девискээринде Сайнбури можунуң алды чүс тараачыннары чер ажылының талазы-биле кооперативке каттыжарын шиитпирлээнин КПЛ агентилел дыңнаткан. Олар чүүк дажыглаар малды, черни бөлгаш ону болбаазырадып кылыр чепсек-херекселдерни ниити ажыглалга кииргеннер. Чаагай үнүш-дүжүттүг 700 ажыг гектар черни кооперативтиң ниити ажыглалынга база киирген. Кооператордар рис өстүрер ажылды хайнышкыныңыг чорудуп, кат-чимис бээр шелдерни белеткеп, ногаа өстүрер фермаларны тургузуп эгелээн. Ол можуда амгы үеде 38 кооперативтер бар.

Республикага кооперация шимчээшкини чүгле үш чылдар бүрүнгаар эгелээн. Ажыл-агыйны коллективтиг чорударының ажыктыны ам тараачыннар биле берген. Кооперативтерге кирер дээн тараачыннарның санының өскенин «Сиенг пасагон» солун демдеглээн.

ЭРТЕМ-ШИНЧИЛЕЛДЕРИНИҢ ПЛАННАРЫ

БУДАПЕШТ. ВУР-нуң дараазында он чылда эртем-шинчилел ажылдарының кол угланышкыннарын ажылдап кылырын Венгрианың Эртемденнер академ"азы доозкан. Биология талазы-биле эртем-шинчилелдериниче онза кичээнгейни угландырып турар. Биология талазы-биле эртем-шинчилелдерин сайзырадыр чорук мал болгаш чер ажылының продуктулуг көвүдеринге шиитпирлиг рольду ойнаар. Физика, химия, математика, электроника талазы-биле шинчилел ажылдарынче улуг кичээнгейни база угландырып турар.

Венгрияда эртем амгы үеде улус ажыл-агыйының ажыктың белидер дээш демиселдин мурнуку одуруунда туруп турар. Үлетпүрүң болгаш көдээ ажыл-агыйны техникабиле эде деринирине Венгрияда эртемнин киирген улуг улус. Чүгле машина тудуунга безин 1976-1980 чылдарда 6 муң ажыг чаа технологиларны шингээдип иептеткен.

(СЭТА).

УОРНКЕНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Диптер аразынга ужугтар баллистиктиг «МХ» деп ракеталарның системазын калбартырындан ойталаарынче Р. Рейганниң администрациязын АКШ-тың сураглыг политиктиг ажылдакчызы, боо-чепсекти болгаш чепсегленишкинерни дүжүрини контроллаар талазы-биле агентилелдиң директору тургаш П. Уорнке кыйгырган.

Ол системаны калбартырының кандыг-даа чугулазы чок деп, «Лос-Анджелес» таймс» солунга бижээн үүлүнге ол айыткан. «МХ» ракеталар-биле эңдерге чепсегленириңге хамаарыштыр Ак бажыңның чылдактары база кандыг-даа үндезин чок деп, П. Уорнке онзалап демдеглээн.

Кедергей үргедекчи күүлүг ол ракета системазын тургузар талазы-биле Вашингтонуң планнары чепсегленишкинин эңдере будүрериче АКШ-тың чагырыкчы болүктериниң доктаамал чүтүүшкүү-биле сырый холбаалыг болуп турарын АКШ-тың политиктиг сураглыг ажылдакчызы айыткан.

Уорнкенің бодалын ёзутаар алырга, «МХ» ракеталарның системазын калбартыр чорук екызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорударынга белетеелдин кежээ болуп турар. мүчаларга «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын бир эвес кыптыга бээр болза, мыдыг дайын бүгү-нинти ядролуг халапка чайлаш чок чедире бээр онза айыыл тургустунуп турар.

«МХ» ракеталарны ажыглаарынга хамаарыштыр Ак бажыңның айыылдыг планнарының күүселдезин болдурбазы, ол ракета системазындан ойталаары эргежок чугула деп, П. Уорнке демдеглээн.

БАЙЫРЛААЛГА УТКУШТУР

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының парлалга органы — «Юманите» солуниун байырлалынга белеткелди француз коммунистер идепкейлиг чорудун турар. Солуниун фестивалы сентябрь 12—13-те Парижтиң чанында Курнев деп ажылчын хоорайга болур. Байырлалга тураскаатказан билеттерни ФКП-ниң кежагүнеери хуралдарга, чыскаалдарга, кудумчуларга ажылчы чоннарга тарадып, дамчыдып берип турар. Байырлалга белеткел кампаниязы эгелээнден бээр 260 муң билеттерни тараткан. Ол дугайын «Юманите» солуниун редакциязынга болган ужуражыышкынга дыңнаткан.

ФКП-ниң Политбюро кежигүнү, солуниун директору Ролан Реруа үстүнде түнелдерге сеткил ханыышкынын илергейлевишаан. Францияның Компартиязының төп парлалга органының фестивалы бо чылын демократтыг бүгү күштерни сырый каттыштырар, чуртка эргежок чугула чаартылгаларны боттандырар дээш лозунгун адаа-биле болуп эртеяй онзалап демдеглээн. Чөөн үзелдиг күштерниң төлээлекчилерин парламентиге хей нуруу кылдыр сонгааны, коммунистер киришкен чазаклы тургусканы — Франциянын амыдыралынга чугула болуушкун болган деп, ол чугаалаан.

Социал чаартылгалар дээш, инфлацияны болгаш ажыл чок чорукту узуткаарына байдалдарны тургузар кылыг политиканы ажылдап кылыр дээш демиселге идепкейлиг киржир дээн бодунуң шиитпирлиг чоруун ажылчы чоннар фестивалына илергейлээр деп, Р. Реруа демдеглээн.

«Юманите» солуниун байырлалы нейтроннуг чепсек-не бүгү француз улустуң шыңгыы болгаш шиитпирлиг удурланышкынны болган турар деп, ол айыткан. Нейтроннуг бомбаны будүрериңге болгаш нептередириңге шиитпирлиг удурланышкынның бижинге фестивальдың киржикчилери ат салыр болгаш ол бижикти АКШ-тың Парижте элчин черинге дамчыдып бээр.

БОЙДУСТУ ХОРАННАП ТУРАР

БОНН. (СЭТА). «Фотоплёнканы нала дүрген болгаш белени-биле чүп ап болурул?

Рейн хемге ынчаар чүп ап болур».

Шоодуглуг бо айтырыгны болгаш харыны Германияның Федеративтиг Республиказында амгы үеде чугаалажып турар апарган. Кижини долгандыр турар бойдустуң чүүлдерин, хамыктың мурнунда хемнерни болгаш холдёрни ГФР-де кедергей хирлоңдирип турар дугайында «Кельнер штадт-анцайгер» солун ханы дүвүрээнин-биле бижээн болгаш бодунуң чүүлүн «Чоорту частыр бомба» деп адаан.

«Майн хемде балыктар массалыы-биле кырылган», «Хемден тарылга шелдерни суггарган соонда, бүгү дүжүт курган калган» деп эгелиг чүүлдерни ГФР-ниң солуннары бижээн. Химия үлетпүрүүнүң богу-биле бойдусту хораннап турарының хей санныг фактылары база илерей берген.

Барыын Европада эң улуг суг оруу — Рейн хемде бойдал кедергей халапты болуп турар. Химиктиг хоран чүүлдер-биле Рейниң суун ам бүрүн хирлевдиргени дең, солуннар бижээн. Ол дээрге — хемниң эриинде турар химия концерниниң болгаш фирмаларының эзелериин бойдусту араатанзыг ёзу-биле көрүп турарының дорт түнелди-дир. Рейн хемче чыл бүрүде 22 тонна хораглыг химии богун киир төп турарын солун айыткан. Ынчаарга Рейниң суун Барыын Европаның беш күрүнелериниң 20 миллион ажыг чурттактылары ижеринге ажыглап турар. Хемниң суун химидиий хораглыг чүүлдер-биле хирлеидирген чорук — оларның кадыкшылынга дорт кыжанышкыдыр.

Ынчалзажок ол айыылдыг байдалга хамаарыштыр химия концерниниң болгаш фирмаларының эзлери бичиндаа дүвүреейн турар. Кижилерни долгандыр турар бойдустуң чүүлдерин камгалаар дугайында дөштиг хооблу Германияның Федеративтиг Республиказында амга чедир чок болуп турарын «Үнзере пайт» солун база бижээн.

ПЛАНДА—ЧАА ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бүрүн эргелиг чурттарга болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге удур үргедекчи, өлүрүкчү үүлгедиглерни күштелдирериниң комплекстиг калбак программазын АКШ-тың төп разведка эргелели чогаадып турар. Ох дугайын сураглыг америк хайгаараакчы Дж. Андерсон «Вашингтон пост» солунга бижээн.

«Африкага болгаш Чөөнку Чөөн чүкте операциялар планының төлевилелиг деп аттыг чажыт директивага АКШ-тың төп разведка эргелелиниң директору У. Кейси бо чылдың май 9-та ят салган деп, журналист сойгалаш илереткен. Үргедекчи үүлгедиглерни улам-на идепкейжидирин ол төлевилелде айыткал. Шпион төөгү үргедекчи программазын «дэштяг» боттандырар дээш Африкада болгаш Чөөнку Чөөн чүкте антикоммунистиг бөлүктер-биле болгаш дерзин эрге-чагыргалар-биле сырый холбаалыг болуруниче чүткүү турар-дыр деп, Дж. Андерсон бижээн. Антикоммунистиг күштерге дузаламчызы күштелдирер дугайында айтырыгны дүрген шиитпирлээрин Кейси сүмелээн. Ол күштериң материал-техниктиг хандырылгазын калбартырын № 1 америк шпион база планнап турар. Антикоммунистиг күштериң материал-техниктиг хандырылгазын калбартырыы— ол дээрге боо-чепсекти оларгa хөйү-биле чорудуп бээри болуп турар. Үргедекчи үүлгедиглерни, мланғыя Анголага удур күштелдирериң Кейсиниң директивазында айыткан.

Американың Каттышкан Штаттарының төп разведка эргелелиниң үргедекчи чажыт үүлгедиглери хамыктың мурнунда АКШ-на «найыралдыг эвес» Ливия, Куба, Ангола болгаш Иран мышкаш чурттарга удур үтүлгеп деп, Дж. Андерсон бижээн.

САРЫЫЛ ЧОК ШИИТПИР

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге будүрүп эгелээр дугайында АКШ-тың администрациязының шиитпирин шылгарангай америк эртемден болгаш хей-нинти ажылдакчызы, «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаар дээш» делегейниң Ленинчи паназының лауреады, Нобель паназының ийи дакпыр лауреады Л. Полинг «бүгүнинти тайбыңның эрге-ажыттарынга чөрүшкек сарыыл чок шиитпир» деп адаан. Нейтроннуг бомбаны «арыг» чепсек дээр балыткаашкын кандыг-даа үндезин чок, хоозун чулчуруушкун болуп турар деп, ол медеглээн. А херек кырында нейтроннуг чепсек массалыг хындыышкынның ам бир өске бүгү чепсектеринден-даа артык хей кижилерни узуткаар арганыг болуп турар деп, Л. Полинг демдеглээн.

«Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур дээр калчаалыг идеяны делегейниң хей-нинтизинге нейтроннуг бомбаның дузазы-биле албадап дөгээрин оралдажып турарлар-кыр деп, америк эртемден медеглээн. Нейтроннуг чепсек бүгү-нинти ядролуг халапты кыжындыышкынын улам күштелдирип турар.

Боо-чепсектериниң чаа системаларын чогаалып, будүрериниң, черит чарыгдалдарын кедергей көвүдериниң орнунга АКШ-тың чазаа чепсегленишкиннерни дүжүрер талазы-биле күженишкиннерни кылыр. Совет Эвилели-биле чугаалажмышкынынарны доңдораан эгелээр ужурлуг деп, Л. Полинг айыткан. Ядролуг нейтроннуг чепсекти будүрериң, мөөнүзэрни, нептередириң хоруудаар дугайында делегей конвенциязын дугуржуп алырынга хамаарыштыр ССРЭ-биле болгаш социалистиг көвүдээ чурттарның тайбың инициативазынга чогумчалыг харыны бээри амгы үеде кажангыындан-даа артык чугула болуп турар деп, ол демдеглээн.

«АТОМНУГ ДАЙЫНДАН КАРА ЧАҢГЫС КАМГАЛАЛ—ТАЙБЫҢ ПОЛИТИКАЗЫ»

ПМА-ның Кельнде корреспондентизи Ю. Поповтуң айтырыгларынга Тайбыңның немец эвилели партиязының директорадыының кежигүнү Хорст ТРАПП дараазында харыыларны берген.

Айтырыг: Канаданың найысылалы Оттава хоорайга чеди улуг күрүнелериң удуртукчуларының ужуражыышкынынга федералдыг канцлер Гемьмут Шмидт киришкен болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганның чагаазын экелген. Боо-чепсекти дүжүрериңге хамаарыштыр ССРЭ-биле чугаалажмышкынарыны бо чылын чорударынга бодунуң сонуургалдыын америк президент ол чагаазынга демдеглээн шинчилиг болган. Ынчаарга нейтроннуг чепсекти будүрүп эгелээр дугайында шиитпирни АКШ-тың президентизи ооң соонда удавазанда хүлээп алган-дыр. Ындыг шиитпирни канчаар көрүп турар силер?

Харыы: Ол чагааның дугайында дыңнаан болгаш ооң чамдык сестерин солуннардан номчаан, бис. Чагааны бүрүү-биле солуннарга кажан парлаар дугайында парлалганы болгаш информациянын федералдыг ведомствозундан телефон дамчыштыр чоокта чаа база айтырган бис. Америк президентиниң чагаазын парлавас деп биске харыылаан. Ынчангаш Совет Эвилели-биле чугаалажмышкынынарга Каттышкан Штаттарның белениңиң дугайында ол чагаанда чүү-биле айытпаан деп аанап турар бис.

Политиктиг нинти байдалды болгаш нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге будүрүп эгелээр дугайында АКШ-тың президентизиниң кем-бурууглуг шиитпирни ап көөрге, ССРЭ-биле чугаалажмышкынарны кылырынга Каттышкан Штаттарның белениңиң дугайында чугаалар — ол дээрге, дайынга удур шимчээшкиниң өзүлдезин соксадыр дээш хоозун болгаш авыастыг будүруушкуннар-дыр. Дайынга, хамыктың мурнунда ядролуг халапка удур улустарның шимчээшкинин кошкадырын, оларның серемчилерин чавызадырын, делегейде амгы байдалга хамаарыштыр сагыш дүвүрээшкинин өөжуктурарын дайынзырак болуктер орааддажып турар. Шериг күчүзүнүң талазы-биле Совет Эвилелинден артык күштүг болуруниче Американың Каттышкан Штаттарының чүткүү турарын сойгалаш илереткен хей фактылар бар. Нейтроннуг бомбаны будүрүп эгелээр дугайында Рейганның шиитпирин — ол угланышкынга базымарының бирээзи-дир.

1945 чылдың август 6-да Японияның Хиросима хоорайынче америк атомнуг бомбаны октаанындан бээр 36 чыл болганының хүнүнде — 1981 чылдың август 6-да АКШ-тың президентизи Р. Рейганның нейтроннуг бомбаны долу хемчээлге будүрүп эгелээр дугайында шиитпирни хүлээп алганы — америк удуртулганың айыылдыг болгаш кембуруулуг планнарының тодаргай херечизи-дир.

Айтырыг: Каттышкан Штаттар Совет Эвилели-биле чугаалажмышкынарын күш дөгээриниң туружу-биле чорударын, анда бодунуң тура-соруун албадаарын орааддажып турар. Америк стратегиязы Германияның Федеративтиг Республиказы кандыг рольдуг болуп турар деп бодаар Силер?

Харыы: Багай рольдуг болуп турар деп чугаалаар ийик мен. Бистиң чүртүвус америк боо-чепсектерни шенээр чер болбас ужурлуг. Нейтроннуг бомбаны будүрер дугайында шиитпир бистиң чонувустуң үндезин национал болгаш амыдыралчы эргежыктарынга удур угланган. ГФР-ниң болгаш Европаның өске-даа чүртталарының чазактары ол шиитпирге хамаарыштыр боттарының ханы киленээшкинин илергейлээр ужурлуг. Национал политиканың амгы үеде кол сорулгазы — ол аймылдыг планнарны күүседир дээш АКШ-тың чазаанга мөөндактаары болур. Тайбың дээш шимчээшкин улам-на калбарар болгаш күштелир дээрзинге бүзүрээр бис. Бо шимчээшкинге амга чедир киришпейн турар хей-кижилер идеологияларның чылдагларының дугайында, амыдыралдың кандыг хевири тус чүртка тааржыр азы таарыштазының дугайында чугаа эвес, а келир үеде аммыдырал боду турар бе, турбас бе деп айтырыг дугайында болуп турарын медерел билгеш, тайбың дээш демиселге идепкейлиг киржир ужурлуг.

Айтырыг: Нейтроннуг чепсек кижилерни узуткаар, а материалдыг үнелиг чүүлдерни бүдүн хевээр арттырып каар кылдыр АКШ-тың шериг стратегтери планнап турар. Ол чепсекти мораль талазы-биле кандыг байдалдыг көрүп турар Силер?

Харыы: Чазак коалициязының политиктери нейтроннуг бомбаны — бодалдың буураашкыны, хажыдыышкынындыр деп чөптүү-биле адаан. Нейтроннуг чепсек — эң-не дерзии болгаш халаптыг чепсек дээрзинге ханызы-биле бүзүрээн мен. Ынчангаш эң-не хей улус массалар нейтроннуг чепсекке удурланып турар. Нейтроннуг бомба — камгаланырының чепсээ эвес. Атомнуг дайындан камгаланырының техниктиг херекселдери херек кырында чок. **Ядролуг дайындан камгаланырының кара чаңгыс аргазы—ол дээрге, тайбының политиказыдыр.**

Айтырыг: Чепсегленишкиннерни эңдере будүрериче АКШ-тың угланышкынының ол чаа ялергейлээшкинин Германияның Федеративтиг Республиказында тайбың дээш шимчээшкинниң киржикчилери канчаар көрүп турарыл?

Харыы: Нейтроннуг чепсекти будүрүп эгелээр дугайында АКШ-тың администрациязының шиитпирингe удуралыышкынын илергейлээн ажылчы чоннарның хей муң кижи киржикчилег чыскаалдары бистиң чүртүвустуң язы-бүрү хоорайларында болуп эрткен. Ындыг чыскаалдар болгаш митингилер моон сонгаар-даа болур. Крефельдүгүүлгазының эгелекчилери бо чылдың коябрь 21-де Дортмундуга улуг конгрести чыылдырган, бо шимчээшкинниң түңнелдерин аңаа чугаалажып көөр, үндүрер бодап турар. Хей миллион кижилерниң удурланышкынын чазак бөрымдаалавайн барып шыдавас дээрзинге идегээр херек.

Өске-даа чугула улуг хемчеглерни чоокку үеде чорудары көрдүүген. 1981 чылдың октябрь 10-да Боннга база улуг чыскаал болур. Ол чыскаалга киржириче тайбыңга ынак бүгү кижилерни хей организациялар кыйгырган. Христиан организациялярның инициативазы-биле тайбың камгалалының неделаларын сентябрьда болур. Бо чылдың сентябрь 1-де тайбың камгалалының улуг хемчеглерин чорудары көрдүнген. Ынчангаш америк президентиниң шиитпири бистиң чонувустуң ойтур шамышкынынга таваржып турар болгаш моок сонгаар-даа таваржыр апаар.

(ПМА).

БӨГҮН ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ЭГЕЛЭЭР

Сентябрь бир. Бөгүн чурттуң хөй муң школалары боттарының эжиктерин миллион-миллион чаштарның мурнунга байырладыг ажыдар. Кызылга чаа өөредилге чылында барык 10 муң чыгам өөреникчилер эртемнериң далайынче шымның кирер. Оон иштинде муң ажыг кижи—бирги классчылар. Найысылалдың 4 дугаар микрорайонунда чаа 3 дугаар ортумак школаның дузалал тулуглары ам барык доостуруунуң кырында келген. 1568 олуттуг бө школага улуг спорт залы, теплица база аштыр бассейн уругларның аргезинге кирер.

ЧУРУКТА: Кызылдың эң улуг 3 дугаар ортумак школазының эргинин эге баштай артап кирген бөлүк бирги классчылар башкызы Ф. Б. Шкри-Санаа-биле ужуражылга үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КИЖИ БҮРҮЗҮН ЭКИ ӨӨРЕДИР

Бөгүн чаа өөредилге чылы эгелээн. Уруглар база катап-ла парталарга олургулаптар, башкылар бистериң чымыштыг ажывис эгелээр. Эрткен өөредилге чылында Кызылдың школа-интернадының башкылар коллективи «Шупту өөреникчилерни база кижи бүрүзүн эки өөредир» деп кыйгырыгбиле ажылдап турган бис. Ам ону улам ханыладыр апаар. Ажылга арга-хевирлер ажыбүрү болбайн аап. Ынчалзада-даа кол-ла соруглавыс өөреникчи бүрүзүн эки өөредир, ханы, быжыг билиглер-биле чепсегээри болуп турган. Ук айтырыгны шпитпирлээр дээш башкылар-даа, кижизидикчилер-даа бир демнег, чүткулдуг ажылдап турганын ыыттавайн барып болбас. Уругларның изепкейлиг чоруун чедип алыры, үстүкү классчыларга профессия шилип алырынга дузалаары чугула болуп келген.

Эрткен өөредилге чылын бәтай эвес дооскан бис, 470 өөреникчиниң аразынан чангыс кижи катап өөренген. Чүс үзерби чыгам өөреникчи 4—5 демдектерге өөренип турар. Школаның 22 башкызының 19-у чүс хуу өөредилгени чедип алган. Оларның аразынан биолог-химик И. А. Волохова, географ Л. Ф. Герасимова, математика башкылары Л. Д. Чупарева база А. И. Луцкая, орус дыл башкызы М. И. Маймистова, төөгү башкызы Р. И. Бичс-оол, тыва дыл башкызы А. Б. Куулар дээш өскелерни-даа адап болур.

Класстарның аразынан чүс хуу өөредилгелиглер хөй, түгле чангыс класста өөредилге кошкак болган. Эң тергиин 6 «б» класс Одессага Бүгүэвилелдиң «Зарница» оюнунга киришкеш келген.

Өөредилге-кижизидилге ажылының шынары школаның материалдыг баазазындан база кол хамаарыжыр. Сөөлгү чылдарда бо талазы-биле улуг ажылдарны башкылар кылган. Дериг-херекселдериве эки. Дидактика материалдарын, көргүзүг пособиелерин башкылар кабинеттерде мооннеп чыгган, боттары хөйну кылганнар.

Школачылар оргузунга кижизидилге ажылын хей талалыг кылдыр тургускан бис. Кол-ла чүве—бистиң чурттувустуң төлептиг хамаатыларын кижизидери. «Сен болгаш хоойлу» деп эрге-хоойлу бирлеринииң клубу партбюронуң кылган тускай планын бүзүаар улуг ажылды чорутkан. Партияның XXVI съездиниң материалдарын өөредип таныштырган, ленинчи кичээлдерин, эрес-дидим чоруктуң кичээлдерин эртиргеп. Эртемнер аайы-биле декадалар, профессиялар дугайында кежээлер, болгүмнер ажылы, факультативтер, музыкалыг лекторийлер, спортчу хемчегдер — бо бүгү шупту школачыларның кижизидилезинге бараан болган.

Ниитизге ажыктыг күш-ажылче школада онза кичээнгей салдынган. Бот-хандыртынылга, дежурныйлаашкын, лагерьниң садынга, школа чанының участогунга ажылдазары, күш фабриказынга, «Кара-Хаак» совхозка дузалажып турганы уругларның кижизидилгезинге хилис барбаан. Уруглар күш-ажылдың үнезин билип, ону хүндүлээр апаргандар.

Чаа өөредилге чылында өөредилге-кижизидилге ажылының арга-хевирлерин улам сайзырангайдыдар бис. Пионерияның юбилейи-биле холбаштыр улуг ажылдарны чорудар бис. Төрээн черин өөренириңче сагыш салыр. Бот-башкартынылга ажылын улам ханыладыр. Бо өөредилге чылындан эгелээш бистиң школавыс өскүс уруглар болгаш ада-иезиниң хайгаралындан дашкаар арткан уруглар өөренир ниити билигиниң ортумак школазы болу берген. Школа башкы кадрлар-биле бүрүн хандыртынган, чаа өөредилге чылынга эки белеткеттинген болгаш бүгү чүүлдер четчир. Эрткен чайның дургузунда бистин школаның өөреникчилери күш-ажылдың болгаш дыштанылганың пионер лагеринге үш сезон дургузунда дыштанганнар, ниитизи-биле 300 өөреникчи аңаа ажылдап, дыштанган.

Н. АНТОНОВА,
Кызылдың школа-интернадының өөредилге эргелекчизи.

Саннар, фактылар

Бистиң чуртувуста чыл санында-ла 5 млн. кижи долу ортумак эртемни чедип ап турар. Оларның 1,3 млн. ажылдавышаан өөренип турар.

* * *

1980 чылдың төнчүзүнде дээди болгаш ортумак эртемниг чурттаачы чоннуң саны 146 млн. кижи болган. Ажылдап турар чоннуң 83 хуузу шак ындыг эртем-билиглиг болуп турар.

* * *

Ажылчыннарның дөрттүң үш кезии ортумак болгаш дээди эртемниг.

* * *

Бистиң чуртувуста 7 муң профтехучилище, 4300 тускай ортумак өөредилге черлери, 870 дээди өөредилге черлери бар.

* * *

Профтехөөредилге черлери 1400 мергежилдер аайы-биле кадрларны белеткеп үндүрүп турар, дээди өөредилге черлери 400 ажыг мергежилдиң специалистерин өөредип турар.

* * *

Дээди өөредилге черлеринде өөренип турарларның 75 хуузу стипенцияларны ап турар, ук өөредилге черлеринге өөренири бисте халас дээрзин билир болгай бис.

* * *

Чаңгыс өөреникчини бир чылда өөредиринге күрүнениң чарыгдалы 180 рубль, ортумак өөредилге черинге —670 рубль, дээди өөредилге черинге 1000 рубль болуп турар.

* * *

Совет Эвилелиндеө өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде 100 млн. кижи хаара туттунган.

* * *

Онгу беш чылда 1—5 класстарның өөреникчилеринге өөредилге номнарын халаска берип эгелээн, а бо өөредилге чылында 1—7 классчылар өөредилге номнары-биле халас хандыртынар. Он бирги беш чылда шупту өөреникчилер өөредилге номнарын халас алыр.

* * *

Узатиан хүн школаларында болгаш бөлүтеринде 11 млн. школачы азы 1—8 класстың өөреникчилериниң үштүң бир кезии барып турар. 1985 чылга чедир ук санны 13—14 млн. чедирери кодүнген.

* * *

Делегейде 700 млн. кижи бижик билбес болуп турар. ЮНЕСКО-нуң айытканы ындыг, 40 хире чурттарда ыяапла өөредилге дугайында хоойлу безин амга чедир чок болуп турар.

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕН 3-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Ф. Шиллер — «Дон Карлос». Күрүвешиң Моссовет аттыг академиктиг геатрының фильмишизи. 11.45— Медээлер. 11.50—14.15— Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — Чаа өөредилге чылынга документалдыг фильмнер программазы. 15.10 — С. Михалков — «Мен база бичии турган мен». 16.10 — Литов ССР-ниң алдарлыг артизи Р. Катилюс ойнаар (скрипка). 16.45 — «Стахановчулар». Телеочерк. 17.30 — «Экин, школа». Концерт. 18.00— Профессионал-техниктиг өөредилге системазынга чаа өөредилге чылынга. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. А. Булганов киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем дугайында». 19.30—М. Таривердиевтиң ырларын «Меридиан» триозу күүседир. 19.40—«Кэти, чаныш кел». Уран-чечен телефильм. (Англия). 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — Делегейниң Москвага III юм делегелгезиниң ажыттынарынга. «Номнарның аян-чоруу». Документалдыг телефильм. 22.25— Бөгүн делегейде. 22.40—23.05— «Эрткен чазын...» деп фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—«...кижини кижизидер». Томскиниң Күрүне университединиң дугайында документалдыг фильм. 12.20 — «Шыдыраа школазы». 12.50— Ботаника. 5-ки класс. Үнүштериң ужур-дузазы. 13.10—М. Шолохов—«Оожум Дон». 13.55—Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Баргузинниң чайы», «Часхыз». 14.15—Театрга кынак силер бе?» 15.00 — «Башкының экраны». Биология. 10-гу класс. Клеткалар теориязы. 15.30 — География. 5-ки класс. Географтыг ажыдыышкынарынга төгүзүнден. 16.00 —16.45—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.45— «Аян-чоруккa арткан чылдар». Фильм-шин. 2-ги серизы. 18.00 — «Малышок». 18.15— «Аистер». Мультфильм. 18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.50 — «Ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар».

МОСКВАДАН

19.20 — «Нейтронныг бомба: кижи төрелгетинге удур сүлчээр». Политиктиг тайылбырлакчы Н. Фесуненко дамчыдылганы эрттирер. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Онга чедир санап билир анайжыгаш». 20.15 — «Музыкалыг абонемент». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 —«Ховар чурттуг кыс». Уран-чечен фильм. (Вьетнам). 22.40—23.55— «Дмитрий Шостакович. Кинода музыка».

СЕНТЯБРЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Ураң ходдар». 9.35 — «Кэти, чаныш кел» Уран-чечен телефильм (Англия). 10.55— Москваның камерлиг хорунуң концерти. 11.30 — «Калининo суурнуң увертюралары». Документалдыг телефильм. 11.45— Медээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35—«Хоорай болур—билип тур мен». Документалдыг фильм. 14.45—«Орус чугаа». 15.15—«Элээдилер симфониязы». Ж. Бизениң музыказынга баледи. 15.45 — «Горнистер, харыылаңар!» 16.20 — Вьетнам Социалистиг Республиканың национал байырлалы— Республиканы чарлаан хүнүнге. Кинопрограмма. 17.00 — «Чалыы назын» ансамблиниң (Вьетнам) концерти. 17.30— «ССРЭ-ниң Медицина эртемериниң академиязы».

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». ССРЭ-ниң шилиндек командазы — ЧССР-ниң шилиндек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Чүү? Кажан? Кана?» 22.35— Бөгүн делегейде. 22.50 —23.05 — Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Ыдыктыг Байкал», «Арал-Пайгамбар заповедниk». 12.40 —Ниити биология. 9-ку класс. Улус ажыл-агыйынга биологиялыг ужур-дузазы. 13.10—Р. Л. Стивенсон. Амыдыралының, чогаалдарының арыннарындан. 14.10 — «Сээң ленинчи библиотекаң». Партия организациязы болгаш партийжи литература. 14.40— «Башкыта — музыка кичээлиң». 1-ги класс. 2-ги дамчыдылга. 15.40— «Орнитолог Андреевтиң хову демдеглелдеринден». Телефильм. 16.00 — 16.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.45 — «Николай Симонов». Телефильм. 17.55 — Мультфильм. 18.00 —«Культура болгаш амыдырал». 18.30—18.45— Телемедээлер. 18.45 — «Мал чеминиң белеткелиниң хүн демдеглели». 18.55— Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кедээден дамчыдылга». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15— «Делегей панорамазы». 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Хавой чурттуг кыс». Уран-чечен фильм. (Вьетнам). 22.40—23.55— «Дмитрий Шостакович. Кинода музыка».

СЕНТЯБРЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Горнистер, харыылаңар!» 9.50— «Кино аян-чоруктар клубу». 10.50 — Концерт. 11.45— Медээлер. 11.50— 14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35— Документалдыг телефильмнер программазы: «Бистиң чылыг бажыңывыс», «Миргородтуң тараажылары». 15.30 — «Чогаал. чы Д. Фурмановтуң чогаадыкчы ижи». 16.20— «Шыдыраа школазы». Шыдыраа ооваадайы дээш демисел. 2-ги дамчыдылга. 16.50— Н. Мясковский. № 27 симфониязы. 17.30— «Кабардин-Балкар АССР-ниң 60 чылынга». «Мээң Кабардино-Балкариям». Документалдыг телефильм. 18.00— Кабардин-Балкар АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Маадырлыг чоруk». Совет гвардиязының 40 чылынга. 19.30— «Улустуң аялгалары». 19.45— «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». 19.55 — «Ол үениң дес-дараалашкаа». Уран-чечен телефильм. 1-ги серизы. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—«Ол үениң дес-дараалашкаа» деп уран-чечен фильмниң 2-ги серизы. 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55—23.10— Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00— «Кадыкшыл чурттуда маяфон». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10— «Аваазының школазы». 12.40— Музыка. 6-гы класс. М. П. Мусоргскийниң чогаадыкчы ижи. 13.10—Хоойлу бялыр сен бе? 13.40— «Сибирьниң нефриди». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.55—«Школа болгон чогаадылга». 1-ги дамчыдылга. 14.25— «Эң-не чараш аът». Уран-чечен телефильм. 15.40— «Бистиң чангыс чер-чурттуувус Лукницкий». Документалдыг телефильм. 16.00—16.45—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.45— «Совет киноюң тургустунганы». Документалдыг фильм. 18.00— Мультфильм. 18.05 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шийтирлерин — амыдыралга!» 18.20 — 18.45— Телемедээлер. 18.45— «Делегей байдалының донгулалы».

МОСКВАДАН

19.00— «Номчулга дээрбээ». 19.30 — «Кадыг ажылдакчыга». Тележурнал. 20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Лесник Робатко дугайында». 20.15 — Күрүшениң «Тхонг Лонг» (Вьетнам) ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Ынакшылдың аалгазы». Уран-чечен телефильм. 22.50—23.40 —Документалдыг телефильмнер программазы: «Дивногория», «Моңгеде погаан хоорай».

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаар. Агаарның температуразы 8—13 градус чылыг болзур.

Кызылга бүргеп, аязыр, чаъс чаар. Хаттың дүргеп секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 10—12 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайда сен, ынакшылым?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыды 10.00, «Шуптузуң бодувусна» 11.40, 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ооздарны кыстар чалап тур» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Силерниң дүжүңерге-даа кирбээн боор» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАҢГЫС ОЛ-ЛА ШКОЛАГА

Очерк

МАҢАА чедип келгеш-даа, аъттанып үнүп-даа тургаш, бо суурнуң делгемни, чаттылып бар чыдарын, ында янзы-бүрү тудуглардың өзүп, оон кудумчуларында машиналарның, автобустарның маңнажып турарын, улуг-биче кижилериниң, оон иштинде хөй кезии ажылчыннарның далаш чоруп турарын кижи эскерер. Бо бүгү амыдырал чурттуң чалажы күш-ажылындан, угаан-бодалындан үүдаларын. оон кажан-даа чарылбайн келгенин, кажан-даа тудуш чоруурун кижи бодап келир. Суурнуң бүгү-ле амыдыралы ында чурттап, ажылдап турар кижилериң холунда. Олар бодунуң чуртталгазының угаан-сарыылын, күжүн, күзелин чонуң салымчолунга каттыштырып турардар. Ында кымнар-даа бар. Оларның аразында уругларның угаан-бодал сайзыралынга боттарының үлүгүн киирип чоруур башкылар-даа бар.

Суурнуң хажыызындан-даа көөрге, кырындан ужуп эрткеш, дарап-даа көөрге, бир-ле онзагай ак бажың көстүр. Школа боюо деп кижи дораан бодаар. Шынап-ла школа. Суурнуң артында кызылзымаар хүрең хая-даштыг Мажалык тейге бир-ле катап үне бердим. Базырында улуг-ла ыяш таваkта салып каазыг, суур бүрүнү-биле көстүп чыдыр. Ооң ортузунда школаларны көрдүм. Бо школалардан та кандыг өөреникчилер амыдыралдың делгеминче үүнүп, боттарының эчис соруглаарын чедип алганнар, ам та чежези эртемнериниң бедик берттеринче чүткүп чоруур чүве. Оларны ынчаар башкылары өөредип каан, өөредип-даа турар. Ынчангаш башкылар дугайында бодал сагыжымдан ыравайн барган. Оода оларның бирээзинге ужуражып чугаалашса кандыг боор.

— Мында—дээш, бир күш-ажыл эртемнең менче сунмушаан — бо школага орус дыл башкылаары-биле кирер бижиткеш, ол олчаан ам-даа мында ажылдап чоруур кижилер. Эки-ле ажылдан келген хоочун башкыларның бирээзи, эге класс башкызы-дыр. Елизавета Аверьяновна Тас-оол дээр — деп, ынчан школа директору турган Седен-оол Хүргүлекович Ондар чугаалаан үүве. Ынчан Елизавета Аверьяновнаның боду-биле ужуражып шыдаваан мен.

Оон соонда, элээн каш чылдар эрткенде, Елизавета Ивановнаның бодунга чоокта чаа ужураштым. Даштындан көөрге аажок бөдүүн, чазык, чугаакыр, хүндүлээчел кижи болду. Ооң бодун туттунуп билириниден бедик культуралыын болгаш шыырак билиглиин бүдүү эскерип олурдум. Ынды кижи ак сеткилдиг болгаш уругларга ынак болбайн канчаар. Ынды болганда онаашкан ажыл-херээге бердинген болбайн канчаар.

—Бодум Улуг-Хем ол чарында Кызыл суглуг Баян-Кол чурттуг кижи мен. Хөй көрген болгаш чоргулаан черим-даа эвээш. 1945 чылда Кызылдың № 1 школазының доозукчузу болдум. Ол-ла чылын чайгы курска улай өөренгеш, Барыын-Хемчик районунуң Кызыл-Мажалык школазынга орус дыл башкылап келдим. Ынчан тыва школаларга орус дылдың башкылаашкынын, орус дылды өөренирин шыңгыызы-биле эгелей берген турган үе. Аргадуржулгалыг башкылардан өөренип, бот-хууда хөй номчуттуунуң эгелээн мен. Кызылга педучилище ажыттына бээрге, аңаа бот-өөредилге-биле өөренип киргеш, 1947 чылда дооскан мен. Оон бээр-ле чайын болгулзар өөредилгелерге хөй удаа чоруп келдим. Мындыг хевир-биле өөренип келген кижи-дир мен ийин — деп, Елизавета Аверьяновна бодунуң дугайында кысказы-биле чугаалап кэгды. Ол-ла, оон өске түүү чугаалазарын? Кезек боданып олур мен.

ШЫНАП-ЛА Ада-чурттуң Улуг дайынының соовда, улус ажыл-агыйын катап тургузарының берге чылдарында, Тывага база хуу ажылдыг көшүн араттар колхозтарны тургузуп, өөрген чок турган черлерге чаа суурларны тудуп, чаа амыдыралче кирип эгелээшнер. Ынчан улус өөредилгезинге база улуг эргилделер болган. Көдээге школалар ажыттынгылаан. Төп улуг хоорайлардан хөй башкылар келгилээн. Келген аныяк башкылар бодавааны бергелерге таваржып, аңаа мооңдактайбай, чоннуң ажы-төлүн эртемге өөредир дээш билинип, күжүн берип, хөйну кылганнар. Оларның-биле кады ыыт дээн аныяк башкы Елизавета Аверьяновна Никитина (Тас-оол) база-ла ажылдап эгелээш, бо хүннерге чедир чаңгыс ол-ла ажылында ажылдап келген. Та чеже кижини оруктап номчуп, бижип, чугаалаарынга өөреткен.

Барыын талакы районнарның школаларынга Кызыл-Мажалыктың школазы бүтү талазы-биле үлегерлиг кол школа болуп келген. Көдээден башкылар аңаа чыглыр, амдаа ыңдыг. Бүгү-ле хуралдар, чөвүлел сүмележилге, ажык кичээлдер болгулаар. Ында башкылар аңаа идепкейлиг-биле киржир. Елизавета Аверьяновна школа амыдыралынга болгулаан хемчеглерге чыда калбайн киржип келген. Чыылган башкылар мурнунга аныяк кара уруг бо-ла үүве чугаалап үнүп келир чораан. Ол класска кичээлдер эрттирип турда, өөреникчилерге дыка билдингир. Орус сөстүшын адап чугаалаарынче, ооң кол утказында чүнү көргүзүп турарын дыка тодазы-биле тайылбырлап бээр. Ынчан ооң мурнунда олургулаан уругларның сонуургалы хайның, кичээл эрткенин эскербейн баарлар...

УЖЕН ажыг чылдарның мурнунда Кызыл-Мажалык школазынга араттарның уругларының машина, автобус-биле эвес, аттыг, чадаг, харыындаа шарыда ушкашкылаан кээп турган. Суур кыдында теректер базрында өглерден пес сумкалар чүктээн бичии оолдар, кыстар кичээлдерден ооалдаар ужур-даа чок, бо-ла кергилээр. Кыжын чыккылама соок эгелей бээр. Школалардың белеткээш ыяжы бо-ла төне берген болгулаар. Аныяк башкы Елизавета Аверьяновна оөрү-биле, өөреникчилер-биле чудуктар хиреэлеп, та чеже токпакты белеткээн...

Кичээлге белеткел, өөреникчилерниң бижээн кыраары дээрге, башкы кижиниң ийиги улуг ажылы ол. Суурда башкылар бажыңарының соңгаларының отчугаштары хамыктың соокка чедир чырып турганнар. Дараазында кичээлдерге хереглээр көргүзүг материалдарын белеткээри, хөй чуруктарны чуруру база бир чүтүл улуг ажыл. Бо херекке башкының аныяндан кады өскүле тудуп келгени, уругларның адазы Всеволод Ламаевич Тас-оол улуг ачы-дузаны көргүзүп келген. Ам безин оларның чурттан олурары бажыңына кире бээрге чүве чуруурунга белен кылдыр салып каан ярыг ак картонну ким-даа эскерер. Маңаа Тываның баштайгы чурукчузу Вс. Л. Тас-оолдуң дугайында каш сөс чугаалавас аргам чок. Тываның чурулга уран үүлүнүң сайзыралынга ооң кылганы, киирген үлүг улуг. Ооң чогаадыкчы ажылдарынга чоннуң сонуургалы ам чаз-ла база катап эгелеп турар. Ол мээң мурнумга олурупкаш, ынак дайзаазынга таакпы кыпсып алгаш, кончаар өөренип, ажылдап чораанын база чугаалаан.

—Дайын соонда дораан-на чурулга талазы-биле өөредилгемни уламчылап, Москваның В. И. Сурикөв аттыг чурулга институдунга үргүлчүлээн мен — деп эгеледи. Ооң чамдык «Ачамның чуруу», «Хүреш» дээн ышкаш чуруктарын Германияга барып делгелгеге салгылаан. «Вокруг света» деп журналга-даа чуруктарын парлаткан. Москвага институтка ооң ынак башкызы ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң бирги секретарынга ажылдап чораан, Ленинчи шаңналдың лауреады Сергей Васильевич Герасимов (1885-1964) чораан.

—Сергей Васильевич сураглыг уран чурукчу, чылыг чымчак сеткилдиг, кайгамчык кижи чораан. Институтка өөренип киргеш 3 чыл болганым соонда, аараат чанып чоруур апарган мен. Ынчан ол мени боду-биле үдеп тургаш: «Мээң эки дээн өөреникчилеримниң бирээзи болгай сен. Кадыңны-ла эки эмнедип ал» дээш ыглапканы кажан-даа сагыжымдан ыравас деп, ол сакты-дыр...

Чурукчу Всеволод Ламаевич Тас-оолдуң чураан ажылдарын, ылангыя дайын үезинде талантылыы-биле чуруп турган ажылдарын, хөй кезиин парлап турганы плакаттарын делгеп көргүзер үе келген.

Е. А. Тас-оол чангыс-ла школага, Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазында үр үезинң иштинде үзүктел чок ажылдап келген. Ол хөй-ниитиниң ажылындан кажан-даа калыыпаан. Школага профэвилел комитединиң даргазынга болгаш ооң кежигүнүнге каш удаа соңгудуп келген. Башкыларның методиктиг каттыжыышкынарынга ооң илеткелдери солун болгаш эш-өөрүнге ажыктыг болуп келген. Ооң орус дылга өөредип каан өөреникчилери — эмчилер, башкылар болгаш өске-даа мергежилдиглер башкызы-биле кады чонга бараан болуп чоруурлар.

Тас-оолдарның өг-бүлези беш уруглу кижизиткен. Ында журналист, бухгалтер, чолаачы, студент-даа кижилер бар. А кол-ла чүве оларның чонга шынчы бараан болуп ажылдап чоруурунда. Боттарының бичe сеткили-биле кижилер аразында эскет чокка чурттап, ажылдап чоруур, ёзулуг чоннуң башкылары бистe кончуг хөй. Оларның бирээзи — Елизавета Аверьяновна Тас-оол база бир чаа өөредилге чылын эгелеп киришкеп.

А. АРАПЧОР.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Алтайның болгаш Красноярскиниң медицина институттарының белеткел салбырынга киреринге күзээн аныяк оолдарга болгаш кыстарга!

Ортумак эртемниг ажылчыннарны, колхозчуларны, ССРЭ-ниң чепсектиг Күнтеринден халашкан шериглерни, ол ышкаш аарыг кижилерни хайгаараар ажылга турган медицинаның бичe ажылдакчылары — санитаркаларны белеткел салбырынга хүлээп алыр. Аңаа киреринге болгаш колхозчулар бир чылдан эвээш эвес, а бичe медицина ажылдакчылары — ийи чыл стажтыг болур ужурлуг. Ооң сөолгу бир чылы үзүктел чок болза зки.

Белеткел салбырынче шилилгеп үлетпүр будурүлгелериниң, тудугларның, транспорттуң болгаш харылаалының, совхозтарның, эмнелге албан черлериниң удуртукчулары, шериг кезектериниң командылал черлери кылыр болгаш чорудар. Оон аңгыда партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары база чоруткан бижикти бээр.

Белеткел салбырынче киреринге күзээнер дараазында документилерни эккэр:

1. Ректориуң адынга билдиришкин (доктааттынган хевир өзугаар).

2. Ортумак эртем дугайында документ. (Бодув).

3. Ажылдан турар черинден характеристика. (Аңаа будурүлгениң удуртукчузу, местком даргазы, ВЛКСМ комитединиң секретары — үш кижи ат салыр).

4. 286 маёык өзугаар эмчи шынзылгазы, кадыныңдугайында терапевтиң, хирургтуң, невропатологтуң, нулак, боостаа эмчизиниң, карак эмчизиниң (карааның чедерчетпеэнин айытпышаан, флюрография болгаш рентген эртер) түңелдери. Медицина институдугa өөренип шыдаар дугайында кол эмчиниң түңелдери.

5. Бөрт чонга тырттырган, 3×4 см хемчээлдиг дөрт фото-чурук.

6. Чоруткан бижикти тускай доолгага долдурар болгаш будурүлгениң удуртукчузу ат салыр. Аңаа штамп болгаш төгерик таңма база херек.

7. Күш-ажыл дептериниң хоолгазынга чүгле будурүлгениң удуртукчузу ат салыр, төгерик таңмазын базар. «Амгы үеде ажылдап турар» деп бижиир.

Паспортуң, шериг биледиң, бижиткен черечилелиң, комсомол болгаш профэвилел билеттериң боду беседа үезинде эккэр.

Документилерни дараазында адреске хүлээп алыр: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 10. Республикаңын Кадык камгалал министерствозу, кадр киллизи.

Редакциянның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакториң 2-24-63, редакторуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропагавда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1818.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01704

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 204 (11702) | 1981 чылдың сентябрь 2, среда | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 кеп.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧЫЛЫ

ЧЕТПЕСТЕР ЧОК ДЕП БОЛБАС

Ажылчынга сөс

Хөмүр-даштыказып алгаш, ону чүдүрүп чорударынга чедир чангыс эвес операцияны кылырын ким-даа билир. Бо үнелиг продукцияны хереглевээн район бистиң республикада барык чок. Мынчангаш оларның хереглелин долузу-биле хандырар соруга-биле бистиң разрезтиң коллективи чыл эгезинден бээр шудургу ажылдап, ажылдың бүдүрүк-чүлүг чоруун кошкатпайн келгеп. Мен бодум өске ийи эжим-биле кады база-ла ыдыг темпи-биле ажылдап келдим.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинге келгеш, он чыл ажа бердим. Алыс мергежилим чолаачы кижи мен. Күчүлүг «БелАЗ» маркалыг машина хүлээп алган ажылдан тур мен. Бо машиналар 27 тонна чүк өвертүр күчүлүг. Оларны башкарары ыдыг-ла белеп эвес. Улуг арга-дружулга, бедик мергежил херек.

Бир «БелАЗ-та» үш кижи ажылдап турар бис. Кады ажылдап турар эштерим — Юрий Белоновльский биле Юрий Астанин. Эзлчеглеш, ажылдап турар бис. Кижи бүргүү дүне ажылдаар эзлчеге бо-ла таварыжыр. Мынчангаш ол эзлчеге таварышкан кижи машинаны хүлээп алырда ооң техниктиг ажаалдазын эки кылгайын ыяк хынаан, чамдык механизмнерни быжыглап, кывар-таар материалдарны өөрүп алыры албан апаар. Ылаңгыя электри дерилгезинниң ажылдаар байдалын шевеп, хынап алыры артык эвес.

Оон ыңай бистиң ажылывыста бир кол үүл — хүн үлүүнүң күүселдези дээш ак сеткилдиг ажыллаары болур. Бир тээ үш кижи чаңгыс машинада ажылдап турар болганда, ай кварталда бүргүүдеп планнар күүселдези оларның шуптузунга онаажыр. Мынчангаш ким-даа өскезинден багай ажылдаар эргези чок апаар. Бистиң хөлчегде нормавыс 310 кубометр турда, бистер ону 330-335 кубометр чедирип турар бис. Мынчаар ажылдаары даг породазын аппарын төгөр чернин улгадып, бичиилээп хөмүөлдеринден база хамаарылгалыг. Кады ажылдап турар эштерим багай эвес ажылдап, кызымак чоруун көргүзүп келдилер.

Ажылывыста четпестер чок деп болбас. Экскаватор-даа, ону хандырып турар машинялар-даа хүнде кылыр нормазын күүсеткеп турарын чедип алыр дээр болза, мынчан «БелАЗ» маркалыг 5 машина доктаамал ажылдаар ужурлуг. Мынчалза-даа ол амыдыралга боттанмайн турар. Түге дээрге, бирде экскаватор, чамдыкта машиналар үрелп бээр таварылгалар база турар. Мынчангаш үстүнде чугаалаанын мышкап чангыс аай ажылдаар чоруктар турбас боор чүве. Бир багай чүве — экскаваторларның эргижирей бергени. Хей чылдарда ажылдаан болгаш олар үрелиишкинге бо-ла таваржы бээрдир. Ам чаа экскаватор келир. Ону апсывысса, ажылывыс моон-даа артык бүдүүгүр апаары чугаажок.

Бистиң коллективте кадрлар айтырыын, млаңгыя бистиң бо «БелАЗ-тарга» ажылдаар чолаачылар дугайын чогумчалыг деп шыдавас мен. Мындыг күчүлүг машиналарга ажылдаары дыка берге деп үстүнде чугаалаадым. Мынчангаш дуржулга чок, мергежилги чавыс ийикпе аңыяк кижилер бо ажылчы шоолуг туралавас, хөөп чок боор-дур. Ындыг болза-даа бо айтырыгны үзе шиитпирлеп ап болурунуң аргазы бар мен. Мындыг күчүлүг машиналарга ажылдаары дыка берге деп үстүнде чугаалаадым. Мынчангаш дуржулга чок, мергежилги чавыс ийикпе аңыяк кижилер бо ажылчы шоолуг туралавас, хөөп чок боор-дур. Ындыг болза-даа бо айтырыгны үзе шиитпирлеп ап болурунуң аргазы бар деп бодаар мен.

Мен коллективте профилактика чөвүлелиниң кежигүнү кижи мен. Бистиң чөвүлел күш-ажылдың сагылга-чуруумун үрээр, арагалаар, ажыл шагы үзер кижилерге удур демиселди чорудуп, буруулуг ажылчыннарга чогуур хемчегни оваан келгеп. Чоокта чаа ажыл шагының үезинде арагалап турган үш кижини база сайгардывыс. Шак мындыг хемчегнерни ап келгенивис түнелинде разрезте чүрүм үрекчилериниң саны кызырылган.

Я. ЧЕБОДАЕВ,
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң чолаачызы, Улустарның найыралы орденниң эдилекчизи.

НИИТИ ХЕРЕККЕ УЛУУ

СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң шиитпирлеринде болгаш партия обкомунуң республиканың бүгү коммунистеринге, ажылчы чоннарынга кыйгырымында айыткан хемчегнерни амыдыралга боттандырар дээш хоорайларның болгаш суурларның ажылынчылерин мал чемнериниң белеткелинде идепкейлиг киржин турарлар.

КЫЗЫЛ. Республика найысылалыныц үлетпүр бүдүрүлгелери, албан организациялары, өөредилге черлери ниитиниц малынга сиген, шиви будуу, будук-бүрү белеткеп бээр даалгазын күүседир дээш шалыпчы ажылдап турарлар.

Найысылалдың коллективтери 600 тонна ажыг сигенни белеткээн, ол болза даалганын үжеи хуузун ажып турар. Сельхозтүркомунуң бүдүрүлгелери 95 тонна сигенни, автотранспорт эргелели —42, АТБ № 3—44, үлетпүр садыы —29, ажыл-чем садыы —26, республика эмнелгези —20, «Тыва тудуг» трест—21 тонна сигенни белеткээш, хамаарышкан ажыл-агыйларынга дужаап, эки ажылдаан.

Кызыл районнуң совхозтарынга погаан масса болгаш шиви будуу белеткеп бээр даалгаларны кызылчылар база күүседип турар. Малдың бо чугула чемни 400 хире тонналы совхозтарга хүлээдип берген.

Будук-бүрү белеткелинге найысылалдың чурттакчылары эң-не идепкейлиг киржин, он муң тонналы белеткээш, онаалданы күүсеткеп. Дыка хей коллективтер бердингеи даалгазы ажыр күүсеткеш, хамаарышкан совхозтарынга хүлээткеп. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң башкылары, студентилери, сургуулдары багай эвес ажылдазын. Автоорук техникуму 120 тонна, педагогика институту — 100, медицина училищези — 50 тонна будук-бүрүнү хүлээткеп.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Барыын-Хемчик районнуң совхозтарынга район төвүнүң болгаш Ак-Довурак хоорайның үлетпүр будүрүлгелериниң ажыл-ишчилери эвээш эвес мал чемнерин белеткеп берген. Ыяш ажыл-агый чери 48 тонна сигенни, эът комбинады 60 тонна, районнуң хереглекчилер ниитилели — 95, түүйбу заводу — 30 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Ак-Довуракты ажыл-ишчилери кедээниң ажыл-ишчилеринге дузалажырын боттарының чугула хөрээ кылдыр сонаап, сиген, будук-бүрү белеткелиниде идепкейлиг киржин турар. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, садыг организацияларының, № 3 орук-тудуг эргелели болгаш өске-даа коллективтер бердингеп онаалданы багай эвес күүсеткеп.

Бистиң корр.

СЭКП Тыва обкомунда

БҮГҮДЕНИ ХААРА ТУДАР

Мал чемнерин белеткээриниң немелде курлавырларын тывар талазы-биле сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш СЭКП обкомунуң бюрозу дүшкеп бүрүнү чыыр дугайында тускай доктаалды хүлээп алган.

Үк доктаалда сентябрь—октябрь айларда ыяштарның, чадаң ыяштарның болгаш өске-даа үнүштерниң дүшкеп бүрүүн массалыы-биле чыыр талазы-биле социалистиг чарышты школачылар, сургуулдар, студентилер, ажылчыннар, албан-хаакчылар, пенсионерлер болгаш бажың ээлериниң аразынга дээштиг организастаарын, тайылбыр болгаш организакчы ажылдарны калбартырын СЭКП-ниң хоорайкомнарынга, хоорайкүүскомнарга, профоблчөвүделге, министерстволарга болгаш ведомстволарга, совхоозтарның, будүрүлгелериниң болгаш өөредилге черлериниң партия, профсөвүдел болгаш комсомол аге организацияларынга дааскан.

Кызыл хоорайның болгаш районнарның бүрү чыыр талазы-биле онаалдаларын бүрө бадылдан, оны коллектив бүрүүнүге тайылбырлаарын. СЭКП Кызыл хооркомугга, райкомнарынга, хоорайкүүскомнарга хүлээткен.

Бүрү чыылдазында киржип турар өөреникчилерниң, сургуулдарның болгаш студентилерниң, пенсионерлерниң, бажың ээлериниң, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның социалистиг чарыжының негелдерин ВЛКСМ обкому, профоблчөвүдел, Кедээ ажыл-агый министерствозу, Чырыдыышкын министерствозу сентябрь 10-га чедир ажылдан кылыр болгаш бадылаар. Социалистиг чарыштың түннелиин 1981 чылдың ноябрь 1-де үндүрер.

Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитеди, республика болгаш район солуннарының редакцияларының бүрү чыылдазын, бүрү чыырының база ажыглазарының мурнакчы дуржулгазын доктаамал чырыдарын бюро дааскан.

БҮРҮ — ҮНЕЛИГ МАЛ ЧЕМИ

Мал чемни чедишпес үеде бүгү-ле аргаларны ажытлаар, курлавырларны тывар апаар. Ындыг курлавырларның бирээзи дүшкеп бүрү болур. Аңаа терек, хадың, тал болгаш өске-даа ыяштарның бүрүзү хамаарыжыр.

Бодуиуң хоолулуунуң талазы-биле бир килограмм терек бүрүзү 0,13 чемгерилге единицазын, 29 грамм шингээчел протеинни, 11 миллиграмм каротинни, 22 хуу клетчатканы, 7,5 грамм кальцийни, 10 грамм фосфорну, хадың бүрүзү 0,3 чемгерилге единицазын, 18 грамм шингээчел протеинни, 10 грамм каротинни, 26 хуу клетчатканы, 5,9 грамм кальцийни, 1,2 грамм фосфорну, шаралан бүрүзү 0,25 грамм чемгерилге единицазын, 10 грамм шингээчел протеинни, 24 хуу клетчатканы, 10 грамм кальцийни, 0,8 грамм фосфорну тудуп турар. Бо-ла бүрүлерни мочевина-биле холаап, витаминниг далган кылыр болза, бир килограммыла 400—500 грамм протеиннг мал чемни белеткеп ап болур. Ындыг витаминниг далган кончуг үнелиг. Ында каротин, витаминнер, протеин, аминокислота хей, оон улазындан тарааны-даа солуп болур.

Витаминниг далган кылыр агрегат чок ажыл-агыйлар бүрүнү силос салырынга база ажыглап болур. Силос культураларынга 5—10 хуу бүрү немээрге, бүрүнүң шыпарыдаа экижнир, силостуң массазы-даа көвдээр.

Бүрүнү шоодайларга чыыры эптиг. Ону чүдүрер машиналарның кузовуи бедидип алыры чугула.

Кургаг бүрүнү аңаа-ла сараттап ап болур. Ону кыжын савак азы хыргыып ыскаш белеткээш, малга берип болур. Мынчаар белеткээн бүрүнү мал ажжок чиир. Ол клетчатка талазы-биле сиген далганынга дыка чоок. Мал чемнериниң өске курлавырынга хову ажылының продуктуларының артынчылары хамааржыр. Оларны ол-ла олчаан ажытларга ажыы эвээш болур. Чижээ, бир килограмм картофель сывында 0,13 чемгерилге единицазы, ол-ла хире капуста бүрүзүнде 0,11 чемгерилге единицазы бар. Үк бүрүлерни далганаптар болза, ооң хоолулуу улгадыр, үнелиг мал чемни болу бээр. Картофель болгаш капуста бүрүлеринден далганы ССРЭ-ниң 50 чылыг совхоз чедишкинниг кылып турар. Картофель бүрүзүнден кылган борбавиндылар, агрохимлабораторияның хыналарын үзүгаар алырга, бир килограммы-ла 135 миллиграмм каротин, 90 грамм шингээчел протеин, 0,52 чемгерилге единицазы, 13,27 грамм кальций, 1,33 грамм фосфор, 18 хуу клетчатка тудуп турар. Бир килограмм капуста бүрүзүнде 110 миллиграмм каротин, 30 грамм шингээчел протеин, 0,30 чемгерилге единицазы, 11,23 грамм кальций, 2,87 грамм фосфор, 17 хуу клетчатка бар.

Хову ажылдарының продуктуларының артынчыларындан болгаш үнези бичии мал чемнеринден кылган далган элээн хей талалар-биле тараадын кылган мал чемнерин ажып турар. Эртем-шинчилел институттарының шинчилелдерин үзүгаар алырга, картофель сывының далганы чуура таккан суладан лизинин 1,4 катап, кальцийни 15 катап, чести 3 катап, кобальтыны 17 катап, цинкти 1,6 катап хөйнү тудуп турар. Оон ыңай ук далганда сулада чок каротин болгаш Е витамин базы бар. Картофель бүрүзүнүң далганында шингээчел протеин тараа кудуруундазындан эвбек.

Эртемденнериң шинчилээнии үзүгаар алырга, тараадан кылган мал чемнерин хемчээлинии талазы-биле 22 хуу, холулуунуң талазы-биле 6 хуу картофель далганы-биле солуурга, хавапарның бир центнер немелде деңзи бүрүзүнден 80 килограмм тараазы камнап алган, чочак-тараа, сула, меделхолумаа-биле болгаш кузуу тараазы рапс-биле чемгергенинден дудак чок немелде деңзиия чедип ап болур. Картофель—бүрүзүнден кылган далган ооң-биле чемгерген хавапарның эъдиниң шыпарын кудулаттпас, харын, эттиг холуп эрттир чагланырын болдурбас болгаш эткырип көвүдедир. Мынчангаш картофель сывын болгаш хову ажылының өске-даа артынчыларын, олардан бедик шыпарлыг мал чемнерн чылыр болганда, бүгү ажыл-агыйларга долу ажыглаар ужурлуг.

С. БЕЛЯЕВА,
агрохимлаборатория пальтын килдис эргелекчизи.

БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛ

Бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, бистиң республиканың школаларында чаа өөредилге чылы эгелээн. Алдан дөрт муң ажыг уруглар дүүн баштайгы кичээлдерин эгелеп, эртемнериниң үндезиниерин шиңгээдип алыры-биле өөренип киришкен. Чеди муң ажыг уруглар школаның эжиин бир-ле дугаар ажыдып, белеткел болгаш бирги класстарда өөренип эгелээннер. Олар школа болгаш башкылар-биле бир-ле дугаар таныжып алганнар. Тус-тус школа коллективтери, ада-иелер оларга изиг байырны чедирип, өөредилгеже чылыы-биле үдээннер.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 школазының 1 «а» клазының өөреникчилери баштайгы кичээл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу

ШАЛЫПЧЫЛАР

Хожудан турарлар чок ажылдаар деп мурнакчы эгелээшкинии детквишаан, элгап онаалдазын ажыр күүседири-биле аразында күш-ажылчы маргылдааны чарып алгаш, эрес-шалыпчы ажылдап турар тудугжу бригадалар бистиң «Кызыл тудуг» эргелелинде бар. Оларның сашында дуржулгалыг бригадирлер Чүлдүм-оол Донгак, Анатолий Воронин оларның удуртка-кан тудугжуларын хамаарыштырын болур. Бо бригадаларның тудугжулары дөртку микрорайонда № 3 школа комплекизинниң ажыглалга кирбээн чамдык объектилерин чаа өөредилге чылында бүргүү-биле ажыгалга киирер дээш эрткен айларда күжениишкинниг ажылдааннар.

Үөрбеи кижи кежигүнүүт Чүлдүм-оол Донгактың бригадазы гимнастика залының болгаш погаа өстүрер черниң тудуунга ажылдап чайлаанар. Ук объектилерни эки шыпарлыг кылгаш, школачыларга белек кылдыр хүлээдир дээш олар ажылдың темпизин дургедеди, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүсеиии келгеннер. Эрткен айда база бедик будүрүкчүдүт ажылдааш, тудуг-монтаж ажылдарының планын 103 хуу күүседнп, эргелелдин мурнакчы бригадаларының санында киргеп.

№ 3 школа комплекизинниң ажыглалга кирер объектизл—эштир бассейнинин тудуунга Анатолий Воронининиң тудугжулары ажылдап турган. Хоочун бригадирнин бригадазы базэ үре-түнелдиг ажылдааш, эрткен айның даалгазын 111,7 хуу күүсеткеш, тиилекчи боон шылгараан.

Бистиң эргелелдин мурнакчы бригадалары чылдың планын ноябрь 7-де күүседирибее алган хүлээлгелерин ажыл-уерекке бадыткаар дээш шулуруу ажылдап турар.

В. ОВЧАРОВА,
Бистиң корр.

АЙТЫРЫЫ-НОГАА АЖААЛДАЗЫ

Алдын күс дүшкеи, чер ажылынның ажылдакчыларының бүдүн чыл дургузунда кылган ажылын түнээр үе келген. Бо хүннерде картофель болгаш ногаа ажаары чоруп турар. Ам республиканың кайы-даа булунуңга аъш-чемниң бо продуктулары элбек.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында Чөөн-Хемчик районнуң ногаажылары багай эвес ажылдаан. Ук культуралар кайы-даа ажыл-агыйга элээн дужуттуг берип болур, ам ону чүгле чидириг чок ажаан алыры арткан. Мынчангаш район төвү Чадаана хоорайга район удуртукчуларының, совхозтар директорларының болгаш агрономнарының төвүлел хуралы болуп эрткеи. Хуралдың ажылынга кожазы Барыын-Хемчик районнуң телээлери база кирипкеи.

Анаа 1981 чылдың картофель болгаш ногаа аймаан чидириг чокка ажаап, ону сайгарарының дугайында айтырыгларны тугаалашкан. Чөөн-Хемчик районнуң девискээринде «Октябрь 30 чылы» совхозта 130 гектар, «Хөндергей» совхозта 75 гектар, «Алдан-Маадыр», «Чыраз-Балы» болгаш өске-даа ажыл-агыйларда 10-15 гектар картофель болгаш 3-5 га шөлдерде ногаалар бар. Картофельдин болгаш погаанын дүжүдү районда багай эвес болуп турар.

Районнуң ажыл-агыйларында картофельди болгаш погааны чидириг чокка ажаал алыры болгаи ону сайгарары — хүнүң соцгаарлаттынмас чугула айтырыы. Картофель болгаш погааларны чидириг чок ажаап алыр талазы-биле 5 кижи составтыг район штабы СЭКП райкомунуң бюрозуиу болгаш райкүүскомнуң каттыжкан хуралындан түзүлгеи. Штабтың даргазынга райкүүскомнуң кежээ ажыл-агый экселелиниң начальиги К. Б. Сетленмейни томуйлаан.

Районнуң ажыл-агыйларын да янитизи-биле 300 га картофельди ажаап алыр ейи келген. Түскай эртемнилерниң санап кергени-биле алырга, оон ортумаа-биле 1800 тонна ажыг картофельдиң дүжүдүн ап болур. Погаа ажыл-агыйлыг «Октябрь 30 чылы» болгаш «Хөндергей» совхозтарга картофель ажаалдазынын талазы-биле ажыл улуг.

Эрткен чылын «Октябрь 30 чылы» совхозка үрезинге шыгжаан 100 ажыг тонна картофель үрелип, совхозка улуг караңаны чедирген. Бо чылын ол частырыгларны азаштавас дээш шыңгыы ажылдарны чорударын болуп эрткеи хуралга чугаалашкан.

Картофель болгаш погаа ажаан алыр талазы-биле «Октябрь 30 чылы» болгаш «Хөндергей» совхозтарга дузалажыр кылдыр Чадаана хоорайның албан организацияларынга болгаш будүрүлге, транспорт коллективтерниг тус-тузунда даалгаларны берип, совхозтар девискээринде картофельдин шөлүн хемчээгеш, гектар бүрүзүн тус-тус коллективтерге быжыглаап.

Түскай график ёзугаар сентябрь 5-тен 20-гө чедир картофельдиң дүжүдүн ажаап алырынче бүгү күштү мөөнеп, ажыл-агый, коллектив бүрүзүнүң удуртукчуларынга хзалгаларны берген. Чижээ, «Октябрь 30 чылы» совхозка автобаза — 3, № 463 КМК—3, район эмнелгези — 5, редакция — 1, райпо — 5 гектар шөлдүн картофелин ажаап бээр даалгаларны алган.

Дүжүт ажаалдазынга киржип турар ажылчыннарга ажыл-төлевирин чогуур деп-лелге тургузарын совхозтарнчи удуртукчуларынга хуралдан даскан. Ол ышкаш картофельди ажаап турар үеде транспорт-биле үзүк чок хандырып, сорттаап чүдүрерин чедимчелиг организастаарын дугуруушкан. Ажаалда үезинде шефчилерни азып-чем продуктулары-биле совхозтар үзүк чок хандырар хүлээлгени база алган.

Районнуң белеткелдер конторазының директору П. Сорекии эрткеи чылын совхозтарга ногаа болгаш картофель хүлээп алырда, транспорт-биле четпес хандырып, организас чок болганын хуралдан сагындыргаш, бо чылын ол четпестерни катаптазыны негээн. Белеткел конторазының ногаа аймаан сайгарып, кадагалаарында эрткей чоруктар турғулаан. Бо чылын ажаан алдынган дүжүт бүргүү ёй-шаанда шыгжаттынып, кадагалаттынар ужурлуг.

П. ДАЖИНМАЙ.

СОФИЯГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

СОФИЯ. БКП ТК-ның Чиигине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков Сириянның Коммунистиг партиязының ТК-зының Болгарияда барган Чиигине секретары Х. Багдаш-биле ужурашкан.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң чугула айтырыларын дугайы талалар санал-оналдарын солчуп, амгы үениң делегей байдалынга хамаарышкан айтырыларны чугаалашкан.

Империализмге, делегей соңюзмэиге болгаш реакциязынга удур Азия, Африка болгаи Латин Америка улустарының демисезиз БКП-ның өскелиин чок деткип турарын Т. Живков онзалап демдеглээп.

Сириянын антиимпериалистиг туруштарының улам ыңай быжыгып база Найырал болгаш кады ажылдажылга дугаында керээге үндезилээш, ССРЭ-биле, ол ышкаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле ооң харылзаларының хөгжүлдезинниң дугайын Х. Багдаш дыңнаткан.

ЧУГУЛА БОЛГАШ БОТТУГ

КАБУЛ. Амгы үениң шылларакгай политиктиг ажылдакчызы — СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизиниге илеткелинге болгаш ооң өске-даа чугааларынга тайылбырлаттынган Тайбының совет программазы бүгү кижи торелгетениниң ыдыктыг күзел-чүткүлдериниге эң таарышкан онза чугула болгаш боттуг даштыкы политиктиг чүүл болуп турар деп, СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылаан тура, Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының Чиигине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы Бабрак Кармаль медеглээн. Индий океанга, Персп мугулдурга болгаи Чоокку Чөөн чүкке хамаарышкан совет инициативалар — ол кавы девискээрлерге тайбының болгаи ёйнүң чок чорукту хандырарының тода болгаи бялдингир программазы-лыр.

МИНИСТЕРСТВОНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

ЛУАНДА. Күженишкинниг Онжива чоогунга тулчуушкунда Мурнуу-Африка республиканың шериглери Куиене можунуң административтиг төвү — Онжива хоорайны эжеден алган. Амгы үеге чедир мурнуу-африкан агрессорлар АУР-ниң чурттакчызыг он чыгам черлерии эжеден алганын министерство айыткан. Онжива чоогунга тулчуушкунар үезинде дайынның үш самолединуң дүжүр аткан. Чибемба муниципалитетти бомбалап турарының үезинде, Анголаның улусчу чепсектиг күштериниң кезектери Мурнуу-Африка республиканың шериг-агаар күштериниң бомбалакчы ийи самолединуң дүжүр аткан, амгы үеде тулчуушкуннар Кахамадан 20 километр черде чоруп турар деп дыңнадыгда чугаалаан.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААН ЧЫСКААЛ

БАРЫЫН БЕРЛИН. Тайбының камгалаар, боо-чепсектии эдерее бүдүрерин соксадыр болгаш чепсегленишкинниг дүжүрер дээш хөй муң кижиниг чыскаал аңаа болган. «Аныяктар — боо-чепсектии эдере бүдүрүп турарыига удурэ» дээр каттыжышкынның инициативазын үзүгаар оны эрттирген. Политиктиг хөй-ниити, аныяктар болгаш студентилериниң 70 ажыг организациялары ында бактаалган. Ортумак ыракпылдың америк ядролуг ракеталарын болгаш нейтроннуг чепсектии Европага эккеп тургузарынга удур, чепсегленишкинии дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарны дагыи эгелээрии болгаш ядролуг дайынның кыжанын болдурбазы дээш демиселдин лозуиу-биле от чыскаал эрткеи.

Каттыжышкын удуртукчуларының бирээзи А. Пройшоф чыылганнар мурнунга чүве чугаалаан, америк администрацияның Европа улустарынга шуут кажанышкын болу берген утланыышкынынга шыгыы удуланыышкынны илергейлээп.

Хиросиманы америк атомнуг бомба-биле бомбалаанының демделгелдиг хүнүнде президент Рейганның нейтроннуг бомбаны долу хемчээлге будүрүп эгелээр дээн шиитпирии хүлээп алганы ол кыжанышкынның база бир хереченэ-дир.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ТРИПОЛИ. Ливия Джамахирилзы-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязы ында акылын уламчылавышаан.

Оон киржикчилериниң чугааларының ниити утказы чүл дээрге, америк империализмниң чимсенишкиннеринге ойтур шаамышкынны күштелирери, бот-эргелиг хамаарышпас күрүшелерге удур бодуиуң агрессчи бодалдарын чаап-чажырарын оралдажыи турар оон хоп-нүгүлдерии үргүлчү сойгалаары болуп турар.

Ливияга хамаарыштыр АКШ-тың чөцгээлиг политиказын Палестинаның Национал чөвүлелиниң даргазы Халед аль-Фахүм шыңгыы шүгүмчүлээн. АКШ Ливияның бот-эргезинге ажыы-биле кыжанын, чүгле ол чуртта эвес, харын ол кавының бүгү девискээрлеринге байдалды божаңнадырынга Израильде, Египетте болгаи Суданда бодуиуң шивишкиннерии ажыглап турар деп, ол чугаалаан.

ИРАНДА БАЙДАЛ

ТЕГЕРАН. Август 30-де премьер-министриң канцелярязының бажыңына частыышкынның түңнелиинде Ираниың президентин Мохаммед Али Раджаи биле премьер-министр Мохаммед Джавад Бахонар өлген дээжин ында албан хууру-биле чарлаан.

Ол албан-дужаалга президентии бо чылдың июль 24-те сонгаан турган. Премьер-министр бо чылдың август 5-те томуйлаттырган.

Чуртта 5 хүнүң национал кажыдалыы чарлаан.

Чазылдырыышкында өлген ол кижилерии хөөржүдеринге ираи наймылалдың миллион ажыг чурттакчылары киришкеи. Кажымдал кылажының киржикчилери «Америк империалистерге өлүм!» деп кыйгы салып чорааннар. Ооңгуталдыг болгаш корум-чурумнуг болуруиче ираи улусту ишгакы херектер министри аятолла Махдави-Кяни кыйгырган. Чазакка удур элементилерниң хоралакчы ажыл-чорудулгазының кандыг-даа оралдажыышкынын базарын бүгү генерал-губернаторларга, айыл чок чорук болгаш корум-чурум камгалалының оранарыига шыңгыы дужаалган.

Ираи парламентиниң даргазы Хашемн-Рафсанджани «АКШ-тың шивишкиннерии» президентиии болгаш премьер-ии өлүрген чорукту организастааны дээш буруудаткан. Национал айыл чок-чорукту хандырары дээш харылсалгалыг албан кижилерии база ол шыңгыы шүгүмчүлээн. Чурттуң айыл чок турарын башкарып турар кижилерге хөөп чогуу чоп ылергейлеп турар деп, ол чугаалаан. Олар боттарының үүлгедиишкиннерин дээш харылаар ужурлуг. Ираның айыл чок чорук организарының күрүне болгаш чазак ажылдакчыларын камгалаар харылсалгалыг ыдыг ажылдакчыларын истеп-хынаарын болгаш шыңгыы кезедирии ислам үлгалыышкын министри Маадиxан иегээн.

Президентиниң өлгеи-биле холбаштыр Ираида президент чөвүлелин тургускан, конституцияга дүүштүр чурттуң президентизиниң албан-хүлээлгезин ол боттандырар.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: сээң кандидат стажың

ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

СЭКП-ниң сөөлгү съездилериниң айтыышкыннарын болгаш «Партиялга хүлээп алышкынның база СЭКП кежигүнүге кандидаттар-биле ажылдың талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның докталын удуртулга болдургаш, Барыын-Хемчиктиң партия организациялары бодунуң хүрээлениң немеп, өстүрериниче доктаамал кичээнгейни салып келген. Сөөлгү беш чылдарда партия организациялары 20 хуу өскен болгаш оларга ээ эки бүдүүлгечи болгаш бүгү талазы-биле төлептиг ийи чүс хире кижи немешкен.

Партийжи хүрээленнин шынар составы чыл келген тудум улам экижип турар болгаш кирип турарларның аразында материалдыг чаагай кежикти бүдүүрүп турар кижилерниң саны дыка көвүдээн. Оон-биле кады партия организациязының СЭКП-ге комсомолду дамчыштыр хүлээп алыр ажылче доктаамал кичээнгейни салып келген. Чижээ, 1978 чылда комсомол дамчыштыр партия кежигүнүүге кандидаттап киргеннер нииги санның 64,6 хуузу, 1979 чылда 65,6 хуузу турган болза, олар арткан чылын 73 хуу четкен. Бо чылдың арткан чеди айларында комсомолду дамчыштыр партия кежигүнүүге 23 аныктар хүлээп алдынган, ол болза кежигүнге чаа киргенниң 64,1 хуузу болган.

Амгы үеде районуң партия организациязында 300 хире аныак коммунистер бактаап турар болгаш оларның барык төөгү хире хуузу материалдыг бүдүүлгеде ажылдап турар. Күш-ажылга белек көргүзүглерни чедип албышаан, хей-ниитин ажылынга идепкейлиг киржип турар аныак коммунистер районуң партия организацияларында эвээш эвес. Оларга «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының саанчызы, СЭКП обкомунуң кежигүнү Раиса Кууларны, Барлык совхозтуң Аксы-Барлык салбырының трактористи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Моөктээрни, «Хемчик» совхозтуң малчыннары Петр биле Мария Сааларны, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехиниң каднакчызы Сергей Абрамовту, арыглал фабриказының дериллер машинистери Галина Күжүгетти, Кара-кыс Сарыларны, Елизавета Кууларны хамаарыштырып болур.

Түүйбу заводунда А. Сарыглар, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп бүдүүлге лабораториязында Ч. Ооржак удуртқан партия эге организациялары ажылды бедик деңгелге тургускан. Ол организациялар боттарының хүрээленнин доктаамал өстүрүп, чон ортузунга организакчы база политикжидилгелиг ажылды дээштиг чорудуп, ажыл-ишчилерни коллективтин мурнунда салдынган планныг даалгаларын күүселиринче мобилизастап, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидип шыдаанындан ук коллективтер чаа беш чылдың баштайгы чылынын чеди айларының планын чогуур хүүсаазында ажыр күүседкен. Ол ышкаш Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазында парторганизация (секретары Мария Серен-Лама) өөредилге - к и ж и з и дилгелиг ажылдың деңгелин бедидип, аныак коммунистерниң комсомолга ажылдаарын парторганизациялар ээ чүгүла партийжи даалга кылдыр көрүп, оларга ону берип, оон күүселдезий доктаамал контролдуг алган. Амгы үеде районда чүс хире аныак коммунистер комсомол организацияларының секретарылары, комитеттерниң кежигүнү кылдыр соңгуткан. Оларның иштинден «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехинде Б. Штейнберттин, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында В. Монгуштуң, районнуң харылзаа белдиринде Н. Глазкованың удуртқан комсомол эге организациялары аныктар-биле идей-кижизидилгелиг ажылдың деңгелин бедиткеннер.

Ёзулуг организакчы чоруун көргүскен, даандырган ажылынга бедик харыысалгалыг аныак коммунистерни ажылкеректиң чугула участоктарын удуртуру-биле чорудуп турар. Чижээ, Ю. Монгуш «Барлык» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазынга, Алдын-кыс Даваалап ВЛКСМ райкомунуң оргкилдизинин эргелекчизинге, Альбина Конгарова Ак-Довуракты № 2 школазының директорунга, Зинаида Роднина ол-ла хоорайның № 3 профтехучилищезинин директорунуң оралакчызынга депшиттирген.

Аныак коммунистерниң идей-политиктиг билиин бедидиривиле районда оларның школазын тургускан. Ында 160 хире кижи хаара туттунган. Оон кичээлдерин партия райкомунуң бадылаан тускай программазын ёзугаар эрттирип келген. Ол программа ёзугаар партияның Уставынга, Программазынга, СЭКП-ниң XXVI съездизинин материалдарынга хамаарыштыр кичээлдерни солун болгаш утка-шынарлыг эрттиргилээн.

Оон-биле чергелештир районнуң парторганизацияларының аныак коммунистер-биле ажылында четпестер чок деп болбас. Бо ажылче чогуур кичээнгейни салбайн турар чамдык партия организациялары ам-даа бар. Аныак коммунистерни дазыктырып кижизидеринин айтырыгларынче «Тыва даг-дүгү» түүт эргелеринин, «Дөң-Терезин» совхозтуң парткомнары, район эмнелгезинде болгаш өске-даа коллективтерде партия организациялары кошкак кичээнгей салып турар. Оон түнелинде 1980 чылда 3 кижини кандидат стажын эртип турар үеде боттарының политиктиг, ажылхерекчи эки талазын көргүспээн дээш партия кежигүнүүге хүлээп албаан.

Бо дээрге кандидаттап киреде оларга рекомендация берген коммунистерниң харыысалгазының кошкаан, а партия организациялары оларбиле ажылды болур-чогуурубиле чоруттыгаанын хереченлеп турар-дыр. Бо болгаш өске-даа четпестерни чайладыр төлээде, районда партия организациялары амгы отчёт-соңгуудалар үезинде болгаш оон-даа соңгаар боттарының хүрээленнин сан болгаш шынар талазы-биле өзүлдезин сайгарып, аныак коммунистерниң идей-политиктиг кижизидилгезин улам экижидер керек.

«Бис улам бурунгаарлаан тудум-на, партия улуг соруглаларны шиитпирлээн тудумна, оон хүрээленин чаа күштер-биле немеп өстүрериче улам сагыш салып, партия эге организацияларының, бүгү коллективтиң хүлээп көрүшкүнүн чедип алган, бүдүүлгеге болгаш хей-ниитин амыдыралында идепкейлиг кижилерни кежигүнүүге хүлээп алыр ужурлуг. Бо соруглаларны барымдалаан, кандидат стажының ужур-дузазын бедидери аргежок чугула» деп, эш Л. И. Брежневтин айтыышкынын бо чугула ажыл-херекке удуртулга болдурары аргежок чугула.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корреспондентизи.

САМОТЛОРНУҢ МИЛЛИАРДЫ

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Самотлордан бир миллиард тонна нефтини тыпкан. Ол дээрге 12 чылдан бичии-ле ажыг хуусаанның иштинде ынча оттулар чүүлдү алган чурттa эң-не баштайгы чер болган.

ЧУРУКТА: Самотлорда Ленин аттыг НГДУ-нуң нефтижилери.

И. САПОЖКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Кичээнгейге алыңар-

солун дуржулга

ЭЪТ ЦЕГИНИН КУРЛАВЫРЛАРЫ

Мал чеминге тараа аймаан кызырып тургаш, эът будуперин көвүдедирин Львов областтың Стрый районнуң мал ажылдыглары чемгерилгенин будуп чылда чаңгыс аай системазын ажыглаап чедип алган.

Кедээ ажыл-агыйда малдарның физиологиязының болгаш биохимиязының украин артемшинчилел институдунуң артемденнери 8—12 хонган бызааларны өстүрериче болган семиртиринче шилчиткенде оларны чемгереринің элээп каш ангы рационнарын сүмелээн. Ында чалаң сүт солукчулары болур будүмелдер, карбамид, а ол ышкаш ашыкчем, чиик үлетпурлерниң артынчылары база кирип турар. Оларны саванга, сенажка, силоска, витаминниг далганга холаап, долу рационнуг брикеттерни болгаш холуксаларны кылыр. Оларны чемгерер малдарның денизин, хар-назының барымдаалап тургаш, таарыштыр бээр. Дус, минералдыг база витаминниг немелделерни база четчири-биле бээр.

Үлетпур технологиязын ажыглаан ынзы-бүрү рационнуг чемгерилге областтың специализастаан ажыл-агыйларынга хонукта эң бедик немелде денизини — 800—1000 граммны алыр арганы берген. Бызааларны өстүрериниң хуусаазы 2 айга кызырылган, эң семис деп хүлээп алган шарыжыктарның денизини 400 килограмм болган. Оларны ынчаар азыраарынга сүт болгаш тараа аваан үнген.

Ол дуржулга улуг пептередин алган. Мал чемнериниң шынарын бедидиринің болгаш оларны чогумчалыг чарыгдаарының комплекстиг үр хуусаалыг программазын области ажылдап кылган. Оон ачызында бо чылын безин мал чеминге ажыглаар тараазы, рационда 20 хуу аваажеткен. Ажылагыйларда тарылга шөлдерин таарыштыр хувааган. Хей чылдыг сигеннериң шөлдерин 25 муң гектарга улгаттырган. Районнарның шупту-зунуң шөлдериндe рапсты тарып эгелээн. Ногаан конценрат болур горох, вика, люпин ышкаш культураларны чаңгыс шөлге тарырының аргазы-биле пептеретken. Оон ачызында ногаан мал чеминиң чемгерилге единицазынга шингээттинничел протеинниң бары 140 грамм чедир өскен.

Ажыл-агыйларда мал чеми белеткелиниң технологиязын сайзыраңгайжыдып турар. Чижээ, ситенни азинеледирип кургадырының аргазын бо чылын эрткен чылдаазынга бодаарга ийи катап хей ажыглаан. Бирги, ийиги класска онаажыр силосту, сенажты, сиген далганын болгаш кыргындыны белеткээри көвүдээн. Протеин немелделиг эң чемгир хоолулуг ксаид деп чемнерни чамдык колхоз, совхозтарда кылып турар апарган. Мал чеминге ажыглаар бүгү культураларның дүжүдүн долу алыр, үнелиг чем кылыр хуулзурар дээш районнарда борбаандылаар болгаш брикеттээр 32 цехтериң тудуу дооступ турар.

В. КРИВЯК,
СЭТА-ның корр.

Экономика камналгалыг болур

ТЕХНИКАНЫ ҮР АЖЫГЛААР

Он бирги беш чылдың онзагай чүүлдериниң бирээзи — чурттуң будүүлгеге күүдүн эң-не чөптүг ажыглаарынче угланышкыны, курлавырларның бүгү хевирлерин бүгү хемчег-биле кампаары, ажылдың шынарын экижидери. «Кампалгаже, чуртта бар болуп турар чүүлдерни эң-не долу болгаш чөптүг ажылдарынче угланышкыны ажыл-агыйны чорударының дыка хей айтырыгларын чаа ёзу-биле көөрүп негеп турар» деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге Отчёт иletkелинге демдээн. Чүгле оңгу беш чылдың дургузунда безин кодээ ажылдарның бүгү комплизинге капитал салышкынчыларының 170 миллиард рубль, азы улус ажыл-агыйынга капитал салышкынчыларының нииги хемчээлиниң 27 ажыг хуузу болган. Хөрүүнге органиктиг болгаш минералдыг чемнишчилгелерни төгерип, үнүп камталалының чүүлдерин ажыглаарын комплекстиг механизастаарын бо беш чылда доозып турар. Ногааларны, картофельды, кат-чимисти, мал чеминиң болгаш мал ажылының продукциязын будүрерин механизастаарының деңгелин дыка бедидир.

Кедээ ажыл-агый будүүлгезин чаарты дериниңге үндүрер капитал салышкынчыларын үре-түнелдиг кылдыр ажыглаап турар үжүлүг. Хамыктың мурнунда тракторларны, автомобильдерни, өске-даа бүгү назын болгаш улуг өртемдиг техниканы ажыглаарын экижидери чугула.

Партия болгаш чаазы ол айтырыгларны оңза ужур-дузалыг деп көрүп турар. «Кодээ ажыл-агый техниказының үре-түнелдиин бедидиринің, оон кадагалалын экижидериниң, колхозтарны база совхозтарны механизатор кадрлар-биле хандырарының болгаш оларны кодээ ажыл-агыйга быжыглаарының талазы-биле хемчегler дугайында» (1977 чыл) болгаш «Кодээ ажыл-агыйга техниканың кадагалалын хандырар талазы-биле немелде хемчегler дугайында» (1981 чыл) доктаалдарда техниканың кадагалалын болгаш ону бедик будүүрүкчүлүг база үре-түнелдиг ажыглаарын хандырарынче угланган организас-экономиктиг салдар чедиреринің комплексизин тодаргайлаан. Оларның доктаатkан хуусаазын ажылдан эрттиргеп машиналардан эленди шилчидилгезин болгаш фонд төлевирин тыртарың 1982 чылдан эгелеп соксадыр чурумну тургускан. Ындыг машинаны ажылдаар байдалга аң тураарынга, ону улам ынай ажыглаары чогумчалыг болза, оон капитал септелгезинге база техниктиг ажаалдазынга чогуур шилчидилгени кылган турар. Ол чорук техниканы элээринің хуусаазы эрткенинин соонда-даа үре-түнелдиг кылдыр ажыглаарынга ажыл-агыйларның сонуургалдыын бедидери чиглиниг чок.

1963 чылдан эгелээш, чыл бүрүзе эленди шилчидилгезин машинаның болгаш дериишкининиң эгезинде турган өртээнге хуулар-биле, катап тургузарынга база капитал септелге кылырынга тодаргай үлүгүнү тускайлавышаан, чорудар турган болгай. Чижээ, «Кировец» маркалыг К-700, К-701 тракторларның эленди нормазын 17 хуу кылдыр доктаатkан, оон 70 хуузу—бүрүн катап тургузарынга, 7 хуузу — капитал септелгеге үнер турган.

Эленди шилчидериниң ындыг чуруму артык техника садып алырын ажыл-агыйга ажык чок болдуруп турган. Ынчалзажок ол чурум оон-биле чергелештир, машиналарны эленди хуусаазындан эртир ажыглаарынга колхозтарның болгаш совхозтарның сонуургалын болдурбайн турган.

Доктаатkан эленди хуусаазын ажылдан эрттиргеп машиналардан фонд төлевирин болгаш эленди шилчидилгезин 1982 чылдың январь 1-деп эгелеп соксадыр чорук машиналарның ажыглал хуусаазын узадырынга чогумчалыг экономиктиг байдалдарны тургузуп турар. Амга чедир чыл бүрүзе янзы-бүрү чылдагаанвар-биле, а колдуунда-ла үндүр бижиишкин-биле 300 муң хире трактор, 90 муң тараа комбайны, өске-даа хей техника кодээ ажыл-агый будүүлгезиниң ажыглалындан үнүп келген. Ам ажыл-агыйлар эленди хуусаазындан эрткен техниканы ажыглаарынга экономиктиг сонуургалдыг апаар. Эленди хуусаазын маашинаның үндүр бижиттинеринге чедир ажыглаттынарының хуусаазы кылдыр көрүп болбас болбайн аан. Ол дээрге экономика талазы-биле ажыктыг, чогумчалыг үе-дир, оон дургузунда машинаның эге баштайгы үнези толеттинер апаар. Ол хуусаанын соонда-даа техника мырыңай апаа ажыллап болур.

Амгы үениң ларын машиналарын ажыглаарының база дериишкинерин эде хуваарының талазы-биле доктаамал ажылга делгем перспективаларны ажыдып турар.

Техниканы ажыглаарының үр болуру оңу кадагалап турарының байдалдарындан дорт хамаажыр. Сеңгелар, кукуруза, силос, тараа ажаан алыр комбайннар чылда 320—335 хонукта ажыглаттынмайн аңаа турар болгай. Оларның элээриниң чергези оларны дадарышкыдан канчаар камгалаашынга хамаажыр. Ындыг болганда машиналар кадагалаар чадагай болгаш кыры дутлаглыг шөлдерин, аймаарларны, шеденнерни тудары эргежок чугула. Кодээниң ажыл-ишчилериниң, совхозтарның, сельхозтехниканың, ажыл-агыйлар аразының бүдүүлгелериниң инженер албанының соруглазы — машиналарның үр эдилеттинерин хандырары.

Ю. КОШКИН,
ВАСХНИЛ-диң корреспондент-кежигүнү.

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

Ростовчуларның «Хожудан туралар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин детквишаан, бир дем-биле ажылдан келген Эрзин районнуң харылзаачылары он бирги беш чылдың баштайгы чылының чеди айларында күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алганнар. Харылзаанның янзы-бүрү хевирлериниң айны-биле чонга ачы-дуза чедирериниң талазы-биле орулга киирип алырының планныг даалгазын чеди айларда 104,5 хуу боттендырган. Районнуң харылзаа бедиринин (начальнигги Д. Ч. Кызыл-оол) түс-түс салбырларының ажылдакчылары бо эртken айларда дескеки ажылдаашкы, алган хүлээлгезин, планныг онаалдазын долдур күүселкеинин адырлар айны-биле тодаргайларга, почта харылзаазының салбыры 107,7 хуу, хөорайлар аразының телефон харылзаазы—100,7, кодээнин телефон харылзаазы — 105,2, радио харылзаазы — 112,9, тускай харылзаа—132,8 хуу болган.

Харылзаа шугумунуң ажылдакчылары даанган ажылынга кызымаан көргүсүүшаан, нарын дериглелерин билдилиг башкарбышаан, харылзажылганы чогуур үезинде чорудүп, оон шынарын экижиткеш, чурттаткчы чонга хүн бүрүнүк ачы-дузазын чедирип келгеш, бо чедиишкиннерни челип алган. Күш-ажылчы чедиишкиннин база бир чанызы — түс-түс ажылдакчылар, салбырлар аразында чарыштыг эки организастаашкы, түнелин ай, квартал санында чугаалашкаш, тинлекчилерни хөйге дыннадым, оларга моралдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп келгенинде.

Бо чылдың чеди айларының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезининң түнелин үндүрерге, бирги черни почта салбыры эзээш, шилчиир вымпел болгаш 50 рубль-биле шаңнаткан. Бо бичии коллективте үш оператор болгаш үш почтачы бар. Олар ажылывга кызымак, чонга эвилеңзелдек болбушаан, бир деминг ажылдаарынга чанчыкканнар. Салбырның хоочун ажылдакчызы, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдың эдилекчизи, район Совединиң депутады Сүүней Маа-Хөөевна Кошпи почтачы хүлээлгезин ак сетkилдиг күүседип келгеш, чангыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган. Чагыкчыларның чагыылгазын ей-шаанда чедирип берип, бодунуң мергежилгезинге аныктарны өл өөредип келгеш, бо дээрге кандидаттап киреде оларга рекомендация берген коммунистерниң харыысалгазының кошкаан, а партия организациялары оларбиле ажылды болур-чогуурубиле чоруттыгаанын хереченлеп турар-дыр. Бо болгаш өске-даа четпестерни чайладыр төлээде, районда партия организациялары амгы отчёт-соңгуудалар үезинде болгаш оон-даа соңгаар боттарының хүрээленнин сан болгаш шынар талазы-биле өзүлдезин сайгарып, аныак коммунистерниң идей-политиктиг кижизидилгезин улам экижидер керек.

«Бис улам бурунгаарлаан тудум-на, партия улуг соруглаларны шиитпирлээн тудумна, оон хүрээленин чаа күштер-биле немеп өстүрериче улам сагыш салып, партия эге организацияларының, бүгү коллективтиң хүлээп көрүшкүнүн чедип алган, бүдүүлгеге болгаш хей-ниитин амыдыралында идепкейлиг кижилерни кежигүнүүге хүлээп алыр ужурлуг. Бо соруглаларны барымдалаан, кандидат стажының ужур-дузазын бедидери аргежок чугула» деп, эш Л. И. Брежневтин айтыышкынын бо чугула ажыл-херекке удуртулга болдурары аргежок чугула.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корреспондентизи.

ОЛАРНЫҢ ААС-КЕЖИИ

Он бирги беш чылда чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол соруглаларының бирээзи болза, чонуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңгелин көдүрериниң өндүр улуг программазы болгай. Совет өг-бүле бүрүзүнге практиктиг улут ужур-дузалыг хемчегlерни бистиң күрүнеевис хереглелдиг ниитилел фондуларын дамчыштыр боттандырып турары билдингир. 1985 чылда ук фондулар 138 млрд. рубльге чедер, ол болза ортумаа-биле дөрт кижилиг өг-бүлеге барык-ла 2000 рубль болуп турар.

Ам он бирги беш чылдың баштайгы чылының сес айлары эрте берген. Үстүнде чугаалаанывыс Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың экономиктиг болгаш социал политиказы амыдыралда чайгылыш чокка боттанып турарын ажылчын суур Хову-Аксының он-он өг-бүлелериниң эскерип болур. Чаңгыс чижектi көрээлиңер.

Март-оол биле Татьяна Бадылар өг-бүле тутканнан бээр хөй чылдар эртпээн. Олар комбинатта эки ажылчыннар болуп турар. Өг-бүле аас-кежиктиг амыдыран, чурттаар чоруурлар.

Март-оол Кыргысович школачы чылдарында-ла машинатехникага аажок сонуургалдыг болуу берген. Он беш харлыг оолак турган. Балгазының механизация училищезин доозкан. Аңаа тракторист, комбайнер мергежилди чедип алган. Оон соонда чолаачы курузун база доозкан. Бирги класстың чолаачызы Март-оол Бадыам «Тыва кобальт» комбинатта чиик машина чолаачылап турар. Онаашкан ажылынга кежээ, эдилээн машиназынга камнаг. Кыпар-чаар материалдарны чылдың кайы-даа үезинде эвээштi чарыгдап, ону тотчеглевейн келген.

— Кандыг-даа техникага ынак болгаш руль долган эгелээнден бээр 20 чылдың иүүрү болду — деп, Март-оол Кыргысович гаражка чугаалады:— Чолаачылазары дээрге-ле, үүнүн-даа мурнунда, техниканы эки ажаары болур. Эки оруккa үүүп келгеш, кулакка хат сыладыр халдып орда магалыг-ла, ырлаксаазы келир. Машина үрелбейн маңнап орда эки-ле. Оруккa туруп алза, хөөн каранчыг. Оон чайлаар дизе, ону камнаар, септеэр, үзеп-чаар херек.

Татьяна Ивановна комсомолчу путёвка-биле келгеш, комбинат тудугларынга тудугжу болур дээн күзелин чедип алган. Амгы хүннерде септелгетудуг участогунда холушкак мергежилдиг тудугжу болуп ажылдап турар. Оон чуруу хүндүлел самбыразында киргеп. Оларның бригадазы хүн нормазын 120 хуудан күдулатпас. Татьяна дөртку разрядтың мергежилдиг ажылчыны.

Төрээн чурттунга, бодунуң чонунга ажылдап чоруру Март-оол биле Татьяна Бадыларның база аас-кежии-дир. «Өг-бүлеин уруглар каастаар» деп чугаалажыр болгай. «Бүгү-ле эки үезини — уругларга» деп ленинчи чагыгны бистиң чуртувуста боттандырган. Оларның Мариназы тоску, Андрейи чедиги, Ираазы бирги классты эки өөренип дооскаш, ам дараазында класстарже өөренип киргеп.

Бо өг-бүле дыка найыралдыг. Оларның найыралын хереченлеп турар үүве — күш-ажыл. Бажың ажылынга уруглары идепкейлиг киржип тураалар. Малмаганны каактаар, оларны саар, ажаар. Огородта картофель баштадыр ногааларны суггарар, богуи аштаар дээш черле бажың ажалы хей болур. Ынчалза-даа олар аңаа четтигип тураалар. Амгы үениң чаагайжыдыг тутkан изиг, сөөк суглуг, топ одалгалыг, электри плиталыг бажыңынга безин ажыл арбын.

Бадылар эки ажылдан биличиден аңгыда, эки дыштанып база билир улус деп кожалары чугаалаар. Бойдус чурумалдыг чараш Танды-Уланың эдектеринде олар «ГАЗ-69» автомобилинде олурупкан селгүүстеп чоруулаар.

Март-оол Кыргысович болгаш Татьяна Ивановна кайызы-даа СЭКП кежигүннери, коммунистерниң 17 миллион ажыг армизының аңаа дайынчылары. Ол база аас-кежии-дир.

К. ОЮН.

Милитаристчи Японияны чылча

шапкандан бээр 36 чыл болганынга

ТӨӨГҮЛҮГ ТИИЛЕЛГЕ

Алды чылдар дургузунда үргүлчүлээн делегейниң ийиги дайыны Японияның чугаа чокка дүжүп бергенинiң дугайында актыга 1945 чылдың сентябрь 2-де ат салганы-биле доозулган. Эвилелчи армиялар-биле демнежип алгаш, Совет Чепсектиг Күштер милитаристчи Японияны чылча шапканы — делегейниң ийиги дайынының соолгу түнели болган.

Герман болгаш итали фашистериниң база япон милитаристериниң үлүчээлежип алгаш, эгелээни делегейниң ийиги дайынының халавынга кижя төрелгетен 50 миллион кижилерин оскунган. «Берлин-Рим-Токио» деп бак сурагжаан өзектиң киржикчилери делегейге тергинделди чедип алырын оралдашканнар. Ынчалзажок оларның кол сорулгазы — социалистиг күрүне болур Совет Эвилелин узуткаары турган.

Япония 20—30 чылдарның дургузунда совет черже хөй удаа халдаашкыннарны кылып келген. 1918—1922 чылдарда Советтериң аныяк республиказынга удур империалистиг күрүнелериң чепсектиг интервенциязынга Япония база киришкен. 30 чылдарның эгезинде япон милитаристер Кыдаттың соңгуүөөн кеезинде Маньчжурия можуну эжелеп алган соонда ону ССРЭ-ге удур үргүлчү тепкиниш кылып келген. 1938 чылда япон шериглер Хасан хөлдүң чоогунда совет девискээрже халдаан, а бир чыл болганда — ССРЭ-биле найыраадыг Моол Арат Республиканың Халхин-Гол хемниң районунга чепсектиг улуг өнчүк-чөнгээни кылган. Фашистиг Германия 1941 чылда Совет Эвилелинче оор ёзу-биле хандаан баштайгы хүннерден эгелээш-ле ССРЭ-ге удур чепсектиг өнчүк-чөнгээлерин Япония улам күштелдирген болгаш бистиң чуртувус-биле нейтралитет дугайында керээни үргүлчү үреп, халдап кирер деп кыжаныл келген. Милитаристчи Японияның Совет Эвилелинге өжээтен ол хөделишкиннериниң түнелинде ССРЭ Ыраккы Чөөн чүкке хөй шериглерин—40 дивизияларны тургузуп, совет-герман фронтуга демиселден чартыктырып турган.

Японияның шериг министриниң оралакчызы генерал Томината соөлүүредир мынчаар тугаадаар ужурга таварышкан: «ССРЭ Ыраккы Чөөн чүктү болдунуң шериглерин барыын фронтуже чорудуптарга, Япония улуг когарал чоика совет Ыраккы Чөөн чүктү эжелеп алыр кылдыр планнап турган бис». Ынчаарга Москва болган Сталинград чоогунга немец-фашистиг шериглерин чылча шапканы, совет-герман фронтунуң өскедаа участоктарынга бистиң шериглеривистиң тиилелгелери, ССРЭ-ниң чөөн чүк кызыгаарларынга турган арбын совет чепсектиг күштер япон милитаристериниң бистиң чуртувусче халдаарынга кол моонда болган. Фашистиг Германия дүжүп берген соөлүнде болгаш делегейниң ийиги дайынының түнели билдингир апарганда бээн Япония АКШ-ка, Англияга, Кыдатка болгаш өске-даа чурттарга удур дайын чорудулгаларын үргүлчүлеп турган.

Японияга удур дайынга ССРЭ-ниң киржиринiң дугайында айтырыг үш улуг күрүнелериниң — ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Великобританияның чазактар баштынларының Крым конференциязынга (1945 чылдың февральда) дугуржулга-биле шиитпирлеттинген. Эвилелчилериниң дилээнин ёзугаар Совет Эвилели фашистиг Германия дүжүп берген соөлүнде ийи-үш айлар эрткенде, Ыраккы Чөөн чүкке дайын чорудулгаларын эгелээрин ынчаарда хүлээнген. ССРЭ бир эвес Японияга удур дайынга кириишпес болза, Японияның ортулуктарынга чеди миллион америк болгаш англи шериглерин киирери негеттинер болгаш дайын чорудулгалары ам-даа бүдүн чартык чыл үргүлчүлээр апаар деп, АКШ-тың, Англияның чазактары база шериг удуртулгазы 1945 чылда Совет Эвилелинге медеглээн.

Совет чурт болдунуң эвилелчи хүлээлгезин шыычызы-биле күүседткен. Делегейниң ийиги дайынының соөлгу одаан дүрген өжүрерин база болдунуң чөөн талакы кызыгаарларынга япон милитарязмиң талаындан кыжаныышкыннарны узуткаарын ССРЭ күзээн.

Япония-биле дайынга Совет Эвилелинiң киржин эгелээринiң бүдүүзүнде атомнуг чёпсекти Японияга удур ажыглаарын АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери шиитпирлээн. 1945 чылдың август 6-да болгаш 9-та Хиросима база Нагасаки деп япон хоорайларның кырынче атомнуг бомбаларны октаан. Ынчаарга шериг хезөвиң талазы-биле атомнуг бомбаларны японнарга удур ажыглаарының кандыг-даа эргежок чугулазы чок турган. Атомнуг бомбалаашкыннарның түнелинде 100 муң ажыг тайбың чурттакчылар өлүрткен, 125 муң кижи балыглаган. Оон соөлүүредир Черчилль бээн мынча деп мынчыр ужурга таварышкан: «Японияның салым-чолу атомнуг бомба-биле шиитпирлеттинген деп санаар болза, частырыг болур ийик». «Мен бодаарымга, Хиросимага болган Нагасакиге ол дерани чепсекти ажыглааны — Японияга удур бистиң дайынывыска кандыг-даа боттуг дузаны чедирбээн» деп, АКШ-тың президентизиниң шериг чөвүлекчизи адмирал Леги бижээн.

Японияга удур дайынга Совет Эвилели август 9-та киришкен. Япон шериглерге удур дайын чорудулгаларын Совет Армия Маньчжурияга, Көрейге, Сахалинге болгаш Күриль ортулуктарга мынчаарда калбарты берген (аңаа турган япон шериглериниң составыга 1 миллион 200 муң солдаттар болгаш офицерлер, 1200 хире танкылар, 5400 улуг бооллар, 1800 чедир самолёттар бар болган). Совет Армиянын кол согуушкуну япон шериглериниң согугжу кол күжүнге —Маньчжурияга турган барык миллион солдаттарлыг болгаш офицерлерлиг Квантун армияга удур угланган. ССРЭ-биле кады ол дайынга Моол Арат Республика база киришкен. МАР-ның дайынчылары совет шериглер-биле демнежип алгаш, япон милитаристерге удур эрес-маадырлыы-биле чаалашканнар. Ол үеге чедир япон шериглер моол улуска удур хей халдаашкыннарны кылып, өжээтен кыжаныышкыннарны медеглеп келген.

«Ыраккы Чөөн чүкке ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайын кампаниязы чайынналчак тиилелгелиг болган. Оон түнеедерин чедир үнелевейн барып болбас. Кампания 24 хүннерде үргүлчүлээн деп тускай чарлаан, а дайын чорудулгалары херек кырында оортан ийи катап эвээш хуусаалыг болган. Дайзынның согукчу күштери бүрүн чылча шаптырган. Агрессия кылыр тепкиништерин япон милитаристер оскунган. Квантун армияның чылча шаптырганы Японияның дүжүп бээриң дүргедедипкен» деп, Ыраккы Чөөн чүкке совет шериглерниң ынчаарда Кол командлакчызы турган Совет Эвилелиниң Маршалы А. М. Василевский «Бүгү амыдыралымның херээ» деп номунга бижээн.

Чугаа чокка дүжүп бээр дугайында АКШ-тың, Англияның болгаш Кыдаттың саналын Японияның чазаа 1945 чылдың июль 26-да хүдэвээн. Дайын чорудулгаларын үргүлчүлээрinге четчир күштер болгаш аргалар бар деп япон чазак сайан турган. Японияга удур дайынга ССРЭ-ниң киргени япон милитаристерни девидедипкен. Дээди шериг чөвүлелининiң август 9-туи эртенинде хуралынга Японияның премьер-министри турган Судзуки аңаа олурушканнарның нийти бодалын илергейлевишаан, мынча деп медеглээн: «Совет Эвилелиниң дайынга бөгүн эртен киришкени... дайынны моон соңгаар уламчылаар аргавысты чок кылган-дыр».

Милитаристчи Японияны чылча шапканының түнелдери ам бээин тодаргай көстүп турар. Агрессияның айыылдыг одаа ынчаарда узуткаттыңган. Чөөн болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарынга национал-хосталгалыг шимээпкиннии кодурлуушкүнүнге таарымчалыг байдалдар тургустунган, а чамдык чурттарга революциялар тиилээн түнелинде улусчу эрге-чагырга тургустунган. Япон милитарязмни чылча шапканы япон улустуң бодунуң амыдыралынга база таарымчалыг салдарлыг болган. Шериг-политиктиг диктатураның даралыындан ол хосталган.

АКШ-тың агрессия болуктери-биле болгаш кыдат гегемонистер-биле сүлчээлешкен Японияның өжээн негеткн күштери делегейниң ийиги дайынының шыңгыы сагындырын уттуптарын соөлгу үеде оралдажып, «шериг күүлүг улуг күрүне» болур Японияны катап тургузарының идезиин деткивр кылдыр бодунуң чуртунуң чонун бүзүредир бодан турар. Японияның мындыг орук-биле хөжүүрү чүтле оон кожаларынга эвес, харын-даа хамыктың мурнунда япон улустуң бодунга дыка айыылдыг болур.

С. ФЕДОСЕЕВ.

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КАДЫ КЫЛГАН ФРАНЦУЗ-МЕКСИКА МЕДЕГЛЕЛ

МЕХИКО. (СЭТА). Американ хунтага удур хосталгалыг демиселди чорудуп турар ийи кол күштү —Сальвадорнуң Революстуг-демократтыг фронтузун болгаш Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузуң боттарының албан-хуузунда хүлээп көруп турарының дугайын ийи чурттуң чарланы кады кылган француз-мексика медеглелди Мехикода болгаш Парижте парлаан. Төп Америкада туруп турар байдалдың дугайында айтырыгның талазы-биле санал-оналдарын Франциянын болгаш Мексиканың даштыкы херектер министрлери солушканың медеглелде чугаалаан. Бүгү Төп Америкага ооружргалдыг чорукту болгаш тайбыны камгалап арттырарынга улуг айыылдың үнер дөзү болуп турар ол чуртта турустунган байдалдың түүнделиниде Сальвадорнуң улузунуң таварышканы каража-когаралдарга болгаш човаланхилиичектерге холбаштыр, кризистиг байдалдың өске чурттарже иептерел чадап чогүнүң ондактыг байдалынга холбаштыр боттарының чазактарының ханы сагышсыралын олар илергейлээн.

Ол бодалдарны кичээнгейге алгаш, ийи талалар чурттуң таваржы бергенi ханы кризисти чөптүг ёзу-биле шиитпирлээринiң аргазын дилеп тывар, ынчангаш Сальвадорнуң чокумун турары халаптыг берге байдалды чок кылыр эрге чүгле сальвадор улустуң хөлүнда турар деп боттарының бүзүрелин илергейлээн.

Амгы үеде Сальвадорда турустунган кедергей шыңгыы байдалды база ол чуртка политиктиг, экономиктиг болгаш социал боттуг өскерилделерiни боттандырып чорударының эргежок чугулазын барымдаласаш, Мексиканың болгаш Франциянын чазактары Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң болгаш Революстуг-демократтыг фронтунуң эвилели боттарынга алган хүлээлгелерiни күүседириңе болгаш оортан болдунуң турар эргелерiни камгалаарынга белек төлээлгелиг политиктиг күш болуп турар дээрзин хүлээп көрген деп документиде чугаалаан. Кризистиг байдалды политиктиг таарыштыр шиитпирлээр сорулга-биле эргежок чугула чугаалажыышкыннарны чоокшуладырынга болгаш боттандырынга херектиг механизмнерни тургузарынга ол эйилел киржир мырыкай дүрүм ёзугаар эргелиг.

«Делегейниң норма-өяжектеринге дүүштүр Сальвадорнуң хамаату чонун камгаларының хамыктың мурнуында КНО шугуму-биле хандыртыкган болгаш чуртка чөпшээрежилге катап тургустунган, Сальвадорнуң иштики херектеринге дашкаартан кандыг-бир холгаарлаашкын турбазын дээш, чуртта демисежип турар политиктиг күштерiн чоокшулаштырарының хемчеглери алдынган турзун» деп делегей нийтилежилгезинге кыйгырыг медеглелде киргеп.

ПАРИЖ. (СЭТА). «Каттышкан Штаттарның сеткилинге таарышпас», ынчалзажок француз чазактың чарлаан принциптеринге дүжүп турар базымны Франция кылды деп, Франс пресс агентилел демделээк. Ол базым чүтле Сальвадорнуң келир үезинге эвес, харын Каттышкан Штаттарның бодунуң эвилел чери кылдыр санаар турары Төп Американың өске чурттарының келир үезинге база ыңгыы салдарлыг болур деп, АФП айыткан. Ынчангаш, Франция биле Мексика Вашингтонга ажык удурланыышкының кылганы ол.

Франциянын Мексика-биле кады хүлээп алган шиитпири Сальвадорнуң хунтазынга бодунуң шериг болгаш экономиктиг дузаламчызын күштелдирерiн Рейган аазап мындыг үеде чарааттынган деп, Парижтиң «Матэн» солуну бижээн. Ынчангаш Франция Төп Африкада америк дипломатияның оруунга доора чыдыкканы ол-дур. «Франциянын шиитпири Вашингтонга динмирээшкинни болгаш кызаңнаашкыны болдурунтар» деп, ол солуун айыткан.

ЙСП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

АДЕН. (СЭТА). Йемен Социалистиг партияның (ЙСП) ТК-зының пленуму болуп эрткен. Пленумнар аразында үеде партияның политика болгаш идеология талазы-биле ажыл-чорудулгазының дугайында ЙСП ТК-ның Политбюрозунуң отчёдун пленумнуң киржикчилери чугаалажып көрген.

Ливияның, Эфиопияның болгаш демократтыг Йеменнин Аденге болган ужуражыышкыннарының түүнелдерiнге сеткил ханыышкынын ЙСП ТК-ның пленуму илергейлээн. Империализмге болгаш сионизмге удур, Азия болгаш Африка чурттарының улустарының аймыл чок чоруунуң база тайбыңнын эргежокшыгга ол ужуражыышкынының түүнелдериниң чугула ужур-дузазы демделеттинген. Делегейде дешилгениң, тайбыңның болгаш социализмниң бүгү күштери-биле Йемен Улус-демократтыг Республиканың эвилелин быжыглаарының эргежок чугулазын пленум онзалап айыткан.

Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң аяғы беш чыл планының баштайгы чылының даалгаларын күүседир талазы-биле партия болгаш хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын пленум чугаалажып көрген. Планныг даалгаларны күүседириниң темпилерiн дүргедедир, ажылчы чонларның улус массаларының амыдырал дениелин бедидер сорулга-биле партийжи ажылдакчыларның күжениишкинiнерiн улам-на идепкейжидериниң эргежок чугулазын пленум бадыткаан.

Пленумнуң киржикчилери партияның иштики айтырыгларын база чугаалажып көрген болгаш ЙСП-ниң идей-политиктиг база организастыг чаңгыс эвин быжыглаар талазы-биле хемчеглерни бадылаан.

ХЕНГ САМРИННИҢ ЧУГААЗЫ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Пекинниң гегемонистери бистиң чуртувуска экономиктиг болгаш политиктиг бергелерiн тургузарын оралдашпышаан, Кампучияның революциязының чедиишкинiниг хөгжүлдезинге моондак ужурашпырын күзеп турар-дыр деп Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Кампучия Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелининiң Даргазы Хенг Самрин чырдыышкын айтырыгларының талазы-биле конференциянын делегаттарының мурнунга чугаазынга айыткан.

Реаксылыг күштериниң ыйыышкыны-биле чыылдырган «Кампучия талазы-биле делегей конференциязы» дээр өнчүк-чөнгээлиг чыыштың кампучи улуска өжээтен харектерiн делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизин сойгалап илереткен деп, ол чугаалаан. Ынчаарга Пол Поттуң чонга удур ханныг эрге-чагыргазын катап тургузар дээн оралдажыышкынындан делегей реаксызы ам-даа ойталаваан деп Хенг Самрин айыткан. Кампучи улустуң дайзынларының чаа сүлчээзин делегей реакциязы Сингапурга организастайрын планнап турар.

Кампучияның удуртукчузу Кампучия Улус Республиканың хөгжүлдезинiң түүнелдерiн бедин-биле үнелевишаан, эрге-чагырганың чер-чер болгаш төп организациязының болган соңгудаларының политиктиг улуг ужур-дузазын онзалап демделээн. Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының IV съездизи чурттуң социализмче улам бурунгаар хөжүүрүнүң стратегтиг шугумун ажылдап кылган болгаш кампучи улустуң келир үеде чыыртыкылыг аас-кежиинге онза рольдуг болуп турар деп, ол чугаалаан.

Бистиң республикавыс бурунгаар бүзүредиг бар чоруур. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның акы-дунма дузаламчызынга даянган кампучи улус чурттун экономиказын катап тургузар, Кампучи Улус Республикада политиктиг байдалды чогумчалыг болдурар дээш сорук кириишкинiнiг ажылдап турар деп, Хенг Самрин чугаазының түүнелинде онзалап демделээн.

ШЫҢГЫЫ ШҮГҮМЧҮЛЭЭШКИН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «МХ» ракетаны хоругдаар дээш национал кампания» деп хөй-ниити организацииязы Рейганның администрациязының милитаристиг угланыышкының шыңгыы шүгүмчүлээн. Ол ракетаны бүдүрер болгаш чепсектиг күштерге дамчыдып бээр чорук ядролуг дайынның кыптыгар айылын улгаттырып, чепсеглениишкиннерiн эндере бүдүрериңе чайлаш чок чедире бээр деп организацияның парлаан медеглелинде айыткан.

Диптер аразынга ужугар «МХ» деп чаа 100 ракеталарны бүдүрер болгаш АКШ-тың шериглери оларның-биле чепсегларр дээн америк администрацияның шиитпири чуртту милитаризастаарыпче база бир чаа базым болгай деп медеглелде демделээн.

«МХ» ракеталарны ЮТА болгаш Невада штаттарның девискээрiнге тургузар дээн Пентагонуң планнарынга ол штаттарның чурттакчыларының хөй ыдруузу база шыңгыы удурланып турар. Чазактың дайын белеткелдериңе удурланыышкын АКШ-та улам күштелген.

Массалыг узуткаашкынның чаа ракеталарын бүдүрериңе 100 миллиард долларны чарыгдаарын планнаан. А улус өөредилгезинге, кадык камгалалыынга чарыгдалдарны Р. Рейганның администрациязы улам-на кызырып турар.

«МХ» ракеталарны бүдүрер дугайында америк администрацияның шиитпириңе удурланыышкын кампаниязын бүгү чуртка калбартарын хөй-ниити организацииязының киржикчилери чарлаан.

Кампучи улус пол-потчу саттыныкчыларны чурттан үндур сывырганының соонда демократтыг эрге-шөлээни быжыглап, экономика болгаш эртем, культура хөгжүлдезин шапкын оруңче углаан. Пол-потчу эрге-чагыргаларның үезинде хоозураан турган найысылал Пномпень катап чаартынып, хөгжүп турар.

ЧУРУКТА: Меконг хемниң Пномпень чоогунда эрии оон аныяк чурттакчыларының ынак дыштанылга чери.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

АКШ-тың чагыргазының нейтроннуг бомбаны долу хемчээлге бүдүрүп эгелээр дугайында шиитпириңе делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи удурланыышкынның масалыг шимчээшкини-биле харыылаан. Нейтроннуг бомбаны тургузары ядролуг дайынның ыяптыгарын чоокшуладып турар база бир базым деп санап турар.

ЧУРУКТА: Токиода удуралыышкын чыснаалының киржикчилери.

Джапан пресс—СЭТА-ның фотозу.

Бөгүн — ВСР-ниң Национал байырлалы, Республиканың чарлаанының хүнү

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМНИҢ ОРУУ-БИЛЕ

Бөгүн вьетнам улустуң дөрт муң ажыг чыл төөгүзүүрге кезээ мөңгеде кирген. 1945 чылдың сентябрь 2, вьетнам найысылалдың төп Бадинь шөлүү. Чүс муң ажыг кижи ынчаарда аңаа чыылган болгаш олар эргим үнелиг дараазында бөдүүн сөстерин өөрүшкүлүг дыңнаанар: «Вьетнам хостуг болгаш хамаарышпас болган. Бодунуң хосталга болгаш хамаарышпас эргезин камгалаар дээш угаан-бодал болгаш материалдыг бүгү күштерiн бээрiңе, амы-тыныш харамнанмазынга вьетнам улус бүрүн шиитпирлиг». Хосталганың болгаш хамаарышпас чоруктун ол декларациязын хостуг Вьетнамның эң баштайгы президентизи Хо Ши Мин номчаан.

Бүгү чуртка элээн каш хүнiерiниң дургузунда иептерээн Август революциязының шуулганы колонизал-феодалдыг ирий берген ёзу-чурумну ширбиккен болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның ажылчыларының болгаш тараачыларының эң баштайгы күрүнезининiң — Вьетнам Демократтыг Республиканың тургустунарыңа чедиргеи (1976 чылдан бээр— Вьетнам Социалистиг Республика болган). Революция тиилээн, ынчалзажок Вьетнамга тергиндеп турган даштыкы колонизаторлар болгаш иштики мөлүкчүлер. айыак республиканы ынчаарда бооп тударын, вьетнам улусту база катап дискек кырынга олуртурун оралдажып келгеннер. Империалистиг күштерiниң дерзин холгаарлаашкыныының түнелинде вьетнам улус барык үш он чылдарның дургузунда холга боо-чепсекти тутхаш, бодунуң хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң ыдыктыг эргези, чуртун бүрүн каттыштырар дээш демисежир ужурга таварышкан.

Ылаңгыя америк агрессия Вьетнамга кедергей аар уржуктарны таварыштырган. АКШ-тың аг-шериглери Вьетнамның девискээринче 10 миллион тонна чыгам бомбаларны октаан, чүс-чүс муң гектар көдээ ажыл-агыйның ажыглал шөлдерiн узутканнар. Чурттун чонунга болгаш бойдус байлаанга удур химиктиг чепсекти америк агрессорларның дерзин ёзу-биле ажыглаанычың аар уржуктары ам-даа бүрүн чайлаттынмаан. Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш вьетнам улустуң хөн миллион алдарлыг оолдар, кыстары боттарының амы-тының бергеннер. Вьетнам революциянық даймычы авангарды — Вьетнамның Коммунистиг партиязы чонуң ыдыктыг демиселин баштап келген.

Даштыкы эжелекчилерге болгаш иштики реакцияга удур дошкун дайын турганда болза, чуртка социалистиг тургузуушкун калбарып, экономиканың, иниилел амыдыралының, культураның бүгү адырларынга үндезин чаартылалар боттанган, социалистиг тургузуунун быжыг үндезиннери тургустунган. Хөй чүүлдерiн вьетнам улус мырнай-ла эгезинден бээр кылыр ужурга таварышкан. Коллоналдыг Вьетнамга чонуң эң хөй иурузу (95 хуузу) бажык биилбес турган, улуг будурулге черлерi чуртка турбаан, аарыглар болгаш аш-чут хөй муң кижилерiниң амы-тының үзүп келген.

Социалистиг тургузуушкунiнуң чылдарында вьетнам улус хөй чүүлдерiн чедип алган. Ылаңгыя соөлгу он чылдың чедиишкиннери улуг болган. Америк империализмге саттынган неоколониалистиг чылча ёзу-чурумдан чурттуң мурнуу кезиин хостаан соонда, социалистиг үндезин чаартылгалар чогум-на ол үеде эгелзоп.

Вьетнамга хамаарышпыр эжелекчи планнарлыг кыдат гегемонистер социалистиг Вьетнамның бүзүредиг бурунгаар базымнына кедергей хөөн чок болганнар. Кыдат чагырыкчылар эгезинде Вьетнам Социалистиг Республиканга удур иүгүлдээшкиниң кампаниязын кабартып турганнар, а ооң соонда ВСР-ге удур чепсектиг агрессияның оруунче шуут киргеннер. Кыдат гегемонистериң чепсектиг улуг өнчүк-чөнгээзи бүүрап дүшкеп — интервентилериниң алды чүс муң армиязы чылча шаптырган. Ынчалзажок вьетнам улус бедик серемчилелдиин бичии-даа кошкатпайн, бодунуң соңгу кызыгаарынга кыдат шериглериниң соксаал чок чепсектиг өнчүк-чөнгээлерiнге шиитпирлиг ойтур шавышкынйарны таварыштырып, камгалалдың хергелелдериңе хөй хөреңгилерiн тускайлаар ужурга таварышкан. Коллоналдыг Вьетнамга чонуң эң хөй иурузу (95 хуузу) бажык биилбес турган, улуг будурулге черлерi чуртка турбаан, аарыглар болгаш аш-чут хөй муң кижилерiниң амы-тының үзүп келген.

Социалистиг тургузуушкунiнуң чылдарында вьетнам улус барык үш он чылдарның дургузунда холга боо-чепсекти тутхаш, бодунуң хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң ыдыктыг эргези, чуртун бүрүн каттыштырар дээш демисежир ужурга таварышкан. Ылаңгыя америк агрессия Вьетнамга кедергей аар уржуктарны таварыштырган. АКШ-тың аг-шериглери Вьетнамның девискээринче 10 миллион тонна чыгам бомбаларны октаан, чүс-чүс муң гектар көдээ ажыл-агыйның ажыглал шөлдерiн узутканнар. Чурттун чонунга болгаш бойдус байлаанга удур химиктиг чепсекти америк агрессорларның дерзин ёзу-биле ажыглаанычың аар уржуктары ам-даа бүрүн чайлаттынмаан. Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш вьетнам улустуң хөн миллион алдарлыг оолдар, кыстары боттарының амы-тының бергеннер. Вьетнам революциянық даймычы авангарды — Вьетнамның Коммунистиг партиязы чонуң ыдыктыг демиселин баштап келген.

Даштыкы эжелекчилерге болгаш иштики реакцияга удур дошкун дайын турганда болза, чуртка социалистиг тургузуушкун калбарып, экономиканың, иниилел амыдыралының, культураның бүгү адырларынга үндезин чаартылалар боттанган, социалистиг тургузуунун быжыг үндезиннери тургустунган. Хөй чүүлдерiн вьетнам улус мырнай-ла эгезинден бээр кылыр

МЕРГЕН КЫЗЫ

Кайгамчык чараш бойлус чурумалдыг Мерген хемниң дугайында дыңнаваан кижи бистиң республикада ховар. Ону билдингир партия ажылдакчызы, Күрүне шаңналының лауреады чогаалчы С. К. Тока хөй миллион номчукчуларга биздингир «Араттың сөзүндө» деп тоожузунга тодаргай бижээн. Мергенниң унунда ооң-биле атташ суур калбарып чаптылган. Ол «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген сүтбараан фермазының төвү. Бида кодээ клубка совет болгаш даштыкы кинофильмнер доктаамал үнүп турарындан ангыда, лекция, беседалар үргүлүг болгулаар. Делегей байдалының дугайында Кызылдан келген лекторнуң, херээжен кижиниң хостуг шагын чоп ажылааршыңың болгаш хөй-ниитти ажылдарынга киржилгезинниң талазы-биле СЭКП Каа-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи И. О. Товуунуң кылган лекциялары чоокта кончуг солун арткен. Ооң-биле чергелештир суурда 28 олуттуг уруглар сады, эмнелге пунктузу, холушкак бараанар садыы бар. Суур кудумчулар айы-биле 3 агитквартирага үстүнгеи.

1957 чыл. Ынчан маңаа 5 чавыт бажыңдан өске тудугларның ораи-сомазы-даа чок турган. Ферма ол үеде-ле тураны шын. 60-на саар инектиг, 4 саанчы, 1 кадарчылыг. Оларны арта хүнде үш катап хол.-биле саар. А бөгүн? Суурда бажыңнар, кудумчулар саны үргүлүг немежин турар. 56 олуттуг ясли-садтың тудуу дооступ, ажыглалга кирер чоокшулаан. Ам Мерген сүтбараан фермазында саар инек безин 263 баш чедип турар. Оларны 10 саанчыда быжыглазын. Саалданы эртен, кежээ ийи катап электри-биле чорудар. Херек апарганда кол саанчыларны дыштандырып түр халаар 2 саанчы база бар. Ооң кадында кадарчылар, бызаа ажаакчылары...

Оларның хөй кезии аныяктар. Тарын бөгө-садыкчы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бюро кежигүнү Надежда Салчак, коммунист, район Советиниң депутады Валентина Найдан, бызаа ажаакчызы, комсомолчу Василий Салчак — бо чер аныяктарының чоргаараалы.

«Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдың эдилекчизин кадарчы, СЭКП кежигүнү Виктор Будугеович Карыма, 25 чыл саанчылап ажылдап турар Өшкү-Саар Адыяевна Салчак, мурнунда саанчылап чораан ам бызаа ажаакчызы Чапшай Каваевна Ховалыг ыңнаң дагдыныкчыларның үлегер-чижээ ферма аныяктарының кол даяныр күжү.

Чапшай Каваевнаның нези — Сүрүнмаа. Ол болза С. К. Токаның «Араттың сөзүнде» бижип турары бичии дүнмазы Сүрүнмаа-дыр. Бир-ле кышкы узун дүне Тас-Баштыгның хөлээзи үнүнден тос чадырда уруглар шупту отту чаштап келген. Кырган-ава хей черге кайын дүвүрээр. Бичии Сүрүнмаа кавайдан холуп ушта тыртып алырга, оозу соокка үжүй хона берген. Изиг шай шаарыбиле шаптап турган, арай бооpда экиртип алганнар...

Ооң бөөр хей он чылдар эрткен. Сүрүнмаа үргай чок апарганындан бөөр чаа-ла дөрт чыл чедип чоруур. Ол база аввзы Албанчы ыңнаң бир ыяс уруглуг болган. Оозун Чапшай деп адап алган. Пешкилер баштай хуу ажылагыйлыг чораан чоорту МЧАЭ-ге кирип, оон кезек болганда колхозтаалтың Мергенге 1954 чылдан бөөр доктаамал чурттап келген. Үстүнде бижиттинген 2—3 чавыт бажыңнарның бирээзинге олар чурттап турган. Чоорту уруу Чапшай бот-башкарлыг, өгбүлелиг болуп, ангыланып чорүй барган. Ол ам он бир уруглуг ийин. Хөрээнде Маадыр-ниин алдын сылдысы чайнап чоруур. Уругларының улугларының тускайлаң амыдырап әгелээн. Боттары безин ажы-төлдүг. Шупту бо-ла аттсураглыг, Мергенде дыргын тараан. Эң улуу Владимир—26 харлыг. Оон бичии тракторист Александрның хөрек чуруу районнуң Хүндүлел самбыразында. Ол СЭКП кежигүнүнге кандидат. Үшкүзү Василий фермада шалын шинчилерниң бирээзи. А база бир әкер әр — Юрий Совет Армияда албан эрттирип турар. 4 кижи Серыг-Септе боттарының улуг өгбези С. К. Токаның адын эдилээп № 2 оргумак школазының өөрениичилери. А әң бичиилери Елена. Чаэла 1 хар 2 айлаан.

Чапшай Каваевна ынча хөй ажы-төлдүг мен дээш аңаа олура албас. Кара чажындан күш-ажылга чанчыккан. Саанчылап безин 15 чыл ажылдаан. Бо хүннерде бызаалар азырап турар. Шупту 40 бызаа. Хонукта 500 грамм немелде деңзини алыр турган, херек кырында 700—750 грамм чедирип турарын алган көөрге-ле, оон ажылынжиңң эки талазары көстүбээр. Бажыңының даштында олуртуп алганы погааларның база кайызын ол дээр. Өг-бүленин эр-хөөн Кызыл-оол Кара-кысович Ховалыгның алыс чурту бо чер авес. Ынчалажок 1950 ажыт чыдарда маңаа келген. амы-хууда аскежинин тып, ажы-төлүп өстүрүп, турум чурттаан болган Мергенден өске чер оон сеткилинге ам кирбестээн.

С. МОНГАЛ.

СЕНТЯБРЬНЫҢ КИНОЭКРАНЫ

Грузин кинематографистер чаа ажылын бирги орус революциянның 75 чылынга тураскаадыпаан. Революсчу хөөл кирген массаларны улам сырый каттыштырарынга чугула ажылчын чажыт солунгу үндүрерин РСДРП-ниң Москва комитединиң шинтирлээп. В. И. Ленинниң сүмелээнин ёзугаар чажыт типографияны тургузарынга грузин революсчуларны киирштирген. Демиселге дадыгын быжыккан аныяктар чажыт ажылды кылып киришкенер. Солун парлаар станокту ханы чер иштинге тургускан. Ону полиция белеп-ле тыппас...

Грузин революсчуларның овур-хевирин тургузарынга театрның болгаш кинонуң аныяк артистери Э. Георгобиани, Л. Учанейшвили болгаш өскелер-даа киришкен. «Грузия-фильм» киностудия кинону үндүрген.

Бо айда болур ураң-чечен үш кинонуң маадырлары — аңгы-аңгы хар-назылыг, күзел-чүткүлдүг херээжен улус болуп турар. Марчела Базатин — музыка башкызы, «Кайда сен, мынакшылым?» деп музыкалыг кинопуң маадыры. Ол кедээде чурттаан турар. Ол ажылынга бердинген, Викторга база ынак. Марчеланың ырлап турары ыры-инструменталдыг ансамбльни ол удуртканын. Мынакшыл аныяк кыска чүнү шаңнаар деп бодаар силер; өөрүшкү, аас-кежик азы хөөн чокталышкынны бе?

Музыкалыг кинода ырлар хөй болуп турары чугаажок. Ол ырларны чойган дег сынныг, кара чаштыг, Буковина чурттуг, сураглыг эстрада ыраажызы София Ротару ырлап турар. Ол кинога эң-не баштай ойнаан, Марчела Базатинниң ролюн күүсеткен.

«Кежээки вариант» база-ла мынакшыл, аас-кежик дугайында кино. Аас-кежии деп чүл? Арын-нүүр, хүлээлгеден ол ацы турун болур бе? Шак мындыг айтырыгларга харыны режиссёр Даидра Ритенберг бодунуң тургускан кинозу болгашында көл маадыр—36 харлыг Анна Медведниң ролюбиле харылаан турарын кинодан көөр силер. Кинону «Рижская киностудиязынга» үндүрген.

«Лепфильме» үндүрген «Моржтар эштиң чорлар» деп киноның маадыры Зоя Дмитрьеваның дугайында түгле ханы чоргаарал-биле чугаалаан болур. Зоя Дмитрьеваны дадыл ажылдан турар эштери хүндүлээр, ажы-төлүү-даа, оларның уруг-дарыы-даа аңаа ынак. Ол боду база ажы-төлүгне ынак. Ук херээжен киижиниң аасжежии түгле чымчак сеткилдиг, ынчалза-даа «инженинге» ынак Сан Саныч-биле бүдер хевирлиг. Маңаа үндезилээш чөрүдүүлер хайның үнген...

Молдав кинематографистерниң «Аза каңналының чаныңга» деп чаа кинозу төөгүү ужуралдарлыг.

Олар эрес-дидим, күштүг улус, чайлаар арга чок байдалдан адырлың үне бериң болуур турганнар. Крыша дамчың үне бериң болуур турган. Аъттаныштың-даа болур, ынчалза-даа бажыңны чүк-чүгүдеп бүзээлеткен...

Кымнарыл ол? Тоолчургу Гайдук Груя болгаш оон эрес-дидим эштери-дир. Кинонуң кол рольларында — сураглыг киноартистери Григоре Григорну болгаш Светлана Тома.

«Моңгун хөлдер» деп кинода чазыныдан үштүнүн үнген киижиниң дугайын төөгээп. Кол маадыр Сергей Ковалёв баштай черле шору кылдыр кестүр. 20 харлыында ол агыныга удур эштирин күзевейн турар, ынчалза-даа иштининг херээнден бодунуун артык кылдыр көөр. Сергейниң аажы-чаңынга чүү салдар чедиргенил, амыдыралчы туружун канчап өскерткенил? Орай мынаннинкининг уракуу улуг болган эвес ирги. Горький аттыг киностудияга кинону үндүрген.

«Шынаа чечектер» — музыкалыг кинокомедия. Кинонуң маадыры— Игорь педагогика институдун каакпак баргап. Адазынга мынча деп бижип каан: «Бот-тускайлаң чоруксай-дыр мен, оруумну тыва бээр мен». Билдинмес черже чоруп каан. Ол хөй-ле шаптараазынарыпы эштеп. Аас-кежии кайдал дээрзинге ол ам бүзүрээп. Ооң аас-кежии кодээ суурда эргим фараш Ксюшаның чаныңда...

Кайда-ла ынакшыл бар болдур, ында—муңгарал, өөрүшкү, катыы-хөт, карак чажы, ыр-шоор. Одессаның киностудиязы ол кинону үндүрген.

Ынакшыл дугайында база бир музыкалыг кинокомедияның ады «Харлыг куда». Дагестан улустуң кайгамчык солун байырлалдары-биле, ажыдырлының онзагай түүлдерибиле, чаңчылдары-биле кино таныштырар.

Бот чурттаң чораан Мустафа аныяк бот-херээжен Аспият ты кадай кылып алыр бодаан. Ооң-на бүгү чүве эгелээн... Чок мидыг эвес, херек кырында хамык чүвениң эзеги ол сес чыл бурунгаар-ла. Мустафа болгаш ооң ажы Магомед уругларын өглөөр деп шинтирлээнинден-не эгелээн... Кинону «Довженко» аттыг киностудияга үндүрген.

«Мосфильм» киностудияга үндүрген «Дыштанывчылар амыдыралындан» деп кинода мурнуу чүкте бир панспонатка дыштанылга сезонуң кергускен. Кинонуң автору Ник. Губенко ону чамдыкта өскегээр каттырынчыг аян киирип, кижилериң каш яңзы аажы-чаңын, сонуургалдарын, күзел-чүткүлдерин ында тодаратка. Культмассалыг ажыл харылаар ужурлуг Лисюткин дыштанывчыларны хөгледир дээш бүгү күжүн салган. Көрукчулериң ынак артистеп Ж. Болотова, Р. Быков, Л. Федосеева, М. Виноградова олар кинода ойнап турар.

Англи чогаалчы О. Уайлдтың комедиязынга үндезилеп тургускан «Тергиин ашак» деп кино силерни сонуургадыры чугаажок. Ында Л. Гурченко, Ю. Яковлев, Е. Корешова, Э. Марцевич олар ойнап турар. Кинода хен-сын аймак кайгамчык онза... Кинону «Мосфильм» киностудия кылган.

«Беларусьфильм» киностудия «Командирниң уруу» деп кинону уругларга бараалгаткан, ында Брест шивээзинниң маадырлыг камгалакчыларының дугайын көргүскен.

П. БОЛЬШИНИНА,
кинопрокат конторазының улуг редактору.

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

«Бойдусту камгалаар» деп сестүү бистер үргүлүг дыңнаар апарган бис. Ооң дугайында сөөлгү үеде чүге хөй бижип турар апарганыл?

Бисти долгандыр турар бойдусту өөренип турар эртемнер аажок шапкын хөгжүп орар. Бойдусту камгалаар дугайында хоойлуларны ажылдап кылгаш, хүлээп ап турар. Ооң-биле чергелештир бойдусту контрольдап турар тускай албан чөрлери тургустунгулаан. Ындыг-даа болза, ол бүгү хемчеглер ам-даа эвээш болуп турар. Ынчангаш бойдус камгалалының айтырыын бистиң республикага бүгү улустуң, кижи бүрүзүнүң херээ кылдыр тургузары чугула болуу берген.

«Бойдусту камгалаарын болгаш оон курлавырларын ажыглаарын экижидер талазы-биле моон соңгаргы хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталында бойдусту камгалаар талазы-биле билиглерни чон ортузунга улам күштелдирип чорударын, ону чөптүг ажылларын, катап тургузарын онзалап айыткан.

Тыва — бойдус курлавырлары-биле кончуг байлак чер. Арга-ыяштың курлавырлары кончуг хөй. Олар ажок улуг хемчээлдиг чөрлерни ээлеп турар. Арга-ыяштыг камгалаарыынче, ооң курлавырларын ажыглаарын экижидеринче ээ ёзу-биле кичээнгей салбас бис. Арга-арыгларны камгалаар соруулга-биле чамдык чөрлерде камгалал участоктарын тургускулаан. Ол ышкаш бистиң республикага биосфералыг камгалалдыг чөрлерни тургузуп алыр болза, кончуг ажыктыг болуур чугаажок.

Массалыг информацияның чепсектерин дамчыштыр бойдусту ээ ёзу-биле камгалап, кадагалаарынче угланган кижизидилге ажылын калбаабиле пропагандалап турар. Ынчалза-даа дувүренчиг фактылар ам-даа бар. Республиканың чамдык үлетпүр бүдүрүлгелери атмосфераны болгаш гидросфераны хирлендирип турар. Арга-арыгны ажык-кончаа бодап ажыглаар чоруктар ам-даа читпээн. Ыяштарны хоойлу-дүрүмге дүүшпес кылдыр ужурар, кезер болгаш чөрлик аңдарны чепшээрел чок адар, өлүрер чүүлдер хевээр. Серемчилел чок чоруктан арга-арыг иштинге өрт үндүрер таварыдгалар эвээжевээн. Чамдык дамаатыларның бүрүүзу-биле 1981 чылда ажок улуг девискээрлерге өрттер болгулаан. Ооң түңелинде элээн каш миллиард рубль үнелиг ыяштар өрттенген. Республиканың ыяш ажыл-агый организациялары улуг каражага таварышкан. Өрт үезинде үнелиг үнүштер, ыяш аймаа өрттенген, куш ооллары өлген, кымыскаяк өглери үрелген. Арга-арыглардан үнелиг аң-араатаннар, чөрлик хевээнар болгаш өске-даа дириг амытаннар дезе берген.

Бистиң тайгаларывыстың база бир дайзыны бар. Ол болза, Сибирьниң шелкопряды-дыр. Олар дыттарга, хадыга, пөшке хонуп алгаш, оларның бүрүлери хээндектеп каапталар. Беш чүс харлыг пөштү олар он хонук иштинде «чанагаштай» хээндектеп болурлар. Ындыг «чанагаш» ыяш ийи-үш чыл болганда үрелип эгелээр. Сибирьниң шелкопряды чүс-чүс миллион гектар чөрлерге кончуг дүрген тарай берип болур. Чаңгыс шелкопряд 750-800 чуурганы ашыгаштың чажын, тарадын ыыдаар. Ынчангаш олар арга-арыгга кончуг аймылдыг болуп турарлар.

Насекомнар-биле демисежиринниң чаңгыс аргазы —хораның химикаттарны улуг хемчээлдиг чөрлерге чаштырары ындыг-ла ажыктыг эвес. Чүге дээрге, ол хоралакчылар-биле кады ажыктыг насекомнар, куштар, дириг амытаннар өлүп каап болурлар. Ооң кадында чаъс суу ыяштардан ол химикаттарны чүй шаап бадырарга олар хемнерлее киргеш, дириг амытаннарны, балыктарны, куштарны, кижиниң хораанан болур.

Республиканың ыяш ажылагый организацияларынга улуг дузаны Сибирьниң эртемденинери көргүзүп турарлар. Олар инсектиң биле тувеири дээр бактериялыг препараттарны ажыглаарын сүмелээнивер. Ол эмперде баштай шелкопрядты ааркаш, ооң сооюда чоорту өлүрүп каар бактериялар бар. Оларның ажыы кончуг улуг. Ону чашкан черге шелкопрядтың 92-98 хуузу узукаттынар. Ол эмпер чүгле шелкопрядка хоралыг, а ажыктыг насекомнарга, дириг амытаннарга, кижилерге кандыг-даа хора чедирбес. Ол дугайын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң тускай комиссиязы бадыткаан. Ооң ынай ол бактериялар бойдуска үр чыдар болгаш бодунуң активчи чорууң 10—12 чыл дургузунда ышкынмас. Ооң дузазы-биле Тываның он-он муң гектар тайгалары камгалап алдынган. Ол эмперии ССРЭ-де-даа, даштыкыда-даа калбаа-биле ажыглап турар.

Бойдусту камгалаарының болгаш оон курлавырларын чөп ажыглаарының айтырыглары бистиң чуртувуста чогуур деңеликтиг тургустунуп турар. Тываның бойдузу чараш болгаш катаптаттынмас. Бистиң салгакчыларывыс ону амгы үеинде дег турарын көрүп дээш, аңаа ынакшыл, өөрүшкүзүн илереткен дээш ону хумагалаар, төрээн бойдузувуска ээ ёзу-биле хамаарылгалыг болур ужурлуг бис.

А. ГУКАСЯН,
Тыва АССР-ниң эртемниң алдарлыг ажылдакчызы, биология эртемнериниң доктору, профессор.

ЧЕРНИҢ БАЙЛАА ТӨНМЕС-ДАА...

Аг-Хөлдер Чеди-Тейлер
Агылыг-даа, кадарлыг-даа.
Азырааным ак-ла сүрүүм
Артын, иштин дола берген...

дээн ышкаш кожанизарны мерген-бүренчилер бо-ла бадыра кагылаптарлар. Шынап-ла Мөген-Бүрен хемниң бажы кончуг делгем одарлардыг, чайгы үеде мал семиртириниң ёзулуг-ла ораны. Чеди-Тейлерни дескиндир-даа көөрге, алдар-ла, мал-маган-на, Ак-Хөлду долгандыр-даа ак-ак өглер-ле, ак ааржы дег чаптылып өзүлээн хөйлар-ла көстүр. Бо делгем одар-белчиирлиг девискээрни долгандыр харлыг баштыг тайгалар хереп алган турар. Чөөп талазындан мөкүлдүр ак Мөңгүн-Тайгавыс, аңаа удур Алы-Тайга харап алган, соңгу чүгүрде Таскыл-тайгазы... дээш-ле баар. Бо девискээрлерге совхозтуң бүгү малының чартыынган хөй кезии чайлаар. Совхозтуң төп кыргылда пунктузу база ында, Ак-Хөл кыдыында туруп турар. Ол хөлдүң адын безин Ак-Хөл дээни бир-ле чүвеге үндезилеттинген уткалыг болбайн аан. Ак шөл, ак сүргүг, ак хар.... Бойдус чурумалының катаптаттынмас каас чаражы кижи магадап-ла хаммас. Бо чайын ниитизи-биле кайда-даа каан болган болза, мында доктаамал серии, кыжын хар улуг болган болгаш кадар оъду хөлбеңейнип чыдар.

Ооң ынай тарбаганның, балык-байланның хөйүн чүү дээр? Хөөрем чок чугаалаарга, кайы хирени хереглей-дир-ээн, ол хирени ейлеп ап алыр. Бойдустуң бо хайыразын мөген-бүренчилер чөп ажыглап-даа, камнап-даа билир чон. Төрел чонум-биле бо-ла мыйчан ужуражып, чугаалажып чораш, бир кончуг солун чүүлдү билип алган мен.

Мөген-Бүрен тарбаган, балык-байлан, те-чүнүм, аргаркошкар дээш ышкаш аң-меңниң байлак ораны-даа болза, улуг аң — сыын-мыйгак бо чуртка туруп көрбээн чүведир. Ам ында Мөген-Бүреннің бир адыры Үстүү-Ыймааты деп хемниң бажында аргаларда сыыннар өзүп, көвүдеп турар. Ол девискээр сарлык кадарчызы Иргит Кызылбайның кыштаанын чоогунда. Ынчангаш ук сыынарның дугайын ол кадарган сарлыктары-биле демей билир болду.

—Эң-не баштай 1974 чылда ийи баш сыын-мыйгак көстүп келген чүве. Кожавыс Алтай край девискээринден кирип келгилээн. Бодум аңчы кижи болгаш чер-чуртка келген чүве ёссүп дээш дегбейндаа, хайгаарап көрүп каап турган мен. Амдыы чылында төрүнкен, 3 баш апарганнар. Ооң соонда чылын ийистепкен, 5 баш болганнар. Үш дугаар чылында база ийистээн, 7 баш четкен. Ынчаар өзүп көвүдеп-көвүдеп, ам 26 баш четкен чүве бо. Аъттыг чорттуп чоруурумга, кижиден безин коргуп-хөйбастар, 3-4 кылдыр үстүп алгылаан сарлык-биле-даа кады оъттап чоруур-ла болгай. Сарлыктарым харын олардан хөяр сагыштыг ийин.

Шөйүк-Дыт белинде эрги чурт орнуна чайын сиген кезии сараатпан каар кижи мен. Дуе база артының аппарып каар. Кыжын ону кээп чип тургулаар чорду. Эрткен чылын бөрү, ирбиш деп араатаннар тыптып кээп оларже, база мал-маганче халдап туруп берген. Кожа аалдарым ээлери Иргит Комбу, Саая Ак-Доржу оларның-биле кады 3 хонук сүржүп тургап даалаап, кештерин олук черинче дужааптывыс.

Кончуг берге кыш эрти. Ынчалза-даа көргүзүглерим багай авес болду. «1980 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле-даа шаңнаттым деп бодунуң ажыл-ижин база какпы чугаалай каапты.

Бодум база сонуургай берген мен, Ала-Тайга адаанден кадар чулуп, сиген белеткежип чораап сыынарның бараның-даа көрген мен. Хемниң ол чарыынга мыйызы агжая берген, мойнун бисче ээлдирип көруп каап, дүштеда чок оъттап тургулаар чорду.

Мөген-бүренчилер чер-чуртунуң, бойдустуң байлаа чөп ажыглап-даа билир, камгалап-даа турар чаагай сеткилдиг чон. Ие-черге, бойдуска кижи бүрүзү олар ышкаш хамаарылгалыг болур болза, черниң байлаа төттегленмес-даа, төнмес-даа.

Д. МОНГУШ.

КОМИ АССР. Печора болгаш Ильич хемнериң чоогунда Печора-Ильичскиниң заповедниги 720 муң гектар девискээрни ээлеп турар. Ол «дириг музей» Печора чоогунуң оргулаажын болгаш соңгу Уралдың даг эдектеринде чаттылган. Кылдыңган чиге ёзугаар алырга, ол заповедникте үнүштериң 700 ажыг янзы-бүрү хевирлери, аннарның 40 ажыг аңгы-аңгы, балыктарның 16 хевирлери бар.

Тургустунганындан бөөр бежен чылдарның дургузунда ук заповедник лабораториялар, бүдүрүлге мастерскаялар, музейлиг, эртем библиотекалыг, гербарийлиг эртемниң улуг төвү болу берген. Ол камгалалдыг чер чуртта буур-буланның баштайгы шенелде фермазы болуп турар.

ЧУРУКТАРДА: заповедниктиң девискээринде; азырал апарган буур бызаалары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

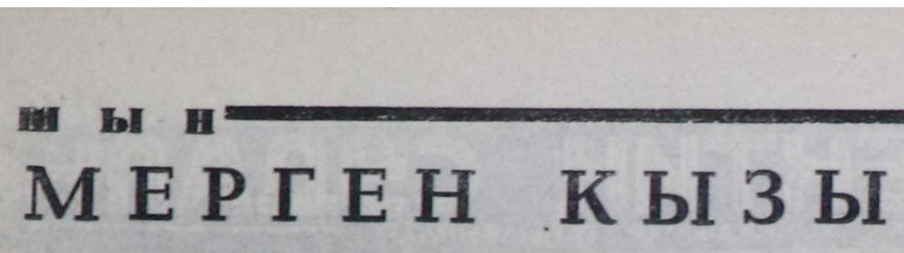

телевидение

СЕНТЯБРЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Уран холдар». 9.35 — «Кэти, чаңыл кел» Уран-чечен телефильм (Англия). 10.55— Москваның камерлиг хорунуң концерти. 11.30 — «Калининго суурнуң увертюралары». Документалдыг телефильм. 11.45— Медээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35—«Хоорай болур—билиг тур мен». Документалдыг фильм. 14.45— «Орус чугаа». 15.15—«Элээдилер симфониязы». Ж. Бизеппин музыказынга баледи. 15.45 — «Горнистер, харыылаңар!» 16.30 — Вьетнам Социалистиг Республиканың национал байырлалы— Республиканы чарлаан хүнүнге. Кинопрограмма. 17.00 — «Чалыы иезың» ансамбльдиң (Вьетнам) концерти. 17.30— «ССРЭ-ниң Медицина эртемперiниң академиязы».

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Богун делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». ССРЭ-ниң шилидек командазы — ЧССР-ниң шилидек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Чүү? Кажан? Кана?» 22.35— Богун делегейде. 22.50 —23.05 — Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек.

ИЛИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00 — Эртем-таймылбырлыг фильмнер программазы: «Ыдыктыг Байкал», «Арал-Пайгамбар заповедниг». 12.40 —Ниити биология. 9-ку класс. Улус ажыл-агыйының биологиннның ужур-дузазы. 13.10— Р. Л. Стивенсон. Амыдыралының, чогаалдарының арыннарындан. 14.10 — «Сээн ленинчи библиотекаң». Партия организациязы болгаш партийжи литература. 14.40— «Башкыга — музыка кичээлин». 1-ги класс. 2-ги дамчыдылга. 15.40— «Орнитолог Андреевтың хову демдеглелдеринден». Телефильм. 16.00 — 16.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.45 — «Николай Сямонов». Телефильм. 17.55 — Мультфильм. 18.00 —«Культура болгаш амыдырал». 18.30— 18.45— Телемедээлер. 18.45 — «Мал чемнинг белеткелиниң хүн демдеглели». 18.55— Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кодээден дамчыдылга». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15— «Делегей панорамазы». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Ханой чурттуг кыс». Уран-чечен фильм. (Вьетнам). 22.40—23.55— «Дмитрий Шостакович. Кинода музыка».

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

Аагаар

Богун республикага эдир булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаъстаар. Соңгу-барының чүк угланымышкынның хаттың дургени секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы 13-18, даглыг черлерге 7-12 градус чылыыр.

Кызылга аязыр, чагбас. Соңгу-барының чүк угланымышкынның хаттың дургени секундада 9-14 метр чедер дургедээр. Дүне — 7-9, а хүндүс 16-18 градуо чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайда сен, мынакшылым?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ШИОНЕР»: «Бирги класс-чы» 10.00, «Шуптузуп бодувуска» 13.40, 15.30, 17.10, 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Езулуг кижи дугайында тоожу» 15.00, 16.50, «Душтук оол болгаш душтук кыс» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дужүнерге-даа кирбээн боор» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Шуурмактың ыяш ажылагый пунктузунга доктаамал ажылдаар техниктиг удуртукчу, ыяш белеткээр болгаш ыяш болбаазырадыр чөрлерге ажылчыннар негеттинип турар.

Чурттаар чер-биле хандырар. Ажылга хүлээп алганнар-ны ыяш үлетпүрүнүк ажылдакчыларынга чиңгелделерин көргүзер.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 24. Кадр кылдызы. Телефоннары 2-55-27 азы Шуурмак суур, ыяш ажыл-агый пунктузу.

Редакциянның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 карыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи ажылыраа болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1818.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—04907

Бүгү чүрттэркин пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 205 (11703) | 1981 чылдың сентябрь 3, четверг | 1925 чылда үдезилеттингеи | Өртээ 2 көр

ДҮШКЕН БҮРҮ ЧЫЛДАЗЫНГА КИЖИ БҮРҮЗҮ КИРЖИР УЖУРЛУГ

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ТЕМПИНИ БЕДИДЕР

Августуң үшкү он хонуунда мал чемнерии белеткээр талазы-биле районнар аразында социалистиг чарыштың түңнелин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Бо чылдың август 30-де байдал-биле республиканың ажыл-агыларында сиген белеткээр даалга 36,5 хуу, сенаж — 23,8 хуу, витаминниг сиген даалганы — 64,4 хуу күүсеттингеи дээрзин СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң доктаалыпла демдеглээн. Августуң үшкү он хонуунда мал чемнериң белеткелии Барыын-Хемчик районунуң ажыл-агыларыи элээн организастыг чоруткан, ында мал чемниң өзүлдезии (чемгерилге единицазы-биле) он хонукта 18,7 хуу болган, ону күүседирииң ниити даалгазы 56 хуу четкен. Мал чемни курлавырлаар талазы-биле тоң болган мурнуу районнардан Таңды болган Тес-Хем районнарның ишчилери экиге көргүзүглерии чедип аңгаспар, олар он хонукта мал чемниң өзүлдезин тус-тус 9,8 болгаш 10,4 хуу чедиргеннер.

Оон-биле чергелештир дыка хөй районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый организары, профэвилел болгаш комсомол организациялары мал чемни белеткээр талазы-биле ажылды организастаарын чогуур деңнелге чедирбейн ону мөөнүзэриниң темпизин кудулаткаң дээрзин ук доктаалда айыткан.

Каа-Хем районуң ажыл-агыллары августуң ййиги он хонуунга деңнээрге мал чемниң өзүлдезии чүгле 0,6 хуу чедирип, мурнукузундан темпизи бедивээн. Район ниити даалгазын чүгле 15,6 хуу күүсеткен. Улуг-Хем районда ол-ла көргүзүглер тус-тус 3,3 — 20,6 хуу болуп турар. Бай-Тайга, Улуг-Хем, Эрзин болган Тожу районнарның ажыл-агыллары будук-бүрү белеткээр ажылды барык соңсаткай. Бир АВМ-ниң хонукта бүдүрүп турар витаминниг сиген далганы — Чөөн-Хемчик районда 900 кг, Улуг-Хем болган Бии-Хемде — 1500 — 1500 кг болуп турар.

Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Кызыл районнарның ажыл-агыларында силос салышкыны дыка куду темпилиг.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел база ВЛКСМ обкому августуң үшкү он хонуунда дараазында черлерии тиилекчи деп санаан.

—барыын зонадан —БАРЫЫН-ХЕМЧИК районуну:

—төп зонадан — ТАҢДЫ районуну:

—мурнуу зонадан — ТЕС-ХЕМ районну.

Барыын-Хемчик, Таңды болгаш Тес-Хем районнарга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчир Кызыл туктарын болгаш 200-200 рубль түңнүг акша шаңналың тус-туста тыпсырын ук доктаалда айыткан.

Мал чемниң белеткелии ам-даа күштелдирер дээш немелде хемчеглерни алырын СЭКП райкомнарынга, райүүскомнарга, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдеринге, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, улус депутаттарының көдээ Советтеринге ук доктаалда дагзын турар. «Мал чемни тараан бүгү черлерден дүжүттү шалып ажаан алырынче, будук-бүрү белеткелии уламчылаарынче, кижилерии болгаш техниканы бүрү савай болгаш тараа шөлдеринде артынчылар чыырынче мобилизастаарынче, картофель сыным силостаарынче, белеткеттиңеи мал чемшерии чогуур үезиинде кадагалаар болгаш болбаазырадыр черже сөөртүрүнче, оон бүрүн кадагалыпынче база ажыктыг ажыглаарынче хол кичээнгейии салырын онзалап айтып турар.

БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭН

Ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң шалыпчы ийи айның планнып опаалдаларын күүседир дээш Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннары кызымак ажылдап турар. Ол дугайында СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитацияның килдиңиниң эргелекчизиниң оралакчызы Б. С. Барба биче мынчаар бижээн.

«СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынпарынга болгаш бедүүн база чулуктуг мал чемнерии белеткээрии көвүдедир талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр республиканың партия, совет болгаш ажыл-агый организарының сорулгаларының дугайында» Айтырыгны партия обкомунуң III пленумунга чугаалаашкан, бо талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Пленум эртken соонда СЭКП обкому Кыйгырыг үндүрген. Ында республиканың коммунистерии, комсомолчуларын, бүгү ажылчы чоннарын мал чемнериниң белеткелиниге эң не идепкейлиг киржиринче кыйгырган.

Пленумуның шиитпирлериниң болгаш Кыйгырыг дугайында айтырыгны партия эге организацияларының, ажылчы чоннарның хуралдарыга калбаа-биле чугаалашкан. Районнуң ажыл-ишчилери пленумуның шиитпирлерии база кыйгырыгны бир эң-сеткилдиг деткээш, агаар-бойдустуң бо берге чылында шиитпиниң малынга чемнер белеткелиниге идепкейлиг киржирии хүлээнгеи. Совхоздарда парткомнар, көдээ Советтериниң күүскомнары, совхоздар директориалары сиген белеткээр механизастаттынган бригадаларны, хол-биле сиген кезер звеноларны тургускан, оларга болгаш ортанизациялларга, малчыннарга, агитквартираларга сиген, будук-бүрү белеткээр опаалдаларны берген. Ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, оон организациязын экижидеринче партия организацияларының кичээнгейии утландырган бис.

Сигенчилер ортузунга чорудар политмассалыг ажылдың чижек планын райкомнуң пропаганда болгаш агитация кылдыын кылган. парткомнарже тараткан. Орта үндезиглээн, партия организацияларының боттарының планын ажылдап кылган. Бригадалар төптерии дозуннар, плакаттар, көргүзүг самбиралары болгаш веске-даа көскү агитация-биле тергеен. «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтарның парткомнары көскү агитацияны экижидериниче кичээнгейии салыи келген. Ажыл-ишчилериин ажылдааның көргүзүг самбыраларынга хүн бүрүде бижип, мурнакчыларны агитхуудустарга мактап, четпестерии шүгүмчүлеп турар.

Социалистиг чарышты сигенчилер ортузунга дээштир организастаарының негелдемерии, шаңнап-мактаарының хемчеглерии СЭКП райкомунуң, райүүсконмунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилгнир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кадатывыскан. Бо эки көргүзүгнү совхоздуң директиязы, партком, профовилелдиң ажылчын комитедэ ажыл-ишчилериниң ортузунга политмассалыг ажылды экижиткенииң түңелиниде чедип алган. Бирги эдлегде ажылчыннарның мурнунда салдынган сорулгаларны агитаторлар чедир тайылбырлаан, харыысалгазын улгаттырган. Оон уламнынан ажыл-ишчилер планнып опаалдаларын болгаш социалистиг хүдээлгелерии күүседир дээш ыкпаалдаларын ажылдаан. Казак-оол Тудуг-оолга удурткан силос салыр бригада планын күүсеткеш, амгы үеде опаалдадан ажыр күүседии турар. Куңгаа Дажы-Сереңге удурткан хөрөөжевнер звеновзу 45 тонна сиген белеткээр тургаш, 65 тонна чедиргеп. Ажылды ам-даа уламчылавышаан.

«Мурнакчы» совхозтуң партком (секретары К. И. Хертек) сигенчилер ортузунда чарышты багай эвес организастаан. Августуң бирги, ййиги он хонуунда ажыл-агыйлар ортузунда чарышка ол тнилекчи болган. Августуң сөөлгү он хонуунда көргүзүглер база багай эвес болган. Кургек Сейпек-оолга удурткан сиген белеткээр механизастаттынган бригада 800 тонна сиген белеткээр планын 710 тонна чедире берген.

Район төвүнүң будүрүлгелери, организациялары, суурларда агитквартиралар мал чемнериниң белеткелинде идепкейлиг киржии турар, олардың дыка хөйү бердинген опаалданы күүседипкен-даа болза ажылды ам-даа уламчылавышаан.

Чоокта чаа СЭКП райкомунуң эзлчеглиг пленуму болуп эртken, аңаа мал чемнериң будүрелии көвүдедириниң дугайында айтырыгны чугаалашкан, амгы үеде мал чемнериниң белеткелиниң чоруп турарының байдалын хаңы анализтеп көргеш, четпестерни шыяғны шүгүмчүлеп, оны эдип алырының оруктарын, авгаларын айытkan. «Төөлө», «Кара-Хөл» совхозтарда ниитиниң малынга чемнер белеткелиниң темпизи оожумун, социалистиг чарышты дээштир эвес организастаалын, ажыл-ишчилериин ортузунда политмассалыг ажылды кошкак чорудуп турарын пленумга демдеглээн. Амгы үеде оны эдип алырының хемчеглерин үетүнде совхозтарның парткомнарыап турар.

Бай-Тайганың ажыл-ишчилери мал чемнериниң планныг опаалдаларын күүседир дээш бүгү күштү олче мөөнээн шалыпчы ажылдап турарлар.

ЭКИЖИДЕР БОЛЗА...

Бистиң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң өшкү бригадазы 1979 чылдың төнчүзүнде тургустунган. Оон мурнунда өшкүнүң саны эвээш турганындан хой-биле кады чаңгыс бригадага турган. Ам аңгы бригадада 13 кодан өшкү бар, төрүүр — 8 коданда.

Хой ажылынга бодаарга, өшкү ажылы чиик дээр хөөнүүг чамдык удуртукчуларның, специалистериниң бары хомудаңчыг. Ол ыңдыг эвес. Кыжын өшкү иштим, шынаа черлерге таарышпас, соок шыдавас, чүгле кадыр дагларга, ыжыкталчак черлерге тургузарга эки мал. Ынчангаш оны малдап чоруур кижилериниң ажыл, амыдыралы база-ла белен эвес, чамдык таварылгада оларның-биле харылзаалры безин берге апаар. А чаның амыдырал хандырыдгазынче кичээнгейии дыка кошкак. Малчыннарның хөй кезиниңиң чурттап олурар оран-савазы амгы үениң нетелдезинге дүүшпес, тарлыкпыш. Кезек кыштагларда артык бажыңнар чогуудан чазын өшкү оолдаашкынының үезинде кадарчылар сакманчылары-биле кады лыгпыш бажыңнарга сымарлажып чурттаар ужурга таваржып турар. Оон үлемнидан өшкү кадарчыларынга дузалажып ажылдаар сакманчыларны тып. эвилелдээри чыл бүрүде-ле бергедеп-бар чыдар. Ол ышкаш чамдык кыштагларда өшкү кажаалары коичуг дыкпыш болуп, чаш мал хүлээп алыры берге болуп турар. Бо бүгү четпестерни чайладым, малчыннарның амыдырал байдалын экижи-

Бригадирге сөс

йын өшкүнү ыяап-ла туда кадарар болгай.

Бригаданың малчыннары эрткен кыштагдаашкынга баш удур эки белетькенгеи. 1981 чылдың ыпыкы үезинде ниитиниң малын чоокшулаар ажырын, баш санын онча-менди камгалаар дээш кызымаккай ажылдаанывыс. Оон түңнелиниде боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкининиг күүсеткен. Бригада төрүүр 100 өшкүден 85 анай алыр турган, херек кырында 102 анайны камгалап, бир өшкүден 920 грамм дүктү кыргаан, азы ол планнаанывыстан 220 грамм хөй.

Кадарчылар боттарының карак кызыл күш-ажылыбиле ол хире бедик көргүзүглерни чедип ап турганда, совхозтуң удуртулгазының (директору И. Байчоров, партком секретары О. Седин, ажылчын комитет даргазы А. Хаднаев) олаңдеринче чогуур кичээнгейии салыр ышкаш.

Массалыг үзүткаашкынның эң араатаңыг чепсээ—нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге будүрүп эгелээр дээш АКШ-тың президентиэин Рейганның шиитпирии дугайты хаңы киленнээшкиннивистилергейлеп түр бле дең, хүлээп алдынган резолюцияда чугаалаан.

Америк дайынзырактарның планнарын үзе шаап үжурлуг. Ол планнар АКШ-тың иштики хөрөө эвес-тир. Ол планнар кижи төрелгетенниң догуннаашкынынга эң шыңгыы кыжанышкын-дыр деп, митингинин киржикчилери мегелээн.

ПРАГА. Ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг америк чепсээн Барыын Европага тургузарынче НАТО-нуң утланышкыны — Европа дииптиң улустарының аймыл чок турарынга шыңгыы кыжанышкынның кедергей аймылдыг авантюра-дыр деп, чехословак «Руде право» солуп бижээн.

Чүе-чүе чаа америк ракеталарны Барыын Европага сайгара тургузарының ёзулуг сорулгазы канчаарга-даа чамгалал эвес, харын АКШ-тың улус күрүнезирек, агрессия тогдунуушкуваары-дыр деп түвенип ында улам хөй кижилер билип турар апарган. Барыын Европаны Пентагонуң чепсек шепээр чеги, аймылдыг уржуктарлыг америк ракеталарны салып үндүрериниң аажок улуг шөлү болдурарын планнап турар.

Европаның эрге-ажыктары оңдерик боо-чепсекти эвес, харын ядролуг күүлерии кызыгаарлаар дугайында саат чок чугаалажыкшынарны неген турар. Европага болгаш бүгү делегейге тайбың дугайында сагыш салышкыны сицниккеп совет инициативалар ыңдыг чугаалажыкшыныңаргее орукту айтып турар.

БОНН. «Америк химиктиг чепсекти ГФР-ге тургузуп болбас!», «Боо-чепсекти эңдере будүрерии соксадыр—бистиң девискээривиске чаа кандыг-даа ракеталыг чепсектерии тургузуп болбас!» деп лозуңнар-биле Рейнланд-Пфальцинин Фишбах деп черинге тайбың талалакчыларының массалыг чыскаалы болган. Боо-чепсекти эңдере будүрерии улам калбартып турарыпга, америк химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти ГФР-ге тургузарынга удурланышкынын медегээр дээш барыын-герман хамаатылар аңаа чыылган. Шеригнин хорапнаар будүмелдериниң «Европада эң улуг» дээн складын НАТО-нуң командылалы чогум-па харын ол Фишбах дээр черде тургускан. Шеригнин хорапнаар будүмелдерниг америк октарын кадагалаан буикерлер ниитизин-биле 800 гектар черии ында эдээп деп, «Монитор» дээр телепрограммалың репортёрлары дыңнаткан.

ВЕНА. Ортумак ыракшылдың чаа ракета-ядролуг чепсектерии Европага тургузарын хоруур дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизинге кедүүлгеп саналдарны боттандырары Европага политика талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының хөрөөн уламчыдаарынга база шериг талазыбиле дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының хөрөөн аңаа неметтериниге таарымчалыг байдалдарыны тургузар ийик деп. Австрияның Компартиязының Даргазы Ф. Мури медегээн. Совет инициатива делегейиниң аймыл чок чоруунуң эрге-ажыктарыга таарышкан болгаш нейтралдыг Австрияга база аажок улуг ужур-дүшкүлүг.

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. Каттыжкан Штаттар делегей чиитилежилгелиниге ажык чөңгө кызыл, Ангола Улус Республикага удур мурнуу-африкан расистерии камгалап, КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелиниге ол агрессиязы буруу шапкан болгаш Мурнуу-Африка республиканың шериглерии доп-дораан дедир үндүрүүн дээш негелдеглиг резолюция телевилелиниге удур бадылаан. Чөвүлелдиң 13 кежигүнү ол телевилел дээш бадылаан.

Мынчаңгаш, бадылаашкын үезинде дадагалаан олурup калган анган төлзолекчиге херек кырында деткиттирген албан ёзузуңуң Вашиңтону хостур Африканың болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң үнүн имшержи улус хөөн-биле херекселевейи барган болгаш аныяк африка нациялрының эрге-ажыктарын өжөңнүг көрүп турарын база дагын бадыткаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерии базар болгаш Африка диптиң мурнуу чүгүнде хамаарышпас күрүнелерии божаңнадыр дээр бодуңуң политиказы-биле Претория ёзу-чурумунуң утланышкынының демейлешкээн көргүскен.

Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүнери — каада каттышпас чурттарның санадаан резолюциязының төлевилелиниде «Анголаның улузунга болгаш девискээрииге удур баш бурулгаар бодап кыдыгган, өнчүк-чөнгээлиг болгаш соксаал чок үүлгедиишкиннери» дээп, дурум чокка эжелеттирген Намибияны ол сорулгаларынга ажыглап турары дээш Мурнуу-Африка республиканың расистерии шиитпирлиг буруу шапкан чорук киргеп.

Ангола Улус Республиканың девискээриниден агрессорнуң шериглерии доп-дораан чуваажок үндүрерии негээрии болгаш агрессиядан нараждаан чуртка материалдыг дузаа көргүзеринге КНО кежигүнерии бүгү чурттарны кыйгырарын ук телевилелдо Аймыл чок чорук Чөвүлелиниге санадаан.

Мурнуу-Африка республиканың чепсектиг халдаашкынының дугайында айтырыгны чугаалажып турда, расистерниң кем-бурулуг политиказынга АКШ-тың ядиг берии, анаа каттыжын турарын шаанга кирер шүгүмчүлээн. Уганданың КНО чанында доктаамал төлзолекчиэи О. Отунну, Мозамбиктиң төлзолекчизи Ж. Карлуш Лобо, ССРЭ-ниң төлзолекчизи Р. С. Ованников олар база Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралыгга чүве чугаалааш, мурнуу-африкан расистериң Ангола удур агрессия халдаашкынын, АКШ-тың империализминиң халдакчыларын деткээн дээрзин политиказын шиитпирлиг буруу шапкан.

Резолюция төлевилелиниге АКШ-тың удур бадылаашкынының дугайында айтырыгны удур, делегейниң эрге-хөөлдүзүүнүң норма-ниметтериниге болгаш Африканың Мурнуу, чүгүнүң улустарынга удур утланган чорук-тур дээ, Ангольның төлзолекчизи Э. Ди Фигейреду чугаалаан. Агрессия өөскүдүп үндүрер арганы берип турар улус дузаламчыны Претория чогумна харын АКШ көргүзүп турар-дыр деп ол демдеглээн.

ТАЙБЫҢНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ ХҮНҮ

Тайбыңның делегей хүнүн делегейниң хөй-ниитизи чылдың-на сентябрь 1-де демдеглеп турар. 42 чыл мурнунда Польшаже хоратан халдаашкынны ол хүн кылган, гитлержи фашизм бүгү кижи төрелгетенге саналп четтиимее каража-коралды таварыштырган делегейниң ийиги дайыны ооскүдүп үндүрген.

Оон бээр делегейниң хөй-ниитизи ол хүнүү агрессияга болгаш дайынга удур, тайбың болгаш улустарның аймыл чок чоруу дээш демиселдиң хүнү кылдыр демдеглеп турар апарган. Ортумак ыракпылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсектерии Барыын Европага тургузарынга удур, нейтроннуг бомбаны долу хемчээлиниге будүрер дугайында Вашингтон администрациязының сарыыл чок шиитпирииге удур улустарның шимчээшкини улам калбарып орар. Тайбыңның салым-чолун эргим үнелеп турар бүгү кижилер улустарның тайбыңын болгаш аймыл чок чоруун камгалаар дээш боттарының үнерин улам бедик кедүрүп. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кодүргени 80 чылдарда Тайбыңның программазын бүрүн деткип турарын БӨМБҮРЗЭКТИҢ СУДАЛЫ

«Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» деп хүндүлүг атты тургузар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болгаш:**

1. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты тургузар.

2. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты дугайында Дүрүмнү бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың сентябрь

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Кызылдың эът комбинадының коллективи эрткен 8 айларның планныг опаалдаларын чеднишкиниг күүсеткен. Комбинат ол үениң дүргүзүндэ 6591 муң рубльдиң ниитии продукциязын бүдүрген болгаш 5644 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, азы ол талазы-биле планныг опаалдалар ажыр күүсеттинген.

Цехтер аразында социалистиг чарышка мал согар цехтиң коллективи биргн черии алган. Ол цехтиң ажылчыннары Калдар-оол Мөңделе, Николай Фунтиков, Александр Чыргал-оол олар опаашкан планын ажыр күүседип, эки ажылдаанар.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

ТЕМПИНИ ИЙИ ДАКПЫР УЛГАТТЫРАР

Мал ажылын улам ынай хөгжүдерин көдээге шалыпчы фронт кылдыр чарлаан, бо талазы-биле төлевилеттинген планнарны чүгле үүседир эвес, а харын дыка ажыр күүседир дээш эң чүткүдүг чорукту, эң бот-иденкейлиг болган шимченгир чорукту көргүзүп, бүгү курлавырларны болган арганы ажыглаарының эргежок чугулазын СЭКП-ниң XXVI съездизинге онзалап демдеглээн. Бо бүгүге бир кол магадылал ниитиниң малынга быжыг чемсуурлуу тургузары болур.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев бо чылдың чазынында Тбилисиге байырлыг хуралга чугаазынга мынча дээн: «**Мал ажылын кодуреринге кол чугула соругга ооң чем баазазын быжыглаары болур. Амгы бең чыл мал чемперин дыка хөй хемчээлге белеткээринин бең чылы болган турар ужурлуг**». Съездиниң шиитпирлеринге болган эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынарынга үндезилээш, СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунга бо чугула айтырыгның дугайын бүгү талалыг чугаалашкан, республикага, ооң иштинде бистиң районга мал чемперин будуреринң көвүдеринин, анаа быжыг баазалы тургузарының кол утлаыышкынарын тодаратказ болгай. Ол пленумунуң түнелдеринин база партия организациялаының соругалаарының дугайын чугаалашкан СЭКП райкомунуң IV пленумунга, чер-черде коммунистерниң хуралдарынга эрткен чылдарда чемпер белеткээринга байдалдарын база сайгарып көргеш, перспективтиг план-хемчегларын ажылдан кылган.

Районнуң партия, совет болган ажыл-агый органнары база кодээ ажыл-ишчилерни сөөлүү чылдарда мал чемпиниң быжыг баазазын тургузар дээш чамдык хемчегларни алган. Тарылга шөлүүнүң структуразының хандыр сайгарып көргеш, хөй чылдыг сигенперниң шөлүн улгаттырган болган мал чеми культураларны колдуунда-ла суттаттыг шөлдерге тарып келген. Ооң түнелинде онгу беш чылда, ооң мурнундаагызынга деңнээрге, чемпер белеткээрин районга 2,5 катап өскен. Хөй чылдыг сигенперниң дүжүду мурнунда ортумаа-биле бир гектардан-на 17 центнер турган болза, эм 21 центнер четкен.

Бир эвес малга чемпер четчир, кыштаглаашкыны хүр чаагай, организастыг эрттирер болза, ооң дараазында чылда юргүзүглер эки болуруп практика бадыткан турар. Чер-черда партия, совет болган ажыл-агый органнарының организакчы ажылының база малчыналарның эрес-шудургу күжениишкиниериниң түнелинде он бирги бең чылдың баштайгы чылының бирги чартыында совхозтар күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планнарын ажыр күүседкен. Эрткен чылдың мал чеми-биле деңнээрге продуктулар будурери: эъттиг — 42, дүктүү — 55 хуу өскен. Мал ажылының продуктуларын будурерин болгаш күрүнеге садарын көвүдирери дээш социалистиг чарышка район бо чылдың бирги чартыында барыын золага тивилекчи болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң, профобличөвүдөлдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилер Кызыл тугу-биле район шаңнаткан.

Соругга чүл дизе, чедип алдынган үүлдерни быжыглаар, малга быжыг чем баазазын тургузар дээш улам шудургу ажылдаары болур. Бир эвес чемгерилге единшаалыг шилчилер болза, эрткен чылдарда районнуң ажыл-агыйларының мал чемнерп-биле хандыртынганы дыка четпес болган. Ынчангаш эрткен чылын районнан дашкаар черлерден 2000 ажыг тонна саваанны белеткеп сөөртүр, күрүне фондузундан 4 мун ажыг тонна холуксаалыг чемнерни алыр ужурга таварышкан бис.

Ол бүгүнү барымдаалаш, районнуң партия, совет болган ажыл-агый органнары СЭКП обкомунуң III пленумунуң соонда партия обкомунуң үндүрген Кыйгырыышкынга сорук кирген коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның күжүн малга чемнер белеткээринче мөөнзөн. Бо чугула кампания эгелээнден бээр шөлдерге ажыл-иш күжениишкиниг чөрүп келген.

Совхозтарның дирекциаларының, оларда парткомнарның маңаа холбаштыр ажылдап кылган организас-техниктиг хемчегларын ёзугаар бүгү ажыл чөрүп турар. Амгы үеде шинтизи-биле районда мал чеминиң белеткелинде 1200 кижи доктаамал хаара туттунган. Оларның хөй нуруузу коммунистер болган комсомолчулар. Мал чеминиң белеткелчилериниң шүүт-ла ажылдан турар черлериниг партийжи-организакчы болган политиктиг ажылды бригадаларда болгаш звеноларда 11 партболуктер организастап, башкарып турар. Шөлдерде ажыл-ишчилер ортузунда сөөлүү чарыштың түнелии СЭКП райкомунуң бюрозунга ол хонуктан үндүрүп, мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-мактадыг тыпсырыныр хемчегларни ап келген.

Мал чеминиң белеткелин «Хемчик» совхоз. «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбыры организастыг чорудун келген. Сөөлүү үеде ол ажыл «Дөн-Терезин» совхозта элээн шанкынчаан. Мындыя Аксы-Барлык салбырында коммунист А. Хомушкунуң, «Хемчик» совхозта аныяк коммунист А. Кара-Салдың болгаш өске-даа эштериң удуртканы механизастаттынган звеноларының белик коргузүглерни чедип ап келгилээн.

Ниитизи-биле сентябрь 1-ге чедир район 8238 тонна сигенни, азы планның 63,3 хуузун, 12800 тонна силосту, планның 57,9 хуузун, 1088 тонна сенажты азы планның 61 хуузун күүсеткен болгаш өске-даа мал чемперин белеткээн. Мал чеминге немелде курлавырны тургузарыр-биле чамдык ажыл-агыйларның бригадалары амгы үеде Омск областа саваңны прессте-тер турар.

Ак-Довурак хоорайның база Кызыл-Мажалыктың болгаш көдээ суурларның күштажылчы коллективтери, алдан организациялары, чурттакчы чону, сургуулдар болгаш өөреникчилер бо чугула ажылга база-ла үлүүн киирип турар. Оларның күжү-биле 190 тонна сиген, 1300 тонна будук-бүрү белеткеттингеп.

Ынчалзажок мында четпес үүлдер база бар. Чамдык коллективтер чүгле будук-бүрү чыылдазынче кол кичээнгей салган, сиген белеткээр даалгаларын уттуп турар. Районнуң «Сельхозтехника» каттыжыышкыны, түүйбу заводу, «Тыва даг-дүгү» база № 42 тудуг эргелелерин, үлеттүр будурүлге комбинадының кожлектиктер чүгле сиген белеткээр эвес, харын будук-бүрү белеткээр планын бешин күүсеткээнинер. Оларның партия организациаларын үеден бо чугула айтырыг дуңмүүрдер ужурлуг.

Мал чеминиң белеткелинче район массалыы-биле киргеп-деп бээр элээн хөй үе эрткен. Ынчалзажок совхозтарның девискээринде кезии ап болур сиген ам-даа хөй. Чамдык бригадаларда күш-ажылды организастаанны четпес. «Шекдээр», «Барлык» совхозтарның чамдык бригадаларының сигенчилери ажылче орай үнер, кежээ эрте чанар таварылгалар тургулаан. Суурларның чурттакчыларын, пенсионерлерни, аныяктарны чемнер белеткээрииче мобилизастаар талазы-биле Барлык, Аяңгаты, Эрги-Бардык көдээ Советтериниң күүскомнары чедир ажылдаваан.

Ооң аңгыда бистиң практикавыста база бир четпес чүүл — ниитизи-биле сиген кезилдээнче орайтазы киргеп турарывыс болур. Ол чорукту чамдык специалистер, дүжүт хөй болур деп санап турардаа болза, чемперниң сүүзүнүг шынары дыка кудулаары база биндингир болгай. Бистиң районнуң байдалынга медени эрте кескеш, ооң шөлүн дораан катап суттаргаш, ийиги дүжүттү ап болуруп «Барлык» совхозтуң дуржулгазы көргүскен. Районнуң ажыл-агыйларында техниканы септеп, ажылдап турар дениели куду, Ынчангаш сигенин машина-техника-биле кезип болур черлерге чамдыкта хол кадыыры ажылдап, ону белеткөрининң хуусаазын үзадып, шынарын баксырадып турар.

Үстүнде чугаалаттынган четчестерден совхозтарда парткомнар болгаш бригадаларның парторганизациялары болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистерй чогуур түнелдерни үндүрер болгаш мал чемперин будурерин улам ынай көвүдедир. ооң шынарын экижидер талазы-биле СЭКП райкомунуң IV пленумунга хүлээп алган план-хемчегларни боттандыр дээш организакчы болгаш политиктиг ажылдың деннелин улам бедидер ужурлуг. Ам кол соругга чүл дизе, партия, совет болгаш ажыл-агый органнары бо чылын мал чеми белеткээринин чаразаттынган шалыпчы ийи айының шиитпирлиг хүннеринде ажылдың темпизин ийи даңзыр хлаттырып, ооң шынарын бедитпишаан, районнуң бүгү ажылчы чоннарының хүнүн ол чугула ажыл-хөрекче мобилизастап турган, бо талазы-биле салдыңган соругалары күүседири болгай.

Ш. КУУЛАР.
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

КАРТОФЕЛЬДИ КАДАГАЛААРЫ

КАРТОФЕЛЬДИ кадагалаарынга белеткел шөлге турдаа эгелээр болгаш бүгү өөүүшкүн үезинин дургузуунда чоруттунар. Анаа хамаарыжыр чүүлдер: бок үнүштерни узуткаары, фитоарыглаашкын, аарылар, хораланкчылар-биле демисел болгаш өске-даа хемчеглер болур.

Картофельди ажаан алырының мурнунда дараазында хемчеглерни боттандырары эргежок чугула. Суттаттыг участоктарга суттарылганы ажаан алыышкынның 10—15 хонук мурнунда сомеадыр. Картофельдиң сывын үезини участоктарынга 14 хонук база ажыл-чемге хереглээр черлерге 7 хонук бурунгаар кезип каапкан. Каскан соонда картофельди шөлге 3—4 шак кургадыр.

Картофельди шыгжаар черге урарда, довуракпан, бичии борбаандылардан, оът-сигендеп, кемдеп үредеген борбаандылардан ыяк аңтап арыылаар. Соокка алыыкан картофельди (5 хуу ажыр) сери адаанга 10—12 хонукта чадар болгаш донуп үредигнин ангылап аштаап, артканын складка урар.

40 сантиметрден ажыг бедиктеп картофельди саара уруп болбас, урар чер ооң бединир болза, картофельди шоодайга азы бреентиге үргаш, то тудар хөрек. Эки ариглап, кургаткан болгаш ажжок салгыннадыышкын-биле серилидедир. Ол картофельди урарда, ооң кырында кадыы шыгыдып болбас. Кыры деридин шыгывазын дээш, саваң-биле шуглаар, хаваржактарга чугай азы мыш хулуу ургаш, салгылап каар.

Бир эвес кадагалаарының баштайгы шактарында картофельди дүрген кургадыры болгаш шыгжат черни серилеедири херек апаргаа, чүгле ол таварылгада күштүг салгынадыышкынны ажыглап болур. Картофельди кургадырда, борбаандыларда дамды суглар бүрүнү-биле арыгыже чедир 1—3 хонук дургузуунда үзуктелиишкин чок салгынадыр. Агаар кургадга болгаш картофельдиң ол-шыгы 80—85 хуудаа даштыны агаар-биле кургадыр, а ол-шыгы улуг болза, одалга системазын ажылдадыкаш, даштыны, иштики агаар-биле катай кургадыр, кургаткан соонда ол-шыгы 80—85 хуу болур болза, 15—18 градус чылыг агаар-биле хонукта 4 катап, 20-20 минута дургузуунда салгынадыр.

Специалистиң сүмези

ЭМНЭЭШКИН үезин эртиргеп соонда, картофельди чоорту серилеедир (20—40 хонук дургузуунда). Ынчан температураны хонукта бир градус чедир кудуладыр. Кол кадагалаашкыл үезинде температураны 2—3—4 градус чылыг кылдыр тургузаар. Даштын агаарның температураазы овааныындан ийи болгаш обвдаа хөй куду болур болза, серилеедир үеде даштыыртан агаарны киирер. Бүгү-ле таварылгаларда картофель массазынга кээп турар агаарның температураазы 0,5 градус чылыгдан куду-эвес болур ужурлуг. Температура кудулай бээрге, оваа бүрүзүн хонукта 1,5—2 шак салгынадыры четчир.

Кол кадагалаашкын үезинде складка картофельди салгынадырының сорулгазы болза иштин чавырыдырары болгаш оваага шык черлер бар апаарын болдурбазы. Индыг байдалды хандырары-биле оваалаан картофельди хонукта 4 катап, 20-20 минута салгынадыр херек. Оваа изин чыдар апаргында азы картофель шыгып турар болза, салгынадырының үргулгулединн үзадып болур. Оваалаан картофельдиң температураазын кадагалал үезинде 2—3 градус чылыг тургузаар, кадагалал черинин үстүкү зоназында ол-шык 80—95 хуу болур.

Складтың хавалары, үзуктээштери деридин, донуп турар апараа, одалга системазын ажылдадыр азы салгынадыышкынны дериткен черлерже угландырып турган, чайладыр. Картофель массазының, кадагалал черинин температураазын, ооң ол-шыгын хуунуп-не хынап көрүп турар. Салгынадыышкын үезинде агаарны ой-тап берииишкин бир тонна картофельге шакта 70 кубометр болур ужурлуг. Ынчан түстүе үзуктээштерни аңгы салгынатса чогуур.

Неделяда бирдең эвээн эвес катап, оваалаан картофельдиң кырында каңдың тоштап көрүп, шыда ирээн, дүдээн болгаш үредеген борбаандыларны аштап турары эргежок чугула.

Күштүг салгынадыышкынныг кадагалал черинге урган картофельди кыш дургузуунда бүрүү-биле кайгарып, шимчедирин сүмелеевейн турар. Ынчаар шимчедин сайгарар чорук борбаандыларның үредил кемдээринге база придер аарыгларының өөскүдүүчүлериниң тарап нептерээринге чедирип болур. Бир эвес ол ириишкинниг чер бар апаргаа, оваалаан өске черлеринге дегбеи, чүгле ону аштап, арыглап каантар.

Картофельди кадагалаарының эң-не эки аргазы контейнерлиг арга болур. Ону республиканың Садыг министерствозу база ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш өскедаа чамдык совхозтар ажыглап турар. Амдыгында ажыл-агыйлар контейнерлербиле хандыртынмаан. Ынчалзажок ол перспективалыг аргаже дүрген шилчиир херек.

Картофельди кадагалаар үеде барымдаалаар эң чугула чүүл болза температураны өскеридирбези, картофельди база складты ол-шык эвес тургузары болур.

Н. ЩАГИН,
республикавыг үүрүн кампалалының станциязының кол агроному.

БАЖЫҢ ЧАНЫНГА ТООЛАЙ ӨСТҮРЕРИ

Белгород областың ажыл-агыйларында бажыңнар чанынга тоолай өстүрүшкүнү мал продукциязын көвүдедиринге улуг курлавыр болуп турар. Хуу улустуң 20 мун ажыл-агыйларында тоолайларның ниити саны чартык миллион четкен.

— Хуу ажыл-агыйны улам өстүрер талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң шиитпиринин сөөлүнде бо ажыл улам сайзырап, ону моон соңгаар хөгжүдериниң талазы-биле хемчегler алдынган — деп, областың тоолай өстүрүкчүлериниң шиитилелиниң даргазы Н. Дылев чугаалады.— Биске дуза көргүзүп турар чер-чер Советтериниң, колхозтарның, совхозтарның, үлеттүр будурүлгелериниң көргүзүп турар дузала улгаткан. Клеткалар кылыр материалдар болгаш комбикорм садып алыры чиик апарган. Тоолай өстүрүкчүлериге сиген кезии алыр черни тускайлаан, мал чемниин кульгураларын тарыыр черни хувеаган. Ниитилелдиң материалдыг баазазы быжыккан. Ында автомашина-даа, чүк соөртүр чагыглар ёзугаар чүк соөртүрү-биле тускайлаан тракторлар база бар. Бажыңнардан тоолай садып алырын база организастаан.

Бажыңнар чанынга тоолай өстүрүкчүлериниң район, область деңгелге-ярмаркалары база болуп турар. Анаа тоолайның эң эки үксееалырын көргүзүп, оларны аймааарыбиле холбашкан лекцияларны номчуп, анаа хамаарышкан чугула литератураны база садып турар.

Бо чылдың эгезинден бээр областа тоолай өстүрүкчүлериниң ийи мун чаа ажыл-агыйы немешкен. Беш чыл дургузуунда тоолай өстүрүкчүлери күрүнеге чедип тонна ажыг эът, ийи миллион хире кешти садарын хүлээнип турар.

Н. ПОТЕРЯЙКО,
СЭТА-ның корр.

Белгород.

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГА-БИЛЕ

Саратов областың дыка хөй ажыл-агыйлары сүттү төпчүткен арга-биле үндүр сөөртүүнче кирген.

Колхозтардан, совхозтардан белеткелчилер сүттү сүт заводунга эптеп үеде ап турар. Чаңгыс ол-ла үеде доңурган сүттү дужаганындан ажыл-агыйлар бирги сорттуң сүдүн 90 хуута чедирер арганы чедип алган.

Ажыл-агыйларга ол чаа арга белеткелчилерге база оруглаы берип турар. Оларның бир холу — продукциянның шынарының белээни болур. Белеткел пунктуларынче бирги сорттуң 53.000 тонна сүттү эрткен чылга деңнээрге хөйнү киргеп. Ол продукция дээш колхозтарның болгаш совхозтарның кассаларынче 159 мун рубль киргеп.

В. ЯКОВЛЕВ,
СЭТА-ның корр.

Саратов.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ЭКИЖЭЭН

Шамбалыг — Кызыл аразының автобузунуң доктаамал маңнавастаанының дугайында редакциязга хомудалыг чагаа келген. Ону истеп, хынаары болгаш хемчег алырыбиле Тываның автотранспорт эргелелиниң нөтальныгы В. А. Парунинче чоруткан.

«Чагаада айыттынган фактыларны хынаарга, маршрутче үндүрер ужурлуг автобустарның техниктиг үрелиишкининден, өске-даа чедир кылдынмаан ажылдардан маңнавэйн турганы шын боор илерээн. Пассажирлер АТБ-зинде чаа автобустар немешкени-биле Шамбалыг — Кызыл аразының аргыылгазы амгы үеде экижээн» — деп, автотранспорт эргелелиниң начальныгы дыңнаткан.

Таңдыда районнуң үлеттүр комбинадының ажылчыны А. Я. Ежиков идик септээр болгаш даараар талазы-биле тергиин мастер болган. Ол «Онгу беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Дуржулгалыг ажылчын хүнде кылыр үлүүн бүдүн чартык нормадан кудулаттайын келген.

Эрткен онгу беш чылда ол 15 мун рубльдиң продукциязын будуруп үндүрер планын барык 20 мун рубль кылдыр күүсеткен. Бо хүннерде безин айда 9—10 эжеш унты идиктер даараар тургаш, ону 18-20 эжеш чедир үндүрүп турар. А. Я. Ежиков—Москвада Бүгү-эвилелдиң Улус ажылагый чедиишкиннериниң делгелгезиниң киржиҥчизи.

ЧУРУКТА: мастер А. Я. Ежиков ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Олар колдуунда кожа ажылдап турар болгаш бо-да ужуражы бээр. Ында улуг эвес чажыт бар. Орүмнээр станоктар машинистери М. А. Рец биле А. В. Смирнов чаа беш чылдың бирги чылы эгелеп турда, социалистиг чарыштың керээзин чарып алганнар. Ооң эгелээш-ле бот-боттарының ажыл-херээн сонуургажыр, хынажып көөр апарганнар. Мындыг хынаалдалар үезинде дуржулгалыг дагжылар эжиниң ажылында эскерип каан четчестерни хөрөөнге «хөйлап» алган чорбаа. Эш хуунуп ёзугу-биле таймылбырлап, чугаалап бээр. Шак ынлыг ажыл-херекчи, күш-ажылчы маргылдаа оларның кайызынга-даа улуг дузалыг болуп турар.

«Каз-Хем» хөмүр-даш разрезинин дагжылары М. А. Рец болгаш А. В. Смирнов олар боттарының дузалакчылары-биле эдлчегде 82 метр чер үттээр тургаш, ону 100 метр чедиргилептер, чамдыкта ооң ажа-даа бээр. Оларның эң-не дуржулгалыы — Александр Васильевич Смирнов. Ол дузалакчызы Николай Калининге машинист мергежилдиг чажыттарын айтып берип, аныяк кижини күш-ажылга дадыктырын чоруур. Хоочун дагжының күш-ажыл стажы чээрби чыл апкан. Чаа беш чылдың эгезинде ол «Онгу беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

Аразында чарыштыг ийи дагжы чоокта чаа база ужурашканнар. Ынчан база-ла оларның аразынга ажыл-ишчи чугаа болган. Ужуражыга үезинде М. А. Рец блокнот, демир-үжүүн үштүн алыр чаңчыылдыг. Ол анаа чамдык билдинмес чүүлдерни тодарадып, бижип ап турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) М. А. Рец, А. В. Смирнов. Н. Н. Калинин боттарының ажылын сонуургажып, чугаалажып турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

УЛУГ ХАРЫЫСАЛГА ДЕП КӨӨР

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң 1974 чылдың августың 28-те хүлээп алганы «ССРЭ-ге паспорт системазын улам ыңай сайзырадыр-гайындар талазы-биле хемчегнер дугайында» доктаалы совет демократияның күжүнүң болгаш бистиң чурттувуста кинни дээш улуг сагыш салыышкынның база бир бадыткалы.

Совет Эвилелиниң хамаатызының чаа хевириниң паспортун чуртка тыпсып эгелээнден бээр беш чартык чыл эрткен. А бо чугула ажылдың доостурунга чедир чартык чыл четпес үе арткан. Республикада хамаатыларга чаа хевириниң паспортун тыпсыр айтырыг бо хүннерге чедир канчаар шиитпирлеттинип турзарыл?

Республиканың чурттакчы чонунга чаа хевириниң паспортун тыпсып эгелээрининг эге чадазы Кызыл хоорайга болгаш чамдык районнарга, көдээ чурттакчылыг черлерге организастыг эгелээн. Милиция органнарының ажылдакчылары албан организациялар, ведомстволар хөй-ниити-биле кады улуг болган чугула бо ажылды көрдүнген хуусаазында шынарлыг чорудырынче угланган ажылдарның бүгү хевирлерин ап чоруткан, ол талазы-биле тайылбыр ажылы чер-черде ам-даа уламчылавышаан. Чаа хевириниң паспорттарын хамаатыларга тыпсыры байырлыг байдалдарга эрткилээн. Чижээ, оларны бир дугаарында күш-ажылдың хоочуннарынга, мурнакчыларга, Совет Эвилелиниң хамаатызының паспортун бир дугаар ап турарларга тывысканнаан.

Республиканың иштики херектер органнарының паспорт аппараттары ажылын, ажылдарының хүн чүрүмүн чурттакчы чонга таарымчалыг кылдыр таарыштыр тургускан. Оларның ажыл хүнүн кежээкинин 19 шакка чедир организастаан, субботада 14 шакка чедир хамаатыларны аңаа хүлээп алыр. Ол чурттакчы чонга ажылдың хостуг үезинде паспорт столунга кээп болурунуң аргазын тургускан.

Паспорт солуушкунунга белеткел ажылдары чоруун турда, чаа хевириниң паспорттарын чурттакчылыг черлерде хамаатыларга тыпсырының чангыс аай графигин райхооркүүсөкомнар тургудун бадылаан. Чангыс аай ынчыг негелде турза-даа, чер-черде ооң күүседери негелдеге дүүшпес болуп артышаан. Ооң түнелинде элээн үр хуусаа эрткен болза-даа, чурттакчы чонну чаа хевириниң паспорту-биле бүрүн хандырары республиканың чурттакчылыг черлеринде эм-даа адактадбаан. Үк ажылдың берге талазы база бар. Чижээ, хоорайларга болдаарга, көдээ черлерде паспорт солуур ажылдың темпизи чавыс. Чүге дээрге төп черлерде хамаатыларның паспортун солуур ажыл талазы-биле дуржулга көдээ черлерини-биле деңнээрге улуг. Ооң-биле кады көдээ черлерде ол ажылдың кошкак организастаттынын турарын өске-даа чылдагааннар-биле тайылбырлап болур. Чижээ, көдээ черлерде сезонныг ажылдарда хөй кижилерниң хаара туттунганы, кодан, кыштаг, чайлагларның аразының төптен ырак болганындан паспорт солуур кижилерни өйлаанда чурукка тырттырары бергедээшкинге таваржып турар. Оон-биле кады республиканың районнарында амыдырал хандырылга комбинаттары көдээ черлерже чурук тырттырар кижилерниң үнүүшкүннерин чедир организаставайн келген. Мындыг янзылыг чылдагааннардан республиканың чурттакчы чонунга чаа хевириниң паспортун тыпсыры оожум темпилиниг чоруп турар.

Чаа хевириниң паспортун ажыглаары кончуг эптиг. Ооң ажыглалы кандыг-бир хуусаа иштинде көрдүнмээн, хуусаа чок, ынчангаш ону моон мурнунда ышкаш, хуусаазы төптеп дээш солудары-биле чаа хемелтылар аңаа ук үндүрбес. Чаа хевириниң паспортунга ооң аазының 16,25,45 харлааңда үш фоточурукун чыышыр хырбалап каар. Үетүнде назы-хар четкенде чурукка база катап тырттыргаш, бир ай хуусаа иштинде ол фоточуруктарны паспортка чыыштыртыры-биле чурттап турар черинин аайы-биле паспорт столунга киирер. А бир эвес фоточурук көрдүнген үезинде чыыштыртынмаан болза, паспорт күш чок кылыр санаттынар. Хамаатты паспортту холга алгаш ийикпе, азы ону солуткаш, үш хонук иштинде киир бижидилгени шыңгыы кичээнгейге ап, аңаа харыысалгалыг болуру чугула. Чүге дээрге хамаатты онуң барымдаалаан ажылга киирер, уругларын уруглар ыелп-садыыга тургузар апаар. Хоорай, суурларның чурттакчы чонунуң даңзызын, санын шын тургузарынга ооң ажыы улуг. Оон-биле кады хамаатты чурттап турган черинден чоруткаш, 45 ажыг хонук өске чаа черге келген болза, ооң үндүр бижидилгени кылгаш, ам чурттаар черинге киир бижидилгени албан кылдыртыр. Паспорт чүрүмүнга хажыдыышкыннар болур болза, буруулуг кижилерни торгаар. Паспорт чүрүмү үрээн кижилерге административтиг харысалга онаап, ол чедир акшага торгаары көрдүнгей. Бир эвес албан организация, бүдүрүлге черинин удуртукчулу ажылга кижи хүлээп алырда, паспорт чүрүмүн ийи удаа хажыткан болза, хажыдыышкын дээш 50 рубль чедир торгаар.

ССРЭ хамаатызының паспорту онзагай. Ол бистиң чурттувустуң хамаатыларының темпилиниг чоруп турар.

А. ГРУДИНИНА,
Тыва АССР-ниң ИХМ-зиниң паспорт талазы-биле килдизиниң улуг инспектору.

Хөй угларлыг кедерни «Ленин алдары» орденнер болгаш «Ленин медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгезин. № 201 «Шында»).

Чечек Карымаевна **Сат** — СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң ажылчыны.

Александра Түлүшеевна **Тюлюш** — Кызыл-Тайга суурда өг-бүле эзэзи.

Вера Буяновна **Хомушку** — Чадаанада өг-бүле эзэзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен кедерни «Ленин медалы» медальдың ийиги чергези-биле

Валентина Чыдыг-кысовна **Куулар** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Байыр Бегзеевна **Монгуш** — Ийме суурда өг-бүле эзэзи.

Борбак Доо-Сууевна **Монгуш** — «Октябрьның 30 чылы» совхозтуң хаван ажаскчызы.

Вера Намзыровна **Монгуш** — Карл Маркс аттыг совхозтуң столоваязының повары.

Күнзенмаа Төмүр-ооловна **Монгуш** — улус депутаттарының Ишкин кодээ Совединиң күүсекомунуң ажылчыны.

Өнермаа Мартукеевна **Монгуш** — Карл Маркс аттыг совхозтуң склад эргелекчизи.

Үйнук Данчаловна **Монгуш** — улус депутаттарының Баян-Тала кодээ Совединиң күүсекомунуң ажылчыны.

Чечек Менди-Байыровна **Монгуш** — Карл Маркс аттыг совхозтуң кассири.

Роза Мөңниг-ооловна **Ондар** — Ийме суурда өг-бүле эзэзи.

Сүгдүр Нордун-Бавуевна **Ондар** — Хөр-Тайга ортумак школазының библиотекары.

Бичел Ховалытовна **Сангак** — Карл Маркс аттыг совхозтуң уруглар садының кижизидикчизи.

Галина Сончи-Сүрүновна **Сат** — СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң үнүштер талазы-биле цегииниң начальныгы.

Галина Очур-ооловна Сат — Ийме суурда өг-бүле эзэзи.

Зоя Мөңгеевна Сат — Ийме суурда өг-бүле эзэзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың август 25.

«Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг аттың дугайында

ДҮРҮМ

1. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты бир бүдүрүлгеге, албан черинге, организацияга 10 чылдан авазы эвес үзүк чок ажылдаан болган дагдыныышкынның талазы-биле хай-ниитичи эге-биле 5 чылдан авазы эвес ажылдаан аныяктарның профессиональ өредилгезинге база коммунистиг кижизидилгезинге улуг ачы-хавыяалыг болган бедик мергежилдиг ажылчыннарга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, көдээ ажылагыйның специалистеринге, албан-хаакчыларга, комсомолчу-аныяктар бригадаларының удуртукчуларына, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочунмарыңга аныяктарның эң эки дагдыныкчыларына тыпсыр.

2. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты Тыва АССР-ниң чөгүүр министерстволарының, күрүне комитеттериниң, эргелеглериниң болган ведомстволарының, улус депутаттарының Кызыл хоорай, райониар Советтериниң күүсекчи комитеттериниң чиирип келгенибиле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бижиин тыпсыр.

3. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты тыпсыры-биле хамаарышкан профэвилел комитеттериниң база ВЛКСМ Кызыл хоорай болган районнар Советтериниң киирген материалдарынга хоорайның база районнарының хамаарышкан профэвилел комитеттериниң база ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарның доктаалдарын кожар.

4. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты тыпсырының дугайында дилегни колдуунда-ла хүндүлүг атка киирип турар кижиниң ажылдаан турары күш-ажылчы коллективиниң администрациязы, бүдүрүлгенин, албан черинин организациязының партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары-биле кады тургузар.

4. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты тыпсыкан кижилерге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бижиин тыпсыр.

5. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты чүгле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу дүжүүрүп болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

НАЙЫРАЛ ХҮННЕРИ

Социалистиг ниитилелди тургузуп турар акы-дүзма аас улустуң чедиишкиннеринге совет кижилер сеткилдин ханызындан өөрүп, ол оруунга олар чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруун күзеп турар дээрлин совет-аас найыралдың чаа доозулган хүннериниң шүүмү-биле болган хуралдарга, митингилерге, кежээлерге болгаш ужуражылышкыннарга онзалап демдеглеп турган.

Москвага болгаш Казах ССР-ге кинокөрүлделер болгаш лекциялар база эрткен, аас улустуң төөгүзүнүң болгаш культуразының дугайында, улам быжыглап орар совет-аас найыралдың дугайында тоожуп чугаалаан фото-делгиирлерни делгээн.

Аас Улус-Демократтыг Республикага бүгү талааларга аксеткилдиг болгаш дээштиг дузаламчыны үргүлүг көргүзүп турары дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, совет кижилерге Аастуң Улуучу-реводюстуг партиязы, бүгү аас улус ханы өөрүп четтиргенин илергейлеп турар деп, Аас-совет найырал ниитилелиниң президиумунуң даргазының оралакчызы Хамсук Вонгавчит медеглээн. Ниитилелдин найырал хүннеринге киришкен делегациязын ол баштап келген.

(СЭТА).

ДАЙЫН КЫЖАНЫЫН ЧАЙЛАДЫР

«Шериг чаргыдалдарын тайбың сорулгаларга эде хуваар дээш төлевилел» дээр америк организациялыг делегациязы Тайбың камгалалының совет комитединиң чалааның ёзугаар бистиң чуртувуска ийи неделя болган. Хөй-ниитн организацияларының төлөөлекчилери, дайынга удур шимчээшкин акционерлери оон составында турган. Москвадан аксыда, олар Ленинградка, Тбилисиге болгаш Ташкентиге чорааннар.

Тайбыңны камгалаар деп кижи төрелгетпиин мурнунда турар эн чугула сорулганы бүлүр чорук АКШ-та улам улуг-биле өзүп орарын делегациянын кежигүннери Тайбың камгалалының совет комитединге ужуражылышкынар ийи чүгүнүн улустарының аразынга билгиишкинни экижидеринге идиг берип, чаа дайынныы кыжаңнышкынын кошкадырынче утпаткан күжениишкиннерге улуг-хуузун кирер.

Нейтроннуг бомбаны бүдүрүп эгелээр дээш президент Рейганның шиитпиринге удурлашып, оны боттандырарынга удур демисежин, нейтроннуг чепсекти бүдүрер дугайында президент Рейганның шиитпирин бүрүү шаап туларын аалчылар чугаалаан. Чер кырынга тайбынның эрге-амыктарынга таарыштыр совет улус-биле харылзааларны калбартыр дээш америк улус турукун турарын олар онзалап демдеглээн.

Совет кижилер-биле ужуражылышкыннар бистиң сагыш-сеткилиивисти аажок хайныктырды деп, делегациянын баштыкы Д. Макфаддеи СЭТА-ның корреспондентилиинге чугаалаан. Бүдүрүлгелерге болган бажыннарга-даа беседалдар үезинде совет улус делегейде дүшкүүрлүг чорукту чаныылдырарынче, Чер кырынга быжыг тайбыңче, бүгү улустар-биле, оларның аразында америк улус-биле, найыралды быжыглаарынче үүтүүл салып турарынга бүдүүредивис. АКШ-те эвээ чана бергеш, ол бүгүнүк дугайын чугаалап боор бис. Мындыг янзылыг харылзажылгаларны калбартыры эргежок чугула дээрзинге делегацияның кежигүннери бүүүредиг. Мындыг ужуражылышкынар ийи чүгүнүң улустарының аразынга билгиишкинни экижидеринге идиг берип, чаа дайынныы кыжаңнышкынын кошкадырынче утпаткан күжениишкиннерге улуг-хуузун кирер.

Нейтроннуг бомбаны бүдүрүп эгелээр дээш президент Рейганның шиитпиринге удурлашып, оны боттандырарынга удур демисежин, нейтроннуг чепсекти бүдүрер дугайында президент Рейганның шиитпирин бүрүү шаап туларын аалчылар чугаалаан. Чер кырынга тайбынның эрге-амыктарынга таарыштыр совет улус-биле харылзааларны калбартыр дээш америк улус турукун турарын олар онзалап демдеглээн.

Совет кижилер-биле ужуражылышкыннар бистиң сагыш-сеткилиивисти аажок хайныктырды деп, делегациянын баштыкы Д. Макфаддеи СЭТА-ның корреспондентилиинге чугаалаан. Бүдүрүлгелерге болган бажыннарга-даа беседалдар үезинде совет улус делегейде дүшкүүрлүг чорукту чаныылдырарынче, Чер кырынга быжыг тайбыңче, бүгү улустар-биле, оларның аразында америк улус-биле, найыралды быжыглаарынче үүтүүл салып турарынга бүдүүредивис. АКШ-те эвээ чана бергеш, ол бүгүнүк дугайын чугаалап боор бис. Мындыг янзылыг харылзажылгаларны калбартыры эргежок чугула дээрзинге делегациянын кежигүннери бүүүредиг. Мындыг ужуражылышкынар ийи чүгүнүң улустарының аразынга билгиишкинни экижидеринге идиг берип, чаа дайынныы кыжаңнышкынын кошкадырынче утпаткан күжениишкиннерге улуг-хуузун кирер.

Нейтроннуг бомбаны бүдүрүп эгелээр дээш президент Рейганның шиитпиринге удурлашып, оны боттандырарынга удур демисежин, нейтроннуг чепсекти бүдүрер дугайында президент Рейганның шиитпирин бүрүү шаап туларын аалчылар чугаалаан. Чер кырынга тайбынның эрге-амыктарынга таарыштыр совет улус-биле харылзааларны калбартыр дээш америк улус турукун турарын олар онзалап демдеглээн.

Совет кижилер-биле ужуражылышкыннар бистиң сагыш-сеткилиивисти аажок хайныктырды деп, делегациянын баштыкы Д. Макфаддеи СЭТА-ның корреспондентилиинге чугаалаан. Бүдүрүлгелерге болган бажыннарга-даа беседалдар үезинде совет улус делегейде дүшкүүрлүг чорукту чаныылдырарынче, Чер кырынга быжыг тайбыңче, бүгү улустар-биле, оларның аразында америк улус-биле, найыралды быжыглаарынче үүтүүл салып турарынга бүдүүредивис. АКШ-те эвээ чана бергеш, ол бүгүнүк дугайын чугаалап боор бис. Мындыг янзылыг харылзажылгаларны калбартыры эргежок чугула дээрзинге делегациянын кежигүннери бүүүредиг. Мындыг ужуражылышкынар ийи чүгүнүң улустарының аразынга билгиишкинни экижидеринге идиг берип, чаа дайынныы кыжаңнышкынын кошкадырынче утпаткан күжениишкиннерге улуг-хуузун кирер.

(СЭТА).

ДЖ. КАРТЕРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Оруспарга хамаарылгалыг бүгү-ле үүлдерни политиктиг болуктерде ам бүрүү шаап-даа турар болза, Л. И. Брежнев тайбыңны күзеп турар дээрзинге биеэден-не бүзүрээн мен, ам-даа бүзүрээр мен. Делегейнин ийиги дайынының үезинде өлген 20 миллион орустарның тураскаал сактыышкыны оон чугаалаарында болгаш туружунда илергейлеттинип турар болгаш делегейнин база бир дайынындан чайлаарынга оон шынчы сеткилдии-биле күзелдин тодаргай болуп турар деп, АКШ-тың президентизи турган Дж. Картер «Вашингтон пост» солунга интервьюзунга чугаалаан.

ССРЭ-ге хамаарыштыр Рейганның администрациязының политиказында ийи үүлдү: шериг чаргыдалдарын кедергей көвүдеткенин база стратегтиг чепсегленишкиннерге чайгылыш чок контрольду чорударындан ойталаанын Дж. Картер буруу шапкан деп солун бижээн.

СКБ-2 керээни чарар дугайында чугаалажылышкынарны орустар ак-сеткилдиг болгаш тодаргай чорудуп турганын билир мен деп ол айткан. Ол керээниң негелделерин сагыыры бистиң чуртувуска ажыктыг болур деп санаар мен, амгы байдалдарның үезинде оортан дээре керээни чарары чедип алдынар дээрзинге бүзүреевес мен деп, Дж. Картер медеглээн.

БУРУУ ШАПКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам шеригдер Таиландының девизиязинде «террористиг ажыл-чорудулгазын» боттандырып турар дээр аянныг таиланд пропаганданың хоп-шуулуу даан-бодашкынларын Вьетнам информация агентилели буруу шапкан.

Мындыг янзылыг даан-бодаан-кыннарда үндезилээр кандыг-даа барымдаа чок деп, ВИА онзалап демдеглээн. Муркуу Чөөн Азия чурттарында болган оларның аразында Таиландыда-даа террористиг үүлгедиишкиннерни болгаш хоралажы ажыл-чорудулгазы Пекинниң тургузуп алган, деткип турары маоизчи болуглежишкиннер чорудуун турар дээрзин ниитиге билдингир. Пекинниң чылдаанга алыскаа таиланд пропаганданың шынныг чорукту хажыдып турар дээрзин даан бодаашкынвары Индий-Кытат чурттарының болгаш АСЕАН-ның аразынга боттуг чугаалажылгаже угланыышкыны бакыырадыр, оларны месилдежириниче чыгаар сорулганы салып турар.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: «шөл-магазин» аразынга

Картофельдиң чаа дүжүүдүшөлден чүдүртүүн чорукташ, белеткел черлеринге кирбейн шуут-ла Хабаровскиниң иогаз магазиннеринге барып кирип турар. Кат-иогаз продукциязын белеткээр болгаш садар талазы-биле Приамурьеде турустуунган бүдүрүлге черни тургустуганда, ол ёзулуг неперелгей болу берген. Иогаз өстүрериниң ажыл-агыйларын-биле ол каттыжышкынның тускай магазиннериниң аразынга дорт кереэ харылзаалары иогаанын чидириг чок болурунга дузалап турар. Огород продукциязын белеткээрин чаа, таарымчалыг аргазык ажыглаар чорук крайның хоорайларының болгаш суурларының чурттакчыларынга эрткен чылдың чогуур үезинден бир муң тонна хөй иогаалыры садар аргаиы бергеи. «Шөл-магазин» аразының схемазы-биле садыгның болгаш ниитиин чемненилгезиниң 160 ажыг бүдүрүлгелери ажылдап турар. Ынчангаш олардың аразынга капустаны, сөөкпаны, огурецтерни, помидорларыны, өскө-даа иогад аймаан кандыг-даа сээдээшкыны чокка чедирип турар.

УКРАИНА: Кара-куштар ораны

Львов областың орнитологтары Карпатының аар ийиндеи кара-куштарның чыглыш, ойнаар чаа черни тыпкаанар. Күрүеиниң бойдус парыгының составында киирген даглыг районнарга ындыг куштар дыка хөй чылдар иштинде көзүлбейн турган, ам ыяла чедип келген.

Дайын соонда ол куштарның өө-бүделериниң саны онша-ла чедир санаттынып турган. Ындыг хөвөр куштарны камгалап, саның немештир өстүрер төлөөдс, элээн хөй чылдар иштинде кызымаккай ажылдаары негеттинген. Оюн-тоодедтер тускай белеткээн черлерге эш-эш кара-куштарны аппарып салгылаан, оларны кыш үезинде немей чемгерип турганнар. Ындыг черлерни долгандыр «Кара куштуи дозозна!», «Мөңээ аңнаарын болгаш кандыг-даа ажыл кылыын хоругдаан» деп, бижиктерлиг таблицалар көстүп келгилээн. Амгы үеде катап өскен кара куштар бөлүктеринде 150 ажыг куш санаттынып турар.

Карпатының дириг амытаннары улам-на өзүп кел чыдар. Даг-даштыг ойларда, арга-ыяштыг черлерде алыпар, моруухтар, зүбөлөр, сыынар кижиниң камгалалының ачызында хостуг-шөлээш чорук тургулаар. Чоокта чаа-ла дыка хөвөр деп санаттынып турган кара шилеп, бора дуруна, эзирлер куштар аразында көстүглеп чорукр доорган. Область сөөлгү беш чыл иштинде он ажыг күрүне заказникгери (камгалалдыг черлерин) тургускан, хорулуг черлерни улам калбарткан.

ЛАТВИЯ: костюм делгелгези

Рига хоорайның болгаш даланга эжиндирийшкинниң тооруунуң музейинде хөп модазының өйи түе чыл иштинде төөгүзүнүң делгелгези ажыттынган. Чошкун ацгы-ацгы кезектериниң социал байдалдарын, оларның сонуургалын, күзелин болгаш хандыкшылыын илереткен модаларының канчаар өскерлип турганын делгелгеден көрүп ап болур. Чижээ, XVIII чүс чылда француз мода шептерээн турза-даа, хоорай чурттуг латыштар национал идик-хепке шынчы боон артыпшаан турганнар. Хол-биле аргаан юбкалар, чанчыл ёзутаар сивлбээн, үтүлгелдерлиг аргыглыг күрлар, таналар-биле тудуштур шокарлап каан шызыглар кептерээн турган.

Музейниң «костюм галереязы» — амгы үениң чуруккучуларына, театрның болгаш кинонуң костюмерлеринге, модельерлерге үнелиг өөредилге үүлдери болуп турар. «Азының чалчаларын» деп фильмниң, Каудзит халыкчыларының романын ёзутаар «Чер хемчээкчилериниң үелери» дээр цирктиниң болгаш өске-даа театр көргүзүглериниң эскиздери чогум-на оларга үндезилээп кылдынган.

Рижаның модель бажыңының чуруккуларының чогаадын тургусканы амгы хүннерии идик-хепиниң дугайын ол делгелгеде база көргүзүп турар.

АРМЕНИЯ: трактторга идик

Тракторларга болгаш ажаан алышкынының боду чоруур агрегаттарынга чаа дугуйларын онзагай үүлдери — кандыг-даа байдалдыг черге чоруп болуру, идегелдии ол боон турар. Ереванның резина дугуй кылыр заводу ындыг кылыгларның баштайгы бөлүүн будуруп үндүрген. Шынар демдээ-биле шыкыытан ол продукциязы Алтай крайда Рубцовскиде кедээ ажыл-агый машиналары кылыр заводче чорудар.

Он бирги беш чылда Ереванның дугуй кылыр заводунуң ажылчыннары кедээ ажыл-агый техниказынга элээн кацы хевирнин дугуйларын будуруп эгелээр ужуртлуг. Амгы үеде ол будуруглеринде кылып турар чартызага ындыг продукцияны будүрерин көвүдедир арганы бээр.

ТУРКМЕНИЯ: хандырылга черинин сүмези

Ол- республиканың амыдырал хандырылга черлериниң ажылдакчылары комплекстиг кежер мастерскаяларны ажыглап тургаш, боттарының ачызуза чедиралгелиинин хевирлерин дыка калбарткан. Оларның хандырып турар девелериниң идегелдии магадызалы, бистиң чуртувустуң хөгжүлдезиниң темпилерин дүргедедириниң эң чугула факторлу апарган деп, ол солун онзалап демдеглээн. Күрүнелер аразынга чаа хевирнин халыллаалларының башталгы үлегеря болу бергеи совет-моол дугуржуулгага ат салганы моол-черге социалистиг ниитилелди чедиишкиниг тургузарының хөрөөге үнелеп четтинмес дугаиы чедирген.

В. И. Ленинниң моол революциязының хөгжүлдезиниң айтырыгларын дугайты сүмелерин республиканың улус ажылагыйының бүгү адыраарын хогжүдерде, чаа ниитилелди тургузарда МАРП-га кол удуртулга болу бергеи деп, «Үнэн» демдеглээн. Эрткен чылдарның дургузуида улусчу Моол ССРЭ-ниң деткимчелин-биле амыдыралдың бүгү талааларыига улуг чедиишкиннерни чедип алган. Бөгүн республиканың үлетпүрү ниитилелдиг ниити продуктузуунуң 40 ажыг хуузун болгаш экспорт продукциязының барык 70 хуузун будүрүп турар. Одалга-энергетика, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү, дагруда болгаш индустриялың өске-даа адыраары дүргеи темпилерлиг хөгжүп орар.

Улам-на быжыглып орар моол-совет найыралдың чаа чыртыкылыг көргүзүү эштер Л. И. Брежнев, Ю. Цеденбал оларның чоокта чаа Крымга ужуражылышкыны болуп, бистиң чуртувустуң патриотизми, оон төөгүлүг дүржүлгазы, харылсалганы медерел билир чорук түрүн-турар бирги чергениң сорулгаларының деңнелиигге турар-арганы ацаа берип турарынга будүредилдиг мен.

Төрөөн чурттуң социалистиг нелир үезинин болгаш оон айыыл чок, сөөкүргалдыг амыдыралының дугайында сагыш салыышкыны бүгү дайынчыларга ниити чүүл-дүр. Ынчангаш: «дүржоктаныр чорук болзуун!» деп чугаалаар хамаапы болгаш моральдыг эргелеттинип идегелдиг

ӨРГҮН ЧОННУ ЭРГИП ЧОРААШ...

Уткукчуларывыс эртен дан бажында-ла арлы берген болду. Биске белеткеп каан чемни чип алгаш, белеп турган аттарны мунупкаш келириви-ске, машиналарывысты Улуг-Белдирни эрттирип каан, чыылган чон улам көвүдей берген болду. Оон ынай чер ак, орук шору, сваадыр чүве чок болган.

«Көгү-шыты хөлбелчиңнээн хөлчок чараш Хөндергейниң» Чараш-Терекке келириви-ске, мурнундаазы-биле бир дөмей, хамык чүвени белеткеп каан, хөй чон чыглып алган тур-ла. Бистер-даа боттарывыстың хүлээлгевис күүседип, шин, конпертивис көргүзүп, «хуулгаазының» чүвелеривисти улуска сонуургадып эгеледивис. Сеңди механигивис кинозуи база-ла данны атсы долгандырып тура хонган. Чыылган чонның сонуургаанын, омак-хөглүг, хей-аъттыын чүү дээр боор! Бичии чай-хос араазында-ла боттары база ырлажып, хөөмейлеп, турнікке туттунуп, колдуктаар ыяшка чайганып, хол бөмбүүн ойнап медээжок-ла турар. Кырган кижилер радио дыңнаап, телефонпан чугаалашкаш белиңнеп, самнай аарак быялан турда, чаптанчыны канчаар ону — чүнү-даа адап белининегилээр — кижилер катыкдан харлыгып турар чүве!

Даарта эртенинде бир-ле ындыг чөлбее берген кара сукно шляпалыг, шала чолдаксымаар, күдер ооп турникте «көжээлээн» тур. Ол «эртемин» көргүзүп дооскан,

(Уланчызы. Эгези № 189, 195 «Шында»).

маспактандыр олуруп алгаш, хөрээн алгыдып чоруй сыгыры берген. Хөглеп турган чон шыпшың барган. Кайгамчык-даа өткүт, чараш сыгыт. Бис база магадай берген бис. Кыңгырады бадырып орган сыгыдын дооскаш, чонче артистерзиг мөгейгилээрге, адыш даажы чыжыраар чүве. Киживис ооп биске келгеш, мен театр сургуулунга барымза таажыр ирги мен бе деп мындыг. Бистер амырай берген бис: талантылыг аныяктар илередип тып алыры база бир сорулгавыс чүве болгай. «Чүү деп чоор, таажыр, таажыр», деп алгыржып үндүвүс. Лопсан-Кепден башкывыс: «Конгүг эки-дир, дүнмам, күзүн Кызылга чеде бер, хүлээп алыр бис» деп мындыг.

Аныяк эрниң, өөрөзни-даа ажок, ана эдээ эстээр. Ол болза сөөлүнде кээп Тывага ат-сураа алгаан алдарлыг хөөмей-сыгытчы Маңчакай болган. Ол театрга келгеш, бодунуң күзелин-даа чедип алган, чонунга-даа чаагай үнү-биле аян тудуп, төлептиг бараан болуп чораан.

Хөндергейниң эвилең-эзидек чону-биле байырлажып чарыл-гаш, Тере-Хаяже чорупкан бис. Ынчан аңаа Тываның үлегерлиг станциязы турган чүве (алызы барып Таңдыда Көдээ ажыл-агый дуржулга стациязы болу берген). Станцияның солун түүлдерин көрүп, ол-бо черлеринче баргыладывыс. Сыпта үнүп келген яблокту, ранетканы ынчан бир-ле дутаар көргеннивис ол. Орлов уксаалыг челер уктуг аскырларны, аъттарны дыка-ла сонуургаан бис. Үлегерлиг станция улуг эвес болганындан ажылчыннары эвээш. Ынчангаш аңаа түгле концерт көргүскеш, Чадаана хоорайже хапкан бис.

Хоорайга келириви-ске Чадаананың пионер лагери бистя чалаан. Улуг улуска көргүзүп чораан концерт уругларга шупту-зу-ла таажыр турбас болгай. Программавыска «Пионер чараш» суг дээш чергелиг уруглар ырлары, шулуктери, чаптанчыг номерлер немен алгаш, барып көргүстүвүс. Ол лагерьге 1937 чылда лыштанып чайлаан кижи мен. Чангыс чыл иштинде элээн өскерилгеп болду. Ынчап бистиң тарып олурткан ыяштарывыс саглайты үнгүлеп келгилээн. Лагерь башкыларывыс аревэ кожкомунуң каттышкан командазы-биле волейбол ойнаашкаш, уттуруп алдывыс. Концертивисти уруглар ажок сонуургаан. Ол доозулган соонда олар концерт ырларын ырлажып, акробаттаар дээш холу-биле кылаштажып, төөрептелип, окталалып-даа турарлар болду.

Лагерьден хоорайже кежээликтей ээп келгеш, Чадаананың клувунга (ынчан республикага эң улугларының бирээзи, ам хоорайның кинотеатры) улуг концерт, ооң соонда шин көргүстүвүс. Кижи дээрге зал сыңмас, адыш часкаашкынары чыжыраар чүве. Көрүкчүлер ынчаар хүлээп ап турда, артист кижиге ойнаары солуп-даа, чиик-даа болур чүве болгай. Даартазында чадаанажылдар бисти Бора-Хөлге чедир үдеп каан. Бис-даа Адар-Төштеп кайы сеп дээш тутсунаа бис.

Адар-Төштеп ашкаш, дүшкеш

Шаанда барыын талакы кожуунарының улузу мынчаар ырлажып турганын ам-даа кижи сактып чоруур дур.

«Адар-Төштеп аштым-дүштүм, Азырам-чуртум уттум, кагдым.

Алды-ла өрээл школазы Алым чуртум болу берди...»

Бис Адар-Төштеп ашкаш, аал-чурттан ыраар туржук, аал-чуртувус, болу бергеп Кызылывысче чоокшулап орган бис. Ынчалза-даа баар черивис ам-даа хей, кылыр ажылывыс эжежок, ынчангаш «аалга» чедер хуусаанныс базала узун турган.

Чөөп-Хемчик, Улуг-Хем кожуунарыныц ол кавыда суулар-ының араттарының чайлагларының ортузу болур Ак-Хемге чедип келириви-ске хамык чүвени белеткеп каан, хей чон чыылган тур-ла. Бичии када шайлап, дыштанып алгаш, үүле-хөрээвисти будуруп кириптивис. Баштай чыылган чонувуска «Үүр даргазын» (ыыска адаары ыңдыг) көргүстүвүс. Ооң соонда келген чон радио, телефон-биле танышкан, ырлаар-хааржак дыңнаан, эмчиге шинчиткен, база-да чай-кызыг чок турар-лар. Шала кежээликтей, конпертивис көргүскен бис. Карангылап хөрге «Кинотеатр» ажылдап эгелээн. Кезээдээзин ыяшкаш, чыылган чонның сонуургап, магадап турары-даа аажок. Бистиң ажылывыска үнелеп ол.

Шин, концерт ара-зы хостуг үевисте уран-театр салбырыны-га (школага салбырывыс ады оз) таажыр артисчи салым-чаланныг аныяктар шилиир улус болгай бис. Музыкчы, Лаптан, Кара-кыс, Монгалбия киржикчилиг «комиссия» чанында аныяктар эдере-ле чыглап берген турар чүве. Оларда ырлап, хөөмейлеп, карыыраалап, чүве өттүнүдаа турар кижилер бар. Ак-Хемге мынчаар шилилге кылып турувуста 18-19 харлыг хире, кырлаңзымаар думчуктуг, улуг-улуг каракгарлыг эр кылаштап келгеш, «мен база шепеп көрейн бе?» деп мындыг. Оон киживис сыгыртыы берзе-ле — онза боостаалыг! Сөөлүнде кээп сыгытчы, каш-даа конкурстарның дипломандызы Дакпай артист ол болган чүве. Театрга, көдээнии бот-тывынгыр уран чүүлүнге-даа киржип чораан, өскүт болгаш күштүг сыгыдын чонга харам чокка салып берип келди.

Улуг-Хем кожуунуна келгеш, Кара-Талга, Шагаан-Арыг хоорайга база-ла мурнакчу дег хей-аъттыг, кызымак чүткүл-биле ойнап, конпертивисти, кино-чүруувусту көргүзүп, солун үжуралдарга таваржып чордувус. Арат чон база-ла, өске черлерге дег, сеткилп хаңнап, өөрүшкү-маңнайлыг тарап чаныгы, бисти чылыы-биле үдеп турдулар.

С. ЧИГЖИТ.

(Уланчылыг).

РАДАНЫҢ ӨСТҮРГЕН НОГААЗЫ

Чаа өөредилге чылы эгелээн. Чайладыр көрүшээн уруглар бо хүннерде үжүражып, ажыл-амыдыралын сонуургажып турарлар. Оларның аразында аъттыг хой кадарын, тракторлуг сиген кестирип, шнек саап, чүнү-даа кылып турган оолдар болгаш уруглар бар.

Кызыл районда Кара-Хаак ортумак школазының онгу классчызы Рада Монгуштуң чугаазын өөрү аажок сонуургаар. Ол чазын, өөредилге чылы төнери-билек, ногаа бригадазынга ажылдап эгелээн. Ада ол ажыл, ооң мурнунда чылдарда-ла ажылдап турган болгаш, ындыг-ла берге болбаан.

Рада ачазының звенозунга ажылдап чайлаан. Ол звеноның кежигүннери — аазы, ачазы, дүүмалары, ужар чүүл үчилищеңинде өөренип турар акызы Роман болгаш Рада бодуу. Оларга дөрт гектар огурец онаалаан турган. Ол дөзрее звеноның кежигүн бүрүзүнге онаалтыр чартык гектар ногаа-дыр. Ол хире ногаа туржук, бажың чанында каш дөс огурец безин ажаары белен эвес болгай.

Раданың ачазы ногааны чаашкынналдырар машина-биле суггарып турган. Звеноның өске кежигүннери бо үнуштер чүүп, хөрүүн үлдүредип, чемишчидилге төп, үнүштүң курттуур болгаш ачарыр чоруу-биле демисежип турган. Чай ынчаар эрткен.

Күс — черниң кежиин четтирер, чер ажылдакчыларының ажылының түннелин көөр үе. Раданың өстүрүшкен ногаазын ам чүгле Кара-Хаактың эвес, а Кызыл хоорайның, Кызыл районуң бөлгаш республиканың кайы-даа булуңунуң чону чип турар. Звеноның ол черинден сентябрь бирге чедир он беш тонна огурецти ыңай-бээр чүдүрүп чоруткан. Ам-даа ийи ол хире огурецти чыып болур. Ында бо хүннерде Кызыл хоорайның, Кызыл районуң болгаш Кара-Хаак суурның чурттакчылары шефтеп турар. Раданың өстүрген ногаазы, шынап-ла эзээртинмес болган.

Ч. ДУКУУШПЕЙ.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Чаңгыс класста ышнажыл бис, эким» деп фотоэтюду.

СТАДИОННУ ШИРИКТЭЭН

Республика пайысылалының чурттакчылары ажыл шагындан хостуг үезинде, дыштаныр хүннеринде уруг-дарының эдертилкеш, Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында дыштанырында кончуг ынактар. Оларның хостуг үези ажыктыг, хөглүг, солун эртени дээш ооң ажылдакчылары таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле болуруогууру-биле хемчеглерни ап турар.

Чоокта чаа бильярд ойнаар залдың чанында база бир солун зал ажыттынган. Ол болза бичии чаштарга таарыштыр кылган янзы-бүрү оюнар залы-дыр. Ол залга хүн бүрүде муң-муң бичии чаштар кээп, ойнап турарлар.

Спортка хандыкшылдыгларны парктың спорт шөлдери база чалап турар. А ыпчаарга спортчуларның улуг-улуг маргылдаалар эрттирер «Хүреш» стадионун бо чайын септеп, ооң иштин ногаан көкбиле шириктеп тургаш, кылган.

Стадионуң иштин ногаанчыдарынга канчаар-даа аажок улуг күш, ажыл негеттингени чугаажок. Ниитизи-биле 7 муң дөрбелчин метр черни ногаанчыдып, шириктээн. Профобл-чөвүлелдиң ажылдакчылары дыштаныкчыларга болгаш спортчуларга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш стадионну шириктээр ажылды организастыг чоруткан. Мындыг деңнелгени ап-көрээлиңер. Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионну шириктээр ажылды үш чыл-чартык үеде уламчылап келген, а «Хүреш» стадионну үш-ле ай иштинде дооскан. Оларның кайызынында-хоорайның садыг коллективтериниң, республиканың Иштики херектер министерстводунуң болгаш өске-даа черлериң ажылчыннары боттарының үлүг-хуузун киришпиргеннер.

Үш ай дургузунда үргүлүүлеп келген шириктээшкиниң сөөлгү метрлерин бурунгу хүн дооскан. Ам Хүреш аттыг стадион республика пайысылалының чурттакчыларының эң-не мынак дыштанар черлериниң бирээзи болуру чугаажок. Аңаа улуг-улуг байырлалдарда янзы-бүрү спортчу маргылдаалар эрттиреринге бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунган. Эң ылаңгыя футбол, тывa хүреш, ГТО нормаларын дужаарыгга болгаш чаадарының маргылдааларын эрттиреринге ук стадион кончуг таарымчалыг. Аңаа хары угда 15 муң чыгыы көрүкчүлер кирип болур.

Шынап-ла стадионну хамыжыындан көрүп турарга кижиниң сагыш-сеткилинге өөрүнчүү кончуг. Бичии хадып, сырыннай бээр үеде көөрге көк-биле шыптынган стадионнуң кыры чалгын чыдар ышкаш кылдыр сагындырап болду. Ооң сөөлгү ширии салып турда үш ай бурунгаар салдынган башгайгы ширииктериниң кырын көөрге хезип алыр чыгыы сиген үнүп келген болду.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: стадионну кыска хуусаада ширииктээн бригаданың кежигүннери.

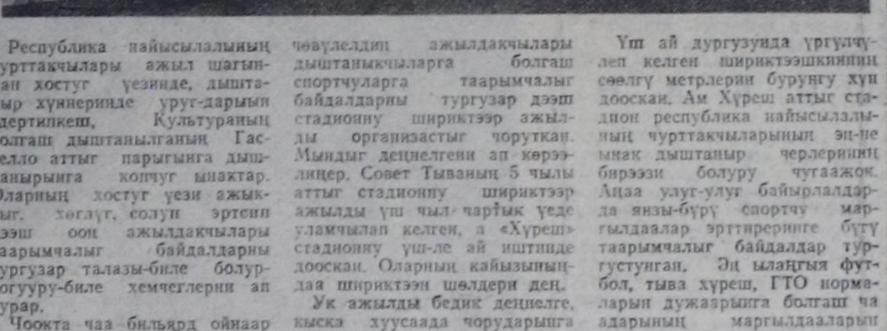

Сонуургактарга

ХУУЛГААЗЫННЫГ ДАШ

Сердолик даш. Ында, академик А. Е. Ферсманның сөстери-биле алырга, «тоолда долу хуулгаазыннарның кандымзын-даа каттыштырын көөр кызыл оңуң бүгү үүлдешкек чүүлү шуптузу бар». Даштың өңү өкпең, хереллеңчек чырык, кызыллымаар сарыг азы хүреңнге чедир кара кызыл-даа апаар. ССРЭ-нин бүгү Европа кежээде шыпар талазы-биле дээре дээш сердолик Крымга, камгалалда турар Карадагта таварышкылаар. Ында бир далайже думчукталын кирген бичии кызыл мугулдурну Сердолик-Даштыг деп адаар.

Бо боду бүткеп оңуг даш— хуулгаазыныг, чажыттыг, сорунзалыг, тооләут, шынның, ыңаскылдың даажы дээш ишкаш эпитеттерни бодунда сиңирген. Ооң-биле кайгамчык хей тоолчургу чугаалар, бүзүрөөшкиннер болгаш аңаа даап бодзашкыннар холбашкан. Сердоликтиң сорунзалыг иүзүүне бүзүрел чүс-чүс чылдарның хаңызынче ырап чоруй барган. Бурунгу өгбелер ону Хүнге чоокшулаалыр үнеден, кижилерни аарыгдардан камгалаар арганыын ол дашка шамнап, оларга аас-кежиин болгаш тамчыктыг дыштыы шаңлап турар деп санап чораан. Ам сердоликке кандыг-бир онзагай шынарлар барын, ооң-биле кады эмге хереглээрин ындыг-ла үнелевес апарган... Ялзы-бүрү ынбаазын чечектер ышкаш. аңаа чараш даштар, олар сагыш өөртүп, сеткил-хөөн көдүрер, байырланчыг шинчи киирер, чүгле ында ооң «эм-тар» болуп шыдаар изиг чылыы илереттинин турар.

Агаар

Бөгүн республикага бүрген аязын каан турар агаар болур. Чамдык черлерге чаъс чаар. Соңгу-барыын чүкче утланышкынныг хат секундада 5—10 метр чедир дүргедээр. Дүне 7—9, чогум хүндүс 15—17 градус чылыыр.

Бөгүн республикага бүрген аязын каан турар агаар болур. Чамдык черлерге чаъс чаар. Соңгу-барыын чүкче утланышкынныг хат секундада 5—10 метр чедир дүргедээр. Дүне 7—9, чогум хүндүс 15—17 градус чылыыр. Дүне 5—10, а хүндүс 12—17 градус чылыг болур.

Кызылга база-ла бүрген аязыр, кезек чаъстаар. Соңгубарыын чүкче утланышкынныг хат секундада 5—10 метр чедир дүргедээр. Дүне 7—9, чогум хүндүс 15—17 градус чылыыр.

БЕЛЕКТЕРНИ ТЫВЫСКАН

Пржевальскиниң болгаш Добромиянскиниң школаларының өөреникчилери Н. Коломинага болгаш А. Старовойтовага өртектиг белектерни тывыскан.

Смоленск областың девискээринден үнелиг эм үнүштерни чыырынга идепкейлиг киришкени дээш ук школачылар чадаг-тергелерни алганнар. Олар ийилээ фармацевт үлетпүрүнге хереглээр чиг-этти чартык тоннаны ажыр дужаганнар.

Амгы үеде дыка хөй школачылар болгаш пионер лагерьлериниң дружиналары «Ногаан аптека» операцияда киржип турарлар. Бо чылын түгле Смоленск область 60 тонна эм үнүштерни дужаарын планнаан.

(СЭТА-ның корр).

Смоленск.

УЖУРАЖЫЫШКЫННАР БОЛГАН

Сентябрь бир школаларга өөредилге эгелээринин байырладыг хүнү. Эртен эрте-ле Кызылдың бүгү школаларынче өөреникчилер холдарында чечектерлиг, ада-иелерн-биле кады ооң-моон кээп, үзүк чокла шуужуп эгелээн.

Школа бүрүзүнге өөредилге чылының эгелээнинин баштайгы конгазы медээлээр мурнунда байырлыг шугум чыскаалдары, өөреникчилерниң башкылар-биле ужуражыышкыннары болгулаан.

Кызылдың № 2 школазы бистиң республикага кадрлар белеткээриниң талазы-биле эң-не көскү черни ээлеп келген баштайгы школа болур. Ол школаны ниитизи-биле 2 муң ажыг кижи дооскан. Оларның аразындан эртемденнер, башкылар, эмчилер, ужудукчулар болгаш будуруглериң болгаш көдээ ажылагыйның тускай эртемнигдерн, малчыннар, ажылчыннар үнген, олар онаашкан ажылхерээ-биле республиканың сайзыралынга улуг дузаны чедирип турарлар.

Бо өөредилге чылында школаны 94 өөреникчи доозар ужурлуг. Чаа өөредилге чылы эгелээни-биле өөреникчилерге болгаш башкыларга байыр чедирип чүве чугаалааннар өөредилгеге чедиишкинниг болурун, хөй-нинтиниң доктаатынган корумчурумуң шынгыы сагыырын, школаның бүгү-ле эт-хөрөнгизиң камныы-биле эдилеп кадагалаарын чагаанар. Школа директору РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы З. С. Куулар, ада-иелерниң мурнундан Т. Д. Даваа, 10-гу класстың удурткучу башкызы И. Д. Шара-Хөө болгаш ооң-даа өскелер өөреникчилерге байыр чедирип, чагыгларны бергеннер.

С. ХЕРТЕК.

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕН 6-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин 9.05 — «Чаштарның уран чогаадылгазы». 9.35 — «Ол үеним дес-дараалашкаа». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.45 —Медээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Атом-маш — бригада». «Мээң заводум — мээң чоргаараалым». 15.15—«Бистиң ырывыс, ужукчун-на!» 16.00 — «Москваның комсомолунуң ажыл-херектери». 16.30 — «Тоол аалдан келди». «Кымыскаяктың болгаш халыыр-караның чаа ужуралдары». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Отчугаш» Дамчыдылга. 18.30—18.45 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». Швециянын шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Бо кайгамчык делегей». Фильм-конперт. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.30 — «Даштыкы эстраданың аялгалары». 23.15— 23.55 — Спорт программазы: чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек. Прагадан дамчыдылга. Дзюдога делегей чемпионады. Нидерландыдан дамчыдылга.

ИИИГИ ПРОГРАММА

12.00 — «Хлеб-дус». Документалдыг фильм. 12.10—Совет чурулга уран чүүлүнде коммунистиниң овур-хевири. 12.40— География. 5-ки класс. Географтыг ажыдыышкынарның төөгүзүнден. 13.10— А. М. Горький. Баштайгы рассказтары. 14.00— Бойдус эртемя. Чериң үт-шиин тывары. 14.20—Чогаалчылар В. И. Ленин дугайында. В. Катаевтиң чугаазы. 14.45—«Башкының экраны». Төөгү. 8-ки класс. 15.10—Төөгү. 7-ги класс. Бистиң Төрээн чуртувустуң бурунгу күүнелери. 15.40— «Парашюттуг портрет». Документалдыг телефильм. 16.00 —16.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.45— «Дилээшкиннер болгаш ажыдыышкынналар». Документалдыг фильм. 17.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.00 — «Поэзия». С. Островой («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.45— «Тываның экраннарында».

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» Лесник Робатко дугайында». 20.15—«Кино көрүкчүнүң демдегледери». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—00.05—«Күскү төөгү». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериязы.

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Чаштарга аңчыыштар дугайында». 9.35— «Силерге, ада-иелер!». 10.05—«Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Сырница». (Болгария). 10.35—«Айыыл чок шимчээшкин дээш». 11.05— «Куклыныксыларның чогаадылгазы». 12.05— «Москва чурттуг хөрээжен». 13.35—Уругларга фильм. «Загадкино суурда». 14.00— Бөгүн делегейде. 14.15 — «Спортлотопуң» 36-гы тираж. 14.25—РСФСР-ниң фольклор ансамбльдериниң күүселдези. 15.10 —Даарта— ССРЭниң нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хуулгазы. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүң министри В. А. Динков киржир. 15.30— «Дириг амытаннар дугайында». 16.30—Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң бөселдазы. 17.15 — «Ужуп чоруур корабль». Мультфильм. 17.35— «Чоокку Чөөн чүк: сагыш-сеткилдиң аарыы. дүвүрөөзин, идегел». Документалдыг фильм. 18.20— «Ыры-81». 19.30 —19.45— Чапсар. 19.45—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Идегелдиң сырыны». Уран-чечен фильм. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35— «Катыкы бажы катыкан эвес..». 22.55—23.55— Спорт программазы: чиик атлетикага делегей кубогу. Италиядан дамчыдылга. Акробатикага делегей кубогу. Швейцариядан дамчыдылга. Төөгүнде — медээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Театр чарлалының чашында». 15.15— Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек. 15.30— «Солнкамның альбому». Документалдыг телефильм. 15.45—«Че-ве, кыстар!» 16.55—Д. Храбровский— «Чүрек соң турда...» Ленинградтың Күрүпениң драманың А. С. Пушкин аттыг академиктиг театрының фильмшнизи. 19.30 — «Музыкалыг киоск». 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Простоквашинода дыштанылгалар». 20.15— «Кадыкшыл». 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Данғыланы бербе». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 00.00—00.25— Даюдога делегей чемпионады.

СЕНТЯБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40— «Сула шимчээшкинче чыскаалдар!» 9.00 — «Будильник». 9.30— «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.30— «Кадыкшыл». 11.15—«Эртенги почта». 11.45— «Даштыкы адучылар Совет Эвилелиниң дугайында». 12.00— «Көдээден дамчыдылга». 13.00— «Музыкалыг киоск». 13.30— Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек. 13.45—«Алло! Силерни ыңнап тур мен!» Мультфильм. 14.00—Бөгүн —Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хуулгазы. ССРЭ-ниң нефть үлетпүрүнүң министри Н. А. Мальцевтиң чугаазы. 14.15 — «Силерниң чагаалларынар ёзугаар». Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга концерт. 15.00— Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». ССРЭ-ниң шилиндек командазы — АКШ-тың шилиндек командазы. Канададан дамчыдылга. 17.00 —«Кино аян-чоруктар клуву». 18.00— «Делегей панорамазы». 18.45—19.00— Чапсар. 19.00— Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». Канаданың шилиндек командазы— ЧССР-ниң шилиндек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— Футбол тайылбыры. 21.55— Алла Пугачёва ырлаар. 22.35— 00.10— Спорт программазы.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Кинопанорама». 15.50 — «Тоол аалдан келди». Кымыскаяктың болгаш халыыр-караның чаа ужуралдары». 1-ги сериязы. 17.20— «Тиилекчилер». 18.50— «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Простоквашинода дыштанылгалар». 20.15 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Частый ыры». (Вьетнам Социалистиг Республика). 20.40 — Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүүнге документалдыг фильмнер программазы: «Оренбургтуң газ-химиктиг комплексиниң», «Черниң чылыын —улус ажыл-агыйынга». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50— «Мени билип көр, авай». Уран-чечен фильм. (ГДР).

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

СЕНТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Кайда сеп. ынакшылым?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бирги класстың» 10.00, **«Шуптузуп бодувуска»** 11.40, 15.20, 17.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Дүжүнергедаа кирбээн боор» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Душтук оозы болгаш душтук кыс» 15.00 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Шуурмактың ыяш ажылагый пунктузунга доктаамал ажылдаар техниктиг удурткучу, ыяш белеткээр болгаш ыяш болбаазырадыр черлерге ажылчыннар негеттинип турар.

Чурттаар чер-биле хандырар. Ажылга хүлээп алганнарга ыяш үлетпүрүнүк ажылдакчыларынга чингелделерни көргүзер.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 24. Кадр ниилдэзи. Телефонпары 2-55-27 азы Шуурмак суур, ыяш ажыл-агый пунктузу.

Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда автомобиль школазы «ВС» категорияның чолаачыларының курузунче үндезин чурттакчыларны будурулгеден дашкаар өөренирп-биле чалап тур. Өөредилге тыва дылга болур, анаа бодунун күзелп-биле-даа, совхозтар азы көдээ ажыл-агыйның өске-даа организациялар-ның күзелп-биле-даа өөренип белүр. Хуусаазы — 5 ай.

* * *

«Тыва тудуг» трестиң өөредилге комбинады дашчы-монтажчы, шеверлекчи болурларны өөренирп-биле чалап тур. 4 ай өөренген соонда трестиң Кызылда тудуг эргелелдеринге ажылдаары-биле чорудар.

Өөредилге 1981 чылдың октябрь 1-де эгелээр. Өөренип турган үезинде айда 75 рубль хемчээлдиг стипендиянны төлээр, өске черден келгеннерни чаагайкыды туттунган общежитие-биле хандырар.

Киирерп күзээнпер дараазында документилерни экзээр: паспорт, шериг биледи азы, шериг черинге киир бижиттикен херечилели, күш-ажыл дептери.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Красноармейская, 76. Телефоннары 2-27-02, 2-32-83.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында анаыр-тывыын ажылагый эргелелиниң төгерик таамазының читкеннп барымзаалзаш, 1981 чылдың август 20-де эгелеп оңу күш чок деп санаар.

Редакциянын адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлун 2-24-63, редакторнун орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киладистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаз киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгавр.

Тираж 17866. Чагыг № 1819.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрүр чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—01713

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 206 (11704) | 1981 чылдың сентябрь 4, пятница | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 2 кап.

КАМНАЛГА, ХУМАГАЛАЛ

Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларын чедиишкиниг хөгжүдериниң ҳажыттынмас негелделериниң бирээзи — чиг-этти, одалга-энергетиканы болгаш өске-даа курлавырларны хумагалыг, чөп ажыглаары. «Бистиң моон соңгаргы бурунгаар хөгжүлдевис күш-ажылдың, кол фондуларның, оттулар түүлдүң болгаш чиг-эттиг болгаш хову-шөлдерниң база фермаларның продукциязының — бүгү-ле бар курлавырларын чөп болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаарывыстан улам улуг хемчээлдии-биле хамаажыр» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев онзалап демделээн.

Ынчаарга бо чылдың июль эгезинде «Чиг-эт, одалга-энергетика болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы база-ла чогум-на олче угланган. Эң чугула бо амыдыралды айтырыгга холбаттыр СЭКП-ниң XXVI съездизининг айтыышкынын база партияның болгаш чазактың доктаалын боттандырар дээш чер-черде партия, совет, профзвилел органнары болгаш будурулге, тудуг, транспорт база ажыл-агый коллективтери хөй чүүлдерни кылып, камналга болгаш хумагалыг чорук дээш чарышка идепкейлиг киришпишаан, бо талазы-биле багай эвес түннелдерни чедип ап турар.

Кызылдың сүт комбинады бо чылдың бирги чартыында чижеглеп алган 71 тонна оттулар түүлдү, 269 гигакалорий чылыдылга база 65 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алган, ооң ниити түңү беш муң ажыг рубль болган. Чиг-эт материалдарын чөп ажыглап тургаш, ооң күсели-биле 6,5 тонна саржагны немей будурген. «Тыва суг тудуг» трестиң № 5 КМК-зындан В. А. Волковтуң комплекстиг бригадазы бо чылдың социалистиг чарыжының негелдезинге бүдүн чартык муң рубльдиң тудуг материалдарын болгаш электри энергиязын камнап алырын хүлээнгеш, августуң төнчүзүнге чедир безин 3,5 муң рубльдиң материалдыг курлавырларын камнап алган.

«Тыва кобальт» комбинат кобальт концентрадынга мышьяктың хемчээлин эвээжедип тургаш, хөй түңнүг экономиниг ажыкты алган. Ол ышкаш «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде, Кызыл районнуң күш фабриказында чамдык цехтер, участоктар, Тураның ыяш белетизэр участогунда, Кызылдың № 2 АТБ-зинде болгаш өске-даа коллективтерде камналга болгаш хумагалыг чорук дээш демиселди улам калбартып келген. Туранда ыяш белетизэр пункт продукция бүдүрерингө ажыглаттынган түүлдериниң артынчыларындан чурттакчы төнга болгаш бүдүрүлгениң бодунга ажыктыг эдилелдерни, материалдарны болгаш штакетниктерни, оттулар ыяшты кылып ап турар.

Камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш походна ажыл-ишчилерни калбаа-биле хаара тударынче, социалистиг чарыштың негелделеринде ол талазы-биле киргеи түүлдерни күүседириниче администрация болгаш партия, профзвилел организациялары доктаамал кичээнгей салып турар черлерде бо чугула ажыл-херек үре-түңнелдиг болуп турарын үстүнде коллективтерниң чижектери бадыткап турар. Ынчалзажок чамдык партия, совет, профзвилел болгаш ажыл-агый органнары, күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчулары бо чугула айтырыгже чогуур кичээнгей салбайн турар.

«Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынының Кызылда, Элегес-Аксында заводтарын бо чылдың бирги чартыында 838 муң туувайбуну үрей кылган, ооң караважазы 61 муң рубль болган. Ол үрей кылган туувайбуну будурерине эвээш эвес акша-хөреңгини, материалдарны чарыгдаан болгаш хөй-хөй ажылчыннар күжүн үндүрген, ынчан кээрге маңаа камналга дугайында кандыг чугаа турарыл ынчаш? Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының Шуурмакта, Чербиде пунктуларының девискээринде артынчы чудуктар, хыртыңнар, хирээндилер тейлендир овааланы берген чыгыылаар. Ол бүгүнү ээ ёзу-биле көрүп, артынчылардан ажыктыг түүлдерни хөйү-биле кылып ап болуш.

«Тыва тудуг», «Шагонартажстрой» трестери, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкыны ышнаш улуг-улуг организацияларда туувайбу, цемент, шил болгаш өске-даа үнелиг тудуг материалдарны, а транспорт организацияларында кывар-чаар түүлдерни, машина-техниканы камналга чок ажыглаарының чижектери база-ла эвээш эвес. Материалдыг курлавырларны, чоннуң будурүп каанын чаагай кежикти камналга чок ажыглаарының фактыларын улус, ажыл-агыйының өске-даа адырларындан кергүзүп болуп.

Ыланғыя совхозтарда ниитичиң малын камгалап, хумагалаар айтырыг дыка багай тургустунган. Ыланғыя малдың өлүп хоразы Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларында ам-даа хөй болуп артпышаан. Чүгле бо чылдың бирги чартыында республиканга 28 муң хире анай, хураган өлүп хораан. Бир эвес ол хөй малды немей алган болза, ажыл-агыйлар он-он тонна эттиг, дүктү күрүнеге берип болур турган ийик. Оон аңгыда «иштини чарыгдалга хереглээривис ол» дээш совхозтар хөй малды артыкка чишке хереглээр «аарыг» ам-даа үзүткаттынмаан. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары ындыг чарыгдалга пландан ажыр 80 тонна эттиг, а ооң иштинде «Хемчик» совхоз 50 тоннаны ажыглапкан. Ажыл-ишчилерниң өстүрүп каан малын хумагалаар, будурген грамм эт, дүк, сүт бүрүзүн болгаш өске-даа продуктуларны камналгалыг ажыглаарының айтырыын ажыл-агыйларның дирекциялары, оларда партия, профзвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары доктаамал кичээнгейге алып хүлээлгелиг.

Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларынга, тус-тус коллективтерге камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш походту чер-черде партия организациялары баштаар, бо талазы-биле байдалды коммунистерниң хуралдарынга ей-йде чугаалажып, кылдынган түүлдерни болур-чогууру-биле үнелеп, четпестерни илередир, моон соңгаргы чорудар ажылдарны тодарадып турары эргежок чугула. Курлавырларны ажыл-ишчи бүрүзү ёзулуг хумагалап, камнап билирин чедип алыр дээш күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчулары, оларда профзвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары социалистиг чарыштың дээштиин улам бедидер ужурлуг.

Он бирги беш чылдың бирги чылында республиканың ажылчы чоннарының мурнунда чедип алыр улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар туруп турар. Ону чедип алырда наяа-даа, бүгү-ле түүлдерге: «Экономика камналгалыг болур» деп девизти удуртулга болдурар херек.

МАЛ ЧЕМИН УЛАМ ХӨЙНҮ КУРЛАВЫРЛААР

БАР АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААШ...

— Бистиң совхозтуң ажылшынчилери малга чем белеткээринең шалыпчы айларында боттарының бар арга-курлавырларын долу ажыглап, планныг онаалдаларны күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Амга чедир 2323 тонна сигең, 209 тонна будук-бүрү, 159 тонна витаминниг сигең далганы белеткеттинген, 829 тонна силосту, 413 тонна сенажты салып алган. Сигең планын сентябрь эгезинге чедир 51,6 хуу күүсеткен — деп, «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору К. Куулар чугаалады.

Совхозтуң салбырларындан Чыргакы 300 тонна, Хорум-Даг 1633 тонна сигенни белеткээн. Өртээнги төп салбырда белеткеттинген.

Таңгай-оол Монгушка удурткан механизастаттынган болгада 1350 тонна сигенни белеткеп, районда ындыг бригаларны чарышка мурнап турар. Чыраа-Бажы суурнуң 16 агитквартиразы шупту 200 тонна сигең белеткээр хүлээлгезин 208 тонна кылдыр күүседип, эки ажылдаан. Көдээ Совет депутазы Наталья Донгактың округунда № 2 агитквартира 52 тонна сигенни болгаш погаан массаны белеткеп, чарышка өскелеп мурнаан. Ол ышкаш № 8,13,15 агитквартиралар база-ла эки ажылдаан. Хорум-Даг көдээ Советиниң күүскомунуң коллективи 22 тонна, 8 чыл школазының коллективи 15 тонна сигенни белеткээн.

Совхозтуң малчыннары тустузунда 10-15 тонна сигең белеткээрни хүлээткинер. Олардан иңек кадарчылары Алдын-оол Ооржак 11 тонна, Суртаал-оол Монгуш 17 тонна, хойжулар Бора-Хопуй Монгуш 16 тонна, Делгер-оол Ондар 15 тонна сигенни боттарының күжү-биле белеткеп. социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткилээн.

— Район девискээринден дашкаар Ак-Чыраа, Омск область мшкаш, ырак черлерже улус чорутпайн, боттарывыстың бүгү бар күжүвүстү санап көргеш, оны ажылгаар, планывысты ынчаар күүседир деп шиитпирледивис. Ону боттандырарының аргазы бар — деп, директор улаштыр чугаалады.

Мал чеми белеткээринче күш-ажыл кылып шыдаар бүгү кижилерни, пенсионерлерни хаара тудуп, мобилизастап турар. Чайгы үеде өөреникчилер бо херекке боттарының төлептиг үлүүн киргеннер. Ам өөредилге эгелээни-биле кижи күжү эвээжээн, ынчалзажок ажылдың темпизин кошкатпас дээш организастыг хемчелерни совхозтуң удурткулгазы ап чорудуп турар.

Белеткээн сигеннии 538 тонназын ыыттылдарже соорүп дүжүргеп.

Ооп-биле чергелештир чамдык албан организациялар боттарынга бердинген планныг онаалдаларны күүсетпээн. Совхозтуң төп салбырында тудуг бригадазы (бригадири И. Куулар) 20 тонна, Чыраа-Бажы ортумак школаның коллективи 30 тонна сигең белеткээр планын күүсетпээннер.

Мал чеми белеткеп турарларның ортузунда социалистиг чарышты канчаар организастаанын чугаалап бээрин директордан диледим:

—Сигенчи бригадалар арадыгга социалистиг чарышты организасташ, ооң түңелин баштайгы үеде чеди хонуктап үндүрүп, тинлекчилерге акша шаңналдарын тыпсын турдувус. Сөөлгү үеде сигең шөлдериниң дүжүдүн барымдаалап, беш хонуктуң планныг даалгаларын берип, чарышты беш хонуктап түңнел, ажылдың темпизин кошкатпас дээш лизы-бүрү арганы ажыглап турар бис — деп. Көмбүкай Балчир-оолович харылады.

Совхозтуң удурткучулары сигенчилерниң турлагларында стендилерни кылган, агитхуусутарны үндүрүп турар. Улустуң азы-чем хандырылгазы эки.

Малга база бир үнелиг чем — дүшкен бүрү чырыынче бүгү кижилерни организастаарының хемчегларни бо хүннерде совхозта ап чорудуп, белеткээн дөмейлеринге кадагалалай эжелеринче улуг кичээнгейни салып турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.
Чөөн-Хемчик район.

АМ-ДАА ХӨЙНҮ БЕЛЕТКЭЭР

Мал чемнери белеткээриниң шалыпчы ийи айының сөөлгү хонуктары арткан. Бо хүннерде эң будурукчулуг ажылдаар дээш бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң сигенчилери шудургу ажылдап турар.

Ол бирги беш чылдың баштайгы чылында совхоз үш мүн тонна мал чеми белеткээр. Ук планның хөй кезиин күүсеттинээ-даа, чогум ооң шуптузуун белеткээри бергеден келген. Ынчангаш совхозтуң кыргандаа, чалыы-даа малчыннары, суурларда хөй-ниити коллективтериниң кежигүнери СЭКП обкомунуң кыйгырыын бүгүлээр ажылдап турар.

Мең машина-трактор мастерскаязының сигенчи звеноузун удуртуп турар мен. Совхоза партком кежигүнү боорумга, меңи мал чемнери белеткээриниң талазы-биле штаб кежигүнүге база киирип каан. Ынчангаш мал чемнини белеткелиниң байдалын билбес аргам чок.

Чогум мээң звеноом чүс тонна сигең белеткээр турган. Ол онаалдавысты ажыр күүсеттивис. Бистиң звеновустуң чедиишкинниге тураскаадым. «Шын» солун Күш-ажылчы алдар тугун база көдүргеп. Ол үире бедик алдар-атка четкен улус улам-на кызымак ажылдап тур бис. Ам сараатарны шуптузуун кажаалап алдывыс. Үзөрби ажыг тонна будук-бүрү база белеткедивис. Ол ажылывысты ам-даа улам-чылап, витаминниг сигең далгапы кылыр агрегатты черле тура дүжүрбейн ажылдадың тур бис. Бо бүгүнү кылырыңа пенсионерлер Ондар Кордай-оол, сараат салынчызы Борис Кордай-оол, сигең кезикчизи Сат Монгүн-оол болгаш черле звено кежигүнери шупту идепкейлиг болгаш хей-аттыг киржип келген.

Мал чеминиң белеткелинге совхозтуң бүгү чону киржип турар. Виктор Сундуй-оол удурткан ажылчын кооперациязың, Ондар Оюн-оол удурткан кижи эмнелгезинин, Күжүгет Даңзы удурткан Сүт-Аксы ортумак школаның спенчи бригадалары онаалдаларын оранчок ажыр күүсеткеш, совхозка улуг дузаны чедирген. Ук коллективтер ажылын ам-даа уламчылап турар.

«Сүт-Хөл» совхоз бо чылын 150 тонна витаминниг сигең далганы белеткээр. Бо онаалда күүсеттинериниң кырында келген. Ам ажылчыннар ону шалыпчы ийи айның арткан хонуктарында күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар. Ыланғыя АВМ-ниң операторуу комсомолчу Сергей, ында тракторист Эчей-оол Монгуш алышкылар, сигең далганы шоодайлап турар Кыргыс Мотор, будук-бүрүнү АВМ-че дамчыдып турар Монгуш Дылыг болгаш ооп-даа өскелерниң ажылы макталдыг. Витаминниг сигең далганы кылыр агрегатка чиг-эт болуп будук-бүрүнү суурнуң хөй-ниити организацияларының эллиг бүгүлээр белеткеп турар.

Мал чеминиң белеткелинде киржип турар бригада, звено болгаш кижи бүрүзүнүң арасында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин он хонгаш-ла үндүрүп турар. Тинлекчилерге совхозтуң күш-ажылчы алдар тугун көдүрериниң эгелээн, акша шаңналынга чедир материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзүп келген. Бо ажылды ажылчын комитеди биле комсомол комитеди парткомуң болгаш директиянын удуртулгазы-биле организастап турар.

Мал чеминиң белеткели сөөлгү үеде элээн экижээн. Байдал үк ажылдың эгезинден бөөр-ле ындыг турган болза, план күүсеттинер чоокшулаан турар ийик. Ынчалзажок бүгү күштү үндүрүп, арга-дүржулгапы ажыглап, курлавырларны тып тургаш ажылдаар болза, мал чемнерин ам-даа хөйнү белеткеп ап болур. Совхозтуң чону, харын ооң ужурунда улам күжениишкиниг ажылдап турар. Ында ам бүрү чылдазы база эгелээн. Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузарынче бүгү күш утланган.

С. БИЧЕ-ООЛ,
сигенчи звеноңуң удурткучузу.

АЛДАР ТУГУН КӨДҮРГЕН

Чадаана хоорайда 463 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжуларындан Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, район Совединиң депутазы Сүүр-оол Ховалыгга удурткан ажылчыннар күш-ажылчы көргүзүглер талазы-биле өскелерден ылгалдыг. Олар бо чылдың эгезинден бөөр «Сүт-Хөл» болгаш «Некра» совхозтарга пий-пий, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозка бир — цинтизи-биле 5 чурттакка бажыңын ажылга киргеннер.

Мурнакчы бригаданың кежигүннери эрткен айларда 96 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 98 муң рубльге күүсеткеннер.

Бо хүннерде бригада кежигүннери СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта ажылдап турар.

Чоокта чаа 463 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның Күш-ажылчы алдар тугун ол бригадага алдар болдурун кодурген.

С. СҮРЮН-ХООР.

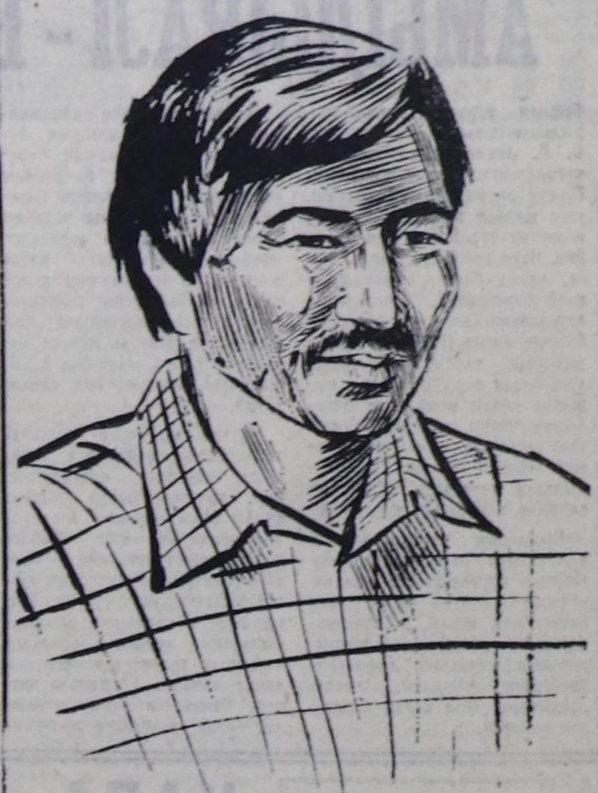

Март-оол Кыргысович Күдер-оол — аныяк коммунист, ол Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Зүлиг-Хем салбырында 5 чыл малчыннап келген. Ооң нодынында 324 төрүүр өшкү бар.

1980 — 1981 чылдарда республиканың хойжуларының эразында калбарган социалистиг чарыштың түңнели-биле 100 төрүүр өшкүден 132 анайны, бир баштан 1 кг 360 грамм дүктү ап, мурнакчы малчыннарның одуруунда кирген. Март-оол Кыргысович күш-ажылга кызымакпай, шудургу чоруу-биле бо бедик көргүзүглерни чедип алган. Аныяк коммунист келир чылын бо чедиишкинни салбас дээш, өшкүлеринге бодунуң күжү-биле 10 тонна сигенни белеткеп алган, кыштаглаашкынга белеткеп турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы өшкү кадарчазы М. К. Күдер-оол.

Валерий Кыргысович Чымбыл-оол — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунда 10 чыл ажыг ажылдап келген дуржулгалыг болгаш хөөчүн малчыннарның бирээзи. Бо чылын ол 100 төрүүр өшкүге онааштыр 131 анайны ап, өшкү бүрүзүнден 1 кг 300 грамм дүктү алган. Күш-ажылчы чедиишкиннери дээш Валерий Кыргысович Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ооң ооллары Юрий биле Анатолий адазының оруун истеп, дуржулгазын өөренип ап, малчыннап турарлар.

ЧУРУКТА: өшкү кадарчызы В. К. Чымбыл-оол.

Сөзү, чуруу С-Б. УЙНУКЭЙНИИ.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

БРЯНЩИНАГА БАРЫП ЧОРААН

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүзүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев сентябрь 1-ден 2-ге чедир Брянск областка барып чораан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «1981—1985 чылдарда РСФСР-ниң кара хөрзүнүг эвес эозазының кодээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер болгаш ооң ажыктыгы бедидер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырар талазы-биле Брянщинаның партия организацияларының ажылы-биле ол танышкан.

М. С. Соломенцев хөй колхозтарга болгаш совхозтарга барып чораан. Дүжүт ажаалдавының бүгү ажылдарын эң кыска хуусазда, чадириг чок чорударынче, мал ажылының продуктуларын, тараазы, картофельди күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириниче улуг кичээнгейлиг беседаларның үезинде угландырган. Картофель ажаап алышкынын областтың ажыл-агыйларында массалыг-биле эгелээн. Малдың быжыг чемсуур баазазын тургузарының айтырыглары база кичээнгейниң төвүнге тургустунган. Келир чылдың дүжүдү дээш демиселдин колхозтарда болгаш совхозтарда канчаар чорун турарын М. С. Соломенцев сонгурган көрген.

Кодээ суурларның социал хөгжүдезиниң айтырыгларынче, ада кадрларны быжыглаарынче, оларга эргежок чугула чурттарга болгаш амыдырал байдалдарын тургузарынче, дузаалал ажыл-агыйларны хөгжүдериниң улуг кичээнгейлиг база үгландырган.

Областың партия-ажыл-агый активинин хуралынга М. С. Соломенцев түвө чугаалаан.

М. С. Соломенцев-биле кады партия обкомунуң бирги секретары Е. П. Сизенко, облкүскомнуң даргазы П. Я. Поручиков ажыл-агыйларга болгаш будурулге черлериниге барып чораан.

(СЭТА).

КАРТОФЕЛЬ ШӨЛАДЕРИНДЕ КОМБАЙННАР

КИЕВ. (СЭТА). Украинаның картофель ажаар комбайнары ажылдап эгелээн — бүгү областтарда, комбайнар агрегаттары шөлдерже үнүпкен.

Картофельдин олуртулгазын, чайгы ажаалдаарын, үүрү дүжүдүн алырын специалистастаттынган отрядтар болгаш звеноолар чорудуп турар. Картофель ажаап алыр талазы-биле ажыл-агыйларның техниктиг баазазы сөөлгү чылдарда улам быжыккан — оларның ажыглалында он муң ажыг комбайннар, өске-даа машиналар болгаш механизмнер бар. Агрегаттарның ажылдаар чүрүмүн болгаш планнарын механизаторлар баш бурунгаар дүгүржүп алган. Колхозтарның болгаш совхозтарның комбайнчылары дүжүт ажаагаш, эрткен шөлдерде артканхенинг-даа картофельдиң ийи-ги чыылдазын болгаш чер хөрзүнүн хоюглаарын органнастаар турар.

Ажаап алдынган картофельди саалаттайн шуушту дажыглаар арга чаа дүжүттүң картофелиниң шынарын чавыстатпазынга улуг рольду ойнап турар. Картофельди чүдүрерин болгаш дүжүрерин дүгеп чорудуп, ажылдың темпизин улам шапкычыктыкан.

Бо чайын агаар-бойдустуң байдалы кандлаашкынныг турган-даа болза, колхозтарның болгаш совхозтарның картофель ажаачылары багай эвес дүжүттү өстүрүп алганын республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозу дыңнаткан. Чижээ, Черниговтың областа Ватутин аттыг, Киев областа «Май Бэк» колхозтар бир гектардан 200 центнер картофельди ажаап ап турар.

КИЖИЛЕРНИ БОЛГАШ УЛУСТАРНЫ ХАРЫЛЗАШТЫРАР

«Харылзаа-80» деп делегей делгелгези Москвада ажыттынган

Харылзаа херекселдериниң хөгжүлдезинге бедик негелделерни эртем-техниктиг революцияның амгы үе-чадазы салып турар. Улустар аразында бот-боттарын билчир чорукту быжыглаарынга улам улуг рольду харылзаанның херекселдери ойнап турар. Ынчангаш сентябрь 2-де Москвада ажыттынган харылзаа системаларының база херекселдериниң делгелгезиниң лозуңун «Харылзаанның херекселдери шиитилелге болгаш кижилерге бараан болуп турар» деп адаан.

Эң чугула адырларның бирээзинде делегейниң техниктиг чедиишкиннериниң көрүлдезиниң киржинчилерин ол лозуң сырый каттыштырып турар. Делегейниң 23 чурттарының туктарын найысталдыг «Сокольники» парыгының павильоннарының кырында киискиткен. Ол чурттарның будурүлгелери, организациялары болгаш фирмалары харылзаа талазы-биле боттарының херекселдериниң чедиишкиннерин делгелгеде көргүскен. Информацияны чырыының, кадагалаарының, сайгарып кылырының болгаш дамчыдарының техниктиг херекселдериниң хөгжүлдезинде сөөлгү чылдарда бедик темпилериниң дугайында ССРЭ-ниң Садыг-үлетпүр палатазының деткимчеи-биле организастаан делгелгеде делгелгениң национал адырларының хөй пуруузу тодаргай хереченлер турар. Ындыг көрүлделерни эрттирер черни шилип алганы таварылга эвес. Харылзаанның хөй хевирлерни чогаадып кылыр база шиңгээдин нептередир талазы-биле бистиң чуртувус делегейде мурнуку одургда чоруп турар. Харылзаа херекселдерни улам ыңай хөгжүдерин беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинниң программазында айыткан.

Улус ажыл-агыйын болгаш чонну харылзааның бүгү хевирлери-биле хандырарының сорулгазын Совет Эвилелинде күрүпениң шиитя чаңгыс ай автоматчыткан харылзаа четкиин-биле (КНЧАХЧ) боттандырып турар. Ындыг система харылзааның делегей практиказында чок. Күрүпениң шиитикя спутник харылзаазының системазы база онзагай болуп турар. Ол система улус ажыл-агыйының бүгү адырларының дешилгезин дүргедиринге чугула рольду ойнап турар болгаш моон соңгаардаа ойнаар.

Эртем-техниктиг улуг күч-шыдалдың ачызында бистиң чуртувус харылзаанның хөй аппаратуразының база херекселдерин даштыкы чурттарга садыглап турар. Улус ажыл-агыйының эң чугула адырларының бирээзиниң дешилгезин дүргедеткен чорук-социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын амыдырала чедиишкиниг боттандырып келгенинең түңнели-дир. Харылзаанның дериг-херекселдериниң хөй хевирлери болгаш системалары — социалистиг аңылуңма чурттарның специалистеринең кады боттандырган чогаадылгазының, оларның будурүлгелерин кооперастаанының түңнели болган.

Делегейниң күш-ажыл хуваалдазынга бистиң чуртувус идепкейлиг киришпишаан, даштыкы экономиктиг харылзааларны бот-боттарынга ажыктыг үндезинге хөгжүдер болгаш калбартыр дээш туржуп турар. Ынчангаш харылзаа талазы-биле специалистастаттынган делегейниң эң улуг фирмалары Москва делгелгезинге киришкен.

Амгы үеде харылзаа херекселдериниң чаагай бедик сорулгазы — кижилерни болгаш улустарны харылзаштырары, чоокшулаштырары, пайыралды, кады ажылдажылганы, бот-боттарын билчирин-бижыктырары болур деп, делгелгениң киржикчилериниге болгаш аалчыларынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң чоруткан байырлыг чагаазында онзалап демделээн.

ССРЭ-ниң Садыг-үлетпүр палатазының председиумунуң даргазы Б. А. Борисов, делгелгениң оргкомитединиң даргазы, ССРЭ-ниң харылзаа херекселдерин будурер үлетпүрүнүң министри Э. К. Первышин «Сокольникиге» делгелгениң байырлыг ажылдыкшынынга түвө чугаалаан.

(СЭТА).

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылынга уткуштур

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААР

Партия чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң чаа 1981—1982 өөредилге чылының эгелээринге чедир каш-ла хонук арткан. Найысылалдың үлетпүр бүдүрүлге черлери тус-тузунда партия организацияларының удуртулгазы-биле чаа өөредилге чылынга белеткелди доозуп турар. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге бүдүрүлгениң ажыл-амыдыралынга, планныг онаалда күүселдезиниң талазы-биле ажылчыннарның билиг-мергежилиң бедидеринге, бот-харыысалгазын улгаттырарынга улуг идиглиг. Ынчангаш политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге коммунистерни, партия кежигүнү эвестерни, комсомолчуларны бүрүн хаара тударынче партия организацияларының кичээнгейни салып турар.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев партия чырыдыышкынында кол айтырыг чүл дээш, оон үре-түнелдиң болур дээрзин онаалаш демделээш, мынча дээн: «Бистер партияның политиказы массаларның ажыл-херээ-биле сырый холбаавыс — ажылчыннарның, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажылчын бүрүзүнүң ажыл-ишчи идепкейин бедилеринге экономиктиг өөредилге улуг салдарны чедирип турар болганда, бо өөредилге чылында чаңгыс-даа кижи арттырбайн өөредилгеже хаара тудуп, кичээлдерниң шынарын эртken чылгызындан-даа экижилеринче заводта партия организациязы (секретары А. В. Мистров) кичээнгейни салып турар.

Эртken өөредилге чылында теоретиктиг семинарга инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаакчылар — шүүлтү 18 кижи өөренген. А ажылчыннардан 50 ажыг кижини партия өөредилгезиниң база экономиктиг өөредилгезиниң ийи школазынга үскен турган. Теоретиктиг семинарның дынакчыларынга эртken өөредилге чылының дүргүзүүнде сес, а ажылчыннарга 12 кичээл эртken. Кичээлдер саны эвээшдээ болза, өөредилге программазын кайы-даа школа чедир өөренип, түңнел кичээлдерни бүдүрүлгенин чартык чылда план күүселдези-биле холбаан эрттиргени өөредиглиг болган. Чартык чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеш, чарыштың мурнакчылары болган бүдүрүлгелер аразынга бо коллективтиң алдының киргени дүш болбаан. Өөренип эртken тема бүрүүн бүдүрүлгенин ажыл-амыдыралы-биле холбап, челнишкинерни демдеглеп, ажылда болгаш өөредилгеже бар четшеерни канчаар эдип ап болуурун дыннакчылар-биле хамы сайгарып, сүмележип, оон даапшыт түңнелди үндүрүп келген дүржүлгалыг пропагандистер эвээш эвес. Оларга заводта кол инженер В. А. Шелудько, заводтуң директорү А. С. Харина, инженер-технологтар И. Н. Кривоногова, Л. В. Иванова болгаш ескелерни-даа хамаарыштырып болур. Пропагандист кадрларның мергежилии бедилеринге заводта партия организациязы чогумчалыг кичээнгейни салып келген. Хоорай болгаш республика масштабтыг семинарларга пропагандистер киришкен база чоокта чаа Оренбург хоорайга болуп эртken бүгү-эвилел масштабтыг семинарга заводтан үш пропагандист чораап келген.

Пропагандист кадрларны шилип алганында база өөрүмнүң дыннакчылар-биле ажылдаарынга таарымчалыг байдал (кичээлдер кызыл-булуңга эртип келген) тургустунза-да, көргүзүг материалдары ажыглаттынмайн келген. Диафильмнер, плакаттар, безин бадүүн деннелгелер былган схема, диаграмма чок болуп турар.

Белир өөредилге чылында бо четшеерни катаптавас дээш партия организациязы хемчегни ап турар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүселир бүзүрел заводтуң коллективинде бар.

В. САТ.

КАТАП АЖЫГЛААР ЧИГ-ЭТТЕН

Челябинскиде «Южуралторесырье» трестиң шала шывыглары кылыр фабриказы ажыглалда киргеи. Ол фабрика хевирии көөрге кидие мышкаш, бетон кырынга бодун олчаанга чадып болур аргываан 6 миллиметр кылын материалды бүдүрүп үндүрер. Ол шывыг линолеумну солуур болгаш ону бүдүрериниг чиг-эт даараныта үлетпүрүнүң артынчылары — пес, пискоза, капрон артынчылар болуур. Шывыг эки чүгүдүнар, чылыг эрттирбес.

Чылда 500 муң дербелчин метр шывыгны кылыр фабрикада механизастаан амгы үениң технологтуг дериглерии тургузыкан.

ЧУРУКТА: залчет мастери Ф. Г. Боковикова болган кол инженер С. Н. Зиновьев шывыгларының каастелга картын белеткээр автоматтыг шүгүмүүң ажылын хынаан турлар.

Б. КЛИПИНИЦЕРИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Партия организацияларында

УДУРТУКЧУЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

Красноярскиниң «Сибтяжмаш» бүдүрүлге каттыжыышкынының кол инженериниң оралакчызының эжиинде таблицада В. М. Щербаков деп чаа фамилия көстүп келген. Аныяк специалиске ол дээрге үгле албан талазы-биле чаа улуг эрге-дужаалын эвес, а оон профессионал болгаш идепкейлиг өзүлдезиниң чугула үе-чадазының түңнели ол.

Сибирьниң бир улуг бүдүрүлгелериниң ол харыылаалгыг эрге-дужаалын эдээриниң бетинде ол бүдүн чыл белеткенген. Ол мергежил бедидериниң топ шеттүдүнга өөредилгениң курузун эрткен. «Уралмашка» болган чурттуң еске-даа мыдыг төрел заводтарынга чораан.

— Инженериниң түскай белеткел эрттиреринің дугайында шинтпирин каттыжыышкынының партия комитединиң инициативазы-биле хүлээп алган — деп, партком секретарының оралакчызы В. Веремеев чугаалады. — Оон мурнунда бие Виктор Михайловичиниң ажыл-агыйжы болганы политиктиг шыпарларын эки өөренип көрген бис. Ол боду канналга талазы-биле шыырак билиглиг турган. Ынчалза-даа ол бүгү кол инженериң оралакчызы хүлээлгеге четпес — технологтуг чорудгларны бүрүнү-биле эки бидирип, келир үеде чүнү кылырын төлевилеп билирип, кижилерни организастаап шыдаарлыг хевек.

Ол бүгүге бүдүрүлгеге дөрт ажыгдан тура өөренип, чедип ап болур, ынчалзажок ынчан чаштыырлар, соога кылыглар албан таваржы бээр. Ынчангаш бие шенелдеин кылганыныс ол. Чаа албан-хүлээлгеге мергежин чаңчыгарының белеткел-өөредилгезин эрттирер. Кол инженериниң оралакчызынга ажыгдан эгелээн дораан В. Щербаков алээн каш чаа түүлдерин сүмелээн. Озар дыка улуг экономиктиг ажыктыг болган.

Удуртукчуларны белеткээринде чаа ооргазы «Сибтяжмашка» тывылганы-даа чоп. Ол арга оон мурнунда бар турганнарын сайгарадып немеп турар. А бүгү чүве бүдүрүлгениң аныяк командирлериниң озулдезиниң дугайында айтырыг чугаалашкан партком хуралындан эгелээн. Оларның озулдези колдуунда «аарыгларлыг» болур. Институттарның чоокта чазагы доозукчуларының удуртур ажылга частырыгларындан озалдан хүлээп алган шинтпирлеринден үнер каража, экономистерниң санап көргени-биле алырга, адээн улуг хемчээлдиг болуп турар. Ынчангаш специалистерниң ажыл-агыйжы болгаш политиктиг шыпарларын өөренир комиссияны партком чанында тургузарын шинтпирлээн.

Бүдүрүлгениң цех болгаш килдие бүрүзү ам бодунуң удуртукчу кадрларының курлавырын тургускан. Чижээлээрге, мастериң хүлээлгезинге толевилеп турар специалистиң кандидатуразын баштай цехке чугаалажып көөр, оон соонда партбюрого бадылаар. Оон эгелээн бүдүрүлгениң келир үеде командирлериниң белеткели эгелээр.

Бир-ле дугаарында оон мергежил бедидериниң планын негээр. Оон боттанылгазын шыңгыы контрольга алыр. Курлавырга киргеи кижилер шүүтүүзү удуртукчулар школазының дыннакчылары кылдыр киирер. Соолунде барып аттестацияга эрттирер. Түңнелиңде барып алды ай хуусаалыг түскай стажировканы база эрттирер.

В. ВАСИЛЬЕВ.
СЭТА-ның корр.
Красноярск.

Беш чылдың кижилери

КАРА-ХААКТЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ

КЫЗЫЛ РАЙОННУҢ «Кара-Хаак» совхозунуң хойжуу Кек-оол Евралович Маныкай Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профсоюзелиниң Төп Комитединиң кежигүнү кижи. Ынчангаш аалында оон турбазын каннап билир. Совхоз төвүнге келгеи ам-на оожургадывас. Малчын аалынче чаа аъттанган болду. Аъттанырда мал эмчизерии, зоотехниктерни база чемелээш чораан. Малчын коданнарны үргүлүүнүң эргивес дээш. Директорну, ажылчын комитединиң даргазын хүн безии маңаан. Автолавка даады келбезинин дугайында айтырыг тургузары ол. Директор Ермольник айтырыг, негелдерии дарый сайгарып көөрү-биле демделсп-дентеринге бижип алган, сиген кезеринге дузалажыр шефчилер база чорудайн дээш.

— Херек чок.

— Чүге? Кезер черлер тыпты бээр, кайын курут боорул аач, сээд турар черин сут тайга эдээ болгай, Кек-оол Евралович — деп, директор чугаалаан.

— Меня билбедиңер ышкаш, дарга. Кезер черлер кевей. Бистиң залывыс адаа чарында мээн чылдың кезер шөлүм бар. Хем уку болган ыдыг ийикпе, бо кандааш-кының чылда безии сигенниң дүжүдү, арткен чылдаазынга арай-ла четшеер боордан башка, эки болган-дыр. 10 чыгам тоннаны алырга мен харыы. Оон хүнүң-не, хүндүс хой деваэлей бээрге, мурнуу арга иштин дамдыктаар мен. Оон база бир беш тонна-даа чайлыг үнер болгай аан. Күскээр кыжын чер доналтаарга, үндүр сөөртүп алыр.

— А сен, доорадан дуза чокка ажырбас ышкажыл сен але? Көрдүң бе, сигенің сарааттан алган дораан медээ деп бээр сен. Кыштагже доңдораш сөөртүп эгелээр бис.

— Ажырбас, ажырбас мен, Виктор Борисович. Сиген сыры үнген, база шел ыңдыг улуг эвес болганда, ажылдыч чылгыры кончут боор чүве-дир. Дүүн хүн чүгүрүүнче кирер дей бергенде алээп дөгүттүм. Ам баргаш база улаштыр кирер мен. Бистиң хойжуларывыс боттарынга сигенни четчир шаа-биле белеткеп аптар дээрзинге бүүрел болур силер. Мындаа хуралга аазадывыс чок, «Сегээн сес — керткен ыяш». Кожа-хелбоо хойжуларым Хүлер-оол Чоругмал биле Эрес-оол Оюржак олар сөзүн эллээриниң кырында кээп-тир. Мен чоонган мен.

— Чарышка алыспас кижи — чаргылытта база алыспас чүве дээш, кердүң бе, сөзүң үттүтүүн — деп, дарга башлактаның каан.

Ынчалза-даа директор аңаа бүүрүүр. Совхозтуң малчынарының социалистиг чарыжын ол барык чыл бүрүүе башлап келген. Бо чылын дүнгүш хой кыштаглаткан болганда, төл талазы-биле кергүзүг шоолуг эвес-даа бол, дүк алыр талазы-биле совхозто аңаа быражырлар чок болган. Блокиодунда Маныкайның фамилиязының дүжүүда сачларны ажыл-агыйның үлүртукчузу барык-ла таалалбайн чүгүртүр көргүлээп: «Бир хойга оңаштыр 4 килограмм 570 грамм дүктү кыргын алган, планы 3 килограмм 300 грамм турган. Совхозка пинтиан-биле 2 тонна 322 килограмм дүктү дужаагаң».

«КАРА-ХААК» совхозтуң 2-ги хойжу бригадазында шүүлтү 18 малчын бантаагаң. Хойжу К. Е. Маныкай —хоочуннарның бирээзи. Ол дугайын оргүүвус баштакчызы, совхозта үчётчик-бригадир С. М. Бүрүней чугаалап чор. Энти эдертеп алган-ныыс эки боор түр. Ол-бо талазында ыяскаан каап чүве дег, демейи дегейт даглар хаажылаан эзим өрү чоктаан

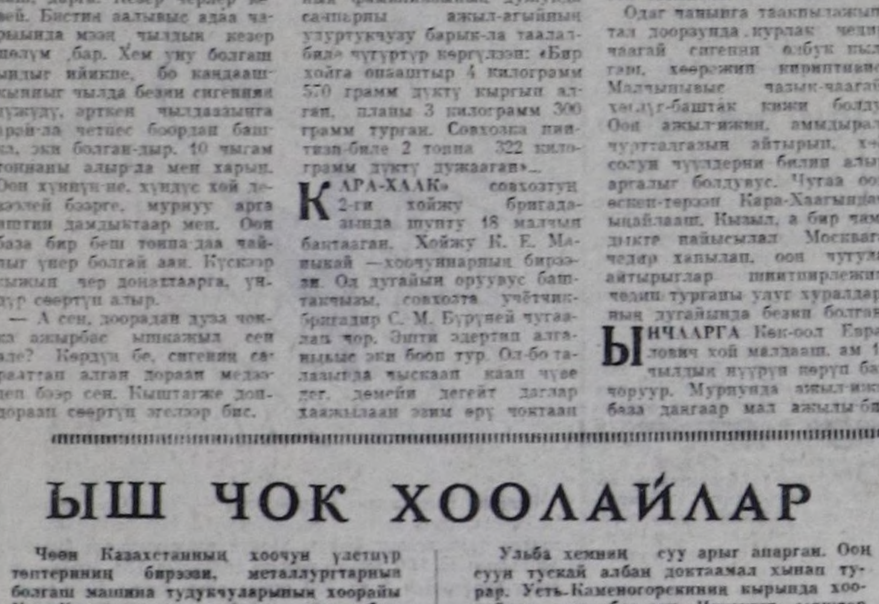

Ынчаларга Кек-оол Евралович хой малдаашкы ам 12 чылдың иүүрүп өөрүп бар чоруур. Мурнунда ажыл-ишки база дангаар мал ажылы-биле ооруп. Чангыс хемни, оон аңырларын та чеже кежер чүве. Бир ыдыг бичежек адырлыы кежир салдынган көвүрүүнүң аңаа малганнып болгаш сүстүрери берге болду. Эриктериң чаъс суу чире шаап анаргаң. Арай боорда ыяштар кырладыр кежип алгаш, демги хемниң өрү алзы чоктантывыс. Хойну оътөөр хелбелчиңээн серии тайгаларга чайлагладырга, күш-денгиилдээш эки болуру чугаажок. Оруувус аксында тал, терек будук-бүрүзү белеткээн шефчилер таварышкылады. Ында-мында кызыл лозуннар каракты оортур.

Ынчан чоруй көк-тараа тараап дилидекке келдинис. Үзегин ишкээр сигенге четпес. Шала бедидээште база чаъс-боран чок чылын мыдыг чэп. Ырак эвесте ыш бурулай дыо. Хелегеде ортелгиг дорут бе чаныңда кулуну дөнкилээн. Кадыыр тутканзэр кижи терек сигенде «карбаның» каап, бурунгаарлап бар чор. Үүгле шилирт-шилирт дээш дыңналыр. Чоогунга кээп доктаай бээривиске, ол ам-на карыы сонсаш-кылган, биске дегийт утланты. Хойжу Кек-оол Маныкай ол болган.

Одаг чаныңга тээкпылажып, тал доорзунда курлаж чедир чаагай сигении өлбүк ыяштаң, көөрежии киришпивис. Малчыныывыс чазык-чаагай, хөлдүг-баштак кижи болду. Оон ажыл-ижии, аммдыралчурталгазын айтырып, хөй солуун түүлдерии билип аъыр арганыг болдувус. Чугаа оон өскен-терээн Кара-Хаагыңаан ыңайлаан. Кызыл, а бир чамдыкте пайысылап Москвага чедир хапылап, оон чугула айтырыглар шинтпирлежип чедип турганы улуг хуралдарның дугайында безии болган.

Ынчаларга Кек-оол Евралович хой малдаашкы ам 12 чылдың иүүрүп өөрүп бар чоруур. Мурнунда ажыл-ишки база дангаар мал ажылы-биле сыгый холбаалыг турган. Үүгле хой бригадирлеп безии совхозунга хей чыл иштинде бараан болган. Мал малдаашкы, 100 хойга онааштыр 90-дан 123 чедир хураганны камгалап ап келген. Кызымаккей, үре-түнелдиг күш-ажылы дээш Куйлемлдың Кызыл Туң болган «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнерии, Тыва АССР-ниң алдаатыг малчыны бедик атты төлептиг эдилеп чоруур. Ажылының чажыттарын айтырарга, ол ыясказы-биле: «Деапган хүлээлгеи дээш карактыыл бердиниң, ажылдаар херек» дей тыртып каап. Чижээ, малчын кижи чайын малга четчир чемни белеткеп алырының падында, кыштаглашкынга бүгү талалыг, хынамчатыг белеткенир апаар. Сиген белеткээри-биле чергелоштар өлекти база болуп алыр.

— Чылдың-на сиген-шырбилдээ четчири-биле белеткеп ап турар ышкы мен. Бо чылын каан-халдыының берге чэй болгаш барды. Ам, харын, сиген кезер өйде, улайлай чаап туруп берди. Бо чылын он тонна мал чемни белеткээр ужуруг кижи мен. Чыядың байдалынга хамаарыштыр ук хүлээлгемни эде көрүп, аңаа немей база беш тонна сигении кезер социалистиг хүлээлгеии алдым. Өдектi чайлаган кежерде-ле, үш тонна хирени болуп алган мен. Ам күзүн баргаш базаа немей бөлөр аңаар. Иинтинии-биле беш тонна хире өдек болза-ла четчир. Черле ынчаш кажаа иштин доктаамал күргаглап, аштап-шырбип турар болза, хөй өдектiң херээдээ чок боор чүве ийин. Кажиниң бодуңдан кол хамаарышыр. Кыштагның септелгезиии чазын чазаглап кожерде-ле холдан барык үндүрүп кагдым. Күзеглеп баргаш, арткан ажылларымы бүрүн доозар мен. Ынчангаш кыштагдан улуг мярак эвес черге күзеттирерунга 18 тонна эзилдиргини неделя дургузунда ажыктан келген. Ындыг «арга» республикада чаа эвес. Чижээ, чоокку эртken үеде «Наймрал» совхозка эшкири 100 тонна оңгачага эзилдиргини неделя-неделязы-биле солуваан, хөй эзилдиргиниң хемчээли, в — эзилдиргиниң хөюү, с — бир бүүмелдиң эгезинде хөюү. Чижек: 0,03 хуулуг гаммаэомерлиг 22 тонна эзилдиргини белеткеп алыр үжурлуг. Дээштиг бүүмели 12,5 хуу (хавының даштында бижип

УЖЕН СЕС ХОНУКТА

Кандыг-даа малдың төлүүнүң хей болуру, мал бажының өзери боозадыгадан улуг хамаарыжы. Кызыл районда «Тээлелге» совхозтуң түскай эртемнилери болгаш малчыннарга бо айтырыгже кичээнгейни салып турар.

Совхозтуң хою бо чылын январьдан эгелээш, апрельге дедир төрээн. Ол хире ур төрүүн дургузунда чаш хураган азыраары болгаш саамаңнықтер тудары ындыг-ла бедеп эвес. Хойнуң төрүүн үеэнин ынчаар үнамдыктырарга, чаштыг коданга хураганнарның назынының ылгалы-безии үшдөрт ай чеде бээр. Ындыг хураганнарны чаңгыс черге кадарары-даа, оъткарары-даа берге. Бо бүүнүү өөренип көргеш, келир чылын хойну пайле ай дургузунда төрүүлерии шинтпирлээн бис.

Бо чылын хой боозадырынга белеткел мурнуку чылдардан организастыг болган. Хой тарын боозадыр пунктуларны чогуур негелдеге дүүштүр сентээн турган. Тарыкчыларны база баш бурунгаар өөредип, түс-түс пунктуларга бижыглаан. Хойнуң болгаш кошкарларын деңгеи эртken чылдаавындан дөрөе болган.

Боозадылгага 6400 хой киргеи. Оларның 4957-зи тарын боозаттынган, артканын эдерилгеге киирген. Ол азыл 38 хонук дургузунда уламчылаан.

Хойнуң чаш төлүн кыжын-кыска хуусада эрте ажаан алыр соругга-биле боозадыгаңы бо чылын июль, август айларда чорутkан. Ол чугула ажылды кылырынга хойжулар боттары-даа, зоотехниктер Моңгуш Балый-оол, Раиса Ондар, тарыкчылар Зинаида Шомбул, Галина Сарыглай идепкейлиг киришкеп. Тарып боозадылга доозулган соонда коданнарта 150 кошкарны салган. Ындыг хемчегдерии алган турда, хойнуң кызыраар чоруу мурнуку чылдардан дыка кызырлыр үжүрлүг.

О. СААКПАН,
совхозтуң кол зоотехниги.

ЫШ ЧОК ХООЛАЙЛАР

Чөөн Казахстанның хоочун үлетпүр төптеринің бирээзи, металлургтарның болгаш машина тудукчуларының хоорайы Усть-Каменогорск суг болгаш агаар бассейиниринің арыы дээш демиселди республикада бир дугаар чорудун эгелээннерге хамааржыр. Долгавдыр турар бойдусту камгалаары Усть-Каменогорскиниң бүдүрүлге коллективтериниң чугула херээ апаргаң.

В. И. Ленин аттыг коргулчуун-цинк комбинады арыглал тудугларын тударынга болгаш ажыглаш киирериие эвээш эвес акша-хөреңгини чарыгдан турар. Сөөлгү он чылдарның дургузунда мында өөңгүр металлургияның чугула чаа тудугларын ажыглалда киирген.

Суг арыглаар системаның ажыглалга киргени-биле бүдүрүгениң ажыглап турар суунуң 80 хуузу катап ажытлатkыны турар.

Ульба хемниң суу арыг апарган. Оон суун тускай албан доктаамал хынаап турар. Усть-Каменогорскиниң кырында хоорайлар шиталбастаан. Чечектер, ыяштар хоорайның кудумчуларын каастаан. Коргулчун-цинк комбинадының чоогунда агга-арыг зоналында кушкаштар чайтылады өткен, аннар база көстүп келгилээн.

ЧУРУКТА: Усть-Каменогорскиниң В. И. Ленин аттыг комбинадының коргулчун-цинк эзилдирер цегинде. Хоорайның санэпидстанциязының күш-ажыл гигиеназының эмчизиниң дузалакчызы Н. Огуречникова биле комбинаттың үлетпүр лабораториязының лаборантызы О. Куштарева олар агаарда доозуунуң хемчээлин хынаап турлар.

Г. ГЕЛЬФАНДЫНЫҢ болгаш Е. ШЛЕЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

МАЛДЫҢ КЕШ ААРЫГЛАРЫНГА УДУР ХЕМЧЕГЛЕР

Специалистиң сүмези

Малдың кеш аарыгларын профилактикалаары-биле болгаш оларга удур демиселди чорудары-биле ажыл-агыйларның чыл бүрүде садыл ап турар бүгү-ле эм аймаан барымдаалап көөр болза, аарыглар амга чедир үүге үзүткаттынмаадыл деп чөптүт айтырыг тургустунар. Мында чылдаганнар-ла хөй. Чижээ, кештиң нептерендгей аарыгларының бирээзи — кодурнуң бар апарган черлеринге аңаа удур демиселди канчаар чорудуп турарын хынаан санында-ла, «Х Улуг хурал» совхозка ышкаш, янзы-бүрү хажыдыышкыннар илереттинии турар. Бо ажыл-агыйга хөй чүүрда креолин-гексохлоран холумактыг концентратты белеткеп алыр сава чок болганындан креолинни оңгачада куткан суг кырынче холуй куткаш, досқаарга бус-биле чылыткан гексохлоранны оон кружкалап ускаш, демги оңгачаже кудуп ап турган болган. Шак мындыг «технология» кандыг-даа ажык бербес болгаш оон түңнелиңде мал чыл-чылы-биле кодурлап турар. Ындыг янзылыг хажыдыышкынарның ескедаа совхозтарга хаая эвес таваржыры хомудаччыг.

Эрткен кыжын Көдээ ажылагыйның дүржүлга станциязынга хойларны чүүрүнүң технологиязын үрээнинии база аарыгның кайы хире нептерээнин барымдаалавайн, кодинарны четчелээнииң түңнелиңде он чеди кодаңның малы кодурлан ааран. Ынчалзажок кодурга удур баштайгы чүүлдаңы ажыл-агый бо чылын база шынар чок чорудуп, кодан-кодан хойларны чуулаан) гексохлоран бар дижик. Ынчан:

$$X = \frac{22000 \cdot 0{,}03}{12{,}5} = 52{,}8 \text{ кг.}$$

Ынчангаш, 52,8 кг гексохлоранны база оон дөрт катап хөй — 211,2 литр сугну (52,8×4) болгаш 275 кг, азы мындыг

100—1,25
2200б—X пропорциядан:

$$X = \frac{22000 \cdot 1{,}25}{100} = 275 \text{ кг.}$$

— тышкан, норма ёзугаар 1,25 хуу креолинни алыр. Ынчан холуксаалыг эзилдиргиниң (маточный раствор) ниити хемчээли 539 кг болур (гексохлоранның 1 кезээ, сугнуң 4 кезээ база креолиннии 5 кезээ). Хүнде 1500 хойну чүүр даап болза, холуксаалыг эзилдиргини оңгачаже үш катап немей кудар кылыр белеткээр болгаш немээн бир тонна сугга-ла ийи катап хөй эзилдиргиниң онаажыр кылдыр бодап алыр. Чижээ, эгезинде оңгачага кутkан бир тонна сугга-ла 25 кг эзилдиргиниң онаажыр болза, немей кутkан таварылгада 50 кг херек.

Малды чүн тура, оңгачада эзилдиргиниң сүг немей куда-ры негеттинмээн таварылгада чүнү кылырыл? деп, специалистер бо-ла айтыра бээр боор чүве. Ынчан 500 хойну чүгаш-ла, 50 кг холуксаалыг эзилдиргини немээр болгаш мал чүн турар ниити эзилдиргини холдун кежиңге бичии дегиинкеш, дээштиг ариглаар. Эки шынарлыг эзилдириг кешти ажыңнадыр чий бээр.

Оңгачага хөй чүүрү берге ажыл, ынчалзажок совхозтарга ол өйде ажылчын күжүмүрындай чедиишпес. Ынчангаш ол ажылды чиигедири-биле малдың физиологтуг онзагай талазын — карангы черден чырыкче үнериңге түткүлдүүн — ажыглаарын сүмелеп турар бис. Ол сорулга-биле хойларны оңгачаже эжиндирип киирер черже угланган карангы коридорлуг серини оңгача чаңынга чуга маңзалардан кылып алыры чугула. Оңу хат келир талага кылыр. Хөй чүүр механизастаан оңгачаның төлевилелии «Ресмежколхозпроект» төлевилел черинден ап болур.

Ой-шаанда болгаш бүгү-ле ветеринарлыг негелделарге дүүштүр чоруткан чүүлда малдың кеш аарыгларынга удур эмнээшкин болурундан ангыда, хөй дүктү камнап алырының дээштиг аргазы дээрзи билдингир. Ынчангаш совхозтарның удуртукчулары, эмчетспециалистери үк ажылды чыл бүрүде шынарлыг организастаан чорударынче кол кичээнгей салыр үжүрлүг.

И. БЕЛЯКОВ.
Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ветеринария илдизиниң начальниги.

ДЭЭШТИГ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың июль 20-де хүлээп алганы «Республикада алкоголизмге болгаш арагалаар чорукка удур демисселди күштелдирер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалының күүселдезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ук айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал кылган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга райкүүскомнар даргаларының орлакчылары, райкүүскомнарның иштики херектер килдистериниң начальниктери, республиканың садыг четкизиниң ажылдакчылары киришкен.

Республиканың совет, административтиг болгаш ажылагый органнары, хөй-ниити организациялары Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде доктаалын база алкоголизмге болгаш арагалаашкынга удур демисселди чорударының талазы-биле айтырыгларга хамаарыштыр партия, чазактың хүлээп алган шиитпирлерин күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорутканын Министрлер Чөвүлелиниң Президиумуу демделээн.

Сөөлгү чылдарда республикада наркология албанының ажылы кескүзүү-биле экижээн болгаш арага аарыгнан аараан кижилерни эмнээр эмнелге оруннарының четкизи халбарган. Чер-черде чогуур органнарның удуртулгазы-биле профилактика-эмнелге, арагалаашкынга удур тайылбыр ажылын күштелдирер, чоонуң чурттап турар черинин айы-биле кижизидилге ажылының дээштинн бедидери-биле культура-чырыдыышкын черлериниң ажыл-чорудулгазын сайзыраңгайыдар талазы-биле комплекстиг хемчеглер ажылдап кылдынган.

Алкоголизм болгаш арагалаашкын-биле демисселдиң бир хевири — профилактика-тайылбыр ажылы чер-черде багай эвес тургустунган. Чижээ, Кызыл хоорайкүүскомнуң, Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды райкүүскомнарның иштики херектер килдистериниң эзиктер сергедир черлериниң чанында профилактика өрээлдерин тургускан. Ол-ла черлерде арагалаашкынга удур демисел чорудар тускайжыттынган улусчу дружиналар, хөй-ниити чөвүлелдерни багай эвес ажылдап турар.

Алкоголизмге болгаш арагалаашкынга удур алдынын келген чамдык тодаргай хемчеглерниң түнелиинде эзиртир арага ишкенинден хем-херек үүлгедир чоруктар республикада элээн кызырылган, ынаыг болза-даа министерстволар, ведомстволар, райкүүскомнар бо ажылды ам-даа негелдеге дүүштүр тургуспайн турар. Арага ишкенинден хоойлу-дүрүм үрээр чоруктар чер-черде ам-даа бар. Оруктранспорт озал-ондааның 41,2 хуузу эзирик чолаачыларның буруузу-биле болган. Транспортту эзирик башкарып чорааны дээш транспорт башкарар эргезин казыткан кижилерниң саны 1981 чылдың эрткен айларында өскен. Республиканың ажыл-агыйынга арагалаашкынның чедирип турар когаралы улуг. Үстүнде чылдагаандан ажыл шагының чедирип бо чылдың алды айларында республикага 8013 кижи-хүү болган, оон түнелиинде чартык миллион чыгы рубльдиг ниити продукциязы чедир бердинмээн.

Республиканың чамдык алban организацияларында, бүдүрүлгелеринде, күш-ажылчы коллективтеринде алкоголизмге, арагалаашкынга удур демисел кошкак, эш хуу судтарының, профилактика чөвүлелдериниң ажылы негелдеге дүүшпес.

Районнарда арагалаашкынга удур демисел чорудар комиссиялар тургустунган. Оларның чамдыктарының ажылы хошкак. Чижээ, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Кызыл райкүүскомнарның чанында ол комиссиялар ам-даа профилактика-кижизидилге ажылының төвү болбайн турарын Министрлер Чөвүлели четпес деп санаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга үстүнде чугаалашкан айтырыга хамаарыштыр улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң күүскомунуң үстүкү органнарының үндүрген доктаал, шиитпирлерин канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны база чугаалашкан. Ол талазы-биле дыннадыгны райкүүском даргазының орлакчызы В. П. Селюк кылган.

Районуң девискээринде алкоголизмге болгаш арагалаашкынга удур демисел чорудуп турза-даа, ыйда четпестер ам-даа бар. Улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң күүскомунуң алкоголизмге болгаш арагалаашкынга удур үстүкү органнарының үндүргени доктаал, шиитпирлерин күүседип турарында шиңгээ четпестерниң, барын Министрлер Чөвүлели айыткан. Районуң садыг четкилериниде эзиртир сускунарны садарының чурумун хажыдар чоруктар чаңгыс эвес удаа ялеретпингеп. Оон-биле кады арагадан эмнедир ужурлуг кижилерниң учёдуп район эмнелгезинде тургускан болзада-даа, ол айтырыгны шиитпирлеп турарында база четпестер бар. Райкүүскомнуң иштики херектер килдизи, хөй-ниити организацияларының күш-ажылда хаара туттукмаан кижилер-биле профилактиктиг хемчеглерни кошкак тургускан. Район Советиниң күүскому алban организацияларда, бүдүрүлгелерде арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктар-биле демисселди канчаар тургусканын доктаамал контрольдавайн турар болгаш оон удуртукчуларындан ол талазы-биле чогуур негелдеги тургуспайн турар.

Президиум хуралынга демделеттинген четпестерни чайладыр талазы-биле дээштинг хемчеглерни алырын Тыва АССР-ниң Иштики дерактер министерствозунга, Кадык камгалал министерствозунга, хоорайкүүскомнарга, хоорайкүүскомнарның иштики херектер килдистеринге, ведомстволарга дагзын турар доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

КНО-ның чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле комитединиң эдлеглиг сессиязы ажылын Женевада Нациялар ордузунда доозган. ПМА-ның корреспондентизи Р. Вавилов совет делегациязының баштыңы В. П. ИСРАЭЛЯН-биле ужурашкан, бо чылын комитеттиң ажылының түңнезиниң дугайын чугаалап бээрин оортан дилээн.

ДЕЛЕГЕЙГЕ БЫЖЫГ ТАЙБЫҢНЫ ХАНДЫРАР

Чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле комитеттиң сессиязы делегейниң ыарыдаан байдалдарында, кажан АКШ-ның чагырыкчы болуктери болган НАТО талазы-биле оон эвилелдилери чепсегленишкинни эдерге будүрериниң шынар талазы-биле чаа үе-чадазын делегейге доңнаштырар, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга моондайтаар дээш боттарының хөделиишкиннерин идепкейжиде берген мындыг үеде эртикен деп. В. И. Иераэлян чугаалаан.

Чепсегленишкинниң дүжүрериниң айтырыгларыга хамаарыштыр боттарының принципиалдыг политиказын барымдаалаан. СССР социалистиг өске-даа чурттар боочепсекти эдерге будүрери улам улуг хемчеэлдерлиг болуп, чыл бүрү 600 миллиард долларны сыырып турар чорукту чок кылырынче угланган боттуг чугаалажышкынпарже болган тодаргай дүжүрүп алышкынларны чедип алырынче угланган шугумну чайгылыш чок болган инициативаны чоруткан. Совет күрүнеиниң тайбыкче, чепсегленишкинни дүжүреринче политиктиг тура-соруу СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чаа күш-биле илергейлеттинген, чепсегленишкинниң дүжүрериниң талазы-биле бир өөр инициативаны болгаш саналдарны оон ажылының үезинде көдүрген. Чепсегленишкинни дүжүрериниң талазы-биле комитеттиң документизи кылдыр ол саналдарны тарадып берген болгаш дугаалажышкынынарның бүгү кирженчилеринге эки билдингир. Чепсегленишкинни дүжүрериниң талазы-биле кол айтырыглар дугайты үр хуусаалыг программа тайылбырлаттынган СЭКП-ниң XXVI съездинниң материалдарынга сонуургал оларда киргеи саналдарның чугудазының болгаш боттуунуң дугайын хереченлеп турар.

Ядролуг боо-чепсектерни эдерге будүрериң шеглөөрининң айтырыгларының талазы-биле база ядролуг боо-чепсекти дүжүрер дээш чугаалажышкынларны комитетке эң дүргеп эгелээр дээш социалистиг чурттарның делегациялары чайгылыш чок туружун келген. Социалистиг чурттарның ниити туружун илергейлевишаан, ГДР ол айтырыг дугайты тодаргай чугаалажышкынларны белеткээр соругламбле сүмележилгелер эрттирер дээш саналды киирген.

АКШ-ның чазаанын нейтроннуг чепсекти будүрүп эгелээр дээш шиитпирни социалистиг чурттар болгаш өскеда хөй-хөй күрүнелер шиитпирлиг буруу шапшышаан, ону тайбынның болгаш чепсегленишкинниң дүжүрериниң херээнге чөнгээ кылдыр көргеп. Нейтроннуг чепсекти будүрериң, мөөнүзөрин, нештередирин болгаш ажыглаарын хоруур дугайында делегей хемээнин ажылдап кылыр ажылы бөлүктү дүргеп тургузаарынче ниитгырган документини комитетте киирген. Ындыг керээниң төлевилелин көөр кылдыр социалистиг чурттар 1978 чылда-ла киирген. Ынчалажок АКШ-ның болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелилериниң чөрүшкек туружуңуң улазындан ол саналдар дугайты сессиязга дутуружун алышкын чедип алдынмаан. Ол бүгү чүүлдер болза, чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле шиңгыы чугаалажышкынларга барыын талакы чамдык күрүнелериниң айыскылалдарында белеп чорукту чогу комитеттиң хүн чурумунда турар айтырыглар дугайты тодаргай бурунгаарлаашкыны бистеринң чедип ап шыдаваанывыстың кол чылдаа болган.

Сөөлгү үеде делегей байдалы нарыдай бергенин дугайты ийи янзы санал-ондалдарның чогун эрткен чугаалажылга тодаргай көргускен. Ынчалза-даа пессимизмге алырыл бодавайн турар бис. Тайбың болгаш чепсегленишкинни дүжүрери бистиң үевисте кижи төрөлгөтөнниң догуиаашкыныңың боттуг болгаш кара чагыс негелделери-дир, олардан өскээр шилип алышкын чок дээрбинге ССРЭ ханы бүзүрелдиг.

Комитеттиң моон соңгааргы ажылынга хамаарыштыр совет делегациязың саналы туралары-биле алырга, айыл эртирикен түүлдерни чедип алдынмаан. Ол-ла дээрге Чикагога чаа өөредилге чылы эгелээр сентябрь 9-туң хүнүнде акша-хөреңгилериниң ажок чедишпезинин уламыидан хоорайнып дыка хөй школалары ажыттынмас, дыка хөй өөредилге программаларын кызырар, оңон башкыларны ажылдан үндүрер деп турар дээш ол-дур.

«Чыл мурнунда хоорайга күрүне школаларының хөй нуруузу ай-айы-биле ажылдавайн барган шак ындыг ханы кризистиң эрининң мырыкай кырында турар бис деп», Чикагонуң өөредилге эргелелиниң баштыны Дж. Горкоум минии чугаалаан.

(СЭТА).

Женева.

(ПМА).

Комитеттиң секретариадынга августуң төнчүзүнге чедир делегейниң янзы-бүрү чурттарындан чедп муң ажыг чагаалар киргенин түнелиинде демделгенсей-дир мен. Олардың хаптарының хөй нуруузунда — «Черни — ямыдырал-чурттаарынга» деп демделгел бар болган. Комитетте толээлеттирген чурттар оларга дааңдырган хүлээлгени олар күүсетсин дээн дөрт кыйгырыг ол өөстерден илергейлеттинип турар. Совет делегация кандыгыл дээрге. КНО-нуң чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле комитединиң ажылынга эң идепкейлиг киржирине, делегей ниитилежилгелеринин ажаа ойлаган соругларын күүседирине ядыг бээрине белеп бис.

ИЙИ АМЫДЫРАЛ-ИЙИ ДЕЛЕГЕЙ

Чаа өөредилге чылы

Делегейниң янзы-бүрү чурттарында миллион-миллион школачылар парталар артында олурукан. Социализм чурттарынга ол дээрге күрүнеиин сагыш салышкынынга болган кичээнгейниң бүргеткен ажыл-төлдериниң хөглүг болгаш өөрүшкүлүг байырлалы-дыр. Капитал чурттарынга чаа өөредилге чылы бир янзы байдалда эгелээн, чидигленген экономиктиг кризистиң байдалдарында ол чурттарга өөредилге хөй-хөй миллионнарга чедип алдынмас чүүл болуп бар чыдар.

Социализм чурттарында

ПРАГА. Сентябрьның бири чурттун 2,5 миллион өөренкичилериңге ёзулуг байырлал болууп дээш Чехословакияга бүгү чүүлдерни кылган.

Спорт залдарлыг, лабораториялардыг болгаш техниктиг кабинеттердиг чүс ажыг чаа чырык, дөлгем школаларның болгаш профтехучилищелерниң эжиктери ол хүн ажыттынган. Тергиин эки шимелделиг он-он миллион өөредилге комнарын болгаш пособиелерни чурттун ном үндүрер черлери парлап үндүрген, олардың дыка хөйү халас. Өөредилгеге херектиг бүгү-ле чүүлдерни чурттун үлептүрү чогуур үезинде кылып үндүрген.

• • •

БУДАПЕШТ. Тургустунган чаңчыл ёзугаар Венгриянга школаларның бирээзинге чаа өөредилге чылының эгелээнинин демдээ кылдыр августуң сээлгү воскресеньеазинде байырлыг хурал эрттирер эргени бээр. Бо чылын ындыг байырлалдыг ёзулал бүрүнгү хоорай Шорашпатакка Ференц Ракоци аттыг гимназиянның бажыңының баарынга болган.

Бодунуң 450 чылын деидеглеп турар гимназиянның башкыларының болгаш сургуулдарының мурнунга ВУР-нуң культура болгаш чырыдыышкын министри И. Пожган чүве чугаалаан. Чүүле биилгер чедип алырының эвес, харын социалистиг шинтилелдин хамаатының нижизидериниң база төвү болур школаның ажок-улуг ролюн ол онзалап демделээн.

Сентябрьның 1 өзүп орар салгакчыларның амыдыралынга сотпел өөрүнүт болуушкун болзуп дээш республикага хөй чүүдерни кылган. Чаа өөредилге корпустарын ажыллалга киирген, башкылар коллективтерин долдур четчелээн. Бо беш чылда улус өөредилгезинин системазын улам шиңгээ хемчүдеринге 16 миллиард чыгам, тодаргайларга эрткен беш чылдаазындан 50 хуу хөй форинт ангаңы тускаланган берген.

• • •

ГАВАНА. Чаа өөредилге чылының эгелээникин дугайында медээ кылдыр бүгү Кубага сентябрь 1-ниң эртенинде коңгалар өткен. Дыштанып, улам улуг күш болган улам омакшылдыг хөөп киргеи куба ажы-төлдер улуг хоорайларга-даа, эң ырак-узак даглыг суурларга-даа ол хүн парталарга олуруп, чаа өөредилге номнарын ашкан. Уругдарыг эртем-билигни чедип алыры дээш революция бүгү тапрыичалыг байдалдарны Кубага тургускай деп, «Гранмаа солуп ойлалап демделээн.

Кичээлдер дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринде, ажылчын-тараачын школаларда база эгелээн. Бо өөредилге чылында чуртка үш миллион ажыг кижи — чаштар, айыыл болгаш чогуур назылыг кижилер өөренир, биригээр чугаалаарга үш куба кижинин-ле бирээзи өөренир. Ындыг түүлдү Латин Америкадың чаңгыс-даа чурт бидбес.

Капитал чурттарында

РИМ. Эң байлак культура чаңчылдарлыг чурт, Дантениң болгаш Леонардо да Винчиниң төрээн чурту — Италияда — чурттакчыларның беш ажыг хуузу адыя салырында орунга амдыгаа чедир демдек тыртып каар. Италиянын эң сайзыраңгай областарының бирээзи — Ломбардияда безин шуут бижик билбестерниң саны 80 муң кижи чедип турар, а оон административтиг төвү —Миланда помчуп-даа, бижип-даа билбес муң-муң кижилер санаттыңын турар. Апеннинныларда яңгызы-биле 10 миллион чурттакчылар бижикти мелдүк-халдык билир.

НЬЮ-ЙОРК. Чикагонуң школаларының кырында чаа кризистиң кара булуттары диргелип келген. «Чикаго трибүн» солуннуң дыңнатканын ёзугар алырга, өөредилгениң хоорай эргелелиниң бюджединин ындында-да кедергей чедишпее чоруу улам улгадып. 1982 чылда ажок улуг түң — 157 миллион доллар болуур. Ол түл дээрге, Чикагога чаа өөредилге чылы эгелээр сентябрь 9-туң хүнүнде акша-хөреңгилериниң ажок чедишпезинин уламыидан хоорайнып дыка хөй школалары ажыттынмас, дыка хөй өөредилге программаларын кызырар, оңон башкыларны ажылдан үндүрер деп турар дээш ол-дур.

«Чыл мурнунда хоорайга күрүне школаларының хөй нуруузу ай-айы-биле ажылдавайн барган шак ындыг ханы кризистиң эрининң мырыкай кырында турар бис деп», Чикагонуң өөредилге эргелелиниң баштыны Дж. Горкоум минии чугаалаан.

(СЭТА).

Америк-шериг болуктериниң авантюристи соругдалдарын болгаш АКШ-ның администрациязының нейтроннуг чепсекти будүрер дугайында шиитпири делегейниң деңнилелиг хөй-ниитизин делегейге аймыл чок чорукка болгаш боо-чепсектерни дүжүрериниң талазы-биле чугаалажышкынларга соңгуг деп көрүп турар.

ЧУРУКТА: барыын-герман «Үнзере цайт» солуунда парлаан плакатта «Нейтроннуг бомба — сөөгизин!» деп медеглээн.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕРЗИИ ШИИТПИР

Нейтроннуг бомбаны долгу хемчеэлге будүрүп эгелээр дугайында АКШ-ның президентизи Р. Рейганның шиитпири дерзии болгаш бүгү кижи төрелгетенге недерген айыылдыг шиитпир болуп турар деп. Дайын хоочунарының совет комитединиң харымсаалгалыг секретары, Совет Эвилелиниң Маадыры А. П. Маресьев СЭТА-ның корреспондентизиңбле беседазынга медеглээн. Америк атомнуг бомбаны 1945 чылдың август 6-да Японияның Хиросима хоорайының кырынче октаандан бээр 36 чыл болганының хүнүнде — 1981 чылдың август 6-да ол шиитпирни америк чазактың хүлээп алганы — кижи төрелгетенин болгаш Хиросима хоорайның үжен алды чыл бурунгаар атомнуг бомбаланышкынга өлген муң-муң тайбың чурттакчыларының тураскаалын дерзии ёзу-биле доромчылаанны болуп турар.

Америк дайынзырайтар нейтроннуг бомба шинаш эң дерзии чепсекти харын-даа «буянныг» чепсек деп адап турарлар. Кижилерни массалыг-биле хыдыг узуткаарының кандыг-даа чепсээ буянныг болур бе, ынчаш?

Нейтроннуг бомбаларны АКШ-ның девискээринге кадагалаар деп америк администрация бадыткарын оралдажып турар. Ынчалзажок нейтроннуң бомба болуукун будүжүүнүң талазы-биле тактиктиг чепсек болуп турар болгаш ону Европага ажыглаар кылдыр планнаан. Барыын Европа күрүнелериниң девискээринче «шургун» кирип келир совет таңныларны узутказарынга нейтроннуг бомба эргежок чугула деп, Пентагонның генералдарының медеглелдерин ол дугайын тодаргай хереченлеп турар. Каттышкан Штаттар ол «талкыларга» удур бодунуң эвилелчилерин «магадылап» турар, ынчаарга Барыын Европа чурттарының хөй миллион чурттакчыларының тайбың эргим үнелиг—делегейниң ниити дайынының үезинде совет улус 20 миллион кижизин оскунган болгай. Ынчангай бистиң бүгү чонувус болгаш дайынның совет хоочунчары америк администрацияның нейтроннуг бомбаны будүрүп эгелээр дээш кембуруулуг шиитпирни шиңгээ буруу шаап, ол шиитпирге удурланмышкынының бүгү делегейде калбарган кампаниязын деткип турар. Пентагонның дайынзырак генералдарының кем-буруулуг ол планнарын тайбыңга ынак күштерсий шаап шыдаар, кижи төрелгетенин сарыылдыг үгаап-бодалы тиилээр дээрзинге бүзүрээр бис.

Совет улус тайбыңче кезээде чүткүп келген болгаш чүткүп-даа турар. Ынчалза-даа дайынзырак күштер бистерни кажан-даа коргудуп шыдавастар. Маадыр-хоорай Киевке мемориалдыг комплекстиң байырлыг ажыдышкынынга эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «...Бистиң политикавыска хамаарыштыр хоозун чүлчүрүүшкүнпарны, шүүлдээшкиннерни, биске кыжаныышкынпарны чаңгыс эвес удаа дыңнаан келген бис... Бир эвес бистерни азбадаптар болза, дайынзырак империализмниң кандыг-даа чөнгээзинге дүрген болгаш дээштиг харынны берип шыдаар аргалыг бис».

(СЭТА).

Төрээн чуртун, Апрель революциязының дайзынларының меге пропагандазынга алыскаш, кагган афганнар катап ээп чанып кээн турарлар.

Эрткен чылын Афганистанче он-он муң кижи чанып келген. Ол дээрге Улусчу-демократтыг партияның болган АДР-ниң чазаанын чорудуп турар политиказынга чурттуң чонуунуң бүүрел, хүлээп көрүп турарының демдээ болур. Чанып келгеннер чуртка чаа амыдыралды тургузарынга идепкейлиг киржирине белеңин илередип турар. Ээп чанып келген афганнарга хууда аймыл чок чорукту, чурттаар черни шилип алырының, кылыр ажылының хостуун, аграр реформаны боттандырарынга киржирин магадылаан чазактың чоокта чаагы медеглели оларның хаяы хүлээп көрүүшкүнүн чаалап алган.

ЧУРУКТА: афган ог-бүдениң чуртунче ээп чанып кел чорууру.

СЭТА-ның тускай корр. Г. НАЖЕЖДЕННИЙ фотозу.

ИРАНДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Президент М. А. Раджаи биле премьер-министр М. Дж. Бахонарның өлгеи-биле холбаштыр Иран Ислам Республиканың удуртукчузу аятолла Хомейни империализмге удур тура халышкан чонну коргудуп хоржок деп медеглээн. Олгеннериң орнунга чаа удуртукчуларны чон сонгуп алыр, бистиң салып алган соругларывыстың адын бакырадыр дээш массалыг информацияның барыын таланы чепсектери чежемейниң-даа чулчурүп турза, оларның олгеи бистиң демисселивисти ара доктаадып шыдавас деп, ол онзалап демделээн.

Иранның даштыкы херектер министерствозу медеглел үндүрген, премьер-министриниң канцелярязының бажыңына чазылдырышкынны «кем-буруулуг америк империализм» болгаш делегейниң сионистиг организациялары кылган деп буруудаткан. Иран улустуң дайзыннарын империалистер болгаш сионистер камгалап, кижиниң аргелерин камгалаар дээр чылдак-биле Иранга удур сүлчээлежип, америк империализмниң болгаш оон өмээржикчилериниң кеминг үүгедишкиннерин чаап-чажырып турар дээрзин эки билир бис деп ол документинде чугаалаан.

Өлген М. Дж. Бахонарның орнунга чагырыкчы Ислам республика партиязының чаа удуртукчузунга камгалалдың дээдги чөвүлелиниң кежигүү, меджлистиң (парламентинин) депутады Ходжат-оль-Эслам Али Хасейни Хәменеинни сонгаан.

Премьер-министриң канцеляриязының бажыңына частырышкын үезинде 8 кижи өлген болгаш 23 кижи балыглаңган деп албан хуузу-биле дыңнаткан. Балыглаңнарның аразында камгалал министри болгаш Иранның камгалалының дээдги чөвүлелиниң төлээлекчизи полковник С. М. Намджу, полиция начальниги полковник Вахид-Дастгерди, курлар чер шеригленнин командылакчызының орлакчызы генерал Шарафгах, премьер-министрнин каш-даа ажылдакчылары бар.

Ислам трибуналдарының шииткелдерин ёзугаар Иранда ам-даа 39 кижини — чөөн үеелдиг организацияларның кежигүннерин болгаш талалакчыларын шаажылап өлүрген. Албан черлеринче, «ислам революционизының камгалакчыларының» комитеттеринче чепсектиг халдаашкынпарның дугайын, айыыл чок чорук күштериниң болгаш Иранда ёзу-чурум удурланакчыларының дайынчы болуктериниң аразында аткылажышкынпар дугайында дыңнадыглар ядыг-бүрү иран хоорайлардан кээп турар.

• • •

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның түр президент төвүлели аятолла Мохаммед Реза Махдави-Кинниң кандидатуразыи иран парламент бажыңында бомба частырышкынының үезинде өлген премьер-министр М. Дж. Бахонарның орнунга чүүткүп келген болгаш чүткүп-даа турар. Ынчалза-даа дайынзырак күштер бистерни кажан-даа коргудуп шыдавастар. Маадыр-хоорай Киевке мемориалдыг комплекстиң байырлыг ажыдышкынынга эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «...Бистиң политикавыска хамаарыштыр хоозун чүлчүрүүшкүнпарны, шүүлдээшкиннерни, биске кыжаныышкынпарны чаңгыс эвес удаа дыңнаан келген бис... Бир эвес бистерни азбадаптар болза, дайынзырак империализмниң кандыг-даа чөнгээзинге дүрген болгаш дээштиг харынны берип шыдаар аргалыг бис».

(СЭТА).

АГРЕССИЯ ҮРГҮЛЧҮЛЕП...

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республиканың девискээринче шургун кирип келген мурнуу-африка агрессорлар Анголаның тайбың черинге олуы-чидимин, үрегдөшкиннерни үүлгедип турар деп, АНГОП информацион агентилел айыткан. Кахане, Онжива, Шангонго хоорайларны агрессорлар араатанныг ёзу-биле бомбалаан. Хөй улетпүр будүрүлге черлери, школалар, эмнелгелер, чуртталга баңыннары будулган. Хөй чүс тайбың чурттакчылар өлүрткен.

АКШ-ның президентизи Рейганның болгаш НАТО-ның өске-даа күрүнелериниң дорт деткимчезиниң түнелиинде интервентилер дерзии үүлгедиглерни кылып турардыр деп, АНГОП агентилел демделээн. Каттышкан Штаттарның болгаш НАТО чурттарының берген амгы үениң эң чаа боо-чепсээн база шериг техниказын мурнуу-африка расистер амгы агрессия үезинде ажыглап турар. Тайбың чурттакчыларга удур үүрмектелир болгаш ортендирер бомбалары, химиктиг чепсекти, хыдыкчы самолёттары, танкыларны болгаш броневранспортёрларны агрессорлар база ажыглап турар.

ЛИССАБОН. (СЭТА). Анголаның мурнуу девискээринде эң улуг үлептүр төвүп — Лубанго хоорайны эжелеп алырын агрессорларны оралдажып турарын Ангола Улус Республиканың Португалиядагы элчизин А. Ж. Себастиаңо парлалга конференциязынга медеглээн. Мурнуу-Африканың расистериниң соругазы — Ангола-биле кызыгаарлашкан Намибиянын девискээринге «санитар куржаан» тургузары болуп турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА) Анголаже араатанныг болгаш өлүрүкчү халдаашкыннарны кыдып турар мурнуу-африка агрессорларны Рейганның администрациязы чүгле бүрүү шаппаан эвес, харын-даа оларның дайынзырак дорзин үүлгедиин бүрүн деткип турар деп «Мурнуу Африканың улустарының хосталгалыг движениези-биле эң-сеткил каттыштырылганың конференциязының» организациязының медеглелинде айыткан. Вашингтонның деткимчезинин түнелиинде мурнуу-африка агрессорларның Анголага удур дайынзылам күштелген дзорзин медеглелде демделээн.

БИЛИГЛЕР БАЙЫРЛАЛЫ

Баштайгы конга кыңгырадыр медээлепкеп. Сентябрьның бирии билиглерниң байырлалы деп чөптүү-биле адап турар. Он бирги бешчылдың баштайгы чылында 40 млн. школачылар өөренип киришкеп, оларның дерт миллион хирези школаның эргинии эң баштай артап кирген чаа өөредилге чылының онзагай түүлү — бедеткел болгаш нуль классчар болуп турар, ында алды харыглар өөренип кирген.

Баштайгы школа хүнүнүң дугайында СЭТА-ның корреспондентилери моон адаанда чугаалап турар.

МОСКВАДА ЧАА ШКОЛА. № 784 школаның чаа комплекизи найысылалдың чаа микрорайоннарының бирээзинде ажыттынган. Бо школага 1176 өөреникчи өөрешир, шупту үжен класстыг. Кабинеттер эттиг эт-херекселдерлиг, эң чаа техника-биле хандыртынган. Мында электроникуг экзамен үлгээп алыкчылары безин бар.

Эге класстарга аңгы блокту тускайлаан. Ында дыштанылга өрээлдери, класстан дашкаар ажылдарынга болгаш ойнаар өрээлдер база бар. Концерт залы, столовая, библиотека. Бүдүүлге мастерскаялары фабрика цехтеринге дөмей. Спорт комплекизи мырыңай кайгамчык. Эштир бассейнниң суун автомат солуп турар.

Бо чылын Москвада 19 чаа школа ажыттынган.

О. СВИСТУНОВА.

Москва.

* * *

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ. Ленинградтың № 181 школазының бирги классчылары Төрээн чуртунуң революшчу болгаш дайынчы эртикен үезинче аян-чорукту школазында кылган. Ында тускай музейин ажыткан. Уруглар Төрээн чуртунуң маадырлыг төөгүзүн ханызы-биле өөренип турарлар.

Н. КРУПЕНИК.

Ленинград.

* * *

АЖЫЛ ШУПТУ ҮНЕЛИГ Харьковтуң үстүкү классчылары «Кым болурул» деп айтырыгга харыынны профгруппаның талазы-биле школалар аразының эң улуг политехниктиг төвүнден ап болур. Харьковтуң ленинчи комсомол аттыг ужар түүл заводунуң сураглыг ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Попов өөредилге комплекизинiң дүлүүрүн уругларга тывыскан.

Саналга төптүг, мастерскаялардың, автодромнуг корпустарны тудар акша-хөрениин хоорайның шеф бүдүрүлгелерп тускайлап берген. Дагдыныкчы специалистерни база чорукган. Ийи муң школачы өөренир бо төпке уруглар хоорайга чугула хөй-янзы мергежилдерни чедип алыр.

В. ГАТАШ, ПИКОВСКАЯ.

Харьков.

* * *

ШУПТУВУСКА ТӨРЭЭН ДЫЛ. Бураи деп казах ауылдуң Ленин аттыг ортумак школазынга «Бузулбас пайырал» деп баштайгы кичээл сентябрь 1-де эгелээн. Фронтучу чораан башкы К. Нургалиев кичээлди эрттирген. Казахстанның Россияга каттышканының 250 чылынга кичээлди тураскааткан.

Ада-чурттуң Улуг даймының чылдарында башкы боду украин, белорус, орус улусбиле кады фашистерге удур демисежип чораан. Прибалтикага аар балыгланган соонда ону Москвага госпитальга эккелген, кудар хан херек апарган, ону москвачылар берген...

А. ИБРАЕВ.

Усть-Каменогорск.

* * *

ЭРЕС-ДИДИМ ЧОРУКТУҢ КИЧЭЭЛДЕРИ. Сталинград тулчуушкунуунуң маадырлары Волгоградтың элээн хөй школаларынга баштайгы кичээлдерни эрттирген. 39 чыл буруугаар, сентябрьның шак-ла мындыг хүнеринде, маңаа болган изиг тулчуушкунуң дугайын олар уругларга төөгүп бергеннер.

Эрес-дидим чоруктуң кичээлдери сураглыг Мамаев курганга база эрткен.

И. БИРЮКОВА.

Волгоград.

* * *

ШКОЛАЖЕ — ОЙНААРАКТАРЫ-БИЛЕ. Кярла чурттуг, алды харлыг Суур деп уруг сентябрь бирде школага бирле дугаар келген. Оон сумказынга кыдыраактар-биле кады Мымми деп адыг оглу база чораан. Бичии уругларның өөредилгези школада оюннар-биле хөй кезиинде холбашкан.

В. ПАШИН.

Ташкент.

Сильва КАПУТИКЯН.
Армян шүлүкчү. ССРЭ-ниң күүне шаңналының лауреады.

ТАНЫЖЫҢАР

...Бодум дугайгы чугаалаарга, 7-8 чыл мурнуда Егвардтың Культура бажыңынга меңээ тураскаатказ кежээ уттуидурбае. Мага хандыр шүлүктеп-шүлүктеп олуруп алырымга, даргалакчы тургаш: «Егвардтың чурттакчылары Сильва Капутикяннı суурнуң хүндүлүг хамаатызынга соңгаан» — деп мындыг. Сүрээдээнимни намдадып алгаш: «Че, харын, хамааты болганында, меңээ чурттаар оран-сава херек апаарлыр» — деп, баштактанган кижи мен. Оон-баштак барза-барза, чангыс өрээлдиг чурттаар бажын өрдери болуп хуулa берген дивес силер бе! Ам ол өрээлимде хөөрай даш-шимээнинден шелээткеп, элээн каш чылларда чогаал бижип олур мен.

ТӨРЭЭН ЧУРТКА ЫНАКШЫЛ

Аваларың ынакшылы ханы, дүп чок.
Аан, ол дээш үне-долуу кызыгаар чок.
Адыг безин мугулай чаш доллдарынга
Аажок ынак, хумагалыг болур болгай.

Ынакшышкан чүректериң оду чидиг.
Ынакшылдың хуулгаазыны турар чүве.
Хөөкүй эжин оскунупкан көге куш-даа
Хөлүйүпкен олургулаар ышкажыгай.
Ынчалза-даа кижилерде бойдуста чок
Ынакшылдың хуулгаазы турар чүве.
Төрээн чурттун имнеп келир чырыы-биле
Төрүттүнген бажын оду шакпа ыңдыг.
Бедик, өндүр ынакшылдың күжү кижээ.
Медерел чок бойдуста дег, чайгаар келбес.
Сеткилдиң ол дээжизин чаалап аар дээш,
Черииң төлү үр-дээ улчуп, тояп келген.

Очулдурган С. МОЛДУРГА.

ХҮРГҮЛ-БОРАНЫҢ ЭЭЗИ

Аттыг-сураглыг буурул Өдүгенниң үндезин чурттакчыларының бирээзи Соколов Сайдамович Хойлук чораан. Ол 80 ажыг чылдарда чурттаан, чоокта чаа мөңээн. Оон хеймер кызы — Полина. Ол бичии кавайлыг турда-ла, оон ада-иези ону эрмаш доор үеэтпеттиг эзерлиг иви кырынга чыпкыр шарып, алгаш, тайгасынны бир кылдыр көжүп чораан. Полина бичии чажыпдан-на улуг уйгу-чыдын-даа чок, орлан-шоваа урут чораан.

Ол алды-чеди хар үзе четкешкеде, чайлар хавырыч, мындылар саан эгелээн. Оон бир дугаар суудун шикеп малы-даа иви, ынчангаш бо мал оон амыдыралы-биле тудуп холбаалыг. Бо аразында Даштыг болгаш Булук Өдүтеннерде. Азас бажында, Серлиг-Хем девискээринде оон баспаан дажы чок дизе хөөрем эвес. Оон ойнап өскен хопшактары Чаагай-Орту, Мыйыс-Хонаш, Кадыр-Суг чайлаглары, кыштаар черлерп Улуг, Бичe Баш-Хемпер, Сай-Тайга, Олаган, Салдыг-Хөл тайгалары ол.

Дөртен чылдарның ортаа үезинде аныяк кыс Полина Өдүгенде база бир тергиин дээн ачы Бараан Самбуунуп хеймер оглу Орай-оол биле өг-бүле тутканнар. Чаа өг-бүленiң шайлалга ёаулалы Улуг-Баш-Хем унупга кожайын тургулаан тоңу чадырларга болган. Шайлалга кончуг бөдүүн, ынчалза-даа чораан эртпеп. Самбуу ирей улуг чаны сокпан, цвинии хоюг суду-биле сүттээн чаагай сарыг шай аартап, чаглыг эът чип, чаа өгленген оол, кыстың келир үедети аас-кежиктиг амыдырал-чуртталгазын алгап-йөрээн каан ол-ла.

Чеденги чылдарда 2-3 чыл үзүктелишкинии саналаска, Полина биле Бараан өгленгенден бээр иви ажылындан үзмээннер. Кандыг-даа кадыгберге чылдарда олар төрүүр чүс баш мындыдан алыр анайны 77-ден черле-бадыр-бааннар. Ынчангаш 30 ажыг чылдар дургузуунда оларның азырап каан анайларын ортумаа-биле санаарга, күрүелге 4000 ажыг ивини олар өстүрүп бергеннер.

Полина, Бараан Орай-оолдар ам Тожуда «Май 1» совхозтуң ивижилери болуп, Иви-Хемниң солагай талакы бир улуг адырыы — Серлиг-Хемде чайлааннар. Бараан Самбуевич бо Серлиг-Хемниң бригадазының бригадири. Бөригадада 12 кодан 3050 баш ивп бар. Бригада бо чылын күрүнете 400 баш ивп дужаатаган, азы бирги сорттуң 30 ажыг тонна ивп эъди дужаатынган.

1981—82 чылдарның кыжынында күрүнете 500 баш ивпин бригада дужаар. Ол ивилерни ам тускайлаң үснеп болгаш семирти азырап турар.

Бо 1981 чылда Орай-оолдар төрүүр 105 баш мындыдыңдан 98 анайны меңги чаагай доруттургаиннар. Силиг, чараш аналлар ам салаалар дег хүрең мыйыстарлыг шеверпин баштарын аазок бедидир бөлүрүленнеп даглар, тейлер белдериңде, хем унунда хүргүл-бора апаргылаан челип чоргулаар.

Чаңгыс-даа мындыны кадарып-хайгаарап, ону чараштыр оолдадып алырының бергезин чүге деанээр. Адак-бышкаа чиик, аңжыргы малдар кайпаар-даа маңнажып чоруй баар, каяа-даа төрүп кааптар, бөлүп, кажаалаар эвес. Уйгудыжын билбес, эң шыламыста-да кижи ону азырап болур. Шилгедек, шевергии дурт-сынныг, чойган, пештүг тайгаларның арыг чаагай агаары сиңип калган алмыңдан кызыл хүреп шырайлыг, кыдырыктыг кыпгыыш олурар улуг карактарлыг бо тыва хөрөөженге ыңдыг күш, ыңдыг чаагай тура-сорук та кайыын тыптып кээп турар чүве!

Полина Хойлуковна аныяк уругларны ивп ажылынче таарга тудуп, хандыкшыдар үеэлээ-биле кызымаккай болгаш үре-түңнелдиг ажылдан чоруур. Оон өөредип каан нанчы кыстары Өдүгенде-даа, Хам-Сырада-даа хөй. Маңаа чижек кыдыр Мария Чамыяның кызыл болур. Ону Полина Хойлуковна суурдан эдертип эккелгеш, майгынынга тургузуп алгаш, ивп малдадып өөредип каан. Мария ам тускай өг-бүлелиг, улуг кадарлы. Ол амгы үеде дагдыныкчы башкызы-биле кожа Серлиг-Хемде чайлап олурар.

— Аныяктарны ивп ажылынче хаара тударда, мен бодаарымга, хамыктың мурнуунда оларны малга шиңек, ону кээргээр, чараашсынар кыдыр өөредири болур — дең, Полина Орай-оол чугаалап олурар.— Малга сонуургалы чок, мал дээш сагыш салбас кижилер оларның аразынга дойтаавас, бир өөрге суурда шагда-ла чеде берген турар.

Орай-оолдарның өг-бүлезинде база бир солуп чүве — оларның уругларының бөрүк шүүтү шиккилер болуп ооруп олурары болур. Улуг уруу Валентина Кызылда кедээ ажылгагай техникумуп доскаан, элээн каш чылдарда «Май 1» совхозтуң Хам-Сырада-даа ивп бригадазынга бригадирзээ. Ам чаш уруглуг апарганындан түр шилээпе. Оглу Олег 1977 чылдан эгелеп ивп кадарган. Ол ам ажылезинiң болгаш, тускай эът оранныг, ажа-төлүг база бир улуг кадарчы. Оон коргузуу чылдан чылче бедии олурар. Оон бачеви Евгений ада-иезиниң дузалакчызы. А оон бичe Зоя бо чылын 10 класс доскаш, ам Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумунга киргеннiң шылгалдазын чедиишкиниг дужаагаи, зоотехник болур күзелдиг. Ол хеймер оглу Орлан ам 9-ку өөренир. Бо хүннерде ол ажылезиниң аалында бала-ла ивп кадарчыны турар.

Орай-оолдарның майгынында республика солуннарындап эгелээп төп солуннар, журналдар дыка хөй. Ол бүле кежигүннерни туралаан солуун, сеткүүлүнге, чагыдылганы олар эрткен чылын кыптанналр.

Полина Хойлуковна улус депутаттарының Тожу район Советиниң депутадынга сөөлгү чылдарда пйи удаа удаатыр соңгуткан. Чонуң бүүрелии шынаытказ база болгуи телептиг чоруу-биле кижилерниң хүндүтпелии чедип алган кижи депутатка пйиүш удаа соңгудуп болур.

Ажыл амыдыралынга телептиин, арат чонунга алдар хүндүлүүн, ажы-төлүн ажылтыр эки кижилер кыдыр өстүрүп, кижизидип чоруурун барымдаалаан. 1979 чылда Полина Хойлуковна Орай-оолду «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан.

М. ЭРГЕП.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ, КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Партия болгаш совет чазак улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай хөгжүдерин, школага күш-ажылчы, мөзүшынар болгаш эстетиктиг кижизидилгениң хевирлерин болгаш методтарын сайзырадыгайжыдар, аныяк салгалды мергежил шилип алырының талазы-биле ажылды күштелдирер, кежээки болгаш бот-өөредилгени экижидер талазы-биле тодаргай сорулгаларны айыткан.

Районнуң улус өөредилге кылдызының ажылдакчылары, школаларның башкылар коллективтери боттарының ажыл-чорудулгазын ажыл-ишчи, шүүмүлдекчи ёзу-биле түңнеп көргеш, эрткен 1980—1981 өөредилге чылында чамдык нөкүү ажылдарны чоруткан. Бүгү школалардан ниитизиниле 220 класс болгаш 229 башкы чүс хуу өөредилгени чедип алганнар. Школаларга эрткен беш чыл иштинде 1—8 класстарга өөреникчилерниң турум өөренири 2,8 хуу, 1—10 класстарга 2,4 хуу эскен, а катап олурары 2,1 хуу эвээжээн.

Районнуң школаларында 609 башкы ажылдап турар. Кадрларның составының шынары нөкүүлүү-биле бедээн, оларның 80,3 хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг башкылар.

Сөөлгү каш чылдарда школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылының деңнели бедээн, материал-техниктиг база нөкүүлү-биле быжыккан.

Районнуң школалары эрткен өөредилге чылында 25 муң рубльге амгы үениң техниктиг дериг-херекселин алган. Ак-Довуракты № 2, Кызыл-Мажалыктың № 2 школалары чаа радио белдирин, линогофон кабинединп дерип алгаш ажыглай берген. База-ла Кызыл-Мажалыктың № 2 болгаш Аксы-Барлык школалары чаа мебельди садып алган. Аянгаты ортумак школазы топ-түүткеп одалга системалыг болган.

Чедиишкиннер-биле чергелештир школаларда өөредилге, күш-ажыл болгаш мөзүшынар кижизидилгезинде четпестер, чедир кылдыммаан ажылдар ам-даа бар. Башкылаашкынының, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың түңнели, оон ажыктыг болгаш шынары — бистиң мурнуузута салдынган кол угланышкын апарган. Ам өөреникчилерни түгле школа доостурарынче эвес, а оларның оон ыңай өөредилгезин уламчылап шыдаар бижыг билиглер-биле чепсеглээринче, ажыктыг күш-ажылга оларны белеткээрин экижидеринче, мергежил шилип алырының угланышкынынче улуг кичээнгейни салыры негеттинил турар.

Өөреникчилерни 8 азы 10 класс доостурарының көргүзүглерин алгаш көөрге, ниити районда байдал шоолуг эвес. Бо талазы-биле эң-не куду көргүзүглерлиг школаларга — Дөң-Терезин, Ак-Довуратың № 1, № 2, Кызыл-Мажалыктың № 1 школаларын адап болур.

Тоску класска өөреникчилер хүдээп алырының планын район түгле 74,4 хуу кылдыр күүсеткен. Чамдык саң-турагайларны деңнеп көргеш, түңнелди үндүрерге мындыг: бо талазы-биле планны Кызыл-Мажалыктың № 2 школазы 39 хуу, Шекпээр — 36, Аксы-Барлык — 32, Дөң-Терезин — 27, Аянгаты — 28 хуу күүсеткилээн. Чылдың-па Ак-Довуракты болгаш өске-даа профтехучилищелерге сургуулдар хүдээп алыры күүсеттиимейн турар. Өөреникчүлер черле кайнаар чоруп турарлы? Бо айтырыгны шыңгыызы-биле көрүп, районнуң улус өөредилге кылдызинден, хоорай, суур, кодээ Советтериниң болгаш совхозтарның бүдүүлге черлериниң удуртукчуларындан харыы негээр үе келген. Бүгү-ниити ортумак өөредилгениң план күүселдезинге класска катап олурары, чылдагаан чок черден уругларны өөренмейн баары, кежээки школалар болгаш ПТУларже чорудуп турары база багай салдарлыг болуп турар. Моон бир кол чылдагаанны башкылаашкынның шынарының чавызы болур.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынарын бедидеринче шинтирилиг роль башкы кижиге хамаарыкмыр. Ынчангаш өөредилге-кижизидилгеижылынга негелдерп белеткээри, оларга тус черниң ажыл-агый, Совет органнары, шефтиг организациялар дузаны чедирер үжүлүг.

Ш. КУУЛАР.

Барыын-Хемчик район.

Сүмелер

КАРТОФЕЛЬ

● Картофельди бичии отка хайындырар. Бир эвес ону улуг отка хайындырар болза, түгле дашты бышкаш, ниити чиг хевээр артар.

● Бир эвес картофельди дүрген хайынзын деп бодаар болзунарза, сүгже бир шопулак ишти маргаринден калп алынар.

● Хайыын турар үезинде укроп немеп алырга, картофельдиң амданы лыкъ чаагай болур.

● Картаан болгаш бичилердир дооранн картофельди соок сугга үр тургуспанар, түгле дээрге ол аңаа тургаш 13 хуу С витаминни, В витаминни 5 хууну чилиритпер.

● Сугга хайындырган картофельге бодаарга, буска хайындырган картофельниң ниитамини эвээш хораар.

● Хаарың турар картофельге дораан дүс кайп бербейн, кажан чымчап орда каарга эки.

● Бир эвес картофельди дүрген хаарар деп бодаар болзунарза, баштай ону чиг турда изиг сугга каш минут тургузуптунар.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

Агаар

Кызылдың агаар, станциязының медээзин ёзугаар алыр-та, бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге чаар. Янзы-бүрү угланышкының хаттың күжү секундада 2—5 метр. Агаарның температуразы 12—17, чамдык районнарга — 5—10 градус чылыг болур. Дүнелерде доңгаттаар чадавас.

Кызылга база шокар булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланышкының хаттың дүргени секундада 0—5 метр. Агаарның температуразы 13—15 градус чылыг болур.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солуннү чагыдып алыңар.

Солуннуң чагыдылгазы бо чылын сентябрь 1-ден ноябрь 1-ге чедир үеде болур. Ол хуусаада чагыдылга кылып албаан өг-бүле келир чылын «Шын» солун чок артар.

Кино

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайда сен, ынакшылым» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чажыт ортулук» 10.00, 12.00, 14.50, «Моржтар эжиндирип чорлар» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-Хем»: Киночыныды 10.00, «Шупту зун болувуска» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ - КИНОТЕАТР»: «Дүүңнерге-даа кирбээн боор» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

КРОССВОРД ТУРГУЗУКЧУЛАРЫНГА

Бистиң солуунуң арыннарынга номчукчуларның тургускан кроссвордтарын удаадараа парлап турар. Оларның ортазында оңу чогаадыкчы ёзу-биле тургускан кончуг солун кроссвордтар бистe кээп турар. Ындыг ажылдарны чорудуп турарларга Өвүрден Б. Хомушку, Мөңгүн-Тайга районнан И. Достан, Улуг-Хемден К. Бегзи, Кызыл районнан А. Кыр, Барыын-Хемчиктен Р. Сарыглар болгаш өскелер-даа хамаарыкыр.

Үстүнде адаанын авторлар боттарының чоруткан солун бодалгаларында Совет Эвилеинге, даштыкыга хамаарышкан солун черлер аттары, хоорайлар, алдар-аттыг кижилерни боттарының кроссвордтарынга киирбишаан, бистиң республикага хамаарыштыр түүлдерни база киирип турарлар. Оларның тургускан кроссвордтары утка-шынар талазы-биле солун, янзы-бүрү темалыг.

Ынчалза-даа редакцияже чоруткан дыка хөй кроссвордтарның тургузукчулары боттарының ажылдарын кандыгдаа чогаадыкчы бодал чок, эки хынаа корбейн чоруткаңнындан таарышпас түүлдер эвээш эвес болуп турар. Эң ылаңгыя кроссвордтуң схемазын коруштур, чараш эвес тургузуп турар авторлар бар.

Улуг-Хемде Чодураа суурдан У. Маспын-оол, ол-ла районнуң Арыскан суурдан А. Артаанын, Тандыда Кочетоводан Ю. Оюннуң болгаш өске-даа авторларның тургускан кроссвордтарының схемазы шын эвес болган.

Доора болгаш узун дүргаар деп санпарын барымдаалавайн, аңаа-ла шыйын каап, чүзү-даа билдинмес ажылдар база бар. Булуң-Терек суурдан У. Девектиң, Чөөп-Хемчиктен М. Тюлюштуң чоруткан кроссвордтары ыңдыг болган. А утка-шынар талазы-биле таарышпас, чедир ажылдаттынмаан ажылдар база эвээш эвес. А бир чамдык авторлар өске журналдардан кроссвордтарны чара нарлааш база чорудуп турар таварылгалар бар.

Ынчангаш солунче чорудар кроссвордтарынарны чогаадыкчы ёзу-биле кылып, оон харыларын ылап шын кылдыр кылгаш, оон схемазын коруштур, чараш кылдыр чураан, доора, узун дүргаар санпарны таарыжып турар кылдыр кылгаш, ам чорударынны диледивис.

В. КЫРГЫС.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртелги сула шимчээшкин. 9.05 — «Чаштарның уран чогаадылгазы». 9.35 — «Ол үениң дес-дараалашкаа». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.45 —Медээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Атоммаш — бригада». «Мээң заводум — мээң чоргааралым». 15.15—«Бистиң ырывыс, ужукчун-на!» 16.00 — «Москваның комсомолунуң ажыл-херектери». 16.30 — «Тоол аалдан келдиң». «Кымысканктың чадаг-терге спортулга делегей чемпионады. Трек. Пригадан дамчыдылга. Дюдогга делегей чемпионалы. Нидерландыдан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 — «Хлеб-дус». Документалдыг фильм. 12.10—Совет чурулга уран чүүлүнде коммунистерниң өвүр-хевири. 12.50— География. 5-ки класс. Географтыг ажыдыышкынарның төөгүзүнден. [13.10— А. М. Горький. Башгайгы рассказтары. 14.00— Бойдус эртеми. Черниң ут-шиин тывары. 14.20—Чогаалчылар В. И. Ленин дугайында. В. Катаевтиң чугаазы. 14.45—«Башкының экраны». Төөгү. 8-ки класс. 15.10—Төөгү. 7-ги класс. Бистиң Төрээн чуртувустуң бурунгу күрүелери. 15.30— «Нараюттуг портрет». Документалдыг телефильм. 16.00 —16.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.45— «Дилээшкиннер болгаш ажыдыышкыннар». Документалдыг фильм. 17.55—Чаруллар.

МОСКВАДАН

18.00 — «Поэзия». С. Островой («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.20—18.45 — Телемедээлер. 18.45— «Тываның экранизрында».

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 20.00— «Тамчыктыг удулар, чаштар!» Лесник Робатко дугайында». 20.15—«Ниңно көрүкчүүн демдеглелдери». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—00.05—«Кускү төөгү». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериязы.

Редакцияның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-21-63, редакторлуң орлаакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатның 2-23-35, партшёжи аймакчыл болгаш совет тургузук кылдыстеринiң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, «Культура кылдызының 2-23-54, «Өдүг» ажыл агый кылдызының 2-21-47, үлегүүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27 информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1820.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01717.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 207 (11705) | 1981 чылдың сентябрь 5, суббота | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 2 кеп.

МАЛ ЧЕМИНИҢ КУРЛАВЫРЫ ӨЗҮП ТУРАР

Сентябрь эгезин — мал чемининг белеткелчилериниг изиг түлүк үе. Дыка хөй ажыл-агыйлар сигенни катап кеэп турар, силос культураларынмың болгаш тараа артынчыларының чылдазы — кадын түлүктээн.

ССРЭ-ниң ТСЭ-зинин дыңдатканы ёзугаар алырга, бистиң чуртувуста иниглээнбиле 59 миллион тонна сиген белететтинген азы эртнен чылдазындан 20 хуу ажыг болган. Украинаның болгаш Казахстанның ажыл-агыйлары ону белеткээр планын ажыр күүсеткеннер. Киргизияда, Арменияда, Эстонияда болгаш өске-даа хөй-хөй республикаларда сенаж салыышкыны чедиишкинниг чоруп турар. Бо черлерде дыка хөй ажыл-агыйлар мал чемининг бүдүүлгезин адырлар аайы-биле индустриалдыг үндезинге чорудуп турар. Иниглээн-биле чуртта сенаж салыышкыны 53 миллион тонна четкен.

Кургаткан сиген далганы болгаш өскедээ кылымал ногаан чемнерни 5,7 миллион тоннаны белеткээн.

Силос салыышкыны үргүлчүлеп турар. Ону чуртта 47 миллион тоннаны белеткээн. Оон шынарыпче кол кичээнгей уламнаан. Бедик белоктуг үнүштерниң ногаан массазындан белеткээн болгаш фураж тараазын солуп турар силосче оваа кичээнгей салдынган. Ону 501,5 муң тоннаны белеткээн.

Чурттуң свёкла өстүрер плантацияларында мал чемининг белеткели база эгелээн. Үнүштер сыштарын ында белеткеп турар. Ону силостаары белеп, чаа турда мал база даажок чиир. Ынчангаш свёкла сыны база мал чеминге немелде курлавыр болуп турар.

(СЭТА).

КЫСКА ХУУСААДА

Ол хүн Таңды-Уланың эдектеринге агаар болганчок өскерлип турган. Чаъс бичии дымыраткан соонда хүн база катап үнүп кээр, хову-шөлдер алдын-сарала кылдыр чайнай бээр, а ооң соонда бичии болганда хат хадывышаан катап бүрген-ле келир.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизаторлары ол хүн күскү дүжүт ажаалдазынче бир демниг кирип, шөлдериниң тараазын кыска хуусаада ажаап алыр дээш бар техниказын № 1 хову турлаанга мөөнеп алган турда аңаа чеде бердивис. Совхозтуң механизаторларының удуртукчузу Александр Семенович Сазанов-биле ужуражып, ажыл-иштиң канчаар эгелээнинии дугайында сонуургап чугаалажырыска, ол мынчаар харыылады:

—Бо чылын кончуг каңдаашкыныг болгаш, чазын чаштырган тараавыстың дүжүү хирелиг-дир. Совхоз бо чылын ниитизи-биле 15 муң ажыг гектар черге тарылганы чоруткан. Ам ол черлерниң 10 муң ажыг гектарын мал одары кылдыр үндүр бижээн. Ам 5 муң 200 гектар черниң тараазын эвээш-биче-даа болза ажаап алыр дээш хову турлагларыиче бир демниг үгенивис бо. Ол черлерден 900 тонна тараану ажаап алыр деп сорулганы боттарывыстың мурнувуста салган бис.

Чаа беш чылдың баштайгы чылының дүжүду эвээш-даа болза комбайн-биле дорт кестирип аптар шөлдерниң тараазын эң кыска хуусаада бичии-даа чидириг чок ажаап алыр дээш совхозтуң механизаторлары бүгү аргаларын өөренип көргеш, мындыг түңнелге келген. Ажыл-агыйның тараа ажаар бүгү техниказын чаңгыс черге мөөнеп, ажаалданы комплекстиг чорудар. Ынчангаш 20 комбайн № 1 хову турлаанга чедип келген, ооң баштайгыларыховуже үнүп, чазыс сыптыг тараазын дорт кестирип эгелээн.

—Бүгү техниканы чаңгыс черге мөөнеп алгаш ажылдаарга черле таарымчалыг чүве бо. Чүге дээрге, үрелген комбайннарны септээр техника база чаңгыс черде, а кывар-чаар материалдар сөөртүр машиналарга база таарымчалыг. Оон башка совхозтуң үш хову турлагларының шүптүзүнга ажылдакчыларны четчелээр, комбайнерлерниң удуур-чыдар, дыштанып черлерни база аңгылап кылыр. Бүгү чүвени комплекстиг чорудуп турда тараанын чидирип-даа эвээш болур. № 1 хову турлазының тараазын долузу-биле ажаагаш, шүптүвүс өске бригадаже көже бээр бис —деп, совхозтуң хоочун комбайнери Билигин Доңгак чугаага каттышты.

Шынап-ла бо тараажылар берге чылдың күскү дүжүт ажаалдазынга бүгү талалыг эки белеткенген. Дорт кестирген тараанын сарыңын ол дораан-на чүдүргеш, фермаларга чедирип эгелээн. А алдынган тараазы шаңче сөөрткеш, ооң экизин ылгааш, кургаткаш, үрезин кылдыр үруп ап, а өскезин мал чеми кылдыр белеткеп эгелээн.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хоочун комбайнерлериниң бирээзи Билигин Доңгак бо чылдың күскү дүжүт ажаалдазының баштайгы хүнүнде тараанын дорт кестирер талазы-биле планын 120 хуу күүсеткен; комбайнар тараанын дорт кестирип турары.

Авторлуң фотолары.

ШАЛЫПЧЫЛАРНЫҢ ОДУРУУНДА

Кызылдың бир дутаар автотранспорт будүүлгезинде он бирги беш чылдың бирги чылының эгезинден бээр эки ажылдан келген коллективтер эвээш эвес. Олар будүүлгеде калбарган социалистиг чарышка база идепкейлиг киржип турарлар.

Шак ындыг ажыл-ишчи тура-соруктуң ачызында олар мурнакчыларның одуруундан үнмейн келгеннер. Шалыпчыларның аразында И. Д. Мельниченкого удуртқан чолаачылар бригадазы база бар. Бригадада он кижи ажылдан турар. Олар көдээнин ажыл-ишчилеринге, үдетпүр топтеринге, тудуг шөлдериниг хөй-хөй чүүктерни чедиргеннер. Бригада кежигүннери колдуундала ыяш материалдарын, нефть продуктуларын сөөртүп турар. Эртнен айларда чүс сөөртүүнүң болгаш сайгарарының планын олар ажыр күүсеткен.

Бригадир Иван Дмитриевич бо будүүлгеге хөй чылдарда ажылдан келген дүржүлгалыг чолаачы. Ол бригадирлеп ажылдааш база элээп апарган. Ынчангаш ай планнарын хуусаазында күүседип алыр дээш бригада кежигүннериниң билдилиг үлүртүп, оларның ажылга бот-харыысалгазын бедиткеп.

(Бистиң корр.).

Куженишкинниг ажылдаар

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хосту» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында малчыннар малга чем белеткээр ажылга иденкейлиг киржип турарлар.

Республиканың мурнакчы малчыннары Март-оол Күдер-оол, Валерий Чымбыл-оол, Март-оол Комбу, Инногентий Санчы болгаш Эрес-оол Керээмей тус-тузунда 10 ажыг тонна сигенни белеткээн болгаш ам-даа немей кылыр дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Улуг-Алаак, Муңгаш-Алаак болгаш Качы деп черлерде хөл-биле сиген кезер 5 звено үргүлчү ажылдап келген. Дайынчы Бичe-оолга, Юрий Ооланка баштаткан звеноларэки ажылдап турар.

Салбырда ниитизи-биле 300 тонна сигенни бо хүннерге чедир белеткээн. Эйлиг-хемчилер бойдустуң аас хүннерин чоп ажылап тургаш, ам-даа күженишкинниг ажыллаарлар.

Кертик-оол ЭРЕНЧИН, учетчик.

НЕЙТРОННУГ БОМБА ТУРБАЗЫН!

НЬЮ-ЙОРК. Род-Айленд штатта хөй-ниитиг, профэвилел болгаш шажык организацияларының төлээлекчилерин катыштырган эвилел нейтроннуг бомбаны будүрериниден ойталаарынче АКШ-тың администрациязын кыйгырган. Боочепсектерге болгаш чепсегленишкинниң дүжүрериниг контрольдуң талазы-биле чугула дугуржуушкинзирни чедип алырынче бодунуң күжениишкиннерин утландырарының орнунга америк администрация америкавирныш саналонналың херекке албайн, оон турукчу эвилелчилер-биле безин сүмелешпейн, ол чаа араатанзыг чепсекти калбартырыче киргиттер дээш-дир деп, эвилелдиң медеглелиде демдеглээн.

Ол чепсекти будүрериниг дугайында шиитпирни Хиросиманы бомбалаанының 36 чыл оюнуң хүнүнде чарлаанын кижи төрелгетенни дорамчылааны кылдыр адап болуур.

Нейтроннуг чепсектиң бүгү хевирлерин будүрериг дор-дораан соксадырын болгаш хөй миллиард шериг бюджедин кызырарын АКШ-тың чазаандам ол эвилел негээн. Боочепсекти эңдерилдирериниге барып турар акша-хөреңгилерни кижилерни ажыл-биле хандырарынга, идыыларга дуулаарынга, энергиявың чаа дөстерни дилеп тыварынга болгаш бойдусту камгалаарынга ажыглаар ужурлуг деп, эвилелдиң медеглелиде айыткан.

ЛОНДОН. Нейтроннуг бомбаны массалыг будүрери боочепсекти улам эңдерилдир будүрериниң чаа-үе чадазынче делегейни кинр чыгаарынга кыжанып турар-дыр деп, көскү англия профэвилел ажылдакчызы Фрэнк Свифт медеглээн.

Ол айылдыг ондакка чедирер базымны Рейганның администрациязы «совет шериг кыжанын» дижир күүлүг суртаалчы кампаниянын девии-биле кылган деп, ол чугаалаан. Ындыг бадыткалдың барымдаа чогу бөгүн кажангызындан-даа артык илдең апарган. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының оруунче делегейни ээлдирер, чепсегленишкинни дүжүрериниң болгаш янзы-бүрү социал-экономика системаларлыг күрүнелериниң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуиназашкынны быжыглаарының талазынга боттуг буруиргаарлаашкынны чедип алыр дээш чүткүлдүг болгаш чайгылыш чок күженишкиннерни салып турар

КОПЕНГАГЕН. «Нейтроннуг бомба турбазын!», «Ядролуг чепсек сонеазын!» — «Европаның соңгу үгү — ядролуг чепсээ чок зона болзун!» — удурланыышкынның шак ындыг лозуңнарлыг массалыг чыскаалы АКШ-тың Копенгагенде элчин черинин бажыңнынын бадырыгга болган. Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлинге будүрер дугайында Рейганның администрациязының шиитпирни оон киржикчилери шиитпирлиг буруу шаапкан.

Нейтроннуг чепсекке, мескелдежириниң болгаш дайын белеткелдерни улгаттырарының политиказынга Дания шүүт удурланып турар дээрзин Вашингтонга медеглээрин дани чазактан шиитпирлиг негеп тур бис деп, ол документинде онзалап демдеглээн.

* * *

ВЬЕНТЬЯН. Нейтроннуг бомбаны будүрерине киргиттер деп АКШ-тың президентизи Р. Рейганның чоокта чазы шиитпири улустарның эрге-ажыктарынга дерзин кыжанышкынның араатанзыг нлерели болуп, тайбыче болгаш айыл чок чорукче оларның түткүлүгне шүүт удурланышкак-тыр деп. Тайбың камгалалының лаос комитединиң чиңгине секретары Сон Кламиевонге медеглээн.

Америк администрацияның ол айылдыг базымы чер бомбүрээзинге айыл чок турар чорукту кыжанышкынга тургыза бергеп. Ол араатанзыг үүлгедиг делегейниң хөй-ниитизининг санал-онзалыга калчаалыг чөңгээ-дир деп санаар бис. АШК-тың дайынзырак үүлгедиишкиннерин лаос улуг шиитпирлиг буруу шаап турар болгаш массалыг узуткашкынның кижи төрелгенге ол эң айылдыг чепсээн — нейтроннуг бомбаны будүрериниң планнарынлан доп-дораан ойталаарын негеп турар деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

НОГАА, КАРТОФЕЛЬДИ ЧИДИРИГ ЧОК АЖААП АЛЫР

Республиканың совхозтары бо чылын 19,2 муң тонна картофельди, 9,1 муң тонна ногааларны будүрер даалгалыг. Оон 6 муң ажыг тонна ногааларны будүрер даалгалыг. Оон 6 муң ажыг тонна картофельди, 4 муң тонна ногааларны күрүнеге садар сорулга салдынган.

Ногаа, картофельдиң дүжүдү багай эвес.

Ынчалзажок ам безин, дүжүттү ажаап алып турарының үезинде, магазиннерде ногааларны эвээш. Чүге ындыгыл? Чүге дээрге белеткел оранизациялары совхозтарда бар ногааларны хүлээп ап, сөөртүп, магазиннерже киирер ажылды дыка багай организастап турар. Чижээ, «Кара-Хаак», «Барлык», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның өстүрген ногааларын хүлээдири-биле Садыг министерствозу болгаш Респотребсоюз-биле «чугаалажыышкыннар» август 25-тен ама чедир уламчылап келген. Ооң үржуундан «Барлык» совхозтуң ногаа шөлдеринде чыгдынган тонна-тонна огурецтер, помидорлар, морковь, согуна, капуста хонук-хонуу-биле алдынмайн чыдып, үрелип турар. (Эртнен чылын ол-ла совхозка база ындыг байдал тургустунгаш, 600 ажыг тонна капуста, 40 тонна огурец үрелген).

Помидорлар, огурецтер — дүрген үрелир продукт, ынчангаш дүрген сөөртүү, садып саарары негеттинер. Ынчалзажок ук ажылды чер-черлерде ынчаар организаставайн турар болгаш ногаа шөлдеринге хүн-хүнү-биле, харын-даа неделя чедир келбейн баар белеткелчилер боттарының-на буруузу-биле баксыратканы ногааларга казылданы улгаттырып, совхозтарны улуг наражага таварыштырып турары канчап-даа таарышпас.

Садыг организациялары ногаа продуктуларын совхозтарның боттарынга барып хүлээп алырын чурумчуткан болгай. Ынчалзажок ону кайы-даа тала орта сагывайн турарындан продукцияның стандартка дүүшпези-биле болгаш казылданы улгаттырганы-биле холбашкан хөй янзы маргылдаалыг айтырыглар көдүрүлүп, эртнен чылдарда ышкаш, дүвүренчиг байдал база-ла катаптап турар. 1980 чылда, «Барлыктан» аңгыда, «Кара-Хаак» совхозка 500 тонна капуста, 30 тонна помидорлар болгаш 40 ажыг тонна огурецтер баксыраан. Ол бүгүнү совхозтарның боттарының каражазы кылдыр санаан, а садыг организациялары ол дээш кандыг-даа торгаалга өнаашпаан болгаш ындыг байдалдың бо чылын хевээр артып, уламчылап турарыг-даа таварылга эвес. Садыг министерствозунуң болгаш Респотребсоюзтуң удуртукчулары бо бүгү четпестерни дарый чайладырының, совхозтарның шөлдеринде ногааларны ой-шаанда бүрүнү-биле сөөртүп алырының болгаш чурттакчы чоңга садарының дээштиг хемчеглерин алыр ужурлуг. А совхозтар, бодунуң эзлчээнде, ногааларны эки сорттап, оларны машиналарга чүдүрер кижилерни тускайлап, хүлээп алыр-дужаар пунктуларның ажылын эжиждип, кол участоктарга харыысалгалыг эштерни тургузар херек. Маргылдаалыг айтырыглар үндүрбези-биле ногааларны садарының керээзин чаргаш, продукция дужаар хүннерни аңаа тодаргай айтыры чугула.

«Картофель ажаалдазын ой-шаанда болгаш шынарлыг чорудар, үрезиннерни урар болгаш картофельдиң аъш-чем фондуларын тургузар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды республиканың Министрлер Чөвүлели каш хонук бүрүнгаар хүлээп алган. Совхозтарга картофель казарынга шеф дузазын көргүзерин Кызылдың болгаш өске-даа хоорайларның, чурттакчылыг черлерниң бүдүүлгө, албан организациялар коллективтеринге ук доктаалда дааскан. Совхозтарның удуртукчулары бо айтырыгны зң шыңгыызы-биле көөр ужурлуг. Бирги эзлчегде шефтеп келген коллективтерни хүлээп алырынче, оларны чурттаар чер, аъш-чем, долу ажылбиле хандырарынче кол сагыш салыр херек. Коллективтерге бердинген даалгаларга дүүштүр участоктарны үлээр, ол участокка ажылды харыылаар кижини томуйлаар, картофель ажаалдазының шынарын хүн бүрү контрольдаар. Ажылдап кылырының нормазын гектар-биле эвес, а продукцияның центнери-биле хемчээри чугула, ол хемчег ажаалданың шынарын экижидер.

Совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистерии картофель ажаар техниканы бүрүн ажыглаар. Садар болгаш үрезинге урар картофельди дүрген сорттап аңгылаары-биле сорттарга пунктуларын ой-шаанда белетиизер. Ол ышкаш картофель шыгжаар черлерни белеткээринче, оларны дезинфекциялаарынче эки салгынадыр херекселдерни тургузарынче баш бурунгаар кичээнгей салыр.

Совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистериниң бирге дугаарында кол сагыш салыр чүүлү — боттарын үрезиннер-биле четчир кылдыр хандыртынып алыры. 1982 чылда олуртурунга 7600 тонна үрезин херек. Картофель үрезинин уруп алырының даалгаларын ыракта ажыр күүседиптер арга чамдык совхозтарда бар. Районнарга совхоз бүрүзүнүң үрезин-биле четчир кылдыр хандыртынганын хынап көөр болгаш ол ажылды кылбайн чыткаш, картофель садарын болдурбас.

Ооң-биле чергелештир картофельдиң сывын черге кагбайн, мал чеми кылдыр ажаагаш. АВМ-нерге тырттырар азы силостаар херек. Бо талазы-биле чөөн-хемчинчилер эки эгелээшкинни үндүруп, бүгү совхозтарга картофель сывын чыгташ, «Тыва» совхозка силостаарын шиитпирлээн. Ол инициативаны өске ажыл-агыйлар база деткип, ынчаар кылыр ужурлуг.

Картофель ажаалдазын уламдыктырбайн, организастыг чоруткаш, сентябрь 20-ге чедир бүрүн доозар төлээде, совхозтарның болгаш садыг, белеткел организацияларының удуртукчуларының демниг шалыпкын хөделиишкини, районнарның, совхозтарның партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының организакчы, мобилизакчы күжү негеттинер апаар.

«Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле албанга шылгарааны дээш» медаль-биле Б. Ш. Сааяны шаннаар дугадугайында

РСФСР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Албан-хүдээлгезин күүседип турган үезинде коргускеним дидим болгаш шиитпирлиг хөделиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң күүсекчи комитединиң шиитки херектер килдизиниң милицияның участок инспектору, милицияның улуг лейтенантызы Болат-оол Шарапович СААЯНЫ «Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле албанга шылгарааны дээш» медаль-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүүзиден шаннаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва. 1981 чылдың сентябрь 3.

Хүннүң айтырыынга интервью

БАР АРГАЛАР АЖЫГЛАТТЫНГАН БЕ?

Улуг-Хем — республикада эң хөй малдыг, улуг район. Ында ыяыстыг бода мал 12446, хой, ошку 169883, чылгы 2132, төве 339, хаван 5668 баш. Районнуң малчынары эртнен кыштан багай эвес түңнелдиг үнген. Бүгү чүзүн малдың өлүп хораары 1980 чылга деңнээрге, 2770 башка дызырылган. Район ниитизибиле төрүүр 100 хойга онаштыр 73 хураганы мендп намгалап алган азы эртнен чылдыындан 16 хураган хой. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыында Улуг-Хемниң ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садарының планныг онаалдазын 105,9, эътгнин—94, дүктүүн 139,6 хуу боттандырган.

Амгы үеде улуг-хемчилер ниитиниг малыига чем курлавырын тургузар дээш, республиканың бүгү ажыл-ишчилери ышкаш, улуг күженишкинниг ажылдап турар. «Шынның» корреспондентизи Куулар Аракчаа Улуг-Хем районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныги Валентин Васильевич Хангаевтен районда мал чемнерни белеткеп, өдек-кыштаг сентелгезин канчаар чорудуп турарының дугайын чугаалап бээрин дилээн. Оон интервьюзуп мооң адаанда парладывыс.

— БО ЧАЙ мурнуку чылдарныңдан артык берге, эңне кандаашкынныг болган. Өен уржуундан тараа үнмээн. Сиген шөлдериниң оът-сигени хирелиг болган. Суттатгыг черниң дүжүдү база хирелиг. Ынчангаш ниитиниң малын чем-биле хандырарынга ыяры, берге байдал тургустунган.

СЭКП обкомунуң III пленумунуң мал чемнери белеткээр талазы-биле шиитпирлерии боттандырар дээш, база ооң соонда республиканың бүгү ажылчы чоннарынга парган обкомунуң Кыйтырыын өзугаар партия райкому, райкүүскөм, ооң кедээ ажыл-агый эргелели районда байдалды өөренип көргеш, мал чемнери белеткээринииң болдунар бүгү аргаларын ажыглаарынче ажыл-ишчилерни, албан организация, будүүлге черлерни, хоорайның болгаш суурларның чурттакчыларын, школаларыны, пенсионерлерни мобилизастаанывын ачызында мал чемнериниг белеткели хайныышкынныг чоруп турар.

ЧАРЛАТТЫНГАН ийи шалыпчы айларның дургузунда элээн чемнер белеткеттингеп. Сентябрьның 1-ге чедир районуң ажыл-агыйлары сигенни 10142 тоннаны, сенажты 1415 тоннаны, силосту—5500, витаминниг сиген далганы 670, будук-бүрүнү 2200 тоннаны белеткеп алган. Машинизтехниканы ажыглап болур сиген шөлдери ам колдуунда доозулган. Ынчангаш сиген белеткээри берге черлерже шилчээн. Арыглар ниитинде, хараганнар аразында, оруктар, буга-сумуннар кыдында арткан черлерниң сигенни хол кадыры-биле кезип эгелээн.

Эпчок черлерде ам-даа эвээш эвес сиген бар. Ону бүрүү-биле кезип белеткеп, мал кыштагларынга чедирер хемчеглерни районнуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары ап, ажылдың чорудулгазын хүн бүрү контрольдап турар.

Мал чемнери белеткээр талазы-биле районда мурнуку одуругда «Күш-ажылдың хосту» совхозтуң ажыл-ишчилери чоруп турар. Ол ажыл-агый бо хүнге чедир 2321 тонна сигенни, 3700 тонна силосту, 400 тонна витаминниг сиген далганы, 250 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган. Совхоз суттатгыг черлерни чоп ажылган, хөй чылдыг сигенниң тарылгазын көвүдеткени-биле эки түңнелди чедип алганын маңаа онзалап демдеглээр чогуур. Ол ышкаш «Улуг-Хая» совхоз 2290 тонна сигенни, 1000 тонна силосту, 110 тонна сиген далганын, 250 тонна будук-бүрүнү кылып алган. «Найырал» совхоз 1800 тонна сигенни, 230 тонна силосту, 230 тонна витаминниг далганы, 700 тонна будук-бүрүнү белеткеп, бо чугула ажылды база багай эвес чорудуп турар.

ЫНЧАЛЗАЖОК бир дөмей болдунар аргаларлыг турганнла, мал чемнери белеткээринге хожудап турар ажыл-агыйларны айтыры чугула. Чижээ, Жданов аттыг совхозтуң сиген кезер шөлдери делгем, тайга эдээ шык черде хирезинде-ле мал чемнериниң белеткелинге хожудап турар Бо совхоз амга чедир чүгле 658 тонна сиген белеткеп алган. Ол совхозтуң болдунар аргазынга канчап-даа дүүшпейн турар. «Ак-Туруг» совхозта мал чемнериниң белеткелиниг темпизи кошкак. Үстүнде айтыкан ийи ажылагыйның мал чемнерии белеткээринге хожудан турары оът-сигенниң шүүт чогунда эвес, а сиген белеткекчилерибиле ажылды четпес организастаанында. Оон аңгыда бир кол чылдагаан оът-сиген амдаа эки үнүп, далашкан хереэ чок дээр хөөнмер барында-дыр. Хожудан турар ажылагыйлар ниитиниң малынга чем курлавырын тургузар дээш, сентябрь айда эң-не күженишкинниг ажылды чорудар ужурлуг.

ВИТАМИННИГ сиген далганы эң-не хоолулуг, үлелбес чем дээрэи билдингир. Ону белеткеп алырының болдунар аргалары улуг. Ынчалзажок АВМ агрегаттар ажыл-агыйларда чогуур күүзүү-биле ажылдавайн турар. Белеткээр далганның планын чаа-ла чартының ажырып турар чорук оон хереглиг болур. «Улуг-Хаяда» ийи АВМ агрегаттың бирээзи эртнелге үрелир, ынчангаш орта ажылдаваан. «Найырал» совхозка бир агрегат үрелгеш, херек артык кезек чогундан эң ажыр ажылдаваан, ам-даа апаа турар. Артык кезектер талазыбиле ажыл-агыйлар Сельхозтехниканың Кызылда районнар аразының каттыжышкынынга улуг негелдеин салып турар.

РАЙОННУҢ ажыл-агыйларындан шүптү 100 ажыг кижи Омск областа сабан белеткеп турар. Оларның планы 6000 тонна. Амга чедир 2000 ажыг тонна сабанны тырып боодалдаашы, демир-орук станциязында чедиргеп. Оон 1150 тоннаны Мичуринскиле эккеп дүжүргеп болгаш 170 тонналы ажыл-агыйлар боттарында сөөртүп алган.

Кылган санаашкыннардан алырга, район ниитизи-биле сигенни 16—17 муң, сенажты 2,5 муң, силосту 10 муң, витаминниг далганы план бүзүлаар, будук-бүрүнү 6 муң тоннаны белеткеп ап болур. Ону чедип алыр дээш улуг-хемчилер ам-даа күженишкинни кошкатпайн турар.

МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЭЭРИ-БИЛЕ чергелештир, өдек-кыштаг сентелгезин чорудары чугула ажыл. Районнуң ажыл-агыйларының малчынары эрзинчилериниң кыйтонналы ажыл-агыйлар боттарында сөөртүп алган.

Кылган санаашкыннардан алырга, район ниитизи-биле сигенни 16—17 муң, сенажты 2,5 муң, силосту 10 муң, витаминниг далганы план бүзүлаар, будук-бүрүнү 6 муң тоннаны белеткеп ап болур. Ону чедип алыр дээш улуг-хемчилер ам-даа күженишкинни кошкатпайн турар.

МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЭЭРИ-БИЛЕ чергелештир, өдек-кыштаг сентелгезин чорудары чугула ажыл. Районнуң ажыл-агыйларының малчынары эрзинчилериниң кыйгырыын өзугаар кыштаг сентелгезин чазын-па чоруткан. Ооң түңнелинде районда мыйыстыг бода малдың 58, хой, ошкүнүң 286 кажаазы, малчыннар чурттаар 600 хире бажың, суг кудар 380 сава, 38 кудук холдан үндүр сентеттинген. Ам ажыл-агыйларда шүүтү 11 звено өдек-кыштаг сентелгеан кылып чоруп турар. Кол күштер чемнер белеткелинде хаара түттүнган болгаш, амдыызында өдек-кыштаг сентелгезинде механизастаттынган улуг бригадалар чок. Оларны моон соңгаар тургузар апаар.

ТАҢЫЛБЫР:

Мал чеминиң белеткелиниң болгаш өдек-кыштаг сентелгезиниң районда ниити байдалы үстүнде интервьюдан билдингир-дир. Ынчалзажок чамдык четпес чүүлдерни маңаа айтыры эргежок чугула. Чемнер белеткелиниг, ылаңгыя будук-бүрү кезии бооддалдаарының темпизи сөөлгү үеде дыка кудулаан. Ам будук-бүрү белеткеп турар ажыл-агый чок. Ол ышкаш бугасумуи, оруктар кыдыышың, арыг ниитиниң, хараган аразының терең сигени ам-даа кестинмээн чытпыпаан. Көк-Чыраа бажының бора талдар кыдыында сиген чамдык черлерде мырынай чыттыр үнгүлээн. Машина-биле кезер черии ажаап апкан. А талдар аразының сигени хевээр арткан. Оон ыңай «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырынче ээр оруктан эгелээш, Торгалыг суурга чедир, буга уиунүк чаагай сигени кестинмээн. Кезип апарган люцерна шөлдериниң кыдыларында буганың сигенни каапкан. Чүгле бистиң чораан черлеривисте безин ындыг-дыр. Өске черлерден-даа ону көрүп болур. Ындыг болганда, ол чаагай сиген кестинмейн артпазын дээш, хыналда, рейд кылып, ону ажаап алырының хемчеглерни алыр херек.

Өдек-кыштаг сентелгезиниң үстүнде айыткан саннары чазын-на алдынган. Ам чаагы сан-медээ районнуң көдээ ажыл-агый эргелелинде чок. Бети дээрге-ле ам-даа 9 шнек кажаазын, 56 хой кажаазын, малчыннар чурттаар 148 бажыңны, 5 кудукту сентээри негеттинии турар. Херек кырында бо кажаа-хорааны сентээр бригадалар тургустунмаан. Ажылдан турар 11 звенода колдуунда-ла пенсионерлер кирген. Олар чүгле айгаар сентелге кылып болур. Эң-не дүвүренчиг чүве болза районнуң ажыл-агыйларында бар 7 чем цехтериниң чангыыы-даа белеп эвээп. Ону сентеп турар кижи чок. Эрткен кыжын оларның чүгле ийизии ажыглап турган, өскелери ажылдаваан. Бо чылын бога ол чорук катаптаар чадавас. Чем хөвар бо кыжын чем цехтерии бүрүн күүзүү-биле ажылдадып, бөдүүн чемнерии чүгле болбаазыраткаш, малга бээр херек. Кыштаг сентелгезинче ажыл-агыйлар амдыызында киижээгей салбайн турары тодаргай. Ону ам соңгаарладып болбас.

Беш чылдың кижилери

АНЫЯК АЖЫЛЧЫННЫҢ БОДАЛДАРЫ

КЫЗЫЛДЫҢ алгы заводунуң кол инженери В. И. Скороходовка эрттирилге өрээдинге телефон долган турда ужуражы бердим. Кайыын келгенимни чугаалаваш, ол будурулгеге үр чылдарда ажылдап келген мурнакчылар дугайында очерк бижиир деп турарымны дыңнаттым.

— Суваның бригадазында аныяк слесарь бар. Чогум-на мактап болур кижи ол. Мурнакчы кижилеривис бирээзидир — дээш, ооң ат-сывын адаап, ону кайын тып ап болурун айтып берди.

Баштай-ла бригадир Б. М. Суванга дүштүм. Даштындан көргө томаанывы ажаок, шиг кончут чугаакыр эвес ыдыр амыыл-херээн какпы ыштарды:

— Бригада кежигүннери чыл эгезинден бээр багай эвес ажылдааннар. Айлар планын ажыр күүседип, барык 115—120 хуу күүседип келдивис. Үстүкү каттаа үш бригада бар. Бистиң ажылывыстың баштайгы операциязы моон эгелээр. Бо машиналарның дузазы-биле дуктү дыттырган, ооң соонда ойгеш. идиктин үлегер-майның белеткеп алыр. Артканын адаанда каъдынга кылыр. Идик белеп болгуже чедир элээн каш операцияларны эртер — ажылывыс белеп эвес болдур ийин. Ылангыя бүгү-ле ажылды техника дузазы-биле кылыр болганда оларның үрели бээр чорууп баш удуң болдурбазы кончут чугула. Бистиң бригадавыста ол ажылды слесарь-машинист Данай-оол Артына хамыыдап турар.

Кол инженериң менээ сүмелээн кижизин бригадир база катап адады. Ол аныяк кижи заводтуң адакы каъдынга ажылдап турда ужуражы бердим.

Данай-оол Донгакович Артына бо будурулге черинге ажылдаашкы дөрт чыл чедип бар чоруур. Ол маңаа келир мурнунда Усинскиге трактористей турган. Терээн черинден чоруткаш, Шушенское суурнуң № 20 кодээ профтехучилишезинге өөренип кирип алган. Училищеңиң слесарьлар курузун чедиишкинниг доозуп алгаш, Кызылдың алты заводунга ажылдай бергеи. Баштай слесарьлап турган. Техникага сундулуг кижи дүк дыраар, өөр машиналарның тургузуун будуу өөренип ап, машинистерниң ажылынга дузалажып чорун турган, ону элээн шиңгээдип ап-вер-биле кышкы үеде үреліишкиннер бо-ла болу бээр. Ону тодарады чугаалаар болза, кыжын машиналарга бүс хой келириңден (цех ишти-ниң бузу-биле холушкаш) дүк эмин эрттир өткеш, машиналарның диштерине долганшкаш, ыыртына бээр. Машинист кижилер бо таварылгада кончут кичээнгейлиг болбас болза, ынчан үрелиишкин болуру чайлаш чок апаар.

Слесарь-машинист Д. Д. Артына ажылдың будурүкчүлүүнге шаптыктыг база бир чылдагаан чугаалады. Ол болза, будурулге чаныпда улуг котёлдун үрелип турары-дыр. Ол орта ажылдавайн келген. Будурулгениң туруш чок ажылдаар чоруу оон дөрт хамаарыжыр болганда ол үрели бээрге-ле база туруп алыр. Бүс кээри үзүктелирге-ле үстүкү каъттың үш бригадазы «дыштаныр» эгелээр. Чамдыкта шуут будун хүн-даа ажылдавайн баар. Бо таварылгада план күүседир сорулга-биле дыштаныр хүннерде суг ажылдаар ужурга Б. Суван, Г. Огуренко, М. Контратова удуртқан бригадалар таварыжын турар. Олар ыыдыг байдалдан ам-даа үштүнмаанаар.

МЫЫДА кол айтырыг — кадрлар дугайы. Алгы заводунда ыынчага чедир кол механик чок, котёлда база механик тыпшаан. Ында ажылдап турар кижилер ажылга харыысалга чок болуп келген. Ол ажылчыннарның арасында ажыл шагының үезинде арагалаар кижилер база бар. Үрелиишкиннер чогум-на ындыг кижилерниң бүрүүзү-биле болуп турар.

Үстүнде чугаалаанывыс четпестер чүгле Д. Д. Артынаны эвес, а будурулгеде өскө-даа ажылчыннарны дүвүредип турар. Ол ыыдыг болуру чөп. А Данай-оол Донгакович чүгле бодунуң хүзөнген ажылынга мергежилдиг эвес, а өскө эптерни солуп шыдаар мөзүлүг. Ол каннакчы мергежилди эки шиңгээдип алган. Ону кылып турар кижини чамдыкта солуп, ооң орнунга-даа ажылдай бээр. Шынап-ла тутканда кылбазы чок, үгаан-бодалдыг-даа, ус-шевер-даа кижи чорду. Шак ыыдыг төлептиг, ажылыпчи боорга коллектив хүндүзөп, ооң көрек чүрүүн заводтуң хүндүлел самбыразынга ийи чыл улаштыр киирип келген. Аныяк кижиниң амыдыралчы намдарын кысканы-биле чугаалаарга ыыпшыр-дыр.

Ш. ДОРЖУ.

Волгоград чоогунда Волганың СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг ГЭС — чүрттүү Европа кезээнде эң-не улуг гидроэлектростанция болур. Бо чыадың сентябрь 10-да ону дозу күүзүүнче кииргенинин 20 чыл ою болур. Ол үеге чедир 227 миллиард киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрер.

Чээрби чыл дургузунда оон киирген оруулгазы — электростанцияны тударынга үндүрген чарыгдалды дөрт катап ашкан. Ук ГЭС-тиң тогу ССРЭ-ниң Чаңгыс аай энергия системазының электри дамчыдар бедик вольтулуг шүүмүнче кирип турар. Электри энергиязының бот-үнезин чиигедир дээш станцияның коллективи улуг ажылдарны кылып турар. Амгы үеде бир киловатт-шак энергияның бот-үнези 0,1 копеек. Ол дээрге чүрттүү Европа кезээнде эң эки көргүзүг.

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг гидроэлектростанцияның суг шыгжамырлары чүрттүү Төп районнарын, Волга чоогун, Донбассты чиик электри энергиязы-биле хандырар арганы берген. Адакы Волгага судноолар чоруурун экижиткен. Волга ыыдының болгаш Каспий чоогунуң кургаг черлерин суггарарынга база үлуг идиги берип турар.

ЧУРУКТА: Волганың СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг ГЭС-тиң мурнакчы гидроэнергетиктери (солагай талазындан) — слесарьлар Г. Ф. Барышников, А. П. Калмыков, И. Г. Костенко, А. И. Костенко, М. И. Сыпков олар.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникazы.

СОВХОЗ-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЛЫЫНДАН

Чадаана хоорайдай «Искра» совхозче утпаан чазаглыг орук-биле чоруп орарга хем кыдыында сүт-бараан фермазының кыштаа ырактан-на көстүп келир. Ферманың чанында дамырак кара сугну кежерге, ногаан өт-сигенниг алаак бар. Ында Бажын-Алаак ортумак школазының өөредилге-будурулге бригадазының турлаан тургускан.

Бо өөредилге-будурулге бригадазын тургускандан бээр он чыл ажып чоруур. Школа биле совхоз бижиг харылзаалыг болганындан, ооң материалдыг баазазы чыл бүрүде быжыглы келген. Сөөлгү чылдарда бо «Дүжүт» бригадазын күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагери кылдыр эде организастаан.

Кайы-даа сезонда өөреникчилериң совхозунга дузазы улуг. Өөредилге чылы төкери билек, 7—9 классчың оолдар, уругларының баштай кыштаглар белеткелинге, хой кыргылдазынга болгаш чуулдазынга киржири чаңчыл болу берген. Бо чылын 15 коданның кажааларының керженин коптарган. Ногаа ажаары-биле чергелештир мал чемнин белеткелинге олар идепкейлиг киришкен. Бригаданың кежигүннеринге 17 тонна чайгаар үнген сигенин хол кадыыры-биле кезип белеткээн. Будурбүрүнү 14 тоннаны бөодалдаап хүлээткен.

Янзы-бүрү ногааларның өзүмнерин чазын совхозтуң огород бригадазында өстүрүп турар. Өөреникчилер оон помидорнуң, капустаның өзүмнерин алгаш, май 20 үезинде боттарының тускайлаан участоктарынга олуртуп алырлар. Бо чылын капустаны 3 га ажыг, помидорбу 0,3 га, картофельди 20 га чергерге тараап. Оон аңгыда хөй чылдыг сигенин бо чылын 3 га черге тарып өстүргеш, гадан 15 центнер дүжүттү ажаап алганнар. Турлаг чанында олурткан картофельдиң, капустаның болгаш помидорнуң өзүмнери дең-дески. Бо чылын орай быжар капустаны хөйнү тараап. А эрте быжар капуста дыка чаагай үнген. Ону шагда чемге ажыглай берген.

— Маңаа уруглар-биле чедип чыл ажылдан келдим. Бо үенин дургузунда бригада ажылын чемелеткпейн келген. Уруглар, олдарның ногаа өстүрериге сонуургалы улуг болгаш чылдын-на бедик дүжүттү ап турдулар. Чижээ, эртекен чылын капустаның дүжүлү гектардан 120 центнер болган. А помидор гектардан 150 центнер алдыган. Ногаа шыгжаар таарымчалыг чер база чок. Ону садар чер база тывылбайн баар үүе чорду— деп, өөредилге-будурулге бригадазының удуртукчу башкызы Дутаржап Дембирелович Хомушку чугаалады.

Күш-ажылдың болгаш дыштанылганың бо лагеринде ажылды организастааны эки. Баштайгы сезоннуң өөреникчилери июньдан—июльга, ийигиан — июльдан — августа, а дараазында белүк сентябрьга чедир ажылдаар. Белүк бүрүзү үш звенога хуваттынган. Звеноолар тускай удуртукчулуг. Олар аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Өөреникчилер чүгле дөрт шак ажылдаар. Арткан хостут үезин план ёзугаар эрттирип турар.

Школада өөредилгенин, күш-ажыл болгаш мөзүг-шынар кижилидилгезинниң шыпарын бедидёри, башкыларның болгаш өөреникчилериң күш-ажылының түннелдерин үнелээрде эрең-гейлээр чорукту чайладыры, өөредилгениң харылзаазын херек кырында быжыглаары, пиитилелге ажыктыг күш-ажылга школачыларны белеткээрин экижидеп ботун чүгүлә болуп турарын партииниң XXVI съездизиниң соруулаарында онзалап айыттынган. Ёзулуг күш-ажылчы коллективке бо бүгүнү чедип ап болур. Шынаплә, республиканың өскө үлегерлиг бригадалары-биле бир дөмей. Бажын-Алаак ортумак школазының өөредилге-будурулге бригадазы күш-ажылдың болгаш дыштанылганың база бир кол хевири болу берген. Мында ажыл организастыг. Өөреникчилерни дурзулгалыг башкы Д. Д. Хомушку удуртуп, янзы-бүрү ногааларны канчаар ажаарын айтып, өөредип келген. Өөреникчилер ажылын чыл санында бедик көргүзүлүг деп үнеледип, 1979 чылда РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң, 1980 чылда комсомол обкомунуң хүндүлел бижиктери база «Беларусь» трактор болгаш оске-даа үүлдер-биле шаңнаткан. Москваже 30 өөреникчи аянчорук кылып, ийи чыл улай чораан. Бо чылын база ол хире ооллар, уруглар путёкалыг Москваже экскурсиялаар.

Өөреникчилерниң хостут үезин эрттиреринге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Делгем ёроолде телевизор белен. Кино доктаамал турар. Түс-түс командалар, звеноолар аразынга волейбол, баскетбол болгаш биллярд дээш черге-лиг спортчу оюннарны организастаг турар. Өөреникчилерниң аъш-чем-биле хандырылгазы база эки. Удуур ёроолдерде орун-дожек четчир. Ол бүгүнүң арыг-силиин өөреникчилер боттары хайгаараалга ап, хирлени бээрге-ле боттары чуп ап турар.

Районнуң өскө школалары хамаарышкан ажыл-агыйлары-биле быжыг харылзаалыг ажылдап, үстүнде школаның дуржулгазын эдерери күзенчиг.

С. ЧООДУ.

Чоон-Хемчик район.

ТУДУГЖУ

Ынчан 1951 чылдың апрельдиң чылыг хүннериниң бирээзи турган. «Хендергези делгем боорга чүрттаксай-ла берген-не мен» деп чоннуң ырлажып турары черде аалдарга солуп чугаа тарай берген: Хову-Аксында чер шинчилээр геологтар келген, ховар дээш бай-байлак тыпкан, мында тудуг-суур кылып эгелээн, «кижи бажы кизирт, аът бажы оргу». Чогум-на ынчыг солуп чугаалар дыңнаш, алыс шевер холдуг Тумат Анчыевич Натпит-оол оглу Хуна-оолду эдерткеш, Хову-Аксынга чедип келгеш, баштайгы бажыңнарның тудуунга ажылдап эгелээн. Кобальтылыг черниң хоочун чүрттакчызы 74 харлыг Самбыл-оол ынчаар сактып чугаалап олурар:

— Хуна-оол бо черге ажылдап келирде 15 харлыг бичии оол турду. Бичиизинге чалынмас, чидиг балды-биле чудуктар чокчун турда улустан дүлек чок ажылдаар турду. Кижи өзер, кидис шөйлүр дижир, бо оол кёдизинде баргаш, туган тудугжу болур боор деп ашактар чугаалажып турлувус.

Шынап-ла хоочунналрның бүлгени дег, алызында барып, 1970 чылда Хуна-оол Туматович Натпит-оолга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу хүндүлүг атты тывыскан. Тудугжуның ажылы берге-даа бол, буянныг, тургузукчу иш болгай.

— СЭКП-ниң XXIII съездиниң шийтпирлеринде «Тыва кобальт» комбинаттың тудуун онзалап айыткан турган. Тудуг-монтаж ажылдары ынчан ыяш-түлүк тургулаан — деп, Хуна-оол шала хүлүмзүрүп, сактып чугаалады — Ынчан 1966 чылды үдеп, чаа чылды уткуп турда, комбинаттың администрациязының үш каът улуг бажының дужаап турган бис. Соок дээрге ажыңнадыр чүве болгай. Улуг отту ужуткан, деңгелиниң тургулаар бис.

Чогум-на ынчан опалубщик, бетонщик, арматурщик болгаш бызанчының холушкак мергежилин Хуна-оол Туматович чедип алган. Хүндүс тудугга ажылдаашкы, кежээлерде курстарга өөренип турган.

Бүгүкү хүннүң хереглери Таңды-Уланың бедиктеринге алдын хаяа дыртып ойнай бергенде. Хову-Аксы суурга ажыл-ишчи хүн-даа эгелээр. Чылдың чылыг үезин дээрге тудугжуларга эң-не таарымчалыг, чогум-на ону ажыглаары чугула. Үженги тудугжу чылында хей-аътты, холу быжыг ажылдап чоруур Хуна-оол Ту

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда үре-түнелдиг ажылдап келгени дээш, күш-ажылчы ачы-хавыязын үнелеп көргенинден демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Освальд Рихардович **Адам** — туйбу заводунуң ажылчыны.

Зоя Папагаевна **Аракчаа** — РСФСР чергелиг персоналдыг пенсионер.

Тамара Терентьевна **Артемьева** — шериг садыының Тыва дирекциязының экспедитору.

Елена Сергеевна **Белогривцева** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң санитарказы.

Анатолий Дмитриевич **Бочкарёв** — сельхозтехкүркомнуң районнар аразының Кызылда каттыжыышкыының ажылчыны.

Дора Гавриловна **Булгакова** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң эмчи сестразы.

Татьяна Николаевна **Бякова** — пенсионер.

Мария Ивановна **Выгузова** — столоваялар болгаш рестораннар трезиниң техниктиг ажылчыны.

Нина Владимировна **Гриценко** — республиканың хөгжүм-шиин театрының кол бухгалтери.

Мильда Петровна **Даири** — Тыва АССР-ниң садыг министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылдакчызы.

Мария Прокопьевна **Евдокимова** — «Тыва септелге тудуг» трестиң механизация эргелелиниң улуг бухгалтери.

Мария Антоновна **Ефимчук** — Кызылдың аъш-чем садыының № 15 магазинниң ажылдакчызы.

Елизавета Устиновна **Ивашова** — № 1 орук-тудуг эргелелиниң склад эргелекчизи.

Екатерина Петровна **Ворфоломеева** — Элегес-Аксы суурда пенсионер.

Константин Иванович **Дуванов** — Каа-Хем суурда пенсионер.

Александра Савельевна **Куьмина** — Элегес-Аксы суурда пенсионер.

Валентина Михайловна **Марцинович** — Элегес-Аксы суурда пенсионер.

Лидия Максимовна **Фельдман** — Элегес-Аксы суурда пенсионер.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Кускепей Сандыпович **Дамбажык** — пенсионер.

Анайбан Доржуевна **Донгак** — пенсионер.

Чин-Хуа Ортуновна **Очур** — «Кызыл Тук» совхозтуң ажылчыны.

Кок-ыс Ховалыговна **Түлүш** — райкүүскомнуң чуртталга-коммунал бүдүрүлге эргелелиниң техниктиг ажылдакчызы.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Сергей Хайдыбаевич **Багай-оол** — районнуң чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Мария Фёдоровна **Верзакова** — Туранда орук септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Тамара Фёдоровна **Капустина** — район эмнелгезиниң санитарказы.

Зинаида Ивановна **Козлова** — «Саян» совхозтуң зоотехниги.

Мария Харитоновна **Костенкова** — райкүүскомнуң бухгалтери.

Александра Чимитовна **Лама** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Мария Павловна **Никифорова** — райпонуң план кылдызының экономизи.

Татьяна Семёновна **Осипова** — Хадың ортумак школазының өөредилге эргелекчизи.

Александра Ивановна **Пищикова** — райпо ажылдакчызы.

Мария Антоновна **Поносова** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Эмилия Владимировна **Репих** — Сесерлиг суурда уруглар яслизиниң эмчи сестразы.

Наталья Афанасьевна **Сидоренкова** — Хадың суурда эмнелге пунктузунуң санитарказы.

Анна Прохоровна **Трушкова** — районнуң чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелиниң склад эргелекчизи.

Иван Алексеевич **Шашкова** — районнуң чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелиниң кочегары.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Екатерина Ивановна **Тарабрина** — район эмнелгезиниң эмчи сестразы.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

(Ленин аттыг совхозта)

Серенмаа Хереловна **Дүгер** — сакманчы.

Самандрий Шоюнзуновна **Нонпа** — ажылчын.

Амыра Сурасовна **Серендук** — пенсионер.

Севалбаа Секпеевна **Хорбаа** — сакманчы.

Серенбия Давыковна **Чамзы** — пенсионер.

Артём Алдынович **Чамыян** — пенсионер.

Маады Чолдак-Караевич **Эренчин** — пенсионер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕҢДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың август 28.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● *СОФИЯ*

Сентемвриниң хоорайда кан хоолайлар будүрер заводтуң цехтериниң бирээзинге бүгү-ле агрегаттар болгаш машиналар кижиниң киржилгези чокка бот-тускайлаң ажылдап турар ышкаш байдал кижиниң сагыжынга тыптып кирип келир. Шынап-да кижилер көзүлбес. Ынчалаа-даа ол баштай көрген кижиге ыңчалдыр бодандырар. Өскедаа участоктарда ышкаш ында база будүрүлгеча ажыл-чорудулгазы хайнығышкынаат. Башкарылганың пульталарлыг тускай кабиналарда операторлар оларны удуртур, технологтуг бүгү шугумнарда механизмнериниң хөделиишкиннерин оортан аайлаштыр башкарар.

Будүрүлгени автоматчыткапының болгаш механизастаанының деңнелиннң талазы-биле бистиң заводувус Болгарияның ёзулуг амгы үениң болуп будүрүлгелериниң санынга дүрүм ёзугаар кирер деп, оон директору Георгий Георгиев чугаалаар. Бо заводту Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле төлевилеп, тутkан ол фактыны онзалап демдеглексээр мен. ССРЭ-деп келген дериг-херекселдер тергиин эки будуштүүн практикага көргускен.

● *БУДАПЕШТ*

Энергия кампалгазының Венгрияның Министрлер Чөвүделиниң түүлдүг деп көргени программаны күүседиринге бо алдыгы беш чылда 30 миллиард форинт акшаны берген. Энергияны чөп ажыглаарының херээнге бар курлавырларны илередир соруглаыг хемчегларниң калбак комплекизин төлевилээн. Улус ажыл-чорудулгазы хайнығышкынаат. Башкарылганың пульталарлыг тускай кабиналарда операторлар оларны удуртур, технологтуг бүгү шугумнарда механизмнериниң хөделиишкиннерин оортан аайлаштыр башкарар.

Будүрүлгени автоматчыткапының болгаш механизастаанының деңнелиннң талазы-биле бистиң заводувус Болгарияның ёзулуг амгы үениң болуп будүрүлгелериниң санынга дүрүм ёзугаар кирер деп, оон директору Георгий Георгиев чугаалаар. Бо заводту Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле төлевилеп, тутkан ол фактыны онзалап демдеглексээр мен. ССРЭ-деп келген дериг-херекселдер тергиин эки будуштүүн практикага көргускен.

● *БУХАРЕСТ*

Румыниян Куджир хоорайында механика будүрүлгезинде автоматтыг арга-биле ажылдаар хеп чуур 200 мунгу машинаны белетээн. Хеп чуулдазының дараалашкак ыңдыг дугаарлыг машиназы бо чылын ол будүрүлгенин коллективиниң пландан ажыр кылып үндүргени 450-ги кылыы база болуп турар.

● *ГАВАНА*

Делегейниң дыка хөй чурттарының туктарлыг он-он садыг судноларының Хосталга ортулуунга хүнүң барып турар. Чурттуң шапкы хемнүң орар экономиказынга эргежок чугуда техниктиг дериг-херекселдерни олар Кубага чедирип турар. Далайларны, океанларны кежилдир чоруп турар лайнерлер Кубадан бистиң оранывыстың бүгү-ле булунарынче кайгамчыктыг куба кат-чимистерни, никельди, таакпыны, ол ышкаш национал экспорттуң кол продуктузуу — чигирни алгаш чоруп турар.

Судноларга чигирни дүргеп болгаш ылдык чок чүдүрерин хандырар соруглаыны порт ажылдакчыларының мурнунга партия биле чазак тургускан. Матавеас можунуң порт хоорайы Пуэрто-Падрда чигирни саваа чонка чүдүрериниң специализастаан суг ортээлиниң ажылдакчылары бо чылын ол соруглаыны шиитпирлээриниң улуг улуг-хуузун кирген. Будүрүлгечи бүгү көргүзүглериң ажыр күүсеткеш, олар бүгү чуртта шак-ла ыңдыг суг ортээлдериниң ажылын хандырып турар коллективтериниң аразында социалистиг тарышка бирги черии эзээн.

● *БЕРЛИН*

Европага стратегтиг боочеңсектерни кызыгаардаарының болгаш ядролуг чепсектиг удурланыштыр туржурүүнүң деңнелин чавыладырының айтырыглаарын дугайты ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында чугаалажыышкынарны дагыы эгелээн турарын ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фипер биле Куба Республиканың даштыкы херектер министри И. Мальмиерка деткип чугаалаан. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг еске-даа чурттарның айыыл чон чорукту быжыглаарынче углаган саналдары быжыг тайбыны хандыраарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг дээрээн Берлинге болган ужуражыышкынынга олар онзалап демдеглээн.

● *ХАНОЙ*

Вьетнам найысталдың дал ортузунда Бадинь шелге кижилериниң хейн чалгып чыткан далай сагышка кирер турган. ВКП-ниң үндезилекчизи, вьетнам революциялың баштынчызы Хо Ши Мин хамаарышпас чоруктуң Декларациязын 36 чылдар мурнунда харын анна чарлаан. Республиканы чарлаанының хүнүң демдеглээр дээш ол төөгүдүг шелге муң-муң ханойжулар чыылган.

Социалистиг Вьетнамның 30 ажыг миллион чонуң национал байырладын политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодуралүшкүнүнүң байдалында демдеглеп эртиргеп. Чуртунуң хамаарышпас чоруунуң 36 чылын демдеглээн вьетнам улус бурунгаар бүүрелдиг базым-биле чоруп орар.

Бүгү чуртка — соңгу талада даглыг Лангшондан мурнуу талада Камау оргулаштарынга чедир — байырлыг хураллар болгаш митингилер болуп, оларны киржикчилери Вьетнамның Коммунистиг партиязының болгаш чазаанын политиказын деткип турарын, революциянын идеалдарынга шынчызыының дугайын, революциянын чаалап алышкынарын камгалаар, кыдат эжелекчилериниң болгаш империализмниң реаксылыг күштериниң чименишткиннериниң чогуур ойтур шавышкыынын бээр деп шиитпирлиг чоруунуң дугайын медеглээн.

(СЭТА).

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ЯУНДЕ. (СЭТА). Бангадан дамчыткының ёзугаар алырга, Төп Африка Республиканга эрге-чагырга кирген шериг кижилер генерал А. Колингба баштаан «национал катап тургузуушкунуун шериг комитединэ» тургускан. Күрүне болгаш чазак башкыларын, а ол ышкаш камгалал министрииниң хүдээлгелерин генерал бодунга алган. Подполковник Ж. Л. Г. Ямбала даштыкы херектер министрииге томуйлаткан.

Чуртта конституцияны күш чок болдурган, политиктиг партияларны хоргудаан. Банга хоорайның кудумчуларында болгаш шолдеринде шериглер таңныылдап чоруп турар, күрүне албан черлерн хагдыган, магазиннер ажылдавайн турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Д. Дакону дүжүрерин Вашингтон күткээн чадавас дээрэин «Котидьен де пари» солун бижээн. АКШ-тың Төп Африкага холгаарлашкыны, Африканың чамдык чурттарынга Франциияны солуур дугайында Рейганның администрациязының планын боттандырарының эгези болган туруп магат чок деп солун айыткан.

СОВЕТ ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ БЕЛЭЭ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Геология болгаш казар байлак дугайында совет авторларның бижээни 200 ажыг номнарны Финландияның геологтуг эртем-шинчилел институдунга болгаш политехниктиг дээди школазынга белек кылдыр берген.

Ол номнарны «Даг байлаан казын тывар, болбаазыралын кылыр машиналар болгаш дериг-херекселдер» деп делегего ийи неделяда көргускен. Совет культураның болгаш эртемниң Хельсинкиде бажыынга делегелгени ССРЭ-ниң эртем болгаш техника талазыбиле күрүне комитеди организастаан.

Хельсинкиде геологияның эргем шинчилел институдунуң директору профессор Калеви Кауранне белекти хүлээп алган болгаш геология база дагхерээнин талазы-биле ийи чурттарның эртемденнериниң болгаш специалистериниң сыры кады ажылдажылгазының дугайында буянныг белектиң керечилеп турарын онзалап демдеглээн. Тайбының хөрээ дээш, бистиң улустарывыстың бот-боттарын билчириниң эрге-ажымына бараан кылдыр ийи совет эпиуктерниң белээ идиглиг болур дээрэин ол айыткан.

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМ ДЭЭШ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). «Тайбың болгаш социализм дээш. СЭКП-ниң XXVI съездиниң документилери болгаш материалдары» деп эгелиг номну Копенгагенниң «Тиден» деп ном үндүрер черн массалыг тираж-биле дамдылда парлаан. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның эзлегелиг соруглаары болгаш совет коммунистериң шуулганының эске-даа материалдары ол номда киргеп.

Совет коммунистери соңуургадып турар эр чугула айтырыгларының тодаргай база хөлү анализин СЭКП ТК-ның Чикгээ секретары Л. И. Брежневтиң илеткелиниң кылдыр деп, Даниянның Компартиязының ТК-лының Күүскомунуң болгаш Секретариадының кежигүнү, СЭКП-ниң XXVI съездизинге ДКП-ниң делегациязының составында кээп чораан И. Нерлуйд номун кириилде түүлүнге демдеглээн. СЭКП-ниң Отчёт илеткели марксизм-ленинизмни улам ынай хөгжүткенин болур.

Илеткелдиң тайбыны быжыглаар дээш демиселдиң үргүлчүлээриниң айтырыгларыныга хамаарышкан кезектери делегейниң хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын хайныктырган.

Тайбыны болгаш чавырлышкыны быжыглаарынче угланган тодаргай инициативаларны Л. И. Брежнев съездиниң бедик видириндеп кодурген. Ол санаадар делегейниң чаңгыс-даа чурттуунуң национал эрге-ажыктарынга когарал болбайн, харын-даа бүгү күрүнелериниң эрге-ажыктарынга дүжүп турар.

Тайбының политиказыта Совет Эвилелиниң шынчызын, чугаалажыышкыннарны кызырынга күзелдийн, оон бедик деңнелге ужуражыышкынынарны чорударынга, чепсектиг күштерни деңге кызырарынче чүтүлдүүн, СЭКП ТК-ның Чигинге секретары бадыткаан.

ССРЭ-ниң чедиишкиннери делегейде чугула болуушуунарга чаагай салдарлыг деп автор бижээн. Л. И. Брежнев болуунуң илеткелиниге дараазында чиге шыныыг сестерни чугаалаан: «Социализмниң салдарын кайы-даа хемчөлге шенеп пербоон ыңдыг чурт азы чурттарның болуу, идейлиг азы политиктиг агым чок. Үзөрбээ түе чыадың төнчүзүнүң боттуг байдалы ыңдыг болуун турар-дыр».

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ЧУГААЗЫ

МЕХИКО. (СЭТА). Чазактың ажыл-чорудулгазының дугайында чыл бүрүдеги чанчыл болган идегелди Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильо конгресске кылган. Амгы делегей байдалы дүшкүүрлүг чорук-биле, удур туржуушкуунуң күштелгени болган «соок дайынның» катап ооскээни-биле тодаргайлаттының турар-дыр деп, президент айыткан. Чавырлыышкынын дедир эргилиишкининн хереченлери болуп турардыр бис. Чепсегленишкиннерни эндере будүрерин боттуг кызыгаарлаарын чедип алыр дээш төөгүде эң баштайгы ораалажыышкының болган СБК-2 керээге ат салырындан хөй чүүлдерни бүгү делегей маңан турган.

СБК-2 керээни күштүг болдуруп бадылаарының орнуна кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң-не дериин чепсекти — нейтроннуг бомбаны будүрүп эгелээр дээн. Ол чепсек кижилерни узуткаар соруглалыг. Ыңдыг байдал дүшкүүрлүг чорукту улам-на чидиглендирерин, «соок дайынның» бак сураглаан үезинде эргилиишкинин болдуруп турардыр деп, президент демдеглээн.

Куба-биле болгаш Никарагуа-биле Мексиканың харылзаалларының дугайында Х. Лопес Портильо чугаалаан болгаш Мексиканың харылзаалдыг ол чурттары-биле вайыралды база кады ажылдажылганы улам ынай быжыглаарын бистиң чуртувус күзевишаан, оларны бүрүн деткип, улустарның бот-башкартынар эргезинин принцивин сагыырын барыдаалаан турар деп айыткан. Кубаның болгаш Никарагуаның улустары боттарының күзел-соруунга дүүшкен болгаш ол күрүнелерниң төөгүзүнде таарышкан социал-экономиктиг хөгжүдениң ыңдыг оруун шилип алганнар.

Мексика ол чурттарны деткип турар болгаш моон соңгаар-даа деткинир апаар деп, президент онзалап демдеглээн.

Хосе Лопес Портильо чурттуң экономиктиг байдалының дугайында чугаалавышаан, национал экономиканың хөгжүлдезин шиитпир-биле чогумчалыг дээрэин айыткан. Улетпур будүрүлгезиниң улуг үүлү күрүне хөреңгизи хамаарыжыр күрсекторнуң будүрүлгелериниге онзалыш турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Мексиканың президентизиниң чугаазын «Вашингтон пост» солун тайылбырлаан болгаш даштыкы политика талазыбиле Мексиканың база АКШтың аразында ылгалдарны кедергей ширинн байдалыг айыткан-дыр деп бижээн. Нейтроннуг бомбаны будүрер дугайында шиитпирни Мексиканың президентизи буруу шапкан болгаш Кариб бассейниге АКШ-тың политиказының хөй талаларын хүлээп көрбээн.

Израильдиң эжелекчи эрге-чагыргалары боттарының эжелеп алганы араб девискээрлерни кара туразында «инициэздин ап» тураралар. Арабтарга хамааржыр черлерге олар боттарының шеригжиткен чурттакчылыг черлериниң болуктерни тургузуп турар. Израиль чазый хартыгаларның болап турары-биле алырга, ол чурттакчылыг черлер араб девискээрлерни Израиль күрүнеиин кылдыр чоорту хуулдурарынга эге базым болур.

Ёзу-дүрүм чок үүлгедиглер, күчүлээшкин болгаш кыжаныышкын — эжелекчилерниң Палестинаның араб улузунга хамаарыштыр ажыглап турар аргалары ол. Араб девискээрни бүрүн эжелеп алгаш. Чоокку Төөн чүкте байдалды чөптүг чавырылдырарынга шаптыктаашкын ужураштырар дээш Израиль ол үүлгедиглерни кылып турар.

ЧУРУКТА: Эль-Халиль хоорайның (Хербон) чогунда израиль шериг пааранын чепсектиг солдаттарның камгалап турары.

Камера пресс — СЭТА-ның фотозу.

Делегей темазынга беседа

ЧҮГЕ ШИИТПИРЛЕТТИНМЭЭНИЛ?

Африканың хамаарышпас чурттарының негелдези-биле чыылдырган КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязы Намибияның айтырыын сентябрь 3-тен 11-ге чедир чугаалажыр.

Ол чурттуң айтырыының алыс утказы чүдеп? Намибияны колонизаторлар эрткен түе чылдың төнчүзүнде эжелеп алгаш, ону Мурнуу-барыын Африка деп адай бергеннер (делегейниң бирги дайынынга чедир Намибия хөй чылдар дургузунда Германияның тергиделиниң адаанга турган, а 1915 чылда ону Мурнуу-Африка Эвилелиниң (ам Мурнуу-Африка Республика) эргечагыргалары эжелеп алган). Намибия 1945 чылда Каттышкан Нациялар Организациязының делегей намгаладының системазынга киргеп, ону Мурнуу-Африка Республиканың чагырар эргезин КНО 1966 чылда казаан. Оон бээр 15 чылдарның дургузунда Намибияның айтырыының талазы-биле Каттышкан Нациялар Организациязының чүгула хөй резолюциялары турбуже, Мурнуу-Африка Республиканың расистиг эрге-чагыргалары барыын талакы күрүнелерниң деткимчези-биле ол чүртту дүрүм чок ёзу-биле эжелеп алган туруп турар.

Расистер болгаш империалистиг күрүнелер Намибияның кедергей хөй бойдус байлаан шагдан бээр үптеп келген болгаш ам-даа үргүлчүдеп турар. Ынчангаш олар Намибияны амга чедир эжелеп алган турар-дыр. Делегейде эң байлак курлавырлыг алмаз болгаш уран Африканың ол чүртүнүн — Намибияның девискээринде бар. Шериг-стратегтиг талазы-биле Намибия империалистиг күрүнелерге база аныыдыг: Африка диктин хамаарышпас күрүнелериге удур ону тескиниг кылдыр ажыглап турар.

Намибияның улузу эжелекчилерге хевээр чагыртырын күзевээн. Оон чоңу хосталга дээш чепсектиг демиселче кодургуп үнген. Намибия улустуң кара чангыс төлөлекчизин кылдыр КНО-нуң хүлээп көргени СВАПО партия чонунуң демиселин баштап турар.

Намибияда хосталгалыг демиселдиң чалбыыжын өөскүрер соруулга-биле НАТО-нуң кежигүнери беш күрүнелер — АКШ, Франция, Германияның Федеративтиг Республиказы, Канада ол чуртка политиктиг таарыштырылга дугайында «инициативаны» үндүргеп. КНО-нуң контролюунуң адаабиле соңгулдаларыны чорудар дугайында олар Мурнуу-Африка Республиказы болгаш СВАПО-га саналдаавнар. Каттышкан Нациялар Организациязының тугун империалистиг күрүнелер ажыглавышаан, Мурнуу-Африка Республиканың расистиг эрге-чагыргаларының эрге-ажыын камгалаан саттынакчы партияларның соңгулдаларга тиилелгезин хандырарын ораалдашкан. Чонунуң хөй нуруузунуң деткимчезинге даянган СВАПО партия ыңдыг соңгулдаларны чорударынга чөпшээрешкен, ынчаллажок Мурнуу-Африка Республика соңгулдалар дугайында саналды хүлээвейн барган.

Барыын талакы күрүнелерниң Намибияга хамаарышпыр ийи арынныг политиказы болчылдың январьда Женевага ажыттынган конференциниң үезинде база бууран дүшкен. Намибияда дайынны соксадыры болгаш ол чуртка хамаарышпас чорукту тыпсыр дээш КНО-нуң планын боттандырар хүүсээлэн деңгээлдүү ол конференциянын эң чугула хүн айтырыгларының бирээзи болган. Саттынакчы партияларның төлөлекчилерин конференциягa киришпирерин мурнуу-африка расистер дыка ораалдашкан. Эрге-чагырганы саттынакчы партияларга дамчыдын бээрин олар күзеп турган. Мурнуу-африка расистериниң болгаш барыын талакы күрүнелериниң деткимчези-биле буруузу конференциягa түүнел чок болган.

Намибияга саттынакчы ёзулуг эргелекчилерниң чалбыыжын өөскүрер, расисчи эрге-чагыргалар ораалдажып турар. Ак кештиг херектитен Дирк Мадж «премьер-министр» болган. Расистерниң эжелекчи шеригжилериниң саны көвүдээн болгаш амгы үеде 110 мун кижи четкен. Олар танкылар, бомбалакчы самолёттар, шүүргедекчилер болгаш артиллерия-биле хандырганган.

Дижинге чедир чепсегленген мурнуу-африка расистер АКШ-тың болгаш НАТО-нуң шериг дуазламчызынга, дипломаттыг деткимчезинге даанмышаан, «Намибияның националистериниң баазаларын» уэуткаар деп чылдак-биле Ангола удур чепсектиг интервенцияны улам өөскүдүп турар. Оларның дээрбети халдаашкынының соруулгазы билдингир: Анголаны болгаш хамаарышпас өске-даа африк күрүнелерни коргудары. СВАПО-нуң патриоттарын деткиринден ойталаар кылдыр оларны албадазары болуп турар.

Ынчалаажок Ангола улузу болгаш Намибияның патриоттары делегейниң депшилгелиг бүгү хөй-ниитизиниге деткидип алгаш, тиилелгени чайлаш чок чедип алыр дээрэин расистерниң ыдалакчыларынга сагындырар херек. Империалистиг күрүнелерниң расисчи политиказы оларның боттарынга удур улустарның демиселдин улам күштелдирер апаар. Африканың мурнуу күүндө кыптыкан хосталгалыг демиселдин чалбыыжы империалистерни болгаш оларның чалчаларын сотка олуртуур.

А. РАЧКОВ.
(СЭТА).

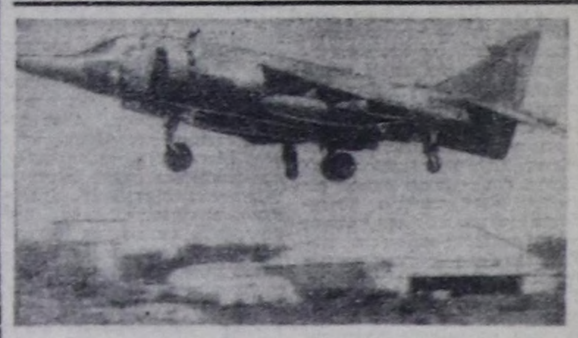

Каттышкан Штаттар болгаш Великобритания дээрже дорт дүндүүштелдир ужар болгаш ынчаар хонар модернизастаттынган «Харриер» хыдыкчы-бомбардировщиктерни кады будүрүп үндүрериниң талазы-биле дугуржулгага ат салганнар. Ук дугуржулгада ыңдыг хевириниң 60 самолёттарын Британ шериг-агаар күштериниге кылып бээрни айыткан. АКШ-тың далай чадаг шерииниң коруузунга 300 хыдыкчы-бомбардировщиктерни бээрни көргем.

ЧУРУКТА: дээрже дорт дүндүүштелдир ужуп үнер болгаш ынчаар хонар «Харриер» деп англи хыдыкчы-бомбардировщик.

Камера пресс — СЭТА-ның фотозу.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конгоның Күш-ажыл партиязының (ККП) Төп Комитединиң делегей байдалының чидиглеңгени-биле холбаштыр ханы сагыыспырал илертейлээн. Делегей байдалының чидиглеңгени — империалистиг күштериниң улуг хемчөлдүг шапкаар ханой-жулар чылган.

Социалистиг Вьетнамның 30 ажыг миллион чонуң национал байырладын политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодуралүшкүнүнүң байдалында демдеглеп эртиргеп. Чуртунуң хамаарышпас чоруунуң 36 чылын демдеглээн вьетнам улус бурунгаар бүүрелдиг базым-биле чоруп орар.

Бүгү чуртка — соңгу талада даглыг Лангшондан мурнуу талада Камау оргулаштарынга чедир — байырлыг хураллар болгаш митингилер болуп, оларны киржикчилери Вьетнамның Коммунистиг партиязының болгаш чазаанын политиказын деткип турарын, революциянын идеалдарынга шынчызыының дугайын, революциянын чаалап алышкынарын камгалаар, кыдат эжелекчилериниң болгаш империализмниң реаксылыг күштериниң чименишткиннериниң чогуур ойтур шавышкыынын бээр деп шиитпирлиг чоруунуң дугайын медеглээн.

(СЭТА).

ХАНЫ ДҮВҮРЭЭЗИН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Делегей байдалының баксыраанны-биле база чепсегленишкиннерни эндере будүрерин күштелдиргеңи-биле холбаштыр ханы дүвүрээшкинни Швейцариянның Күш-ажыл партиязы өөредиишкин. Ортумак ыраккышылдың ракета-ядролуг чепсээн иептередир үүлгедиг-биле Европага ядролуг күчүүлүг улгатгыдыр, колдуунда Европага ажыглаар нейтроннуг бомбаны долу хемчөлге будүрериэгелээр дээн америк чазактың шиитпири бүгү делегейге тайбың хөрээнге кедергей аныылдыг болгаш бистиң Европаны ядролуг чевег болдурар кыжаныышкыныг болуп турардыр деп Швейцариянның Күш-ажыл партиязының Политбюрозунуң хуралынга хүлээп алган резолюцияда айыткан. Каттышкан Штаттар дорту биле болгаш бодунуң чалчаларының дузазы-биле Чоонну Чөөн чүкке, Азиага, Африкага, Латин Америкага ынчукченгелерни удаа-дараа кылбышаан, чепсектиг чаа месилдежиишкиннерниң кыжаныышкынын күштелдирип турар.

Чепсегленишкиннерни эндере будүрерин мооңдактаар, ядролуг халаттыг болдурбас дээш базымнарны кылырынче Швейцариянның Күш-ажыл партиязы чурттуң чазаан кыйгыгаан.

ДЕПШИЛГЕЛИГ ХЕМЧЕГЛЕР

ДЕЛИ. (СЭТА). Ажылчы чоннар массаларының амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле улуг чедиишкиннерни Индияның мурнуу талакы Керала штадында каттышкан фронтуунуң чазаа чедип алганын «Патриот» солун бижээн. Кооператив иштиледер-биле демнежии алгаш, Кераланың эрге-чагырганың ап чоруткан хемчегларининг түүнелинде өртектерни өстүрбейн, чангыс хемчөлге доктаадыры чедип алдыгаан деп, хамаатты хандырылга министриниң ораалакчызы Б. Мохантя дыңнаткан. Хүн бүрүде хереглел бараанналарының хувааларын системазы экижээн. Чоонуң эвээш өнчүлүг кезиин бирги чергениң эргежок чугула бараанналары-биле хандырар херекке каттышкан фронтуунуң чазаанын чогумчалыг дуржугазын хандыр өөренип көөр болгаш Индияның өске-даа штаттарынга ажыглаар херек деп, ол онзалап демдеглээн.

ТЫВА ДЫЛЫМ

Төрээн чурттуң кайын, чүден эгелээрин
Детеревис ырлажып-даа турар-дыр бис.
Төлү биске ада, ие, чери—алдын,
Төрээн дылы олар-биле бир дең—эргим.
Чаңгыс сөстен сеткил сергеп, өөрүп болур,
Чандыр бараа, хомудай-даа берип болур.
Эдиткен сөс, боодан үндүр аткан ок дег,
Эгиттинмес дижири-ле ылап ийин.
Шугум чазаар мурнувуста, шыгаан аар бис,
Чугаалаптар мурнувуста, боданыр бис.
Сөөктү хемдээш, чартын ыяш көөр апаар,
Сөстү сөглээш, шыпынга-даа чедер апаар.
Дылы-биле турган дытты ужуруптас,
Акеы-биле аалды база көжүрбес!—деп.
Ада-өгбе дужундан бөөр байбаңнарны
Тывыңгырлар үттеп-сургап келген чүве.
Тыва сөстүң мерген, күштүүн билир дизе,
Дыка каастан, коижыдар албан эвес—
Буруп шагдан чонуң домаа уран, шевер,
Будуп, чаап каан эриннер-даа аңаа четпес.
Бакка-сокка дылдар холуп чугаалавайн,
Баштай төрээн чугааң эки шиңгээтсинзе,
Өңнүк туржук, өскенің-даа дылы сеңээ,
Өөредип каан аъдың ышкаш, чаажыга бөөр!

Салчак МОЛДУРГА.

БАЙЛАК БОЛЗУН

Белдир-Арыг барыксаарлар
Оя чеживп чеде-ле бөөр.
Ферманың мурнакчызы
Оюмаага дужа-ла бөөр.
Сагган сүдүн савай бөөрге,
Савазырай берген болур.
Сайлыг-Хемниң шапкын
суунун
Саарыынга деннеп бөөрлер.

Ояланың кан-на дуюу,—
Кадыр-бертке торлур эвес.
Оюмаанын дыңзыг холу
Кадыг ишке тоор эвес.
Эрес саанчы дуржулгаазы
Этээртинмее байлак болзун!
Эжи-ооруң — аалчылары
Эжик, дөрге ешмас болзун!

Б. ДОЮНДУП.

(Эгези № 201, 202 «Шында»).

ЫРЛЫГ-БУЛАК

Ырлыг булак ырлап чыткан. Шал ногаан чымчак шыктың дал ортузунда мээге чык дээр кара сут бажы ында чеже чылдар дургузунда аттыгып келген чүве, ынчалза-даа мынчаар кажан-даа ырлап көрбээн. Ырлыг булак ырлап чыткан.

«Октябрь» совхозтуң төп суурун чечек-чимис дүй бүргей берген. Кудумчуларында безин бутка ораажып, сүстүп чыткан. Эрээн-шокар ховаганнар, ураң холдар аргываан хевистер дег, ховуларда чечек баштаан. Агаар мырыңай-ла ары-чигири-биле чыттаткан. Хамнааракчар кааң дээрже өрүмнелип үне берген, хуннүң алдын херелдери-биле багаанып алган, черже бадарын уттупкан тургулааннар.

Ырлыг-Булактың кыдыында чайгы ногаан шелде спортчу өң-бажын - чымы-торгу, хип-хилиң туктарны чымчак салгын хоюндадыр суйбап турган. Кирер эжик кырында калбак кызыл пес херип каан, ында ак будук-биле бижээн сөстер кайы оранчоктан көстү бээр: «Малчыннарга болгаш тараажылырга изиг байыр!». Маргыш чок, мында ажылагыйның эң аар чүгүн эктинде салып алган, эң кол, эң харыысалгалыг, эң хүндүлүг кижилерни адап каан. Оон ыңай бажы ногаан, көк, ак, сарыг, кызыл, хүрең пөстерде бижиктер, кыйгырыглар-ла хөй: «Кежээниң мурнунда — хүндү, чалгаанның мурнунда— хочуу», «Чайгы чаңгыс хүн бүдүн кышты чемгерер», «Чайын шанаан септе», «Чазый кижи чазын калыр, чарык бүлгээр күзүн калыр», «Саавчының сүдү хоюг, сакманчының холу хоюг», «Таңдым турда, таңдаш-ла мен, тараам турда, тодуг-ла мен», «Хойлуг кижи каас, инектиг кижи тодуг», «Иш биле спорт — йис төрээн алышкылар», «Мөгенің майны кадырык», «Арагаңың кырынга чам үнер», «Эки дыш —эки иш» дээш оон-даа еске, оон-даа ыңай. Ырлыг-булакчылар ынак ырызын база эң көскү черге азып алганнар:

Ырак черге чоргузмаа-даа,
Ырлыг-Булаам утпас-ла мен.
Ыргай-биле кагарга-даа,
Ынак сарыым кагбас-ла мен.

Спорт шөлүнүң бир талазында тос кулаш төш чартыы хана солун азып каан турган. «Чартык чылдың түңнелдери» дээш мурнукку үүлдүт. Оон соонда совхозта хой ажылының бригадири Лапчар Ирбижейнин, чер ажылының бригадири Эрес Херелдиң, сүт-бөраан фермазының эргелекчизининң, школа директорунуң, уруглар садының эргелекчизининң, көдээ Культура бажының директорунуң, совхозта янзы-бүрү тускай эртемнигнерниң, анаа-ла ажылчыннарның үүлдерии, корреспонденцияларың, медээлерии, чагаалаларын киргизээн. Шүлүктер, ырлар база чораан. Сөөлүнде чечен сөстерлиг баштак чуруктар шуужа берген. Ында ажыл-иштиң маадырларындан эгелээш, совхозтуң удуртур ажылдакчыларынга четкен. Чалгаалар, мегечилер, хоочулар, арагачылар дээн үүл-бүрү шаарланчактарны база чаштынар чер тыппаанианы дөгерезии ында чуруп каан болган. Лапчар биле Анай-кыс Ирбижейлерии хөй ирбиш оолдары эдертип алган, кодан сыпмас хой кадарып чоруур кылдыр чуруп каан. Оларның чанында андазыннарлыг трактор аргажып көдүрүп алган Эрес биле Долаана Херелдер турган. База-ла хөглүг. Адактың соонда совхоз директору Бичелдей Кыргысович Мөңгүн-оолду азар шой көдүрүп алган турар спортчу кылдыр чуруп каан болган. Холдарының, буттарының, аптара дег, булуңналчак хөрээниң шынганнары мөчек-мөчек. Арында дери борбак-борбак төктүп турар. Көдүрүп алган шоюнда эңмежок сөстер бижип каан: мал ажылы, чер ажылы, школа, эмнелге, уруглар садыы, садыг, тудуг, ногаанчыдылга, бот-тывыңгыр уран үүл, күш-культура болгаш спорт, бойдус камгалалы дээш, оон ыңай үжүктер номчуттунмас кылдыр бизиредип чоруй барган.

Ырлыг-Булак суурның күшажылчы хүнү эртенин-не спортчу шөлден эгелээр. Чылыгдаа шагда, оок-даа шагда дөмей. Эртенги сула шимчээшкиниер кылып, совхоз директору биле спортчу инструкторлар халчып үүп кээр. Оларның соонга ажылчыннар, көдээ интеллигенцияның төлээлекчилери туруптар. Уруглар база, уруглар база. Кежээ хол бөмбүү, стол теннизи, байырлалдар чоокшулап келгенде, мөге хүрежинге белеткел, сооткан аъттар үзүргедии.

Спорт шөлүн ырлыг-булакчылар боттары ажылдан дашкаар үеде дерип алганнар. Долгандыр херимээш, ыяштар тарып каан. Бөмбүк ойнаар, мерге кагар, ча адар шөлдерин шалалаан.

Эртенгинии 10 шак. Спорт шөлүн үрер хөгжүм үнү дола берген. Чаңчыл болган «Дөгө-Базры». Оон соонда боттарының ынак марыжы «Ырлыг-Булаам утпас-ла мен».

«Октябрьның» чону ажылдап-даа билир, дыштаныр-даа билир. Спорт шөлүн чоп долуп эгелээн. Ында көөр үүлдер, баар черлер көвей. Чылган чон садыгны дола берген. Оон артканнары пөстерде кыйгырыглар номчаан, чамдыктары узуп хана солун чанында каттырышкан турганнар. Кижи бажы кизирт.

Тускай ангылап каан шөлде шыйыглар аайы-биле хууда мотоцикдер, автомашиналар чыскаалдыр тургулапкан. База бир тускай шөлдерде багаштарда эзерлиг аъттарның эзенгилери кыгыраар. Машина бажы кылаң, аът бажы оргу.

Наадым доктаатынган чаңчыл ёзугаар суур адаанда ыдыктыг чевегге дириг чечектер салыышкынындан эгелээн. «Октябрь» совхозтуң эң эки кижилери — ажыл-агыйның удуртукчулары, үндезилекчилери, хоочуннар, мурнакчылар, комсомолчулар, пионерлер аңаа чеде бергеннер. Комсомолчу Сендиния, хоочун коммувар болгаш колхозчу Тос-Таңма утбайның цемент-биле кудуп, хаш-биле каастап чаартып каан чевээнии кырында демир андазын, кан өргөн тураскаалдың чанында моондак-моондак чечектер, чаа үнүп орар тарааның чаш сыптары, тайганың арга-ыяжының ногаан будуктары салдыган. Эң баштайгыларга өөрүп четтиргенин илередип, оларның чыряктылыг үлегер-хевирин сактып, ырлыг-булакчылар мөгейгеннер. Чыылган чон ыыт чок. Төрээн чер-даа ыржым. Салгакчылар, билип алынар: кижилерниң чурттаалгазы-даа, өлүмү-даа күш-ажылы-биле холбашкан, чырык хүн аданда чер бөмбүрээр —чүгле ындыг ишчилериң холдарында туттунуп алган турар, эртикеп үеии сактынар, амгы үеви камнаңар, келир үеии тургузуңар.

Хөгжүм чирт дээн. Наадым эгелээн. Чыылган чонуң каруа спорт шөлүнде кызыл туктар, дириг чечектер, ногаан будук-биле шиметтингеп Ленинниң улуг чуруун артында азып каан бедик индирде барган. Ырлыг-булакчыларның күш-ажылчы байырлалын «Октябрь» совхозта партком секретары Долаана Алдай-ооловна Херел ажыттаан. Оон соонда илеткел кылыры-биле совхоз директору Бичелдей Кыргысович Мөңгүн-оолга сөс берген. Ол Марста чүрттелга бар бе азы чок бе дээрзиниң дугайында халаадаачыг узуп лекция номчуваан, боттарының ажыл-херектеринде чедишкиннерни допчулаан, четпестерни тодаратхаш, сорулгаларны айыткан. Директорнуң чугаазы кыска болгаш билдингир боорга, чонуң сеткили таарыжып, адыш часкаашкыннары диңмирел турган. Ынчанмайын канчаар, улуг кижилерии, угаанныг кижилерии сургаан херээ чүү боор, ол чокка-ла билдингир чүвении: ажылдаар херек! Дараазында төп черлерден болгаш кожазында ажыл-агыйлардан келген аалчылар ырлыг-булакчыларга байыр чедирип, маңнайлыг сөстер чугаалаанар. Оларга улаштыр совхозтуң директорунуң дужаалын ёзугаар чартык чылдың мурнакчыларына өртектир белектер тывыскылаан. База катап хөгжүм үнү, база катап адыш часкаашкыннары. Эң ылангыя мурнакчы ады үнген аныяк оолдар шаңпал-биле кады чечектерни торгу тонуут, дорду курлуг аныяк кыстарның холдарындан алырга онза таалынчыг болгаш үттүдүрбес болган. Бо ёзулал кижилерниң түректериие үрде артып калып.

(Уланчылыг).

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солуннү чагыдып алыңар.

Бо чылын солуннуң чагылгазын түгле сентябрь, октябрь айларда чорудар. «Шын» солуннү чагыдып алыр дээр болзуңза, хуусаазын эрттирбес дээш далаш.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыт программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Чаштарга аңчыгаштар дугайында». 9.35— «Силерге, ада-иелер!». 10.05—«Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Сырница». (Болгария). 10.35—«Айыыл чок шимчээшкин дээш». 11.05— «Куклыниксыларның чогаадылгазы». 12.05— «Москва чурттут херээжен». 13.35— Уругларга фильм. «Загадкино суурда». 14.00— Бөгүн делегейде. 14.15 — «Спортлотонүң» 36-гы тиражы. 14.25—РСФСР-ниң фольклор ансамбльдериниң күүселдеи. 15.10 —Даарта— ССРО-ниң нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүтү-эвилел үүгү. Дамчыдыгага ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүң министри В. А. Динков киржир. 15.30— «Дириг амытаннар дугайында». 16.30—Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.15 — «Ужуп чоруур корабль». Мультфильм. 17.35—«Чоокку Чеоп үүн: сагыш-сеткилдиң аарыы, дүвүрээзин, идегел». Документалдыг фильм. 18.20— «Ыры-81». 19.30—19.45— Чапсар. 19.45—«ТТ-ниң экранында бир дугаар». «Идегелдиң сырыны». Уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». Информастыт программа. 21.35— «Каткы бажы катказ эвес...». 22.55—23.55— Спорт программазы: чиик атлетикага делегей кубогу. Италиядан дамчыдылга. Акробатикага делегей кубогу. Швейцариядан дамчыдылга. Теңгеңде — медээлер.

ИНИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20— «Театр чарлалының чанында». 15.15— Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек. 15.30— «Солнамның альбомуң». Документалдыг телефильм. 15.45—«Че-ве, кыстар!» 16.55—Д. Храбровский— «Чүрек соп турда...» Ленинградтың Күрүнениң драмазының А. С. Пушкин аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 19.30— «Музыкалыг киоск». 20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштарь». «Простоквашинода дыштанылгалар». 20.15— «Кадыкшыл». 21.00—«Үе». Информастыт программа. 21.35— «Данғынаны бербе». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериалары. 00.00—00.25— Даюдога делегей чемпионады.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага эдир булуттаар, чер-черлерге чаъстаар. Янзы-бүрү угланышкының хаттың күжү секундада 9-14 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы 10-15 градус чылыг болур. Дүне доңаттаар чадавас.

Кызылга база-ла эдир булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 9-14 метрден эртпес. Хүндүс 13-16 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КЫСКА ШООДУГЛАР

— Кайнаар эстедириң оң?
— Кадайымга чаа бөрт садын алгаш, мода өскерлиринің мурнунда дүрген барып, бажыңымга чедирип, четтиргиттер дээш кызып чор мен.

* * *

Эртемден кадайынга өөрүшкүлүг дыңнаткан:
— Марсчылар-биле харылзаа тударын ам-на чедип алдым.
— Ол кончуг эки-дир — дээш, оон кады кырааны уламчылаан:— Хирлиг хептериин хеп чүүр черге база катап чедирип шыдавааның ол бе?

* * *

— Шаңнаткан акшаң-биле чүнү садып алыр сен?
— Электрилиг шала аштакчызы.

— Хеп чүүр машина садып алганы дээре эвес чүве бе?
— Хүтбай чүве-дир ийин, хеп чүүр кижи — кадайым, а шала аштаар кижи мен бодум болбазык мен бе!..

* * *

Аъш-чем долдур дыгаан улуг барба тудуп алгаш, кирии келген кадайын ашаа көрүп каан:
— Бо чоруун моон соңгаар соксадым көр! Сен хире назыхар үезинде херээжен кижи ындыг аар чүве көдүрбес ужурлуг. Оон орнуна ийи катап бөргеш, дажытпап алганы дээре!..

Күжүвүс—найыралда

СЫЛДЫСТАЛГАН ХООРАЙ

ТАШКЕНТ — Ортаакы Азияда улуг болгаш эң аян-хевирлиг, онзагай хоорайларның бирээзи. Мында аэровокзалдар безин ийи (эрги, чаа). Чаа аэровокзалдың ийиги кадыиче үнерде кижи аар чүгүи көдүрүп бар чытпас. «Волга», «Жигули» ышкаш автомашиналар саат чокка халдың үнүп келир кылдыр тускай орукту бедидир кылып каан. Хала чок-ла! Моон бүгү 15 эвилелдешкен совет республикаларның пайысыладарыиче база чурттуң кайы-даа түгүнче улуг-улуг хоорайларже дүн-хүнүң 24 шагының иштинде ужуда берип болур, а чурттар аразының Дели, Кабул, Карачи ышкаш авиамаршруттары база хөйү-биле ажыттынган.

1 миллион 800 муң хире чурттакчылыг бо улуг хоорайда 100 ажыг нацияларның төлөлекчилери чаңгыс иениң төлеринде дег бир демниг ажылдап, өөренип, чурттап турар. Оон-биле кады ол-ла агаар оруубиле дорт харылзаалыг даштыкы чурттарның хамаатыларыига кижи бо-ла таварышкылаар. Демги чурттар-биле Ташкентиниң үлетүүр, культура харылзаазы бүгү талабиле өзүп быжыскан. Чаңгыс чижек, машина тудбушкун заводу Азия дииле турар барык бүгү чурттарже бодунуң продукциязын чорудуп турар. Оон ажыгда культура харылзаалары база-ла улам хөгжүүшаан. Бис анаа чоруп турган үевисте Афган Демократтыг Республиканың Күрүнениң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерт көргүзүлгези каш кежээ улай болган. Харыы кылдыр Узбекистаннның аныяктарының Бахор аттыг танцы ансамбли Кабулда чеде берген диштилер.

Бахор деп узбек сөстү тывазыпче очулдурарга, час дээни ол. Узбек черии, оон пайысылалы — чараш-чаагай Ташкентиниң өзүлде-хөгжүлдезии көөрге, шынап-ла часка демей. Чазын бүгү бойдус өң кирип, чечектелир болгай. Узбек чонуң амыдырал-чурталгазы Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының сосында кайчаар-даа ажнок өскерлип, бүгү талалыг чечектелип хөгжөөр. Оон чижээн республиканың пайысылалы— Ташкент-биле таныжылгавые үезинде тодаргай көрдүвүс. Ташкент дээрге «Даш-хоорай» дээп. Бүгү туруп келген дургузунда ол шаанда даштыкы экелекчилерге чеже-даа катап үрегдедып, бустургаи. Хүл-ыйба ажаргалга катап тургустуиуп кээр турган. Даш-хоорай деп атты XIII чүс чылдан бөөр эдилеп турар.

ШЫНАП-ЛА чүге-даа торулбас, кадыг-берге хоорай чүве-дир. Оон ол шынарын хынаан ышкаш 1966 чылдың апрель 20-де бойдустуң улуг халавы — чер шимчээшкинии хоорайның барык шуптузуи бузундузке шилчиткен. Муң-муң аг-бүдүлер орай-бажың чок артып, майгыннарга чурттап эгелээн. Чер шимчээшкининиң халаптыг уржуун шалыпкын чайладыры-биле бүгү чурт, бүгү совет улус ташкентижилерге аңы-дужаа дузалдамчының чылыг холуи сунган. Хоорай мырыңай кыска хуусаа дургузунда бут кырынга база катап быжыыбиле туруп келген.

Хөй янзы нацин кижилерниң маңаа илереттинген бузулбас, мөнге быжыг найыралын чер шимчээшкининиң эрткен черинде бедигээш кырында тудуп каан «Улустарның найыралы» музейниң экспонаттары хереченлеп турар. Хоорайның ишти-биле хан олурарга, «Подмосковье» кудумчузу, «Ленинград» аалчылар бажыңы. Ашхабад аттыг магазин дээш хөй-хөй тудугларга сагыш-сеткилге дыка-өөрүнчүг. Оларның шуптузуи Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы хоорайларындан, сууларындан дуза көргүзүп келген тудугжудар тутнан.

Ыпчаарга Ташкент хоорай административтиг он районнарга хуваатынган. Оларның хемчээлиинии-даа база ужурдузазының-даа талазы-биле-ээ колуу төп район болур. Ында кол черии Ленин шелү эзелеп турар. Ол түгле Ортаакы Азияда эвес, а бүгү чуртта-ан улуг шөлдериин бирээзи. Делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленинге тураскаал шелдүң төвүнде, оңу улам аян-шинчи, хевир киирген. Тураскаалдың автору — ССРЭ-ниң Чурула академиязының президентизи, ССРЭ-ниң улустуң чуруктуузу скульптор Н. Томский. Ол ышкаш шелдүң бир ужунда Ленинии музейии Ортаакы Азия архитектуразының дээжизин дижирип анаа эвес. Аңаа хереглеттинген түс черии мрамору Москва метрополитенниң станцияларын тудуп тургузарынга ажыглаттынган. Музейии кожазында төөн түк аъны-биле кылдынган 16 каът парлалга бажыңы база эртикеп-дүшкеи хөй-хөй тудугларга сагыш-сеткилге дыка-өөрүнчүг. Оларның шуптузуи Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы хоорайларындан, сууларындан дуза көргүзүп келген тудугжудар тутнан.

Ыпчаарга Ташкент хоорай административтиг он районнарга хуваатынган. Оларның хемчээлиинии-даа база ужурдузазының-даа талазы-биле-ээ колуу төп район болур. Ында кол черии Ленин шелү эзелеп турар. Ол түгле Ортаакы Азияда эвес, а бүгү чуртта-ан улуг шөлдериин бирээзи. Делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленинге тураскаал шелдүң төвүнде, оңу улам аян-шинчи, хевир киирген. Тураскаалдың автору — ССРЭ-ниң Чурула академиязының президентизи, ССРЭ-ниң улустуң чуруктуузу скульптор Н. Томский. Ол ышкаш шелдүң бир ужунда Ленинии музейии Ортаакы Азия архитектуразының дээжизин дижирип анаа эвес. Аңаа хереглеттинген түс черии мрамору Москва метрополитенниң станцияларын тудуп тургузарынга ажыглаттынган. Музейии кожазында төөн түк аъны-биле кылдынган 16 каът парлалга бажыңы база эртикеп-дүшкеи хөй-хөй тудугларга сагыш-сеткилге дыка-өөрүнчүг. Оларның шуптузуи Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы хоорайларындан, сууларындан дуза көргүзүп келген тудугжудар тутнан.

Ыпчаарга Ташкент хоорай административтиг он районнарга хуваатынган. Оларның хемчээлиинии-даа база талазы-биле-ээ колуу төп район болур. Ында кол черии Ленин шелү эзелеп турар. Ол түгле Ортаакы Азияда эвес, а бүгү чуртта-ан улуг шөлдериин бирээзи. Делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленинге тураскаал шелдүң төвүнде, оңу улам аян-шинчи, хевир киирген. Тураскаалдың автору — ССРЭ-ниң Чурула академиязының президентизи, ССРЭ-ниң улустуң чуруктуузу скульптор Н. Томский. Ол ышкаш шелдүң бир ужунда Ленинии музейии Ортаакы Азия архитектуразының дээжизин дижирип анаа эвес. Аңаа хереглеттинген түс черии мрамору Москва метрополитенниң станцияларын тудуп тургузарынга ажыглаттынган. Музейии кожазында төөн түк аъны-биле кылдынган 16 каът парлалга бажыңы база эртикеп-дүшкеи хөй-хөй тудугларга сагыш-сеткилге дыка-өөрүнчүг. Оларның шуптузуи Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы хоорайларындан, сууларындан дуза көргүзүп келген тудугжудар тутнан.

Булуттарже бедий бергеи
Буурганың бажындыва
Аис хүнде үне бергеш
Агкаар, дескээр көрүнерем.

Шагаан-Арыг, Чаа-Хөл
суурну
Сагыыс бис, чоок чер-дир.
Оон туржук Хемчик бажыи
Оортан көрүп каар силер.

Гаяды-Уула делгем сирти
Таныттынар: дээ тур-ла.
Адар-Төштүң арты безин
Аңаа костур — бедик-ле сып.

Д. Очурнуң фотозу.

СВЁКЛА

Свёкла — көдээ ажыл-агыйында эрте-бурунгу культураларның бирээзи. Шагда кижилер оон түгле бүрүлерин эм кылдыр үнелеп чораан. Делегейниң дыка хөй чурттары амгы үеде свёкланың янзы-бүрү сорттарын тарып, бүрүлери эм шынарлыг-даа болза, колдуунда оон дазылын үнелеп турар. Бүрүзүнде А болгаш С витамин элбек.

Дазыл чемижинде 10-дан хөй хуу чигир бар. Свёкла — чартык витаминниг үнүш. Ында С витамин картофельдиниге дөмей, оон ангыда В витаминниң белүү болгаш витамин РР, каротин бар. Кыжын, чазын чаа ногаа болгаш фрукт аймаа ховартаанда, свёкланы чемге ажыглаарга кончуг үнелиг. Свёкланың витаминнери үр үеде камгалатынар, ол ышкаш организмге эргежок чугула магний, кальций, фосфор, кобальт, железа, йод дузу чергелиг будүмелдер бар. Кобальт дузу B_{12} деп витаминии ылгадыраринга идиглиг. Ол витамин еске витаминнер болгаш будүмелдер-биле демнешкеш хап эргилдезин өйлээр. Улусчу медицинага свёкла, морковь болгаш редька чулуунуң холумаан хан четпестээнде ажыглап чораан.

Өске ногааларга бодаарга, свёклада йод хөй. Ынчангаш ол боостаа, безин аарыглыг атеросклерозтаан азы улгады берген назылыг кижилерге кончуг ажыктыг. Эрте бурунгу үеде косметологтар свёкла чулуун ажылаарга арыннын өңүн экижидер, кештин аңа киирер дижир турганнар. Свёклада нарын полисахаридтер элбек. Ол ижининиң ирээн бактерияларын үзүткаарынга, организмге глюкогенни тывыдыраринга дузалаар.

Свёкланың органиктиг кислотазы болгаш клетчатказы шөйүүдүнүң перстальтиказын хергин чыырлырын күштелдирер. Хоочурап тырыктаар кижилерге 100—150 грамм хайындырган свёкланың хандызын аш ижинге ижерии сүмелеп турар. Ажыктыының талазы-биле свёкла оон-биле кызыгаарлаттынмас. Ында бетаин деп органиктиг будүмел база бар. Ол чемде үнүп болгаш мал белогун синиреринге база баарның ажылдаарын экижидер холиинии тывыдыраринга дузалаар. Ынчангаш свёкла баары аарыг кижилерге диетага солуттунмас азыг-чем болур.

Ю. ФЕДОРОВ, эмчи.

Сонуургактарга

СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИНИҢ УЖУДУУШКУНУ

«Максим Горький» деп самолёт-гигантыга пассажир болуп олурган сураглыг француз чогаалчы Антуан де Сент-Экзюпери даштыкы аалчыларда Москва кырынга ужудуушкун кылган кара чаңгыс кижи болур. Оон допчу нандарының дугайында литературада кирбээн бо фактыны Грозный хоорайда чурттап орар хоочун инженер Л. Хургес бадыткап шыдаар.

Москвага төрүттүнген ол шенер чаш чылдарында-ла радио херээнге онза хандыкшылдыг нораанындан дораан-на бирги класстың специализин алаган. Лев Хургестиң чуткулдуун өөренип көргеш «Максим Горький» деп самолёттуң экипажынга бортрадист кылдыр томуйлааны таварылга эвес. Ук самолёт агитэскадрильяның составынга кирип турган, составы журналист Михаил Кольцов удурткан.

— 1935 чылдың май 17-де бистиң экипажывыс «Максим Горькийни» француз делегациязга таныштырып турган — деп, Лев Лазаревич сактып чугаалаар.— Ону көргеи соонда делегациянын баштыңчызын Москва кырынга ужудуушкун кылырынче чалаан. Ынчалза-даа оон чайы чок болганындан аварза селүүстээр аргаиы «Пари Суар» солуннуң корреспондентизи Антуан де Сент-Экзюпериге берген.

Турт-сыыы улуг, чаагай, эйлек чаңгыс Сент-Экзюпери мээң радиорубкамга кээп олурупкан. Шынап-ла оон долгандыр бүгү чүве аажок эки көстүр чүве. Часкы ногаан пабысылалдың кырынга бир дээскингеи бис, кажан Моссоветтиң кыры-биле ужудуп ора, дугуржулга ёзугаар, күчүлүг радиоустановканы ажылдадыпкан мен, «Дээрден үн» дижиривис аллга чаңгылаиы берген. Сураглыг авиамарии хоорайның ыыт-шимээнин баспышаан, ойнай берген. Лалчывыг хулумуурду, оон ийиларын «Улам бедик, улам дүрген...» дижип ырлажы берженивисти бэттарывыс эскербейн барган болдувус.

Москва, самолёт-гигант, өөрүшкүлүг жарш—Параж чурттуг аалчыга онза таарышкан. Чартык шак иштинде кады ужуткаш, бис ийи дылды хоюп турган, элээп хөөрештивис-даа. Кайывыс-даа билирле орус болгаш француз сөстервисти чыып турган бис. Байырлажып тура, Сент-Экзюпери мөңээ визит карточказын арттырып каан.

Оон соонда, бир чыл эрткеде, эки турачы интернационалистер-биле кады Испанияже, хамаатыдайынга киржири-биле чорупкан...

Ажгы үеде Л. Хургестиң назы-харыы улгатканда-даа болза, ажылдавышаан. Ол идепкейлиг чаартыкчы аларган болгаш чаартылга кылыр талазы-биле автор хереченлидис.

Г. НАСОНОВ, СЭТА-ның корр.
Грозный.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайда сен, ынакшылым» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чажыт ортулук» 10.00, 12.00, 14.50; «Моржтар эжидирип чорлар» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«Каа-Хем»: «Шуптузуи бодууска»: 15.00, 16.50, 18.40 20.30 (узаткан) шактарда.

Кызылдың № 1 көдээ профтехучилищезиниң 1966 чылда Херел-оол Сатович Санчайның адынга тывыскаы ВР № 086007 шын-зылгазының читкеии барымдаалаш, ону күш чок деп санаар.

Редакциянның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи эдилерии болгаш совет туразы киндиктериниң 2-37-13, пропаганда киндизиниң 2-31-75, культура киндизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киндизиниң 2-21-47, үлетпүр киндизиниң 2-31-75, чагаа киндизиниң 2-41-27, информация киндизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбей баргада 2-32-75 телефииче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1821

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериинии талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01720

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 208 (11706) | 1981 чылдың сентябрь 6, воскресенье | 1925 чылда тедээлеттингеш. | Өртээ 2 кап.

ДҮШКЕН БҮРҮ БЕЛЕТКЭЭРИ — КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

«Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН хөйжү Соян Хайыңның күш-ажылчы чедиишкинин-ге тураскаадып көдүрдү.

Тес-Хемде «Кызыгаар» совхозтуң хөйжүзү коммунист Соян Хайың бо чылын төрүүр чүс хөйга онааштыр 103 хураганны дорукторган болгаш сентябрьниң бирге чедир 30 тонна сигенни боду белеткеп алган. Мурнакчыга деңнежиңер!

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Мал чемнерин белеткээринин талазы-биле республикага чарлаттынган шалыпчы ийи айның бешки он хонуунда Тес-Хем районнуң бүгү чону чедиишкинниг ажылдаан.

Тиилекчи районга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун бурунгу хүн байырлыг байдалга тывыскан.

КҮЖЕНИИШКИННИ КОШКАТПАС

Мал чеми белеткелиниң хүн демдеглели

Августуң 31-ге чедир республикага ниитизи-биле 81995 тонна сиген, 14 муң тонна ажыг сенаж, 67882 тонна силос, 4516 тонна витаминниг сиген далганы, 15 муң тонна будук-бүрү белеткеттинген.

Районнарның мал чемнери белеткээр планныг онаалданы күүседип турары август 31-де хуу-биле мындыг болган:

Районнар	сиген	сенаж	сиген далганы	будук-бүрү тонна-биле
Бай-Тайга	52,8	39,1	72,0	504
Мөңгүн-Тайга	97,5	—	—	—
Барыын-Хемчик	63,9	61,8	112,8	1495
Өвүр	49,1	—	—	169
Чөөн-Хемчик	51,4	12,1	40,9	1861
Улуг-Хем	35,7	18,4	60,8	2211
Таңды	24,3	33,7	77,4	87
Бии-Хем	29,6	6,5	85,2	348
Тожу	22,1	—	—	923
Каа-Хем	30,3	16,4	61,7	788
Тес-Хем	50,5	2,0	60,0	475
Эрзин	46,1	7,8	60,0	167
Кызыл	27,8	107,1	105,5	5309
Республика	41,0	23,5	64,5	15041

Республикага эртиен чеди хонукта сиген белеткээринге немелде өзүдө 9866 тонна азы 4,9 хуу болган. Районнардан неделя дургузунда эң-не хөй немелдени Бай-Тайга чедип алган. Ооң ажыл-агыйлары чеди хонукта мурнунда турганыңга немей 2744 тонна сигенни белеткеп алган, азы немелде өзүлдө 18,5 хуу болган. Ооң ыдай Барыын-Хемчиктиң совхозтары 833 тоннаны азы 6,5 хууну, Чөөн-Хемчиктиң — 1153 тоннаны — 4,9 хууну, Тес-Хемниң—722 тоннаны — 4,2 хууну немей белеткеп алган.

Ажыл-агыйлардан «Мөгөн-Бүрен», «Хемчик» совхозтар сиген белеткээр планын ажыр күүсеткилээш, ажылды ургулчулевишаан. Ооң ыдай «О. Шынаа», «Бай-Тал», «Малчын», «Кызыл тук» (Өвүр) совхозтар сиген белеткээриниң планын күүседип келгеш.

Сиген белеткээринге Тожу, Таңды, Кызыл, Бии-Хем болган Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары мурнуку хевээр хожудавышаан. Бо айыткан районнарда кезер сиген чок деп бодбас. Мында хамык улуг ажылды чедиштирер организастап, болдунар арга-курлавырларны чогуур-биле ажыглавайн турарында-дыр. Ам сиген белеткелиң дүргедетпес болза хоржок. Сыннар баштарында хар чаан турар апарган. Бар сигенни бүрүнүбиле кезип, бөлүп алган турар ужурлуг.

Эрткен неделяда сенажты база Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары 356 тоннаны белеткеп, өскелерден шалыпкын болган. Улуг-Хем, Таңды районнарның совхозтары эвээш сенажты белеткээн. Ам арткан бүгү районнарга чеди хонук иштинде сенаж салдынмаан.

Витаминниг сиген далганың бүдүрүп турарын алырга, немелде өзүлдө 525 тонна азы 7,5 хуу болган. Бай-Тайга районнуң совхозтары августуң 24-тен 31-ге чедир 72 тонна, Каа-Хемниң — 86, Барыын-Хемчиктиң — 67, Бии-Хемниң —59, Чөөн-Хемчиктиң—52, Улуг-Хемниң— 43 тонна витаминниг сиген далганың белеткээн. Бо талазы-биле база темп мурнукузундан кудулаан. Ол ышкаш будук-бүрү чемни белеткээриниң темпизи чер болганда кошкаан, харын-даа ол ажыл соксап турар апарган.

Мал чемнери белеткээр талазы-биле чарлаттынган шалыпчы айларның төнеринге чедир ам каш-ла хонуктар артыр. Эртиен чеди хонуктуң медээзинден алырга, чемнер белеткээриниң темпизи илергей-ле кудулаан-дыр. Белеткеп ап болур чемнер доозулбаанда ажылдың күженииишкинин кошкатпас ужурлуг. Машина-техниканы ажыглап тургаш сигенни кезип, ажаап ап болур шөлдер доозулган дээрден башка, эпчок черлерден хол кадыры-биле кезип ап болур сиген чер-ле болгалда бар. Ындыг болганда ажылды ам-даа хайыыпкынныг чорудар херек. Түс-түс ажыл-агыйларның девискээринде арга-маяң иштинии, харагап аразының, ой-чиктин, тулааларның ажаап ап болур сигенниг черлерин канчаар кезип турарын чер-черге тускай рейдилер организасташ, хынап көөрү чугула. Ооң түнелинде илереттинген, кезип ап болур сигенниг черлерже күштү мобилизастаар. Бо бүгү хемчеглер районнарның партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының ниүээнгейниң төвүнге турар ужурлуг.

Иннокентий Санчы республикада малчынар аразында социалистиг чарышка каш чыл улаштыр тиилекчи болуп келген.

Ол Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында 10 чыл малчыннап, шудургу, ак сеткилдиг, дуржулгалыы-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

С-Б. УЙНУКЕЙНИҢ чураан чуруу.

КҮРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ

Бригадирге сөс

«Күш-ажылдың хостуу» совхоз ниитиниң малынга четчир чемнерни чыл бүрүде белеткеп ап келген. Бо кандаатпкыныг чайын-даа совхозтуң сиген шөлдериниң дүжүдү багай эвес. Ынчангаш ажыл-агый сиген белеткээринге Улуг-Хем районда мурнуку одурутда чоруп, социалистиг чарышка тиилекчи болуп, бо чылын сиген кезилдезин эгелээнден бээр партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугуи каш удаа чаалап алган. Сентябрьниң 1-ге чедир торгалыгжылар ниитиниң малынга 2321 тонна сигенни, 3666 тонна силосту, 272 тонна витаминниг сиген далганын, 384 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган. Ол совхозтуң мал чемнери белеткээр механизастаттынган отрядының удуртукчузу коммунист Лаахын Комбуевич Көк-оол ажыл-ижиниң дутайында мооң адаанда тугаалап турар.

Мал чемнерин сиген белеткээр талазы-биле механизастаттынган отрядты бистиң совхозка 1978 чылда-ла тургускан. Ынчаш мени ооң бригадиринге томуйлаан. Ооң бээр элээн уе эрткен. Ынчангаш ам бистиң ажылывыстың чамдык ажыктыг дуржулгазын чугаалап болур.

Хамык-ла чүвени машина-техниканы өтрядка быжыглаарындан, аңаа ажылдаар механизатор кадрларны четчелээринден эгелээн. Техникадан биске дугуйлуг 28 трактор-ну, 8 трактор косилказын, сараат салыр үш хереккелди, сиген сөөртүр 6 волокушаны, 8 дырбаштыг, ийи автоматинаны быжыглаан. Бригадада шупту 45 кижи бар.

Бүгү техниканы дөрт звенога хуваган. Бир звено 8 кижиден тургустунган бо бригада аныяк хоорайның чоогунда арыглал системазының тудуун октябрь айда хүлээдир деп сорулганы салган ажылдап турарлар. Олар август айда 29 муң рубльдиң тудугмонтаж ажылдарын шиңгээдип ап, планныг онаалдазын 104 хуугa күүсеткеннер.

Бригада кежигүннериниң хөй күүсү холушкак профессиялы шиңгээдип алганнар. В. Егоров, Б. Ооржак, Н. Черных, О. Тока болган өскелер-даа даанган ажылынга ак сеткилдиг коргузуп, кызымак ажыллап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы тудугжулар (сологай талазы-) М. Ооржак, О. Тока; арыглал тудуунуң ниити хөөрүм.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ТЕМП СУЛАРААН

«Алдан-Маадыр» совхоз бо чылын 3200 тонна сиген белеткээр планын 2649 тонна, азы 82,8 хуу күүседип, ажылдың темпизин кудулатпайн турар. «Октябрь 30 чылы» совхоз планын 53 хуу, «Чыраа-Бажы» 51,6 хуу күүседип, эртиен ажыл-агыйлардан дээре көргүзүглериг болуп турар.

Мал чеми белеткеп турар бригадалардан «Большевик» совхозтуң Кызыл-оол Люндюшке удурткан бригадазы ниитизи-биле 200 тонна сиген белеткээр тургаш, 220 тоннаны белеткеп, сөөлгү чеди хонуктуң планыг даалгазын 104 хуу күүсеткеш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, профэлилел болгаш ВЛКСМ райкомнарының шилчиир Кызыл тугун, акша шаңналын чаалап алган.

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң Мижит-Доржу Ондарга удурткан Сыын-Чүрээнде хөйжү бригадазы, ол-ла ажыл-агыйда бода мал бригадазының «сигенчилери (бригадири Б. Ооржак) эки ажылдап, планныг даалгаларын күүседир чоокшулаан.

«Чыраа-Бажы» совхозта витаминниг сиген далганы белеткээр агрегат сөөлгү чеди хонукта туруушкун чок ажылдап, пландан ажыр 4 тонна далганы будүргеш, АВМ-пер аразында чөрышка тиилекчи болган.

Үстүнде айыттынган совхозтардан өске ажыл-агыйлар мал чеми белеткээриниң темпизин сөөлгү чеди хонукта дыка кудулаткан. Черле ынчаш, сөөлгү дөрт чеди хонуктарның планныг даалгаларын ажыл-агыйлар күүсеткейн келген. Ылангыл «Искра», «Хөндергей» болган СЭКПниң XXII съездизи аттыг совхозтарның сигенчилери чеди хонуктуң планныг даалгаларын 12—14 хуу күүседип, багай ажылдаанвар. Ооң улам-ындан күш-ажылдың будүрүкчүлүг куду болуп, хүнде чүгле 6—8 тонна сигенни белеткеп турган. «Искра» совхозта АВМ сөөлгү неделяда чаңгыс грамм-даа далган белеткевзоп, а «Сүт-Хөл», «Большевик» совхозтарда АВМ-пер хүнде чүгле 700—900 килограммны будүрүп, дыка куду темпилиг ажылдап келген. Айыттынган совхозтарның удуртукчулары витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттарны будүрүкчүлүг ажылдадырының хемчеглерин ап лорутпайн турар.

«Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» болган «Тыва» совхозтардан өскелери сенаж салырынче ам-даа кирбээн.

Сөөлгү үеде район девискээринде чаъс үзүктел чок чаап турарынга сылдап алган. ажыл-агыйларның удуртукчулары мал чемниң белеткелиниң темпизин кошкаткан.

Район төвүнүң будүрүлге, албан организация черлеринге Улуг-Хем районнуң девискээринден будук-бүрү белеткээри-биле түс-түзүнда планныг онаалдаларны берген турган. Чадаана хоорайдан 300 ажыг кижини машина-техниказы-биле кады чыгташ, организастыг аъткарган. Аңаа кижилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Кино, концертти-даа көргүзүп турган.

Баштайгы үелерде ажылың хайыыпкынныг чоруп, белеткээн будук-бүрүнү ажыл-агыйларже удур сөөртүп турган. Сөөлгү үеде от ажыл алә-чайгаарлап, аңаа ажылдап турган кижилер чоорту ээвээл, чаның келгилээп. Белеткээн будуп-бүрүнү сөөртүүрүн чоорту соксаткан. Ында сараатталан хөй будук-бүрүнүң шынары амгы үеде баксыраан. Улуг-Хемниң арыларында чеже тонна будук-бүрү белеткеттингени, ам ында чеже кижи ажылдап турары орта билдинмес. Бо талазы-биле учёттуг багай кылып келген. Маңаа харыысалгалыг, Чадаана хоорай Советиниң күүскому ук ажылды холга ап, контрольдавайн, сандараткан.

Ниитиниң малын менди кыш ажырар сорулга-биле бар курлавырларны ажылдап, планныг онаалдаларны күүседир дээш бүгү күштү мал чемниң белеткелинче мөөнүүрүн, айыттынган четпестерни эдериниң дарый хемчеглерни алыры, дүшкен бүрүнү мал чемниге ажаарын организастаары совхозтарның удуртукчуларындан, районнуң партия, совет, ажыл-агый органнарындан негеттинип турар.

Н. ДАЖИНМАЙ,
«Шынның» корр.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мал чеми белеткээр механизастаан отрядының бригадири.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

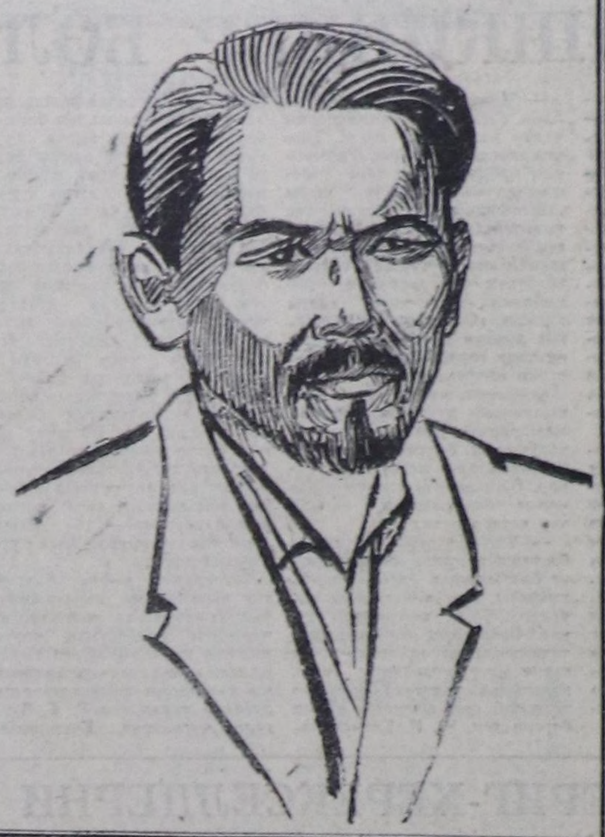

БАЙЫРЛААЛДЫ УТКУЛ ТУРА

Чурттуң нефтижилери болгаш газ тывыскучулары чедиишкинниг ажылдап турар. Нефть болгаш газ дамчыдар хоолайларны шапкын темпилиг тудуп турар. Ниити беш чылдың база ооң бирги чылының даалгаларын күүседири дээш социалистиг чарыш кылбарган.

Нефть болгаш газ улетпурунуң ажылдакчыларының бүгү-эвилел хамгыны тураскаатkан хуралга ооң киржикчилери коллективтерде ажылдың ажыктыын болгаш шыпарыы бедидери дээш чүткүлдүң дугайын чугаалап турганнар. Хурал сентябрь 4-те Москвага, Кремльдиң Съездилер ордуузунга болган.

Президиумда — СЭКП ТКниң секретары В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, эртемденнер, будуруттенин мурнакчылары, социалистиг чарыштың тиилекчилери, найысталдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери.

ССРЭ-ниң газ улетпурунуң министри В. А. Динков илеткел кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдырыгга боттандырар дээш адырның ажыл-ишчилери бүгү күжүн, билиин болгаш дуржулгазын бараалгадыр дээрин хуралдың киржикчилери илереткен.

(СЭТА-ның корр.).

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1981 чылдың сентябрь 7-ден сентябрь 25-ке чедир үеде Совет Эвилелинден Оожум океанның соңгу широтаның 34 градус 30 минута болгаш барыын долгатаның 178 градус 16 минута координаттар төптүг 150 далай миля радиустуг долгандырыг-биле кажаалангаи девискээринче чедиркен раметаларның салыыкыпнарын боттандырар.

Айыыл чок чорукту хандырары-биле ССРЭ-ниң чазаа Оожум океанда далай болгаш агаар оруктарын ажыглап турар оске күрүнелериниң чазактарындан оларның далай болгаш агаар судноларының ол девискээрже база ооң кырында агаар бассейнинче түс черниң шагы-биле 6-дан 16 шакка чедир кирбес кылдыр чогуур органнарга айтыыкпынны бээрип дилээнин СЭТА медеглээр кылдыр төлөлеттирген.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

⊙ БАРНАУЛ. Алтайның Кулундыда тараа ажааган болгаш ону бастырган шөлдерде чаңгыс-даа хепээн чок, чүге дээрге бүгү савацны мал чеминге ажыглап турар.

Ооң чидирнин эң-не бинче хемчээлге эвээжедир, хову ажылдарын дүргедедир дээш ажаалдага «Нива» дец комбайнны ажыглап турар, ында саваң үүрмектээр дерит-херекселди болгаш ону чыыр кожуглуг тергени дерээн. Саванны дораан-на шыгжаар черлерже болгаш чемгерилге цехтеринче чорудун турар.

Кулундының тараажыларының үлегерин Алтайның дыка хөй колхозтары болгаш совхозтары эдерип турар. Ол чорук саваң белеткелиниң темпизин дүргедедир арганы берген. Ону 350 муң тонна ажыгны белеткеп алган, ол дээрге эртиен чылдаазындан ийи катап хөй.

⊙ ЧИМКЕНТ. Областың тараажылары часкы чер аңдарылгазынга бедик темпилиг белеткенип турулдар. Дөрт муң гектар черни тараа культураларын тарыыры-биле аңдарган, ол дээрге эртиен чылдың бо үезинге деңнээрге бежен муң гектар хөй болганы ол. Минералдыг болгаш органиктиг чемшчидилгелерни шөлдерже топ турар. Чер аңдарылгазы ында дүп-хүн чок. Черниң байдалын механизаторлар база өөренип көрүп турарлар, олар чаъс-борацынгда безин черни чарып өөренип алганнар. Суггатыг черлерни аңдарар мурнунда суггарын алырлар. Ол чаа арга мурнакчы ажыл-агыйларга гектар черден алыр дүжүктке беш центнерни немей алыр арганы берген.

⊙ АГИНСКОЕ (Чита обдасть). Забайкальеде бир дугаарында Агин-бурят автономнуг округтуң Киров аттыг совхозу чаа дүжүттүң тараазын күрүнеге дужааган. Тараа хүлээп алыр пунктуларже ооң ийи хонук иштинде бир чүс тонна тараа киргеп. Ажыл-агыйның тараажылары тараа дужаар талазы-биле ийи чылдың планнарын бо чылын күүсединнп хүлээнгеннер.

(СЭТА).

ЧАА ШАГААН-АРЫГНЫҢ ТУДУГЛАРЫНДА

Иннокентий Маркелович Карповка удуртkан комплекстиг тудугжулар бригадазы — Чаа Шагаан-Арыгда мурнакчыларның бирээзи. Чээрби алды кижиден тургустунган бо бригада аныяк хоорайның чоогунда арыглал системазының тудуун октябрь айда хүлээдир деп сорулганы салган ажылдап турарлар. Олар август айда 29 муң рубльдиң тудугмонтаж ажылдарын шиңгээдип ап, планныг онаалдазын 104 хуугa күүсеткеннер.

Бригада кежигүннериниң хөй күүсүзү холушкак профессиялы шиңгээдип алганнар. В. Егоров, Б. Ооржак, Н. Черных, О. Тока болган өскелер-даа даанган ажылынга ак сеткилдиг коргузуп, кызымак ажыллап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы тудугжулар (сологай талазы-) М. Ооржак, О. Тока; арыглал тудуунуң ниити хөөрүм.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧЕДИИШКИННЕР БОЛГАШ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының бүгү-эвилел хүнүн бистия чүртүүс бөгүн демдеглеп турар, Тюменьниң нефтижилериниң болгаш газ тывыкчыларының күш-ажылчы чедиишкиннери база ол девискээриниң хөгжүдүлгезиниң перспективалары— «Главтюменьнефтегазтың» начальниги, Социалистиг Күш-ажылдың Мавдыры Р. Т. Булганов-биле болгаш Бүгү-эвилелдиң «Тюменьгазпром» үлетпүр каттыжымышкынының кол инженери Ю. И. Топчев-биле СЭТА-ның корреспондентизиниң беседазының темазы болган.

— Хүн бүрүде миллион тонна нефтини болгаш миллиард кубометр газты тыварын чедип алыр дээш социалистиг чарыш областың нефть база газ тывыш черлеринде улам калбарган деп, Р. Т. Булганов чугаалаан. Тюменьниң нефтогаз комплекизиниң коллективтериниң ол инициативазын СЭКП Төп Комитедиң түүлүг деп санап корген. Областың нефтижилери чыл эгезинден бээр миллион ажыг тонна нефтини пландан ажыр тыпканнар.

— Тюменьниң газ тывыкчылары база эки түнелдерни чедип алган деп, Ю. И. Топчев немеш чугаалаан. Тюменьниң бойдус газын тып эгелээнден бээр он беш чылы нефтижилериниң болгаш газ тывыкчыларының чанчыл болган байырлалы-биле бо чылын капсырлажып турар. Мичаарга будун чыл дургузунда 600 миллион тонна хире газты тыпкан, амгы үеде түгле чаңгыс хүнүң дургузунда бээри ол хире хемчээлиг газты тып турар апаргап.

Корреспондент: Үш беш чылдарның дургузунда кылыр ажылдарның хемчээлин түгле чаңгыс он бирги беш чылда боттандырары негеттинип турар. Ол соруглавы күүседирде чиг-эт базазындан аңгыда түү негеттинерил?

— Үстүнде улуг соруглавы боттандырарынга бижиг чиг-эт базазындан аңгыда организакчы улуг ажылдарны чорудары база негеттинип турар. Салдынган соруглаарны чедиишкиниг күүседир дээш түгле улуг адырларга эвес, харын-даа участок бүргүзүнге тодаргай соруглаарны айтып берген деп, Ю. И. Топчев харылаан. Эртемденнерниң дузазы чокка Тюменьниң бойдус байлаан ол хире кыска хуусада шинчээдип алыры-бергө болуур. Мичангаш оларның дузазынга база идеген турар бис. Амгы үеде биске 50 ажыг артем-шинчилел институттары, төлевилел организациялары, хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның артем албан черлери дузалап турар. Эртемденнерниң дузазы биске дыка ажыктыг болуп турар: моон мурнунда чылда 7,5 миллиард кубометр күүлүг газ тывыкының комплекстиг установказын белеткеп турган бис. Ол күүү ам пәй катап өскен. Оон-даа бедик күүлүг установкаларны чоокку үеде эптеп эгелээр бис. Газ тывыкының эрги черлерин чаартыры — газ тывыкын көвүдиринин база курлавыры-дыр.

Тюменьниң нефть болгаш газ тывыкының ажылчынарының ортузунга социалистиг чарышты калбарткан чорук иштики курлавырларны тывырынга, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын пептередиринге дузалап турар, деп Р. Т. Булганов чугаалаан. Күш-ажылды чарыштың калбартканының болгаш мурнакчыларның дружулгазын пептеретпеттинип түнелинде «кара алдын» тывыжы көвүдээн.

— Чедиишкиннерни түгле нефть болгаш газ тывыкчыларынга хамаарыштырар болза, ол арай шын эвес болур — деп, Ю. И. Топчев чугаалаан. Нефтиниң болгаш газтың бар чаа черлерин шинчилеп тыпкан геологтарның, Тюменьнин сөңгү түүвүде бойдус байлактыг тайгаларга концерттериг изин турар Москваның болган Ленинградтың, Узбекистанның болгаш Украинаның культуразының база уран түүлүнүң ажылдакчыларынга ерүн четтиришкинни илергейдаар бодаан мен. Уренгой — Грязовец аразының газ дамчыдар хоолайының тудугакулары база багай эвес ажылдаан болгаш газ магистралының ортаа кезиин ажыглалга киргеннер.

Корреспондент: Тюменьниң нефть болгаш газ тывыштыг черлеринде чурттарга база будурүлге тудулгалар кайдыр чорүп турарыл, чугаалаан көрүүлерем?

— Тюменьниң нефтегаз комплекизи— ол дээрге кайгамчык улуг тудуг шолу-дур. Тайганы одуртур оруктарны, бедик вольтулуг электроөнергизиниң дамчыдар шугумнарны, нефть, газ хоолайларын кылып турар деп, Р. Т. Булганов харылаан. Ол тудугларны кылыр талазы-биле чурттуң хөй хоорайлары болган республикалары биске дузалап турар.

— Тундраның байдалдарында эң черлерге амгы үениң хоорайларын тудар талазы-биле нефтижилериниң дружулгазының газ тывыкчылары база калбаа-биле ажыглап турар— деп, Ю. И. Топчев немеш чугаалаан. Тюменьниң сөңгү девискээри — тундраның бойдус газын шинчээдин эгелеп турувуста чурттарга тудуунга хамаарыштыр ында-бүрү бодалдар турган. Түр када чурттаар черлерни дүрген тударын хөй кижилер сайалдан келген. Тур чурттаар черлер эвес, а доктаамал чурттаар улуг хоорайларны тудар дүгайында шинчилер хүлээп алдынган.

Тюменьниң сөңгү девискээриниң бойдус байлаан кыска хуусада шинчээдип алыры— чугула соруглга. Мичалзажок Барның Сибирьнин байлаа эгээртинмес болганда, маңаа доктаамал ажылдаар, чурттаар хоорайлар херек. СЭКПнин XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Барның Сибирьнин бойдус байлаа кайгамчык чаагай курлавырлыг. Ылаңгыя Уренгойнуң нефтиниң болгаш газы эң-не арбын курлавырлыг болган чурттуң иштики херегелиин-даа, даштыкыже үндүр садыглаарын-даа хөй чылдарның дургузунда хандырып шыдаар».

Бо черде ажыл бистия ажы-төлүвүстүн-даа уруглаарынга четчир. Мичайгаш Медвежьениң байлак курлавырының чанында Надым деп чараш хоорай, Уренгойнуң чоокшунда — Чаа Уренгой хоорай туттунуп турар.

...Тюменьниң нефтижилери болгаш газ тывыкчылары одалга-энергетиктиг комплекси сайзырадыр талазы-биле тодаргай перспективалыг. Ырак эвес келир үеде турүстүпар хоорайларны, будурүлге черлерни парталарда чуруп көргүскен.

В. ЖИЛЯКОВ.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Тываның автосептелге заводунда мастер А. Д. Ковалёвна удуртқан механиктиг цехте мурнакчы ажылчынар эвээш эвес. Оларның бирээзинге фрезеровщик Михаил Николаевич Бочкарёв санадыр. Ол ажылынга харыысалгалыг. Дружулгалыг ажылачын чылдың-на бедик будурүкчүлүг ажылдан, социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчя болуп келген. Михаил Николаевич «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле үш катап шаннаткан. А 1979 чылда «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээнге төлептиг болган.

ЧУРУКТА: фрезеровщик М. П. Бочкарёв ажылдап тур.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧАА ДЕРИГ-ХЕРЕКСЕЛДЕРНИ ТУРГУСКАН

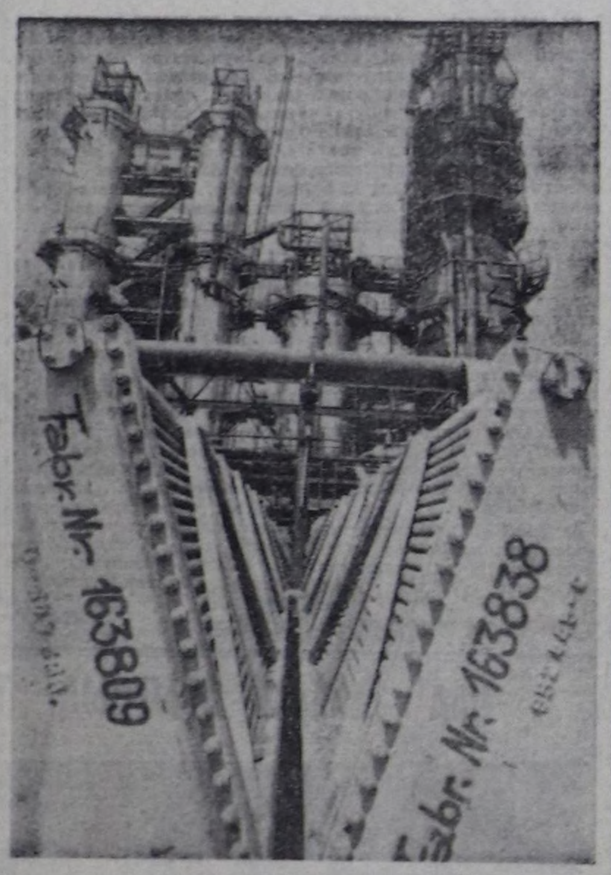

Кывар түүлдериң казымал байлактарлыг черлери түс ажыг чылда ажыглаттынып турар Азербайджан ССР-де нефть ажылдап кылыр будурүлгелер үндезини-биле чаартынып турар. Адырның чаартылгазын СЭКПниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр боттандырып эгелээн.

Бакуда нефть ажылдап кылыр эң хоочун заводтуң девискээрниңде чаа комплекстиң тудугларын дээрже бедип үнген. Нефть ажылдап кылыр чаңгыс ындыг автоматчыткан комплекс эргижирээн будуң будурүлгени солуур. Ында чаа дериг-херексел дерии Герман Демократтыг Республикадан эккелген.

ЧУРУКТА: чаа тудугларның бир участогунда. Мурнуку планда — нефть продуктуларының соодукчулары.

О. Литвиннин фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫГЛАЛДА — АК-КӨК ОТ

Газ тывыжының үлетпүрү коңчуг дүрген төмп-биле хөгжүп орар. Бир эвес үениң херии базымынга декпей алыр болза, газ ажыл-агыйы чурталга-коммунал ажыл-агыйының еске бүгү адырларының эң-не аныяа. Ол сайзыраң, хөгжүп эгелээнинден бээр чээрби чыл чаа чедип чоруур. Бо кыска үениң дургузунда болбаазыраттынган газтың ажыглалы улус ажыл-агыйының бүгү адырларында неттеөөн.

Ак-көк отту бистиң республикага 1966 чылдан бээр ажыглап эгелээн. Бо хүннерге чедир 36645 саныг газ плиталарын хоорайларда, суурларда кирген болгаш оларны одазарынга чылда 2380 тонна газ чарыгдаттынып турар. Үнелиг бойдус байлаан бозбаазыраткаш алыр ак-көк оттуң ажының хоорай, суурларның чурттакчыларындан аңгыда ырак-узак тайга-сында, хову турлагларында бригада төптеринин болган малчын коданнарның, фермаларның ажыл-ишчилери хүн бүрүдеги амыдыралынан көрүп болур. Ылаңгыя сезоннуг ажылда хаара туттунган недөө ишчилерге, малчыннарга газ плиталарның ажыы улуг. Олар бачым ижинин чай-хозун ажыглаш, оон чидиг көк одунга аш-чемин коңчуг дүрген белеткеп алыр аргалыг.

Амыдыралга эргежок чугула ак-көк от-биле республиканың хереглелин үзүктелишкин чокка хандырар дээш бистиң Тыва газ эргелелиниң коллективиниң ажыл-ишчилери шудурүгү ажылдан келген. Ол үнелиг одаар түүлдү кадыр Саяның ажыы чораан, Абакан хоорайдан сөөртүп турар. Бо аразының оруу шаптараазынныг болганындан газ сөөртken автомашиналарның чолаачыларынга бедик мергежил, арга-дружулга, ботботтарынга деткимче, дузанегеттинер дээрзи чугаажок. Ынчангаш ак-көк оттуң ыяышкызын тыраан савааларны чүдүрген автомашиналарның башкарыкчызының ажылы берге болган харыысалгалыг. Ол үнелиг чүүлтү дурыкулгалыг чолаачылар Г. Р. Коровин, А. Г. Попеляев, В. С. Петров болгаш оон-даа өскелер берге орукту эрттир сөөртүп эккелгеш, чурттакчыларның хереглелин хандырып келген.

Бистин ажылдакчыларывыс чонну глаз-биле хандырарындан аңгыда оон-биле ажылдаар плиталарга, суг чыдыкчыларынга профилактика ажылдарын база кылып чорудун гурар. Баяың иштининг ол дерилгелериниң септелгезин база оларның ажылдаарынга хынадда-хайгааралдарны колдуунда хереөжен слесарьлар кылып келген. Мергежилиниң ёзулуг мастерлери апарган З. Вертипрахова, Т. Смирнова болгаш оон-даа өскелер харылаан турар участогунуң доктаамал ажылчылары болуп, чурттакчыларның квартираларында газ-биле ажылдаар дерилгелерге хынаддаларны ёй-ойлеп, план ёзугаар кылып чорудуп турар.

Абонент салбырының ажылдакчылары складтан газтыг балоннарны алган, түс-түс чагыкчыларга чедирип бээр. Бо албанның слесарь-эптекчилерге чүгле Кызыл хоорайдан безин 12 муң хире чагыгны хүлээп алган күүседирлер. Автомашина чолаачызы В. Криворотов биле слесарь-эптекчи Ю. Янгаличин олар чурттакчыларның чагыгларын ёй-шаанда күүсеткеш, оларның хүндүткелин чаалап алганнар. Плитага газтыг балонну слесарь-эптекчи бажыңның эзелеп көрүп турда кожар ужурлуг турда, чамдык чагыкчыларның чагыын күүседир дээш чеде бээрге, бичин уругларын бажыңына арттырып каап, боттары чок болур. Газтыг балонну плитага кара туразы-биле боду кожа бээр чурттакчылар база бар. Шак ындыг тоомча чок хөөннер улуг айыылды үндүрүп болур. Чүге дээрге газ айыылдыг, ол часты-даа бээр, хоралыг газ-биле өрээл иштин долдуруп-даа болур.

Газты ажыглаарынга айыыл болдурбас албанның ажылдакчылары чалалгаже кандыгдаа үеде чоруптарыпга белеп. Оларның ажылы нарын болгаш харыысалгалыг болганда серемчилелди, бедик мергежилди негээр. Хөй каът бажыңнарның чурттакчыларының иштин хереглелин хандырарары-биле ол бажыңнарның даштында газ-биле долдунган херекселдерни (четкилерни) хайгаараар, септээр албанның ажылдакчыларының ажылы база чымыштыг. Мичангаш бистиң эргелелдиң түс-түс салбырларының ажылдакчылары чонның чагыгларын чогуур үезинде күүседир дээш улам шудурүгү ажыглаар үнүгүлүг.

Т. БЫКОВСКАЯ.

Тыва газ эргелелиниң техниктиг кабинединиң эргелекчизи.

ЧОНГА БАРААН БОЛГАН

Күрүне страхованиезиниң системазында ажылдап турар кижилер болгаш оларның ажы турачы дузалакчылары бо чылдың бөгүн бо системаның тургустунганындан бээр 60 чыл болуур ооң демдеглээр. Хамааты дайын доозулган соонда аныяк Совет чурттуң дайынга үрелген ажыл-агыйын катап тургузар улуг ажыл-херек эгелээн турган.

Кодээ ажыл-агыйны ыяышгылаары-биле болгаш тараачынарга дуза көргүзер соруглга-биле «Күрүпениң эт-хөреңги страхованиезиниң дугайында» декретке В. И. Ленин 1921 чылдың октябрь 6-да ат салган. Оон бээр эрткен үе дургузунда күрүне страхованиезиниң системазынга улуг ескерилгелер болуп, оон хемчээли болгаш ачы-дузазын көрүп турар кижилериң саны даажок өскен.

Күрүне страхованиезиниң улуг ужур-дузалыг апарганының болгаш шайын хөгжүдезиниң тодаргай чижектерин Кызыл хоорайла күрүне страхованиезиниң өзулдезиндеп база көрүп болур. Эртиен беш чылда күрүне страхованиезиниге камгалаткан кижилер хоорайның чурттакчыларының 60 хуу турганындан 73 хуу чедир өскен. Страхованиениң бүгү хевирлериниге чурттакчы чон-биле чарган керээлериниң саны ийи катап өскен.

Күрүне страхованиезиниң өзулдези-биле кады Кызылдың күрестрах инспекциязы улгатkан болгаш оон ажылдакчылары 3 кижи турганындан 18 кижи чедир, а штаттан дашкаар агентилериниң саны 10 кижиден бежеи кижи чедир көвүдээн. Страхование керээлериниң хуусаалыларының тенгея-биле база камгалаткан кижилериң озал-ондакка таварышкан, күш-ажыл кылыр аргазын оскунганы дээш төлеп бериишкиниериниң түңү дыка көвүдээн. Чүге 1980 чылда беэин озал-ондакка таварышкан кижилерге 185 муң рубльди төлээн. Бажың эт-херекселдерни, транспортун, тудугларын чидиргени, үреткен, өрт-халапка алысканы дээш төлевирлериниң түңү база көвүдээн.

Күрүне страхованиезин хөгжүдер талазы-биле планнарны болгаш социалистиг күзелгелерни чедиишкиниг күүседир соруглга-биле Кызыл хоорайның инспекциязы чурттуң өске страхование органнарының ажыглап турары дешилгелиг аргаларны болгаш хевирлерни калбаа-биле ажыглап турар апарган. Ындыг чаа хевирлериниң бирээзи болза, агентилериниң ажылында бригада хевири болуп турар. Инспекцияда амгы үеде страхование агентилериниң дөрт бригадазы ажылдап турар, оларда 12 агент киржип турар.

Страхование албанының хоочуну, инспекцияда 20 чыл ажылдап, страхованиениң бүгү хевирлериниң идепкейлиг пропагандизи болуп кёлген Н. Е. Лубошниковтуң удуртуп турар № 2 бригадазы доктаамал дең-дескн ажылдап келген. Бригада планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин үргүлчү ажыр күүседип турар. № 3 бригада база дең-дескн ажылдап келген. Оон бригадири Н. Н. Данилова он ажыг чыл дургузунда боду эки ажылдавышаан, аныяк ажылдакчыларның идепкейлиг дагдыныкчызы болуп турар.

Күрстрах инспекциязының бригадаларының болгаш ажылдакчыларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Ажыл-ишчи чарыштың мурнаку одуруун Л. В. Ячменева, Н. К. Моргачева, Л. А. Петчин, М. Д. Лубошникова, Б. М. Довдунай, Л. Д. Салчак олар эзлеп турар.

Эрткен беш чылда чорутkан организастыг улуг ажылдарның бирээзи болза күрүне страхованиезиниң ужур-дузазын будурүлгелерге болгаш организацияларга пропаганда-лаварынга хөй-шиитпин инирштиреринг калбартканы болган. Бо чугула хереkte киржип турар эки турачы дузалакчыларывыс хөй. Оларның иштинден күрстрахка дуза чедирер чөвүдөлдерниң дарганы болгаш кежигүннери — туүйбу заводунда З. М. Ананоол, дээрбе комбинадында В. А. Чурсина, пассажирлер АТБ-зинде И. К. Соболева, Чурттагга-коммунал ажылагый министерствозунуң АТБзинде Г. Н. Филимонова дээш өскелер-даа идепкейлиг ажылдап турарлар.

«Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп кыйгынып адаа-биле хөй млиион кижилер ажылдап турар болгай. Оларның аразында күрүне страхованиезиниң республика болгаш Кызыл хоорай органнарының ажылдакчылары база кирип турар. Бистиң ажылдакчыларывыс ол кыйгының адаа-биле чаа беш чылды эгелээш, боттарының моон соңгаргы соруглаарын эки билип турар болгаш он бирги беш чылды шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглевишаан, күрүне страхованиезиниң ажылдаавын улам хөй кижилерге чедирер дээш улам түтүлдүг ажылдап турар.

М. ПОСКОТИНА.
күрстрахтың Кызылда инспекциязының улуг инспекторы.

ТЫВАДА ХӨМҮР-ДАШ

Амгы үеде геологтарның саван турарын ёзугаар алырга. Тываның девискээринде бар хөмүр-даштың иниги хемчээли 18 мрд. тонна ажыг. Бо дээрге амдыгаа чедир барык-ла «бустунмаан үүже», чурттун үнелиг байлаа.

Тывада хөмүр-даш хөй дээрэи шаг-шаандан бээр билдингир турган деп чугаалаи болур. Ол дугайын чамдык чижектерден көрүп болур. Муң ажыг чылдар бурунгаар Тываның девискээриниге чурттаи турган түрк уксалыг көшкүм улустар амгы Элегес. Аксы суурнуң турар черинең чанында хөмүр-даш тывыжы тып алган, чер иштинге үүс метр хире хандыр казып киргин бар чорда, үттеп алган шахтазының иштинге хенертен ерт болу дээрге өжүрүп чадаикаш, соксап кали болганнар. Чогум ол үениң хегжүдезиниң деңгелии ап көөрге, хөмүр-дашты одалгага ажыглаар хире чедир сайзыраваан улус турган. Ону болдарга, хөмүр-даштың олар бодүүн аргабиле чее-хола, азы демир эзилдирер дээш казып, ажыглап турган чадавас.

Оон соонда Тываның хөмүр-дажынга мырыкай чоокка чедир ким-даа хол дегбээн. Чүге шаанда Тывага көөп чораан даштыкы кижилериниң демдеглелдериниде хөмүр-даш дугайында оюк-делик дыцыдылдар болгаш канзы айытkан медээлер арткылаан.

1880 чылдарның төнчүзүнде Тывага чораан сураглыг орус эртемлен Н. Г. Потанин: «Уриянхайлар чуртунда хөмүр-даш тывыжының демдектери каш-даа черде бар» деп бижээн.

1881 чылда Тывага келгеш баргай орус географ А. В. Андриановтуң демдеглелдеринде: «Элегес деп хеминиң Енисейже кирер аккан аксындан элээн ерулдур кадыр эриптелчек, күржаңгыланчак хаяның арында хөмүр-даш кестүп чыдар» дээн. Ол болза амгы Боом даанын хаязында чинге хөмүр-даш пластызының дүгайында чугаа чоруп турар хиреликг.

Од-ла А. В. Андрианов 1882 чылда Тываның хөмүр-дажын Петербургка чедире бергеш, чамдык эртемденнерге сонуургадын көргүскен. Оларның бирээзи профессор И. Ф. Шмальгузен Тывадан келген хөмүр-даштың шинчилеп көргеш, ону сезен милион чыл бурунгаар, «Юра» периодунда тывылган деп түңнел кылган. Ол түңнел шын болган дээрзин амгы шинчилелдер бадыткаан. Ынчангаш Тываның хөмүр-дажының пазы — 80 млн. чыл.

1892 чылда Россияның Эртемнер Академиязының

Москвага парлаткан медеглелдеринде: «Уриянхайлар чуртунда, Енисейниң улуг адырының кадыр эринде хөмүр-даш бар» деп бижээн. Бо дээрге Черби адаанда, Кезек-Тереkте, Чикечёвка дээр черниң хөмүр-дажының дугайын чугаалап турар хевирлиг.

1917 чылда Тывага Скандинав чурттарындан балук эртемденнер челип келгеш, шинчилелдер кылып турган. Оларның аразында фин геологтар Х. Хаусен, О. Баклунд болгаш Н. Фосли база чорааннар. Олар Бий-Хем биле Каа-Хеминиң белдирлешкен черинде, амгы ТАР даанда бичин чинге хөмүр-даш пластыларын шинчилээнинең отчёттарын парлалгага үндүргеннер.

Д. САРЫКАЙ,
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде эзлеч начальнигы.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: «ЗАРЯНЫ» МАНАП ТУРАР

Москва областың тарылга шелдеринге бо күзүн кызылтастың «Заря» деп чаа сорту дүжүүрү эң баштай бээр. Кара хөрзүнүг эвес зонаның тёп районнарының кодээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел институдунга ол сорт тывылган.

Ол сорт бедик дүжүттү бээр. Үреэни шенелдезиниң талазы-биле конкурска ол сорт гектардан-на ортумаа-биле 58,7 центнер дүжүттү берген болгаш «Мироновская-808» деп стандарт сортун ашкан.

«Заря» — соонга шыламык, бедик продуктулуг, хат-чаъе үезинде черге белен чыпчас, аарыгларга алыспас сорт. Ону аки ажаап-тежээр болза, кызыл-тастың эң дүжүттүг сорттарынга ол хамаарыжыр.

Ол чаа сорттү Кара эвес хөрзүнүг зонаның сес областарында өстүрүп турар.

БЕЛОРУССИЯ: ЧЕСТЕК-КАТТЫҢ ЧАА СОРТТАРЫ

Вишня шыкаш хемчээлдиг честек-катты, слива шыкаш хемчээлдиг көк-катты Белоруссияның Эртемнер Академиязының Төп ботаниктиг садының дружулга-будурүлге баазазының плантацияларынга тарып өстүрген.

Ол баазаны тургусканы дээрге-ле, республиканың кодээ ажыл-агыйының чаа адыры—тулааларның черлик каттарын тарып өстүрер ажылдың эгелээни ол. Ында-бүрү чурттардан экелгени эң улуг сорттуг каттарны шенелдеге кииргенинин соонда оларны улетпүр аргазы-биле ажылдап кылырының болгаш ажаап алырының талазы-биле аргаларны эртемденнер ажылдап кылган.

Ындыг плантацияларны тургузуп эгелээни—Полесьени комплекстиг шиңгээдип ап эгелээни-биле холбашкан. Херектиң ужуру чүдел дээрге, мелиорация талазы-биле ажылларны чорудуп турда, оларның хемчээли улгатса-даа, чайгаар үнген каттарлыг черлериниң хемчээли улам кызырлып турар болган.

Чуртта честек-кат ажаап өстүрер талазы-биле бир дугаар тургустунган совхозка тарып олуртур материалдарны белеткээр талазы-биле ажылдарны түскай эртемниглер чорудуп турар. Оон муң гектар бүргүзүге-ле тарып олуртkан черинден сугнуң деңгелии таарыштырып ап турган, чылдың-на 11 тонна честек-катты болгаш оон ийи катап хөй көк-катты ажаап ап болур.

УЗБЕКИСТАН: ПЕШКҮН СУУРДАН МАСТЕР

Бухара областың Пешкүн суурда чурт-шинчилел музейиниң салыгларын ыяштан кылган скульптуралареың коллекциялары кааспай берген. Ону музейге белек кылдыр «Узбекистан» колхозтуң механизатору Н. Шукруллаев берген.

Адыш иштинге тудуп болур үжен үш ажыы-бүрү дүрзүлер мастериң кызымак ажыл-ижининг ачызында төрүттүнген. Мастер ол дүрзүлерни узбек, таджик, туркмен, кыргыс фольклордан алган.

Кежээниң-не ажылдан келген дораан, Шукруллаев үжен ажыг чыл дургузунда ажыл кылып келгени бичежек керекселинге олурупкаш, ынак ажылын уламчылап эгелээр. Оон ажылдан турупканы шуут үттүндүруп, ясеньнин, дубтун, терекгиң кезектериниден кылганы хевирлер холдарынга төрүттүнүп, амыдыралын эгелээр.

Бодунуң ынак ажылының дружулгазы-биле аныяктарны ол өөредип турар. Ынчангаш дыштанмыр хүннерде оон чурттап турар бажыңы түскай школа шыкаш кылдыр сагыындырар. Келир үениң мастерлери—алдан чыгы болдар болгаш үрүглар ында шуут хөрүүдээп турар.

ГРУЗИЯ: САЛГАЛГА АРТТЫРАР

Арга-арыгның «Камгалал бижиин» Грузияда чогаадып тургускан. Республиканың арга-арыг байлаан улам камгалаарынче ол улуг базым болган. Ылаңгыя суг хөөлбектерин, хоорайларны болгаш курорттарны долганнар девискээрге ыяш кезерин ында шуут хөрүүдээп.

«Тарып олуртkан ыяштарывыс—уругларывыстың уругларынга артар!» деп Грузияда чугаалажып турары таварылга эвес. Республиканың ыяш байлаан камгалаар болгаш улам көвүдеир талазы-биле дыка-хөй ажылдарны ында кылып турарын СЭТА-ның корреспондентизиниге Грузин ССР-ниң ыяш ажыл-агый министриниң орлакчызы О. Балиашвили чугаалаан. Чээрби беш чыл мурнунда республикага дөрт муң гектардан хөй эвес хемчээлдиг черге ыяш тарылгазын чорудуп турган болза, эрткен беш чылдың төнчүзүнде ол чедиртүк катап улгаткай. Ол—түс черниң байдалынга хамаарыштыр ыяштарны тарып олуртурунуң аргаларын таарымчалыг ажыглаанының түңнелинде чедип алдынган.

(СЭТА-ның корр.).

«Сутга дүшкеннерниң амы-тынын камгалааны дээш» медаль-биле шаннаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ

ЧАРЛЫЫ

Сутга дүшкеннерни камгалап тура эрес-дидим болган шинтирлиг чоруктуң көргүскени дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң амгызэйдеп «Сутга дүшкеннерниң амы-тынын кайгалааны дээш» медаль-биле шаннаары болза:

Михаил Филиппович Бобылев — ОСВОД-туң эжиндиришкин-техниктиг инспекциязының инженер-инспектору.

Александр Иванович Черненко — Тыва АССР-ниң Ишкинги херектер министерствозунуң милиция капитаны.

Владимир Иванович Юртаев — Кызыл районнуң ишкинги херектер килдизийиниң сержанттызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,

1981 чылдың август 28.

• • •

1981 чылдың июль 25-те Баян-Кол суурдан чоруп ора ОСВОД-туң ЭТИ-зиниң инженер-инспектору Михаил Филиппович Бобылев суг кырында эгли берген тергеер кижилерге суттага ындырлыган хемеен көрүп каан. Оон башкарыкчызы Сергей Николаевич Тутынниниң буттарын трос хүлүп ораапканындан сугдан үнер харын чок апарган болган.

М. Ф. Бобылев сугга дүжер четкен кижиге дузалажырыбиле далажыпкан. Ажок дүрбек эштин чедип келгеш, оңу сугдан ушта тырткаш, баштайгы дузаны чедирген. Дидим осводчуның ачызынга С. Н. Тутынниниң амы-тынын шак ынчаар алдынган.

• • •

Орук шимчээшкинин шын сагыыр талазы-биле рейд кылган соонда милицияның сержанттызы В. И. Юртаев «Кара-Хаак» паромуу-биле кежип орган.

Улуг-Хемниң оң талазынче хеме эжиндирип чедип келген соонда (анаа 4 кижи чораан) оон ээзи Макаровтуң шүшпеңи-биле хемени суг паромнуң адаанче киир шаапкан, хеме аңдарлы берген. Аңаа чораан кижилер сугга дүжүп эгелээн, оларны база паром адаанче агыы алгаш барган.

В. И. Юртаев идик-хевин бээп четче ужулбайн, хемче шурай берген. Сугдан шымның үнүп келгеш, ол бир хепээжен кижиниң сугга дүжер дей бергенин эскерип каан. Юртаев өлче эштин чорушкан. Дүшкен кижи бирде сугдан үнүп кээр, бирде кире бээр болган. Оон эктинден алгаш, эрвече эжиндирип чорупкан. Сугга дүшкен кижи аштыг билбезинден болганчок хемче дүлдүне бээр боорга. Юртаев ону сугдан үндүр идер дээш шымның чораан. Амы-тынын артынга каап чораан, ол Л. Васильеваны эриккя үндүрүп келген.

• • •

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң бүдүрүгелериниң бирээзиниң малга будук-бүрүү белеткеп турган ажылдакчылары — кол инженер А. Иванов, моторист А. Соколов болган мал чемин хүлээп алыры-биле кедген, «Тиилелге» совхозтуң агроному К. Куулар олар Улуг-Хемни кежип орган, бакта бениин төнгениндеп моторун хөделдирип чадап каапнар. Моторист А. Соколов бениниң шлангызын эске бакче конуп чыдар аразында хеме ягын айы-биле хениң куду батканы, ыяшка үскеп, андарлы берген. Аңаа чораан кижилер сугга дүшкеш, дузажакыры дилеп кыйгы салганнар. Ол үеде Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң милиция капитаны А. Черненко баштаан болуп ажылдакчылары улустуң ыыдыл дыннаан, моторлуг хемеэнге аянок дүрген хөделдиргеш, алгы үнген үзе эжиндирип чоруп каапнар.

Айыыл болган черге келгеш Черненко бир кижиниң суг иштинче кире бергенин көрүп каап, ийик-хевин-даа ужулбайн сугже шурай берген. Ол кижини шалыкпыны-биле сугдан уштуп экжелгеп. Ол — «Тиилелгениң» агроному Куулар болган. Оон соонда моторист А. Соколовтуң амы-тынын бала камгалап алган.

БОЛГАР УЛУСТУҢ ШЫНЧЫ ОГЛУ

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң даргазы Тодар Живков даарта 70 харлаар.

Софиядан чеден километрде Правец — өске-даа болгар суурлар мөзүлүг. Оон улуг эвес бажыңнарының бирээзинде бүгү Болгария билир. Бажыңның арыг-силиг херимниң иштинде виноградтыг болгаш өске-даа кат-чимистиг үүштер, оларның арасында изиг хүнверде дыштанып олурушкан болур узун сандайлар-даа бар. Бөдүүн ыяштан кылган эт-лерекселдиг өрээлдерлиг бажында аңаа бөдүүн хевистерни чаткан, ханаларда шаандан бээр туруп келген фото-чуруктар.

Ол музей эвес-тир: бажында тураскаал самбыра-даа, оон ээзиң айыткаң өске кандыгбир бижиглел-даа чок. Ынчалзажок ол бажыңга Тодор Живков төрүттүнген болгаш өскен дээрзин бүгүде билир.

Он чеди харлыында-ла Живков Революстуг аныяктар эвилелиниң кежигүнү апарган. Софияга парлакчылай берген. Аныяк оол Тодор Живковтуң организакчы арга-мергежилдиин, революсчу бүзүрелдиин эскерип каан. Эштери ону БКП кежигүнүнге хүлээп алган. А ийи чыл болганда-ла коммунист Живковту Софияның Ийиги районунуң партия комитединиң секретарынга болгаш Компартияның София округ комитединиң кежигүнүнге соңгаан.

Болгарияга гитлержи күүдүргүшкүнүң кадыг-дошкуу чылдарында Тодор Живков—ынчан-на ол кайналган дайынчы болу бергеи — Ботевград околыязынга партизан шимчээшкинниң организаторчызы, а оон соонда Бирги (Софияның) оперативтиг шеригзоназының командирининг орлакчызы апарган. 1944 чылдың сентябрь 9-та чоннуң чепсектиг тура халыышкыныңның үезинде Г. Живков фашизтиг диктатураны дүжүрериниң болгаш Болгарияга улусчу эрге-чагырганы тургузарынга киришкен кезектериниң дайынчы хөделишкиниерин удурткан.

1944-түң сентябрь 9 — ол дээрге түгле монарх-фашизмни дүжүргенниң болгаш чуртка улусчу эрге-чагырганы тургусканының хүнү эвес болдур ийин. Ол— чаа, алыызындан хостуг Болгарияның, мурнунда турган түүлериндеп бөгүн түгле дээрги артыкаа деп чугаалап турар чурттуң төрүттүнген хүнү-дүр. Революция мурнундагы, кызыл-даяң, ыштикя болгаш даштыкы кулданыкчыларга үсперлеткен ол чуртту биилбес кижи Болгарияның бөгүнгү хүнүн долу хемчээлге шынчы болгаш боттуг үнелеп шыдавас. Беш түс муң ыяш аңдазыннар, чээрби миллион кезекке хуваагаи барыыл четпес черлер, бир миллион йи түс муң ажыл чоктар — 1944-түң тиилелгелиг сентябрьның мурнундагы Болгария ыыдыг турган.

Оон бээр 37 чыл эрткен. Бодунуң чуртунуң 1,3 түс чыл төөгүзүнде эң кыска ол хуусаның дургузунда ол түңү кылып четтиккенин түгле хуулгаазыныг херек кылдыр адап болур. Амгы үениң үлетпүрүнүң оон мурнунда чуртка чер-ле турбааны янзыгола Улус Республиканың чазаа санаа турарын документиде онзалап демдеглээн. Ынчаарга КНО-нуң кайы-даа кежигүнү чуртка удур агрессияны ойтур шаварынга өске күрүнелерден дузаламчыны дилээрин КНО-нуң Уставының ол түүлүнде айыткан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Англолага удур Мурнуу-Африка Республиканың агрессиялыг үүлгедиглерин ыыгтыы бүрүү шапкан турбуже, Рейганның администрациязы бо айтырыг талазыбиле КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелинге чогуур резолюцияны хүлээп алырынга дерээн моондакты кылган болгаш удур бадылаан деп. Англоның чазаанның медеглелинде айыткан. Ол моондактаашкын — мурнуу-африка расистер-биле АКШ-тың түгле сырый эвилелиниң көргүзүү эвес, харын-даа бодун кижи эргезиниң «камгалакчызы» кылдыр ыядыр арын чок ёзубиле адап алган Американың Каттышкан Штаттарының кижи эргезин куду көргенинин тодаргай херечизи-дир. Чогуур резолюцияны КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелинге хүлээп алырынга Рейганның администрациязының удур бадылаты америк чазакты түгле чуртту чоңунга эвес, харын-даа Мурнуу-Африка Республиканың расистерининг хаңныг үүлгедиглерин буруу шапкан делегейниң деп-шилгелиг хой-ниитизиниге удурлаштыр тургускан.

Тургустунган амгы байдалдың үезинде Англоа Каттышкан Нациялар Организациязының уставының 51-ги түүлүн ажыглаар эргелиг деп Англоланың ЭДЧ-ниң бо чайык Софияга болган XXXV сессиязы социалистиг күрүнелериниң аразынга кады ажылдажылганы калбартырының чаа перспективаларын ажыткан.

БУР-нуң даштыкы экономиктиг политиказының кол түүлү моон соңгаар-даа ЭДЧ кежигүннери чурттар-биле улустар аразынга социалистиг экономиктиг интеграцияга чурттуң киржилгезин ханыладыры болгаш калбартыры, хамыктың мурнуунда Болгария Улус Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылга болуп артар деп, БКП-ниң XII съездизийге Тодор Живков демдеглээн.

Крымга чаңчылчаан ужуражмышкыныңнар социалистиг чурттарның аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарынга үвелеп четтиннее ужур-дузалыг. Бо чылдың августагы ийдиг ээлчегиниг ужуражмышкынга Тодор Живков биле Леонид Ильич Брежнев ССРЭ-ниң болгаш БУР-нуң кады ажылдажылгазын ханыладырының чаа хемчеглерин айыткан.

Тодор Живковтуң баштааны Болгар Коммуинистиг партия болгаш БУР-нуң Күрүне чөвүлели Өртемчейде быжыг тайбың дээш, улустар аразында дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырар, боо-чепсекти эңдере бүдүрер чорукту шегләәр дээш, маргылдаалыг бүгү айтырыгларны тайбың чугаалажышкыннарның аргазы-биле таарыштыр шийтпираээр дээш доктаамал туржун турар. Ол харын Крымга чоокта чагыг ужуражмышкынга база бадыткаттынган. Улустар аразынга тайбың дайыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш чайгылыш чок туржун турар ССРЭ-ниң турүжүк Болгария шийтпирлеп деткип турары демдеглеттинген.

Тодор Живков бодун болгар-совет найыралдың чүткүлдүг камгалакчызы кылдыр көргүскен. Болгар болгаш совет улустарның бүгү талалыг харылзааларын база акы-дуңма найыралын хөгжүдеринге болгаш ханыладырынга аажок улуг салыышкыны дээш аңаа Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан, Совет чазактың өске-даа дыка хөй бедик шаннаддарын ол алган. Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының кады ажылдажылгазы хөгжүдеринге Т. Живковтуң ачы-авыралын акы-дуңмалышкы өске-даа күрүнелериниң чазактарды база бедин-биле үнелээн.

Болгария улусчу эрге-чагырганың 38-ки чылының будүүзүнде турар. БКП-ниң XII съездизиниң чоңнуң мурнунга салган сорулгаларын базым санында шинтирлевишаан, ол оюнче Болгария бүзүрелдиг кирип турар. Эртken он-он чылдарның көргүскени мшкаш ол сорулгаларны чигзиниг чок шинтирээр, он чылда чурттуң хөгжүлдезининг программазы-биле төлевилеттинген бедиктерге: күрүнениң экономиктиг күүзүн өстүрериниге, амыдыралың социалистиг хевирии улам ыңай бадытказарынга, болгар улустуң чаагай байдалын улам бедидеринге БКП-ниң удуртулгазы-биле ол чеде бээр.

(София—пресс—ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болган ПМА-нуң кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Францияның Министрлер чөвүлелиниң хуралы

ПАРИЖ. (СЭТА). Мексика-француз кады кылган медеглелди делегей ниитилежилгеан чүүлдүг кыдыр үвелеп көргеи ең чугула инициатива-дыр деп, даштыкы харылзаалар министри К. Шейсон Франциияның министрлер чөвүлелиниң хуралынга адаан. Ынчаарга чүгле АКШ-тың дузаламчызының түңнелинде эрге-чагыргада ызыртының турар Сальвадорла амгы ёзугурумга удур демисежип турар ол чурттуң патриоттуг күштериң деткээн дугайында мексика-француз кады кылган медеглелде айыткан.

Республиканың президентизи Ф. Миттеран болгаш К. Шейсон олар Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр Франциязының туружкунуң дугайында боттарының чугааларынга сагыындырбышаан, делегейниң ол райончуның айыыл чок чоруу база ооң улустарынга чөптүг чорук чогуур чугаалажышкыннарның аргазы-биле хандыртыган турар ужурлуг деп онаалап демдеглээннер. Ливанның болгаш оон чөвүнүң чөвалаңныг байдалынче онза кичээнгейни үглаидырары эргежок чугула деп Франциязының саналын турарын Министрлер чөвүлелиниң хуралының дугайында дыңнадыгда демдеглээн. Ливан күрүненин айыыл чок чорук күштериң быжыглаары, Ливанның бүдүн турар байдалының, бүрүн эргежинин болгаш хамаарышпас чоруунун принциптерин бадыткаары нөгеттинин турар деп дыңнадыгда айыткан.

Англоажо мурнуу-африка шеригтерниң шүргүн киргенин Франциязының «шыңгыы буруу шапканының» дугайын франциз даштыкы политиктиг ведомстволуң удуртукчузу сагындырган. Мурнуу-Африка Республиканың Англолага удур агрессиязын буруу шапкан резолюцияга телевилелии КНО-нуң айыыл чок чорук чөвүлелинге Франциязының деткээнин ол сагындырган болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң № 435 резолюциязын дүргеп ажыглаарынын далаштының ол акты бадыткап турар-дыр деп чугаалаан. Намибиядан даштыкы күштерни ундурериң, ол чурттуң улустарынга тайбының болгаш амыдыралдың орууң хөстүг шилип алыр эргежи хайдырар демократтыг чорудуларны эгелээриң КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң ол резолюциязында айыткан турган.

Төп Африка Республиканга болган эргилдеге хамаарыштыр К. Шейсон мынча дээ медеглээн: «чүгле ол чурттуң хамаатыларынга хамаарыштыр ыштикя херектиң дугаайында чугаа болуп турар-дыр». Франция «ол херек-биле дөрт-даа, хамыныңнаң-даа холбаалыг болбаан» деп, президентиниң канцелириязының чиңгине секретары П. Береговуа журналистерге чугаалаан.

Эң улуг азаан каш сан-даа болгаш үлетпүр бөлүктериң национализастаар дугайында хөөлөү телевилелии бөлетпеп турар дугайын премьер-министр дыңнаткан. Министрлер чөвүлелиниң сентябрь 23-те хуралынга ол телевилелдиг базылаары шинтирлеттинген. Национализапиянын кол сорулгазы — президентиг байдалдаа Франциязы үштүн алыры болур. Үзеңги системазын болгаш хөй үлетпүр бөлүктериң национализастаарны үлетпүр аппарадының тургузуун өскертир болгаш делегейге Франциязыны күштүг болдурарынга аргазы бээр деп, П. Береговуа медеглээн.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Барыын үзелдиг профэвилел каттыжышкынының удуртукчулары болгаш аңаа чаглактаган Кос-корнуң бөлүктери Польшада социалистиг тургузуутта, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының даштыкы болгаш ыштикя политиказынга удур боттарының халдаашкыннарын «Солидарностинниң» съездизиниң бүдүүзүнде улам идепкейиктеп. «Польшада улусчу эрге-чагырга айыылдың бизиндеге таварышкан» деп Михниктиң, Рулевскийниң, Буяктың, Гвеэзданың чугааларында бадыткаан турар. Чуртка сандаргай байдалды тургузары, экономиктиг болгаш политиктиг кризисти ажып эртеринче угланган чазактың хемхеглериңе мооидактаары чедип алдыганын олар чажыр-байн турар. Эрге-чагырганы чагыртпазынче, хоойлуларны сагывазынче, чазактың экономиктиг программаларының күүселдезин ажыл соксадыышкыныңнары-биле болгаш үргедээшкиннер-биле үзеринче, күрүненя болгаш ооң социалистиг институттарын божаңнадырынче барыын үзелдиг профэвилел каттыжышкынының удуртукчулары кийгырып турар.

Михник чоокта чаа Гданьскиге чүве чугаалаан болгаш «Польшаның Каттышкан ажылчын партиязын болгаш чазакты саазын парлар болдурар, коммунистериңиң бүгү шивээлериң база социализм дээр биличишкин-биле холбашкан бүгү-ле түүлдериң узуткаар херек» деп медеглээн. «Солидариость» дээр профэвилел каттыжышкынының амгы үеде политиктиг партияның ролюн херек кырында күүседип турар деп, ол бадыткаан болгаш эрге-чагырганың чер-чер органнарынга база ПУР-нуң сеймингe сонгулдаларны чорударын ол чедип алыр ужурлуг деп чугаалаан. Ынчаарда айтырыг «Солидарностиге» ажыктыг кылдыр шинтирлеттинге бээр деп, Михник бадыткаан. ССРЭ-ниң болгаш Польша-биле эвилелчи өске-даа күрүнелериниң дугайында нүүлдээшкиннерни ол база чулчуруп чугаалаан.

«Солидарностинниң» харгаалчылары ыядыг хевирлиг чыыштарны херек кырында моондактаашкын чокка организастаар, чуртта күрүне тургузуун өскертириче ажыыбиле кыйгырар аргалыг болуп турар.

ИРАНДА

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Президент Раджаини болгаш премьер-министр Бахонарны өлүргенинге даштыкы шиваашкинер киржилгелиг болган деп, Иранның премьер-министри айтолла Махдави-Кяни медеглээн.

Күжеиишкиннерни Иранда туруп турар тургузугну чок кылырынче угланган «бешки колонна» чуртта хөделип турарын Махдави-Кяни иран улуска сагындырганын Парс агентилел дыңнаткан. Айыыл чок чорук органнарын быжыглаар сорулга-биле оларны амэде тургузуп турарын ол айыткан. Айыыл чок чорукту болгаш коруи-чуруунну күштелдиреринiң айтырыгларын бирги чергениң ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Раджаини болгаш Бахонарны өлүргенииң дугайында херек истелегеринiң түңнелдеринi эң чоокку үеде парлап чарларын премьер-министр дыңнаткан.

Кол кичээнгейни чурттуң мурнукда турар үш эң чугула айтырыгларны шинтирлээрiнче: Иран-биле чепсектиг месилдежиишкинче, ыштикя айыыл чок чорукту быжыглаарынче болгаш экономиканы хөгжүдеринче угландырбышаан, бодунуң чазаа өлгеи президент Раджайниң шугумун эдерер аразарын медициноке (парламентиге) чүве чугаалап тура, ол чугаалаан.

Иранның ыштикя херектер министерствозу политиктиг медеглел парлап үндүргеи, «иран улустуң маадырлыг демиселикiң түңнелинде шиваашкиннери болгаш өөскөржикчилери чурттан үндүр хөөглеткен Американың Каттышкан Штаттарын» иелеп революциянын кол дайзыны болуп турарын ында чугаалаан. Бирги эвчеглиг сорулгазы империализмге болгаш сионизмге удур демисеп болуп турарын ирак улус утпас ужурлуг деп медеглелде демдеглээн. Иран ыштикя херектер министерствозу ирак улусту серемчиледдиг болурунче болгаш өөзэтеп дайзынарынң кутку-өөнгээзинге алыспазынче кыйгырган.

Ислам республиканың өзүүрүмүнүң удурланыкчыларын тудуп хоруур болгаш өлүрүп шаажылаар чоруктар Иранда үргүлүлеевишаан. Терроржу чорук болгаш эргечагырганың чепсектиг удурланыышкын калган деп бүрүүдаткаш, Сабзеварда, Бабольге, Мешхедге, Сариге, Ахвазка болгаш Захеданга ам-да 55 кижиниң бооган өлүргении Тегеран радиозу дыңнаткан. Чуруттуң ажаы-бүрү хоорайларында 100 кижиниң тудуп хорудаган. Оларның шуптузуун терроржу үүлгедиишкиннер кылган болгаш чазакка удур бөлүглежишкиннерге хамаарылгайы деп караазын турар.

Р. РЕЙГАННЫҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Рейган бызанчыларның каттышкан профэвилелиниң Чикагога болган съездизинге чүве чугаалаан тура, чуруттуң экономиктиг байдалынга доктааган. Экономикага 30 чылдарның эң берге үелериндеп бээр туруп кербээн кадыгширинiң караажа таварышкан деп, ол чугаалаан. АКШ-ка мындыг инфляция 60 чылдар дургузунда болбаан, ажыл чоктарның саны 8 миллион кижи четкен. Федералдыг бюджет он ажыг чыл дургадалдыг болуп келген. Инфляцияның түңнелинде долларның садыл алыкчы арга-шиизө сөөлгү беш чылда 30 ажыг хуу кудулаан, а үндүрүгеп— 67 хуу улгаткан.

Ооң түңнелиниде америк ажылчы чоннар аар-берге байдалда таварышкан, чаагай кежиктиң чаптыг улуг-хуузун албайн турар, оларның амыдырал деивели кудулавышаан деп, президент уламчылаан. Силерге чугаалаңкы дег чүмдаа чок, тудуг үзетпүрү чаңгыс черде таптан туруп берген деп, съездиниң киржикчинерiнге ол чугаалаан. Чуруттала тудуунуң хөмчээли кызырылган. Өске адырларныңга бодаарга, бо адырда ажыл чоктарның саны йиги катап хөй, 768 муң тудутжулар ажыл чок.

Экономиканы «өжиндиринiң» талазы-биле оон администрациязының санаалдаан программазы «бергелерден ушпуун үнер» арганы бээр болган «инфляция-биле демиселлерге болгаш улуг банаттарга немелеге чиигедиллерни бээрии көрүп турар чаванчыл үндүрүг реформазын ол түүлдүрү арга-биле макталп турган. Нефть өртээнге контрольду

КУБАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ГАВАНА. (СЭТА). Төп Американың чуруттарынче боо-чепсекти Кубадан чорудуп, Сальвадорнуң революстуг күштериниң хүрээлениңде Кубаның шериг албанныглары бар деп чулчураан Вашингтонның тускай төлөөлекчилериниң нүүлдээшкиннерии шыңгыы буруу шапкан медеглелди Кубаның чазаа кылган.

Ол хоозун бадыткаашкыннар шуут-ла нүүлдээшкин болуп турар деп Кубаның чазаа демдеглээн. Сальвадорнуң революстуларының аразынга чаңгыс-даа шериг азы хамааты чөвүлекти—Кубаның хамаатызы кажан-даа турбаан болгаш амгы үеде чок дээрзин шыңгыы медеглеп тур бис.

Бистиң төрөөн чуртувуска удур кыжаныышкынарны болгаш дайзынзырак үүлгедиглерни өөскүдер дээш Каттышкан Штаттар ыядыг нүүлдээшкинни кылып турарыы илдең-дир деп медеглелде айыткан. АКШ-тың чазаа бодуйуң ол нүүлдээшкинниң хензит-даа бол бадыткаашкыныя америк улустуң болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң мурнунга көргүзериң саналдап тур бис деп документиде айыткан.

Бистиң чонувусту кым-даа, кажан-даа коргудуп азы сый шаап ыядавас деп Кубаның чазаа америк кыжаныышкыннарга хамзарыштыр медеглээн.

АНГОЛАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛУАНДА. (СЭТА). Чазактың онза хуралынга хүлээп алдынган Англоа Улус Республиканың Министраер Чөвүлелиниң медеглелиин Англоның информацияя агентилели (АНГОП) дамчыткан. Мурнуу-Африка Республиканың агрессиязын делегейниң ниитилежилгеан бир эң-сеткилбиле шыңгыы буруу шапкан турбуже, Рейганның администрациязы бо айтырыг талазыбиле КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелинге чогуур резолюцияны хүлээп алырынга дерээн моондактыг кылган болгаш удур бадылаан деп. Англоның чазаанның медеглелиинде айыткан. Ол моондактаашкын — мурнуу-африка расистер-биле АКШ-тың түгле сырый эвилелиниң көргүзүү эвес, харын-даа бодун кижи эргезиниң «камгалакчызы» кылдыр ыядыр арын чок ёзубиле адап алган Американың Каттышкан Штаттарының кижи эргезин куду көргенинiң тодаргай херечизи-дир. Чогуур резолюцияны КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелинге хүлээп алырынга Рейганның администрациязының удур бадылаты америк чазакты түгле чуруттуң чоңунга эвес, харын-даа Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң хаңныг үүлгедиглерин буруу шапкан делегейниң деп-шилгелиг хой-ниитизиниге удурлаштыр тургускан.

Тургустунган амгы байдалдың үезинде Англоа Каттышкан Нациялар Организациязының уставының 51-ги түүлүн ажыглаар эргелиг деп Англоланың эфрика шеригглериниң составында хөй хөлөзиленикчилериниң шеригзиткен кезектери бар болган. Оларның аразында — араатавыг үүлгедиглери-биле бак сурагжаан 32-ги тускай батальон Англоаның девискээрииге тайбың чурттакчыларны, кырганнарны, хөрөжөнчерни, чаштарны кээргеа чоокка өлүрүп турар. «Буффалонуң батальонуну» дээр дерээи хөлөзиленикчилериниң саны 1200 кижини АКШ-тың, ГФР-ниң, Англияның девискээрииге өөредириге хөй хөренгилерии үндүрген болгаш оларны дижинге чедир чепсегээн. Мурнуу-Африка Республика-биле кожа чуруттарга — Намибияга, Англолага болгаш өске-даа хамаарышпас күрүнелерге «Буффало батальонуиуң» дерээи дээрбечилери моон мурнунда хөй удаа шургун кирип келгеш, тайбың чурттакчыларны өлүрүп, оларның суурларын өртteдип турган. Ол дээрбечилериң аразында — Вьетнамга удур дайынга киришкен өлүрүкчүлер, гитлерки чораан фашистер, франциз даштыкы легионуиуң киржикчилери, кем-херек үүлгеткен дайзыннар бар.

Ол дээрбечилерии «дайзыниың ыттары» деп африканчылар адап турар. «Буффалонуң батальонунуң» дээрбечилери Англоаның девискээрииге шургун кирип келгирге, оларны Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң «Мираж», «Импалаз» болгаш «Баканйр» деп шүүргедекчи самолёттары, «Алуэтт» дээр вертолеттары агаардан деткип, тайбың чурттакчыларны пулемёттар-биле кыра боолап турар. Расистериниң шеригдери болгаш хөлөзиленикчи сааны 1200 кижини АКШ-тың, ГФР-ниң, Англияның девискээрииге өөредириге хөй хөренгилерии үндүрген болгаш оларны дижинге чедир чепсегээн. Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң «Мираж», «Импалаз» болгаш «Баканйр» деп шүүргедекчи самолёттары, «Алуэтт» дээр вертолеттары агаардан деткип, тайбың чурттакчыларны пулемёттар-биле кыра боолап турар. Расистериниң шеригдери болгаш хөлөзиленикчи дээрбечилери АКШ-тың Каттышкан Штаттарының ыядыг нүүлдээшкинни кылып турарыы илдең-дир деп медеглелде айыткан. АКШ-тың чазаа бодуйуң ол нүүлдээшкинниң хензит-даа бол бадыткаашкыныя америк улустуң болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң мурнунга көргүзериң саналдап тур бис деп документиде айыткан.

Бистиң чонувусту кым-даа, кажан-даа коргудуп азы сый шаап ыядавас деп Кубаның чазаа америк кыжаныышкыннарга хамзарыштыр медеглээн.

Каттышкан Штаттарда хамаатыг ужар чүүдүн контролёрларының болгаш навигаторларының ниити-национал ажыл соңсадыышкыны эртип турар. Ажыл төлевирин улгаттырарын, күш-ажылдың байдалдарын экжиндерин болгаш өске-даа түүлдерии көрүп турар күш-ажылчы чаа дугуржулганы чарарын ажылчы чоннар кеп турар.

ЧУРУКТА: Нью-Йоркта ажыл соңсадыышкынын чарлаан диспетчерлериниң шкеттери.

АП-СЭТА-ның фотозу.

САГЫШ-СЕТКИЛ КӨДҮРЛҮҮШКҮНҮН АЛЫР

Элээн каш он чылдарның дургузунда шүлүкчү Михаил Александрович Дудин эң саазыннар белеткеп алгаш, Михайловскоеге чедип кээп турар. Элдептиг чүве, тушкинчи камгалалдыг арыгларга эрткен оруктар болгаш сагыш-сеткилде бүгү чүүлдер катап тургустунар, чогаалдар бижиттинери-даа белен. Чогум-на ынтыг «чайгы дыштанылгаларының» үезинде Михаил Александрович дайынчы зиняк чылдарының дугайында сактыышкынныг «Бистер каяа-даа шыдажып чораан бис» деп тоожузун чаңгыс хары угда бижип доознан. Психовтуң бо магалыг-чаагай черинге чеже шүлүк бижиттинмээн дээр! Пушкинчи черниң кандыг өңнери шүлүкчүнүң рифмалаан одуругларында киргээн дээр, а оларның хөй кезии «Аистиң олурар ыяжы» деп номда кирген. Ол номда бөлүк шүлүктерни 1981 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынга саналдаан.

ЧУРУКТА: Пушкинчи камгалалдыг девисиззерниң директору С. С. Гейченко (оң талазында) биле М. А. Дудин шагдан бээр найыралчы харылзаалыглар.

Ю. БЕЛИНСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Кежээ ырак Хендергеже

ТАРН-ның Улуг-Хем кожкомунуң даргазы биске мындыг медээ дыннатты: ТАРНТК-ның пленуму болур. Аңаа концерт көргүзери-биле белеткенир төлээде, бригада Кызылче дурген ээп келир. Ынчалзажок ырак-узак Хендергеде чайлап турар хөй аратларга ынап-ла четкеш келир деп Төп Комитет айтыышкын берген. Хендерге баар деп чүвени кожком даргазы Төп Комитеттең дилеп алган чүве ийикпе, азы боду даап чугаалашкан чүве ийикпе, ынаар чоруур апарган мындыг бис.

Ол үеде Шагаан-Арыгдан Хендергеже дужаап ажа бээр машина оруу бар эвес. Кызылче кээр улуг оруктап чораан, Кызыл-Хавактан эгтеп, Элегес суурну эрткеш, Каң хөлдү таварты ажыптывыс. Чайыктыг чаашкын болганындан ында бедик эвес арттар, Калдак-Хамарга, Хендергей бажында четпес дээрден-башка, база, бергеимээр-ле болган. Орукка үр чораан, аргадуржулгавыс улгатканындан база Каңктын, Өөдең-Шөлдүң чайлагларында турган чөпүң ачызы-биле арттарны торлуп дивейн ажа берген бис.

Хендергениң та кайы үези чүве, Ак-Тал суур чоогу-ла боор, хөй аалдар ортузунга бардывыс. Бистиң уткуп келгенивисти аразында үш нам үүрүнүң даргазы, үш суму даргазы бар деп дыңнадывыс. Ол Улуг-Хем кожуунуң чону, Хендергеже чайлаглаар суму-ларының даргалары чүве-дир.

(Этээн № 189, 195, 205 «Шында»).

Олар биске дузалажыр, бистиң хүндүлээр дээш шупту-ла мурнуп былаажып турар. Мурнунда чердерге биске ийи өг тип каан тургулаан болза, мында дөрт сумудан алды өг тип каан, сонуургап мунар, ынай-бээр баар дизе, белеткеп каан кончуг аът-тар база долу.

Чедер черивиске доктаап, дыштанып алгаш, ол черниң бөдүүс чүрумалын магадап, улус-биле чугаалажы берген бис. Хендерге шаандан бээр эки аъттыг, шыырак мөгелерлиг чер дээрзин дыңнаан болгаштын, ону сонуургай бердивис. Шынап-ла Тывага ат-сураа үнүп чораан ол үеним улуг мөгелери Сагаан-оол, Сарыг-оол, Балчый-оол олар Чааты, Торгалыг, Хендерге ынчаар чурттуг дижир болду. Сөөлүүреди Тываның улуг байырлалынга үш чыл улай шүүлген Бегзи-Хуурак (эки турачы, хойжу) база Хендерге чурттуг.

Хендерге сумузунуң даргазы бир тырын кара, эрези кончуг кижини кый деп эккелгеш, мөге «Чыраа-Кара Балчый-оол деп кижи бо ийин» деп чугаалай-дыр. Сонуургай бердивис. Чыраа-Кара дээрге мөгениң шолазы чүве-дир. Хүрежип үнер мурнунда девирде баштай кезек чыраалай аарак чүгүрүптер чаңныг кижи болган-дыр. Ынчангаш мындыг чараш шолага чедип-геш. Улуг байырлалдарда Кызылга хүрешкеш. 8 мөгеден өрү артып каап, үжүүрлежиндээ чораан.

Сөөлүнде ээп, аңаа база ужураштым. Совет Тываның 20 чыл оюнда «Совет Тываның 5 чылы» стадионга 128 мөге хүрешкен. Мен ол хүн мөге салып турган мен. Балчый-оолду ол хүн дөрт удаа хүрешче салып үндүргеш, оон «чыраалаарын-даа», хүрежирининиң аваангыр-каннагайындаа, аргазының хейүн, чаражып-даа магадаап мен. Тутунуп алгаш, саадап турбас, хаделген соонда онаан каракчивеш дээр аразы чыгымдала черде дүжүрүшкен, боду бүт кырында турар. Оон олудунга эзп келгеш, «Кончуг-ла шыырак мөге-дир, арай деп-лё бүдүртүм» деп октап алган онаан мактаан орар. Ёдулут мөгениң бичe сеткилдиг мөзүзү, эжин хүндүлээри ол каш сестен-ле илдең болур чораап. Ынчан Чыраа-Кара 41 харлыг турган, ол хиредө 128 мөгеден дөрттүң бирээзинге арткан.

Мөгелер уктуг болур бе, оон төрелдеринде мөге кижилер бар бе деп, ынчан Хендергеге-ле сонуургай берген бис. Аңаа мындыг тоолчургу чыгыы чүвени биске улус чугаалап берген. Оон аразының адазы кырган-ачазы кижи хүрешпес-даа болза, иргек-адыг дег шыырак чораан дээр. Ол кижи Тес-Хемниң Дус-Хөлден дустап алыр дээш өөрү-биле Хендергеден О. Шываа таварты бар чораап. Ында төрелери база бар турган кижи-дир. Деспең биле Серликтиң аразынга чаражы кончуг артка келгеш, дүжүп дыштанган-дыр. Ол артты чарашсынгавы ол чүве ийикпе, кижини шарыларының бирээзининиң човаап сөюп алгаш, аъдының муйтап дынын чежип алгаш, тейже ыялаштанкан. Идиктери турлбазын дээш дын-биле шараш, чопанты чымчактапташ, паш дег борбак ак дашты оргалап экелгеш. Үш дашты ожүк-даштай салгаш, экелген улуг дажыл оон кырынга салгаш, «көдурер даш болгай аан» дээш-дир. Ол даш аңаа чонга сонуургал боон чыткан.

Ындыг-ла үр эвес эрткеш үеде Балчый-оол ол артан төрелдери оолдар-биле ажыл орган, өгбезинин көдурер-дажып шенээр дижи берген. Чаңгыс кижи оңу хүн кылайтыр безин арга чок болган. Ындыг боорга эрлер дашты аргашкаш, ожуундан «эзин» алган. Катап «тигер» дээрге, улуг борбак даш «чөрүүлээш» ужур чок болган. Далажыксаашы, ол хевээр арттырып каапп чорупкан. Даай-аваазы кижиниң аалынга келгеш, та мөге өгбезин магадааны ол, та мактанныксаанын ол, улуг көдурер-дашты «эзин» каапып чугаалаанаар. Кырган кадай бузуралып-ла үнген: «Кырган кижиниң кылып каан чүвезин чүге үредиңер! Күш чедер болзунарза аңаа көдүрүп, салып чорупар. Ам дораап баргаш, ол дашты ожүүнга салыпар!» Улуг кижи-биле маргыжар эвес. Дораап чоруткаш, көдурер-дашты аргамчыбиле шарып алгаш, аргажып турган ожуунга «тиккен»-дир. Сураглыг мөгелериг, чүгүрүк аъттарлыг чораан хендергежилер, мурнундагы чараш чаңчылдарын кагбайн, чүгле хүреш-биле аът чарыжып кагбаан эвес, ам харыспорттуң өске-даа хөй хевирлерин калбартып сайзыратка-кан, күш-культура талазыбиле республикада мурнуку одурутда чоруп турары омза мактанчыг-дыр.

ӨРГҮН ЧОННУ ЭРГИП ЧОРААШ...

Кызылывыс — кымчы дурту чыткан ышкаш

Хендергеге концерт, шинивис, кино көргүүүвүс, мурнундаагылары дег, дыка эки эрткен. Чылган лоңшуң сонуургап, өөрүп турары-даа аажок. Чаңгыс-ла хоюк иштинде олар-биле чоокшулажып, «төрелдежи берген бис. Чоп бистиң үзөөри-биле белеткенип, бис ам чораан эт-сеивисе эмелеп турувуста-ла дүүн чеде хоюп келген. Хендергежилер-биле чылыг-золдек байырлашкаш, чамдыктарынга үдеднп алгаш, келген оруувус биле чана үглай түтсункан бис.

Узун орукка, улуг чорукка кижилер-даа шылап, хөлеп-даа човагланып келир болгай. Ынчангаш-ла боор, хевирлиг чаныксай берген бис. Аравыстан бир-ле кижи «Кызылывыс сактырымга, кымчы дурту чыткан ышкаш» деп ырлай аарак шулуктеткен. Шала кудараашыг хевирлиг ыт даап чок чораан боттарывыс ам-на Кызылывыс сактып, хөглеп эгелеливис. Ваңктың ындында артка келгеш, бистиң аңаа чедир аътты үдеп келген хендергежилер-биле байырлажып, эң эки-жиңиң ындыг-ла ыяш-сеткилге тоныштыгла чарылдывыс.

Ваңкче кудургайлап баткаш, оон кедээнде немдикте аът оруу-биле бадып орарывыска, элээн хөй кижи оруувус ийинде хол чайып, «доктаанар» деп кый дээш тур. Тура дужеривиске, Лопсан-Кеңден башкывыс машинадан дүшкеш, барын ужуратты. Бистиң доскан улус Таңды биле Улуг-Хем кожуунарывыңа Ваңк биле Өөдең-Шөлдө чайлаглап турар араттарының төлээлери, оларның аразында Элегес, Ийи-Тал сумуларының даргалары. Маңаа бо Ваңкче ойнап берип көрүшер, чоп аажок дилеп тур деп болгу. Ол-бо чылдагаан чугаалаан—дыңнаар-даа ужур чок. Удуртусчувус, иезээде ындыг чацы-биле, каракгарын оожум шимгилээш, дыдыраңсылаар дуктуг бажын оожум согунаңы-дыр. Чөнүзөренгенин ол. Бистиң аравыстан бирле кижи «Кымчы дурту чыткан Кызылывыс ам уруг дурту болганы ол-дур» дей тыртып кагды.

(Улапчылыг).

Чаа шии

Сураглыг совет чогаалчы болгаш актёр Василий Шукшинни бистиң көрүкчүлеривис эки билирлер. Ол элекке мөчээн талантылыг кижиниң кылып белеткээн киноларын база шинлерин өөрүшкү-биле сеткил ханып көрүп турар-даа бис.

Ам база бир солун болуушкун болза, В. Шукшинниң мораль-психологтуг темага тураскаатказн «Эртенинде оттуп келгеннер ышкажыл» («А по утру они проснулись...») деп шинизин республиканың хөгжүм-шин театрының орус бөлүүнүң артистериниң чедиишкинниг ойнап күүседкени болур. Бо чаа шоодуглуг шинииң тургускан режиссёру В. Л. Шкляр, а кол рольдарын театрның мергежилдиг артистери Леонид Котов, Георгий Шапин, Виктор Кузин, Геннадий Мясников, Сергей Осерцов, Иван Иконников, Валентина Трошина, Владимир Тостихин болгаш өскелер-даа күүседип турарлар.

Спецаны көрүштүг кылдыр каастап шимээринге аныяк чурукчулар Октябрина Кенденбиль, Александр Герасимов болгаш Владимир Малков оларның ажылы мактанчыг-дыр.

Чаа белеткеттинген шииниң кижизидикчи-ролю улуг, чүге дээрге оон кол утказы эргиниң хоралыг болгаш аймылдыг артышкыны — арагалаашкынга удур демисел. Ынчангаш талантылыг драматургтуң эчис бодалынга дүүштүр бо нарын айтырыны режиссёрнуң дидим шинтпирлээнинге байыр чедирер апаар.

Бистиң амыдыралывыска өөредигли ажыктыг болгаш угаадылгалыг (кичээнгирглиг) бо чугула шинии театрның уран чүүл чөвүлели чүүлдүгүнүп хүлээп алганын өзугаар октябрьда көрүкчүлерге бараалгадыр.

С. САНДЮ.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солунну чагыдып алыңар.

Солуннуң чагыдылгазы бо чылын сентябрь 1-ден ноябрь 1-ге чедир үеде болур. Ол хуусаада чагыдылганы кылып албаан өг-бүле келир чылын «Шын» солун чок артар..

ШЫДЫРААГА БОДАЛ ХЕРЕК

Хөй санныг археологтуг казышкынарының хереченилер турары-биле алырга, шыдыраның тыптып хөгжээни ийи муң чыл чыгаа турар. Ынчалза-даа «оюннар хаанын» чүгле соолгу ийи чүс чылдарда улуг оскерлиишкиннерге таваржып, бурунгаар базымны кылган. Үлетпүр, транспорт, парлалга херээниң шапкын хөгжүлдези өске чурттар-биле холбаанын калбартырынга, культурлуг харылзааларың экижидеринге, а шала сөөлзүредир улустар аразынга спортчу оюннарны сайзырадырынга чедирген. Делегей чергелиг шыдыраа маргылдааларының төөгүзү ол үеден эгелээн.

Баштайгы маргылдаа 130 чыл бурунгаар Лондонга эрткен. 1851 чылдың чайынында Англияның найысылалынга үлетпүрүң болган уран чүүлдүң бүгү-делегей делгелгезин арттирери көрдүнген. Англичан шыдыраачылар ол делгелге-биле чергелештир делегей маргылдаазын организастаар саналды киирген. Оон эгелекчиин болгаш ону амыдыралга боттандырган кижи ол үеде Англияның шыырак мастери Говорд Стаунтон (1810—1874) болган. Маргылдааны эрттирерин Сен-Джорджиниң шыдыраа клуву хүлээнип алган. 1851 чылдың февраль 8-те Стаунтонуң ат салганы чалалгаларын тараткан. Чалалгаларга мындыг сөстерни бижээн: «Амгы үениң сураглыг ойнакчыларының практиктиг күжүнүң дугайында айтырыгны шыырак шыдыраачыларның чаңгыс черге чыглып келгеш херек кырында шиитпирлеп көөрү кончуг күзенчиг болуп турар. Ол сорулгага дүүштүр ойнаарын күзээн шыдыраачыларның маргылдаазын организастап эрттирер».

Саң-хөө хандырылгазының талазы-биле кол Европа чурттарының найысылалдарынга болгаш англи хоорайларга акша чыылдазын чоруткан. Баштай үжеп ажыг шыдыраачыларның чыглып келирин маңап турган, ынчалза-даа олариың хөй кезии чалалгага кээп шыдаваан. Маргылдаа 16 кижи киржикчилиг эгелээн. Аңаа даштыкы чурттарның 6 шыдыраачылары ойнаан. Россияның шыырак шыдыраачылары А. Петров, И. Шумов, С. биле Д. Урусовтар чалалгаларны алза-даа, Лондонга чедип шыдаваан.

Даштыкы шыдыраачылардың дыка хөйү келбейн барганындан Г. Стаунтонуң баштааны түс черниң шыдыраачылары артык киришкен.

Маргылдааны баштайгы салыгларга уттурган кижи өске бөлүкке уттурганнар аразынга ойнаар система-биле чоруткан.

Маргылдаа 1851 чылдың май 26-дан июль 15-ке чедир үргүлчүлээн. Көштерни бодаарында шак-үе доктааттынмаан кызыгаар чок турганындан чамдык салыглар 10—15 шак дургузунда ойнаттынып турган. Бир катап ийи ойнакчы боттарының аразында салыгны хүндүе-ле эгелеп алгаш, дүн ортузунга кавр утчуп чадашкаш, ойнап орган хөлүүнүң артынга удугулап калганнар. Эң үр бодаар талазы-биле англичан Э. Уильямс ылгалып, харын-даа үш дугаар черже үнер аргалыг болган. Шыдыраа төөгүлериниң хереченил турары-биле алырга, ол удурланыкчыларын могадып, шыладып турган, өңеднин үр маңап орган, кажан олар шагырап туруптарга, удуп ап чораан.

Аңаа бирги черни алган А. Андерсей маргылдаа үезинде корреспондент хүдээлгезин күүсетпишаан, оон ханчаар эгелээниниң дугайында бодунуң журналынга мынчаар бижээн: «Май 26... 16 дугаар тыртыышкыннары бок төгер хааржакче октаттынган. Оларның ййнзинге-ле дөмей-дөмей саннар турган. Оларны 1-ден 8-ке чедир дугаарлап каан. Дөмей саннарга таварышканнар бот-боттарывың аразынга ойнаар. Оон ыцай ол дугаарларның чартык кезиин сарыг, оскелерин ак өңнүг будукбиле демделээн. Акты шилип алган кижи эге көш кылыр. Дараазында хүн, май 27-де, 11 шакта дөмвсел эгелээп. Шупту сес салыгны Сен-Джорджиниң шыдыраа клувунда ойнап турар. Ындыг-ла эки таарымчалыг байдалдар тургустуумаан. Столдар болгаш сандайлар бичии, чавыс. Улуг-улуг шыдыраа хөлдери ол хенээт столдарның эрнин ажа бээр. Столдар аразында хостуг черлерни ойнакчыларның көштерин бижинр секретарлар эжелеп, дутлай олуруп алгылаан, баш дыштандырар кандыг-даа арга чок. Англичан шыдыраачы Э. Уильямска ол бүгү аажок ажыктыг хевирлиг. Ол сандайының кырында даа дег дорт саадапкан чоон улуг салааларын кармактаныкан көш кылыр мурнунда удурланыкчызынче чартык шак ажыр далаш чокка кайган алган мавзи орар. Ол үеде ооң-биле салыы орган кижи үүс-даа катап узун, кыска тыпкылаш, анчызының шыжыккан мыкаш апаарга, ынчан англичанин шиитпирдиг дурген шимчээшкин-биле коже каапгар...

Ол үеде маргылдааның кирзинчилерин салыгның көштерин биживес, а ону тускай секретарлар кылыр. Дугаар тыртышкынны кымнын агыбиле ойнаш, эге көш кылырын шын ыяретпес турган. Ынчангаш аңаа кара талазыбиле ойнаар хөй катап, эге көштерни кылган. Ойнаттынган 83 салыглар шупту-зарыг тиилелгелер-биле доозулган. Чаңгыс-даа «гроссмейстер хайымы» таварышпаан.

Шыдыраа хогжүлдезинге бирги делегей маргылдаазы улуг салдарны чедирген. Г. Стаунтон ону «сайзыралдыг төөгүзүнге чаа үеним эгелээшкини» деп адаан. Ук маргылдааның ужур-дузазын амгы үеним шыдыраачылары чептүү-биле үнелеп турар. Чүге дээрге ол бүгү шыдыраачыларның чаңгыс өг-бүле болуп каттыжарынга баштайгы чугула базым дээрэн билдингир.

И. КОВАЛЕВСКИЙ.

БАШТАЙГЫ ДЕЛЕГЕЙ МАРГЫЛДААЗЫ

Маргылдааны баштайгы салыгларга уттурган кижи өске бөлүкке уттурганнар аразынга ойнаар система-биле чоруткан.

Маргылдаа 1851 чылдың май 26-дан июль 15-ке чедир үргүлчүлээн. Көштерни бодаарында шак-үе доктааттынмаан кызыгаар чок турганындан чамдык салыглар 10—15 шак дургузунда ойнаттынып турган. Бир катап ийи ойнакчы боттарының аразында салыгны хүндүе-ле эгелеп алгаш, дүн ортузунга кавр утчуп чадашкаш, ойнап орган хөлүүнүң артынга удугулап калганнар. Эң үр бодаар талазы-биле англичан Э. Уильямс ылгалып, харын-даа үш дугаар черже үнер аргалыг болган. Шыдыраа төөгүлериниң хереченил турары-биле алырга, ол удурланыкчыларын могадып, шыладып турган, өңеднин үр маңап орган, кажан олар шагырап туруптарга, удуп ап чораан.

Аңаа бирги черни алган А. Андерсей маргылдаа үезинде корреспондент хүдээлгезин күүсетпишаан, оон ханчаар эгелээниниң дугайында бодунуң журналынга мынчаар бижээн: «Май 26... 16 дугаар тыртыышкыннары бок төгер хааржакче октаттынган. Оларның ййнзинге-ле дөмей-дөмей саннар турган. Оларны 1-ден 8-ке чедир дугаарлап каан. Дөмей саннарга таварышканнар бот-боттарывың аразынга ойнаар. Оон ыцай ол дугаарларның чартык кезиин сарыг, оскелерин ак өңнүг будукбиле демделээн. Акты шилип алган кижи эге көш кылыр. Дараазында хүн, май 27-де, 11 шакта дөмвсел эгелээп. Шупту сес салыгны Сен-Джорджиниң шыдыраа клувунда ойнап турар. Ындыг-ла эки таарымчалыг байдалдар тургустуумаан. Столдар болгаш сандайлар бичии, чавыс. Улуг-улуг шыдыраа хөлдери ол хенээт столдарның эрнин ажа бээр. Столдар аразында хостуг черлерни ойнакчыларның көштерин бижинр секретарлар эжелеп, дутлай олуруп алгылаан, баш дыштандырар кандыг-даа арга чок. Англичан шыдыраа Э. Уильямска ол бүгү аажок ажыктыг хевирлиг. Ол сандайының кырында даа дег дорт саадапкан чоон улуг салааларын кармактаныкан көш кылыр мурнунда удурланыкчызынче чартык шак ажыр далаш чокка кайган алган мавзи орар. Ол үеде ооң-биле салыы орган кижи үүс-даа катап узун, кыска тыпкылаш, анчызының шыжыккан мыкаш апаарга, ынчан англичанин шиитпирдиг дурген шимчээшкин-биле коже каапгар...

Ол үеде маргылдааның кирзинчилерин салыгның көштерин биживес, а ону тускай секретарлар кылыр. Дугаар тыртышкыннары кымнын агыбиле ойнаш, эге көш кылырын шын ыяретпес турган. Ынчангаш аңаа кара талазыбиле ойнаар хөй катап, эге көштерни кылган. Ойнаттынган 83 салыглар шупту-зарыг тиилелгелер-биле доозулган. Чаңгыс-даа «гроссмейстер хайымы» таварышпаан.

Шыдыраа хогжүлдезинге бирги делегей маргылдаазы улуг салдарны чедирген. Г. Стаунтон ону «сайзыралдыг төөгүзүнге чаа үеним эгелээшкини» деп адаан. Ук маргылдааның ужур-дузазын амгы үеним шыдыраачылары чептүү-биле үнелеп турар. Чүге дээрге ол бүгү шыдыраачыларның чаңгыс өг-бүле болуп каттыжарынга баштайгы чугула базым дээрэн билдингир.

И. КОВАЛЕВСКИЙ.

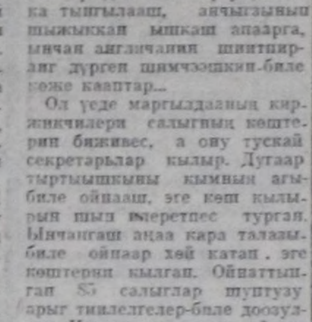

Бо удаада Павел Артамоновтуң «үш көштен мат» деп чаа тургускан бодалгазын силерниң кичээнгейиңерге бараалгатпывыс.

ХООЧУННУҢ ЫНАК КӨЖҮ

Спорттуң кандыг-даа хевиршиге ооң нептередикчилери—човунуң хүндүткелин чаалап алган тарадыкчылары чоруур. Ындыгларның бирээзинге шыдыраага ханы бердинген Павел Сергеевич Артамонов хамаржыр. Тес-Хем районнуң каш дакпыр чемпиону, Самагалдайдан келген инженер ийи чыл бурунгаар республиканың бирги черн дээш маргылдаага ойнап турда, мындыг таварыпга болган. Ооң столун долгандыр көрүкчүлер шыгырт доза берген.

— Бузыкаевти база уда берип-тир — деп, аарыкчыларның бирээзи чанында турган эжинге амыраан-даа чүве дег сымыранган.

— Ноян баарынче дендиилеп халдаан-дыр аа? — деп, өскези өөрүп магадааның илереткен.

— Мооң мурнунда салыгда хоорай чемпиону Кольчиковту ол-ла көштери-биле уткан болдур ийин.

—Артамонов көжү деп чаа көш тывылган дижир чорду. Оюн эгезинде ноян талазындан аът баарында оолду ийи кезенек ажыр идипкеш, оонна кээп халдап киритпер.

Көрүкчүлериниң чугаа-сооду, бадыткаашкыны үндезининиг болганы чугаажок. «Хоочун коктуг» дижири ышкаш, дуржулгалыг ойнакчы Н. Артамонов маргылдааа үезинде эге көштер-биле канчаар ойнаарын баш удур чогаадып, бодап, бажыңынга белеткел кылып алгаш, ону ажыглаш, шак ол чаа көжү-биле кашдаа кижини улай-улай уткан.

«Урожай» эки тура спорт нитилелиниң төлээзи, бирги разрядчы П. Артамонов район, республика чергелиг улуг, бичии маргылдааларга хөй удаа киржип чоруурундан аңгыда янзы-бүрү бодалгалар, этюдтар чогаадып тургузар шыдыраа композитору кижи.

1960 чылда П. С. Артамонов Тыва АССР-ге шыдыраа спортун идепкейлиг пропагандааны болгаш спортчу чедиишкиннери дээш «РСФСР-ниң спортунуң хоочуну» деп хүндүлүг демдек-биле шанпатказн.

Павел Сергеевич Артамонов шыдыраа композициязыпга бодунуң күжүн хып дээн аныяк үезинде, бежен чылдарда эгелээн. Оон шала сөөлзүредир «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарының арынпарынга бодалгалар тургузарының аргаларының, төөгүзүнүң дугайында материалдарны бижип, ону пропагандалап чырыдарынга эвээш эвес үлүгхуузун киирген.

Ол ам республиканың биллингир шыдыраа композиторларының бирээзи. Павел Сергеевич композиция-биле холбажып келген чылларында 250 ажыг бодалгаларны солуннарга, журналдарга парлаткан. Оларның аралында ийи көштүг, үш көштүг болгаш баштак бодалгалар кайы хөй. Ол бүгү-россия конкурстарыпга киришкеш, 15 шаңналдарны болгаш хөй санныг хүндүлүг үнелээшкиннерни алган. Оон чогаатказн бодалгаларын республикадан дашкаар «Юность», «Техника молодежи», «Сельский механизатор», «Шахматы в СССР» журналдарга; «Красноярский рабочий», Ивановскийниң «Ленинец» солуннарынга каш удаа парлап, номчукчуларга таныштырган.

Оон өске хоорайларның шыдыраачылары-биле чагаалажып турган, ийи көштүг темазынга доктаамал дилээшкинии чаа бодалдарны ажыткан. П. Артамоновтуң сөөлгү ажыдыышкыны — «Мөге көштү тодарадырының долу хевириниң дугайында» Риганың «Шахматы» журналынга чоокта чаа чырыткан. Ында «Артамоновтуң темазы» деп адаан чаа бодал тодаргай бадыткаттынып, боттуг деткимчени алган.

Павел Сергеевич бодалгалар, этюдтар чогаадырын эгелеп чоруур хандыкпылдыгларга дузаламчы кылдыр «Шыдыраа бодалгаларының баштайгы кичээлдери» деп ажыдыг бижип дооскан.

Шыырак кедээ шыдыраачыларның бирээзи П. С. Артамоновтуң хоогуг шактарын шак мынчаар ажыктыг, солун кылдыр ажыглап, чаа даап көштерни бодап, тып, оскелерге могаг чок пропагандалап чоруур.

Д. ЧААН-ООЛ.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сулга шимчээшкин. 9.05 — «Бистиң ырывыс ужуксун-на». 9.50 —Уругларга фильм. «Сут кайыын агыл турарыл». 10.35 — «Дириг амытаннар дугайында». 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15— Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сээң күш-ажылың — сээң бедиңер». Киноп рограмма: «Акматбек Нанзетвің ажыл-ижи», «Челээштиң чечектери», «Бригада», «Кем-керек үүлгединиишнии болдурбас». 15.40 — ССР Эвилелиниң Күрүнеиин академиктиг Улуг театрының үрер хөгжүм оркестрииң коицерти. 16.10 — «Аваэының школазы». 16.40 — «Даглариың ыры». 17.10 — Суг спортуига Европа чемпионады. Югославиядан дамчыдылга. 17.25 — «ПТУ-га үүү үзеге, канчаар өөредип турарыл». Механизаторларны болгаш малчыпнарны Молдавияда белеткеп турарының дугайында. 17.55 — «Чурук бүрүзүнде хүн». 18.10 — Бразилияның национал байырлалы — Хамаарышпас чорукту чарлаан хүнүнге». «Делегейниң улустарының чогаадылгазы». Бразилия.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Хамааты кампалалының билиглерия кижи бүрүзүнге».

МОСКВАДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии — амыдыралга». 19.30 — Г. Доницеттиния «Лючия ди Ламмермур» деп фильм-операзы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Хеглуг ооллар». 22.40 — Бөгүи делегейде. 22.55 — 23.45 — Чиик атлетикага делегей кубогу.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —«Тургеневтиң чери». Телефильм. 12.10 — «Эртем дугайында». 12.40— В. И. Ленин. «Партия организациязы болгаш партийжи литература». 13.10 — «Бо соруизалыг, соруизалыг делегей». Эртемтайылбырлыг фильм. 13.20 — Ж. Вери. Амыдыралының болгаш чогаадылгазының арыиарындан. 14.05 — «Башкының экраны». Совет күрүшиин болгаш эртелериниң үндезининия. 8-ки класс. Социалистиг ниитилелге эрге болгаш мораль. 14.35 — Нинти биология. 9-ку класс. Амыдырал хөгжүлдезиниң идеяларының төөгүзү. 15.05 — Драматургия болгаш театр. Эге дамчыдылга. 15.50 — «Мээң республикамның хүниер». Телефильм. 16.00 — 17.00 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00— «Эң-не үр экзамен». Документалдыг фильм. 18.00 —«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии — амыдыралга». Дамчыдылга 18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Г. Тельман. Гобойга болгаш клавесинага сонаталар. («Орбита-3»). 19.00 — «Совет Эвилелиигге бараан болуп тур бис!». 20.00 — «Тамчыктыг удуцар, чаштар!» «Ойнаар-кыс бо-дур». 20.15— Дзюдога делегей чемпионады. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Берулер аразында часкаан». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 22.50 — 23.25 Суг спортунга Европа чемпионады.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүи республикага бүргеи аязын каан турар агаар болур. Чамдык черлерге үргүлчүледдиг эвес чаъстаар. Янзы-бүрү утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 8—12 метр чедер.

Кызылга аязыр, чагбас.

Хөгжүм-шии театрына 1981 чылдың сентябрь 8-те Тываның комсомол шаңналының лауреады күрүнеиин ыры болгаш танцының «САЯН» ансамблиниң концерти болур.

Концерттиң эгелээри 19 шак 30 минутада. Билеттерни хөгжүм-шии театрының, филармонияның кассаларында, «Саян» универмагта садып турар. Коллективтиг чагыгларыны база хүлээп ап турар.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кайда сен, ынакшылым?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чажыт ортулук» 10.00, 12.00, 14.50, «Моржтар эжиндирин чорлар» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, 11.00, «Шуптузуп болдувска» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эзим кудумчузунда бажын» 9.30, 11.30, 13.20, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00, «Хуузунда амыдыралында база аас-кежик» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро—маңгыс төлү» 9.30, 15.00, «Байырлыг, көге-бугалар» 11.10, 13.10, «Кайда сен, ынакшылым?» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шуптузуп болдувска» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛ

Шуурмактың ыяш ажылагый пунктузунга доктаамал ажылдаар техниктиг удуртукчу, ыяш белеткээр болгаш ыяш болбаазырадыр черлерге ажылчыннар негеттиилип турар.

Чурттаар чер-биле хандырар. Ажылга үлүзөп алганнарга ыяш үлетпүрүүнүң ажылдакчыларына чингелделерии көргүзер.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 24. Кадр килдизи. Телефонналры 2-55-27 азы Шуурмак суур, ыяш ажыл-агый пунктузу.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

Редакциянның адреси: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакториун 2-24-63, редакторнун ораллакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1821

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01723

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болғаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 209 (11707) | 1981 чылдың сентябрь 8, вторник | 1925 чылда гидээлеттинген | Өртээ 2 көш

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш ВЦСПС-те

СЭКП-ниң XXVI съездизинге бадылаан социал программага дүүштүр СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын көвүдедир база чоннуң пенсия хандырылгазын улам ынай өскүдер талазы-биле хемчегларин боттандырар чурумунуң болгаш хуусаалыының дугайында шиитпирлерин хүлээп алган.

Уругларлыг болгаш ниити күш-ажыл стажы бир чылдан эвээш эвес ажылдап турар нелерге, а ол ышкаш будуругледен дашкаар өөренип турар херээженнерге бичии уруу бир хар назы чедир оңу ажаарынга чамдызын төлээр шөлээни тыпсыр. Ыраккы Чөөн чүктүң, Сибирьниң районнарынга болгаш чурттуң сонгу районнарынга шөлээзинге айда 50 рубльди, арткан районнарга — айда 35 рубльди төлээр, а ол ышкаш бичии уруу будүн чартык хар чедир ажаарынга ажыл төлевирин арттырбайн кемелде шөлээни дараазында хуусааларда тыпсыр:

Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Сибирьниң районнарынга, чурттуң сонгу районнарынга (Карелия АССР-ге, Коми АССР-ге, Архангельск, Мурманск областарга), а ол ышкаш Вологда, Новгород болгаш Псков областарга (ол областарга чурттуң сонгу районнарынга доктаатқан хемчээлдерге төлээр шөлээни) — 1981 чылдың ноябрь 1-деп;

РСФСР-ниң оон арткан районнарынга, Украинаның, Белоруссияның, Молдавияның болгаш Прибалтика республикаларының районнарынга — 1982 чылдың ноябрь 1-деп;

Казахстанның, Орта Азияның болгаш Закавказьеның районнарынга — 1983 чылдың ноябрь 1-деп эгелээр.

Ол районнарга бо хуусаалардың ажылдап турар азы будуругледен дашкаар өөренип турар иелерге бөштайгы уругну божаанда хары утда күрүне пособиезин 50 рубль хемчээлдиг кылдыр, ийиги болгаш үшкү уругларны божаанда 100 рубль хемчээлдиг кылдыр төлээрин доктаадыр.

Ажылдап турар болгаш 12 хар чедир назылыг ийи болгаш оон-даа хөй уругларлыг херээженнерге 1981 чылдан эгелээш 3 хүнүң төлелгелиг шөлээзин немей тыпсыр.

Бот иелерге бир уруг бүрүзүнге онаштыр 1981 чылдың декабрь 1-ден эгелээш күрүне пособиезинин хемчээлин айда 20 рубль чедир бедидер, ажылдап турарларга ол пособиени уруу 16 хар назы чедир (стипендия албайн өөренип турарларга уругнуң назыны — 18 харга чедир) төлээр.

«Күрүне пенсияларының дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунда доктааттынган пенсияларның адаккы хемчээлдерин 1981 чылдың ноябрь 1-деп эгелээш бедидер:

I бөлүктүң ивалиди болганда, күш-ажыл кылып шыдавас үш азы ооңдаа хөй өг-бүле кежигүннерлиг болгаш азыраар кижизин оскунган тавырылгада — айда 75 рубль чедирер;

Кыраанда, II бөлүктүң ивалиди болганда, үш азы оон-даа хөй күш-ажыл кылып шыдавас өг-бүле кежигүннерлиг болгаш азыраар кижизин оскунган тавырылгада — айда 50 рубль чедирер;

Ниити аарыгның уржуунда III бөлүктүң ивалиди болганда — айда 26 рубль чедир, күш-ажыл үезинде кемдээвде азы профессионал аарыгның уржуунда ивалид болганда — айда 30 рубль чедир;

Чогуур хуусаазында албан эртпирин тургаш, өлген шериг албанныгларының өг-бүлелери азыраар кижизин оскунган тавырылгада өг-бүленин күш-ажыл кылып шыдавас бир кежигүнүнге онаштыр айда 38 рубль чедир, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажыл кылып шыдавас өг-бүленин бир кежигүнүнге онаштыр — айда 28 рубль чедир.

Азыраар кижизин оскунган тавырылгада «Күрүне пенсияларының дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузун азы «Колхозтар кежигүннерлиг пенсиялар болгаш пособиелер дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузун ёзугаар 16 хар назы четпээн уругларга (өөреникчилерге — 18 хар назы чедир) бир уругга онаштыр айда пенсияның хемчээдин, долу эвес ажыл стажтыгда 20 рубльден эвээш эвес (пенсияларның доктааттынган үстүкү хемчээлдеринге дүүштүр) болдурарын доктаткан.

Беш болгаш оон-даа хөй уругларны божаан болгаш оларны сес хар назы чедир кижизиткен иелерге, а ол ышкаш төрүмелиглен ивалид болган болгаш сес азы оон-даа улуг назы четкен уругларның иелеринге назылап кыраанының пенсияларын долу эвес ажыл стажтыгда 55 хар назы четкенде 1981 чылдың ноябрь 1-деп эгелээш тыпсыр, бир эвес 5 чылдан эвээш эвес ажылдаанда ажыл үезинде пенсия назыны чедер болгаш пенсия тыпсырын дилээн үеге чедир үзүнчелиишкин чок үш чыл хуусаазының дугайында иегелдерни кылбайн, пенсиянды тыпсыр.

Аймакчан хемчеглерни боттандырган түннелинде уругларлыг 4,5 миллион өг-бүлелерниң болгаш 14 миллион хире пенсионерлерниң материалдыг байдалы экижиңир. Ол сорулгаларга күрүне бюджединден чылда 2,5 миллиард хире рубльди чарыгдаар.

АГРОКОМПЛЕКСТИҢ АЖЫЫ

Хабаровск крайның ногаа магазиндери сөөлгү үш айда эртнен чылдың ол үезин-биле дең иәзэрге, үш катап хөй продукцияны алган.

Бо чылга чедир Хабаровск крайга ногаа өстүрерге, ону есселери ажаап, кадагалаар, чамдыктары сайгарар турган. Ажыл-агый бүрүзү бодунга ажыктыг болуруп кичээнгей салып, продукцияны дүрген сайгарар, азы эки кадагалап, шыгжаарының дугайында сагыш салбас турган. Ынчан ногаа хөй-даа болза, ылгап алыр үүре чок болгудаар. Ховудан баазаларга чедир сөөртүрүнге дүжүттүң чээрби хире хуузу чидип, үшкүй бир иезинин ногаа шыгжаар черлерден, магазиннерден үндүр бижинр турган.

Крайда ам хиреде баштайгы агроүлетпүр каттыжыышкыны оон мурнудагы төтчеглээшкиннерни шиитпирлин-биле узуткаан. Ам совхоздар бодуңу продукцияны складтарже эвес, магазиннерже дорт дүжаап турар апарган. Бо-ла бүгүнү ажыл-агыйларның экономиктиг сонуургалдарын база садыг алыкчыларның иелделерин өөренип турсаш, кылыр. Бо каттыжыышкында

«Күш-ажылдың хоступу» совхозтуң өшкү бригадазы 1981 чылдың кышкы үезинде ниитиниң малын хүр ажырып, баш санын онча-менди камгалаар дээш ыңгымакчай ажылдаан.

Бригада төрүүр 100 өшкүден 102 анайны алган, республиканың мурнакчы бригадаларының санынга кирген.

Дуржулгалыг малчын Допуй-оол Ламаның киргеи күш-ажылчы үүлүнда бар, ол төрүүр чус өшкүден 114 анайны ал, дүн-хүн чок кызымак ажылдаан түннелинде бедик көргүзүүнү чедип алганы ол.

Допуй-оол Кыргысович улам эки ажылдаар дээш, өшкүлерниге четчир чемни кылып, кыштаглаашкынга белеткеп турар.

ЧУРУКТА Д. Лама.

С.-Б. УЙНУКЕЙНИҢ чураан чуруу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Гипербариктиг медицинаның чедиишкиннери

Гипербариктиг медицина талазы-биле делегейниң VII конгрези бодунуң ажылын Москвага сентябрь 6-да дооскан. Оон ажылынга делегейниң 24 чурттарының эртемденнери киришкен. Ол дээрге медицинада чаа угланыышкын болур: эмнээшкинни улуг базыышкыннар кислородка чорударының аргазы. Ол арга ам хирургияда, офтальмологияда, терапияда, эндокринологияда, медицинаның өскедаа адырларында чедиишкиннер ажыглаттынып турар.

Конгресстиң киржикчилери ол арганың херек кырында калбак ажыгладыг апаргаының чедиишкиннерин демдеглээн. Улуг базыышкыңга кислород-биле эмнээшкин Совет Эвилелинде 75 хоорайларда 170 төптерни каттыштырып турар. Сепсис, перитонит болгаш өске-даа аарыгларны эмнээринге ол арганы ажыглаары эки түннелдерлиг болуп турар.

—Чаа арга медицина практиказында чедиишкиннер ажыглаттынып кирген —деп, академик Б. Петровский чугаалаан. — Кол-ла чүве медиктерниң аңаа бүзүревейн турганы ажып эртинген. Оон ажыктыңга олар ам бүзүрей берген.

Улуг базыышкыннарның кижиге салдарын делегей океанның шинчилеп эгелээнь-биле уламнар чүүлдүң хөгжүлдези-биле холбаштыр шинчилеп эгелээн. Ынчалзажок практиктиг медицинага улуг базыышкын чоокта чаа ажыглаттынып кирген.

(СЭТА-ның корр).

Ниитиниң малынга чем белеткели

бүгү-ниитиниң хөрээ

ХУРАЛДАН — СИГЕНЧЕ

Ниитиниң малынга четчир чемни чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг белеткээр талазы-биле республиканга чарлаттынган шалыпчы ийи айның бешки он хонуунда мурнуу зонага калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи Тес-Хем район болган. Ол районга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун эртнен питинцада байырлыг байдалга тывыскан. Тук тывыскан хуралдың соонда район төвүүн будурүлге болгаш албан организацияларының коллективтерни мал чемнери белеткээри-биле онаашкан ажылагыйларынче чорупкан.

Тес-Хем районга мал чемнинң сөөлгү он хонуктан өзүлдези ооң мурнундагы он хонуктуң деңелиниден 10,4 хуу хөй болган. Бо дээрге, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш чер-черде партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-ниитиң органнарының кылып чоруткан организастыг болгаш политмассалыг ажылдарының түңнели-дир. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң даалгазы-биле дыка хөй харыысалгалыг ажылдакчылар мал чемнерининң белеткелиниге дузалажып, илереттинген четпестерни чайладырыңа киржип турган. Ол он хонукта будурүлге болгаш албан организацияларындан, суурларның чурттакчыларындан шефтээн улус база хөй болган. Бо бүгүнүң ачызында районда мал чемнерининң белеткели элээн шапкынчаан.

Районнуң совхозтарының аразында калбаргап социалистиг чарыштың мурнуку одуруун «О. Шынаа» совхоз алган. Ук ажыл-агый он бирги бешь чылдың баштайгы чылында 2540 тонна сигеи белеткээр пландың сентябрьның бирге чедир 2500 тонна кылыр күүсеткеш, СЭКП райкомунуң, райкүүсюмунуң, ВЛКСМ болгаш иедээ ажылагый профэвилелиниң райкомнарының шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Совхоз директору Начын-оол Балчый-оол, партком секретары Доңган Седип, кедээ Совет күүскомунуң даргазы Артына Сарыг-оол олар мал чемнерининң белеткечилериниң ажылдаарынга болгаш амыдыралынга, машина-техниканың будурукчүүгүт болуруңга таарымчалыг бийдалдарны тургузарынче кичээнгейни бичии-даа кошкатпайн келген. Турум кино, сут, техниктиг ажаалда машиналар чергелиг, өске бригадаларга ховар кеспирлүлдерлиг совхозтуң сигенчилериниг сурулчу турар.

Тес-Хемде сигеи белеткелиниң талазы-биле ийиги черии «Тес-Хем» сорхоз эзлеп турар. Ол ажыл-агый сентябрьның бирге чедир планының 57,6 хуузун күүседип алган. Ында мал чемни белеткээр механизастаттынган дөрт бригаданың аразындан социалистиг чарыштың мурнуку одуруун Арапчор Дадар-оолдуң бригадазы эзлеп келген. Планын 83 хуу күүсеткеп ол бригада СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ болгаш колээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелиниң райкомнарының бригадалар аразында шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Мал чемнерининг белеткелинге Самагалдай ортумак школазының, сельхозтехниканың, сельхозхимияның болгаш оон-даа өске он-он коллективтерниң киирип турар үлүг улуг. Малчынар боттары база кызымак ажылдап турар. «Кызыгаар» совхозта Соян Хайың 30 тонна, «Чодураа» совхозта Мичей Белек-оол 25 тонна, «Тес-Хем» совхозта Александр Кунгаа 15 тонна сигенни белеткеп алган. А «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу коммунист Бүрбү Даваа кыштаанын чанындан 17 тонна сигенни кеспиштаан, 10 тонна өдекти болуп, кажаалары септеп алган. Мындыг байдалдыг чижектерни райондан хөйну көргүзүп болур.

Тес-Хем район шалыпчы ийи айның бешки он хонуунда элээн организастыг ажылдаан, ынчалзажок мал чемнерининг курлавыры ам-даа эвээш: сигеи планы сентябрь бирге чедир 50,5 хуу, витаминниг сиген далганы 60 хуу, а сенаж 2 хуу, силос 46 хуу күүсеттинген. Ол бүгү мал чемнери эртнен чылдың бо үезиниң деңнелиниден эвээш белеткеттинген. Мындыг түрбүже «Кызыгаар» болгаш «Чодураа» совхозтарга мал чемниң өзүлдези эвээш болган, а Улуг-Күзеп сүт-бараан фермазы, районнуң элээн каш хойжу бригадалары, чамдык коллективтер он хонук опаалдазын күүседип шыдавааң.

Районда «Тес-Хем» совхоз эң-не хөй сигеиин кыштагларда чедирген. Чүге дээрге, ол ажыл-агыйның сигенчилери престазы сигеннии чаъс чаап турда безин сөөртүп турар.

Тес-Хемде сиген чок эвес, баштай кескен черден безин катап кезип болур апарган. Ол дүжүттү дөгерезин ажаап алган, бүрү чылдазының опаалдазын күүседиптер болза, кыштың хүр ажарының аргазы бар. Районнуң ажыл-ишчилерн, харын, ыкдыг сорулгазы салган ажылдап турар. Олар алган кызыл тугун бо он хонукта салбас деэш социалистиг ёзарыңны улам-на киибүдүнээр.

К. ЧООДУ.

Кыштаглаашкынга белеткел

«МУРНУН ХЫНААР, СООН ИСТЭЭР»

Барыын-Хемчик районда эртнен кыштаглаашкынны дыка чедимче чок эрттиргенин ажыл-агыйларның бирээзи «Хемчик» совхоз. Мында язы-буру чылдагаанындан өлүп хораан малдың баш саны районда эң-не хөй болган, а төрүүр 100 хойга онааштыр чүгле 63-ле хураганы ажылагый камгалап алган. Төрүүр он кодан, хой кадарган малчынардан алды кижи 100 хойдан 85-тен хөй хураганы менди ап, доруктурган. Р. Окпан-оолдуң удурткаңы Ак-Хем, Х. Сарыларның удурткаңы Улуг-Хову бригадаларының көргүзүү совхозтуундаңда куду болган.

Оон кол-ла чылдагааның малдың чайгы семиртилгезин багай чорутканында, кыштагларда кажаа-хорааның септелгезин чогуур үезинде эки шынарлыг кылбаанында, малга четчир чем-суурну курлавырлап шыдаваанында болган.

«Мурнун хынаар, соон истээр» деп тыва улустуң үлегер чугаазы бар. «Хемчик» совхозтуң удурткучулары эртнен кыштаглаашкынның уржуктарындан кандыг түңнелди үндүргенил, бо хүннерде ында кыштаглаашкынга белеткелдиң, байдалы кандыгыл?

Совхозтуң ажыл-ишчилери эртнен берге кыштаглашкындан чогуур түңнелди үндүрүп, чазын, чайын элээн ажылдарны кылганын айтыр апаар. Кыштаглаашкынга чогуур үезинде, шынаплыг белеткенир дутайында Эрзин районнуң малчынарының кыйгырыын деткип, совхозка малчынарның ниити хуралын чылдырган, шыңгыы чугаапы аңаа чорудуп, бар турган четпестерниң үнген дөзүн илередип, оларны чайладырының оруктарын айтып, келир кыштаглаашкынга белеткенириниң тодаргай планын бадылаан болгаш оон ажылга удуртулга болдурган.

Совхозка бо чылын ниитизи-биле 15 мун шээр болгаш 1680 бода мал кыштаглаашкынга кирер. Мал кыштагларын, малчынарның сүүттаар бажыңнарын, кызыл-булунгарны, чунар-бажыңнарны септээр, немей тудар 15 кижи составтыг звенону тургускан. Ол звенонуң база малчынарның боттарының күжү-биле амгы үеде бар 38 кыштагның 28-инин септелгезин бүрүн дооскан. Оон аңгыда оңгачаларның, шагжаларның дээш өске-даа дериг-хереккелдерниң септелгези адактанган.

Ыйгылак сүт-бараан фермазынга 1200 инек кыштаглаашкынга кирер. Ам фермада беш кажаанның үжү септеттинген.

Совхозтуң ажыл-ишчилери малга четчир чем-суурну тургузар дээш шалыпкын ажылдап турарлар. Бо хүннерде 2450 тонна сигенниң курлавырын тургускан болгаш 110 тонна силосту салган. Бо ажылга ыланғыя коммунист А. Кара-Салдың, Д. Саяның, Ч. Кара-Салдың механизастаттынган звенолары эң-не идепкейлиг киржип турар.

Эртнен чылдаазынга деңээргe, кыштаглаашкынга белеткел ниитизи-биле багай эвес чоруп турза-даа, малчынар боттарынга алган хүзээлгелериниң чамдык кезиин күүседип шыдаваан. Ыйгылак сүт-бараан фермазынга тарын боозадылга пунктузуңуп септелгезин кылбаан. Бызаа кажазы эргижирел, үрелген, чаа кажаанның тудуунда чүгле үш кижи ажылдап турар болгаш ол доозулбастаап туруп берген. Боже немезде күштү лаара тутпас болза, үк объектиниң чоокку үеде ажыглалга кирери чегенчиг апарган.

Белеткээн мал чемнерининг, ылаңгыя Омск областан экеп турар савацның кадагалалы багай. Хөй чарыгдалды үндүрүп тургаш, ол хире ырак черден белеткеп, экеп алган чемнерни совхозтуң бодунга кайы хамаанчок төтчегдеп қаапгарга кайлап-даа таарышпас.

Совхозта малдың аарыр чоруу хөй-даа болза, эмнелге саинтарлыг пункт мынчага чедир туттунмаан. Чамдык кыштагларның девискээри чедир аштаттынмаан. Белеткел ажылдарын удуртуп турар комиссия бо четпестерни чогуур өй-шаанда чайладырыңа хемчеглерин албайн, эскербейн эрттирипкен.

Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладып, чедир кылдыңмаан ажылдарны кыштаглаашкын эгелээринге чедир арткан хонуктарда кылып доозарынче совхозтуң удурткучулары, специалистери күштү мөөңээр үзүрлүг. Ооң-биле чергелештир дүшкен бүрүнү мал чемниге чыып, ажаарының хемчеглерни дарый ап чорудары негеттинип турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

КАМНАЛГАЛЫГ МАРТЕННЕР

Моон мурнунда чылыдылганы өскээртен боду ап турган «Амурсталь» завод чылыдылга энергетиктиг курлавырларны берип эгелээн. Чаартыкчылар мартен суугуларны тускай дериг-хереккелдер-биле хандырган болгаш изиткен газтың чылыын изиг суг болгаш бус кылдыр хууддуруп турар.

Завод кыжын безин бодун энергия курлавырлары-биле хандырып шыдаар. Бус-биле чүгле завод цехтерин эвес, харын-даа металлургтарның ажылчын суурун база хандырып турар. Изиг сугну чайын безин халас агыспайн турар: изиг суг хоолайлар дамчыштыр чылыдылгалыг электри төвүүүң котелдарынга, а изиг бус — улуг панельден бажың тудуунуң болгаш демир-бетон кылыглар заводтарынга ажыглаттынып турар.

Ам чүс-чүс вагон шти хемүр-дашты заводче сөөртпестээн. Завод девискээрининг аглары арыг болуп турар.

Амурда-Комсомольск, Хабаровск край.

СУГ ИШТИНИҢ ФЕРМАЛАРЫ

Улуг Пётрнуң мугулдурунуң өөштеринде далай амытаннарын өстүрер талазы-биле суг иштинин чаа фермаларын тургускан.

«Приморрыболовство» будүрүлге каттыжыышкынның ажыл-ишчилерин эвилелдээн специалистер мөгеннигнер деп далай амытаннарын өстүрүп эгелээн. Оларның чаш төлдерин Оожум океанның балык ажыл-агыйының болгаш океанографиязының эртем-шинчилел институдунуң дуржулга-шинчилел баазазы берип турар. Эртемденнер ферма-ларда амытаннарның өзүлдезин хайгаарап, мегеннигнерниң хавыктарының кыдыгларынга үүнүп турар суг үнүштерининиң хевирлерин шинчилеп, оларның араатаннары болур далай сылдыстарының салдарын тодарадып турар. Шинчилелдерниң түңнел сорулгазы болза далай амытаннарын үлетпүрге үндезилеп өстүрериниң чамдык кезиин күүседип шыдаваан. Ыйгылак сүт-бараан фермазынга тарын боозадылга пунктузуңуп септелгезин кылбаан. Бызаа кажазы эргижирел, үрелген, чаа кажаанның тудуунда чүгле үш кижи ажылдап турар болгаш ол доозулбастаап туруп берген. Боже немезде күштү лаара тутпас болза, үк объектиниң чоокку үеде ажыглалга кирери чегенчиг апарган.

Белеткээн мал чемнерининг, ылаңгыя Омск областан экеп турар савацның кадагалалы багай. Хөй чарыгдалды үндүрүп тургаш, ол хире ырак черден белеткеп, экеп алган чемнерни совхозтуң бодунга кайы хамаанчок төтчегдеп қаапгарга кайлап-даа таарышпас.

Совхозта малдың аарыр чоруу хөй-даа болза, эмнелге саинтарлыг пункт мынчага чедир туттунмаан. Чамдык кыштагларның девискээри чедир аштаттынмаан. Белеткел ажылдарын удуртуп турар комиссия бо четпестерни чогуур өй-шаанда чайладырыңа хемчеглерин албайн, эскербейн эрттирипкен.

Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладып, чедир кылдыңмаан ажылдарны кыштаглаашкын эгелээринге чедир арткан хонуктарда кылып доозарынче совхозтуң удурткучулары, специалистери күштү мөөңээр үзүрлүг. Ооң-биле чергелештир дүшкен бүрүнү мал чемниге чыып, ажаарының хемчеглерни дарый ап чорудары негеттинип турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНЧЕ

Таджик ССР. Республика пайысылалының аэропортунга хонупкан ТУ-154 авиалайнер Душанбе-Москва-Душанбе деп аңаа рейске ужуткаш келгеин ол. Ынчалзажок пассажирлер бо рейс онзагай рейс деп дыннап каапканнар. Кораблъдың командири Мир зо Мастонкулов, ийнги ужудукчу Евгений Миронов, бортинженер Апатолий Гордеев, штурман Михаил Грищенко, борт удекчилери Наталья Штакина, Анастасья Хромова составтыг экипаж ол хүнде ажылдаан акша-хөрениизин Тайбыңның совет фондузунче шилчиткеп.

ЧУРУКТА: ТУ-154 авиалайнерниң экипажы.

Р. Позднякованың фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАЪСТЫ ШЕНЕП ТУРАР

Крымның «Удустарның ниһралы» колхозта Ленинградтың специалистериниң чогаадып тургускаңы «Бригантина» деп чашкыннаалдырар чаа техниказының шенелдези эртнин турар.

Каракка бир-ле дугаар костур чүүл болза машинистин. погу.

— Автоматика-дыр — деп, ажыл-агыйның кол гидротехниги А. Цуприк тайылбырлады. — «Бригантинага» даалганы бүстальшыкының хемчээлии безин санап тургаш программалап бзор. Тургузуг ажылдарның бүгү комплекизин таарыштырган ай-биле кижинин киржилгези чокка-күүседир.

Колхоз Соңгу-Крым каналын дамчыштыр Днепрниң суу маңаа келгениниң соонда кылымал чашкыннаалдырар техниканы хынап эрттирериниң бүгү-зиилел төвү апаргаң. Конструкторларның бодалы мында хөй чылда дуржулгалыг апаргаң суттатчыларын холунга бүгү таласлыг хыналданы эртер. Оларның «эки чаъстаар» деп үнелелии алган техниказы чер ажылдыларга бараан болуру-биле массалыг будүрүлгеже кирер.

Маңаа шылгалданы ажыбүрү хевирниң машиналары түдүп эртип турар. Чамгыс талазынче суттарар «Бригантина»-биле кады ийи талазынче суттарар «Кубань» база бар. 800 метр чедир суттарарындан эгелээн бичии участоктарны суттарарынга чедир таарыштырган «Караеллалар» база мында.

Конструкторларның болгаң тараажыларның кады ажыттажылгазы кымга-даа ажыктыг. Суттатчыларның күзелии барымдаалап конструкторлар чашкыннаалдырар техниканы сайзырангайжыдып турар. А тараажылар ону ажылдап культураларның дүжүлүн бедидии келген. Үреэнинге тараа кукурузаның дүжүлүн суттатты ажыглаарының түңнелинде соолгу чылдарда ийи катап өскен, гектардан 100 центнер четкен. Сол планта-цияларының беримчеэн база ийи катап улгатхан.

М. ТУРОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.
Красногвардейское.
Крым область.

Амыдырал хандырылгазын экижидер

Политчыдымыжын бажыңында республиканың чонуң амыдырал хандырылга адырларының ажылдакчыларының хуралы болуп эртикен. Ук хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Н. Г. Долгополов, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Ь. Б. Добромыслов, партия обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, республиканың күрпланының харыслалгалыг ажылдакчылары, партия райкомнарының ййиги секретарлары, улус депутаттар Совединиң райкүүском даргаларының оралакчылары, министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары, амыдырал хандырылга будурулгелериниң ажылдакчылары киришкеннер.

Республикада чонуң амыдырал хандырылга будурулгелериниң ажылының дугайында болгаш оңу экижидери дээш кандыг соруглар салдынып турарының дугайында илеткелди чонуң амыдырал хандырылга министри С. К. Буянды кылган. Ол мыкаш чонга ачы-дуза чедирилгезин көргүзүп турар черлер — чурттагакомнуңнал ажыл-агый министри Б. М. Еремеев, Тыва автотранспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунин, кедээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы В. Д. Куркутов олар ол талазы-биле чүве чугаалаан.

Ристин республикада 18 министерство болгаш ведомство чонга ачы-дузаны көргүзүп турар болгаш ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли онгу бел чылда 37,7 хуу өскен, оон иштинде кедээ черлерге оон хемчээли 39 хуу улгаткан. 1980 чылда республикада чангыс чурттакчыга онаалтыр ачы-дуза чедиргени 18 рубль 54 көпек, оон иштинде хоорайда — 25 рубль 22 көпеек, кедээде 12 рубль 54 көпеек болган. Онгу беш чылда амыдырал хандырылга будурулгелериниң тудуунга 2962 муң рубльди чарыглаан, оон уламындан ук будурулгелериниң материал-техниктиг базазы быжыккан. Чонга ачы-дуза чедирилгезиниң хөй кезин 2,8 млн. рубль (59 хуузу) амыдырал хандырылга министерствозунга онаажыш турар. Кедээ чонга ачы-дуза чедирилгези көскүзү-биле экижээн. Он чыл мурнуунда кедээге чүгле идик, хей даараар, сентээр болгаш баш таарар, чүрүк тырттырар черлер турган болза, амгы үеде кедээниң чурттакчылары амыдыралга ажыглаар нарын херекселдерни септедип, хөлги химиктиг арга-биле аштадып, хөлги чүгдуруп алыр, бажыңны септедип, мебельди чагыдып алыр аргалыг болган.

СэКП Тэп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Планнаашкынны улам шилй экижидер болгаш будурулгенин ажыктыын, ажылдың шынарын бедидеринге ажыл-агый механизминиң салдарын күштелдирер дугайында» доктаалынга холбаштыр Амыдырал хандырылга министерствозунуң будурулгелери күш-ажылды организастаарынга болгаш төлээринге бригадалап чорудар арганы нептередир болгаш шингээдип алыр талазы-биле элээн ажылдарны чоруткан. Күш-ажылды организастаарының ол коллективтиг хевиринде 323 кижи, 51 бригада хаара түттүнгэн. Ажылды ынчаар организастаары техниканы шын ажыглаарынга, ажылды «ажыктыг», «ажык чок» деп илгаарын болдурбазынга дузалаар. Мастер бүрүзү бригаданың ажылының төнчү түнелин дээш соңуургалдыг.

СЭКП обкому, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш РСФСР-ниң Чонуң амыдырал хандырылга министерствозунуң коллегиязы «Тыва АССР-ниң чонуңу амыдырал хандырылгазын улам шилй экижидер дугайында» доктаалды 1981 чылдың февральда хүлээп алганын илеткелчи демдеглээш, доктаалдың күүселдезин каттыжымышкын, будурулге, районнарда салбыр бүрүзүнге чедип алыр соруглар-биле тускай хемчеглер амылдап кыдыңгазынга доктаагаан.

Улус депутаттарының район Советтериниң, совхозтарның удуртукчуларының талазындан амыдырал хандырылганың ажылын кичээнгейге ап, детките-дузаны көргүзүп турар черлерде чонга ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли көвүдеп, ажыл кескүзү-биле экижээн турар. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозта амыдырал хандырылганы чаа бажыңнарга тудуун доозупкан.

Амыдырал хандырылга будурулгелерин кадрлар-биле четчелээри, кадрларны белеткээри берге айтырыгларның бирээзи болуп турар. Ылаңгыя сөөлгү үш чылдарда амыдырал хандырылга черлериңде удуртукчу ажылдакчылар, специалистер чедишпейн турар. Планның опаалдаларын, социалистиг хүдээлелериниң күүселдезин ажылчыларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларны өөредип, белеткээридең хамаарыжыр. Он бирги беш чылда өөредилге-будурулге комбинадынга болгаш бригадага түс-түзунда өөредир аргабиле 750 ажылчыларны белеткээри көрдүнген.

Ынчангы чамдык ажылдар-биле чергелештир амыдырал хандырылга будурулгелериниң ажылында четпестер чок деп болбас. Материал-техниктиг базазыны быжыглаар, механизациялыг болгаш мурнакчы технологияны шингээдип алыр, ачы-дуза чедирилгезиниң шынарын экижидер талазы-биле айтырыгларны шиитпирлээринге будурулге каттыжымышкынарының болгаш тускайжыткан будурулгелериниң удуртукчуларын даамай хөөнден үнмейн турар. Будурулге күүлерин болгаш дериг-херекселдерни чедир ажыглавайн турары хей. Амыдырал хандырылганың чамдык салбырлары чүгле чангыс эвлечеге, азы неделяның беш хоюунда ажылдаар. Ажыл-чорудулганы оперативтиг башкарарының системазын будурулгелериниң кол нуруузу оожум шингээдип келгенинден чагыгларны чогуур хуусазының фактылары бар. Хандырылганың культуразы болгаш цынарның көргүзүгтери цинтиль-биле өзүп турза-даа, телерадиоаппаратуралары, амыдыралга ажыглаар машина-механизмнерни сентээнинин, тырттырган чүрүктарның цынары куду дугайында хомудалдар келири амдаа хей. Прогулдардан болган янзы-бүрү чылдагаанардан ажыл шагының чидириглери эвээжевейн турар.

Ачы-дуза чедирилгези чамдык районнарда куду деңнелде боон артышаан. Чангыс чурттакчыга онаалтыр алырга ол көргүзүг Бии-Хемде 14 рубль 63 көпеек, Каа-Хемде — 10 рубль 77 көпеек, Эрзинде — 9 рубль чедип турда, а Бай-Тайгада чүгле 3 рубль, Улуг-Хемде — 5 рубль, Чөөн-Хемчикте — 5 рубль, Тандыда — 7 рубль болуп турар.

Ачы-дуза чедирилгезиниң планы күүсеттинмейн турарының чылдагааны чүдел? Чагыглар хүлээп алыр пунктулерниң ажылы кошкак, будурулге күүлери чедир ажыглаттынмайн турар, ажылчыннарның, специалистерниң квалификациязы куду, чамдык сайбырларда удуртукчу кадрлар чедишпес. База оон ангыда Госснабтың талазындан материалдарны, чиг-эътк хандырыры ассортимент ёзугаар эвес, чогуур хуусаазынга дүүшпес, дериг-херекселдер комплект эвес, трелген болуур. «Тываэвейбыт», «Тувафото», «Тываремонтмахерскае» каттыжымышкыннарының удуртукчулары районнарда филиалдарынга практиктиг дуза көргүзеринге кичээнгей салбайн келген.

Бо фактылардан алгаш көөрге, хожуудашкыннарның колга чылдагааны — организастыг ажылдың куду деннелиңде-дир.

Чурттагга-коммунал ажылагыйының адыры ачы-дуза чедиреринде эвээш эвес хемчээлдиг ажылдарны кылып чорутканы чурттагга-коммунал ажыл-агый министри В. М. Еремеев чугаалаан, бо чылдың эрткен 8 айларында ылаңгыя чурттагга бажыңчарының септелгезиниң планнары күүсеттинмейн турарын айыткан. Ниитизи-биле капитал селтелтеге планнаттынганы 1750 муң рубль болза, херек кырынга цыңгээдип алдыганы 938,6 муң рубль болган. Оон иштинде Кызыл хоорайга чурттагга бажыңнарының септелгези 940 муң рубльге көдүнген турда, кылганы чүгле 186,6 муң рубль четкен. Ол ажыл чамдык районнарда оон дээредевес. Танды районда ол көргүзүглер 24 хуу, Чадаанада 26,7 хуу күүсеттинген болуп турар.

Онгу беш чылда автотранспорт будурулгелери 1800 муң рубльдең ачы-дузазын чылга чедиргеп. Техниктиг ажаалга станцияларының ажылының хемчээли чылдан чыче өзүп турар. Чаа беш чылда Кызылга автовокзал болгаш районнарга агенстволар, хүлээп алыр пунктулар ажыттынарын автотранспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунин чугаалаан.

Кедээ чонуң амыдырал хандырылгазын экижидер-ниг Кедээ ажыл-агый министерствозунуң талазындан база эвээш эвес ажылдар кылдынганын министриң оралакчызы В. Д. Куркутов чугаалаан. Үлегер-чижекке көргүзүп болур эки ажылдыг черлер база бар. «Улуг-Хая» совхозта хүлээп алыр пунктуның эрлелекчизин чурттагга бажыны-биле хандырганындан пунктуның ажылы доктаамалчаан, ажылы экижээн. «Шекпээр» совхозта чангыс чурттакчыга онаалтыр ачы-дуза чедирилгезин 23 рубль чедирерин планнаар турар. «Шамбалыгда» хүлээп алыр комплекстиг пунктуну 2 квартиралыг бажыңда тургускан. Бо беш чылда дока хей хүлээп алыр пунктуларның гурар оран-савазын экижидерин, чаа пунктуларны немей ажыдарын болгаш кедээ черлерге чунар-бажыңнар туварыкта 2,7 млн. рубль көрдүнгенин В. Д. Куркутов айыткан.

СЭКП Тандыдагы Барыын-Хемчик райкомнарының ййиги секретарлары Н. Ф. Болоров, В. А. Стариков, Госнабтың даргазы Д. Б. Шожат, харылзаанын будурулге эргелелиниң начальниги А. К. Иргит, Бии-Хем районда амыдырал хандырылганың будурулге эргелелиниң начальниги В. Т. Михальченко болгаш оон-даа өскелер боттарының саналдарынга ажылда четпестерни көргүзүп, моон соңгаар кантаар ажылдаза эккел дээрэни чугаалааннар.

Н. ООРЖАК.

ФЕРМА ФАБРИКА АПАРГАН

Каа-Хем суурнун чоогунда куш фермазы улуг фабрика апарган. Оон төлевилел күүзүү — чылда 35 миллион чуурга.

Куш ажаакчылары совет болгаш венгр будурулгелерге кылган чаа дериг-херекселдерни эдиктирип, ажыглап эгелээн. Хөй чүүлдерни баш удур белеткээн: тус черде инкубаторга чазылдырган куш оолдарын чаа блоктарда киргеп. Ол блоктарга 100 муң куштуу азыраар. Дагааларыны клетказларга өстүрери-биле үш каът батарея болуур ол блоктарга чаңгыс хонган дагаа оолдарын бөзин киирип болуур. Тускай аппаратура куш азыраар черге агаарның өл-шыгын, температуразын өйлеп турар.

Кызыл.

КОЖАЗЫНДА БАЗА БИРЭЭ

Читадан ырак эвесте биологтуг препараттарның фабриказы бодунуң продукциязын чүртүп 82 областырынче чорудуп турар. Ол фабрика Россияда эң хоочун ындыг будурулге. Оон-биле кожа база бир ындыг фабриканың тудуу эгелээн. Чаа фабриканың күүзүү ам бүрындан элээн каш катап улуг болуур.

Забайкалъеның биопрепараттары чыл бүрүде миллион ажыг быжаалармы, 15 миллион хураганнарны, 7,5 миллион хаван оолдарын аарыглардан камгалаар, улуг малдарга база эм болур.

Чита.

СЭТА-ның корр.

Латви ССР, Риганың «Радиотехника» будурулге каттыжымышкыны чыл бүрүде барык миллион хире радиолаарны, приемниктерни, магнитолаарны, электрофоннарны, өске-даа радиоаппаратураны будуруп үндүрүп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинин соонда каттыжымышкынның пехтеринде «Ажылдаар чер бүрүзүнге эң бедик шынар-дээш» деп шимчээшкин калбарган.

ЧУРУКТА: «Мелодия-106-стерео» деп хөгжүм херекселдериниң чыылдазының шынарын шынарның комсомолчу штабының болгаш комсомолчу прожекторнуң кежигүнери М. Багров, В. Белокур, А. Бойков, М. Воронец олар хынап турлар.

В. Лисицынның фотозу.

СЭТА-ның фотохроникази.

«Ажылдаар чер бүрүзүнге эң бедик шынар дээш»

ЧОРУУ ЧОГУЗУН

Чогдуруг тевелер дег кара булуттаар чоорту немешее-немешее дээрни дуглапкан. Сырын дыызын, хат-шуурганче шилчип орган. Улуг чазачайык болуруп сагындырып келген. Ол дугайы амыдыралының дуржулгавыдан 63 харлыг пенсионер Чамзың-оол Билчийович Оюнга эки билдингир. Ол узун назының дургузунда та чеже чаъска чагдырган, та чеже хат-шуурганга таварышкан? Кара чажындан-на чайның изиин, кыштың соогун чажам дивейн үткүп, үдеп келген.

Аңаа-ла чаъска чагып, күскелендир одеп ымга-даа күзенчиг эвес. Ынчангаш, аъдының тывын шеле каапнаш, кыртан бурунгаар үзеп диген. Аът эзенин далашканың эскерип каан дег, эзер төрепчизин чалгыналдыр, азынгы удун сыладыр, хатсалгын-биле чаржалаштыр, хартыганың кашпагайы-биле челипкен.

Чамзың-оол Билчийовичиниң далажын чорууру база чөптүг. Үүе дизе ол, «Чодураа» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының кежигүнериниң (бригадири Н. Шыдыраа) күзенчиг ажучызы, почтачы. Солуп-сеткүүл дажыр ол ажылга Чамзың-оол Оюн ййи чыл ажыр ажылдап, совхоз төлүнден бригаданың малчыннары чартык чүс километр ырак-даа бол, ййи азы үш хонуктан эрттирбейн почтаны доктаамал чедирип, чонуңуң хүндүткелин чоорту чаалап алган, «кодурбээн хенээ, корбээн чүвеэн чок» өзе баштыг өгбе-дир.

Ол эзер дергизинден туттунуп, эр бооп өзүп келгеш-ле, азы тодаргайларга 1938 чылдан. Чыргаландыга МЧАЭ тургустунары билек, күш-ажылчы базымын мал малдаары-биле эгелээн.

Ол үеден бээр Чамзың-оол Билчийовичиниң кылган ажылын, шыпаң-ла салаа базып санап четпес, саазынга бижип тетпес, ол дээрге, аараы дег арбын мал-дыр, аңаан хем дег саржат, сүт-дүр.

Ол чүгле мал ажылы-биле кызыгаарлаттынмаан. «Чодураа» колхоз, совхозтуң баштайгы тургузукчузу, оон баштайгы үндезидекчилериниң бирээзи, «Күш-ажылдың хоочунүү» медальдың төлептиг эдиленчизи, аныктарның дагдынныкчызы болуп, ам бо хүнге чедир ажылдап чоруур.

Үш чыл бурунгаар Чамзың-оол Билчийович Оюн пенсияже үнаа-даа, үр олуруп шыдавазын. Хүн дурту чыл-биле домей, шылагыынчыг болган. Ынчангаш ол совхозтуң директизынга (директору эш С. Л. Чанглы-оол) баргаш, кандыг-даа бөя ажылдан дарый бөөрни дилээн. Дилегни директор дораан, күзелдин-биле күүсеткен. Үүе дизе почта ажылын аныктарга дагаын кааргга, почта чедирилгезинге саадаашкыннар бо-ла болур. Амгы аныкчы кижилер аът мунуп билбес. Ынчангаш ол ажылдың ара-ла «кудуракталын» турарын директор дорту-биле чугаалаан, аңаа эки ажылдаарын күзээн.

Амгы үеде Чамзың-оол Оюн чүгле почта чедирилгезибиле кызыгаарлаттынмайн турар. Барган-на аалынга район, республика иштинде боон турар болуушкуннарны, ол ышкаш делегей байдалының дугайында доочу медээни чугаалап берип чоруур. Ажыбиле чугаалаарга агитатор, малчыннарның ону четтиннейн маңаа орар ужуру-даа ол. Кандыг-даа почтачы кижи күзенчиг аалчы болбастың аргазы чок. Үүе дизе, ак-баштыг аваалар, өзе баштыг өгбелер шеригде оглунуң ыдыктыг хүлээлгезин канчаар күүседип, чонга, чуртка канчаар бараан боон чоруурун канчан билип алыксавазын! Азы аныяк кижи сарыы кыстан азы оолдан чагаа кээрин шак бүрүүзүнде сагыш-сеткилин сарыын маңаа орар. Чок-ла болза, төрел торгулүүдең, утбадуңмазындан чырык сөстерпи, чылыг күзээшкиннерни кым күзеевизи! Почтачы пенсионер Чамзың-оол Оюнуң чоруу чогузуун!

Ч. ӨӨЛЕТ.

Кооператорларда

ДЕМИНГ КОЛЛЕКТИВЫЗЕ

Кызыл хомунуң хоюудаал садыынын коллективизе үнүшкүн албан организациязының, ишчи, салгыг, өскүдүлге черлериниң ярославскиг социалистиг черишкө бо чылдың эгезинден тура, чангыс эвес удаа чидирилге олуруп келген. 1981 январьдың эртнээ бирги болган ййиги квартализа садыынын ажылдакчылары социалистиг хүлөглеринин негеделеринин чедиишкининг боттандыгаан. СЭКП райкомунуң, райүүсковнуң шилчилер Кызыл тулуг чөптө алган. Ййиги квартализ бараал сварылгазының планнызыг онаалдазы 103,6 хуу күүсеттикеп, планнаг онаалдазын 104,2, бодунуң будурул үндүрер продукциязын 103,3 хуу күүсеткеп.

Хөй кижилиг бо улуг коллективтиң будурулгези бедик көргүзүлгүг ажылдаашкыга садыгда калбаргаң социалистиг чарыш идиглиг болган. Тус-тус магазинер, бригадалар, кижилер арагында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин ай, квартал сайында түңнеэр. Садыгның дирекциязының, партия, профсоюзла организациялараның ажылдакчылар ортуузунда калбарган социалистиг чарыштың шын организастаарынче чогуур кичээнгей угландырып турарындан оон дээштин бедээп.

Бо чылдың ййиги квартализың түңнели-биле социалистиг чарышка ээн көргүзүлгелиг болган коллективтер хөй. Чижээ, № 1 ажыл-агый бараанпарының магазини (эргелекчи Г. Ииятккина) ййиги квартализ планныг онаалдазын 105,3, ол-ла магазинде М. И. Арямова эргелекчилээн пес садар киллис — 104,9 хуу күүсеткеп, социалистиг чарышка мурнаан. Каа-Хем суурда № 2, 24, Элегес-Аксы, Терлиг-Хая суурларда магазинер бааа мурнакчы ажылдап, кедээ чонуңуң садыг-биле хандырылгазының бедик культуразын чедип ап турарлар.

Садыгның дирекциязы коллектив кежигүнериниң профессионал билиин бедидеринге ажылдың янзы-бүрү арга-хевирлерин ажыглап келген. Чижээ, мергежилиниң тергиинин ат дээш конкурстарны, кооперация шүтүмүнүң хоочунчары-биле ужуражылга кежээлерин организастаары чаңчылчаан. Садыгның дээдө болгаш ортумак өөредилге черлериниң коллективтеп 11 кижи бот-өөредилге-биле өөренип турар. Бо чылдың эрткен алды айларында садыгдан 9 кижи садыгны, 5 кижи повар мергежилди чедип алган. Бо бүгү ажылдакчыларның ажылдан үнер-кирер чорууң кызырган.

Коллективте дагдыныкчылар чөвүлелиниң ажылы эки. Садыг шүтүмүнүң хоочунчары А. Комалтынова, М. Яркина, В. Соболева болгаш оон-даа өскелер садыгның будынгыг ижинге аныяктарны өөредип, кижилерин турарлар.

Деминг коллективтиң мурнунда бо хүнчерде кол соруглга — кедээ чонуңуң садыг-биле хандырылгазын экижиттипшаан, 1981 чылдың эрткен айларында алган социалистиг хүлөглелерин, планнаг онаалдазын чедиишкининг күүседири.

Д. ЧЫМБА.

СОВЕТТЕРНИҢ ДЕМОКРАТЧЫ УТКА-ШЫНАРЫ

Совет эрге-чагыргазың турғустунгаңы болгаш бижыккаңы, эң-не дээди хевирниг демократтыг республикавыс эртип келген оруу В. И. Ленининиң ады-биле дорт халбашкан. В. И. Ленининиң совет тургузуг дугайында эртем талазы-биле өөредип болза баңчуңуң төлээлекчилери киргеп Совет эрге-чагырга организациязының теориязын ажыктаны салгалдар дамчыыр тептүүмес улуг курдавырлар

саларының чогаадылгазы 1905 чылда Советтерик тургуспаан болза база 1917 чылда оларны эрге-чагырганың организациязы болдурбаан болза, Россияга революциянның тинилегези идегел чок херек болур турган ийик дээрзин Ленин онзагайдан дедиглеп чораан. Чаа күүсенин терүттүгенинниң мырыңай баштайгы шактарындан эгелээш-ле, пролетар диктатуразының негеделеринге Советтер ССРЭ-де 50 ажыт муң Советтерде 2 миллион 240 муң ажыг депутаттар сонгукпаннар. Бо талазы-биле Тыва АССР-ни алгаш көөрге мындыг. Оон чонуң эвээш-даа болза, Конституция ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Советиниң 13, РСФСР-ниң — 2, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң — 130, чер-чер Советтериниң — 3715 депутаттары бар. Биётиң чуртта Советтериниң депутаттарының составында чамдыкта-даа ажылчы ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш улустуң интеллигенциязының, 100 ажыг нацияларның база бичө улустарының, янзы-бүрү салгалдың, мергежилдиң, коммунистерниң база партия кежигүнү эвестерниң, эр болгаш хөрээжен хамаатыларның төлээлекчилери бар.

Советтерниң доктаамал комиссияларында, күүсенге эргелелиниң органнарында штаттан дашкаар ажылдакчылар болуп ажылдап турар ийикпе Советтерни долгандыр ажылчы чонуң бот-башкарылгалыг органнарында 31 миллион ажыг активчилер киржип турлар.

В. И. Ленин Советтерни ажылчы чонларның эрге-чагыргазының болгаш күүсенгенниң чаа хевирлери кылдыр тодаратка. Советтер бодунуң будуңгуң база алыс политиктиг утка-шынарының талазы-биле мөлчүкүү ангыларын эрге-ажыл-биле, олларның ажыл-чорудулгазы-биле шуутла эртеш чок чаа күүсенге эргечагырганы болур. Эрги мөлчүкүү күүсенни шуут үзүткап чок кылгаш, чаа совет аппарат-биле солуур дугайында ленинни өөредиг марксизм теорияга чугула салыышкын болганы. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тинилеэнинин соонда, 1918 чылдың мартта, партияның VII съездизинге Ленин Советтерде төөгү талазы-биле «Чугула чүве чүдел дээрге «...Ында күүсенниң чаа хевириниң тургустунганы болуур» деп демдеглээн.

Советтерниң дугайында ленинни өөредигден бистиң партиявыска улуг практиктиг соңгаалар чоорту үлегерлеп турган. Оны партия чогуур үезинде бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазы-биле дапкырлаштыр шиитпирлеп келген. Хамыктың мурнунда ол дээрге чер-чер Советтериниң болгаш эвилелдешкен, автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарының социал составын чогуур деңнелге чедир көөрү турган. Партия Советтер дугайында ол ленинни өөредигни боттандырбышаан, Советтериниң депутаттарының ролюн хандырар, Советтерге ажылчыннар биле тараачыннарның эвилелин улам бижыглап, хөгжүдер талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп келген.

Совет нинтилелдиң кол күжү — бистиң маадырлыг ажылчы ангывыс биле алдарлыг колхозчу тараачыннарывыс социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга улуг күш болуп, төөгүлүг рольду ойнаан болгаш ойнап-даа турар. Авангардчы, револючу, тургузукчу болгаш мурнакчы ажылчын чонувыс — совет нинтилелдиң эң хей сайнын, эң-не организастыг ангызы. Ажылчы ангы коммунизм дээш демиселге коов соңгаар-даа башкарыкчы күш болбушаан, бодунуң шынчы эвилекчизин колхозчу тараанал айтырыгны чөптүг шиитпирлээриниң оруун ажыктап. Эрге-чагыргаңы боттарының холунга алган ажылчыннар болгаш тараачыннар Коммунистер партияның удуртулгазы-биле чүртүп иннгилел болгаш күүсенге тургузуун чайгылаш чок чаартып, оон иштинде национал айтырыг талазыбиле партияның программазын хажык чокка боттандырып келген. ССРЭ-де 15 эвилелдешкен, 20 автономнуг республикалар, 8 автономнуг область, 10 автономнуг округ бактаап турар. ССРЭ-ниң чонунуң составында 100 ажыт нацияларның болгаш бичө улустар каттышкан. Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларны, автономнуг областарны болгаш автономнуг округтарны Улустарның Найыралы орденнер-биле шаңналаан ССРЭ-ни бижыглаарынга болгаш хогжудерилге олардың кирип турар салыышкынының бедик үнелели болган. Совет улустуң социал болгаш интернационалчы чаңгыс эвилелдиг ылаңгыя-биле бүгү-ле бойдус болгаш экономика курлавырларын, тускай эртемнигерни, эртемнин болгаш культураның чедиишкиннерин каттыштырары кайын хире байлак үреттүнделдерни берип турарынга бистиң чүртүвүстүң улустарын хөй чыл дуржулгазындан бүзүрээн. Нацияларның дең эвес чорууң херек кырында үзүткаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизинин ажылдап кылганы коммунизм тургузуушкунунуң калбак программазын амыдыралга боттандырар дээш демиселге чүгула роль ажылчы чонларның эрге-чагыргазының эң массалыг организациязы — улус депутаттарының Советтеринге онаажыр. Советтер, оларның күүсекчи болгаш шиитпирлекчи органнары кол кичээнгейни социал айтырыгларны шиитпирлээриниң үндезинге болур материалдыг будурулгенин хөгжүдезинче удаар ужурлуг. Ол дээрге, күш-ажылдың будурулчулуунуң чайгылыш чок өзүлдези, будурулгениң курлавырларын чем-сүүрүн тургузары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ажыл-агый тургузуушкунунга улус депутаттарының Советтериниң ролюн улам шилй бедидер дугайында» доктаалында онзалап айыткан. Амгы үеде улустар улуг болгаш нарын. Ону шиитпирлээриниң оруун съезд айтып берген. Ол дээрге, күш-ажылдың будурулчулуунуң чайгылыш чок өзүлдези, будурулгениң курлавырларын чем-сүүрүн тургузары, чүткүлү болгаш практиктиг ажылы нинтиниң малынга эң-не хей мал немелерни белеткээринче улгангаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизинин төөгүлүг шиитпирлеринде база СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң клетказинде киргеп улуг соруглгаларны боттандырар дээш Советтер, депутат бүрүзү күүсенин нинти эрге-ажыктарын өзүгаар, бодунуң күш-ажылчы коллективинин, сонгукчуларның ажыл-херектери-биле чуртавышаан, улуг эниг соруглганы боттандырар дээш кызыгаакай ажылдаар.

К. БУДУК-ООЛ,
«Билиг» нинтилелдиң лектору.

В. НИКОЛАЕВА-ТЕРЕШКОВА: делегейге тайбыңны быжыглаар дээш

Совет херээженнериин комитедин тургускандан бээр 40 чыл болган. ПМА-ның корреспондентизин Совет херээженнериң комитединиң даргазы Делегейниң Херээженнериинин Демократтыг Федерациязының сралакчы президендизи, ССРЭ-нин ужудукчукосмонавтызы Валентина НИКОЛАЕВА-ТЕРЕШКОВАНЫҢ дараазында интервьюзун алган.

— Хой-ниитиниң ол организациязын кандыг байдалдарда база кандыг соруза-биле тургусканыл?

— Совет херээженнериң комитедин 1941 чылдың сентябрь 7-де херээженнериин Москвага болган Бүрги бүгүзавилел митингизинге тургускан. Оон башкайы ады — Совет херээженнериң антифашистиг комитеди турган. Гитлержи фашизмге удур бистиң чонувустун демиселиинин берге үеинде ол митингинин киржикчилери чыыган. Төрээн чуртту камгалаарынче, фронт баргын әр улустуң орнун стапоктарга, колхоз шеллеринге эолээринче чаңгыс ада-чурттуг бүгү херээженнерии митингинин киржикчилери кыйгырган. Бүгү делегейниң херээженнериңе дараазында кыйгырыгны база чорукан: «Силерниң политиктиг үзел-бодалыңардан, шажын-чүдүлгеңерден, социал байдалынардан хамаарылга чокка совет херээженнериин өмүнээзинден бо кыйгырыгны силерге чорудуп тур бис. Сайзыраңгай бүгү киижи төрелгеткенге кыжанышкынынг ниити аймылды барымдаалывышаал, силериң сагыш-сеткилиңерии, үгаан-сарыылыңарны кыйгырып тур бис. Бистиң хосталгавыс, акы-дуңмаларывыстың, ашактарывыстың салымчолу бистериин боттарывыстан хамаарыжыр. Күжүүге, тайлолгевистиң үдезинин — бистиң сырый каттыжыышкынывыста!» Дашгыны чуртталгаңын дешилгелиг херээженнер каттыжмышкынынары-биле болгаш шимчээшкинери-биле совет херээженнериин киижи төрелгетеңнин амы-тыныи камгалаар дээш кады ажылдажылгазы шак ынчаар эгелээн.

—Совет херээженнериң комитеди—Делегейниң Херээженнериин Демократтыг Федерациязының тургузукчуларының бирозин. Херээженнериң ол делегей организациязы канчаар база кажан тургустунганыл?

— Делегейниң Херээженнериин Демократтыг Федерациязын тургузар дугайында шаатпар делегейниң ийяги дайыны доостур билек хүлээп алдынган. ССРЭ-нин херээженнериңиң төлээлекчилери федерациянын тургузукчу конгрезин чыылдырар талазыбиле инициативтиг комитеттиң составыига кирип, оон программазының кол принциптерии ажылдап кылырына киришпен. Херээженнериң экономиктиг, политиктиг, юридиктиг болгаш социал эргелерии дээш, улустарның национал хамаарышпас чоруу болгаш социал дешилгези, аныяк салгакчыларның аас-кежиктиг келир үези дээш, дайынны кажан-даа болдурбас дээш демиселиинде федерациянын ажыл-чорудулгазының код соруглазы болган.

Тургузукчу конгресс 1945 чылдың күзүнүнде Франциязының пайысылалы Париж хоорайга болган. Яныз-бүрү националдарның төлээлекчилери, политиктиг аңгы-аңгы үзел-бодалдарлыг болгаш шажын-чүдүлгелиг херээженнер анаа чыылган.

Конгресстин өске киржикчилери-биле кады совет херээженнер дараазында байырлыг дангыракты хүлээп алган: «Бистиң өг-бүлелеривистиң болгаш уругларывыстың аасжежиинии кара чаңгыс магадылалды болур бижит тайбыны бүгү делегейге хандырар дээш мотал-шылаг чокка демисежир».

Федерациянын хүрээлеп ам үш катап өскен болгаш делегейниң бүгү диттериинин социалистиг, капиталистиг 114 чурттарның херээженнериин 129 национал организациялары каттыштырып турар.

— Өске чурттарның херээженнер организациялары-биле Комитеттиң харылзаалариның дугайын чугаалап көрүңерем.

— Совет херээженнериң комитеди тайбыныц болгаш бот-боттарын билчиринин эрге-ажыы дээш делегейнин 120 ажыг чурттарының 250 национал, шажын-чүдүлгелиг херээженнер организациялары-биле харылзааны тудуп турар. Информациялары солужарыныи, делегациялары аргыштырарының, фотоделгелгелериин, фильмперии, хой-ниитиниң делегей ужуражмышкынарынга киржириинин аргазы-биле ол харылзааларны боттандырып турар. Совет херээженнер комитединин стипендиялары-биле Азиядан, Африкадан болган Латин Америкадан 50 чурттарның 800 хире уругдары амгы үеде ССРЭ-де өөренип турар. Олар дипломнарны алган соонда боттарының чурттарына эмгелер, педагог-башкылар, юристер, агрономнар, инженерлер болуп ажылдаар.

— Каттышкан Нациялар Организациязының чарлааны херээженнериин Он чылынга (1976—1985 чылдарда) Комитеттиң киржилгезиниң дугайын ам чугаалап көрүңерем.

— 1975 чылды Херээженнериин делегей чылы, 1976—1985 чылдарны херээженнериин Он чылы кылдыр чарлааны-биле холбашкан айтырыглар Комитеттиң ажыл-чорудулгазынга чугула черии эолээп болгаш эолеп-даа турар. Херээженнерге хамаарыштыр илтай көөр чоруктуң бүгү кевирлерии үзүткаар дугайында Конвенциины КНО-нуң хүлээп алганы билдингир болгай. Ол документиге Совет Эвилели ат салган болгаш күнгүг болдуруп бадылаан. Херээженнериң он чылынга тураскаатқан чугула шуулганнарны белеткээринге болгаш эрттиреринге бодуңун үлүг Комитет киирген. Ол дээрге — 1975 чылда Берлинге болган херээженнериин Бүгү-делегей конгрези, «Бүгү бичии урутларның тайбың болгаш аас-кежиктиг келир үези дээш» 1979 чылда Москвага болуп эрткен Бүгү-делегей конференциязыдыр.

«Дең эрге, национал хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш» деп лозунгуг херээженнериң Бүгү-делегей конгрези бо чылдың октябрьда Чехословакиязына ийиысталы Прага хоорайга болуп эртер. Ол шуулганга идепкейлиг белеткенип турар бис.

— Комитеттиң ажыл-чорудулгазында амгы үеде кандыг айтырыг код соруга болуп турарыл?

— Тайбыныц камгалаар болгаш бижиглаар дээш демисел—код соруга болуп турар. СЭКП-нин XXVI съездизиниң кадгрези Тайбыныңи программазын совет херээженнер ишки-биле деткип турар.

Совет херээженнериң комитеди — Тайбыныңи совет фондузуңун тургузукчуларының бирозин. Тайбыныц камгалаарының херээнге акшахеренгилерии чыырыга совет херээженнер идепкейлиг киржип турар.

— «Делегейниң парламентилериинге болгаш улустарыига» ССРЭ-нин Дээди Соведиинин Кыйгырыы-биле холбаптыр Комитеттиң ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап көрүңерем.

— Америк империализм баштаан милитаристиг болуктер чавырыышкынны божаңнадырынче утланган политиканы чорудуп турар аймылдыг болган дувуренгир үеде ССРЭнин Дээди Соведи ол Кыйгырыгны кылган. ССРЭ-нин Дээди Соведи бүгү делегейге мынча деп дорту-биле медеглээн: Совет Эвилели кымгадаа кыжаңмайн турар. Барының чүкте азы Чөөн чүкте чаңгыс-даа күүне-биле удур туржурупче чүтәүвейн турар.

Совет херээженнериң комитеди ССРЭ-нин миллион-миллион херээженнериин өмүнээзинден Кыйгырыгны ишн-биле бир эй-сеткилдиг деткээн болгаш деткип-даа турар. Кыйгырыгда айыткан совет санаалдарны деткиринче даштыкы чурттарның херээжен парламентарийлерин, херээженнериң национал организацияларын Комитет кыйгырыы, оларга чагаалар чоруткан.

ССРЭ-нин Дээди Соведиинин эн чугула ол документизин Херээженнериин демократтыг делегей федерациязы база деткээн. Кыйгырыгта чогумчалыг харыыны бээрэн боттарының чурттарының чазактарындан чедип алыр дээш бүгү-ле чүүлдерии кылырынче бодуңун составында киирип турар херээженнериң национал организациялары, херээжен парламентарийлерии, делегейниң херээженнер каттыжмышкынарын федерациязы кыйгырган.

Өртемчейге тайбыныц камгалаар дээш бүгү-ле чүүлдерии кылырынче делегейниин херээженнерии база кажан кыйгырып тур бис.

Н. ВИШНЕВА-САРАФАНОВА беседаны кылган.

(ПМА).

Тайылбырлакчы колонказы

Холгаарлакчы кымыл?

Төп Америказының туругы — Сальвадорда бодуңуң чалча хуттазының дузазы-биле оон чонуңуң хосталгалыг шимчээшкинии бооп тудар соруглыг АКШ-тың шак ол туртта эжелекчи хөөнүүг политиказынга улуг согуулыкчуң таварышкан. Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузуң (НХФ-ти) болган Сальвадорнуң Революсчудемократтыг фронтузуңун (РДФ-ни) Франциязың болган Мексиканың чазактары политиктиг дүрүм, әзугаар нүүл кылдыр хүлээп көрген. Сальвадор улустуң туре-соруун илергейлээн НХФ биле РДФ туруун таварыны бергеги ханы кризисти шиитпирээриңе киржир дүрүм әзугаар эргелеп алган, кады кылган француз-мексика дыңнадыгда чугаалаан. Оон-биле холбаптыр Франция биле Мексика Сальвадорнуң ишкаки херектериңе канаат-бир холгаарлаашкыңа удурлавыг турарын айыткан. Сальвадорнуң хамааты чонуң камгаларын Каттышкан Нациялар Организациязын дамчыштыр хандырарыңче олар делегей шаатпилекилгезин кыйгырган.

Француз-мексика медеглел Вашингтонуңун удурукчуларының сеткилиңе илергей-ле таарышпаан. Сальвадорга чепсектиг калбак холгаарлаашкынынны өске кым-даа эвес, чогум-ла харын АКШ кылып турар-ла болгай. Ынчангаш чугла болза, Сальвадорнуң кем-бүрүүлүг әзу-чүрүмүнга чүгле бүгү талалыг шериг дузалампыымның дугайында эвес, харын «чөвүленчилер» дээр чылдак-биле АКШ-тың Сальвадорже чоруткан түскай шериг көзектери чуттуп чонунга удур дерзин ажыглаашкыларынарга шуут киржип турарының дугайында база чугаа чоруп турары ол. Боттарының төрээн чуртунуң хосталгазы болган хамаарышпас чоруу дээш тулчып турар Сальвадор патриоттарны «террористер» кылдыр көргүзерии оралдажып турар Вашингтонуң иентередии алгаш дерзин хоп-шүүлүү база дагыл сойгалап илереткен.

Ынчаргга чуртта 20 мун ажыг киижии алуртеп болгаш хилиичеткөн төгүннеп барган террорнуң бүрүүзү канчаарга-даа НХФ биле РДФ эвес-ле болгай. Өлүрүкчүдер Сальвадорда шериг-хамааты хүнта дижир түңе-биле чагдыныл алган хөделии турар. ол хүнтаны эрге-парыгтага АКШ тургускан болгаш ам бүгү хемчег-биле деткип турар.

«Нью-Йорк таймс» содуңнуң бижээни шыкаш, «Рейган администрациязының политиказынга чарүшкен» француз-мексика медеглелдиң делегей хой-ниитиниңиң сапал-оңалыга салдарын будуулдурар дээш чүүл-бүрү аргаларны ам АКШ кажчаалыг чимениин турар. Ол соруглазынга Вашингтон бодуңуң Чилиде, Гватемалада, Парагвайда өмзорлыкчи чалчаларын безин ажыглай берген. Ол чурттарның чагырыкчылары боттарының америк эзелиниң илергей-ле айтылгазын әзугаар франциз-мексика медеглел дээрге «Сальвадорнуң ишкаки херектериңе холгаарлаашкын ышкажыы» деп чүмүрүп турарлар. Боттарының эжелекчи угланыышкынын агартыр дээр хөөзүн оралдажыышкынарынга эң-не реаксылыг болгаш фашистиг әзу-чүрүмнарның болчулгазын ажыглар кылдыр хабадаттырыпканда, Вашингтонуңун удурукчуларынга девиденчиг апарганы ол-дур.

Франциянын болгаш Мексиканың туружун өскөр көргүзер, бакшыдыр дээр оралдажышкынарны сойгалавышаан. Сальвадорнуң Революсчу-демократтыг фронтузуңун даргазы Гильермо Унго КНО-нуң штаб-квартирязында болгаш парлалга-конференциязынга чүве чугаалап тура. Сальвадорнуң улусту шимчээшкинии узуткаын дээш хүнтаже бөө-чепсектя чорудуп бербишаан.

П. ЧИГИРЬ.
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТУР ХЕЙЕРДАЛ: ОКЕАННАР — КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ КӨВҮРҮГЛЕРИ

«Кон-Тики», «Ра», «Тигрис»... бо сестерде ырак аян-чоруктарның кайгамчык тааларлы дыңналыр. Бүгү делегейге сурагжаан норвег аян-чорукчу болгаш эртемден Тур Хейердалдың башларгазы эдеп аян-шинчилиг ол судноларлар океанларның делгемнеринче үе-дүнгеринң ханызындан үнген дег эжиндирип чоруп тургав.

— Чаа экспедициялар белеткеним турар бе?— деп, ССРЭнин Эртемнер академиязының чалааның ёзугаар, Азербайджанда чорудуп турар археологтуг болгаш палеонтологтуг шинчилелдер-биле танижары-биле Бакуда чедип келген Тур Хейердалдан СЭТА-ның корреспондентизи айтырган.

— Ам дээрезинде экспедиция планнавайн турар мен. Экспедиция дээрге эртем ажылдың түгле кезээ-дир, ынчаргаш ону ол чокка хоржок апарганда организастаар кижи мен. Бурунгу делегейниң чамдык чажыттарын ажыдар талазы-биле шинчилелдерни чорудуп турар мен, аңаа кабинеттерге олурупкаш тывылбас ыңдыг шынзыдыышкынынар херек апаары магат чок. Севлүг аян-чорук кылганывыс «Тигристе» сайзырангайжыдын турар бис. Ол камыш судноңуң ийи метр узун дурттуг моделин ГФР-де тургускан болгаш ону аэродинамиктиг хоолайга база далайга шенеп турар бис. Мээң даалгам-биле индий студентилер эрик чоогүпүл балыкчы суурларын эргин. кырган балыкчылардан олар боттарының хемелерин эштирип эки болзун дээш чүүлбиле чаап ап турарын тодарадып турарлар.

— Силерниң номнарынар ССРЭ-де шупгузу үнген болгай. Силерниң ажылчын столуларда ам чүү бүдүп турарыл. Силерниң чогаадылганнарга инектарны чүнүк-биле өөртүр силер?

— Материалдарын барык 25 чыл иштинде чыып келгеним номну амгы үеде бижип турар мен. Ында эртем айтырыглар эң хөй черии эолээр. Ол ажылдың кол темазы — Атлант болгаш Индий океаннарны кежир бүрүнгү киижилерниң кежүп чоруп турганыныц шинчилелдери.

Бо чылдың төнчүзүндэ Совет Эвилелинге мээң «Бурунгу киижилер болгаш океан» деп, келир чылын — «Пасха ортудуктуң уран чүүлү» деп номларым үнер. Ол номнарны, мээң еске-даа номнарымны дег, орус дылче Лев Жданов очулдурган. Ол мээң-биле кады мында, Бакуда чедип келген, бо бесседаны эрттиреринге биске дузалажып орарынга өөрүп тур мен.

«Москва» гостиницанын аян-шинчилиг залында олур бис. Тур Хейердал шала турушкан шинчилиг олур. Бо могагылаг билбес аян-чорукчуга безин Хабаровск—Москва, оон соонда Москва—Баку аразынга ужудуушкун аңаа барбаан деп чүве ялдеп. Бодуңун бодалдарын сеткил ханыышкын-биле тө каап эгеледи.

— Ыраккы Чөөн чүктен чаа ужудуп келдим. Кайгамчыкла оран-дыр. Находкага четтим, Восточный деп чаа тутгунуп турар портту, Байкал-Амур магистралының далайже үнген эжин портту көрдүм. Долгандыр турар бойдуска хора чедирбейн тудугну кылып болурунуң үлегерин көрдүм. Ыраккы Чөөн чүкте эртеминиң хөгжүлдези-биле танижылга солун болду. Оожум океанның бассейнинге кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле делегей семинарынга аңаа киришпин. Ол кончуг чугула айтырыг. Кижи судполар тудуп эгелээнден бээр океан улустарны ангыландырып эвес, а харылзаштырып келген. Бистиң бөмбүрзөвисте эң улуу бооп турар Оожум океан моон сонгаар-даа кады ажылдажылганың ыңдыг көвүрүү бооп артсын деп идегелиивер.

— Кижилерни башкаландырып турар моолдактарны ажыш эртеринге бүгү чүүлдерни кылырынче аныяктарны көзээде кыйгырып келген болгай Силер. Делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң куштелгени-биле, бөө-чепсектерниң алгынүг таз хевирлериниң тывылганы-биле холбаштыр ол айтырыг улам чугула апарган ыйнаан?

— Совет Эвилелинге мен эртемденнер, ажылчыннар, студентилер-биле ужуражып келдим. Оларны шупгузуп Чер кырынга тайбыныц камгалап арттырар деп наиг күзел каттыштырып турар деп чүвеге чигааныг турбазынга бүзүредим. Оларның кижи бүрүзү ол дээш болур-чогуур бүгү чүүлдерни кылып турар. Дешилге бо хүнде, нейтронныг бомбаның теоретиктериниң болгаш практиктериниң суртаалдап турары дег, бөө-чепсектерниң чаа хевирлерин тургузарында эвес, а олардан хосталып, арыгланып алырында. Бодумнуң мөзерелдиг бүгү чурттагламның иштинде мен кижилерни узуткаарының чаа хевирлериниг чүгле аңаа удурланып келген эвес, а харын оларга удур демисежип келген мен. Ол улуг хөделиринче аныяктарны кыйгырып турар мен.

— Азербайджанга кешеш көрген-билгевинерге сеткилхөөңүер кандыг болду?

— Соолгу чылдарда Совет Эвилелинге алды катап келдим, а Азербайджанга бир дугаар көэп турарым бе. Географтарның, төөгүчүлериин, археологтарның, этнографтарның ажылары-биле улуг сонуургалдыг танышпым. Баку чоогунда Гобустанда хаяларда чуруктар оңза солун болду. Бурунгу чурукчулар ында киижилерни, бодап көөрге хыйгысыштан кылган хевирлиг хемелерни сюп сиилбээндир. Ыңдыг хемелериин дүрүлерии Месопотамияда база көргеп мен.

Республиканың чурттакчы чону-биле ужуражмышкынынар улуг өөрүшкүнү берди. Олар шупгузу мээң чаа өнүктерим болуру чугаажок. Оларның чүнү түдүп тургузуп турарын, келир үени кайчаар каапап турарын көөрү сонуургачыг болду. Олар боттарының даартагы хүнүнге болгаш бистиң чер бөмбүрзөвистиң тайбың келир үезинге бүзүредиг-дир.

Баку.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ ДЭЭШ КҮЧҮЛҮГ ШИМЧЭЭШКИН

Тайбыныңи Бүгү-делегей Чөвүленииң кыйгырыын ёзугаар сентябрь бирде Тайбыныи делегей хүнүн калбаа-биле дөйдеглээн. Ону гитлержи Германиянын Полыпаже хоратан ёзу-биле халдаанының болгаш делегейниң ийяги дайыпыпың эгездэзиниң 42 чылынга тавариштыр эрттирген. Гитлержи фашизмге болгаш япон милитаризмге удур демисел үезинде улустарга таварышкан аажок улуг чидиргилер кижилериңиң сагыпсеткилинден арлыг чиппес. Тиилелге дээш кижи төрелгетеп сапап четтинмес каражжогаралга таварышкан — 50 ажыг миллион кижи амы-тыпындан чарылган, мун-муя хоорайлар болгаш суурлар үргедеттирген.

Ол карзжа-когаралдарның дугайын сагынмышаан, тайбыныңи эң-не янзы-бүрү чурттарда талалакчылары ыңдыг араатан үүлгедиишкиннериңиң кататтарын болдурбас дээр чайгылыш чок тура-соруун илергейлеп турар. Ортумак ырактыылдыг чаа америк ялполуг ракеталарын Барыын Европага сайгара тургузар дээр Каттышкан Штаттарның кем-бүрүүлүг планнарынга олар шиитпирлиг удурланып турар. АКШ-та бүдүрүп эгелей берген нейтронныг чепсек-биле кады массалыг узуткаашкынның ол чепсектерга чаа дайынның чазылдырыкчы кышсыкчызы болган туруп болзур. Тайбың дээш ам Европаның бүгү чурттарын хаара туткан күүлүг шимчээшкин ынчангаш бистиң орапывыстың бүгү кижилериниң эргежыктарын илергейлеп турар. Бөгүн Европага тайбың дээш демисел — бүгү кижи төрелгеткенің келир үези дээш демисел-дир.

Чаа дайынның кыжаныынга удур идепкейлиг демисежип турар кижилер 80 чылдарга СЭКП-нин XXVI съездизиниң ажылдап кылганы Тайбыныңи программазынга сорук кирип, бүзүрелдя бөртан ап турар. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежневтиң тайылбырлап чугаалаанын тайбың саналдар бүгү-ниити тайбыныңи болган улустарның айыл чок чорууруун эрге-ажыктарыпга таарыштыр делегейниң эң ужудыг айтырыгларын таарыштыр шиитпирээринче утланган.

Совет ниицпативалар дыка хөй айтырыгларны — ракетаядролуг болгаш аңаа нүргулай бөө-чепсектерии кыызгаарлаар база кызырар, чер бөмбүрзөзиниң ында-бүрү девискээрлеринде кризистерии болгаш мөсилдеживишкиниинг, черүлдөзлиг байдалдарны чок кылыр база ыңдыг чүүлдерни болдурбас талазы-биле хемеглерии, дүшкүүрелдиг чорукту чавырыдыраарын доктаамалчыдарынын болгаш талыладырының, бүгү диттериин кыпсыкчызы болган туруп болзур. Тайбың дээш ам Европаның бүгү чурттарын хаара туткан күүлүг шимчээшкин ынчангаш бистиң орапывыстың бүгү кижилериниң эргежыктарын илергейлеп турар. Бөгүн Европага тайбың дээш демисел — бүгү кижи төрелгеткенің келир үези дээш демисел-дир.

Чаа дайынның кыжаныынга удур идепкейлиг демисежип турар кижилер 80 чылдарга СЭКП-нин XXVI съездизиниң ажылдап кылганы Тайбыныңи программазынга сорук кирип, бүзүрелдя бөртан ап турар. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежневтиң тайылбырлап чугаалаанын тайбың саналдар бүгү-ниити тайбыныңи болган улустарның айыл чок чорууруун эрге-ажыктарыпга таарыштыр делегейниң эң ужудыг айтырыгларын таарыштыр шиитпирээринче утланган.

Совет ниицпативалар дыка хөй айтырыгларны — ракетаядролуг болгаш аңаа нүргулай бөө-чепсектерии кыызгаарлаар база кызырар, чер бөмбүрзөзиниң ында-бүрү девискээрлеринде кризистерии болгаш мөсилдеживишкиниинг, черүлдөзлиг байдалдарны чок кылыр база ыңдыг чүүлдерни болдурбас талазы-биле хемеглерии, дүшкүүрелдиг чорукту чавырыдыраарын доктаамалчыдарынын болгаш талыладырының, бүгү диттериин

Канадага эрткен делегейниң 50 чурттарындан кежу эртемденнер киришкен 31-ги Нагүүш конференциязының хөйхей делегаттары америк ядролуг ракеталардан болгаш нейтронныг чепсектен ойталаар чорукту, ядролуг бөө-чепсектии эдерер будүрерии соксадырын. АКШ-тың болгаш ССРЭнин аразынга боттуг чугаалажылышкынынарны дагыл өгеэзэрии детпин чугаалаан. НАТО кежигүнерии чамдык күүлүнеэрнии социал-демократтыг болгаш социалистиг партиларының төлөлекчилериниң Данияга болган ужуражмышкынынга, ол ышкаш чаагай тура-соруктуң өскө чуртгарда Тайбыныңи делегей хүнүн эрттиреринге киришкен чүс-түе ыңы кижилерге база ыңдыг ышкыыг негелделарии көдүрген. «Тайбыныңи камгалап алыры—бистиң партиявыста, бистиң улузувыста, база делегейниң бүгү улустарында-даа делегейге хамаарыштыр алырга ам оон артык чүтүлдө соолгу чок» деп СЭКП-нин XXVI съездизиниң индиринден эш Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстери бо күннерде дыка хөй дылдарда онаа күш-дыка дагыл-дагыл чаңгыланып турар.

Г. ШИШКИП.
(СЭТА).

БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Йемен Улус Демократтыг Республиканың, Ливияның болгаш Эфиопияның аразынга чоокта чаа ат салдынган керээ кылдаа каттышпас шимчээшкиниң принциптерииге дүүшпес дээр Египеттиң удурулгазының бадыткаашкынын Эфиопияның чазаа шуут бүрүү шапкан.

АКШ-тың организастазаны Кэмп-Девидтиң өскерликчи судчээзинге киришкен болгаш империализмниң лагеринче ажыы-биле шилчип кирген Египеттиң чагырыкчыларының ол бадыткаашкыны кандыгдаа үнзезин чок болуп турар деп, Эфиопияның даштыкы керектер министерствозунуң түскай төлөлекчизи медеглээн. АКШ-биле болгаш сионистиг Израиль-биле Кэмп-Девид болгаш бүгү араб делегейниң улустарының үнзезин эрге ажыктарын керээ кылдаа каттышпас шимчээшкиниң принциптерииге дүүшпес дээр Египеттиң удурулгазының бадыткаашкынын Эфиопияның чазаа шуут бүрүү шапкан.

Йемен Улус-демократтыг Республиканың, Ливияның болгаш Эфиопияның аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ Каттышкан Нациялар Организациязының Уставының, кала-даа каттышпас шимчээшкиниң болгаш өске-даа тускай төлөлекчизи медеглээн. АКШ-биле болгаш сионистиг Израиль-биле Кэмп-Девид болгаш бүгү араб делегейниң улустарының үнзезин эрге ажыктарын керээ кылдаа каттышпас шимчээшкиниң принциптерииге дүүшпес дээр Египеттиң удурулгазының бадыткаашкынын Эфиопияның чазаа шуут бүрүү шапкан.

Йемен Улус-демократтыг Республиканың, Ливияның болгаш Эфиопияның аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ Каттышкан Нациялар Организациязының Уставының, кала-даа каттышпас шимчээшкиниң болгаш өске-даа тускай төлөлекчизи медеглээн. АКШ-биле болгаш сионистиг Израиль-биле Кэмп-Девид болгаш бүгү араб делегейниң улустарының үнзезин эрге ажыктарын керээ кылдаа каттышпас шимчээшкиниң принциптерииге дүүшпес дээр Египеттиң удурулгазының бадыткаашкынын Эфиопияның чазаа шуут бүрүү шапкан.

Йемен Улус-демократтыг Республиканың, Ливияның болгаш Эфиопияның аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ Каттышкан Нациялар Организациязының Уставының, кала-даа каттышпас шимчээшкиниң болгаш өске-даа тускай төлөлекчизи медеглээн. АКШ-биле болгаш сионистиг Израиль-биле Кэмп-Девид болгаш бүгү араб делегейниң улустарының үнзезин эрге ажыктарын керээ кылдаа каттышпас шимчээшкиниң принциптерииге дүүшпес дээр Египеттиң удурулгазының бадыткаашкынын Эфиопияның чазаа шуут бүрүү шапкан.

АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрия магазиндеринде эттин, кат-чимистин, негаалар элбекшилиниң үзезинии чүдел? Бо айтырыгны ийи сөс-биле тайылбырлаары берге болур. Ынчаллажок хереглел болгаш сайгарылга кооперативтериниң ажыл-чорудулгазын үзүткаар дугайында Конвенциины КНО-нуң хүлээп алганы билдингир болгай. Ол документиге Совет Эвилели ат салган болгаш күнгүг болдуруп бадылаан. Херээженнериң он чылынга тураскаатқан чугула шуулганнарны белеткээринге болгаш эрттиреринге болдуңун үлүг Комитет киирген. Ол дээрге — 1975 чылда Берлинге болган херээженнериин Бүгү-делегей конгрези, «Бүгү бичии урутларның тайбың болгаш аас-кежиктиг келир үези дээш» 1979 чылда Москвага болуп эрткен Бүгү-делегей конференциязыдыр.

«Дең эрге, национал хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш» деп лозунгуг херээженнериң Бүгү-делегей конгрези бо чылдың октябрьда Чехословакиязына ийиысталы Прага хоорайга болуп эртер. Ол шуулганга идепкейлиг белеткенип турар бис.

— Комитеттиң ажыл-чорудулгазында амгы үеде кандыг айтырыг код соруга болуп турарыл?

— Тайбыныңи камгалаар болгаш бижиглаар дээш демисел—код соруга болуп турар. СЭКП-нин XXVI съездизиниң кадгрези Тайбыныңи программазын совет херээженнер ишки-биле деткип турар.

Совет херээженнериң комитеди — Тайбыныңи совет фондузуңун тургузукчуларының бирозин. Тайбыныңи камгалаарының херээнге акшахеренгилерии чыырыга совет херээженнер идепкейлиг киржип турар.

— «Делегейниң парламентилериинге болгаш улустарыига» ССРЭ-нин Дээди Соведиинин Кыйгырыы-биле холбаптыр Комитеттиң ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап көрүңерем.

— Америк империализм баштаан милитаристиг болуктер чавырыышкынны божаңнадырынче утланган политиканы чорудуп турар аймылдыг болган дувуренгир үеде ССРЭнин Дээди Соведи ол Кыйгырыгны кылган. ССРЭ-нин Дээди Соведи бүгү делегейге мынча деп дорту-биле медеглээн: Совет Эвилели кымгадаа кыжаңмайн турар. Барының чүкте азы Чөөн чүкте чаңгыс-даа күүне-биле удур туржурупче чүтәүвейн турар.

Совет херээженнериң комитеди ССРЭ-нин миллион-миллион херээженнериин өмүнээзинден Кыйгырыгны ишн-биле бир эй-сеткилдиг деткээн болгаш деткип-даа турар. Кыйгырыгда айыткан совет санаалдарны деткиринче даштыкы чурттарның херээжен парламентарийлерин, херээженнериң национал организацияларын Комитет кыйгырыы, оларга чагаалар чоруткан.

ССРЭ-нин Дээди Соведиинин эн чугула ол документизин Херээженнериин демократтыг делегей федерациязы база деткээн. Кыйгырыгта чогумчалыг харыыны бээрэн боттарының чурттарының чазактарындан чедип алыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырынче бодуңун составында киирип турар херээженнериң национал организациялары, херээжен парламентарийлерии, делегейниң херээженнер каттыжмышкынынарын федерациязы кыйгырган.

Өртемчейге тайбыныңи камгалаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырынче делегейниин херээженнерии база кажан кыйгырып тур бис.

Н. ВИШНЕВА-САРАФАНОВА беседаны кылган.

(ПМА).

АГРЕССИЯНЫ КАЛБАРТЫП ТУРАР

ЛУАНДА. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республикаңың расистеря Ангола Улус Республикалыг девискээринден шеригнерии дош-дораан үндүрүп алыр дугайында делегейниң хой-ниитизиниң негелдезии тоовайн, чепсектиг агрессиязын улам калбартып турар. Анголаның камгалал министерствозунуң медээзин ёзугаар алырга, амгы үеде Мурнуу-Африка расистериин 11 мун ажыг шеригнери, а ол ышкаш холээзиленикчилериң болгаш ангола улустуң өскерликчилериниң дээрбеңнери Кунене можуда турун турар.

Мурнуу-Африка Республиканың расистери боттарының шеригнерии Анголадан үндүрерии бодавайн турарын АНГОП агенталел дамчыткан. Мурнуу Анголаның делгем девискээринге агрессорлар миналарны салын турар.

Күнене можуңуң тайбың хоорайларын болгаш суурларын расистер болгаш дээрбечилер араатанныг ёзу-биле үргедеп турар. Дайын шөлүнден балыгланганнарны, херээженнерии, бичии урутларны дажыглаан ныыл крест машиналарын безин агрессорлар боолап турар.

МПЛА — Күш-ажыл партиязының ТК-зының Политбюрозунуң шиитпирии ёзугаар партияның болгаш ангола күрүненнің удуртукчу ажылдакчылары Ангола Улус Республиканың хой будүүрелгелериие чүве чугаалааннар. Расистерниң дерзии агрессиязының үезинде улам-на сырый каттыжмарынче чүртгүн ажылчы чоннарын кыйгырган.

НАЙРОБИ. (СЭТА). Анголаже Мурнуу-Африкаңың расистериниң чепсектиг халдаашкыны-биле холбаштыр шыңгы сагыш човаашкынны Африканың чаңгыс эви организациязының даргазы, Кениниң президентизи Даниэль Арап Мои илергейлээн.

Хайфон — социалистиг Вьетнамның улуг порту, чурттуп далайлап түүк саарылгазының үштүн ийи хуузу ону таварты эртип турар. Совет Владивосток-биле ол төрелдежип. Одесса-биле найыралдажып турар. Портту чаарты дериринге болгаш калбартырынга совет специалистер, совет техника киржи берген.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Ливанның девискээринче израиль араатаннарның дээрбечи халдаашкыннарының түңнелинде тайбың кижилер, херээженнер болгаш уруг-дарыг кырлып турар. АНШ-тың ыдаалаашкыны болгаш деткимчези-биле Тель-Авивтиң кылып турар араатан үүлгедиишкиннери араб чурттарның улустарынга ажыг-шүүжүгүү таварыштырып турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

БАРААННЫ – ЧОНГА

ЛАТВИ ССР. В. И. Ленин аттыг «ВЭФ» бүдүрүлге каттышылышкынының Стучкин телефон аппараттары ыылыр заводунуң ажыл-ишчилери бүгү продукциязын күрүнеҥиң Шынар демдевитиг ыылдыр бүдүрүп үндүрүп турар. Ук завод телефон аппараттарының 12 хевирин бүдүрүп турар, оларның хөй кезии — ТА-68, ТА-72. Оларга чоннуң негелдези улуг. Сөөлгү чылдарда ол аппараттарның бүдүрүлгезин 1,4 катап улгаттырган.

Хевири онзагай «Ретро» болгаш «Стелла» деп телефон аппараттарын (солагай талазында чурукта) бүдүрерин ук завод шиҥгээдип алган.

В. СЕМЕНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ныҥ фотохрониказы.

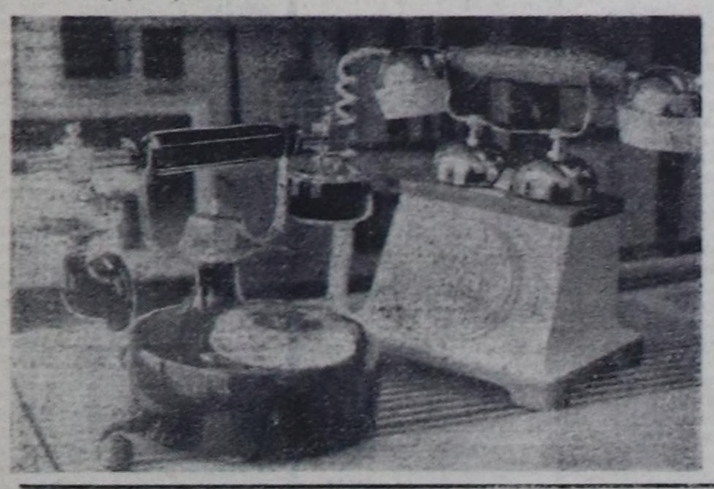

Ч а а н о м

ЭКИНИ УЛАМЧЫЛААР

«Улуг-Хем» альманахтың № 46 үндүрүлгезинде Тыва АССР-ниҥ Чогаалчылар эвилелиниҥ баштаар черииҥ даргазы Кызыл-Эник Кудажының «Даартагы хунче бүзүрел» деп публицистиг материалы эгезинде кирген. Оон одурулгалары СЭКП-ниҥ XXVI съездизиниҥ материалдары, шиитпирлери-биле холбашкан утка сиҥген. Автор онгу беш чылда тыва чогаалчыларның ажылхеректерин ында түҥнеп чугаалаан.

Совет Тыванып чечен чогаалы, бүгү совет литература ышкаш, интернационалчы болуп турар деп чогаалчы ында шын тодаратқан. Шүлүкчүлер Светлана Козлованың болгаш Анатолий Емельяновтуң, хоочун чогаалчы Михаил Пахомовтуң, Николай Сердобовтуң, аныяк чогаадыкчы эштериҥ чедиишкинин тодаргай чижектер-биле айытқан. Тыва чечен чогаалда ниити четпестерии К. Кудажы база демдеглээн. Чижээ: «Маҥаа хамаарыштыр тыва чогаалчыларның аар-саар темалардан халбактанып, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгениҥе хамылавас амыдыралдың чидиг бар чылар кара талаларын сүрер, оларны хөөредиксээр, тыва улустуҥ кыска совет үеде чедип алган улус социал чаартылгаларын эскербес талаларын ажыы-биле мөҥнип чугаалаар херек» деп, автор шын шүгүмүүлээн.

Улуг-Хемниҥ бо үндүрүлгезинде коммунистер дугайында чугаа аки белеткеттинген. Очерктериҥ маадырлары — СЭКП-ниҥ XXVI съездизиниҥ делегаттары, коммунистер, мурнакчылар. Журналистер Таан-оол Хертектиҥ, Чооду Кара-Күскениҥ, Күулар Аракчаанның, чогаалчы Леонид Чадамбаның очерктериҥиҥ темазы: күш-ажыл кижиниҥ кадыгбыжыгга дажыктырып, сагыш-сеткилин байдып, сергедирибиле чергелештир чоннуҥ мурнунга оон ат-алдарын көдүрер. Шак ындыг идеяны илередиринге Таан-оол Хертектиҥ «Дөскел чок кижи» деп очериги тураскаатты нган. Очерктиҥ маадыры — СЭКП-ниҥ XXVI съездизиниҥ делегады В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдуғу» комбинаттың ажылчыны Үйнукпан Түлүшовна Монгуш. Ол чуртталгазының алыс утказын ажыл-иштен тыпкан. Инитилелге ажыктыг ажылды чурттаганың кол соруглазы болдурган, ону дээш күжүн харамнанмайн үндүрүп, билиг, дүржулгазын бедидип чоруур өрес-кежээ, соруккур кижи ёзулуг алс-кежиин тывар деп утканы очеркке сиҥирерин оралдашкан. Очеркте ажылчын кижиниҥ өзүлдезин көргүскен. Оон сагыш-сеткили база байлак. Ажылчын коллективтиҥ ачызында хөй-хөй аныяк ажылчыннарның чаа мөҥү-шынары хевирлеттиниҥ өскенин демдеглээни чедимчелиг. Мнчалаа-даа авторга маадырның ажыы-чанын ам-даа долу көргүскен болза эки деп күзеп каалы.

Чооду Кара-Күскениҥ «Директор» деп очеригинде бистиҥ үеживистиҥ, СЭКП-ниҥ XXVI съездизиниҥ делегады «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң директору И. П. Гончарюктуң ажыл-ижи-биле таныжар бис. Күш-ажыл кижини өрү тыртып, сорук киирип, каастаар — очерктиҥ алыс утказы ындыг. Коммунист хамыктың мурнунга чоруур, массаларны эдертир — партия Уставының бир негелдези ол. СЭКПниҥ XXVI съездизиниҥ делегады, коммунист И. П. Гончарюк ону шиҥгыы күүседип чоруурун ооҥ амыдыралындан илдең» — деп журналист көргүскен. Чедиишкиннер-биле кады очерктө четпестер база бар деп бодаар мен. Автор маадырның күзел-бодалдарын чыыртпайн барган. Совет кижи бүрүзү, ылаҥгыя удуртукчу коммунист күзел-бодалдыг, соруктуг. Күзел дээрге кижиниҥ иштики шынарының база бир онзагай талазы-дыр.

Журналист Күулар Аракчаа «Малчын болуру — бедик харыысалга» деп очеригинде хойжу, коммунист Оолак Григорьевич Кечил-оолдуҥ ажылчынын, дагдыҥнан хераан дамчыштыр ооҥ мөҥү-шынарында төлептиг үүлдерни көргүзүп турар. Малчының харыысалга дугайында бодалдарын ооҥ чугаазындан билип алыр бис. Бөдүүн хойжу кижиниҥ медерелиниҥ бедиин автор чедимчелиг көргүскен. Ынчалза-даа мурнакчы хойжуларның келир үеде план, хүлээлгелерии, соруглазын көргүспээн. Ол ук очерктиҥ четпес талазы деп бодаар мен.

Чогаалчы Леонид Чадамба «Тожуҥуң Доҥчурбаны» деп очеригинде ивижи Доҥчурбаның амыдыралын, ажыл-ижин, күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн, санал-оналын көргүскен. Ниитизи-биле ону чедимчелиг деп бодаар мен.

«Улуг-Хем» альманахтың бо дугаарында коммунистер дугайында очерктер кол черии ээлеп турары өөрүнчүг. Коммунистер, мурнакчылар дугайында чугааны ам-даа уламчыларын күзеп каалы. Күш-ажылчы мурнакчы кижилериниҥ амыдырал-чуртталгазын, күзел-бодалдарын, ажыл-ижиниҥ чажыттарын чечен чогаал дамчыштыр номчууру черле солуп болгаш ажыктыг.

С. ОЮН.

СВЕРДЛОВСК. «Уралэлектротяжмаш» завод улуг гидрогенераторлар болгаш өске-даа электрилиг агрегаттар бүдүрелиниҥ ангыда «Урал» деп пылеесостарны база кылып турар. Чыл санында ук бүдүрүлге садыг четкилериҥе олардың 150 муину чорудуп турар.

ЧУРУКТА: улустуҥ хереглел барааннар килдизиниҥ инженер-конструкторлары Б. Д. Дубневский биле Л. Ю. Булкина оларның чаа пылеесостуң конструкциязын ажылдап кылып турары.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ныҥ фотохрониказы.

ӨРГҮН ЧОННУ ЭРГИП ЧОРААШ...

Хүн орайтаксай бергөн боорга, далаш-биле шин, концерт көргүзүп киирптивис. Олар дооступ чорда мал-маганның кежээки ыдылга-саалдазы эгелээн. Чоруур дээрбиске ынаттайн, кино көргүзерин улус чир-шоң дүжүп дилей берген. 5-6 кино-чурүктарыысты үндүрерге, дак адар түве болгай. Чоогунда аалдар мал-маганын ыдып, саап алырга, Сепди акывыс «театрын ажылдыкаш», ажыдап эгелээн. Хорлуг биле мен бодувус үеченгевис урутлар, оолдар аразынга олурупкаш, кино тайылбырлап берип орган бис. Кезек болганда эжим, согайнайнып ора, тура халаап, чорүй барган. Үйгута черле пат кижи, эртен суг арай деп оттуруп алыр.

Мен чаа өөрүм аразында тайылбырлаттынып артып калдым. Бичии болганда ырак эвесте өгден:« Долгар, дуймаларың чанынга кел! Мен кино көрейн» дээш хөрөөжен кижи үнү дынналган. Чапымга олурган торгу тоннуг, чүтаакыр, каткыжы уруг туруп келгеш, «Анчыын ай, кижи олуртпас» дээш, туралы-тура чок түве дег, хая көрүү-көрнү базып чорупту. Ам чиктивис сүргей, түве-даа чүтаалаар, айтыыр кижи чок апардывыс. Мен кезек олургаш, өөрүмнүк удуп чыдар өөнче балыптым. Кирип келиримге «арын кызар» түве аная болган.

Чонзада-ла мени чаптап, харын-даа эргелеп чораан угбаларым «келиниг болдувус» дишкеп, мени «чараш кыс чанынга орган» дижип, озоп-баштап, катка-хеп-биле шупту кыжырып эгелээн. Харыылаар чай кайда боор, шуптузу-ла менден улуг угбалар, акылар болгай, 16 хар чеде берген, бригаданың ареэ үүрүнүң даргазы-даа болзумза, оларны хүндүлеэш, ыядыл човаап, арнын ивижиниҥ, нуулактарым ыылнайнып келген.

Эртенинде сестип туруп келдим. Чанан боош, дүүн мээң кырымга дирелип келген «шуурган» соксай берип-тир. Өөрүм мээң дувүрээнимни, ыяткапымны көргеш, эпчоксунгаш, соксап наан түве ийикпе. Кёлгеҥ чоп-биле байырлашкаш, Кызылывысче чоруууру-биле машиналарывыска олуруштувус. Демги хайлыг «шуурган» база эгелээн. «Дүүнгү уруун дуу тур, байырлашкаш, холуң тут!» сут-суг дээш-ле барганнар. Мен ынаар көрүксеимзе-даа эгенгеш дидимээп мен. Берге-ле чораан.

Орукка омак-хөглуг, дөө черге егдекпедип, онгул-чиягилге ойбаннадып, чиртилелдир ырлажып, чиилелдир каттыржып чораап. Кызылга халдын кирип, келдивис. Ийи-үш кижиден оскелеривис бот-бостукун болгаштып, барык шуптувус школавыс интернадынга келдивис. Концерт белеткеп турзувусса-даа Төп Комитеттиҥ пленумунга көргүспээн бис. Пленум дүшкүүрлүг болган. Чамдык күүрүе, чазак ажылдакчылары албан-дужаалындан дүжүртикеп мындыг түве. Ынчангаш-ла концерт болбаан боор.

ӨРГҮН ЧОНГА, ӨӨРҮМГЕ—ЧЕТТИРДИМ

Кандыг-даа кижиниҥ амыдыралынга эки салдарлыг болуушкуннар турар. Менээ ындыгларның бирээзи 1938 чылдагы культура бригадазы болган. Ынчангаш элээди оолду мени ол бригада культурага хамыкшыдып, күш-ажылчы амыдыралдың оруулче киирген. Чону-биле харылзажыр, оларга бараан болур деп түве кандыг болурун баштай оон билип эгеледи. Ол даарге чонга бараан болгаш, оон харыысынга оларның амыдыралчы байлак дурикулгалыштан, эки үүлдерни бодунга сиирип алыры болур чорду. Өргүн чонум, ергип чораап, оон ураа-мерген, ажыл-ишчи хөй эки түүдерни билип алган мен. Ол мээң ажыл-амыдыралымга төттүмес байлак боон арткан.

Ураа-театр салбыры эки-ле салбыр түве. Салбырывыс баштыҥчы башкызы М. Муҥаук турду. Чүгле бо бригадага чораапчар эвес (ындыг бригадалар хөй удаа үнүп турган), салбырның бүгү сургуулдары бир демнит, бот-боттарын деткижер, улугларын хүндүлээр, бичилерин хайгаараар, чаптыг иениҥ урутлары дег, пайыралдыг турдувус. Аҥаа чижек бо. Ол-ла чылдың күскээр кыжын Таиды районга концерт көргүзүп чорда чадагай машинага соокка алышкаш, эмиелгеге чытиан мен. Саиттэрка келгеш, «Сени даштың улус хереглеп тур» дидир-ле. Эжик аксыиче кылаштай боорвиске будун салбырым сургуулдары шупту бо... Каратары кыскылай бергизээн. Мени көрүп каап, угбаларым үп салып ыглашкап, акыларым каратарының чаптарын чоткап, каттыржып эгеледи. Кайган калган мен... Херектиҥ ужуру частырыгга боон-тур. Ол эртен башкывыс эмиелгеже телефон долгаап, меҥи кандыг чыдарил деп айтырарга «бо дүне чок апарган» деп, бир-ле хөрөөжен кижи харылзаан түве-дир. Оон-на хамык түве хайның үнгеидир.

Бригадага өөрүм-биле кады чораап, коллектив деп чүл йнаа канчаар ажылдаарыл эп-пайырал, эки, коллективпе дөөш сагыш човаарын, олорның ат-алдарын хүндүлөөрин чон-биле канчаар харылзажыр, чаагай сеткилдиг, долгуу-биле кады харылсалгалыг, нетелдеглиг болуруи, бичиидээ бол, өөрөниҥ, билип алган мен. Мээң өөрүм эки кижилер. Оларның хөй пурузуу ол-ла ажылында ааы есте черлерде чонуҥа телептиг бараан болуп, аныяк есиентө үлегер-чижектиг, алдар-аттыг, ачы-хавыдалыг, эрес-соруктуг ажылдап чорду. Хөй кезии пенсияже үзээ-даа, чогаадыпчы ажылын уламчылап, кайгамчыктыг үре-түҥнелиг ажылдап чорлар.

Бистеи чарлып, мөҥүп калган өөрүвүстүҥ-даа овур-хевири мээң карактарымда чуруттунуп артып калган. Лопсан-Кенден башкывыстың (ынчан 22 харлыг турган) оожум будунгүү, бедүүн чаңы, бедик культуралуу, угаанглыг-сагыштыры, чонуубиле, бистер-биле аралажып, ажылдап билири сагыштa мөҥге арткан. Оон чараш ак арны, оожум болгаш хүүмүзуруглуг арны, таваар чивеҥээр карактары, сырый кара кирбиктери, чараш хаваа болгаш омак бажыңын дыдыраасымаар кара дүктери безин, кижиге ынакшыл сеткилдя арттырбышаан, бо хүннерге чедир сагышта чуруттунуп чоруур боор-дур.

Амыдралче оожум шиглээп, ажыл-иш-биле чолуу холбаан өргүн чонумга, бригадага кады чораап өөрүмге өөрүп четтиргенимнии чылыг сеткилин кезээде кадагалап чоруур мен. Ынчангаш бо сактышкыл-очерки биижип берген ужурум ол.

С. ЧИГЖИТ.

Ч а а к и н о

НАЙЫРААЛДЫҢ БЫЖЫГ ДОҢУ

Аныяк салгакчыларны патриотчу ёзуга чаҥчыктырып кижизидеринге уран-чечен киноиуң ролю улуг. Доктаамал хөгжүп сайзырап турар совет кино уран чүүлүгүе эрес-маадырлыг чоруукче аныяк өскенни кыйгырып турар бедик идейлиг кино-чуруктар бисте дей. «Чапаев», «Щорс», «Пархоменко», «Лазо» болгаш өске-даа маадырларлыг совет киноларны көрүкчүлер ам-даа сеткилханып көөрлер. Черле ынчаш хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында болуушкуннарга тураскаатқан киноларны кымдаа онза сонуургаар.

Республиканың экраиларында чедиишкиниг үнүп турар «Шуптузуп бодувуска» деп ураи-чечен кинону сонуурган көргеш, моон дугайында өске бүгү көрүкчүлер-биле кады ниити өөрүшкүмүү илередир бодадым. Чогаалчы Б. Воробьевтуң «Котомари чанында чалгыг» деп хөйге билдингир тоожузунга үидешилээн бо солун кино база-ла кижизидилгеже угланган уткалыг. Кайдыг-даа бергелерге торулбас, кажан херек апаргапда амытының чүмү-биле бериптер, мындыг боду бүткен дидимнерии чүгле улуг совет Төрээн чуртувус кижизидип шыдаар.

Дайзыииың тылынга берге аймылдыг даалганы күүседир дээш тос-ла санныг далайжы дуюкаа чедип кээр, олар немептериҥ чажыттыг черлериие биллиртпейн киргеш, суг кырындан ужуп үнер самолёттарын база ында биллиртпес кылдыр таарыштыр тургускулаан аар үгер-бооларыны буза тепсинкеш, ол хая-даштыг ортулукче баар десантыларга оруктуу ажыдып бээрлер. Бо даалга берге болгаш эң харыысалгалыг дээрзин далайжылар баш бурунгаар билирлер, тос оолдарның чангызында коргуп сүртевээнер. Олар шуптузуу онзашкап даалгазың төнчүзүиге чедир күүседип четтигиптерлер: мында бир солун чүве болза, кажан бир эжи балыглапы бээрге, өскези оон орнуи эзлептер азы бот-боттарын деткижип турарының ачызында ол берге, чажыт даалгазы күүседип шыдааннар. Кажан эгиннер кожа чорда, дайзын коргунчуг эвес, бо дугайын «Шуптузуп бодувуска» деп эпос-маадырлыг кино хереглээр.

Бистиҥ чаҥгыс чер чурттуувус Алексей Ооржактың күүсеткеи ролю база-ла белеи эвес, ол улуг матрос дужаалдыг Мунко Лапчуйнуң маадырлыг ролюи хандыкшылдыг ойнаапы көрүкчүнүң кичээнгейии хаара тудар. Ада-чурттуң Улуг дайынының интернационалчы ыйнаралдың бижыг доҥуи бистиҥ аныяк артизивис чедимчелиг көргүзүүп шыдаап. Мунко Лапчуй (А. Ооржак) улуг лейтенант Баландинниҥ дужаалын ёзугаар фашист таиныылды аваангыр чок кылып узуткаан.

Каш-ла санныг дидимнериҥ шыдаанының чазыды чүдел деп айтырыг көрүкчүнүң мурнунга тургустунуп кээр. Хамык ужур совет мөзү-шынарда, ылаптыг белеткелде, совет Төрээн чуртунга хары ыиаанда, берген даҥгыразига бады-бижыг шынчыында болган. Ынчангаш совет дайынчы кижи кадыг-бергелерге таварышкаш, кажан-даа ойга дүшпезии маадырлыг кино тода бүзүредип турар. Ук көөрүн эң күштүг талазы чогум-на ында доннаттынган.

Ынчангаш көрүкчүлерии өмүнээзинден кивонуң тургускан режиссёру Евгений Шерстобитовка болгаш тургузукчу оператору Михаил Черныйга өөрүп четтиргенимии илередиттим.

Мергежилдиг аныяк артист Алексей Ооржакка моон соягаар-даа чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болуруи күзевес арга чок.

С. САНДЮ,
көрүкчү.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзии ёзугаар **алырга**, бөгүн республикага шокар бүлуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынның хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 15—17 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 16—19 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

СЕНТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Заим кудумчузунда бажың» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан) 21.00, **«Хууда амыдырал база аас-кежик»** 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро—макгые толу» 9.30, 15.00, **«Байырлыг, көгө-бугалар!»** 11.10, 13.10, **«Кайда сеп, ынакшылым?»** 16.40, 18.30, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуптузуп бодувуска» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Куда дүжүрер хүнүү тодаргайлаар апаар» 18.30, 20.30 шактарда.

КАИ-ниҥ дыҥнадыы

БЕТИҢЕРДЕ УРУГЛАР БАР

Бо чылдың август 15-тен сентябрь 15-ке чедир «Кичээнгейлиг болунар — урутлар!» деп Бүгү-авиилел рейдизи эгелеп. Оон-биле холбашгыр бистиҥ республикада ол рейд база чоруп турар. Рейдиниҥ үүсээзиии ынчаар доктаатқан: база таварылга эвес: бо үе урутларыҥ болгаш адаиелериҥ өөредилгеге сөөлгү белеткелиниҥ хайнышкынгыныг үеии, лагерьлерге, поход-тарга дыштаның алгаш келген урутларның көрген-билгеи түүлдерии сонуургадып, бодуҥчүр үеии, школаларже өөреииҥ баар оруктарын эки билии алырыҥың үеии. Олар чай дургузуида ол оруктарындан чардыкпаш, арай узамдыга бергизээп, а бирги классчылар ол оруктар-биле ол башчай-ла чоруп турар болгай.

Үстүиде байдалдарны барымдаалаап. Бүгү-авиилел рейдизии организастаап. Ол дээрге «Бетиҥерде, муриуларда, азы чанныларда урутлар бар, оларны хайгаарадар, кичээнгейлеп дээш улуг кижилерге сагындырыт, урутларга оваарымчалыг болунар дээш чагыг-дыр. Ынчангаш бо рейдиии чорударынга милдиии, чырыдыыпкыл, культура, хөй-ниити организацииилар алкылдакчылабиле кады бүгү улуг кижилер болгаш урутлар боттары база гяржии турар.

Чоруп турар рейд-биле холбашгыр кудумчуларның чадаг кижилер кежер черлерии чаартып, орук демдектериниҥ байдалдарын хынап турар. Бо үеде онза кичээнгейии школалар болгаш албан черлериниҥ чоогунда оруктарын, кудумчуларын байдалынче угландырып, аиаа тереддер болгаш еске-даа хөйиилги идепкейлиг киришее эки. Өөредилге эгелээпиии баштайгы хүиериидеи эгелээп, орук шимчээшкиниии аиаан инспекторлары школалар чоогунга дежурныйдап турар. Ол чорук эгелээ, үстүкү-даа класстарның өөреиичилериии кудумчуларга чоруурунуң чурумун сагыырын эскижидер. Бир эвес аныяк инспекторларның ындыг отряды чок школалар бар болза, оларны дарый тургузар херек.

Бүгү-авиилел рейдизиидеи школачыларга болгаш урутлар садтарының улуг белүктериие кудумчу шимчээшкиниҥ дүрүмнерии өөредип көрдүиеи болгай. Сентябрь айда амдыызында чылыг турда, ол өөредилгеии даштыгаа чорудуп болур арга бар. Ынчангаш школалар, садтар чаныига өөредилгее аажылгаар демдектерии, шыйгыларыиы кылып алырынче ол албан черлериниҥ администрациялары сагыш салыр ужурлуг.

Т. ДЕМҢКИНА,
КАИ инспектору.

СЕНТЯБРЬ 8-ТЕН 10-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шинчээшкин. 9.05 — «Чаш чылдары». Л. Кассиль—«Кондиут болгаш Швамбрания». 10.00 — Г. Доницетти — «Лючия ди Ламмермур». Фильм-опера. 11.30 —«Ыяштың ырызы». Телефильм. 11.40 — Медээлер. 11.45 — 14.15 — Чапсар. 15.15 — Медээлер. 14.35 — Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнер программазы: «Бурунгу Эрфурт хоорайның овур-хевири» (ГДР) ,«Аътты кижи ам база халдыл орган» (БУР), «Октаргайже орук» (Куба). 15.25 — Уэустуҥ аялгалары. 15.40 — «Бистиҥ-биле, бис дег, бистеи артык ыыл». ГДР-деи дамчыдылга. 16.40— Дм. Шостакович. «Степан Разинии шаажылааны». Шүлүглел. 17.10 — Суг спортунга Европа чемпионады.

КЫЗЫЛДАН

17.25 — «Меҥгүн-Тайгаиың сигенчилериҥе тураскаатқан дамчыдылга». 18.30—18.45 — — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канадаиың кубогу». Финлидиияның шилиидек командазы — ССРЭ-ниҥ шилиидек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канадаиың кубогу». Канадаиың шилиидек командазы — Швециияның шилиидек командазы. 3-кү үе. Канададан дамчыдылга. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30—23.30 — «ССРЭ-ниҥ улустуҥ артизи И. Богачева биле орус улустуҥ В. Андреев аттыг оркестриии концерти.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Томскиниҥ угуладары». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Шыдыраа школазы». Шыдыраа ова-дайы дээш демисел. 2-ги дамчыдылга. 12.40—Ботаника. 5-ки класс. Үиүтпериҥ ужурдузазы. 13.00— А. М. Горький. «Улус холугга чораашым», «Мээң университеттерим». 13.45 — «Башкыныҥ экраны». География. 7-ги класс. ССРЭ-ниҥ географтыг байдалы болгаш кызыгаары. 14.15 — Тоолчаан чугаалар. 5-ки класс. 14.50 — «Башкыга музыка кичээлии». 2-ги класс. 1-ги дамчыдылга. 15.50 — «Норильск». Документалдыг фильм. 16.00 — 17.25 — Чапсар.

МОСКВАДАН

17.25 — «Звездочет». Тележурнал («Орбита-3»). 18.10— — Корей Улус-Демократтыг Республиканың артистериниҥ күүселдези («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 —Марк Твеи Интервьер-биле чугаа». Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Көдээден дамчыдылга». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Бөрүлер аразында чааскаан». Хөй сериялыг ураи-чечен телефильм. (Болгария). 2-ги сериязы.

СЕНТЯБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шинчээшкин. 9.05 — Мультфильмнер программазы. «Угаан-сарыыл чок бораҥкөпеш», «Леопольд моортайның өжээн негээшкини», «Огиии». 9.35 — «Орлёнок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниҥ Москва хоорайның № 397 школазының башкызы, Октябрь Революциязы орденниг эдилекчизи Л. М. Чистякова-биле ужуражылгазы. 10.35 — «Кино аиы-чоруктар клуву». 11.35— Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы. 15.25 — К. Хачатурии. Виолончелиге болгаш фортепиаиога сонзага. 15.45 — «Горииктер, харыылаҥар!». 16.15 — «Орус чугаа». 16.45 — «Аныяктарның адрестери». 17.45 — «Эртем дугайында». 18.15 — «Хөглүг аллагар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Болгар улустуҥ национал байырлазы — Хосталга хүиүвде. Болгар Улус Республикаиың телевидение программазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —«Свешииков». Документалдыг телефильм. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.10 — «Литературулуг номчулгалар». О. Уайльд. — «Бердиген аиыу».

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Эрги Таллиниҥ дугайында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10— «Силерге, ада-иелер!» 12.40 — Ниити биология. 9-ку класс. Улус ажыл-агыйының биологииҥ ужур-дузазы. 13.55 — «Башкыныҥ экраны». Зоология. 7-ги класс. Хөй-дааииыг.тыр. 14.20 — Музыка. 4-ку класс. Н. А. Римский-Корсаковтуң «Салтан хаан дугайында тоол» деп операзы. 14.50 — Демьян Бедный — революциилиг ыраажысы». 15.45 — «Хуииуң чемижи». Телефильм. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Ыры чуруп тур мен». Фильм-концерт. 17.15— «Петя деп койгун болгаш илбилиг рояль». Ойнаар-кыстар фильмии. 17.30—«Долженковтуң шоолу». Телефильм. 18.00 — «Кызыл болгаш кызылчылар». 18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — Суг спортунга Европа чемпионады. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Ырак болгаш чоок ыры». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Бөрүлер аразында чааскаан». Хөй сериялыг ураи-чечен телефильм. (Болгария). 3-кү сериязы. 23.00 — 00.05 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» — ЦСКА. «Торпедо» стадиоидан дамчыдылга.

СЕНТЯБРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шинчээшкин. 9.05 — «Горииктер, харыылаҥар!» 9.35—«Ойииде эвес экзаменшер». Ураи-чечен фильм. (Болгария). 10.45 — РСФСРниҥ фольклор ансамбльдериниҥ күүселдези. 11.35 — Медээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Чер кырында кижи». Киноирограмма: «Чаартынган черлерде», «Академик В. Н. Ромеслоиуң кызыл-тазы», «Булуттар адаанда кур чер». 15.25 — «Шыдыраа школазы». 15.55 — «Эстония» театрда дээрги Тийт Куузик». Музыкалыг телефильм. 16.25 — «Дагдыныкчы». Тележурнал. 16.55 — Суг спортунга Европа чемпионады. 17.10 — Молдав ССР-ниҥ Бендеры хоорайда торгу комбинадының Культура бажыңының ырыиын болгаш танцыиың «Приетеиил» ансамблиниҥ концерти. 17.45 — «Мурнакчы дуржулга — бүгү улустуҥ чедиишкиии».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Мал чемииии белеткелиииҥ хүи демдеглели». 18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канадаиың кубогу». Канадаиың шилиидек командазы — ССРЭ-ниҥ шилиидек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 Футболга делегей чемпионадыиың шилилге оюиу. ЧССРиҥ шилиидек командазы — Уэльстиҥ шилиидек командазы. Прагадан дамчыдылга. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35—23.55 — Бокска ССРЭ чемпионады. Финал.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Маргылдаанның башкарачызы». Телефильм. 12.10 — «Бистиҥ садывыс». 12.40 — Музыка. 6-гы класс. Композитор-тоолчу И. А. Римский-Корсаков. 13.10 — Школа болгаш ураи чогаадылга. 2-ги дамчыдылга. 13.50 — «Башкыныҥ экраны». Зоология. 7-ги класс. Хөй-дааииыг.тыр. 14.20 — Музыка. 4-ку класс. Н. А. Римский-Корсаковтуң «Салтан хаан дугайында тоол» деп операзы. 14.50 — Демьян Бедный — революциилиг ыраажысы». 15.45 — «Хуииуң чемижи». Телефильм. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Мээиде дугайында бодалдаро». Документалдыг фильм. 18.10 — «Херөөженнериҥ чиик платьезии чаартыры».

МОСКВАДАН

18.15 — «Орус оюинар». Мультфильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Хосйлу болгаш хулээлге». 19.10 — Чарлалдар. 19.15 — «Моцарт... Георг Отс». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.40 — «Өг-бүле дугайында бодалдар». Телефильм. 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Стракошка моортайның бодан тыпаан түүлдери» Мультфильм. 20.15 — «Чоокку Чөөп чүк: сагыш-сеткилдиг аарыг. дүүрээзии, идегел». Документалдыг фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —22.50 — «Бөрүлер аразында чааскаан». Хөй сериялыг ураи-чечен телефильм (Болгария). 4-кү сериязы.

Редакциияның адреси: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амылыралдың болгаш совет тургузуг килдистериниҥ 2-37-13, пропаганда килдизиниҥ 2-31-75, культура килдизиниҥ 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниҥ 2-21-47, үлетпүр килдизиниҥ 2-31-75, чагаа килдизиниҥ 2-41-27 информация килдизиниҥ 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериииың 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефоиче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1521

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Ном үндурер чер, полиграфия болгаш ном садыныҥ херектериниҥ талазы-биле эргелелиниҥ типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01474.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 210 (11708) | 1981 чылдың сентябрь 9, среда | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 көп.

ЧЫЛЫГ, АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ БАЙДАЛГА

Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиптине секретары Ле Зуанга алдар болдурган дүштеки шайлалганы СЭКП Төп Комитединиң омуннээниден сентябрь 7-де Кремльдиң Улуг Ордузунга кылган.

Ле Зуан-биле кады ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы То Хыу, өске-даа вьетнам эштер келген.

Совет таладан шайлалгага Л. И. Брежнев, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СССР-ниң министрлери, СССР-ниң күрүпе комитеттериниң даргалары, албаныйы өске-даа тускай кижилерни келген.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, СССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев шайлалгага чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Ле Зуан!
Хүндүлүг эштер!

Бөгүн бисте Вьетнамның хүнү деп чугаалап болур-дур. Эртеден эгелээш элээн хей шактарның дургузунда чугаалажышкынганы кылдывыс. А база катап вьетнам оңүктериве-биле ам албаныйы эвес байдалга — дүштеки шайлалга столунуң артынга чугаалажып турар-дыр бис.

Чугаалажышкының а р ны ң түнелдеринге сеткил хамыжышкының хамыктың мурнунда илергейлээр бодай-дыр мен. Амгы үениң сорулгаларының дугайында бистиң билиңнишкинивис, келир-үеге хамаарыштыр үзел-бодалдарывыс карышпайн турарын чугаалажышкынар бадытыкаан. Ол билиңнишкинивис болгаш үзел-бодалдарывыс— бир домей.

Болган чугаалажышкынпарда кандыг-даа чамык чүве чок. Совет-вьетнам кады ажылдажылганың перспективтиг айтырыгларын чугаалажып көрдүвүс. Даравазында чылдарда ол кады ажылдажылга бүгү-ле адыгларының аяы-биле калбарар. Вьетнамга социалистиг тургузуушкунуң Совет Эвилелиниң деткимчези улам күштелир. Вьетнам оңүктериве бодунуң байлак курлавырларын улам эки болган долу ажыглаар чылдыр оларга дузалаар бис.

Ырякы-шөлүзүн эвес амгы үеде делегей айтырыгларыңче чогуур кичээнгейни утландырар болганывыс черле бе-диңгир.

Даштыкы политикага бистиң шиитп сорулгавыс— ол дээрге тайбың бүгү кижилерге тайбың, идегелдиг, чөптүг болган бүдүмбе тайбың дорт-зин эш Ле Зуан-биле чугаалажышкынынар-даа, чөөрта чаа Крымга болган ужуражышкынынар-даа тодаргай хереглелип турар-дыр.

Ындыг тайбыңны чедип алыр толээде, чүгле эки сөстер эвес, харын-даа боттуг ажыл-херектер, өске күрүпелерниң эриктери болган эрге-ажыктарын херек кырынга барымдаалап көөрүнге белеп болуру чугула херек болуп турар. Маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажышкынынар столунуң артынга шиитпирлээрин шыдамнакай дилеп тывarын билири база пегеттиниң турар. А «туттуунуң шыдажыр болгаш бот-боттарын дыннажыр чорук» дугайында тө...ттывышаал, онүк-чөптөзүн, шаптырыглыг политиканы, оон иштинде чөпсегелиишкинивис талазы-биле харыүгла чорударым — ол дээрге, илетиннее чорукту болдурарым, тайбының чидавыннарын бекиниалыры-дыр.

Бүгү өскелерден артык күштүг болур сорулганы салыры, делегейге тергиндээрин оралдажыры — ырак эвес эртнең төөгүге база бар турган, ындыг оралдажышкыннар чүүн-биле доозулганы эки билдингир болгай.

Ынчаарга Совет Эвилели, бистер шериг талазы-биле артык күштүг болурун кажандаа оралдашпаан бис, оралдашпайн-даа турар бис. Бодувустун Төрээн чуртувустун айыл чок чоруун, бодувустун өңүктеривистиң аймыл чок чоруун идегелдиг камгалаар дугайында сагыш салыжыкшынган аңгыда чүү-даа кылбайн турар бис, кылыр деп-даа бодавайн турар бис. Боо-чепсектиг таа, улам аймылдыг хевирлерни бүдүреринден ойталаарынче Совет Эвилели үргүлүг кыйгырып турар. Ынчалзажок дараазында чүүлдү бүгү-ле харысалга-биле чугаалап каайн: АКШ-тың болган НАТО-нуң өске-даа киржикчилериниң холушка ындыг хевирлиг боо-чепсектерни тыптып келирин херекке албайн барып шыдавас бис. Ындыг боо-чепсектер оларга тыптып келир болза. Совет Чепсектиг Күштер ол боо-чепсектерге удур тогуур чепсектерлив болур.

Бистиң партиявыстың XXVI съездизи 80 чылдарда Тайбыңның калбак программазын кодурген. Совет санал-дар бүгү чурттарның алдезинге кыздынган, ол саналдар Азияга база долу хемчээлдиг хамаажыр. Чогум-на Азияга тайбың база онза чугула болуп турар. Чоңнуң кижи бүрүзүнге онаалтыр национал овузга Азия чурттарының хей түрүгүүлүнде дыка чаңыс дешпелдиг болуп турар. Азияга соксаттынмаан эрги чоруулдээлерге баа төрүлгөлер немежип турар. Мурнуу-Чөөн Азияның кырында эки эвес шүүрган хадыг турар. Империализмниң болган гегемонизминиң күштери Азияга мөңүм-шөлүзүн болур чоруктан коргуп турарлар.

Азияның эң улуг күрүпезинии — Кыдаттың удуртукчулары делегей байдалын бакшыраар ышкаш ындыг буянныг эвес херекке чүртүүнүн күштерин чарыгдап турарын халаптыг-дыр. Азияның чурттарын содаалаттырарын ыдат чагырыкчылар оралдажып. Совет Эвилелинге, Вьетнамга, социализмниң делегейниге өжүктен политиканы чорудуп турар. Бирги эээлгелеге—кыдат үлүстүн бодунга халаптыг болуп турарың база катап чугаалап каайн.

Пекинге чоруттур Азияның хей күрүпелерн чаагай кожазөбөз бүжүт харылзаалар дээш туржуп турар. Олар Вашингтонуңун салдарынга база алыспайн турар. Хамаарышпас амыдырал-биле чурттаарын олар күзеп турар. Ындыг турушту чүгле хүндүткээр апаар. Тайбыңны болгаш хосталганы күзеп турар чүгле Азияның үлүстары ооң ээлерге болуп шылаар. Оларның ишкиги херектерине, оларның амыдыралчы эрге-ажыктарынга даштыкының кандыг-даа холгаарлаашкынын олар хүлээп көрбес эртелиг.

Индияның, Индий-Кыдаттың чурттарының, Азияның өске-даа бүгү күрүпелериниң делегейге салдарының өзүлдезинге, делегей политиказынга оларның ажыл-чорудулгалыг киржилгезинге байыр чедирип турар бис. Лаос-биле болгаш Кампучия-биле дем-пежин алгаш, бүгү Мурнуу-Чөөн Азияны тайбыцнын болгаш быжыг турушту чогумчалыг чоруктуң зопазы болдурар дээш Вьетнамның чүткүүнге байыр чедирип турар бис.

Делегей политиканыңга-дээ өске-даа херектерге коммунистер аңгы талазы-биле туруштарны эдлеп турар. Олар ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын, улустарның эрге-ажыктарын илергейлеп турар. Олар чогум-па ынчангаш чавырлышкын дээш, боо-чепсекти дүжүрер болгаш бүгү улустарның аразында тайбың кады ажылдажылга дээш туржуп турар.

Бистиң эргим адчывыс, вьетнам коммунистерниң шылгарангай удуртукчузу, интернационалчы-ленинчи эш Ле Зуан дээш:

Акы-дүмэ вьетнам үлүс дээш; ооң буянныг болгаш маадырлыг чоруун бүгү делегейге чугаажок хүлээп көрүүн дээш:

Совет-вьетнам быжыг пайырал дээш;

Чер кырынга тайбың дээш! кундагаңы көдүрериң саналдан тур мен.

* * *

Эш Ле Зуан харыы сөс чугаалаан.

Эш ЛЕ ЗУАННЫҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежнев!

Эргим эштер!

Вьетнамның Коммунистиг партиязы биле Вьетнам Социалистиг Республика мархсизм-ленинизмге болгаш социалистиг интернационализмге үндезилээш, ССРЭ-биле акыдүмэ ыйыралды болгаш бүгү талалыг кады ажыллажылганы быжыглаар дээш чайгылыш чок түрүжүп турар. Совет Эвилели-биле сырый каттыжышкын вьетнам улуска бирги ээлчегдиг чугула үүлдүн фактору, төрээн чурттуң камгалалыңга болгаш тудуушкунуңга үлегелдиг магылылал болуп турар. Бистиң пайыралывыс болгаш кады ажылдажылгавыс үе-шагнын шылгалдазын тудуп эртпеп, дыка хей тодаргай ажыл-херектерде илергейлеттингеп.

Эрткен чылдарда, ылаңгыя Пайырал болгаш кады ажылдажылга дугайында вьетнам-совет керээге ат салганының соонда бистиң партияларывыстың болгаш күрүпелеривистиң аразында акы-дүмалышкы сырый каттыжышкынның харылзаалары улам быжыг апарган. Вьетнамның болгаш Совет Эвилелиниң аразында бүгү талаларда харылзаалар чаа чадаже келүрүлген. Бистериниң аравыска болган санал-оналдар солчуушкунуңун хайгамчыктыг түнелдери ВСР-нии болгаш ССРЭ-ниң аразында бүгү талалыг кады ажылдажылгага чаа улуг аргаларны ажыдып, бистиң бүгү партиявыска, бистиң бүгү чонувуска оларның ВКП-ниң V съездизин төлептиг үткүүр дээш, съездиге хүлээп алдынар чугула шиитпирлерни амыдыралга чедиишкиниг боттандырар дээш демиселиге күүдүг идиг болуру чигзинг чок.

Ажок улуг дузаламчызы база Вьетнамга хамаарыштыр эскерлиг чок буянныг сагыш-сетки дээш Вьетнамның Коммунистиг партиязының, чазаавын болгаш чонуңун мурнуидан Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязыңга, улуг совет улуска, Силериниң бодуларга, хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежнев, база катап сеткилдин хамыындан өөрүп четтиришкин илередирин меңээ чөпшээрел көрүүдер.

Делегейниң амгы үедеги хөлүмчүг болгаш шарын байдалында тайбыңның болгаш социализмниң эрге-ажыктарыңга тааржыштыр социалистиг демократтыштырылгазының коммунистиг партияларының болгаш күрүпелериниң аразында чаңыс эң болгаш төөлелиишкинерни айландырары кажагызындан-даа артык чүгула болуп бар чыдар. Бистиң бүгүнгү чугаалажышкынывыс база ол негелдеге бүрүн дүжүп турар.

Пекинниң чагырыкчы бөлүктеринде реаксылыг болүк-биле сүлчээлежи бергеп. АКШ-тың империалистери баштаан империализм угаан-сарыыл чок неже-даа үүлгедиишкинерни кылыр чүве болза, туруп турар бәйдәлды өскертип шыдаар шинек оларда чок. Амгы үениң революсчу үш агымы чаа-чаа тиилелгелерни чедип ялбышаан, боттарының бурунгаар дешилгелиг шимчээшкинни чайгылыш чок уламчылап турары дүрүм ёзугаар төөгүлүг чайлаш чок чүүл болуп артар, а тайбыңче болгаш дүшкүүрүг чорукту чавырыштырарынче утланышкын үзүксоксаал чок болур.

Ол утланышкынны калбартып хөгжүдеринче оңза чугула салышкын СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң тайылбырлазны 80 чылдарга Тайбыңның программазы, ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Кыйгыры болуп турар, оларны делегейниң калбак хей-иннизин-биле үүлдүгүүнүп болгаш деткип турар болгай.

Лаос Улус-Демократтыг Республика-биле болгаш Кампучия Улус Республика-биле кады Вьетнам Социалистиг Республика Азияга бижыг болгаш чөптүг тайбың дээш, хамыктың мурнуида Мурнуу-Чөөн Азияга тайбың болгаш оожургалдыг чорук дээш чәйгылыш чок демиселди чорудуп турар. Оңу чедип алыр дээш бистиң улузувус улуг индий улус-биле, Азия диптиң өске-даа чурттарының улустары-биле найыралдың болгаш кадыг ажылдажылганың харылзааларын калбартырынче чүткүл салып турар.

Тайбың кожа-хелбээ догуинаашкынын, кайы-даа таланың хамаарышпас чоруун, ийи чурттуң бот-эргезин, бүрүн бүдүн девискээлиг турарын хүндүлээринин, маргылдаалыг бүгү айтырыгларны чугаалажышкынарның аргазы-биле шиитпирлээринин принциптиг-зинге үндезилээш, КҮР-биле харылзааларны чогумчударыңга ВСР белеп. Ынчангаш амгы үеде байдал таарымча чок утланышкында чоруп уламчылавышаан, ынчангаш ол дээш харысалга чүмү-биле кыдат талага онаажыр апаар.

Мурнуу-Чөөн Азияның айтырыгларын делегейниң ол райогунуң улустары шиитпирлээр ужурлуг. Ол айтырыглар Индий-Кыдаттың болгаш АСЕАН-ның күрүпелериниң ийи бөлүктериниң аразында дөрт чугаалажышкынынарның аргазы-биле, паштыкының холгаарлаашкыны чокка, Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарының аразында дүшкүүрүг чорукту чидиглендирериве болгаш удур туржуушкуну күштелдирериве углаңган Вашингтонуң база Пекинниң кара сагыштыг планнарынга шиитпирлиг удурланышкынның байдалынга шиитпиреттиниген туруп болур.

Эргим эштер!

Октябрь революциязындан эселээш, бистиң хүнивериске чедир чаа төөгүнүң бүгү чорудулгазы-даа, кижи төрелгеттиниң ооң дараазында бүгү төгжүллеп-даа тайбының бижыг талалыгы, делегей революциязының идегелдиг камгалакчызы Совет Эвилелиниң күүзүнүн өзүлдезп-биле сырый хелбээлыг болуп келген болгаш сырый хелбээлыг-даа болур.

Бистер оңу медерел билбишаан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан өндүр-чаагай сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарын, ССРЭ-ге коммунизмниң тургузар херекке, бүгү делегейге тайбың дээш, улустарның хосталгазы болгаш дешилгези дээш демиселге чаа, улам улуг тиилелгелерни чедип алырын совет улуска күүсеп тур бис.

Бистиң партияларывыстың болгаш улустарывыстың аразында улуг пайралдың болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганың чайгылыш чок төөгүддези база бижыгымышмыш дээш!

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүпезиниң шылгарангай удуртукчузу, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчы шимчээшкинниң шылгарангай ажылдакчызы, вьетнам үлүстүн үлүг оңнуу эш Леонид Ильич Брежневтиң кадыы дээш!

Совет партия болгаш күрүпе удуртукчуларының кадыы дээш!

Олуржуп турар бүгү эштерниң кадыы дээш кундагаңы көдүрериң саналдан тур мен.

* * *

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Ле Зуанның чугаалары үлүг хичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлеттиг адыш часкаашкыларны хей удаа үзе кирип турган.

Дүштеки шайлалга чылыг, акы-дүмалышкы байдалга болуп эртпеп.

(СЭТА).

Эштер Л. И. Брежнев биле Ле Зуанның ужуражышкынын

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ВКП ТК-ның Чингине секретары Ле Зуан-биле сентябрь 7-де Кремльге ужурашкан. Совет Эвилелинге ол чайыралдың аян-чоруун кылып келген.

Беседага киришкеннер болза:

совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның киллде эргелекчизиниң бирги оралакчызы О. Б. Рахманин, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, Экономиктиг харылзаалариың күрүпе комитединиң даргазының бирги оралакчызы В. Г. Морозов, ССРЭ-ниң ВСР-де элчини Б. Н. Чаплин;

вьетнам таладан — ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы То Хыу, ВСР-ниң Күрпланының даргазының оралакчызы Дау Нгок Суан, ВКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы Донг Нгак, ВСР-ниң ССРЭ-де элчини Нгуен Хыу Май.

ССРЭ-ниң иштики байдалын тодаралы көргүспүшаан, эш Л. И. Брежнев төптө болгаш черчерде партия организациялары коммунистиг тургузуушкинниң бүгү участоктарында бир дески болгаш бүзүрелдиг бурунгаарлаашкынны хандыраар талээде, политиктиг-организакчы болгаш идеологтуг улуг ажылды чорудуп турарын демделээн. Кол сорулга — экономиканы питенсфикастазы. Ол чорук улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын сайзырангайжымдарынче дохтаамал кичээнгей салырын, эртемтехниктиг депшилгеге идиг бээрин, кадрларның профессионал болгаш политиктиг белетселиниң деңнелин бедидерин, ВСР болганга болгаш бүгү-ле чүүлдерге шыңгыы камналганы тургузарын хүлээдип турар.

Экономиканы катап тургузар болгаш хөгжүдер талазы-биле вьетнам улустуң эрес-шудургу күжениишкинериниң дугайын, Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге калбарган белеткелдин дугайын эш Ле Зуан чугаалаан. Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинин моон мурнуидагы съездинге тодаргайлаттынган сорулгаларын боттандырарда 1979 чылдың февральда Пекинниң агрессиязының ужун, кыдат өңүк-чөптээлерни ойтур шаварыңче дыка хей күүтү чардыктырганы-биле дыка бергедээн турган. Ол-даа нарын байдалдарда вьетнам коммунистер, вьетнам ажылчы чоннар чурттуң экономиктиг күчүзүн өстүрериң, ниитилелдиң социалистиг үлезиниерин быжыглаарын чедип ап шыдаан.

Совет-вьетнам харылзаалар сан-даа, шынар-даа талазыбяле шапкын хөгжүп турарын Л. И. Брежнев болгаш Ле Зуан сеткил ханыышкын-биле демделээн. Партия болгаш күрүпе шугумнары-биле харылзаалар улгатканын. Экономиктиг кады ажылдажылганың хемчээли өскен. Социалистиг Вьетнамның камгалаңыр аргазын быжыглаарынга идиг бээрин Совет Эвилели улампылаан.

Ажыл-агыйжы улуг ужурдузалыг 40 объектиниң келгеп беш чылда ВСР-ге кады тударын боттандырарын талеилээн. Мурнуу-вьетнам шельфтен нефть болгаш газ тывар ажылдарны калбартып турар. ССРЭ-ге вьетнам баравшарны, ылангыя Совет Ыраккы Чөөн чүктүп болгаш Сибирьниң районнарынга иогааларын болгаш чиңистерни бээрин ыяа көөдедирин көргеп.

Социалистиг тургузуушкунуңи чизы-бүрү адырларынга ВСР-ге көргүүнүн турар даянгыт деткимчези болгаш дузаламчызы даэш СЭКП-ге, совет үлүска хаңы өөрүп четтиришкинни Вьетнамның Коммунистиг партиязының, бүгү вьетнам үлустуң өмүнээзинден эш Ле Зуан илергейлээн.

Ужуражышкын үезинде делегей байдалының айтырыгларын көргеп.

АКШ-тың милитаристиг политиказы, ол ышкаш Кыдаттың гегемонисти чүткүдери телеелейде, оон иштинде Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың нарыылдарынга чедирип келген. Вьетнамның, Лаостуң, Камучияның улустарының боттарының күжениишкиниерин тайбыңнаар, тургузукчу сорулгаларынга чүмү-биле тураскаадыл бараалгалар аргазы ам-даа чок болуп турар. Америк администрацияның деткимчезин ажыглаан Пекинниң дайызырак халдашкынынарны үргүлчү кылып турары оларның айыл чок турарынга кыжанып турар. Кыдат биле АКШ Индий-Кыдаттың чурттарынга улур политиктиг болгаш экономиктиг, бойкот организастаарын ораллажып турар болгаш ол сорулга-биле АСЕАН чурттарынга каржы ыйыышкынны кылып турар. Ынчаарга тайбың херээге өжээнишкек ындыг политика улустарның күзел-чүткүлдеринге улурланышкак болгаш бууран дүжери чигзинг чок.

Азияга айыл чок чорукту бызыглаары Азия күрүпелериниң иштп сорулгазы болган туруп ужурлуг дээрээге ССРЭ биле ВСР бүзүрелдиг. Оон-биле холбаштыр олар Индия-биле кады ажылдажылганы калбартырын чугула үүлгедүзүлүг кылып турарын, Индонезия, Малайзия-биле болган Азияның тайбынга ынак бүгү-ле чурттары-биле найыралдың болгаш кадыг ажылдажылганың харылзааларын тааржыштыр тургузарынга база бижыглаарынга белеп чорууп илергейлеп турар. Бир эвес Азия күрүпелериниң аразынга ёзулуг чаагай кожа-хелбээ харылзааларны тааржыштыр тургузар талазы-биле боттуг күжениишкиннерге Япония каттыжып харер болза, Азияда тайбының херээге харын үүлге ажыктыг болур ийик.

Социалистиг күрүпелериң делегейниң политиктиг байдалын кадыкшыдарынче утланган чайгылыш чок политиканың ыяы-бүрү күрүпелериңа харылсалгалыг политиктиг бөлүктери боттуг үнелээшкинниве үзүкүл, делегейниң чайгыннээн шиитпирлиг деткимчезин Ле Зуан илергейлээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ле Зуанның ужуражышкынын чоруктан хөрүмзүнден акы-дүмалчыкы байдалга эртнең болгаш чугаалашкан чайтырлар дугайлы үзел-бодалдарының бүрүн чайгыс эптин-биле тодаргайлаттынган.

(СЭТА).

Кызылдың бир дугаар автотранспорт бүдүрүлгезинде оң бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш алган социалистиг хүлээлгелерни боттандырарынга чоокшулаан чолаачылар эвээш эвес. Оларның аразында Кузьма Андреевич Фроловка удурткан чолаачылар бригадазы база бар. Дуржугалыг бригадирниң бригадазы социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп үнгүлээн. Мурнакчы чолаачылар В. В. Андреев, П. Н. Тараканов, М. И. Чумичев, П. В. Лобзин болган оон-даа өскелер үенн мурнап ажылдавышаан, октябрь, ноябрь айларның үлүүнде ажылдан турарлар.

Мурнакчы бригада бо чылдың эрткен сес айларында база чедиишкиниг ажылдаан. Бригадада сагылга-чүрүм үрээр таварылгалар барып чок, кижи бүрүзү бригадазының ажылыжи дээш харысалгалыг, төлептиг үлүг-хуузун кирипериве кызып ажылдап турар.

ЧУРУКТА: К. А. Фроловтуң бригадазындан чолаачылар (солагай таладан) М. И. Чумичев, В. В. Андреев болган П. В. Лобзин рейсче үнер мурнуңда.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БАЙ-ТАЛЧЫЛАР МУРНУНДА

Августуң совлгу он хонуунда мал чемнин белеткелиниң элээн немелде өзүлдени Бай-Тайга район чедип алган. Сиген белеткелиниң ниити планын ам 49 хуу күүсеткен азы 569,3 тонна сигенни белеткээн. Оон ынай 514 тонна будук бүрүнү чыгган, 72 тонна витаминниг сиген далганын кылган, 356 тонна сенажты салган.

Он хонуктуң түнелү-биле «Бай-Тал» совхоз районунуң ажыл-агыйлар аразында чарыштың бирги черин эзлээш, шилчинир Кызыл тукту чаалап алган. Ол совхозтуң ажыл-ишчилери сиген белеткелиниң планын — 81 хуу, будук-бүрү чылдазын — 119 хуу болгаш силос салыышкынын—154 хуу күүсеткен.

Бригадалардан ол-ла ажыл-агыйнын Казак-оол Тудуг-оолга баштаткан силос салыкчылары, «Мурнакчы» совхозта Бүрбек Тейпен-оолга удурткан сигенчилер бригадазы шилгараан.

Мал чемнериниң белеткелиниге малчыннар боттары идепкейлиг киржип турар. «Тээли» совхозтуң Найыралсалбырында хойжу Алыг-оол Кара-оол 15 тонна сиген белеткээн деп хүлээлге алган, херек кырында 21 тонналы сараатган алган болгаш сигенни ам-даа кезин турар. Оттоо ажыл-агыйда малчын Маадыр-оол Мукулай 16 тонна сиген белеткен алган. Эвр-Хавак суг-бараан фермалының ажылдаччылары 86 тонна сиген белеткээн.

БИСТИҢ КОРР.

Мал чеми белеткелиниң хүн демдеглели

ШАЛЫПЧЫ АЙНЫҢ СӨӨЛГҮ ХҮННЕРИ АРТКАНДА

Республиканың ажыл-агыйларынга мал чемнери белеткээриниң чарлаттынган ийи шалыпчы айы доостур читкен. Ам чемнер белеткелиниг байдалы кандыгыл? 1981 чылдың сентябрының дортке чедир 146,5 муң гектар черниг тараан болган чайгаар үнген сигенни кеекен, оон 138,6 муң гектариың сигенин ажаан алган. Сигенна кезери биле болгырынга аразынга үзүктелиишкин 8 муң гектар болуп турар. Чижээ, Эрзин районнуң ажыл-агыйларында 2000. Улуг-Хемнинде—1600, Тес-Хемнинде—1000, Бии-Хемнинде—800, Кызылдыында—700, Бай-Тайганыында—600, Каа-Хемнинде — 560 гектар черниг сигени болдунмээн. Кеспинген сигени чаъс-чаашкыг болган ужурунда дудуп үрелип, хоолуулуг шынарын чидирип чыдар. Ынчаар үрелген сигени кыжын малга чем боон шыдавас. Ам сорулга болза, кеекен сигенни дораан кургадып, болуп алырын организастаары болзур.

Хей чылдыг сигенниринии кезилдезин чорудар үе келген. Ынчалзажок дыка хей ажыл-агыйлар олче ам-даа эгелеп кирбээн. Ылангыя «Ленинчи оруу», «Барлык», «Революциянын чалбыыжы», «Кушаажылдың хостуу», Тока, ССРЭ-чев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүпе комитеттериниң даргалары, албаныйы өске-даа тускай кижилерни келген.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев шайлалгага чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Ле Зуан!
Хүндүлүг эштер!

Бөгүн бисте Вьетнамның хүнү деп чугаалап болур-дур. Эртеден эгелээш элээн хей шактарның дургузунда чугаалажышкынганы кылдывыс. А база катап вьетнам оңүктериве-биле ам албаныйы эвес байдалга — дүштеки шайлалга столунуң артынга чугаалажып турар-дыр бис.

Чугаалажышкының а р ны ң түнелдеринге сеткил хамыжышкының хамыктың мурнунда илергейлээр бодай-дыр мен. Амгы үениң сорулгаларының дугайында бистиң билиңнишкинивис, келир-үеге хамаарыштыр үзел-бодалдарывыс карышпайн турарын чугаалажышкынынар бадытыкаан. Ол билиңнишкинивис болгаш үзел-бодалдарывыс— бир домей.

Болган чугаалажышкынпарда кандыг-даа чамык чүве чок. Совет-вьетнам кады ажылдажылганың перспективтиг айтырыгларын чугаалажып көрдүвүс. Даравазында чылдарда ол кады ажылдажылга бүгү-ле адыгларының аяы-биле калбарар. Вьетнамга социалистиг тургузуушкунуң Совет Эвилелиниң деткимчези улам күштелир. Вьетнам оңүктериве бодунуң байлак курлавырларын улам эки болган долу ажыглаар чылдыр оларга дузалаар бис.

Ырякы-шөлүзүн эвес амгы үеде делегей айтырыгларыңче чогуур кичээнгейни утландырар болганывыс черле бе-диңгир.

Даштыкы политиканга бистиң шиитп сорулгавыс— ол дээрге тайбың бүгү кижилерге тайбың, идегелдиг, чөптүг болган бүдүмбе тайбың дорт-зин эш Ле Зуан-биле чугаалажышкынынар-даа, чөөрта чаа Крымга болган ужуражышкынынар-даа тодаргай хереглелип турар-дыр.

Ындыг тайбыңны чедип алыр толээде, чүгле эки сөстер эвес, харын-даа боттуг ажыл-херектер, өске күрүпелериң эриктери болган эрге-ажыктарын херек кырынга барымдаалап көөрүнге белеп болуру чугула херек болуп турар. Маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажышкынынар столунуң артынга шиитпирлээрин шыдамнакай дилеп тывarын билири база пегеттиниң турар. А «туттуунуң шыдажыр болгаш бот-боттарын дыннажыр чорук» дугайында тө...ттывышаал, онүк-чөптөзүн, шаптырыглыг политиканы, оон иштинде чөпсегелиишкинивис талазы-биле харыүгла чорударым — ол дээрге, илетиннее чорукту болдурарым, тайбының чидавыннарын бекиниалыры-дыр.

Бүгү өскелерден артык күштүг болур сорулганы салыры, делегейге тергиндээрин оралдажыры — ырак эвес эртнең төөгүге база бар турган, ындыг оралдажышкыннар чүүн-биле доозулганы эки билдингир болгай.

Ынчаарга Совет Эвилели, бистер шериг талазы-биле артык күштүг болурун кажандаа оралдашпаан бис, оралдашпайн-даа турар бис. Бодувустун Төрээн чуртувустун айыл чок чоруун, бодувустун өңүктеривистиң аймыл чок чоруун идегелдиг камгалаар дугайында сагыш салыжыкшынган аңгыда чүү-даа кылбайн турар бис, кылыр деп-даа бодавайн турар бис. Боо-чепсектиг таа, улам аймылдыг хевирлерни бүдүреринден ойталаарынче Совет Эвилели үргүлүг кыйгырып турар. Ынчалзажок дараазында чүүлдү бүгү-ле харысалга-биле чугаалап каайн: АКШ-тың болган НАТО-нуң өске-даа киржикчилериниң холушка ындыг хевирлиг боо-чепсектерни тыптып келирин херекке албайн барып шыдавас бис. Ындыг боо-чепсектер оларга тыптып келир болза. Совет Чепсектиг Күштер ол боо-чепсектерге удур тогуур чепсектерлив болур.

Бистиң партиявыстың XXVI съездизи 80 чылдарда Тайбыңның калбак программазын кодурген. Совет санал-дар бүгү чурттарның алдезинге кыздынган, ол саналдар Азияга база долу хемчээлдиг хамаажыр. Чогум-на Азияга тайбың база онза чугула болуп турар. Чоңнуң кижи бүрүзүнге онаалтыр национал овузга Азия чурттарының хей түрүгүүлүнде дыка чаңыс дешпелдиг болуп турар. Азияга соксаттынмаан эрги чоруулдээлерге баа төрүлгөлер немежип турар. Мурнуу-Чөөн Азияның кырында эки эвес шүүрган хадыг турар. Империализмниң болган гегемонизминиң күштери Азияга мөңүм-шөлүзүн болур чоруктан коргуп турарлар.

Азияның эң улуг күрүпезинии — Кыдаттың удуртукчулары делегей байдалын бакшыраар ышкаш ындыг буянныг эвес херекке чүртүүнүн күштерин чарыгдап турарын халаптыг-дыр. Азияның чурттарын содаалаттырарын ыдат чагырыкчылар оралдажып. Совет Эвилелинге, Вьетнамга, социализмниң делегейниге өжүктен политиканы чорудуп турар. Бирги эээлгелеге—кыдат үлүстүн бодунга халаптыг болуп турарың база катап чугаалап каайн.

Пекинге чоруттур Азияның хей күрүпелери чаагай кожазөбөз бүжүт харылзаалар дээш туржуп турар. Олар Вашингтонуңун салдарынга база алыспайн турар. Хамаарышпас амыдырал-биле чурттаарын олар күзеп турар. Ындыг турушту чүгле хүндүткээр апаар. Тайбыңны болгаш хосталганы күзеп турар чүгле Азияның үлүстары ооң ээлерге болуп шылаар. Оларның ишкиги херектерине, оларның амыдыралчы эрге-ажыктарынга даштыкының кандыг-даа холгаарлаашкынын олар хүлээп көрбес эртелиг.

Индияның, Индий-Кыдаттың чурттарының, Азияның өске-даа бүгү күрүпелериниң делегейге салдарының өзүлдезинге, делегей политиказынга оларның ажыл-чорудулгалыг киржилгезинге байыр чедирип турар бис. Лаос-биле болгаш Кампучия-биле дем-пежин алгаш, бүгү Мурнуу-Чөөн Азияны тайбыцнын болгаш быжыг турушту чогумчалыг чоруктуң зопазы болдурар дээш Вьетнамның чүткүүнге байыр чедирип турар бис.

Делегей политиканыңга-дээ өске-даа херектерге коммунистер аңгы талазы-биле туруштарны эдлеп турар. Олар ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын, улустарның эрге-ажыктарын илергейлеп турар. Олар чогум-па ынчангаш чавырлышкын дээш, боо-чепсекти дүжүрер болгаш бүгү улустарның аразында тайбың кады ажылдажылга дээш туржуп турар.

Бистиң эргим адчывыс, вьетнам коммунистерниң шылгарангай удуртукчузу, интернационалчы-ленинчи эш Ле Зуан дээш:

Акы-дүмэ вьетнам үлүс дээш; ооң буянныг болгаш маадырлыг чоруун бүгү делегейге чугаажок хүлээп көрүүн дээш:

Совет-вьетнам быжыг пайырал дээш;

Чер кырынга тайбың дээш! кундагаңы көдүрериң саналдан тур мен.

* * *

Эш Ле Зуан харыы сөс чугаалаан.

Эш ЛЕ ЗУАННЫҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежнев!

Эргим эштер!

Вьетнамның Коммунистиг партиязы биле Вьетнам Социалистиг Республика мархсизм-ленинизмге болгаш социалистиг интернационализмге үндезилээш, ССРЭ-биле акыдүмэ ыйыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы быжыглаар дээш чайгылыш чок түрүжүп турар. Совет Эвилели-биле сырый каттыжышкын вьетнам улуска бирги ээлчегдиг чугула үүлдүн фактору, төрээн чурттуң камгалалыңга болгаш тудуушкунуңга үлегелдиг магылылал болуп турар. Бистиң пайыралывыс болгаш кады ажылдажылгавыс үе-шагнын шылгалдазын тудуп эртпеп, дыка хей тодаргай ажыл-херектерде илергейлеттингеп.

Эрткен чылдарда, ылаңгыя Пайырал болгаш кады ажылдажылга дугайында вьетнам-совет керээге ат салганының соонда бистиң партияларывыстың болгаш күрүпелеривистиң аразында акы-дүмал

ИДЕЙ-КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

(СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пленумундан)

Партияның Улуг-Хем райкомунуң эзлчеглиг пленуму болуп эртиен. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» партия райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оолдуң илеткелин аңаа дыңнап, чугаалашкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалын, партияның XVIII область конференциязының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, районнуң ажылчы чоннары он бирги беш чылдың бирги чылында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чамдык эки түңнелдерни чедип алганын илеткелчи эгезинде демдеглээн. Үлетпүр бүдүүлгелери барааның продукция бүдүрелиниң болгаш ону сайгарарының чартык чыл планын ажыр күүсеткен. Курунеге эът, сүт, дүк саларының онаалдазын район ажыр күүседип, багай эвес түңнелдерни чедип алган.

Районнуң партия организациязы, СЭКП райкомунуң бюрозу, партия эге организацияларының ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле салган сорулгаларын боттандырар дээш тодаргай ажылдарны кылып турар. Бүтүү-ле идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды совет кижилерниң эртемнит мировоззрениези хевирлетинеринче, Коммунистиг партияга, социалистиг Төрээн чуртувуга, пролетаржы интернационализминиң херээже берилгенинге кижизидеринче угландырганын пленумга демдеглээн.

Ол сорулгаларны шиитпирлер хемчеглерниң бирээн партия болгаш экономиктиг ооредилге болуп. Эрткен чылын 27 теоретиктиг семинарга, 51 школага 1852 кижи оореткен. Экономиктиг ооредилгенин 88 школазын 2560 кижи доознап. Иштизи-биле 928 коммунист өөренип турган. Семинарларга, школаларга марксизм-ленинизминиң үндезиниерин, коммунистиг тургузуушкунунуң теориязының база практиказының айтырыгларын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, эш Л. И. Брежневтиң болгаш партия болгаш чазактың өске-даа удуртукчуларының ажылдарын хамызы-биле өөренген.

Жданов аттыг, «Ак-Туруг» совхозтарның парткомнары, № 586 МКК-ның, район эмнелгезиниң, үлетпүр комбинадының, Ийи-Тал, Эйлиг-Хем суурларда, Торгалыг, Ак-Туруг ортумак школаларында болгаш өске-даа партия организациялары партия болгаш экономиктиг ооредилгеге удуртулгазы экижиткен.

Политиктиг болгаш экономиктиг ооредилге дыңнакчыларның күш-ажылчы идепкейин кедурериниң, мергежилин бедидеринге дузалап турар. Районнуң 20 малчынны 1981 чылда үүс баш төрүүр хойга оваштыр 85-тен өрү хурганны алган. 600 дире малчын, 87 механизатор мергежилин бедиткен.

Районда 184 пропагандист ажылдап турар, оларның 97-зи коммунистер. Ленин-Бажының К. Е. Кыргыс, № 586 МКК-да В. И. Шумихина, Шагаан-Арыгның № 2 школада А. И. Шуй-Ю.-Сең, Эйлиг-Хемде Т. Э. Ховалыг болгаш өске-даа пропагандистер партийжи даалганы ак сетиилдиг күүседип турар.

Районнуң «Билиг» винтилел организациязының лекторлары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, партияның иштини болгаш дашкы политиказын пропагандалаарының, коммунистиг мөзү-шынар база мораль айтырыгларының талазы-биле лекция номчуурун ковудеткен.

Ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлеринге культура албан черлери улуг рольду ойнап турар. 1981 чылда районнуң культура албан черлерин 1400 ажыг массалыг хемчеглерни эрттирген, аңаа 118 муң кижи олурушкан. Ак-Туруттуң «Комсомолчуларның болгаш ажылчы чоннуң клубу» Культура бажыңы, Ак-Тал, Хайыракан библиотекалары багай эвес ажылдап турар.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин экижидеринче районнуң комсомол организациязы кичээнгейни салып келген. 1300 хире комсомолчулар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында хаара туттунган. Районнуң комсомол организацияларының эки ажылы дээш бо чылдың бирги чартыында ВЛКСМ ТК-ниң шилчиир Кызыл тугузуниле шаңнаткан.

Районнуң улус ажыл-агыйында 8 муң ажыг профэвилел кежигүнери ажылдап турар. Профэвилел организациялары оларның коммунистиг кижизидилгезинче, политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин кедурериниң, мергежилин бедидеринге дузалап турар. Районнуң 20 малчынны 1981 чылда үүс баш төрүүр хойга оваштыр 85-тен өрү хурганны алган. 600 дире малчын, 87 механизатор мергежилин бедиткен.

Районда 184 пропагандист ажылдап турар, оларның 97-зи коммунистер. Ленин-Бажының К. Е. Кыргыс, № 586 МКК-да В. И. Шумихина, Шагаан-Арыгның № 2 школада А. И. Шуй-Ю.-Сең, Эйлиг-Хемде Т. Э. Ховалыг болгаш өске-даа пропагандистер партийжи даалганы ак сетиилдиг күүседип турар.

Районнуң «Билиг» винтилел организациязының лекторлары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, партияның иштини болгаш дашкы политиказын пропагандалаарының, коммунистиг мөзү-шынар база мораль айтырыгларының талазы-биле лекция номчуурун ковудеткен.

Ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлеринге культура албан черлери улуг рольду ойнап турар. 1981 чылда районнуң культура албан черлерин 1400 ажыг массалыг хемчеглерни эрттирген, аңаа 118 муң кижи олурушкан. Ак-Туруттуң «Комсомолчуларның болгаш ажылчы чоннуң клубу» Культура бажыңы, Ак-Тал, Хайыракан библиотекалары багай эвес ажылдап турар.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин экижидеринче районнуң комсомол организациязы кичээнгейни салып келген. 1300 хире комсомолчулар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында хаара туттунган. Районнуң комсомол организацияларының эки ажылы дээш бо чылдың бирги чартыында ВЛКСМ ТК-ниң шилчиир Кызыл тугузуниле шаңнаткан.

Районнуң улус ажыл-агыйында 8 муң ажыг профэвилел кежигүнери ажылдап турар. Профэвилел организациялары оларның коммунистиг кижизидилгезинче, политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин кедурериниче, мергежилин бедидеринге дузалап турар. Районнуң 20 малчынны 1981 чылда үүс баш төрүүр хойга оваштыр 85-тен өрү хурганны алган. 600 дире малчын, 87 механизатор мергежилин бедиткен.

Районда 184 пропагандист ажылдап турар, оларның 97-зи коммунистер. Ленин-Бажының К. Е. Кыргыс, № 586 МКК-да В. И. Шумихина, Шагаан-Арыгның № 2 школада А. И. Шуй-Ю.-Сең, Эйлиг-Хемде Т. Э. Ховалыг болгаш өске-даа пропагандистер партийжи даалганы ак сетиилдиг күүседип турар.

Районнуң «Билиг» винтилел организациязының лекторлары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, партияның иштини болгаш дашкы политиказын пропагандалаарының, коммунистиг мөзү-шынар база мораль айтырыгларының талазы-биле лекция номчуурун ковудеткен.

Ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлеринге культура албан черлери улуг рольду ойнап турар. 1981 чылда районнуң культура албан черлерин 1400 ажыг массалыг хемчеглерни эрттирген, аңаа 118 муң кижи олурушкан. Ак-Туруттуң «Комсомолчуларның болгаш ажылчы чоннуң клубу» Культура бажыңы, Ак-Тал, Хайыракан библиотекалары багай эвес ажылдап турар.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин экижидеринче районнуң комсомол организациязы кичээнгейни салып келген. 1300 хире комсомолчулар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында хаара туттунган. Районнуң комсомол организацияларының эки ажылы дээш бо чылдың бирги чартыында ВЛКСМ ТК-ниң шилчиир Кызыл тугузуниле шаңнаткан.

Районнуң улус ажыл-агыйында 8 муң ажыг профэвилел кежигүнери ажылдап турар. Профэвилел организациялары оларның коммунистиг кижизидилгезинче, политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин кедурериниң

Бөгүн – болгар улустуң национал байырлалы – Хосталганың хүну

СОЦИАЛИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ОРУУ-БИЛЕ

Болгарияга фашистиг молархияны дүжүргеш, улусчу эрге-чагырганы тургусканындан бээр ам 37 чылдар эрткен. Төөгү талазы-биле бо улус эвес уе болгар улуска оок бүгү он үш чүс чылдыг оруунда эң-не алс-кежиктиг болгаш үре-түнелдиг уе болган. Ынчангаш, бистерге, болгарларга сентябрь 9-тан артык ужур-дузалыг болгаш чырыткылыг байырлал чок. Социалистиг революцияның хүну болур бо хүнде бүгү чүрттүн ажылчы чоннары чыскаалдарга болгаш улусчу селүүдээшкиннерге киржир дээш хоорайлар болгаш суурларының кудумчуларынче үнүп кээр.

Кажан фашизмни чылча шапканының дугайында чугаа чоруп турда, бистер кежээде-ле Совет Эвилелиниң биске көргүскен шинтпирлиг болгаш ак сеткилдиг дузалажылының дугайын сактып кээр бис. Гитлерниг Германия ССРЭ-же оор ёлу-биле халдаанының баштайгы хүннеринде-ле бистиң улузувустуң көдүрлүң үнгени демиселдиң дугайын база сактып кээр бис. Болгарларның удурлажымышкыны совет улустуң. Европануң фашизмге дарлаткан бүгү улустарының маадырлыг демисели-биле - каттышкан. Кажан Кызыл Шериг болгар кызыгаарларга чоокшулап келгенде чуртка революстуг байдал тургустуна берген. Болгар Коммунистиг партияның удуртулгазының ёдаа-биле социалистиг революция тинилээн. Ол дээрге ажылчы чоннарның он-он чылдарда күзеп чорааны эң-не чырыткылыг идеалдарның тиилелгени дээш демисел болган.

Болгар улустуң амыдыралынга эргилделиг уе болган ол хүнүң дугайын сактып келгеш, бистер социалистиг тургузуушкуунуң чылдарында чуртту экономиказында, эртем-техниказында, культуразында, бүгү шинтилел-политиктиг амыдыралында болган улуг чаартылгаларны база катап үнелеп көрүп турар бис. Амгы уеде Болгария үш-ле хүннүң дургузунда дайын мурнундагы 1939 чылдың бүгү дургузунда бүдүрүп үндүргени хире үлетпүр продукцияны бүдүрүп турар. 1970 чылдазы-биле деннээрге 1980 чылда үлетпүр бүдүргелгәнниң хемчээли ийи катап өскен. Сески беш чыл доостурга, 1985 чылда ол бо чылгы деңгелинден база чижек-биле 35 хуу өзер. Национал экономика бижиг туруштуг темпбиле хөгжүп келген болгаш моон соңгаар-даа ынчаар хөгжүүр. Оон бүзүрелдиг магадылалы болза, социалистиг шинтилел тургузуунуң бызыында, күүлүг материал-техниктиг базаны тургускаанында, социалистиг тургузуушкуунуң дүржүлгазы мөөнөттингеннде, акы-дуңма чүрттар-биле кады ажылдажылгада болуп турар.

Бистиң улузувус эң чугула кандыг чедиишкиннерни чедип алганыл? Болгария бо хүнде чүрттакчы чонның кижи бүрүзүнге онаштыр электриглиг база автогарларны, кальциннирлиг содаларны бүдүрериниң талазы-биле делегейде бирги черни, электроннуг техниканы бүдүрериниң талазы-биле мурнакчы чүрттарның бирээзи, а Балкан чартык оргулуктуң күрүнелериниң араазында электрә энергизиязы ажылдап кылырыкчы, демир руда тывыжының, кокс, кылымал болгаш синтетиктиг пос-таавыны бүдүрер талазы-биле бирги черни эдеп турар.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле бистиң республикавыстың чедиишкиннери база улуг. Ооң материал-техниктиг базазы доктамал калбарып, бызыгып турар, улус ажыл-агыйының ол адыры улам-на үлетпүр харатерлиг апар чыдар. Чүгле эрткен беш чылда безин көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери чижек-биле 12 хуу, а мал ажылының продукциязы—22 хуу өскен. Сески беш чыл планында көдээ ажыл-агый продукциязының ниити хемчээлин база 20—22 хуу өстүрери көрдүнген.

Ажылчы чоннар боттарының орулгазының улам-на хей кезиин үр уеде эдилээр эт-херекселдерни садып алырынче, культура хереглелдерни хандырарынче угландырып турар. Эрткен чылын чүс өгбүде бүрүзүнге 77 телевизорлар, 71 хеп чуур машиналар, 77 соодукчулар, 29 чиик автомашиналар бар болган. Эрткен беш чылда 352 муң хире квартиралар туттунган азы оок мурнундагы беш чылдан үс муң хөй. Бо беш чылда база 400 муң чаа квартираларже чурттакчылар көжүп кирер.

Бо чылдың чазынында болган БКП-ниң XII съездизин БУР-ның экономиказын интенсивтиг хөгжүлдеже киирер деп шинтпирбиш хүлээп алган: оон продукциязының хемчээли 30—35 хуу өзер ужурлуг. Ол сорулганы күүседир дээш улуг кичээнгейни эртем-техниктиг депшилгеже, мурнакчы дүржүлганы шинтээдип алырынче угландырып турар. Ол чылдарда национал орулга 30—35 хуу, а тоску беш чылда —20—25 хуу өзер.

Болгарында акы-дуңма социалистиг чүрттар-биле, ылаңгыя Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганы бедидибиле үнелеп турар. БҮР-нүң үлетпүр бүдүрүлгелериниң 80 кире хуузу совет техника-биле хандыртынган. ССРЭ-деп, ГДР-деп, Польшадан, ЧССР-деп, Венгриядан келген муңмуң тускай эртемниглер боттарының дүржүлгаларын болгар ажылчыларынга дамчыдып берип келген болгаш берилдээ турар. Ол бүгү биске амгы үениң техниказын шингээдин алырывыска база оок долу күүзүүн ажылгап өөренириверге дузалаан. Бот-боттарынга акы-дуңма дузалажылганы калбартырынга болгаш ханыладырынга үндезилээш бистиң кол социал-экономиктиг сорулгавыс —улустуң материалдыг чаагай чорууп улам ынай өстүрери, оларның материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам долузу-биле хандырары, социалистиг бүдүрүлге харылзааларын сайзырангайжыдары, кижилерниң бүгү талалыг сайзыралы чедиишкиниг шинтпирлеттинер.

Амгы уеде бистиң мурнуу кожаларывыс — Турция болган Греция-биле пайыралдыг кожа-хелбээ турарының бызыг харылзаазы тургустунган. Болгарияның экономиктиг болгаш культура харылзаалары, туризм талазы-биле кады ажылдажылгалары чыл келген тудум-на калбарып турар. Балканның социалистиг чурттары — Румыния болган Югославия-биле оон харылзаалары база улуг перспективалыг, оларны чүгле чангыс политиктиг тургузугга хамаарылгазы эвес, а харын амыдыралдың бүгү адырларының талазы-биле төөгүден бээр харылзаазы каттыштырып турар.

Партия болган чаазактың Варшава Керээзиниң Организациязының даштың политиктиг шугумунга долузу-биле дүүшкен болган ССРЭ-биле бүгү талалыг чоокшулажылыкынче угланган даштыкы политиказын бистиң улузувус бүрүзү-биле деткип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идил үндүртүнген Тайбызының программазын болгаш Совет Эвилелиниң бүгү-ниити тайбызыны камгалап арттырарынче угланган чаа инициативаларын Болгария долузу-биле деткип, ону боттандырарынга бүгү-ле болдунар аргалыг чүүлдерни кылып турар. Чүге дээрге, социализм биле тайбың чарылбас.

Делчо ПИСКОВ,
болгар журналист.

БОЛГАРИЯ. Софияның кудумчуларынга чечектерни чылдың кайы-даа үезинде садып турар.

БТА-СЭТА-ның фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

УЛУСТАРНЫҢ ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИИШКИНИ

«Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Кыйгырыывында айыткан совет тайбың инициативаларны бүгү чурттарның улустары изии-биле деткип, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Дээди Советтиң сессиязынга чугаазынга тайбыңче, ядролуг дайынның халавын болдурбазыңче чалбыыштыг кыйгырыын бүрүнүбиле чүүлдүгүнүп турар.

СОФИЯ. Тайбыны камгалаар, чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрери соксадыр дээн СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеин чайгылыш чок принципиалдыг угланыышкыны «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Кыйгырыы база катап бадыткаан деп, СЭТА-ның корреспондентизинге Болгария Улус Республиканың Улусчу хуралының даргазының оралакчызы Милена Стамболийска медеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Кыйгырыы — ол дээрге дайын кыпсыкчыларының айыылдыг планнарын сын шавар дээш демиселге күжениишкиннерни сырый каттыштырарынче делегейниң тайбыңга ынак бүгү күштеринге чалбыыштыг кыйгырыгдыр.

Миллион-миллион кижилерниң угаан-бодалыңга болгаш чүректе ргим үнелиг болган ол кыйгырыгны Болгарияның парламентарийлери изии-биле деткип турар деп, М. Стамболийска чугаалаан.

ПРАГА. Делегейниң ийи дайынналарының халавын бодувун эктинге чүктеп эрткен чехословак улус чавырлыышкынны ханыладырынга, чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадырынга, боочепсекти бүрүн дүжүрерин дүрген-не чедип алырынга ханы сонуургалдыг деп, Тайбының чехословак чөвүлелиниң даргазы Антонин Стейскал медеглээн. «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Кыйгырыы чалгай сеткилдиг бүгү кижилерниң изиг күзел-соруунга бүрүн дүгжүп турар. Төөгүдүр ол документ болгаш Совет Эвилелиниң тайбың өске-даа инициативалары милитаризмниң база реакцияның күштеринниң оруунга улуг моондактыг таварыштырып турар. Тайбыны камгалаарыындан, айыыл чок чорукту хандырарындан артык чүгула соруга амгы уеде чок. Нейтроннуг бомба ышкаш эң-не дерзин чепсекти бүдүрерин-деп, ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европага экжеп пептередириндеп ойталаар ыылдыр америк дайынызыраптарны албадаары эргежок чүгула. Тайбыны камгалаарыынче болгаш быжыглаарынче" кара чаңгыс боттуг орук — ол дээрге чогумчалыг чугаалажышкынныр болгаш маргылдаалыг айтыыларны чугаалажышкынныр аргазы-биле тайбың шинтпирээрия-дир деп, А. Стейскал онзалап демделээн.

ВЬЕНТЬЯН. ССРЭ-ниң тайбың инициативаларын, «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭниң Дээди Соведининиң Кыйгырыын Лаос Улус-демократтыг Республиканың тайбың камгалалыңың комитединиң чиигипе секретары Сон Кхаммевонге бедии-биле үнелээн. Чепсегленишкиннерни, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти эңдере бүдүрерин соксадыр кол сорулгалыг ол төөгүлүг документиниң изии-биле бүрүн деткип турар бис деп, ол чугаалаан.

Совет Эвилелиниң буянныг саналдары бүгү чурттарның улустарының эрге-ажыыңга дүжүп, тайбыны камгалазарынче болгаш ядролуг халапты болдурбазыңче угланган ол чугула тайбың инициатива болуп турар. ССРЭ-ниң тайбыга ынак даштыкы политиктиг инициативалары амыдыралга боттаңган турарыңга салыышкының киирер дээш Лаостуң тайбык камгалалыңың комитеди чурттуң өскедаа хөй-ниити организацияларыны-биле болгаш лаос улус-биле демнежип алган, бүгү-ле чүүлдерни кылыр деп, ол онзалап демделээн.

ДУБЛИН. ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» Кыйгырыы тайбыны быжыглаарынга чүгула салыышкын болуп турар деп. Ирландияның ажылчын партилазының делегей харылзааларының талазы-биле харысалгалыг ажылдакчызы Ш. О'кионна медеглээн. Чөен болгаш Барыын чүк чурттарының аразында чугаалажышкынныны чорударының эргежок чугулазынче делегейниң хөй-ниитазының кичээнгейин совет парламентиниң угландырып турарын ол чугула документиде айыткан деп, ол чүгээлаан.

НЬЮ-ЙОРК. Делегей харылзааларының эң чугула айтырыгларының талазы-биле тодаргай болгаш боттуг хөй инициативаларны киижи төрелгетениң мурнунга кылган Совет Эвилели шинаш ыыдыг өске күрүне делегейде чок деп, америк хөй-ниити ажылдакчызы, америк-совет пайырал ниитилелиниң национал чөвүделиниң удуртулгазының немгиүнү Джордж Мэфби медеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниге кодүрген Тайбың программазы төөгүлүг харатерлиг эң чугула документ болуп турар деп. СЭТА-ның корреспондентизинге ол чугаалаан. Киижи төрелгетениге тайбыны болгаш айыыл чок чорукту хандырып базырынче угланган ол хире ыыдыг чугула программаны делегейниң чаңгыс-даа чүрту азы күрүнелериниң болүү амга чедир көдүрбээн.

Амгы үениң оң чиизи, нарын болгаш чугула айтырыгларын шинтпирээрииниң тайбын эргаларын Совет Эвилелиниң чаа инициативаларында толэргай айытган деп, Дж. Мэфби онзалап демделээн.

(СЭТА).

ЛЕЙБОРИСТЕРНИҢ ПРОГРАММАЗЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның девискээринде ядролуг бүгү базаларны узутнаар, оон девискээринде ядролуг чепсекти чайладыр дээш лейбористиг партия шинтпирлиг демисежир апаар деп, лейбористиг партияның удуртукчузу Мэйкл Фут медеглээн. Лейбористиг партияның болгаш Европага ядролуг чепсекти дүмүрер дээш шимчээшкинниң организастааны массалыг митингиге ол чүве чугаалаан. Сөөлгү ийи-үш чылдарның дургузунда чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрериниң күштелгенин М. Фут демделээн болгаш дайын айыылын болдурбас дээш дайынга удур массалыг шимчээшкинни уламна калбартырының эргежок чугулазын айытткан.

Европаның соңгу кеэзинге ядролуг чепсек чок зонаны тургузарының идеязы Европа чурттарының чонунуң ортузунга сурагжып нептерээнин ол демделээн. Ол идеяны боттандырарынга салыышкынны киирерине Совет Эвилелиниң белениниң дугайында СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң медеглелин лейбористиг партияның удуртукчузу бедии-биле үнелээн. Барыын талакы чурттарның удуртукчулары совет саналды хандыр көөр ужурлуг деп, М. Фут онзалап демделээн.

Оң партизы эрге-чагыргага киирген таварылгада консервативтиг чазактың чуртта суг азаанның ядролуг „Трайдент" деп ракеталар-биле чепсеглээр дугайында шинтпирин нүш чок болдурар деп, М. Фут медеглээн. Британияның девискээринге чалгынныг 160 америк ракеталарны экжээринден ойталаарын негээн, а ол ышкаш Англияда ядролуг чепсектиг бүгү базаларны узутнаар дугайында резолюцияны лейбористиг партияның ам болур конференциязынга чүүлдүг деп көөр дээрзинге бүзүрелди ол илергейлээн. Чөен болгаш Барыын чүктерниң аразында чугаалажышкынныр-ның эргежок чугулазын лейбористиг партияның удуртукчузу айытткан.

СБК-2 совет-америк керээни нүштүг болдуруп бадылаарындан АКШ-тың ойталаанны боо-чепсекти дүмүрериниң чорудулгазынга «шыңгыы болгаш халапты үзүүшкүн» болган деп, М. Фут чугаалаан. Ол керээ чүгле ССРЭ-ге болгаш АКШ-ка эвес, харын-даа өске бүгү чурттарга, оон иштинде Европаның чурттарынга база эргежок чугула деп, ол демделээн. Ортумак ыракшылдың ядролуг боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың аразынга чугаалажышкыннарның чорудазы эргежок чугула деп, лейбористиң удуртукчузу айытткан. Ол чугаалажышкыннар чедишкиниг болзун дээш шылаар бүгү чүүлдерни кылыр бис деп, ол медеглээн.

Америк холгаарлаашкынны соксадыр

ДЕЛИ. (СЭТА). АКШ-тың Делиде элчин черинниң башкынын чанынга интиег болган. Иранның болгаш Чоокку Чөен чүктүң күрүнелериниң иштики хереглериниге америк империалистериниң холгаарлаашкынын соксадырын митингиниң киржикчилери шыгны негээн.

Рейганның администрациязының даңгызырак политиказы Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарының аймак чок чорукка болгаш девискээр талазы-биле бүдүш байдалынга шыгыы шоканнышкын болуп турар деп, митингиге түвө чугаалааннар медеглээн.

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Дания Бодунуң девискээринге нейтроннуг чепсекти кажандаа эккеддирбее болгаш турганзае деп, чурттуң даштыкы хереглер министри Келль Олесен социал-демократтыг партияның Алберге болган хуралынга медеглээн. Халапты ол чепсекти бүдүрерни эгедээр дээп Вашингтонның администрациязының шинтпирин министр шыгыы шүгүмчүлээн.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УЛУСТАРЫНГА КЫЙГЫРЫГ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Киижи төрелгетениң дээди байлаа — тайбыны камгалаарынга бүгү-ле күженишкиннерни каттыштырарынче, кады ажылдажылганы калбартырынче «Эртемденнер болгаш тайбык» деп делегей симпозиумунуң киржикчилери делегейниң бүгү улустарын кыйгырган. Хөй чурттарның, оон иштинде Совет Эвилелиниң эртем ажыдакчыларын Бухарестиге болган ол шуулганга киришкен.

«Дайынны болдурбас!» деп шыгыы медеглээр ужуралуг бие. Ол дээрге — бистиң моральдыг хүлээлгевис-тир деп кыйгырыгда айытткан. Тайбыны камгалаар, делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чавырыдырар дээш боттарының күженишкиннерни каттыштырарынче эртемниң бүгү ажылдакчыларын симпозиумнуң киржикчилери база кыйгырган.

СОЛУН ЯРМАРКА

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Мооллуң найысылазынга «Ярмарка-81» деп солун делгелге болган. МАР-ның экономиказының көл адырларының продукциязының шынары бедээнин ярмарка тодаргай бадыткаан. Ярмаркага делгээн чүс ажыг кылыгларга алдын медальдарны болгаш бедик шынарның демдектерин тывыскан. Оларның аразында — Дархан фабриказының хөй кежи чараш топинары, Улаан-Батор будүрүлгезиниң хевистери, хлеб-булочка болгаш кондитер кылыглары бар.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү продукцияларын сайгарар талазы-биле чурттуң министерстволарының болгаш ведомстволарының аразынга 700 ажыг керээлерни ярмарка үезинде чарган. Ол керээлерде айытканын ёзугаар ээс милиярд тугрик акша ертектиг барааннарны сайгарар.

АКШ-тың хамаатыг ужар чүүл транспортуның диспетчерлери боттарының эргелери дээш демиселии үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: ажыл соксаткан диспетчерлер боттарының өгбүлелериниң кежигүнери-биле кады чыскаалга киржир дээш Чикаго хоорайның кудумчуларынга үнүп келген.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

ЕГИПЕТТЕ СУД ЧОРУДУЛГАЗЫ

КАИР. (СЭТА). Египеттиң даштыкыда патриоттуг фронтузувуң белүк удуртукчулары чок черге оларны шинтпеп суд чорудулгазы доозулган. Буруудаттырган 19 кижилерниң аразында — фронтувуң чиигине секретары, Египеттиң чепсектиг күштериниң чиигине штабының начальныгы турган Саад Эд-дин Аш-Шазли, Араб социалистиг эвилеадин ТК-ының кежигүнү турган Абдель Магид Фарид, министр чораан Хикмат Абу Зейд, Египеттиң Коммунистиг партизының ТК-ының Политбюро кежигүнү Мишель Камель болгаш өске-даа сураглыг ажылдакчылар бар.

Египеттиң амгы эрге-чагыргазының политиктиг угланыышкыны-биле чепшээрешпээр дээш оларны буруудаткан. Кемп-Дэвидтиң өскерликчи дугуржулгаларын фронтувуң киржикчилери буруу шапкан болгаш Израиль-биле керээни күш чок болдурарын, империалистиг күрүнелер-биле, хамыктың мурнунда АКШ-биле Египеттиң суглээлежилгезин сокпазырын негеп турар.

Бөгүн—Көрей Улус-Демократтыг Республиканың тургустунган хүну

ПХЕНЬЯН – БУРУНГУ БОЛГАШ АНЫЯК

Кореның Төп телеграф агентилелиниң Москвада корреспондентизи бистерни, ПМА-ның болүк журналистерни Шереметьевога үдеп тура сагындырды: «Бир эвес Пхеньянга үрде чораан болзунарза, ам таныыр эвес силер бе?».

Шынап-да КЫДР-ның пайысылалы бистерни кудумчуларының чаа аттары-биле, чаа тулугларда краннарның согуннары-биле уткаан. Чхоллима, Пишха, Тхэпхыль, Рагвон деп аттарлыг чаа проспектилер болгаш кудумчулар хоорайның хевар-шинчизин шуут өскерткен. Сөөлгү чылдарда тургэн «Мансуда» деп уран чүүл театры, Чхангвановой деп суг спортунуң комплексизи, иениң болгаш чаштың бажыңы Пхеньянга байырлаачыг шинчизин киирип турар-даа. Ол барыынар делегейниң болгаш национал архитектураларның эки талааларын боттарында сиңирген.

Пхеньян ногаан өң-биле шыптынган. Чоок кавы тейлерде болгаш хемнер эриктеринде парктар, дыштанылга зопалары чаптылган. Оларның эң улугларының Моранбок, Тэсонсан, Потхонган. Олар хоорайның ырлаачылары боон турар — хоорайның чүрттакчы бүрүзүнге ам 50 дөрбелчин метр ногаан үнүп терлиг чер онаажыр. Пайысылаллын бир ондагай чүүдү — чүс-чүс чылдыг талдар. Оларның черже мөгейип батнан будуктарының хөлегезинге пхеньяичылар дал дүштүн ханг хүнүнден чагдантаныр-дар. Автобус маңаан улуг кижилер дыңзыг эвес чугаалажып турар аразында, чаштар бо чоокта тургускулаан моровженоелиг, лимонадтыг садыгныларны үтлепкен болур. Оон мурнундаавынга бодаарга автобус доктаар черлерге кижилерниң сынмарлажыры эвээжээни илдең. Миллион чурттакчылыг хоорайның метрозунуң 1978 чылда тулуу доозулган ийги эллээчер ырының транспортунуң ажылын чигеткен. «Кванбок» станцияның начальныгы Ли Док Сунуң чугаалап турары-биле алырга, хүн бүрүде метрону ийи чүс муң ажыг пхеньянчылар ажылган турар. Ам бар он беш станцияларга удазаа элээн ваш чаа станциялар база немежир.

Тулуг шөлдерияче археологтарны чалаар ужур эвээн эвес таварыжыр: бурунгу хоорайның төөгүзүнүң чазыттары ам-даа хей. Хоорайның дугайында баштайгы медээлер бистиң эраның IV веңке хамаарыжыр. 427 чылда Пхеньян бурунгу корей күрүне Когурёнүң наймысалы апарган. Хоорай ынчан Тэсонсан төй кырында шивээден, орду комплекизинден болгаш быжыглаңышкың тудугларындан тургустунган турган. Оларның кезиг чамдыы ам-даа бар. Ынчангы ус-шевер ажылдарның, архитектураның, уран чурулганың хөгжүдезининиң бедик деңгелинниң дугайын ол үелерде туттунган кайгамчык чараш мавзолейлер хереченип турар. Даглар, куштар, чечектер чураан каасталганың плиталарының артынчыларын музейлерде ам-даа бар. Оларның өкү, будуу он беш чүс чылдарның дургузунда кенгүс намчалбаан-даа. Ол будуктуң чажыды ам тывылган. Ынчыг будук-биле национал стильге тутьян Культура ордузун каастап доозуп турар.

Моранбоңнуң эдээнде Хэбонтхап турасхаал — Хосталганың монументизи бедии үнгеп. Ында корей болгаш орус дыңдарда мынча деп бижээн: «Корей улусту япон империалистериниң дарлалыңдан хостаан болгаш корей улуска хосталгаже болгаш хамаарыңнас чорукче оруктуң ажыктан улуг Совет Армияга менге алдар». Совет Армияның хостанчы миссиязының түңелиниде Корей чартык ортулуктуң сонгуулезээнге хамаарыңнас демократтыг күрүне — КЫДР тургустунган.

СЕРГЕЙ ДОВБНЯ.

ПМА-ның тускай корр. Пхеньян-Москва.

Күжүвүс— найыралда

НЕМЕЦ ӨҢНҮКТЕР-БИЛЕ КАДЫ

Бо чайын Герман Демократтыг Республиканың телевидениезинин чогаадыкчы бөлүү Тыва дугайында 30 минута хемчээлдиг документалдыг телефильмни тырттырган. Оларның-биле кады республиканың янзы-бүрү булуңнарынга ажылдап чораан тележурналист Алексей ЧАРАШ-ООЛДУҢ демдеглелдерин мооң адаанда парладывыс.

ГЕРМАН Демократтыг Республиканың телевидениезинин «Публицист» деп чогаадыкчы каттыжышкынының ажылдакчылары — редактор Рыхлик Райнер, кинооператор Герд Бажинск, телеоператорнуң дузалакчызы Аридт Декке, режиссёр Ганс-Вернер Хонердт олар Тыва дугайында документалдыг телефильмни тырттырар, чүгле сураан дыңнаан черни базып, чону-биле таныжар дээш чедип келген.

СЭКП обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге, Күртелерадиога немец өҢнүктерге эң чылыг, аксы-дүңмалышкы хүлээп алышкынын көргускеш, ажылдаарынга таарымчалыг бүтү байдалды тургускан. Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге, «Саян» ансамбльдиң концертинге, хөөмей фестивалынга олар чораан, баштайгы метр плёнкага «Хая-Мерген» деп балеттен үзүндүнү тырттырып алган.

Партия обкомунуң, Тыва АССР-ниң Күртелерадиокомитединиң даалгазын ёзугаар Герман Демократтыг Республикадан келген телевидение ажылдакчылары-биле үш неделя иштинде ажылдаап, тыва чонунуң немец эштери эң чоок өҢнүктери дег чылыы-биле хүлээп алганының чамдык чижектерни демдеглелдерге чугаалаксаан мен.

—Кажан ёзулуг тыва амыдыралды көөр бис. Далашса —деп, режиссёр Ганс-Вернер Хонердт эртениң-не мендилешкенивис соонда чугаалаар турган.

Эштериң күзели Барыын-Хемчиктен-не боттанып эгелээн. «Немец кижи кыдыра чүве кылбас, шилап кылыр» деп улустарның чугаалажыры шын чораан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Владимир Ильич Ленил аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадының дерилге машинязи Уйнукпан Монгушту дамчыштыр бо улуг бүдүрүлгени олар тырттырып алырын шинтирлээн. СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары Биче-оол Шырап, комбинатта партком секретары Андрнан Федоров олар немец эштериниң ажылынга дузалажып турган.

Эштериң бүдүн хүн дургузунда комбинатты одурту кезээш, делегаттың бажыңынга көөп дүнекиниң 11 шакка чедир чугаалажып, тырттырар чүүлдериниң планын бирден-бирээ чокка дугурушкан.

ДААРТАЗЫНДА хүн үнүп кээри билек кино тырттырар бөлүк комбинаттың рудныгинге турдувус. Беш катап хынавышаан, хемчээвээн шагда, кинокамера мажызын баспас. Делегатты дамчыштыр Ак-Довуракты, даг-дүгүн, Үйнукпанның ашаа Монгуш Чапайны база ургуларын тырттырган. Ында-делегат дерилде машинязында ажылдап турар чер чок, а чон аразында, өг-бүлезинде, күш-ажылдың өөрүшкүзүнге бүргеди берген бо-ла. Чаңгыс-ла хүн иштинде немец эштер Үйнукпан биле Чапай Монгуштарның өг-бүлезинин, эштериниң өҢнүктери апарган, адрестерни, тураскаадыг белектерни солчуп турда, сылдыс чедишкен.

«Шекпээр» совхозтуң Ак деп черде аяң шыналында Чыланныг-Аксы деп черде сарлык фермазынга бардывыс. Туң дег ак өгүү, ооң иштиниң арыг-силиги эштер магадап:

—Шупту өглер мындыг арыг-силиг бе, шупту малчынар мынчаар чүрттап орар бе?... — деп, ук совхозтуң директорлуу Алдай-оол Кара-Салдан хөй айтырыгларны салып, адырылбайн-на турдулар.

Тыва чемнин дээжизин — быштак, заржы, быжырган далган, соктаан тарааны, өреме, заржыны салган. Олар тыва чонуң ёзузу-биле, бас-кактанып олуруп алган, ёзулуг тывалар дег чемненген. Коммунист сарлыкчылар Спарт Ооржак, Дадар-оол Дамбуу оларны сарлыктарын хавырып, одарладып, оларның кадайлары Монгуш Чудур, Ооржак Чимит олар сарлыктарны саап турар кыдыр кииога тырттырган. Долгандыр турар иогаан үнүштерлиг даглар, ында ажыы дег чаттыгган шээр мал, дээрже шиштее берген кожагарлар, Актың аржаан суу оларга аян тудуп, оожум ырлап чыдар.

Хүн даг бажынга олуруп чорда, аалдың ээлери хөлегеде чадып каан хевисте чин сарыг шайын хайындырган. Берлиниден келген аалчыларны чалаан.

—Ажыл доозулган болганда анаа хөөрежинли, амыдырал-чуртталга дугайын чугаалажыылы, таныжалы — деп, сарлыкчының кадайы Чимит Кенденовна мынды.

Немецтер-даа, орустап-даа, тывалап-даа тургаш, сонуургаан үүлдеривисти сайгарып каапкан бис. Аът мунукааи өҢнүктерге чаш малдар-даа эзертеп берген, хөлегеде чортуп-даа тургулаавнар.

ЧАРЛЫР шагывыс чоок-шулап орда, кожа аалдардан улустар база келген. Ырлажыр деп санал үнген. Чолдаксымаар, чазык шырайлыг, долбанналган кызыл чаактыг кыс тура:

—«Москва чоогунуң кежээлерин» шупту үш дылга бадырыптар — деп санаддаан. Адыш часкап деткээш, шупту бадырыпкан. Мен элээп ырай бергеш дыңнаарымга, чаражы-даа аажок. Арай орайтай берген. Чарлышкының шагы келген. Герд Бажинск мынча дидир:

—Магалыг-чаагай. агаар-бойдустуң, бо тайга, хемнерниң ёзулуг ээлери, хостуг, аас-кежиктиг тыва чонга четтирдивис! Кезээде өҢнүктер болур бис...

Баян-Кол. «Х Улуг хурал» совхозтуң Дөргүи деп черде тевежизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер, хөй медальдар хөрээп каастаан Кыргыс Чаш-оол немец эштерни ээлдек-эвилең хүлээп алган. Оон чурттап турары Дөргүи деп черде 295 баш адыннар, энгинер, торумнар, бодаганнар таалаан чүве дег чоргаар оттап чорлар.

Мал-маган, ыланғыя сарлык, теве ышкаш, ховар амытаннар көрбээн эштер кино тырттырарынче далашпайн, айтырыг салып, магадап көрүп туруп берген.

—Теве кончуг-ла шыдамык мал бо. Оң хонук-даа иштинде суг ишпейн, чем чивейн баргылаар... — деп, Кыргыс Чаш-оол чугаазын уламчылады. — Ам аалчыларда айтырыглар бар ирги бе?

Ол-ла хүн Чаш-оолдуң аалынга немец-тыва улустарның найыралдыг кежээзи болган. Хөй айтырыгларны салып, хөөрежип, чурукка тырттырып, сүй-белектер солчуп, ырлажып турдувус.

Бистиң оон ыңайгы оруувус Тожуже углаан. Ат-сураа үнген Азас хөл, аныяк кыстың арның көрүүр көрүнчүү мышкаш, даамчыргай кыпны берген кылыннаан чыдыр. Алиорукчулар баазазынга дооктаган бис. Немец өҢнүктер ол черниң агаар-бойдузун, чаражын илередир ыдыг сөстерни тыппайн турдулар.

ХҮН сериден орда, хөлдүң ортулуктарын, ында балыкчыларны көргүзери-биле эштеривисти хемелерге олуртукаш, Тожуның хоочун чурттакчызы апарган Сергей Окаемовтуң удуртулгазы-биле Азастың көрүнчүктелгенделгемни дургаар эжиндирдивис. Четки үштүп турган балыкчыларга үжураштывыс. Балыкчылар бригадири Леонид Булатов эң улуг шортанның иштин үжулгаш, немец аалчыларга белек дээш хеме ажылдыр баштактаның сүүдү.

—А бо балыктың өртээ каш ирги? — деп, Герд Бажинск (садыгга бе, азы садыглажылга өртээнге бе) айтырарга, азы ооң анаа баштактаның орары ол бе деп айбын тыппайн каттыржыпкан бис.

Немец эштер Тожуну аажок сонуургаан, аян-чорукчуларны, бойдусту кииога тырттырып алган. Найыралдың кежээзинге одаг ажыттыкан бис. Ыры-хөгжүм, оюн-тоглаа кыска чайгы дүн аткыжеге уламчылаан.

Дан хаяалап орда, режиссёр Ганс-Вернер Хонердт-биле йилээ ыржым дүнеки хөл эриинге чугаалажып олур бис. Эш-элээп боданган:

—Силерге адаргавас аргам чок. Европада мындыг арыг суглуг хөлдер, мындыг аргамяш чок болдур ийин. Мындыг черге чурттаар, ажылдаар дос-кежиктиг кижилер-дир силер. Бо бүгүнү — хөлдерни, хемнерни, иогаан үнүштерни карак ogy дег камгалаар — деп, өҢүүм чугаалады.

Сөөлгү хүн. СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинни киноога тырттырар харыысалгалыг ажыл-биле немец эштериң ажылы доостур ужурлуг. Бөлүктүн эң улуг назылыы кинооператор Герд Бажинск шак чоокшулап орда, өөрүн чып келгеш:

— Шупту доп-дораан чунунар, эң арыг хевиңерни кедиңер—деп айтышкын берген. Шынап-ла шупту чунгаш, арыг хевин кедикпен.

— Ол-дур. Республиканың чазаанга, удуртукчузунга арыг-силиг, ажык сеткилдиг бараалгаар, чугаалажыр, киноога тырттырар ужурлуг бис — деп, ол чагып, СЭКП обкомунче чогуур шагында чорупкан...

Мырыңай чоокта Берлиниден чагаа алдым. «Ажыл доозулган. ГДР-ниң чону СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, партичный XXVI съездизиниң делегады Уйнукпан Монгуш, сыын өстүрүкчүзү Мария Смирнова, даш чонар ураншевер мастер Раиса Аракчаа болгэп өске-даа Тываның суграглыг кижилери, ооң тоолда ышкаш кайгамчык чараш агаар-бойдузу-биле октябрьда тыныжар.

А киноның бир хоолгазын ССРЭ-ниң Төп телевидениезинге, Тываның телевидениезинге база көргүзер»,— деп, режиссёр Ганс-Вернер Хонердт ырак-узак Берлинден бижээн.

Бо бүгү болза кижилерниң тайбынче, кады ажылдажылгаже чүткүлүүн, найыралының хереченил-дир ийин.

МОСКВА. Пайысылалдыг арга-ыяш-парк ажыл-агыйы тараан ыяштар суггарар түскай машинаның шенелдезин хоорайның кудумчуларында чорудуп турар.
ЧУРУКТА: чаа машина ажыл үезинде.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА – ХҮНДУ

Ада-ие боттарының уруглары эки чурталгалыг, ат-алдары арыг, бедик болуруун күзээр. Кижиниң аас-кежии чүгле ак сеткилди-биле кылын чоруур күш-ажылындан хамаар жырын ким билбес боор. Ажы-төлдүн кижизидилгези, ада-ениң боттарының кылын бүдүрүп турар ажылыпдан, оларның үлегер-чижээнден шынаргла улуг хамаарылгалыг. Ол хамаарылгалыг болурга, өг-бүле уругларынга хире-чергезинде күш-ажылды хүзээп бээр, ону чүгле күүседирип эвес, а кылын билириниге өредири чугула. Чижээлээрге, малчын өг-бүлелериниң уруглары 4-5 харлыында-ла аяк, тавактың чугаур, оттулар ыяштың кирпик эккээриниден эгелээш, чоорту хар-назынны немешкен түдүм, чаш малды ажаарыпга чедип, соонда барып ада-иезиниң идегелдиг дузалакчылары болу бээр.

Хоорайда чурттап турар уруглар база бир янзы күш-ажылга кижизидилгелиг болур. Магазинден аъш-чем садарындан эгелээш, хеп чуурунга, чамдыктары дачаларынга иогаа, чимис өстүрүнге чедир ажылдарны кылып турарлар. Оларның чамдыктары, илангыя чайгы үеде күш-ажылдың лагерьлериниге ажылдап, янзы-бүрү иогааларны өстүрүп, ажаарынга өөредип ап турарлар.

Ындыг турбүүже, чамдык өг-бүлелериң уруглары кылыр чүвеге хөөнүү чок, өөредилгеден дашкаар үелериниде кандыгдаа сорулга чок магазиннер кезии, аналаа кылаштажып хүнзээрлер. Оон ынчан чөрээ-чөрээ, хой-ниитиниң чурумуи үрээр, харын-даа арагалаар, оорланыр чоруктарже чайгаарла кире бээрлер. Маңаа удур янзы-бүрү хемчеглериниң аразында күш-ажылга кижизидилге эң-не идегелдиг чүве ол. Өг-бүлеге урутну бичиизиниден эгелээш, ооң хар-назынының айы-биле кылыр чүвеге өөредири соонда барып ниитиге ажыктыг күш-ажылды будүрүмчелиг кылырына чедирер. Ол дээрге «балыкты тудуп берген болза, чаңгыс катан чемгергени ол, а балыктаарынга өөредип каар болза, бүгү назынында чемгерери ол» деп чөен чүк улустарының мерген чугаазы ышкаш күш-ажылга кижизидилге кижиниң бүгү чурталгазынга өөредиг болур.

К. ОЮҢ,
башкы.

МАРГЫЛДАА ЭГЕЛЭЭН

БОРЖОМИ (Грузин ССР). (СЭТА). Грузияның бо курорт хоорайында херзоженнер аразынга шыдыраага делегейниң бирги черги дээш совет гроссмейстерлериниң — делегей чемпиону Майя Чибурданидзе биле ол атты хунаажыл турар Нана Александрия оларның аразында маргылдаа сентябрь 7-де байырлыг байдалга ажыттынган.

Маргылдааның эгелээринде будүүзүвде «Ликани» салаторийниң чанында 800 олуттуг бирги класстың конперт залы ажылалда киргеп. Маргылдааның бирги чартыын—8 салыгны Чибурданидзе биле Александрия маңаа ойнаар. Оон соонда олар төрээн хоорайы Тбилисиже шилчнир, аңаа шыдыраа ордузунга маргылдааның сөөлгү 8 салыгларын эрттирер.

8,5 азы 9 удуглуг болган киржикчиниң тиилекчи деп чарлаан. Бир эвес ынча удуг салыгларның ниити саны четпээнде чедип алдынар болза, маргылдаа ара дооктур. Бир эвес хайым түңнедиг болур болза (8:8) делегей чемпионну атты Майя Чибурданидзеге хевээр арттырар.

Неделяда олар үш салыг эрттирер. Бирги салыг дүүн болган.

БРУЦЕЛЛЁЗ

Бруцеллёз дээрге халдавырлыг аарыгларның бирээзи. Ол колдуунда азырал малдар аразынга тарай пептерээр аарыг болур. Бистиң республиканың девискээринде бруцеллёз сөөлгү чылдарда элээп пептеригей апарган. Ол кол мал ажыл-агыйлыг Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарда илереттинип турар.

Аарытның өөскүдүкчүлери бруцелла деп микробтар болур. Олар организмдеп дашкаар черлерге белеп өлбес, үр үеде амыдыран-чурттаарлар. Ук аарыг малдың одээнге, болган хирленген хөрүнге, ёзуран-доозунга ийи ай ажыт үеде чурттап шыдаар. Наа сагган сүтке, аарыг малдың чиг сүдүнден белетиээн ак саржагта ол микробтар үр үениң дургузунда дириг чурттаар. Дүзаён эътке, аарыг малдан сойган алгы-кешке ийи ай чедир дириг артар. Малдарга, а чамдыкта кижите-даа бруцеллёз биздиртпес чижек хевир-биле эртип болур. Бо таварылгада ол аарыгны чүгле дуруқулгалыг, гускай эртеминг кижилер лабораторияга шинчилеп турганы илередир.

Аарыгның малга көстүп көөр демдектери: малдың ара салыры, чурттаар аргажок кошкак чаш төлду төрүүрү, кыыраары болур. Бир эвес ипектиг, илангыя хойну эки хайгаарап көөр болза, ара салын эгелээрде 2—3 хонук буруцгаар хойнун аажызы көдүлүүр эскерлин көөр: салтаргай, чамдыкта чыдынаар, чемге хоонүн чидирер болган бой суг ижеп апарганын эскерип болур. Оларның төрүүр оруктарындан суук хаңгыр үнер, аарыг малдың температуразы бедиир, а ара салган соонда малдың сонгузу үрүдүү саадаар чоруктар тыптыкы. Оон ангыда малдың чүсээн хүүлүп мжар, эскантай болур. Бруцеллёзтан аараан малдың болганчок-ла эмин мжар. Үстүүде айыттынган демдектерниң кайы-бирээзи эскертингенде мал эмчилинге шинчидип көөрү албан.

Бруцеллёз кижиже канчан дамчый боорил? Бруцеллёз кижиже аарыг малдардан халдаар. Ол аарыг кижиден еске кижиже халдавас. Бруцеллёз малдар аразынга кыска үениң иштинде пептерээн тараар, озалдыг аарыгларның бирээзи. Аарыг малдарның кижиже халдаар хорааы дөмей эвес болур. Кижиге аарыг шээр мал дамчыштыр халдаанда эң-не айылдыг. Мыйыстыг бода малдан-бруцеллёз кижиже халдаанда чиик эртер. Ынчалза-даа чамдыкта мыйыстыг боза малды шээр мал-биле кады тургускан үеде бруцеллёзу-биле халдажып, аарый бээр, а бо таварылгада оларның аарыы кижиге онзагай айылдыг.

Бо аарыгдан колдуу-ла мал-чынар: хой, инек, өшкү, теве кадарчылары, хураган ажаакчылары, мал эмчилери, зоотехниктер дээш еске-даа малга хамаарыылгалыг ажылдыг кижилер аарыр. Бруцеллёз кижилер аарыр. Бруцеллёз малдың чиг сүдүн болган оон белеткеон еске-даа продуктуларны (ааржы, быштак) чемге ажыгдаан түңелинде кижиже халдап болур. Ылангыя чиг сүтен кылган хой сүдүнүң быштаа онза айылдыг. Ындыг болганда бруцеллёзтап кижилер аарыр эвес, харын малдың продуктуларын чемге хереглээнде хоорай, суурда-даа чурттап турар кижилер аарып болур.

Аарыг малдың кижиге айылдыг халдавырлыг үези ара салын турда дээрээн үтпас херек. Ол үеде бруцеллдер малдың ара салдыгган тодуг. Сонгузу болган торүүр оруктардан төктүүшкүнүпериле кады кончуг хойу-биле дашкаар үнер. Ооң соонда малдың турар черинге, чем ишкен суунуң артымына, дүүнге бруцеллдер элбэ-биле тараар. Ол үеде малды ажаан турар кижи чүнмаан хөлдарбиле аастың, думчуктун, карактың чылырыгай картарындамчыштыр аарыгны бодунче тарадып болур. Бруцеллёзтар кештиң каранка кезүлбес тиглерин дамчыш, организмче хаңылап кирер. Балыг чердер организминче бруцеллдерниң ханылап киреринге үлам дузалаар. Санитарлыг чүрүмнарны сагывайн, бруцеллёзтуг малдарны соп, кежин союп, эъдин сайгарып турар үеде, эмчылчыннар ол аарыгдан аарып болур.

Аарыгның кижиге тыптып келир демдектери кандыг болдурул? Кёскү демдектери билдиргиже чедир 2—3 неделя, а чамдыкта оон-даа хой үе эртер. Баштайында янзы-бүрү демдектерлиг эртер, чамдык таварылгада грипп, ревматизм, ижин тиви, өкпе аарыы дээш оске-даа аарыглар сагындырар. Аарыг эгелээнде кежээнин-не халыыдаар, эдн назнар, Дүне аажок деридер. Чайгаар холдар, буттарның түстерни күүтүг аарый, ыкыл этелээр. Аарыг үр үеде кижиниң шимчевестелдир чыттырыптар.

Бруцеллёз эмнеттинер аарыг. Чүгле аарыгның эге демдектери билдинери билек, доораан эмчиге шинчидери чугула. Аарыгны эге чадазында эмнээрге, эки түңнелдерге чедирер. Ону узуткаары чүгле эмчилериниң ажылынган хамаарышпас. Малдың кодан бүдүүзүнге доктаамал ветеринарлыг шинчилгени чоруудуп, бруцеллёзтуг малды чүмү-биле илередип, ангылаары — кол хемчеглериниң бирээзи. Аарыг малдарны кадык малдардан тускайлаар, оларны шинти оларга одарладып, сүтгарын болбас. Мыйыстыг бода малды саларының бетинде, мал эмчилиниң шынзылгазын петээр.

Бир эвес мал аразынга ара салыр таварылга турза, ол малды тускай үзер, дораан мал эмчилерниге дыңнадыр. Малдың ара салган черин доораи арыглаар, төлүп хааржанка суккаш лабораторияже шинчидери-биле чорудар. Соңгузу, кады үнген чүүлдер дээшкен савацны азы одекти демир - хүүрек-биле чыгаш орттедиптер.

Коданга бруцеллёзтуг мал бүрүнү-биле илереттингиже ону ажаап турар кижилер хуунун арыг-шеверин шыгыы сагыыр, а оларның хайындырбаан судун ижин болбас. Аарыг хойлар, ошкүлер илереттинген соонда, доңдораан тускайлаар, оларның боос, кызыры-даа чокка, чылдын кайы-даа үезинде согар. Бруцеллёзтан аараан малдарны тускай коданнарга үзер, оларның турган кажааларын дезинфексилээр. Дезинфекциялга хлорлуг чугайны 3—5 хуу эзидирнин ажыглаар. Бруцеллёзтуг малдардан кадык төл төрүттүнүн болур. Аарыг малды ажаарын кижи болганга төпшээретес. Аңаа бруцеллёзтан аарын эртжен азы 2 ай бурунгаар бруцеллёзка удур камгалал тарыпкынны алган кижилерни ажылдадыр.

Аарыг мал турар оран-савага чемненип, таакпылап болбас. Малды ажаар үезинде, дүк чуур, сорттаар, хой кыргыыр черлерге тускай ндивхептн кедер херек. Ажыл соонда ук хептн тус черге шыгаар. Ол хевн-биле чурталга бажыңныче кирип болбас. Бруцеллёзка удур камгалал тарыпкынны алыры кончуг чүгүла. Ол тарыпкынны бир дугаарында мал ажыл-агыйлыг кижилерге, ылаңгыя малчынарга, оларның өг-бүлезинин кежигүмерине кылыр. Чамдык малчынкар камгалал тарыпкынның кайы хире ужур-дузазын чедир билбезинден, оон ойтазаар таварылгалар кончуг озалдыг. Бруцеллёзка удур тарыпкынны кижиге 7 харлан ору кылыр. Чеди хар четпээн уругларга кылбас. Ындыг болганда бичии урутларны бруцеллёзтан камгалаар талазы-биле кылыр кол хемчеглеря — урутларны суурга ыелп-садтарга доктаамал тургузар ужурлуг. Малчынарга арыг-шеверни сатыыр чогумчалыг байдалды тургузары — бүгү совхозтарның удуртукчуларының хүлээлгези. Оларның культуразын бедидери-биле өг-бүлезинн доктаамал суурының чурттагаже киирер эпаар.

З. ТЫРТЫК-ООЛ,
санитар чыдыышкын бажыңының инструктору.

ЧӘӘРБИ-ЛЕ МЕТР ЧЕРГЕ

Ялтаның чазагайжыды тутунган Массандровский пляжынче ол эртен дыштаныкчылардан кым-даа эртип шыдаваан. Хаалгалаар шоочалыг. эрик дургаар милиция ажылдакчылары таныыдаан...

Оларның-на негелдеп турган боор. чоок-кавы бажыңнарның чурттакчылары орансёвазын зоп каапкан. Ол-ла бүгүнүн чыдагаанын. частыышкын соон дарый 40 метр бедик күштүг суг чаштаанкыныын соонда улус бизиин дыпкан каан.

Ол хүнүүн будүүзүнде суг дувүнче шымнар спортчу А. Сходцев эриктен 20 метр ырай бергеш, беш метр ханы шымный кире берген. Хенертен ол суг үнүттеринге, ревовицаларга дүй туттурган, узун шиибек бир-де чүве чыткынын эскерип каан. Дыш алгаш, база катан шымный киргеш, демги чүвени бомбадыр деп түңелеге келген.

Водолаатар далай дувун кергеш, ону фашистерниң 250 килограмм демилиг авиа бомбазы-дыр деп бадыткаан.

Дат тудуп чоок ол бомбаның аймыл-халап үндүрер часкынын барымдаалаан, ону ол-ла черниге чазыдыпрар деп сапёрлар дуглурушкан. Севастополдан Ялтаже чаладып келген капитан-лейтенант Д. Дубашкинге баштаткан сапёрлар белүүнге чоок-кавыга бомбаның улуг аймык чогун бүзүреткеш, чазыдыпрыпкан.

Плаж ам тайбык ажылдап турар.

«ЧАПАЕВТЕН» БҮДҮН АРЫН

Дмитрий Фурмановтуң «Чапаев» деп романындан бүдүн арын астыгын калганын бо хүнгере чедир кымда эскербээн. Ол дутайын Москва чурттуг литературовед Е. Прохоров эскерни тыпкан.

Романны баштайгы үндүрүлгеже белеткеп турган, машинакчы хол-биле бижээн будүн арын текети адын кайнаан болган. Ол таварылта болган боор, чүге дизе Д. Фурманов саазынның ийи талазынга бижээн чүве-дир. Ону автор боду бээн эскербээн.

Ук номчуп хол-биле бижээн саазыннарын коптарып, ону ханы сайгарып турган. Е. Прохоров чыдын калган бир арынны эскерип каан. Бо чылын Ярославльга «Чапаевти» ол чаа немелде-биле үндүрген.

Шылгараңгай совет чогаалчы Д. Фурмановтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылынга тураскаатказ чымидыга база ол роман чаа немелдезибиле кирер. Чымидыны Верхне-Волжскиниң ном үндүрер чери парлаар.

«Труд» солуундан.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ «Агым-биле чарыштырыш» деп фотоэтюду.

СОНУУРГАКТАРГА

ХЕВИСТЕ— ХЕРЭЭЖЕН АРБИТР

Осака хоорайның бир организациязында 25 харлыг албан-хаакчы Исико Маэди Японияда, харын-даа делегейде, хостуг хүрешке шинтекчинин шынзылгазын алган башкайы болган. Ол таварылганы дыкпан каан.

Ол хүнүүн будүүзүнде суг дувүнче шымнар спортчу А. Сходцев эриктен 20 метр ырай бергеш, беш метр ханы шымный кире берген. Хенертен ол суг үнүттеринге, ревовицаларга дүй туттурган, узун шиибек бир-де чүве чыткынын эскерип каан. Дыш алгаш, база катан шымный киргеш, демги чүвени бомбадыр деп түңелеге келген.

Водолаатар далай дувун кергеш, ону фашистерниң 250 килограмм демилиг авиа бомбазы-дыр деп бадыткаан.

Дат тудуп чоок ол бомбаның аймыл-халап үндүрер часкынын барымдаалаан, ону ол-ла черниге чазыдыпрар деп сапёрлар дуглурушкан. Севастополдан Ялтаже чаладып келген капитан-лейтенант Д. Дубашкинге баштаткан сапёрлар белүүнге чоок-кавыга бомбаның улуг аймык чогун бүзүреткеш, чазыдыпрыпкан.

Плаж ам тайбык ажылдап турар.

«ЧАПАЕВТЕН» БҮДҮН АРЫН

Дмитрий Фурмановтуң «Чапаев» деп романындан бүдүн арын астыгын калганын бо хүнгере чедир кымда эскербээн. Ол дутайын Москва чурттуг литературовед Е. Прохоров эскерни тыпкан.

Романны баштайгы үндүрүлгеже белеткеп турган, машинакчы хол-биле бижээн будүн арын текети адын кайнаан болган. Ол таварылта болган боор, чүге дизе Д. Фурманов саазынның ийи талазынга бижээн чүве-дир. Ону автор боду бээн эскербээн.

Ук номчуп хол-биле бижээн саазыннарын коптарып, ону ханы сайгарып турган. Е. Прохоров чыдын калган бир арынны эскерип каан. Бо чылын Ярославльга «Чапаевти» ол чаа немелде-биле үндүрген.

Шылгараңгай совет чогаалчы Д. Фурмановтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылынга тураскаатказ чымидыга база ол роман чаа немелдезибиле кирер. Чымидыны Верхне-Волжскиниң ном үндүрер чери парлаар.

«Труд» солуундан.

Агаар

Республикага бөгүн бүргеп, азыыл каап турар агаар болур. Чамдык черлерге чаъстаар. Сонгу-барыын чүк угланышкынның хат секундада 5-10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5-10, хүндүс 12-17 градус чылыг болур. Чамдык черлерге доктаттаар.

Кызылга база-ла бүргеп, аянар, хүндүс кыска үеде чаъс чаар. Сонгу-чөөн үүк угланышкынның хаттың дүргеп секундада 5-10 метр чедер. Дүне — 6-8, хүндүс 12-15 градус чылыыр.

(Солуунуң даразында номери сентябрь 11-де үнер).

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

СЕНТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Хуулгаазының болуушкун» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро — маңгыс төлү» 9.30, 15.00, **«Байырлыг, кяге-бугалар!»** 11.10, 13.10, **«Кайда сеп, ынакшылым?»** 16.40, 18.30, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуптузуң бодувуска» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Культура бажыңынга: «Куда дужурер хүннү тодаргайлаар апаар» 18.30, 20.30 шактарда.

ТЕЛЕ ВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суда шимчээшкин. 9.05 — Мультфильмнер программазы. «Угаан-сарыыл чок бора-хөкпеш», «Леопольд моортаның өжээн негзошкини», «Огник». 9.35 — «Орлёнок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниң Москва хоорайның № 397 школазының башкызы, Октябрь Революциязы орденниг эдлекчизин Л. М. Чистякова-биле ужуражылгазы. 10.35— «Кино, аяччоруктар клуву». 11.35— Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы. 15.25 — К. Хачатурян. Виолончелиге болгаш фортепианога соната. 15.45 — «Горнистер, харыылаңар!». 16.15 — «Орус чугаа». 16.45 — «Апыяктарның адресстери». 17.45 — «Эртем дугайында». 18.15 — «Хөлүг салгалар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Болгар улустуң национал байырлалы — Хосталга хүвүүде. Болгар Улус Республиканың телевидение программазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Свешников. Документалдыг телефильм. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.10 — «Литературулуг помчулгалар». О. Уайльд. — «Бердинген өҢнүк».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Эрги Таллиннаң дугайында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10— «Силерге, ада-иелер!» 12.40 — Ниити биология. 9-ку класс. Улус ажыл-агыйының биологиянын ужур-дузазы. 13.55 — «Башкының экраны». Зоология. 7-ги класс. Хой-даваныглар. 14.20 — Музыка. 4-кү класс. Н. А. Римский-Корсаковтуң «Салтан хаан дугайында тоол» деп операзы. 14.50 — Демьян Бедный — революциялыг ыраажызы». 15.45 — «Хүннүң чемнязи». Телефильм. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Ыры чуруп тур мен». Фильм-концерт. 17.15— «Петя деп койгун болгаш мынаң рояль». Ойнаар-кыстар фильми. 17.30—«Должепкоктуң шөлү». Телефильм. 18.00 — «Кызыл болгаш кызылчылар». 18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — Суг спортунга Европа чемпионады. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — «Ырак болган чоок ыры». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Бөрүлер аразында часкаан». Хой сериялыг ураң-чечен телефильм. (Болгария). 3-кү сериязы. 23.00 — 00.05 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» — ЦСКА. «Торпедо» стадиондан дамчыдылга.

Редакциянның адреси: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОНЧЫЛАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораазакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу киллдистериниң 2-37-13, пропаганда киллдизинин 2-31-75, культура киллдизинин 2-23-54, кодэ ажыл-агый киллдизинин 2-21-47, үлетпүр киллдизинин 2-31-75, чагаа киллдизинин 2-41-27 информацна киллдизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17860. Чагыг № 1822

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографизы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01474

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 211 (11709) | 1981 чылдың сентябрь 11, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ПОЛИТХҮН

Бо чылдың сентябрь 18-те бистиң республикага ээлчеглиг чаңгыс аай политхүн болуп эртер.

Политхүннер идей-кижизидилгелиг ажылдың дээштиин күштелдирип, удуртукчу кижиге коллективтиң амыдыралынче ханылаарынга дузалаар, ооң кежигүннериниң ортузунга мораль-психологтуг эки байдалды тургузарынга салдар чедирер, коллективтин-биле чедип алган дуржулганы мөөңнээринге идиг бээр.

Күш-ажылчы коллективтерниң кежигүннерингe бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың иштики, даштыкы политиказын билдингири-биле тайылбырлап, таныштырарынга хөй санныг илеткелчилерни, лекторларны, пропагандистерни, агитаторларны, политинформаторларны кириштирип турар. Кол-ла чүве — сөс-биле ажыл-херектиң карышпазын, дээштиин чедип алыр талазы-биле чамдык дуржулга чедип алдынган.

Чаңгыс аай политхүннерни организастаарының чугула айтырыгларының бирээзи —ону план ёзугаар чорудары, анаа баш удур белеткенири. Темаларны тодарадыры, коллектив, совхоз, район бүрүзүнүң амыдыралынга дүүштүр кылыры чугула. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалаары-биле СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүү кол-кол темаларны тодараткаш, партия райкомнарынче чоруткан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалаары, оон шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаары, оларның политиктиг, күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайныктырары — бистиң республикага эрткилээн болгаш моон соңгаар-даа болур чаңгыс аай политхүннерниң темаларының кол утказы ындыг.

Чамдык таварылгаларда СЭКП Тыва обкому пропагандистер бөлүүн чыгаш, тускай сургаалдалыг хуралдарны эрттиргеш, районнарже чорудуп турган. Анаа СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүү, республика найысылалында албан организация, бүдүрүлге черлериниң чамдык харыысалгалыг удуртукчулары, улус депутаттары, партия, совет, профэвилел органнарның активчилери киржип турган болгаш моон соңгаар-даа киржир. Эртип турган чаңгыс аай политхүннерниң темаларын коллектив бүрүзүнүң мурнунда салдынган соруглгаларынга дүүштүрерин оралдажып, чедер, четпестерни сайгарып, эки түүлдерни түннеп демдеглевишаан, четпестерни чайладырының оруктарын айтып турган.

Политхүннерге ажылчы чоннар сонуургаан айтырыгларын салып, аңаа тодаргай харыыларны алгылаан, кол-кол айтырыгларны учётка ап, ону шын шиитпирлээри-биле азы хемчег алыры-биле хамаарышкан организацияларга дамчыдары чаңчыл апарган.

Чаңгыс аай политхүннерни эрттиреринге партияның Эрзин, Улуг-Хем, Мөңгүн-Тайга райкомнары, Кызыл хооркому багай эвес белеткенип турар.

Ындыг-даа болза идеология ажылының практиказының бо чугула хевирин организастаарында, эрттиринде четпестер ам-даа барын айтыр херек, чүнүн-даа мурнунда ёзу барымдаалаар чорук ам-даа чайлаттынмаан. Политхүннерни эрттирерде аас пропагандазындан аңгыда информацияның техниктиг чепсээн, көскү агитацияны, документалдыг кинофильмнерни, районнарда радиодамчыдылга черлерин, солуннарны, хана солуннарны четпес ажыглап турар. Күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгалар, айтырыг, харыы кежээлери эвээш болуп турар.

Партияның XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалаары — анаа-ла түр үениң компаниязы эвес, а ол дээрге доктаамал чорудар политиктиг чугула ажыл дээрзин утпас ужурлуг.

Ам эртер чаңгыс аай политхүн бедик деңнелге эрткен турар ужурлуг. «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел—беш чылдың курлавыры» деп темага ол эртер. Ону СЭКП ТК-ниң сүмелээнибиле эрттирип турар. Бо темага материалды Төп Комитеттен партия обкому алган, ону көвүдеткеш, партия райкомнарынче чоруткан.

Бо чылдың сентябрь 18-те ук темага чаңгыс аай политхүннүң организастыг, бедик деңнелге эрттирер төлээде, бо айның 14-тен 17-ге чедир ук политхүннүң эрттиреринге белеткелди хынамчалыг чорудар херек. Бүдүрүлге коллективтеринге камналга, хумагалал дээш демиселдиң бар арга-дуржулгазын ханы өөренип көрүп, мөөңнээш, нептередир, ында бо талазы-биле четпестерни илередир, чайладыр хемчегларни алыр. Ону чорударда чамдык черлерге баш удур беседаларны кылып, рейдилер, хыналдаларны хөй-ниити организацияларынга активке даянып тургаш чорудар, харын-даа камналга дугайында хемчеглер ажылдап кылыры чугула.

Ам болур чаңгыс аай политхүнге илеткелчилер, лекторлар, пропагандистер, агитаторлар, партия, совет органнарның, бүдүрүлгелериниң, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглер, улус депутаттары, улусчу контролёрлар, экономистер дээш бүгү активтиң идепкейлиг киришкен турарын чедип алыр.

Бо политхүнүнүң темазынга хамаарыштыр ажылчы чоннар айтырыгларны салыр, бодунуң коллективинде камналганың байдалын, ында четпестерни чугаалаар, санал-оналын киирер. Ынчангаш черче-черде партия организациялары ону амыдыралга боттандырарының хемчеглерин ажылдап кылыр.

МАЛ ЧЕМНЕРИН БҮГҮ БАР АРГАЛАР-БИЛЕ КУРЛАВЫРЛААР

ЧОГУУР ТҮҢНЕЛДИ КЫЛЫР

Республиканың көдээ черлеринде амгы үеде эң-не күжениишкиниг ажыл-иш хайыккан. Ниитиниң малынга чем курлавырын тургузары-биле чергелептир. малчынар өдек-кыштагны чылыглап септээрни баа чорудуп турар. Чер ажыдыглар эвээш-биче-даа болза, үнген тарааларны ажаан алырынче эгелеп кирген. Сентябрьның 7-те чедир республикада шиитизи-биле 86405 тонна сиген белеткеттинген азы план 43,6 хуу четкен. Сенаж 14363—планның 23 хуузу. Силос масазын 93410 тонналы салган. Витаминниг сиген далганын 4856 тоннаны бүдүргеп, план 69,4 хуу күүсеттинген. Будук-бүрүнү 15504 тоннаны курлавырлаан.

Сиген белеткээранге мурнуку хевээр Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнар мурнунда чорүп турар. Олар планның 50,3-тен 67,2 хуу чедире бергеп. Тус-тус ажыл-агыйлардан «Малчын», «Моген-Бүрен», «Хемчик» болгаш «О. Шыпаа» совхозтар сиген планның ажыр күүсеткилээш, ажылды ам-даа үргүлүвүвешпээн.

Сиген белеткээр талазы-биле моон мурнунда эрткен чеди хонукта хожудан турган Танды, Тожу, Каа-Хем, Бии-Хем, Кызыл болгаш Улуг-Хем дээн ышкаш районнарга бо үлээда база-ла боттуг немелде чедип алдынмаанын демдеглээр херек. Айыткан районнарда сиген кезилдеп чылыш чокталып туруп бергеп. Чарлаттынган шалыпчы айлар доозулган. Ол үеним дүргузунда сиген кезилдезин шалыкын норударынче үстүнде черлериниң партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары бүгү ажыл-ишчилерни кошкак мобилизастаан, бар курлавырларны, болдунар арганы болур-чогууру-биле ажыглаваан дээрзи тодаргай-дыр. Бар сигенни кезип алырынче амдаа күштерни мобилизастаары эргежок чугула.

Эрткен неделяда республикага ниитизи-биле чүгле 292 тонна сенаж азы 0,4 хуу немешкен. Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Кызыл районнарның ажыл-агыйлары эрткен чеди хонукта эвээш сенаж немей белеткээн. А арткан районнар сенаж салбаан.

Витаминниг сиген далганы бүдүрери сентябрь 1-деи 7-ге чедир республикага 340 тонна азы 4,9 хуу немелде озуладелип болган. Ол-ла үеним дургузунда Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары чемнин ол үнелиг хевирин бүдүрериниң 10,4 хуу, Улуг-Хемниң—9,1, Кызылдың—8,5, Тандының—5,1 хуу немелдени чедип алган. Өске арткан районнарга витаминниг сиген далганың бүдүрери чер албаан. Оңа кылып болурувуи болдунар арганы ам-даа бар. Чижээ, хей чылдыг сигенниерин пайгы кезилдезин, оон ынай ыяш бүрүзүн, чазыс соовда хенчелеп үнген янзы-бүрү ситеннерни сиген далганы будүреринге ажыглап болур. Ынчангаш АВМ агрегаттарга ажылдың темпизиниң кудулаашкыныында кандыг-даа үндезин-барымдаа чок-тур. Боже чогуур кичээнгей салыр болза экп.

Эрткен неделяда будук-бүрү кезип бооладаарының болдувар аргазы ажыглаттынмаан дээрзин маңаа демдеглээр үжүрдүг. Ыяш бүрүзү онмаан, ногаан хевээр, оон кадып дүжериңге чедир ам-даа элээп үе бар. Ындыг турбуже, эрткен неделяда республикага чүгле үш районнуң: Тандының ажыл-агыйлары 459 тонна, Улуг-Хемниң—52 тонна, Кызылдың—40 тонна будук-бүрү белеткээн. Өске районнар ол ажылды шүүт сөскатканы элдептиг.

Мал чемнериниң белеткелиин кошкак чорудун турар районнарның болгаш ажыл-агыйларының моон мурнуларгы хүн демдеглелиниге шүүмчүлээн болгай. Ынчалажөк ам-даа байдал эки талазынче өскерлбээн-дир. Хожудан турар районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери моон чогуур түңнелди кылыр ужурдут.

Дөрткү разрядтың электроканнакчы Эдуард Тимергаки Баутдинович Баутдинов Бүгүэвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудугларының бирээзи—Чаа Шагаан-Арыгның тудуунда чеди чыл улаштыр ажылдап, болунга онаашкан ажылды аксеткилдиг, шынарлыг күүседип, хүн нормазын 110 — 120 хуудаш эвээжетпейн турар.

ЧУРУКТА: каннакчы Т. Б. Баутдинов.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

БҮРҮНҮ ЧЫР

Бүс дүжүп, чамдык ыяштарның бүрүзү ногаан өңүн содуп эгелээн. Дорту-биле чугаалаарга, бүрү дүшкелек, а будүрүлге, өөредилге болгаш албан организацияларының коллективтери оны чырынга белеткенип турар.

Тес-Хем район 220 тонна бүрү чыыр. Ол онаалданы районнуң бүгү коллективтеринге үлеп каап. Чижээлээрге, «О. Шынаа» совхоз (суурнуң агитквартираларын, хөй-ниити организацияларын сапаваска) школалары 15-15 тонна, Чыргаланты болгаш О. Шынаа школалары 10-10 тонна бүрүнү чыыр. Бо школаларның өөреникчилериниң сиген болгаш будук-бүрү белеткелинге, хөй кыргылдазынга болгаш септелгеге база идепкейлиг киришкенин демдеглээр херек.

Бо хүннерде коллектив бүрүзү кайын бүрү чыырын тодаралып, шоодай, аймыр болгаш өске-даа хереккелдерни белеткеп турар. Оон-биле чергелештир бүрү чыылдазынга киржир өөреникчилерниң болгаш пенсионерлерниң, бажың ээлериниң болгаш ажылчыннарның социалистиг чарыгының негелделерин ажылдап кылып турар. СЭКП обкомунуң мал чемнерни белеткээриниң немелде курлавырларын тывар талазы-биле сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш тес-хемчилер багай эвес ажылдап турарлар.

Бистиң корр.

КУКУРУЗА АЖААЛДАЗЫ

Терезиниң мал чеми белеткээр бригадазының механизаторлазы сүттатты чернің кукурузазын ажаан алырынче организастыг киргеп. Бо чугула ажылда дөрт комбайнны база ынча автомашинаны быжыглаан.

Механизаторларның ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Оларның ажылдаарынга, чурттаарынга бригада төвүнде таарымчалыг байдал тургустунган. Кукурузаның ногаан массазын Чаа Чаа-Хөлде механизастаттынган ферма деанскээринде бетондан кутказын улуг онгарда салып эгелээн. Ажаан алышкыныны кыска хуусаада чорудары планнаттынган.

Механизаторларның кызымак ажылының ачызында ажаан алышкын шалыпкын чоруп турар. Амдыгында онгарда шиитизи-биле 1200 тонна чулуктуг болгаш сүүзүнүг ногаан чемни курлавырлап салган.

Ш. ДЕВЕК.

ЧЕТЧИР КЫЛДЫР

«Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Откек-оол Борбашкынович Монгуш мал кыштаглаашкыныңга хынамчалыг белеткеп чыыр. Бар арга-курлавырларны хереглеп тургаш хөй мал чемнин белеткээр дугайында партия тыва обкомунуң республиканың бүгү ажылчы чонунга үндүрген кыйгырыынга хөй-аът киргеш, хөй мал чемнин белеткээрин ол шиитпирлээн. Бодунуң оолдары Олег, Орлан, Өпей-оол оларның-биле кады 21 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда чедирген.

—Бистиң республикага кыш бүрүзү берге болуп бар чыдар-дыр. Оът-сиген база хиреглиг үнген. Элбек мал чемнин белеткеп албааже хоржок. Ынчангаш саван, сигенин каттыштыр 10 тонна хиреин белеткеп алыр соруглганы салган мен. Кыш малчын кижиге шыңгыы шылгалда болгай. Хөй мал чемни белеткеп албайн, арбын дураган алыр мен деп бодаан херээ чок хире — деп, малчын чугулаап орар.

К. ХЕРТЕК.

ПАРЛАЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫ ТҮЛҮК

МҮҮР-АКСЫ. (Рация-биле). Ыраккы Мөңгүн-Тайга районнуң бүгү девискээринде парлалга чагыдылгазы бо хүнерде түлүк. Хөй-ниити тарадыкчылары, активчилер чурттакчы барын болгаш малчын аал бүрүзүнге чедип, солуннар болгаш журналдар чагыдылгазын бо чылын чүгле сентябрь болгаш октябрь айларда доозарын чогга таймылбырлап, чагылгаларны хүлээп ап турар.

СЭКП райкому эрткен вторникте совхозтарның бүдүрүлге болгаш албан организацияларның удуртукчуларын, партия организацияларының секретарьларын, хөй-ниити тарадыкчыларны болгаш өске-даа активчилерни чытташ, парлалга чагыдылгазының дугайында айтырыгны чугаалашкан. «Малчын» совхозтуң хөй-ниити тарадыкчылары парлалга чагыдылгазын октябрьның 10-да доозарын хүлээжеп.

Бо хүннерде тайылбыр ажылын кылыры-биле болгаш чагыга хүлээп алыры-биле СЭКП райкомунуң төлээлери, хөй-ниити тарадыкчылары коллективтерде болгаш малчыннарда чеде бергеп.

Ш. КОЧАГА.

Л. И. Брежневтиң Пен Сован-биле ужуражыышкыны

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиигине секретары, Кампучия Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Пен Сован-биле ийи-ралчы ужуражыышкыны сентябрь 9-та Кремльге болгаш, Совет Эвилелиге ол дыштанып турган.

СЭКП-ниң XXVI съездиэнин төлевилээни социал-экономиктиг хогжулде программазының күүседир талазы-биле СЭКП-ниң болгаш совет улустуң ажылының дугайын, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүшенің тайбыны болган делегейге айыыл чок чорукту хандырарынче угланган дашгыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының дугайын Л. И. Брежнев беседа үезинде чугаалап берген.

Кампучия Улус Республика бодунуң тургустунган хүнүнден бээр арткан ийи чартык чылдың дургузунда кижилерниң амыдырал-чурталгазын чогумчударының, экономиканы катап тургузарының, ниитилелдиң социалистиг үлелзиннерин-быжыглаарының херээге дыка улуг чедишкиниерин чедип алганын Пен Сован дыштаткан. Пекинчи чалчаларның чагыргазының үеинде өлүртүн кырдырарының халавын чурттаан арткан кампучи улус коргунчуг арткан үеним ээп келирин болдурбас деп долу шиитпирлиг. Кампучияда болуп турар чаартылгалар эглип дивес будүүтүт.

Эштер Л. И. Брежнев биле Пен Сованның аразында Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың айтырыгларын дугайты санал-оналдар солчуушкуну болган. Ол кавы девискээр пекинчи гегемонизминиң болгаш америк империализминиң талазындан айыылдыг иттиригниг болгаш каржы ыймыкшынның объектиэн болу берген. Пекин биле Вашингтон чангыс аай болуп хөделбашаан, Индий-Кыдат чурттарының дешпилге болгаш социализм орүү-биле хогжулдезин моолактаар дээш чүүл-бүрү чүткүдер салып, херектиң ужурун АСЕАН болгаш Индий-Кыдат чурттарының аразынга дүшкүүрелдиг чорукту база удурланыштыр туржуушкуну кыпсыктырарынче аппар чыдар. Ол кедиэ чок политика-дыр.

«Кампучия талазы-биле делегей конференциязы» дижир чүвениң шиитпирлерин Совет Эвилели биле Кампучия күш чок кылдыр санап турарын Л. И. Брежнев биле Пен Сован бадыткаан. Ол шиитпирлер бот-эргелиг күрүшенің иштики херектерин долгаарлаар дээр ораладжыышкыныр.

Бьетнамның, Кампучияның болгаш Лаостуң чайбыга ыяк инициативаларын ылаңгыя Индий-Кыдат болгаш АСЕАН чурттарының девискээр конференциязын эрттирер дугайында оларның саналын Совет Эвилели шиитпирлиг деткир турар дер, эш Л. И. Брежнев моделээн. Ол санадың боттандырар болза, Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыныың херээге болгаш байдалдың экижиириге идиг берген турары чигинниг чок.

Совет-кампучи кады ажылдажылганы улам ыңай хогжүдериниң перспективтиг угланмышкыныарының дугаймында санал-оналдар солчуушкуну болган. Явазы-бүрү талаларга улусчу Кампучияга иөргүзүп турар бүгү талалыг акы-дуңма дуаламчызы дээш СЭКП ТК-га, Совет Эвилелиниң чазааңга болгаш улузунга, эш Л. И. Брежневтиң, шүүт бодунга КУРП ТК-ның, Кампучияның чазааның болгаш кампучи улустуң өмүнээйлеп Пен Сован ханы өөрүн четтиринишкинин илергейлээн.

Чуртуның национал чаарты тургузуушкуну дээш демиселинге, социалистиг ниитилелдиң үдезинверин тургузарынга, империализмниң, гегемонизминиң болгаш реакциянның чимзепишкиннеринден революстуг чаалап алышкынарын камгалаарынга Кампучияның Улусчу-революстуг партиязы, бүгү кампучи улус улам ынайгы чедишкиннерлиг болуруп Л. И. Брежнев күзээн.

Л. И. Брежнев биле Пен Соваштың ужуражыышкыны ыяңгыралчы, чүректиң ханызындан байдалга эрткен болгаш чангыс эптин-биле тодаргайлаттынган.

Ужуражыышкынга: СЭКП ТК-ның Делегей кидизинин эргелекчизиниң бирги орлакчызы В. В. Загладин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, КУРП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы Пен Симан болар киришкен.

(СЭТА).

ИДЕГЕЛДИГ, БУЗУЛБАС ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш ВКП ТК-ның Чиигине секретары Ле Зуанның Кремльге болган дүштеки шайлалгага чугаалары, совет-вьетнам чугаалажыышкыныарының түңнелдери бүгү делегейде калбак үнелээшкинин болдурган. Чугааларның тодаргай доңчулалын кылып, калбаа-биле тайылбырлавышаан, массалыг информацияның даштыны чепсектери социалистиг күрүшенерниң делегейниң политиктиг байдалын кадыкшыдарынче угланган чайгылыш чок политиказының, маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажыышкыннар столугна шиитпирлээринің аргазын ыыдажыышкынның дилеп тывар деп оларның түңнелүүнүн, дүшкүүрлүг чорукту чавырыылдырарының, чепсегленишкинин дүжүрериниң болгаш бүгү күрүшенерниң аразынга тайбың кадыг ажылдажылганың хереэзинге оларның чайгылыш чок шынчызының чаа чырыткыланчак бүзүредилгезин ол чугаалар болган деп онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң Ле Зуанбиле чүректиң ханызындан акы-дуңмалышкы ужуражыышкынының дугайында ыыңгыдыгны, ол ужуражыышкын-үезинде тырттырган фоточуруктарны Ханойнуң бүгү солуннары бирги арыннарында парлаан.

Эш Ле Зуан-биле чугаалажыышкынар, Крынга чоокта чаагы ужуражыышкыннар ышкаш, даштыкы политиканы бистиң ниити сорулгавыс—тайбың, бүгүдеге тайбын, илеелдиг, чөптүг болгаш бузулбас тайбын болуп турар дээрзин Л. И. Брежнев медеглээн деп, **Ханой радиозунуң** тайылбырлакчызы демдеглээн.

Тайбынче болгаш чавырылырымышкынче угланышкынынарның хогжүлдезинге онза чугула салыышкын СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң тайылбырлааны Тайбының программазы, ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы болуп турар, ол документилерни делегейниң калбак хөй-ниитизи-биле деткип турар деп тайылбырда чугаадаан. Пекинниңге чөрүштүр Азияның дыка хөй күрүшелери чазагай кожа-хелбээ, быжыг харылзаалар дээш туржуп турар деп, тайылбырлакчы айыткан. Мурнуу-Чөөн Азияны тайбыныың болгаш оожургалдыг чоруктуң -зонаазы болдурарын Лаос болгаш Камбучия-биле кады чедип алыр дээр Вьетнамның түңнүлүнге Л. И. Брежнев байыр чедиргеп.

Л. И. Брежнев биле Ле Зуанның сеткил ханыышкынынг демдеглээнин ёзугаар алырга, совет-вьетнам харылзаалар сан-даа, шынар-даа талазыбиле шапкын хөгжүп турар деп, ВКП ТК-ның органы **«Нян зан»** солун бижээн. Социалистиг тургузуушкуниуң ынзы-бүрү талаларынга көргүзүп турар дээштиг деткимчедузааламчызы дээш СЭКП-те, совет улуска Вьетнамның Компартиязының, бүгү вьетнам улустуң өмүнээзинден эш Ле Зуан ханы өөрүп четтиргеш-киннээ илергейлээн. АКШ-тың милитаристиг политиказы, ол ышкаш Кыдаттың гегемонисчи чүткүдери делегейде, ооң иштинде Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың чидиглекиринге чедирип келген деп, ол солун бижээн.

Азияга айыыл чок чорукту быжыглаары Азия күрүшелериниң ниити сорулгазы болган турар ужурлут дээрзинге ССРЭ биле ВСР бүзүредиг. Социалистиг күрүшелериниң делегейниң политиктиг байдалын кадыкшыдарынче угланган чайгылыш чок политиказын ынзы-бүрү күрүшелериниң харылсалгалыг политиктиг бөлүктери боттуг үнелээшкинибиле уткуур, делегейниң хөйниитизи шиитпирлиг деткиир дээрзинде кандыг-даа чигаллиг чок деп, «Нян зан» онзалап демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизи 80 чылдарга Тайбының калбак программазын кедүргенин Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн деп, **Моолдуң радиозунуң** тайылбырлакчызы демдеглээн. Совет санадлар бүгү чурттарга хамаарыжыр, олар чер бөмбүрээзиниң бүгү девискээриниге болгаш Азияга-даа байдалды кадыкшыдарынга бараан болур хүлээлгелиг.

«Тайбың ниити сорулга болур ужурлут. Үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эвээ. Вашингтонның болгаш Пекинниң политиказы байдалды нарыядадып турар. Азияга айыыл чок чорук дээш» дээн эгелериниң адаанга чугааларның допчулалын **чехословак солуннар** парлаан. «Быжыг тайбың — ССРЭ-ниң даштыкы политиказының өскерилиг чок сорулгазы» деп, польша **«Трибуна люду»** солуи онзалап демдеглээн.

Бөө-чепсектиң чаа, улам-на коргунчуг айыылдыг хевирлерин бүдүреринден ойталаарынче Совет Эвилели үргүлүү кыйгырып келгенин демдеглевишаан, **«Нью-Йорк таймс»** солуи Кремльге дүштеки шайлалгага Л. И. Брежневтиң даразындагы сөстерин алган: «АКШ-тың болгаш НАТО-ның өске-даа киржиктиэринің чепсектиг күштерииге ыыдыг ыяшлыг чепсектерниң тыптып келирин сагыш-амыр көрүп олурбас бис. Бир эвес ындыг болу бээр түве болза, Совет Чепсектиг Күштер ындыг чепсекке удур туржуп шыдаар чогуур чепсектиг болур». **Лондонның «Таймс»** солунунуң бодалыбиле алырга, совет удуртукчунуң ол медеглели, чижээ, нейтронныг бомбаларны будурүп эгелээр дээн Вашингтонның шиитпирин барымдаалап көргени ол.

Азия күрүшелериниң аразынга ёзулуг чаагай кожа-хелбээ харылзааларны таарыштыр тургузар талазы-биле тайбының эрте-ажыктарынга таарыштыр Япония боттуг күжениишкиннерин салыын деп күзеэнин ССРЭ-ниң болгаш Вьетнамның удуртукчулары илергейлээн-деп, япон «Асахи» солун демдеглээн.

(СЭТА).

САДЫГЛААШКЫНЫҢ КУЛЬТУРАЗЫ

Бараан эвээш-даа болза, кижилерге эки бараан болур болза, олардың сеткили ханган болурун бо-ла эскерер сен. Ынчангаш садыг ажылдакчыларын күш-ажылды коммунистиг ёзуу-биле көөрүнге кижизидер, садыг ажылдакчылары кижиниң болдуруп болбаан эң чок аажы-чандан оларны чайладыры, чонну садыг-биле хандыраарының дүрүмнерин хажык чок сагыырын хандырары — садыг ажылдакчыларының мурнунга партияның XXVI съездизиниң салганы чүгүле болган амыдыралчы соргулаларны чедиишкинниг боттандырарының магадылалдарының бирээзи болур.

Совет садыгның болгаш ниити чемненилгенин ажылдакчыларын кижизидери, садыгның доктаатыгаан чүрүмнерин шынгыы сагыырынга болгаш оларны хажыдар чоруктарга эптеш чок болурун калбартырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, садыг алыкчыларын мегелеор, күрүне хөрөңгөзин өөрлээр болгаш самчыгдаар чоруктарга удур шиитпирлиг демиселди чорудары садыг организацияларының болгаш будурулгелериниң удуртукчуларының дөрт хүлээлгези болуп турар. Моон үжүрүнде бо адырның удуртукчулары болгаш харымсалгалыг ажылдакчылары идея талазы-биле бүзүреллиг, чогуур түскай мергежилдиг, оларга даандырган ажыл-херектиң шинчилгин болгаш хемчээлин эки билир, кижилер-биле ажылдаар арга-методтуг болур. Республиканың улуг-улуг садыг будурулгелериниң, магазиннериниң код муруузунуң удуртукчулары үстүнде негелдеерге дүжүүн турар болгаш садыг кадрларын кижизидер талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп келген.

Кызыл хоорайның, Бай-Хаак суурнуң эвээн хөй магазиннеринде садып алыкчыларны хандырып турарының культуразы бедик деңнелде турар дээрзин Тывада садыгның күрүне инспекциязының чоруткан хыналдалары көргүскеп. Ол садыг четкилериндe барааннар делгелгелерин, оларның өртээнин дугайында информацияларны эки кылган, магазиннер арыг-силиг, садыгжылар келген чонга эвилек, оларның негелдеерингe дыннаптыр.

Республиканың күрүне болгаш кооперация садыында хөй чылдарда чонга төлептиг бараан болуп келген удуртукчулар болгаш ажылдакчылар дыка хөй. Олар түгле боттары эки ажылдап билир эвес, харын өскелерин өөредип, кижизидип, оларга үлегер-чижек бооп чоруур. Ындыларга хамыктын мурнунда Кызылдың № 9 аъш-чем магазинииниң директору К. Г. Князеваны, Кызылдың үлетнур бараанар садыының № 55 магазинииниң директору А. И. Бойкинааны хамаарыштырып болур. Бо магазиннер планныг даалгаларын доктаамал ажыр күүседип, совет садыгның чүрүмнерин шынгыы сагып турар.

Элегес-Аксы суурда № 2 столованыың повары Н. М. Матвиенко 27 чыл ажылдап турар. Ол столовая бичии, тар, эрги, суг дамчыдылгазы чок, бүгү-ле ажылды хол-биле кылыр турда-ла, хоочун ажылдакчы бодунуң ажылын дыка эки күүседип шыдап турар. Ол болза бодунуң ажылынга ханы ынакшылдыын, чонунга бараан болур, кижилерниң сеткилин өөртүр дээш бүгү билинип, арга-дыржылгазын болгаш күжүн бээрининг үлегер-чижээ-дир. Таңды райпозунуң ниити чемненилгезин М. Н. Пашкеевич хөй чылдар дургузувда баштап келген. Ол будурулгениң кондитер цехинге белетнээн кылыглар Бай-Хаак суурнуң болгаш райониуң чонунга макталдыг. Коллективтин бежиңгиннери хореглекчилерни хүндүлеп көөр чаңчылга кижизиттинген.

Үстүнде демделеттингеи эки чүүлдер-биле чергелештир садыг хандырылгазының культуразын бедидериниң херээнде четпестер эвээш эвес. Чамдык садыг ажылдакчыларының талазындан хереглекчилерни хүндүлеп көрбес, оларның негелдеерин херекке албас, харын-даа ажыы-биле каржы-дошкун болур чоруктар ам-даа хөй. Садыгның чүрүмүн шынгыы хажыдар фактылар бар дээрзин бо адырга чоруткан хыналдалар көргүзүп турар.

Кызыл районуң холушкак барааннар садыының будурулгелериниң чоруткан хыналдаларлан садыг чүрүмүи хажыдын турарының эвээш эвес фактылары илерээн. Оон кол чылдагаанныының бирээзи болза садыгның тон аппарадының ажылдакчыларының, товароведтериин болгаш сан-хоз-бухгалтерия ажылдакчыларының талазындан чагыргазында турар будурулгелериниң ажылын четпес контролдаан турары болур. Элегес-Аксы суурда И. В. Мартыненконуң эргелекчилээн № 6 магазинде пес-таавы бараанныының адын, өртээн айыткан майыктары чок, дузалал оран-бажыннарда бараанныының кадагалалы багай, өңгүр барган. нарны шывыг чокка шыгжан турар болган. Дыка хөй бараанныының өртээн чарлап айытпаан. Хыналда үезинде магазинге турза чогуур бараанныр ассортиментизиниң элээн хөйү баяртак артырга чок турган. Галантерея салбыры хирлиг, полкалар болган бараанныр доозуннут. Хомудалдар болгаш саналдап дептерии садыгжылар хайгаарап көрбейн турар.

Чугула хереглелдин бараанныарын садыглап турарыңга контролдуу садыгның удуртулгазы кошкак боттандырып турар. Бо талазы-биле РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң дужаалдарын күүсетпейн турар. Удуртулганың болгаш контролдуң кошкаандан ылангыя ниити-чемненилге будурулгелериниң ажылында хөй четпестер бар болуп турар. Чижээ, Элегес-Аксы суурда столованда (эргелекчизи Т. П. Войлошникова) чем белеткээриниң технологиязын карызы-биле хажыдып, дүрген үреливчел продуктуларны, ылангыя мал продуктуларын коңчуг багай шыгжан, кадагалап турар. Эзт продуктуларын үреддирип турарны доктаамал апарган. Соодулга камерларын ашап, чугбайн турарындан олар аажок хирлдг. Оларга продуктуларны комалаштыр салырының чүрүмүн сагыбайн турар.

Байдал мындыг турда-ла, холушкак барааннар садыының директорувуң ниити чемненилге талазы-биле орлакчызы М. И. Абрасимов, технолоту С. И. Монгуш олар ниити чемненилге будурулгелериниң ажылын экижидер талазы-биле чогуур хемчеглер албайн келген. Олар столованнарга барып тураа-даа, ол будурулгелериниң ажылынга эки салдар чедирбейн турган. Элегес-Аксында садыг болгуунуң директору В. А. Черепановаңың ажылынга хамаарыштыр чемелээшкиннер база хөй.

Кызыл хоорайның столованнар болгаш ресторанныар трезинин будурулгелериниге чоруткан массалыг хыналда оларның ажылында шынгыы четпестериниң барын база илереткен. Столованнар чемненичилерни хандырарының дептерии холуштунган бараанныарның садыг четкилериниче кирип келиринн болдурбас талазы-биле амгыда сула ажылдап турар. Моон үрнүүндан 1981 чылдың бирги чартыынында Садыгның күрүне инспекциязы 600 кг. ак сажагны, 1,6 тонна хлеб-булочка кылыгларны, 900 кг. кондитер кылыгларын. 480 саннық даараглыг кылыгларны, 100 хире мебельдерни техника талазы-биле шын эвес кылдынган дээш магазиннерден ужугган. Бо бүгү чүүлдер болза, садыг организацияларны будурулгелерден ап турар бараанныарының шынары дээш контролдуу күштелдирерини иеген турар.

Үстүнде чугаалаанывыс бүгү чүүлдер садыг ажылдакчыларын боттарының ажылын коммунистиг ёзуу-биле көөрүнге кижизидерин-биле тудуш холбаалыг. Моон үжүрүнде садыг организацияларның удуртукчуларын садыг кадрларын кижизидеринче, өөредиринче, албан черинин шуугуму-биле контролдуу күштелдиреринче болгаш шынгырадырывче онаа кичээнгей салыры эртежок чугула. Моонбиле кады профсоюзтарның болгаш хөй-ниитиниң садыг организацияларының болгаш будурулгелериниң ажылын контролдаарын бедик деңнелге тургускан. садыглаашкынның сан-хөөнүн чүрүмүн хажылар кижилер-биле эптеш чок демиселди чорудар херек.

Үүлге мындыг таварылгада садыг ажылдакчылары бүгү ажыл-херээн кижите, оон чаагай чоруулга талептин-биле бараалгадып болур.

Г. БАЛАКИНА.
Садыгның күрүне инспекциязының Тыва АССР-де эргелелиниң начальныгы.

СҮТ ДЕГ ЧААГАЙ

Сөөлгү чылдарда Кызыл хоорайга үнелиг чүүттакчылардан кадрларның көпүзен турары өөрүнчүг. Эң алдынгы эмеглелерде, столованнарда, садыг-магазиннерде ажылдап турар тыва кадрлар, ылаңгыя кыстар хөй.

Оларның бирээзи-биле таныжып көрүпер. Ол ажылкижи-биле-даа, алгөдүүледе-даа шынаа-ла инекер кыс. Кызылдың төвүнде № 20 магазинни билбес кижи чок боор. Аңаа силер оон-биле таныжып болур силер.

Бо магазинниң сүт салар салбырынга улус хөй турар. Бааргык артында бичежек, төөргүн сыынып, доозуран кара карактарлыг, бөрбак хүрең шырайлыг үрүт ак өмаажайын, ак халадын кедикеп, садыг алыкчыларга каттырааннай даракталган турар. Бир лугаларында оон салгек-эвилелиин, мөөген-кашпайын магадай бээр силер. Сүт, сметана кудуп, аарзы деңзилеп, самбынга саналп турда, ана караанаар түве!

—Кандыг кончуг дүрген уруг боор! Садыглаарынга кайгамчык-ла мергежээн төлдүр — дижип, садыг алыкчылар магадаан турар.

Бо дээрге аныяк садыгжы Чечекмаа Чымба-дыр. Оңу өөрү-даа, садып алыкчылар-даа орустап Света деп чассыды адаар.

Оон өскен төрээн чери Бай-Тайганың Бай-Тал. Чечекмааның ада-иези Сарыг-Деге Салчаковна Кара биле Лугаров Хертекович Чымба олар чеди класс дооскаш, боттарының күш-ажылчы оруун эгелээннер. Оларның кайгыылдаа райпо шугумунда ажылдап чоруурлар. Кара Салчаковна 10 уруглуу азырап өстүрген. Маадыр-не. Эң улуг уруу Чечекмаа бо. Чечекмаа Таалиге чеди классты дооскаш, Кызылдың салыг училищезин 1979 чылда чедиишкинниг дооскаш, төрээн черинге кээп салыглай берген.

Чечекмаа ол ажылдан эгелээрде дораан-на чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Оң Любовь Бат удуртқан комсомолчу-яныяктарның бригаазында ажылдап турар. Ай планның доктаамал ажыр күүседин келген. Каш улаа акша болгаш өректиг түүлдер-биле шаңнаткан. Чечекмаа Чымба чүгле ажылынга кыымак эвес, хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг. Комсомолчу, дружинник, өртектер хынаар комиссиниың кежигүнү, хана солуун редактору. Бо магазинниң комсомолчулары болгаш аныяктары партияның, комсомолдуң доктаал-шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке эң идепкейлиг кижини, ажыл-ижин, өөредилгезин-даа, дыштаныглавылдаа эки организастап турар. Коллектив-биле кино, театр баар, дыштаныр хүшеерде кады селгүүстээр найырамчыг улус. Мында Чечекмаанын улуу улуг.

Чымбаның дугайын Любовь Бат мынчаар чугаалаар болду:

—Мен Чечектиң дугайында түгле эки дээрген өске сөс тыппас мен. Кончуг-ла мергежээн, эрес кыс. Ол коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

Ол ам партия кежигүнүнүң кандидадынга киреринге белеткенип турар. Оон ыңдыг мөзүлүүн, ажыл-ижинге ак сеткилдиин садып алыкчылар магадаан турар. Шынап-ла садып турар чаагай сүлү дег, чаагай сеткилдиг болурун күзээлиңер.

М. МАНЫЙ.

ДООЗАР ЧООКШУЛААН

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозтә ниитизи-биле 22 муң баш төрүүр хөй бар. Оларның 9 муңун тарып боозадыры көрүүнген. Коданнарны 5 пунктуларга хуваагаш, кадарчы бүргүзүнүң хөйларын тарып боозадыр хүннерин график ёзугаар кылган аскан. Пунктуларны баш бурунгаар септеп чылыглаан, иштин чүгайлаан, олар түүлүг белеткээн. Хөйларга чемнерии үзүктелирбейн чедирерии хандырган.

Пунктуларның ажылын совхозтун осеминатор-зоотехниги Владимир Умарович Дембирел эки удуртуп, ажылдың пынары дээш контрольду күштелдирген. Оон ачызында пунктуларда ажыл үзүктелиишкин чок, шалыпкын чоруп турар.

Бо хүннерде 5210 баш хөй тарын боозаттыынган. Кожайда Галина Данзырынның удуртқан пункт 1200 хөй тарын боозадыр планын бүрүн күүсеткен. Ол ышкаш Ак-Хемнин, Казанактын, Белик-Элдиң пунктуларында ажыл бедик темнилиг. Хойларны боозадыр кампанияны сентябрь 15-те дооза дээш ажыл улам күжеңиишкинниг чоруп турар.

С. СОТНАМ.

ДААЛГАЛАРЫН КҮҮСЕТКЕН

Ногаан эзимнерлиг аргалар, шыргай арыглар, ында турумчуп чурттаан аң-мең, чайгаар үнген оът-сиген, кат-чимис-биле аржаан суглуг хемнер, хөллер-биле байлак черлер бүлүң бүргүзүнде бар. Долгандыр турар бойдустуң ол байлаан камгалап кадагалаар, ажаап өстүрер талазы-биле ажылдарны Эрзин лесничествозунуң ажылдакчылары кылып чорудуп келген. Бо ажыл-ишчи коллектив Тес-Хем ыяш ажыл-агыйының лесничестволарының аразында социалистиг чарышка киришкеш, чаңгыс эвес удаа тиилекчи бооп келген.

Ында кол лесничий Идамчап Фёдорович Каганович кылып турар ажылын эки билир болгаш мергежилинге ханы бердинген кижи. Төрээн бойдуска ынакшыл база оны камгалап өстүрер дээш изиг күзел И. Кагановичиниң ажыл-херээн ыяш ажыл-агыйы-биле холбаштырган. Аныяк оол Эрзин лесничествозукка ажылдап тургаш, билигмергежилии бедидип алырыбиле Красноярскиде Сибирьиниң технологтуг институдуне өөренип киргеи. Ыяш ажылагыйының инженериниң дипломун холга туткаш, төрээн черинге чедип келгеш, кол лесничийниң хүлээлгезин күүседип киришкен.

Оон удуртқан коллективиниң хайгаарал турар девискээринге чоокку үш чылдарда ерт болбаан. Бо кандаашкынныг чылда өртке удур хемчеглерин баш удур ажылдап кылгаш, тайылбыр-суртаал ажылдарын чон ортузукка күштелдирип чоруткаш, чурттакчылыг суурларның кедээ Советтеринин чанында штабты тургускан. Оон кежигүнүнерн арга, арыгларын, хову шөлдерин хайгаралга алгаш, өртке удур ажылдарны план ёзугаар чорудуп турар.

—Өртке удур хемчеглерин баш удур ап чорудары-биле «Нарын» совхозта штабтың ажылы мактадыг — деп, Идамчап Фёдорович чугаалады. —Өрт үне берги дег черлерде дежурный бөлүктерни тургускан болгаш чон ортузунга тайылбыр ажылын чорударынга совхозтун директору, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады М. К. Дутер, тудуг бригадирн Эртине Чооду болгаш оон-даа өске активтиглер төлептиг үлүүн киирип келгеннер. Өрттүү баш удур болдурбас талазы-биле ажыл чорудар комиссия район төвүнде база бар. Беш кежигүнүг ол комиссииның ажылын районнуң иштика херектер килдизииниң начальныгы Д. К. Куулар удуртуп турар. Олар Балыктыг-Хемче, Тере-Хөлче боттуң ажыын сүргеи «балыкчыларны» эртирбези-биле хайгаарал черии тургузуун, дежурныйлаашкынны организастаан. Бойдус камгалалының эки-тура хайгыылчылары ажык-кончаа сүргеи ий-чаңгыс төтчеглекчилерии оруун доза туруп, ерт болдурбазының магадылалын база тургускан.

Лесничествонуң ажылдакчылары арга-арыгның санитарлыг кезиишкинниинің база ыяш тарып олуртуруунуң чыл планының даалгазын бо эрткен айларда ажыр күүсеткен. 50 гектар шөлге чаш ыяштыг тараан. Школачы ногаан патрульдар оларны ажаан, хайгаарап база сүттарып турар. Ырак-узак тайгада тудуг ыяжы, токпак белеткеп турар бригаланың ажылын Дугар-Додук эки башкарып келген. Олар эртken айларда 2100 кубометр токпак кылыр планны 2400 кубометрге күүсеткен. Планныг онаалдаларны күүседиринге бригаданың мурнакчылары лесник Георгий Якушенко, тракторист Владимир Далай олар төлептиг үлүүн киирип, эш-өөрүнге үлегерии көргүзүп турар.

Коллективтиң кежигүннерн долгандыр турар бойдусту камгалап өстүрбүшаан, оон беримчезин чогуур үезинде чыгташ, бо талазы-биле даалгазын база күүседип келген. Бо чылын план ёзугаар 10 тонна тоорух чыыр хүлээлгезиниң дерт тонназын чазын чыып алганнар. Эм оттар, черлик аннарга будук-бүрү боон, белеткээри дээш олардың кылыр ажылы-ла хөй. Ол бүгү ажылдарны арга-арыгның идегелдиг хайгааракчылары, лесниктер Григорий Нордуп, Иван Жиланов болгаш оон-даа өскелер чылдан чылче кылып чорудуп келгеннер.

Алдын күс дүшкеи. Оон-биле кады Эрзин лесничествозунуң ажылдакчыларының сезоннуг ажылы база тулуктелгеи. Ук коллектив алган хүлээлгелерии доллур күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

М. ОНДАР.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДАЯНГАШ...

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

Кызылдың № 1 автобудурулгези республиканың улус ажыл-агыйынга чугула чүктерни эвээш эвести сөөртүп, сайгарып турар. Абаканда демир-орук станциязындан чоңнуң хереглел бараанарын, тудуг материалдарын, дериг-хөвекселдерни, чемиштидилгелерии республикаже книр сөөртүп эккеп турар. База АТБ-ниң чолаачылары районнарже чүк сөөртүлгезин үзүктел чок, хүн-бүрү кылып келген.

Планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир сорулга-биле будурулгениң хонуктә бөзин кылыр ажылын планлаан, саналп. Ынчангаш будурулгениң чолаачылары хүн санында чеже чүктү сөөрткенин, каш тонна-километрни ажылдап кылганын саналп, көргүзүт самбырызынга бижип язып турар.

Бо будурулгеде 23 бригада бар, оларны үш колоннага үскеп. Бригадаларның социалистиг чарыжын түнеп, ай, квартал санында тиилекчилерни шаңнап, мактап турар. Эрткен айларның түнелп-биле колонналар аразында социалистиг чарышка № 3 колонна бир дугаар черии алган, будурулгенин шилчнир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын алган.

Бригадалар аразында социалистиг чарышка Кузьма Андреевич Фролович бригадазы тиилекчи болган. Бригаданың чолаачылары «ЗИЛ-130» марканың бензин сөөртүр машиналарында ажылдап турар. Ында он бир чолаачы «Шуптузуу—чангызы дээш, кижи бүрүзү — шуптузу дээш» деп девиз ёзугаар ажылдап, бердинген онаалдаларын чедиишкиниг күүседип келген. Найырадыг коллектив чүк сайгарылгазын планнан ажыр 122 муң тонна-километрни ажылдап кылган. Бригадир боду планныг даалгазын ай санында 110 хуудан кудулаташайн, күүседип келген. Кузьма Андреевич бо чылдың эрткен сес айларында үш комплект дугуйну, 500 литр ажыг бензинни камнап алган.

Валерий Владимирович Улановтун удуртқаны чолаачылар бригадазы хөй чылдар иштинде доктаамал эки ажылдыгларның санында кирип келген. Бо бригадада колдуунда күүүүт КамАЗ-тар, бензин сөөртүр тускай машиналарның чолаачылары. Олар бо чылдың сес айларында чүк сөөртүр планын ажыр күүседип, 6,5 комплект дугуйларын камнап алган. Валерий Уланов боду ам 1981 чылдың октябрьның үлүүнде ажылдап дүрүлгелериниң ажылында хөй четпестер бар болуп турар. Чижээ, Элегес-Аксы суурда столованда (эргелекчизи Т. П. Войлошникова) чем белеткээриниң технологиязын карызы-биле хажыдып, дүрген үреливчел продуктуларны, ылангыя мал продуктуларын коңчуг багай шыгжан, кадагалап турар. Эзт продуктуларын үреддирип турарны доктаамал апарган. Соодулга камерларын ашап, чугбайн турарындан олар аажок хирлдг. Оларга продуктуларны комалаштыр салырының чүрүмүн сагыбайн турар.

Байдал мындыг турда-ла, холушкак барааннар садыының директорувуң ниити чемненилге талазы-биле оралакчызы М. И. Абрасимов, технолоту С. И. Монгуш олар ниити чемненилге будурулгелериниң ажылын экижидер талазы-биле чогуур хемчеглер албайн келген. Олар столованнарга барып тураа-даа, ол будурулгелериниң ажылынга эки салдар чедирбейн турган. Элегес-Аксында садыг болгуунуң директору В. А. Черепановаңың ажылынга хамаарыштыр чемелээшкиннер база хөй.

Кызыл хоорайның столованнар болгаш ресторанныар трезинин будурулгелериниге чоруткан массалыг хыналда оларның ажылында шынгыы четпестериниң барын база илереткен. Столованнар чемненичилерни хандырарының дептерии холуштунган бараанныарның садыг четкилериниче кирип келиринн болдурбас талазы-биле амгыда сула ажылдап турар. Моон үрнүүндан 1981 чылдың бирги чартыынында Садыгның күрүне инспекциязы 600 кг. ак сажагны, 1,6 тонна хлеб-булочка кылыгларны, 900 кг. кондитер кылыгларын. 480 саннық даараглыг кылыгларны, 100 хире мебельдерни техника талазы-биле шын эвес кылдынган дээш магазиннерден ужугган. Бо бүгү чүүлдер болза, садыг организацияларны будурулгелерден ап турар бараанныарының шынары дээш контрольду күштелдиреринии иеген турар.

Үстүнде чугаалаанывыс бүгү чүүлдер садыг ажылдакчыларын боттарының ажылын коммунистиг ёзуу-биле көөрүнге кижизидерин-биле тудуш холбаалыг. Моон үжүрүнде садыг организацияларның удуртукчуларын садыг кадрларын кижизидеринче, өөредиринче, албан черинин шуугуму-биле контролдуу күштелдиреринче болгаш шынгырадырывче онаа кичээнгей салыры эртежок чугула. Моонбиле кады профсоюзтарның болгаш хөй-ниитиниң садыг организацияларының болгаш будурулгелериниң ажылын контролдаарын бедик деңнелге тургускан. садыглаашкынның сан-хөөнүн чүрүмүн хажылар кижилер-биле эптеш чок демиселди чорудар херек.

Үүлге мындыг таварылгада садыг ажылдакчылары бүгү ажыл-херээн кижите, оон чаагай чоруулга талептин-биле бараалгадып болур.

Г. БАЛАКИНА.
Садыгның күрүне инспекциязының Тыва АССР-де эргелелиниң начальныгы.

Черниң космос албаны

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Космостан бойдус курлавырларын шинчилеп, ажыглаарының чаа азыры — улус ажыл-агый сорулгаларынга ажыктыг шиитпирлерни хүлээп алырынга улуг салдарлыг эртем боон хөгжүп турар. Эртемниң ол адырының хөгжүлдези Бойдус курлавырларының космос институдунуң ажыл-чорудулгазыбиле холбашкан.

Орбитада техниканың дузазы-биле алдының турар медээлерни чер чоогунуң шинчилелдери-биле тулгаштырып, ажылдап кылып турар. Ол материалдарга үндезилеп артемденнер хөй талалыг сүмелерни берип турар: чер ажыдыгларга дусталчак черлерни кедээ ажыл-агый ажыглалынга киирериниң, ону чымчадырының сүмелерин бээр; кедээ ажыл-агый культураларының хайы хире дүжүттүг болурун, казымал байлактыг черлерни тодарадыр; долгандыр турар бойдустуң байдалын контролдап турар.

Чуруктарда: АН-30 самолёт — институттуң ужуп чоруур лабораториязы. Спутниктер болгаш космос корабльдериниң чүрүк тырттырышкынының үезинде ол кады денге чуруктү тырттырар. Космос болгаш самолётка тырттырган чуруктарны ажыглап шинчилелдерни чорудар. **Самолётту ужудуп үнүүшүнге белеткээн турары; инженер Акиф Сулейманов аэрокосмос чуруктарын өөренип көрүп олур.**

О. Литвинниң фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

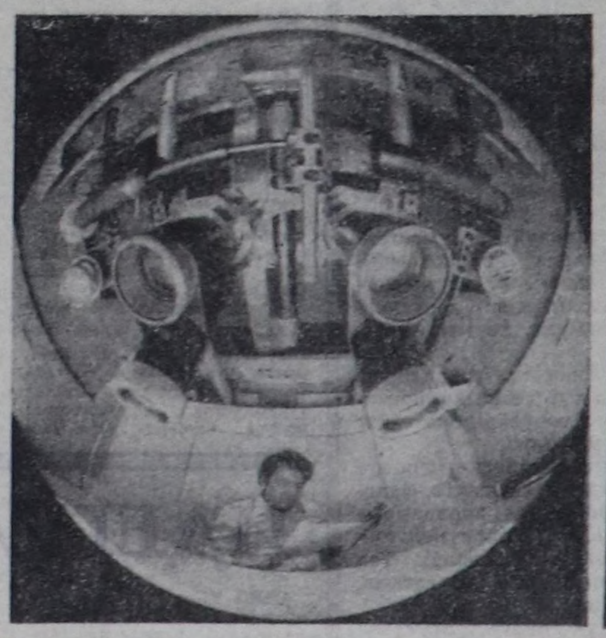

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Жданов аттыг совхоз хөй тарып боозадылгазын эрткен чылдарга деңнээрге бо чылын эвээш организастыг эгелээн. Аңаа белетмелди баш бурунгаар чоруткан, техниктериниң семинарын эрттирген. Тарып боозадылганың ажылын кыска хуусаада доозары-биле малчынарның кол чайлаа болур Баян-Талада база бир пунктуну ажыглалга киирген.

Амгы үеде ниитизи-биле 4030 хөй тарып боозаттынган. Техниктер Зинзида Кечил-оол, Элла Хоюр-оол олар ажылынга хынамчалыг, кызымак чоруун көргүзүп турарлар.

Д. ШУЛУУ.
Улуг-Хем район.

АРА КАГДЫНГАН

«Кызыл тук» совхозтуң төвү Кызыл-Тей суурну улам чөрөш, көрүштүг болдурар дээш оон кудумчуларынга чуртталга бажыңнарын немей бо-ла туда бээр. Суурнуң чурттакчылары аңаа дыка өөрүүр. Чаа чурттарга бажыңын ажыглалга киирерин, ылаңыя аңаа чурттаар, оон дүлгүүрүн алыр деп турар өг-бүдеелер четтикпейин, улуг өөрүшүү, бүзүрел-биле манаар. Ындыг турбуже чамдык тудуглар туттуунуп чоруй, ара кагдыма бээр таварылгалар тургулаар. Оон чижээн Кызыл-Тей суурда туттуунуп турар тудуглардан безин көрүп болур. Ийи аал ишти чурттаар чурттарга бажыны орту книр туттуунуп чоруй, ара кагдынган. Оон чылдагаанын тудуг материалдары чедиишпезе-биле, ону бээр сөөртпейн турары-биле тайылбырлаар.

Чурттакчылыг черлериң ниити чаагайжыдылгазы ында бажыңнарның ишти-даштының арыг-шеверинден кончуг хамаарыжыр болгай. Бистиң суурувуска кээр болзуңарза, ээн, хос калган бажыңнарны дораан эскерип каар силер. Хайыраан ораи-савазы эдип, септеп алыр туржук, холдан үилдүрүп, төтчеглеттиниң турарм канчап-даа таварышпас деп бодаар мен. Оон-биле кады суурнуң кудумчуларында чамдык эргн штакетниктерни чаартыр дээш чазын-на чамдыызын түруп каапкан. Эрги херимнер оттуулар чүүл кыадыр ажыглаттына берген. А олариың орну бо хүнүмерге чедир солуттунмаан, чайны өттүр ыяаар турганы ол. Үстүнде айтырыг кымны-даа дуураретпейн турар. Чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазы кайда-даа бо хүнүмерде чугула айтырыг болганда, кедээ Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы олталазы-биле кандыг хемчеглер алырыл?

Д. ООРЖАК.
Өөвүр район.

САДЫГЛАЖЫРЫ — БОТ-БОТТАРЫНГА АЖЫКТЫГ

«Социализм чурттарының хөй адырлар талазы-биле харылзааларын калбартыры коммунистиг болган ажылчын партиаларының болуп эрткен съездилериниң айыткан тургузукчу сорулгаларын амыдырала бүрүн боттандырарының чугула негелделериниң бирээзи болуп турар».

Даштыкы садыг социалистиг чурттарның экономиказын шапкын хөгжүдүрииңг болган чонуң материалдыг база культурлуг деңнелин бедидериниң чугула фактору болуп турар. Өске чурттарга бүдүрген бараанчаларны күшажылдың делегей хуваалдазыкка үндезилээш, ажыглаарының күсели-биле чурт бүрүзүнүң хереглелдерин долу хандырарыпче даштыкы садыг угланган.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелииңиң кежигүннери чурттарның аразынга бараан саарылгазы сөөлгү он-чыл-дарның дургузунда 3,3 катап көвүдээнин ЭДЧ бо чылдың чайынында болган сессияның XXXV хуралынга демделээн. Ол бараан саарылгазының нийти хемчээли — 121 милли-ард рубль болган. Аку-дуңма социалистиг күрүнелериңң экономиктиг күчүзүвүн чайгылыш чок өзүлдези даштыкы садыгның калбарышкы-нында тодаргай илергейлеттинген. Делегейниң үлетпүр продукциязының үштүң бир кезиин социалистиг чурттар эм бүдүрүп турар. Үш он чылдар бурүңгаар ол көргүзүг чүгле 18 хуу турган.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелииңиң кежигүнериң күрүнелериңң аразынга болган делегейниң өске-даа чурттары-биле оларның даштыкы садыының хемчээли амгы үеде 224 милли-ард рубль четкен. Ынчаарга аку-дуңма социалистиг чурттарның аразынга садыглажылга оларның даштыкы садыында кол черии ээлеп турар. Ол садыглажылганы план ёзугаар чурт бүрүзүнге ажыктыг кылдыр боттандырып келген. ЭДЧ кежигүнерии күрүнелериңң аразынга садыглажылгага кол черии машиналар, дериг-херексел-дер, нефть, демир рудазы, массалыг хереглелдиң бараанары ээлеп турар. Ол бараанар улус ажыл-агый планнарын чедиишкиниг күүседириңге, чурт бүрүзүнүң национал экономиказын шапкын хөгжүдеринге улуг рольдуг. Планныг үндезинге продукцияны сайгарарынга даштыкы садыг база улуг идиги берип турар.

Аку-дуңма чурттарның аразынга кол бараанар солчулгазы оларның дашкартан кирп садып турар бүгү бараанарының үштүң ийи кезии четкен. ЭДЧ-ниң кежигүннери күрүнелериңң аразынга садыглажылганың калбарганы капиталистиг делегейде кризистериңң социалистиг чурттарың экономиказына салдарын дыка коштадып турар.

Машиналарны болгаш дериг-херексел-дерии садыглажып турарын онзалап айтыр херек. Ол садыглажылга чыл келгеи тудум-на улам-на калбарып турар. Машиналарны болгаш дериг-херексел-дерии садыглажыры сөөлгү беш чылда безин 80 хуу көвүдээн. Ынчаарга бүгү даштыкы садыгның өзүлдези — 89,3 хуу болган. Машина тудуу моон мурииида коштаан хөгжүлелиг тургаи Европаның социалистиг үш чурттарындан машиналарны болгаш дериг-херексел-дерии дашкаар садыглаары амгы үеде көвүдээн. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелииңиң кежигүннери чурттарның экономиктиг хөгжүлдезиниң деңнелдерии бир дески болдурар чугула сорулганы шинтпирдээрииге социалистиг интеграция улуг роль-ду ойнаан болгаш ойнап-даа турар.

Аку-дуңма чурттарның садыглажылгазы деп эргелиг, бот-боттарынга ажыктыг үнезинге, оларның улустарының чагагай чоруун бедидериниң эрге-ажыктарынга дүүштүр боттаның турар. ЭДЧ-ниң шугуму-биле кады ажылдажылганы калбартырынга болгаш ханыладырынга онза чугула роль Совет Эвилелиигe онаажыр. Бистиң чуртувус чиг-этти, машиналарны, дериг-херексел-дерии болгаш өске-даа бараанарны аку-дуңма күрүнелерге садыглап турар. Совет техникти-ге детким-че-биле аку-дуңма чурттарда хөй бүдүрүлге черлерии дерип турар. ЭДЧ-ниң кежигүннери күрүнелериңң бараанарын сайгарарынга совет рынок шинтпирлиг рольду ойнап келген болгаш моон соңгаар-даа ойнаар апаар. Машина тудуунуи үлетпүрүүн кылыглары, өске-даа бараанарны Совет Эвилели арбыдадыр салып ап, ол бараанарны чедиишкиниг сайгарар талазы-биле бодуиун эвилелчилериие бижыг магатылалды хандырып турар. Чижээ, ССРЭ машиналарын, дериг-херексел-дерiiиң хөй хевирлерии чамдык чиг-этти, транспорт херексел-дерии, чонуң хереглел бараанарын Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиiiиң кежигүннери күрүнелерден садып ап турар.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның национал орулгазынга болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниге бодаарга, оларның аразынга даштыкы садыг саарылгазы дүрген калбарып турарын статистиктиг медээлер тодаргай бадытпаан. Экономиказы шапкын хөгжүдерииге ажыл-агый харылзаларының улам өзүлделиг ролю чогум-на ында илергейлеттинип турар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелииңиң күрүнелери тайбыңның болгаш тургузуушкуиуи оруу-биле бүзүрелдиг бурунгаардавышаан шапкын хөгжүлделиг чурттар болуп турар.

В. ПЕТРУНЯ.
(СЭТА).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

«ЭЖИКТЕР БИСТЕРГЕ АЖЫК»

ПАРИЖ. Космосту чагырып алырынга совет эртемденнер ажок улуг дуржулгалыг. Оны өөренишпээн, кончуг хөй чүүлду билип алдывыс, ынчалзажок ам-даа хөй чүүлдерии өөренир апаар бис. 1982 чылда космосче совет-француз кады ужулушкунга белеткелде киргиип турар француз ужудукчулар Патрик Бодри биле Жан-лу Кретьен олар ол дугайын медеглээннер. Франциядагы дыштанылгазын эртиргениниң соонда француз кандидаттар белеткелии доозары-биле Звездный хоорайда ээп чедип келген.

Космос шинчилелдериниң Национал товуиге (КНЕС-ке) чыыл-ган корреспондентилерииң айтырыгларынга харыылавышаан, олар Францияга чүгле дыштанып алгаи эвес, харын ол үениң дургузуида каш янзы медицина шенелдерии боттандырып, обсерваторияга ажылдарны, ол ышкаш белеткел ужудуушкунларны эрттиргенин дыннатканнар.

Звездный хоорайда бүгү ажиитер биетерге ажык деп, П. Бодри чугаалаан. Өскедээ кандидаттар мшкап-шак-ла ыңдыг программаларны өөренип, ол-ла тренажерлерде ажылдап турар бис. Оон аңгыда, боттарывыстың чүгле инженерлер-шепенчилер болуур хүлээлгевисти өөренип турар эвес, харын биетиң бирээзиниң кады ужар апаарры биетиң совет өөнүктериивистиң — космопавтыларның хүлээлгелии база өөренип турар бис.

П. Бодри биле Ж.-Л. Кретьен, КНЕС-тиң удуртукчулары космос комплекизиниң бортунга чогуур француз аппаратураны шенээри ам дооступ турарын дыцнатканнар. Ол шенелдер чедиишкиниг болгаш графин ёзугаар чоруп турарын олар онзалап демделээн.

Ам болур ужудуушкуннуң үезинде француз болгаш совет эртемденнериин кады чорудар дыка хөй ажылдарын уламчылаар деп, ужудуушкуннуң француз талазының удуртукчузу Мишель Вьейфосс СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Ол ажылдарга, чижээлээрге, космоска чаа материалдарны тургузар талазы-биле шенелдер, астрономияның, биологияның талазынга ажылдар хамаарыкыр.

Космос талазынга 15 ажыг чыл уламчылап келген француз-совет кады ажылдажылганың ёзугаар талазы-биле алырга, онза чугула болуп турарын ол демделээн. Кады ажылдап, бот-боттарывыстың биглиерии ажыглавышаан, солуп түнелдерии ап шыдаарывысты ол кады ажылдажылга бүзүредип турар. Ол түннелдерии тала бүргүзү чаңгыс-чаңгыс ажылдап турганындан дыка дүрген ап турар. Кижизиг талазы-биле алырга, ол кады ажылдажылга база чугула. Хандыкпылдыг кады ажылдаашкын биличишкинге маталыг чагагай идиглиг. Ам чартык сестен-ве бот-боттарывысты билчип аптар бис.

О. КАРАСЕВ,
СЭТА-ның корр.

ЭҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистаннын Улуг-демократтыг партизыының ТК-зының болгаш АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиiiиң түскай комиссиязының хуралы АУДП ТК-ның Чиигине секретары, Революстуг чөвүлелдиң Даргазы Бабрак Кармальдың даргалаашкыны-биле Кабулга болган. Чер реформазының каяаар чоруп турарын адаа көргеи.

Аграр реформазын боттандырарының айтырыгларын Б. Кармаль «национал-демократтыг апрель революциязының эң чугула айтырыы» деп адаан. Оларны афган нитилелдиң онзагай байдалдарынга дүүштүр шинтпирлеп турарын ол онзалап демделээн. Черии хувазы-биле холбаазылыг айтырыгларны шинтпирлээр талазы-биле практиктиг хемчеглериңң программазын хуралга хүлээп алган.

Хурал киржикчилериниң чүүлдүт деп көргеии резолюцияда чер реформазын национал болгаш патриотчу бүгү күштериин идепкейлиг киржилгеи-биле тараачыларның эрге-ажыктарынга таарыштыр чорудуп турарын онзалап демделээн. Бичe чердиг болгаи черии чок турган хөй сапыыт тараачыпнар амгы үеге чедир черии алган. Мичалзажок контрреволюстуг идегеттериин халдаашкыннарының, реакция болгаи империализм чимезиниккиннериниң үржүүн-биле реформаны амыдырала боттапгырары шынгыы бергелерге бала тавараижып турар.

Аграр реформазы-биле холбаазылыг бүгү организациялар реформага эдилгелер дугайында Революстуг чөвүлелдиң президиумунуң декредин шынгыы барымдаалааирын комиссия локтаатка-ан. Кедзо ажыл-агыйның болгаи чер реформазының министерствозунуң белеткээн программазын түүлдүт деп көргеи, мозуларының түе бүргүзүнүң ийи үеэдилериие оиу амыдыралга боттандырарын хандырарын министерстворга комиссия сападдаан. Тараачыларга болгаи кооперативтиг ажылагыйларга акша-сан болгаи техниктиг дуза-ламчы көргүзеринии талазы-биле хемчегерии белеткээрии АДР-ниң министерстволарынга болгаи ведомстволарынга айыткан.

СИОНИСТЕРНИҢ ҮҮЛГЕДИИШКИННЕРИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Фашистиг үзелдиг сионистиг идегеттер өлүрүкчү эдилгелиг үүлгедиган кылган. Хоорайның төп кудумчуларының бирозинде турар «Дөрт диптин» ном садыының бажыңының эжиинге бомбаны олар чазыддырган. Оон чоогунга чорааи кижилер таварылга болуур, айыылга таварышпаан.

«Дөрт диптин» ном магазининде литератураларның аразында совет авторларның номнары бар. Мичангаи сионистиг хулиганнар ол магазинге болгаи оон ажылдакчыларынга удур дээрбечи болгаи өлүрүкчү үүлгедиглерии кылып турар. Израильдиң премьер-министри Бегин АКШ-ка чедип келириниң будуузунде антисоветтиг үүлгедиглерии америк сионистер улам күштелдиргеи.

ССРЭ-ниң Каттышкан Нацнллар Организациязының чазында доктаамал төлөө черинин бажыңының чоогунга болгаи аиаа турган автомашиналарга частыр хөй бомбаларны сионистер бо чылдың сентябрьның башгайгы хүнериидe база салган турган. Нигериянын дипломадының машиназы сентябрь 4-те совет төлөө черинин чазында турда, сионистер аиаа бомбаны чазылдырып, өлүрүкчү үүлгедигии база кылган.

Өлүрүкчү ол бүгү үүлгедиглерии Нью-Йорк хоорайда совет албан черлериниң ажылдакчыларынга удур утлаидырганын сионистер чазырбайн, харын-даа ажыы-биле медеглеп турар. Совет болгаи өске-даа даштыкы дипломатгарга удур дерелии үүлгедиглерии америк сионистер солуннарга бижип, радио база телевидение дамчыштыр чарлап турар.

Сионистиг дээрбечилериниң үүлгедиглерии америк эрге-чагыргалар херекие албайн, оларга удур кандыг-даа немечиии көргүсиейн келген. Сионистериниң штаб-квартирazының адреазы болгаи олар-ның хартаачыларын Нью-Йорктуң полициязы эки билир. Совет төлөө черинин ажылдакчыларынга болгаи оларның өг-бүлелериниң кежигүннериие удур сионистериин кем-бурууду үүлгедиглерии соксадырын, өлүрүкчулерии кеземченан харыысалгазынга киирериин ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлөө черии хөй удаа иегоон турбуже, АКШ-тың эрге-чагыргалары дмга чедир кандыг-даа хемчээн албаан. Шак ыидыг турушту АКШ-тың федералдыг эрге-чагыргалары база эдеп турар. «Делегейге өлүрүкчү чорукту болдурбас» дугайында америк эрге-чагыргаларның телэелекчилериин хөй удаа шуугаи келген-даа болза, бодуиун чуртунда өлүрүкчү үүлгедиглерге удур дээштиг хемчеглерии албаан болгаи албайн-даа турар. Харын-даа сионистиг дээрбечилериң чаңгыс эвес удаа күткүи келгед.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

● **БУДАПЕШТ.** Нийтилел эртемпериинии талазы-биле кады ажылдажылганың совет-венгр комиссиязының сессиязы ында болуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаи Венгриянын Социалистиг ажылчын партиязының XII съездизиниң шинтпирлериие дүүштүр нийтилел эртемперии хөгжүдериниң чугула айтырыгларын сессияда чугаалажып көрүп турар. Ийи чурттарның эртемденнериниң кады ажылдажылгазын уламна калбартырының соруглаарын хүн айтырыында база киирген.

● **КОПЕНГАГЕН.** Ажыл ток чорукка удур демиселдиң ийи неделяда үргүлүүлээр нийти национал кампаниязының кол соруглазы болуп турар. Түскай медээлерии ёзугаар алырга, амгы үеде Данияда 250 муң ажыл чоктар бар. Ажылын тур үеде чидирген хөй кижилер бо саннарга кирбейн турар.

● **БЕЙРУТ.** Ливаниың мурнуу чүгүне дайыңны соксадыр дугайында дугуржулганы Израильдиң эжелекчи шериглериие чаглактанган чарылдырыкчы дээрбечилериин кержызы-биле үреп турарын Каттышкан Нацнлар Организациязының тур күштериниң талазлектинин медеглээн. КНО-ның тур күштериниң контролюида турар Ятыр суурну чарылдырыкчы дээрбечилер сентябрь 7-нин дүнеиинде боолан турган. Дайыины соксадыр дугайында бо чылдың июль 24-те дугуржулганы кылган үеден бээр израиль шеригler болгаи чарылдырыкчы дээрбечилер дугуржулганың негелделериие чедип муң катап үрээн.

● **ВАШИНГТОН.** Диптер аразынга ужугар «МХ» деп ядролуг ракеталарны Невада штаттың девисказыиге апларын тургузар дугайында АКШ-тың администрациязының шинтпириинге ол штаттың чурттакчылары шынгыы удураиын турар. «МХ» ракеталарны хоругдаар дөш национал кампаний» деп хөйниити организациязын штаттың чурттакчы чонуиуң саиал-опиязын ап көргеи. Оон чонуиуң 70 хуузу ол ракеталарны Невадаиың девискэзиие экеп тургузар дээп планлага шуут удур болуп турар.

Нейтроииуг бомбаны долу хемчээлге будуруи эгелээр дугайында Рейганың администрациязының шинтпириинге Невада болгаи АКШ-тың өскедээ штаттарының чурттакчылары база удуралын турар.

(СЭТА).

Гондурастың эрге-чагыргаларының дужаалы

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорнуң дериин хуитазыктан дескеи муи-муң кижилерии — колдуунда кырганнарны, херээжениерии, бичии уругларыи чуртче киирбес соруглга-биле Сальвадор-биле кызыгаарларыны таиыылдаарын күштелдирер дугайында дужаалды Гондурастың эрге-чагыргалары боттарының шериглериие берген.

Гондурастың шериглери дескеиерии Сальвадорнуң ханыг эрге-чагыргаларына дамчыдып бээр дээш олариы масалы-биле хорутдап эгелээн.

Бодуиуң хосталгазы болгаи хамаарышпас чоруу дээш Сальвадорнуң патриоттарының чаптуг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылганын Коста-Риканың күрүне албан-хазакчыларының национал ассоциациязы медеглээн. Сальвадорнуң иштики керектериие Вашингтонуң холгаарлаашкыиын ол организация шынгыы буруу шаикаан.

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ТОКИО. (СЭТА). Кводо Цусин агентиледдии дыиыаткаиын ёзугаар алырга, Япониың даштыкы херектер министри С. Сонода парламейтиин үстүкү палатазынга чүве чугаалаан. Каттышкан Штаттарның нейтроииуг чепсээн Ыраккы Чөөн чүкке экеп тургузарынга удураларын медеглээн. Нейтроииуг чепсекти Ыраккы Чөөн чүкке экээр болза, делегейниң ол районукла дүшкүүрдүт чорукту улам чидигледирер ийик деп, ол айыткан.

Нейтроииуг чепсекти Ыраккы Чөөн чүкке база апларып тургуская турул болур дээш Пентагоиның төлээлекчизиниң медеглелии С. Сонода дыиадып тайылбырлаан.

МАКТААРГА МЕНЭЭРГЕНГЕШ...

Фельетон орнунга

Экиии эки дээр, багай чүвеии багай дээр деп улустуң үлегерлеп сеглээн чугаазы бар. Ол шын. Ынчалзажок эки диртии чораан кижилер бешии макталга бажы эштенгеш, «бажы-биле кылаштаар» чыгыы апаары дыка-ла хомудаичыг болгаи хараааичыг болгулаар-дыр ийин.

Эки чурттаар төлөөде, эки ажылдаар деп чугаалажыпдаа, билип-даа турар бис. Бии-Хем райпозуиуң автомагазииииң чолаачы-садыгжызы Иван Антипович Чеботарёв мурнуку чылдарда базала ыидыг сетиил-биле ажылдап чораан боор. Ада-чурттуң Улуг дайыиының кыржикчизи, кооперацин садыының барык хоочуинарыиың бирээзи Иван Антипович мурнуида Сесерлиг сельпозуиуи, соңгуида Бии-Хем райпозуиуи автолавка чолаачы-садыгжызы турган, «Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбекте малчынарыиы садыг-биле хандырып турган. Чэмдыкта, ылаштыя кыпкы үеде, орук берге турза-даа, дуржулгалыг кижи болган, арга-хорганы хереглеп, харыылаан участотуиуң малчыиларын багай эвес хандырын, бараан саарылгазының план-даалгаларын-даа ажыр күүседип турган.

Кежээ кижиниң мурнуида хундуткел, мактал дээжю болгай бис. Ынчан Чеботарёв ацаа база төлептиглерии бирээзи турган. «Дугуйлуг магазинниң» чолаачы-садыгжызының эки ажылы дээш мактаалдың сөстери хурал-суглаадарга-даа бо-ла дыиналыр, шаннал-мактаалдар, хүндүлел бижиктер, өртектиг бараанар, акша-көпеек бо-ла келир апаран. Шак оон Иван Антиповичиниң бажы дескиии, ара-соора бодап эгелээни чадавас. Оон аңгыда райпо башгаар черии аиаа кыматаар чок бүзүрээш, оон ажылын контрольдавастаан, хурал-суглаага оон адыига шүгүмчүлел болурга, райпо даргалары «эки садыгжы-дыр» дээш аиаа шуут-да болчуп үнер.

Кедүрүп келген ат-сураан ажыглап алган, будурун алыксай берген «чорук-хереэии» кылырынга Чеботарёвка бага бир чүүл айлажы берген. Кызыл райпозу тургустуларга, Сесерлиг сельпозу дүшкеи. Иван Чеботарёвтуң автомагазинии Бии-Хем райпозуиче шилчиткеи. Ынчалза-даа каичаи айлажын турган чүве ийик. Чеботарёв Роспотребсоюз АТБ-зииии чолаачызы. Бии-Хем райпозуиуи садыгжызы — «ийи чагыргалыг» апаргай. Боду база Кызылда чурттап турар. Ол Кызылда садыг базаларындан барааииы алган, АТБ-ден орук бижии киллдиртып алган, «садыгжы» чорун турбаска. Туранда турар райпо башгаар черии Кызылда АТБ чолаачызының эжылын, а Кызылда АТБ Бии-Хем райпозуиуң садыгжызының эжылын хүи бүру каичаи контрольдап шыдаарыл? Ынчаташ ийи «полиг тел» чолаачызыиың

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга уткуштур

ЭҢ БАШТАЙГЫЗЫ—ТЫВАГА

Дельтапланеризм спортунга Совет Эвилелиниң чемпионаттарын 1981 чылдан эгелеп эрттирерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Куш-культура болгаш спорт комитеди биле ДОСААФ-тың Төп Комитеди шиитпирлээн. Ынчангаш дидимнериң спортунун бо чаа хевири бо чылдың улуг спортчу маргылдааларының даңазында кирген.

Оон бистиң номчукчуларывыска эң солун талазы чүл дээрге, ССРЭ-ниң бирги чемпионады Совет Эвилелиниң эң аныяк автономнуг республиказының төвү — Кызылга болуп эртери. Ук маргылдаа республика найысылалындан 20 хире-ле километр ыракта Боом дааның электеринге сентябрьның 21-ден октябрьның 2-ге чедир үргүлчүлээр.

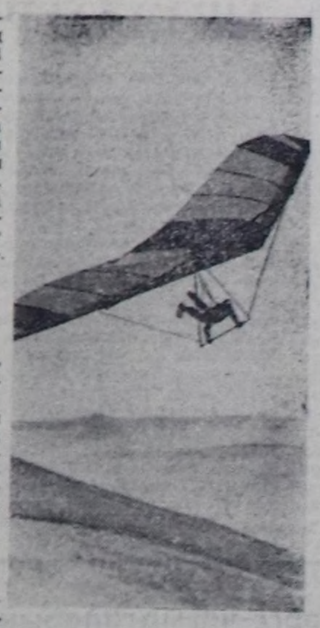

ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга 20 команда киржир. Оларның аразында эвилелдешкен 14 республиказарның, Россия Федерациязының ийи шилиндек командалары, Москва, Ленинград хоорайларның, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң болгаш маргылдазының эртер черинiң эвлери Тыва АССР-ниң шилиндек командалары кирген.

Ол улуг маргылдааны бедик деңнелге организастап эрттирериниң талазы-биле 10 кижиден тургустунган организастыг комитетти тургускан. Оон даргазынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Күжүгет Сереевич Шойгуну бадылаан.

Ынчангаш организастыг комитеттиң кежигүннери бо хүннерде чай чок ажылдап эгелээн. Маргылдааның киржикчилериниң чурттаар черии, оларның хостуг үеэинде чүүү капчаарын дээш оон-даа өске айтырыгларыны шиитпирлеп турар. Ук маргылдаага баш удур белеткенири-биле Россия Федерациязының ийи командазы биле Москваның шилиндек спортчулары Кызылда чедип келгеш, белеткелин чоруда берген. Оларга Тыванның спортчулары база каттышкан.

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадын түүге Тывага эрттирер деп шиитпирлээнил деп айтырыг номчукчуунуң бодалынга кирип келир. Шынап-ла спорттуң кандыг-бир хевириниге ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдааны эрттирер черни шилип алыры дээрге-ле, ол черге улуг болуушкун, хүндүткел болуру үзагажок. Тываның төвүзүнге шак мындыг улуг хемчээлдиг маргылдаа бир дугаар эртер.

Эрткен чылдың күзүнүнде ССРЭ-ниң Дельтапланеризм спортунуң федерациязы улуг маргылдаалар эрттирериңе Тываның байдалын, оон таарыкыр-таарыштазын өөренип көөрү-биле боттарының төлээлерин бисче чоруткан. Олар Кызылга келгеш хоорай чоогунда тус черниң дельтапланеристерининг маргылдаалар эрттирип турар черлериңе барып, шенелде ужудуушкуннарны хей катап кылган. Оон түүелиниде Кызылдан Элегес-Аксы талазынче чоруткан ,лазаглыг оруктуң 20 хире километриниде Боом даан эң-не таарымчалыг деп көргеп.

Ол черниң эки үүвези — дагның кайы-даа талазының эдектери кадыр-берт эвес, кончуг оргу бооп турар. Ийи талазында, ол дагның бедии маргылдааның дүрүмүнге дүгжүп турар, а эң сөөлүиде ол чер ыжык болгаш хаттың угланыышкыны, күжү ой тавында болган. Ону шинчилеп көргеч спортчулар Москвага баргаш, маргылдаалар эрттирериңе Тывада таарымчалыг черлер барын ылеткээрге, ССРЭ-ниң Дельтапланеризм спортунуң федерациязы оларның саналын деткип, ССРЭ-ниң бирги чемпионадын Тывага эрттирер деп шиитпирлээнин ол.

Бирги чемпионатты бистин республиканың найысылалынга эрттирер деп шиитпирге Тываның дельтапланеристерининг киирген үлүг-хуузу база улуг. Кызылдың дельтапланеристери сөөлгү чылдарда Сибирьниң улуг-улуг хоорайларынга барып, спорттуң бо хевириңе болгулаан маргылдааларга шаңналдыг черлерни доктаамал ап, ады-сураа түүге Сибирьде эвес, а өске-даа черлерде алгый бергеч. Олар ам чурттуң эң шыырак дельтапланеристерининг санында кирип, ук чемпионатка киржир аас-кежиктиг болганнары ол.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Тываның аңнек дээрииде дельтапланеристиң ужудуушкуну.

Авторлуң фотозу.

Москваның ном ярмарказы

Ажыл болгаш байырлал

«Оожум! Чугаалажыышкынынар чоруп тур»—ном хоорайжыгажының эртенден кежээге чедир шуужуп турар чурттакчыларын ындыг сөстүг таблицалар кичээндириптер. Шимээн шынап-ла соксай бээр: чугаалажыышкынынар — ном ярмаркаларын эрттиреринiң кол үүлү болгай.

Москва делгелгезининг стендилериниде чыыш салдынган номнар-биле ужуражыышкынынар номчукчуларга шынап-ла байырлал болур. Делегейниң 80 чурттарының ийи муң ажыт парлалга черлериниң, ном садыының болгаш өске-даа организацияларның төлээлериниге бо делгелге — ажыл-дыр. Москваның ном шуулганының столунуң артында олурупкан чугаалажыышкынынар кылып турар кижилер аваа-ла кыйгырыглар салып турбастар болгай. Оларның кылып турар ажылы—делегейниң амгы байдалынга үезин келген кол айтырыгны тайбың кожа-хелбээ чурттаарының привилии шиитпирлээри-дир. Парлаттынган номнарны садыл алырының болгаш садыл чорударының дугайында ийи түс ажыт дугуржуушкуннарны азы оларны өске чүртче үндүр сөөртүрүнүң болгаш даштыкы авторларның номнарын очулдурарының дугайында айтырыгларны делгелгеге хүнүүнге чугаалажып турар. Чамдык удыстарның чогаадыкчы ёзуубиле кылган ажылдарын өскелерге база чеднигир кылдыр тургузары-биле кылдыныл турар ажылдар-дыр дээрзин ол документ бадыткап турар. Делегейге бот-боттарынга бүзүрежир чоруктан, бот-боттарын билчир чоруктан артык үүү турар боор!

Москва делгелгезининг чамдык демдеглелдеринден:

Англияның «Пергамон пресс» деп ном үндүрер чери Чингиз Айтматовтуң «Хүн вектен-даа удаар» деп тоожуунуң болгаш А. Арбузовтуң шиилериниң чыындызын Барыын чүкке үндүрер дугайында керээни чарган. Ол ышкаш, совет болгаш англи эртем-техниктиг журналдарыны солужар талазы-биле дутуржулга чедип алдыган.

Нигерияның ном үндүрүкчүлери Танзанияда өнүктиринден В. Родлейниң «Африканың хөгжүлдезини Европаның саадатканы» деп номун садыл алыр талазы-биле, дутуруушкан. Ол ном хөгжүп орар чурттарның чонунга сонуургалды болдурган.

АКШ-тың «Харкорт Брейс Джованович» фирма биле ССРЭ-ниң ном үндүрер күрекомитединиң аразында он чыл дургузуунда кады ажылдажылганың керээни чардынган.

Югославияның «Просвет» ном үндүрер чери Армениянның «Советакан грох»-биле армян шүүлүк чогаалынын автологиязыны чогаадып үндүрер дугайында керээни чарган.

Казах чогаалчыларның расказтары болгаш национал фольклорнуң чогаалдары Чехословакияга парлаттынар. Ол дугайында керээни Казахтың «Жалын» болгаш Чехословакиянның «Смена», «Младе лета», «Младенческа книга» ном үндүрер черлери чарган...

Москвада болуп эртип турар делегейниң ном делгелгезинде аку-дүнмалышкы байдалдарда чугаалажыышкынынар даштыкы аалчыларны мага-датканы.

— Хандырылганы бедик деннелге кылганын демдеглексээр-дир мен—деп, делегейниң Франкфуртта ном делгелгезиниң директору Петер Вайдхаат чугаалаан. — Номнарны кылып үндүрүп турар кижилерниң бо ужуражылгазындан дыка хей ажыктыг түүлдерни алыр боор бис дээрзинге идегелии илергейлээн.

Е. ХОРЕВА,
В. ДЖАЛАГОНИЯ,
СЭТА-ның корр.

МОСКВАДА «САЯН» КИНОТЕАТР

Найысылалдың чөвн талазында Саян кудумчузунда туруу дооступ турар чүс он сес дугаар чаа кинотеатрны «Саян» деп Моссоветтиң күүскомунуң шиитпирин ёзугаар адаан.

«Саян» кинотеатрны тускай төлевилел ёзугаар кылып турар. «Москроект-1» эргелелдиң бешки мастерскаязының монтажниктери ону чыып эптээр улуг хана панельдерин бир-ле дугаар кылып турар. Бирээзинге-ле беш чүс база үш чүс кижи олурар ийи залдыг болур. Сибирьниң даглыг пейзажын көргүскен витраждарны болгаш панноларны деривлеге ажыглаан. Чаа кинотеатр бо күзүн эжиин ажыдып, көрүнчүлерни хүлээп алыр.

Н. КОСЕНКОВА.
Москва хоорай.

ӨӨРЕНИП КИРИП ТУРА

Мугур-Аксы ортумак школазының коллективи чаа өөредилге чылын организастыг эгелээн. Чаа өөредилге чылының эгезин өөреникчилерге-даа, башкыларга-даа байырлаа болган. Чай дургузунда мага хаптыр дыштанып алган уруглар өөредилгезин эгелеп киринкеп 200 ажыг уруглар малчын ава-иелериңе хузалажып, хей, сарлык газаржын турганнар. Он өөреникчи Волгоград областка бүдүрүлге бригадазынга ажылдап, дыштанылгазын солун эрттиргеннер.

Чаа өөредилге чылында школага (оон доозукчулары) Кызылдың башкы училищезин дооскан Любовь Салчак, Чолураа Акша-оол олар ажылдап келген. Төрээн школазынга күш-ажылчы базымнарын эгелээриңе олар сеткил ханып өөрүп турааралр.

Онгу классчылар бичии дуңмалары — белеткел класынын өөреникчилериңе белектерни тудускулааннар. Школаның хоочун башкылары Тамара Тондар биле Бөрбөлдай Сэвэ алды харлыг 40 ажыг өөреникчиниң класстарынга хүлээп алганнар.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.
Мөңгүн-Тайга район.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы ийи айынга школачылар база идепкейлиг киржип турганы билиндигир. Бора-Тайга школазының онгу классчылары Юрий Сарыглар, Анатолий Ооржак, Макар Хөвалыг, Василий Дамба олар бир звено болуп алган, хол кадыры-биле сиген кезип, чайгы дыштанылганы ажыктыг эртиргеннер. Олар совхозтуң мал чеми белеткечилериниң аразынга социалистиг чарышка киржип, мурнакчыларның өдүрүүнга чорун турганнар. Олар нитилии-биле 22 тонна сигенни белеткээн хүлээткеннер. Совхоз дирекциязы, партком оларга өөрүп четтиргенин илеретккеннер.

С. САРЫГЛАР.
Чөвн-Хемчик район.

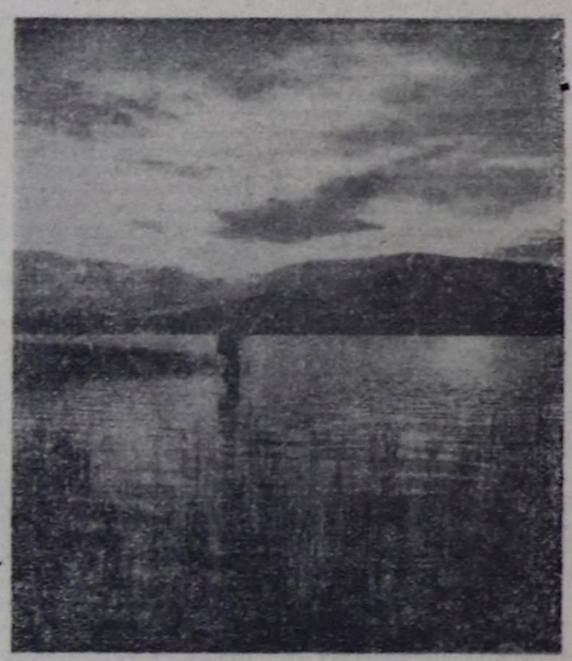

В. Семенковичниң «Күстүн тыныжы» деп фотоэтюду.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

ЫРЛЫГ-БУЛАК

Наадымның тускай кезээ төнген. Оюн-тоглаа эгелээн. Бир дугаарында-ла содактыг мөгелер шүгдүнүп, соотказ аттар чыглып эгелээн. Өске адыг-чарыш соонда-соонда.

Хүрежин чораан, спорт мастери кижи болгаш, Бичелдей Кыргысовичиниң бир кошкак чери ол болгай, аътмеге көрүп каанда, хейде-ле түрээ хөөрээр, хинктелдир маңнап, аңаа-ла алгырып-кышкырып турар апаар. Ынчан ол директор эрге-дужаалын безин уттуп алыр. Бодуам кайын хүрежир, аартай берген кижи. Ынчалза-даа чаа чонга таныштырар дээн түүрүк шилги аъдын чедип алган, ону мунар оолга тускай даараан көскү ак хөйлеп кедиришкеп, оозунга шаанга кирр катап-катап чагаан турген. Ол девии кылган илеткелиңден ийи-үш катап хей чүве чугаалаан. Аът кырында оол ону шагда-ла билир, ынчангаш Бичелдей Кыргысовичиниң ажык чок сургаалы оон утаанында бичии-даа кызырынмаан.

Ырлыг-Булак кедээ Советиниң даргазы Николай Ховалыгович аът чарыжын шуут боду удуртуп киришкеп. Мал эмчизи-биле чарыштырар аъттарны чаңгыстап ылап көргеш, маргылдааның дүрүмүн таныштырган. Оон эзерлиг аът кырынга олурупкаш, чарыш салыр черже хапкан. Хөөремиң аъттар аскымнап, ийи бут кырынга туруп, каң суглуктарны уу дайнапкы дег чоруп турганнар.

Чарыш аъды чоруй барган соонда, шөлдүн дүүрээзинии бичии када памдай берген. Ам чон мөгелерни үглеп келген. Микрофонда Бичелдей Кыргысович боду олурупкан, алдан дөрт мөгениң хоочуннарын, сураглыларын шулүктей аарак, ырлай аарак адаглаан.

Культура бажыңының үрер хөгжүм бөлгүмү «Дөге-Баарын» бадыра берген. Алдан дөрт эзир девии үнүшкеп. Таканчан чедип келгени ол ийик, «Сут-Хөлдүн» Сүүр-оглу хамык мөгелерниң бажында салдан чораан. Мени магадаар дээн шыкаш, Улуг-Хемниң Доспаң Найдан-оол, хүлер-биле шуткуп каан турасказал дег, чаңгыс черде астына берген турган. Ынчаар дугуржуп алганнар боор, даңгаар-ла Ооржактар—Дапыл, Кара-Кат, Чадамба—чергележип алган түр бастырып чоруп органнар. Хүрештиң хүндүлүг шиитекчизи Ада-чурттуң Улуг дайынының кыжынчизи хоочун начын Доңгак Беган-Хуурак мөгелерни көргеш, аныяк хүрежин чораанын сактып хүдүмзүрүп орган. Хамык ужур организакчы чоруктан хамаажыр чүве-дир.

Бичии суурнуң байырлалынга республиканың булуң бүрүүнден спортсменнер четкилеп келгилээн. Моон-на ужурундан Ырлыг-Булактың волейболистери, мөгелери, боксёрлары чер болганга адысураа үүп турар апарган. Эки-дир. Спорт кижинин чүгле күш-шыдалын, хан-дамырын сайзырадыр эвес, сагылга-чурумга база өөредир. Спортчу кижиниң бажы кезээле арыг, холу кезээде дынзыг чоруур. Ындыг кижи эң бүдүрүкчүлүг ажылдаар. Ындыг кижиге кым-даа бүзүреер.

Мөгелер ногаан шыкка ачыр-дачыр түтүп эгелээн. Оон үр-даа болбаан.

— Аъттар чоруп олур!

Кыйгы дыңналган соонда, хамык ара-албаты чон аът аксы тыртар черже түрт дээн. Мөге хүрежин кезек када соксадыр ужур таварышкан.

Ындында-ла чүрээ хөөрээр Бичелдей Кыргысович кайын орта олуруп шыдаар, микрофонун октапкаш барган.

Хөйлеңниик эдээ уштунгуламаш, улуг ишти кестү берген, мешцеңнеди халын бар чыда-ла, Бичелдей Кыргысович алгырып бар чораан:

— Ак хөйлек костү-дур бе?! Ак хөйлек!!!

Ак хөйлек шынап-ла кара чаасказан мурнунда чоруп орган. Бичелдей Кыргысович аъдынче утпуй маннапкан.

Чарыштырган аъттар үүрүк-сүүрүк изээ тургулаан. Бичелдей Кыргысович эртекен аъдын улус мурнунга чедип эккелгеш, оон мойнун часкап чассыткылаан:

— Ам-на силер-биле таныштырып тур мен, чонум. Мээң чүгүрүк шилги аъдым бо-дур. Бодумнуң бемнин оглу-дур, бодум өстүрген мен. Өскээртен аът садып алгаш, канчан мээң аъдым деп мактанып боор...

Бичелдей Кыргысович караанын чажын чотнулаан. Ындыг кижи-дир ийин, кошкакла чүвези ол—аът-моге.

Чон база катап спортчу шөлде келген. Мөгелер ам-на тутчун киришкеп. Эң ылаңгыя аныяктар онза сицир хүрежин турганнар, хоочун мөге, алдарлыг мөге деп арынүүр барымдаалаваннар.

Октаткан мөгелер казыттының, октаан мөгелер чонунуң мурнунга мөгейип, тиилелгезинге өөрүп, шаанга кирр чаштыр девии турганнар. Чонуң мурнунда «Октябрьның» эң хүндүлүг кижилери оргулааннар. Оларның хөрек долган орден-хавыяалары Ырлыг-Булактың аяс хүнүнге алдын, мөңгүн хээзи-биле чайынналып турган. Хамыктың мурнунда Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору, Октябрь революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденнериниң эдилекчизи Эрес Оюновичи Херел алыш часкап хөөрзон орган. Оон чаңкында кады кырааны—Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады чораан, ам район Советиниң депутады, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, «Октябрь» совхозтуң партком секретары Долаана Алдай-ооловна. Хүрен торгу тоннуг, хөрээндө Күш-ажылдың Кызыл тугу орден чайынналган кижиниң улус шупту танныр — Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Лапчар Ирбижеевич Ирбижей дээрэп-дир. Оон чанында алк хээлиг, ногаан торгу тоннуг хөрээжен кижиниң бүгү улус хүндүлээр — Мавлыр-ие Анай-кыс Сандановна-дыр.

Наадым кидиң-түлүк. Ыргшоор, катык-хөлгүг, хөгжүмүзүнка, танцы-сам. Ырлыг-Булак ырлап чыткан.

Почтачы уруг ийи телеграммэ тудуп алган, арны-бажы агарып калган халып келген. Бирээзин Херелдерге тудускан, өскезин — Ирбижейлерге. Ийи өг-бүленниң эзелериниң аастары хак дээп, арыннары өт дег, саргаргылай берген. Байыр-наадым кайда боор.

Ийи телеграмманың сөстери дөмей болган:

«Толя Авария дораан келиңер Юрченко».

«Айланмаа Авария дораан келиңер

Юрченко».

Дөрт кижи орден-медальдарын кыңгыраадыр тура халышканнар. Чакпыыл-Сарыг баглаашта туруп калган, «Чакпыыл-Сарыгны» хертейтир мунупканнар.

Байырлалда келген Агылыг школазының директору Виктор Ондарович элдээртип каан:

— Акселерация...

Ырлыг-Булактың эриинде байыр-наадым ынаар-ла шимээргеп чыдып калган.

Эрес Оюновичиниң үнү чидип калган. Долаана Алдай-ооловна ыглап чораан. Лапчар Ирбижеевич арга-чадаарда оларны аргалаан:

— Тараа тарып, мал азырап чораан боордан... Анчы түү дижин? Бистер база кижээ хинчек, черге чек, малга бак, анга аак кылган эвес бис. Ужур бар боор он.

Анай-кыс Сандановна база ыглап чораан:

— Озалдаан-дыр бис, ыпчалза-даа орайтаваан боор...

Кастыктары көгере берген Эрес Оюнович семис холдары-биле рульду ыяк тудуп алган, адыштарының иштидериде берген, ам чаа угаан кирип чораан: машина иштинде үш алдарлыг ат, беш орден, он шаа медальдар болгаш шаңнал демдектер бар-дыр, тараапы-даа тарып ап, малды-даа өстүрүп ап болур түве-дир, а бо кижи дугайын түге херекке албайн чораан амытан боор мен?

К.Э. КУДАЖЫ.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧОНУ

«Наука» ном үндүрер чер бо чылын «Делегейниң чону» деп чаа номну парлап үндүрген. Оон автору —Соломон Брук. Делегейниң 200 хире чурттарының чонунуң национал составы, дыл болгаш шажын-чүдүлге талазы-биле онзагай байдалын номда тодаралып бижээн. Улустар аразында тайбың кожа-хелбээ чорукту база илередип турар.

Ук номда Тыва АССР дугайында база тодаралып бижээн. Республиканың национал составы, чурттакчы чонунуң саны, ында чурттап турар нациялар дугайында номда бижээн. Номда киргеп сан, фактыларны бүгү-эвилел чиделирнден. КНО-нуң тускай үндүрүлгелериниден, ССРЭ-ниң Эртеминер академиязының Миклухо-Маклай аттыг этнографии институдунуң ажылтырындан алган.

А. ЛЕГКИЙ.
Москва.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республиканга бүргеп аязыр. Чер-черлерге чаъстаар. Янзы-бүрү углануышкынныг хат секундада 4-9 метр чедир дүргедээр. Кызылга база шокар булуттаар, үргүлчүлелдиг эвес чаъстаар.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хуулгаазыныыг болуушкун» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро — мангыс төлү» 9.30, 15.00, «Байырлыг көге-бугалар!» 11.10, 13.10, «Кайда сен, ынакшылым?» 16.40, 18.30, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуптузун бодувуска» 15.00, 16.50, 18.40 20.30 (узаткан) шактарда.

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕН 13-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Элээдилериниң тогаадылгазы». 9.35 —«Идегелдиң салгыны». Уран-чечен фильм. 10.50— Документалдыг фильмнер программазы. 11.45— Медээлер. 11.50—14.15— Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35— Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы. 15.40— Улустуң хөгжүм херекселдериниң ийи-ги Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады А. Заккин (баян) ойнаар. 16.15— «Москва болган москвачылар». 16.45— «Хоойлу билир сен бе?» «Эрге дугайында беседалар». 17.15 — «Шупту найыралдыг өтбүлө». 17.45— «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 18.15— «Уругларга шулүктер».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Арфа аян тудуп тур». Фильм-концерт. 19.10— «Чурттуң ховуларында». Казахстанда тараа сөөртүлгезин организастаанының дугайында. 19.25— «Шуптуларга четкирдинис». Уран-чечен телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Уран-чүүл мастерлери». Софико Чиаурели. 22.50—Бөгүн делегейде. 23.05—00.00— «Дашпыкы эстраданың айлгылары».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Ленинград чоогунда Тарасово бар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Мустай Каримниң поэзиязы». 12.40 — Төөгү. 7-ги класс. Бистиң чуртувустуң девискээринге турган бурунгу күрүнелер. 13.10— «Звездочет». Тележурнал. 13.55— «Башкыныңң экраны». А. С. Пушкин— «Капитан уруу». 7-ги класс. 14.25— Төөгү. 4-кү класс. Дөш кырынга тулчуушкун. 14.50 — Чогаалчылар В. И. Ленин дугайында. М. Прилежаева чугаалаар. 15.20— Бурунгу орустуң уран үүлү. 1-ги дамчыдылга. 15.50— «Мээң садымга кирип көрем». Документалдыг телефильм. 16.00— 17.00— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00—«Орус сценаның чайгөргеп аязыр. Чер-черлерге чаъстаар. Янзы-бүрү углануышкынныг хат секундада 4-9 метр чедир дүргедээр. Кызылга база шокар булуттаар, үргүлчүлелдиг эвес чаъстаар.

СЕНТЯБРЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.00— «АБВГД-лээр», 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — «Эки бараанарны хөйнүү». 10.30— «Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. Герасимов. 11.00 — «Спортлотонуң» 37-ги тиражы. 11.10 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Эфиопияның ыры». (Эфиопия). 11.50—В. Маяковскийниң шүлүктериң РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Киндинов номчуур. 12.25— ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Мордасова ырлаар. 13.00— «Билдингир-даа бол, элдептиг». 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30— Хоккейге делегей мартылдаазы. «Канаданың кубогу». Чартык финал. Канададан дамчыдылга. 16.30—«Чеди дидимнер» деп уран-чечен фильмиин экранче үнгенинден бээр 45 чылынга. 18.00— Политактыг таймылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.30 — 18.45— Чапсар. 18.45 —«Дамылдар болгаш сыптар». Мультфильм. 19.00— Хоккейге делегей мартылдаазы. «Канаданың кубогу». Чартык финал. Канададан дамчыдылга. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Раймонд Паулс-биле ужуражылга». Музыкалыг программа. 22.50— 23.30— Суг спортунга Европа чемпионады. Төөгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Соелгу чазын...». Фильм-концерт. 14.45— «Маадырлыг чорук». Совет гвардиязының 40 чылынга. 15.15— «Чүү, кажан, кана?» Телевикторина. 16.45— Фильм-концерт. 16.45— Суг спортунга Европа чемпионады. 17.00— А. Н. Островский, Н. Я. Соловьев — «Чырыдын турзадаа, чылытпас». ССР Эвилелиниң Күрүпениң академиктиг Бичe театрының фильм-шинзи. 19.30— «Музыкалыг киоск». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Дюймовочка». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Раймонд Паулс-биле ужуражылга». Музыкалыг программа. 22.50— 23.30— Суг спортунга Европа чемпионады. Төөгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Соелгу чазын...». Фильм-концерт. 14.45— «Маадырлыг чорук». Совет гвардиязының 40 чылынга. 15.15— «Чүү, кажан, кана?» Телевикторина. 16.45— Фильм-концерт. 16.45— Суг спортунга Европа чемпионады. 17.00— А. Н. Островский, Н. Я. Соловьев — «Чырыдын турзадаа, чылытпас». ССР Эвилелиниң Күрүпениң академиктиг Бичe театрының фильм-шинзи. 19.30— «Музыкалыг киоск». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Дюймовочка». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— Футбол тайылбыры. 22.05— 23.15 — Л. Бетховенниң тос симфониязы. Төөгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— Спорт программазы: суг спортунга делегей чемпионады, ээр атлетикага делегей чемпионады. 14.50— «Чөөн чүктүү чеди маната-лары». Фильм-концерт. 15.15 — Уруглarга фильм. «Сонгу чүктүү солангызын кыпсыптыңар». 16.30 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Сыриндиа» (Болгар Улус Республиказы). 17.00 — «Каткы бажы катка эвес». 18.20 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 19.30—Суг спортунга Европа чемпионады. 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Дюймовочка». 20.15—«Бо кайгамчыктыг делегей». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Тимофеевaның киргилгелер-биле концерт. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.05 — «Хараачыгай». Уран-чечен фильм.

Редакциянның адрези: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийже амыдырал болгаш совет тургузу киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедер ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлегер киллизиниң 2-31-75, аагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефоннаре долгаар.

Тираж 17856. Чагыг № 1823.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01482.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 212 (11710) | 1981 чылдың сентябрь 12, суббота | 1925 чылда үнелезилеттингеш | Өртээ 2 көр

ЧУРТТА МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Чурттуң ажыл-агыйлары мал чемнерин белеткээрин уламчылап турар. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү дыңнадыын өзугаар алырга, тарымал болгаш чайгаар үнген от-сигеннерни амга чедир 78 миллион гектар шөлден баштайгы удаа кескен. Колхоэтар болгаш совхоэтар 60,4 миллион тонна сигеннни, 53,8 миллион тонна сенажты, 6 миллион тонна сигон долганын болгаш малга хоолулуг оске-даа эки шынарлыг чемнерни белеткээн.

Силосту массалыг белеткеп кирипкен. Кукурузаның болгаш тарымал тооруктуң нөгаан массазы-биле кады ажыл-агыйлар савакны, чигир свеклазының, картофельдиң, бахчи культураларының сыптарын оңгарларда күрлавырлай салып турар. Белен силосту ам безин 69 миллион тоннаны алган. Мал чеми тараанның эки сулукчузу болур холуксаалыг силосту салырының темпилерн өзуп турар. Ону миллион хире тоннаны белеткээн.

Мал чемгерер чигир свеклазын киириштир мал чемгерер дазыл чемиштерни болгаш бахчи культураларын ажаал алыры эгелээн. Оларны 700 мун тонна ажыгны кадагалалда салган.

Мал чемнериниң күрлавырлары саваң, механика-биле болгаш малды чемгерүп бүгүү оске-даа артынчылар-биле нөмей долдунуп турар.

Малдың бөдүүн чемнерки малды чемгереринге таарыштыр белеткээри-биле совхоэтар болгаш колхоэтар мал чемнери болбаазырадыр цехтерин болгаш кухняларын көрүп-чурум киирип турар.

(СЭТА-ның корр.).

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕРИНЧЕ – ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙ

Чоннуң чаагай чоруун ооң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам бедидери — Коммунистиг партияның экономиктиг стратегиязының кол угланыышкыны. Аңаа чугула черни чоннуң амыдыралынга ачы-дуза чедирери ээлеп турар. Ооң социал ужур-дузазы — совет кижилериниң ниитилелге күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедиперинге, ажылчы чоннарның хостуг үезин каамаарынга улуг идиги бээр Ооң ыңай ол-совет кижилериниң күш-ажылчы сорулгаларының өзүп турары-биле холбашкан болгаш чоннуң амыдырал байдалын улам экижидер, хереглелин долузу-биле хандырар.

Чоннуң амыдыралынга ачы-дуза чедирилгезинин адыры бистиң республикада сөөлгү чылдарда элээн хөгжүлдени алган. Эрткен онгу беш чылда ачы-дуза чедиргенииң хемчээли 1,4 катап өскен болгаш 12,4 млн. рубль четкен.

Көдээниң чурттакчыларынга ачы-дуза чедирилгези көскүзү-биле экижээн. Көдээде чангыс чурттакчыга ачы-дуза чедирилгези 12 рубль 54 көпеек чедир өскен. Чагыгларны комплекстиг хүлээп алыр пунктулар дамчыштыр ап турар. Ындыг пунктуларның саны 61 четкен.

Сөөлгү ийи чылдарда бүдүрүлгени мөөннээринче, специализастаарынче, эргелеп башкарарын сайзырангайкыдарынче угланган эвээш эвес ажыл чоруттуган. Ооң түңнелинде ачы-дузаның кол-кол бөлүктерин тускайжыткаш, оларны башкарары-биле республика хемчээлдиг тус-тус бүдүрүлге каттыжыышкыннарын болгаш тускайжыткан бүдүрүлгелерни тургускан. Районнарда үүрмек мастерскаяларны, цехтерни шуптузун ол каттыжыышкыннарга, бүдүрүлгелерге дамчыдып берген. Ындыг чаартылганың ачызында районнарда бүдүрүлге салбырларын механизастаары, оларны материалдар болгаш чиг-эт-биле хандырары, специалист кадрларбиле четчелээри үндезини-биле экижээн. Бо чаартылгалар республиканың чонунга амыдырал хандырылгазын экижиперинге, ону чоннуң негелделеринге чоокшуладырынга биче эвес ажык-дузалыг болуп турар.

Бин-Хем, Каа-Хем районнарда амыдырал хандырылганың бүдүрүлге эргелелдери чагыгларны комплекстиг хүлээп алыр пунктуларның ажылын доктаамалчыдарын чедип алган. Бин-Хемде чагыгларны комплекстиг хүлээп алыр 7 пунтунуң 4-үү туструзунда чылда 10 муң рубль ажыг хемчээлдиг ажылды кылып турар. Каа-Хемниң Копту-Аксында, Бүрен-Бай-Хаакта, Кундустугда хүлээп алыр пунктулар база ындыг хемчээлдиг ачы-дузаны көргүзүп турар апарган.

Амыдыралга ачы-дуза чедирилгезинде чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер база бар. Чурттакчы чонга ачы-дуза чедирилгезиниң деңнели амдаа куду. Республиканың бир чурттакчызынга онааштыр чедирип турар ачы-дузаның хемчээли Россия Федерациязының ниити деңнелинге ыракта четпес. Планныг онаалдаларны күүсетпейн турар бүдүрүлгелерниң саны эвээжевейн турар. Бүдүрүлгелерде тургустунган технологтуг дериишкиннерниң чогуур күчүзү чедир шиңгээдип алдынмайн турар. Чагыглар күүседир хуусаазын сагывайн, ону чамдык таварылгаларда ай-айы-биле уздыр, кылганының шынары багай чагыкчыларга ээлдек-эвилен эвес чоруктар бар. Ылаңгыя «Тувателерадиобыттехника», «Тувафото», «Рембытехника» каттыжыышкыннарның күүсеткен чагыгларынга хомудалдар бар бооп турар.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң четпестерни эдер дээш ап чорудуп турар хемчеглериниң дээштин ам-даа куду. Ылаңгыя ол министерствонуң бүдүрүлгелеринде партия организациялары администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргелерин четпес ажыглап турар.

Чамдык партия райкомнарының болгаш улус депутаттарының район Советтериниң амыдырал хандырылга черлеринче кичээнгейн кошкак, олардан негелде четпес. База улус ажыл-агыйының ол чугула адырын хөгжүдүп, сайзырадырынга деткимче-дузаны четпес көргүзүп турар. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Таңды районнарның амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелдери план күүселдезин үзүп, ден-дески ажылдавайн турда-ла олче кичээнгейни кошкаткан. Улус депутаттарының Советтериниң Эрзин, Өвүр райкүүскомнары, ында «Чаа орук», «Мөрен», Ленин аттыг, «Ак-Чыраа», «Коммунизмче орук» совхозтарның дирекциялары чагыглар хүлээп алыр пунктуларга бажың-балгат бээрин чылзып келген. Партияның Кызыл хооркому, хооркүүском бүдүрүлге каттыжыышкыннарының, тускайжыткан бүдүрүлгелериниң ажылынче ханылавайн, ажылды экижидериниң хемчеглерин четпес ап келген. Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң коллективтери боттарының ажылын партияның XXVI съездизиниң салганы сорулгаларга дүүштүр организаставышаан, бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин болгаш чагыглар күүселдезиниң шынарын база культуразын бедидер дээш организастаарынче чогуур кичээнгейни салыры партия организацияларындан, улус депутаттарының Советтеринден негеттинип турар.

ХУУСААЗЫНДА КҮҮСЕДИР

Он бирги беш чылдың эрткен айларында республиканың кедээ ишчилери күргүнеге 191349 центнер сүттүг саткан. Чылдың сес айларында дужаагаң сүт эрткен чылдың ол үезиниде дужаагандыган 4456 центнер хөй болган. Ооң ачызында тос айларның планы 93,3 хуу күүсеттингеш, 10 санында ортүмза-биле 23918 центнер сүттүг күргүнеге кирип турганы ол. Сентябрь айда тос айлар планынга чедир 13651 центнер сүт садарып арткан.

Күргүнеге сүт садарының тос айлар планын Тожу район сентябрьның бирге чедир 156,9 хуу күүсеткен. Оон өске планын күүсеткен район чок. Ынчалза-даа Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнар планнарын күүседир чоокшулап келген. А Кызыл, Бай-Тайга, Таңды районнар план күүседирииге хожудан турарлар.

Республиканың күргүнеге сүт садар планныг 12 районунуң деп кезии эрткен чылдың үезинден эвээш сүттүг күргүнеге киирген. Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглер бо талазы-биле шыңгыы хемчег алыр херек.

Республиканың 66 совхозунуң 59-у күргүнеге сүт садар планныг. «Бай-Тал», «Ак-Туруг», «Тоора-Хем», «Шамбалыг» совхозтар тос айларның планнарын дыка ажыр күүсеткилээн. Ындыг турбуже чамдык совхозтар бо ажылга хожудан турар. Ылаңгыя күргүнеге сүт садарының талазы-биле мурнунда алдаржып турган СЭКП-ниң XXII съездиң аттыг совхоз ук планны деңгүн-ле 36,4 хуу чедиргеп.

Күргүнеге эзт садарының тос айлар планын республика сентябрь бирге чедир 51,5 хуу күүсеткен болгаш 105495 центнерни күргүнеге дужаагаң. Ол дээрге эрткен чылдың деңнелинден 14362 центнер хөй. Ынчалза-даа планын күүсеткен чангыс-даа район чок. Мосп алгаш көөрге, күргүнеге эзт садарының тос айлар планын күүседирииче кичээнгейни улгаттырары, дарый хемчеглерни алыры чугула.

Эзт садарының планын Тожу район 75,8 хуу, Кызыл район 72,4 хуу, Эрзин 61,7 хуу күүседип, мурнуку одуругда чоруп турар. Он үш районнуң чедизи тос айлар планының чартыын безин күүсеттизеп. Ылаңгыя Мөңгүн-Тайга үк планны чугле 4,2 хуу чедиргеп. Ол районнуң ажыл-ишчилери эрткен чылдың бо үезинден 2372 центнер эвээш эзт саткан.

Республикада чангыс-ла «Тиилелге» совхоз күргүнеге эзт садарының тос айлар планын күүсеткеп. «Тере-Хөл», «Тес-Хем», Жданов аттыг совхозтар планнарын 90 хуу ажыр күүседип алган. Шуптуг 34 совхоз августуң бирге чедир үк планның чартыын безин күүседип шыдаваан. «А-Чыраа» совхоз 15-ле гонна эдинии чангыс килограммындаа күргүнеге мынчага чедир киирбээн.

Республиканың күргүнеге бо чылын 27000 центнер дүк садар планы сентябрь бирге чедир 27313 центнер кылдыр, азы 101,2 хуу күүсеттингеп. Эрткен чылдың деңнелинден 4750 центнер хөй дүк күргүнеге киргеп. Ылаңгыя Тожу, Каа-Хем районнар бо талазы-биле планын ажыр күүсеткилээн. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын ам чугле үш район — Бай-Тайга 68,7 хуу, Барыын-Хемчик 88,7 хуу, Улуг-Хем 93,8 хуу — чедажып турар.

Республикада күргүнеге дүк садар 60 совхоз бар. Оларның 15-и планын ам-даа күүсеттпээн. Улуг-Хем районнуң дөрт совхозу, Барыын-Хемчиктиң, Каа-Хемниң, Кызыл районнуң ийи-ийи совхозтары күргүнеге ерелиг болуп артпышаан.

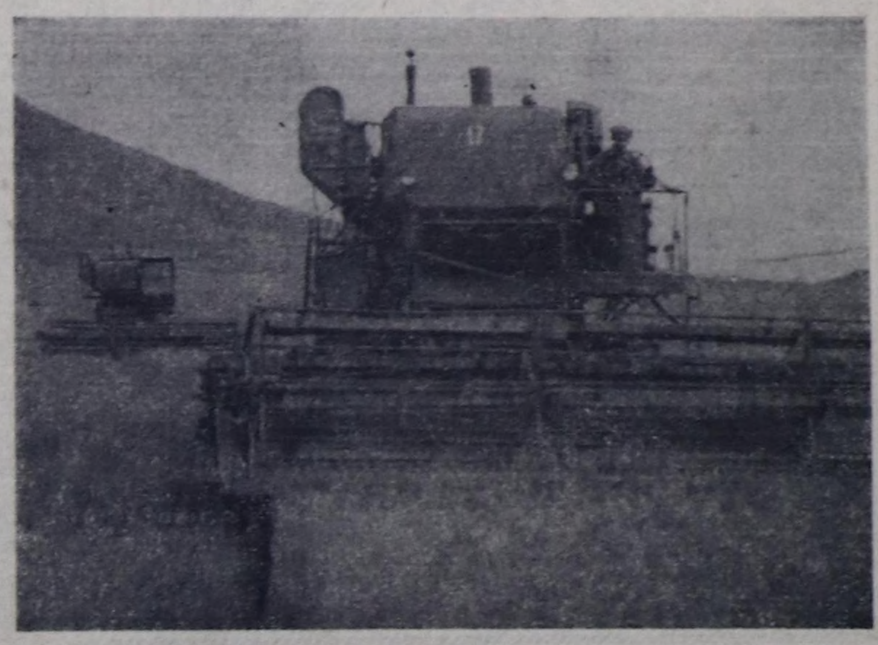

Делгем шөл бир дагның эдээнден эгелээш, дараазында дагже чаттылып чоруй барган. Ийи дагның аразы, алтый паш дүжү шыкаш, ыйгылак. Ам ол шөлде эрткен чылдардаазы дег чалгын чыдар тараа көвүдбес. Хову көкшокар. Ынчалзажок ыйгылак дүвүнде мында-мында хүрең комбайнар сонстап чоруп турар. Шөлде муң-не тараа бар, ону ажаан турар дээрии оон билип ап болур.

Кыдыында турган шөлүвүстүң адаа ужунда Туран хоорай чаптылган, адышта дет мөн бө көстүп чыдар. Сонгубарының талазында Саян сыныын буурул бажы дүдүскектели берген турар. «Кызыл тараачын» совхозтуң кол агроному Николай Дмитриевич Минеев биске чугаалайдыр:

— Тараа ажаалдазынче дүүн эгелеп кирдивис. Өштүг чүве дег, хүнүң чазар, оон уламмдан чаа кирип турарывыс бодур ийин.

— Чеже комбайн кестирип турарыл?

— Шуптуг 15 комбайн таварылай кезип турар. Дүүн 100 ажыг гектарның тараазын кестирдиг. Бөгүн шүүдүн тур бис, 200 гектарны чайлыг кестирер боор.

— Черле дүжүт кандыгыл?

— Шоолуг эвес — дээш, Николай Дмитриевич харадаан хевирлиг, чанында шөлде дырбыл сыптыг, доошу баштыг, көк-шокар, орта бышаан кызыл-тасче көрдү. Элээп болганда чугаазын уламчылады:— Эрткен чылын бо шөлдүң гектарындан 14 центнер дүжүт алган. А бо чылын 5 центнер четсе эниэ-ле ол.

Кандаацкын ужурундан 650 гектар тараанын 2600 ажыг гектары үнмейн баргаң. Ону үндүр бижээн. Ам чугле 3800 ажыг гектарны кестирип эгелээн. Үндүр бижиттинген черлерни-даа мал чеминге сиген кылдыр аажылары-биле косалкалыг кестирип турар.

К. АРАБЧАА.

ЧУРУКТА: «Кызыл тараачын» совхозтуң шөлдериниде тарааны тавычалай кестирип турар комбайнар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ: ажылчын аныяктарга чаа чиигелделер

Чурттуң дээди өөредилге черлеринде кичээлдер эгелээн, оларның хөй иеруузунда хүлээп алышкыны комиссиялары ажылын уламчылавышаан. Бүдүрүлгеге ажылдавышаан турда өөредиг-биле белеткел салбырларынга дыңнакчылар хүлээп алыры бо чылдаа эгелээн дыка калбарткан. СЭТА-ның корреспондентиниң дилээн ёзугаар ол чаа чүүлдү ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министрииниң бирги оралакчызы И. Ф. Красиов тайылбырлаан.

Дээди өөредилге черлеринге белеткел салбырларын 1969 чылда ажыктан болгаш дүргеи пептерээн. Амыдыралчы школаны эрткен, идейлиг болгаш күш-ажылчы панналышкынныг, кандыг профессияга салымнаыын быжы-биле тодаралып алган кижилерни дээди школага хүлээп алырыга ол салбырлар улуг идиглиг апарган. Эрткен чылдарда оларның миллион чыгаа доозукчузары— аныяк ажылчынар, шөлдер, фермалар ажыл-ишчилери, халдашкан дайынчылар — студентилер апарганы.

Ынчалзажок белеткел салбырларынга дыңнакчылар хүлээп алырын, оларны уламчылап өөредириин чүрүмүн сайзырангайкыдары кеткилип келген. Дээди школага улам хөй ажылчын аныяктарны хүлээп алырының дүүйында чугаа чоруун турары ол. Ол сорулга-биле министерство боттуг ийи чаа чүүлдү киирген.

Амга чедир барык бүгү дыңнакчылар бүдүрүлгеден үнеш өөренип келген. Ам белеткел салбырларынга өөредириин кежээки болгаш кирип өөренир хевирлерни кадбаа-биле ажылдаар. Бо өөредилге хыдындан-на дыңнакчыларны үштүн бир хире чүүлү хөлүдавышаан өөренир.

Белеткел салбырларының дооэукчулары моон мурнукта дээди школага шуут барып өөренип турган болзе, ам салбырларны ажылдамчылаан деоскаларга ужат ышаа өөренириниң хүлүгеу, кежээки, кирип өөренир — сандыг-даа хевирни шилип ап болур.

Мынчаган, аныяктарны дээди өөредилге черлеринге киреринең немелде аргазын алган.

Ногаа, картофельди чидириг чок ажаап алыр

ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР УЛАМЧЫЛАВЫШААН

(«Шынның» улусчу контроль - биле каттышкан рейдизи)

«ГРАФИК ҮСПЕҢЕР...»

Сентябрь — көдээниң ажыл-ишчилеринге эң-не чайшөлээн чок, чымыштыг иштиң үези, оларның чайлады кылган ажылын түңнеп, өстүрген дүжүдүн ажаап алырының бачым үези. Бо хүннерде тараа, сигем, картофель, ногаа шөлдериде ажыл-иш хайыккан, бүгү бар дүжүттү кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр дээш чүс-чүс кижилер бир деминг демисежип турар.

«Барлык» совхозтуң ногаз шөлдериниде база-ла мындыг Ногаа дүжүду багай эвес болган, чижээ, капустаның гектардан-на 350-400 центнер чедип турар.

Бо үеге чедир совхозтан 200 ажыг тонна ногаа садыг организацияларынга дужаатынган. Бир эвес дүжүттү ажаарының, хүлээп алырының ажылдарын чогуур негелделерге дүүштүр организастаар болза, шөлде арткан болгаш доңуп, үрелип болгу дег продукцияның хемчээли амгыындан эвээш турар ийик. Ынчалзажок күс келирге-ле совхоз-биле белеткел организацияларының аразынга болуу бээр нөрүлдээлер бо чылын база уламчылап турар. Эрткен чылын база-ла ындыг янзылыг чөрүлдээлериң түңнелинде совхоз 500 тонна капустаны кайнаар-даа сайгарып чадаваш, малга бээр үжүрга таварышкан болгай. Бо удаада ам дээрезинде үрелген продукция чок. Ынчалза-даа ындыг таварылгалар болур чазыл турар. Чижээ, август 25-те чыгган 185 шоодай иштиң огурецтер продукцияны өө-шаанда хүлээп, сөөртүп алыр хүлээлгелиг садыг организацияларының буруузу-биле үш хонукта шөлге чыткан. Чүгле көдээ ажылгый продуктуларың садыг алырының болгаш шынарының талазы-биле күриспеккиянын. Кызылдан келген төлээзи шиитпирлиг хөделгеш, ол хөй продукцияны үрелиишкинден камгалаан.

Ындыг байдал чүге уламчылап турарыл? Ооң кол-ла чылдагааны совхоз биле белеткел организацияларының аразында харылзааны таптыг таарыштырып албаанында болуп турар. Ногаа, картофель болгаш дүрген болбаазырады кылырын негээр, шалыпкын садып, сайгарар ужурлуг ескеда продуктуларны будуруп турар ажыл-агый бүрүзү хүлээп алырының-дужаарының пунктузун бодунга ыяап-ла кылган турарын болгаш херээ өзугаар дужаар продукцияны аңаа баш удур сөөртүп чедиргеш, чүдүрүп чорударынга белеткээн турарын, а садыг организациязы, бодунуң үелүүэнде, ол продукцияны бичии-даа саадал чок хүлээп ап, бодунуң транспорту-биле сөөртүп алырын кедээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрииң талазы-биле тускай доктаалда тодаргай айыткан. А «Барлык» совхозта ындыг хүлээп алырының-дужаарының пунктузу амга чедир кылдыммаан болгаш садыг организациялары ногаазының директору Н. Устинова чугаалады. — «Барлык» совхозтан ногаалар сөөртүп алырының графигин үргүлүү үзер, машиналар бирде кээр, бирде келбес, хүнде ажаап, савазаан ногааларны доозазын сөөртүп чорударының магадылалы чок чүве болганда, ол ышкаш чоруттунмаан ногааларны эки шыгжаан кадагалаар тускай черлиг, таныылдыг пункт чок болганда, ногаажылар дүжүттү чүгле машина кээрге удур ажаагаш, чүдүрүп чорудар ужурга таваржып турар. Ол чорук машиналарның хөй үе-шактыг халас туруп, будуруккүлүг эвес ажылдарынга чедирер. Ол дээш айтырыг тургузарга, совхозтуң удуртукчуларының-даа, ногаажылардың-даа харыызы чаңгыс: график үспеҷер, машиналарны доктаамал чорудуп турунар, ынчан продукцияны баш бурунгаар белеткээрии организастаар бис.

Садыг организациялары — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга калдзининиң базазы, районнуң белеткел конторазы — ол негелдени чүге күүсетпейн турарыл?

—Ногаа, картофель сөөртүрүнге биске хүн бүрүде-ле 6-дан эвээш эвес машиналар херек, а бистя транспорт-биле хандырар ужурлуг Ак-Довурак хоорайның пассажирлер АТБ-зи, комбинаттың транспорт цеги хүнде чүгле 3—4 машина бээри-биле кызыгаарланып турар. Чамдыкта машиналар чедиишпес дээш шуут бербейн-даа баар-дыр — деп, ларны шөлден дөрт хүлээп ап, сөөртүп турар. Белеткелчилер продукцияны сөөртүп алырының графигин үргүлүү үзер, машиналар бирде кээр, бирде келбес, хүнде ажаап, савазаан ногааларны доозазын сөөртүп чорударының магадылалы чок чүве болганда, ол ышкаш чоруттунмаан ногааларны эки шыгжаан кадагалаар тускай черлиг, таныылдыг пункт чок болганда, ногаажылар дүжүттү чүгле машина кээрге удур ажаагаш, чүдүрүп чорудар ужурга таваржып турар. Ол чорук машиналарның хөй үе-шактыг халас туруп, будуруккүлүг эвес ажылдарынга чедирер. Ол дээш айтырыг тургузарга, совхозтуң удуртукчуларының-даа, ногаажылардың-даа харыызы чаңгыс: график үспеҷер, машиналарны доктаамал чорудуп турунар, ынчан продукцияны баш бурунгаар белеткээрии организастаар бис.

Садыг организациялары — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга калдзининиң базазы, районнуң белеткел конторазы — ол негелдени чүге күүсетпейн турарыл?

—Ногаа, картофель сөөртүрүнге биске хүн бүрүде-ле 6-дан эвээш эвес машиналар херек, а бистя транспорт-биле хандырар ужурлуг Ак-Довурак хоорайның пассажирлер АТБ-зи, комбинаттың транспорт цеги хүнде чүгле 3—4 машина бээри-биле кызыгаарланып турар. Чамдыкта машиналар чедиишпес дээш шуут бербейн-даа баар-дыр — деп, базазының директору Н. Устинова чугаалады. — «Барлык» совхозтан ногаалар сөөртүп алырының графигин болганчок-ла үзүп келгенивистиң чылдагааны ында.

Оны саннар-биле көргүзерге мындыг: база сентябрь Этен 8-ке чедир 13 тонна огурец сөөртүп алыр турган, чүгле 5 тонна 630 кг-ны, 10 тонна морковьтуң орнунга 2,9 тоннаны алган.

Бо ажыл-херекте бир чепсе-үүве чүл дээрге, садыг организацияларының - күргүне стандартынга хемчээлиниң-даа, шынарының-даа талазы-биле дүүшпес продуктуларның кандыг-даа анализин кылбайн, совхозтуң чепшээрешкеңи-биле чижеглээн казылганы кылып турарлы. Ындыг арга-биле огурецке 3 хуу, морковь, капустага 5 хуу казылганы кылган. Ол дээрге доктааттынган негелделерни будуруккүлүгиниң-даа, белеткелчилериң-даа каржызы-биле хажыдып турарлы-дыр.

Оон-биле чергелештир продукция сатканының-хүлээп алганының документилерин долдуруп турарында база улуг хажыдыышкыннар бар. Комбинаттың ажылчын хандырылга калдзининиң базазы «Барлык» совхозтан ногаалар хүлээп алганының дугаймында чаа хевириниң квитанциязын бижип бээринең орнунга, фактураа бижиприн үргүлүүлешаан. Базаның директорундан эгелээш, товаровединиге чедир ындыг квитанция бар, ону долдурары албан дээрзин дыңнап-даа көрбээн болганнар.

Баш бурунгаар кылган саналгыннардан алырга, «Барлыктың» 400 тонна капустазы бо чылын база-ла эрткен чылдазазы-биле демейлези бээр деп барган. Ынчангаш артыкшылдыг продукцияны бүрүү-биле ажаагаш, өскээр садып сайгарарының хемчээл амдыгааштан алыры негеттинип турар.

ШЫГЖАМЫРЛАР КАНДЫГЫЛ?

Барыын-Хемчик районнуң совхозтары бо чылын 260 гектарда тараан картофельдин дүжүдүн ажаар, 1350 тонна продукцияны будурер соруулга салдыгаан. Оон иштиндеп 800 тоннаны үрезиниг урар, 400 тоннаны күргүнеге садар.

Бо хүннерде «Хемчик», «Дөн-Терезин» совхозтарда «айтыг хлебтиң» ажаалдазы масеалыг чоруп турар. Ону ой-шаанда чидириг чок ажаан алыры-биле Ак-Довурак хоорайның, Кызыл-Мажалык суурнуң будурлге, албан организациялар коллективтери көдээ ишчилерге улуг дузаны коргүзүп эгелээн.

Остүрген дүжүттү ажаан алыры-биле чергелештир, ону кадагалаар черлерни бам удур эки белеткеп алыры— чугула соруулга. Бо талазыбиле ажылдар канчаар кылдыганыл? Элээн каш шыгжамырларның иштинге кирип, оларның кандыг байдалдыын хынамчалыг көрдүүс. Оларны белеткээн иштизин. Бо чүгээр-даа болза, чедир кылдыммаан чүүлдер ам-даа бар болду. Чамдык шыгжамырларның иштин ярыган, чугайлааны-даа хиреллг. Белеткел конторазының, «Хемчик» совхозтуң картофель шыгжаар черлериниң иштин шыгжамыр, чер шалазы ол. Соок дүжүрииниң бетинде оны эки кургадып алыры негеттинип турар. Оон аңгыда шыгжамырларда электри күжү-биле салгынадыр тускай дерилгелик кылбааны база-ла четпес.

Картофель ажаалдазы эгелээн соонда совхозтар биле белеткел организацияларының аразында чөрүлдээлер база катаң чидигленген. Ол стандартка дүүшпес үүрмек картофельдиң хөйүнден казылдыпы белеткелчилериң толчок улгаттырып турарындан болган. Мында база-ла чылдагаан бар. «Хемчик» совхоз картофель сорттаар, пунктузун мынчага чедир ажылдаарынга белеткеп ап шыдаваан. Ынчалзажок тускай анализ кылбайн, казылда улгаттырар чөрүкту болдурбас болгаш эрти стандартка чамдык өскерилгелерни барымдаалаары чугула. А совхозтар, бодунуп хөлчээнде, күргүнеге садар продукцияның ыяап-ла сорттап, шынарлыг белеткээн, дужаар ужурлуг.

Рейд бригадазының кежигүннери: Ф. САМДАНЧАП — көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле республиканың инспектору; Ө. ООРЖАК —«Хемчик» совхозта улусчу контролёр; В. БАҢЫР—«Хемчиктиң сылдызы» солуунуң тускай корр; Х-К. МОНГУШ— «Шын» солуунуң тускай корр.

Тувинская обл. б-ка им. Кенина
БИБЛИОТЕКА
ул. А. О. Пушкин

КОЛЛЕКТИВ БОЛГАШ УДУРТУКЧУ

Бүтүн-ле звеноларга удуртукчу кадрларны шилип алырынче болгаш оларның кижизидилгезинче партия доктаамал сагыш салып турар. Оларны дамчыштыр коммунистиг партия социал-экономиктиг политиканы боттандырып, коммунистиг нийтилелди тургузарының чогаадыкчы күш-ажылын чорудуп турар.

Нийтилелдиң бурунгаар базымы-биле, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларының парыдап орарыбиле коммунистиг партия ажыл-агый кадрлардан негелдени бедидип орар. Олар ажыл-хереэпге партийжы хаяы билигдии, чогадыкчызы, чүрүм-сагыылгалыы-биле бердинер, ажылагыйжы организаакчы ажылын политиктиг кижизидилге-биле шын холбаштырар ужурлуг. Бо негелделер партияның XXIV, XXV, XXVI съездилериниң шийтпирлеринде, СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалында тодарай айыттынган. Партия организациялары бо ажылга Төп Комитеттиң «Коллективтиң кежигүннерин кижизидерине Череповец металлургия заводунуң удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының кижизилгезиниң дугайында» доктаалын удуртулга болдуруп турар. Кижизидилгени комплекстиг ёзу-биле чорударынче, кижизидикчи болгаш ажыл-агыйжы ажылчорудулганы тудуш холбаалыг болдурарынче кол кичээнгейни доктаамал утландырган. Марксисчи-ленинчи теорияның үндезиннери-биле эки чепсегленирип, партияның болгаш чүртүн политиктиг сорулгаларын, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының принцивин практикага ажыглап, кижилер-биле ажылдан билирин удуртукчулардан, тускай эртемнерден ында тодаргай негеп турар.

СЭКП ТК-ның доктаалдарын удуртулга болдурган, эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Күр чер» деп номнарында партийжы ажылдың дуржулгазы-биле чепсегленген, республиканың ажыл-агый удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, улус ажыл-агыйының тускай эртемниглери будүрүлге планнарын чедиишкинниг күүседиринче болгаш кижизидилге ажылын экижидериниче кичээнгейни угландырып, ол документилерде ленинчи стилди шинтээдип, удуртур ажылга ажыглап турар.

Дыка хөй ажыл-агый удуртукчулары чон ортүүнүң политиктиг ажыл кылыр сорунуургалын улгаттыргап. Олар партияның XXVI съездизиниң шийтпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарыбиле пропаганда ажылын калбарткан. Чаңгыс ай политхүннер бедик деңнелге эртип турар апарган болгаш коллектив кежигүннерин кижизидерине профвилед, комсомол болгаш өске-даа хөй-нийтиг организацияларының ажылын детким, күш-ажылчы коллективтерге, чурттакчылыг черлерге эртип турар культура, күш-культура-массалыг ажылдарга кирижип келгей. Ажыл-агый удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларның хөй кезии илеткелчи, «Билиг» нинчилелиниң лектору, пропагайдыст, политинформатор партийжы даалгаларлыг.

Удуртукчу ажылдакчыларның хөй кезии кижилер-биле ажылдап билир, хөй-нийтиниң сайалын өөренип көрүп, ажылчыларның, албан-хаакчыларның дилээн, тура-хөөнүн барымдаалап шийтпирни хүлээп ап, кижилерге оваарымчалыг хамаарылгазы-биле, идейлиг мөзүү-биле ажылчы чоннарга үлегер-чижек болуп турарлар. Ындыгларга «Тыва кобальт» комбинаттың директору Ю. И. Колетников, «Хемчик», Жданов аттыг совхозтарның директорлары О. Д. Сарыглар, Б. К. Монгуш-оол, пропагандистер «Чаа орук» совхозтуң кол мал эмчизи О. Ш. Лойгу, «Тыва даргузу» комбинаттың энергопех начальнигинин оралакчызы Г. П. Свальная, «Х Улуг хурал» совхозтуң директору Х. А. Монгуш, «Тыва» совхозтуң улуг экономизи Л. Айыжы болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Харыылап турар участогунуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннерниг болурунче, ажылчыннарның политиктиг - кижизидилгезинче доктаамал сагыш салып, оон эки түнелдерни чедип ап турар будүрүлге командирлерия республикада кайы хөй. Республикада мурнакчы будүрүлгелериниң бирээзи «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезин көрөзл. Маңаа оон директору Ю. М. Евдокимовтуң кирген үлүү улут. Хөй-нийтиниң даалгазы-биле пропагандист база профилактика чөвүлелиниң даргазы кижи болгаш, ажылчыннарның чурттаар оран-бажыңындан эгелээш, оларның эртем-техниктиг деңшилгейн дүргеп шинтээдип алырынга чедир кичээнгейни салып келгей. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалында салдынган сөчүлгаларны боттандырары-биле партия организациялары-биле кадыг дыка хөй будүрүлге командирлери чугула ажылды чөрүткен.

Ак-Довурак хоорайда ажыл-агый удуртукчуларын идеологтуг планнаашкынарны доктаамал эрттирип, кижилерге оваарымчалыг хамаарылгазы-биле, идейлиг мөзүү-биле ажылчы чоннарга үлегер-чижек болуп турарлар. Ындыгларга «Тыва кобальт» комбинаттың директору Ю. И. Колетников, «Хемчик», Жданов аттыг совхозтарның директорлары О. Д. Сарыглар, Б. К. Монгуп-оол, пропагандистер «Чаа орук» совхозтуң кол мал эмчизи О. Ш. Лойгу, «Тыва даргузу» комбинаттың энергопех начальнигинин оралакчызы Г. П. Свальная, «Х Улуг хурал» совхозтуң директору Х. А. Монгуш, «Тыва» совхозтуң улуг экономизи Л. Айыжы болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Харыылап турар участогунуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннерниг болурунче, ажылчыннарның политиктиг - кижизидилгезинче доктаамал сагыш салып, оон эки түнелдерни чедип ап турар будүрүлге командирлерия республикада кайы хөй. Республикада мурнакчы будүрүлгелериниң бирээзи «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезин көрөзл. Маңаа оон директору Ю. М. Евдокимовтуң кирген үлүү улут. Хөй-нийтиниң даалгазы-биле пропагандист база профилактика чөвүлелиниң даргазы кижи болгаш, ажылчыннарның чурттаар оран-бажыңындан эгелээш, оларның эртем-техниктиг деңшилгейн дүргеп шинтээдип алырынга чедир кичээнгейни салып келгей. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалында салдынган сөчүлгаларны боттандырары-биле партия организациялары-биле кадыг дыка хөй будүрүлге командирлери чугула ажылды чөрүткен.

Ак-Довурак хоорайда ажыл-агый удуртукчуларын идеологтуг планнаашкынарны доктаамал эрттирип, кижилерге оваарымчалыг хамаарылгазы-биле, идейлиг мөзүү-биле ажылчы чоннарга үлегер-чижек болуп турарлар. Ындыгларга «Тыва кобальт» комбинаттың директору Ю. И. Колетников, «Хемчик», Жданов аттыг совхозтарның директорлары О. Д. Сарыглар, Б. К. Монгуш-оол, пропагандистер «Чаа орук» совхозтуң кол мал эмчизи О. Ш. Лойгу, «Тыва даргузу» комбинаттың энергопех начальнигинин оралакчызы Г. П. Свальная, «Х Улуг хурал» совхозтуң директору Х. А. Монгуш, «Тыва» совхозтуң улуг экономизи Л. Айыжы болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Харыылап турар участогунуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннерниг болурунче, ажылчыннарның политиктиг - кижизидилгезинче доктаамал сагыш салып, оон эки түнелдерни чедип ап турар будүрүлге командирлерия республикада кайы хөй. Республикада мурнакчы будүрүлгелериниң бирээзи «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезин көрөзл. Маңаа оон директору Ю. М. Евдокимовтуң кирген үлүү улут. Хөй-нийтиниң даалгазы-биле пропагандист база профилактика чөвүлелиниң даргазы кижи болгаш, ажылчыннарның чурттаар оран-бажыңындан эгелээш, оларның эртем-техниктиг деңшилгейн дүргеп шинтээдип алырынга чедир кичээнгейни салып келгей. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалында салдынган сөчүлгаларны боттандырары-биле партия организациялары-биле кадыг дыка хөй будүрүлге командирлери чугула ажылды чөрүткен.

Ак-Довурак хоорайда ажыл-агый удуртукчуларын идеологтуг планнаашкынарны доктаамал эрттирип, кижилерге оваарымчалыг хамаарылгазы-биле, идейлиг мөзүү-биле ажылчы чоннарга үлегер-чижек болуп турарлар. Ындыгларга «Тыва кобальт» комбинаттың директору Ю. И. Колетников, «Хемчик», Жданов аттыг совхозтарның директорлары О. Д. Сарыглар, Б. К. Монгуш-оол, пропагандистер «Чаа орук» совхозтуң кол мал эмчизи О. Ш. Лойгу, «Тыва даргузу» комбинаттың энергопех начальнигинин оралакчызы Г. П. Свальная, «Х Улуг хурал» совхозтуң директору Х. А. Монгуш, «Тыва» совхозтуң улуг экономизи Л. Айыжы болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Министрлерден, эргелелдер начальниктеринден, ведомстволар удуртукчуларындан СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалынга лүүштүр оларның политика-кижизидилгелиг ажылга хууда киржилгейнин дугайында тайылбыр бижип экижэрин чоокта чаа СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация киддизи дилээн. Кирген тайылбырлардан алгаш кеергe, чамдык удуртукчулар боттарының кижизидикчи хүлээлгезин тодаргай эвес, будүртүп, билип, ол ажылды партия, профвийлел, комсомол организацияларынче чүүй каар хөөнер бары илерээн. «Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелекчизи Г. М. Шубник, Енисей пароходствозунуң Кызыл район эргелелиниң начальныгы О. В. Петров, «Кызыл шоестрой» тудуг эргелелиниң начальныгы А. А. Дремов олар болгаш өске-даа эштериниң тайылбыры мындыг болган.

СЭКП Кызыл хооркому, райкомнары, партия эге организациялары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң харыысалгазын чугле будүрүлгениң көргүзүглери дээш эвес, а күш-ажылчы коллективтериниң кежигүнериниң коммунистиг кижизидилгези дээш бедидери чугула.

РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу А. Ф. Ягодинниң удуртканы тудугжу бригада шалынчы тудуг Чаа Шагаан-Арыгда мурнакчы ажылдыгларының бирээзи. Ында 624 өөреникчиге школаның өөредилге корпузун ажыглалга чогуур хуусаада кииргеш, август айда 40 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын шинтээдип ап, ам оон ийиги корпузунуң тудуун уламчылап турар.

Бригада кежигүннери С. Норбу, С. Кадарар, Т. Баутдинов, О. Разумей болгаш өске-даа кончуг эки ажылдап, хүн нормазын 130-140 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруун баштааннар.

ЧУРУКТАРДА: бызаңчылар С. Норбу, С. Кадарар; (үстүүде) Тудугнуң нийти хевири.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Депутат БУЛУҢУ

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЗЫ

Кызыл районнуң «Тинилелге» совхозунуң хойжузу, район Советиниң депутады Татьяна Баавыл районнуң болган совхозтуң ажыл-ишчилевиниң социалистиг чарышка кеззэде идепкейлиг киржип келген. Хойжу депутат он бирги беш чылдың бирги чылында төрүүр чүе хойга онаштыр 110 хураган алыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгезин 116 кылдыр ажыр күүсеткен. Улуг хойларының баш саны 98 хуу камгалап алган.

Т. Баавыл келир чылдың кыштаглаашкынынга үлегерлиг белеткенир дээш совхозтун малчыннарының чарышында база идепкейлиг киржип турар. Ыаакгыя ол кодаңында турар малга четчир чем-суурну белеткеп алыр дээш малчыннарның чарыжын баштап турар. Малчын бо хүннерде бодунуң күжү-биле 19 тонна сигенин белеткеп алган.

Бистиң корр.

БҮРҮН КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Улус депутаттарының черчер Советтери соңгукчуларның депутаттарга берген чагыларын күүседир талазыбиле чөгүүр хемчегларни ап келгеннер. Соңгуудалар үезинде депутатгарга берген чагыг бүрүзүн үчётка алган. Оларны күүседир талазы-биле тускай хемчегларни ажылдап кылгаш, Советтерниң сессияларына бадыылгылаан. Чагыгларны кажан күүседир хуусаазы тодаратынган. Күүседири-биле хүлээп алган чагыгларны амыдыралга боттандырар дээш чогуур ажылдарны чорудун келген түнелиниде районнуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуунуң дыка хөй иитүлга айырыглары шинтипирлеттинген. Район Советиниң депутаттарынга берген чагыгларын Улуг-Хемни кежер Баян-Колдун перомун суур чанындан кежер кылдыр кылган. Кызыл — Кара-Хаак аразынга автобус аргыжар маршруттуу ажыктан. Автобустар доктаткан шактарында аргыш турар. Чербинин школа-интернадынга автобусту берген. Каа-Хем суурнуң чурттакчылары электри шугумун эде кылырын дилээн турган. Электри шугумун эде кылыры уламчылап турар. Шамбалыг суурда 50 орунчуг ясли-садты, 150 олуттуг клубту ажыглалда киргеп. Ам ында школа удавас ажыглалга кирер, тудуу дооступ турар. Сукпак суурда 106 орунчуг ясли-сад ажыглалда киргеп. Ында 640 олуттуг школаның тудуу эгелээн.

Район Советиниң депутаттарынга берген чагыгларын 23 чагыгны күүседири-биле хүлээп алган, оларның 11-и күүсеттинге берген. Артканнары чыыштың төнчүзүнге чедир күүсеттинер. Улус депутаттарының көдээ-Советтериниң депутаттарынга берген дагыгларның күүседиринче кичээнгей салдынып турар. Чагыгларның күүседизи канчаар чорун турарын күүсекчи комитеттериниң хуралдарынга чугаалажып, күүседикчилерден негелдени күштелдирген. Көдээ Советтериниң депутаттарынга берген чагыгларын 85-ти күүседири-биле хүлээп алган турган. Ам бо хүннерге чедир олардан 61 чагыг күүсеттинген.

Чагыглар күүседизинче доктаамал кичээнгейни, дээштин негелдени күштелдирип, идепкейлиг киржип турар депутаттар, доктаамал комиссиялар районда хөй. Район Советиниң депутаттары «Х Улуг хурал» совхозтуң саанчызы Лидия Демир-Хая, ол-ла совхозтуң директору, район Советиниң садыг болгаш нинтиниң чемненилгезиниң дузазыбиле доктаамал комиссениң даргазы Х. Монгуш, «Тинилелге» совхозтуң хойжузу Татьяна Баавыл, Элегес-Аксы суурда киномеханиги В. Зотов олар чонга садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле чагыгларны амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржип, садыг организацияларындан негелделерни күштелдиргеннер. Оон түнелиниде үк чагыглар күүсеттинген. Чүгле Оттук-Даш фермазынга ларёк ажыдар талазы-биле чагыгны Кызыл райпозунуң баштаар чери күүсетпээн. Район Советиниң депутаты харыызаа бердиринин, үе-шактың барымдаалавайн, бараан болуп чоруур. Соңгукчуларының аңаа көргүскен бедик бүзүрелин мынчаган бадыткан шыдаан.

Чангыс чер чурттугларының улуг-даа, бичии-даа негелдехомудалдарынга, саналдарынга Тамара Имбуевна сагыш чованыгыр, дыңнангыр. Хөйнүң хөрөэн бодуунуудан бедик кылдыр көөр чакчылдыг. Бо бичe сеткилдиг, бөдүүн аныяк кижи ам ийи чылыпта улаштыр район Советиниң депутадынга соңгудуп келген. Соңгуткан округунуң, оон чурттакчыларының байдалын, амыдырал-чурттагларын ол эки билир. Сосновка суурнуң Кызыл партизан. Крюков кудумчуларында колдуунда Дурнжулга станциязының ажылчыларының, саанчылары чурттап турар. Мынчаган депутат ол оларга үлегер-чижек болбайн турар. Ындыглар масса-политиктиг, культура-массалыг ажылдарга кирипшес болур. Ажылчыннарым, албан-хаакчыларның хөстүг үезин чеп, ажыктыг эртиреринче кошкак кичээнгей салып келген.

Министрлерден, эргелелдер начальниктеринден, ведомстволар удуртукчуларындан СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалынга лүүштүр оларның политика-кижизидилгелиг ажылга хууда киржилгейнин дугайында тайылбыр бижип экижэрин чоокта чаа СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация киддизи дилээн. Киргеп тайылбырлардан алгаш кеергe, чамдык удуртукчулар боттарының кижизидикчи хүлээлгезин тодаргай эвес, будүртүп, билип, ол ажылды партия, профвийлел, комсомол организацияларынче чүүй каар хөөнер бары илерээн. «Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелекчизи Г. М. Шубник, Енисей пароходствозунуң Кызыл район эргелелиниң начальныгы О. В. Петров, «Кызыл шоестрой» тудуг эргелелиниң начальныгы А. А. Дремов олар болгаш өске-даа эштериниң тайылбыры мындыг болган.

СЭКП Кызыл хооркому, райкомнары, партия эге организациялары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң харыысалгазын чугле будүрүлгениң көргүзүглери дээш эвес, а күш-ажылчы коллективтериниң кежигүннериниң коммунистиг кижизидилгези дээш бедидери чугула.

РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу А. Ф. Ягодинниң удуртканы тудугжу бригада шалынчы тудуг Чаа Шагаан-Арыгда мурнакчы ажылдыгларының бирээзи. Ында 624 өөреникчиге школаның өөредилге корпузун ажыглалга чогуур хуусаада кииргеш, август айда 40 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын шинтээдип ап, ам оон ийиги корпузунуң тудуун уламчылап турар.

Бригада кежигүннери С. Норбу, С. Кадарар, Т. Баутдинов, О. Разумей болгаш өске-даа кончуг эки ажылдап, хүн нормазын 130-140 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруун баштааннар.

ЧУРУКТАРДА: бызаңчылар С. Норбу, С. Кадарар; (үстүүде) Тудугнуң нийти хевири.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Майя Сатовна Алдын-Херелдиң удуртканы Тес-Хем районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелинде платье даараар бригада коллективиниң мурнакчыларның бирээзи. Көдээ Советтиң депутадының удуртканы бригала бо чылдың эртиен ийи кварталында алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырып, будүрүлге эргелелиниң цехтериниң аразынга калбарган чарышка тиилекчи болган.

Бригада чүгле ажылдың бедик көргүзүглери-биле кызыгаарланмайн, будүргеп продукциязының шынарынче улуг кичээнгейни угландырган. Ынчангаш бригаданың даараан хевинге хамаарыштыр чагынчылардан хомудал барык чок.

Депутат кижиниң ажылы хөй талалыг. М. С. Алдын-Херел соңгукчуларының-биле быжыг харылзаалыг. Оларның чагыгларын, дилегларин депутат ак сетиилдиг боттандырып келген. Көдээ Советтиң сессияларының шинтипирлерин таныштырып, округунга ол бо-ла чедо бээр.

Депутат эш-өөрүнге үлегерлиг болур дээрзин Майя Сатовна эки билир. Ынчангаш депутат хуузунда социалистиг хүлээлгелерин эки күүседип турар. Ажылынга кызыыман, хөй-нийтичи депутаттың чуруун районнуң өске мурнакчыларны-биле кадыг районнуң Хүндүлел самбызазында киирген.

ЧУРУКТА: Самагалдай кедээ Советиниң депутады М. С. Алдын-Херел.

Т. КУНГААНЫҢ фотозу.

ЭРГЕ-ХООЙЛУ БИЛИИН БЕДИДЕРИ

Депутат ажыл-чорудулгага депутат кижи бүрүзүнүң эргехоойлу билиглерин кончуг эки билген турары чугула. Бодап көрүнер даан. Чижээ, ийи кожа ёг-буле чурттап олурары бажыңының девискээрин шын үлештирип, бээрии дилеп, силерден сүме айтырып, дузалажырын дилээн дижик. Кайчаарыл? Ук дилегни хоойлу ёзугаар шинтипирлеп көөрде, юридиктиг билиг негеттинер. Бир эвес силер ажыл-хереячи чагза бижинр ийикпе, азы доктаамал комиссиялардың сүмезин ажылдап кылыр дигеп болзунарза, юридиктиг документилерни албан ажыглаар апаар силер. Депутат ажылхеректиң бир онзагай талазы ол деп чугаалап болур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтипирлерин амыдыралга боттандырар дээш Советтерниң күжениишкиниг ажылының үезинде ол дугайын онзалап чугаалаар апаар.

ССРЭ Конституциязын, эвилелдешкен болгаш автономиуг республикаларның хоойлуларын, чер-чер Советтериниң дугайында хоойлуларны депутат бүрүзүү кончуг эки билген турары албан. Ол чугула хоойлуларны боттарынарның күш-ажылчы коллективтериндеэтпин турар семинарларга болгаш политиктиг өөредилгениң четкизиниң белгүмнеринге өөренип ап болур силер. Оон-биле кадыг хүн бүрүнүн амыдыралынга чүгле совет хоойлу-дурум ёзугаар сайгарып көөр айтырыглар тургустунуп кээр болгай. Ынчангаш чер-чер Советтериниң күскомнары оны барымдаалаан, депутаттарның өөредилгезин организастап тура, юридиктиг темаларны чутулалап көрүп турары-даа таварылга эвес.

Коллективтиг өөредилгенин бо хевиринин дээштин бедидер сорулга-биле кичээлдерин темазын боттарынар сүмелеп болур силер. Билдинмес айтырыгларга чогумчалыг харыы алырын албан чедип алыңар. Коллективтиг өөредилге-биле кадыг бог-өөредилге-биле хоойлу-дурумну, юридиктиг литератураны боттарынар албан өөренирин уттанар. Боторедилге улут күштү, тураскоруктуг негээр. Ол силериниң боттарынарның кызымзанардан хамаарыжыр.

Хууда планнарыпларта күрүне пенсиялары тыпсырымның дугайында хоойлуну, оран-бажың, күш-ажыл, чер талазыбиле хоойлуларның Үндезинин өөренирин чүге киирип ап болбазын. Ол план ёзугаар хоойлу-дурум талазы-биле чамдык билиглерни шинтээдип алырының аргазы бар. Депутат ажыл-чорудулганарның арга-хевирин улам сайзырантайжыдарынга, соңгукулардың хомудалын, дилээн өөренип көрүп, аңаа харыы бээрине он албан дузалаар.

Депутатка кан чышта улаштыр соңгудуп келген дуржулгалыг депутаттарның хоойлу-дурумге хамаарышкан солуп материалдарын, юристин тайылбырын, консультацияларны кескеш, ажыглай суп ап турары өскелерге өөредилгиг. Оон-биле кадыг юридиктиг номнарлыг улуг эвес библиотекалыг болуру артык эвес. Эргехоойлуңуң янзы-бүрү адырыңың үндезинин эки билири депутаттың хөй-нийтиг ажылчорудулганынга ядыглиг дээрзин утпанар. Аңаа немей депутатка күүскомнарның юридиктиг албанының, суд, прокуратура, иштики херектер органнарының ажылдакчыларының бүтүү тала-биле дузазы кончуг чугула. Амыдыралдан алырга, ындыг дуза депутатка кажан ол соңгукчулар оруузуга политика-кижизидилгелиг айтырыгны шинтипирлээринге, совет хоойлу-дурум тайылбырлар ажылды чорударынга дузалыг. Чижээ, соңгукчулар-биле Советтиң, оон күүскомунуң хамаатыларының эргe-хүлээлгезин хандырар, хөй-нийтиниң корум-чүрүмүн камгалаар талазы-биле пинтипирлерни канчаар боттандырып турарының дугайында беседа чорудар апарган болзунарза, күүскомнуң секретары, юрист-биле албан харылзажып, сүмележир апаар силер.

Соңгу үеде соңгуткан округунга депутаттар юридиктиг темага айтырыглар болгаш харыы кежээлерни бо-ла организастай бээр апарган болгай. Ындыг кежээлер солуп, өөредилиг болзун дээш күүскомнуң киржилгези-биле аңаа суд, милиция, прокуратура ажылдакчыларын чалап ап болур силер. Кежээ эгелээринин мурнунда-ла соңгукчуларның сонуургап турар айтырыгларын биинп алгаш, ол дугайын юрист-специалистерге баш удур дыңнадып каап болур.

Моон кандыг туңнел үнүүрерил? Юридиктиг билиглер депутаттың күрүне болгаш хөй-нийтиг ажыл-чорудулганын улам байыдар. Ынчангаш эргe-хоойлу талазы-биле билиглерни шинтээдип алырын уттанар.

ХАРЫЛЗАА БЫЖЫГДА

Тамара Имбуевна Оожиктың Хадын-Аксының, Дүргеннин чурттакчылары эки танып, билирлер. Оон дугайында «сагыш-човангыр, дыңнангыр, бичe сеткилдиг кижи» деп чугаалажыр. Ында хаяы утка-ла бар. Тамара Оожиктың район Советиниң депутаты. Оларның төлептиг төлөдекчизи. Ол улус депутатларының Дүргеп кедээ Советиндe шериг-учёт черинде ажылдап турар. Аныяк депутат күүнеиниң, хөй-нийтиниң хөрөэ дээш могаг-шылаг билбейн, үе-шакты барымдаалавайн, бараан болуп чоруур. Соңгукчуларының аңаа көргүскен бедик бүзүрелин мынчаган бадыткан шыдаан.

Чангыс чер чурттугларының улуг-даа, бичии-даа негелдехомудалдарынга, саналдарынга Тамара Имбуевна сагыш чованыгыр, дыңнангыр. Хөйнүң хөрөэн бодуунуудан бедик кылдыр көөр чакчылдыг. Бо бичe сеткилдиг, бөдүүн аныяк кижи ам ийи чылыпта улаштыр район Советиниң депутадынга соңгудуп келген. Соңгуткан округунуң, оон чурттакчыларының байдалын, амыдырал-чурттагларын ол эки билир. Сосновка суурнуң Кызыл партизан. Крюков кудумчуларында колдуунда Дурнжулга станциязының ажылчыларының, саанчылары чурттап турар. Мынчаган депутат ол оларга үлегер-чижек болбайн турар. Ындыглар масса-политиктиг, культура-массалыг ажылдарга кирипшес болур. Ажылчыннарым, албан-хаакчыларның хөстүг үезин чеп, ажыктыг эртиреринче кошкак кичээнгей салып келген.

Министрлерден, эргелелдер начальниктеринден, ведомстволар удуртукчуларындан СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалынга лүүштүр оларның политика-кижизидилгелиг ажылга хууда киржилгейнин дугайында тайылбыр бижип экижэрин чоокта чаа СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация киддизи дилээн. Киргеп тайылбырлардан алгаш кеергe, чамдык удуртукчулар боттарының кижизидикчи хүлээлгезин тодаргай эвес, будүртүп, билип, ол ажылды партия, профвийлел, комсомол организацияларынче чүүй каар хөөнер бары илерээн. «Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелекчизи Г. М. Шубник, Енисей пароходствозунуң Кызыл район эргелелиниң начальныгы О. В. Петров, «Кызыл шоестрой» тудуг эргелелиниң начальныгы А. А. Дремов олар болгаш өске-даа эштериниң тайылбыры мындыг болган.

СЭКП Кызыл хооркому, райкомнары, партия эге организациялары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң харыысалгазын чугле будүрүлгениң көргүзүглери дээш эвес, а күш-ажылчы коллективтериниң кежигүннериниң коммунистиг кижизидилгези дээш бедидери чугула.

РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу А. Ф. Ягодинниң удуртканы тудугжу бригада шалынчы тудуг Чаа Шагаан-Арыгда мурнакчы ажылдыгларының бирээзи. Ында 624 өөреникчиге школаның өөредилге корпузун ажыглалга чогуур хуусаада кииргеш, август айда 40 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын шинтээдип ап, ам оон ийиги корпузунуң тудуун уламчылап турар.

Бригада кежигүннери С. Норбу, С. Кадарар, Т. Баутдинов, О. Разумей болгаш өске-даа кончуг эки ажылдап, хүн нормазын 130-140 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруун баштааннар.

ЧУРУКТАРДА: бызаңчылар С. Норбу, С. Кадарар; (үстүүде) Тудугнуң нийти хевири.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Депутатка сүме

Депутат ажыл-чорудулганын, депутат кижи бүрүзүнүң эргехоойлу билиглерин кончуг эки билген турары чугула. Бодап көрүнер даан. Чижээ, ийи кожа ёг-буле чурттап олурары бажыңының девискээрин шын үлештирип, бээрии дилеп, силерден сүме айтырып, дузалажырын дилээн дижик. Кайчаарыл? Ук дилегни хоойлу ёзугаар шинтипирлеп көөрде, юридиктиг билиг негеттинер. Бир эвес силер ажыл-хереячи чагза бижинр ийикпе, азы доктаамал комиссиялардың сүмезин ажылдап кылыр дигеп болзунарза, юридиктиг документилерни албан ажыглаар апаар силер. Депутат ажылхеректиң бир онзагай талазы ол деп чугаалап болур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтипирлерин амыдыралга боттандырар дээш Советтерниң күжениишкиниг ажылының үезинде ол дугайын онзалап чугаалаар апаар.

ССРЭ Конституциязын, эвилелдешкен болгаш автономиуг республикаларның хоойлуларын, чер-чер Советтериниң дугайында хоойлуларны депутат бүрүзүү кончуг эки билген турары албан. Ол чугула хоойлуларны боттарынарның күш-ажылчы коллективтериндеэтпин турар семинарларга болгаш политиктиг өөредилгениң четкизиниң белгүмнеринге өөренип ап болур силер. Оон-биле кадыг хүн бүрүнүн амыдыралынга чүгле совет хоойлу-дурум ёзугаар сайгарып көөр айтырыглар тургустунуп кээр болгай. Ынчангаш чер-чер Советтериниң күскомнары оны барымдаалаан, депутаттарның өөредилгезин организастап тура, юридиктиг темаларны чутулалап көрүп турары-даа таварылга эвес.

Коллективтиг өөредилгенин бо хевиринин дээштин бедидер сорулга-биле кичээнгейлик-биле дыңнаш, садыг дугайында айтырыгны райпо баштаар чери-биле чугаалажып көөрүн аазаан, а бүга суун ниити күш-биле бадырып алырын бир дем-биле кылырын сүмеледи. Келген кижи депудадыбиле ужуражып, оон деткимче, дуза алганынга өөрүп, чиик сеткил-биле чорупту. Мындыг янзылыг янзы-бүрү айтырыгларны, дилеглерни чон бодунуң депутадынга доктаамал салып, оон дуза, деткимче дилеп турар. Тамара Имбуевна Оожиктың соңгукчуларыбыңың аңаа көргүскен бедик бүзүрелин мынчаган бадыткан шыдаан.

Чангыс чер чурттугларының улуг-даа, бичии-даа негелдехомудалдарынга, саналдарынга Тамара Имбуевна сагыш чованыгыр, дыңнангыр. Хөйнүң хөрөэн бодуунуудан бедик кылдыр көөр чакчылдыг. Бо бичe сеткилдиг, бөдүүн аныяк кижи ам ийи чылыпта улаштыр район Советиниң депутадынга соңгудуп келген. Соңгуткан округунуң, оон чурттакчыларының байдалын, амыдырал-чурттагларын ол эки билир. Сосновка суурнуң Кызыл партизан. Крюков кудумчуларында колдуунда Дурнжулга станциязының ажылчыларының, саанчылары чурттап турар. Мынчаган депутат ол оларга үлегер-чижек болбайн турар. Ындыглар масса-политиктиг, культура-массалыг ажылдарга кирипшес болур. Ажылчыннарым, албан-хаакчыларның хөстүг үезин чеп, ажыктыг эртиреринче кошкак кичээнгей салып келген.

Министрлерден, эргелелдер начальниктеринден, ведомстволар удуртукчуларындан СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалынга лүүштүр оларның политика-кижизидилгелиг ажылга хууда киржилгейнин дугайында тайылбыр бижип экижэрин чоокта чаа СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация киддизи дилээн. Киргеп тайылбырлардан алгаш кеергe, чамдык удуртукчулар боттарының кижизидикчи хүлээлгезин тодаргай эвес, будүртүп, билип, ол ажылды партия, профвийлел, комсомол организацияларынче чүүй каар хөөнер бары илерээн. «Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелекчизи Г. М. Шубник, Енисей пароходствозунуң Кызыл район эргелелиниң начальныгы О. В. Петров, «Кызыл шоестрой» тудуг эргелелиниң начальныгы А. А. Дремов олар болгаш өске-даа эштериниң тайылбыры мындыг болган.

СЭКП Кызыл хооркому, райкомнары, партия эге организациялары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң харыысалгазын чугле будүрүлгениң көргүзүглери дээш эвес, а күш-ажылчы коллективтериниң кежигүннериниң коммунистиг кижизидилгези дээш бедидери чугула.

Москваның ном делгелгезинде

ТАЙБЫҢГА БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕГЕ БАРААЛІАТКАН

Делегейниң культура амыдралынга чаа улуг болуушкун болган улустар аразынга пайралды улам бызыгаларынга улуг базым болза, делегейниң Москвага болуп эртken III ном делгелгези боайр. Угаан-бодал талазы-биле сапал солчуушкуиларынга чугула черни эзлэп ол ном шуулганынче делегейниң кол кичэнгейн угаанган. Неделя дургузунда ажылдап келген ол делгелгениң нияти түнелии сентябрь 8-те Москвага үндүрген. Анда делегейниң ном үндүрүкчуларының болгаш ном тарадыкчыларының төлэлекчилери киришкен.

— «Ном — тайбыңга болгаш депшилгере бараан боош турар» деп аттыг болуп эртken ол делгелге делегейниң 83 чурттарының 2300 ном үндүрер черлериниң, фирмаларының болгаш организацияларының төлэлекчилерин мында чыгаа—деп, ССРЭ-ниң Ном үндүрер черлер талазы-биле күркомитединиң даргазы Б. И. Стукалин СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Улустар аразынга бот-боттарын улам эки билчиргe, делегейге тайбыңны бызыгларынга номнуң улуг ачы-дузазының дугайында улуг үнелелди эш Л. И. Брежневтиң бергени байыр чедиришкинин делгелгениң киржикчилерн болгаш аалчылары улуг сеткил ханышкын-биле хүлээп алган.

Делгелгениң түнелдери болза, улустар аразының ном делегейинде ооң ат-алдарының оскенин чогууру-биле херечилеп турар. Литератураның эртемнiң болгаш уран чүүлдүң чогаалдарын даштыкыга парладыр болгаш чуртка парлаар талазы-биле 2057 керээлер чардынганы аңаа барымдаа болур. Ол— делегейниң нйнги делгелгезинге деннээргe, 0,5 хуу хөй-дүр. Совет организациялар ном садын алыр болгаш садарының талазы-биле 86 миллион ажыг рубльге керээлерни чарган. Ол керээлерни амыдыралга боттандырганының түнелинде муның чаа чогаалдар ССРЭ-ниң болгаш делегейниң улустарының байлаа болур.

Даштыкыга нинтилел-политиктиг темага совет литератураны парлап үндүрер талазы-биле чардынган керээниң саны улгаткан. Эртемниг коммунизмниң үндезилекчилерiнiң чогаалдарын, Л. И. Брежневтиң, Совет күрүнeниң өске-даа удуртукчуларының номнарын хөй-хөй чурттарга парлап үндүрер. Ол —делегейниң хөй-нинтизинiң бистиң чурттуң улустарының ажыл-ижинге, ооң чедиишкинилерiнге, Совет Эвилелиниң даштыкы болгаш иштики политиказынга сонуургалының улам озуп турарының херечензи-дир.

«Делегей ному» деп бүгүэвилел каттыжыышкыны совет литератураны даштыкы фирмаларга садар болгаш чонга садары-биле олардан ном садын алыр талазы-биле хөй-хөй керээлерни чарган. Парлалганың чогаалдарын, грампластинкаларны, филателия продукциязын социалистиг болгаш хөгжүп орар чурттар-биле солчур дугайында керээлер база чардынган. Англиянын, АКШ-тын, Барыын Берлининiң, Португалияның, Франциянның, Австралияның болгаш Канаданың ном үндүрер черлериниден болгаш фирмаларындан дыка хөй чагыглар алдынган. Ылаңгыя эвилелденкен республикаларның чогаалдарынга сонуургал улгаткан.

Ооң-биле чергелештир, совет номчукчулар боттарының библиотекаларын эртем-техниктиг литератураның чаа чүүлдери-биле, классиктериниң болгаш даштыкы чурттарның амгы чогаалчыларының чогаалдары-биле доддурарлар.

Совет ном үндүрер черлер нинтилел-политиктиг, эртем-техниктиг болгаш чечен чогаал номнарын делегей садының талазы-биле садын алырының дугуржулгазын чедип алган.

— Делегей байдалы дүшкүүреп туроа-дaa, бистиң харылзаалаарывыстың хөгжүдезин уламчылавышаан— деп, Б. И. Стукалин чугаалаан.— Даштыкы ном үндүрүкчулериниң совет литературага сонуургалы чүгле кошкаваан эвес, а улам быжыккан болгаш ханылаан. Ол ном делгелгезиниң бүгү ажылы Хельсинкиге дугуржулгаларның, культура талазы-биле кады ажылдажылганың байдалы-биле долдунган. Ол— ооң ажылының кол түнелзи-дир.

(СЭТА-ның корр.).

Бөлбүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТҮР

ЧЕДИИШКИННИГ ХӨГЖҮП...

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Ливияның болгаш Чехословакияның аразында харылзаалар чедиишкинниг хөгжүп турар. Ливий-чехословак чугаалажышкынһар ол харылзаалаарыны удам ынай калбартырынга, ийи чурттуң аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын быжыглаарынга бараан болур деп, ливий революциянын удуртукчузу Муамар Каддафи Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Чингиие секретары, ЧССР-ниң Президентизи Густав Гусакка алдар болдурган хүлээп алышкынга түвө чугаалап тура медеглээн. Чехословак талчы ол чуртка албанның аян-чоруун кылып чорааны ол.

Бо аян-чорук делегей байдалының нарыыдаашкынының, ылангыя араб делегейде депшилгелиг күштерже, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарынче бодуиуң шавар халдаашкының империализм күштелдирип турар мындыг үеде ЧССР-ниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-дээ чурттарының талазындан Ливий-биле эп-сеткилин каттыштырып турарының чаа клерели кылдыр көрүп турар бис.

АКШ-тың политиказы тайбыянын болгаш айыыл чок турарының херээнге шыңлыы кыжаныышкын-дыр, ынчангаш америк империализмниң кембуруулуг бодалдарынга удур шиитпирлиг демисежир ужуруг бис. ЧССР-биле, социалистиг өске-даа чурттар-биле харылзааларны быжыглаарын амгы үеде — понедельникте Нью-Йоркка чедип келген турган президент Р. Рейгавны чыскаалче чалаарындан ойталаан, а Эн-би-си дээр телекомпаниязың айтканын ёзугаар алырга, ол чыскаалга «киржиринге Рейган идеген келген». Ынчангаш профэвилелдери администрацияның хамыктың мурнунда америк ужар чүүл шугумнарының ажыл соксаткан диспетчерлеринге хамаарыштыр политиказы-биле боттарының чөпшээрешейн турарын көргүскен.

Ак бажыңның ээзин профэвилел чыскаалынга киржир кылдыр албан хүүзүида «алаарының орнунга Нью-Йоркка ону удурланыышкын чыскаалы-биле утткаан. Ооң киржикчилери администрацияның «саржаг орнунга үгер-бооллар» бүдүрер утланыышкынынга удур демиселди калбартырынче бүгү американнарны кыйгырган бижиглелдерлиг плакаттарны тудуп алган чорул турган.

Американың миллион-миллион бедүүи кижилери бо чылын Күш-ажыл хүнүн эң мунгаргай хөннүг уткаан. Чизе бюрозунуң сөелгү дынналдынын ёзугаар алырга, эртken чылын ядаранган чоруктуг деннелинден куду орулталарынга чурттап орар американаарның сайынга 3,2 миллион кижи немешкен. Ам делегейде эң байыдалгыр ол капиталистиг чурттага ядыларның саны 29,3 миллион кижи четкен.

ВАШИНГТОН. «Ужар чүүл диспетчерлериниң чөптүг демисели делгерзин!», «Администрацияның профэвилелдерiнге удур политиказы сөнезин!», «Дээрги президент, америк улуска силерниң берген зазаашкыннарыңар канчап бардыр?»— деп лозунгар-биле профэвилел, аныяктар, херээжейнер болгаш өске-даа хөннити организацияларының муи-муи төлэлекчилери америк пайысылал — Вашингтонның кудумчуларын тавартыр эртken. Диспетчерлерниң профэвилели-биле чугаалажышкынһар чорударындан ойталаан болгаш оларга удур дерзин кампаниянны калбарты берген администрацияның турушбозалыг чуртта профэвилел шимчээшкинин чарылдырар сорулга-биле америк ажылы чоннарның эргелеринче ажык шавар халдаашкын болуп турар-дыр дээрзин аңаа болган митингиге онзалап демделээн.

М. БЕГЛОВ,
В. ЧЕРНЫШЕВ,
Б. ИВАНОВ.

АНГОЛАГА УДУР АГРЕССИЯ

Мурнуу-Африка Республиканың расистерiниң шеригlера Намибияның девискээринден август төнчүзүнде Анголаның мурнуу талакы районнарынче халдап киргеи. Ангола̀ның тайбың хоорайларын, суурларын олар үрегден, өртtедил, чурттакчыларны, колдуунда кырганнарны, херээженнерни, бички уругларны араатанзыг ёзу-биле өлүрүп турар. Мурнуу-Африка Республика бодунуң политиктиг болгаш шериг талазы-биле эвилелчизи Американың Каттышкан Штаттары-биле баш бурунгаар дугуржуп, планнап алгаш, Анголага удур чепсектиг агрессияны кылганы чепсектиг улуг халдаашкының баштапгы хүнеринде ол билдинe берген.

Дээрбечи халдаашкынны белеткеп турары бо чылдың июльда-ла илдең болгай: Мурнуу-Африка Республиканың расистерiниң самолёттары Анголаның агаар делгеминче хөй удаа шургун, чурттуң девискээринче 300 километр чедир хаңылап турган.

Мурнуу-африка шеригlер халдашкынны кылып эгелээр мурнунда бeш хонук бурунгаар Мурнуу-Африка Республиканың Намибия девискээринден Ангола-биле кызыгаарлашкан районнарга хамаалы самолёттарның кандыг-даа ужудуушкуиларын кызбас дугайында дужаал үндүрген болгаш «шериг өөредилгези» болур деп чарлаан. Агрессия эгелегже чедир беш хүнерiнiң дургузунда Мурнуу-Африка Республиканың расистери шеригlерин, танкыларны, самолеттарны Анголаның кызыгаарынга эккелгеннер. Оларның-биле кады даштыкының хөлөзэлекчи шеригlерi, УНИТА дээр контрреволюстуг бөлүктүң дээрбечилери Анголаның кызыгаарынга база чедип келген.

Августуң 23-түң эртенинде расистерiнiң танк болгаш моторжуткан шеригlерiниң ийи колоннаалары хөй самолёттарга деткидип алгаш, Анголаның Күруне можуузунуң девискээринче шургун киргеи. Олар баштайгы хүндеи эгелээ-ле, можуунуң девискээринде бүгү кижилерни камхайыра чокка өлүрүп, хоорайларны, суурларын, фабрикаларны, заводтарны, тарылга шөлдерни үрегден, өртtедип, бүгү чепсекти ажыглап, чаңгыс хүнүң дургузунда безин бирээзи-ле 1000 килограмм чедир хөй бомбаларны оттааннар.

«Хуюкталган чер болдурарының» тактиказын интервентилер ажыглавышаан, Анголаның улусчу армиязының дайынчыларының тура-соруун сый шаварын, сандарадырын оралдажып турар. Күруне можуунуң административтиг төвү Онджива хоорайны болгаш можуунуң хөй чурттакчылыг районнарын агаардан баштайгы хүнеринде-ле расистер бомбалап эгелээннер. Агрессияның баштайгы дүүгеле Чибемба хоорайның 81 бажыңнарын, школазын, эмнелгезин үрегдээннер. Агаар дээрбечилери оруктарга чораан кызыл крестиг санитар машиналарын безин ракеталар-биле боолап, бомбалап турар.

Интервентилер ужар чүүлдү, аар артиллерияны, танкыларны ажыглап турган, можуунуң төвү Онджива хоорайны болгаш ооң муниципалитеттерин, чурттачылыг хөй черлерин эжелеп алган. Ангола Улус Республиказының камгалал министерстводузуң медээзин ёзугаар алырга, Күруне можуунуң девискээринче расистерiниң 11 муң шеригlерi, 80 самолеттары шургун киргеи.

Намибия-биле кызыгаардан 130 километр черде Каланга хоорайны расистерiниң самолеттары сөелгү хүнеринде сес катап бомбалаанын Франс Пресс агентилел дыңнаткан. Хоорайда чаңгыс-даа будун бажың чок: Каланга эзэн калган. Оортан эң сөелгүнде үнүп бар чораан санитар машиназын агаар дээрбечилери ракеталар-биле боолаан түнелиниде санитар сестразы өлүрткеи, ооң дузалакчызы авр балыгланган.

Мурнуу-Африка Республиканың расистерiниң амгы чепсектиг агрессязының соотемалада болуп турары шыкаш, боттарының улустарының хосталгазы болгаш аас-кежии дээш маадырлыг демиселди чорудуп турар патриоттарны Вашингтон ийи ариинныг ёзу-биле «террористер» кылдыр адай берген.

Улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинин удур ол калбак кампаниязы дамаарышпас даштыкы политиказы делегейде калбаа-биле хүлээп көргүзген Куба, Никарагуага болгаш Гренадага, ол шинаан Мексикага удур АКШ-тың ажык агрессиязый белеткээр сорулгалыг деп декларациязында онзалап демделээн.

Ужуражышкынның киржикчилери АКШ-тың культура ажылдакчыларынга болгаш ол чурттуң бүгү чонунга чагаа чоруткаш, Рейганның администрациязының агрессни угланышкынынга идепкейлиг удурланырынче оларны кыйгырган.

Американың улустарының бот-эргези дээш культура ажылдакчыларының доктазмал комитедин тургузар дугайында шиитпирлиг ужуражышкынның киржикчилери түнелi хуралында хүлээп алган. Комитетиң сорулгазы — ол кавы девискээрниң улустарының хосталгазы болгаш бот-эргези дээш демиселге культуранын латин-америк ажылдакчыларының күжениишкиннерiн ажыллаштыр башкарары, америк империализмниң болгаш реакциялың чимеенишкиннерiн шиитпирлиг сойгалап илередиp болур.

С. ГОРБУНОВ,
А. ПРОКУДИН.

УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧЫСКААЛДАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). АКШ-ка сентябрьның баштайгы понедельнигинде албан хүүзү-биле демделээр Күш-ажыл хүнүн ажылчын Америка Рейган администрациязының чонга, профэвилелдериңге удур угланган политиказынга удурланыышкының массалыг чыскаалдары-биле утткаан.

200 муң чыгам ажылчы чоннар — кан шуткукчулары, электриктер, бызанчылар, башкылар, көдээ ажыл-агый ажылчыннары болгаш өске-даа профэвилелдериниң төлэлекчилери Нью-Йоркка ажаок улуг чыскаалга киришкеи. Боттарының амыдыралчы эргелерiн дээш амгы үеде эрес-шудургу демиселди чорудуп турар ужар чүүл шугумнарының 4 муң чыгам диспетчерлери база чыскаалчыларың колонналарынга чораан. Күруне албан-хаакчыларының ол профэвилелиниң 12 муң ажыг кежигүнерiн президент Рейган ажылдан үндүрүпкен, а профэвилелиниң бодун эң дерзин дора көргүшкүнге таварышкырган. Диспетчерлериниң Норфолк хоорайда (Вирджинияның штат) профэвилел салбырының удуртукчуларының бирээзи С. Уалларт чыскаалга киичилендир бектеиип алган келген. Эрге-чагыргаларның кара туразында ажылдаашкыннарынга бодунуң удурланыышкынын ол шинчалдыр илередип көргүскеи.

«Бо чыскаал демиселди уламчылаар деп бистиң шиитпирлиивисти Американың чонунга болгаш Вашингтонда администрацияга көргүзүп турары ол» деп, ужар чүүл шугумнарының диспетчерлериниң профэвилелиниң даргазы Р. Полай медеглээн.

«Американың ажылчыннарында ол хүнүү байырлаар шуут чүзү-даа чок. АКШ-та ажылчын шимчээшкини сөелгү чартык чүс чылда эң аарберге үезин ам чурттап эрттирип турарэ деп, профэвилелчи көскү ажылдакчы, автомобиль, аэрокосмос үлетпүрүүн болгаш кедэр ажыл-агый машина тудуушкунуүн ажылчыннарының каттышкан профэвилелиниң удурткчузу Д. Фрейзер онзалап демделээн.

Чуртта экономиктиг бергелери хаңыладып, ядарал-түрегелдя болгаш ажыл чок талыышкының өстүрүп турар амгы администрацияның ажылчыннарга удур политиказына удурланыышкынның деидээ кылдыр профэвилелчи чыскаалдың организацияларының сентябрь чедяде — понедельникте Нью-Йоркка чедип келген турган президент Р. Рейгавны чыскаалче чалаарындан ойталаан, а Эн-би-си дээр телекомпаниязың айтканын ёзугаар алырга, ол чыскаалга «киржиринге Рейган идеген келген». Ынчангаш профэвилелдери администрацияның хамыктың мурнунда америк ужар чүүл шугумнарының ажыл соксаткан диспетчерлеринге хамаарыштыр политиказы-биле боттарының чөпшээрешейн турарын көргүскеи.

Ак бажыңның ээзин профэвилел чыскаалынга киржир кылдыр албан хүүзүида «алаарының орнунга Нью-Йоркка ону удурланыышкын чыскаалы-биле утткаан. Ооң киржикчилери администрацияның «саржаг орнунга үгер-бооллар» бүдүрер утланыышкынынга удур демиселди калбартырынче бүгү американнарны кыйгырган бижиглелдерлиг плакаттарны тудуп алган чорул турган.

Американың миллион-миллион бедүүи кижилери бо чылын Күш-ажыл хүнүн эң мунгаргай хөннүг уткаан. Чизе бюрозунуң сөелгү дынналдынын ёзугаар алырга, эртken чылын ядаранган чоруктуг деннелинден куду орулталарынга чурттап орар американаарның сайынга 3,2 миллион кижи немешкен. Ам делегейде эң байыдалгыр ол капиталистиг чурттага ядыларның саны 29,3 миллион кижи четкен.

Боо-чепсектерни эндере бүдүрериче, удур туржуушкуиу улам күштелдяреринче угланган АКШ-тың болгаш НАТО-ның милитаристиг бөлүктериниң дайынзырак политиказын бүгү чурттарның ажылчы чоннары, делегейниң депшилгелиг хөй-нинтизи килеңээшкин-биле буруу шаап, делегейде байзалды экижидер дугайында Совет Эвилелиниң тайбың саналдарын изин-биле деткип турар.

ЧУРУКТА: Берлиниге болгаш митингиниң киржикчилериниң плакадында—«Совет тайбың инициативаларын бүрүп деткип тур бис!» деп бижээн.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

МЕДЕГЛЕЛ

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Штаттарының администрациязының чоруда берген агрессия дайынзырак угланыышкынны бүгү-нинти тайбыга, латин-америк диптаң улустарының салым-чолунга шынгы кыжаныышкын болуп турар. Латин Америка болгаш Кариб бассейн чуртларының культура ажылдакчыларының Гаванага доозулган ужуражышкынының киржикчилери ол дугайын медеглээн.

Диптиң 300 хире чогаалчыларының, чурукчуларының, композиторларының, кино ажылдакчыларының, эртемденнериниң болгаш чогаадыкчы интеллигенциязының өске-даа төлэлекчилериниң чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алганы түнелi декларацияда боо-чепсектерни улам-на эдерилир бүдүрериң чогум-на харын АКШ кутқуп турар деп демделээн. Нейтронныг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дээш Вашингтонның чоокта чагы шиитпирiн чепсегленнишкинни дужуреринiң перспективазын чүгле дорайтаткан эвес, харын кижи төрелгетенiниң алыс догунаашкынынга шыңгыы кыжаныышкынны база тургузуп турар.

Латин Америкага болгаш Кариб бассейнинге америк администрация «улуг токпак» политиказының бодунуң үезин чурттап эрттирiнiкен аргаларынче база дагын ээп киреири оралдажып турар-дыр деп, документиде ооң мнай демделээн. Бөгүн делегейде терроризмниң эң араатанзыг үүлгедишкиннериниң дорт киржикчизи болбушаан, ол администрация чонга удур ёзу-чурумнарын идепкейлиг деткип турар. Сальвадорда болгаш Гватемалада болуп турары шыкаш, боттарының улустарының хосталгазы болгаш аас-кежии дээш маадырлыг демиселди чорудуп турар патриоттарны Вашингтон ийи ариинныг ёзу-биле «террористер» кылдыр адай берген.

Улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинин удур ол калбак кампаниязы дамаарышпас даштыкы политиказы делегейде калбаа-биле хүлээп көргүзген Куба, Никарагуага болгаш Гренадага, ол шинаан Мексикага удур АКШ-тың ажык агрессиязый белеткээр сорулгалыг деп декларациязында онзалап демделээн.

Ужуражышкынның киржикчилери АКШ-тың культура ажылдакчыларынга болгаш ол чурттуң бүгү чонунга чагаа чоруткаш, Рейганның администрациязының агрессни угланышкынынга идепкейлиг удурланырынче оларны кыйгырган.

Американың улустарының бот-эргези дээш культура ажылдакчыларының доктазмал комитедин тургузар дугайында шиитпирлиг ужуражышкынның киржикчилери түнелi хуралында хүлээп алган. Комитетиң сорулгазы — ол кавы девискээрниң улустарының хосталгазы болгаш бот-эргези дээш демиселге культуранын латин-америк ажылдакчыларының күжениишкиннерiн ажыллаштыр башкарары, америк империализмниң болгаш реакциялың чимеенишкиннерiн шиитпирлиг сойгалап илередиp болур.

С. ГОРБУНОВ.
А. ПРОКУДИН.

ХҮЛЭЭВЭЭН

ПЕКИН. (СЭТА). Пьетнамкыдат чугаалажышкынһарының үшкү этлээн дүрген-по эгелээр дугайында Пьетнам Социалистиг Республиканың боттуг саналын Кыдат база дагын хүлээжэн. Индий-Кыдатка болгаш Мурнуу-Чеоп Аливга тайбыянын болгаш оожургалдыг турарының эргежыктарын удуртулга болдурган, ВСР-ниң чаза чугаалажышкынһарны бо чылдың сентябрьда азы бир эвес кыдат тала аваа белеп эвес болза, дөртку кварталдың эгезинде датын эгелээрин саналдааны биилiнгiр болгай.

Ол айтырыг дугайты кыдат ДХМ-ниң Пекинде парлап чарлаан нотазында чугаалажышкынһардан ойталаанының кандыг-бир үнделелдиг чилдягаанарын адыглаан, харын чүгле Пьетнам Социалистиг Республиканың адыгга хоп-мутулу халдаашкынһар киргеи болган.

КНО-нуң онза тускай сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корр. В. Василец биле Е. Менкестiй дамчытканы болза:

Бирөөнiң талакы чурттарының, бирги эвилегде АКШ-тың, Мурнуу-Африка Республикалының (МАР-ның) расисчи ёзуурумуу-биле кем-буруулуг кады ажыллажылганы КНО-нуң Кол Ассамблеязының Намибия талакы-биле онза тускай сессиязында киржип турар африка чурттарның төлэлекчилери шиитпирлиг бүрүү шаап турар. Үшкү хүн уламчылап келген сеанал бергишкинниге киржири-биле 100 ажыг күрүнелерiнiң төлэлекчилери аттарын бижиткеи.

Преторияның политиказын буруу шапкан резолюцияларны бадылаарының үезинде КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң № 435 резолюциязынга үлезилээш, чөптүг шиитпирлээрiн моондактаары, Намибияда сайгыныкчы болүктерге болгаш УНИТА-ның дээрбечилерiнге деткимчени көргүзери, ангола улустуң коргудары болуп турарын Ангола Улус Республиканың удуртукчулары медеглээн.

Африканың политиказын буруу шапкан резолюцияларны бадылаарының үезинде КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң № 435 резолюциязынга үлезилээш, чөптүг шиитпирлээрiн моондактаары. Намибияда сайгыныкчы болүктерге болгаш УНИТА-ның дээрбечилерiнге деткимчени көргүзери, ангола улустуң коргудары болуп турарын Ангола Улус Республиканың удуртукчулары медеглээн.

Преторияның политиказын буруу шапкан резолюцияларны бадылаарының үезинде КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң № 435 резолюциязынга үлезилээш, чөптүг шиитпирлээрiн моондактаары. Намибияда сайгыныкчы болүктерге болгаш УНИТА-ның дээрбечилерiнге деткимчени көргүзери, ангола улустуң коргудары болуп турарын Ангола Улус Республиканың удуртукчулары медеглээн.

Африканың Мурнуу чүүлүнүң айтырыгларын тавартыр тайбың болгаш чөптүг шиитпирлээрiниң орнунда кол моондактаарын, бирөөзи МАР-га хамаарыштыр Барыын чүктүң политиктиг утланыышкыны болуп турар деп, Замбияның даштыкы керектер министри Л. Гома чугаалаан. Преторияның политиказынга деткимчилен, Африканың хамаарышпас кожа күрүнелериниге удур МАР-ның агрессиязын чүүлдүгүнер чорук, расизмниң болгаш апартеидтың системазын шыдажып көөр чорук барыыл талакы политиказын тодаргай көстүп келир. Ангола̀га удур Преторияның чөпсектиг агрессиязын буруу шапкан резолюция төлөөлелиниң КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң председатели Уилфред Нгендаға ийи чылдың дургузунда Намибияга болгаш Анголага удур Африка континединиң өмнү талазында болуп турган чөптүг шиитпирлээрiн моондактаары, Намибияда сайгыныкчы болүктерге болгаш УНИТА-ның дээрбечилерiнге деткимчени көргүзери, ангола улустуң коргудары болуп турарын Ангола Улус Республиканың удуртукчулары медеглээн.

Преторияның политиказын буруу шапкан резолюцияларны бадылаарының үезинде КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң № 435 резолюциязынга үлезилээш, чөптүг шиитпирлээрiн моондактаары. Намибияда сайгыныкчы болүктерге болгаш УНИТА-ның дээрбечилерiнге деткимчени көргүзери, ангола улустуң коргудары болуп турарын Ангола Улус Республиканың удуртукчулары медеглээн.

Африканың Мурнуу чүүлүнүң айтырыгларын тавартыр тайбың болгаш чөптүг шиитпирлээрiниң орнунда кол моондактаарын, бирөөзи МАР-га хамаарыштыр Барыын чүктүң политиктиг утланыышкыны болуп турар деп, Замбияның даштыкы керектер министри Л. Гома чугаалаан. Преторияның политиказынга деткимчилен, Африканың хамаарышпас кожа күрүнелериниге удур МАР-ның агрессиязын чүүлдүгүнер чорук, расизмниң болгаш апартеидтың системазын шыдажып көөр чорук барыыл талакы политиказын тодаргай көстүп келир. Ангола̀га удур Преторияның чөпсектиг агрессиязын буруу шапкан резолюция төлөөлелиниң КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң председатели Уилфред Нгендаға ийи чылдың дургузунда Намибияга болгаш Анголага удур Африка континединиң өмнү талазында болуп турган чөптүг шиитпирлээрiн моондактаары, Намибияда сайгыныкчы болүктерге болгаш УНИТА-ның дээрбечилерiнге деткимчени көргүзери, ангола улустуң коргудары болуп турарын Ангола Улус Республиканың удуртукчулары медеглээн.

ОЛАР КЫМНЫ ТӨЛЭЭЛЭЭНИЛ?

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарность» деп профэвилел каттыжышкынының съездизи Гданьскиде ажыттынган. Польшада экономиктиг болгаш политиктиг амыдыралды сандарадырынче угланган ол профэвилел каттыжышкынының барыын үзелдиг удуртукчулары «Польшаның ажылчын ангызының эргежыктарын удуртулга» болдуруп турар бис деп мегечи ёзу-биле өнүк-чөңгээлиг медеглеп турар. Ажылчыннарның мурнуудан медеглел кылыр дээш кымнар Гданьскиде чымлганы? Профэвилел каттыжышкынының удуртукчу бөлүктериниден даштыкы журналистериниң билип алган медээлериниң хереченлеп турары: съездиниң делегаттарының 89 хуузу «Солидарностиниң» апарадынның штаттыг ажылдакчылары. Кос-зорлуг контрреволюстуг бөлүктери 120 «талалакчыларын» съездиже чоруткан, а «Хамаарышпас Польшаның конфедерациязының» — 70 кижи төлээлеп турар. Съездиниң парлалга төвүүк удуртукчузу М. Подгурчик корреспондентилериниң айтырыгларына харыы берген болгаш делегаттарының арасында ажылчыннар ээзэш болуп турарын чугаалаан. Тодаргайлаарга — ажылчыннар делегаттарының 25 хуузуидан безин ээзэш болуп турар.

Идеткелдериниң болгаш саналдарының кол угланыышкыны делегаттарның составын болгаш Гданьскиде съездиниң ишти байдалын тодаргай илередип турар: улусчу Польшаның политиктиг үндезинниеринге, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязынга удур нүүлдээшкиннер ол идеткелдерде болгаш чугааларда доддунган. Дайын бөлүндеги үеде чурттуң чедиишкиннериң бактаары идеткелдерде кол черни эзлеп турар. Чогумчалыг кандыг-даа программаны профэвилел каттыжышкынны көдүрбээн болгаш чурттуң тавартышканы нарын айтырыгларны шиитпирлээрiнге боттуг салымышкынны киирбээн.

Ооң-биле холбаштыр харымсалга чок негелдеерни, ооң иштинде экономиктиг болгаш боттуг эвес чаа негелдеерни күрүнеге салып турар. Съездиниң организаторлары чуртта байдалды улам бакеыралдып, сандарадырып, политиктиг эрге-чагырганы эжелеп алырын, социалистиг улусчу күрүнеге ажылчы чоннарның идеелиг божаңнадырын орадажып турар.

БУРУУ ШАПКАН

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучи-таиланд кыызгаарның районунче хорааналдырар химиктиг будумелдерни чедире берген дээр таиланд эрге-чагыргаларының хөй-нүүлүү даап болдаашкынаарын Кампучиянның СПК дээр информация агентилели буруу шапкан.

Ол даап болдаашкынаар шуут-ла хоозун чүве-дир деп, СПК-ның медеглелинде айтыкан. АКШ-биле болгаш пекинчи гегемонистер-биле бодуңуң сырый кады ажылдажылгазындан, политиктарының болгаш эмиграитчы кэмер реакциязының дээрбечилериниң артынчыларының хорааланчы үүлгедишкиннерiн деткип турарындан делегейниң хөй-нинтизиниң кичэнгейн чүртыктырарда таиланд эрге-чагыргаларга ыңдыг хоозунүүдер хөрен болган-дыр.

Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлдиг кылдыр будуруп эгелээр дугайында Р. Рейганның администрациязының дерзин шиитпиринге удурланыышкының кампаниязы бүгү делегейниң чурттарында калбарып турар. Ядролуг дайының кыжаныышкынын улам күштелдирген америк чазактың кем-буруулуг шиитпирiн чыскаалдарының болгаш митингилериниң киржикчилерi шыңгыы буруу шаап турар.

ЧУРУКТА: Милан хоорайда (Италия) АКШ-тың консул черiниң бажыңының чанында болгаш митингиниң киржикчилерi.

СЭТА-ның фотозу.

Аныяк үннер

Самагалдайда «Тес-Хемниң чалгыглары» деп чечен чогаал каттыжыышкыны ажылдап турар. Чечен чогаалга сонуургалдыг элээн наш аныяктар ында идепкейлиг ниржип, теорияны өөренмишаан, шүлүк бижиирин шенеп эгелей бергеннер. Каттыжыышкынның улуртукчузу—Танов Тоюндуп. Ам оон чамдык киржикчилериниң шүлүктерин «Аныяк үннер» деп рубриканың адаанда парладывыс.

ЛЕНИН—ПАРТИЯ

Аңгызы — ажылчын,
Алдары сургажаан:
Бөмбүрзекти оттурган
Мөңгежирээн күүгүүс —
Ленин—Партия —
Ийи сөс тугувус.
Делегейде багана—
Тендиш давес күжүүс,—
Өндүр хүн, өндүр час.
Өдүм чок ырывыс—
Ленин—Партия —,
Ийи сөс тугувус.

Тирчин МОТОРК.

ЫНАКШЫЛДЫҢ ДАҢЫ

Шынаа кыдыы халлаын,
Сарыг хадык кажарарды:
Сыгыр дагның сырыны кээп,
Чычыы хевин чындыңнатты.
Уруг эжим, менче көрем,
Удам чазык хөглеп келем:
Чырык даңның хүлүмзүргүн
Шырайымга арттырып ал.
Амыдырал алдын холу
Аас-кежиин ужуктазын
Авыралдыг чуртувустуң
Ачы күжүн улам немээл.

Тапов ТОЮНДУП.

ЧЫЛГЫЧЫ

Ала чүүн сүрүг нээп,
Алаак кыдыын каастапты.
Сыдым багны куржанган
Чылгычы эр кожа чөр.

Чайның оъдуп кескен
Шавыдарның оглаазын,
Эндик аътты өөретиен
Эзилиин эрезин.

Күнзет БИЧЕ-ООЛ.

Чурукчу М. Чоодунуң «Ча адыкчылары» деп ажыды.

Найыралда кызыгаар чок

ӨҢНҮКТЕР НИҢ ЧУРТУНГА

(Орук демдеглелинден)

Туристчи путёвка-биле Чехословакияга болгаш Герман Демократтыг Республикага базар дас-кежиин Тываның бөлүк туристери бистерге таварышкан. 35 кижи июль айның 10-да Москва—Прага деп дүрген маңнаар поезд-биле Чехословакия Социалистиг Республиказының найысылалы Прага хоорайга эртенги ажыл шагы эгелеп турда чеде бердивис.

ПРАГА. Бир дугаар чеде берген кижилерни найысылал бодунуң онзагай, шаандагы готиктиг стил-биле туттунган тудуглары-биле, бедик баштарын алдынган каан хүрээлери-биле, каас-чараш кудумчулары-биле дораан-на хаара тудуп, Прага дугайында сураглыг ырда «Сени, алдын Прага деп ана-ла адаваан» дээн сөстер сагындырып келир.

Найысылал-биле бистиң таныжылгавыс хүнүң ийи дугаар чартында эгелээн. Хоорай даглар эдээнде, кырында туттунган. Бистиң бир дугаар экскурсиявыс хоорайның төвүнден ырак эвесте Витков даанның кырында Чехословакияның ажылчын шимчээшкинининиң көскү ажылдакчыларын ажаган Национал Пантеонга, тос вектиң ийи дугаар чартында чех кияльтарның болгаш хааннарның ордузу кылдыр үндезилээн, архитектуралыг тураскаалдар талазы-биле эң чараш, амгы үеде ЧССР-ниң Президентиниң резиденцилзы Праганың Кремли-биле таныштывыс.

В. И. ЛЕНИННИҢ МУЗЕЙИ. Делегейниң ажылчын аңгызының болгаш бүгү ажылчы чоннарының ынак башкызы болгаш баштынчызы В. И. Ленинниң музейин ЧКП ТК-ның шийтпирин ёзугаар 1953 чылда ажыткан. Ол музейни Праганың мырынай төвүнде сураглыг «Улустуң бажыны» деп Чехословакияның ажылчы чоннарының революстуг демисели-биле ханы холбаажылыг бажында организастаан. Анаа шаанда «Право лиду» дёп солуннуң типографизазы болгаш өске-даа ажылчын организациялар ажылдап турган. Ооң делгем залдарында В. И. Ленинниң амыдырал, чуртталгазын болгаш революстуг ажыл-чорудулгазын делгереңгейи-биле көргүскен.

Прагавың «Улустуң бажыныың» үш дугаар каъдының соңгу талазында бичик өрээл. Ында делгеттинген бөдүүн столдар, ол өрээлдиң бажында президиум столу элээн каш сандайлар. Бо байдалды ЧКП-ниң хоочун коммунистерянин сактыышкынын ёзугаар катап тургускан. Шак мындыг бедүүн, ажылчын байдалга 1912 чылдың январь айда РСДРП-ниң VI Бүгү-россия конференциязы болуп эрткен.

Конференция 14 хонук үргүлчүлээн. 1910 чылдың соонда Россияга революстуг ажылчын шимчээшкинге катап чаа кодургүшкүн эгелээни-биле чергелештир, партияның хүрээленнин арыглаар, ооң чаңгыс эвин бижыглаар, меньшевик - үзүткакчыларны партияның хүрээлецинден үндүр хөөглээр дугайында айтырыг чидин-биле тургустунуп келген. Ол айтырыгны Прагага болган РСДРП-ниң VI Бүгү-россия конференциязы шийтпирлээн.

Прагада В. И. Ленинниң музейинде ол конференцияга хамаарыштыр дыка хөй солун материалдарны делгээн. Конференцияның төөгүлүг ужурдузавының дугайын В. И. Ленинниң А. М. Горькийге конференциал доостуру-биле дораан бижээн чагаазының бир хоолгазында айтып турары болза:... «Үзүткакчы сойлуктарга чөрүттүр партияны болгаш ооң Төп Комитедин адактыг сөөлүнде катап тургузары шыдаттынды. Ол дээш Силерни бистин-биле кады өөрүүр боор деп идегедим» деп бижээн.

В. И. Ленинниң музейинге чораан хүндүлүг аалчыларының бижээн демдеглелдериниң аразында СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң «В. И. Ленинниң музейи миллион-миллион ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң школазы болзун» дээн сөстерии номчудувус.

ОЛЬШАНСКИЙ ХӨӨРҮ. Чехословакияны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаары дээш демиселге өлүрткен совет солдаттарыы мында орнукшуткан. Праганың бир төп кудумчузунда совет Т-34 деп танкыны тураскаал кылдыр тургускан. Ооң төөгүзү мындыг: Совет Армия Чехословакияны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаан. Праганы ажылчын ангызының фашизмге болгаш Чехословакиялың саттынывы бүрүзаз чазаанга удур боо-чепсектиг тура халыышкыының моондактаарын ынчан аңаа үстүп чыдып калган барык миллион чыгыы гитлерижилер ораддашкан. Чехословакияның ажылчынарыңга, оларның боо-чепсектиг тура халыышкыынга Совет Армия дузалаан. Хоорайже ынчан бир дугаар халдың киргеш, дижинге чедир чепсегленген фашистиг эжелекчилер-биле демиселди лейтенант Гончаренконук таш расчёду эгелээн. Ол тулчуушчунга лейтенант өлүрткен. Ону база Ольшанский хөөрүнде орнукшуткан. Совет солдаттарның хөөрүнде кызыл чечектер тараан, гранитten тураскаалдарны тургускан. Ол хөөрлерни ол чер чурттуг Варвара үгбай ажаан, ында орнукшуткан солдаттарның төрел-дөргүлдери-биле чаа харылзааны үргүлүг тудуп, революстуг байырлалдар санында-ла чаа-чаа открыткаларны салып турарын дыңнаан, сеткил-сагыштын ханызындан аңаа кадыкшылды күзеп, дайынның эң кадыглошкун шылгалдазын ажып эртнен бүгү совет улустуң мурнундан улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илереттивис.

ЧССР-ниң найысылалы Прага хоорайга үш хонгаш, бүгү делегейде сураглыг Карлова Вары хоорайже аъттанышпан бис. Орук ара Лидица суурга докталдывыс.

ЛИДИЦА СУУР. 1942 чылдың июль айның 9-тан 10-че дүнезинде фашистиг Германияның бир кол шаажылакчызы Фон Дидрихти Чехословакияның фашизмге удур күштериниң шийтпирин ёзугаар ылаланы соонда, фашистер ооң ажуун өлүгеп. Гитлерниң дужаалын ёзугаар суурдуң эр чурттакчыларын аразынаныг ёзу-биле шуптуруп узуткаан. Суурга ынчан чүгле 100 хире бичии чаш урутлар артакан. Оларны фашистер корум-чурумга кижизидераби-ле немец өг-бүлелерге үлеп берген. Бичии чаштар эң берге байдалдыг «кижизидилгезиниге» таварышканындан чүгле он бежи ёөн чанып келгеннер.

Лидица суурну ЧССР-ниң чазаанын шийтпирин ёзугаар 1948 чылда катап тургузуп эгелээн. Амгы Лидица — социалистиг тургузуунуң кайгамчыктыг артык күштүүнүң, ооң ёзулуг-ла гуманныг политиказының база фашизмни чылча шаан тийлээнииниң сүлдези болуп төрүттүнген.

Бистиң ооң ынайы орувус ЧССР-ниң бүгү делегейде сураглыг курорттары Карлова Вары болгаш Мариянские Лазни хоорайларже барып, оларның аржаанын амзаар аас-кежиктиг болган бис. Тывадан Карлова Варыга чедир барык сес муң хире километр. Ынчыл ырак, барык Европаның төвүнге чорун чораан, аңаа Тываны билир. Тываның база бир өңнүү кижиже ужурашканывыс бисне дыка солун болган.

ВИКТОР НОВАК коммунист, ажылчын. Ол Карлова Вары хоорайда экскурсовод. Йлзы-иязы чурттарның почта марказын болган акпаларын чыыр коллекционер. Кажан бистер-биле ужурашкан, Тыва дугайын, Сибирь дугайын чураалай бээрге сонуургап. Тываны канчан билир-силер деп айтырарымга мынча дидн:

— Менде Тыва Арат Республиканың почта марказы бар. Тыва дугайында ииазының литературатардан, алдарлыг С. К. Токаның «Араттың ёөзүн» номчлан мен—деп хаарылады.

Курорт хоорай Карлова Варыга барып, ооң турасказлдыг ооза чергелеп көрүп таныжыныывыс соонда «Азияның төвү» деп хөрек демдээ бөрүвиске яны-дунмалыкпыс тыва чонга мөңе байырлымны чедирип көөр силер дээш конгыг эвилеп мээң холүм тутканы чорупту.

В. БИЧЕ-ООЛ.

(Уланчылыг).

ИЖЭЭНГЕ ТАВАРЫШКАН

(Болган таварылга)

ХАНДЫ ыыдыг сөөтү биибес болгаш дыннавайн-даа чораан. «Партизан» деп сес хоталга дээш демисел-биле кады Саян артындан ажып келген. Ынчан улус ону Аңчы-Хапды деп адап турган болза, чоорту Партизан-Ханды деп шюлалап адай бергеи. Партизаннап чорун турган тывалардан чангыс ону ынчаар адай бергенинде база ужур-ла бар.

Бир-ле күзүн Партизан-Ханды ийи аныяк эштиг дииниен чорупкан. Бичезин Саадак дээр ортумак сыныг, тырык мага боттуг, инек-кара дег төөгерик кара каракгарлыг эр Өскезиниң бажыңында дүгү сарыг, кызыл шырайлыг арганзымаар болган узуну Партизан-Ханыдан дудак чок эрни Өртең-Сарыг дээр. Партизан-Хандының харыы бежен чоокшулап орза-даа үзүт-ханы долу, чүгле хавааза катташкан сыгытлар, солагай талакы чайгында кезик кызыл сорбу бар. Ол кадыг-берге амыдыралдың феодал дүжүметтериниң чагыртпас аратка арттырып каан демдектери ол.

Хемнер баштарының кара ыыштыг азымнеринде диин элбек болганындан, аңчылар сымнар ыыры тен чоруй одагланып, хонаттан чораып, ырак-узак кадыр-берт оруктарны эрткеш, адак сөөлүнде Кара-Оорга деп сынга доктаганнар. Аңаа ада-өгбелериниң шагдан тура сагыш чораан чаңгылы-биле чаа одагга саңын салып, аъш-чемниң дээжизин Таңдыызиче чажып, өөрээл сөзүн сөглээшпиер. Час-пас адыгжы, хоочун аңчы кежээ одагга оон белин сагдагар чүдүрүктүглариың дизин ийи-үш куржалы бергеи, уттүнмас келгилээр.

Аңчының өөрү база-ла олда-омактыг кээп турганнар. Хүнүң ужуралдарын хөөреңнеп, ёемнөнүп каап, диннерлп сооп доозуп турда-ла, орайтай бээр Ынчалза-даа Партизан-Ханды удуурувне далашпас.

—Саадак, ам меңээ кезек ужуктеп айтып бereм, дунмам — дээш, таалың иштинден самбыразын үштүп алыр. Бажын сүүргүн каан сөөскеин чоржак салааларынга зитештирип чадай-чадай кызыдып алгаш, үстээш хүл борап каан самбыразынга уйгузу келгижеге дээр ужуктер чуруп олурар.

—Ужуктерни чаңгыстап адап-даа доостувус. Каш ужуктеп хожуп, «Адыг» деп бижип көрем, дазй — деп. Саадак чугаалаан. Анчы онаалгазын кичээнгейлиг бижип дооскаш, ооң ужуглеп номчаап, характарын хөглүү кончуг имирээргеи, хөөреп эгелээн.

—Оо, болу берди аа!

АДЫГ... Солун-дур оо! Чаарда бо оорга артында адыг ижээн бар, барып алдап көөр бис, оолдар. Шаанда Көк-Чалаң биле адыг ижээн «алдаап» бис. Кончуг улуг даг-ингек чыткан болбас ийикпе. Ооң чаанга чүгле Чалаң амыраан чүве — дээш, Көк-Чаланга аңаааш тыпкан олчазын хуналдын чораанын, ооң самыңга киришкеш, алдыртпайн дургунай бергенин чугаалап олурган.

—Ол Көк-Чаланы бо Өртең-Сарыг-биле бис безин шору билир-ле болгай бис. Хой кадарыо чорувуста оглу Көгел-оол үргүлүү бисти эттээр сөйлүк чүве — дээш, Саадак уламчылаан:

—Албан «алдаар» бис харын. Ам «Ленин», «Партизан» деп сөстерден бижип көрем, дазй. Партизан-Ханды ол сөстерни аныяк башкызының баштайгы эң шынгыы шылгалдазы-дыр деп билгеш, бүгү күжүн, кичээнгейин мөөнеп, үжүк бүрүүн хынамалыг кожуп олурган. Ооң бижип дооскаш, «кайы хире бижир-дир мен чээ» дээнзиг көргүспүшаан, өөрүшкүзүү кыптыгып, тывааларның аас-кежик, хосталга дээш демиселии. Саян артын ажып, деткимчеинн холуп сунуп келген орүс улус-биле кады партизаннап чораан үезин сеткил ханыышкын-биле сактып чугаалап олурган.

Чанар уе келген.

—Кара-Оорганың аар ийинде адыг ижээни «алдаар» деп дугурушкан улус болгай бис. Барып көөр бис бе, оолдар — деп, Партизан-Ханды өөрүп сагындырган, оруктy баштапкан. Хоочун аңчының чугаазы-биле алырга, ол чогум адыг каскан ижээн эвес, а бойдустан чаяаттынган тар аастыг куй чүве-дир. Аар артынчакты аъттарын берге ажыы чок! Долгандыр бүзээлеткен силер. Үнгеш, эки тура-биле дүжүп бериңер! Ооң башка хол бомбазын киир шыдавадтар би-не!

Харыызынга куйдан чыжырт кыдынган. Ок хаяга деттеш, агаарга тыгайны берген.

—Адыңар! — деп, Партизан-Ханды командыларга, боо даажы уламы-ла берген. Ижээнде кижилер үнгүр ыыттинде ыштаткан морзуктардан дора байдалын билгеш: «Дүжүп бээли, боолаванар!» — деп кыйгы салган

—Боо-чепсээкерни салгаш үнгуленер!—деп аңчылар ооң-моон алгыржы берген.

УЙДАН ийи кижи үнүп келгеи. Боозун белеткей тутканы, ёнүкү кежи чолдак хереқтээжиндеп харыы дүжүр каитай кашкаш. Партизан-Ханды үткүй кылаштаткан.

—Оо, сен-дир сен але, экии Чалаң. Куйга куюп, кижээнге хоргаастыган чүү мындыг черинп ческээ, сутнуп суксаа боор дээнин, сен ышкажыи чүл!— деп, куйдан үнүп келгеи кижилерге чедип чораап, ижээнге чоокшулап келгеннер.

—Силер маңаа маңап турунар, мен бүдүү тегерни, шинчилеп көрейн — дээш, Партизан-Ханды аъдинын дынып Саадакка тутсупкаш, сиртинде селбегер ногаан пештер үнген чалым хаапарже углапкан. Удатпаанда ол зажок дувурээн шинчилиг буу-каа чедип келгеи:

—Шимээн үндүүн болбас эвесне оолдар. Адыг адар октарынар белеткеңер. Шынгы демисел болуру чадавас. Ёзулуг араатаннар мында ижээй берип-тир — деп, ол чугаалаан. Чүвениң ужуруи билбээн өөрү баштайгы дээрезинде дувүрей бергеннер.

—Чүү болду, чүү көрдүң, дазй? — деп, Саадак четтикпейн айтырган.

—Кандыг араатаннар бардыр? — деп, Өртең-Сарыг улашкан.

— Куйда адыг эвес, а кижилер ижээй берип-тир. Кандыг кижилөрил дээрзи билдингирле болгай. Ол дээрге бистиң дайзынарывыс ышкажыл — дээш, эрткеи чайын самыңга каттышкаш, алдырбайн дезе берген дээрбечилериниң бирээзи куйдан үнүп-кирип турда, көргенни чугаалаан.

Куйнуң аксыпче хостуг болгаш чазыг чок боолап болур кылдыр үш кижи чиге кедеп келгеш, эптиг черге онгуланып алганнар.

—Хөме боолап болбас эвеспе. Диригге тудуп алыры чүгүда — деп сагындырган, Партизан-Ханды куйда улусче кыйгы салган:

—Ээй! Куйда кымнар барыл үнүңер! Удурланган оруктуг черлерге чедип чораап, ижээнге чоокшулап келгеннер.

—Силер маңаа маңап турунар, мен бүдүү тегерни, шинчилеп көрейн — дээш, Партизан-Ханды аъдинын дынып Саадакка тутсупкаш, сиртинде селбегер ногаан пештер үнген чалым хаапарже углапкан. Удатпаанда ол зажок дувүрээн шинчилиг буу-каа чедип келгеи:

—Шимээн үндүүн болбас эвеспе

Бүү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 213 (11711) | 1981 чылдың сентябрь 13, воскресенье | 1925 чылда үнделветтинеген | Өртээ 2 хем

КОЛЛЕГИЯ ХУРАЛЫНДАН

Сентябрь 11-де РСФСР-ниң Постаавы үлетпүрүнүң министерствозунга республиканың үлеүпүр каттыжмышкынарының удуртукчуларының, бүдүрүлге каттыжмышкынарының чингис директорларының киржилгези-биле коллегияның калбак хуралы болган.

Сес айларда үлетпүр ажылының түңнелдерин, беш чылдың баштайгы чылының планын күүседирин хандырар сорулгаларны ажаа көргеп. Бүдүрүлгениң ажыктыын улам бедидиринче, хереглел бараанарын бүдүрерин көвүдедиринче, шынарын экижидиринче, кампалгалыг болурунче улуг кичээнгейни салган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев коллегия хуралынга киржип, чүве чугаалаан.

(СЭТА).

Москваның Лихачев аттыг автозаводунуң ажылчыннар коллективиниң польша ажылчыннарга

ЧАГААЗЫ

Эргим эштер!

Бистер, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, аксы-дыка Польшада болуушкунарны кичээнгейлиг дайгаарап турар бис. Силерниң чурттуларга анархияны болгаш үй-балай чорукту кыпсыктыра берген күштер баштайгы үезиниде социализмниң «эдерииниң», «чаартырының» эргежок чугулазының дугайында чугаалар-биле чаглының турган болза, ам олар кандыг-даа чажыртыныышкыны ап октаап, контрреволюцияже шуут кыйгырып турарын көрүп тур бис. Олардың бүгү үүлгедиишкиннери ПУР-да социализмниң үнделиннерин, турулдурар дээр чаңгыс сорулгада каттышкан.

Ынчангаш бистиң Польшаның салым-чолу дүвүредип турар, ол дүвүреэзин «Солидарностиниң» съездизи-биле холбаштыр улам күштелди. Аксы-дыка чурттарның улустарының дузазы-биле бодунуң чуртун хүлмыйбадан болгаш бузукулардан чаарты төрүттүдүрүп, чаа хостуг амыдыралче ону көдүрер польша ажылчын аңгының маадырлыг демиселиниң түңнелдерин херексевестиң демдээ-биле ол съездиниң эрткен харааланчыг-дыр. Шак мындыг чүдек-бүжар чорукту улусчу Польшаның эвилелдиглерин болгаш өөнүктерин шүгүлдээр дээш харын ажылчын аңгының дайзыннары кылып болур. Гданьск съездизейин шиитпирлеринде Польшага социализм туругзар дээр болалдың чызыг безин чок. Ол шиитпирлерде харын чыл дургузунда кризис нияти-национал хемчээлдер четкенин дугайты өөрээн сеткил болгаш удавас улам зорайтаар деп кыжаңмышкынар спинижкен болган. «Солидарностиниң» башкарыл турар дээргилер харын олче аппар чыдар.

«Чаа Европаның улустарыңга кыйгырыг» дээр съездиге хүлээп алдыгаш чүве бистиң онза хаяа кайгатаан. Ооң-биле танышкаш, социализмге удур дериң болалдардан өске ында чүү-даа чогун көрдүвүс. Канчаар чурттаарыңга бистерин, совет ажылчыларың, индыг туруштардан өөредир деп турарың ол шыжажыл. Боттарывыс боттарывыстан-на, бистиң ажыл-ижиңистиң, бистиң демиселивистиң түңнелдериден ойталап быладаарыкче, ыңнералам-биле тулчуушкуннарга ажы-тыныг берген чаагай иштиг миллион хажылерден өскерилеринге коммунистиг келир үеден өскерилеринге бистерниң кыйгырыгның авторлары кыйгырып турар-дыр.

Индыг ялыг чөнгээлер совет кижилериниң киленгээшкинни болгаш удурланышкылыг кезээде хайныктырып келген. Польша болгаш бир эвес польша черде өскелер эвес чүве болза, «Солидарностиниң» удуртукчулары боттары-даа боттарының догуиладыкшыны дээш өөрүл четтиргенин илередир ужурлуг ындыг чуртче болгаш маадырлыг улусче холуп, көдүрүп турарлар киленгээшкинден, удурланышкылдан өскээр чүү-даа маңап шыдавас.

«Профэвилелдерн», «ажылчы чоннар», «чоннуң эрге-ажыктары» дээр сестер-биле чаагчагдынар арганы польша ажылчын аңгы, аңгы талазы-биле бистин, ол аксы-дыкалары-выс социализмниң дайзынгарыңга, бодунуң аңгы талазы-биле дайзынгарыңга кайчап берип турары элдептигдир. Аюы-нүүрүл өскүүган авантюристер болгаш чөнгээчилер ажылчын аңгының эразынче шүргүл киргеш, ажылчыннарның мурнуудан хөделир дээр чорук кайнаң болу бергеш ол? Ол кижилер капиталзмнин оруулга киреринче Польшаны чыгаа, ажылчын кижиге мөлчүдүүшкүнүң кижизин кедирерин күзеп турар шыкажыл.

База бир чүүлдүң дугайын чугаалавайн барып болбас. Совет Эвилелдиглериниң улусчу Польшада, аксы-дыкма өске-даа чурттарда тургустуткан бүгүле үүлдер бистиң улустарывыстың чогаалыкчы хайыышкыкның ажыл-ижиниң түңнелдер-дир. Күш-ажыл, харын чүгле күш-ажыл, бистиң бүгү чедиишкиннеривистиң үндезини, бистиң айыыл чок чоруувустуң үндезини болуп келген болгаш кезээде индыг болуртаа. Ажылдаарыңга партистиг, хөлээзин, улусчу эрге-чагырганга бүзүревес чорук өскүдүксээр авыястыг күүлүлер харын бирги эштерде бөдүүн ажыктерин—ажылчыннарны, оранчыннарны, ак сеткилдиг интеллигенцияны тончап кааптаалар. Боттарынардан боттарынар: «Солидарностиниң» итогтелеп турары дээр сагыш човаашкынарыңның түңнелдериле-ге чедимче немежок. столуулар кырында, дыл-чеченнер улам элбеңкиир, бөжың-болгаттарымнар улам ыыжыг апарган бе?— деп айтыржып, көрүшкеш.

Социализмниң чаалап алышкыларын кымчалап, аңгы дайзынгарын апа ооладыр төлээле, ажылчыннар, күш-ажылчы, Польшаның күүзүт, эрес-дидим болган шиитпирлүг болуп, дыка-даа бистер, эвилелдиг бүдүрүлгени күүзүп бис. Ол талазыңга силер үе-үеден совет кижилериниң эң-сеткил каттыштырылгазынга болгаш деткимчезинге кезээде кордал салып болур силер.

Москваның И. А. Лихачев аттыг автозаводунуң 70 мүң кижилиг коллективиниң цехтериниң болгаш килдистериниң ажылчыннар хуралдарынга 1981 чылдың сентябрь 11-де хүлээп алдынган.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Найысылалдың ажылчы чоннар төлээлекчилериниң болгаш Москва гарнизонунуң дайынчыларының Танкистер хүрээне тураскаатказан байырлыг хуралы Совет Армиязының М. В. Фрунзе аттыг Төп бажыңынга болган.

СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хүрээл киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

КОЛЛЕКТИВТИҢ ДАЙЫНЧЫ ӨЗЭЭ

Шуут-да материалдыг чаагай кежикти бүдүрүп турар улуг эвес коллективтиң дайынчы өзээ ында партбөлүк болурун «Хадың» совхозтуң Хадың сүт-бараан фермазының коммунистери бөттарының организакчы болгаш практиктиг ажылчорудулгазы-биле бадыткап турар. Баштай маңаа ферманы тургузуп турар үеде чүгле беш коммунист турган болза, ам кандидаттар-биле кады оларның саны он сес четкен. Коллективниве чоруттунуп турар организакчы-даа база идей-кижизидилгелиг-даа ажылды оларның инициативазы-биле чорудуп келген.

Партия бөлүүнүң бир хуралынга коммунистерниң инициативазын ёзугаар сүттүң шынарын экижидиринiң база ажылдың ажыктыын бедидиринiң аргаларын чугаалашкан. Бо чугула хереекке коммунист база ажыл-ишчи бүдүзүнүң харыысалгазын бедидиринге, социалистиг чарышты улам дээштиг ыдыр организастаарынче аңаа онза кичээнгейни салган. Хүрээлга болган чугаа халас барбаан. Амгы үеде ында продукциянның шынары бедээн, сүттү күрүнеге садарының чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш коллектив районда ферма-лар аразында чарышка мурнап турар.

Партбөлүк коллективти сырый каттыштырып, аңаа бедик организастыг чорукту база быжыг сагылга-чурумну чедип ап келген. Ол бүгү хамыктың мурнунда ында коммунистерниң, ыланғыя партбөлүктү он ажыг чыл баштап келген хоочун коммунист, саанчы Г. Ы. Кара-кыстың инициативалыг ажылындан, ажыл-хереичи чоруудан кол хамаарыкып турар. Бо хээрге партияның эң дайынчы үүлгериниң бирээзи—партбөлүктүң бирээзининң амыдыралындан улуг эвес бир чижек. Мындыг чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хөйжу бригадада Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржан удуртқан партбөлүк, Кызылда № 48 тудуг эргелелиндe Е. С. Бичеваның штукатурлар бригадазында, «Тээли» совхозтуң Кудукта, «Чаа оруң» совхозта № 1 хөйжу бригадаларда болгаш өске-даа партбөлүктер коллективтерниң ёзулуг дайынчы өзээ болу берген.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге коммунистиг тургузуушкуннуң улуг болгаш хөй талалыг сорулгаларын шиитпирлээринге бирги чергенiң ролю партия эге организацияларынга хамаарыкыр дээрзин демдеглээн. А оларның чардынмас тудуш кезээ партияның цех организацияларының болгаш партбөлүктер болур. Амгы үеде бирги республикада 380 ажыг партбөлүктер бар. Оларның хөй нуруузу бүдүрүлге участоктарында, эзэлчелерде болгаш бригадаларда, фермаларда болгаш улуг эвес өске-даа коллективтерде ажыл-ишчилерни сырый каттыштырып, оларның күүзүн планныг сорулгаларны күүседиринче мөөңнеп, идей-кижизидилге ажылын күштелдирип турар.

Амгы үеде партбөлүктерниң амыдыралынга харыысалгалыг, чугула үе,— отчёттар болгаш соңгулдалар эртип турар. Оларга коммунистер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң мурнуу чарыында чоруттунган күжениишкинниг ажылдың болгаш ол эртикен соонда ооң шиитпирлерин база он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын күүседири-биле холбашкан хөй талалыг ажыл-херектиң дугайын хандыр аналзтеп, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгааргы сорулгаларже угландырып турар. Шоолуг улуг эвес-даа коллективте партбөлүк ооң онзагай байдалын барымдаалап, хөй талалыг ажылды чорудар апаар.

Ынчалзажок чамдык күш-ажылчы коллективтерде партбөлүктер ажылдың ажыктыын бедидер, шынарын экижидер айтырыгларже, план күүседир талазы-биле ажыл-ишчилерниң күүзүн мобилизастаарынче болгаш оларның идейлиг база мөзү-шынар кижизидилгезинче шоолуг кичээнгей салбайн турар. Ленин аттыг совхозтуң автопарыгында партбөлүк коллективи сырый каттыштырып шыдаваан, ооң кежигүннериниң ортузунга кижизидилге ажылын чогуур деңнелге тургуспаан. Ооң түңнелинде мында машина-техниканың эдилели багай, партбөлүктүң хуралдары эртип турза-даа, аңаа чугаалашкан айтырыгларның дугайында хүлээп алган шиитпирлериң дээштии, үре-түңнелдии чавыс.

Таңдыда Тока аттыг совхозта, Дуржулга станциязында партномнарның машина-трактор мастерскаяларында партбөлүктерге, «Тээли» совхозтуң тудугда партбөлүкке ында партномуң удуртулгазы болгаш негелдези кошкак. Ол ышнаш «Кызыл тудуг», Бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелдериниң участоктарында, бригадаларында партбөлүктерниң организаичы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылы базала чогуур деңнелге чедир тургустунмаан. Оларга ол эргелелдерде партия оранизацияларының, «Тыва тудуг» тресте партком чогуур дузаны көргүспейн келген. Ынчангаш коммунистерниң хуралдары чогуур үезинде эртпейн баар, а чамдыктарының чорудар ажылының тодаргай планы безин чок болгулаар.

Партбөлүк коллективтиң дайынчы өзээ болур төлээде, ында коммунистер бүгү ажыл-херектиң башкарыкчылары, организакчылары болбушаан, ажылга принципиалдыг бедик негелделиг байдалды, коллектив бүрүзү демниг, сырый каттышкан болурун чедип алыр ужурлуг. Ооң-биле кады олар кижилерниң тус-тузу-биле ажылды билдилиг чорудар, оларның өөредилгезин организастаар, агитаторларның болгаш политинформаторларның, дагдыныкчыларның ажылын башкарып, контрольдаар хүлээлгелиг. Ол бүгүнү планныг даалгаларны күүседирин, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидирибиле, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары-биле сырый холбаштырары эргежок чугула.

Эрткен чылдан бээр отчёттуг үениң дургузунда партбөлүктерниң ажылы чаа-чаа хөй дуржулга-биле байыттынган. Оларның дуржулгазын ниитилештирип нептерединг, партбөлүк организакчыларының өөредилгезин үре-түңнелдиг кылдыр организастаары СЭКП Кызыл хооркомуның база райкомнарының болгаш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде, «Тыва кобальт» комбинатта партномнарның бир чугула сорулгазы болуур. Партбөлүктерниң дайынчы арга-шинээзин бедидери, оларның ажылының стилин болгаш методун улам сайыраңгайыдары-биле холбашкан айтырыгларны партия комитетериниң пленумнарында, бюроларында, коммунистерниң хуралдарында өй-өйде чугаалажып, партияның эң чугула сорулгаларын ёзугаар ажыктыын, ооң ат-алдарын бедидиринге коммунист бүрүзү бодунуң шалыпчы күш-ажылы, идеяжейи база бүгү үүлдерге бедик харыысалгазы-биле ээштиг салдарны чедирер хүлээлгелиг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

МУРНУУ ОДУРУГДА

Ол бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыш Тыва автоорук эргелелиниң бүдүрүлгелериниң аразында калбарган. Эргелелдер, участоктар аразында социалистиг чарышты квартал саныңда түнел турар. № 2 болгаш № 3 орук тудуг эргелелдериниң, Туранның, Абазаның, Сарыг-Септиң орук септелге тудуг участоктарының, көвүрүг тудуг эргелелиниң коллективтери бо чылдың эрткен айларында социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг боттандырып келгеннер.

Чарыштың мурнуку одуруунда № 2 орук тудуг эргелели болгаш Туранның орук-септелге тудуг участогу чоруп турар. Ол коллективтер оруктуң капитал тудуунун-даа, капитал септелгезиниң-даа талазыбиле планныг онаалдаларын күүсеткен. № 2 орук тудуг эргелелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг планнаттынганындан 28 хуу ашкан, а Туранның участогунда ол-ла көргүзүг база 21,8 хуу ажыр күүсеттингеп. Чарыштың тиилекчилери — № 2 орук тудуг эргелели, Туранның участогу Тыва автоорук эргелелиниң шилчаир Кызыл тугуи болгаш акша шаннадың алган.

№ 3 орук тудуг эргелелиниң, Абазаның орук септелге участогунуң коллективтери чарышка ийиг чоруп үлешкенер. Абазаның участогу оруктуң капитад тудуунун, капитал септелгезиниң планын кайызын-даа 102 хуу күүсеткен.

Көвүрүг тудуг эргелелиниң коллективи капитал тудугга көрдүкген акша-дөрениниң шингээдин ап, планнаттынган ажылдарны бүрүн кылып боттандырган.

Онаашкан ажылынга харыысалгалыг, үлүт-пориазын ажыр күүседип турар мурнакчылар эргелел, участок бүрүзүнде хөй. № 3 орук тудуг эргелелинден автогрейдерист В. М. Могильный, көвүрүг тудуг эргелелинден экскаватор машинизи Мелкоедов олар. Тудугжуунуң хүнүн тавармыштыр РСФСР-ниң автоорук тудуунун болгаш ажыглалының талазы-биле Росдорвостоктуң Хүндүлел бижин-биле шаңнатканнар.

Н. ООРЖАК.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДУЖУДУНГЕ

Бүскү чер аңдарылгазы—амгы үениң чугула сорулгаларының бирээзи. Ол сорулганы чогуур үезинде бедик шынарлыг күүседир дээш Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтуң механизаторлары социалистиг чарышты калбарткан.

Совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Аймырлыг ховутрактор бригадазында бо хүнгерде ажыл тулуг: Хаалыг-Даг, Ак-Даг болгаш Аймырлыг чоогунда шөлдерде трактортар шуужукан чоруп турар. Олар шупту хөрээн үрелиишкинниге удур техниканы бедиткен.

Социалистиг чарыштың баштайгы түңнелдерни алырга, күүлүг «Кировецтерниң» башкарыкчылары Балчыма Конгар-оол, Дыртыкпан Анай-оол, Шаңгыр Доңнай-оол олар бо ажылдың мурнуку одуруунда чоруп турар. Олар эдлчег санында 13 гектар бүскү чер аңдарар тургаш, ону 20—25 гектар чедирип турарлар. Механизаторлар чер аңдарылгазының шынарынче кичээнгейни бедиткен.

Аймырлыгның механизаторлары сентябрьның баштайгы он хонуунда-ла бүдүүчартык муң гектар шөлдүң бүскү аңдарылгазын чоруткан.

Д. ШУУРУКУ.

Ол бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде болгаш долузу-биле күүседир дээш Кызылдың мебель фабриказының коллективи кызымак ажылдап турар.

Хоюглаашкын салбырында станок ажылчыны Нина Андреевна Пулипанова ында чээрби беш чыл улаштыр ажылдап бодунуң ажылының ёзулуг мастери болуп, ай санында планныг онаалдазын 120—130 хуу күүседип турар. База оң ышкаш дуржулгалыг ажылчыннар, СЭКП кежигүнү Владимир Николаевич Ерошенко, Павел Александровия Лопатин олар ханага тургузар мебельдерни чагыглар ёзугаар күүседип, хереглекчилерниң бедик үнелелин алганнар.

ЧУРУКТАРДА: П. А. Лопатин-биле В. Н. Ерошенко: (үстүнде солагай талдан). Аданда Н. А. Пулипанова.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Хүннүң айтырыынга интервью

БИИ-ХЕМ: ХОЖУДААШКЫННЫҢ ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

Бии-Хем — тараалап болгаш сиген кезер делгем шөлдерлиг район. Кааң-даа чылын районнуң сиген шөлдериндеп хөй чемнерни белеткеп ап болур арга бар. Ынчалзажок ажыл-агыйлар ниитиинiң малынга чемнер белеткээринге сезон эгезинден бээр хожудап келген. Чемнер белеткээринiң чарлаттынган шалыпчы ийи айның төнчүзүнге чедир бо районнуң совхозтары 15720 тонна сиген белеткээр онаалданы дөңгүп-ле 5 мүң тонна хире азы 31,3 хуу боттандырган. Сенаж планы 5890 тонна, ооң чүгле 384 тоннаны салган азы 6,5 хуу. Силосту 34 мүң тонна хире пландан чаа-ла 11 мүң тоннаны кылган. Будук-бүрү белеткээри мырыкай чер албаан — 348-ле тонна.

Бии-Хем районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы Виктор Павлович Меркулов-биле ужурашкаш, «Шынның» корреспондентизи К. Аракчаа чемнер белеткээринге ук районнуң хожудан турарының чылдагаанын тодарадыры-биле интервьюну алган.

— Силерниң районда делгем сиген шөлдери хөй болгай. Кааң-даа чылын ооң арбын сигенни белеткеп ап болур. Ындыг турбуже Бии-Хем сезоннуң бүгү дургузунда хожудап келген, бо талазы-биле ам-даа «өөделевээн». Ооң чылдагааны чүдел, Виктор Павлович?

— Чемнер белеткээр талазы-биле бистиң район хожудап турарыл-ла шын. Ону районнуң удуртулгазы, партия, совет болгаш көдээ ажылагый органнары биле, хожудаашкындан үнүтнарының хемчеглерни ап келген болгаш эң-даа ап турар. Ынчалзажок ол чайлаттынган. Мында чайдык боттуг чылдагааннар бар. Хамыктың мурнунда мал чеми культураларны тарыырының структуразын өскертпээн чорук мал чемнери белеткээринге багай салдарлыг болуп турар. Өске районларның ажыл-агыйлары хөй чылдыг сигеннерни, ылаңгыя дүшерианы арбыдадыр тараашындан эки шынарлыг, хоолулуг сигенни хөйнү белеткеп ап турар. А бистe хөй чылдыг сигеннер бүгү районда чүгле 360 гектар. Ооң кайы хире хөй сиген алыр боор. Ажыл-агыйлар эрткен күзүн 900 гектар хире көк-тараны чаштырган. Ооң эрбиш сенажты салыр болгаш витаминниг сиген далганын бүдүрер бодап турган. Ол маныш бүтпейн барган. Чүге дээрге кандаашкынның уржуундан көк-тараа шоолуг үнмээн, ооң гектарындан дөңгүп-ле 15 центнер хире дүжүт алынган.

Ооң аңгыда, кааң чайын магадылаттынган дүжүт ап болур суггаттыг чөрлер базө аввээш, муң гектар-да хире. Ооң база-ла бүгү планнаттынган сигенни кезип ап шыдаар болгай.

Бо бүгүнүң түңнелинде бүгү идегел шөлдериниң чайгазар үнген сигенни кезип, ажаап алырынче салдынган. Ындыг чөрлер бүгү районда үш мүнә гектар. Ынчангаш сиген белеткелинге район ажыок хожудаан.

Чаңгыс чылдыг үнүштерден совхозтар 2800 гектар сула тараан Экп, чаашкыныг чай болза, ооң аввээш эвес, эки шынарлыг чемни белеткеп ап болур турган. Тараэи сула-даа хаткан, ам чаа күскулуктеп үнүп чыдар. Районнуң бүгү тараан тараазының 17 мүң гектары үнмээн ужурунда, үндүр бижиттинген, ам үүлге 9700 гектар черни ажаап ап болур.

Баш үдур кылган сенаажыкшынардан алырга, районнуң ажыл-агыйлары 7 мүң тонна хире сигенни, 5,5 мүң тонна сенажты, 1100 тонна витаминниг сиген далганын, база ол-ла хире будук-бүрүнү, 20 мүң тонна силосту белеткеп ап болур. Саванны район бодунда 8 мүң тонна хирени белеткээр арга бар. Моон ап көөрге ниитиниң малын чемнер-биле хандырары байдал бистe нарын, берге болуп турар. Оны барымдаалаан Омск областтан 3,5 мүң тонна саванны тырып бодалдаанн, совртүп алыры-биле ажылагыйлар өлче кижилерни болгаш техниканы чоруткан. Бо хүннерге чедир мында 2300 тонна саванны белеткээн. Ооң 600 тоннаны мында экке алган. Ол ажылды «Шивилиг» совхозтуң механизаторлары шалыпкын кылып турар. Олар 1000 тоннаның орнунга 1500 тоннаны белеткээш, 200 тоннаны бодунга чедирип алган.

Амгы үеде-даа районнуң ажыл-агыйлары бар черлерден сиген белеткээрни үргүлүүлеп турар.

Ынчалзажок мал чемнериниң белеткелиниң хожудан турарын үүлге чөнгүт чылдагааннар-биле агартырын болзавайн турар бис. Ажылды организастап турарында четпестер база бар. Ону чамдык ажыл-агыйларның чижээнден көрүп болур. «Саян» совхоз 4440 тонна сиген белеткээр онаалдазындан 1900 тонна хирени кылып, планын 42 хуу чедирге берген. А ооң-биле бир демей байдалмыг, харын-даа хөй сиген шөлдүг «Өөк» совхоз амга чедир дөңгүп-ле 20 тонна сиген кезип, планын 20,4-ле хуу чедирген. Ооң кол чылдагааны ажылды багай организастаанында, бүгү күштү ол чүгүлә кампанияже мобилизастап шыдаваныңда.

— Өөк шынаазы делгем болгаш сигенчи кезээде чаагай үнер болгай. Ооң сигенни канчаар ажаап алганыл?

— Өөк шынаазы шынап-ла делгем. Ооң сигенни кезип алгаш. Ам-даа ында луу кижилер керээ чарып алган, сиген белеткеп турар. Олар белеткээн сигенниңи 50 хуузун совхозка бээр ужурлуг.

— Районнуң ажыл-агыйларында хол кадыыры-биле сиген кезип турар кижилер ам хөй бе, Виктор Павлович?

— Мурнунда ниитизи-биле районга 170 хире кижи хол кадыыры-биле кезип турган. Ам ооң чартыы-ла хире артыкан.

— Туран хоорайда албан организация болгаш бүдүрүлге черлери совхозтарга дузалажып, чеже тонна сиген кескен ирги?

— Оларга берген план 300 тонна чүве. Менде амдыызында тодаргай медээ чок. Ол онаалда күүсеттингеп турар ужурлуг.

РЕДАКЦИЯДАН: мал чемнери белеткээринге бии-хемчилерниң хожудан турарының кол чылдагааны хөй чылдыг сигеннер тарыаанында, көк-тараа болгаш сиген үнмээнинде деп, эргелел начальныгы В. П. Меркулов айтып турар. Ооң-биле чөпшээрежири берге. Хамык ужур сиген үнмээнинде эвес, а ажыл-ишчилерниң ортузунга организакчы хемчегелерни кошкак чорутканында деп чугаалаар херек. Девискээринде сиген кезер чер чок Мөңгүн-Тайга район безин ырак-узак черлерден чем белеткээрни эки организастааш, планын күүседип турда, Бии-Хемниң хожудаарының барымдаазы турбаан. Маңаа чамдык фактылардан көрээлиңер.

Өөк шынаазының сигении бүрүн кестинген дээрии эвес. Ооң колдуунда-ла машина-биле кезип болур черлериниң сигени алдынган. Ынчангаш хол кадыыры-биле кезип болур сиген ам-даа эңдерик. Ындыг хол-биле чеже кижи сиген кезип турарын В. П. Меркулов боду безин эки билбес. Бүгү районга хол кадыыры-биле чүгле чус ажыг кижи сиген кезип турганын бодааргa, өнчок черлериң сигенин кезеринге кичээнгейни кошкатканы илден-дир.

Ооң ында шеф дузазын база четпес организастаан. Албан организацияның, бүдүрүлге черлериниң чеже тонна сиген кескенин эргелел начальныгынга эки билбейн олурары ол ажылды чогуур деңнелге тургуспаанының херечизи-дир. Ам ол районда сиген кезалдезиниң, темпизи илергей-ле кошкаан. Ажыл-агыйлар хол кичээнгейни эвээш-биче тараазының ажаалдалдарыг угландырган. Үнген тарааны ажаап алыры чүгүлә болбайн дан. Ооң-биле чергелештир шынаалдарза, өнчок черлерде бар сигенни бүрүнү-биле кезип алырын база кады чорудар херек. Районнуң партия, совет, кедээ, ажыл-агый органнары сиген курлавырын көдүлелиниң бүгү аргаларын ажыглаарынче ажыл-ишчилерни мобилизастаарын кошкатпас ужурлуг. Районда ындыг болдунар аргалар бар.

РЕВОЛЮСЧУ. ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

1981 ч. Сентябрь № 9 (110)

Бөгүн — Танкистер хүнү

АРМИЯНЫҢ ДАЙЫНЧЫ АВАНГАРДЫ

Совет улус болгаш ооң Чепсектиг Күштери бөгүн танкистер хүнүн байырлыт демдеглээр. Танк шериглериниң төөгүзүнүң, танкистериниң бөгүнгү салгалының дугайын чугаалап бээрин Совет Эвилелиниң Маадыры, профессор, бронетанк шериглериниң маршалы О. А. ЛОСИКТЕН СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— СӘКП-ниң XXVI съездиниң төөгүлүг шиитпирлериниң сорук кириишкиниң уламындан бо чаңчылчаан байырлалды бо чылын политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүнүң байдалында демдеглеп турар. Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчылары, оларның арызында танкистер-даа партияның шиитпирлерин боттандырар дээш бүгү совет улус-биле кады база чүткүдүг ажылдан турар.

Шериглериниң эске кезектеринге бодаарга, танк шериглери эң аныяк болуп турар. Оларның тургустуунуң болгаш хөгжүп келгенииң төөгүзү улуг Ленииниң адыг-биле чарылбас холбаалыг. Хамаатты дайынның кадыг-дошкун байдалдарында Владимир Ильичиниң инициативазын ёзугаар совет танк тудуушкуну болгаш эвилек армияны Ада-чурттуң дайынчы ол техниказы-биле чепсеглээри эгелээн.

1939—1940 чылдарда тургустунган Т-34 болгаш КВ танкылар танк шериглериниң төөгүзүнге шылгараңгай болуушкун болган. Олар чүгле делегейге дайынчы эки машиналар болган эвес, харын хөй-хей чылдарда делегейге танк тудуушкунуңа кол углаңышкынарны тодарадып кергеп.

Өлүм чок ленинчи идеяларны амыдыралга боттандырбышаан, хамаатты дайынның соонда Коммунистиг партия армияны чаарты чепсеглээр, аныяк Совет Республиканың күчүлүг күнү күштерин тургузып утпаңышкынны холга шиитпирлеп алган.

Герман фашизминиң бистиң чуртувуска таварыштырганы Ада-чурттуң Улуг дайыны совет танк шериглериңе база кадыг-шыңгыы шылгалда болган. Ооң үезинде улуг тулчуушкун бүрүүнге танк шериглери киржип, чедиишкинни чедип алырынга боттарының улуг улуг-хуувун киирген. Сталинград чанында тулчуушкунга болгаш Курск эътпээнге, Украинаның оң талазы эриинин ховуларынга болгаш Белоруссияга болган тулчуушкуннарга, Дунайга, Вислага болгаш Одерге операцияларга, Берлин дээш тулчуушкунга болгаш Праганы хостаарда шак мындыг болган. Ыраккы Чөөн үүкке милитаристиг Японияга удур дайын чорудулгаларынга база шак мындыг болган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында танкистерниң дайынчы эрес-мааңыр чоруун болгаш танкылар клыкчыларының күш-ажылчы үлүүн Төрээн чурт безин-биле үнелээн. 250 мун танкистерни орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан, оларның арызындан 1142 кижиге Совет Эвилелиниң Маадыры бедик атты, а 16 кижиге—ол атты ийи дапкыр тывыскан. 104 танкист Алдар ордениниң үш чергезиниң үзээлдирииниң эдиктериле болган.

Дайын соонда чылдарда бистин күрүнеэнистиң күүзүг болган ооң делегейге от-алдары хемнээш чок өскен. Улустар-хүрээнге найыралды болган кадыг ажылдакшыдайны быжыглаарының ленинчи үзеңгеленишинге шыпчы Совет Эвилели ак-дүңмалышкы социалистиг чурттар-биле сыры чаңгыс эвес аянзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ доктуналарының болган кайызынга-даа ажыктыг кылдыр кадыг ажылдажыры-биле үнелеп, күрүнеэнистиң чайгылыш чок чорудуп турар политиказынга АКШ баштаан империализм күштери удурлажыштыр туржуп турар. «Совет шериг кыжаның» дижир чүүлүң, хоозуң бодалы-биле чагдынып алган, олар боонсеңгери эдерее будуреринге мөй өстүрерин удамчылаан, боонсеңгиниң чаа хевирлерин ажылдап кылып, туруп келген шериг блоктарын быжыглап, чаа блоктарны тургузуп, социалистиг болгаш тайбынга ынак өскө-даа чурттарга удур янчук-чеңгээлерин өскүдүп турар. АКШ-ның даймааннаан политиказы шериг талазы-биле ССРЭ-дең артык күштүг болуруң чедип алырынче болгаш бодуңуң тура-хөрүүл хөстелгеге ынак улустырга алдадаарынче утпаган.

Од байдаалдарда Коммунистиг партия биле Совет чазак чурттуң аймыл чок чорууң хандырбышаан, чурттуң, бистиң Чепсектиг Күштериниң камгалал күүзүн бедиреринче үргүлчү кичээнгей салып турар.

Социализмниң чаалаң алымшыкыныңарын танкистер Совет Чепсектиг Күштер-биле чаңгыс одурутта камгалажып турар. Аңгы үениң танк шериглери боттарының хөгжүлдезиниң шынар талазы-биле чаа чадазында турар. Партияның болгаш күрүнениң сагыш салышкынының, совет улустуң эрес-шүдүргү ажыл-ижиниң ачызында олар бирги чертениң дайынчы техниказы-биле чепсеглектеп. Дайынчы алдарның төлептиг салгакчылары — фронтучуларның уруг-дарыы болгаш оларның оолдары ам сүр-күштүг дайынчы техниканы шиңгээдип ап турар. Олар хоочуннарның чаңчылдарын көвүдедип, оларның дуржулгазын Совет Чепсектиг Күштерниң дайынчы белеңиң улам бедидиринге эрге-ажыктарыңа тавыжыштыр бяддылыг ажыттап турар.

Төрээн чуртту камгалаазарын боттарының профессиязы кылдыр шилип алган офицер кадрлар Чепсектиг Күштериниң алдын фондузу-дур.

Оларны белеткээр соругаларны шиитпирлээриңе шеригниң дээди танк училищелери болгаш кызыңгыя бронетанк шериглериниң Ленин болгаш Октябрь революциязы орденнердиг Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский аттыт, өрткен чылын октябрьда бодуңуң 50 чылын демдеглээн Кызыл тукыт алдаржаан шериг академиязы аажок улуг рольдуг. Танк шериглериңе хөй-муң командирлерни болгаш инженерлерни чартык үүс чыл дургузунда өл белеткээн. Оон хөй-хей доозукчулары дайын соонгдагы чылдарда көскү шериг начальниктери болуп берген болгаш бөгүн-даа Совет Чепсектиг Күштериниң быжыглаарынга боттарының бүгү күүзүн болгаш билиин берип турар. Оларның арызында Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколов, армия генералдары С. Ф. Ахромеев, А. А. Епишев, М. М. Зайцев, Е. Ф. Ивановский, С. К. Куркоткин, В. Ф. Толубко, И. Н. Шкадов, И. Е. Шавров болгаш оон-даа өскелер бар.

Боттарының чаңчылчаан байырлалын танкистер дайынчы болгаш политиктиг белеткелиңге улуг чедиишкиннерлиг үткүп түүпкү. Армияның болгаш Флоттуң бүгү дайынчыларыбиле, Баршаа Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң аңы-дүңмалышкы армияларыбиле кады олар Совет Төрээн чуртту болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарын камгалаар талазы-биле боттарының патриотчу хүлээлгезин күүседиринге кезээде белен.

ДАЙЫНЧЫ ХҮННЕР

Немец-фашистиг шериглериниң улуг күүжү Дубровка деп украин суурга моонцеттингем турган. Оңу хостаар дээш 1944 чылдың март 5-те дайын-биле хүнүү бадыр аткылажып келген. Ол болза тыва танкистериниң дайынга удуртулчуушкунга бир-ле дугаар киришкени ол. Улуг лейтенант Падалга, Шойдун, Кызыл-Тас, Идам, Үйнүк-оол болгаш өске-даа танкистериниң машиналары малгаштыр, чиндиннээш дөңгеликтерлиг, ханы бугаларлыг суурну хостаарынга улуг рольду ойнаан.

Идам, Шойдун, Падалга оларның танкылары дайзынның тылынче каш удаа киргилээш, элээн хөй от точкаларын буза шаап, хөй техниканы үрөөн. Оон эгелээш дайынчы хүннер сүркүн эртип, тулчуушкуннар удашкан турупкан. Немецтерниң диюнг күжүнге, техниказынга улуг погаралды таварыштырбышаан, хөй-хөй украин суурларны хостап, танкистер Умань хоорайга чеде берген.

Кежээ, хөлчок каранғылай бергенде, команда ёзугаар хан киргеп, Уманьче чоокшулап алгаш, танкыларын талдар аразынга дизе чыскаан алгаш, даң бажында атакалап киришкеп. Танк кезектери сонгу, мурнуу, таладан база халдап киргеп. Хомушку Чүргүй-оолдуң танкызы алдап ажыг самолёт турган дайзынның аэродромунче чаза булган кирлүт атты салбас дээш кижи бүрүзү шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, кезээниң күш-ажылчы чедиишкинниге чоргаарланыын чоруурлар.

Ротаның солдаттары шупту комсомолчулар, тускай мергежилги — чадаг шеригниң дайынчы машиназының командылакчызы болуур. Роталар аразының социалистиг чарыжынга бо рота донтаамал тиилекчи боон келген. Чедиишкинниң үнген дөзү найырал, деминг ишт. Анатолий Монгулдуң биче сеткилдиг, күш-ажылга ынак, өөрүңге үлегерлиг командыр, хакастар, тывалар.— шупту он бир аңгы паанаанның төлээлери бис.

Чайгы өөредилгелериниң каш айлары эскерт чок эрте бергеп. Чүге эскерт чок деп? Чылыг, чымчак шаг амыдыг бойдуска эргим, күзенчиг, магалыг, таваанчыг. Ам класстарга кижээдер эртерге, шолче үнүп, өөредилгени аңаа практикага көрүп, «тулчуушкуннарга» кирижип түрээрлер. Тергиин өөредилгиг кезек деп хүндүлүг атты салбас дээш кижи бүрүзү шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, кезээниң күш-ажылчы чедиишкинниге чоргаарланыын чоруурлар.

Ротаның солдаттары шупту комсомолчулар, тускай мергежилги — чадаг шеригниң дайынчы машиназының командылакчызы болуур. Роталар аразының социалистиг чарыжынга бо рота донтаамал тиилекчи боон келген. Чедиишкинниң үнген дөзү найырал, деминг ишт. Анатолий Монгулдуң биче сеткилдиг, күш-ажылга ынак, өөрүңге үлегерлиг командыр, хакастар, тывалар.— шупту он бир аңгы паанаанның төлээлери бис.

Чайгы өөредилгелериниң каш айлары эскерт чок эрте бергеп. Чүге эскерт чок деп? Чылыг, чымчак шаг амыдыг бойдуска эргим, күзенчиг, магалыг, таваанчыг. Ам класстарга кижээдер эртерге, шолче үнүп, өөредилгени аңаа практикага көрүп, «тулчуушкуннарга» кирижип түрээрлер. Тергиин өөредилгиг кезек деп хүндүлүг атты салбас дээш кижи бүрүзү шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, кезээниң күш-ажылчы чедиишкинниге чоргаарланыын чоруурлар.

Ротаның солдаттары шупту комсомолчулар, тускай мергежилги — чадаг шеригниң дайынчы машиназының командылакчызы болуур. Роталар аразының социалистиг чарыжынга бо рота донтаамал тиилекчи боон келген. Чедиишкинниң үнген дөзү найырал, деминг ишт. Анатолий Монгулдуң биче сеткилдиг, күш-ажылга ынак, өөрүңге үлегерлиг командыр, хакастар, тывалар.— шупту он бир аңгы паанаанның төлээлери бис.

Чайгы өөредилгелериниң каш айлары эскерт чок эрте бергеп. Чүге эскерт чок деп? Чылыг, чымчак шаг амыдыг бойдуска эргим, күзенчиг, магалыг, таваанчыг. Ам класстарга кижээдер эртерге, шолче үнүп, өөредилгени аңаа практикага көрүп, «тулчуушкуннарга» кирижип түрээрлер. Тергиин өөредилгиг кезек деп хүндүлүг атты салбас дээш кижи бүрүзү шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, кезээниң күш-ажылчы чедиишкинниге чоргаарланыын чоруурлар.

Ротаның солдаттары шупту комсомолчулар, тускай мергежилги — чадаг шеригниң дайынчы машиназының командылакчызы болуур. Роталар аразының социалистиг чарыжынга бо рота донтаамал тиилекчи боон келген. Чедиишкинниң үнген дөзү найырал, деминг ишт. Анатолий Монгулдуң биче сеткилдиг, күш-ажылга ынак, өөрүңге үлегерлиг командыр, хакастар, тывалар.— шупту он бир аңгы паанаанның төлээлери бис.

Чайгы өөредилгелериниң каш айлары эскерт чок эрте бергеп. Чүге эскерт чок деп? Чылыг, чымчак шаг амыдыг бойдуска эргим, күзенчиг, магалыг, таваанчыг. Ам класстарга кижээдер эртерге, шолче үнүп, өөредилгени аңаа практикага көрүп, «тулчуушкуннарга» кирижип түрээрлер. Тергиин өөредилгиг кезек деп хүндүлүг атты салбас дээш кижи бүрүзү шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, кезээниң күш-ажылчы чедиишкинниге чоргаарланыын чоруурлар.

Ротаның солдаттары шупту комсомолчулар, тускай мергежилги — чадаг шеригниң дайынчы машиназының командылакчызы болуур. Роталар аразының социалистиг чарыжынга бо рота донтаамал тиилекчи боон келген. Чедиишкинниң үнген дөзү найырал, деминг ишт. Анатолий Монгулдуң биче сеткилдиг, күш-ажылга ынак, өөрүңге үлегерлиг командыр, хакастар, тывалар.— шупту он бир аңгы паанаанның төлээлери бис.

Чайгы өөредилгелериниң каш айлары эскерт чок эрте бергеп. Чүге эскерт чок деп? Чылыг, чымчак шаг амыдыг бойдуска эргим, күзенчиг, магалыг, таваанчыг. Ам класстарга кижээдер эртерге, шолче үнүп, өөредилгени аңаа практикага көрүп, «тулчуушкуннарга» кирижип түрээрлер. Тергиин өөредилгиг кезек деп хүндүлүг

ЧЕДИИШКИН-ТЕРГИИН

Прикарпатьениң Кызыл тукыт шериг округу. Үш даңнар Кызыл тукыт Суворов болгаш Богдан Хмельницкий орденниг Железная болгаш Бердичевская, Самаро-Ульяновская аттыг адыгжы дивизиялардың танкистери боттарының байырлалын дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиин чедиишкиннери-биле үткүп алган.

Дүн, хүнүң кандыг-даа байдалдарында боодалга шеллеринге, танкодромнарга олар дайынчы өөредилгезиниң үран аргазын кызымак шиңгээдип ап турарлар.

ЧУРУКТА: механик-башкарыкчылар аңаа дайынчылар Геннадий Рейлян биле Владимир Якобуч оларның сагыш-сеткили бөгүн оман-сергек. Өөредилгеге тергиин чедиишкини дээш командир оларга байыр чедирген.

В. ПЕСЛЯКТЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПАНФИЛОВЧУ САЛГАЛ

Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор И. В. Панфилов - аттыг Кызыл тукыт Гвардейжи адыгжы полкуң Ленин орденниг Кызыл тукыт Суворов орденниг Гвардейжи адыгжы Режицк дивизиязының дайынчылары дивизияның үндезилеттиниң тургустунганындан бээр 40 чыл болуур оюн демдеглээриңе белеткениң турар. 1941 чылдың чайынында Алма-Ата хоорайга үндезилеттинген бо каттыжышкын мындыг алдарны чедип алган. Оон баштайгы командири Киргиз ССР-ниң шериг комиссары генерал-майор Иван Васильевич Панфилов болган.

Онзагырлыг баштайгы хүнеринде дивизия Төрээн чуртуң найысылалының камгалалынга турган. Дайзын эң кыска оруктап — Волоколамск оруулап, Москваже шурғуп орган. Фашистерниң беш дивизиязын 17 хонук дургузунда саададып, панфиловчулар оларга эртер арга бербейн келген. Ноябрьның 16-да Дубосеково бедирге фашистерниң бежеп танкыларынга удур политудуртукчу Василий Клочковка баштаткан 28 дайынчы демисежин, тоолчургу апарган маадырлыг чоруктуң кылган. Найыралдаче эртер оруктуң дайзынга бербейн олар шупту аңаа өлген.

Кызыл Армияда бир дугаар гвардейжин атты бо дивизия алган. Дайын чылдарында маадырлыг, эрес-дидим чоруу дээш 34 панфиловчуларга Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан, 15 мун ажыг дайынчылар орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: өөредилгеге берге—тулчуушкунга белен! Мындыг суворовчу дуруумну кезектиң дайынчылары сагын турарлар. Шөлге тактиктиг бир дайынчы өөредилге үезинде.

Г. КУЛИЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

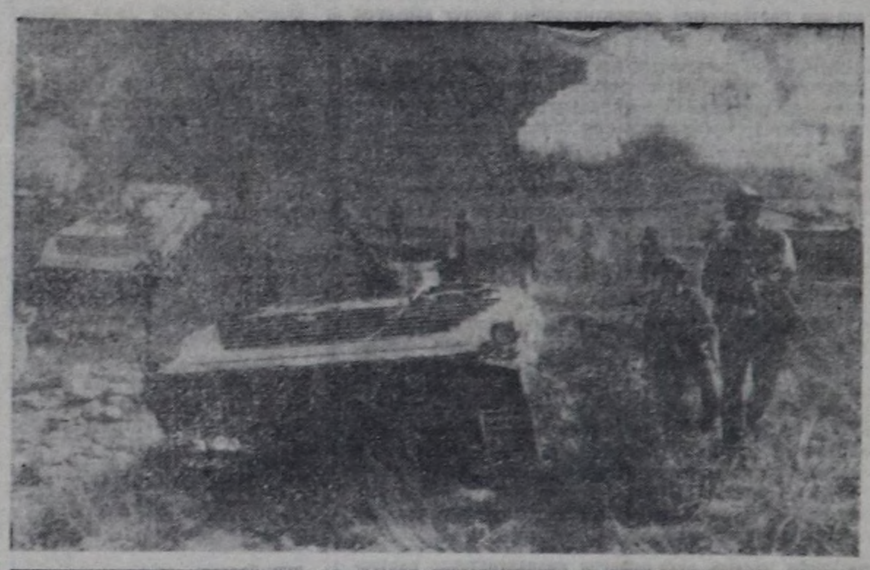

АРМИЯНЫҢ БОЛГАШ ФЛОТТУҢ АМЫДЫРАЛЫНДАН

СИБИРЬНИҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Дайынчы квалификациянның мастери улуг лейтенант М. Рыбкин командылаан ракетчилер батареязы баштайгы ракета-биле талыгыр бедикте чоргаан дүрген ужар «удурланыкчының» аңдара адыпкан. Тактиктиг нарын байдалга мындыг онзагай даалганы хажыдышкын чок, «тергиин» демдекке улуг лейтенант С. Парамонов биле лейтенант Н. Иванов күүсеткен. Ол хире бедик-даа, «удурланыкчының» оптуг аргазы-даа зенитчилерниң часпас адымына доктар болбаан.

Бо дээрге улуг лейтенант М. Рыбкиниң бирги эвес чедиишкини-дир. Шериг училищезин чедиишкинниг дооскаш, аныяк офицер зенитчи-ракетчи комплекси дүрген шиңгээдип апкаш, дайынчы квалификациянның мастери болган. Оон командылаан батареязы округта эң тергиин атты үш чыл улай эдилеп турар.

И. ГАВРИЛОВ, майор-инженер.

⊙

УРАЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Дайынчы өөредилге боодалгазынга тактиктиг кичээл чоруп турган. От ажыдарынга белеткел болгаш атакалар деткиринге баш удур белеп турар даалганы артиллерийжи дивизион алган турган болгаш «дайзының» камгалалының ханыжынга адыжы база танк кезектерин удеп чедирери кол сорулгазы ол. Аңаа дивизион командири капитан Л. Лишук артиллерия-биле чазыг чок адарынга-даа, үезинде шын команда бээр-даа талазы-биле өскелерден шылгараан.

Дайынчы өөредилге үезинде тергиин эки адыышкынын, бедик дайынчы идеяларын болгаш өске кезектер-биле тодарай харылзажып билирин өөредилгени хынап көрүп турган округ командылакчызы генерал-полковник М. Тягунов капитан Л. Лишукту мактаан, өөредилге түнелин үндүрүп тура, өртектиг белек-биле шаңнаан.

В. ШЕКОТОВ, подполковник.

⊙

ПРИБАЛТИКАНЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Гвардейжи майор В. Андреев командылаан танк батальону шавар халдаашкын үезинде хем дүвүнде мооңдактар-биле эртпишаан, эң кыска хуусаада хемйи кежер даалга алган. Бүргат черге бүгү нормативтерни дужаапкаш, айыткан хуусазындан ырачок эртеп танкистер машиналарын суг дүвүнге чоруурунга белеткеткен. Команда үнери билек, танкылар хем суун чара чүткүдүп кирипкеп. Суг дүвүнден чогуур үезинде үнүп келгеп, «удурланыкчының» күштүг атаказынга удур атыжып кирипкеннер.

Мындыг өөредилге батальонуң танкистеринге баштайгы кичээл эвес, өөредилге эртиргеп самнында оларның билии чүгле бедик балл-биле үнелеттинип келген. Танкыларны суг дүвүнге чорудуп, дайыктажыр даалганы артыкшаан-даа, ооң-биле чаа өөредилгеге белеткелдиг кылдыр шилип алыры, ону аңаа башкарары база тускай өөредилгени негээр болганда, танкистер аңаа база өөредилгениң тускай курузун эртер аңаар. Дора дээрде гирополукомпасты шиңгээдири чугула. Бо талазы-биле гвардейжи майор В. Андреевтиң танкистери бүзүреллиглер.

В. СНУРНИЦЫН, подполковник-инженер.

⊙

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ЛЕНИН ОРДЕННИГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Гвардейжи улуг лейтенант Г. Мусатов командылаан зенитчилер батареязы «дайзының» от точкаларын баспышаан, «удурланыкчының» атказын ойтур шавар сорулга алган.

Гвардейжи лейтенант Г. Степанге командылаткан взвод тускай команда алган, бүгү техниканы, ок-боонну шалыпкын белеткеп алган. Кажан горизонтуга танкылар көстүп кээрге, дайынчылар саат чокка оларже отту ажыдыпкан. Гвардейжи улуг сержант Э. Матвеев баштайгы даштаанимин-биле сорулгазын часпаан. Оон үлегери-биле өске дайынчылар база онаалгазын чиге болгаш тода күүсеткеп.

Агаардан халдаар «дайзыгаз удур согуг бээр иинги даалгазын батарея тергиин демдекке күүседип, вертолёттар аңдара адарынга гвардейжи сержант В. Акуловтуң взводу шылгараан.

А. ИВЛЕВ, майор.

(«Красная звезда» солуунаан.)

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

ЧОРГААРЛАНЫР, ӨӨРҮҮР

— Бистиң рота—интернационал коллектив—деп, Улуг-Хем районуңуң төвү Шагаан-Арыг хоорай чурттуг Анатолий Монгул чугаалады.—Хой национал чурттуустуң каш аныяк паңияларының төлээлери бистер вдыктыг. Төрээн чурттуң камгалалы дээш, чаңгыс иешки төлдери дег, быжыг оң-найырааптыг, күзел-соруктуг өөренип, шериг хүлээлгевис эрттирип тур бис. Тодаргайзаарга, орустар, казактар, бедорустар, башкирлер, хакастар, тывалар.— шупту он бир аңгы паанаанның төлээлери бис.

Чайгы өөредилгелериниң каш айлары эскерт чок эрте бергеп. Чүге эскерт чок деп? Чылыг, чымчак шаг амыдыг бойдуска эргим, күзенчиг, магалыг, таваанчыг. Ам класстарга кижээдер эртерге, шолче үнүп, өөредилгени аңаа практикага көрүп, «тулчуушкуннарга» кирижип түрээрлер. Тергиин өөредилгиг кезек деп хүндүлүг атты салбас дээш кижи бүрүзү шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, кезээниң күш-ажылчы чедиишкинниге чоргаарланыын чоруурлар.

Ротаның солдаттары шупту комсомолчулар, тускай мергежилги — чадаг шеригниң дайынчы машиназының командылакчызы болуур. Роталар аразының социалистиг чарыжынга бо рота донтаамал тиилекчи боон келген. Чедиишкинниң үнген дөзү найырал, деминг ишт. Анатолий Монгулдуң биче сеткилдиг, күш-ажылга ынак, өөрүңге үлегерлиг командыр, хакастар, тывалар.— шупту он бир аңгы паанаанның төлээлери бис.

Чайгы өөредилгелериниң каш айлары эскерт чок эрте бергеп. Чүге эскерт чок деп? Чылыг, чымчак шаг амыдыг бойдуска эргим, күзенчиг, магалыг, таваанчыг. Ам класстарга кижээдер эртерге, шолче үнүп, өөредилгени аңаа практикага көрүп, «тулчуушкуннарга» кирижип түрээрлер. Тергиин өөредилгиг кезек деп хүндүлүг атты салбас дээш кижи бүрүзү шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, кезээниң күш-ажылчы чедиишкинниге чоргаарланыын чоруурлар.

Ротаның солдаттары шупту комсомолчулар, тускай мергежилги — чадаг шеригниң дайынчы машиназының командылакчызы болуур. Роталар аразының социалистиг чарыжынга бо рота донтаамал тиилекчи боон келген. Чедиишкинниң үнген дөзү найырал, деминг ишт. Анатолий Монгулдуң биче сеткилдиг, күш-ажылга ынак, өөрүңге үлегерлиг командыр, хакастар, тывалар.— шупту он бир аңгы паанаанның төлээлери бис.

Чайгы өөредилгелериниң каш айлары эскерт чок эрте бергеп. Чүге эскерт чок деп? Чылыг, чымчак шаг амыдыг бойдуска эргим, күзенчиг, магалыг, таваанчыг. Ам класстарга кижээдер эртерге, шолче үнүп, өөредилгени аңаа практикага көрүп, «тулчуушкуннарга» кирижип түрээрлер. Тергиин өөредилгиг кезек деп хүндүлүг

Ядролуг халаптың кыжаанын улустарга таварыштырып турар империалламин, оон шиитинде АКШ-тың агрессиң политиказынга боонсеңгери эдерее будуреринге удур, тайбың дээш коммунистериниң чайгылыш чок демисели делегейниң коммунистер шимчошкининиң улам ынайгы сырай каттыжышкынының болгаш атаалдарның өзулдезинге өөдүр улуг каттыштырыкчы эвээн, күүзүлүг фактору болуур» — деп, СӘКП ТК-ның Чигииве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуның Даргазы эп. Л. И. Брежнев партияның XXVI съездиниң чугаалаан болгай.

Шынаалда, бистиң Төрээн чуртувус — ССРЭ болгаш тайбычыга шиитпирлеп кижи төрелгетен тайбың дээш демисежин турда, АКШ-тың президенттээн Рейган нейтроннуг чепсектиг эдерее будуруп үндүрер деп катнаа айтымнын берген.

1945 чылда Хиросима биле Нагасаки дээр япон хоорайларже американ чагырыкчылар атомнуг бомба октап, делегейге ядролуг халапбиле кыжанган болгай. Ук эрткен түдүм империалламниң кара сагыштыг улам хөрлээлеп орар. Капитолий төвиниң кырында Ак Бажыңның нейтроннуг чепсекти будуруп үндүрер дээш шиитпирлери чаа дайынга белеткел эвес бе. Биологтуг чепсекке немей нейтроннуг чепсекти будуруп эгелээни делегейге эң айыылдыг.

Үжен чылдар дургузунда школага башкылап, чаштарның аас-кежиин дээш ажылдап, чурттап келген хөй уругнуң адазы кижи болгаш делегейниң тайбызына ынакшылдыг бүгү чонунуң «Нейтроннуг чепсек соңезин!» дээн чилиг үнүнге үнүм кадып, делегейге бажыг тайбың дээш демиселге бүрүн киржирим хүлээнип тур мен.

О. КОРОДА, башкы.

Тоолы район.

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

СИБИРЬ ЧЕРДЕ

ШЫҢГЫЫ ШЫЛГААДА

Красноярскиде кылган «Сибиряк» комбайнның чаа модели шенелдеги эртер. Чоокку келир үеде Сибирьниң бүгү тараа шөлдеринге ажылдаар машиналарын бүдүргеги көрдүрген хуусаадан бир чыл бурунгаар шингээттинген.

Тараа ажаар комбайннар кылыр каттыжышкынның бүдүргеи машиналары оон-биле дөмей мурнундагы модельден бүдүрүккүлүү бедик, кезектерин, белдирлерин чедимчелиг тудуштурган.

Каттыжышкынның коллективи бо харысалгалыг ажылга шынгыы белеткенген. 440 тараажылар бүдүрүлгенинң бодунга чаа комбайнга ажылдазрынның шынзылгазын алганнар. Оларның өөредилгеэин бүдүрүлгеде тургустуган тускай штаб удуртуп турар. Маңаа дыка хөй көдээ инженерлер, механиктер, септекчиселсарь билиин бедиткен. Крайның кол тараалап районнарында чаа машиналарның техниктиг хандырылгазының системазын организастаан.

В. ВАСИЛЬЕВ.

ТАРАА ЧИДИРИИН УЗУТКААН

Тараа чидириин болдурбас сорулганы Томск областың чер-чер Советтериниң депутаттары мурнуяда салган. Олар дүжүт ажаалдазы эгелей берген. 100 хире ажылагыйларда тараа ажаалдазының шынар көрүлдезин организастааннар. Депутаттар парлалга ажылдакчыларыбиле катай дүжүт техниказының болгаш тараа шыгжаар черлериниң белеткелинде, оон сөөртүлгезинде четпестерни илереткеннер. Тараа чидиригдериниң чылдагааннары илереттингеп болгаш узуткаттынган.

Көрүлде үезинде «Комсомолчуң», «Таежный», «Ильичиниң чагыглары» совхозтарның дүржүлгазын өөренгеш тараткан.

А. РУССКИЙ.

АРЫ ЧИГИРИНИҢ КОНВЕЙЕРИ

Ары чигири бүдүрер конвейер Курган областа ажылдап эгелээн. «Ново-Березовск» совхозта ары чигири арыглап, савалаар автоматтыг бирги цехти ажыглалда киирген.

Зауральниң арыжылары бо адырны бүдүрүлгеге үндезилээринче шилчээннер. Бичии хемчээлдиг ары азыраар черлериниң орунунга бүдүн чартык муң хире ары өг-булелерин каттыштырган, оруглалыг улуг каттыжышкынарны тургузуп турар. Ыядыг каттыжышкын күш-ажылды механизастаарынга, зоотехниктиг хандырылганы экижедиринге, эртемденнериин сүмелерин ажыглаарынга таарымчалыг болган.

Арылар чер ажылдакчыларының идепкейлиг дузалакчылары деп үвени практика бадыткаан. Ары ажыл-агыйлыг черлерде доянык, дюцерна, клевер болгаш өске-даа мал чеми культураларының дүжүдү каш катап бедик болур.

Областың ары ажыл-агыйлары чигар дүжүдүнүң ажаалдазын доозуп турар. Бо чайның агаар-бойдузу таарымча чок болган-даа болаа, 150 тонна бараанның ары чигири ажаап алырын шинитпирлээн.

О. ЧЕРЕПАНОВ.

ТАЙГАНЫ ЭРТТИР ХОВУЛАРЖЕ

Новосибирскиниң ботаник-терииң оруу тайгаларны өттүр куруг ховуже киргеп. Алтай дагларында 2600 метр бединге даштар аразындан үнген сарыг чечектиг экспедиция сезонунуң эң-не үнелиг тыкызы деп эртемденнер үнелээн.

Моон мурнунда эртемге билдинмес турган бо үнүш Академгородокта даг үнүштериниң 15 муң хевирлери бар Сибирьниң Төп ботаника салдының гербарийинге немелде болур.

Ботаника картазында амдаа эки шинчилеттинмээн, чедери берге районнар бо удаада шинчилеттинген. Чүй хемниң чурумалдарлыг базынга, Чихачев бедигзокчиниң эдектеринге олар четпеп. Ол черлерден эвээш, чидин турар үнүштерни, олардың үрезинерни экелген. Бистин чурттуң ботаника сөдтарынга олар өзер, даштыкы чурттарның үнүш коллекциязынга немеппир.

В. ЕЛЬМАКОВ, СЭТА-ның корр.

АЭРОФЛОТ, РЕЙС ДУГААРЫ БИР

Аэрофлотта— муң-муң рейстер бар. Чуртта эң-не узун орукту агаар-биле эртип турар кижилерге хүндүткел кылдыр Москва — Владивосток маршрудунга бир дөн дугаарлыг рейстиң кажан кезээде бергеп чадавас боор.

Ол бир дугаар рейс-биле бистер Ыранкы Төөн чүүге база ужудуп турар бис.

С. Ильюшинниң конструктор бюрозунга чогаадып кылган ИЛ-62 деп лайнер 1966 чылдың июль 14-те Москваның Домодедово аэропортунга кеступ келген. Ол самолёт ам он беш чай дургузунда бо маршрут-биле ужуп турар.

Бистиң ИЛивистиң командири Владимир Терехов 43 харлыг. 15 муң шакта ужудуп келген. Чүгле Москвадан Владивостокка чедир база оон дедир чанарда 600 ажыг рейстерни кылган.

— Бо сес муң километр орукту ынаа чаңгыс-даа катап чорбаан ужудукчу эртип шыдаар бе?— деп, Уралдың кырынга ужудуп чоруп орувуста, командир пассажирлер салонунче үнүп келгенде оон айтырган мен.

— Шыдаар боор. Бо орук кедергей узун-даа болза, ону техника-биле дерээни тергиин өөн. Ужудуп-ла чоруксаазы кээр. Бичии уругну холундан четкеп ышкаш кылдыр, чер сеин шак ынчаар бүгү чуртту таварты эрттирге боор. Аэродромнарның диспетчерлеря ботботтарынче овазарымчалыг дамчыдар. Бүгү үвеин шупту-зун чугаалап бээрлер, харыпдаа сөөк сагыш-сеткилинин безин соңуургай нзаптарлар. А хенэнг-ле чүве таварышса, самолёт хондурар шөл кайда мөнөп турарын дораан-на айтып бээрлер.

— А ындыг таварылга болган бе?

— Чок. Бо орукту ажыткаңындан бээр чаңгыс-даа озалдап болбаан, бо оруктап он-он чылдар дургузунда янзы-бүрү машиналар ужуп турган. Тайылбыр хөрек бе?

— Херек. Чеднашкин кажан-даа чылдагаанныг болур болгай.

— Кижилер-дир. Чүгле дүш болурунуң теориязын ёзугаар частырыг болуп болур кылдыр, шак ындыг практиканы бистиң ужудукчуларывыс дээрге эрттирерлер. Чээрби ийи чыл мурнунда Сибирьге ужудуп, тайгаларда суурларга почта, сүттүг бидоннар чедирип, бир шынаалап өске шынааже геологтар дажыглап турган мен. 180 кижиниң амытының сеңээ бүзүреп хүлээдиринің мурнунда, та чеже шылгалда эртер, та чеже чүве билип алыр, ынча хөй чүве чаңгыс башка та канчап сынар түве ыйнаан, кижи аңаа пат кайгаар түве боор.

Командир улуг тынды, чурттап эрткен түүлдерин сагындыр. Чер биске, адыштa түүн дө кеступ келген. Ынчалдыпа Пётр Марченкога демги ко-взор долгандыр ак туман дора-ында чораан ышкаш болуп турар.

Мурнувуста самолёт ходургар шөл. Беш түс, үш метр. Чүгле түс чөрүк артканда, кежеге хемнер ажытына хона бээр.

Аар машина Ыналак аэропортунда самолёт үстээ шолге тергиин эки хоцуткан.

— Хажыыдында ол хире хат хадың турда безин говчуг эки ажылдан чордун. Пётя—дёп, командир чугаалады.

...Ужудушкунуң мутуг сес шагы эрткен, бүгү чурт база соовуста артнан. Оожум океанның хадынга шингейнин турган орус хадыныларга бедикте мээг хүннүң хереди чайнай берген. Бо хүннү-даа, бо хүндүсту-даа ам Москва чүгле маңаа турар. Олар ында ам-даа четпээн болгай.

Ынчангаш, бо эриктер мээң чуртумнуң төнчүүү эвес, а чогум-на эрээн-дир.

Юрий ТЕПЛЯКОВ. («Московские новости» — ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

КНО: ажылын эгелээр

КНО-нуң Кол Ассамблеязының ээлчеглиг XXXVI сессиязы бодунуң ажылын сентябрь он беште Нью-Йоркка эгелээр. 150 ажыг чурттуң төлээлекчилери эң чоокку үш айларның дургузунда хүн чурумунуң 126 айтырыгларын көөр, оларда амгы үениң делегей политиказының дыка хөй чугула айтырыглары хаара тутгынган.

Делегейниң ол эң улуг төлээлелгелиг шуулганының ажылы бо чылын АКШ-тың агрессчи бөлүктери баштаан реаксылыг империалистиг күштериниң уржуу-биле делегей байдалының чидиглениишкинниңиң үезинде эртер. «Совет шериг кыжаныы» дээр нугулчу чулчуруушкунун үрдүдүрбүшаан, вашингтончу стратегтер бүгү делегейниң антисоциалистиг эвилелдежилгези дижир чүвени бодунуң башталгазы-биле тургузарын кызыдып, боо-чепсекти эндере бүдүрериниче калчаалыг күткүп турар. АКШ-тың империалистери оон-биле кады национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни базарда, делегей жандармының ролүн бодунга эгидип алырын база күзеп турар.

Ол байдалдарда Кол Ассамблеяның ам болур сессиязы, бир талазында, Пекин политиказының улам сырый демнежин турары империализм шугумунуң болгаш база өске талазында, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чайгылыш чок тодаргай угланыышкынының, тайбыңны быжыглаарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынче, кризистиг байдалдарны чугаалажышкынар столунга таарыштыр чаптуг шинитпирлээринче угланган угланыышкынның политиктиг шынгыы, сегиржип алышкынының чери болур.

Ынчангаш, Кол Ассамблеяның мурнунда онаа харысалгалыг, КНО-нуң Уставын ёзугаар алырга, оон ажылчорудулгазында кол сорулгалар, а илавылаарга — тайбынны быжыглаарынга болгаш улустар аразының айтырыгларын тайбың чепсектербиле — чугаалажышкыннар аргазы-биле шинитпирлээрингe идиг бээр сорулгалар туруп турар.

Мооң мурнундагы-даа сессиялэрга шыкаш, ол сорулгаларны шинитпирлээр дээш дёмиселди Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары баштаар. КНО-га оларның ажыл-чорудулгазы идегелдиг угланыышкынга—80 чылдарга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдан кылганы Тайбыңның программазынга ооргалаттынар. Бүгү-нинти хүлээп көрүүшкүн ёзугаар алырга, ол программа амгы үениң делегей амыдыралының болушкуннар хөгжүлдезинге буянныг салдарлыг эң чугула фактору апарган. Совет инициативаларның чаа комплекизи Кол Ассамблеяның бо сессиязының ажылының кол тематиказын тодарадыр, чүге дээрге ол саналдар Чер кырында чүс-чүс миллион кижилерниң эргелерин, харын хамыктың мурнунда кижи бүрүзүнүң эң бирги эргезин—боттуу-биле хандырарынче угланган.

Мөңгеттинген ядролуг чепсектиң ажаок улуг курлавырлары кижи төрелгетпинң кырында каргыштыг кара булуттар кылдыр диргелип келген. Черниң чурттакчы бүрүзүнге — чажыдан кырганыңга чедир — ортумаа-биле 15 тонна частыр чепсектер оваажырын эртемденнер санап көргеп. Президент Рейганның америк администрациязынга ол безин эвээш бозган Стратегтиг боо-чепсектерниң кызыгаарлаар дугайында чугаалажышкынынарны будуддурбушаан, нейтроннуг бомбаны бүдүрер дугайында чоңгээлиг шинитпирни ол хүлээп алган болгаш ортумак ыраккылдың чаа америк ядролуг ракеталарын Барыын Европаның чурттарынга күжениишкиниг сыгап турар.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң агрессчи планнарын амыдыралга боттандырары Барыын Европага бот-алдуртунулгеже чалаашкыл-биле бир дөмей болур. Ол байдалдарда КНО-нуң хүдээлгези — ядролуг дайынны болдурбас дээш боо-чепсекти улам эндере бүдүрерин шеглээр, нейтроннуг чепсекти хоруурунуң сонгаарладын болбас хемчеглерин алыр дээш бүгү-ле чүүлдерин ыылыры болур. Тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктары боо-чепсекти эндере бүдүрерин хөй-нинтиниң тураскаатказын байырлыг хуралы Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидел Кастронуң даргалаашкыны-биле куба пайысылга болган.

Бо шимчээшкин социалистиг чурттар-биле болгаш дайынга удур шимчээшкин-биле кады тайбың дээш, дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырар болгаш кады ажылдажылга дээш демисежин турар салдарлыг күш болу берген деп, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Карлос Рафаэль Родригес ол хуралга медеглээн.

Империализм биле колониалгам каяа-даа каттышпас чурттарның кол дайыннары бозуп келген болгаш болуп-да турар деп, оратор онзалап демдеглээн. Улустарның хамаарышпас чорууже болгаш бот-эргезинче кадыг-даа кыжаныышкынның болгаш халдаашкынның артынга империализм күштери кезээде туруп келген. Каттышкан Штаттарның детимчээн болгаш өмзэржилгези араб чурттарга хамаарыштыр кем-бүрүүлүг политиканы чорудар арганы Израильге берип, чогум-на харын АКШ расисчи Мурнуу-Африка Республиканың Намибияны дүрүм чокка эжелээрин уламчылаарын база Анголага болгаш Мозамбикке удур агрессчи халдаашкыннарны кылырын болдурбаан аргалыг кылып турар. Вашингтонуң Латин Америкага политиказының империалистиг будуш-шынары реаксылыг ёзу-чурумнарга оон күзелдиг дузаламчыларындан база Кубага, Никарагуага болгаш Гренадага хамаарыштыр өжээнинг үүлгедиишкиниерinden илергейлеттинин тургар.

Төөгүлүг күш болур социализм догуннап турбаан болза, Азия улустарының тиилелгелери чок турган болза, Африкага колониализмни дүмүрбээн турган чүве болза, Латин Америкага болгаш Карибассейнинге ёзулуг национал база демократтыг революциялар болдунар аргазы чок турган ийик деп, оратор онзалап демдеглээн.

Амгы америк администрацияның агрессчи милитарисчи угланыышкынының уламындан амгы үеде делегейде онза дүшкүүрлүг байдал тургустуган деп, Карлос Рафаэль Родригес демдеглээн. Каттышкын Штаттарны дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының чорудулгазын чангыс талалыг чыырып, шериг талазы-биле артык күштерлиг турарын чедип алырының айыылдыг стратегизы-биле чепсеглеши берген. Нейтроннуг бомбаны будуруп эгелээринин дугайын, чаа ядролуг ракеталарны Барыын Европага тургузар болдалының дугайын харын АКШ чырлап, антиимпериалистиг турушту ээлеп алган чурттарга болгаш улустарга удур агрессчи үүлгедиишкиниерин күштелдиргеп.

Каяа-даа каттышпас чурттар ол байдалды тайбыңга база хамаарышпас чорук болгаш бот-эргее дээш улустарның тайбыныы күзээр бүгү күштериниң шинитпирлиг хөделиишкиниерин иегеп турар деп, мергежии чок ажылчыларның национал профэвилелининң чигинде секретары Д. Баспетт медеглээн. Консерваторларның ажылчыннарга удур хөделиишкиниерinge шинитпирлиг ойтур шавыышкыныны бээринче ол дыйгырган.

Профэвилелдерниң дутайында «ногаан дептери» чазактың парлааны-биле холбаштыр ханы сагыш дувураашкының британ ажылчы чоннарының телээлекчилери илергейлээн. Ажылчыннарның болгаш албан хазакчыларның эргелеринче эрге-чагыргаларның халдаашкыныны моон соңгаарга планнарыны ол дептерде айыткан болуп турар. Профэвилелдеринге өлүмнүг согуушкунарны таварыштырарыны чазак бодап турар-дыр деп, ТБК-ниң чигинде чөвүлелиниң кежигүнү У. Кейс демдеглээн. Чазак профэвилел шимчээшкинниге удур дайынны херек кырында эгелээн-дир деп, профэвилел ажылдакчызы айыткан.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Каяа-даа каттышпас чурттар шимчээшкининиң үндезилеттингепинден бээр 20 чылының хөй-нинтиниң тураскаатказын байырлыг хуралы Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидел Кастронуң даргалаашкыны-биле куба пайысылга болган.

Бо шимчээшкин социалистиг чурттар-биле болгаш дайынга удур шимчээшкин-биле кады тайбың дээш, дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырар болгаш кады ажылдажылга дээш демисежин турар салдарлыг күш болу берген деп, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Карлос Рафаэль Родригес ол хуралга медеглээн.

Империализм биле колониалгам каяа-даа каттышпас чурттарның кол дайыннары бозуп келген болгаш болуп-да турар деп, оратор онзалап демдеглээн. Улустарның хамаарышпас чорууже болгаш бот-эргезинче кадыг-даа кыжаныышкынның болгаш халдаашкынның артынга империализм күштери кезээде туруп келген. Каттышкан Штаттарның детимчээн болгаш өмзэржилгези араб чурттарга хамаарыштыр кем-бүрүүлүг политиканы чорудар арганы Израильге берип, чогум-на харын АКШ расисчи Мурнуу-Африка Республиканың Намибияны дүрүм чокка эжелээрин уламчылаарын база Анголага болгаш Мозамбикке удур агрессчи халдаашкыннарны кылырын болдурбаан аргалыг кылып турар. Вашингтонуң Латин Америкага политиказының империалистиг будуш-шынары реаксылыг ёзу-чурумнарга оон күзелдиг дузаламчыларындан база Кубага, Никарагуага болгаш Гренадага хамаарыштыр өжээнинг үүлгедиишкиниерinden илергейлеттинин тургар.

Төөгүлүг күш болур социализм догуннап турбаан болза, Азия улустарының тиилелгелери чок турган болза, Африкага колониализмни дүмүрбээн турган чүве болза, Латин Америкага болгаш Карибассейнинге ёзулуг национал база демократтыг революциялар болдунар аргазы чок турган ийик деп, оратор онзалап демдеглээн.

Амгы америк администрацияның агрессчи милитарисчи угланыышкынының уламындан амгы үеде делегейде онза дүшкүүрлүг байдал тургустуган деп, Карлос Рафаэль Родригес демдеглээн. Каттышкын Штаттарның детимчээн болгаш өмзэржилгези араб чурттарга хамаарыштыр кем-бүрүүлүг политиканы чорудар арганы Израильге берип, чогум-на харын АКШ расисчи Мурнуу-Африка Республиканың Намибияны дүрүм чокка эжелээрин уламчылаарын база Анголага болгаш Мозамбикке удур агрессчи халдаашкыннарны кылырын болдурбаан аргалыг кылып турар. Вашингтонуң Латин Америкага политиказының империалистиг будуш-шынары реаксылыг ёзу-чурумнарга оон күзелдиг дузаламчыларындан база Кубага, Никарагуага болгаш Гренадага хамаарыштыр өжээнинг үүлгедиишкиниерinden илергейлеттинин тургар.

Төөгүлүг күш болур социализм догуннап турбаан болза, Азия улустарының тиилелгелери чок турган болза, Африкага колониализмни дүмүрбээн турган чүве болза, Латин Америкага болгаш Карибассейнинге ёзулуг национал база демократтыг революциялар болдунар аргазы чок турган ийик деп, оратор онзалап демдеглээн.

Амгы америк администрацияның агрессчи милитарисчи угланыышкынының уламындан амгы үеде делегейде онза дүшкүүрлүг байдал тургустуган деп, Карлос Рафаэль Родригес демдеглээн. Каттышкын Штаттарның детимчээн болгаш өмзэржилгези араб чурттарга хамаарыштыр кем-бүрүүлүг политиканы чорудар арганы Израильге берип, чогум-на харын АКШ расисчи Мурнуу-Африка Республиканың Намибияны дүрүм чокка эжелээрин уламчылаарын база Анголага болгаш Мозамбикке удур агрессчи халдаашкыннарны кылырын болдурбаан аргалыг кылып турар. Вашингтонуң Латин Америкага политиказының империалистиг будуш-шынары реаксылыг ёзу-чурумнарга оон күзелдиг дузаламчыларындан база Кубага, Никарагуага болгаш Гренадага хамаарыштыр өжээнинг үүлгедиишкиниерinden илергейлеттинин тургар.

Төөгүлүг күш болур социализм догуннап турбаан болза, Азия улустарының тиилелгелери чок турган болза, Африкага колониализмни дүмүрбээн турган чүве болза, Латин Америкага болгаш Карибассейнинге ёзулуг национал база демократтыг революциялар болдунар аргазы чок турган ийик деп, оратор онзалап демдеглээн.

ТК-ның пленуму

БРАЗИЛИА. (СЭТА). Бразилияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму Сан-Паулуга болгаш. Оон киржикчилери делегей байдалын болгаш чуртта амгы байдалды чугаалажын кергенин «Воз да уйидадя» солун дыннаткан.

Р. Рейганның администрациязының дайынзырак болгаш аймылдыг политиказының түүнелинде делегейниң байдалы дүшкүүрлүг болуп чидиглеигенин пленумга хүлээп алган резолюцияда демдеглээн.

Америк империализмиин улам калбарткаңы чепсеглениишкиниерin эндере бүдүрүп турары «соок дайынныы» бак сураггаан үеинче делегейни дедир эргилдирер сорулгалыг болуп турар. Бир эвес ол политиканга шынгыы ойтур шавыышкынны таварыштырбас болза, ындыг политика делегейниң термоядролуг дайынга чедирер аңаар деп Бразилияның Компартиязының ТК-зының пленумунуң документиизинде айыткан.

Бодунуң дайынзырак болгаш милитаристиг политиказының шугумунче Бразилияны киирерин Вашингтон оралдажып, каяа-даа каттышпас чурттар-биле болгаш социалистиг күрүнелер-биле оон чоокшулажырын мооядактаар бодап турар деп резолюцияда демдеглээн.

Бразилияда байдалды БКП ТК-ның пленуму аналазтеп көрген болгаш чагырыкчы ашылар социал-экономиктиг бергелерни ажылчы чоннарының эктинче чүүй каап турарын айыткан. Чуртту демократтыг чаартылгаларның чорудулгазын хайыладыр деэш шинитпирлиг демисежинче БКП ТК-ның пленуму ажылчы чоннарны кыйгырган.

Амгы америк администрацияның агрессчи милитарисчи угланыышкынының уламындан амгы үеде делегейде онза дүшкүүрлүг байдал тургустуган деп, Карлос Рафаэль Родригес демдеглээн. Каттышкын Штаттарның детимчээн болгаш өмзэржилгези араб чурттарга хамаарыштыр кем-бүрүүлүг политиканы чорудар арганы Израильге берип, чогум-на харын АКШ расисчи Мурнуу-Африка Республиканың Намибияны дүрүм чокка эжелээрин уламчылаарын база Анголага болгаш Мозамбикке удур агрессчи халдаашкыннарны кылырын болдурбаан аргалыг кылып турар. Вашингтонуң Латин Америкага политиказының империалистиг будуш-шынары реаксылыг ёзу-чурумнарга оон күзелдиг дузаламчыларындан база Кубага, Никарагуага болгаш Гренадага хамаарыштыр өжээнинг үүлгедиишкиниерinden илергейлеттинин тургар.

Төөгүлүг күш болур социализм догуннап турбаан болза, Азия улустарының тиилелгелери чок турган болза, Африкага колониализмни дүмүрбээн турган чүве болза, Латин Америкага болгаш Карибассейнинге ёзулуг национал база демократтыг революциялар болдунар аргазы чок турган ийик деп, оратор онзалап демдеглээн.

Амгы америк администрацияның агрессчи милитарисчи угланыышкынының уламындан амгы үеде делегейде онза дүшкүүрлүг байдал тургустуган деп, Карлос Рафаэль Родригес демдеглээн. Каттышкын Штаттарның детимчээн болгаш өмзэржилгези араб чурттарга хамаарыштыр кем-бүрүүлүг политиканы чорудар арганы Израильге берип, чогум-на харын АКШ расисчи Мурнуу-Африка Республиканың Намибияны дүрүм чокка эжелээрин уламчылаарын база Анголага болгаш Мозамбикке удур агрессчи халдаашкыннарны кылырын болдурбаан аргалыг кылып турар. Вашингтонуң Латин Америкага политиказының империалистиг будуш-шынары реаксылыг ёзу-чурумнарга оон күзелдиг дузаламчыларындан база Кубага, Никарагуага болгаш Гренадага хамаарыштыр өжээнинг үүлгедиишкиниерinden илергейлеттинин тургар.

Төөгүлүг күш болур социализм догуннап турбаан болза, Азия улустарының тиилелгелери чок турган болза, Африкага колониализмни дүмүрбээн турган чүве болза, Латин Америкага болгаш Карибассейнинге ёзулуг национал база демократтыг революциялар болдунар аргазы чок турган ийик деп, оратор онзалап демдеглээн.

Амгы америк администрацияның агрессчи милитарисчи угланыышкынының уламындан амгы үеде делегейде онза дүшкүүрлүг байдал тургустуган деп, Карлос Рафаэль Родригес демдеглээн. Каттышкын Штаттарның детимчээн болгаш өмзэржилгези араб чурттарга хамаарыштыр кем-бүрүүлүг политиканы чорудар арганы Израильге берип, чогум-на харын АКШ расисчи Мурнуу-Африка Республиканың Намибияны дүрүм чокка эжелээрин уламчылаарын база Анголага болгаш Мозамбикке удур агрессчи халдаашкыннарны кылырын болдурбаан аргалыг кылып турар. Вашингтонуң Латин Америкага политиказының империалистиг будуш-шынары реаксылыг ёзу-чурумнарга оон күзелдиг дузаламчыларындан база Кубага, Никарагуага болгаш Гренадага хамаарыштыр өжээнинг үүлгедиишкиниерinden илергейлеттинин тургар.

Төөгүлүг күш болур социализм догуннап турбаан болза, Азия улустарының тиилелгелери чок турган болза, Африкага колониализмни дүмүрбээн турган чүве болза, Латин Америкага болгаш Карибассейнинге ёзулуг национал база демократтыг революциялар болдунар аргазы чок турган ийик деп, оратор онзалап демдеглээн.

АНТИСОЦИАЛИСТИГ БӨЛҮГЛЕЖИИШКИН

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарностиниң» съездизиниң ажылының баштайгы үе-чадазы доозулган дугайын ында чарлаан, ол организацияның дерзин бөлүктери ону антисоциалистиг болгаш антисоветчи калчаараашкынның чыыжы болдурган. Чугаалар болгаш съездиге хүлээп алдынган документилер Гданьск белүглежиишкиниң организакчыларының болгаш сорук киирикчилериниң алыс сорулгаларынга чиглиишкиннерин болдурбайн турар. Чогум үтказы-биле алырга, бо съезд ПКАП-ка болгаш ПУР-ның чазаайга удур ажык демисед болган, оон-биле кады чуртта эрге-чагырга дээш ол демиселиниге «Солидарность» ёбүү-ле чедиягыр ...арга-чепсектерин» ажыглаар бодалдыы мөгеглеттинген.

«Чөй Европаның улустарынга кыйгырыг» дээр, а херек кырында социалистиг тургузуг-биле демисежинче Гданьскиге хүлээп алдынган «кыйгырыг» социалистиг чурттарга хамаарыштыр ажык ёйлүү-чөнгээлиг, калчаалыг чүүл болуп турар. Польша чөрээ социализмге удур демиселиниң хемчээлдерин кызыы кылдыр көрө берген «Солидарностиниң» харгавчылары, шак ындыг бодалдыг бүгү-ле кижилер өскелерини хөректерин холгаралзаарының ындыг хемчээн алганы ол. Кижи дүрүзүи оскунган политиканнар империалистиг коралакчы төптерге баран болурун күзээш, Польшаның кожазында чурттарда социалистиг тургузугларга салдарын чедирерин бодай берген. Профэвилел каналдарын ажыглап тургаш, ПУР-биле эвилелчи чурттарда социализмниң бурунгаар депшилгелиг шимчээшкиниге каража чедирип болур-дур деэр бодал олзурин барыын талакы ээлериге мшкаш, оларның сагыжынга база кирип келгени ол чүвең иргий.

Ол кыйгырыг чогум кымның өмүнээзинден хүлээп алдынган ирги? Гданьскиге «профэвилел съездизи» кылдыр адаптынган антисоциалистиг белүглежиишкий чогум үтказы-биле алырга, «Солидарностиниң» аппарадының штаттыг ажылдакчыларының, «Хамаарышпас Польшаның конфедерациязы» дижир Кос-кор дээр контрреволюстуг, антисоциалистиг белүглежиишкиннер телээлекчилериниң чыыжы болган. Аразында империалистиг чажыт албан чөрлериниң, Польшада социализмни, улусчу эрге-чагырганы көөр хөөн чок ындыг бүгү-ле кижилериниң киргеп чүзүм-базының өнериниң контрреволюстучуларының будуш каттыжышкыны чүвениң үзүрүи польша социалистиг күрүнениң үндезинниерин туруларуп бакшыралырыныче. ПУР-ның делегей эвилелдерин үрээринче, кедизинде баргаш, Польшага буржуаз хорум-чурумнарны кагап тургузарыныче ажаар чыдар. Ол чүдек-бужар «кыйгырыг» чогум-на хөрөн оларның Польшаның ажылчы ангызын яңы-дүнма ёзузу, эрге-ажыктарының чангыс ээн, социалистиг сорулгаларның киитилешкек чоруу кезээде холбаштырып келген болгаш «чоннуң өнүүктериниң» хевин кеткен реаксылыг идегеттериниң хаңдыг-даа оралдажышкыннарны ол хэрилзаалаарыны үреп шыдаар шинек чок.

База бир өске чүве бодунче киччээнгейин ээлдирип турар. Чуртта байдалды чогумчудар талазы-биле ПКАП-тың болгаш чазактың хемчеглерinче съездиге шынгыы халдаашкыннар болган. Ол дээргилер айтырыгны мынчалдыр тургускан: эрге-чагыргалар бир-ле болза, «Солидарностиниң» негелдеерин хүлээп алзын, чокла болза, удурланыштыр туржур. Ийнги чергенин негелдеринин дугайында чугаа чорбайн турар. «Солидарность» чуртта социалистиг өнүүнү чок кылмынче болгаш ажыт-ажыйны чорударының хүүда капиталистиг системазын катап тургузарынга таварышкан ратчыдарын үргүлчүлээри — ол кризистен уштунарының аргазы-дыр.

БКП-ниң ажыл-чорудулгазы ажык болдурар дээш, профэвилелиниң чангыс ээнн бижыглаар болгаш 1982 чылда бүгү-нинти сонгулдаларны чорудар дээш Бразилияның коммунистери моон сонгаардаа демисежир аппарын БКП ТК-ның пленумунуң киржакчилери медеглээн.

Серемчилелди бедидеринче, эрткен үениң халапчыг үе-чадаларынче чуртту дедир киирерни болдурбазынче, демократтыг чаартылгаларның чорудулгазын хайыладыр деэш шинитпирлиг демисежинче БКП ТК-ның пленуму ажылчы чоннарны кыйгырган.

КОНГРЕСС СЪЕЗДИЗИ

БЛЭКПУЛ. (СЭТА). Берге демиселиниң үезинде чедип алган профэвилел эргелерин болгаш хосталгаларын намгаларынга Великобританияның ажылчын ажызы бүрүн шинитпирлиг. Тредюнионларның британ конгрезининиң (ТБК) чыл бүрүде болур 113-ку съездизиниң делегаттары ол дугайын медеглээн. Профэвилелдерин кошкадырын, күш-ажыл кижилериниң эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле оларның аргаларын узуткаарын орадашкан М. Тэтчериниң консерваттыг чазаанын адрезинге килеңзэшкиниг шугумчүдел шуулганның индиринден дынналып турган. Ажыл соксадыышкының шимчээшкинин чорудар профэвилелдериниң эргелерин кызыгаарлаан консерваторларның чазаанын хүлээп алган дерзин хоойлузун съездиниң делегаттары шынгы буруу шапкан.

Ол хоойлуну консерваторлар политиктиг чепсек кылдыр профэвилелдеринге болгаш чурттуң бүгү ажылчын аңгызынга удур калбаа-биле ажыглап турар деп, мергежии чок ажылчынарның национал профэвилелининң чигинде секретары Д. Баспетт медеглээн. Консерваторларның ажылчыннарга удур хөделиишкиниерinge шинитпирлиг ойтур шавыышкыныны бээринче ол дыйгырган.

Профэвилелдерниң дутайында «ногаан дептери» чазактың парлааны-биле холбаштыр ханы сагыш дувураашкының британ ажылчы чоннарының телээлекчилери илергейлээн. Ажылчыннарның болгаш албан хазакчыларның эргелеринче эрге-чагыргаларның халдаашкынының моон соңгаарга планнарыны ол дептерде айыткан болуп турар. Профэвилелдеринге өлүмнүг согуушкунарны таварыштырарыны чазак бодап турар-дыр деп, ТБК-ниң чигинде чөвүлелиниң кежигүнү У. Кейс демдеглээн. Чазак профэвилел шимчээшкинниге удур дайынны херек кырында эгелээн-дир деп, профэвилел ажылдакчызы айыткан.

Фотоатлас ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХООРАЙЛАРЫ

Антананариву — Малагаскар Демократтыг Республиканың найысылалы. АДН—СЭТА-ның фотозу.

НАЙЫСЫЛААЛ МОСКВАВЫСТА

Чүгүрүүстүң чүрээ Москва хоорайның пызы-бүрү дээди өөредилге черлериниң чүс ажыг оолдар, кыстар өөренип, келир үеним мергежилдиг специалистиери болурунга белеткенип турарлар. Бистин аңаан Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйында кол адырга—кедэ ажыл-агый. Ынчангаш Москваның кедэ ажыл-агыйның Тимирязев аттыг база Скрябин аттыг ветеринария академияларында эң хөй тыва студентилер чыылган. Найысылаадың Тимирязев районунда үш дээди өөредилге черни — кедэ ажыл-агый академиязы, кедэ ажыл-агыйның Горчния аттыг инженерлер институту база мээң өөренип турарым гидромелиорация институту бар, ында хөй студентилер өөренип турар бис.

Инженерлер институтун чамдыкта аравыста могелер институту-даа дээр болгай бис. Чүге дээрге ында өөренип турар тыва оолдар самбо, хостуг хүреш, дзю-до хүрештерге эң идепкейлиг киржип турарлар. Эки чаңчыл уламчылаар, моон соңгаар-даа читпес боор деп идегээр бис. Мөгелер В. Нурсат, С. Монгуш олар кыпкан адаглаш өжүрбейн, улам чүш-күрер доорлуг бүзүрээр бис.

Мен гидромелиорацил институтунуң йнгги курузунда өөренип турар мен. Кызыл хоорайга стол теннизинге чемпионнап турган Александр Маадыр-биле чаңгыс белүткеже ядып бис. Оон-биле белеткел салбырындан-на кады өөренип тур бис. Институтту доозупкаш, төрээн Тывавыстың иезэ ажыл-агыйынга эвээшбиче-даа улуг-хуувусту киирер бис. Амдыында өөредилге чорун турар. Лекциялар дыннап, конспектилер бижип, семинарларга, лабораториут ажылдарга белеткенип, зачёттар, экзаменнер дужаап турар бис.

Бистин институтта Саша-биле мендеп ангыда, «Ак-Туруг» совхозтуң стипендиады Дмитрий Ыламчап, Тандының Тока аттыг совхозтан Анатолий Саныы-Хөө, Бай-Тайгадан Александра Чыргылан, Барыын-Хемчиктен Лаура Кестикей олар база өөренип турар.

Кожавыста кедэ ажыл-агый академиязында 20 ажыг тыва студент бар. Олардан ам келир чылын үш кижи доозуп үнер. Амгы үеде олар-күрүне практиказын эрттирип турарлар. Бай-Тайгадан Петр Иргит агроном болур, Эрзиден Алевтина Чамзырай, Кызыл райондан Августина Уржанай экономистер болуп, төрээн Тывазынче чаптарлар.

Октябрьның бир дыштаныр хүнүнде чылдың-на Тывадан барган студентилер ужуражылга кежээнии организастап эрттирери биске чаңчыл апарган. Удавас доозуп үнер доозукчулар бирги курсчуларга байыр чедирип, чагыг сөзүн бээрлер.

Бистин республиканың кедэ ажыл-агыйының бир кол адыры мал ажылы болганда ана хамаарышкан мергежилдерге хөй санныг кадрларны белеткээр болза эки деп бодаар мен. Ветеринарин академиязынче чылда түүле чаңгыс кижи өөренип кирип турар. Кедэ ажыл-агый академиязының зооинженер факультединге өөренип кыдыр сүдентилерден чоруларын республиканың чогуур органнары өөренип көөр болза эки болгу дег.

Школа дооскан соонда ол-бо өөредилге черлеринче өөренип кирбейн барганнар, белеткел салбырларына кирип алгаш, күзүнүн чедип ап болур арга база бар.

Кала-даа өөренир болза, бызыг сагыпта чүрүмүнү, кызымак чүткүлдүг болбас болза, херек бүтпес дээрин билдингир. Ынчангаш Москвада өөренип турар студентилер бистер чаа өөредилге чылында эки өөренип, эң-пабыралдыг болуп, бистиң өөренип чоруткан республикавыстың адыш сыкпас бис.

Умней БАРА-САЛ,
Москваның гидромелиорация институтунуң студенти.

Культура болгаш амыдырал

ЧАА МУЗЕЙ

Москваның төвүнде сураглыг орус архитектор Михаил Казаковтуң XVIII-XIX чүс чылдарда тутқан бажыңнарының йрразининң журнуу талазында «Шимелде, чонкуң ураң чүүлүнүң Бүгү-эвилел музейи» деп сиилбип бижээн адрес чоокта коступ келген. Ол дээрге бистиң чүртүүстә мындыг баштайгы музей-дир. Оон деглеп галдарында чонкуң эрте-бурунгу ураң чүүлүкүн ховар чогаалдарын, амгы үениң мастерлериниң 2500 ажыг ажылдарын деглээн. Ам түрегде 14 залды ажыткан. Музейниң директору Антонина Степанова музейниң келир үеизиниң дугайында мынчаар чугаалаан:

— Деглеглээ залдары ам-даа төй болур, ам олардың эдс кылыышкыны чорун турар. Бистиң фондуустә он мүң ажыг чогаал бар. Оны бүске РСФСР-ниң Чүрүкчулар эвилели, РСФСР-ниң Культура министерстводу база Төвүг музейи дамчыдып берген. Бистиң келир үевис деглеп, сорулгаларывыс улуг.

Бирги сорулга — чылда Россияның ең-не ырак булуңнарынче экспедициялар чорудуп, чон арагындан мастерлерни илередип, олардың ажылдарын дилеп, садып алыр. Улустуң бот-тывынгыр ураң чүүлүнүң шимелде-каасталга, чогаалының бүгү деглеглеринге киржир.

Ийиги сорулга — музейни пропагандалаары. Экспонаттарның саны квадраар. Москвада доктаамал экспозициядан ажыда көжүк чоруур белүк база чүрүкчулар, мастерлериң үүдә деглеглеерин организастаар. Ол ышкаш эртем ажылдары: чонкуң ураң чүүлүнүң дыка төй айтырыгларының талазы-биле симпозиумнар, конференциялары эрттирер. Музейниң эртем чөвүлелиниң составында чүрүкчулар, социологтар, төвүгүүлер, этнографтар, ураң чүүл талазы-биле эртемденнер киржир. Чүрүкчу, мастер бүргүүнүң донгуу кемдары, ажыл-чорудуулаавының дузаймында медээлерни түскай картотекага, слойдотекага тургузары кардыгнеп.

Залдарның биргезинде —сава салыр керекселер, конгуг чараш, өңүүр белүк чечектиң композициялы чөдиишкинниң шилиттингеп. XVII чүс чылдың ыядыы керекселп ара оңа берген. Дараазында залда— Москва аданың Павлов-Посадтан эккелген аржыыл-дыр. Залдың каас, чаражы ажок, аржылдарның чечектери ялы-бүрү. Шилден кылган керекселп деглээн залда Күрүненің төвүг музейниң коллекциязы бар. Мында улустуң кылган кылыгары, Петр I-ниң үеинде шилдер, амгы үениң мастерлериниң кылыгары деглеттингеп.

Музейге экспонаттарны чүгле күрүне фондуундан, чогаадыкчы эвилелден ап турар эвес, хамаатылар боттарының экспонаттарын чыгаан түскай киидистиг ажыдары кирдүнгеп.

Н. НЕЧЧ. (ПМА).

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга уткуштур

ТӨӨГҮЗҮНДЕН

Ак-көк дээрге куш ышкаш хостуг ужары кижи төрелгетенин тыптып келген үезинден-не күзели чораан. Ол күзелди амыдыралга херек кырында боттавдырар дээш шагтөөгүдеп тура ана хандыкшылдыг кижилер хостуг ужун болур хире чиик аппаратгарны хөйүү-биле тудуп, шепеп, ону чогаадып келген.

«Делегейге сураглыг ат-алдарлыг кижилер Леонардо да Винчи. М. В. Ломоносов. А. Ф. Можайский. Отто Лилеталь, Н. Е. Жуковский болгаш ескелер-даа база ол айтырыгны шиитпирлээрин кызыдып, хостуг ужун чоруй барып болур аппаратгарны чогаадырын оралдажып турганнар.

Куш ышкаш чалгыннарлыг планерлерге ужудуу болурунуң бүгү аргалары барын херек кырында бадыткаанның биргезинге Отто Лилеталь хамаарыштырып турар. Ол 1871 чылдан 1896 чылга чедир барын 25 чылдарның дургузунда куштарның канчаар ужарын хайгаарап.

Ол-ла үеде спорттуң бо хевиринге Томск, Красноярск, Киев болгаш ескө-даа хоорайларга сайгырап, баштайгы базымнарын кылган. Ленинград чүртүү В. Степанов Пятигорск чоогунда Юпа деп даргга 5 шак 36 минута дургузунда соксаал чок ужуткаш, үр ужарының талазы-биле рекордгу тургускан. Ленинградтың дельтапланеристери В. Овсянщиковтуң удуртулгазы-биле Эльбрустуң шыышкы базындан ужудуушкунну 1978 чылда кылган.

Дельтапланеризм спортунуң федерациязын бистин чүртүүскә 1978 чылда тургускан. Оон баштайгы даргазынга Е. И. Елизарову бадылаан. Амгы үеде Совет Эвилелинде 10 мүң ажыг спортчу-дельтапланеристер хөй-хөй спортчу секцияларда болгаш клубтарда хаара туттунган.

Спорттуң бо хевиринге ДОСААФ-тың Төп Комитединиң планын ёзугаар улуг хемчээлдиг маргылдаалар 1981 чылдан эгелээн. Оон эң бир дугаары Тыва АССР-ниң найысылаалыга апрель айда болган. Ол болза спорттуң бо хевиринге Россия Федерациязының Сибирь зоналының чемпионады болган.

В. ЧАДАМБА.

ЧҮРУКТА: дельтапланеризм спортунга бистин чүртке эң баштай болган маргылданың киржикчилери республика найысылаалында В. И. Ленинниң тураскаалыынга чечектерни салып турган үези.

Авторнуң фотозу.

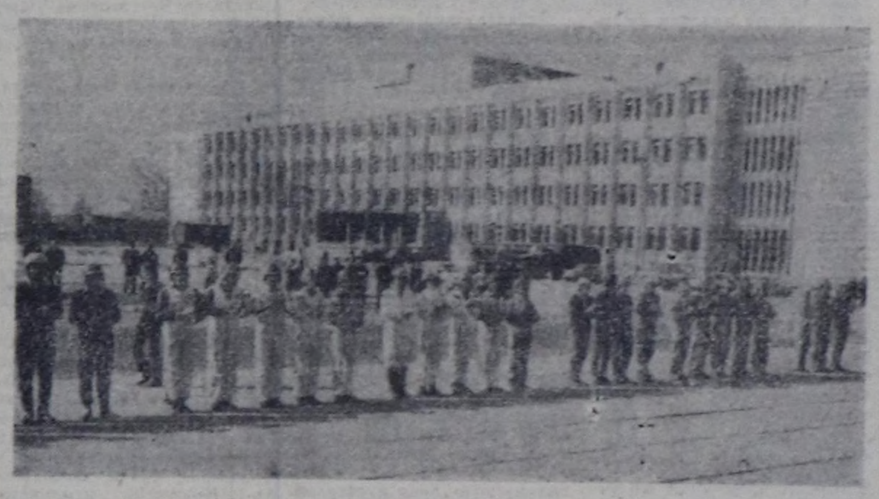

БУЯННЫГ

(Тоол аяны-биле)

Бедик тайгаларның оюмаарыындан, берт каскактар, эзимнерден, мээстер, каштардан эмнин оттарының бүрү, чечээн эрээн эдыр дазылдарын тып, чалып алгаш, оорган кылган эмнера-биле дарыг-човуланга таварышкан улуг, биче кижилерни эмнап, эңиртип чораан кижини чон хүндүткелдии-биле Буянныг деп эргим шола ат биле адап чораан чүве-дир.

Шатның дөрт эргилдезинде оон чүрттээр ормын чадырлар. Ол чадырлар чер болганда эдерик. Шапкын, балыкты хемнер үнарында, шыргай эзимнерде, бедик сыпларда, ыржым хөлдериин кыскыларында болгулаар. Буянныг ыракта, чоокта-даа чадырынга чүрттаан турда, онч улус ынап-ла тып чеде бээр, оон чадырынга чаңгыс-даа хүн кижи келбейн барбас, чонну бодуүне чайгаар тыртып турар сорулгалыг-биле дөмей-де.

Буянныга келген кижилерниң хөрээ кезээде чаңгыс, онза чүгле болур, чүгле аарыг ужурудан кээр. Буянныг кандыг-даа кижилерни эттиг, эвилел, чан-биле эргим чымчак сестер-биле хүлээп алгаш, олардың дилеп, күзелин хандырар кижи чораан.

Бирде катап күскээр. Буянныга хып дээн чалыы оглуң эдертни алган, бай кижи моорлай келгеш, мөгейин мендидээш, чапшаалай аарак дилеп кылган-дыр:

— Аарыг-човулаң-биле ажыттынган, чолдуг эргим Буянныг силерден мен чаңгыс дилеп кылып барааргаш келдим. Ол чедиин чаа харлаап бө дың карактаң чаңгыс оглум хевертен ажыг-чем чивестеп, чугаа-сооду чидип, өөрүшкүлүг чаңы ажуп, уйгу удувас улаараар мындыг апаргандан бээр бир чыл чедип тур. Буянныңар-биле оглумуң бүзүдүн арыдып, эм-таңдан берип, эки сүмеден кадып көрүнер, оглумну эңиртип катгыңарза, хереглээм чүнеерин хевээрин берип, харыларыңга кезээде белеп мен.

Байның оглун тоглаан көрүп олурарга, арны агарып, аныяк бодуүн долу эът-хынны шүглүп калган, оттуг карактары ойгаргылаай берген боон-тур.

Буянныг оолду чаныга олуртуп алгаш, судалык түдүп, чүрээн дыннаалап көрген. Оол канчан ынчап баргының Буянныг дораан билип каапш, оон ачазынче бодамчалыг көргеш, чугаалаан-дыр он:

— Силерниң-биле чоок-кавы чүрттап турар бүгү-де аалдарның оглуңар-биле назылаш кыстарының аттарын мөңгээ шүптүзүн адап көрүцерем. Оон соонда оглуларның аарыының ужуру тыпты бээр хире-дир...

Бай кижи ыяк боданып алгаш, ол чоок-кавыда аалдарның оглу хире назылыг кыстарының аттарын адап эгелеп-тир:

«Дарыймаа-, Барыңмаа, Серенмаа, Севенмаа... Бай кижи ынчалдыр-да он кыстарның аттарын адагмлаап, он биргизинде Оюмаа деп атты адаптарга, бажын халлайтыпкаш, муңгак олурган оглу сырбаш кылынгаш, тадылады каттырбышаан, омак-сергек тура халаап, бүрт-сарт үне халып чорүй, барып-тыр эвеспе. Оол даштыгаа баргаш, мындыналдыр ырлапкан:

Ооруглуң авгазының
Оңмас погаан пөжү-ле бар.
Ортуң ашак азылының
Оюмаа деп кызы-ла бар.

Ынчан Буянныг байга оожум, топтуу-биле угаазылалдыг шын сүмезин чугаалап берген:

—Силерниң оглуларга кандыг-даа эм-таңның хереэ чоктур. Оол бодуүнүң хып дээн назыныңның эгезинде, кыптыгтып келген ынакшылын ажыдып чадап, ынакшыл аарыңнан аарып эгелээн-дир. Сөөлгү адааныңар кыс болза, оглуларның чалыы чүрээнин, сагыш-сеткилиниң чүүң-биле-даа солуттуңмас эми олдур. Ооруг чүрттүг Ортун ашак-биле оиза эттиг чугаалашкаш оон кызы-биле оглуларны таныштырынар. Силерге экини шыны-биле сүмелеп, эргим оглуларга бүгү назыныда бүрүн аас-кежиктиг чүрттээрин күзедим.

Бай кижи Буянныга мегейип, өзүлээш, чүүү хереглээран эвилен айтырган-дыр. Буянныг байче хүүмзүрбүшаан, көргеш: «мен дириг чораш, кижилерге чүгле буянныг чүвени кылыр чаңгыс ыдыктыг хүдээлгем ол! Ачыбуянны садып болбас чүве болгай. Оон ертээ-даа чок. Мен оран-таңдының эм-таң оттарын садып албас, халаска дилеп, тып ап чоруур кижи мен. Ынчангаш кижилерден мынча ботка чүүү-даа ап көрбээн мен. Моон соңгаар-даа албас мен» — дээн.

Бай кижи Буянныг-биле байырлашкаш, даштыгаа үнүп кээрге, оглунуң ак, чудангы арны өң кирип кыза берген, оорга сыны хөңү, омак-сергек хүүмзүрээн базып турган. Оглу чиик шалыпкын аъттанынкаш, ачазын мурнай челзип чорупкан. Хая көрүнгеш;

—Дүртен хап олур, ачай. Ооруг кайда ийик, Ортуң катым Оюмаазы ында-ла болгай — дээш, дарс кылдыр кымчылангаш, улам дүртен хапкан. Ачазы оглундан чыда калбайн тутсун ора болганган: «Улуу-биле четтирдим, Буянныг! Чүүү-даа албаанын тергиин эки болду. Сенээ бээр үжурлуг турган үвемнии Ортуң ашакка бергей-ле мен. Чаңгыс ок-биле ийи койгун адып алырыңдан эки чүү боор...» Бай омак, сергек өөрүшкүлүг чорза-даа, хөреңгихокшулу чок, ядыы Ортуңбиле куда-хувай болуру сеткилии өйүп чораан.

Буянныг чадырындан үнүп келгеш, чоруу чогаалш, чорупкан бай адашкыларның соонче көрбүшаан, мынчаар чугаалаган:

— Эки-ле болду. База бир буянны кылдым. Бир эвес ол бай меңээ келбээн болза, оон оглу удавас телек аарый бергеш, оон өлүр ийик. Канчалза-даа Ортун ашактың уруу оиза чараш, эрес кыс болгай... Че, ол-даа меңээ хамаан эвес, бодумнуң хүлээлгемни күүсеткен мен...

В. САГААН-ООЛ.

Суд залындан

ЛЮСЯ УГБАЙНЫҢ «ФИРМАЗЫ»

Арага аймаан чижек ёзубиле садыглаары. Томскиде «Сибирь» ресторанның ажылдачызы турган Л. Соболеваны болгаш оон өөрүн суд залына чедирип келген.

«Люся угбай» бодунуң бажыныга чажыт складты тургузуп, хөй хаарган водканы, кызыл арагаларны, бодуу кылган эзиртир чүүлдерни шыжап келген. Дүне-даа, хүндүсол арага аймаан Л. Соболева садыглап турган. Магазинден арага аймаан күрүне ишкинин үүрмектеп садар өртектери-биле садыл алгаш, кижилерге улуг өртекке чижек ёзу-биле садылап келген. Чижек, хамааты Казаринге чүс шил водканы 358 рубльге, назы четпээн Севостьяновка — хол шактарынга садыглаан. Кая-даа ажылдаваан Папарин болгаш Шипицин одар Соболеванын фирмазынга дузалакчы турган.

Хөй-ниитиин идепкейлиг болгаш шиитпирлиг хемчегдери ол чижек садыглаашкынны соксаткан. Ленин район күүскомунук административтиг комиссиязы Л. Соболеваның болгаш оон өөрүнүн хераан улус судунга дамчыдып берген. Чижек садыг кылып, совет хоойлуну үрөзи Л. Соболеваны улус суду беш чылда хосталгазын казып шиитпеп болгаш оон хөренгизин хавырарын доктаатка. Оон сулчээчилерин база шиитпеп.

А. РУССКИЙ.

ОЙНАП АП БОЛУР СИЛЕР

Күрүненің 1966 чылдың 3 хуулуг ойнаашкынның иштики чээлизи чурттакчы чонның акша камналгаларын шыгжаарының эптиг болгаш ажыктыг хевири болур.

Чээлиниң облигацияларынга чыл бүрүде 8 катап болур тиражтарга таварыжыр ойнаашкын хевирлиг орулганы төлеп бээр. 3 хуулуг чээлиниң облигацияларының эвлечелиг тиражының ойнаашкыны 1981 чылдың сентябрь 30-де Запорожье хоорайга болур.

Чээлиге ойнаашкыннарны облигацияларның боттарының ертээн киириштир 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль түңнүг кылдыр 20 рубль үнелиг облигацияга доктаатка. 10 рубль үнелиг облигацияга ойнаашкынының чартының төлээр. Облигацияларны ажаалга кассаларында хостуг садыл база дедир хүлээп ап турар.

3 хуулуг чээшкинниң облигацияларын садып алыңар!

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң Сан-хөө министерстводунга 1981 чылда акша-бараан лотереязының немедге (күскү) үндүрүлгезин 18 миллион рубль кылдыр эрттирери чөпшээрээн. Ол түнге 30 көпеек үнелиг билеттерни үндүрер.

Ойнаашкыннар тиражы 1981 чылдың сентябрь 25—26-да Махачкала хоорайга болур.

Бараан ойнаашкыннарның аразында «Москвич-2140», «Жигули» ВАЗ-21011 автомобильдер, анғы-аңгы марканың мотоциклдери, телевизорлар, кинокамералар, соодукчулар болгаш өске-даа үнелиг чүүлдер бар.

Оон аңгыда 1-ден 100 рубль чедир түңнүг акша ойнаашкыннары база бар. Күскү үндүрүлгениң акша-бараан лотереязының билеттерин ажаалга кассаларындан, магазинерден, ниитиниң чемненилге черлеринден, кинотеатрлардан, аэропорт кассаларындан садып ап болур.

Хамаатылар! Күскү үндүрүлгениң акша-бараан лотереязының билеттерин садып алыңар!

«Каа-Хем» хемүр-даш разрезинге ажылдаары-биле дараазында мергежилдиг кижилерни чалап тур:

БелАЗ-540 автосамосвалга ажылдаар чолаачылар.

2 СПШ-200 болгаш 2 СПШ-2 ООН өрүмээр ставокгарга машинистер болгаш машинистерниң дузалакчылары,

капитал тудуг участогунга тудутку-техник,

секретарь-машинакы,

контроль-хемчээр херексслерниң болгаш аппаратураның слесары.

Чыл түнелп-биле немелде телевирлиг болгаш 13-кү шалыныг, хөй чылда ажылдаавы дээш немелде төлевирлиг. Хемүр-даштың халаска бээр.

Айтырар черн: «Каа-Хем» хемүр-даш разрези, кадрлар киидизи. Телефону — 99-11-25.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ

Новосибирскиниң совет кооператив садыының институдунуң Улан-Удэде өөредилге-консультация пунктузунуң базазынга кирип өөренир белеткел курстарынга дыңнакчылар хүлээп алыышкынын Тыва респотребсоюз чарлап тур.

Курстарга хүлээп алыышкынын кол негелдези болза ажылчыннарга хамаарыштыр 1 чыл ажыл стажы, садыгжыларга, поварларга, контролёр-кассирлерге, кондитерлерге — 2 чыл ажыл стажы болур.

Хереглекчилер кооперациязының организацияларында ажылдап турар оон ангы ажылдакчыларны белеткел курстарынга хүлээп албас. Дыңнакчыларны садыгның зоотехниказы, бухгалтер үеду, ниитиниң чемненилгеин организастаары болгаш оон технологиязы деп мергежилдер аайы-биле белеткеер.

Документилерни Тыва Респотребсоюзтуң кадрлар кылдызынче сентябрь 20-деп октябрь 10-га чедир хүлээп алыр. Дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыышкын ноябрь 25-тен 30-га чедер. Кичээлдериниң эгелээри — бо чылдың декабрь 1.

Дараазында документилерни дужаар: институттуң директоруңа адыга биллирииишкин. Кэтемнии дугайында документизи (болуу), будүүрүге черниң үш удуртукчузунуң адын салдар характеристика, 3х4 демээлдиг 6 фоточурук, чангыс аай доктаатка форма бүгүдүр өөредип чоруткан бланк, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге.

Документилерни хүлээп алыр адрези: **Кызыл хоорай, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, 31. Респотребсоюзтуң кадрлар кылдызы. Телефону — 2-27-24.**

Республиканың амыдырал хандырылга министерстводунуң өөредилге комбинады 1981-1982 өөредилге чылында фотографтар курузунга өөренир аныктарны чалап тур. Өөренир хуусаазы 1 чыл 6 ай. 16 харлаа өрү наалыг оолдар болгаш уругларны хүлээп алыр.

Херек документилер: аттестат, характеристика болгаш районнуң хандырылга комбинадыктан өөредип чоруткан бижик, № 286 майык бүгүдүр эмчи шыпсыныгазы. Келген үезинден хүлээп алыр.

Комбинаттың адрези: Кызыл хоорай, Пальмбах кудумчузу, 27.

Кызылдың экскурсиялар бюрозу Москва баар турисчи путевкаларны сүмелеп тур. Чоруур хуусаалары —1981 чылдың октябрь 5, 19, ноябрь 2, 16, декабрь 7. Путёвканың өртээ—310 рубль. Путёвканың өртээнде баар, кээринге катай самолёт биледиинин хөлезинии, «Измайлово» туристкомплексте чурттаарының болгаш бүгү де дургузунда чемненнири, экскурсия ачы-дузазы киирип турар.

Айтырар черн: **Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1. «Монгулек» гостиница, кабинет 103, телефоннары — 2-51-76, 2-41-02. Экскурсиялар бюрозу.**

Агаар

Бөгүн республикага шөкар булуттаар, чамдык черлерге дымыралы чаъстаар. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 20—25 градус чылыыр.

Кызылга аңгыр бүгүттээр, чагбас. Хаттың күжү кошкак. 20—25 градус чылыыр.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мультфильмнер чыындызы № 66» 10.00, **«Хуулгазынныг болуушкун»** 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро — мактыг төлү» 9.30, 15.00, **«Шокар рейс»** 11.10, 13.10, 16.40, **«Эзим кудумчузунда бажын»** 18.40, 21.05 шактарда.

СЕНТЯБРЬ-14 ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дыштанганнарның амыдыралындан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Гуго деп бегемот» 9.40, 11.10, 15.20, **«Азы ижээнниң чанында»** 13.30, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.40— «Сула шимчээшкинче чыскаалывнар!». 9.05— «Бистиң күш-ажылачы чалыы дазыывыс». Концерт. 9.30— «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелиниге бараан болуп тур мен!». 11.00—«Кадыкшыл». 11.45— «Эртенги почта». 12.15— «Кедээден дамчыдылга». 13.15— «Кино аянчоруктар шуузу». 14.15— «Музыкалыг киоск». 14.45—П. Бомарше — «Албыстыг хүн, азы Фигаронуң кадайланганы». Москвадың сатира театрының фильм-шинаи. 17.35 — «38 ураң-дойду». Мультфильм. 17.45—«Делегей панорамазы». 18.30— 18.45 —Чаңсар. 18.45— Бөгүн — Танкистер хүнү». Кургаг чер шериглериниң Кол командылакчызы, ССРЭ-ниң камгалал министриниң ораалакчызы армия генералы В. И. Петровтуң чугаазы. 19.00 —Танкист хүнүнге тураскаткан концерт. 19.40— «Экранда — кинокомедия». «Музыкалыг төөгү». Ураң-чечен фильм. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— Футбол тайылбыры. 22.05— 23. 15 — Л. Бетховенниң тоскуу симфониязы. Төнгенге —недээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— Спорт программазы: күг спортунга делегей чемпионалы. аар атлетикага делегей чемпионазы. 14.50— «Чөөн чүктүң чеди миниатюрлары». Фильм-концерт. 15.15 — Уругларга фильм. «Сонгу чүктүң солакгыын кыпсынгылары». 16.30 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Сырынна» (Болгар Улус Республика). 17.00 — «Катыы бажы катыы эрес». 18.20 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 1-гн сериязы. 19.30—Суг спортунга Европа чемпионады. 20.00— «Тамчыктыг удуглар, чаштар!» «Дюймовочка». 20.15—«Бо кайгамчыктыг делегей». ССРЭниң улустуң артизи Н. Тимофеевадың киржилгези-биле концерт. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Аргаарга — экимдиримчи». Ураң-чечен фильм.

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Уругларга фильм. «Өскүүм Тыманчы». 10.15 — «Балдиягыр-даа бол, алдептиг». 11.20 — «Элээдиларның симфониязы». Ж. Бизенің музыказынга фильм-балет. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15 — Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Чер кырында киижи». Кинопрограмма. 15.25 — «Горизонт». «Ачам, авам болгаш мен — спортчу өг-бүле бис». 16.25 — «Ye, төөгү, өөур-хевир». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Л. А. Налабандяның төрүттүнгеи хүнүнден боор 75 чылыныга. 16.50—Братислав радиоозунуң симфоникгыг оркестрининң концерти. 17.20—«Бистиң садыыс». 18.00 —«СЭКП-ниң XXVI съездиниинн шиитпирлеринге —амыдыралга». Сибирь чёр. Тюменьниң соңгу чүүлүнүң транспорт оруу.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн — делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». Финал. Канададан дамчыдылга. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Н. В. Неждановаңың бажыңында». Төнгенге — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Атомнуг энергетиканың келир үези». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — Орус чугаа. 12.40 — Музыка. 4-кү класс. И. А. Римскийн-Корсаковтуң операзы. «Салтан хаан дугайында тоол». 13.10 — Юхан Смуул. Амыдыралды чогаалдыкчы нижиин ырыннарыңдан. 13.55 — «Башкының экраны». География. 5-кн класс. Түс чернин планы. 14.25 — Зоология. 7-гн класс. Эдремчигей хевиралыг амытаннар. 14.50— Д. И. Фонвизин. «Тантагалдай». 15.35 — «Спорт шуптузуска болгаш кижи бүрүдүнге». Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

16.00 — «Дерт пайстер». Тываның хөгжүм-шин театрының шинаи. 18.00 — «Спорт. Дельтапланер — спортунга ССРЭ чемпионадынга уткуштур. 18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Мал чөмнин белеткелинин күн демделээш. 18.55 — Чартаалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Совет Эвилелиниге бараан болуп тур мен!» 20.00 — «Тамчыктыг удуглар, чаштар!» 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Аргаарга — экимдиримчи». Ураң-чечен фильм.

РЕДАКЦИЯГА

Бистиң эргим акыыс Александр Бюрбюевич Даваның мөчээин-биле холбаштыр биске таварышкан ажыг-шүжүгүнү бистериң-биле хуважын, боттарының ханы кажыылалын илергейлеп, ачылганың чедирген албан черлеринге, эш-өөрлерге чүректин ханызындан өөрүн четтиргенивисти эдилүп дамчыштыр илередирин чөпшээрен көрүнер.

А. Б. ДАВАНЫҢ төрелдери.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Редакциянның адреси: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи эмыдырал болгаш совет гурузуу киидистериниң 2-37-13, пропаганда киидизиниң 2-31-75, культура киидизиниң 2-23-54, сөөлээ ажыл-агый киидизиниң 2-21-47, үлетпүр киидизиниң 2-31-75, чагаа киидизиниң 2-41-27 информация киидизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефоннар болгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1825

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Иом үндүрер чер, полиграфия болгаш иом садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01489

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 214 (11712) | 1981 чылдың сентябрь 15, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Сентябрь–18 чаңгыс аай политхүн

КАМНАЛГА, ХУМАГАЛАЛ— КУРЛАВЫР

Бистиң республикага сентябрь 18-те, пятницада, чаңгыс аай политхүн эртер. Оон темазы: «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавыры». Бо чугула хемчегни эрттирерде улуг организакчы, масса-политиктиг, тайылбыр ажылын баш бурунгаар чер болганга калбартып чорудар.

Партия организациялары политхүнге белеткелди дүүн, сентябрь 14-те эгелээн, ону сентябрь 17-те чедир үргүлчүлээр. Бо үеним дургузунда үлетпүр будуругледелерге, транспорт, харылзаа, чурттал-коммунал ажыл-агый, чоннуң амыдырал хандырылга организацияларынга, совхозтарга болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый органнарынга, албан организацияларынга камналга чурумунуң, чиг-этти, одаар чүүл, энергия, чылыг камналгазының, чидириглер-биле демисел талазы-биле рейдилерни болгаш хыналдаларны чорудар. Чидириглерни, чайладыр, үрей кылыышкыннар-биле демисел, курлавырларны тывар, ажыглаар талазы-биле лекция, беседдаларны номчуур.

Массалыг рейдилерге, хыналдаларга партия-ажыл-агый активинден ацгыда, профэвидел активчилери, улусчу контролёрлар, комсомолчу прожекторлар, экономиктиг албаннын ажылдакчыдары болгаш өскелер-даа киржир.

Камналга, хумагалал, чидириглер-биле демисел, ажыглаттынмайн турар курлавырларны ажыглаар, илередир талазы-биле саналдарын, бодалдарын ажылчы чоннар кирер, ону партия организациялары чыыр, даянзызын кылыр, ону амыдыралга боттандырар хемчегларни алыр.

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

«Хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнүң болгаш шахта тудуунуң ажылчыннарының база албан-хаакчыларының тарифтиг ажыл төлевирин болгаш албан-дужаал шаңналдарын бедидер база ажыл төлевирин организастаарын сайзыраңгайыдар дугайында» доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Хөмүр-даш үлетпүрүү тоску болгаш онгу беш чылдарның дургузунда улам ыңай сайзыраанын хүлээп алган доктаалда демдеглээн. Ажыл неделязының үргүлчүлелин кызырар, ажылдакчыларның чамдык категорияларының ажыл төлевирин бедидер, шахтёрларның пенсия хандырылгазын экижидер талазы-биле чугула социал хемчегларни боттандырган.

Ооң-биле чергелештир, шахталар, разрезтер тудуунда хөжудаашкынның, будуруглеги болгаш күш-ажылды организастаарында четпестерин, будуруглелерни ажылчын кадрлар-биле четчелээринде бергелериниң бар уржуундан улуг ажыл-агыйының одаар түүлге хереглени долузу-биле ам-даа хандыртынмайн турар.

1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң СЭКП-ниң XXVI съездизиниг хүлээп алган кол угланышкыннарынга дүүштүр, хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнге, шахталар болгаш разрезтер тудуунга бедик мергежилдиг кадрларны киириштирер база быжыглаар, оларның материалдыг байдалын экижидер, а ол ышкаш будуруглениң ажыктыын болгаш ажылдың шыпарын бедидерине ажыл төлевирииниң идиг берикчи ролюн күштелдирер сорулга-биле хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнде үлетпүр-будуруле ажылдакчыларының болгаш хөмүр-даш (сланец) шахталарының база разрезтериниң тудуунуң (чаартылгазының) даг ажылдарында ажылдакчыларның тарифтиг ажыл төлевирлерин дараазында хемчээлге бедидерин доктаалда айыткан:

чер адаанда ажылдарда ажылчынарның ортумаа-биле 27 хуу, ажык черлерде даг ажылдарында ажылчынарның — 23-24 хуу, ооң арткан ажылдарда — 18-20 хуу. Доктаалда айыткан ажылчынарның күш-ажыл байдалдарындан хамаарыштыр оларның тарифтиг ажыл төлевирлерин таарыштыр көөрүн күштелдирер, чер адаанда онза хоралыг болгаш күш-ажылдың байдалдары аар ажылдарда тарифтиг күш-ажыл төлевирлерин ол сорулга-биле 10 болгаш 20 хуу, ажык черде даг ажылдарында — 7 хуу бедидер.

Хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнде болгаш хөмүр-даш (сланец) шахталарының болгаш разрезтерининң тудуунуң талазы-биле даг ажылдарында удуртукчу база инженер-техниктиг ажылдакчыларның албан-дужаал шаңналарын база бедидер. Хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнде, а ол ышкаш хөмүр-даш (сланец) шахталарын база разрезтерин хандырып турар даг ажылдарында удуртукчу база инженер-техниктиг ажылдакчыларның албан-дужаал шалыңнары база бедидер. Хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнде, а ол ышкаш хөмүр-даш (сланец) шахталарын база разрезтерин хандырып турар даг ажылдарында шеригжиткен камгалал кезектерининң болгаш даг техниказының күрүне хайгааралының даг-техниктиг районнар инспекцияларының ажылдакчыларының тарифтиг ажыл төлевирлерин болгаш албан-дужаал шалыңнарын хары үгда бедидер.

Тарифтиг ажыл төлевирлерин болгаш албан-дужаал шалыңнарын бедидерин Донецкининг, Кузнецкининг, Караганданың, Экибастустуң болгаш Печораның хөмүр-даш бассейнинерине 1982 чылдың 1 кварталында боттандырарын доктаатка. Тарифтиг чаа ажыл төлевирлерни болгаш албан-дужаал шалыңнарын чурттуң арткан районнарынга эгелээри 1983 чылдың планынга көрдүнген турар.

Тарифтиг ажыл төлевирлерин болгаш албан-дужаал шалыңнарын бедидери-биле чергелештир хөмүр-даш тывыжының немелде даалгазын доктаадырын хары үгда соксадыр. Ажыл төлевириниң фондузундан ажылчынарга, а ол ышкаш ажыл-агый чорудулгазының кол түңнелдери дээш материалдыг мактал фондузундан — удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларга (даг мастерлеринден, эвэчеглер болгаш участоктар мастерлеринден, начальниктериниң баш участоктарның инженер-техниктиг өске-даа ажылдакчыларындан аңгыда) тыпсып турар шаңналдарның үстүкү хемчээлдерин үлээп алдынган доктаалда айыткан.

Ажылдакчыларның тарифтиг ажыл төлевирлериниң база албан-дужаал шалыңнарының тодаргай хемчээлдерининг дугайында, а ол ышкаш оларның күш-ажыл төлевириниң өске-даа байдалдарын өскертир дугайында саналдарын ССРЭ-ниң Күрланы-биле ССРЭ-ниң Сан министерствозунуң ВЦСПС-биле кадыг база СССР-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң, РСФСР-Одаар үүлл үлетпүрүнүң министерствозунуң киржилгезибиле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделинге киирериг ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле күрүче комитединге дааскан.

ССРЭ-ниң министерстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнүң болгаш шахта тудуунуң будуруглеге каттыжыышкынынарынга (будуруглелеринге) база организациялярынга дараазында түүлдерни сүмелээн:

хөмүр-даш, сланец тывыжының болгаш оларны арыглап болбаазырадырының хемчээлдерин көөдедиринге, шынарын экижидеринге, будуруглешин ажыктыын бедидеринге, чаа шахталарны болгаш разрезтерни чогуур үезинде ажыгдалга киирелинге, оларның төлевилел күүлдерин шинээдин алырыга, күш-ажыл курлавырларын улам боттуг ажыглаарынга болгаш күш-ажылдың сагыыра-чурумун быжыглаарынга ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын күштелдирер:

күш-ажылды организастаарының болгаш нормалаарының байдалын экижидер, ол сорулга-биле эвээш санныг ажылдакчыларның киржилгезин-биле даг техниказын улам долу ажыглаарынга ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын, а ол ышкаш шак барымдаалаар ажылчыннарга нормалыг даалгаларны бээрин хандырып турар, ажылдан кылырының агрегат нормаларын будуруглелерге калбаа-биле шинээдин иелтерер;

бригадалар кежигүнериин калбаа-биле араластыр солуштурарынга болгаш оларның ажыл шагын улам долу ажыглаарынга үндезилээш, күш-ажылды бригада хевирлиг организастаарының база идиг бээрининг ажыктыын бедидеринге немелде байдалдарны тургузар сорулга-биле делгем мергежилдерниң ажылчынарын белеткээрин хандырар;

бединткен планныг даалгаларны хүлээп алырынга болгаш күүседириниге база курлавырларны эң-не долу ажыглаарынга ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын күштелдиреринг хандырар кылдыр оларга акша шаңналдарын тыпсыр дугайында чаа чурумнарны тарифтиг ажыл төлевирлерин болгаш албан-дужаал шалыңнарын бедидери-биле холбаштыр хары үгда эде көөр болгаш боттандырын эгелээр.

Бо доктаалга дүүштүр ап чорудар хемчеглерниң үжүр-дузазын тайылбырлаар талазы-биле масса-политиктиг ажылды калбартырын, ажылчынарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның калбак киржилгези-биле күш-ажыл төлевириниң чаа байдалдарын боттандырарынга белеткелди, аңаа үндезилээш он бирги беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг болгаш ажыр күүседирин хандырарын партия, профэвидел болгаш комсомол организациялярынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, каттыжышкынынарның, будуруглелериниң болгаш организацияларның удуртукчуларынга дааскан.

Кыштаглаашкынга белеткел

КЫЛЫР АЖЫЛДАР АМ-ДАА ХӨЙ

Бай-Тайганың бедик баштарында хар агартыр чаап, күстүн соок тыныжы иштикте безин тода билдинип келген. Ол дээрге киптинниң малын кыштаглаашкынче киирер малчынларга эң-не харыысалгалыг үениң чоокшулап орары ол. Ынчангаш аңаа баш бурунгаар эки белеткенири, одек-кыштагларын арткан үүрмек септелгезин кылып доозары, малга чем, суг бээр дериг-хереккеддерни четчелээри, кезиң белеткээн сиген-шырбындыг кыштагларга чедирип алыры дээш соңгаараатпайн шиитпирээр айтырыглар-ла хөй.

«Тээли» совхозтуң мал ажылдыглары келир кыштаглаашкынга белеткелди часкаар-ла, эрэнчилерниң үлегери-биле чорудуп эгелээн, кажааларның, бажыңнарның база өске-даа объектилерниң септелгезин элээп кылып, чаа мал кажааларынга урар өдектиг-даа эвээш эвести белгенер. Ылаңгыя Найырал салбырда Серин Коой-оол, Феня Хүрен, Кызыл-Даг салбырда Сандуу Салчак, Сандыжап Хертек, Шыдыраа Хертек, Эртине Байыр дээп ышкаш малчыннар эң үлегерлиг ажылдап, кыштагларын колдуунда болур кылдыр септеп алганнар.

Ынчалза-даа үүрмек септелгезин ам удур кылыр кыштаглар совхозтуң кайы-даа салбырында бар. Найыралда үш кажаа белен эвес: бирээзиниң кырын дуглаар, өскезиң алгыдаг, чаа кажааны чедир тудар. Ында малчыннар чурттаар үш бажыңның соцга, хаалга, печкаларын септээри, иштин чүтайлаары арткан. Ол ышкаш бригадалар төптеринде кызыл-булуннар, чунар-бажыңнар септелгези доозулбаан. Бо бүтү үүлдерни кыштаглаашкын эгелээринге чедир кылып доозары-биле септелге звеноузун тургускан, ол бо хүннерде ажылдан эгелеп турар.

Мал сугтарар, чём каап бээр дериг-хереккеддерни база-ла хөйү-биле кылыры негеттинин турар. Ынчангаш шээр мал бригадаларына шефтеп дузалаар кыдыр бызыглаан агитквартираларның, будуруглес, албан организацияларның күжү-биле 120 оңгачалы, 121 шагжаны болгаш өске-даа хереккеддерни кыдырары шиитпирлеттинген.

Ээс-Хавак сут-бараан фермазынга 400 иректи кыштадыр дээп. Кедер кышка белеткелдин байдалы мында багай эвес. Саанчыларның, кадзрчыларның, өске-даа ажылчынарның чурттаар бажыңнары, инек, быяза кажаалары, кызыл-булуң болгаш уруглар сады колдуунда болур кылдыр септеттинген.

Ынчалзажок фермада чаа кажааның иштин ыяглаар транспортёр үрелген, сүт соодар херексел ажылдавас. Сельхозтехүркомнуң Кызыл-Мажалыкта болгаш Кызылда каттыжышкынынарының специалистери ол дериглелерни кээп септээрин саададын туруп берген. Ол ышкаш мында кудукту септеп кылыр ужурлуг «Тыва суг тудуг» трестиң төлээлери база-ла келбейн турар.

Малга быжыг чем-суурну тургузуп алыры — кышты хүр ажарының кол магадылалы. Ынчангаш совхозтуң малчынары сиген кезилдезинге идепкейлиг киржип келген болгаш ол ажылды уламчылап турарлар. Бодунуң ажылынчиин, эрес-кежээн-биле өскелерге үлегерни көргүзүп, алган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсетқилээннер оларның аразында хөй. Чижээ, ошку бригадазының малчынары С. Салчак, К. Капчыр олар тус-тузунда 12 тонна сиген белеткээр дээп хүлээлгезин 13—14 тонна кылдыр күүсеткен. Ы. Кужугет 12 тоннаны белеткээн.

Совхозка 11 муң 790 баш шээр, 1377 бода малды кыштаглаашкынга киирерин көрдүнген. Ол хөй малды кыштап хүр ажырары белен эвес дээрзин билдингир. Ынчангаш ол харыысалгалыг, берге үеге мыяк белеткенирин бүгү талалыг организастап, чедир кылынмаан үүлдерни дүргеп кылып доозарыңче күштүг мөөңнээри негеттинин турар.

Х-К. МОҢГУШ.

АЛДАН-МААДЫРЖЫЛАР — МУРНУНДА

Ажыл-агый бо хүннерге чедир сиген белеткээр планының 80 хуузун күүседип. 342 тонна будук-бүрүнү белеткээн, сенаж салыр онаалдазын ажыр күүсеткен.

Бригадалар аразында социалистиг чарышка Бора-Тайганың Чечектигде хөйжу бригадазы, Ак-Даштың хөву бригадазы тиилекчи болган. Бо коллективтер шилчилир выпнелдерни акша шаңналы-биле кады алган.

Хоочун коммунист, пенсионер Сергей Дмитриевич Ашак он пенсионерни эвилелдеп алган. Манчүректиң тайгазынга мал чемни шалыпчы сөзу-биле белеткеп, 63 тоннаны белүп сараатпаан. СЭКП обкомунуң республиканың коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга үндүрген кыйгырыышка хей-аът кирип, ам-даа эки шыпаралыг 10 тонна сиген белеткээрни ол эвээнзүн кежигүннери хүлээпеген.

Совхозта партия болгаш ажылчын коллективтери мурнакыларның арга-дуржулгазын хана солуунга, хуралдарга калбаа-биле пеитередип турар. Социалистиг чарыштың негелделерин сөзүглаар ооң түңнелин 7 хонгаш үндүрүп, мурнакыларны шаңнап-мактап турар.

«Алдан-Маадыр» совхоз мал чемни белеткээр талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының аразында калбарган чарышка августа үш удаа тиилекчи болуп, партия райкомунун, улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң, көдээ ажыл-агын ажылдакчыларының профэвидел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчилир Кызыл тутуң чаалап алган.

Чөөн-Хемчик район.

К. ХЕРТЕК.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

ШАЛЫПЧЫ ИЙИ АЙНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

СЭКП обкомунуң үшкү пленумунуң доктаалын удуртулга болдурбушаан база партияның область комитединиң республиканың бүгү ажылчы чонунга ыңгырыын детиксээш, партия, совет база көдээ ажыл-агый органнары, профэвидел болгаш комсомол организациялары совхозтарның, будуруглелерниң болгаш организацияларның ажылчыннарының база албан-хаакчыларның, школачыларның, сургуулдарның болгаш студентилерниң аразынга мал чемнерин белеткээр дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле ажылдарны калбартыкан дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган доктаалында демдеглээн.

Мал чемнери белеткээр шалыпчы ийи айның дургузунда, июль 10-дан сентябрь 10-та чедир, бүгү белеткээн сиген-ниң 96 хуузу азы 86 муң тонназы, белеткээн сиген далганының 87 хуузу азы 4,5 муң тонназы, белеткээн сенажтың 84,3 хуузу азы 12,5 муң тонназы, белеткээн будук-бүрүнүң 96 хуузу азы 16 муң тонназы белеткеттинген. Ол үенин иштинде 101,8 муң тонна силос массазы салдынган.

Республиканың ажыл-агыйларынга 1981 чылдың сентябрь 10-да сиген белеткээрининг планы 40 хуу, витаминниг сиген далганынны—73 хуу, сенажтыы — 25 хуу күүсеттинген.

Шалыпчы ийи айда Барыын-Хемчик, Монгун-Тайга, Өвүр районнар эки түңнелдерни чедип алган. Ийи айның сөөлгү он хонуунда Бай-Тайга, Каа-Хем, Монгун-Тайга районнарның ажыл-агыйлары мал чемнеринин белеткелги организастыг чоруткан. Оларда өзүлде, чемгерилге единицазы

Лекцияларга, беседаларга ажыглаар материал

Сентябрь
18—политхүн

ШЫҢГЫЫ КАМНАЛГА, ЧИДИРИГЛЕР-БИЛЕ ДЕМИСЕЛ—БЕШ ЧЫЛДЫҢ КУРЛАВЫРЫ

Ам эртер политхүннүң темазын моон адаанда парлаан. Ол талазы-биле чугаа күш-ажылчы коллективтерге болур. Черле ынчангаш каяа-даа камналга болгаш хумагалаал дээш демиселге кижи бүрүзү идепкейлиг киржир хүлээлгелиг болгай. Ынчангаш бистиң республиканың будурүлгелери, совхозтары чиг-этти, одалга-эйнергетиктиг болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнаар, ону чөп ажыглаар база олардың чидириглер-биле демиселдя канчаар чорудуп турарының байдалының дугайында, чидириглерниң үнүп келир чылдагааннарын чайладыр, камналга чурумун чер болганга экижидер дээш моон соңгаар чүү кылза экил дээрзиниң дугайында бодалдарыңарны, саналдарыңарны редакцияже бижиңер диледивис.

ҮЛЕТПҮР

Чиг-этке, кол болгаш дузалал материалдарга, одаар чүүлге болгаш энергияга чарыгдалдар үлетпүр продукциязының бот-үнезинең дорттүн үш кезии хиреэи болуп турар. А ол бот-үнени бир хүү чиигедири ниитилелдиң арыг орулгазын беш миллиард ажыг рубль түнге немей көвүдедир.

Одаар чүүлдүң чүтле чаңгыс хүүлүн безин камнап алырга, улус ажыл-агыйы камнаттынган курлавырлар-биле чылда үш-дөрт хүннерде ажылдаар арганы бээр. Одаар чүүлдер тывыжының өзүлдеии хөй чарыгдалдарны үндүрериң иеген турар. Чижээ, хомүр-даш шахталарында черниң ханызы беш чыл санында-лэ ортумаа-биле 50 метр хапылап турар. Эң чиик чарыгдалдыг фонтанныг йефть тывыжының үлүү сөөлгү ийи он чылдарның эгезинде дөрттүн үш кезии турганынган амгы үеде бежен хүүлү четпес кылдыр кызырылган. Одаар чүүлдериниң тывыжын чүрттүү. Чөен чүк болгаш соңгу районнарының агаар-бойдүзүнүң нарын байдалдарында чорудуп турар. Нефть тывыжының тудүтларын аиаа кылыры база ажыглаары хөй чарыгдалдарны иеген турар. Транспорт чарыгдалдарында база өзүп турар. Чижээ, нефтяни сордуруп дамчыдар хоолайларның узуну 1965 чылда 650 километр тургаимдаи ам 1900 километр четкен азы 2,9 катап өскен. Чедеи чылдарда нефтиниң бот-үнези 1,6 катап, газтың—барык ийи катап улгатkан.

1980 чылдазынга дениэрге 1985 чылда одалга-энергетиктиг курлавырларның камналгазын 160—170 миллион тонна хөмүр-даш хемчээлдиг кылдыр хандырарын СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан. Ол хире хемчээлдиг хөмүр-дашты амгы үеде чүрттө будүн ай дургузунда ажыглап турар. Одаар чүүлдү камнаар талазы-биле хемчеглериниң чарыгдалдары камнаттынган одаар чүүлдү тывырынга болгаш дажыглаарынга чарыгдалдарнан ийи-үш катап эвээш болур.

Чүртте ажыглаттынын турар одаар чүүлдүң ортаа кезии хиреэин чылдылга-биле ажылдаар электростанцияларында чарыгдап турар. Ажылдап үндүрген бир киловаттшак электроэнергияга чүтле чаңгыс хүү чиигедезии чылда барык 900 миллион рубльдүн камналгазын бээр.

КӨДӨӨ АЖЫЛ-АГЫЙ

Колхозтар, совхозтар болгаш көдөө ажыл-агыйның өске-даа будүрүлгелери үрезинге, мал чемнеринге, минералдыг чемнитчидилгелерге, кывар болгаш одаар чүүлдерге, электроэнергиязынга он-он миллиард рубльдү чыл бүрүде чарыгдап турар. Материалдыг курдавырларның бир хүү камналга бүрүзү ажыл-агыйларның арыг орулгазын чүс-чүс миллион рубль хемчээлдиг кылдыр немей көвүдедир.

Көдөө ажыл-агыйга **электроэнергиязының** 1 хүү камналгазын 1985 чылда чедип алырга, 400—450 колхозтарны болгаш совхозтарны электроэнергиязы-биле бүрүи хандырар.

Көдөө ажыл-агый будүрүлгелериие кывар болгаш чаар материалдарның чаңгыс хүү камналгазы чылда 1,5 миллион тонна кывар чүүлдү, 150 мун тонна үзөөр материалдарны кампаанынга дениежир. Кывар чүүлдү көдөө ажыл-агыйга чыл дургузунда чарыгдаарын чаңгыс хүү кызырары —20 миллион рубльди камнаапы болур.

Ишкири 5—10 кубометр болгаш кылагар кылдыр будуваан савадан чылда ийи чүс килограмм ажыг кывар чүүл агаарже бустаныл үнер, аскыи эки хаалбас кылдыр дүтлээн доскаардан — ийи тонна чартык нефть продуктулары хораар. Кывар чүүл күдар черлерге кочалдарны ажыглаарта, тракторга одаар чүүлдү кудуп турган үезинде 500 грамм чедир дизельдиң одаар чүүлү төктүр.

К-701 маркалыг трактору шак дургузуида аиаа ажылдадырга, дөрт килограмм ажыг кывар чүүл хораар. ДТ-75 маркалыг трактору болгаш «Беларусь» деп трактору эмин эрттир дүрген хөделдирин ажылладырга, 6 рубль, Т-150К деп трактору—он рубль, а К-701 трактору —16 рубль карылгалыг болур.

Көдөө ажыл-агыйга чыл бүрүде чоруткай **минералдыг чемнитчидилгелерниң** бир хүүзү 180 мун тонна ажыг болуп турар. Ол хире деңзилиг чемнитчидилгелерни камнаарга, бети-ле дизе—300 мун тонна немелде тараапы бээр.

Камналгалыг болуру—**черии** ажыл-агыйжы ёзу-биле ажылдары-дыр. Чүртте нииитзибиле чаңгыс дөрбелчии метр хемчээлдиг тарылга шолуи кандыг-бир чылдагаан-биле ажыглавайн баарга — 370 мун центнер тараапы чедир албалыпга деннежир. Чүртүн тараа шолуиун бир дөрбелчии метриндеи чүтле чаңгыс сып тараапың мажаан чыып алыр болза, будүи чартык миллион тонна дужүтү **немей алган** турар. Ол хире тараапың хлеви-биле элээн каш миллион кижиии будүи чылдың дургузунда хандырып болур.

Дужүт ажаан алышкыны эгелегиже чедир комбайиларны тарап төгүлбес кылдыр эки сеңтевес болза, гектарный тараазының 4—5 хүүзүн чидирер апаар.

Колхозтарга болгаш совхозтарга мал чемнериинъ чаңгыс хүүг камналгазын чедип алыры—3—3,5 миллион чемнерии немей будүргеиинге деңнежир.

Күш фермаларыига алдынган бүтүг чүүргаларның бир хүүзүи бустүшкүнга болгаш үрелиишкиие тавараштырар болза, чылда 290 миллион чүүргаларны чидирген болур. Ол хире санныг чүүргалар-биле чүрттүүн бүтүг школачыларының эртенги чемненилгезии будүи иеделя дургузунда хандырып болур.

Көдөө ажыл-агый продукциязының **бедик шынарын** хандырары — камналга дээш демисел-дир. Чижээ, тараанын белогүй бир хүү камтадан арттырары —хөй миллион кижилериии чылда хереглелии хандырарыига чедер.

Үскүрү үш хүү бир тонна сүттеи аъш-чем ажылдакчылары 34 килограмм саржагны азы 83 килограмм быштакты ап турар. Ынчаарга тонна сүттүн үскүрү дөрт хүү болза, 12 килограмм саржагны азы 23 килограмм быштак немей алыр.

Көдөө ажыл-агый продукциязын будүрери көвүдээии-биле холбаштыр продукциияии бүтүү хевирлерии хереглекилерге шөлдерден болгаш фермалардан **хорамча чок** чедирери онза чүгула үжүр-дузалыг болуп турар. «Ындыг чидириглер-биле канчап-даа эптежип болбас. Агаар-бойдүстүң байдалдарындан болдуиган бергелерии совет кижилер биилип турар, ынчаарга ажылдагыйжы эвес, харыысалга чок болгаш салдынчак чоруктарның фактыларының үжүүнда болдуиган бергелериин таймалырын олар хүлээп албас. Ынчангаш тарааның, ногаалардың, кат-чимистиң, хөвеңиин чидирииниң дугайында айтырыг үүгле экономиктиг айтырыг эвес-тир деп бөгүи бүрүи үндезин-биле чугаалап турар бис. Ол айтырыг политиктиг болгаш совет кижилериің сагыш-сеткилиие, күш-ажылчы идепкейлиииге салдарны чедирип турар» деп, эш Л. И. Брежиев демделээн.

Кызыл-тасты болгаш ногааларны, картофельди болгаш кат-чимисти өстүрүп, будүрүп, тура кижилериин күш-ажылын совет кижи бүрүзү **үнелээр болгаш камнаар** үжүрлуг. Ындыгыя бистиң эргим үнелиг хлевивисти камналга чок көөр чорукту канчап-даа болдуруп болбас. Чер ажылдакчылары тараапы кайгамчык улуг күжениишкиннерии болгаш улуг чарыгдалдарның күсели-биле өстүрүп, будүрүп турар болгай. Колхозтарның болгаш совхозтарның механизаторларының, тараа дажыглаан човаашкыларның, далган будүрер, хлеб быжыраар черлериің ажылдакчыларының, күжениишкиннери болгаш сагыш човаашкыиары хлебтиң грамм бүрүзүиде сиииккен. Ынчангаш медереддиг кижи бүрүзү хеизит-даа хлеб тогланчызын бок урар кочалче кижи октавас, бичии-даа хлебби-ле мал, куш, хавап чемтербес. Хлебти хүндүткел чок көөр чорук — тараажыиың күш-ажылын дорамчылаанындыр.

Тараанын болгаш көдөө ажыл-агыйның өске-даа продуктуларының чидирии болдурбазы — социалистиг иинтилелде чүрттүн база ажылдап турар кижи бүрүзүнүң чайгылыш чок хамааты хүлээлгезидир.

ТРАНСПОРТ

Транспорттуң чарыгдалдарын, чүүк сөөртүлгезиниң база пассажирлер аргыштырарының карылгаларын эвээжедир үүгула совулганы СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан.

Чылдылга-биле ажылдаар демир-орук транспортунда дыка хөй одаар чүүлдү чарыгдап турар. Ынчаарга дизельге ажылаар кывар чүүлдү чүтле чаңгыс хүү камналгага — камнаттынган кывар чүүл-биле Москвадан Брест хоорайга чедир 12 мун ажыг посылкаиы (чиик сөөртүр) аргыштырып болур. Автомобильге бир секундада бир дамды бензин төктүр болза, оон бүтүү ажылгал хүүсазының дургузунда 15 тонна кывар чүүлдү чидирер апаар. Ол хире деңзилиг бензин-биле бүтүү чер бөмбүрээи будүи чартык катап долганып болур.

ТУДУГ

Камналгалыг тудар бажыңнар, объектилер тудуунуң бот-үнезин чиигедир, ажылдалга киирер күчүүнүн бирээзиигеле капитал салышкынларының хемчээлии кызырар чүтүла сорулганы СЭКП-ниң XXVI съездизи он ийи миллион совет тудугжуларының мурииуга салган. Эң чүтүла ол сорулганы чедиишкиниг күүседириниң кол аргаларының бирээзи — материалдыг курлавырларны шыиғыы камнавры болур.

Материалдыг курлавырларны тудугга дыка хөй чарыгдап турар. Тудугиун хереглеиигe цементииик бештии дөрт кезии (чылда чүс ажыг миллион тонна), кара металлдар прокадының бештиң ийи кезии (20 миллион тонна), кан хоолайларың бештиң ийи кезии (11 миллион тонна), тудуг ыяжының база ол хире кезии (чүс ажыг миллион тонна кубметр) чарыгдаттынып турар. Тудуг материалдарының болгаш конструкцияларының ниити хемчээли чылда 2,5 миллиард тонна четкен. Тудугиун хереглеиигe материалдарының сөөртүлгези демир-орук чүктериии чээрби ажыг хуузу, хем транспортуиуң — ортаа кезиидеи хөйү болуп турар.

Кара металлдарның прокадының тудугга чарыгдалын беш чылда 7—9 хүү, цементиниң — 5—7 хүү камналгазын хандырар соруулганы СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан.

Делегейниң кайы-даа чурттаазында тудугдэи хөйиү биетии чүртүвүс кылып турар болганда, тудуг материалдарын камнаары онза чүгула ужур-дузалыг болуп турар. Бүгү капитал салышкыиязарының ортаа кезиинден хөйү тудуг-монтаж ажылдарынга кирип турар.

Цементииин бир хүү камналгазы чылда миллион тонна чеде бээр. Днепрогэстп дериириие чарыгдаанындан ийи чартык катап хөй—үш миллион тонна ажыг бетонну ол камналганын кусели-биле будүрүп болур. Ол шыкаш тудугларга камнаан чаңгыс хүү металлдың кусели-биле тос миллион хире дөрбелчии метр чүрттелга шөлүн тудуп болур. Бир хүү кылдыр камнаан шилбиле тос каът 600 чүрттелга бажыңнарының сонгаларын шилдээриие чедер. Тудугга бир хүү дилиг материалдарын камнаарга чүс мун бригадалар чүрттаар черлерии дериириие четчир. Цемеит, элезин холучсаалыг эзилдириниң бир хүүзүи камнаарга туувйбдан кылган тос каът ийи чүс бажыңнарны дериириие четкен турар.

Бүгү капитал тудуунуң хемчээлиигe материалдарны болгаш конструкцияларны чүтле бир хүү камнаарга — чылда 350 миллион рубльдии камналгазын бээр, а ол хөреигги-биле чазагайжыдыр туттунган дерген мун хире квартираларны дериг болур.

ЧҮРТТАЛГА-КОММУНАЛ-АЖЫЛ-АГЫЙ

Одаар чүүл курлавырларының оииуң бир кезии коммунал-амыдырал организацияларының болгаш чоииуң хереглелдериие чарыгдаттынып турар. Чүрттакчы бүрүзүиге онаштыр чылда бир тонна ажыг чижек одаар чүүл (чиик машиналарга хереглелдеи аитыла) чарыгдаттынып турар.

Ийи өрээлдиг бир бажыңның чыыдылга системазын хандырарга шак санында ийи килограмм хөмүр-дашты чарыгдап турар. А бир эвес электрии, сонгаларны чылыдырааи болгаш сонга көсөиектерии хей черге ажыдар болза, хөмүр-даш чарыгдалы улам көвүдээр. Одалга сезоиуиуң беш айларында ажыл-агыйжы эвес бир өг-бүле иормадан ажыр чеди тонна чартык хөмүр-дашты чарыгдаар кылдыр коммунал-ажыл-агый чердерии албадап турар. Бажыңнарга киирген изиг сүтиу төтчетлекчи ёзу-биле ажыглап турар фактылар күрүиеге улуг когаралды база чедирип турар.

* * *

Шыиғыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавыры. «Чидириглер боттары-ла болдуна бербес, чидириг бүрүзүиде тодаргай буруулуг кижилер турар. Буруулуглардан кошкак негелде салып турар-дыр бис. Оон ыиай—чиг-этти, одаар чүүлдү энергииыы, күрүеииң көпеек бүрүзүи камиап—билир кижилерии четпес мактап, шаидап турар-дыр бис. А ону албан кылыр херек, эштер. Бистиң ажыл-агыйбысты чоииуң деп адап турарны таварылга эвес. Камналганың хереэиче бистиң бүтү партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларын, бүтү чоииу көдүрер болза, чидириглериң бүтү оруктарын дуглап шыдаар бис. Чидириглер-биле демиселче бүтү ажылчы чоииарны идепкейлиг киириштирери — ииитилелдиң ажыл-хереткериии эргелеп башкарарыига массаларның кыржилгезиниң эки хевири-дир» деп, эш Л. И. Брежиев онзалап айыткан.

Кызылдың эът комбинадында Анна Ильинична Луканиага удурткан колбаса кылыр бригада—үк будурулгеле мурнакчыларның бирээзи. Олар август айда колбаса кылыглары будурер планын 130 хууга күүсеткеш, социалистиг чарыштың мурнуку олурууи баштап турарлар.

Ажылчыннар К. В. Палкина, Н. Р. Комарова үеии мурнап, хууда оиаалдазын доктаамал ажыр күүселии, продукцияның шынарын экижидер дээш кызымак ажылдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: бригадир А. И. Луканина: (үстүиде) ажыл үеиидеи.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ССРЭ-ниң Саң-хөө министерствозунда болгаш ССРЭ-ниң Күрүне банкызында

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даасканы ёзугаар ССРЭ-ниң Саң-хөө Министерствозуиуң болгаш ССРЭ-ниң Күрүне банкызының доктаатканы болза, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериии 1950 чылда үидурген күрүиеиің бешки чээлзиниің облигацияларының бирги эгидилге тиражын 1981 чылдың сентябрь 15-те Москвага эрттирер.

Ол тиражтың албан хуузуи таблицаларын төп солуинарга октябрь 5-те парлаар, а эгидилге тиражынга киртен облигацияларның төлелгезии ажаалга кассалары 1981 чылдың октябрь 6-дан эгелээр.

ССРЭ-НИҢ ӨРТЕКТЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КҮРҮНЕ КОМИТЕДИНДЕ

ССРЭ-ниң Өртектер талазыбиле күрүне комитеди үүрмектеи садар баразиилар өртектериииң амгы күштүг болуп турар системазының айтырыгларын чугаалашкаш, аналиэтеи көрген.

Чоииуң чаагай чоруун чайгылыш чок бедидериичe Коммунистиг партииың улаштыышкынынга дүүштүр бистии чүртүвүста аъш-чеминиң болгаи аъш-чеминиң эвес кол баразиилары үүрмектеи садыглааларының күрүие өртектерииң бижыг туруштуг чоруу хандыртыныи турар. Ол баразиилары будүрер болгаи ажыглаи хереглээри доктаамал көвүдеп турар.

Хлебтиң, хлеб-будочкаларның, макарон кылыгларының, крупаның, үшүи саржаның, балыктың болгаи консерваларының кол хевирлериниң, чигирииң үүрмектеи садар өртектерии 1955 чылдың, а эътсүт продуктуларының — 1962 чылдың деңселиидe хевээр арткан.

Пос-таавының, хептиң, идиктёриің болгаи хуи бүрүде хереглелдиң өске-даа хөй баразиларының ассортиментизиниң, а ол шыкаш культураамыдыралдың болгаи ажылагыйның кол баразиларының, оон иштииде сава аймаанын, телевизорларның, радиоприемниктериниң, магнитофоиларның, холодильиктериниң, пылесостарның, хеп чуур машиналарының болгаи өске-даа хөй кылыгларның өртектери хевээр артып турар.

Баразиларын, ылакгыя аъш-чемиин эвес баразиларның ассортиментизи дыка чаартыныи база калбарып турар. Экижиткеи шыпарлыг, модалыг, техиика талазы-биле улам сайзыраигайкыткан чаа баразиларны доктаамал будүрүп турар. Ындыг баразиларын өртектерии оларны будүрериие үидүрген будүрүлге чарыгдалдарын болгаи хереглел будуш-шыиарлары барымдаалап турган, доктаадын турар.

Квартираларның 50 ажыг чылдар дургузунда өскериите чок чиик толевири, а ол шыкаш чонга кол коммунал-амыдырал ачы-дуза чедирериинъ быжыг тұрштуг тарифтери, оон иштииде электри чарыгы болгаи газ дээш төлевир бистиң ииитилелдивистиң кайгамчык улуг социал чедиишкини болуп турар.

СЭКП-ниң социал-экономиктиг политиказында дүүштүр чоииуң акша орулгалары ажыл төлевириинъ база колхозтарга иүш-ажыл талазыбиле толевириии өзүлдезиигe, пенсиа хандырылгазының болгаи урутларлыг өг-бүлелерге күрүие дузаламчызыиың бедиишкиииигe үидезилээш, бижыг турштуг үүрмектеи садар өртектер-биле чертелештир чыл бүрүде көвүдеп турар.

Бүдурүлге байдалдарының өскерилгези, чиг-этти тывазырыига чарыгдалдарның өзүлдези, курлавырларны болгаи чамдык баразиларны боттуг ажыглаарын хандырары өртектерге чамдык өскерилгелерии киирериинъ боттуг эргежок чүгулазыи тодаргайлап турар.

ССРЭ-ниң Өртектер талазыбиле күрүне комитеди оиу барымдаалаары, чамдык баразиларның үүрмектеи садар өртектериии 1981 чылдың сентябрь 15-тен эгелеп өскертир дугайында доктаалды хүлээп алган.

Капрои пөстериинъ, даараилга болгаи галантерея кылыгларының, капроидан болгаи иейлоидан иштики болгаи даштыкты трикотаж кылыгларын, хол шактарының (алдын болгаи алдын-биле чайырлаан халыптыг шактардан ажыла), чамдык эмериии, оон иштииде антибиотиктерии, чүрек болгаи хаидамыр аарыглар эмериии, культура-амыдыралдың болгаи косметиканың чамдык баразиларының үүрмектеи садар өртектерии ортумаа-биле 12—37 хуу чиигедир.

Оон-биле кады арага-дары болгаи тазкыы кылыгларын хереглээрии кылыары-биле оларның үүрмектеи садар өртектерии ортумаа-биле 17—27 хуу өстүрер.

Ол хемчег ажылчы чоииарның ныи чогуур саиалдарын база өөреиип көрген.

Ювелир кылыгларының, хрусталдың, хевиттериниң, алты-кеиттии болгаи кеш кылыгларының, аиаа кепитеи даараан болгаи галантерея баразиларының, эки шыиарлыг дүк болгаи чөөк арамылдарның, мебельдиң чамдык тарпитураларының болгаи шыиарлыг дээш категорияларының немелде телевириие күрүиеии иүсели-биле чүүлдештир компенсациияны көрүп турар.

ССРЭ-ниң Өртектер талазыбиле күрүне комитединиң хүлээп алган шиитпирлерии аъш-чем болгаи аъш-чем эвес кол продуктуларга хамаарыштайи турар. Ол баразиларының үүрмектеи садар өртектери, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериие көрдүнгеии дег, моон соңгаар-даа ол деңселиидe хевээр артар.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Август 25-те үнген «Шынның» бирги арнынга «Байдал дүвүренчиг» деп корреспонденция үнген. Омск областче мал чеми белеткээри-биле бистиң республикадан чоруткан чамдык ажыл-агыйларның мал чеминиң белетнелчилери уи ажылды ношкак чорудуп, ажыл шагы үзүп, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турар таварылгалар барын ында айытkан.

Ол ышкаш чамдык совхозтарның удуртукчулары ырак черде ажылдап турар улузунче чогуур кичээнгейни салбайн, кывар-чаар материалдар-биле өй-шаанда хандырбайн, оларны солуур улусту чорутпайн турарын база шугумчүлеп бижээн.

Уи материалда айыттынган четпестер шупту шын. Ынчангаш ол материалды Көдөө ажыл-агый министерствозунга чугаалажып, сайгарып көргеш, оон чогуур түңнелдерни үндүрген.

Чамдык совхозтарның директорларын көдөө ажыл-агый министерствозунче келдирткеш, оларны шыңгыы сагындырган. Ажыл-агыйларның ырак черде ажылдап турар мал чеминиң белеткелчилерин барып солуур ажыл бүрүнү-биле шиитпирлеттингеи.

Амгы үеде Омск области ажылдап турар Тываның мал чеминиң белеткелчилери 18 муң ажыг тонна саваңны пресстээш, оон 10 муң хире тонназын Минусинси, Абаза болгаш Усть-Ест демир-орук станцияларынче чүдүрүп чорутkан. Ажылдың темпизи хүн келген тудум улам шапкынчып орар.

Г. ЛАРИОНОВ,
республиканың көдөө ажыл-агый министриниң орлакчызы.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ

Мал чемнерии белеткээр талазы-биле шалыпчы ийи айда Тес-Хемниң ажыл-ишчилери эки ажылдаашаң, мурнуу зона районнарының социалистиг чарыжынга багай эвес түңнелдерни чедип ап келген.

Оон иштииде «О. Шынаа» совхозтуң сигенчилери 2500 тонна сигении белеткээр планыг онаалда алгаш, ону 2619 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Ынчангаш ук совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемнерии белеткээр талазы-биле районда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП райомунуң, улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун ам ийи он хонукта быжыы-биле тудуп турар. К. МААДЫ.

АРАГАНЫ САДАРЫН ЭВЭЭЖЕТСЕ

Өвүр районнуң Саглы суурнуң магазининиң делгүүрлериниң көскү черлериндe арага аймаан дыка хөйү-биле делген кээп турар. Өске делгүүрлерни көөрге, чиик өртектиг конфета, печенье, кургаг сүт, балык аймаа дээн чергелиг аъш-чем баразиларны дыка ховар тургулаар.

Амгы үеде ук магазинде Кыс Ооржак ийи садыгжының орнунда чааскаан ажылдап турар. Ону көөрге, бирде бодуу садыглай берген, чамдыкта уругларын-даа садыглады берген тургулаар. Садыгжывыс арага аймаа садыглаарының доктааттынган шагын, чүрүмүн чамдыкта барымдаалабайн, акша сунган-на кижиге ону берип турар.

Саглы көдөө Советтиң девискээринге болгулаан корум-чурум хажыдыышкыннары болгаш кем-херек үүлгедиишкиннери барык шүтпүзү арагалаашкын-биле холбашкан. Оларның аразында кедергей аар, кижилерниң амы-тыны-биле холбашкан-даа херектер бар. Байдал мындыг турда магазинииң садыгжылары оларның эккеи турары хөй араганың ниитизе ажыктыг азы хораглыг талазын база үнелеп, бодаза эки болгу дег. Олар дээрге бараан саарылгазының планын күүседир дээш ындыг чүве ийикпе, бараннаан санында-ла араганы эндере эккээр-дир.

Бо черде арагалаашкынның байдалын көрген кижи Саглыга арага аймаан садарын эвээжедири чугула-дыр дээрзин дораан эскерип каар. Мында салдыкпас арагачылар эвээш эвес. Оон ангыда чогуур назы четпээн аныяк оолдарның арагалаары, шош-содаа үндүрери база хөй болуп турар.

Арагалаар чоруктуң эвээжевейин турары болгаш эзиртир сускуннарны хөй хемчээлдии-биле, чамдыкта оларны садарының чурумун барымдаалавайн садыглап турары база арагалаашкынның багай уржуктары Саглы көдөө Советтиң күүсекомунга, «Кызыл тук» совхозтуң дирекциязынга билдинмейн турар деп чугаалап болбас. Ол хиреде-де бо черлер болгаш суурда хөй-ниити организацияларының боттуг хемчеглерни алгайн турары таарыппас. Байдал мындыг чүве болганда Саглының аъш-чем магазининге арага аймаан садыглаарын эвээжедири, харын-даа сезониуг үелерде оларны садарын соксазыры ажыктыг болгу дег. Чүге дээрге эвээш эвес санныг салдыкпас арагачыларны ынчаар кезетпее болза хоржок хире. А чугула чорук-хереткиг кижилер тускай чагыдып тургаш, садып ап болгай-ла.

Д. ООРЖАК.

БӨМБҮРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

ЧАА БАЖЫҢНАР

Хабаровск крайның кәдэ чурттакчы сууларының чартыктан хөй кезиин чаа арга-бәдэ тудуп эгелээн: ол черинә кәдэ тудуг комбинадында улуг панель будуреринә конструкциязының будурулгезин шиңгээдип алган.

«Заря» совхозтук ажылчыкары чаа делгем, энтиг бажыңарда чурттап эгелей бергеннер. Өг-буле бүрүзүнге мал кажаалары, аал чанының участогун планнаан.

Приамурьенең сууларә хүн келген тудум экижип турар. Чүтле бо чылны безин чурталга тудуунга 23,5 миллион рубльди чарыгдаан. Совхозтарда база колхозтарда клубтарны, школаларны, уруглар садыктерни, ясилерни тудуп турар.

ТАЙГА САДТАРЫ

«Арсеневск» деп үлетпүр арга-садын Уссури тайгаларының төвүнде тургустунган. Мында 150 гектар шөлде лиалимонниктиң чимис бээр сорттарын, сураглыг оргаадайның төрели-элеутерококту өстүрүп турар.

Бо дээрге Приморьенин аргаларында тургустуган дөртку арга-сад-тыр. Оларның иниги шөлү муң гектар ажыл турар. Ажылагый бүрүзү-ле кол черлик культураны өстүрериңге специализастаттыган. «Партизан» арга-садта димоникти, Спасскиде Амурнуң виноградын, Шкотовскиде кызыл инек-караан өстүрүп турар. Күзүн ажаап алдыган дүжүттү аъш-чем, эм кылыр үлетпүрге, магазинерге дужаап турар.

Приморьеге ам-даа чазчаа мындыг арга-садтарны тургузары көрдүнген. Ынчангаш «Союзгипролесхоз» институттуң комплекстиг экспедициязы Уссури тайгазында садтар өстүрүп болур перспективалыг черлерни шиичилеп турар.

РИСЧИЛЕРГЕ СУУРЛАР

Приморье крайның рис өстүрер совхозтарында хоорайлардан ылгал чок садыг, амыдырал хандырылга төптерни тургузуп турар. Комсомолдуң 50 чылы аттыг чаа совхозта үлетпүр, аъш-чем магазиннерни, аалчылар чурттаар бажыңны, амыдырал хандырылга комбинады ажыттынган.

Хоорай хевирлиг бо суурда дерт муң кижи чурттап турар. Мында чурттаарынга таарымчалыг ийи кат бажыңнарны туткан. Од ышкаш спорт залдыг Культура ордузу, муң олуттуг ортумак школа, уругларның ийи комбинады ажыглалда киргеп.

Крайда ам-даа чеди ыңдыг сууларны тудуп турар. Оларның телевидели Белоруссияның, Литваның эң-не эки совхоз сууларының тудуунуң дуржулгазын өөренип тургаш, аңаа үндезилеп кылган.

ӨШПЕС ОТ

«Кызыл партизан» деп маяктың хоотун хайгаракчызы Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи А. Привезенцов тулчуушкунар болуп турган Маяк бухтазынга Совет Гаваль хоорайның пионерлери-биле маадырлыг чоруктуң кичээлин эрттирген. Мында Ыраккы Чөөн чүкке совет эрге-чагырга дээш демисежип турган маадырларның адын бижээн тураскаадың баарында дириг чечектер үргүлүг чыдар.

Маяктың допчу намдары 1895 чылда улуг бедик каяга ол үеде каяа-даа билдинмес турган улуг күштүг лампаны тургусканы-биле эгелээн. Ону Ярославтың мастерлери кылгаш, аңаа «Черге өөрүшкүүң бер...» деп бижээн.

Хамааты дайынының үезинде маяктың турар бакыныңга Ыраккы Чөөн чүктүң большевиктериниң ажыт төвү турган. Маңаа партизаннар дайынчыларның десантызын эриксе чоок-шулаттайн, маадырлыы-биле демисежип турганнар.

Эрги маяк далайжыларга ам-даа баравы болбушаан. Ол эң-не чаа электройнуг аппаратура-биле дериттинген. Хүн ажары билек автоматтыг күүдүг электролампалар, үн сигналының тургузуу ажылдап эгелээн, агаар-бойдустуң кандыгдаа үезинде судноларга оруктуг айтып, чырыдып турар.

(СЭТА-ның корр.)

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Кооператорларның чедиишкини

БУДАПЕШТ. Венгрияның сууларының ажыл-ишчилериниң амыдыралы алзоп каш чылдар эрткенде кандыг болурул? Республиканың кәдэ ажыл-агый будурүлге кооперативтериниң хуралларынга ол айтырыгны калбаа-биле чугаалажып көрген. Кәдэ ажылагый кооперативтериниң социал хөгжүлдезиниң беш чыл планының бо чылын чогаадып эгелээн.

Кооперативтер моон мурнунда узун хуусаада будурүлгенин, а социал хөгжүлдени чүгле бир чыл хуусаалыг кылдыр планнаан турган деп. Венгрияның кәдэ ажыл-агый кооперативтериниң социал хөгжүлдезиниң эртелеп начальныгы А. Понграц СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Кәдэге чурталга тудуунун, мелиницна хандырылганының, дыштанылганы организастарының айтырыгларын ажыглагый хөгжүлдезиниң перспективтиг планнары-биле ажыттарынга киирерп-биле белеткеп турар.

Культура бажыңнарын, библиотекаларны, амыдырал хандырылгазының будурүлгелерин, уруглар садтарын болгаш аслилерни тударын кооперативтерде ажыллап кылдынган планнарда тодаргай айтыкан. Кооперативтер аразының дыштанылга базыңнарын тударын — Венгрияның сууларының социал хөгжүлдезиниң чүгүлә кезии болуп турар.

Күчүзү улгадыр

БЕЛГРАД. Дрина хемге үш электростанцияларын дериңрийнә төлевилелдерни Югославияның специалистери тогаадып кылган. Ол хемниң энергетиктиг курлавырларын улам долу ажыглаар арганы чаа станциялар бээр. 3 миллион ниити күчүлүг улуг, бирче 25 станцияларны тудар соруулга салдынган.

Энергетиктиг күчүнү өстүрери — Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республикамның ажыл-агый хөгжүлдезиниң амгы беш чылда кол угланыышкынарының бирозы. Электроэнергияны ажылдап кылырын барык бежен хуу немей өстүрери көрдүнген. Амгы үеде чүрттө гидроэлектростанцияны дериң, хүреп хомүр-даш-биле ажылдаар чылыдызга электростанцияларын база тудуп турар. Югославияда эң баштайгы атомнуг электростанциязын ажыттарынга киирерп-биле белеткеп турар.

Энергетиктиг күчүнүң өстүрелдезиниң бедик темпилери бардап болза, электроэнергия хереглелиниң болгаш оны хандырар чүрттүң аргаларының аразында дүшпес чоруктуг барын парлалга демдеглеп турар. Ынчангаш ажылдап кылырын барык бежен хуу немей өстүрери көрдүнген. Амгы үеде чүрттө гидроэлектростанцияны дериң, хүреп хомүр-даш-биле ажылдаар чылыдызга электростанцияларын база тудуп турар. Югославияда эң баштайгы атомнуг электростанциязын ажыттарынга киирерп-биле белеткеп турар.

Шиитпирни күүсетпишаан

ХАНОЙ. Вьетнамның ийиги беш чыл планы кәдэ ажыл-агыйның болгаш социалистиг индустрияның аразынга харылзааларны быжыглаар херекке чугула үе-чада болган. Вьетнамның Коммунистиг партиязының IV съездизинин болгаш партия ТК-ның оон дараазында болган пленумнарының шиитпирлерин ажылчын аңгы күүсетпишаан, кәдэ ажыл-ишчилерге херектиг продукцияның хөй чүс хевирлерин будурерин шиңгээдип алган.

Вьетнам Социалистиг Республиканың статистика эргелининг медээзин ёзугаар алырга, эрткен беш чылда республикага рис будурери 3 миллион тоннага немей көвүдээн, чартык миллион ажыг гектар кур болгаш курукка черлерни шиңгээдип алган. Ол үеним дургузунда Вьетнамның заводтары ада-чурт будурүлгезинин 20 муң тракторларын кәдэге будурүп берген. Ол техниканың дузазыбиле тарылга шөлүн ийи миллион гектар чедиргеп.

Кәдэ ажыл-агыйның хереглелиниге электроэнергиязын бээри 18 хуу көвүдээн, минералдыг чемиштиглелгелерни будургени — будун чартык катап өскен.

Станокчуларга чоргаарланыр

БЕРЛИН. Карл Маркс штадта Ф. Гекнерт аттыг «Станок тудуунуң коллективиниң күш-ажылчы чедиишкиннериниге Герман Демократтыг Республиканың будурүлге бүрүзү дүрүм ёзугаар чоргаарланыр. Комбинат үлетпүрүнүң ол адырының мурнакчызы болуп турар. Чыл бүрүде будурүлге хемчээлин 10 хуу угаттырбышлаң, оон коллективин чүс айлар дургузунда планныг даалгаларын үргүлүг ажыр күүседип келген.

Дериң-херекселдерни чаартканы, амгы үеним чаа техниказын, бирги эллчеге үлетпүр роботтарын болгаш манипуляторларны шиңгээдип иептереткени — чедиишкиннерниң үндезини. Амгы беш чылда станоктарның чаа салгалын будурериниге шилчинир комбинатка ыңдыг чаартылга эргежок чугула болган. Моон мурнунда бар турган станоктарга бодаарга, оортан 50 хуу бедик будурүкчүлүг чоңдурар болгаш өрүмнээр станоктарны ажыглалга киирген.

Ф. Гекнерт аттыг комбинат ГДР-ниң станок хереглелдериниң ортаа кезиин хандырып, чүрттүк үлетпүр хөгжүлдезиниге улуг розьду ойнап турар.

(СЭТА).

КОСОВОДА БАЙДАЛ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Косовода иштики политиктиг байдалды улам-на экижидер талазы-биле хемчегларның программазын Югославияның Коммунистер эвилелиниң ТК-зының президиумуму чугаалажып көргениң ТАНЮГ агентилел дыңнаткан.

Бо чылдың чазында корум-чурум чок чоруктарның болгаш кудумчу чыскаалдарының үезинде тургустунганнарын байдал Югославияның Федеративтиг Социалистиг Республиказының Албания-биле кызыгаарлашкак ол автономнуг крайында хевээр арткан. Ол хөделиишкиннер — «бызыг эвес байдалды тургузарынче,» югославтарның акы-дүнмалышкы чоруун болгаш чаңгыс эвин чарарынче угланган өжээтен болгаш контрреволюстуг үүлгедиглер-дир» деп Югославияның парлалгазы демдеглээн.

Чаа өнчүк-чөңгээлерни кызырының, өжээтен материалдарны иептередириниң, өлүрүкчү болгаш күчүлекчи чоруктарның япзы-бүрү хевирлерин өөскүдериниң орадажыышкынарны амгы үеде база үргүлчүлеп турар. Өжээтен болгаш үрегдекчи хөделиишкиннерниң организакчылары Албанияда национализм-биле сырый холбаалыг.

Корум-чурум чок чоруктарны организастаан бүрүүлүг 189 кижини контрреволюстуг болгаш националиечи хөделиишкиннер дээш шиитткенин солуннар бижээн. Косовода бәйдалды бүрүн экижидерниге чүгле айыыл чок чорук организацияларның чегей болур деп «Борба» солуп демдеглээн. ЮКЭ-ниң болгаш шиитилел-политиктиг өске-даа организацияларның политиктиг база кижизидилгелиг идепкейлиг ажылы эргежок чугула.

Үрегдекчи ажыл-чорудулганың кандыг-даа илерээшкиннериниге удур эптеш чок демиселл — Югославияның Коммунистер эвилелиниң кол соруулгаларының бирээзи болуп турар деп ЮКЭ ТК-ның президиумунуң хуралынга демдеглээн.

ПКАП-ТЫҢ ВАРШАВА КОМИТЕДИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП-тың Варшава комитеди «Солидарностинниң» съездизиниге холбаштыр медеглел ыллган. Ында айтыкаы болза: «Чурттуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг амыдыралын чогумчалыг болдурарынтр профэвилелиниң киржилгезин тодаргайлаар хөделиишкиннериниң программазын съезд ажылдап ыңмыр деп хөй-ниитп маңан турган. Бодунуң IX онаа съездизинге социал-экономиктиг болгаш политиктиг ханы чаартылгаларны айтыкан бистиң партиявыс база ыңдыг идегелдя салып келген. Ынчалзажок «Солидарностинниң» съездизи сагыш дүүрөошкининн болгаш удурлашкыышынны болдурган. Профэвилелиниң программазы эвес, а политиктиг негелделер Гданьскиге болгаш съездиниң кол угланыышкыны болган.

«Солидарность» деп профэвилел паттыжыышкыны лугуржулгаларга болгаш уставыныга чоруштур Польшада социал-политиктиг системаны контрреволюстуг күш-биле өскертир сорулгалыг социал политиктиг шимчээшкин болганын съезд бадыткаан. Партияга, чалакка, чуртта бар политиктиг эрге-чурумга халдаашкыннарның күштелгенин ол дузайын хереглеп турар-дыр. Харылзаалар болгаш чогумчалыг чүтаалажыышкыннарның аргазы эвес, а эрге-чагырга-биле меселдежиишкин — профэвилелиниң удуртукчуларының хүлээп алган стратегизы ыңдыг болуп турар.

Социалистиг чурттарның удыстарынга «кыйгырыг» дээр документиниң съездиниң делегаттары хүлээп алган. Полятка талазы-биле харылзаалага чок чорудуун дутаймда болган чоннун ёзулуг эрге-ажыктарынга чөрүшкен «Солидарностинниң» удуртукчуларының ыңдыг утланыышкыныңын дугайында ол «кыйгырыг» бадыткап турар.

Ол утланыышкынга удур бүгү нүүдүүс-биле турмур бис. Саналгай чоруктуң болган контрреволюшинниң политиказын бистиң төрөн чүртүвүстүк социалистиг келир үези дээш шиитпирлиг ыңдыг херек. Чоннуң амыдыралчы эрге-ажыктарынга удур утланган көөр хөөн чок чорүүтүк база харылзаалага чок хөделиишкиннерниң чалгынынга удур туржур талазы-биле четпир күштер бистө бар. Социалистиг Польшаны намгалаар дээш демиселге ол күштеривисти организастаар бис».

Ф. КАСТРОНУҢ КЫЙГЫРЫЫ

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының Бирги секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болган Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, кааа-даа каттыышпас шимчээшкиниин дәргазы Фидель Кастро кааа-даа каттыышпас күрүнелерниң баштыкчарынга кайгырыг чоруткан. Ында айтыканы болза:

Кааа-дла каттыышпас чурттарның шимчээшкини колониализмни болгаш неоколониализмни узугаар дээш идегелдиг болгаш идепкейлиг демиселчи болбушаан, Каттыышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XXXV сессиязының резолюциязынга дүүштүр Бедистиң хамаарыышпас чоруун 1981 чыдын сентябрь 21-де чарлаар дээнин улуг чоргаарланыышкыны болгаш сеткил ханыышкыны-биле утказн.

Кааа-дла каттыышпас чурттарның шимчээшкини колониалдыг системаны узугаар дээш шиитпирлиг демиселди хөй чыдларның дургузукда чорудуп келген. Белистиң чоңунуң төөгүлүг болгаш чептүг демиселинин чедишкининг болурунга кааа-дла каттыышпас шимчээшкин дээштиг чугула рольду ойнаан.

Чаа Белиз күрүнезин дүргеи-не хүлээп көөрүнче кааа-дла каттыышпас чурттарны Ф. Кастро кыйгырган.

Ажыл чок негрлериң чоокта чаа Нью-Йоркка болган чыскаалының киржикчилери (ЧҮРУКТА). «Ажылдаарын күзеп тур бис!» деп кыйгы салып чорааннар. Полиция-биле сегиржип алышкынарның түнелинде оон каш-даа киржикчилери дыка балыгланган.

Ажыл чокталыышкыныңың өзүлдези болгаш өртек-үненин аартаашкыны, бюджеттиң шериг чарыгдалдарының улам улгадыышкыны болгаш экономиканың чангыс черге таптаашкыны американнарны, ылангыя негр чоннуң талээлекчилерин бо чылдың арткан айларында улам берге байдалдарга таварыштырар. АКШ-тың административ-бюджет эргелелиниң чарлап, парлаан сан-медээлерни ёзугаар алырга, чуртта ажыл чоктарның саны ам ботажыл-чорудулгалыг чоннуң азы ажыл кылып чыдавардарының 7,3 хуузу болуп турда, чылдың сөөлгү кварталында 7,7 хуу чедир улгадыр, а хереглел бараанларынга өртектер өзүлдезиниң темпилери чылга чижеглеп саналарга барык 10 хуу болур.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

НҮҮЛЧҮЛЕРНИҢ МЕГЕЗИН ТУТКАНЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Белуджистан можуга пакистан девискээрже афган шеригнерниң кезектери шуруун киргеп дээр масслыг пропаганданың пакистан болгаш барыын талазы чепсектериниң үндезилээр барымдаа чок бадыткалдарын Батхар агентство буруу шапкан.

Афганистан Демократтыг Республиканың чааза девискээрге байдалды чогумчударынче болгаш бодунуң кожалары-биле харылзааларны экижидерынче утланган тодаргай боттуг будуттуг саналдарын үндүрүп, бодунуң тайбыңга ыңак политиказын херек кырынга көргүзүп турбуже, пакистан эрге-чагырга ламеран империализмниң өжээнинг пропагандазының ыңмыыкыныңга база дагын алзыпкаадыр деп, Бахтарның медеглелинде чугаалаан. Пакистанның пропагандачы машиназының ыңдыг язылыг нүүдээшкиннери чаа чүве эвестир. Делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналын аймактырар дээш ол төрүүлүг нүүдээшкиннерни Пакистанның эрге-чагыргалары моон мурнунда-даа каш удаа кылганын медеглелде демдеглээн.

Ол нүүдүчү бадыткаашкынларны медеглелде шиитпирлиг буруу шапкан болгаш Пакистанның удуртукчулары АДРниң боттуг туружун кичээнгейге албышаан, ийи чурттуң аразында харылзааларны чогумчударының боттуг политиказын салган эдерер болгаш база тайбың афган саналдарны херексевестел, америк империализмниң чылдаанга азы бербес боор деп идегел илергейлеттингеп.

* * *

ХАНОЙ. (СЭТА). Камбучиада вьетнам шериг кезектери хорааналдырар хорааның будумелдерни ажыглаан турар деп америк пропаганданың нүүдүүү бадыткалдарын Вьетнамның ВИА дээр информация агентилели буруу шапкан. Вашингтонуң ыңдыг бадыткалдары кара сагыштыг нүүдүр, а оон алыс сорулгазы америк империализмниң арадазыт кеминг үүлгедиглерни чаап-чажырары болур деп, ВИА демдеглээн.

Айылдыг сүлчээ

ПАРИЖ. (СЭТА). Израильдин дайынзырак чагырыкчылары болгаш Мурнуу-Африка Республиканың расистеря атомнуг бомбаны будурер талазы-биле айылдыг сүлчээни кылын турарын «Африка-Азия» деп журнал бижээн.

Ядролуг чепсекти будурериниге эргежок чугула ураның болгаш дериг-херекселдерни Мурнуу-Африка Республика Израильге бериң турар. Мурнуу-Африка Республика бодунун атомнуг чепсээн будурериниге Израильдин деткимче көргүзүп турарын журнал айыткан.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. Ыжыг тайбың дээш

Эрткен неделяда болуушкуннары социалистиг дем каттыштырылга чурттарының планетаның политиктиг байдалын кадыкшыдарынче, дүшкүүтүүт чорукту чавырылдырарын быжыглаарынче, чепсетлениишкинни дүжүреринге болган ядролуг дайынның кыжаның болдурбазының талазынга көскү түңнелдерни чедип алырынче угланган тайбыңга ханы ыңак политиказының чаа чыыткылапчак илерелн-биле демдеглеттингеп.

Чугаа хамыктың мурнунда дээди девнелге совет-вьетнам ужуражыышкынның түңнелдеринге дутайында чоруп турары ол, ынчан делегей байдалының чугула айтырыгларын көргеп. Аңы-дүнма ийи чурттуң удуртукчулары — эштер Л. И. Брежнев биле Ле Зуан — социалистиг күрүнелерниң делегейде политиктиг байдалды кадыкшыдарын кол чүүл кылдыр турғусқан чайгылыш чок политиказын ажыгбүрү күрүнелерниң харылсаалгалыг, политиктиг белүктери боттуг үнелээшкин-биле үткүүр, делегейниң хөй-ниитизин шиитпирлиг деткинр дээрзинге бүзүрелин илерглейлээн.

АКШ-тың империалистиг бодуктериниң болгаш пекинчи гегемонистерниң өжээнинг чимизеннишкиннериниң чери болуп берген Мурнуу-Чөөн Азиязы дүшкүүредлиг байдалды көөрү үжуражыышкын үезинде чугула черни эзлээн. Вашингтонуун болгаш Пекинвин ыңдыг политиказы Мурнуу-Чөөн Азияны киниртир делегейде байдалды нарыыдадырынга чедирип келгенин эштер Л. И. Брежнев биле Ле Зуан демдеглээн.

АКШ-тың болгаш Пекинниң талазындан соксаал чок чөңгээлээшкиннерниң түңнелинде Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучиянын улустары боттарының күженияшкиннерин тайбың, тургузукчу сорулгаларга чүмү-биле бараллгадыр эргазы ам-даа чок болбушаан, Америк администрацияның деткимчезин ажыглап алган, Пекин Индий-Кыдаттың тайбыцга ыңак күрүнелериниге удур дайызырак халдаашкынарны күштелдире берген. Боомоңу-биле ыңдыг ёйыылдыг ойнаашкын тайбыңга болгаш ёйыыл чок чорукка шыңгыы кыжаныышкыны таварышгылыр.

Кремльге дүштеки шайдалгага Л. И. Брежневтиң болгаш Ле Зуанның чугаалэры бүгү делегейге калбак үнелээшкинни болдурган. Амгы үеним кол айтырыгларын дугайты СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң удуртукчузунуң тайылбырлазы совет туруштун боттуг будуттүүн, социалистиг Вьетнам-биле найыралдыг болгаш кады ажылдажылгавыс үе-шагның шылгалдазын тудуп эрткен, тодаргай дыка хөй ажыл-херектерде илергейлеттингеп. Октябрь революциязындан эгелээш бистиң хүннерникче чедир эң чаа төөгүнүн бүгү чорудулгазы тайбының ыжыг, идегелдиг челенгижи — Совет Эвилелиниң күчүзүмүн өзүлдези-биле чарылбас холбаалыг».

Азия күрүнелериниң аразынга чагай кожа-челбээ харылзаларны таарыштыр тургузары болгаш кады ажылдажылга дээш чер бөмбүрзээнин бо оожургал чок девискээрингe политиктиг байдалды экижидер дээш ССРЭ биле Вьетнам чэйгылыш чок туржун турар дээрзин Бангладештиң «Шонтбад» солуну айыткан. Совет-Вьетнам чугаалажыышкынарның түңнелдери — Азияга болгаш бүгү планетага тайбының база ёйыыл чок чоруктун орүү-биле бурунгаар боттуг базым-дыр.

2. Шиитпирлиг кыйгырыг

Тред-юнноларның британ конгрезинин (ТБК-ның) эрткен неделяда Блэкпулга болган элчеглиг съездизи консерваторлар (торилер) чазаанын чонга удур ниитикн болгаш даштыны политиказынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээринче кыйгырган. М. Тэтчерниң чазаа чуртка ийи ажыг чыл чагырып келгенинин үезинде Великобританияның экономиказын долу сандаралга чедирип келгеп дээш англи профэвилелдери оңу шынгыы шүүмүүлээн. Лейбористиг партияның экономиктиг болгаш социал политиказын «хөй националдыг корпорацияларның ажоок улуг империязының хол дегбейн арттыргап, күш-ажылчы чонның амыдырал-чуртталгазын үрегдеп кларлар нейтроннуг бомбага» дөмейлээн.

Ол политика монополияларга эң хөй ажык-кончаазларны хандырып бербишаан, херек кырында экономиктиг кризисти ханыладырынче, ажыл чоктарның санын шапкын өстүрериче, бүгү-ле социал айтырыгларны чидиглеидиреринче аппар чыдар. Торилерниң чагырын келген үезинин дургузунда «артык кижилерниң» саны ийи катап көвүдээнин, албаның сан-медээлери-биле алырга, барык 3 миллион кижи четнеңин чугаалаарга четчир. Шынында парлалга санларын барымдаалаарга, ол чурагай дөрт миллион деңнелдя ашкан. Ыңдыг чүве чартык чүс чыл дургузунда Англияга болбаан. Өртектер дүргеп өзүп, социал хереглелдерге акша дозёвилелдери кызырлын турар.

Ол бүгү чүүлдер бо чаймын дыка хөй англи хоорайларга массалыг, динмиттиг хөделиишкиннерге чедирген, оларны базарынга полицейжи кымчылаашның, түдүп хоругдаашкын чепсектерни ажыглаан. Санал-оналдар алышкынын ёзугаар алырга, дайын соонда-гы үеде чаңгыс-даа англи премьерниң адыл-сураа М. Тэтчерниң дег кылдыр ынчалдып бакчырал коробоонинде бо байдалдарга кижи кайгаар чүве чок боор.

Консерваторлар чазаанын ажылчынарга удур хоойлуларын күш чок болдурар дээш, а ол ышкаш Великобританияны «Ниити рынокчан» үнүүн дээш калбак кампания. ны иептередиринче ТБК ыйгырган.

Вашингтон политиказының оруунда дыңнагыр чоруун турар Тэтчериң чазаанын дашнызырак утланыышкынын Блэкпулга шиитпирлиг буруу шапкан. Англияны америк чалгынныг ракеталар адып үндүрер аажок улуг шөл болдурары, президент Рейганның «нейтрончу шиитпирин» чүүлдүг деп коргеин. «Трайдент» дээр чаа ядролуг ракеталарбиле суг адаанын англи флодун чаарты чепсеглеп турары, шериг бюджединн хемчээл чок өстүргени— съездиге саналбергеи делегаттарнын оналаан демделеп турганы ышкаш,— ол-ла бүгү чүүлдер чуруттун экономиктиг бергелерин хаңыладып, Европага ядролуг дайынның тыптын келиринге кыжаның улгатырып турар.

Монополиялар чазаанын өлүмүг политиказын чок кылыр — англи профэвилелдер шүүлгаанының утланыышкыны ыңдыг болган.

3. Дерзии эвилелдежилге

Израиль премьер АКШ-на албан-хуузунда чораан. Бо дээрге сионист удуртукчуүнүн эрге-чагырга туруп келген дөрт чылының дургузунда океан кежиилдир он бирги барышкыны болган, мынчалзажок составының талазы-биле мынча хөй кижилиг делегацияны М. Бегинни кажан-даа үдеп көрбээн. Чугаалажыышкынарны ийи таланың кайы кире ужур-дузалыг кылдыр кортенин ол факт боду-ла чугаалап турар. Бегин чүгле арбын үдемчилерни чедире берген эвес, харын Вашингтонга тыпсыр дээш бодунун кузээшкиннерининн «үзүн ланзызын» база апарган деп, барыын талазы парлалга демдеглээн. Мынчалзажок ол хамыктын мурнунда америк администрацияя Израильди АКШ-тың Чоокку Чөөн чүкте «кол эвилелчизи» кылдыр көөрүп үргүлүлеп турарынын «чаа будеделгезин» алырын күзээн ийнк.

Ыңдыг айтырыг тыптып кээп болур: Ираккa, Ливанга болгаш палестин улуска удур Израильдин калчаалыг террористиг хереглеп турар-дыр. Харылзаалар болгаш чогумчалыг чүтаалажыышкынарның аргазы эвес, а эрге-чагырга-биле меселдежиишкин — профэвилелиниң удуртукчуларының хүлээп алган стратегизы ыңдыг болуп турар.

Социалистиг чурттарның удыстарынга «кыйгырыг» дээр документиниң съездиниң делегаттары хүлээп алган. Полятка талазы-биле харылзаалага чок чорүүтүн дутаймда болган чоннуң ёзулуг эрге-ажыктарынга чөрүшкен «Солидарностинниң» удуртукчуларының ыңдыг утланыышкынының дугайында ол «кыйгырыг» бадыткап турар.

Ол утланыышкынга удур бүгү нүүдүүс-биле турмур бис. Саналгай чоруктуң болган контрреволюшинниң политиказын бистиң төрөн чүртүвүстүк социалистиг келир үези дээш шиитпирлиг ыңдыг херек. Чоннуң амыдыралчы эрге-ажыктарынга удур утланган көөр хөөн чок чорүүтүк база харылсаалга чок хөделиишкиннерниң чалгынынга удур туржур талазы-биле четпир күштер бистө бар. Социалистиг Польшаны намгалаар дээш демиселге ол күштеривисти организастаар бис».

Израиль таланың ыңдыг язылыг «чагыгларын-биле» танышкаш, оларны Вашингтонуң дөрт аавдаашкыны-биле чогаадып тургускан деп бодал сагышка дораан кирип келир: ол «чагыгларында» түс бүрүзү Чоокку Чөөн чүкте америк шериг күчүн улам калбартырының америк планынга бүрүн дүжүүп турар ышкажыл. Бегининг АКШ-на чеде бээрининг мурнуу чарыында америк күрсекретарь А. Хейг чугаалажыышкынар үезинде чугаа болза, «бистиң стратегиг ниити эрге-ажыктарывысты бадыткаар болгаш оларны практиктиг кады ажылдажылганын планынга тодаргай чүүл болдурары болур» дутайында болу бээр деп бүгү тодазы-биле медеглээн турган.

Мынчангаш, Израильдиң премьер-министри М. Бегинин амгы барышкынының кол сорулгазы — хөй санныг фактыларнын көргүзүп турары ышкаш, чидиг бажы араб чурттарның үйдезин эрге-ажыктарынга-даа, ниитизи-биле үлүстарның национал-хосталгалыг шимчээшкининге-даа удур утланган америк-израиль шериг-политиктиг эвилелдежилгезин улам ыңай быжыглаары болган дээрзин Тель-Авив-даа, Вашингтон-даа чажырарын бодавайн турар.

В. МАТЯШ,
В. СЕРОВ,
Б. ШАБАЕВ.
(СЭТА).

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң биргн чемпионадынга уткуштур

БАШТАЙГЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Даштында орус тыва дылдарда «Азияның төвү» деп улуг үжүктер-биле чараштыр бижиттинген «Икарусь» автовокзалга турупкан. Оон иштинден ортумак дурт-сынныг, арыы шырайында хүлүмзүруг долган 40 хар ажа дүжүп чоруур мөге-шыырак тырың әр үнүп келгеш, диспетчерскаяже углай базыпкан.

Оон бичии болганда автовокзалдың дежурныйы Кызылдың Ак-Довурак чедер пассажирлерни автобусче олурарынче чалай берген. Шупту олуттар әлеттинген. Автобус айыттынган шагында шимчеп үнүпкен. Оон ишти пассажирлерге кончуг-да таарышкан: арыг-силиг, чырык-делгем, олуттарның сандайларында аккөк өңнүг чехолдарны кедирген. Шак мындыг автобуска ким олуруксавас боор.

Автобустуң чолаачызын дыка хөй улус билир, таныыр болду. Бис шагда-ла таныжар улус бис. Ол болза Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң мурнакчы чолаачызы, коммунист Юрий Алексеевич Чихачёв-дур. Моон мурнунда Кызыл—Абакан аразынга улусту аргыштырып турган болза ам ол республиканың эң ырак булуңнарының бирээзинче чоруп турар апарганы ол.

Ук бүдүрүлгеге үзүктел чок 20 чыл ажыг чолаачылаан, Юрий Алексеевич Тываның шпиптинге миллион-миллион километрлерни эрткен. Ол үениң дургузунда ол чаңгыс-даа катап орукка озал-ондак кылып көрбээн. 1973 чылдың чазынында аңаа берген чаа автобузун ам сес чыл дургузунда камныг мунуп, оозун үрелиишкинге таварыштырбаан.

Ынчангаш ам ол бо удаада база-ла бодунуң ынак маршруттарының бирээзинче бар чоруурун ол. Хоорай даштынче үнгеш, пассажирлериң ыыт-шимээнии чиде бээрге, кабиназының чанында тзарыштыр кылып алган магнитофонун базыптарга, таанарыг хөгжүм үнү автобус иштин дола берген.

Ол чүгле бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи эвес, хөй-нийти ажылының база идекейлиг киржикчизи Аныяктарның аразында Ю. Чихачёвту республикада танывас кижи ховар дизимзе черле чаныг болбас. Улустуң бир чамдыызы ону мурнакчы чолаачы кылдыр, а бир чамдыызы бокска хөй-нийтичи тренер, а өскелери дельтапланерист деп билир.

Ол шынап-ла ындыг. 1960 чылдың күзүнүнде Юрий Закавказьеның шериг округунга албан хүлээлгезин эрттиргеш, Кызылга ажылдаары-биле чедип келгеш, дораан-на пассажирлер АТБ-зинге барган. Ук бүдүрүлгеге чартык чыл ажылдап чоруй, аңаа бокс секциязын ажыдар деп шиитпирлээн. Ол шеритте тургаш спорттуң бо хевириинге округтуң чемпиону чораан. Аңаа чедип алган арга-дүржулгазын аныяктарга дамчыдып эгелээн.

Аныяк тренериң хөй-нийти эгелээшкин-биле чорудуп турган секциязынга кирип алыр күзелдиглериң саны чылдан чылче улам көвдеп кел чыткан. А баштайгы өөреникчилери 4-5 чыл эрткенде спорттуң бо хевириинге республика чемпиону аттарны чаалап алганнар. Оон бокс секциязынга белеткээн оолдары сөөлүнде барып, ССРЭ-ниң спорт мастерлери, мастерге кандидат, республиканың каш даклыр чемпионары апаргылаан. А тренер боду бокска республика категориялыг судья атты чедип алган.

Бир-ле катап Чихачёв хостуг үеде оглунуң чагыдып алганы «Юный техник» деп журналды көрүп олургаш, дельтаплан аппарадын канчаар тударының дугайында солун үүлдү номчуп, ону канчаар кылырының схемазын чуруп кааның көргеп. Чаа үшеге кончуг сонуургалдыг болгаш Юрий Алексеевич ол аппаратты чыып көөрүн шенээр деп сорулганы салгаш, ажылдапла эгелээн. Бо талазы-биле кандыг-даа арга-дүржулга чок кижиге ону тургузары берге болганы чугаажок.

Баштай дюралюминийден кылган чиик хоолайжыгаштарны тыпкаш, үндүр бижип каапкан парашюттуң быжыг пөзү-биле аппаратты кылып эгелээн. Оон ажылы-даа шүүттүг-ле болган. Барык ийи ай иштинде үргүлүлээн ажылдың түнелиниде «Журналда чуруттунган аппаратка дөмейзимээр дельтаплан эптеттинген.

Ам эң-не харыысалгалыг үе—ону херек кырында ужудуп, шенеп көөрү. Баштайгы ужудуушкунну Бом даанга шенээрин шиитпирлеп алган. Бодунуң удуртуп турары бокс секциязының оолдарының бирээзи Сергей Лас-оол ону эдертип алырын дилээн. Чүве чугаалаарга дыңнангыр, айтып берген аргаларын дораан-на шингээдип алыр бүдүрүлгеге чартык чыл ажылдап чоруй, аңаа бокс секциязын ажыдар деп шиитпирлээн. Ол шеритте тургаш спорттуң бо хевириинге округтуң чемпиону чораан. Аңаа чедип алган арга-дүржулгазын аныяктарга дамчыдып эгелээн.

Аныяк тренериң хөй-нийти эгелээшкин-биле чорудуп турган секциязынга кирип алыр күзелдиглериң саны чылдан чылче улам көвдеп кел чыткан. А баштайгы өөреникчилери 4-5 чыл эрткенде спорттуң бо хевириинге республика чемпиону аттарны чаалап алганнар. Оон бокс секциязынга белеткээн оолдары сөөлүнде барып, ССРЭ-ниң спорт мастерлери, мастерге кандидат, республиканың каш даклыр чемпионары апаргылаан. А тренер боду бокска республика категориялыг судья атты чедип алган.

Бир-ле катап Чихачёв хостуг үеде оглунуң чагыдып алганы «Юный техник» деп журналды көрүп олургаш, дельтаплан аппарадын канчаар тударының дугайында солун үүлдү номчуп, ону канчаар кылырының схемазын чуруп кааның көргеп. Чаа үшеге кончуг сонуургалдыг болгаш Юрий Алексеевич ол аппаратты чыып көөрүн шенээр деп сорулганы салгаш, ажылдапла эгелээн. Бо талазы-биле кандыг-даа арга-дүржулга чок кижиге ону тургузары берге болганы чугаажок.

Баштай дюралюминийден кылган чиик хоолайжыгаштарны тыпкаш, үндүр бижип каапкан парашюттуң быжыг пөзү-биле аппаратты кылып эгелээн. Оон ажылы-даа шүүттүг-ле болган. Барык ийи ай иштинде үргүлүлээн ажылдың түнелиниде «Журналда чуруттунган аппаратка дөмейзимээр дельтаплан эптеттинген.

Ам эң-не харыысалгалыг үе—ону херек кырында ужудуп, шенеп көөрү. Баштайгы ужудуушкунну Бом даанга шенээрин шиитпирлеп алган. Бодунуң удуртуп турары бокс секциязының оолдарының бирээзи Сергей Лас-оол ону эдертип алырын дилээн. Чүве чугаалаарга дыңнангыр, айтып берген аргаларын дораан-на шингээдип алыр ынак өөреникчизиниң дилээнден канчап ойталаар боор. Автобуска олурупкаш, шенелде ужудуушкун кылыр черинче чорупканнар.

Оларның баштайгы ужудуушкуну база солун болган. Дельтапланны даг бажынга апаргаш, эптеп алгаш, бичии сырыннап кээрин манап олурганнар. Ол үеде Сергей Лас-оол тренериниң кылган ажылын сонуургап, ону тудуп, кижи быжыглаттынар кылдыр тускай кылган черге так кылдыр шарыттыгаш, аппарадын туруп черинден агаарже көдүрүп эккээрге, ооң артындан хеп-хенертен хат келгеш, дельтапланерни черден адыра көдүргеш, агаарже үндүре берген. Сергей ол бүгүнүң карак чивеш аразында болганындан баштай коргуп, девидей бергеш, чүнү канчаптарын башкызынче бедиктеп алгырган.

Тренери база баштай херектиң ужурун билбейн, аайын тыппайн, кезек када ужуп үне берген дельтапланеринче көрүп алган турган. Бичии болганда мурнунда холдары-биле туттунуп алгаш чоруур демирии оожум кыйынче углай тутпушаан, шимчээшкиннерни кылырын өөреникчизиниң дилээнден канчап ойталаар боор. Шынап-ла бичии болганда дельтаплан Сергейниң хол-биле башкарылгазынга чагырты берген.

Ужудуушкун бир минута хире-ле үргүлүлээн. Шак ынчаар Тываның ак-көк дээрииге баштайгы дельтапланеристиң ужудуушкуну 1976 чылдың октябрьның 23-те болган. Ол хүнден эгелээш, амга чедир Юрий Алексеевич 1 мун 400 хире ужудуушкуннарны кылган. Оларның аразында ужуп үверде, азы хонарда хаттыг уун-шын эвес тодаралып турганындан дельтапланны аңдара шаап турган таварылгалар кайы хөй. Бир ындыг таварылгада Ю. Чихачёв шыңгыы бертинишкинге таварышкан. Эмчиге келгеш, хынадып көөрге, солагай талакы холуның чарының сөөгүнүң кыдыы чарлып, тигленип берген болган.

Эмчилер аңаа чартык чыл хире үеде дельтаплан-биле ужутпазын сүмделээн. Хөй-нийтичи тренер боду — ол үеде ужутпайн-даа турза, секциязында оолдарны тренировкаже сөөртүп, бодунуң арга-дүржулгазын оларга күзелдин-биле дамчыдып берип турган.

Хөй-нийтичи тренер, дельтапланеризм спортун Тывага эң баштай сайзыратканнарның бирээзи Юрий Алексеевич Чихачёв ам болур ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга киржир азс-кежиктиг болган. Ол түгле маргылдааның киржикчизи эвес, а Тыва АССР-ниң шилиндек командазының капитаны. Ынчангаш ооң бодунга болгаш командада эш-өөрүнге улуг-улуг спортчу чедишкиннерлиг болурун күзеп каалынар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга киржир Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери (оң талазындан) Евгений Егошин, Юрий Чихачёв болгаш Сергей Казанцев олар.

Авторнуң фотозу.

СЕНТЯБРЬ 15-ТЕН 17-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Алдар-Косе». «Алдар-Косениң парны мегелепкени». Мультфильм. 9.30 — «Агаарга эжиндирикчи». Уран-чечен фильм. 11.10 — Н. Мясковский — Симфония № 27. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Болгар улус Республиканы чарлаанының 35 чыл оюнга. Кинопрограмма: «Болгариялап». 15.05 — «Буратинонуң делгелгези». 15.35— Болгарияның Күрүнениң улустуң ыры болгаш танцы ансамблиниң күүселдези. 16.05 — «Кылын бил, өөрең». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 16.50— РСФСР-ниң Күрүнениң үрер хөгжүм оркестриниң РСФСР-ниң уран үүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы Н. Сергеевтиң удуртулгазы-биле концерти. 17.20 — «Орус чугаа». 17.50 — Алкоголизм. Эмчиниң сүмези.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мексиканың национал байырлалы — Хамаарышпас чорук хүнүнге. «Мехико эртken болгаш келир үелерниң аразында». Телефильм. 19.50 — «Аптара». Уран-чечен телефильм. Э. Лабиштиң водевилин ёзугаар. 1-ги сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Поэзия». Семён Кирсанов. Төрүттүнген хүнүнден бээр 75 харлаарынга. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — Орус болгаш совет композиторларның вальстары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 — «Теплоход ...эштип чоруп орган...» Документалдыг фильм. 12.10 — Шыдыраа шполазы. Шыдыраа овааддайы дээш демисел. 3-кү дамчыдылга. 12.40 — Совет күрүненин болгаш эргенин үндезиннери. Социалистиг нитилелде эрге болгаш мораль. 13.10 — Ф. Рабле. «Гаргантюа биле Пантагрюэль». 13.40 — «Башкының экраны». Нитилел эртеми. 10-гу класс. Делегейни кижи канчаар билип ап турарыл. 14.10 — География. 8-ки класс. Электроэнергетика. 14.40 — А. Н. Островский. «Өнчүзүү чок кыс». 15.40 — «Дээрде хол үзүү». Телефильм. 16.00 — 17.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Эң-не үр экзамен». Документалдыг фильм. 17.35 — «Улусчу контроль». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.20 — Кырган-аваазының хол майгыны». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Ох, ынакшыл, ынакшыл...» Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.00 — Хостуг хүрешке делегей чемпионады. Югославиядан дамчыдылга. 19.30— «Чурукчулар дугайында» чугаалаар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. Герасимов. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Саваң молдурга». 20.15 — Аар атлетиказга делегей болгаш Европа чемпионады. 20.30 — «Кады ажылдажылта». Тележурнал. 21.00 «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — А. Даргомыжскийниң операзы: «Даш аалчы».

СЕНТЯБРЬ 16-ДА
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Ыылды өттүр сөсавас ырлар». Урутларның уран чүүл коллективтериниң концерти. 9.30 — «Музыка билбес мыскаан». Мультфильм. 9.45 — «Аптара». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.55 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Ногаан көкпа», «Суурда чурукчулар чурттап турар», «Математиканга оюн», «Бергени ажыл эртер». 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

14.35 — «Ажыл-агыйжы чоруктуң дуржулгазы». Кинопрограмма: «Директорнуң арга-хоргазы», «Конвейерде мал чеми». 15.30 — «ПТУ-да түү түвеге, канчаар өөредип турарыл». Прибор тудуушкунуүнүң специалистериниң белеткелиниң дугайында. 16.00— Таджик телевидениениң болгаш радионуң улустуң хөгжүм хереклеринің ансамблиниң концерти. 16.25 — «Горнистер, харыылакар!» 16.55 — «Архип Люлька». Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.15 — «Ленинден өөренирер». 17.45 — Латвий ССР-ниң Күрүненин симфониктиг оркестриниң концерти. 18.40 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.55 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга. 19.25 — 19.55 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.55 — «Аптара». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Ырының болгаш таңшының «Анджианың польказы» ансамблиниң концерти. 22.00 — Футболга кубок эдилекчилериниң кубогу дээш. СКА (Донда Ростов) — «Анкарагюдюю» (Анкара хоорай, Турция). 2-ги ужуражылга. Донда Ростовтан дамчыдылга. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — Футболга кубок эдилекчилериниң кубогу дээш. «Динамо» (Тбилиси) — «Гранер» (Грац хоорай, Австрия). 2-ги ужуражылга. Тбилисиден дамчыдылга. 23-45 — Шыдыраага делегей чемпионадынга уткуштугур. А. Карповтуң интервьюзу. 00.00—01.00 — Футболга УЕФА-ның кубогу дээш. «Спартак» — «Брюгге» (Бельгия). 2-ги ужуражылга. В. И Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— «Шивээ». Документалдыг фильм. 12.10— «Сиверге, ада-иелер». 12.40— Нийти биология. 9-ку класс. Чазартынган идеяларның төөгүзү. 13.10— «Сээң Ленинчи библиотекан. «Материализм болгаш эмпириокритицизм». 1-ги дамчыдылга. 13.50— И. С. Тургенев. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ижиниң арыннарындан. 14.35— Башкыта музыка кичээлин. 3-кү класс. 1-ги дамчыдылга. 15.40—«Костас Корсакас». Телефильм. (Вильнюс). 16.00—18.00—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00— «Частырыглар оруулуу». Мультфильм. 18.25— «Бистиң почтавыс».

МОСКВАДАН

18.55— «Бистиң ырывыс, ужукчун-на!» («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.40—Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15— ССРЭ-ниң улустуң ариткан М. Мордасова ырлаар. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.15— «Дача эелери». Уран-чечен фильм.

СЕНТЯБРЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Аптара». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.10— «Кинооюн-чоруктар клуву». 11.10— «Частың кыштаар черинде». Документалдыг телефильм. 11.50— Медээлер. 11.55—14.15 —Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35— Документалдыг фильмнер программазы: «Хөрөңүнүң чажыт чери», «Селекционерлер». 15.10—Элээдилерин чогаадылгазы. 15.40— Шыдыраа школазы. Эге дамчыдылга. 16.10— Улустуң хөгжүм хереклериниң күүседиктилериниң 2-ги Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттарының концерти. 17.10— «Хөгжүг старттар». 17.55— «Анастасия Лазарюк ырлаар». Фильм-концерт. 18.15— «Экономика камналгазы болур ужурлуг». Дузалал ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле Омск хоорайның нийтиниң чемнелгилге черлериниң бүдүрүлгелериниң дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—«Кижи болгаш хөйлу». 19.30— Футболга Европа чемпионнарының кубогу дээш». «Динамо» (Киев) — «Грабзонспор» (Турция). 2-ги ужуражылга. Киевтен дамчыдылга. 20.15— Футболга УЕФА-ның кубогу дээш. «Зенит» (Ленинград) — «Динамо» (ГДР). 2-ги ужуражылга. Ленинградтан дамчыдылга. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— 22.55— «Балет дугайында». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Фадеечев. Төнтенде—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —«Чуруктарлыг ном». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10— «Бистиң садывыс». 12.40— Зоология. 7-ги класс. Ажгы-ажгы даванныглар. 13.05 — Сээң Ленинчи библиотекан. «Материализм болгаш эмпириокритицизм». 2-ги дамчыдылга. 13.35— «Башкының экраны». Бойдус. 4-кү класс. Күскү куштар. 13.55—Төөгү. 6-гы класс. Ортаакы вектерниң сууру. 14.15— Физика. 7-ги класс. Бойдуста болгаш техникада чылыг дамчыдылгазы. 14.40— «Он беш харлыг капитан». Уран-чечен фильм. 16.00—17.30— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Документалдыг фильмнер программазы: «Чаның келгени», «Арыг дамырақче». 18.05— «Мал чеминиң белеткелиниң хүн. демдеглелиң». 18.15—«Канналга болгаш хумагалыг чорук— партияның экономиктиг политиказының өзээ». Экономика эртемнериниң кандидады В. А. Копеездуң чугаазы. 18.30— 18.45—Телемедээлер. 18.45— «Хөй-нийти амыдыралының экраны». Политиктиг чырыдыышкынның чаа өөредилге чылы.

МОСКВАДАН

19.00— Делегейниң болгаш Европаның чиик атлетиказга чемпионады. Франциядан дамчыдылга. 19.30 — «Александр Гринниң Крымга амыдыралындан». Документалдыг телефильм. 20.00— «Тамчыктыг удукар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15—«Джаз контрастары». Фялым-концерт. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.05— «Кагдынмас ынакшыл». Уран-чечен фильм.

КАМНААР

Н. К. Крупская мынча дээн: «Ном бүрүзү улуг күш-ажылдың түнели-дир, ол күш-ажылды камнаар херек».

Шынап-да номну үндүрүп алыры кайы хире берген? Кандыг-кандыг материалдарны ажыглаарыл?. Кайы хире күш-ажылчы холдар негеттинерил? Авторлар, полиграфистер, ном үндүрер кижилериниң киржилгези улуг. Эрткен 10-гу бешылда ном үндүрериниң бир номнуң ортумак денизии 200 грамм болза, 1,6 млн. тонна саазын чарыгдаан. Ол—көвүг улуг хемчээл-дир. Саазынны бүдүрерде эң эки шынарлыг ыяштан кылып турар. Бир чижектен алгаш көөрге мындыг. 60 кг саазынны бүдүрүп үндүрерде, 50 чыл чурттаан бир ыяш херек. Ол хире (60 кг) саазындан ортумак хемчээлдиг 30 номну кылып ап болуур. Бир эвес класста 35 өөреникчиниң бирээзи-ле 9 ном алган болза, оларның шупту-зунуң алган номунга бир ыяш хереглеттинер. Моон алгаш көөрге, түгле школага ажыглаар өөредилге номнарын белеткеп үндүрериниң дыка хөй эки шынарлыг ыяштыг чарыгдаар-дыр.

Ынчангаш ном камналгазының дугайында өөреникчилерге, оларның ада-иезинге тайылбыр ажылын чорудары школа башкыларының кол сорулгаларының бирээзи кылдыр амыдырал иетеп келген. Совет чазакты үндүрген докгаалын ёзугаар бистиң школаларывыста өөреникчилер өөредилге номнарын халас ажыглап эгелээннер.

Бүрен-Хем ортумак школазында ном камналгазының чарыжын организастап, өөредилге чылының түнелинде үндүрүп, тиилекчилерни тодарадып турар. Эрткен өөредилге чылында эге класстар номнарын арыг-силиг эдилээш, тиидекчи болганнар. Бистиң школада үстүкү класстарның өөреникчилери (4—10 кл.) номнарын багай эдилеп турары хомудавчыг. Чаа өөредилге чылында социалистиг чарышты улам калбартып, ада-иелер-биле харылзааны күштелдирериң база ада-ие хуралдарынга, класс шактарында ном дугайында беседаларны чорударын планнап турар бис. Школаның библиотека эргелекчизи Надежда Степановна Никитина уругларга номну шын эдилээриниң дугайында тайылбыр ажылын доктаамал чорудуп турары эки.

С. САРЫГ.

Каа-Хем район.

СОЛУН АМЫДЫРАЛДЫГ КИЖИ

Чогаалчы Джой Адамсон номчукчуларга эки билдингир. Африканың бойдузун дириг амытаннарын камгалап кадагалаарынга тураскаатkан ооң «Төрүмелинден хостуг», «Шокар Сфинкс» (аргылаан), «Пиппа кыйгы салып тур», «Джой Адамсонның Африканы караа-биле көргени» деп номнарын совет номчукчулар эки билир.

1981 чылда Москваның «Прогресс» ном үндүрер черинге Джой Адамсонның «Мээң оожургал чок чуртталгам» деп бодунуң допчу намдарынга үндезилээн кончуг солун номун орус дылга үндүрериниң совет номчуктулар улуг сонуургал-биле уткаан. Ук номну англи дылдан орус дылче очулдурган.

Джой Адамсон дээрге, эртемден-даа эвес, философ-даа эвес, улуг бодалчы-даа эвес. Анаа-ла чүрээнин айбылааның ёзугаар бойдуска болгаш дириг амытаннарынга ынак болуп, ону камгалап, кадагалаарының талазы-биле улуг ажылдарны кылган кижи.

Ол өскүс калган кыс арсылап оглун өстүр азырап каапп, улуг ат-алдарлыг болу берген. Ук арсыланны зоопаркче дужаавайн, арга-арыгже салып чорудупкан.

Кыс арсылак Эльса ооң чоруткаш, черлик арсылан-биле өөрлежип ап, оолдар төрүп алгаш, ону азырап өстүрген лагеринге, азырадыкчызы Джойга база ооң ашаа Джорджка эдертип эккелген. Кыс арсылап өлүгжеге бодунуң оолдарын азырап өстүрген төрелдеринге эдертип эккеп чораан...

Араатан ан-меннерни кижилер азырап, доруктурар болза, ооң черлик өөрлери оларны кажан-даа аразынче дедир чагдатпайн баар база азырал араатаннар кижи дузазы чокка кажан-даа амыдырап шыдавас дээн чижектиг чамдык бодалдарның шын эвезин херек кырында бадыткаан.

Эльсаның төөгүзү дээрге-ле ынакшылдың төөгүзү болур. Джой Эльсага ёзулут ынак турган. Эльса база эвээ Джойга ынагын бүзүрелдин-биле көргүскен.

Эльсаның төөгүзүн төдүзүн чугаалаан. Джой бодунуң төөгүзүн чугаалап каан. Джойнуң төөгүзү Эльсадан эгелезе-даа, ооң-биле доостун калбаан. Чүге дизе Джой Адамсон ооң ангыда шыырак чуруукчу кижи. Бо талазы-биле ол солун, ховар ажылдарны арттырып каан.

Африканың ховар үңүштерин, чечек-чимистерин ол хөй-хөйү-биле эртемге үндезилеп чуруп, чыгган болуп турар. Ылангыя Чөөн-Африканың үңүштерин, черлик чечектерин чурааны-тергиин онза. Африканың бойдус-байлаанда шуут чидин, узуткаттынар дей берген үүлдерин камгалап арттырарын Джой оралдажып турган.

Бо талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турган хөй эвес кижилериниң аразында Джой эң-не көскү черге турган. Үндүрген номнарындан ап турган бүгү хөрекгизин Джой Эльсаның фондузу деп фонд ажыткаш, олче киирип турган. Ол дээрге черлик ан-меннерни камгалаарынга бараалгаткан фонд болур.

Джой Адамсонның хуудаа маадырлыын номчукчу кайгап-даа ханмас. Ол леопардтарны, арсылаңнарны коргуш чокка, дидим азырап, өстүрүп чораан. Ооң ашаа Джордж ак-араатаннар камгалап кадагалаар талазы-биле инспектор кижи чораан. Ооң база бир хүлээлгези кижи эъди чип амыдыраар арсыланнарны диктеп тып, узуткап өлүрери болуп турган. Джой шак мындыг арсыланнардан безин кортпайн баар дидим, эрес херээжен чораан.

Джой Адамсон бүгү делегейге билдингир, алдар-сураглыг кижи апарган. Ан-не аас-кежиктиг чаш назын үезин Австрияга, ан-не эптиг найырадыг өг-бүдеге эрттиргеп. Африканың Кениядга чурттап турган. Джой Адамсонның дугайында бо мон болза, ан-не эрес-дидим, хөглүг-омак болгаш амыдыралга ынакшылдыг кайгамчык херээжен кижиниң дугайында кончуг солун болгаш ховар ном болур.

Джой Адамсон хензиг бичизинде дезиг арсылак болуп, ойнаар турган. Ага6агар, дыдыраш, сарыг баштыг чүгүрүк уругну ооң бүгү-ле чоок уга-дунмалары аннап ойнаар чанчылдыг чорааннар.

Джойнуң незинин угу бай хөрөнгитен Вайсхуннар элээп каш улуг саазын фабрикаларының ээлери чораан. Олардың чурттап турган улуг девискээринге эштир хөөлбек, хөлелиг черлер база бар турган. Ол девискээр долганнар ыяш-даа, арга-арыг-биле байлак турган. Оларга хөй-хөй черлик аңнар, куштар өзүп турган.

Ада-иези чарлы бээрге Джойну бичии кыс дунмазы-биле катай кырган иези азырган.

Джой биле Джордж деп ийи эрес-дидим кижилер боттарының бүгү назынын черлик араатаннарның камгалалынга бараалгадып, делегейге алдаржый бергеннер. Олар элчиген, теве, машина мунуп, аътты, чадаг, хемелиг бүгү Африканы чер арттырбайн кезип хөй делгелгелерни, делегейниң хөй-хөй чурттарынга кылып кайгамчык алдарлыг кижилер апарганнар.

Джойнуң бо магалыг хөрөнгө тураскаатkан солун кижилер тургустунган. Джой Совет Эвилелинге хүндүлүг аалчы болуп, кээп чораан. Ол Аскания-Новага чоруп, дириг амытаннарның азырал, камгалалын магадан, Крымга, Карадалайга чоруп чораан, Сочиге «Найырадыг ыяжын» база олурткан.

Ленинград чоогунда аңныыр ажыл-агыйынга чораантың бистиң чуртта ан-меннерниң камгалалын, ажыглалын ыын чурумчуткынын магадаан.

Номнуң сөөлгү сөзүн профессор В. Е. Флинт бижээн.Ында Джой Адамсонның кайгап ханмас, элдеп онза чуртталганы чурттан эрткенин айыткан. «Мээң боожургал чок чурттагам» деп номунда Джой бодунуң бүгү амыдыралын бижип каан.

Джойнуң кылып чоруткан ажылы эртемге улуг чедишкинни кылган. Джой араатаннарның амыдыралындан хөй-хөй чаа, билдинмес арыннарны тып, ажыткан. Ында амытаннарның холга азырап өстүрүп, черлик байлапче салырының болуп болур аргаларын бадыткаан. Черлик араатаннарның бүгү амыдыралында хөй-хөй билдинмес үүлдерни эге баштай тодаратkан кижи болуп, делегейге алдаржаан.

Дириг амытан бүрүзүнүң онза шынарлыын база илереткен. Бодунуң чогаалчы, чуруукчу, тургузукчу чоруун — черлик амытаннар камгалалынче ол угландырган. Ооң «Чөөн Африканың улустары» деп ному этнография талазы-биле тергиин дээн шыырак эртем ажылы болур.

1980 чылдың январьда Джой Адамсон айыылдыг дайынның холундан өлген. Маңаа ооң бүгү араатан аймек өөнүктери Джой Адамсонга кажан-даа хомудавчыг чүүдээ кылып көрбээнин онзалап демделевес арга чок.

Е. МЫНДРИМА.

ХОВУ-АКСЫНДА КИНОЛЕКТОРИЙ

«Тыва кобальт» комбинатта партком болгаш Хову-Аксының «Билиг» нитилелиниң организациязы партийжи пропагандаңың дээштиг аргазының бирээзи болур кинолекторийни ажылчын суурнуң «Металлург» Культура ордузунга сентябрьдан эгелеп ажыткан. Понедельник санында-ла ажылдаар ол лекторийниң баштайгы хүнүн парткомнуң инструктору Л. Н. Крисан эге сөс-биле ажыткан. Аңаа суурда № 1, 2 ортумак школаларның үстүкү классчылары болгаш башкылары база ажыдыннары киришкен. «Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында кинематография» деп кино-лекция онза солун болган.

Лекторийниң ажылдаар планы чогаадың тургускан. Ону ёзугар дараазында неделяда бойдус камгалалынга холбаштыр лекция болур.

К. ОЮН.

Аграар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республиканга шокар бүлуттаар, чагбас. Мурнуу-барын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 21—23 градус чылыыр. Автоуруктарга көстүрү эки.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дыштаның турарларың амыдыралындан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Гуго бегемот» 9.40, 11.10, 15.20, **«Аза нжээшинде»** 13.30, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Кайда сен, ынакшылым»? 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ЧАРЛАЛДАР

«Ила-Хем» хөмүр-даш разрезинге ажылдаары-биле дараазында мергежилдин кижилерни чалап тур:

БелАЗ-540 автосамосвалга ажылдаар чолаачылар.

2 СПШ-200 болгаш 2 СПШ-2 ООН өрүмнээр станоктарга машинистер болгаш машинистерниң дузалакчылары;

капитал тулуг участогунга тудугжу-техник;

секретарь-машинакчы;

контроль-хемчээр хереклерниң болгаш аппаратураның слесары.

Чыл түнели-биле немелде төлевирлиг болгаш 13-кү шылыныг, хөй чылда ажылдааны дээш немелде төлевирлиг. Хөмүр-даштың халаска бээр.

Айтырар чери: **«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, кадрлар килдизи. Телефону —99-11-25.**

Тыва АССР-ниң «Зооветснаб» каттыжыышкыны хамаарыглыг организацияларга ооң бүгү складтары сентябрь 15-тен октябрь 1-ге чедир инвентаризацияга хамдынган турарын дыңнадып тур. Сентябрь 15-ке чедир хыналда-санажылганы кылып, жыр ужурлуг бараанарын алырын чарлап тур.

Тываның күрүне филармониязы «Ляп» ыры-хөгжүм ансамблиниң белеткел бөлүүнге өөренир аныяктар конкурузун чарлап тур.

Бас-гитарага, ритм-гитарага, соло-гитарага, сокгаар хереклерге ойнаар кижилерни, ыраажыларны, сыгытчыларны, хөөмейжилерни чалап турар.

Конкурс 1981 чылдың сентябрь 15-ке чедир филармония бажыңында эртип турар.

Ыяш ажыл-агый министерствозунуң чонга дыңнадыры болза, республиканың бүгү-ле ыяш ажыл-агыйлары дыттын үрезинин бирги класстыын килограммны-да 19 рубль, өйнги класстыын 14 рубль, үшкү класстыын 10 рубль өртекке хүлээп ап турар.

Кызылдың экскурсиялар бюрозу Москва баар турисчи путевкаларны сүмделеп тур. Чоруур хуусаалары —1981 чылдың октябрь 5, 19, ноябрь 2, 16, декабрь 7. Путёвканың өртээ—310 рубль. Путёвканың өртээнде баар, көөрүнге катай самолёт билединиң хелезини, «Измайлово» туркомплексе чурттаарының болгаш бүгү ле дургузунда чемненгири, экскурсия ама-дузазы кирип турар.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1, **«Монгулек» гостиница,** кабинет 103, **телефоннары** —2-51-76, 2-41-02. **Экскурсиялар бюрозу.**

Редакциянның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуг 2-24-63, редакторлуг орлакчыларның 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи аймактар болгаш совет түргүзүг киллистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдиз

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 215 (11713) | 1981 чылдың сентябрь 16, среда | 1925 чылда үндезилеттингеден | Өртээ 2 кээ

ПАРТИЙЖИ КҮШТЕРНИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

Бүгү чурттаазында ышкаш, республиканың чер-черлеринде партия организацияларында отчёттар болгаш соңгулдалар чоруп турар. Оларны партбөлүктерде эрттирери доостур чоокшулап келген. Амгы отчёттар болгаш соңгулдалар 382 партбөлүктерге, партияның 313 цех база 488 эге организацияларынга эртер ужурлуг.

Парторганизацияларда бо чугула кампания СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда бир дугаарында эртип турар. Партия организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар чоруттунган ажылдың түңнелдерин болур-чогууру-биле үнелевишаан, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгааргы сорулгаларже угландырып турар.

Коммунистер ол хуралдарны СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр, бедик организастыг болгаш политиктиг деңнелге, ажыл-херекти шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөрүнүң байдалынга эрттирерин оралдажып турар. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Каа-Хем районнарның күш-ажылчы коллективтеринде партбөлүктерге хуралдарны чогум-на ындыг негелденiң байдалынга белеткеп, эрттиргилээн. Чижээ, Барыын-Хемчикте «Хемчин» совхозтуң сүт-бараан фермазында партбөлүктүң отчёт-соңгулдалыг хуралынга ында 8 коммунист бүрүн келген болгаш шупту саналданнар.

Мында коммунистер сүт-бараан фермазының коллективиниң дайынчы ээзэ, организакчы болгаш политмассалыг бүгү ажылдың баштанчылары, организакчылары боон турар. Партбөлүк организакчызы М. О. Хомушкунуң илеткелинге коллективтиң, партбөлүктүң ажыл-чорудулгазының бүгү талаларын хандыр аналиэтээн. Бүдүүлгечи көргүзүглер багай эвес, бо чылдың сес айларда коллектив 1200 центнер сүт саар планын 1780 центнер чедирген, малга чем белеткээр даалганы ферма 152 хуу күүсетиен. Коммунистер малдың продуктулуун улам бедидериниң, кыштаглазыкынга бүгү талалыг белеткенириниң, идей-кижизидилгелиг ажылды улам күштелдиреринiң эргежок чугулазының дугайында шыңгыы чугааларны кылганнар.

«Улуг Октябрь» совхозтуң хойжу бригадазында, «Шагаартажстройнуң» № 18, 20 КМК-ларында партбөлүктерниң, «Дөң-Терезин» совхозтуң бригада, «Красноярскстройтрансты» Кызылда автобазазында, «Революцияның чалбыгы» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында болгаш еске-даа черлерде партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары организастыг, бедик деңнелге, ажыл-херекчи байдалга, коммунистерниң улуг идепкейи-биле эрткилээн.

Амгы үеде республиканың көдээ ажыл-ишчилери улуг, нарын сорулгаларны шиитпирлеп турар. СЭКП обкомунуң III пленумунуң шиитпирлерин база обкомнуң кыйгырыын ёзугаар ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткээр база чамдык ажыл-агыйларда өстүрүп алган эвээш-биче тараанны чидириг чокка ажаап алыр дээш коммунистерниң, ажыл-ишчилерниң күжениишкинниг ажыл-херээнге ол хуралдар чогуур идигни берген турар ужурлуг. Мал ажылы көдээге шалыпчы фронт дээрзиниң дугайында партийжи съездиниң айтыышкынынарын күүседир талазы-биле чоруттунар бүгү ажылдар, ылаңгыя малдың баш санын өстүрөринге, оңуң продуктулуун бедидеринге, өлүп хөрээр болгаш ону оорладыр чорукту эвээжедиринге холбашнан хемчеглер көдээ коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга кол черни эзлээр апаар.

Үлетүрүнүң, тудуг, транспорт, харылзаа, амыдырал хандырылга, садыг организацияларының болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының коммунистери кылдынган ажылдың түңнелин болур-чогууру-биле аналиэтевишаан, бүдүүлгениң ажыктыын база продукциянның шынарын улам ыңай бедидериниң аргаларын хуралдарга тодарадыры эргежок чугула. Бүгү үүлдерге экономика камналгалыг болурунуң, чиг-эттиг, энергияны болгаш материалдарны шын чарыгдаарының, аргаларны болгаш курлаавларны чеп ажылгаарының дугайын бүгү талалыг сайгарып көөр херек. План күүсеттинмейн турар бүдүүлгелөр, тудуг база транспорт организацияларының бисте ам-даа хөй. Ажыл шагының чидиригларикиң, материалдарны кайы хамаан чок чарыгдаарының, ажылды үрей кылырының фактылары эвээш эвес. Ол-даа, өске-даа четпестерниң дугайында хуралдарга шыңгыы партийжи чугааларны чорудар апаар.

Кандыг-даа коллективте партия эге организациязының дайынчы арга-шинээзиниң, коммунистерни таарыштыр тургузарының база оларның идепкейин, харыысалгазын күштелдиреринiң болгаш коммунистиг кижизидилгениң айтыыргылары хуралдарга кичээнгейниң төвүнге тургустунар ужурлуг. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр күүседени контрольдаарын болгаш хынаарын улам ыңай сайзыраңгайнывдар дугайында» СЭКП ТК-ниң чоокта чаа хүлээп алган доктаалы партия эге организацияларынга онза улуг ужур-дузалыг. Олар коллектив бүрүзүнге бедик негелделиг болгаш күүсединчи, ажыл-херекчи чорукту, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди бүгү талалыг калбартырыының, четпестерге эптеш чок болурунуң байдалын тургузар хүлээлгелиглер. Отчёт-соңгулдалыг кампанияның үезинде күүседе хынаадазының дээштиин улам ыңай бедидериниң оруктарын айтыры чугула.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле айтырыглар ындыг хуралдарга эң чугула темаларның бирээзи болуп кирер. «Идеологтуг, политиканы-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидериниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырар талазы-биле республиканың партил организациялары эвээш эвес ажылдарны чорутпан. Ынчалзажок бо чугула ажыл-херекте четпестер аңгаа хөй, ылаңгыя мында ёзу барымдаалаар чоруктар эчизинге чедир чайлаттынмаан, оон дээштии ам-даа чавыс. Ынчангаш бисте социалистиг хөөйлу-дүрүмнү, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр фактылар база-ла бар болуп артпышаан. Коллективтерде политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзу-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын бүгү талалыг хандыр аналиэтеп көөр херек.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар оларның амыдыралынга политиктиг чугула болуушкун. Ол хуралдарның дээштии хамыктың мурнунда аңаа ылаптыг белеткелдерден, оларга коммунистерниң идепкейлиг киржилгезинден улуу-биле хамаарыжыр апаар. Отчёт илеткелди чугаажып тура партбюронуң, секретарының, киитизи-биле партия организациязының ажыл-чорудулгазының дугайында коммунистер принципиалдыг сөзүн чугаалаан, боттарының саналдарын калбаа-биле солушкан турзун дээш сагыш салыр херек. Партийжи күштерниң көрүлдези—отчёттарны болгаш соңгулдаларны организастыг бедик деңнелге эрттирери—партийжи эге звеноларның дайынчы арга-шинээзин улам ыңай бедидип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседиринче улуг идигни бээри чугаажок.

АВТОКОЛОННАЛАР ЧАРЫШТА

ЧУРУКТА: И. Белоусовтуң бригадазындан чолаачы Кара-оол Доңгак; автобазаның дескээрниде.

В. Кара-Салдың фотолары.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазының районнарда автоколонналарында социалистиг хүлээлгелерин, планның онаалдаларын ажыр күүседип турар мурнакчы бригадалар хөй. Социалистиг чарышка Сарыг-Сеп автоколонназындан хоочун бригадир В. К. Самелюктуң бригадазы районнарда автоколонналардан бирги черни эзлээн. Бригаданың чолаачылары тудуг материалдарын Кызылдан болгаш Саян артындан-даа сөөртүп турар. Ыяш сөөртүр машиналар чолаачылары А. П. Пшеничный хуудага планын 182 хуу, В. Д. Журба — 169 хуу күүсеткеннер. Бригадир боду ажылынга кызымак, негелделин-биле эң-өөрүнүн хүндүткеинi чайлап алган. Найыралдыг бригаданың чолаачылары хожудан турарлар чок ажылдарын чедип алыр дээш чаңгыс деминг ажылдап келген.

Шагаан-Арыг автоколонназы. Чаа Шагаан-Арыгның объектилерин түүйбу, элезин, сай дээш оон-даа өске чугула тудуг материалдары-биле хандырып келген. Ында Н. И. Друпттуң, А. М. Бапый-оолдуң, Г. В. Жаровтуң, И. Г. Бондаренконуң ажылы макталдыг. Автоколоннаның чолаачыларының чаа хоорайның тудуунга киирилтирип турар үлүг-хүүзу эвээш эвес.

Бай-Хаактың автоколонназының тудуглары херектиг тудуг материалдары-биле хандырып, планның онаалдаларын хүүсаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышта киржип турарлар. ЗИЛ-4562 маркалыг автомобилиниң чолаачызы Л. И. Гореатин, Д. Г. Рыженковтуң кызымак ажылын чолаачы эштери-даа, автобазаның удуртукчулары мактаар.

И. И. Белоусовтуң удуртканы № 7 бригада эрткен айларда база багай эвес ажылдаан. Бригадир И. Белоусов чүк сайгарылгазының хүүда планын 227 хуу күүсеткен. Дуржулгалыг бригадир ажылынга харыысалгалыы, кызымаз-биле эки үзегер чижекти көргүзүп турар. Бригададан А. Г. Махмутов болгаш оон-даа өске чолаачылар мактаттынып, шаңналдып турарлар.

А. П. Сысоевтиң удуртканы № 4 бригада 8 айларның социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен, моңнакчыларын одуруунда чорун турар. 12 кижи составтыг, эң-ыраажылыг бригада чыл планын хүүсаа бетинде күүседир хүлээлгезин ажыл-херекке боттандырарынга бүзүрелдиг.

Автобазаның мурнакчы автоколоннаазы, бригадалары ам квартал планын күүседиринге ябокшуглазылар.

Н. ООРЖАК.

Л. И. Брежневтиң К. Фомвихан-биле ужуражыышкыны

СЭКП ТК-ның Чыңгыыр секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Лаостуң Улустуң-революстуг партиязының ТК-зының Чыңгыыр секретары, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың Премьер-Министри Кейсон Фомвихан-биле ужуражыышкыны сентябрь 14-те Кремльде болган. Ол Совет Эвилелинге дыштанып чораан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле совет кижилерниң шудургу ажыл-ажилин дугайын Л. И. Брежнев чугаалаан. Партилиың экономиктиг политиказы оон социал политиказы-биле адыышдан тудуш холбаалыг. Үлетпүрүг болгаш кедээ ажыл-агыйны техника талазы-биле чаарты чепсеглээри, эргелеп башкарарының системазын экижидери, күш-ажылдыын будүрүкчүлүүн өстүрери, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ниитилел будүрүлгезиниң ажыктыының бараан болуру бүгүле үүлдер алызында кээ ажылчы чоннарның чаагай байдалын белидиринче угланган.

Социализмниң үндезиннерин тургузар талазы-биле ЛУРП-ниң болгаш республиканың чазаанның ажыл-чорудулгазының дугайын К. Фомвихан дыңнаткан. Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң бирги беш чыл планы ол угланыышкынга дыка-улуг базым болуп турар.

Ажыл-агыйжы болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлээрде Лаоска үнелиг детkимчени Совет Эвилели көргүзүп турар. 1981—1985 чылдарның үезинде улус ажыл-агый планнарын, айлаштыр кылганы экономиктиг харылзаа байдалдарны боттуг өстүрерин, ЛУДР-ниң ССРЭ-же экспортун калбартырын хандырар. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга специалист кадрларны белеткээрде Лаоска дузалаарын Совет Эвилели үлемчилээр.

ССРЭ-ниң болгаш ЛУДР-ниң аразында аңы-дуңма найыралдыы болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганың харылзаалары чедиишкиниг хөтөжүп турарын эштер Л. И. Брежнев биле К. Фомвихан сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

Лаостуң хереглелдеринче болгаш сагыш човай турар түүлдеринче үргүлчү кичээнгей салыр турары дээш СЭКП-ге, Совет чазакка, Леонид Ильич Брежневтиң шуут бодунга ЛУРП ТК-ның, ЛУДР-ниң чазаанның болгаш бүгү лаос улустуң омуһаазынден К. Фомвихан хаың өөрүн четтириишкинин илергейлээн.

Даштыкы политиктиг кол сорулга делегейниң дүшкүүрлүг чоруун ажыын эртерин болур деп, бүзүрел ужуражыышкынга илергейлеттинген. Удурланыштыр туражурунче, күрүнелер аразынга онзээшнекилгени" болгаш бүзүрешпес чорукту чидиглендиреринче угландыр империализм болгаш гегемонизм күштериниң чорудуп турар шүгүму—кижи төрелгетенниң салым-чолдарынга айылдыг чокгээ-дир. Ындыг шүгүмда келир үе чок болгаш турбас-даа ужурлуг.

Ол кавы девискээрниң чурттарының боттарының күжешишкиннери-биле Мурнуу-Чөөп Азияның айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээринге үк девискээрниң консультациялары эрттирер дугайында Индий-Кыдат күрүнелериниң кодургеп эгелекчи саналдарынга Совет Эвилели каттыжып турар. Америк империалистер болгаш пекинчи гегемонистер Индий-Кыдат күрүнелери-биле АСЕАН чурттарының харылзааларын нарыдадырын кызыдып турар мындыг байдалдарда харылзажып чугаалажырын үнелейн.

Шыдажышкынының, боттуг мөзу-бүдүштүүн болгаш хамаарыжыышкынның, ооң тургузуушкунуне, бүгү делегейге тайбыңның болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга таарыштыр Совет Эвилели-биле болгаш аңы-дуңмалыкы социалистиг оске-даа чурттар-биле найыралды база кадыы ажылдажылганы быжыглаарыынче бистиң чонувусту сорук кииреп дээрзинге бүзүрелдиг мен.

Ленинниң партиязы болгаш совет улус пролетарлы интернационализмге үндезилээш, хажыызынга артыргаш, харын үре-түнелдиг тайбың кадыы ажылдажылганы таарыштыр тургузарынга билчиишкинни, кайы-даа талага таарышкан үндезинни дилеп тывары сарыылгыр болур ийик.

Вьетнам болгаш Кампучиябиле аңы-дуңма харылзааларны моон соңгаар-даа быжыглаарынче Лаостуң чүткүдүг Совет Эвилели деткип турар. Индий-Кыдат улустарының сырый чаңгыс эви Азияның ол кавызының тайбыының чугула фактору болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чарлаанын, Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак ленинскиг политиктиг угланышкының, база делегей байдалдың кадыктыдарынче, улустарның тайбыңның болгаш айыл чок чоруун быжыглаарынче угландыр ооң дараазыидагы базымнарын ЛУДР чүмү-биле бүрүн деткип турар.

Бүгү-ле деңнелдиг, демократтыг күштер-биле, капиталистиг күрүнелерниң чаагай тура-соруун илергейлеп турар харыысалгалыг политиктиг болуктери-биле социалистиг дем каттыштырылгазының кадыы ажылдажылганы болгаш демниг хөделиишкинни делегейниң аймыл чок турарын быжыктырарынга чедирер болгаш боттарының күжениишкиннерин тайбың, тургузукчу сорулгаларны чедип алырынче мөөнүүр арганы улустарга бээр.

Ужуражыышкын чүректен ханызындан аңы-дуңманың байдалынга эрткен болгаш талаларның үзел-бодалдарының долу чаңгыс эптиин балыткаан.

СЭКП ТК-ның килдыс эргелекчиниң бирги орлалакчызы О. Б. Рахманин, СЭКП ТК-ның Чыңгыыр секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, ЛУРП ТК-ның килдыс эргелекчиниң орлалакчызы Б. Чаленсун, ЛУРП ТК-ның Чыңгыыр секретарының дузалакчызы И. Сурипхуми олар ужуражыышкынга киришкен.

ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чыңгыыр секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ЛУРП ТК-ның Чыңгыыр секретары, ЛУДР-ниң Премьер-Министри Кейсон Фомвиханга Ленин орденин сентябрь 14-те Кремльге тывыскан.

Шаңналды тыпсын тура эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Кейсон!

Хүндүлүг ажыктыг ужуражыышкын өөрүшкү-биле база капсырлажып келди.

Эки, үре-түнелдиг беседа болду. Ындыг үнелээшкинге каттыжар боор Силер деп бодай-дыр мен, эш Кейсон. Бистиң партиларывыстың болгаш чурттарывыстың кадыы ажылдажылганын ам боттуг, сырый, быжыг кылдыр тодарадып болур. Найыралчы харылзааларга чер аразының ыраа шапкытавас деэрзин ажыл-херектеривис-биле бадыткадывыс.

Ёзулуг чөптүг, демократтыг шиитпирлерди тургузар дээш эрес-шудургу күжениишкиниерин үндүрүп турар лаос улустуң совет кижилер чаагай күзээшкин-биле көрүп турар. Социализмниң үндезиннерин тургузар деп ылаптыг шилии алышкын кылдынгандыр. Ол болза Лаостуң Улустуң-революстуг партиязының төөгүлүг ачы-хавыязазы-дыр. Лаостуң черинде болуп турар революстуг чаартылгаларга эш Кейсонның хууда аажок улус салыышкынының бистеп шупту эки билир бис.

Совет-лаос кады ажылдажылганың төөгүзү ындыг-ла кыска эвес болдур ийин. Ынчалзажок революция тиилезинден бээр харын бистиң чурттарывыстың пайралы ёзугур чечектеп берген. Ында харын дыка хөй үүлдер Силерниң адыңар-биле холбазыт.

Бистиң күрүнелеривистиң аразында аңы-дуңма найыралды болгаш кадыы ажылдажылганы быжыглаарының херээнге Силерниң шылгаваңгай ачы-хавыязаларыңар СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну совет дээди шаңнал—Ленин орденин-биле демдеглеп турардыр, эш Кейсон.

Оон-биле холбаштыр Сиилерге сеткилдиң ханыызылган байыр чедирерин болгаш чаагай кадыкшылды, Лаостуң чаагай чоруу дээш, тайбыңның болгаш социализмниң чаагай чоруу дээш бодупарның хөй талалыг ажыл-чорудулгаңарга чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурукарны күзей-дир мен.

* * *

Эш Кейсон Фомвихан хорыы сөс чугаалаан.

Эш Кейсон ФОМВИХАННЫҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежнев!

Эргим эштер!

Советтерниң маадырлыг чуртунуң күрөө — Москвага ажылчын ангының кайгамчыктыг баштынчызы, дезегей революциязының улуг башкыы Ленининиң адын эдилээн орденин бөгүн ап тура, сеткилим аажок сүрээден-даа, чоргаарланып-даа тур мен.

Ленининиң партиязы болган совет улус пролетарлы интернационализмге үндезилээш, ССРЭ-ниң болгаш ЛУДР-ниң аразында аңы-дуңма найыралды болгаш бүгү талалыг кадыы ажылдажылганың харылзаалары чедиишкиниг хөтөжүп турарын эштер Л. И. Брежнев биле К. Фомвихан сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

Лаостуң хереглелдеринче болгаш сагыш човай турар түүлдеринче үргүлчү кичээнгей салыр турары дээш СЭКП-ге, Совет чазакка, Леонид Ильич Брежневтиң шуут бодунга ЛУРП ТК-ның, ЛУДР-ниң чазаанның болгаш бүгү лаос улустуң омуһаазынден К. Фомвихан хаың өөрүн четтириишкинин илергейлээн.

Даштыкы политиктиг кол сорулга делегейниң дүшкүүрлүг чоруун ажыын эртерин болур деп, бүзүрел ужуражыышкынга илергейлеттинген. Удурланыштыр туражурунче, күрүнелер аразынга онзээшнекилгени" болгаш бүзүрешпес чорукту чидиглендиреринче угландыр империализм болгаш гегемонизм күштериниң чоруп турар шүгүму—кижи төрелгетенниң салым-чолдарынга айылдыг чокгээ-дир. Ындыг шүгүмда келир үе чок болгаш турбас-даа ужурлуг.

Ол кавы девискээрниң чурттарының боттарының күжешишкиннери-биле Мурнуу-Чөөп Азияның айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээринге үк девискээрниң консультациялары эрттирер дугайында Индий-Кыдат күрүнелериниң кодургеп эгелекчи саналдарынга Совет Эвилели катгыжып турар. Америк империалистер болгаш пекинчи гегемонистер Индий-Кыдат күрүнелери-биле АСЕАН чурттарының харылзааларын нарыдадырын кызыдып турарының үлемчилээри оны чугула. Ол кавы девискээрниң күрүнелериниң каттышпайн турар үүлдерин

Тайбыңныг, национал хамаарышпас чоруктуг, демократияның болгаш социализмниң херээнге лаос улустуң революстуг демиселин болгаш салыышкынын бедик-биле үнелээни дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, эргим болгаш хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежневке хамыктың мурнунда ханы өөрүн четтириишкинни илередирин мензэ чөпшээреп көрүүнер.

Бо бедик шаңналды Лаостуң партиязын, чазаан болгаш чонун Совет Эвилелиниң партиязының, чазаанның болгаш улузунуң аңы-дуңманың база эң-сеткил каттыштырылгазының ёзугуу-биле көрүп турарының кайгамчыктыг илерелиилдыр үнелеп тур бис.

Богун мензэ көргүснең бедик алдарны хамыктың мурнунда хамаарышпас чоруктуг, хосталга болгаш социализм дээш демиселге бергелерниң болгаш кызагдашыышкынарның мурнунга мөгейин көрбээн лаос улустуң маркисчи-ленинчи авангарды Индий-Кыдаттың Коммунистиг партиязының алдарлыг чаңчылларының уламчылакчызы — Лаостуң Улустуң-революстуг партиязынга хамаарыштырып турмен.

Бо орден империализмге, экспансионизмге, гегемонизмге болгаш реакциялыг оске-даа күштерге удур, төрээн чуртту камгалаарынче болгаш оон тургузуушкунуне, бүгү делегейге тайбыңның болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга таарыштыр Совет Эвилели-биле болгаш аңы-дуңмалыкы социалистиг оске-даа чурттар-биле найыралды база кадыы ажылдажылганы быжыглаарынче бистиң чонувусту сорук кииреп дээрзинге бүзүрелдиг мен.

Ленининиң партиязы болгаш совет улус пролетарлы интернационализмге үндезилээш, ССРЭ-ниң болгаш ЛУДР-ниң тургустунганының соонда бистиң революстуг херээнге лаос улустуң революстуг демиселин болгаш салыышкынын бедик-биле үнелээни дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, эргим болгаш хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежневке хамыктың мурнунда ханы өөрүн четтириишкинни илередирин мензэ чөпшээреп көрүүнер.

Бистиң пайыралыыс болгаш бүгү талалыг кадыы ажылдажылганыс чайгылыш чок хөгжүп, эки үре-түнелдерин берип турарынга аажок өөрүп турар бис, эргим эштер. Совет улустуң мерген угаанныг удуртукчуузу, делегейниң шылгаргыгай ажылдакчызы, лаос улустуң улуг оңуу эш Леонид Ильич Брежневтиң Лаостуң партиязының болгаш чонунуң дугайында кайгамчыктыг сөстери, ол ышкаш лаос-совет бузуубас найыралды быжыглаарынга оон салыышкыны бистиң ийи чуртувустуң партияларының болгаш улустарының аразында харылзаалараның төөгүзүнге чыртыктыг арын болуп кирер. Ол найыралды болгаш эң-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынга болдунар аргалыг бүгү үүлдерин кылыр бис.

Эш Леонид Ильич Брежневке быжыг кадыкшылды күзээрин чөпшээреп көрүүнер.

Лаостуң болгаш Совет Эвилелиниң арказында аңы-дуңма найырал болгаш кадыы ажылдажылга делгереэнин!

* * *

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүзү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов эш Кейсон Фомвиханга паит байыр чедирген.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүзү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов «Запад-81» өөредилгелерге чораан. Кубаның компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүүзү, ТК-ның ийиги секретары, Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы, Куба Республиканың Революстуг чепсектиг күштериниң министри армия генералы **Рауль Кастро Рус**-биле сентябрь 14-те ужурашкан.

Кайы-даа таланы сонуургадып турар айтырыгларга хамаарыштыр оларның аразында байыралчы беседа болган.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Кол штабының начальныгы — ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги орлакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы **Н. В. Огарков** беседага киришкен.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда

ДЭЭШТИИН ЧЕДИП АЛЫР

Дүүн СЭКП обкомунга идеология ажылдакчыларының хуралы болуп эрткен. Аңаа партия, совет, комсомол болгаш профсоюзтар органнарының, чамдык министерстволар, ведомстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен. Ук хуралды СЭКП ТК-ның кежигүүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин эрттирген.

Хуралга элээди аныяктар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды улам эңгидер дугайында айтырыгны чугаалашкан. СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң кадызының эргелекчизи Д. Б. Оидар ол айтырыг талазы-биле дыңнадыг кылган.

Ол айтырыг талазы-биле республиканың Профтехөөредилге эргелелиниң начальныгы Я. В. Сарбза, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары Б. С. Шыырап, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ийиги секретары Т. Ш. Сарыглар, улус депутаттарының Кызыл хоорайкомунуң дарга-зының оралакчызы Е. Д. Удуракина, ВЛКСМ обкомуның секретары З. Ш. Оидар болгаш өскелер-даа саналга бергилээн.

Хуралга СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин делгеренгей чүве чугаалаан. Элээди аныяктар ортузунда идей-кижизидилгелиг чамдык ажылдар чер-черде чоруп турар. Аныяктарга ол эки салдарны чедирип, төлептиг аажы-чаңга оларны кижизидип турар. Ынчалзажок ол ажылдың деңнели болгаш дээштии ам-даа куду. Ынчангаш идей-кижизидилгелиг ажылдың дээштиин чедип алыр төлээде, чүүү кылза, кандыг ажыл чорутса чогуурул дээрзинче хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин ол утландырган. Школаларга, өөредилге черлериге өөредилге - кижизидилгелиг ажылдың деңнелин бедидери, аныяктар ортузунга интернационалчы кижизидилгенин план ёзугаар чорудары, спорттуң янзы-бүрү хевирлерин нептередип сайзырадыры, кижизидилге ажылын өг-бүледен, уруглар садтарындан, школалардан болгаш өөредилге черлериниң эгелээш күш-ажылчы коллективтерге чедир дээштиг чорудары, дагдыныкчылар шимчээшкинин калбартыры чугула дээрзин Г. Ч. Ширшин айткан.

СССР-НИҢ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНДЕ

1981 чылдың сентябрь 4-тен 12-ге чедир үеде Белоруссияның болгаш Прибалтиканың шериг округтарының девискээрлеринге база Балтий далайның суг девискээринге ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң шериглериниң болгаш флодунуң күштериниң өөредилгезин ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң маршалы Д. Ф. Устиновтуң удуртулгазы-биле эрттирген.

Шериг каттыжышкынарының болгаш көзекчеривиниң тем каттыштырган дайынчы чорудулгаларының үезинде дайынчы үүлдер чорукту база дем-биле холбаалыг хөделиринiң айтырыгларын өөредилгелерниң үезинде шиитпирлеп көрген.

Удуртулганың үнелеп көргенин ёзугаар алырга, өөредилгелер организастыг болгаш ажыктыг болган. Штабтарның оператив-техниктиг белеткелиниң шериглериниң болгаш флот күштериниң черге, агаарга, далайга мергежилиниң деңнели улам бедөөнин өөредилгелер көргүскен.

Өөредилгелерге киришкен шериглер, флот күштери болгаш штабтар доктаамал турар черлеринге ээп келген.

(СЭТА).

Тувакнижи
ВОЕНТ
БИБЛИОТЕКА
им. А. С.

Сентябрь 18 — чаңгыс аай политхүн

Экономика камналгалыг болур

МЕБЕЛЬДИҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Ниитилел бүдүүлгезиниң ажыктыын бедидериниң кол утланышкынарыңы бирээи болза үлетпүр продукциязының, оон иштинде чонуң хамбак хереглел барааннарыңы, бедии шынарын хандырары болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге хереглел барааннарын бүдүрер алырларыңы шүүмүүлээни таварылга эвес. Эң ылаңгыя пос-таавыны, трикотажты, хөм идиктерни, мебельди бүдүрелиниң планнары чылдагылче күүсеттинмейн база шынары экиживейн, ассортиментизи ковудевейн турар.

Шак ындыг четпестерни бистиң республиканың чүрт үлетпүр бүдүрүлгелериниге долузу-биле хамаарыштырыңы болур. Кызылдың мебель фабриказы чижекке ап кергелиңер. 1981 чылда ол фабрика садыг шүүмүүнче 469,8 мүң рубльдиң мебелин киирер үжүрлүр. Херек кырында ол база болдунмайн келген, эрткен сес айларда Кызылдың үлетпүр бараан садыныче 14,5 мүң рубльдиң шкафтары, 12,2 мүң рубльдиң «Дон» дээр гарнитур-мебель чедир бердинмээн.

Республиканың садыгларыңа бичии урутларга мебель, кухня столдары, сандайлар, креслолар, бичии хемчээлдиг журнал столдары чижектиг продукцииңы фабрика үргүлүү чедир бербейн турар.

Негелдеер болгаш хомудалдар чүгле мебельдиң саңыңга эвес, а шынарыңга база хөй болуп турар. Мындыг четпестерниң чылдагааны мебель фабриказының чүгле батай ажылында эвес, чамдык чөптүү бергелер барыңдан база хамаарыңың турар. Үк фабриканың бүдүрүлге баазазы амгы үениң негелдезиниге шүүт дүүшпес. Фабрикада склад чогундан бүгү материалдар, ыяш-волокно плиталар, фанера, шпон, чаазыңга кылыңары даштың ажык черде чыдып турар. Оон ангыда поставщиктериниң талазыңдан материалдың шынарыңга шыңыылгалар, сертификаттарны кылбайн туурарыңдан бүдүрүлге чери эки шынарлыг чиг-эт-биле хандыртынарыңы магадылалы барык болдунмайн турар. Мебель бүдүрүп үндүреринге эргежок чүгула лак, эмалдиричилер, хырба, ыяш плиталар шынарыңың талазы-биле кандыг-даа документация-биле хандыртынмайн келир. Фабриканың бүдүрген белен продукцииязын шыгжаар черн база чок. Оон уламыңдан мебельдиң шынарын, оон ынаныштыын садыгларже киргиже хандырары, кадагалаары болдунмайн турар.

Бо үстүнде көргүстүнген чептүг чылдагаанналар ангыда бүдүрүлгениң ажылында четпестер база немежик турар. Бүдүрүлгениң технологиязын хажыдар, техниктиг контроль кошкак, ажылчын туруштарны организастаанны четпес дээн ышкаш чүүлдер эвээш эвес. Мебель фабриказыңа чоруткан хынаалдалардан үрей кылыышкынар, хажыдыышкынар, хөйүү-биле илерээн. Ында кургадыр камераларны ой-шаанда сентевээниден дилиг материалдарын кургадыр чер чок, ынчангаш мебельди шык ыяштан кылып турар. Кылыгларыңы фанера-биле чыпшырган хырбаның тударын кошкак, температура таарышпас болгаш пресстээни чогуур негелдеге четпейн турар. Оон үламыңдан кылыгларга үрей кылыышкынар удавайн кестүп келири ховар эвес.

Кылыгларны шеверлээр операцияларның технологиязын хажыдары база уламчылдап турар. Үк фабрикада В. Гольпов, А. Лопатин, Т. Манова дээн ышкаш ажылын эки билир бедик мергежилдиг мастерлер ажылдап турар. Ямаы-бүрү чылдагаанналардан ыңдыг бечин мергежилдиг кижилерге безин будүүлгениң технологиязын хажыпайн ажылдаары берге. Чүге дээрге, материалдар үзүктелир, оларны солуур, шлифовка кылыр алгы, кеңчүүк азы лак чок болур. Оон үламыңдан оларны солуурунга таварыжыр. Ол ышкаш фабрикада дериг-черекселдер ергижирээн, пехтер тар, шолу чедиишпес, доозуналчаа улуг болгаш агаар чедиишпес, ол бүгү байлал продукцииның шынарыңга багай салдарны чедирип турар.

Ыяш оруннарга курстандарт ёзугаар, хевениг кылып дожектерни сырый даараар. Ынчаар кылырга дожектер быжыг, хевеңи борбактаашпас, даштыкы хевири тараш, эдилээринге эптиг. Ыңдыг дожектерни даараар машина шагда-ла үрелген, ону септедип алырынга фабрика далашпас, ынчалза-даа оруннарны, диванларны будүүрериң үламчылап турар. Хынаалдалар болган санында-ла фабриканың хөй санныг продукциязын брактап турарыңыңдаа чылдагаанны ында. Курсадыг инспекциязының ажылдакчылары мебельдиң шынарын бо чылын үш удаа хынаан, хынаалдага кирген 106 санныг кылыгларның 45,9 хуузу бракталгынган. Хомудалдарның саны база кемүдээн. 1980 чылда мебель фабриказынга 2,9 мүң рубльге ийи хомудал киргеп болза, бо чылдың эрткен айларында оларның саны үш четкен болгаш 7,5 мүң рубльдиң продукциязын фабрикага дедир эгиткеп.

Түнелиңде будүүлгелерге шыгыы негелдеңи салган. Мэй айда күрсадыг инспекциязының киргизилгеи-биле мебельди хүлээп алырын чурумчуткан. Продукцияның шынарын эки-ижилерниге бүгү күштү салып, фабрикадан хамаарышкан бүгү четпестерни чайладып болур үе турган. Августа Күрхайгаарал лабораториязының ажылдакчылары кылган хынаалдалардан мурнуңгы-ла четпестер бары илерээн болгаш фабрикага 2 мүң рубльдиң экономиктиг торгаалын онаарының чылдагааны ол болган.

Фабриканың чыл эгезинде планнаан алган хемчеглерни саазын кырында артнышаан: продукция аттестаттаарын бирги кварталда планнаан, херек кырында ону эрттирбөөн: технология режимни ажылдап кылдынмаан, хемчээшкин хереңселдерни ажылдавас, үлегер-эталлоннар чок.

Поставщиктер-биле ажылагыйжы харылзаалардан фабриканы деп-дески хандырары хандырылгадан мебельдиң шынары хамаарыжыры билдингир. Ол талазы-биле чүрт үлетпүр эргелели боттуг дузаны көргүзер үжүрлүр.

Ынчангаш мебель будүүлгезинде кол айтырыг: оон шынарлыг. Мебельдиң шынары — хүнүң чидиг айтырыы болуп артнышаан. Үк айтырыгны лаптай шиитпирлеп, хемчегерни алыры чүүл.

Г. ТҮТЮННИКА,
стандарттар болгаш хемчээшкин техниказының талазы-биле күрээйгаарал лабораториязында кылдыс эргелекчизи.

САГЫЛГА-ЧУРУМ БЫЖЫГДА

Партияның үлүг шүүлгәниның шиитпирлерин боттандырар дээш бистиң үлүзүвүс үлүг кедүрүүшкүнүүг ажылдан, бай-шыдалдыг чүртган турар. Съездиниң салган соруулгаларын чедип алырынга, кижилерниң бедик будүүкчүлүг, чогаадыкчы ажыллаарынга чүгула чүүлдерниң бирээзи социалистиг хөөйлу-дүрүмнү шыңгыы сагыры, хөй-ниитиниң көрүм-чурумун быжыглаары болуур биллингир болгай.

Моңу барымдаадаш, черчерде партия, совет, профсоюзнел болгаш комсомол организациялары ажыңчы чоннарның боттарының иленкейлиг кирижилезинге болган деткимчезинге даянгаш, үлүг ажылларны чорудуп, күүрүне болгаш күшгажыл чүрүмүн, ниитиниң көрүм-чүрүмүн быжыглаар дээш прогулчуларга, арагачыларга болгаш өске-даа ол мөзүлүглерге шыңгыы негелдеңи салып турар.

СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды экижидер дугайында» база «Көрүм-чурум камгалалының талазы-биле ажылды экижидер болгаш хөөйлу-дүрүмнү үрээр чорук-биле демиселлиг күштелирер дугайында» докүүлдарын боттандырар талазы-биле эки түнелдерни чедип ап турар коллективтер бисте эвээш эвес даарзи билдингир. Ындыг черлерниң ажылының арга-дүрүлгазы солуп, көрүм-чурум быжыг болганда будүүлге кергүзүлери бедик, хагжүдези шаңкын болур.

Мөн маңаа Тес-Хем районнуң О. Шынаа көдээ Советиниң девискээринде байдалды бижикседим. Бо Советтиң девискээриниге «О. Шынаа» совхоз тургустунганындан бээр ындыг-ла үр болбаан. Бо үениң иштинде ажыл-агый күүрүнеге эвээш эвес продукцияны будүүрүп берген. Оон төп суурну чылдан чылче улам хөжүп орар. Совхозтуң ажылчыныңарының материалдыг болган культурлуг амыдыралының деңнели бедик.

Планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин чечиишкинниг күүсеңип турары, бедик культурлуг болгаш ниитиниң көрүм-чурумүн быжыглаан түрары дээш кедээ Совет болгаш совхоз районда социалистиг чарыштыг тиилекчини болуп, шаннаалын-мактадын-даа келген. Бо бүгүнү чедип алырынга чөп ортузунда чорудуп турар кижизидилгелиг ажылдын, хөөйлу-дүрүм сагылдазы, көрүм-чурум быжыглаары дээш хүн бүрү кылып турар ажылдын салдары үлүг. Ынчангаш бо чылдың эрткен үезинде О. Шынаа кедээ Советтиң девискээринге көрүм-чурум үреэшкинге, кем-херек үүлгедии кончуг аваш болган.

Кедээ Совет күүскөмү, совхоз директиязы, партия, профвиелел организациялары профилактиктиг ажылче, болдунган чүүлдерниң чылдагаанын тодаратказ, ону чайлдырынче кол кичээнгейни салып турары дыка үре-түнелдиг болуп турар. Кандыг-бир багай үүлгедиг болган болза, ону кылган бүрүүлүг кижилерни чаа изи-биле дилеп тыварын кедээ Совет күүскому, совхоз директиязы биидилиг организастап турар. Бо чүгула ажылды Советтиң күүскомдаргазы Артына, совхоз директору Балчый-оол, рабочком даргазы Кара-оол олар боттары организаставышаан, районнуң иштики хереглер органының ажылдакчыларынга үлүг дуланы чедирип келген.

Маңаа хамаарыштыр мыңыг чижекти киирип болур. Бо чылдың июнь айда совхозтуң чамдык малчыңкарының мал кадарын мунар аъттарын оор алган. Ол медээ төп суурга дыннаалын келип билек-ле, директция, кедээ Совет күүскому дораан хемчет ап, дилеп, достуруп агелээн. Шак ынчаар чаа ие-биле дилээшкинни организастаанындан аъттарны оорлаан кижилер туттурган болгаш амгы үеде байысаалгада турар. Бо болза хөй районнар-биле артыжар оруктар белдирлери, ырак-узак-даа, кар-берттерлиг-даа черлерге бедин эге дилээшкинни дораанын организастаар болза, мал оорлавын, харын өске-даа үүлгедиг кылган кижилерни кынчыктырбайн тып ап болуун хереглел турар.

Ч. СУНДУЙ,
Тес-Хем райкүүскомунуң ИХН-зының истекчизи.

Эки кижилер дугайында

АНЫЯКТАРГА ҮЛЕГЕРЛИГ

Үлүг-Хем райкүүскомунуң иштики хереглер килдизинде милицияның хоочуннары хөй. Оларның бирээзинге милицияның капитаны Балдан Мегеевич Шагжан хамааржыр.

Б. М. Шагжан милиция шүүмүүнге ажылдаа-ла 20 чылдың нүүрүн ашкан. Оон 16-зын байысаакчылаазы. Чаңгыс ол-ла ажылга 20 ажыг чыл дургузунда ажылдаан бо хуусаа биче эвес. Бо үениң дургузунда Балдан Мегеевич хөйүү көрген болгаш ол ажылга оон арга-дүрүмүлгазы үлүг. Бистин хоочуннарывыс аныяк өскенге ажылынын арга-дүрүмүлгазын күзелдии-биле дамчыдып берип, үлегер-чижээ-биле оларны чаагай чанчылдарга кижизидерэкки чанчылдыг.

Милиция шүүмүнге аныяк специалистер чыл саныңда келир. Оларны хамаарышкан ажылынга харыысалгалыг болдурунга чанчыктырып, өөредири чүгула. Ынчангаш Б. М. Шагжан олар-биле чугаалашкан, ажыл-ижин сонуургаан, херек апаарган таварылгада кандыг-бир сүме кадарын бодаан чоруур. Ындыг болурга аныяк ажылдакчылар сүме айтырып, хоочун ажынге бо-ла келирлер.

Ажыл-ижинге бердинген, сеткил биче, сагыш човангыр кижилерни кала-даа хүндүлээр. Б. М. Шагжан коллективте ындыг кижилерниң бирээзи. Милицияның хоочун ажылдакчызының хөрээн «Милицияның тергиини» херек демдээ, «ИХН-те үр чылдарда шылгарангай ажылы дээш» медальдың бирги, ийги, үшкү чергелери, Совет милициязының 50 чыл, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл ойнга турасталткан медальдар каастап чоруур. Ол шаңналарга чоокта чаа база бир шаңнал немешкен. Б. М. Шагжан чоокта чаа Улустарының Найыралы орден-биле шаңнаткан.

В. ОНДАР.

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫҢ ДЭЭШТИИ

СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң шиитпирлериниг ниитиниң малынга быжыг чем-суурну белеткеп, келир кыштан малды хүр ажырар дээш тодаргай хемчегерни ап чоруурарын база партия обкомунуң республиканың кедээ ишчилеринге, бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырыышында мал чеминиң күрлавырларын көвүдедири-биле үүле ажылагыйларын киži болгаш техника күжүн эвес, харын хөй-ниитиниң, школачыларның, студентилерниң шеф дузазын организастаарын онзалап айыткан.

Бо үүгүлә документтерни удуртулга болдуруп, Кызыл районнуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга быжыг чем бааазазы тургузар талазы-биле чамдык тодаргай ажылдарны кылып турар.

СЭКП райкомунуң бюрозунга мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле район штавы тургускан болгаш ажылагый бүрүзүнге харыысалгалыг ажылдакчыларны быжыглаан. Штаб хуралында оларның информациязын өй-өйлеп дыңнап турар. Райкомнуң пропаганда болгаш агитация кылдазы сигенчилер ортузунга чорудар агитас-массалыг ажылдың чижек-планын партия организацияларынче кампания эгелээринде мурнунда чоруткан. Аңаа үндезилеп ажыл-агыйларның сигенчи бригада бүрүзүнде партия-комсомол, депутат бөлүктерин, улусчу контрольдуң постуларын тургускан. Салдыгаан сорулгаларны күүседири сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылды чорудуп турарының деңнелинден дыка хамааржыр. Бригадалар, звенолар аразында социалистиг чарыштыг дээштиг организастап, ону доктаатказын чүрүм ёзугаар түңнел, мурнакчыларны өйүнде илередип, шаңналмактал, шилчиир Кызыл туктар, вымпелдер тыпсыры, мурнакчыларга Күш-ажылчы алдар түгүн кадрери доктаамалчып, сигенчилерниң хей-аъдым кодуруп турар.

Районуң Күш-ажылчы алдар түгүн ажыл-агыйлар аразында чарыштыг тиилекчизи «Тиилелге» совхозтуң сигенчилериниң болгаш ол-ла совхозта Эзир-оол Ооржакка удуртқан сигенчи звенога, 30 тонна сигел белеткээн «Х Улуг хурал» совхозтуң малчыны Чөчүмаа Хүлер-оол, 17 тонналы белеткээн «Шамбалыг» совхозтуң малчыны Семис-оол Монгуш оларның ырес-шудургу күш-ажылынга алдаржыдып көдүргеп.

Мал чеминиң белеткекчилерине лекция, беседа кылырыбле лекторларны, политинформаторларны, агитаторларны быжыглаан. Оларның күжү-биле 98 кемек черге эрткен лекцияларга 2345 кижи оолурушкан. Бригада төпторинге агитаүүдустарны, хаяа-солуннарны үндүрүп, көргүзүг самбыраларын доктаамал долдуруп турар. Олар ажылагыйларда бар четпестерни өй-шаанда илередиринге дузалап турар. Бо ажылга районда 652 агитатор, 205 политинформатор база 264 лектор хаара туттуунган. Чоннуң халбак массазының партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын чедирип, янзыбүрү темаларга лекция комчуп турар идепкейлиг лекторлар районда - хөй. Оларга «Тиилелге» совхозтан В. Оюн, Э. Ооржак, «Шамбалыгдан» Д. Мыңдык, «Карл-Хаактан» С. Норбужук, В. Сагды, «Х Улуг хураллан» Д. Монгуш, район төвүнден В. Ойдуп болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болуур.

Кылып белеткээн бадылап каан түскай график ёзугаар агитқультбригада, библиотека ажылдакчылары сигенчи звеноларны эргип, лекция, беседа кылып берип, концерт көргүзүп, агитхүүдустарны, шүүмүүлелдиг хана-солуннарны үндүрүп турар.

Сигенчилер ортузунда чорудуп турар дээштиг масса-политиктиг ажылдың түңнелинде «Х Улуг хурал» совхозтуң ажыл-ишчилери август айның ийиги он хонуунуң түңнелиниге районнуң ажыл-ишчилериниң аразынга чарлаан социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаткан болгаш партия райкомунуң шилчиир чорууг Кызыл туу-биле шаңнаткан. Совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүнүерде 1588 тонна сигенни, 517 тонна сенажны, 1454 тонна будук-бүрүнү белеткеп ап, районнуң өске ажыл-агыйларын мурнай берген.

Партия райкому сигенчилерге таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле культура калдизинин, садыг организацияларының, район эмнелгезинин удуртукчуларынга тодаргай даалганы берип, сигенчилер эргежок баранналарында, эмчи дузазы-биле болгаш өске-даа чүүлдер-биле доктаамал хандыртынган турар кылдыр түскай графикти кылган. Ажыл ол ёзугаар чорун турар. Район төвүнүң Серебрянка аттыг, «Шамбалыг», «Х Улуг хурал», «Тере-Хөл» совхозтарның агитқультбригадалары сигенчилерже үүлүп, солуун программалыг концерттерни көргүзүп турар.

Районнуң ажыл-ишчилери бо хүнүерге чедир 5286 тонна сигенни, 2326 тонна сенажны, 5653 тонна будук-бүрүнү болгаш 457 тонна витаминниг сиген далганын болгаш 5827 тонна силосту белеткээн.

Болдунар арганы ажыглап турган, мал чемнерин улам хөйүү күрлавырлап алыр дээш районнуң ажылишчилери ам-даа күжениишкинниг ажылдан турарлар.

В. САТ.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эрелекчизи.

КҮШТҮҮ МӨӨҢНЭЭН

«Мурнакчы» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң мал чеминиң белеткели-биле чергелештир кедир кыштыр хүр-менди ажар сорулга-биле малчыңнарда кажаалларны болгаш оларның чурттаар бажыңнарын септеп, чылылгаарынче организастыг киргикен. Совхозтуң тудуг бригадазынан кажаалар септелгезинде дерт звено ажылдап турар. Олар 38 кижиден тургустунган. Малчыңнар бажыңнарының соңгаларын, хаалгаларын болгаш печкаларын септеринге 24 кижи киржип турар. Ийи автомашинаны оларда быжыглаан.

Бо хүнүерде Базырактың, Чакгыс-Теректиң, Ак-Хемниң, Манчы-Түректиң шаар мал кыштагларынга 18 малчыныңың кыштагларын септеп дооскан болгаш сес кажаанның шеттерин чаартып кылган. Ийи чаа кажаанны ажыглалда киргеп, 12 малчыныңың бажыңының печкаларын чаартып, чугайлаан. Тудугакчылар кыштагдар болгаш бажыңнар септелгезин сентябрь 20-де доозар сорулгалыг. Ажылдың шынары бедик, шалыңкын чорударынга звеноларның аразында чарлаттынган социалистиг чарыш идиглиг болуп турар.

Эрги кажаалар септээринге аныяк коммунист Биче-оол Доржуунун киирип турар үлүг улуг. Аныяк коммунистер Чылбак Шыжымыр, Шөрдей-оол Хертек, Мэдр Хертек, Ак-оол Бавыыл олар чыда калбайн, маңгаллыг ажылдан турар. Печкалар септээринге, бажыңнар чугайларынга, кажаалар чыгылаарынга хемээшкининер звеноларының Үлүүне Кужугет, Хопгай Күжүгет, Бичиилек Күскүлек, Биләдей Баадан олар чарыштың мурнуку олдуруунда чорун келген.

Совхозтуң орудга киижер кол адыры— мал ажылы. Ынчангаш совхозтуң директизиязы, партком болгаш ажылчын комитеди бүгү күштү мал чеминиң белеткелиниге болгаш септелгезинге угландырган.

А. КАНЧЫЫР.

Кольек чартык ортулуктуң апатит рудаларын сөөртүүрге Медвежьегорск-Астрахань деп чаа суг оруу ажыттынган. Астраханьның хем портунуң причалдары үнелиг чемишчидилгени будүүрериниге херек баштайгы мун тонна чигзатты хүлээп алган.

Астраханьда ол чаа причалдарны ажыдарының мурнунда Сумгаиттың, Невинномысскиниң, Актюбинскиниң чемишчидилгелер заводтарынга апатит рудаларын демир оруу-биле чедирип кээн турган. Ам болза үш мүң километр оруктун хөй кезиин апатит суг кырыбиле эртер. Ындыг сөөртүлге дүрген болгаш чиик үнелиг. А кол-да чүве — өске чүүктерни дажыглаарынга вагоннарны хостап турар.

Чурукта: Астраханьның чаа причалдарында апатит рудазын дүжүрүп турары.

Э. КОТЛЯВКОВТУҢ фотозу СЭТА-ның фотохрониказы

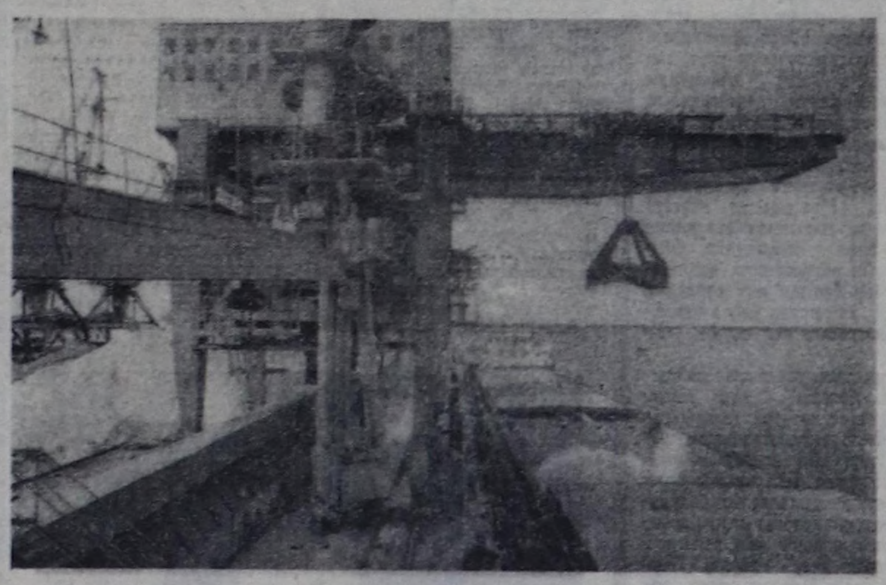

АГИТКВАРТИРАЛАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Даспы-Аксы суурда 14 агитквартира бар. Агитквартираларның чурттакчылары мал чеми белеткээрине идепкейлиг киржип турар. Олар совхоз төвүнден 30 километр ырак Кара-Суг-Аксы деп черден 26 тонна сигенни белеткээш, чоок-кавы малчыңнарның подвалнарынга чедиргеп. Оон ангыда Даспы-Аксының шелдеринге харагаа аразы, орук кыдыы база деңгелии аразы черлерниң сигенин кезип турган 42 тонналы белеткээн. Ол сигенни совхоз төвүнде чедирип кажаалаан.

Ажылды организастаарынга агитквартираларның удуртукчулары башкы Лориса Бүжүгет, Кызыл-Кат Күжүгет олар эң-не идепкейлиг болуп, он конуктуң социалистиг чарыжынга тиилээш, шаңналдыг черлерни залзан. Пенсионерлер Севеш Хертек, Балган Күжүгет оларның ажылдааны база өөрүнден тулак чок. Бо ажылга ниитизи-биле 150 кижи кириишкен.

Ұ. САМДАҢЧАП.
Бай-Тайга район.

Политиктиг беседа

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ — СОВЕТ

ИЙИ ЧЫЛ бурунгаар ССРЭ-ниң Дээди Советиниң оңгу чыжыының ийиги сессиязынга үлүг чугула документ — ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуну хүлээп алган. Күүрүне ужурдузалы од документ чүгле улусчу контрольдуң органнарынга база оон хей санныг хайгымчыларынга эвес, а бүгү ажылчы чоннарга, совет, ажыл-агый органнарынга болгаш хөй-ниитиг организацияларынга база хамаарыштырыг. Ук Хоойлу улусчу контроль органнарының ажылын эрге-дүрүм ёзугаар организастаарынга быжыг үндезинни салып, оларның ролюн болгаш ат-алдарын улам бедиткен.

Бистин партиявыс деңнечи өөредиглиг удуртулга болдургаш, күүрүнени эргелеп башкарарының чарлыбас түдүш кезээ кылдыр контрольду көрбүшаан, ону доктаамал сайыраңгайжылдың келген. Моон-биле кады оон алыс утказы: чонуң боттарының эге-ажыынга дүүшкен контроль коммунистиг тургузуушкунуун үндезини сорулгаларын шиитпирлээринге партиниң холуда чугула чепсек болуп турар контроль болуп хевээр артнышаан турар. Улусчу контроль органнары СЭКП ТК-ның декабрь (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар организастаан.

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуну дүлээп алганы-биле холбаштыр улусчу контроль органнарының ажылын улам ыңай экижидер болгаш оларга партийжи удуртулганы күштелдирер талазы-биле хемчегер дугайында СЭКП ТК-ның эртиен чылын хүлээп алган доктаалы ажок улуг чугула ужур-дузалыг документ болур. Оларның күжү, ажылының чедиишкинин үндезини — партийжи удуртулгада. Бүгү чурттаазында ышкаш, республиканың черлеринде партия организары улусчу контроль органнарынга удуртулганы күштелдирип, оларның ажылынга доктаамал дузаны көргүзүп турарлар. Ылангыя бо чылын партияның Танды, Каа-Хем болгаш өскедаа райкомнарының бюролорынга, контроль органнарынга партийжи удуртулганы күштелдирер дугайында айтырыгларны чугаалашкаш, тускай шиитпирни үндээп алташ, оларның күүселдезин организастап турар.

Улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының составынга эвээш эвес коммунистер сонгуткан, кол бөлүктерниң даргалары парткомнар база партбюро секретарларының ораалчылары болуп турар, а Кызыл хоорайның районнарының улусчу контроль комитеттериниң даргалары колдуунда СЭКП хооркомунуң база райкомнарының бюро кежигүннери. Ол бүгү контроль органнарынга партийжи сандарны күштелдирип, оларның ажылын илепкейжидерин-ге улуг ужур-дузалыг.

УЛУСЧУ контроль деп сес боду-да чаа девирниг контролюнуң бүгү социал алыс утказын илергейлеп турар. Бистe чогум-на чон, ажылчы чонуң массалары контрольду боттандырарына шиитпирлиг рольду ойнап турар. Совет күүрүнеде контрольдаар эрге болдунуң чүртүнүң кара чаңгыс ээзи чонга хамаарыжыр деп хоойлуда айтыкан.

ССРЭ-де улусчу контроль болза күүрүне контролюн будүүлгелерде, совхозтарда, албан организацияларда ажылчы чоннарның хөй-ниити контролю-биле холбаштырып турар. Ол холбаштырыла болза, күүрүне звенозу болуп турар комитеттерден ёзулуг хөй-ниитиниң звенозу болур бөлүктерден болгаш постулардан тургустунган улусчу контрольдуң системазында илереттиниң турар. Улусчу контроль комитеттериниң ажылы база-ла колдуунда хөй-ниитичи эгелээшкинге чоруттунуп турар. Оларның аппарадының кол кезии штаттан дашкаар ажылдакчылар болур.

Контроль органнарының ажыл-чорудулгазының бир кол принцини — демократтыг централизм болур, совет системада ол онзагай талаларлыг, ол дээрге комитеттериң бөлүктериниң болгаш постуларының тургустунар арганың ылгалдыын болгаш отчеттуун хандырып турар. Ында демократтыг централизмниң көскү илереэшкини болза, улусчу контрольдуң бүгү органнарын хамаарышкан Советтериниң тургузары ийикле, азы күшажылчы коллективтериниң оларны сонгуурун, чон мурнунга доктаамал отчеттуу болур.

Амгы үеде бистиң республиканың күш-ажылчы коллективтеринде, албан организацияларында улусчу контрольдуң 846 бөлүктери, 462 постулары бар. Оларда 8675 хайгымчылар хаара туттунган. Оон ангыда хоорайның, районнарның улусчу контроль комитеттеринде штаттан дашкаар 123 кылдыстерде 770 ажыг ыңдыг инспекторлар контрольга киржип турар. Ол бүгү болза контроль органнарының даянныр кол күжү-дүр.

БОТТАРЫНЫҢ ажылын улусчу контроль органнары улус депутаттарының Советтериниң доктаамал комиссияларыбле деминг чорударын Хоойлуда айыткан. Оларның бир деминг ажылы доктаамал комиссияларның, комитеттериниң болгаш бөлүктериниң планнарынга дүүштүрүп, ажыл дугайын бот-боттары информастажып, кол айтырыгларыы тодарадып, эргежок чугула апаргаи таварылгада хынаалдаларны кады чорудар. Комиссияларның комитеттерининг болгаш бөлүктериниң бир деминг ажылы будүүлгелериниң, албан организацияларның ажылын хынаыбле бүгү талаалыг сайгарыл көөр, четпестерниң чылдагаанларын долузу-биле илередир, хынаалдаларны организастарда чергелешкек, бот-боттарын хоолгалажыр чорукта чайлаар арганы берип турар.

Профвиелдерниң, комсомолдуң болгаш өске-даа хей-ниити организацияларының улусчу контроль ажылынга киржилгезин Хоойлуунуң чамдык чүүлдериниге айыткан. Ол киржилге комитеттерге, бөлүктерге болгаш постуларда оларның төлөзелекчилерин дамчыштыр, контрольду боттандырар дээш оларның-биле бир деминг ажылдың аргазы-биле хандыртынар. Будүүлгениң, албан организацияларның болгаш албан-дужаалдыг кижилерниң талазындан күүрүнениң сагыыга-чурумун болгаш социалистиг хөөйлу-дүрүмүн хажыдар чорукта ырак-уза-даа, кандыг-даа ажылдың аргазы-биле хандыртынар. Ол киржилге көрүм-чурумга, ниитилелдиң эрге-ажыынга, хамаатылардың эргелериниге болгаш хостуг чорууга шыңгыы дүүштүр оларның ажыл-чорудулгазын боттандырарын Хоойлу негеп турар.

Ажылдың массага халбакбиле иептеңгейн — улусчу контрольдуң ләвитиг болуруун чугула негелдеп. Комитеттер, бөлүктер болгаш постулар ыңгалдаар түңнелдерин күш-ажылчы коллективтерге чарлап дыңнадыр, боттарының ажылының дүтәйын чурттакчы чонга хураадарын парлалгаңы, телевидениеин болгаш радиону дамчыштыр доктаамал дыңнадыр. Хоойлу улусчу контроль органнарының сорулгаларын болгаш ажылымның угланышкынарын тодарадып тура, партияның директиваларының, совет хоойлуларының, чазактың шиитпирлериниң чер-черде күүсеттинин турарын хынаарын эң кол сорулга кылдыр аймтаан. Ажылчы чоннарның контролюн ажыл-агый амыдыралынче, будүүлгеге болгаш хуваалга адырларынче, күүрүне аппаратының ажыл-чорудулгазынче база ишпеңдер деп ында айыткан.

Амгы үеде партия планнар күүселдеэнинге контрольду күштелдирер, ону улам шиитпирлердир сорулганы салган, Комитеттер, бөлүктер болгаш постулар будүүлгелерниң, организацияларның ажыл-чорудулгазынче улам ханылап ширер, четпестерниң чылдагаанарын бүгү талаалыг сайгарып көөр. Оларны чайлдырын кызымаккай чедип елыр хүлээлгелиг. Чарлыгган керээлер болгаш дугуржуулалар ёзугаар продукция бөгүүнүң онаалдаларының күүселдеэнинге хынаала чорударынче доктаамал кипсирнеп салырын каген турар. Материалдыг курлавырларгы аттарадын ыңгаар, ыяш-волокно плиталарны, фанераны, шпонны, чаазыңга кылыңарын, ыяш плиталарны, ыяш-стружка плиталарны, ДВП-ны, ДСП-ны, ламинированный ДСП-ны, ламинированный ДВП-ны, ламинированный шпонированный ДСП-ны, ламинированный шпонированный ДВП-ны, ламинированный пленкалыг ДСП-ны, ламинированный пленкалыг ДВП-ны, ламинированный пленкалыг шпонированный ДСП-ны, ламинированный пленкалыг

ЧАМДЫК БАРААННАРНЫҢ ҮҮРМЕКТЕП САДАР ӨРТЕКТЕРИН ӨСКЕРТКЕНИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Чамдык бараанпарның үүрмектеп садар өртектерипиң өскерпагепиның дугайында дьиһадыгпы парлаашы-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң даргазы В. Т. ГЛУШКОВ СЭТА-ның корреспондентизинге интервью берип, оон айтырыгларынга харыыларны берген.

— Бистиң чуртувуста өртектер политиказының болгаш өртектерни планныг доктаадып тургузарының кол угланыышкынары кандыг болуп турарыл?

— Өртектерни планныг доктаадып тургузарының системазы бүтүү ажыл-агыйның механизминиң тудуш кезээ болгаш СЭКП-ниң экономиктиг политиказын боттандырарының эң чугула аргазы болуп турар. Ынчангаш Коммунистиг партия совет шиитилелдиң хөгжүдээнинин болгаш социалистиг тургузуушкунуң бүгү-ле үе-чадаларында, өртектерни доктаадырының база өртектерни планныг тургузарының айтырыгларынче онза кичээнгейни угландырып келген. Чонуң чаагай чоруун улам бедидеринче партияның угланыышкынынга дүүштүр аъш-чем болгаш аъш-чем эвес кол бараанпарның үүрмектеп садар өртектериниң эскеризбээнин хандырарынче угланыышкынын чорударын СЭКП-ниң XXVI съездизинге база катап онзалап демдеглээн.

Хлебтиң, хлеб-булочка, макарон кылыгларның, крупаның, үнүң үзүндү, чигирнин, балыктың болгаш консерваларның кол хевирлериниң өртектери 1955 чылдың, а эът-сүт продуктуларының —1962 чылдың деңнелиндө хевээр арткан турарын демдеглээр бодаан мен. Пес-таавының, хептиң, идиктериниң, хүн бүрүде хереглелдиг хөй бараанларының тургустунган ассортиментизинин, а ол ышкаш культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агыйның кол бараанларының — сава айманың, телевизорларның, радиоприемниктериниң, магнитофонларның, соодукчуларның, аштекчиларның, хен чуур машиналарның болгаш өске-даа бараанналрның өртектери хевээр артып турар. Ол бараанларның ассортиментизин доктаамал чаартының, калбарып, оларның шынары бедип турар. Чаа, модалыг, техника талазы-биле улам-на сайзырангайжыткан кылыгларның өртектерин оларны бүдүрериге үндүрген чарыгдалдарны болгаш үк бараанларның хереглел бүдүш-шынарларын барымдаалап доктаадыр.

Совет Эвилелинде квартира холээйни делегтевде эң-не чиик чорук бистиң шиитилеливистиң кайгамчыг улуг сөциал чедиишкини болуп турар. Чурттарга бажыңнарының шынары дыка экижээндээ болза, квартира холээзинге бежен ажыг чылдарның дургузунда өскерилге чок хевээр артып турар. Чонга коммунал кол ачы-дуза чедиреринин тарифтери болгаш оон иштинде электроэнергия база газ дээш телевирлер база өскерилге чок болуп турар.

Партияның социал-экономиктиг политиказынга дүүштүр үүрмектеп садарының өскерилбес өртектери-биле чергелештир чонуң акша орулгалары чыл бүрүде өзүл турарын онзалап демдеглээри чугула: ажыл төлевирин болгаш колхозтарга күш-ажыл дээш төлевир өзүл, пенсия хандырылгазы болгаш уруглардыг ег-бүлелерге күрүне дузалаачызы бедип турар. Бо талазы-биле чоокта чаа парлаттынган эдлечелиг хемчеглериниң түңнелинде уруглардыг 4,3 миллион ажыг ог-бүдүлериниң болгаш 14 миллион хире пенсионерлериниң материалдыг бандалы экижээн турар. Ол сорулгаларга күрүне бюджединден чыл бүрүде 2,5 миллиард хире рубльди чарыгдаар. Ажыл төлевириниң чаа өзүлдези-биле холбаштыр хөмүр-даш үлетпүрүүнүң 1,4 миллиой ажыг ажылдакчыларының чылда 800 миллион рубльди немей алыр.

1950 чылдың күрүне чөзилизин дедир эгидериниң әдлечелиг тиражы 1981 чылдың сентябрь 15-те болган, ынчангаш 1,3 миллиард рубльди чонга дедир эгидип бээр.

Ынчаарга кол бараанларны үүрмектеп садарының күрүне өртектериниң өскерилбес чорудуу үүрмектеп садар бүгү өртектерниң шуут шимчээшкин чок артары ол-эвес-тир. Бүдүрүлгенин чаа байдалдары, чиг-эт тывыжынга чарыгдалдарның көвүдээни, курлавырларны болгаш чамдык бараанналрны боттуг ажыглаарын хандырары үүрмектеп садар өртектерге чамдык өскерилгелерни киирериниң эргежок чугулазын тодаргайлап турар. Бо айтырыг, чижээ, каастарга болгаш модалыг ныылгларга, тодаргайлаарга — амыдыралга бирги әдлечеге эргежок чугула эвес бараанларга хамаарыжыр. ССРЭ-ниң өртектер талазы-биле күрүне комитединиң даргазы В. Т. Глушков ону барымдаалаан, чамдык бараанналрның үүрмектеп садар өртектерни өскертир дугайында шиитирни хүлээп алган.

— Чамдык бараанларның үүрмектеп садар өртектери кайы хире хемчээлдерге өскерилгенил? Тодаргай чугаалап көрүнерем.

— Капрон пес-таавының дааранылга болган галантерея кылыгларының, капрондан база нейлондан иштики болган даштыкы трикотажтың, хол шактарының (алдын болган алдын-биле чайырлаан халыптыг шактардан аңгыда), чамдык эмнерниң, оон иштинде антибиотиктерниң, чүрек хан-дамыр аарыларының эмнерниң, культура-амыдыралдың болгаш косметиканың чамдык кылыгларының өртектери ортумаа-биле 12—37 хуу чиигээн.

Ынчаарга арага болгаш таакпы аймаан ажыглаарын эвээжедир сорулга-биле оларның үүрмектеп садар өртектерин ортумза-биле 17—27 хуу бедиткен. Ажылчы чөннарның чогуур саналдарын барымдаалап көрбүшаан, бо хемчегни боттандырган.

Үнелиг чүүлдерден кылыгларның, хрустальдың, хевистериниң, үнелиг алгы-кештиң, оортан кылыгларының, кылымал эвес хемдеп дааранылга база галантерея бараанларының дуктеи болгаш чөөктен кылган бедик шынарлыг аржылдарның, мебельдиң чамдык гарнитуралрының, эң бедик шынарлыг фарфор сервизтериниң үүрмектеп садар өртектери 25—30 хуу бедээн. Ынчаарга бичии үругларга бараанларның болгаш дииз кылыгларга белеткээн алдынның өртектери амгы деннелге хевээр арткан. Бир дугаар ег-бүле болчуп турар кижилер ег-ленинишкин өзулалының аллын билзектерин садып алганда бадылажыышкын бүрүткелиниң үезинде оларга эгидилгениң түңүн дүүштүр хевүдедир.

Нефть продуктуларын камналгалыг чарыгдаар сорулгаонле автобензиниң үүрмектеп садарының өртектерин бир литрнин 50—80 көпеек чедир, а ол ышкаш хууда ажыглалдың хеме моторларының, хеи болгаш хөл хемелериниң, катерлериниң, полуглиссерлериниң болгаш яхталарның өртектерин бедидери эргежок чугула деп санаан көрген.

Транспорт дериг-херекселдерин халас, чингелделиг азы долу өртектери-биле садып алган Ада-чурт данныының бирги оолгаш ийги бөлүктериниң инвалидтерине, а ол ышкаш транспорт дериг-херекселдерин халас азы чингелделиг өртектери-биле садып алган өске-даа инвалидтерге безинге немелде төлелгенин күрүнеин күсели-биле чогуур эгидилгени бээри көрдүнген.

— Хереглел бараанналрын бүдүрериң көвүдедиринге, оларның ассортиментизин калбартырынга, шынарын бедидеринге, хереглелдиң чаа онраанларын бүдүрүп үндүрериң дүгеледиринге идиг хылдыр өртектер системазының ролю канчаар бедип турарыл?

—Ол дээрге, хамыктың мурнунда бараанларның шынарындан база оларның хереглел бүдүүжүнден хамаарыштыр үүрмектеп садар өртектериниң эң-не шын дүүштүрери-дир. Чаа бараанларны бүдүрери немелде чарыгдалдарны кылыры-биле холбаалыг болуп турар. Ынчаарга немелде чарыгдалларны үндүрген бүдүрүлгелер ук чарыгдалдарга деннештир эгидилгени алган турар ужурлуг. Бир эвес ындыг эгидилге чок болза, ол бүдүрүлге черлери кижилерге херектиг продукцияны бүдүрериң көвүдедиринге база шынарын бедидеринге сонуургал чок болдур иинк.

Эжижиткен шынарлыг чаа үлетаар бараанларының үүрмектеп садар түр өртектериң доктаадырының системазы улам улуг деткимчеин алган болгаш өртектериң идиг бээр ролюн күштелдирер сорулгалыг. Ындыг система — чаа кылыгларны бүдүрүп турарының баштайгы үезинде оларны үүрмектеп садарының түр өртектерин доктаадыры, а оон соонда үүрмектеп садарының доктаамал өртектериниң тургустунары-дыр.

Өртектериниң бүгү-ле өскерилгелериниң дугайында парлалгага дыңнатпайн турарыиа таарышпас чорук бистиң адрезивиске келген чамдык чагааларга чамдыкта илергейлеттинип турар. Ынчаарга 250 муң хевирниң чаа азы шынарын эжижиткен бараанларының өртектерин чыл бүрүде бадылап турар бис. Ол өртектерни прейскурант дээр тускай депгерлерге парлаан, оларны садыг черлеринче болгаш бараанларны кылган бүдүрүлгелерже чорудуп берип турар. Садып алыкчы бүрүзү хандыгдаа магазинге ол өртектерни хынап болур аргалыг. Өртектерни шын доктаадырынга болгаш ажыглаарынга күрүнеин болгаш хөй-ниитининң контролю база турун турар.

ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң чаа хүлээп алган шиитирлерни аъш-чемниң болгаш үлетпүрүнүң кол бараанларынга хамаарыштыр бижимеп таныстыр деп, Н. Т. Глушков таныстырының түңнелинде чугаалаан. Ол бараанларның үүрмектеп садарының өртектери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыкталын ёзугаар моон соңгаар-даа быжыг туруштуг болуп хевээр арткан.

Болбурзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ШЛАК ЭДЕ БОЛБААЗЫРАДЫР КОМПЛЕКСТИГ ЦЕХ

ПРАГА. Тршинецкиниң металлургия комбинадының чоогунда даг дег кылдыр бедий берген шлак (ажыглаан хөмүр-даш хөмүрү) удавас арлы бээр. Ону бүрүнү-биле эде болбаазырадып кылыр.

Шлакты эде болбаазырадып кылыр Чехословакиязы комплекстиг эң баштайгы цех комбинатта ажыглаалга кирген. Ол цех шлактан бедик шынарлыг кальцийлиг болгаш магнийлиг чемишчидилгелерни бүдүрер.

Чогум-на ындыг чемишчидилгелерни кужурлуг хөрүнге чедиишкинниг ажыглап болуруи Чехословакиянын өртөменнеринин кылган шинчилелдери болгаш шенелелери бүрүн бадыткаан. Кужурлуг шөлдер Чехословакиязы эвээш эвес.

Чаа цехтин бүрүн күчүзүн ийи чыл дургузунда шингээлип алыр болгаш чылда ол 400 муң тонна чемишчидилгелерни бүдүрер. Шлактың чамдык кезектерни автомашиналар оруктарын тударынга болгаш септээринге материал кылдыр база ажыглаар.

ЧАА РАДИОТЕЛЕЦЕНТР

СОФИЯ. Чаа радиотелецентр Болгариянын Ширин даглары-ның эң бедик —Орелектен тевидение дамчылылгаларын эгелээн. Ол далай деннелиндеи 2 муң метр бедикте турар. Оон түдүүн хуусаз бетинде тулуг-жулар бүрүн доозкаш, ажыглалга киирген.

Чаа радиотелецентриин дамчылылгаларын Благоевград, Смолян болгаш Пазарджик өкруттарның чурттакчылары көрүп эгелээн.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ ПУТЕВКАЗЫ БИЛЕ

БУДАПЕШТ. Венгрияның профэвилелдери ажылчы чөннарның дыштанырынга болгаш эмнелиринге эргежок чугула бүгү байдалларны тургузуп, дыштанылга бажыңнарынга, курорттарга, санаторийлерге баар кылдыр хөй путёвкаларны ажылчыннарга берип турар. Балатоннуң чурумалдыг эриктеринде, Дунайның чайынналчак шыналарында, чиргилчиниг даглардa санаторийлерге болгаш дыштанылга бажыңнарынга 60 чылын профэвилелдериниң путёвкалары-биле 1,3 миллион ажылчы чөннар дыштанып, калыкшылын быжыглаан.

Ажылчы чөннарның чүгле дыштанырын эвес, харын-даа культура хандырылгазын эжижиткен. Чүгле Балатоннуң эриктеринге дыштанып, эмнедип келгеннерге муң ажыг концерттерни, шиилерни Венгрияның сураглыг уран чүүл мастерлериниң киржилгези-биле сонуургалып көргүзеп.

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ЧАРЫЖЫ

УЛАН-БАТОР. Моолдун Аратгын революстуг намынын XVIII съездизиниң шиитирлерин чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты чүрттүн дагжылары улам калбартып турар. Шарынгольдун, Багануурнуң хөмүр-даш разрезтериниң болгаш «Налайха-капиталнай» шахтаның дагжылары бо чылдың төнчүзүнге чедир үш миллион тонна хөмүр-дашты казып тыварын күлээнген.

«Налайханың» дагжылары ай санында 100 муң тонна хөмүр-дашты улус ажылагыйынга берип турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, хөмүр-даш тывыжын көвүдедир талазы-биле моол өнүктериниге совет специалистер улуг дузаны чедирип, ССРЭ-ниң шахтёрларының байлак туржулгазын дамчыдып берип турар. Бүгү ажылларны механизастаар талазы-биле шахтаның коллективи улуг хемчеглерни боттанныр-ган. Ирак эвес келир үеде шахтаның телевирлел күчүзүн бүрүн шиитеэлип алыр болгаш чылла миллион ажыг тонна олаар чүүлүг тывар аргалыг болур.

Хөмүр-даш тывыжын көвүдедириге моол болгаш совет дагжыларының интернационалчы бригазалары улуг ролюн ойнап турар. Улус ажыл-агыйынга эргежок чугула одаар чүүлдүг хөйну тывар, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар даап чарыш шахтёрлар аралында улам калбарган.

ЭКОНОМИКА ИНСТИТУДУНУҢ 20 ЧЫЛЫ

ХАНОЙ. Вьетнамның экономика институду ажыттынган-дан бээр 20 чыл болган. Ол институт— республиканың эң улуг өртем-шинчилел алаан чөрлериниң бирээзи. Чөөрбн чылдар бурунгаар анаа эвээш саннаг кижилер ажылдап эгелээн. Амгы үеде экономика институдунда хөй чүс өртемденнер ажылдап турар.

Олар социалистиг экономиканың ажыктыын улам-на бедидериниче угланган шинчилелдерди чорудун, улус ажылагыйынын янаы-бүрү адырларын эргелеп башкарарын эжижиктер, бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер айтырыглар талазы-биле үнелиг сүмелерни берип турар. Институттун өртемденнери Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның өртемденнери-биле сырый харыылажылыр.

Вьетнамның үшкү бең чыл планын чогаалыр талазы-биле ажылга институттуң коллективи ам киржип эгелээн.

(СЭТА).

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынының Гданьскиге болган «съездизининг» бирги үе-чадазы доозулган сеолүнде оон барын үзелдиг удуртукчулары чуртка чидиг чөрүдээлиг байдалды тургузарын үргүлчүлеп турар. Сентябрының төнчүзүнде болур кылдыр чарлаан «съездининг» ийиги үе-чадазының бүдүүзүнде улам чидиглелиг байдалларда Польшада эргечагырганы эжелеп алыр сорулга-биле социализмче хамаашкынналрны улам күштелдирер дээш антисоциалистиг, антисоветтиг халыыдаашкынларны улам өөскүдерин олар оралдажып турар. Ону чедип алыр дээш чуртка чаа ажыл соксадыышкынарын чорударынга белеткелди олар кылып, ыанғын парлакчыларны ажыл соксадыышкынче ыдалап, хуудустарны болгаш өске-даа чепсектерни Польшаның Каттыжыкан ажылчын партиязынга болгаш НУР-нуң чазаанга удур ажыглап, сеймче, улус советтеринче ажык халдаашкынынарны күштелдирип, бүдүрүлгелерде экономиканы эргелеп башкарарының бираларын эжелеп алырын планнап турар. Антисоциалистиг болгаш антисоветтиг үзелдерге Польшаның аныяктарын төөредирин «Солидарность» ажыы-биле чорудуп турар апарган.

Барын чүк чурттарының үргедечи төптеринин чорудуп база башкарып турары антисоциалистиг күштер «Солидарностинин» барын үзелдиг удуртукчуларын деткип турарын «съездиге-даа», амгы-даа үеде олар улам тодаргай көргүзүп турар. Польша Удус Республикада күрүне тургузуун дүжүрер сорулгалыг ажык хөделиишкинниг-же профэвилел каттыжыышкынының удуртукчуларын олар ыдалап турар.

Гданьскиге «съездининг» үезинде чоруттунган «культура хемчеглериэ» үдээр хөделиишкиннерин олар ам Варшаваже шилчиткен. Ол «хемчеглер» социалистиг Польшаны дээрии ёзу-биле шүүлдээнин болдуп турар. «Культура хемчеглериниң» программалары Совет Эвилелиниң адрезинге хамаарыштыр база дорамчылаашкын болуп турар. «Солидарностинин» ындыг «культура хемчеглери» пайысылалдың эң улуг залдарының бирээзинде — Культура болгаш эртем ордуунда күрүне организациязының камгалалы-биле болуп турары эдепсиишкинии болдуруп турар.

Хуу ажылдыг тараачынарны, колдуунда хөй чер эдлерии каттыштырган «Солидарностинин» барын үзелдиг кижилери кедээ ажыл-агыйн кооперативтериниң болгаш күрүне ажыл-агыйларының черлерии туразы-биле ажелеп алыр дээн оралдажыышкынарны база кылып турар апарган. Мынаар байдалдарның үезинде күрүне ажылагыйларының ажылчыннарны кулактарның халдаашкынынарындан бот-камгалаыыр ужурга таваржып турар.

«Солидарностинин» ажылдакчылары күрүнени кызыгаарлаарын азы узуткаарын, чурттун экономиказында кол албан-дужаалдарга томуйлаашкын кылырының калдырын, ажыл-агыйлар удуртукчуларынга тургузаар херек.

Улусчу контроль дугайында Хоойлуну Дээди Советтиң хүлээп алганы социалистиг демократииыы улам ынай калбартыр болгаш ханыладыр, күрүнени эргелеп-башкарарының болгаш контрольду сайырангайжыдарының чугула базымы болур деп СЭКП ТК докгаалынга демдеглээн.

Партияның болгаш чазактың директиваларын боттандырарынга улусчу контроль органнарының ролюн бедидерии, оларның инициативазын бүгү талалыг деткирии, салдынган сорулгаларны шиитирлээринге оларны боттарының дөрт дузалакчызы кылдыр көөрүн Төп Комитет партия организацияларынга сүмелээн. ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуну болгаш СЭКП ТК-ның докгаалын удуртулга болдургаш. комитеттер болгаш бөлүктер, ында хаара туттунгай хөй санныг хайгыылчылар, штаттан дашкар инспекторлар партияның болгаш күрүнеиин сагыш салыышкынынга тодаргай ажыл-херектер-биле харыылаар, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринге бүгү күштүү берип ажылдаар хүлээлгелиг.

М. МОНГУШ.

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы.

КЫЗЫГААРДА ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕР

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Улусчу Кампучия-биле кызыгаарга чепсектиг чаа өнчүк-чөңгээлерни Таиландының шериглери кылган.

Кампучияның Поусат, Баттамбанг болгаш Прохавихеа можуларының хөй районнарыи Таиландының шериглера бо чылдың августун соолгу ийи неделязының дургузунда болгаш сентябрьның баштайгы хүнниринден бээр артиллериябиле хөй удаа бооиап келгенин СПК агентилел дыңнаткан. Баттамбанг можуда Пайлин хоорайның районун олар 500 снарядтар-биле бооиап, тайбың чурттакчыларга удур дерани үүлгедиглерни кылган. Ол бооиаашкынынарның түңнелинде хөй санныг тайбың чурттанчылар өлүртken болгаш материалдыг улуг когарал болдунган.

Таиландының шериг самолёттары Кампучия Улус Республиканың агаар делгеминче хөй удаа 10-15 километр хаылап кирип турган. Ол самолёттар чүгле ЦПионучу ужуудушкуннарны кылган эвес, харын-даа Кампучияның дезискээрии бооиап турар. Пол Поттуң даэрбечилери Таиландының девискээрине чаглактанмышаан. Кампучия Улус Республиканың кызыгаарынче шүргүн кирип, тайбың чурттакчыларга удур дерани үүлгедиглерни кылып турар.

САРЫЫЛДЫГ ТУРУШ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Болдунуп девискээрииге 48 америк ракеталары аккеп тургузар дугайында шиитирни Голландиязын чаа чазаа бо чылын хүлээп албас деп, чамгалал министри Х. Ван Мирло телефониеге интервьюзунга медеглээн.

Ракета-ядролуг чепсекке удур Барын Европада улам күштелген хөөнирни ап-не харыысалгалы-биле көөрүнче АКШ-ты болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарын Х. Ван Мирло кыйгырган.

БУРУУ ШАПКАҢ

НЬЮ-ЙОРК. (СэТА-ның корр.). Каттышкан Нациилар Организациязының Бол Ассамблеязының Намибиа талазы-биле онза сессиязынга ниити санал-оналарны бериишкиннерни доозулган. Оон үезинде 100 ажыг күрүнелерниң төлөзлекчилери чүве чугаалаан. Дараткан намиби улустуң чөвүлениниг байдалы даап харыысалганы, Африканың хамаарышпас күрүнелериниге улуг дайынзырак халдаашкынналрның халантыг үржүктары даап харыысалганы чүгле Мурнуу-Африка Республиканың расистери эвес, харыидаа оларның барыын чүкте камгалакчылары — АКШ-тың империалистери болган НАТО талазы-биле оларның эвилелчилери хүлээр ужурлуг деп санал бергеннериң хөй нуруусу айтыкан. Вашингтонуң болгаш Мурнуу-Африка Республиканың расистерииниң сүлчээзи — Намибианың улузуига хамаарышпас чорукту тыпсырының оруунга кол моондак болуп турар.

АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызы Ч. Кроккернин Африкага америк политика дугайында медеглелиигe хамаарыштыр Уганданың делегады кынча деп демдеглээн: «АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызының ол медеглели Мурнуу-Африка Республикада расисчи чагырыкчыларның болдалы болгаш үүлгедиглери-биле мырынай-ла бир демей болуп турар-дыр». КНО-нуң Айыыл чок чорук Чевүделиниң Намибиа талазы-биле № 435 резолюциязынга барыын чүктүн күрүнелери «немелде» киирер деп чылдакбиле колониалдыг ёзу-чурумнарны хевээр арттырарын ораллажын турарын Уганданың төлөзлекчиии айткан.

Барыын талакы империалистиг күрүнелер, хамыктың мурнунда АКШ-тың империалистери Мурнуу-Африка Республиканың расистериие шериг, экономиктиг болгаш политиктиг деткимчени көргүзээн болза, Намибиянын улузу хосталганы болгаш наңиональ хамаарышпас чорукту шагда-ла чедип алган турар ийик деп, Моол Арат Республиканың КНО-да доктаамал төлөзлекчизи Б. Дашцэрэн медеглээн. Шериг-стратегтиг болгаш экономиктиг чазый чорууи удуртулга болдурган империалистиг болгаш күрүнелер аргалар-биле КНО-нуң Намибиага хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында негелделериниң күүселделин үзериn оралдажып турар-дыр.

В. ВАСИЛЕЦ.
Е. МЕНКЕС.

ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ЧАРЫЛБАС КЕЗЭЭ

вар болгаш оларны ажыглаар, эртемнин, техниканын болгаш мурнакчы дүржулганын чедиишкиннерин будүрүлгеге иёптередир дээш улусчу контрольдуң идепкейлиг демисежири бирги чергецин херээ болур.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ материалдыг болгаш сан-хее курлавырларын камналгалыг чарыгдаарының, ажыл-агыйны эвес болгаш тотчеглекчи чорукгарны шиитирлиг буруу шаварынын айтырыгларын партия болгаш чазак эң чидиниби-биле тургузуп турар. «Чаптыс-даа хажыыышкын, албан дужаалын шын эвес ажыглаар, тотчеглекчи, сагыта-чурум чок чорукгун фактыны улусчу контролёрларын керүүгүр карааидан чаидыр барбас ужурлуг» деп. СЭКП XXVI съездизиниге ТК-ның Отчёт илеткелиниге эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Хоойлуну хүлээп алганы-биле холбаштыр күрүнеиин сагыта-чурумун хажыдар чорукка удур демиселге улусчу контроль органнарының ролю улам өскен. Түс черниң эргежыын бодаар, ажыл-херекти ведомствоиун кызы талазынче гиирерии ораллажып, күрүне мегелээр, бюрократсыг болгаш ажыл чыгыы демиселлг чорудуп турар. Бо чылдың биеги чаптында бөөнии эвге-дузаалын соора ажыглаан 249 ажылдакчыга улусчу контроль хемчеглерии дүүлээткен. Ажыл-агыйны эвес, тотчеглекчи чоруктар кылган албан-дужаалдыг 76 кижиден күрүнеге чедирген когаралдың чамдыызын эгидери-биле оларның шалыңындан 18920 рубльди тыртырган.

Комитеттериниң, бөлүктериниң болгаш постуларының бир чугула сорулгазы — ажылчы чөннарның билдиришкиннерин болгаш чагааларын сайгарып көөрү, совет хоойлударны албан-дужаалдыг кижилериниң шын сагыш турарын контролдаары болур. Ол ажылды ССРЭ-ниң Дээди Советининиң Президиумунуң 1980 чылдың март 4-те Чарлыынга дүүштүр министерстволарга, ведомстволарга, будүрүлгелерге, совхозтарга болгаш албан организацияларга чыыар апаар. Бо чылдың бирги чартыынга районнарның, Кызыл база Ак-Довурак хоорайларының улусчу контроль комитеттериие ажылчы чөннардан 330 ажыг чагаа, хомудалдар келген. Оларны хайгыылчыларның күжү-биле чыпап сайгарган. Чоруттунган чыпаллалардан илерээн четнестерии чайладыр талазы-биле чогуур хемчеглер алдынган.

Будүрүлгелериниң, организацияларның, министерстволарның, ведомстволарының удуртукчулары улусчу контроль органнарының саналдарын болгаш сүмелерии соңгаардатпайн сайгарып көөр, четнестерии чайладыр болгаш хүлээп алдынган хемчеглер дугайын комитеттериниң докгаатказын хүүсаазында дыңнаткан. Ол болза хынаалдаларның дээштиин бедидериие улуг ужур-дузалыг.

Белүктериң болгаш постуларны соңгаан коллективтерии мурнуига олар боттарының ажыл-чорудулгазының дугайында чылда бирден эвээн эвес отчёдун берип, контрольду боттандырар талазы-биле ажылының дугайында, оларга берген дааиалгаларын күүселдезиниң дугайында докгаамал информастаар хүлээлгелиг.

Моон мурнунда күштүг болуп турган Саавыр-биле деннээрге, амгы үеде комитеттериниң эргелери Хоойлуда улам тода айыттынган болгаш кылбак боон турар. Ылаңгыя хынаалдаар-биле холбаштыр илерээн четнестерге хамаарыштыр бижимеп таныстыр илерээн четнестерге хамаарыштыр бижимеп таныстыр бүгү-ле районнарның, Кызыл база Ак-Довурак хоорайларының улусчу контроль комитеттериниң ажылчы чөннардан 330 ажыг чагаа, хомудалдар келген. Оларны хайгыылчыларның күжү-биле чыпап сайгарган. Чоруттунган хынаалдалардан илерээн четнестерии чайладыр талазы-биле чогуур хемчеглер алдынган.

Будүрүлгелериниң, организацияларның, министерстволарының, ведомстволарының удуртукчулары улусчу контроль органнарының саналдарын болгаш сүмелерии соңгаардатпайн сайгарып көөр, четнестерии чайладыр болгаш хүлээп алдынган хемчеглер дугайын комитеттериниң докгаатказын хүүсаазында дыңнаткан. Ажыл-агыйны эвес, тотчеглекчи чоруктар кылган албан-дужаалдыг 76 кижиден күрүнеге чедирген когаралдың чамдыызын эгидери-биле оларның шалыңындан 18920 рубльди тыртырган.

Комитеттериниң, бөлүктериниң болгаш постуларының бир чугула сорулгазы — ажылчы чөннарның билдиришкиннерин болгаш чагааларын сайгарып көөрү, совет хоойлударны албан-дужаалдыг кижилериниң шын сагыш турарын контролдаары болур. Ол ажылды ССРЭ-ниң Дээди Советининиң Президиумунуң 1980 чылдың март 4-те Чарлыынга дүүштүр министерстволарга, ведомстволарга, будүрүлгелерге, совхозтарга болгаш албан организацияларга чыыар апаар. Бо чылдың бирги чартыынга

„Канаданың кубогу“ — делегей чемпионнарында

МОНРЕАЛЬ, сентябрь 14. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Дворцов, А. Меликян). ССРЭ-ниң шилиндек командазының хоккейжилери эрткен воскресеньеде «Канаданың кубогун» чаалап алгаш боттарының делегей чемпионнары деп бедик адын сыкпааннар. Бистиң спортчуларывыс Монреальдың «Форум» стадионга Канаданың «сылыстардан» тургустунган командазын 8:1 (0:0, 3:1, 5:0) савга уткан. Ол дээрге совет хоккейниң база бир кайтамчык чедишкини-дир!

...Түңнел оюнга «артык билетти» стадиондан талыгыр ыракка-ла айтыртының турганы билдингир. Тус черниң хоккейге ынактары болгаш специалистери боттарының командазының тиилелгезинге шуут бүзүреп турганнар. Канаданың шилиндек командазы бистиң командаларывыс аныяктарга элээн салдарлыг болган. Ынчалзажок совет хоккейжилер эрестиг болгаш шудургу ойнааннар. Баштайгы минуталарда бистиң ойнакчыларывыс дүвүрээнинден болгаш удурланыкчыларның күш ажылган ойнаанындан дамчыдылгаларга хөй частырыгларны кылган. Оңгу минутага чедир канада хоккейжилер бистиң хаалгавысче углай 7 катап шайба октаан болза, бистиң команда оларнынче түгле чаңгысты углай октаан. Улуг, шыырак канада ойнакчылар элтиг-даа, эптиг эвесдаа таварылгаларда бистиң хоккейжилеривистиң кырынга кээр турган. Чамдыкта мырыдай дүрүмде кердүмээн-даа аргаларны ажыглап эгелээн.

Баштайгы чээрби минутада байдалдан хөй катап Третьяк камгалап үндүрүп турган. Канада таладан Лафлер биле Робинсон олар шыырак халдап турган. Олар түгле тергини ойнап турган эвес, а харын өөрүн база сорук кынрип, чапсарлаар аразында сүмелерин кадып, шөлге үнгеш хөй уеде ойнап турганнар. Тренер С. Боумен Босси-Троттье-Жилль оларны ойнап таарышкан звенозун шөлче хөй үндүрүп турган.

Баштайгы чапсар соонда совет команданың шыырак халдаашкынын Ларионов баштайгы сан-биле дооскан. Ол эгелээшкин бо чугула маргылдаага улуг салдарлыг болган. Эрттирипкен шайба канадажыларны улам идепкейлиг ойнаарынче албадаан. Удаваанда Жилль сааны дениеп шыдаткан. Оюннуң чидиг дам күштелген. Ол берге минуталарда Шалимов -Шепелев- Капустин оларның звенозу эң тергини ойнаан. Шепелев ийиги шайбаны кынрген, оон соонда кижи саны артык апаарга база бирээни кынрип четтиккен.

Стадионга олурган Канаданың премьер-министри Пьер Трюдо ийиги чапсарда интервью бергеш: «Канаданың шилиндек командазы совет команда мыкаш мындыг эң шыырак команда-биле күжүн шенежир аргалыг болганы эки-дир» дээн.

Оюнуң үшкү чартыының эгезинде Шепелев бо оюнга болуунуң үшкү шайбазын кынрген, а Крутов бистиң команда эвээш кижилиг ойнап турда база бирээни кынрген.

Ол ийи шайба канадаларның удурланыышкынын шуут сандаратказ боон чадавас, а көрүкчүлер стадионда чоруп эгелээн. Ужуражышкынның төнчүзүнде Ларионов, Голиков, Скворцов олар бир-бир шайбаларны кынрген.

Ужуражышкынның тергини ойнакчыларының шаңналдарын Третьяк биле Троттье алганнар. Владислав Третьяк нинти маргылдааның түлган ойнакчызы кылдыр санаткан болгаш тускай шаңналды база алган. Оон соонда ССРЭ-ниң шилиндек командазының капитаны Валерий Васильевке П. Трюдо кол шаңналды— «Канаданың кубогун» — чартыктай кезиң каан клён бүргүзү хевирлиг элээн аар металл скульптураны тывыскан.

Васильев ону хепкернир черинге чедире берген! Элээн болганда стол кырында турган ол аар металл кылыгны кым-даа көдүрүп чадаан.

Оюн соонда бис шилиндек ийи командаларның кайызының-даа тренерлери-биле беседалажып, маңаа бир дугаар организастаан ниитти парлалга конференциязынга киришпитивис. «Бис ыядыр ужурлуг бис деп бодавайн тур мен — деп, С. Боумен чугаалады—Оюн дээрге оюн-из болгай, тиилелгени шыырак команда байырлаары чөп. Бис маргылдааның ескерткен оюнарын тергини ойнаан бис, боттарывыска ажыктыг хөй түүлдерни алган боор бис».

«Канаданың амгы шилиндек командазы 1979 чылда «Кыйгы кубогунга» ойнаан командадан шыырак-тыр — деп, В. Тихонов демделээн. — Команда бүгү талалыг белеткелдинг, оюну база таарышкан болду.

Чамдык кижилерниң чугаалап турары дег, ССРЭ-ниң амгы шилиндек командазы бүгү төөгүүнүң дургузунда эң шыырак деп чугаалаары шын эвес боор. Бисте хөй аныяктар бар, олар команданың оюнун улам экижидер боор деп идеген болур.

Бистиң тиилелгевиске өөрүп тур мен, бистиң чуртувустуң хоккейге ынак хөй-хөй аарыкчыларын өөртүп шыдаанывыска чоргаарланыр мен».

САЛЫМ-ЧОЛУН ХОЛБАШТЫРГАН

Башкы, ооң ажыл-херээ

Өг-бүлениң улуг уруу чедиг классты дооскаш-ла өөренип чоруй барган. Башкы болуксаан. Кызылдың башкы училищезинге өөренип кирген. Бежен чылдар үезинде башкы кадрлар биске онза негеттинип турган. Ынчан 1956 чыл турган. Эрзинге, Бай-Даг школазынга башкылап ажылдай берген. Шагдан бээр-ле күзен бодап чораан бодалы бүткен. Ажылче шымныгын киринкен.

Зоя Сояновна Нурзат баштайгы өөреникчилери-биле ужуражып, ол баштайгы кичээлдерни эрттиргенден бээр ам чээрби беш чыл арткан. Хөй кижини үжүк-бижикке, эртем-билигге өөредип, буянныг херекти бүдүрген-дир. Хөй кезиинде-ле эге класстарга ажылдап келген. Тес-Хемниң Чыргаланды школазынга ажылдаандан бээр ол сес чыл чедип турар. Чаңгыс ол-ла школага ынча чылдарда ажылдап чорааны башкының арга-дүржулгазын улам байытkан болбайн аан. Боду кезээде кызымак чүткүл-биле ажылдап, эш-өөрүнден, хоочунардан өөренип ап чораан. Чайгы курстарга доктаамал барып, билигмергежилин белидип келген.

Башкы кижи чүгле кезээде өөренип чораан башкы болур деп шын-на чугаалаан. Бо башкы шынап-ла ыядыг, янзыбүрү журналдар, солуннар— ооң дузалакчылары, методиктиг каттыжышкынынарга сайгарылгалар, ажык кичээлдер— черле түүден-даа өөренип, ажыктыг түүлдерни шиңгээдип ап, амыдыралга ажыглап чоруур. Чээрби беш чылдар дургузунда бичии уруглар-биле ажылдап келгени ооң дүрзулгазының үндезини болуберген. Бичиилернин ажыл-чаң бүдүжүн ол кончуг эки билир.

— Эге класстарга ажылдаары черле каидыг болур-дур?— деп, Зоя Сояновнадан айтырган мен.

— Ийе, шынап-ла бичии уруглар-биле ажылдаары, бир талазында, чиик кылдыр сагындырар. Ындыг болуп чадавас. Оларга бүгү-ле түүлдер чаа болуп турары-биле онзагай. Сонуургадыр, хаара тудар апаар...

Билиглер делгемнеринче исти иләәри-биле, эге үрезин канчаар салдынганы-биле эге класс башкызының ажылы, харыысалгазы шынап-ла конмурнакчы башкының 1976 чылда баштайгы аттестациязының түңнелии-дүүгаар «Улус өөредилгелиниң тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаавы ооң ажылынга бедик үнелел болур. Сөөлгү элээн каш чылдарда ажылдап келген эге класстарынга Зоя Сояновнаның өөреникчилери эки өөренип, класстан классче шилчип турганнар. Башкы кошкак уруглар-биле немедее кичээлдерни орудуп, ылангыя интернатка бо-ла келир. Өөреникчи бүргүү-биле бот-түскайлаң ажылче сагыш салып турары ооң ажылынга онза үжүр-дүзалыг болганы чугаажок.

Чаа өөредилге чылында ол кадыкшыл байдалының аайыбиле үзаткан хүн бөлүүнде ажылдай берген. Шак ындыг бөлүктерге дуржүлалыг башкыларның ажылдаары черле таарымчалыг. Бичии уруглар-биле кичээлдээр болгаш хостуг үе-шактыг болур-чогуурубиле организастаар апаар болгай.

Коммунист башкыларның үлегери, оларның инициативазы школага база кончуг чугула роль-дуг. З. С. Нурзат Чыргаланды ортумак школазының партия организациязын база элээн каш чылдарда удурткан турган. Партийжи даалгаларны ак сеткилдиг-биле күүсеп-дээш ооң кызымаккай чоруун эш-өөрү кончуг эки билир.

Нурзаттарның улуг уруу башкы болган, ооң ангыда база бир оглу Бады-Суур үгбазының профессиязын шилип алган. Уругларның алазы партия ажылдакчызы чораан, база бир ийи оглу (Лопсан биле Байыр-оол) партия организа-рында ажылдап, чонунга бараан болган. Өг-бүлениң ажытөлү — шүнту сес кижи, оларның кижи бүргүү-ле бодунун сеткил-сагызынга тааржыр мергежилди шилип алган, күзел-чүткүү-биле ажылдап чоруурунга ам назыкары дөгүй берзе-даа, уругдарынга ачы-дузазын чедирип чоруур аваазы онза чоргаарланыр.

Улус өөредилгезиниң тергиини З. С. Нурзаттың байлак арга-дүржулгазындан, ылангыя аныяк башкылар ажыктыг, солун талаларны хөйүү билип ап болурлар.

Б. ДИРЧИН.

М Ө Ө Г Ү ЧЫЫЛДАЗЫ

«Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агый чери мөөгү чыыр, ону болбаазырадып кылыр бригаданы тургускан. Ону дузаарынга херектиг хереккелдер-биле хандырган. Мөөгү чыыкчылары ол аңныыр-тывыш ажыл-агый черинге 2,6 тонна эки шынарлыг дузаан мөөгүнү дужаар сорулгалыг.

Бо хүннерге чедир оларның ак-сеткилдиг, кыымакай ажылдаанының түңнелинде ниитизи-биле 820 килограмм-дан хөй мөөгүнү Чөөп-Хемчик районнуң магазиннеринче кипрген. Мөөгү чыыр талазыбиле идепкейлиг чоруун көргүзүп турар мурнакчылар бар. Ындыглар-га М. Ооржак, Л. Кузнецова олар хамаажыр. Бригаданы «Хемчик» аңныыртывыш ажыл-агыйының штаттыг анчылар бригадазының бригадири Даваа Дамбаевич Ооржак билдилиг удуртуп башкарып турар.

Мөөгү чыылдазы уламчылап турар.

А. ДОНГАК.

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕН 20-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ
ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Горнистер, харыылаңар!» 9.30 — «Кагдынмас мнакшыл». Уран-чечен фильм. 11.00 — Кабардин-Балкар АССР-ниң уран түүл мастерлериниң концерти. 11.30 — Документалдыг фильм. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сээн күш-ажылыңсээн, бедиин». Кинопрограмма: «Бригадир Дмитрий Крепуз», «Костя», «Чурукчу Шиловтун чери», «Хөлүн эрте бээри». 15.55 — Дм. Шостакович. № 6 симфония. 16.30 — «Москва чоогунга ужуражылгалар». 17.00 — Латви ССР-ниң профэвилелдериниң Төп Культура бажыңының скрипкажылдыңыш «Рига» ансамблиниң концерти. 17.20 — «Тоол аалдан келдиң». «Кымыскаяктың болгаш Халыыр-караанның чаа ужуралдары». Уран-чечен телефильм. 2-ги кезээ.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.10 — «Эртем дугайында». 19.40 — «Чүве маңаар аал». Теленши. Автору — Г. Ницэтин. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.40 — «Ырлажыылы, өңүүктер!» «Эстрадалыг программа. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Ырак-даа бол, чоокта Мещера». 12.30 — Тоолчаан чугаалар. 5-ки класс. 13.05 — «Кылып бил, өөрен». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.50 — Музыка чүүн көргүзүп турарыл. 14.10 — «Башкының экраны». Бойдус эртеми. 4-кү класс. Бистиң планетавыс — Чер. 14.30 — Совет күрүнеши болгаш эргенин үндезини. 8-ки класс. ССРЭ Конституциязы — бистиң амыдыралывыстың Үндезин хоойлузу. 15.00 — Бурунгу Орустун уран түүлү. 2-ги дамчыдылга. 15.30 — Э. Межелайтистиң поэзиязы. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 17.30 — «Тываның экраннарында». 17.45 — Телефильм. 18.00 — Арга-арыг ажылдакчызының хүнүнге. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Улустуң аалгалары. 20.30 — «Тундра дугайында рассказтар». Документалдыг фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «Алдын миңа». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

СЕНТЯБРЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң «Орус угуузалар» оркестриниң күүселдези. 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — «Советтер болгаш амыдырал». 10.30 — Г. Гендель. Оркестрлиг арфага концерт. 10.40 — «Спортлотоңуң 38-ки тиражы. 10.50 — Оңу шыдаар силер. 11.35 — Арга-арыг ажылдакчызының хүнүнге. Владимир, Архангельск областарының болгаш Карель АССР-ниң арга-арыг ажылдакчыларының дугайында очерк. 12.10 — Уран гимнастикага ССРЭ чемпионады. 12.30 — «Челөөш». Улустуң тоогадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Мексиканың танцызы». (Мексико). 13.00 — «Хоочунар туружунда». Дайын хоочунарының Совет комитединиң 25 чылынга. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — Уруглarга фильм. «4» «а» класстың мушкетерлары». 15.55 — «Ном — найыралдың сөөнеечили». Москваның 3-кү помнар делгелгезиниң дугайында. 16.40 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.40 — Политиктиг тайылбырлакчы В. А. Бекетовтуң беседазы. 18.10 — 18.25 — Чапсар. 18.25 — ССР Эвилелиниң Күрүнеш академиктиг Биче театрының «Орулгалыг чер» деп фильм-шиңээ. А. Н. Островскийниң шиңээлээ үзүүлээр. 21.35 — 00.25 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Штоколов биле оруе улустуң В. Андреев аттыг оркестриниң концерти. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Чаа өөренгенниң телекluву. 15.40 — А. Штейн «Үениң чагыргазында». Москваның сатира театрының фильм-шиңээ. 18.00 — «Даглар-ның ыры». Фильм-концерт. 18.30 — «Музыкалыг киоск». 19.00 — «Терракотаның хулумзуруу». Документалдыг телефильм. 19.15 — Спорт программазы: аар атлетикага делегей болгаш Европа чемпионады. Францияда дамчыдылга. Аът спортуга Европа чемпионады. Австрияда дамчыдылга. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Кажыктыг». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Сөөлгү дюйм». Уран-чечен фильм.

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — «Будильник». 9.10 — «Совет Эвилелиниң бараан болуп тур мен!». Совет гвардиязының 40 чылынга. 10.10 — «Кадыкшыл». 10.55 — «Эртенги почта». 11.25 — «Дашткы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 11.40 — «Көдээден дамчыдылга». 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10 — Богун — Арга-арыг ажылдакчызының хүнү. РСФСР-ниң арга-арыг ажыл-агыйының министри А. И. Зверев-биле беседа. 13.30 — «Бистиң байлак чедирикшиивисти хүзээн ап көрүлер». Арга-арыг ажылдакчызының хүнүнге музыкалыг программа. 14.15 — Эстон ССР-ниң Күрүнеш оруе драма театрының «Индрек болган Карин» деп фильм-шиңээ. Автору — А. Таммсаare. 16.40 — «Зиновеев-биле ужуражылга». Документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктеп. 17.10 — «Делегей новрэмазы». 17.35 — Москваның камерлиг хорунуң РСФСР-ниң улустуң артизи В. Минкинниң удуртулгазын-биле концерти. 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — «Огородта элчиген». Мультфильм. 19.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 20.00 — «Чоокта чаа болган». «Борис Александрович Покровскийнин чугаазы». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Футбол таймдыры. 22.05 — 23.15 — «Л. Бетховенниң тос симфониязы». Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Ырак болган чоокмры». 15.20 — «Го Сюшаньның билингени». Документалдыг телефильм. 16.10 — «Хөглүг оолдар». 17.15 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 18.30 — Техниске Девистин кубогу. 18.50 — Аът спортуга Европа чемпионады. Австрияда дамчыдылга. 19.15 — «Даштыкы эстрадаңын аалгалары». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Улустуң аалгалары». 20.30 — Баскетболга Европа чемпионады. Херозженнер. Италиядан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «Херозженнер». Уран-чечен фильм.

ЭТ БОЛБААН СТАДИОН

Сөөлгү чылдарда Мөңгүн-Тайга районга болуп эрткилеэн хуралларга чоннуң, ылангыя аныяк өскенниң талазындан Мугур-Аксы суурга спорт зал биле стадион тутгуруп бээринин дугайында дыка-ла хөй айтырыглар тургустунуп келген. Ол бүгү негелделеринің сөөлүнде район төвүнге бодуун хевирнин спорт шөлүн Мугур кудумчуунуң оң талазында делгем черге тутkан. Тудугаулар бо көрүштүг стадионнуң тудуун бүрүн доосkан дораан райкүүскомнун оралакчы даргазы К. Дилак баштаан тускай комиссияга хүлээткен. Ынчангаш стадионну камныг, хумагалыг адилээр, чөп ажыглаар дугайында тугаа соот база дыргын тараан турган...

Эгезинде сөглээн сөс ажылхеректер-биле муңне дүгүп турган, шын. Ол шак ынчаар уламчылавааны хомудынчыг. Улуг-даа үр ге эртизинде херимнин артыы талазы душкан черлерден уу-чаза тептингеп. Ам совхозтуң ажылчыларынары эртен эртежик ол уттер-биле ажылынче шуужуп эртип турар. Ону хөй түңнүг акша-биле кылдырган дээрзин район төвүнүң чурттакчы бүрүзү тайылбыр чокка-ла билир. База стадионнуң хериминиң аксын машина-биле буза үстүрүп каан. Хайыраан эт. чоорту каракка чаржынчыг апаргаңы бо. Оон ангыда борта маргылдааларны үргүлүнүң болдурбайн, а ында-хаая ёзу барымдаалап эртирип келгенин айытса чогуур. Четпестерни эдер дээш районнуң спорт комитеди, ВЛКСМ райкому дарый хемчеглерни алыры күзенчиг.

З. ХОМУШКУ.

МАСТЕРГЕ КАНДИДАТ АПАРГАННАР

Ча адарынга Россияның «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги чери дээш ажык маргылдаазы Улан-Удэ хоорайга болуп эрткен. Анда Бүрят, Тыва, Якут АССР-лерниң, Чита, Иркутск областарының спортчулары киришкеннер.

Ук маргылдааның бир солун үүлү — ада-ча адарынга Совет Эвилелиниң чемпиону, Европаның болгаш делегейниң каш дакпыр рекордсмени, делегей чергелиг мастер, Чита чурттуг Владимир Ешеев, херээжен ча адыкчыларындан делегей чергелиг мастер Цыбакмит Жамьяндашнева киришкеннер.

Эр улустуң аразынга В. Ешеев бирги черни бүзүрелдии-биле ээлээн. Ол «М-2» дээш мергежилге ниитизи-биле 2547 санны аткаш. Ол делегей чергелиг мастерниң нормазындан орапчок бедик. А херээжен ча адыкчыларындан сөөлгү мергежилгеге чедир Ц. Жамьяндашнева өскелерни мурнап турган. Ынчалза-даа эң сөөлгү мергежилгеде Улан-Удэ чурттуг аныяк мастер Светлана Николаева бедик мергежилдиин көргүзүп, 2374 санны аткаш, чемпион атка төлептиг болган. Делегей чергелиг мастер типлекчиге 20 сан четпейн барган.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыстан Марина Ондар, Виктор Саржат-оол, Вячеслав Намчыл-оол олар база багай эвес киришкеннер. Олар шаңналдыг черлерни албаза-даа ча адарынга ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат аттарны чедип алганнар.

В. СЫРАТ,
командаңың тренери.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

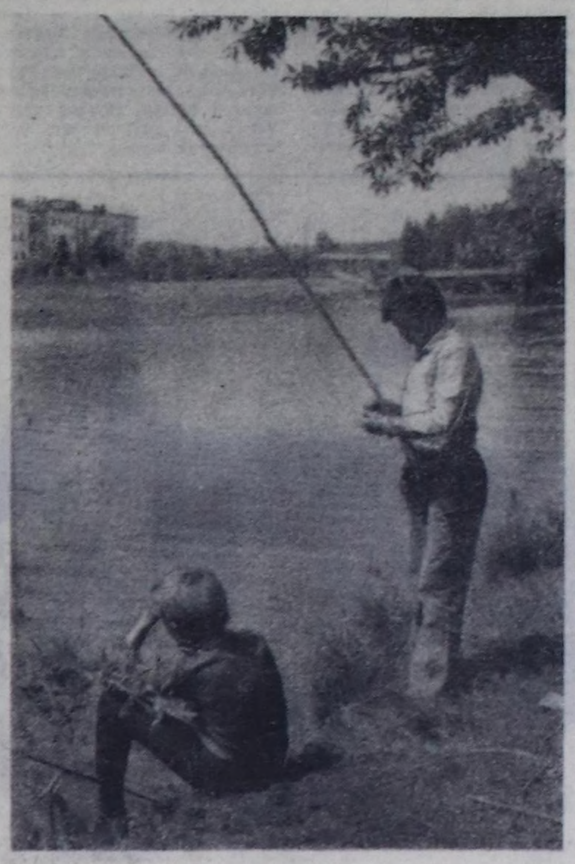

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ «Күскү балыктаашкын» деп фотоэтюду.

ОЙНАП АП БОЛУР СИЛЕР

Күрүнеңиң 1966 чылдың 3 хүүлүг ойнаашкынның иштики чээлизи чурттакчы чонуң акша камналгаларын шыңгаарының эптиг болгаш ажыктыг хевири болур.

Чээлиниң облигацияларынга чыл бүрүде 8 катап болур тиражтарга таваржыр ойнаашкын хевирлиг орулганы төлеп бээр. 3 хүүлүг чээлиниң облигацияларының ээлчеглиг тиражының ойнаашкыны 1981 чылдың сентябрь 30-де Запорожье хоорайга болур.

Чээлиге ойнаашкыннарны облигацияларның боттарының өртээн киришпитир 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль-түңнүг кылдыр 20 рубль үнелиг облигацияга доктаатkан. 10 рубль үнелиг облигацияга ойнаашкынның чартыын төлээр. Облигацияларны ажаалга кассаларында хостуг садып бала дедир хүлээп ап турар.

3 хүүлүг чээшкинниң облигацияларын садып алыңар!

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң Сан-хөө министерствозунга 1981 чылда акша-бараан лотереязының немелде (күскү) үндүрүлгезин 18 миллион рубль кылдыр эрттирерин чөпшээрээн. Ол түңге 30 көпеек үнелиг билеттерни үндүрер.

Ойнаашкыннар тиражы 1981 чылдың сентябрь 25—26-да Махачкала хоорайга болур.

Бараан ойнаашкыннарның аразында «Москвич-2140», «Жигули» ВАЗ-21011 автомобильдер, аңгы-аңгы марканың мотоциклдери, телевизорлар, кинокамералар, соодукчулар болгаш өске-даа үнелиг түүлдер бар.

Оон аңгыда 1-ден 100 рубль чедир түңнүг акша ойнаашкынынары база бар. Күскү үндүрүлгениң акша-бараан лотереязының билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, ниитиниң чемненилге черлеринден, кинотеатрлардан, аэропорт кассаларындан садып ап болур.

Хамаатылар! Күскү үндүрүлгениң акша-бараан лотереязының билеттерин садып алыңар!

Ыяш ажыл-агый министерствозунуң чонга дыңнадыры болза, республиканың бүгү-ле ыяш ажыл-агыйлары дыттын үрезинин бирги класстың килограммны-ла 19 рубль, ийиги класстың 14 рубль, үшкү класстың 10 рубль ортекке хүлээп ап турар.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланышкынның хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23 градус чылыг болуур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. 21-23 градус чылыыр.

Кино

СЕНТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дыштанып турарларың амыдыралыңдаң» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Гуго бегемот» 9.40, 11.10, 15.20, **«Аза ажээ-ниңде»** 13.30, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Кайда сеп, ынакшылым?» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ

Новосибирскиниң совет кооператив садыының институдуну Улан-Удэде өөредилге-консультация пунктузунуң базазынга кирип өөренир белеткел курстарынга дыңнакчылар хүлээп алышкынын Тыва респотребсоюз чарлап тур.

Курстарга хүлээп алышкынның кол негелдези болза ажылчынарга хамаарыштыр 1 чыл ажыл стажы, садыгжыларга, поварларга, контролёркассирлерге, кондитерлерге — 2 чыл ажыл стажы болур.

Хереглектилер кооперациязының организацияларында ажылдан турар ооң ангы ажылдакчыларны белеткел курстарынга хүлээп албас. Дыңнакчыларны садыгның экономиказы, бухгалтер учеду, ниитиниң чемненилгезин организастаары болгаш ооң технологиязы деп мергежилдер аайы-биле белеткээр.

Документилерни Тыва Респотребсоюзтуң кадрлар киллизинге сентябрь 20-ден октябрь 10-га чедир хүлээп алыр. Дыңнакчылар киллыр хүлээп алышкын ноябрь 25-тен 30-га чедер. Кичээлдериң эгелээри — бо чылдың декабрь 1.

Дараазында документилерни дужаар: институттуң директору: «Мексиканың танцызы». (Мексико). 13.00 — «Хоочунар туружунда». Дайын хоочунарының Совет комитединиң 25 чылынга. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — Уруглarга фильм. «4» «а» класстың мушкетерлары». 15.55 — «Ном — найыралдың сөөнеечили». Москваның 3-кү помнар делгелгезиниң дугайында. 16.40 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.40 — Политиктиг тайылбырлакчы В. А. Бекетовтуң беседазы. 18.10 — 18.25 — Чапсар. 18.25 — ССР Эвилелиниң Күрүнеш академиктиг Биче театрының «Орулгалыг чер» деп фильм-шиңээ. А. Н. Островскийниң шиңээлээ үзүүлээр. Документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктеп. 17.10 — «Делегей новрэмазы». 17.35 — Москваның камерлиг хорунуң РСФСР-ниң улустуң артизи В. Минкинниң удуртулгазын-биле концерти. 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — «Огородта элчиген». Мультфильм. 19.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 20.00 — «Чоокта чаа болган». «Борис Александрович Покровскийнин чугаазы». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Футбол таймдыры. 22.05 — 23.15 — «Л. Бетховенниң тос симфониязы». Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Ырак болган чоокмры». 15.20 — «Го Сюшаньның билингени». Документалдыг телефильм. 16.10 — «Хөглүг оолдар». 17.15 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 18.30 — Техниске Девистин кубогу. 18.50 — Аът спортуга Европа чемпионады. Австрияда дамчыдылга. 19.15 — «Даштыкы эстрадаңын аалгалары». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Улустуң аалгалары». 20.30 — Баскетболга Европа чемпионады. Херозженнер. Италиядан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «Херозженнер». Уран-чечен фильм.

Республиканың амыдырал хандырылга министерствозунуң өөредилге комбинады 1981-1982 өөредилге чылында фотографтар курузунга өөренир аныяктарны чалап тур. Өөренир хуусаазы 1 чыл 6 ай. 16 хардан өрү назылыг оолдар болгаш уругларны хүлээп алыр.

Херек документилери: аттестат, характеристика болгаш районнуң хандырылга комбинадының өөредин чоруткан бижик, № 286 майык ёзугаар эмчи шынызылгазы. Келген үезиден хүлээп алыр.

Комбинаттың адреси: Кызыл хоорай, Пальмбах кудумчузу, 27.

Редакциянын адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалачыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет түргүзүг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизинин 2-31-75, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлегшүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1827.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Иом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС—00891

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 216 (11714) | 1981 чылдың сентябрь 17, четверг | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 2 көө

ДЕЛГЕЛГЕГЕ ЧОРААНЫ

Делегейниң «Харылзаа-81» дээр делгелгези Москваның «Сокольники» парыгында улуг чедиишкинниг эртип турар. «Харылзаанын чепсектерин шиитиледе болгаш кижи төрелгетенге бараан болдурар» деп лозуңнуг бо делгиирде делегейниң 23 чурттарының чүс-чүс бүдүрүлгелери, организациялары болгаш фирмалары киржип турар.

Сентябрь 15-те ол делгелгеге СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов чораан. Оон-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары чораан.

Совет Эвилелиниң делгээн чүүлдерин олар көргеш. Дыка хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның 200 ажыг бүдүрүлгелери болгаш әртем-шинчилел организацияларының ол делгелгеде боттарының продукциязын делгээн.

«Харылзаа-81» делгелге аңаа келген кижилерге әртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин таныштырар, ында харылзаанын волокно-оптика шугумнары, информацияны дамчыдарының болгаш сайзырадыр ажылдарының аппаратуразы бар. Делегейде кады ажыллажылганның түннелдери харылзаанын көсмос системаларындан тодаргай көстүп турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның делгээн чүүлдерин социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазын боттандырып турарының дугайын чугаалап турар.

Н. А. Тихонов болгаш өөң оралакчылары БҮР-нүң, ВҮР-нүң, ГДР-ниң, ПҮР-нүң, ЮСФР-ниң, ЧССР-ниң, ол ышкаш капиталистиг дыка хөй чурттарның делегеттинген чүүлдери-биле база танышкан. (СЭТА).

ПРОПАГАНДИСТ

Бо хүннерде районнарда пропагандист хүннерин эрттирип эгелээн. Аңаа эрткен өөредилге чылының түңнелин, партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында СЭКП ТК-ниң доктаалын амыдыралга боттандырар хемчегларни чугаалажып турар.

Эрткен өөредилге чылы—СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткелдиң, партияның хүлээп алган шиитпирлерин пропагандалаарының, ону амыдыралга боттандырарының эгези болган. Партия, комсомол чырыдыышкынының, экономиктиг өөредилге пропагандистериниң хөй нуруузу съездиниң идеяларын тайылбырлаарынга идепкейлиг киржип, өөредилге чылын багай эвес дооскан. Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин, Чөөн-Хемчик районнарның, Ак-Довурактың, Хову-Аксының пропагандистери эрткен өөредилге чылында политиктиг өөредилгениң шынарын болгаш үре-түңнелдиин бедидер дээш кызымак ажыпдааннар. Чүге дээрге бо районнарның, комбинаттарның партия организацияларын пропагандист кадрларны шилип алырын, өөредилгезин, кижизидилгезин экижитиген. Бүдүрүлгелерниң, албан организацияларның удуртунчуларын, специалистерни бо чугула хереқте калбаа-биле хаара тутнан. Ак-Довурак хоорайда пропагандистерниң шуптузу коммунистер, оларның 85 хуузу дээди эртемниг. Эрзин районнуң пропагандистериниң 94 хуузу коммунистер, 89 хуузу дээди эртемниг.

Совет кижилерниң идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзүшынар кижизидилгезиниң чедиишкинниг болуру партийжи пропагандистен улуу-биле хамаажыр.

Марксисчи-ленинчи теорияны пропагандалаарының чугула хөрээнге боттарының энергиязын, билиин бараалгадып чоруур пропагандистер бистиң республиканда эвээш эвес. Сөөлгү чылдарда дуржулгалыг, эки ажылдыг 50 хире пропагандистерни СЭКП обкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар республиканың эң эки пропагандистериниң Хүндүлел дептеринде киир бижээн. Эртиен өөредилге чылында он бир пропагандисти киирген. Оларның аразында республика эмнелгезинде В. А. Дорофеев, Барыын-Хемчикте Шекпээр ортумак школазында Ч. О. Чамыш-оол, Эрзинниң № 5 мехколонназында С. С. Санты-Сүрүң, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта Г. И. Свавильная, «Тыва кобальт» комбинатта М. И. Лазерев, Чөөн-Хемчикте Чыраа-Бажы ортумак школазында Д. Х. Демчин болгаш өскелер-даа бар.

Ынчалза-даа пропагандист кадрларны шилип алырында, өөредилгезинде, кижизидилгезинде четпестер чок деп болбас. Эртиен өөредилге чылында чамдык районнарда дээди эртемниг коммунист пропагандистерниң саны дыка эвээш болган. Кызыл районда бүгү пропагандистерниң чүгле 43 хуузу, Каа-Хем районда—54 хуузу коммунистер, 59 хуузу дээди эртемниг, Тожуда дээди эртемниг пропагандистер 57 хуу. Моон аңгаш өөрге, үстүнде адаан районнарның партия организациялары пропагандист кадрларны шилип алырынче кошкак кичээнгей салган-дыр. Пропагандистерниң теоретиктиг билии кошкак, мергежили чавыс болза, кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнели чавыс эртер, ооң уламындан дыңнанчыларның бот-идепкейи, сонуургалы кудулаар. Таңды, Тожу, Кызыл районнарында пропагандистерниң солчуру, хөй даалгалар бээр чоруу ам-даа бар. Чер-черде политиктиг чырыдыышкын кабинеттери, методиктиг чавүлелдер пропагандистерге методиктиг дузаны ам-даа кошкак чедирип, мергежилдиглерниң аргадуржулгазын нептередир хемчегларни четпес чорутпан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалды СЭКП ТК хүлээп алган. Пропагандистиң ролюнче, ооң мөзү-шынарынче болгаш ажыл-херечи чоруунче ында онза кичээнгейни салган. Пропагандист бүрүзү ханы билиглер-биле чепсегленген, бедик культуралыг, кижилерни дыңнап билир, оларны бүзүредип шыдаар, бодунуң үлегерчижээ-биле сорук киирер, болуушкыннарны ханы аналиэтээр, коммунистиг моральдың нормаларының кандыг-даа хажыдыышыннарынга эптеш чок кижи болур. Ынчангаш республиканың партия организациялары чаа доктаалга дүүштүр пропагандистерниң шилилгезин чорутпан, ам үш муң хире пропагандист бар, оларның колдуу дээди эртемниг коммунистер.

Пропагандист кадрларның билиин болгаш мергежилин бедидеринче кичээнгей салдынган. СЭКП обкомунуң марксизм-ленинизм университединде сөөлгү үш чылда үш чүс ажыг кижи доосхан. СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңы, партия райкомнары семинарларны доктаамал эрттирип келген. Пропагандист кадрларның билиг, мергежилин бедиериниң чаа хевирлери тыптып турар. «Пропагандист хүнүн» Кызылга, бүгү районнарга эрттирип турар. Амгы үеде ол чугула хемчегни районнарда эрттирип эгелээн, ону шыңарлыг эрттиреринче партия райкомнары кичээнгейни салыр ужурлуг. Оон аңгыда Политиктиг чырыдыышкын бажыңы политиктиг өөредилгениң удуртунчуларының ийи неделя хуусаалыг курузун эрттирип турар апарганы эки.

Чаа өөредилге чылы эгелээринге чедир наш хонук арткан. Партийжи өөредилгениң болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга чаа өөредилге чылы «Партияның күжү—чон-биле чаңгыс эвинде. Чонның күжү—партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында» деп теманы өөренири-биле эгелээр. Бо теманы өөренир баштайгы кичээлдерге баш бурунгаар эки белетиленири чугула, ону өөредириниң методиктиг сүмелери пропагандистерде бар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезиниң сорулгаларының дугайында партпп Тэп Комитединиң доктаалы марксисчи-ленинчи өөредилгени үндезини-биле экижидерин, моон соңгаар ооң шынарын, үредүңнелдиин бедидеринче кичээнгей салырын айыткан. Ындыг болганда чаа өөредилге чылында партия болгаш экономиктиг өөредилгени ажылчы чоннарның идей-политиктиг кижизидилгезиниң болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырарының чугула сорулгаларын шиитпирлээринге дузалаар кылдыр ажыктыг организастаар ужурлуг.

СОВЕТ ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-дин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ГДР-ниң национал камгалал министри армия генералы Г. Гофманга болгаш Куба Республиканың Революстуг чепсектиг күштеринин министри армия генералы Р. Кастро Руска совет орденнерин сентябрь 15-те Кремльге тывыскан.

Шаңналдарны тыпсып тура эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бистиң аалчыларывыс армия генералы Гейнц Гофман биле армия генералы Рауль Кастро Совет Чепсектиг Күштерниң чаа болган шериг өөредилгелеринге киришкен. Оон канчаар арткенинге сеткили ханган. Шериглерниң түс-түс кезектерининң тергиин эки өөредилгелиг, бир демниг хөделишкини, амгы үеним сүр-күштүг техниказын билдиглиг шиңгээдип алганы—ол-ла бүгү чүүлдер өөредилгелер үезинде илдең көзүлген. Бистиң боттарывыстың канчаар бодап турарывыс аалчыларның бодап турары-биле дүгжүп, быжыглып турар болду. Оларның өөредилгелерге олуржуп эрткенинге өөрүп турар бис.

Чугаалап турары ышкаш, эштер Гофман биле Кастронуң мурнунга бис өредиг улус болгай бис. Олар моон мурнундала совет орденнер-биле шаңнаткан турганнар. Бөгүн ол шаңналдарны тыпсыр өөрүшкүлүг боллум.

Германияның Социалистит чаңгыс дай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң национал камгалал министри-армия генералы Гофман Лениң орден-биле шаңнаткан. Коммунист Гофманның эрес-маадыр оруу 30 чылдарда-ла эгелээн, ынчан ол интернационалчы бригаданың немец батальонунуң комиссары тура, Испанияга фашизмге удур тулчуушкунче киришкен. Гитлержилерниң Совет Эвилелинче халдаанының соонда Кызыл Армияның хүрээлециниг туруп алган, фашистиг эжелекчилерге удур оларны мырыңай бүрүн чылча шапкыжеге чедир совет дайынчылар-биле кады маадырлыг тулушкан.

Эш Гофман 20 ажыг чыл дургузунда национал камгалал министри болбушаан. Совет Армия-биле, Варшава Керээзиниң өске-даа киржикчилериниң чепсектиг күштери-биле ГДР-ниң Улусчу армиязының боо-чепсек талазы-биле, ак-дүмма ёзугун быжыглаарынга хөй чүүлдерни кылып турар.

Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, пиҥги секретары, Куба Республиканың Күрчөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, Революстуг чепсектиг күштерининң министри армия генералы Рауль Кастро Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан. Куба революциязының баштынчызы Фидель Кастронуң, ынчы сурукчузу Силерниң Совет Эвилелинде эки билир, аргим эш Рауль. Совет-куба найыралдың хөрээнге Силериҥ бердиниишкиниҥерни, бистиң чурттарывыстың хосталга болгаш тайбың камгалалында турар чепсектиг күштериниҥ кады ажылдажылгазын быжыглаарынга Силериҥ салыышкынынарны бедии-биле үнелээр бис.

Куба революсчулар улуг болгаш чиик эвес орукту эрткен. Империализмниң талазындан бүгү-ле болдунгу дег халдаашкыннарга болгаш өңчүк-чөңгээлерге олар таваржып келген болгаш таваржырда апаар. Ынчалза-даа бодунуң эрге-ажыктарын камгалап шыдаарын Куба бүзүреткен. Бо таварылганы ажыглап алгаш, социалистиг Куба-биле Совет Эвилели эп-сеткилин каттыштырып келгенин болгаш каттыштырар-даа апаарын өнзалап демдегләәрин күүзәп ийик мен.

Совет Эвилелиниң бедик шаңналдары-биле Силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен, эргим эштер. Силерге кадыкшылды, аас-кежиин болгаш боттарынарның бүгү ажыл-херектеринерге эң улуг чедиишкиннерниг болуруларны күүзәр-дир мен.

Эш Г. Гофман харыы сөс чугаалаан.

Эш Г. ГОФМАННЫҢ чугаазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы эргим хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежнев!

Бөгүнгү хүн — мээн амыдыралымда эң аас-кежиктиг хүн болду. Совет Эвилелиниң дээди орденин — кижи төрелгетенниң генийининиң адын эдилээн орденни меңээ тыпсып турар-дыр. Тайбың болгаш кижи төрелгетенге аас-кежиин дээш улуг демиселчи — Силерниң холунардан бо орденни алыр чолдуг болганымга өөрүп тур мен, Леонид Ильич.

Герман коммунистиг ажылдың шимчешкинниин чүрүнүнга мени ачы-эвиралдыг хөөр болза, ол дээрге, Эрнст Тельманның партиязының, чалыы назындан-на мени пролетаржы интернационализмниң ёзугунга кижизиткен партияның, чаңда, делегейниң ленинчи школазынга, ажылчын ангының эртемчи үзелдерининиң министри армия генералы Р. Кастро Руска совет орденнерин сентябрь 15-те Кремльге тывыскан.

Шаңналдарны тыпсып тура эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бистиң аалчыларывыс армия генералы Гейнц Гофман биле армия генералы Рауль Кастро Совет Чепсектиг Күштерниң чаа болган шериг өөредилгелеринге киришкен. Оон канчаар арткенинге сеткили ханган. Шериглерниң түс-түс кезектерининң тергиин эки өөредилгелиг, бир демниг хөделишкини, амгы үеним сүр-күштүг техниказын билдиглиг шиңгээдип алганы—ол-ла бүгү чүүлдер өөредилгелер үезинде илдең көзүлген. Бистиң боттарывыстың канчаар бодап турарывыс аалчыларның бодап турары-биле дүгжүп, быжыглып турар болду. Оларның өөредилгелерге олуржуп эрткенинге өөрүп турар бис.

Чугаалап турары ышкаш, эштер Гофман биле Кастронуң мурнунга бис өредиг улус болгай бис. Олар моон мурнундала совет орденнер-биле шаңнаткан турганнар. Бөгүн ол шаңналдарны тыпсыр өөрүшкүлүг боллум.

Германияның Социалистит чаңгыс дай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң национал камгалал министри-армия генералы Гофман Лениң орден-биле шаңнаткан. Коммунист Гофманның эрес-маадыр оруу 30 чылдарда-ла эгелээн, ынчан ол интернационалчы бригаданың немец батальонунуң комиссары тура, Испанияга фашизмге удур тулчуушкунче киришкен. Гитлержилерниң Совет Эвилелинче халдаанының соонда Кызыл Армияның хүрээлециниг туруп алган, фашистиг эжелекчилерге удур оларны мырыңай бүрүн чылча шапкыжеге чедир совет дайынчылар-биле кады маадырлыг тулушкан.

Эш Гофман 20 ажыг чыл дургузунда национал камгалал министри болбушаан. Совет Армия-биле, Варшава Керээзиниң өске-даа киржикчилериниң чепсектиг күштери-биле ГДР-ниң Улусчу армиязының боо-чепсек талазы-биле, ак-дүмма ёзугун быжыглаарынга хөй чүүлдерни кылып турар.

Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, пиҥги секретары, Куба Республиканың Күрчөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, Революстуг чепсектиг күштериниң министри армия генералы Рауль Кастро Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан. Куба революциязының баштынчызы Фидель Кастронуң, ынчы сурукчузу Силерниң Совет Эвилелинде эки билир, аргим эш Рауль. Совет-куба найыралдың хөрээнге Силериҥ бердиниишкиниҥерни, бистиң чурттарывыстың хосталга болгаш тайбың камгалалында турар чепсектиг күштериниҥ кады ажылдажылгазын быжыглаарынга Силериҥ салыышкынынарны бедии-биле үнелээр бис.

Куба революсчулар улуг болгаш чиик эвес орукту эрткен. Империализмниң талазындан бүгү-ле болдунгу дег халдаашкыннарга болгаш өңчүк-чөңгээлерге олар таваржып келген болгаш таваржырда апаар. Ынчалза-даа бодунуң эрге-ажыктарын камгалап шыдаарын Куба бүзүреткен. Бо таварылганы ажыглап алгаш, социалистиг Куба-биле Совет Эвилели эп-сеткилин каттыштырып келгенин болгаш каттыштырар-даа апаарын өнзалап демдегләәрин күүзәп ийик мен.

Совет Эвилелиниң бедик шаңналдары-биле Силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен, эргим эштер. Силерге кадыкшылды, аас-кежиин болгаш боттарынарның бүгү ажыл-херектеринерге эң улуг чедиишкиннерниг болуруларны күүзәр-дир мен.

Эш Г. Гофман харыы сөс чугаалаан.

Эш Р. КАСТРО РУСТУҢ чугаазы

Эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

Эргим эштер болгаш өөнүктер!

Улуг алдар — Октябрь Революциязының бедик орденн-биле шаңнааны дээш СЭКП Төп Комитединге болгаш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим. Сорук киирикчи чылыг сөстерниңер дээш Силерге оңза өөрүп четтиргенимни плередирин меңээ чөпшээреп көрүнер, эргим Леонид Ильич.

Бо шаңнал дээрге, Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның улустарын каттыштырган акы-дүмма ёзугунуң, ол ышкаш социализм тургузуушкунунга база тайбың болгаш социал дешпилге дээш демиселге бистиң партияларывыстың болгаш улустарывыстың принципиалдыг туруштарының бүрүн чаңгыс эптиниин чаа илереп болуп турарын өнзалап демдегләәрин күүзәп ийик мен.

Лениниҥ үндезилээни партианың болгаш күрүнениң база куба революциязың аразында тургустунган эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш акы-дүмма ёзугунуң харыылаарының ам-безин бистиң үевистиң төөгүзүнүң чарыдбас кезээ болу берген. Эш Фидель Кастронуң демдегләәни ышкаш, ол харылзаалар бистиң үевистиң характерин болгаш марксизм-ленинизм база социализмниг интернационализмниң принциптериниң быжыы-биле чайгылыш чокка салган турары революстуг чорудулгаларын эглип дивезин бадытканын үлегер-чижек болуп турар.

Эш Брежнев Силерниң чугаалааныңар, Совет Чепсектиг Күштериниң чаа болган шериг өөредилгелериниге киржир аас-кежиктиг болдувус. Совет дайынчыларның дайынчы мергежилдиин, дайынчы хөделишкиннериниң чорударының амгы үедеги чепсектериниң күүлүүн болгаш дээштиин ол өөредилгелер тодаргай көргүстүг, ол чепсектер совет улустуң тайбың ижин камгалап турар болгаш империализмниң харысалга чок дерзий дайынзырак болуктериниден социалистиг дем каттыштырылгазының улустарын болгаш бүгү кижи төрелгетенни камгалаан быжыг шивээ болуп турар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин-биле бистиң боо-чепсек талазы-биле акы-дүмалышкы ёзувуска чоргаарланып турар бис. оларның-биле кады ажылдажылганың ачызында бистиң төрээн чуртувустуң бот-эргезин болгаш революциянын чаалап алышкынарын камгалаарынга бөгүн эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерниг бис.

Куба улус, Кубаның Коммунистиг партиязы болгаш бистин Революсчу чепсектиг күштеривис ол эп-сеткил каттыштырылгазынга кезээде төлептиг болуп болгаш боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин күүседирин ону бөгүнгү хүнге чедир кылып келгени ышкаш ынчалдыр алдарлыы-биле улам-чылаар дээрзин бүзүредип тур бис, эштер.

* * *

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов шаңнатканнарга изиг байыр чедирген.

(СЭТА).

Г. Ч. ШИРШИН-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин Кызылдың үлетпүр будүрүлгелериниң, тудуг, транспорт, ёдыг, аңмыдырал хандырылга болгаш өске-даа албан организацияларының удуртукчулары, партия организацияларының секретарьлары, идеология ажылдакчылары-биле Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга дүүн ужурашкан.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбыҥы болгаш делегейге айыл чок чорукту хандырарынче угланган даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, амгы үеде делегей байдалының дугайында эш Г. Ч. Ширшин эгезинде чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлевилээни социал-экономиктиг хөгжүлдениң программазын күүседир дээш совет улус политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодурлуушкунуг ажылдап турарын ол демдеглээн. Тываның үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилерин он биргн беш чылдың баштайгы чылының эрткен сес айларда планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш канчаар ажылдаанының ханы аналиэин берген. Эрткен сес айларда республиканың болгаш пайысылдыг үлетпүр бүдүрүлгелерин продукция сайгарарының, баразының продукция бүдүрериниҥ, күш-ажылдың бүдүрүмүүлүн бедидеринин планнарын ажыр күүседкен. Кыдыынган ажылдар-биле чергелештир үлетпүр бүдүрүлгелерин, тудуг организацияларының ажылында четпестерге доктаап, ооң үнүп турар чылдагааннарын илередип, ону экижидер талазы-биле партия организацияларының, бүдүрүлгелериниҥ удуртукчуларының, тускай эртемниглериниҥ сорулгаларын ол чугаалаан. Ылаңгыя тудуг-монтаж ажылдарын дургедиргин, ооң шыпарын экижидерин, тудугжулар оргузунга күш-ажылдың сагыыга-чүрүмүн быжыглаарын ёйлаткан.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчыларын кандаашкынның берге байдалдарын ажыр эртер дээш шудургу ажылдап турарын айыткаш, бо чылдың сес айларында эрткен чылдың ол үезинден көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарын ковүдеткенин демдеглээн. Күрүнеге дүк садарының чыл планын ажыр күүседкен. Ажылчы чоннарны эът, ёт болгаш өске-даа продуктулар-биле хандырын турарын ол чугаалаан. Кыызчыларның көдээниҥ ишчилерииге көргүскен шеф дузазын эш Ширшин үнелээн.

Кыызлы чаагайжыдарының, ооң ачазарын арыглаарының айтырыгларынга ол доктаагаан. Ол ышкаш ажылчы чоннарның идей-политиктиг, интернационалчы кижизидилгезиниге хамаарышкан ап чорудар хемчегларниҥ дугайында чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш будүрүлгениң ажыктыын бедидеринче, эки шыпарлыг продукцияны будүреринче, күш-ажылдың организациязын экижидеринче, камналга, хумагалыг болуруниге болгаш өске айтырыгларже чыыглаанарын кичээнгейлиг Г. Ч. Ширшин үгландырган.

Бистиң корр.

ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

Мал чемнерин белеткээр шалыпчы ийи айда республика чарыжынга доктаамал тиилекчи болуп келген Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери темпиин ам-даа кудулатпайн турар.

Районуң совхозтары сиген белеткээриниҥ планын ам 66,6 хуу күүсеткен. азы 8661 тонналы сараатган алган. 250 тонна витаминниг сиген дал-ганын белеткээр онаалдазын 308 тонна кылдыр күүсеткен. Сылос салырының планын база-да күүседир чоокшулай берген. Ам 18 муң 780 тонна силос салдынган.

Ажыл-агыйлардан «Хемчик» совхоз өскелерин мурнап, бөгүнге чедир 2173 тонна сигенин белеткээп, планын 114,3 хуу күүсеткен. «Барлык» совхозтуң сигенчилери ооң дараазында чоруп турар. Ол совхозтуң Аксы-Барлык, Бижиктиг-Хая салбырларының мал чеминиҥ белеткелчилери механизастаттынган бригадаларның район чарыжының тиилекчилери болуп, сиген белеткээр планын күүседип алган.

К. МААДЫ.

Көдээ тудугларга чугула тудуг материалдарын чедирип турар чолаачыларның машина-техниказын септеп, янзы-бүрү марканың автомашиналарының техниктиг ажаалдазын чорудары— харыы-салгалыг ажыл. Мурнакчы слесарь, комсомолчу Александр Байыс бодунуң ажылын улам-на ханы билип алыр, өөрениринге чүткүлдүг. Ооң ажылынга кызымаан, төлептиин коллективте эш-өөрүмактаар. Александр «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазынга ажылдаа-ла үр болбаан. Ынчалза-даа ол эки слесарьларның санында кирип, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, мактадып, шаңнадып-даа келген. Ооң хөрек чуруу автобаазаның хүндүлел самбыразында.

ЧУРУКТА: слесарь А. Байыс.
В. Кара-Салдың фотозу.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

Ниитиниҥ мал чеминиҥ белеткелинде Өвүрүҥ ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип турар. Чоокта чаа эмнелге коллективи «Кызыл тук» совхозтуң суланы ажаашкан. Кескен суланы улаштыр кадарчы Начын-Бөрэ Кара-Салдын кыштаанга аппарып дүжүргеи. Сула ажаажырынга Вика Монгуш, Дивор Сат олар шалыпкын болган. Совхоз директизиязы кызымак ажылдаан дээш оларга түс-түста акша шаңналтын тывыскан.

Ук коллектив августа Тес-Хем районнуң девискээриниден 15 тонна сигенни кезип белеткээш, ажыл-агыйларга хүлээткеи. Эмнелгениҥ ажылчыннары сула ажаажырынга дыштакыр хүннерде база киржир.

М. ДУЮНГАР.

СЭКП Кызыл хооркомунда, хооркүүскомунда

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА АЙЫ

СЭКП Кызыл хооркому болгаш улус депутаттарының Кызыл хооралай Соведининиң күүскому бо чылын найысылалга чоруттунган чаагайжыдылга ажылдарының чамдык түңнелдерин үндүрген. Бо талазы-биле элээн ажылдар кылдынганын аңаа демдеглээн. Чаагайжыдылгага бир миллион хире рубльди шиңгээдип алган, 45 муң дөрбелчин метр оруктар болгаш тротуарлар асфальтылаттынган, 9 муң дөс ыяш олуртунган, 5 муң погон метр дурттуг чадан үңүштер, 390 муң чечек рассадазы тарыттынган.

Хоорайның чаагайжыдарынга болгаш ногаанчыдарынга үлетпүр барааннар садыынын, онкология диспансериниҥ, автоэргелелдиҥ, № 1 КПТУ-нүң, Респотребсоюз баштаар черинин, Күрбанкының, Иштикн херектер болгаш Сан министерстволарының, № 19,28,35 уруглар ясли-садтарының коллективтери идепкейлиг киришкен. Бо чылдың август 22-де чечектерниң чаңчыл болган делгелгезинге хөй коллективтер киришкен. Аңаа Тыва электри четкилериниҥ, столоваялар болгаш ресторанар трезвинин, аныяк патуралистер станциязының, аптека эргелелиниҥ, хоорайның харылзаа белдириниҥ, кадык камгалал албан черлериниҥ болгаш өске-даа коллективтериҥ хереэженнер чөвүлелдериниҥ делгирлери мактаткан.

Хоорайның 4-кү, 5-ки микрорайонарын ногаанчыдар талазы-биле хөй чүүлдер кылдынган. Чаа тараан мяштарны камгалал арттырар талазы-биле № 3 чурттелга-эдилел участогу хөй чүүлдерни кылган.

Моон-биле чергелештир чамдык будүрүлгелерниҥ, организацияларниҥ болгаш албан черлериниҥ коллективтери идепкейлиг киришкен. Бо чылдың август 22-де чечектериниҥ

Партийжи амыдырал

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДИГ САНАЛДАРНЫ — АМЫДЫРАЛГА

Партийжи иштики ажылды улам ынай сайзырангайжыдарының талазы-биле сорулгаларны чединишкиниг шиитпирлээри партконференцияларга болгаш отчёт-сонгулдалыг хуралдарга коммунистерниң шүгүмчүлелдерин болгаш саналдарын чер-черге каичаар боттандырарындан база улуубиле хамаажыр. СЭКП-нин XXVI съездиниң шиитпирлерии удуртулга болдурган. СЭКП Мөнгүн-Тайга райкому болгаш районнуң чер-черлериниң партия эге организациялары бо айтырыгның талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп келген.

Эрткен чылын болуп эрткен партиялың район конференцияазынга болгаш отчёт-сонгулдалыг хуралдарга экономика, ажыл-агый болгаш культура хөгжүлдезиниң база партийжи организачы болгаш идеологтуг, политика-кижизидилгениг ажылдың языбүрү айтырыгларынга холбаштыр коммунистер эвээш эвес шүгүмчүлелдиг саналдарны кылган. Оларны никитилештирип түнээн, тускай хемчегларни ажылдап кылган, күүседикчилериге чоруткудаан болган оон контролюн СЭКП райкому, партия эге организациялары кичөнгейге ап турар.

Маңаа чамдык чижектерден көрөл. Районнуң партия конференцияазының делегаттарының «Мөген-Бүрен» совхозука хамаарыштыр кылган шыны шүгүмчүлелдерииге холбаштыр ында ажыл-керекти каичаар эде тургузуп турарының дугайын СЭКП райкомунуң бюрозу хынап көргеш, оон түнелиин бюро хуралынга чугаалашкан. Делегаттарның кылганы шүгүмчүлелдериин болгаш саналдарының каичаар күүсеттиниң турарының дугайында информация-вы партия райкомунуң III пленумунга дыннап чугаалашкан. Чер-черде бо талазы-биле ажылдың каичаар чорун турарының дугайында бижимел информацияларны СЭКП райкомунга паотия эге организациялары ей-ийде киирип турар.

«Малчын» совхозта, Мугур-Аксы оргумак школада, районнуң административтиг органнарында, Кэргы кожуун Советиниң күүскомунда болган еске-дээ коллективтерде партия эге организациялары хемчегларде айыттынган чүүлдерииниң күүселдезиин харымылаар ужурлуг эштериниң отчёттарын чогуур үезинде ап шүгүмчүлелдиг саналларының болгаш мурнунда хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезиниң дугайын коммунистерге информастап келген.

Нинтизи-биле партконференцииға болгаш отчёт-сонгулдалыг хуралдарга болган шүгүмчүлелдериниң болгаш саналдарның 11-ри таарымчалыг шиитпирлеттинген. А чамдыктары амгы үеде күүселдезиипче кирип турар болгаш артыннары шиитпирлээрииге доктаамал кичөнгейни иеген турар. Шүгүмчүлелдиг саналдар болдуунда-ла кожоо ажыл-агый будурулгезиниң ажыктыын бедидериигге, будурулге болгаш культура-амыдыралдың объектилериниң тудуунга, партийжи иштики ажылды база кожоо ажылчылериниң күш-ажылын болгаш амыдырал-чурттализазын экижидеринге хамаарышкан турган. Оон ангыда зоотехниктиг ажылды четпес организасмаанының, малдың үчёдүнүң база отчёдүнүң багай тургузуттынганының дугайында шүгүмчүлелдер болган. Ылангыя партиниың район конференцииазының делегаттарыы «Мөген-Бүрен», «Малчын» совхозтарда малчыннар М. И. Кожебиле К. С. Бораргаи болгаи өскедеп-даа аныктарны мал ажылынче чоругдарының эгезижок чугулаанынче кичөнгейни утландырган турган.

Шүгүмчүлелдиг ол саналдарны боттандырар талазыбиле район Советиниң күүскому, кожоо ажыл-агыйның будурулге эргелери, партия эге организациялары болгаи ВЛКСМ райкому чамдык хемчегларни ап келген. Чижээ, райкүүскомнуң кожоо ажылагый эргелери совхозтарның ажыл-чорудулгазын аналитен көргеш, ол дугайын кожоо ажыл-агыйның бүгү специалистерии база оргумак эвевоиуп удуртукчуларын киирип-тирбиишаан, техниктиг чөвүлелге сайгарып чугаалашкан. Оон соонда СЭКП райкомунуң бюрозунга ажыл-керектии байдалын бирдеи-бирээ чокка анализтээп, мал чемнерии чедир безетпеп албайн турарының чылдагааннарын илеветкеш, оон курлаулдарын тургузарының эргелерии айыткан.

Ол бүгү багай эвес түнелди берген. Бо чылдың бирги чартыында район мал бажы өстүрер талазы-биле планын мыйыстыг бода малдың — 113,3 хуу, хой биле өшкүнүүн — 124,2 хуу, чылгының — 100,6 хуу күүсеткеп. Баштайгы саналгалар-биле алырга, совхозтар оп бирги беш чылдың бирги чылында мал бажы өстүрериниң планын күүседип болзур. Күрүнеге дук садарының чыл планын ажыр күүсеткеп, эът планын күүседиринии хемчегларни ап турар. Районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары иитинии малын чемпер-биле хандырарының хемчегларни ап келген. Сентябрь эгезинге кедпо ажыл-агыйдан 1947 тонна сигении белеткээн, ол болза, планның 129,5 хуузу болган. Үзетпүр, тудуг талаа садыг организацияларының, чонпуң амыдырал хандырылгазының болгаш культура, мегичина болгаш өске-дээ албан черлериниң ажылдарынга холбашкан шүгүмчүлелдерии боттандырарынга чамдык чүүдер чедип алдынган.

Партийжи иштики ажылга болгаш партия эге организацияларынга удуртулгага райком чамдык экижидилгелерии чедип алган. Парторганизациялардың хөй пуруузу партийжи хүрөлеңге хүлээп алышкынының айтырыгларын кичөнгейлиг болгаш бедик иегелдиг көрүп турар апаргап. Бо чылын СЭКП-ге хүлээп алдынганнарның 60,6 хуузу ажылчыннар. 58,3 хуузу комсомолду дамчыштыр киргеп. Кожоо ажыл-агый ажылдакчыларының арагында партийжи өзек быжыккан. Эрткен чылгы отчёттуг үеден бээр районга партинаың ийи эге организациязы, үш партболук немей тургузуттынган. Ол бүгү болза коллективтериниң хөй пуруузунга партийжи салдарны улам күштелдирер апаргы берип турар.

Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидериниң дугайында коммунистерииң шүгүмчүлелдерии болгаш саналдарын боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Бо айтырыга холбаштыр «Малчын» совхозта партком-ның ажылының дугайында дыннадыгны СЭКП райкомунуң бюрозунга алган-болган ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң комплекстиг чорударының база амыдырал-чурттализазының дыпгтанылгазының айтырыгларынче кичөнгейни күштелдирип турар.

Оон-биле чергелештир коммунистерииң шүгүмчүлелдерии болгаш саналдарын боттандырар талазы-биле партиянық ол райкомунуң, эге организацияларының организачы болгаш политиктиг ажылының дениели СЭКП-ниң XXVI съездиниң негелделериие четпес дээрии база чугаалаар херек. Бо талазы-биле контрольдуп база хынаалаанын, алдынган хемчегларии үеёду көшкак тургустунган. Коммунистерииң шүгүмчүлелдерии боттандырар хемчегларииң дугайын партия райкому коммунистерге, партийжи активке информастап турза-даа, ол дыннадыглар ниити хевирлиг болуп, саналдарга илергейдеттиниең айтыгларже шоолуг кирбейн турар.

Эге организацияларда ол талазы-биле ажылдап кылган хемчеглариия чамдыктарды тодаргай эвес, күүседир хуусазының хөй пуруузунда «доктаамал» чорудар деп каак. Ол шынаан мындыг хемчегларде айыттынган чүүлдерии партхомнарның, партия эге организацияларының бюроларының ажылдың планнарында, коллективтериин социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планнарында киирбээн.

Улус ажыл-агыйынга удуртулгаиы экижидер талазыбиле райониуң партконференцияазының шиитпирии райком кожаак боттандырып, экономиканы болгаш культураны хогжүдериие партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының, чөп-чер Советтериниң ажыл-агый органнарының ролюн четпес бедилии турар. Ылангыя кожоо ажыл-агыйның хөгжүдезиниг четпестериин оожум чайладыр чедип, малдың олуг хоиаары база оиу оорладыры ам-даа хөй болуп артышаан, тоорулуе хойга оиаштыр, районга бо чылын чүгле 69 хураган алынган. Кампай тудугда байдалды экижидериие холбаштыр коммунистерииң шүгүмчүлелдерии боттандырар талазы-биле дээштиг хемчег албаан. Бо чылдың 8 айларында тудуг-монтаж ажылдары чүгле 66,4 хуу күүсеттинген, чурттализа тудуунга капитал салыышкыны чүгле 45,5 хуу шиңгээттинген.

Районнуң хөгжүдезиниг перспективтиг ужур-дузалыг айтырыгларга холбашкан чамдык шүгүмчүлелдер болган саналдар амыдыраа чедир таарымчалыг шиитпирлеттинмээн. Чижээ, районга туулбу будурериниң, улус ажыл-агыйының специалистерии чурттализа бажыңнары-биле хандырар дугайында айтырыгларны шиитпирлевээн. Кызылбиле телефон харылзаазы апрельде тургустунза-даа, амгы үеде ол ажылдавайн турар.

Коммунистерииң шүгүмчүлелдерии болгаш саналдарын боттандырып турарының дугайында маңаа харысаалгалыг күүседикчилериин отчёттарын алырга тудуг-сентелге үчастогунда, райсан килдизиивиде, районда парторганизациялар практикалаавайн келген. Чамдык партия эге организациялары администрациялыын ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени кошкак ажылдап турар. Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың, социалистиг чарыштың дээштиин бедилеринии, шиитпирлер күүселдезиин контрольдаарын база хынаарын улам күштелдирер дугайында болгулаан саиал, шүгүмчүлелдерии күүселдезиии база четпес боттандырып турар.

Партия райкомунуң болгаш эге организацияларың талазыидан коммунистерииң шүгүмчүлелдерии болгаш саналдарын боттандырар талазыбиле ажылдан кылган хемчегларг амыдырага бүрүн күүсеттинген турарын дээп ам-даа немелде хемчегларни алырга тургузар кожоо ажыл-керектии СЭКП-ниң XXVI съездиниң негелделериие дүүшүүр турарга, ажыл-агыйның партия организацияларының бир чүгүлә сорулгазы болур.

К. ХОМУШКУ,
СЭКП обкомунуң партийжи-организаетыг ажылдар киллзиниң инструктору.

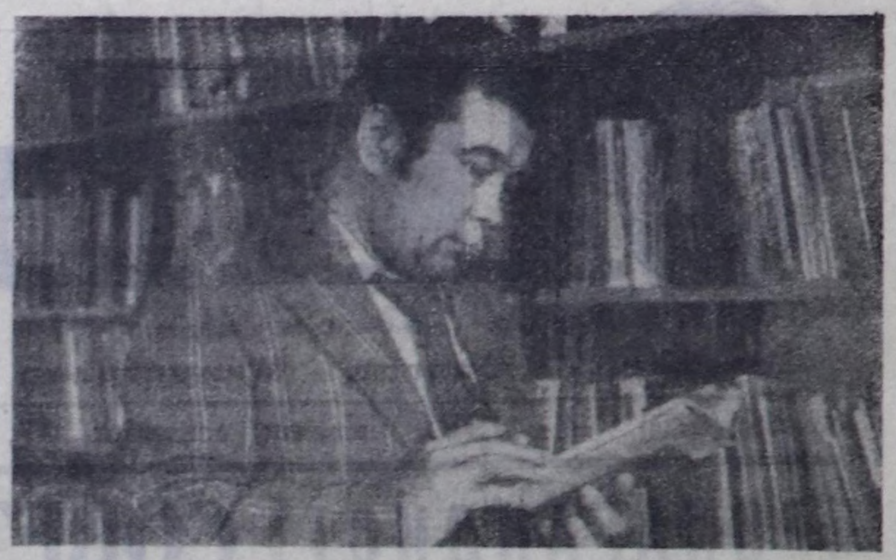

Кызылдың уран чүүл училишезиниң башкызы Амир Мухарамович Сулейманов партия эге организациязының даалгазын ёзугаар элээи каш чыл пропагандистеп келген. Дыңнакчыларга бижиг билигни бээр дээш кичээл эрттиреринге ол баш бурингаар хынамчалыг белеткеиип турар. Өөредир тематынга тааржыр чижектерии, көргүзүг материалдарын тып алыр. Оон уламдаи кичээлдер бедик идейтеоретиктиг деңнелге эртер, тайылбырлаан материалдары билдингир, чеднигир болур. Оон аңгыда өөренген теманы училишениц, хоорайның амыдыралы-биле сырый холбаштырып турар.

Бо чылын башкылар ортузунда теоретиктиг семинарны Амир Мухарамович удуртур. «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвикде. Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эвикде, оон эрттиреринге пропагандист белеткеиип турар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ХАРЫЫСАЛГА БЕДИК БОЛЗА

Күрүнеге совхозтарның массалыг мал дужаан эгелээнибиле холбаштыр база күс дужуп, кыштың чоокшулап олурары-биле чергелештир иитиниң малын оорлаар болгаш төтчегларр чоруктардан камгалаарын улам күштелдирери чугула айтырыг болуп турар. Оперативтиг сан-медээлерден алырга, совхозтарның болгаш хамаатыларының хүүзүнда малдарын оор алыр болгаш төтчеглеп самчыгдаар таварылгалар чылдың бо үелериидe хөй болуп турар.

Малды чидирер, оорга алыр болгаш самчыгдаар чоруктардан камгаларын улам күштелдирери чугула айтырыг болуп турар. Оперативтиг сан-медээлерден алырга, совхозтарның болгаш хамаатыларының хүүзүнда малдарын оор алыр болгаш төтчеглеп самчыгдаар таварылгалар чылдың бо үелериидe хөй болуп турар.

Малды чидирер, оорга алыр болгаш самчыгдаар чоруктардан камгаларын улам экижидер талазы-биле башудур хемчегларни күштелдирер соруга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери болгаш, бо айтырыг талазы-биле холбашкан министерстволар, ведомстволар чамдык практиктиг ажылларны чорудуп, бо талазы-биле хүлээп алдынган шиитпирлериин болгаш хемчегларнын күүселдезиин хынап база чугаалажып көрүп турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Республиканың партия активиниң хуралының социалистиг өнчүнү оорлаар болгаш самчыгдаар чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегler дугайында» докгаалын күүседир талазы-биле созулгалар дугайында» 1980 чылдың март 28-теги доктаалын Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда күүседии турарының дугайында айтырыгны Министрлер Чөвүлелиниң президиумунга чоокта чугаалажып көргеш, кол кичөнгейии иитиниң малының кадат-кадагалалын күштелдиреринче угландырган.

Ийи районнуң чер-чер Советтери болгаш райкүүскомнары, административтиг органнарыны социалистиг өнчүнү оорлаар, самчыгдаар болгаш төтчеглээр чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп турары президиум хуралынга демдеглеттингеи. Социалистиг өнчүнү, ылангыя иитиниң малын камгалап, кадагалаарын экижидер талазы-биле тускай хемчегларни ажылдап кылган болгаш боттандырып турар. Оорлаар болгаш самчыгдаар чоруктарга удур демисел чорудар комиссияларыы ажыл-агыйлар бүрүзүүде тургускан болгаш оларның хөй пурузу багай эвес ажылдап турар.

Иштики хөрекчер киллистериин киргилгези-биле рейдилерии, доскуулдаашкыларны организастап турар, Машина-техниканың кадагалалынга болгаш ажыглалынга контрольду тургускан. Үчётотчетту, контроль-ревизия ажылын болгаш хүлээлге-санажылга хөрээн шынгыыратканы.

Чоруттунган мындыг ажылдарның түнелиидe Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарда өнчү-хөреңгиин, оон иштиидe совхозтарның малын оорлаар, самчыгдаар, төтчеглээр чоруктарның саны болгаш түнү эрткен чылдың бо үезиидe турганындан бо чылын база кызырылган.

Моон-биле чергелештир бо ийи районда социалистиг өнчү-хөреңгиин камгалалының болгаш кадагалалының байдалы дыка багай болуп артышаан турарын дээш кеш удаа мактатканнар. Оон ачызында оларның ажылдап турары цехтер коллективтe организастаап социалистиг чарышка шаңналдыг черлерии эзлеп турор. Сөөлгү түнел ёзугаар бирги бөлүктеи бирги черии мал согар, үшкү бөлүктеи бирги черии компрессор цехтери тус-тузуунда золаанир.

Бистерии сонуургадып турар чамдык айтырыгларны бидии алыры-биле ажылчыннар-биле узуражып, чугаалашкан бис. Олар болза, будурулгенин мурнакчылары Тангыт-оол Дайынчы, Калий Сарыглар. Оларнын чугаазыбиле алырга, чамдык таварылгаларда малды союп турда, оон кежи эштеги бээр чүүлдер бар болуп турар. Ону ол олчаан чорудуптарга, оон сорттут шынары кудулаар апаар. Ынчангаш ону болдурбазы-биле олар кешти катаи арыглаар үзурга таварыкып келген. Бо чижек үе-шак камнаи алырынга кончуг шаптыктыг. База бир дувренчиг чүве — ажылчыннар айтырыы. Оларның аиылы сезонныг болганда, бачым-чымыштыг үелер эрткен соонда чамдык ажылчыннар хостуг апаар. Ынчангаш комбинаттың удуртукчулары ындыг байдалга сыдаи алгаш, штатты кызырыи каапгар. А кажан мал хүлээп алыр сезон эгелээрге, чаа ажылчыннар чыып ап, хүлээп алыр. Эрги ажылчыннарга ындыг чорук дыка таарымча чок. Олар база катап-ла чаа кижилерии өөредип ап, ажылга чаичыктырын эгелээр. Черде ажылга саатгыг, бергези кончуг. Чыл бүрүде ындыг. «Эрги кижилерии ажылдан үндүрбейн, оларга кандыг-бир кылыр чүведеи тып берии, ажылга доктаамал тургузарын шиитпирлээр арга эът комбинадының удуртукчуларында бар. Ажыы-биле чугаалаарга кижи кылыр аяп-саап ажылдар черле тыпты бээр. Ындыг болза-даа бистиң удуртукчуларывыс ону мынчаар кылырын бодавайн турарлар» дел, ажылчыннар хомудан турарлар. Бир эвес комбинатка турум, кадржаан ажылчыннар херек дээр болза, ажылчыннарның үстүнде саналынга каттижары чөптүг боор. Шынында, мергежил бедик, дуржулгалыг ажылчын чаа келген ийи-даа кижиии чайлыг солуп шыдаар. Ол дугайын амыдыралчы чижектер бадытнап келген. Ону утпаза эки.

Ш. ДОРЖУ.

ДАРЫЙ ХЕМЧЕГ АЛБААЖЕ

Чурттакчы чоннуң хүүда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер болгаш оларга көдээ ажыл-агый продуктуларын, мээгейи эътти будурериин улам көвүдедир дугайында тодаргай ажылдар бистин республикада чорун турар болгай. Ол ажылдарны чон үүлдүгүнүп, деткий турар.

Кызыл районнуң Черби суурунуң чурттакчылары боттарының дузалал ажыл-агыйын калбартып, артыкшылдыг продуктуларын садыг организацияларынга киирип-даа турар. Амгы үеде суурнуң чурттакчыларының ииектери бызаалап тургулаан. Хүтбай чүве чүү болганын дээрге, ол эки бутаны оор алгаш, соп каан, оон чүгле кежи, базы тывылган. Эртнеи чылын бир кижиге бута турган, ынчангаш ииектериң чамдыызы бо чылын төрээн.

Бо чайын суур ииектериидe бута салдынмаан. Бо талазыбиле Черби кожоо Советиниң күүскому сагыш-даа салбайн, бута тывырын-даа бодавайн турар. Чербижилер келир чылын сүт-даа, бызаа-даа албас чыгыы апарган. Амдыызында шаг-үе дыка орайтаваанда бута тывар аш тарын боозалыг хемчегларни алыр болза, байдалды эдип ап болуп болгай. Ынчангаш Черби кожоо Совет күүскому чогуур хемчегларни алыр болза чогуур. Бо айтырыгны шиитпирлээрииге Кызыл райкүүском база дузалаар боор деп улут идегел бар.

Оон ангыда Черби суурнуң чурттакчыларының ииектери кадат чок чайлаан. Эрткен чылын үгүле ийи ай хире кадаттыг турган. кожоо Совет күүскому кадартнан ииек хелезиниң эзлериидеи чыып бербээниидеи, кадарчылар ол фактыларның дугайын чогуур черлерге дыннатнан болгаш шыңгыы сайгарып көөрүн дилээн бис. Үүге дээрге мындыг, эътиг байдалда-ла алыр-чиирии бодаар ак сеткилдиг эвес «шефчилериии» биске дуза көргүзериидеи дужамык катнашыының түнелиидe күрүне-даа, ажыл-агыйдаа улуг когаралга таварыжыр-дыр.

Совхозта картофель сорттаар пунктуну колдуунда болур кылдыр белеткээп-даа болза, электри шугумунга коштунмаанындан мынчага чедир аиаа турар. Оон уламыидан садыг организацияларынга хөй үүрмек картофель дужаагаи, хөй казылдага таварыжып турар-дыр бис. Совхозтуң удуртукчулары, оларның арагында демги пунктуну кылдырарын дорт хүлээгеи кол инженер Э. Идам, амга чедир бо талазы-биле дээштиг хемчег албаан.

Келир чылын тарыыр үезиннер-биле совхоз болуп болду бурун хандыртынып алыр ёзугаар 450 тонна картофельни үрезиңге урар дээп бис. Ол күүсеттинер.

Ажаатынган картофельдиң сыбын болуп, силостаи тур бис. Оон 300 тонна хире эки шыларлыг мал чемнии ап болурунуң аргазы бар.

К. ХОМУШКУ,
Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң кол агроному.

ХАРЫЫ ХЕРЕК

Мал чемнериниң белеткелии «Мөген-Бүреи» совхозтуң бүгү организастап турарының дугайында шүгүмчүлелдиг материал бистиң солунга августа 18-те парлаттынган. Амаа харыыны кожоо ажыл-агый министри И. Г. Лавриненко чээрби хонук эрткенде мынчаар бижээн:

«Кожоо ажыл-агый министерствозу Мөнгүн-Тайга райкүүскомунуң кожоо ажыл-агый эргелериидеи мал чемнии белеткелиидe четпестерни чайладыр талазы-биле хемчегларни алырын негээп. Сөөлгү беш хонуктуң түр медээзии ёзугаар алырга, мал чемнии белеткелиидe 48 кежигүннүг алды звено ажылдап турар. Августуң 31-де совхозта 590 тоннавын орунгга 626 тонна сигеи белеткеттинген, ынчангаш план 106 хуу күүсеттинген. Ажыл үргүлчүлеп турарга.

РЕДАКЦИЯДАН: Бирээде, министерство негээн турда, ийиде, солунда парлаан шүгүмчүлелдиг материалдың чанында «Харыы херек» деп бижээн хирезиидe Мөнгүн-Тайга райкүүскомунуң кожоо ажылагый килдизин-даа, «Мөген-Бүрен» совхозтуң дирекциязы болгаш парткому-даа мынчага чедир харыы чорутпаан. Парлаттынган материалга тодаргай харыыны редакция манап тур.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

АМЫДЫРАЛЧЫ ЧИЖЕКТЕРДЕН ӨӨРЕНИР

Ногаа, картофельди чидириг чок ажаап алыр

ХООРАЙ, КӨДЭЭ ЧАҢГЫС ДЕМНИГ

Барыын-Хемчик районнуң совхозтарының ховушөлдеринде, кайы-даа черлерде ышкаш, тараа, картофель, ногаа ажаалдазы түлүк чоруп, мал чемни безеткээри уламчылап турар. «Хемчик» совхозта картофель ажаалдазының каичаар чоруп турарының дугаймында ук ажыл-агыйның кол агроному Кызыл-оол Комбуевич ХОМУШКУ мынчаар чугаалап турар.

Бистиң совхозтуң чер ажылдыгларының бо чылын 150 гектарга картофель таразын. Оон гектар бүрүүдеи ортумаабиле 60 центнер дужуттуг ажаар болгаш ниитизи-биле 900 тоннаны алырын планнаан бис. Ам ук культураны казып ажаары түлүк чоруп турар. Сентябрь 15-ке чедир 35 гектар черден 200 тонна дужуттуг ажаагаи, ыштажамырларда урган.

Картофель ажаалдазында совхозтан ийи звено ажылдап турар. Механизастаттынган звенода комбайнарны болгаш картофель казар машиналарыны будуруучулуг ажылдадыр дээп болдунар-ла аргазыны ажыглап турар бис. Ынчангаш техниканы улут үреливишкин, аиаа туруушкун чон ажылдап турар.

Өстүрген дужуудун ыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр дээп чүткүдүг турукун, боттанының эрес-кежээ ажылчын-биле өскелеңге үлегер болуп турарлар чайы-даа звенода бар. Чижээ, ялык коммунизиг звено удуртукчузу, ном. байлаң Эрес-оол Хомушкуу хелмек ыызымакшаң ажылдап, хүнде кылыр нормазын 125 хуу чедир күүседип турар. Картофельди хол күжү-биле казып турар звенодан Оолак Хомушкуну, Долгар Куулары, Бобуймаа Допгакты болган өскелерни-даа мактаалбиле адап болур. Ол звено хүнде 250 центнер картошка казар тургаи. 280—300 центнер чедирип турар.

Районнуң ажыл-агыйларында картофель ажаалдазын ий-шаанда болгаш шыпаролыг чорудар дугаймында СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозунуң база райкүүскомнуң шиитпирии ёзугаар, Ак-Довурак хоорайның болгаш Кызыл-Мажалык суурнуң будурулге, албан организация коллективтерии биске шефтээри-биле быжыглаан. Олар шупту 98 гектар черии картофелин казып бээр. Шефти организациялардан Ак-Довурак хоорайның өртке удур камгалал черинии, № 1, 2 ортуман школаларның, районнуң харылаа черииң коллективтери бо ажылга идепкейлиг киришкеннер. А район эмиселгезиниң ажылдакчылары оиаатгыпган 3 гектар черииң картофелин кымны-даа мурнай ажаап доозканнар.

Оон-биле чергелештир Кызыл-Мажалыктың туулбу заводунуң, эът комбинадының, «Сельхозхимияның» район каттыжмышкыныың, районнуң хереглекчилер ниитилелиниң коллективтери хувааттынган шөлдөриниң дужудун ажаарынче улуг озалдаашкын-биле киргеп.

Ажаалда үезиидe картофельдиң чидириин болдурбазының хемчегларын алыр, ажылды удуртур болгаш шынарын контрольдаар тускай штабты совхозта тургускан. Хүнде кылдыгнан ажылдарның түнелиин штаб хуралынга үргүлчү чугаалажып, четпестерии дүрген чайладырының хемчегларын ап турар бис. Ол мынаан чидиригдербиле демиселди күштелдиреринге улусчу контролёрлар кесну рольду ойнап, улут дузаны чедирип турарлар. Оон башка картофельди хөй-биле мажактан каапгар азы оорлап, дажыглай бээр кижилер база турар-дыр. Чижээ, Ак-Довуракты № 11 автобазазының шефчилери сентябрь 5-те бир гектар ажыг черден 1,5 тонна картофельди кас-каап, 71—02 ТВВ, 81—14 ТВВ дутаарлыг машиналарга олчаан сөөртүп алгаш барганнар. Орук кылыр септелегтудуг участогунуң улузу база ынчангаи. Биске ынчай белеп машина чок болганындаи эгезинге чедир сүүжүп шыдаайн барган бис. Ынчалзажок ол фактыларның дугайын чогуур черлерге дыннатнан болгаш шыңгыы сайгарып көөрүн дилээн бис. Үүге дээрге мындыг, эътиг байдалда-ла алыр-чиирии бодаар ак сеткилдиг эвес «шефчилериии» биске дуза көргүзериидеи дужамык катнашыының түнелиидe күрүне-даа, ажыл-агыйдаа улуг когаралга таварыжыр-дыр.

Совхозта картофель сорттаар пунктуну колдуунда болур кылдыр белеткээп-даа болза, электри шугумунга коштунмаанындан мынчага чедир аиаа турар. Оон уламыидан садыг организацияларынга хөй үүрмек картофель дужаагаи, хөй казылдага таварыжып турар-дыр бис. Совхозтуң удуртукчулары, оларның арагында демги пунктуну кылдырарын дорт хүлээгеи кол инженер Э. Идам, амга чедир бо талазы-биле дээштиг хемчег албаан.

Келир чылын тарыыр үезиннер-биле совхоз болуп болду бурун хандыртынып алыр ёзугаар 450 тонна картофельни үрезиңге урар дээп бис. Ол күүсеттинер.

Ажаатынган картофельдиң сыбын болуп, силостаи тур бис. Оон 300 тонна хире эки шыларлыг мал чемнии ап болурунуң аргазы бар.

К. ХОМУШКУ,
Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң кол агроному.

ОЛАРНЫҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ КАЖАН-ДАА УТТУНДУРБАС!

МОСКВА. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Москва чанында совет шериглериниң тинлелгези бистиң күрүневистиң теегүзүнге алдарлыг арын болуп киргең. Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалын дайзындан камгалап турган ол кижилер бүгү совет кижилериниң ышкаш, москвачыларның чүректеринге кезээ шагда артар.

Ада-чурттуң алдары, хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге ачытының бергеннериң чырыткылыг тураскаалының, Коммунистиг партияның хереэнге кызыгаар чок берининишкинниң чаа илерели, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейниң чырыткыланчак херечизи москвачыларның патриоттуу инициативазы болу берген. Найысылалдың бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының коллективтер төлээлекчилериниң чоокта чаа болган хуралынга инициаторларның — Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының саналдарын чугаалашкан.

Немец-фашистиг шериглерни Москва чанынга чылча шапканының 40 чылынга алдар кылдыр коммунистиг субботник эрттирер дугайында инициативаны деткээн митингилер болгаш хуралдар хоорайның бүгү районнарынга улуг кедүрлүүшкүнүүр эрткенин ол хуралга демделээн.

Хуралдарга, митингилерге чүве чугаалаан ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, дайын болгаш күш-ажыл хоочуннары, аныяктар империалистиг бөлүктериниң агрессчи чүткүдери улам өзүп орар байдалдарда бистиң күрүневистиң экономиктиг болгаш камгалал күүзүүн быжыглаары онза ужур-дузалыг болуп турарын чугаалааннар. Делегейде дүшкүүрелдиг чорукту чидиглендирип, улустарның тураскоруун херексевейн турарларга чогуур харыы чүл дээрге, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткавы социал-экономиктиг программаны чедиишкинниг күүседиринге ажыл-ишчи бүрүзүнүң хууда салыышкыны болур.

Мурнакчы коллективтерниң инициативазын чангыс эң-сеткилдиг деткээн, хуралдың киржикчилери субботникке идепкейлиг киржиринче, камнап алдынган материалдарынга болгаш энергетика нурлавырларынга ол хүн эң хөй ажыктыг кылдыр ажылдарынче, чүгле бедик шынарлыг продукцияны кылып үндүрериче москвачыларны кыйгырган.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны улуг кедүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. Гришин хуралга чүве чугаалаан.

* * *

АЛМА-АТА. Немец-фашистиг шериглерни Москва чанынга чылча шапканының 40 чыл ойнга тураскаал кылдыр декабрь 5-те ниити хоорайның коммунистиг субботнигин эрттиреринге шиитпирлээн москвачыларның инициативазын Алма-Атада даараныганың Майның 1 аттыг бүдүрүлге каттыжыышкынының хөй муң кижилиг коллективи изин-биле деткээн.

— Бистиң улузувус тайбың даэш идепкейлиг демисежип, империалистерниң агрессчи бодалдарынга удур шиитпирлиг туржуп турар деп, дааранакчы Г. Алиясова митингиге чугаалаан. Москва чанынга гитлержилерге удур тулчуп турган мааадырларның алдарлыг тураскаалының хүнүн бистер, совет кижилер, москвачыларның үлегерин ёзугаар шалыпчы, тургузукчу-ажыл-иживис-биле демдеглээр бис.

— Чоннуң аас-кежии дээш, кедилиг келир үе дээш боттарының амы-тынын берген кижилерниң тураскаалын иелер кажан-даа утпас болгаш тураскаан чоруур деп, эдлер-начальниги, күш-ажылдың хоочуну З. И. Люина чугаалаан.— Чер кырынга тайбыңны эргим үнелээр болгаш дайын үржүүдүн ажыг-шүжүг, ыы-сыы болбазын дээш бүгү-ле чүүлерни кылыр бис. Бистиң аравыстан кижи бүрүзүниг эң бедик будүрүкчулуг күш-ажылдың хүнү болур шак ол коммунистиг субботник база тайбың херээнге бараан болур.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тайбынга ынак даштыкы болгаш иштики политиказын изин-биле деткээн база чүүлдүзүнүген чорук илергейлеттинген резолюцияны митингиниң киржикчилери улуг кедүрлүүшкүн-биле хүлээп алган. Москва чоогунга фашистиг араатанларны чылча шапканының 40 чылын москвачыларның инициативазынга харыы кылдыр шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглээр деп шиитпирлээн.

Москвачыларның патриоттуу инициативазын деткээн митингилер «Карагандыгуголь» каттыжыышкынының «Карагандинская» шахтазынга, Талды-Курган областың Панфилов районунда «Октябрьның 40 чылы» колхозка, Казахстанның өске-даа будүрүлгелериниг, совхозтарынга база болган.

(СЭТА).

«САЯНДА» КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАРЫШ

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниге Л. И. Брежнев совет кижилериниң амыдырал, садыг хандырылгазының, айтырыгларынга доктаавышаан, мынча деп чугаалаан: «Бистиң чугаалажып турар үүлдериваис — аъш-чем продуктулары, ачы-дуза чедиреринниң адыры — ол дээрге миллион-миллион кижилериниң хүн бүрүдеги амыдыралының айтырыглары-дыр. Магазин, столовая, хеп чуур чер, химчистка — бо черлерге кижилер хүннүң келир. Олар чүнү садып ап болурул? Оларны канчаар уткуп ап турарыл? Оларның-биле канчаар чугаалажып турарыл? «Ол айтырыгларны канчаар шиитпирлеттинип турарында кижилер бистиң ажылывыстың дугайын улуг иуруузунда үнелеп көөр апаар. Шынгыы, негелделин-биле үнелеп көрүп турар. Ынчангаш оны бодап алыр херек, эштер...»

«Чурттуң коммунистериниң улуг шуулганынга СЭКП ТК-ның Чингине секретарының чугаалааны үстүнде ол состер садыг ажылдакчыларынга дөрт хамааржыр. Ынчангаш Кызыл хоорайның «Саян» универмагының коллективи, садыг шугумунуң бүгү өске ажылдакчылары-биле бир демей, партияның съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырарынче бүгү күштү мөөнүзээн.

«Саяның» коллективи он бирги беш чылдың башгайгызын күш-ажылчы бедик көрүүзүглериг эгелээн. Ону бо чылдың эрткен айларында ажылдың түңнелдеринден көрүп болур. Эрткен ийи кварталдың планныг онаалдалары, социалистиг хүлээлгелери бүрүн күүсеттингеи. Оон түңнели-биле Кызыл үзетпүр садыының магазиннериниң аразында калбарган чарышка ийи кварталда улаштыр тилекчи болуп, садыгның магазиннер аразында шилчиир Кызыл тугуи шаиналга алдывыс. Эрткен август айда коллектив база эки ажылдаан. Үүрмектеп садар бараан саырылгазының планныг онаалдазын коллектив 103 хуу боттандырган. Оон-биле кады социалистиг хүлээлгелериниң кол негелделериниң бирээзи — садыгның бедик культуразын чедип алырын кижи бүрүзү харыысалга-биле көрүп турар. Коллективтиң ден-дескн ажылдаарынга, чүү идиглиг болуп турарыл? Чүнү-даа мурнай социалистиг чарыш. Магазиннин киидистериниң, секцияларның, түс-түс ажылдакчыларының арааигга социалистиг чарышты дээштиг, шын организастаарынче «Саяның» директизиязы, партия, профсоюзлед, комсомол организацияларының улуг кичээнгейни утландырган. Ынчангаш коллектив кежигүнү кижи бүрүзү социалистиг чарышта хаара түттүнген болгаш хууда социалистиг хүлээлгелиг. Оон түңнелин социалистиг чарыш комиссиязы ай, квартал санында үндүргеш, коллективтиң ниити бүдүрүлге хуралынга чугаалашкаш, күш-ажылчы маргылдаанын мурнакчыларын эш-өөрүүге дыңнадыр шаиналар.

«Саяның» коллективи аныяк. Ынчангаш киидис, бригада бүрүзү комсомолчу-аныяктарныы. Күш-ажылчы маргылдаа аныяктарның хей-аъдыы, комсомолчу күзел-соруун хайныктырган. Киидис, секция бүрүзүнүң ажылы комсомол комитединиң кичээнгейинде.

Бо чылдың эрткен айларында киидистер деи-дескн ажылдаан. Чижээ, Н. В. Хунажыктың эргелекчилээни идик садар киидистиң комсомолчу-аныяктар бригадазы эрткен ийи кварталдың түңнели-биле киидистер аразында чарышка ийи удаа тилекчи болуп, шаиналга ыыпелди чаалап алган. Бригадада 12 комсомолчу бар. Оларның ажылын дагдыныкчы Н. В. Хунажык биидиги-биле удуртпушаан, аныяк эш-өөрүүге үлегер-чижээн көргүзүп келген. Оон чуруу магазинниң хүндүлел самбыразында мурнакчылар аразында. Мурнакчы бригадирнин удуртканы бригада августуң планныг онаалдазын 106,1 хуу күүсеткен. Т. Кыргыс, В. Мистрова, Г. Фролова эргелекчилээн демирден кылган галантерея. херээнней улустуң белеи платьезин садар киидис, парфюмерия киидистеря база мурнакчыларның одуруун баштап турарлар. Үстүнде киидистер августа үүрмектеп садар бараан саырылгазының планның онаалдазын 106-даи 112,6 хуу чедир боттандырганнар.

Ростов-улараның «Хожудап турарлар чок ажылдаря деп эгелээнинин-ыыгыры «Саяида» улуг деткиишкинни алганын үстүнде чижектер бадыткаар. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ат дээш шимчээшкин магазинде калбак пептерелди алган. Ол атка тепептиг болганнарның үлегериибиле 26 кижи ол ат дээш турлжуп турар.

Коллектив кежигүнериниең 40 ажыг кижи В.ЛКСМ кежигүнү, аныяктар. Оларның профессионал билиин бедидери чугула айтырыг. Ынчангаш аныяк садыжыларның, кассирлерниң профессионал мергежилии бедидери-биле «Эң эки садыгжы, азы кассир», «Мергежилиниң тергииин» ат дээш конкурстарны эрттирери, садыг шугумунуң хоочуннары, күш-ажылдың мурнакчыларыбиле ужуражылгаларны организастаары чаагай чаңчыл апарган. Оон-биле кады социалистиг чарыштың дээштинин, ажылдың шынарын, будурукчүлүүн бедидеринге холудулга чок ,ажылдаарының системазын ажыглап турары идиглиг болуп турар.

«Саяның» ажылдакчылары хоорайның № 55 үлетпүр барааннарының магазинин-биле чарыштыг. Оон түңнелин кварталдан үндурер . Ынчан ийи улуг коллективтиң ажылын бүгү тала-биле өөренип көөр. Күш-ажылчы маргылдаага аштырарын кым-даа күзеп, ынчангаш ажылдакчы бүрүзүнүң оиаашкан ажылынга кирижилгазы улуг. Бо чылдың эрткен кварталдарының түңнели-биле чарыштыг эштеривисти күш-ажылга чедик көргүзүүлер-биле мурнакчывыска чоргаараныр бис. Чарыштың ачызында бот-боттарывыстан ажылывыстың дүрүмүлгазындан дыка хөй чаа чүүлдерни ажылга шингээдип ап келдивис, бот-боттарывыстан өөренип турар бис. Ам сорулга — чыл төнчүзүнге чедир ажылдың темпизин кошкатпазы.

«Саяның» садып алыкчылары хөй. Ынчангаш коллективтиң мурнунда чугула согулга — садып алыкчы бүрүзүнге төлептиг бараан болбушаан, садыглашкынның бедик культуразын чедип алары. Магазиннің ажылында эки чүүлдер-биле чергелештер четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыглар бар. Чижээ, садып алыкчыларның чагыларын, негелде-хереглелдерин өөренип көруп турарында четпестер бар. Ол айтырыгны секция эргелекчилери шыгыы кичээнгейде алган болгаш баразинарны четчелээрнче улуг киижилгейни угландырган. «Саяның» демнег коллективи күш-ажылчы чедишкиннериие сорук кирип, эки ажылы-биле кызыкчыларга төлептиг бараан болдур.

Е. АРАКЧАА,
«Саян» универмагының директорунуң оралакчызы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Социализм чурттарында

БУДАПЕШТ. Республикаиың алюминий үлетпүрүнүң хол будүрүлгези — Секешфехерварның чиик холумактар комбинадының прокат цехиниң улуг тудуу совет-венгр кэды ажылдажылганың улам хөгжүүрүнге идиг болур. Ол чугула объектини ажыглалга киирерге, будүрүлге «чалгыныг металлдан» прокат будүрерин барык ийи катап көвүдедир болгаш аку-дуима социалистиг чурттарже ону үндүр сөөртүрүп улам калбартыр арганы алаар.

Комбинаттың шалкын хөгжүлдези бир-ле дугаарында алюминий үлетпүрүнге кады ажылдажылганың совет-венгр программазының боттанышкынындан дөрт хамааржыр деп, будүрүлгенин директору Я. Ховат чугаалаан. Кооперация ёзугаар венгр чиг-этти ССРЭ-же болбаазыралы кылыры-биле чорудун турар, а оон кылган алюминий Венгриига катап келир. Эштер Л. И. Брежнев биле Я. Кадарның Крымга чоокта чаа ужуражышкынының үезинде бедик үнелелди алган ол программага Секешфехерварда комбинат идепкейлиг киржип турар.

* * *

БЕРЛИН. Варнемүнде хоорайда «Варнов-Ферфт» деп судно тудар черниң коллективи чаа хевирнин судноларын будүрүп эгелээн. Совет Эвилелииче чорудар сайзырангайжыды кылган контейнер сөөртүр баштайгы судноиу тудуп киришкен. ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң корабль тудукчуларының чогаадыкчы кады ажылдажылгазының түңнели —оон төлевилели болган.

16 муң тонна хире чүзүтү ап чоруп шыдаар «Меркур-2» судно харыы угда 940 контейнерин чүдүрүп алыр. Ону бо чылын эжиндирип киирер.

* * *

ХАНОЙ. Вьетнамның кайысылалынга демир-орукчылдарның профессионал эвилелдериниң сески республика конференциязы болуп эрткен. Анаа 250 ажыг делегат киришкен, олар дээрге республиканың улус ажыл-агыйының эң чугула адырларының бирээзи — социалистиг Вьетнамның демир-орук транспортунуң хөй муң кижилиг армиязының төлээлери-дир.

Эрткен беш чылда транспортка социалистиг чарышты калбартырынга профэвилелдериниң чугула роллуг болганын конференциияның киржикчилери демдеглээн. 60 муң тонна ажыг металлды, он-он муң тонна хемүр-дашты кампап алыр арганы берген. 10 муң ажыг чаартыкчы саналдарны будүрүлгеге шиигээткен.

Вьетнамның профэвилелдер федерациязының Күүсекчи комитединиң даргазы Нгуен Дык Тхуан конференцияга чүве чугаалап турган, демир-орукчуларның профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелеэн. Вьетнам коммунистериниң ам болуур V съездизин чаа-чаа шылгарангай чедишкиннер-биле үткүп, бо чылдың күүне планын күүседиринче ажыл-ишчилерни ол кыйгырган.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

Организациязының аъш-чем болгаш көдөө ажыл-агый талазы-биле комиссиязының илеткелиниде айытқан.

Латин Американың болгаш Карибе бассейниниң чурттарының аграр реформазының болгаш көдөө ажыл-агый хөгжүлдезиниң түс чер төвүн тургузар талазы-биле конференцияга ол илеткелди дыннап чугаалашкан. Чүгле соолгу 5 чылдарның дургузуида безин хөгжүп орар чурттарда аштаң турарларның саны 60 миллион кижиге немей оскеи.

* * *

ТОКИО. Японияның чаза чепсегленнишкиннерди эндере будүрерин күштедирбишаан, чоиһун чаагай чоруунга улуг когаралды чедирип турарын Японияның социалистиг партизының органы «Сякай симпо» солун биизээн. Келир чылын социал хандырылгазынга болгаш чырыдыышкынга чарыгалдарны бир триллион иен акша түннүг кылдыр кызырарын бюджет төлекилелиидe айытқан. Кадык камгалалынга киирер дээн 565 миллиард иен акшаны база кызырар.

Шериг чарыгдалдарынга кедергей хөй акша,хереглерин киирерин чазак планнап турар. 1982 сан-хөө чылында шериг ведомствозунга 2 триллион 580 миллиард иен акшаны бээри нордунгеи.

* * *

КОТОНУ. Барыын Африка чурттарының экономиктиг инитилежилгезиниң кежигүнлери 16 чурттарны харылгеш, коллективтиң ниити бүдүрүлге хуралынга чугаалашкаш, күш-ажылчы маргылдаанын мурнакчыларын эш-өөрүүге дыңнадыр шаиналгаи.

«Саяның» коллективи ажыг. Ынчангаш киидис, бригада бүрүзү комсомолчу-аныяктарныы. Күш-ажылчы маргылдаанын мурнакчыларын эш-өөрүүге дыңнадыр шаиналгаи.

Ростов-уларның «Хожудап турарлар чок ажылдаря деп эгелээнинин-ыыгыры «Саяида» улуг деткиишкинни алганын үстүнде чижектер бадыткаар. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ат дээш шимчээшкин магазинде калбак пептерелди алган. Ол атка төлептиг болганнарның үлегериибиле 26 кижи ол ат дээш турлжуп турар.

Коллектив кежигүнериниең 40 ажыг кижи В.ЛКСМ кежигүнү, аныяктар. Оларның профессионал билиин бедидери чугула айтырыг. Ынчангаш аныяк садыжыларның, кассирлерниң профессионал мергежилии бедидери-биле «Эң эки садыгжы, азы кассир», «Мергежилиниң тергииин» ат дээш конкурстарны эрттирери, садыг шугумунуң хоочуннары, күш-ажылдың мурнакчыларыбиле ужуражылгаларны организастаары чаагай чаңчыл апарган. Оон-биле кады социалистиг чарыштың дээштинин, ажылдың шынарын, будурукчүлүүн бедидеринге холудулга чок ,ажылдаарының системазын ажыглап турары идиглиг болуп турар.

«Саяның» ажылдакчылары хоорайның № 55 үлетпүр бараанналарының магазинин-биле чарыштыг. Оон түңнелин кварталдан үндурер . Ынчан ийи улуг коллективтиң ажылын бүгү тала-биле өөренип көөр. Күш-ажылчы маргылдаага аштырарын кым-даа күзеп, ынчангаш ажылдакчы бүрүзүнүң оиаашкан ажылынга кирижилгазы улуг. Бо чылдың эрткен кварталдарының түңнели-биле чарыштыг эштеривисти күш-ажылга чедик көргүзүүлер-биле мурнакчывыска чоргаараныр бис. Чарыштың ачызында бот-боттарывыстан ажылывыстың дүрүмүлгазындан дыка хөй чаа чүүлдерни ажылга шингээдип ап келдивис, бот-боттарывыстан өөренип турар бис. Ам сорулга — чыл төнчүзүнге чедир ажылдың темпизин кошкатпазы.

«Саяның» садып алыкчылары хөй. Ынчангаш коллективтиң мурнунда чугула согулга — садып алыкчы бүрүзүнге төлептиг бараан болбушаан, садыглашкынның бедик культуразын чедип алары. Магазиннің ажылында эки чүүлдер-биле чергелештер четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыглар бар. Чижээ, садып алыкчыларның чагыларын, негелде-хереглелдерин өөренип көруп турарында четпестер бар. Ол айтырыгны секция эргелекчилери шыгыы кичээнгейде алган болгаш баразинарны четчелээрнче улуг киижилгейни угландырган. «Саяның» демнег коллективи күш-ажылчы чедишкиннерниеге сорук кирип, эки ажылы-биле кызыкчыларга төлептиг бараан болдур.

Е. АРАКЧАА,
«Саян» универмагының директорунуң оралакчызы.

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВЕНА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Соңгу Европаны ядролуг чепсектен хостуг зона болдурарынга хамаарыштыр саналы «чүгле ол кавыга эвес, харын бүгү Европага соңчуг солун-дур» деп, Австрияның «Прессе» солунунуң айтырыгларынга харылаан тура Даниялың камгалал министри П. Сегор медеглээн. Даниязы болза, «Чөен-даа чүкке, Австрияга ол албан ужуруида чораан. Ол саналды эң калбак болуктер, ылангыя НАТО-ның иштинде болуктер ыяк өөренип көөр ужурлуг деп, ол онаалан демдеглээн.

Нейтроннуг чепсек дугайын чугаалап тура, ону будүрер дугайында Рейганның администрациязының шиитпири ядролуг халаптыя айылыя улгаттырын турар-дыр деп, П. Сегор демдеглээн. Даниязы болза, «Чөен-даа чүкке, Балтика чергелиинде ядролуг күүлерни кызырарынга соңуургалдыг деп, ол онаалан демдеглээн. Даниянның социал-демократтыг партизы Даниязының чепсектен хостуг чурт болуп арткан турарынче моон соңгаар-даа чүткүл салыр.

Боттарының бюджеттеринге шериг чарыгдалдарының үлгтхуузуу НАТО чурттары улгаттырарының эргежок чугулазынга хамаарыштыр америк администрациязының негелделерии Даниязының камгалал министри бүруу шапкан.

ЯЯН-ЧОРУКТАР, ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СОФИЯ. Израильдиң агрессчи политиказының түңнелинде Чоокку Чөен чүкте-байдалдың чидиглеигенинге хаиы сагыысыралын БКП ТК-ның Чингине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүзелининң Даргазы Т. Живков биле Кувейтиниң амири Шейх Джабер аль-Ахмед аль-Джабер ас-Сабах боттарының аразында болган чугаалажыышкынныарынга илергейлээн. Кувейтиден аалчы Болгарияга албанимы аян-чорууи кылып чораан.

Палестинаның араб улузуиуи дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалавышаан, Чоокку Чөен чүк кризизин таарыштыр чөптүг болгаш быжырымчалыг кылдыр шиитпирлээр дээш, ажеелеттирген бүгү-ле араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрер дээш талалар туржуп турарын аян-чоруктуи түңнелиниң дугайында дыннадыгда чугаалаан. Палестинаның араб улузуиуи кара чангыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи болур Палестинаны хостаарыныи организациязын боттарының деткип турарын олар бадыткаан.

БҮР биле Кувейт делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадыр, бөө-чепсектерни, ылангыя ядролуг чепсекти, ол ышкаш массалыг узуткаашкынныи чепсектериниң өске-даа хевирлерин эндере будүрерин болдурбас даэш туржуп турарыи дыннадыгда онзалап демдеглээн. Чепсегленнишкинни дүжүрериниң айтырыгларын болгаш делегейниң аразыига шыңгыы, шынчы болгаш боттуг будуштуг чугаалажыышкынныарны олар деткип чугаалаан.

* * *

МЕХИКО. Германияның Социалистиг чангыс аай партизының ТК-зының Чингине секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне чөвүзелининң Даргазы Эрих Хонекер Мексикада албаниың аян-чоруун чоруурунуң аайы-биле Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильо-биле чугаалажыышкынныар эрттирген.

«Аажок боттуг» болган чугаалажыышкынныарның кандыг янзылыг эрткенинге «сеткили кедергей ханганын» мексика күрүнениң баштыны парлалга төлээлекчилерйиге медеглээн. Болган беседалар амгы үенин делегей байдалының нол айтырыгларын дугайты ийи чурттуң бодалдарының бүрүи дүжүүп турарын тодаргай көргүскен деп, Хосе Лопес-Портильо онзалап демдеглээн.

Сальвадорда болуушкуннарга хамаарыштыр Мексиканың туружун, Сальвадориуң Революсчу-демократтыг фронтузуи болгаи Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузуи Франция-биле кады мексика чазактың хүлээп көргени ГДР-ниң талазындаи түүлдүгээнгени Сальвадорда политиктиг байдалды тазыштыр шиитпирлээринге хамаарыштыр хүлээп алдынган шиитпирнин чөптүүи болгаи шынының база катап бүзүрелип турар-дыр деп, президент демдеглээн.

Чугаалажыышкынныарның түңнелинде экономиканың, эртемниң болгаи техниканың анзы-бүрү талаларынга ийи чурттуң кады ажылдажылгазының дугайында нап-даа дүгүржүлгаларга ат салдынган.

(СЭТА).

«УНИТАНЫҢ» БАЙЫРЛАЛЫ

РИМ. (СЭТА). Итали коммунистериниң «Унита» солунунуң национал фестивалы Туринде чедиишкинниг эртип турар. Хоорайның эң улуг парызында чаттылган фестиваль хоорэйжыгджынга ам базин 600 муң аныг кижи чораан.

«Тайбың дээш, чепсегленнишкиннерни дүжүрери, делегейде дүшкүүрлүг чоруиту чавырылдырары дээш» деп лозуң-биле бо чылын коммунистиг парлалганың ол национал байырлалын эрттирип турар.

Херээженнериң демократтыг шимчээшкининге турасказаткан павильон-биле кожа: «Италияның херээженнери — нейтроннуг бомбага удурланып турар» деп биижиглелдиг транспарантыны тургускан.

УЛАН-БАТОР. Ара-Хангай аймактың ажыл-ишчилери патриоттуг эгелээшкинни кылган. Малдың баш санын өстүрер талазы-биле беш чылдың даалгазын хуусаа бетииде— бир чыл бурунгаар күүседирип, күрүнеге эът, сүт, дүк садаа планнарны ажыр боттандырарын олар шиитпирлээн. Аймактың үлетпүр бүдүрүлге миллион тугрик акшаның продукциязын чыл эгезинден бээр бүдүрген.

* * *

ОСЛО. Европаның соңгу кезээн ядролуг чепсектен хостуг зона болдурарынче угланган ажыл-чорудулганы чурттук чазаа моон соңгаардаа үргүлчүлээр апаар деп, Норвегиияның премьер-министри Г. Брундтанд медеглээн. Ол айтырыгны чазак ядролуг чепсегленнишкиннерниң пииги деңгелии кызырар талазы-биле күжениишкиннериниң кезээ кылдыр санап турар.

Нейтроннуг чепсекти будүрер дугайында АКШ-тың чазаанның шиитпирин Норвегиияның чазаанның чүүлдүгээнимейл турарын Г. Брундтанд бадыткаан.

* * *

ТЕГЕРАН. Иранның чаа президентизин соңгуур бо чылдың октябрь 2-де болуруи иштики хереткер министерствозунуң медеглелиинде айытқан.

Иранның премьер-министриниң канделяриязында бо чылдың август 30-де бомба чаылдырганының түңнелиниде М. А. Раджаниин өлгени-биле холбаштыр президент соңгулдаларын чорудар деп турар.

* * *

КАРАКАС. Хөгжүп орар чурттарда аштаң турарларның саны улам көвүдеэн. Ол дугайын Каттышкан Нациялар заштырар телевидение шугумнарының чангыс аай системазын тударының телевилелии чогаатқан. Организацияның хөгжүдле фондузуиуи президентизи Р. Тубман ол дугайын Нигерниң найысылалынга медеглээн. Тудугну кылырынга 35 миллиард долларны чарыгдаар деп турар.

Бүгү "Африка диптиң чурттарының аразында телевидение шугумнарын тудар телевилелди Африканың Чангыс эви организацияның (АЧО) органиары амгы үеде чогаадып турар.

* * *

БРАЗИЛИА. Бразилияның даштыкы хереткер министри Рамиру Сарайва Геррейру Ангола-га удур Мурнуу-Африка Республиканың агрессчи үүлгединишкиннерин бүруу шапкан. Мозамбиктиң даштыкы хереткер министри Жоаким Чиссаноуп аңаа албан хуузунда чоразының холбаштыр чүве чугаалап тура, Анголага удур агрессия делегейниң эрге-хоойлузуп дерзин ёзу-биле үрээни, чер бөмбүрзээниң ол кавызында тайбыга кыжаныышкын болуп турар-дыр деп ол медеглээн. Анголага удур агрессия Намибияның хамазарыпсас чоруктуу чедип алырын ооүмнадыр соруглаиы база салып турар-дыр деп, бразиль министр демдеглээн.

* * *

МАПУТУ. Ажылчы чоиһарның кадыныың дугайында сатыш салыышкынын күштелдирер дугайында ФРЕЛИМО партиякың директиваларынга дүүштүр Мозамбиктиң үлетпүр будүрүлгелериниде профилактиканың болгаш гигиеназың пунктуларын тургузуп турар. Мапутуда ажыттынган медицина курстарыкың доозукчулары оларга ажылдаар.

Ажылчы чоиһарның кадыы дээш амгы үеде республикада эмчи дуналамчызының 900 пунктуларының болгаш кадыкшыл тептериниң ажылдакчылары хайгаарап турар. кадыкшылдың ыидыг черлерип Мозамбик хамзарыпсас болу бергенинең соонда тургускан.

(СЭТА).

А. КУНЬЯЛДЫҢ ХАРЫЫЗЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Пяпту Балсемау баштаан чаа чазактың реаксылыг угланымышкынынга удур демиселди Португалияның Коммунистиг партиязы улам күштелдирер. Ол демиселди чорударынга коммунистер конституциязында кордүнген бүгү арганарыны ажыглаар апаар деп, Португалияның Компартизының Чингине секретары А. Куньял «Жорнал» деп неделя санында үнер солуиикуи айтырыгларынга харылаан тура медеглээн.

Мурнуку чазактың дүшкеии оон политиказының буурааның болгаи чурттуң чангысдаа чидиг айтырыын оон шиитпирдеп шыдаар шинээзиниң чогун бадыткаан деп, ол чугаалаан. Чаа чазактың ажыл-чорудулгазы ажылчы чоиһарның амыдырал байдалдарының улам-иа бакеыраарынга чедирер дээриинге кандыг-даа чигзиниишкин чок дээрэин А. Куньял айыткан. Чаа чазак эрге-чагыргага үр ыыртынып шыдавас дээрэйиге база бүзүрер бис.

Парламент соңгулдаларын хуусаа бетинде чорудары амгы кризисти ажыл эртеринге идигин бээр деп Португалияның Коммунистиг партизы санап турар. Коммунистербиле харылзаа тудуп, чугаалажыышкынныар кылырындан мурнуку хевээр ойталап турар соципартияның удуртулгазын А. Куньял шиигты шүүгүмчүлээн. Коммунистиг партияның киржилгези чоокна кандыг-даа демократтыг шиитпир чедип алдынмас. Чазакта коммунистерниң киржилгези чүгле болдуиар база күзенчиг эвес, харын-даа демократтыг ёзу-чурумну быжыглаарына, чурттуң таварышкаиы бергелерии ажып эртеринге эргежок чугула болуп турар деп, Португалияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары медеглээн.

ЭЧИЗИНГЕ ЧЕДИРЕР ДЭЭШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Эр, хереэжен француздарның хөй иуруузуиуң иеген турары өскерилгелерни кылыр дээш ангы демиселди Франциида үргүлчүлеп турар деп, Франциияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары Ж. Марше медеглээн. Парижтиң чоогунда Курневте «Юманите» солуниың байырлалынга ол киришкен болгаи телевидение дамчыштыр чүве чугаалаан.

Улам-иа бурунгаарлаар дээш бүгү-ле чүүлдерни ФКП кылыр будурулге ээлериниң болгаш барын үзелдиг күштериик удурлаиы турары чаартылганы ачизинге чедир чорудар дээш чазакка киржип турар бис деп, Ж. Марше демдеглээн.

Чурттуң кол айтырыгларын — ажыл чок чорукту болгаш инфляцииың үзуткаарыныи айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле хемчеглерни идепкейжидеринче чазакты ол кыйгырган.

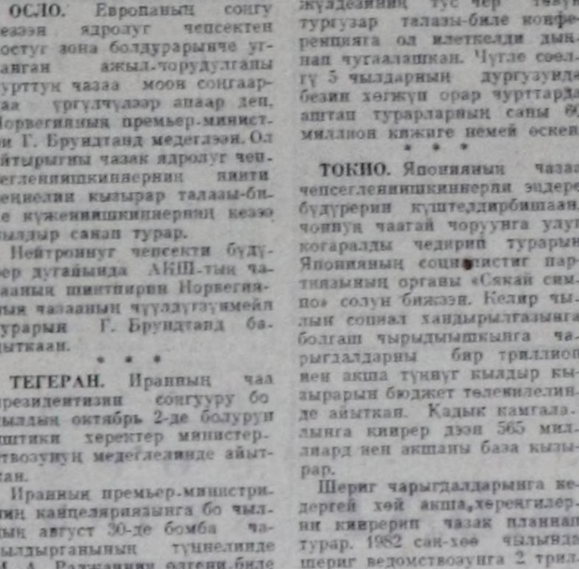

Гаитиде реакеылыг ёзу-чурумну Каттышкан Штаттарның деткин турарынга удурланышкынның иетр чыскаалы (чурукта) Флоридда штаттың Майамага болган. Чыскаалдың киржикчилери: «Гаити улустуң хосталга дээш демиселии деткиидер!» дээн лозуңнарлыг плакаттарлыг чораан.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Америк ядролуг чепсектиг «Нимиц» дээр авианосецти Италияның Неаполь портуида келген. Ооң келгеии итали хөй-иинтиниң килеиизошкиниин хайныктырган. Ливияның шериг-агаар күштериниң самолёттарынче чоокта чаа дээрбечи халдашкынныарны кылган «Ф-14» дээр шүүргедекчи самолёттар ол авианосецтиң кырында турар. Бүгү делегейии аспаа-биле бүргептерии оралдажып турар америк дайызырактар делегейге өлүмчидимии, үрегдээшкиниии таварыштырарыи кызыдын турар.

ЧУРУКТА: «Ф-14» дээр шүүргедекчи самолёттар «Нимиц» дээр авианосецтиң кырында турар.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

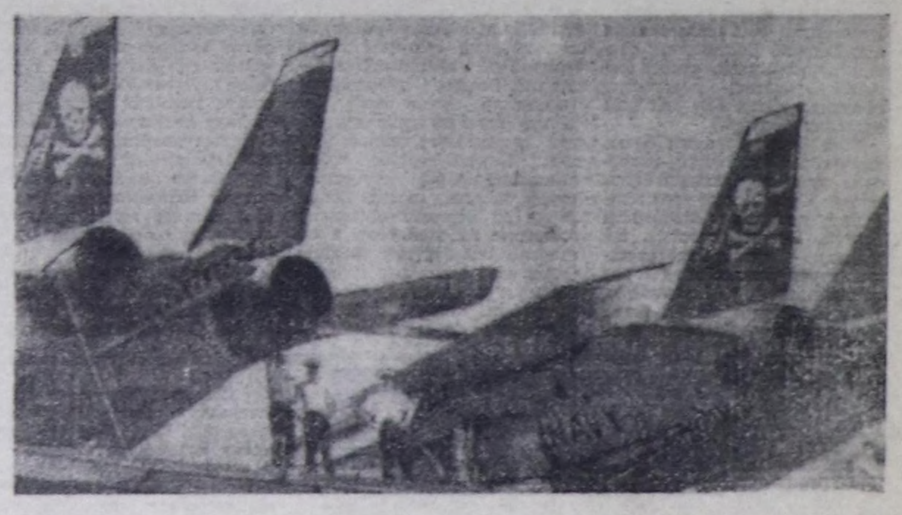

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга уткуштур

БИСТИҢ ААЛЧЫВЫС

Ук маргылдааларга баш удур белеткенири-биле Россия Федерациязының пйи командазы база Москва хоорайның шилиндек дельтапланеристери бистиң республикада чедип келгеш, баш удур белеткенип эгелээн. Ол командаларның кайызында-даа ам болур чемпионатка шаңналдыг черлерни ап болур шыырак спортчулар, солун кижилер кайы хой.

Ындыгларның бирээзинге дельтапланеризмге Москва хоорайның бо чылгы чемпиону М. Б. Гохберг база хамаажыр. Ол түгле эки спортчу эвес, а харын улуг эртемден. Михаил Борисович Гохберг техниктиг эртемнериң доктору, профессор.

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга киржири-биле бистиң республикада аалдап чедип келген эртемден-биле бистиң корреспондентивис В. Чадамба ужурашкан, дараазында интервьюну кылган.

— Кайда ажылдап, база чүнү кылып турарыңарны бистиң чуртувуста болгаш дашты-кыда билдингир апарган эртемденнериң бирээзи болгай силер. Ол талазы-биле дыка хөй номнарны бижип, шинчилеп турар силер. Ынчаарга ажылыңарга спорт шаптык болбайн турар бе?

— Чок. Харын бедик бүдүрүкчүлүг, кан-кадык ажылдарывыга ол эң-не эки дузалыг. Эдээчелиг ажыл хүнүн эртенги сула шимчээшкинниң мурнунда болгаш чер кырынга тыптыр электромагнитниг болуушкуннар ол айтырыгны шинтпирлээринге база бир орукту ажылып турар. Ынчангаш ол болуушкуннарны хайгаарап, өөренири-биле Ортаа Азияда, Камчаткада, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырында улуг ажылдарны ылап чорудуп турар. Ол талазы-биле совет эртемде көскү чедиишкиннер хөй.

— Чер шимчээшкинниң шинчилээр талазы-биле бистиң чуртувуста болгаш дашты-кыда билдингир апарган эртемденнериң бирээзи болгай силер. Ол талазы-биле дыка хөй номнарны бижип, шинчилеп турар силер. Ынчаарга ажылыңарга спорт шаптык болбайн турар бе?

— Чок. Харын бедик бүдүрүкчүлүг, кан-кадык ажылдарывыга ол эң-не эки дузалыг. Эдээчелиг ажыл хүнүн эртенги сула шимчээшкинниң мурнунда болгаш чер кырынга тыптыр электромагнитниг болуушкуннар ол айтырыгны шинтпирлээринге база бир орукту ажылып турар. Ынчангаш ол болуушкуннарны хайгаарап, өөренири-биле Ортаа Азияда, Камчаткада, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырында улуг ажылдарны ылап чорудуп турар. Ол талазы-биле совет эртемде көскү чедиишкиннер хөй.

— Чер шимчээшкинниң шинчилээр талазы-биле бистиң чуртувуста болгаш дашты-кыда билдингир апарган эртемденнериң бирээзи болгай силер. Ол талазы-биле дыка хөй номнарны бижип, шинчилеп турар силер. Ынчаарга ажылыңарга спорт шаптык болбайн турар бе?

— Чок. Харын бедик бүдүрүкчүлүг, кан-кадык ажылдарывыга ол эң-не эки дузалыг. Эдээчелиг ажыл хүнүн эртенги сула шимчээшкинниң мурнунда болгаш чер кырынга тыптыр электромагнитниг болуушкуннар ол айтырыгны шинтпирлээринге база бир орукту ажылып турар. Ынчангаш ол болуушкуннарны хайгаарап, өөренири-биле Ортаа Азияда, Камчаткада, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырында улуг ажылдарны ылап чорудуп турар. Ол талазы-биле совет эртемде көскү чедиишкиннер хөй.

— Чер шимчээшкинниң шинчилээр талазы-биле бистиң чуртувуста болгаш дашты-кыда билдингир апарган эртемденнериң бирээзи болгай силер. Ол талазы-биле дыка хөй номнарны бижип, шинчилеп турар силер. Ынчаарга ажылыңарга спорт шаптык болбайн турар бе?

— Чок. Харын бедик бүдүрүкчүлүг, кан-кадык ажылдарывыга ол эң-не эки дузалыг. Эдээчелиг ажыл хүнүн эртенги сула шимчээшкинниң мурнунда болгаш чер кырынга тыптыр электромагнитниг болуушкуннар ол айтырыгны шинтпирлээринге база бир орукту ажылып турар. Ынчангаш ол болуушкуннарны хайгаарап, өөренири-биле Ортаа Азияда, Камчаткада, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырында улуг ажылдарны ылап чорудуп турар. Ол талазы-биле совет эртемде көскү чедиишкиннер хөй.

— Мээң үеде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Чер физиказының институдунуң директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы болуп ажылдап турар мен. Ынчаарга бодумнуң кол-ла кылып, шинчилеп турар ажылым чер шимчээшкинниниң халаптарын баш удур тодарадып, ону илередири болур. Чер шимчээшкини кажан, кала болу бээрин баш удур тодарадырының айтырыгларын шинтпирлээр талазы-биле ажылдар соолгу чылдарда шапкынчаан.

Чер шимчээшкинниң мурнунда болгаш соонда чер кырынга тыптыр электромагнитниг болуушкуннар ол айтырыгны шинтпирлээринге база бир орукту ажылып турар. Ынчангаш ол болуушкуннарны хайгаарап, өөренири-биле Ортаа Азияда, Камчаткада, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырында улуг ажылдарны ылап чорудуп турар. Ол талазы-биле совет эртемде көскү чедиишкиннер хөй.

— **Чер шимчээшкинниң шинчилээр талазы-биле бистиң чуртувуста болгаш дашты-кыда билдингир апарган эртемденнериң бирээзи болгай силер. Ол талазы-биле дыка хөй номнарны бижип, шинчилеп турар силер. Ынчаарга ажылыңарга спорт шаптык болбайн турар бе?**

— Чок. Харын бедик бүдүрүкчүлүг, кан-кадык ажылдарывыга ол эң-не эки дузалыг. Эдээчелиг ажыл хүнүн эртенги сула шимчээшкинниң мурнунда болгаш чер кырынга тыптыр электромагнитниг болуушкуннар ол айтырыгны шинтпирлээринге база бир орукту ажылып турар. Ынчангаш ол болуушкуннарны хайгаарап, өөренири-биле Ортаа Азияда, Камчаткада, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырында улуг ажылдарны ылап чорудуп турар. Ол талазы-биле совет эртемде көскү чедиишкиннер хөй.

— Чок. Харын бедик бүдүрүкчүлүг, кан-кадык ажылдарывыга ол эң-не эки дузалыг. Эдээчелиг ажыл хүнүн эртенги сула шимчээшкинниң мурнунда болгаш чер кырынга тыптыр электромагнитниг болуушкуннар ол айтырыгны шинтпирлээринге база бир орукту ажылып турар. Ынчангаш ол болуушкуннарны хайгаарап, өөренири-биле Ортаа Азияда, Камчаткада, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырында улуг ажылдарны ылап чорудуп турар. Ол талазы-биле совет эртемде көскү чедиишкиннер хөй.

— Мээң бодап турарым-биле алырга, режиссёрның профессиязы дээрге-ле, режиссура болгаш педагогика-дыр, ол-ний чарлыбас-даа ужурлуг. Константин Станиславскийниң азы Евгений Вахтанговту сактып көрүпер даан, оларда режиссёр болгаш педагогтуң аразында ылгал бар деп-ким тургаалап болурул?

Мээң бодап турарым болза, режиссёрда кол түүл—актер-биле ылаптыг ажылдап биличиндэ. Түгле кижи—режиссураның кол таймылбырлакчызы болгай. Ындыг болганда, педагогика— артист-биле ажылдап турар режиссёрның кол шынарының бирээзи-дир. Башкыларымдан билип алган түүлдеримни болгаш уран чүүлге бодумнуң амыдыралымның дургузунда чыын алганым билиглеримни дамчыдарынга меңээ, режиссёрга, башкылаашкын ажылы эргежок чугула.

— **ГИТИС-ке киреринин конкурузу кандыгыл?**

— Конкурска киржирлер ажжок хөй, ылаңгыя актёр салбырынга. Аная өөренирин күзээнериңе санының хөнүн чүүл-биле тайылбырлап болурул? Чамдык кижилериң (ындыглар эвээш эвес) актёрнуң ажылын чиик деп бодап турарында деп бодаар мен. Көрүкчүлериң адыш часкаашкынары, чечектер, алдар чамдык аныяк кижилерни ол мергежилди шилип алырынче албадай бээр, а ол дээрге, хүн бүрүнүң болгаш белен эвес ажыл-дыр дээрин олар-тутуптар азы билбес-даа болур-дур. Келир үениң режиссёрларында конкурс эвээш: ынаар кирер кижилер амыдыралчы дуржулгалыг, каш чылдарда ажылдаан кижилер болур болгай. Олардан эң-не төлептиглерни шилип алыры — белен эвес соруглагдыр.

— **Мергежил талазы-биле кандыг негелделерни экзаменперде киргирнил?**

— Бистиң институтка киредерге кол-ла түүл—талант — кижиниг болгаш актёржу талант. Кижиниң хууда тускай мөзүг-шынарын өөренип көрүп, абитуриентилер-биле янзы-бүрү темаларга беседалажып, ол кижини билип алырын кызыдар мен. Сценага солуп кылдыр боданып, сайгарары оон негеттинип турар болгай. Түгле ооның эвес, а шиңде кижиниң ажыл-херээн, шинчиң маадырын болгаш оон болуушкуннарын артист көргүзер апаар.

— **Силер режиссёр болгаш педагог болганыңарда, театрга ажылдаар аныяктарны белеткээринге түү чугула деп санап турар силер?**

— Кол-ла түүл—кижиндилге. Эдиканы мен чогаадыкчы коллективтерге эстетиканың тыптырының дээди хевири деп санаар мен. Келир үеник артизинде хамаатыг болгаш кижиниг чорук каттышкан болза, кол түүл ол. Мээң кижизиткеннерим боттарының маадырларының бодалдарын ылап билдингир кылдыр ойнаарын күзээр мен. Ынчалза-даа мергежилде орук белен эвес болдур шйн. Актёр азы режиссёр кылдыр түгле институтка өөредири берге деп санаар мен, ону театрга ажылдап тура чедип алыр апаар. Ынчангаш, актёр кижи театрга түгле теория-биле эвес, а практика-биле чепсеглешкен келири-биле, ГИТИС-ке башкылап турганым курсту театрже эккеп, актёрларны болгаш режиссёрларны чаңгыс курска каттыштырар деп он чыл мурнунда шинтпирлээн мен. Ол дээрге, театр амыдыралында чаа ажыдыышкын эвес, студиядан белеткелди хөй-хөй театрларда ажылдап турар. Өөредилгенин ындыг хевирин эң-не ажыктыг деп санаар мен.

Түгле ол таварылгада режиссёрның кол ажылы—актёр-биле ажылдаар болгай. Студентилер ынчан боттарының мергежилинче түгле теория кырынга эвес, а практика кырынга кирип эгелээр. Театр, сцена, белеткелдер — келир үеник актёру азы режиссёру болурун азы болбазын шинтпирлээр чер-дир.

— **ГИТИС-тиң актёр азы режиссёр салбырларын доозканнар ам канчаар ажылдаарлар ыл?**

— Чуртувуста 600 театрлары оларны манап турар. Институтту доозкан аныяк кижиге бодунуң мергежилин көргүзери-биле ооң ажылдап баргаңы коллективтер дузаны чедирер ужурлуг. А аныяк режиссёрлар Москвадан хөен чок чорун, чогаадыкчы чедиишкинин чидирген деп санап турары шуут шын эвес. Оларның мергежили түскайлак чогаадыкчы ажылдан чылып каап турар. Ажылдап эгелеп чоруур аныяк кижи күзел-соруун боду дилеп тывар ужурлуг. Театрывыстың келир үеан —аныяктарның күжүнге бүзүрээр-мей.

(ПМА).

Найыралда кызыгаар чок

ӨҢНУКТЕРНИҢ ЧУРТУНГА

(Орук демдеглелеринден)

ЧССР-ге беш хонганывыс соонда, «Шкода» деп маркалыг улуг автобуска олурупкаш, ГДР-ниң Дрезден хоорайже аъттанныптывыс. Ол аразы ырак эвес болду. Автобус доктаары билек ГДР-ниң туризм организациязының төлээзи аныях эр уткуп келди. Арын-шырайында оон чазык, эвилең, хүндүлээчел байдалын дораан-на эскерип каан бис. Меңээ уткуй кылаштап келгеш:

— Мени Штефан дээр. Аная Степан, Степа — деп-даа адап болур силер — дээш, холун сунду. Программа ёзугаар көрдүнген ГДР-ге сес хонуусту гид-экскурсовод Штефан, чолаачывыс Вольф-биле кады эрттирген бис.

ДРЕЗДЕН. ГДР-ниң база бир улуг үлетпүр болгаш культуразының төвү. Ол хоорайны XIII вектер үезинде Саксонияның төвү кылдыр үндезилээн. Чурттакчылары 510 мун. Дрезденниң тураскаалдыг черлерни, үлетпүр төвү районнарын инитизи-биле көрүп танышканывыс соонда, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылларында Совет Армияның камгалап каапы делегейде сургалыт Дрезденнин чурук галлереязын делгээн «Цвингер» ордуга кирип. Рембрант, Рубенс, Рафаэль, Джорджони, Тициан болгаш өске-даа делегейге алдаржаан мастерниң чурук чогаалдарын магадап көрдүвүс. Галлереядан ырак эвес бир чартык хире квартал черде бир орду бар. Ында үнелиг өңнүг металлдардан (алдын, мөнгүн) болгаш өске-даа улуг өртектиг даштардан шаандагы шагның мастерлериниң кылган, хаанныңарның янзы-бүрү эт-херекселдери, боо-монгузун, уран үүлдүң эң байлак коллекцияларын ында делгээн. Бо ийи ордувуң кайызынгада кире бээрге оларның кирер. эжизинң аскында Совет Армияга, өртээ чок делегей үжүр-дүзалыг чурук болгаш өңнүг металлдардан, эң улуг өртектиг даштардан кылган бо коллекцияларны камгалап бергени дээш немец чонуң мурнундан кызыгаар чок өөрүп четтиргенин илерхейлээн бижиктерин орус, немец, англи болгаш француз дылдарда бижээш аскылап каан.

Дрезденде фашизмге удур, оларның кижи торелгетенге удур каржы үүлгедиглерин сойгалаан тураскаалдарны, музейлерни база организастаан. Шаанда шагның готиктиг стили-биле тутқан бурунгунун архитектуралыг тураскаалы — хаанныңар судунун бажыңы. Ол бажыңны титлержилер фашизмге удур демиселчилерни шаажылаар чер кылдыр ажыглап турганнар. Бистер ол музейге чорааш, коммунист Шуманны хорудган турган чаңгыс кижи эдуртүр камерага кирдивис. Оон иниги хемчээли дөрт квадрат метр. Хүндүс олурар сандайын ханала чыпшыр шоочалап каар, дүне түгле олуруп алгаш удуур эргелиг. Фашизм чеже-даа дерии эрттээнин хереглеже, чонун фашизмге удур киленгенээшкинин үзүткен шыдаваан. Туруштуг, фашизмге удур демиселчинин өлүрткен черинде Дрезден университединиң профессорларының, башкыларының, студентилериниң эки тура-биле чыын алган 30 мун марка-биле (ГДР-ниң акшазы) тураскаалды тургускан. Коммунист Шуманның ады-биле Дрезден университединиң адаан.

ВЕЙМАР. Хоорай бичин-даа болза, ол бурунгу төөгүлүг. Ону тудуп тургускан чери, бойдус талазы-биле кончуг байлак. Ол хоорайның чурттакчылары боттарының хоорайын поэзияның, музыканың, уран чүүлдүң хоорайы дижирлер. Ында кандыг-даа хөөредиишкин чок. Аная немец улустуң бүтү делегейде алдарлыг улуг чогаалчызы Фридрих Шиллер төрүттүнген. Иоганн Гёте ында ажылдап, чурттап чораан. Веймарның бир төп чараш кудумчузунда А. С. Пушкиниң хөрек тураскаалын тургускан. Хоорай эрги архитектура болгаш тураскаалдар талазы-биле өске хоорайлардан ылгалдыг. Бистер Ф. Шиллерниң төрүттүнген болгаш ажылдап, чурттап чораан бабыңында музейни кончуг сонуургап көрдүвүс.

БУХЕНВАЛЬД. Поэзия, музыка-биле холбашкан немец чонуңуң улуг гуманистериниң чурту Веймарның мырыңай чанында улуг шүдүкчү Ф. Шиллериң селгүүстеп чораан Эттереберг даанын кырынга гитлержи фашистер 1937 чылдың июль айда фашизмге удур демиселчилерни хорудаар концлагерьни тургускан.

Улуг гуманистерниң төрээн чуртунуң чанынга шак ындыг эң дерзия, араатанзыг кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң каржы, ортаакы вектин ёзу-чуруму-биле төрелдешкек концлагерьни, фашистерниң аная тургускапы таварылга эвес. Бирээде. Эттереберг-даа Германияда бедик черлерге хамаажыр. Чайын-даа, кыжын-даа туманнаар, чаастаар, хадыыр. Мындыг өл-шыг, соок климат фашизмге удур демиселчилерниң түгле мораль эвес, а харын күш талазы-биле оларны базарынга гитлержилерге таарымчалыг турган. Ийиде, кижиге ынакшылдыг гуманизмге удур өжээнешкээн. тайбын, улустар аразынга найырал дугайында идеяны бужартадып, боттарының фашистиг идеязының артык күштүүн маңаа хөргүзерии оваа оралдашканнар.

Германияга фашизм тиленээнинин соонда, барык 1945 чылга чедир будемвальд болгаш өске-даа концлагерьлерге 18 миллион ажыг кижилер эң бөрге кулданыышкынның аар байдалын эрткеннер. Оларның он бир миллиону өлүрткеннер. Будемвальд концлагерьге 32 чурттарның фашизмни көөр хөөн чок патриоттары: ажылчынар, эртемденнер, чогаалчылар, уран чүүлдүң ажылдакчылары боттарының ямыгтының харамаанмайын демисежин, гитлержилериң эриишажыгын, хилинчектээшкинин ажып эрткеннер.

Ам Бухенвальдта немец чонуң Национал тураскаалын ГДР-ниң Чурукчулар академиязының кежигүнү академик Ф. Кремериң төлевизилелии ёзугаар тургускан. Фашистериң өлгөн улустарны өрттедип турган крематорий, хилинчектеткеннериң ажылдап турган эт-херекселдери, бичии чаштарны болгаш арай бүзүрел чок кижилерни чоорту өлүрүп турган газтыг камералары болгаш улус шаажылаар херекселдерин ында арттырып каан.

Фашист араатанларның кижи бажыңдан болгаш кижиниң кежиинден тускай суй-белектер кылып алгаш, бот-боттарынга белек түтсүп турганының дугайында тайылбырны дыңнаап, ында кижи кежиинден кылып каан электрилиг лампашың абажур картын көргеш фашистер деп кымнарыл дээрзинге улам бүзүрел турдувус.

Лагерьнин барымын талакы кыдыынга аът кажаазы турган. 1941 чылдың октябрь айда совет туттурган шериглер ында келген. Сөөлүнде ол чер совет шериг албанныгларының барагы болу берген. Туттурган шеригнерни ак халаттыг «эмчи» ажылдакчызы узуниун хемчээр дээш тускай черге тургузуптарга, артында хаанда үттеп чукшуузуниче боолап өлүрүп турган станокту база көрдүвүс. Шак ындыг кара сагыштыг ёзу-биле 8483 совет солдаттарны узуткаан. Фашизмниң база бир араатанзыг, кижи төрелгетениге удур үүлгедии ол. Бистиң белүүвүс совет солдаттарның хөөрүүге кызыл чечектерни салып, боттарывыстың ханы кажымдалывысты чедирдиивис.

Кажан, кала, кандыг-бир чуртка фашизм бажыңы база катап ковайтып келир болза, аңаа удур шинтпирлиг демисел бүгү бүрүнгаар дешилелиг кижилерниң мыктыг хөрээ болур. Бо хүннерде Европада, бүгү делегейде АКШ-тың Рейганга баштаткан чазааның нейтроннуг бомбазы будурер дугайында дүлээп алган шинтпирлиг удур шимчээшкин калбаган. Делегейге меңге тайбын дээш мыктыг демиселге бүгү совет улустар-биле кады делегейниң бүрүнгаар дешилелиг кижилерни демисежип турар. Моон соңгаар Бухенвальд ышкаш коргунчуг, араатанзыг концлагерьлер кажан-даа катап тыптынмас.

В. БИЧЕ-ООЛ.
(Улавчылыг).

ХОСТУГ ШАКТАРДА

Хостуг үелеримде солун-сеткүүлдерге парлаттынган кроссвордтар харыылары тып, өске номчукчулар ышкаш, оларны тургузуп өөренирин шиеп келдим. Чоокта чаа «Шын» солунга баштайгы кроссвордум парлаттынды. Дыка-ла өөрдүм.

Мен тудугжу мен, тудугжулар хостуг үевисти чөптүг эрттирип турар бис. Оон ыңай бригадавыс база макталдыг. Бистин аравыста ажылдавышаан, бот-өөредилге-биле билинип бедидип, тудуг талазы-биле тускай мергежилди чедип ап турарлар хөй. Бригадириивис Шойдар-оол Күжүгет аныяктар-биле ажылдап билир, онаашкан ажылынга харыысалгалыг кижи. Удуртуп турар коллективинге негелделиг. Тудугжулар хүнүн таварыштыр аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп атты тывыскан. Ынчаи бригадавыстың мурнакчылары база шаңналтаан.

Р. САРЫГЛАР.

Барыын-Хемчик район.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Новосибирскиниң совет кооператив садыынын институдунуң Улан-Удэде өөредилге-консультация пунктузунуң баазазынга кирип өөренир белеткел курстарынга дыңнакчылар хүлээп алыышкынын Тыва респотребсоюз чарлап тур.

Курстарга хүлээп алыышкынның кол негелдези болза ажылчыныарга хамаарыштыр 1 чыл ажыл стажы, садыгжыларга, поварларга, контролёр-кассирлерге, кондитерлерге — 2 чыл ажыл стажы болур.

Хереглекчилер кооперациязының организацияларында ажылдап турар ооң ангы ажыллакчыларны белетнел курстарынга хүлээп албас. Дыңнакчыларны садыгның экономиказы, бухгалтер учеду, шинтпинин чемненилгезин организастаары болгаш ооң технологиязы деп мергежилдер аайы-биле белеткээр.

Документилерни Тыва Республотребсоюзтуң кадрлар киллизинге сентябрь 20-деи октябрь 10-га чедир хүлээп алыр. Дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыышкын ноябрь 25-тен 30-га чедер. Кичээлдериниң эге-ээзии — бо чылдың декабрь 1.

Дараазында документилерни дужаар: институттуң директорунуң адынга бижидиишкин, эртеминиң дугайында документизи (бодун), будүрүлге черинин үш удургукчузунуң адын салган характеристика, 3×4 хемчээлдиг 6 фото-чурук, чаңгыс аай доктаатпан форма ёзугаар өөредип чоруткан бижик, күш-ажыл дептерлерден үзүп бижилге.

Документилерни хүлээп алыр адреси: **Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31. Респотребсоюзтуң кадрлар киллизи. Телефону— 2-27-21.**

ЧАРЛААЛ

Ыяш ажыл-агый министерствозунуң чонга дыңнадыры болза, республиканың бүгү-ле ыяш ажыл-агыйлары дыттыг үреэнинин бирги класстыын килограммны-ла 19 рубль, ийиги класстыын 14 рубль, үшкү класстыын 10 рубль өртекке хүлээп ап турар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Антара». Уран-чечен телефильм. 2-ги серииязы. 10.10— «Кино алып-чоруктар клуубу». 11.10— «Частый кыштаар черинде». Документалдыг телефильм. 11.50— Медээлер. 11.55—14.15—Чаңсар. 14.15— Медээлер. 14.35— Документалдыг фильмнер программазы: «Хөрөөнүүң чажыт чери», «Селекционерлер». 15.10—Элээдилериниң чогаадылгазы. 15.40— Шыдыраа школазы. Эге дамчыдылга. 16.10— Улустуң хөгжүм хореколдериниң күүседиичилериниң 2-ги Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттарының концерти. 17.10— «Хөглүг старттар». 17.55— «Анастасия Лазарюк ырлаар». Фильм-концерт. 18.15— «Экономика кампалгалыг болур ужурлуг». Дузалал ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле Омск хоорайның инитинин чемненилге черлериниң бүдүрүлгелериниң дурааглазының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—«Кижи болгаш хоойлу». 19.30— Футболга Европа чемпионнарының кубогу дээш. «Динамо» (Киев)— «Трабзонспор» (Турция). 2-ги ужуражылга. Киевтен дамчыдылга. 20.15— Футболга УЕФА-ның кубогу дээш. «Зенит» (Ленинград)— «Динамо» (ГДР). 2-ги Ужуражылга. Ленинградтан дамчыдылга. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55— «Балет дугайында». ССРЭ-нин улустуң артизи Н. Фадеечев. Төнгенде—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИНИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —«Чуруктарлыг ном». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10— «Бистиң садыыс». 12.40— Зоология. 7-ги класс. Аңгы-аңгы даваңныглар. 13.05 — Сээн Ленинчи библиотекаң. «Материализм болгаш эмпириокритицизм». 2-ги дамчыдылга. 13.35— «Башкытың экраны». Бойдус. 4-кү класс. Күскү куштар. 13.55—Төөгү. 6-гы класс. Ортаакы вектерниң сууру. 14.15— Физика. 7-ги класс. Бойдуста болгаш техникада чылыг дамчыдылгазы. 14.40— «Он беш харлыг капитан». Уран-чечен фильм. 16.00—17.20— Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Документа лдыг фильмнер программазы: «Чаңыл келгени». «Арыг дамырачче». 18.05— «Мал чеминиң белеткелиниң хүн демдеглелиг». 18.15—«Кампалга болгаш хумагалыг чорук— партияның экономиктиг политиказының өзээ». Экономика эртемперинин кандидады В. А. Копеелдун чугаазы. 18.30— 18.45—Телемедээлер. 18.45— «Хей-нинти амыдыралының экраны». Политиктиг чырыкшынының чаа өөредилге чылы.

МОСКВАДАН

19.00— Делегейниң болгаш Европаның чиик атлетикага чемпионады. Франциядан дамчыдылга. 19.30 — «Александр Грииниң Крымга амыдыралындан». Документалдыг телефильм. 20.00— «Тамчыктыг удуур, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15—«Джаз контрастары». Фильм-концерт. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05— «Кагдынмас ынакшыл». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Аграар

Республикага бөгүн шокар будуттаар, чаъс чагбас. Барыын утланыышкынның хат секундада 3—8 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы дүне 5—10, хүндүс 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга анс, чаъс чагбас. Соңгу-чөн чүк утланыышкының хат секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 6—8, хүндүс 21—23 градус чылыр.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ашаа тергиин эки кижи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Гуго бегемот» 9.40, 11.10, 15.20, «Аза ижээнинде» 13.30, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Эзим кудумчузунда бажың» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Кызылдың ийи дугаар орттуман школазында чайны эрттир эки дыштанган пионерлер болгаш школачылар билигленириниң бедиинче өөредилгезин база катап уламчылап киириптеннер.

ЧУРУКТА: башкы Кара-кыс Кыргысовна Чолдак-оол өөреникчилери-биле.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Уран чүүл делегейинде

КҮЗЕЛ-СОРУУН ДИЛЕП ТЫВАР

ПМА-ның корреспондентизи Наталия Курова-биле беседаныга ССРЭ-ниң улустуң артизи Андрей Гончаров—Москваның В. В. Маяковский аттыг үлегерлиг театрының кол режиссёру болгаш күрүненин А. В. Луначарский аттыг театр институдунуң (ГИТИС) профессору—аныяк актёрларны болгаш режиссёрларны белеткээринин дугайын чугаалаан.

— Андрей Александрович, режиссёр-даа болзуңарза, 40 чыл дургузунда башкылап келгенинериң чылдагаанны чүдел?

— Мээң бодап турарым-биле режиссёрнуң профессиязы дээрге-ле, режиссура болгаш педагогика-дыр, ол-ний чарлыбас-даа ужурлуг. Константин Станиславскийниң азы Евгений Вахтанговту сактып көрүпер даан, оларда режиссёр болгаш педагогтуң аразында ылгал бар деп-ким тургаалап болурул?

Мээң бодап турарым болза, режиссёрда кол түүл—актер-биле ылаптыг ажылдап биличиндэ. Түгле кижи—режиссураның кол таймылбырлакчызы болгай. Ындыг болганда, педагогика— артист-биле ажылдап турар режиссёрның кол шынарының бирээзи-дир. Башкыларымдан билип алган түүлдеримни болгаш уран чүүлге бодумнуң амыдыралымның дургузунда чыын алганым билиглеримни дамчыдарынга меңээ, режиссёрга, башкылаашкын ажылы эргежок чугула.

— **ГИТИС-ке киреринин конкурузу кандыгыл?**

— Конкурска киржирлер ажжок хөй, ылаңгыя актёр салбырынга. Аная өөренирин күзээнериңе санының хөнүн чүүл-биле тайылбырлап болурул? Чамдык кижилериң (ындыглар эвээш эвес) актёрнуң ажылын чиик деп бодап турарында деп бодаар мен. Көрүкчүлериң адыш часкаашкынары, чечектер, алдар чамдык аныяк кижилерни ол мергежилди шилип алырынче албадай бээр, а ол дээрге, хүн бүрүнүң болгаш белен эвес ажыл-дыр дээрин олар-тутуптар азы билбес-даа болур-дур. Келир үеник режиссёрларында конкурс эвээш: ынаар кирер кижилер амыдыралчы дуржулгалыг, каш чылдарда ажылдаан кижилер болур болгай. Олардан эң-не төлептиглерни шилип алыры — белен эвес соруглагдыр.

— **Мергежил талазы-биле кандыг негелделерни экзаменперде киргирнил?**

— Бистиң институтка киредерге кол-ла түүл—талант — кижиниг болгаш актёржу талант. Кижиниң хууда тускай мөзүг-шынарын өөренип көрүп, абитуриентилер-биле янзы-бүрү темаларга беседалажып, ол кижини билип алырын кызыдар мен. Сценага солуп кылдыр боданып, сайгарары оон негеттинип турар болгай. Түгле ооның эвес, а шиңде кижиниң ажыл-херээн, шинчиң маадырын болгаш оон болуушкуннарын артист көргүзер апаар.

— **Силер режиссёр болгаш педагог болганыңарда, театрга ажылдаар аныяктарны белеткээринге түү чугула деп санап турар силер?**

— Кол-ла түүл—кижиндилге. Эдиканы мен чогаадыкчы коллективтерге эстетиканың тыптырының дээди хевири деп санаар мен. Келир үеник артизинде хамаатыг болгаш кижиниг чорук каттышкан болза, кол түүл ол. Мээң кижизиткеннерим боттарының маадырларының бодалдарын ылап билдингир кылдыр ойнаарын күзээр мен. Ынчалза-даа мергежилде орук белен эвес болдур шйн. Актёр азы режиссёр кылдыр түгле институтка өөредири берге деп санаар мен, ону театрга ажылдап тура чедип алыр апаар. Ынчангаш, актёр кижи театрга түгле теория-биле эвес, а практика-биле чепсеглешкен келири-биле, ГИТИС-ке башкылап турганым курсту театрже эккеп, актёрларны болгаш режиссёрларны чаңгыс курска каттыштырар деп он чыл мурнунда шинтпирлээн мен. Ол дээрге, театр амыдыралында чаа ажыдыышкын эвес, студиядан белеткелди хөй-хөй театрларда ажылдап турар. Өөредилгенин ындыг хевирин эң-не ажыктыг деп санаар мен.

Түгле ол таварылгада режиссёрның кол ажылы—актёр-биле ажылдаар болгай. Студентилер ынчан боттарының мергежилинче түгле теория кырынга эвес, а практика кырынга кирип эгелээр. Театр, сцена, белеткелдер — келир үеник актёру азы режиссёру болгаш ындыг эң-не ажыктыг деп санаар мен.

— **ГИТИС-тиң актёр азы режиссёр салбырларын доозканнар ам канчаар ажылдаарлар ыл?**

— Чуртувуста 600 театрлары оларны манап турар. Институтту доозкан аныяк кижиге бодунуң мергежилин көргүзери-биле ооң ажылдап баргаңы коллективтер дузаны чедирер ужурлуг. А аныяк режиссёрлар Москвадан хөен чок чорун, чогаадыкчы чедиишкинин чидирген деп санап турары шуут шын эвес. Оларның мергежили түскайлак чогаадыкчы ажылдан чылып каап турар. Ажылдап эгелеп чоруур аныяк кижи күзел-соруун боду дилеп тывар ужурлуг. Театрывыстың келир үеан —аныяктарның күжүнге бүзүрээр-мей.

(ПМА).

Редакциянын адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактерлуп 2-24-63, редакторлуп оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет түргүзүү киллистериниң 2-37-12, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1023.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—00894

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 217 (11715) | 1981 чылдың сентябрь 18, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

МАЛ ЧЕМИ КУРЛАВЫРЛААРЫНГА БҮГҮ БАР АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

НЕМЕЛДЕ ЭВЭЭЖЭЭН, ЧҮГЕ?

Республикага мал чемнери белеткээр талазы-биле чарлаттынган шалыпчы ийи ай доозулгаш, ооң түннелиин үндүрген. Ынчалза-даа чемнер белеткээри хүннүң айтырыы болуп хевээр артпышаан. Чүге дээрге белеткеп алган чемнер шоолуг эвес, ол-ла үеде ооң курлавырларын көвүдедириниң болдунар аргазы бар болуп турар.

Сентябрьның 14-ке чедир республикада ниитизи-биле 93977 тонна сиген белеткеттинген азы онаалданың 47 хуузу. Сенаж 17 мың ажыг тонна салдынган, план 28,4 хуу күүсеттинген. Силос массазын 111605 тонналы салган. Витаминниг сиген далганың 5322 тонналы бүдүрген. Ооң планы 76 хуу күүсеттинген. Будук-бүрүңү 15689 тонналы курлавырлаан.

Сентябрьның 7-ден 14-ке чедир үеде белеткээн чемнерни алырга, немелде озүлде мындыг болган: сиген 7572 тонна — 3,8 хуу, сенаж 2702 тонна — 4,3 хуу, витаминниг сиген далганы 466 тонна — 6,6 хуу, силос 18195 тонна, будук-бүрү — 185 тонна.

Сиген белеткээрииниң планын күүседип алган Мөдүүн-Тайга райониүң ажыл-агыйлары сиген кезерни үргүлчүлевишаан турар болгаш эрткен чеди хонукта 100 тонналы немей кылган. Бо талазы-биле Барыын-Хемчик (73,5 хуу), Бай-Тайга (72,3 хуу) болгаш Тес-Хем (61,7 хуу) районнарның совхозтары мурнап турар. Эрткен чеди хонукта Барыын-Хемчиктиң ажыл-агыйлары сигенни ооң мурнунда кылганынга 2818 тонналы — 6,3 хууну. Бай-Тайганыы — 1271 тонналы — 11,8 хууну. Тес-Хемниң — 1512 тонналы 8,7 хууну немей белеткеп алган. Моон алырга, бир эвес сигенчилерниң ажылын болурчогууру-биле организастап, олче кичээнгей салыр болза, оске-даа районнар сигенни немей белеткеп ап болурунуң аргазы бар-дыр.

Ындыг турбуже, мурнунда сиген кезип белеткээринге хожудап турган болгаш улуг болдунар аргалалыг районнар немелдени көвүдетпейн турары мырыңай элдептиг. Чижээ, Таңды районга неделя дургузунда чүгле 147 тонна сиген немешкеп, азы немелде озүлде 0,7 хуу болган. Ол-ла үеде Тожу районуң ажыл-агыйлары дөңгүп-ле 173 тонна, Бии-Хемнин — 218, Каа-Хемнин — 240 тонна немелделиг болган. Ол ышкаш хой сиген белеткээр Улуг-Хем биле Чоон-Хемчик районнарның совхозтары база хожудап турар.

Мал чеми сиген белеткеп турар 65 совхозтан 8 ажыл-агый сиген кезип белеткээриниң планын ам ажыр күүседип алган. Ооң оске совхозтар сиген белеткээрииниң планныг онаалдазын күүседир төлээде, ам-даа улуг күжениишкинни үндүрери негеттинип турар.

Чулуктуг чем болур сенаж салырын болдунар аргалыг чөрлеп ам-даа үргүлчүлеп турар. Чижээ, эрткен неделяда республикага ниитизи-биле 2700 тонна ажыг сенаж немешкен азы 4,5 хуу өзүлделиг болгаш. Ылангыя Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары чемниг ол хевирин белеткээрииге 17,1 хуу немелде өзүлдени чедип алган. Чоон-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозка сенаж салырынын немелде өзүлдеви чеди хонук дургузунда 23,4 хуу болган.

Витаминниг сиген далганың будүрүнүң планын Барыын-Хемчик (130,4 хуу). Кызыл (122,5 хуу) болгаш Бай-Тайга (101 хуу) районнар ажыр күүсеткилээн. Ол ышкаш Бии-Хем, Таңды болгаш Улуг-Хем районнарның совхозтары бедик шылаңлыг витаминниг чемни будүрүнүң планын догуде берген. Бо талазы-биле планныг онаалданы 11 совхоз ажыр күүсеткилээн. Сентябрь 7-ден 14-ке чедир витаминниг сиген далганы республикага 466 тонналы немей будүрген.

Эң-не хой — 20 хуу немелде өзүлдени Бай-Тайга район чедип алган. Оон ангыда Бии-Хем, Кызыл, Таңды, Улуг-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарның совхозтары витаминниг сиген далганың арбыдзды белеткеп алырыңче кичээнгейни кошкатпайн, ону белеткээрип ам-даа үргүлчүлеп турар.

Бо чеди хоноктуң түннелиин ооң мурнундагы неделя-биле деңнээрге, чемнериниң бүгү хевирлерини белеткээрингe немелде озүлде дыка эвээжээн. Ооң кол чылдагааны чүдел дээрге, районнарның партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнарны, совхозтарның удуртукчулары, специалистери, парткомнар, ажылчын комитетгери чемнер белеткээрииче күштерии мобилизастаарын илергей кошкатканында-дыр. Чемнер курлавырларын көвүдедириниң болдунар аргалары ам-даа бар. Ону бүрүн ажыглаар херек.

Владимир Кызыл малчыннап ажылдаандан бээр чүгле 3 чыл болуп турар. Ынчалзадаа бо кыска хуусаа иштиниде ол малчыныңың берге болгаш харыысалгалыг мергежилин дуржулгалыг эштерден өөренип, билип тургаш, бо чылын 100 төрүүр өшкүден 101 анайны алгаш, доруктуп өстүрген.

Ооң кадарган өшкүлери Улуг-Хемнин Буура белинде чаттыла берген чоруур.

ЧУРУКТА: аныяк өшкү кадарчызы Владимир Кызыл.

С.-Б. УИНУКЕЙНИҢ чураан чуруу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

КҮСКҮ АЖЫЛ-ИШ

Чурттуң ажыл-агыйлар тараа ажаалдазын доозу турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыннадыы-биле алырга, сентябрь 14-ке чедир 111,1 миллион гектар шөлдүн тараа база тараа-бобы (кукуруза чокка) культураларын кескен. Ол болза планның 93 хуузу-дур. Шөлдерден кескен тарааның хөй нуруузун бастырып алган.

Казахстанның күр черлериниң областарының болгаш Сибирьниң механизаторлары сөөлгү неделяда тараяны кесперинге болгаш бастырарынга техниканы бедик будурукчулуг ажыглаан. Ставропольдуң колхозтарының болгаш совхозтарының үлегер чижээ-биле күр черлерииң хөй-хөй ажыл-агыйлары күрүнеге тараа садар планын дыка ажыр күүседип турар.

Ристи массалыы-биле ажаан ап эгелээн. Бо чылын ооң шөлү 620 мүң гектар. 191 мүң гектар шөлдүн дүжүдүн ажаан алган.

Кукуруза тарааның ажаан алыры үргүлчүлеп турар. Хамыктың мурнунда ажыл-агыйлар ооң четчир санныг үреэппин белеткеп алырып орлардажып турар. Амгы үеде бүгү-ле тараа арыглаар заводтар долу күчү-биле ажылдап турар.

Техниктиг культураларны болбаазырады ажылдап кылыр будурулгелериниң коллективтери чигир сөөлээлыныр, тарымал тооруктуң, хөөннииң, хендириниң дүжүдүн болбаазырады ажылдап эгелээн.

Ногаалыдар база күжениишкиниңг ажыдан турар. Бо чылдың берге байдалдарында өстүрген дүжүттү чидырыг чок ажаан алырын олар орлардажып турар. Ногаа шөлдериниң 38 хуузунуң дүжүдү ажлап алдынган. Өстүрген картофельдиң 37 хуузун ажаан алган.

Күзүн чажар культураларның тарылгазы уламчылавышаан. Барык-ла 26 миллион гектар шөлге үрезиниң чаштыргап. 41 миллион гектар ажыг шөлдү аңдарган.

Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министрииге эш Н. А. Жогольду томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң докладтары болза:

Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министрииге эш Николай Авраамович Жогольду томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДҮМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары П. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың сентябрь 17.

ХАРЫЛЗАА-81 ДЕПШИЛГЕГЕ БАРААН БОЛУР

«Харылзаа-81» деп делегей делгелгезинде эң улуг черии эөлеп турар ооң совет кезээде тургускан электроннуг тургузулгар аалдыларның ооң мун харыылыарын демдеглеп бижээн. Сентябрь 16-да ажылын дооскан ол делгелгеде бистиң чурттувустуң павильону хөй-хөй специалистерниң болгаш аалчыларның бодал турары-биле алырга, улус ажыл-агыйының база бир кол адырларының биргозиниң бең чылда хөгжүдениниң шапкын темпилерии ылаштыг көргүскен. Ол дээрге СЭКП-ниң XXVI съездиниң ажылдан кылдынган партииың экономиктиг стратегиязынга дүжүүн турар.

Хөй-хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның будурулгелериниң база организацияларының белеткээри үш муң ажыг экспонаттар ССРЭ-де харылзааның чепсек-херекселдериниң — эң чаа спутник харылзаазындан эгелээш, чаңчылчаан почта харылзаазынга чедир, чепсек-херекселдериниң хөгжүлдезиниң угланышкыннары-биле келгеннери таныштырган.

Москвага делгелге ажы-дүнма социалистиг чурттарның хөй-хөй будурулгелериниң болгаш организацияларынга улуг чедишкинниг болган. Болгария, Венгрия, ГДР, Польша, Чехословакия көрүштүг делгинарлерии кылган. Ол чурттарның «Харылзаа-81» делгелгеге киришкен элээи каш будурулгелери ССРЭ-ниң Садыг-үлетпүр палатазының хүндүлүг дипломнары-биле шаннаткан.

Москва көрүлдезиниг үлетпүр-хөгжүлделиг капиталистиг чурттарның — Великобританияның, Италияның, Финляндияның, Францияның, ГФР-ниң, Японияның, өске-даа чурттарның бол-кол фирмаларының киржилгези база дең-айтүүлүг болган. Оларның телээлери ССРЭ-биле, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг садыг ажылдажылганы көгжүдүнче база ханыладырыгче чүткүлүүн илередип турганнар.

«Харылзаа-81» үре-түнелдиг дуржулга солчулгазынга специалистерге калбак аргаларны берген. Делгелге үезинде болган симпозиумга клеткелдерии хөй-хөй чурттардан инженерлер, эртемденнер киглан.

«Сокольники» парктың павильоннарындан экспонаттарны алдап-барган. Ынчалзажок делгелгениң ажылы уламчылап турар. Ол ам «Харылзаа-81-ниң» садыглажылга тевүүче шилчээн. Ында биктиң чүүтувустуң болгаш көрүлдениң киржикчилери фирмаларның дашткы садыг организацияларының телээлери болуу солчулгаларны чүгүлаалажып, бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы аргаларын өөренип турар.

Б. ГРИЩЕНКО,
СЭТА-ның корр.
МОСКВА.

АРГАЗЫ БАР

«Мурнакчы» совхозтуң чер ажылдыглары Дүңгүлүг-Тей деп черде тараан 40 гектар меденин шинги дүжүдүн ажаан алган. Баштайгы дүжүттү июньнуң шинги чартыында ажааган. Ооң гектардан алган дүжүдү 25 центнер болган.

Совхозтуң механизаторлары кедир чылын 250 гектар черге хөй чылдыг сигеннерии тарып, бедик дүжүттү алыр соруланы салып турар. Түс черге меде болгаш тоннык деп хөй чылдыг сигеннерии өстүрери таармычалыг. Оларның дүжүдүн ийи катап ап болурунуң аргазы бар.

Хөй чылдыг сигеннерден элбек дүжүттү алыр дээш, ооң суггадын эки чорудары чүгүлээ. Ынчангаш суггатчылар бо күзүн 700 гектар шөлдү суггарары-биле амдыгаашаан белеткенин киргикеп.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

Директорга сөс

КОЛ ЧҮҮЛ—ҮНҮШ-ДҮЖҮТКҮРҮН БЕДИДЕРИНДЕ

«Тараа-биле чергелештир малга бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни, белоктуг немелделерни будурерии көвүдедир чүгүлээ дээрэн биилдигир» деп, СЭКП-ниң XXVI съездиниге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айыткан. Ол съездиниң шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр республиканың ажыл-агыйларынга мал чемнерии будурерии көвүдедир талазы-биле СЭКП обкомунуң III пленумунуң доктаалын «Алдан-Маадыр» совхозта канчаар боттандырын эгелээнил? Ол дугайын чүгаалап бээри-биле ажыл-агыйның директорү Макар-оол Бавукович Донгакка сос бердивис.

— Бо чүгүлә ажыл-херекке холбаштыр СЭКП обкомунуң үшкү пленумунуң шиитпирлерин күүседир соруда-биле совхозтуң дирекциязы, ында партком, кодээ ажыл-агый епециалистерииңиг, калбак активтиг киржилгези-биле мал чемнии будурерии көвүдедирии, ооң быжыг баазазын тургузарының 1985 чылга чедир перепективтиг планын ажылдап кылган. Эрткен чылдарның дуржулгазын, амгы байдалды маңаа хандыр сайгарып көргеш, мал болгаш чер ажылын хөгжүдеринче белеп эвес саналгаларны кылыры негеттинип турган.

Малга четчир чемнерии белеткээр толоодө, хамыктың мурнунда чергиң үнүш-дүжүткүрүн бедидер, хөй чылдыг сигеннериин, шылаңгыя люпернаның шолуя калбартыр, кол чүүл—суггарылганы эки шынарлыг чорудар апаар. Бо берге кандаашкынныг чылда бешки 783 га черге тарази люпернаны эрте суггаргаш, баштайгы кезилдезиниде ооң га бүрүүнүүден-ле 28 центнерии ажаан алдывыс, ийи ти суггарылга соонда ооң га бүрүүнүүден-ле 3—5 центнерии алырын планнап турар биспи. Мооң соңгаар күсүү суггатты база организастап турган, харын-даа ооң үшкү дүжүттү алырын бодап турар биспи.

Ынчангаш оң бирии — беш чылдың перспективтиг планында чыл-бүрү боттарывыстың үрезиниивисти өстүрүп турганы, 1985 чылга чедир люперна шолуя бистиң совхозка 1000 га чедирер.

Черле ынчаш, суггатты черлерге моон соңгаар-даа мал чеми культураларны көвүдеп тарып, чемнәшчидилгелерии чеп ажыглап тургаш, тараа культураларның дүжүдүн улам бедидерии көрүп турар. Черии эки ажаап-телээр, суггарылганы шынарлыг чорудар болза, ооң үүшүн-дүжүткүрү бедик болуруун практика көргүзүп турар. Кандаашкынныг берге бо чылда бешки суггатты чамдык участоктарывыс га бүрүүнүүден 17—19 центнер тараяны ажаап ап тур биспи. Бистиң алдавлыг суггатчывыс Кызыл-сол Алдын-ооллуң суггарган 56 га шөлүүн бир гектарындан-на 20 центнер дүжүт ажаап алдынар.

Баштайгы саналгалар-биле алырга, тарааның дүжүдүн бир гадан ортумаа-биле 8 центнерии ап болур. А амдыысында гектар бүрүзүнден алдынганы 11,3 центнер боон турар.

Бир эвес мал чеми болгаш тараа культураларының дүжүдү үстүнде көргүскен чижектерде дег болур болза, совхозка мал чемнерии белеткээри амгы тургавыңга дең-нээрге, моон соңгаар ийи катап көвүдээр.

Бисте Алаштың, Актың суггарылга бүгалары бар-даа болза, оларны ажылгап тураарывыс четпес, ажаалда-телээлдези багай. Чижээ, Алаш бүгазынга үр үеде капиталсептелге кылбаанындан ооң буга-сумуннары хемдүүн, хөй талдар дүй үнген. Ону келир часкы хову ажылдарынга чедир кылып доозары, районда суггарыгга система эргелиниден шыгыы негеттинип турар.

Ынчаарга Актың суггарылга системазы шын эвес кылдынганындан 377 га шөлдүн бир гектарындан-на чыл бүрү ап турар дүжүт чүгле 3,4 центнерден ашпайн келген. Бо дээрге шиитизи-биле совхозтуң ап турар дүжүдүнүң деңнелиниден безин куду. Ооң ангыда Кызыл-Хаттың, Алаштың эрги бүгалар достерии сёптен турган, оларны кылып алыр болза, ажыглал чок чыдар хөй шөлдерии немей шинээдип ап болур. Ол айтырыларны дарый шиитпирлээрии негеттинип турар. Маңаа хамаарыштыр район организацияларының дузазы биске база эргежок чүгүлә боон турар.

* * *

Келир кыжын совхозтуң девискээринге ниитизи-биле 32 мүң хире малды кыштагладыр. Агаар-бойдус кандаашкынныг парын, берге бо чылда ол хөй малды хүр чаагай кып ажырарда эвээш эвес чемнер херек. СЭКП Тыва обкомунуң республиканың бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырыгга сорук киргеш, совхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери, суурларның чурттакчы чону, школчылар малга чемнер белеткээр чүгүлә ажыл эгелээнинден бээр амгы үеге чедир ажок улуг күжениишкин-биле ажылдап келген. Оларның ортузунга организакчы-даа, политмассалыг-даа бүгү ажылдарны парткомунуң бадылзаны тускай штаб организастап, баштап турар.

Совхозта парткомнуң, партия эге организацияларының болгаш кодээ совет күүскомунуң, өске-даа хөй-ннити организацияларының ажылының база ол чүгүлә кампанияда киржин турар бүгү ажыл-ишчилериниң идепкейлиг күжениишкинииниң ачызында бо талазы-биле чогуур ажылдар кылдынган. Маңаа бүгү бар арга-ларны, күштү база машина-техниканы чеп ажыглап турганы, август 10-га чедир ажыл-агый 2747 тонна сигенни белеткээн, азы планның 80 хуузун, силосту 2900 тонналы азы планның 40 хуузун, 643 тонна сенажны кылган, планның 97 хуузун күүсеткен. Будук-бүрү белеткээрине совхоз девискээринде шкоталарның башкылары, өөренчилери эң идепкейлиг киришкен. Ол талазы-биле план 135 хуу күүсеттинген. Сигенни кезип ап болур хирелерии чүгүлә бүрүн ажылгаарры-биле ону хол кадырыбыле кезерии база хойу-биле организастаан.

Бо чүгүлә ажыл-херекке Бора-Тайга салбырының (эргелекчизи М. Манай-оол), Чечектигниң хойжу бригадазының (удуртукчузу О. Соспен-оол), база Ак-Дашта, Бора-Тайгада механизастаттынган бригадаларның (бригадирлери М. Сүүр-оол, С. Кошкар-оол) ажыл-ишчилери онза идепкейлиг ажылдан келгеннер. Ооң ангыда Бора-Тайга кодээ Совединиң күүскому, түс-түс салбырлар төптеринде херээжеңнер чөвүлелдери, хойжу коммунистер М. Өктек-оол, О. Шолбан-оол, К. Алдын-оол болгаш хоочун пенсионер коммунистериниң 11 кижи составтыг звенозу маңаа улуг үлүүн киирип турар.

Амгы үеде эвээш-биче-даа бол, бо чылын өстүрүп алган тараавысты чидириг чокка ажаап алыры-биле капсырлаштыр, малга чемнер белеткээрии үргүлчүлеп турар биспи. Ылангыя силос салыры хожудап турар, бо ажылдың темпизин кошкатпайн, ажаатынган тарааның саванын тырып белеткээрии дээш, черле ынчаш чем курлавырын тургузары-биле ам-даа күжениишкинии кошкатпас үзүрлүг биспи. Маңаа кол чүүл бар аргаларны, күштерии болгаш машина-техниканы чеп ажыглаары, организастыг чоруктуу улам бедидери, сагылга-чурумну быжыглаары, каяа-даа ажыл-ишчилер ортузунга партийжи организакчы база политиктиг ажылды бедик деңнелге тургузары болур.

Хоорай—көдээге

ДУЗАВЫС, ҮЛҮҮВҮС

Туран хоорай Совединиң девискээринде күш-ажылчы коллективтериниң, будурулге черлериниң ажылдакчыларының районнуң совхозтарынга мал чемнинн белеткелиниге канчаар дузалажып турарын чугаалап бээрии хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы В. А. ВИГОВСКИЙДЕН бистиң корреспондентивис В. Куулар дилээн.

— Мурнуку чылдарывынга бодаарга, бо чай элээн берге кандаашкынныг болган. Ол чылдагын кедээ ажыл-агыйга шаптараазынны болдурган. Ынчангаш ниитизи малынга четчир чемни чогуур үезинде эки шынарлыг белеткээр талазы-биле республиканга ийи шылыпчы айны чарлаан болгай. Ол бүгүденин деткимчезин алган.

Туран хоорай Совединиң девискээринде күш-ажылчы коллективтер, будурулге, албан организация черлери «Хоорай — кодээге» деп кыйгырыгның адаа-биле ниитизи малынга чем белеткээрииниң ийи шылыпчы айынга ооң эгезинден эгелеп. идепкейлиг киржин келген. Хоорайның күш-ажылчы коллективтери 2,5 мүң тонна будук-бүрүңү, 300 тонна сигенни белеткээш, районнуң ажыл-агыйларынга дужаар хүлээлгелиг. Албан организация, будурулге черлери, коллектив бүрүзү план-даалгалыг. Алдынган хүлээлгелериниң күүселдеэн бо хүннерге чедир чогум канчаар боттанып турарыл? Аңаа доктаан көрейн.

Хоорай Совединиң күүскому онаалдаларның күүселдезии доктаамал контрольда тургускан. Коллективтерде байдалды үргүлчү өөренип көрүп турар болгаш удуртукчуларның үк айтырыг талазыбиле дыннадыгларын күүскам ап турар. Күш-ажылчы коллективтериниң, албан организация, будурулге черлериниң удуртукчулары коллективтиң неделя ийикпе, азы бир хүн дургузунда чеже хире будукбүрү, сиген белеткээнин хоорай Совединиң күүскомунга хүнүң-не эртенгинин 8-тен 10 шакка чедир киирер. А ажыл-агыйларның специалистери шефчилериниң ажылының түнелиин биске база доктаамал дыннадып турар.

Ниитизиң малынга будукбүрү, сиген белеткээр планныг даалгаларын коллективтер ниитизи-биле багай эвес күүседип турар. Даалгасын хуусаа бетинде күүсеткен, ону харын-даа ажыр боттандырганнар бар. Чижээ, райкүүскомуңуң улус өөредилге киллизиниң ажылдакчылары 35 тонна будук-бүрү белеткээр планны бүрүн күүседиккен. Районнуң сан киллизиниң коллективи 12 тонна будук бүрү белеткээрии хүлээнген турган. План херек кырында ажыр күүсеттингеи, 15 ажыг тонналы олар дужаганнар. Электри четкизи 10 тонналы белеткээр тургаш, 11-ии белеткээн. Райкүүскомнуң культура киллизии план бүүгаар 30 тонна будук-бүрүңү дужаган. Ажылын эрте күүсеткен коллективтер ол. А арткан албан черлериниден, чижээ, райкүүскомнуң иштики хереқтер киллизиниң өртке удур кезээ, күрстрахованне албанының ажылдакчылары, райпо бо хүннерде даалгазын күүседиптер.

Советтиң девискээринде коллективтер 300 тонна сиген белеткээр — даалгавыс ыңдыг. Будук-бүрү белеткели-биле деңнеп кээр болза, сиген белеткелиниң темпизи ниитизи-биле элээн чавыс. Ындыг-даа болза, сиген белеткээр хүлээлгезии эки күүсеткеннер бар. Чижээ, районнуң кино четкизиниң коллективи 4 тонна сиген белеткээр планын ажырып, 5 тонна кыдыыр боттандырган. Райкүүскомнуң культура киллизии планын күүседип алган. Ниитизи-биле байдал ыңдыг. Алдынган планны күүседиринге идегел бар.

Бо чүгүлә айтырыгны ийи-ги чергенин кылдыр кээр хевиннер чамдык удуртукчуларда бар. Ынчангаш хоорайның чамдык коллективтериндө мал чеми белеткээрииниң планныг даалгалары чедир күүсеттинмейн турар. Чижээ, № 2 ортумак шлоланың коллективи, районнуң амыдырал хандырылга будурулге эргелеп үстүнде ажылды обжум боттандырып турар. А үе маңаар эвес. Ынчангаш ол албан черлери айтырыгны ам чедир шиитпирлевээже хоржок.

Мал чемнери белеткээрииниң немелде курлавырларын тывар талазы-биле сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш СЭКП обкомунуң бюрозу дүшкен бүрү чыыр дугайында доктаалды хүлээп алган. Хоорайның күш-ажылчы коллективтери, албан организациялары ооң-биле танышкаш, хүлээлгелерии түс-туста алгылаан. 220 тонна дүшкен бүрү чыыр — даалгавыс ол. Советтиң девискээринде ол ажыл ам эгелээн.

Шак-үе манавас

Дувуренчиг медээ

Республикага ниитизиң малынга четчир санныг чемни белеткээри-биле чарлаттынган шалыпчы ийи ай доозулган. Ол үеним дургузунда районнар болгаш совхозтар эвээш эвес чемнерни белеткээн. Ынчалзажок «Найырал» совхозта ол үеним дургузунда бо талазы-биле ажыл шоолуг чер албаан. Тодаргай чижектерни көргүзерге мындыг. Бир эвес сентябрь онга чедир байдалбиле алыр болза, 5600 тонна сиген белеткээр планнан 1700 тонна, 3000 тонна будук-бүрүден чүгле 542 тонна кылдынган. Сиген далганы белеткээр план база күүсеттинмээн.

Совхозтуң үш салбырының кайызы-даа планын күүсетпээн. Белеткеттинген чемнерии кыштагларда чедиргени база шоолуг эвес. Сигенни ам-даа кезип ап болурунуң аргалары совхозта бар. Ажыл-агыйның Үрбүн, Кара-Тал салбырларының девискээринің — ортулуктарында машина-даа, хол-биле-даа кезип алыр сигенниг черлер бар.

Кол четпес чүүл—ажылды багай организастаанында. Сиген кестирер МТЗ деп тракторлар-биле механизаторлар 10—11 шакта ажылче үнгеш, кежээ 6—7 шакта дедир чаныя кээп турар. Сөөлгү хүннерде хол кадыры-биле сиген кезер бригадаларның, звеноларның санын кызырган. Кажан совхоз ажылчыннары шалың алган хүннерде сигенчилер 3—4 хонукта-даа ажылче үнмейн баар таварылгалар бар. Чамдык кижилер арагалап турда, совхозта хөй-ннити организацияларыолар ны эскербейн эртип турар.

Совхозтуң суурларында чамдык албан организациялар сиген, будук-бүрү белеткээр даалганы алза-даа, олче кирбээн болгаш өскелери кирзедаа, ону күүсетпейн, аракакшкан. Чижээ, ажылчын кооперациязы, эмнелге, Чаа-Хөл ортумак школазының коллективтери бо чүгүлә ажылче кирбээн.

Совхозтуң Кара-Тал салбырының чамдык малчыннары сиген кезер алаактарда хонуп алган, кезип болур мал чемнерин сапса бастырып турун берген. Кескеш чүгле хөпээккеп каан сигеннер болгаш кажаа чок сараатгар база хөй. Чаагай үнген 70 га хире кукурузаны кезип турза-даа, ооң Чаа-Хөлдүң чурттакчыларының хууда инектери тәтчеглел, чип турар. Черле ынчаш кукуруза, люцерна шөлдеринде малчыннар хөме хонгулап алган. Люцернаның ийнги кезилдезин база чадажып турун берген. Ооң чамдыызын комбайн-биле чыттыр кестирип каан, хевээр чыдар.

Совхозтуң сиген кезер, тараа белеткээр код чери—Терезинде. Ындыг турбуже маңаа ажыл-агыйның удуртукчуларыдаа, специалистери-даа ховар кээр. Ылангыя совхоз директорунуң мал чеми белеткээр талазы-биле орлардакчызы С. Даваа, кол агроном П. Темир-оол олар ажыл-херек мөөнеттинген бо черге шоолуг кезүлбес. Ол ышкаш совхоз директору Д. Э. Ооржак биле Чаа-Хөл кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы А. Ш. Түлүш олар бо чүгүлә ажыл-херек мындыг «чөлдүр» темп-биле чоруп, ажаап алыр ужурлуг мал чемнерии хамык мал «дойлаар» турда, ындыг сагыш амыр олурары черле элдеп.

Шак-үе маңаар эвес, удавас кыш келир. Совхозтуң болгаш ында хөй-ннити организацияларының удуртукчулары база специалистер эрткен кыштарның шынарлыг шылгалдаларындан кичээндиргиниг алган чүүл төлээлде, ол дег деваденнер уе удавас келирин утпазывыс.

С. ТАСПАЙ,
улусчу контролёр.

Политиктиг болгаш экономиктиг чаа өөредилге чылынга уткуштур

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ШКОЛАЛАРЫ БОЛГАШ МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГА

Бүдүрүлгенин ажыктын болгаш ажылдың шынарын бедидеринин кур күжү мурнакчы дуржулга болур.

Совет мурунеиң бүгү төөгүзүнүң дургузунда СЭКП болган Совет чазак улус ажылагыйынга мурнакчы арталары болган күш-ажылдың дуржулгазын өөренип көрүп тургаш пептередириичче кичээнгейин салып келген болгаш салып-даа турар. Ынчангаш мурнакчыларның арга-дуржулгазы — күш-ажылчы бүгү коллективтериин кежин апарган.

СЭКП ТК-ның «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг дүүштүр бүдүрүлгенин ажыктыын база ажылдың шынарын бедидеринге ажылчы чоннуң экономиктиг өөредилгезиниң ролүн күштелдирер тайлазы-биле Башкирияның партия организацияларының ажылының дугайында» доктаалында бүдүрүлгенин чаартыкчыларының, күш-ажылчы коллективтериин ажылының дуржулгазын чогаалырын база-биле өөренип, экономиктиг өөредилгенин амыдырал-биле, он бирги беш чылда күш-ажылчы коллективтериин сорулгалары-биле сыгыр холбаарын хүлээдирип турар.

Мурнакчы дуржулганы алаын хандыр өөренип көөр сорулга-биле экономиктиг өөредилгенин системазынга «Бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринге мурнакчы дуржулга» дээш түскай курсту киирген. Бо курс дээрге дыннакчыларның өөренип эртип каапканы «Экономиктиг билиглериң үндезинин» база «Социализм болгаш күш-ажыл» деп курстарның уланчызы болуп турар.

Ол курсту өөренип тура, бодунуң күш-ажылчы коллективинин амыдыралы-биле кайы-бир коллективтиң мурнакчы дуржулгазый дениээр, деңнештирип көөр база холбаар, өске-даа бүдүрүлгенин мурнакчылары-биле бодунуң бүдүрүлгезинин ажыл-ишчилериниң ниитилешкен, дөмейлешкен чүүз барыл, ону тодарадып билири чугула. Ков-да чүве коммунистиг күш-ажыл школаларының дыннакчыларын мурнакчыларның ажылының арга-дуржулгазы-биле тепсетлээри болур.

Бистиң республикада кодээ ажыл-агый-биле чергелештир өске мергежилдерниң ажылчыннарының улуг армизы ажылдап турар: тудугжулар, эвергетиктер, транспортчулар, дагжылар, металлургтар болган оон-даа өске. Ажылагыйнын өске адырларында мурнакчы дуржулганы өөренип көрүп туруп, бодунуң бүдүрүлгезинде бүдүрүкчү ажылчорудулгазынга дыка хөй ниитилеңнеп чүүлдерий олар тып алыпсар.

Коммунистиг күш-ажыл школазының пропагандизинин сорулгазы болза, дыннакчыларга чүгле мурнакчы дуржулга дугайын өөредип эвес, оларны күш-ажылдың бүдүрүкчулүүнүн өзүлдезинге холбаштыр боттарының хүүда планын тургузарының методиказынга ажыглап биле кылдыр өөренирп, күш-ажылчы коллективинин болгаш ажылдаар черинин уткуштур алдан план сайгарылгазынга, бригадаларга чарыш организаставарынга, «Кожавыска хөжудан турарлар чок ажылдаар» деп шимчээшкинге идепкейлиг киржиринге дузалажыры.

Солунар, журналдар, телевидение болган радио совет кижилериң амыдыралының чарылбас кезээ апарган. Олар экономиканың, эртемниң болган культураның бурунгаар хөгжүлдезинге, бүгү хей-ниитининг амыдыралынга улуг салдарлыг болуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырары, коммунистиг тургузуушкунуун айтырыгларының, он бирги беш чыдың планның онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир талазы-биле СЭКП ТК-ның Чергинде секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтыныкшаарын күүседир демиселиниче массалыг информация болгаш пропаганда бүгү күүнүн мөөнөөн түрар.

Мурнакчы дуржулга болгаш ону күш-ажылга ажыглап турарының дугайында республика солунарынга парлаттынган материалдарны ажылдап тургаш, арга-дуржулгага солчур талазы-биле улуг деткимчеп СЭКП обкомунуң пропагандада болган айтания кылдыын партия организацияларынга берип, сүмелеп турар.

Республика солунарының ярынарынга «Мурнакчы дуржулга, чаа техника болгаш технология шинээдириниң болгаш социалистиг чарыштыг организастап турарының дугайында материалдарны доктаамал парлап турар.

«Революцияның чалбыжы» совхоз биле Хакасияда «Московский» совхозтуң араазында чарышты чугаалап тура, саваадан мал чеми бөлеткеп ап, ону сөөртүп чедирип алырының аргазын шинээдип алганын, оон дузазы-биле ук ажыл-агый күш-ажылдың будүрүкчүлүүн уягаттыргай. Бо ажыл-агыларның эки дуржулгазын Тандының өске совхозтары ажыглап турар.

«Хойжуларның радиоставциязы» республиканың мурнакчы хойжуларының арга-дуржулгазынга тускаатканы дамчыдыгларны удаа-дараа белеткеп, оларны радиодынакчыларынга бараалгадып турар. Чижээлээрге, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң хойжузу Седен-Дамба Ооржактың дуржулгазы-биле республиканың хойжулары радио дамчыштыр танышкан. Кажаага суглуг доскаарны тургускаш, суг дамчыыр хоолай ыглаш, дугаш, ажыдың турар краи дуазазы-биле хойну чылыг суглбле ол суглаарын турар. Ол эгелээшкинин дыка хөй малчыннар деткип, боттарының ажылында ажыглап турар апаргай.

СЭКП обкомунуң парлалга сектору республика солунарынга парлаттынган, телевидениете, радиога дамчыттынган мурнакчы дуржулгаларны Бии-Хем районнуң партия организацияларынга канчаар ажыглап турарын өөренип көргөн.

Республикада, харын-даа оон таңчаар дамдык чөрээде, районда болуп турар чаа чүүлдерин доктаамал хайгаарап, оортан ажыктыг чүүлдерни боттарынга шингээдип алыр талазы-биле «Өөк» совхозтуң удурткучулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш түскай эртемнилери чогуур кичээнгейни салып турар.

Партия райкомунуң библиотеказында түскай булуңнарны тургузуп, ында мурнакчы дуржулга, партийжи ажылдың дуржулгазының дугайын чугаалап турар материалдарлыг солуннарны, журналдарны дөлгээн. А материалдарны кезектер дайбиле шилип ап турар. «Мурнакчы дуржулга», «Партийжи амидырал», «Масса-политиктиг ажыл» болгаш оон-даа өске, Республика солуннары, телевидение, радио мурнакчы дуржулга дугайында дыка хөй үнелиг материалдарны бетнип турар. Чамдыкта медээлер, өске тавырылгада ярынар, чүүлдер, корреспонденциялар будүрүлгенин чаартыкчыларының, мурнакчы коллективтериин ажылының дуржулгазының дугайын хөйну чугаалап турар.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының пропагандистериниң нол сорулгазы болза, партияның болгаш чазактың чүүлүл документтерин дыннакчыларга будүрениир, билингир чылдыр тайылбырлаар, ында айытпан хемчеглерни амыдыралга боттанымарынче ажыглы ёнөө мобилизастаары болур.

Х. НОРБУ.

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышпын башкыныың консультантызы.

Совет гвардиянын 40 чылынга

ГВАРДЕЙЖИ АЛДАРНЫҢ ХООРАЙЫНДА

СМОЛЕНСК ОБЛАСТЬ. Төрээн хоорайын Ада-чурт дайыны орденнин I дерээи-биле шаңнаан дугайында медээни Ельня хооранын чурттакчылары улуг өөрүшкү-биле утпаан. Ельняны гвардейжи алдарның хооранын деп адап турары аңаа эвес. Маңаа 1941 чылдың августа-сентябрь айларында Ада-чурттуң Улуг дайынының эге чадазының эң улуг тулчуушкуннарының бирээзи кыптыккан. Ол тулчуушкунга совет шериглер гитлержилериниң тергиин дирткен беш дивизиязын чылча шаңкан, дайзын 43 муң солдаттарны болган офицерлерни аңаа өскүнгеп. Фашист командылалдың Смоленскиин дораан эзлеп алыр дээн планы бууразп.

Ельнязылар маңаа эрес-маадырлыг, дидим чоруктуг, дайынчы хүдөөлгезинге шынчызының үлегерни коргүскен дайынчыларның тураскаалын ыдыктыы-биле сагыын турар. Ельня чоогунга тулчуушкуннарга шылгараан кезектер «гвардейжи» деп атты бир дугаарында алганнар.

Бо хүнерде янчангы тулчуушкуннарның хей-хей киржикчилерге хооранда кээп турар. Олар чурттакчылар-биле ужуражып, дайынчы өөрлерин сактып турарлар.

ЧУРУКТА: дайын хоочуну, Ельня чоогунга тулчуушкуннарның киржикчизи, гвардейжи 5-ки дивизияның пулемётчуузу чораан И. Ф. Неудахин Ельняда ажылдан келген «Туркменистан» деп студент тудугжу отрядтың дайынчылары-биле ужуражышкын үезинде. Совет Армиязын Ельняны хостаныының сооида хооранын катап тургузары-биле баштайгы келген тудугжу бригадалар Туркменистандан келген тураны база болуп.

Г. КАЛАЧЬЯННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЫЯАП-ЛА КҮҮСЕДИР

Он бирги беш чылдың баштайгызында янгының малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш республиканың бүгү чону, школачылар болгаш сургуулдар, студентилер болгаш пенсионерлер аразында чарыш салган ажылдан турарлар. Оон чижээн Кызыл районда «Тивилелге» совхозтан көрүп болур.

Совхоз бо чыдын мал чемнерин бодунуң девискээринден белеткээрин шиитпирлээн. Бо хүнерге чедир 1120 тонна сенаж белеткеттинген, бо талазы-биле план 143.6 хуу күүсеттингени ол. Будук-бүрү база кажаңгызындан-даа хей — 1256 тонна чыгдынган. 200 тонна витаминниг сиген-далганы кылыр плайның он хире тонназы арткан. Кукуруза силозу 1680 тонна салдынган, планның он хуузу күүсеттинген. 2810 тонна сигеннің 1525 тонназы белеткеттинген. Бо хүнерде бүрү база чыып эгелээр. Мал чемнериниң белеткели ам-даа уламчылавышаан.

Сиген белеткелинде механизастаттынган бригада ажылдап турар. Ук бригада ам № 5 болгаш 2 хову-трактор бригадаларының девискээринде ийи звенога чарылган. Ол ийи звенога үжен ажыг механизатор бар. Олар-даа, звеноолар-даа аразында чарыштыг. Аңаа Ооржак Эзир-оолдуң удурткан звенозу каш-даа катап тиилекчи болган. А ажылчыннардан сиген белдүрүкчүзү Валерий Монгуш, кестиякчылар Сергей Ооржак, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Михаил Салчак олар мурнуку одурүшүн өзүлеп келген.

Совхозтуң төп шанында витаминниг сиген далганы кылыр агрегатта 18 кижи ийи өөрүглиг ажылдап турар. Олар өлчөгде ийи-тоона далган кылыр тургаш, ону будун чартык чамдыкта ийи-даа катап хей кылдыр кылып четтирип турарлар. Ажылдың бо хире будүрүкчүлүг болурунга операторлар Владимир Салчак, Олег Ооржак олар улуг үлүүн киирип турар.

Совхозта мал чеми белеткээр мөңгежилдеттинган бригаданы алды чыл удурткан Валентин Ооржак «Чаъс чаашкы» чок хүнөр турар болза, мал чемнериниң белеткелиң бо айда доозар бис» деп чугаалап турар. Аныяк коммунистиг ол созунге бүзүревес арга чок. Черле ынчаш, мал чемнерин белеткээринин планын ыяш-ла күүседир апаар.

Т. ЭРЕНЗЕН.

КУЛЬТУРА ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

«Кодээде чоннуң культура хандырылгазын улам ынай экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле сорулгалар дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын Мөңгүн-Тайга райкүүскомнуң боттандырып турарының дугайын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга чугаалажып көргеш, райкүүском бо талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп турарын демдеглээн. Албан черлериниң аразының культура-чырыдыышкын ажылдар талазыбиле чөвүлели ажылдап турар. Культура албан черлериниң материалдыг базазы элээн быжыккан. Кызыл-Хая суурда культура бажыңы, чеди кызыл-булуннар ажыттынган.

Районда үш агитбригада ыраккы одарларда малчыннарны уран чүүл көргүзүүлерибиле хандырып турар. Районнуң Культура бажыңының чанында лекторий СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалап турар. Бот-тызынгыр уран чүүл көрүлдезин чыл бүрүде әртүрин турар. Районнуң киночеткизи чонну кино-биле хандырарының бирги чартык чыл планын күүсеткен. Культура албан черлерин мергежилдиг кадрлар-биле четчелээр ажыл чоруп турар.

Ынчалза-даа үстүнде айтыгнан доктаалды боттандырар талазы-биле райкүүскомнуң ажылында шыңгыы четпестер бар дээрзин Президиум хуралы демдеглээн. СЭКП райкому биле райкүүскомнуң кадры ажылдан кылган хемчеглериниң элээн хөйү күүсеттинмээн. Райкүүском культура албан черлериниң ажылын кошкак удуртуп база контрольдан келген, культура албан черлериниң материалдыг базазын экижидер талазы-биле четпес хемчеглерни ап турар. Кызыл-Хая суурда Культура бажыңы одалга системазын шын эвес кылганындан 1979 чылдың март айдан бээр ажылдавааң. Мал ажылында кижилериниң культурлуг хандырылгазының деңнели чавыс. Кожер библиотека кончуг багай ажылдап турар, номчукчуларны библиотекаже хандырар ажыл кошкак, школачыларны болгаш бичии уругларны библиотека-биле хандырбайн турар. Чорудуп турар хемчеглериниң идейлиг, уран-чечен деңгээлин дээрил? Өөрүнчүг, а бир чамдыкта кударанчыг-даа. Бир чыл өскелиниге дөмейлешпес. Тус-тус онзагай байдалдарлыг. Оон кадында мал чеми чедишпес, харчам улуг, хат-кавыскан дээш шаптыктыг чүүлдер база хей болгулаар. Ынчалзажок малчын чыл бүрүзүнде кыштагларашкынга хынамчалыг белеткенип, мурнундагы кыштагларашкынналрның эки чүүлдерин ыяк шингээдип, оон-биле арга-дуржулгазын улам байыдып келген. А ол-не кол чүүл —даанган хүлээлге дээш үйгу-чыдын чокка ажылдаар апаар дээрзин ол кезээде мелереп билип, шынгыы сагын турган. Изиг-соокта, дүне-хүндүге ниитининг малын малдаары дег бедик харысалга турбас. Көргүзүглер база чыл аайы-биле өскерлип бедип орган.

Баштайгы күш-ажылчы чедиишкинни ол 11 чыл будунгаар ынчан комсомолчу тургаш чедип ап, төрүүр 100 баш хойга онаштыр 111 хураганны камгалап алган. Ол-ла чылдың чайынында төрээн чуруттуң найысылалы — Маадыр-хоорай Москвага ВЛКСМ-ниң XVI съездизиниң ажылынга делегат боон киришкени аңаа уттундурбас. Москвадан эвээ келгеш, аңаа онаашкан бедик идегелди, бүзүрелди шынзыдар дээш карак кызыл ажыл-ижин ол шудургу уламчылап, бо талазы-биле арга-дуржулгазын чүгле бодунга ажыглап эвес, а бригадазының аныяк салгалынга дамчыдып, эрес-кежээ ажыллаан. Оон түнелинде 100 баш хойдан 115 чедир хураганны бедин онча-мейди камгалап ап турган.

Ийет, эртken чылдың часкаар чайын совхоз директору бригада төвүнге-даа доктаавайн, оон хөлден шала кедээр оладаш черде улуг ак өөнче дөрт халдың кээп, чугаа кылган:

— Свердов Каевич, билир сен. Бисте чылгы арбын. Ынчангаш ийи кезек черге чазагламын турар бис. Бир кодан мында — Чылгы-Хараганда. Улуг чылгычызы арай харыысалгазын кошкаткан кижидир. Оон кадында 2—1 чидирин база бар. Ук эштп дарый халдаан, орнунга сени чылгычыладыр деп сүмелешкен улус бис. Бодун хөй чылда, даады төрүүр хой малдап келдиң. Бо талазы-биле үре-түнелин үлегер-чижектиг болгай. Чаа даалганы база төлептиг күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрел улуг. «Эзер кырынга төрүттүнмээниден» башка чылгычылар аразынга өстүң. Ам бизин дөө каш малдың өө-чүзүнүн, тус-тузунда онзагай шынарларын, баш саның пат билир сен. Сенээ идегээрил? Хөөнну дузалакчы кадарчылаан элээн болу берген аныяк комсомолчу өг-бүле бар, оларга хүлээдип бээр бис. Че канчаар сен?

Чылгы-Хараган. Ол Бай-Хөлден километр хире-ле кедээр чер. Шаг-шаанда хөлду долгандыр хараган турбаан дээр. Чүгле кезек черде мөөң хараганнар үнген. Ырактан көөрге, кодан чылгы бөлүп каан дег. Ынчангаш чон оону Чылгы-Хараган дижир апарган. Биеэги хараганнарның ишкээр чартыында ёлуг чылгы дезээзи бар. Мында дезээлээн чылгы—шупту 510 баш. Бо мынчаар от эки үнер. Бо от-көк чегей чылын база-ла шору болган. А суггатта айтырыг турбас. Ырда кирген үзүк Тес база мырынай мында. Чүүлдүн маадыры Свердов Хайың кодан чылгыны хүлээнип алгандан бээр чыл ажа дужүп бар чоруур. Ызыгуурлуг малчын кижи болгаш, чылгы малдаарында аңаа бидиимее чүүлдер ыяш хей эвее болган. Ынчалзажок, кандыг-даа чаа чүүлге чаңчыгарынга үе херек. Эрткен чазын ол төрүүр 100 беден 70 кулунну камгалап алган. Баштайгы улаада бо багай эвее көргүзүг болгу дег. Ажыы-биле чугаалаарга, чылгычывыс аңаа ыяш-ла тазрынмаан. Ажылиштн чүү-биле өскертип, арга-курлавырларны ажыглап тургаш чылгычы малдың келир массалыг олдаашкыныын үезинде 100 беден бети дээрге 75-тен эвээш эвее кулунну алырын бодап турар.

Моон кадында С. Хайың өгүнүң херээжен эвэн Тамыжан Мамаевна-биле 7 уругну өстүрүп кижизидип ораарлар. Эң улуу Урана — 8-ки классчы, а хеймери Эртине чаа-ла бир хар ажып чоруур. Чылгычы сылымын дуруп, аъдының үзерин союп каапкаштың Бай-Даг суур, азы район төвү Эрзинче херек-чорук кылып алыры-биле хууда «Москвичизинге» саадаптар. А оон дарый эвэ келген дораан чылгыны суггарып, одарладып дээш оларынче уткуй үзер-чүгенин шыңгыразыр чөлиптер.

С. МОНГАЛ.

Кызылдың даараныызга фабриказында Надежда Разумованың комсомолчу-аныяктар бригадазы мурнакчы коллективтериин санында кирип турар. Аныяктар бригадазында бригадирден аңгыда хоочунар — аныяктарның дагдыныкчылары база бар. Мастер Валентина Шевченко, Галина Хольшина ышкаш, өскелер-даа боттарының арга-дуржулгазыбиле аныяктарны мергежип, шалыпчы ажылдаарынга дузалап турар. Ынчангаш бригада ай, квартал онаалдаларын хуусадап эрте күүседип келген. Аныяктарның аразында мергежилп хүн бүрү бедип, мурнакчыларның одуруунда киргеннер хей.

ЧУРУКТА: бригаданың даараныкчылары Зинаида Сарыглар, Галина Шаңнаа бригадири Надежда Разумова-биле (ортузунда).

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЧЫЛГЫ-ХАРАГАННЫҢ ЧЫЛГЫЧЫЗЫ

Эрзинде Бай-Хөл онзагай чер. Долгандыр даглар, тейлер хаажылаан оргулаашта хөлду көөрге, наш дувүнде сүт-ле. Дээр шаар өөр-өөр ак булуттарны хүн ынчаар хереңдиришпер. Ангыр, кас база элбек. А залдар дөннер, оргалар дургаар. Хөл кыдыындан топтаарга, оорга кырында мөкүлчек ак өглер булуттар аразында хонгуруп каан чүве дег костур. Бир ындыг өгүүн азаи — Свердов Каевич Хайың. Ол ам 40 харже кирипкен. Даштындан көөрге, ынча назы чедери ам-даа элек ышкаш. Арын-шырайы аныякскыг, улуг эвес дурт-сынныг, кезээде силиг эрни биибее кижи ону малчын кижи эвес кылдыр-даа көөру магат.

Ындыг болзажок, ол мал ажылын амыралының судалы кылдыр шилип алганындан бээр ам 16 чылдың иүүрүи көрүп бар чыдар. Болдуунда төрүүр хой малдап келген. Чүгле коданында санныг каш хойлары дээш чоюуун, күрүнезинин мурнунга бедик харысалганы хүлээп келген эвес, а «Чаа өрүк» совхозтуң Бай-Хөлду долгандыр деваалаан бүдүн хойжу бригадазының удуртукчузунга ажылдап турган черлери база бар. Чүгле түскай хостаткан бригадирни бригадага быжыглаанда, ам кээп аңаа хойжу апаргай. Хөюн дужаапкаш, шүүт бригадирлээрин аңаа директиядан сүмелээрге, ол чөпшээрешпээн. Кедээ ажыл-агый талазы-биле түскай өртүмак, дээди эртемниг кадрларны чурттуң өөредилге черлери чылдың-на доостуруп турар болгай. А мал малдаар улус эвээжеп турар. Мнаар барып ажылдаарларны шилип, ылангыя комсомолчу аныяктарны хөйү-биле хаара тудар болза эки дээр дутайында оон бодалдарынга ажыл-агыйның удуртукчулары бүрүн каттыжып, күзелин иүштүг болдуруп арттырган...

Оон хойжулап ажылдааны чылдарның иштинде кандыг үелерни турбаан дээрил? Өөрүнчүг, а бир чамдыкта кударанчыг-даа. Бир чыл өскелиниге дөмейлешпес. Тус-тус онзагай байдалдарлыг. Оон кадында мал чеми чедишпес, харчам улуг, хат-кавыскан дээш шаптыктыг чүүлдер база хей болгулаар. Ынчалзажок малчын чыл бүрүзүнде кыштагларашкынга хынамчалыг белеткенип, мурнундагы кыштагларашкынналрның эки чүүлдерин ыяк шингээдип, оон-биле арга-дуржулгазын улам байыдып келген. А ол-не кол чүүл —даанган хүлээлге дээш үйгу-чыдын чокка ажылдаар апаар дээрзин ол кезээде мелереп билип, шынгыы сагын турган. Изиг-соокта, дүне-хүндүге ниитининг малын малдаары дег бедик харысалга турбас. Көргүзүглер база чыл аайы-биле өскерлип бедип орган.

Баштайгы күш-ажылчы чедиишкинни ол 11 чыл будунгаар ынчан комсомолчу тургаш чедип ап, төрүүр 100 баш хойга онаштыр 111 хураганны камгалап алган. Ол-ла чылдың чайынында төрээн чуруттуң найысылалы — Маадыр-хоорай Москвага ВЛКСМ-ниң XVI съездизиниң ажылынга делегат боон киришкени аңаа уттундурбас. Москвадан эвээ келгеш, аңаа онаашкан бедик идегелди, бүзүрелди шынзыдар дээш карак кызыл ажыл-ижин ол шудургу уламчылап, бо талазы-биле арга-дуржулгазын чүгле бодунга ажыглап эвес, а бригадазының аныяк салгалынга дамчыдып, эрес-кежээ ажыллаан. Оон түнелинде 100 баш хойдан 115 чедир хураганны бедин онча-мейди камгалап ап турган.

Ийет, эртken чылдың часкаар чайын совхоз директору бригада төвүнге-даа доктаавайн, оон хөлден шала кедээр оладаш черде улуг ак өөнче дөрт халдың кээп, чугаа кылган:

— Свердов Каевич, билир сен. Бисте чылгы арбын. Ынчангаш ийи кезек черге чазагламын турар бис. Бир кодан мында — Чылгы-Хараганда. Улуг чылгычызы арай харыысалгазын кошкаткан кижидир. Оон кадында 2—1 чидирин база бар. Ук эштп дарый халдаан, орнунга сени чылгычыладыр деп сүмелешкен улус бис. Бодун хөй чылда, даады төрүүр хой малдап келдиң. Бо талазы-биле үре-түнелин үлегер-чижектиг болгай. Чаа даалганы база төлептиг күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрел улуг. «Эзер кырынга төрүттүнмээниден» башка чылгычылар аразынга өстүң. Ам бизин дөө каш малдың өө-чүзүнүн, тус-тузунда онзагай шынарларын, баш саның пат билир сен. Сенээ идегээрил? Хөюнну дузалакчы кадарчылаан элээн болу берген аныяк комсомолчу өг-бүле бар, оларга хүлээдип бээр бис. Че канчаар сен?

Чылгы-Хараган. Ол Бай-Хөлден километр хире-ле кедээр чер. Шаг-шаанда хөлду долгандыр хараган турбаан дээр. Чүгле кезек черде мөөң хараганнар үнген. Ырактан көөрге, кодан чылгы бөлүп каан дег. Ынчангаш чон оону Чылгы-Хараган дижир апарган. Биеэги хараганнарның ишкээр чартыында ёлуг чылгы дезээзи бар. Мында дезээлээн чылгы—шупту 510 баш. Бо мынчаар от эки үнер. Бо от-көк чегей чылын база-ла шору болган. А суггатта айтырыг турбас. Ырда кирген үзүк Тес база мырынай мында. Чүүлдүн маадыры Свердов Хайың кодан чылгыны хүлээнип алгандан бээр чыл ажа дужүп бар чоруур. Ызыгуурлуг малчын кижи болгаш, чылгы малдаарында аңаа бидиимее чүүлдер ыяш хей эвее болган. Ынчалзажок, кандыг-даа чаа чүүлге чаңчыгарынга үе херек. Эрткен чазын ол төрүүр 100 беден 70 кулунну камгалап алган. Баштайгы улаада бо багай эвее көргүзүг болгу дег. Ажыы-биле чугаалаарга, чылгычывыс аңаа ыяш-ла тазрынмаан. Ажылиштн чүү-биле өскертип, арга-курлавырларны ажыглап тургаш чылгычы малдың келир массалыг олдаашкыныын үезинде 100 беден бети дээрге 75-тен эвээш эвее кулунну алырын бодап турар.

Моон кадында С. Хайың өгүнүң херээжен эвэн Тамыжан Мамаевна-биле 7 уругну өстүрүп кижизидип ораарлар. Эң улуу Урана — 8-ки классчы, а хеймери Эртине чаа-ла бир хар ажып чоруур. Чылгычы сылымын дуруп, аъдының үзерин союп каапкаштың Бай-Даг суур, азы район төвү Эрзинче херек-чорук кылып алыры-биле хууда «Москвичизинге» саадаптар. А оон дарый эвэ келген дораан чылгыны суггарып, одарладып дээш оларынче уткуй үзер-чүгенин шыңгыразыр чөлиптер.

С. МОНГАЛ.

БИСТИҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫВЫСТЫҢ КОЛ ҮНДЕЗИННЕРИ

Ангы делетейниң чурттарында чонуң чаагай байдалын бедилерни аңгы-аңгы аргаларбиле чедип ап турары билдиртир болгай. Ынчалза-даа чүле социалистиг чурттарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң ниити күүлне планнары бар. Кайчап-даа туржан эң улуг хемчээлдиг конча алыры эвес, чамдык техникаэкономиктиг сорулгаларны чедип алыры эвес, харын чонуң амыдырал деңнелин чогум-на бедилери —социализминиң экономиктиг политиказының үзүк-тээзы болгаш сорулгазы болуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң онгу беш чылда ССРЭ-ниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң түңнелдерин үндүрген. 1976—1980 чылдарда совет пиитилелдиң хөгжүлдезиниң чедиишкиннери тодарадып турар элээн хаш кол чүтула чурагайларны сагындырып кээйн: ол үе дургузунда үзеттүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 717 миллиард рубль немей өскен, көдээ ажыл-агый продукциязының хемчээли 50 миллиард рубль немей көвүдээн, а национал орулга 400 миллиард рубль немей улгаткан.

Капиталистиг чурттардан ылгалыптыр бистиң чуртувуста национал орулганың бешти дөрт хезээн шуут-ла хереглеге, чуртталга болгаш культура тудуунга ажыглап турар. Оон ачызында эрткен беш чылда хөмүр-даш, славец болгаш пөс-таавы үлетпүрүүнүң, кара болгаш өңнүг металлургиниң, тудугуң болгаш демир-орук транспортунуң ажылакчыларының чамдык категорияларынга күш-ажыл төлевири үндүрген. Ниитизиннле ол-ла үе дургузунда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири 15 хуу ажыг, а колхозчуларның орулгалары 26 хуу немей өскен.

Ол бүгү чүүлдер кол-кол аъш-чем болгаш аъш-чем эвес бараанарга күрүнениң үүрмектеп садар өртектериниң доктаамал байдалдарында чонуң кижи санынга онаалтыр боттуг орулгаларын 18 хуу немей үлаттырар арганы бергеи. Хлеб, чигир, саржак, сүт болгаш оон-даа өске дыка хөй бараанарга үүрмектеп садар өртектер 10—15 чылдар мурнуда турганы шыкаш, амгы үеде хевээр артканы, ылаңгыя капиталистиг чурттар-биле деңнээрге, совет экономиканың үлүг чедиишкинни болуп турар.

Беш чыл дургузунда туттунган 530 миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлүг, 50 миллион совет кижилерниң чуртталга байдалдарын экижидер арганы бергеи. Ол-ла үе дургузунда чонуң хереглеп барааннарын бүдүрүп үндүрери 21 хуу немей өскен. Тодарадып кижи дугайында, оон негелдериниң болгаш хереглелдериниң дугайында тодарадып сагыш салыышкын, кижиниң бүгү талалыг хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузары — бо бүгү чүүлдер чонуң чаагай амыдыралын удам экижидериниң талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизинге идип үндүргеи чаа улуг программаның база тодаргайлап турар. Ол программа амыдыралын аңгы-аңгы талаларын — хереглелди болгаш чуртталганы, күш-ажылдың болгаш амыдыралын байдалдарын, культураны болгаш дыштанылганы хаара тудуп турар. Ух программа материалдыг бүдүрүлгениң планныг хөгжүлдезинге, күш-ажылдың бүдүрүгүлүүнүң өзүлдезинге үндезилеп боттаныр үүрлүг.

Он бирги беш чылда чурттуң үлептүр бүдүрүлгези 26—28 хуу, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиң 12—14 хуу, а национал орулганы ам-даа 18—20 хуу немей улгаттырарын төлевилеэн. Ынчан национал орулгага хереглеп фондузунуң үлүг мурнаң турар темп-биле өзер. 1980 чылда 75 хуу турганыңга удур хереглеп фондузунуң үлүг 1985 чылда 77,3 хуу болур.

Амгы үе-чадала совет кижилерниң орулгаларының кол үндезини ажыл төлевири болуп турар. Беш чылдың төнүзүнде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири биске 13—16 хуу немей өзер болгаш 190—195 рубль чедер. Колхозчуларның күш-ажыл төлевири ам-даа 20—22 хуу немей улгадыр. Ол чорук чонуң боттуг орулгаларын 16—18 хуу немей улгаттырар арганы бээр.

Ажыл төлевириниң талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга 10 миллиард хире рубльди үндүрер деп төлевилээн. Ынчалза-даа кижилериниң амыдыралының деңнелии бедидери бистең чүгле ажыл төлевириң улгаттырары-биле кылыгаарлаттынмас. Хереглелдиң ниитилел фондуларындан күрүнениң боттандырыл турары төлевирлер болгаш чингелделер совет өг-бүле бүрүзүнге аажок улуг практиктиг ужур-дузалыг. Оон ачызында ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевиринге немелде орулгалар барык-ла 40 хуу болуп турар. Немелде орулгаларның хемчээли 1985 чылда 138 миллиард рубль чедер, ол дөрт кижилиг өг-бүлеге чылда ортумаа-биле 2000 хире рубль болур. Ол кончуг хөй акша-хөреңгилерни кижилерниң амыдырал байдалдарын экижидеринче, оларның кадыын камгалаарынче, ажы-төлдерин өөредиринче болгаш кижизидеринче, социал хандырылгаже болгаш культураже угландырып турар. Ылаңгыя, ургларлыг өг-бүлелер болгаш чаа өгленгенкиер амыдырал байдалдарының, чемненлгениң база школа назы четпээн ургларлар албан черлериниге болгаш школа-интернаттарга ургларын тургузарының талазы-биле немелде чингелделерни база артык чүүлдерни алыр. Чижээ, бүгү школачыларга өөредилге номнарын халаска бээр. Чаш уруу бир хар четкижеге чедир ажаарының талазы-биле чамдыызын төлеп бээр шөлээни ажылдап турар хөрээженнер бо чылдан эгелеп алыр. Хөй ургларлыг өг-бүлелер ургларынга доктаамал төлевирлерден аңгида чаа төрүттүнгеи ургларынга 30-ден 100 рубль чедир түңүг чангыс удаа бээр дузаламчыларны алырлар. Ажылчыннарга, албан-хаакчыларга болгаш колхозтар кежигүннериниге назылап кыраанының болгаш инвалид болганының талазы-биле бээр пенсияларның эң биче хемчээлдерин улгаттырарын база көргеи.

Бо беш чылда садыгны болгаш ачы-дуза чедирерин дээш дыка чиик төлевир бисте ам дөртеи ажыг чылдар дургузунда хевээр арткан.

Кадык камгалалының талазы-биле медицина хандырылгазының деңнелин болгаш шыпарын бедидерп көрдүгеи. Ылаңгыя 1985 чылда эмнелге оруннарының четкизин 3,63 миллион чедирер база ол шыкаш санаторий-курорт болгаш эмнелге албан черлериниң, дыштанылга болгаш туризм баазаларының санын көвүдедир деп турар.

Бо бүгү чүүлдер СЭКП-ниң «Бүгү чүвени кижиниң чаагай чоруунга, бүгү чүвени кижиге!» деп кыйгырыы чайгылыш чок боттаныр турарының дугайын тодаргай хереченден турар-дыр.

Юрий СЫЧЕВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-ның тудугжуларының адыр айы-биле профэвилелиниң удуртулгазының парлалга конференциязы ада эрткен. Профэвилелдиң кол баштаар черииниң даргазының ораанчызы А. Сивак адаа чүве чугаалаан, совет ажылчыннарның улусчу Польшаның ажылчыннарының адыгга чагаалаарының онзагай ужур-дузазын демдеглээн. Совет ажылчы чоннар биске чагаа чорудар эргелиг болгаш хүлээлгелиг-даа деп, ол чугаалаан. Совет Эвилелиниң ажылчын аңгызының— социализминиң чөленгижиниң дугайында чугаа чоруп турда, ол оиза чүгула. Оон аңгыда бис чангыс социалистиг дем каттыжылгазында туруп турар болгай бис. Гданьскиге хүлээп алган «Чөөн Европаның улустарынга кыйгырыт» деп адаткан үүүл бистиң ажылчыи аңгының бодалын илереткээн, ол дээрге Коос-Кор, «Хамаарышпас Польшаның конфедерациязы» (ХПК) шыкаш антисоциалистиг болугдежиишкиннериниң. Барыын чүктүн түскай албан черлериниң үзел-бодалдарын илереткен үүүл-дүр. Совет ажылчыннар бар туруп турар айгылче бистиң кичээнгейивисти угландырып, найыралчы дузавык холуун сунуп турар-дыр. Ол чагааларны бис чогум-на ынчаар хүлээп көрүп турар бис. Ол чагааларны деткээн митингилер чамдык районнарда эрткилээн.

«Солидарностиниң» съездизинге колдуунда политиктиг айтырыглар талазы-биле: чазактың ажыл-чорудулгазыи канчап күш чок болдурарыл, ПУР-ның сеймиче кайы таладан халдаза эккил дээн чижектиг чугаа болган, а социал айтырыглар талазы-биле чугаа болбаан деп, А. Сивак уламчылап тайылбырлаан. Одар чер-чер Советтериге «Солидарностиниң» ажылдакчыларын идип киирериибиле соңгулдаларны канчаар организастаарының шиитпирлерин ажылдап кылган.

«Солидарностиниң» ада кежигүннери болгаш удуртукчулары, Кос-Корның, ХПК-ның төлээлери деп чүл деп чүвени аңгылап көрүп турар бис деп, ол чугаалаан. «Солидарностиниң» экстремисчи бөлүктериниге удур шиитпирлит хемчегерни хүлээп алыры дээш турүүн турар мен. Дугуржулга-биле эки түңнел чедип алырына бүгуреес мен, чаныш-сынын чок турүүрүнга бүзүредиг мен.

Бүдүрүлгенин чепсек-хереселдериниге киитиниң өнүүзүн бөлүктүн өнүүзүү кылыр сорулгалыг «Солидарностиниң» кыйгырымынга бис канчап-даа чөптөөреппес ужурлуг бис. Оон башгынарны бистиң ядаларыыстын 1945—1946 чылдарда чаалап алган чүүлдерни буурадыр болап турары ол.

«Солидарностиниң» съездизиниң дугайында чугаалап турә, А. Сивак мынча дээн: «Ында ажылчыннар түгле 12 хуу болган, артканнары дээрге профкаттыжымышкынның администратиптиг ажылдакчылары, олар ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш турүүн-даа турбаан, туруппаспдаа. Өске бир факт-барымдаа база онзагай: олар пуштузуу— администратиптиг ажылдакчылар — будүүлгелерге 1980 чылдың чаңының болуушкуннарының наш-ла ай мурнунда келген болгаш ол боллуушкуннарга идепкейлиг киржип турган ааы оларга дагааш каан тодаргай даалгаларны күүседип турган».

Социалистиг чурттарның моральдыг деткиишкини биске улуг ужур-дузалыг. Бис өнүктериивистиң аразында туруп турарывыс Кос-Корнуң, ХПК-ниң, «Солидарностиниң» экстремисти удуртукчуларының талазыидаи калчалыг халдашкыныларынга удур туржурууга элчок улуг салдарлыг.

Бистиң ниитилел амыдыралывыска чуртта херек кырында дайдалды коллуунда дамчытпайн баар парлалга органнары элээн будалдырымышкыны киирип турар.

«Солидарностиниң» экстремисчи удуртукчуларының политиказы ол профкаттыжыишкыныдан ажылчыннар дезип чоруп турар апаарынга чедирер. Чижээ, бистиң профэвилелге чыл эгезинде 200 муң кежигүн турган болза, ам бистивде 500 муң янзы четкен. Чүгле чангыс Катовицада «Солидарностиден» удуругжуларның профэвилелинге 30 муң кижи шилгээн. Ыядыг янзылыг болуушкуннар хүн бүрүде күштелип турар доктаамал хевир апаргай.

Түнелиндге А. Сивак мынча дээн: «Солидарностиниң» Лис, Буяк, Гвазда, Рулевскиң ышкаш экстремисчи ажылдакчыларыбиле чугаалажыр хөнүүм-даа чок, ол дээрге аиаа хөй үе арттыргени ол болур ийик. Амгы үеде Польшада байдал ийи түгүнче чарылган. Чүл дээрге, шиитледиң барык колдуг кезии күрүнеге чөптүг, сагылга-чурумнуг байдал дээш туржуп турар. Ынчалзажок экстремисчи удуртукчуларның салдарыбиле «Солидарность» чуртту удур туржуушкунче ам-даа сөөртүп турар.

* * *

СОФИЯ. (СЭТА). Гданьскиге болган шуутаазының хүлээп алганы нүтүүшкүнүүр «Чөөн Европаның улустарынга кыйгырыттаа» хамаарыштыр Болгарияның ажылчы чоннарының килеңзэшкиниг болгаш буруу шавыышкынныг массалыг митингилерп бүгү чуртта эртип турар.

Чуртта эң улуг металлургия комбинады болур Софияның Кремиков комбинадында болган митингиниң киржиичилери польша ажылчыннарның адынга чагааны чангыс үн-биле хүлээп алган. Гданьскиге хүлээп алган «кыйгырыт» дээрге «Солидарностиниң» съездизиниң организакчыларының социалистиг чуртталдың шиитии херектериге каржы холгаралаашкынны кылырының семээшкиниг болур деп чагаада бижээн. Ол дээрге — социалистиг чурттарның ажылчын ажыгынга, бүгү ажылчы чоннарынга удур чөптээ-дир, мрак сорулдалдыг арын-күүр чок чөптээдир. Ынаалзажок ол семээшкин бүүрээр апаар.

Бис, Кремиковтуң металлургия комбинадының ажылчыиары, ыядыг чергелиг оңгээсе шиитпирлит удурланып тур бис.

Ол дег уткалыг чагаалары Плоўдивтиң Д. Благоев аттыг өнүүг металлдар комбинадының болгаш Варнада Г. Димитров аттыг судно тудуунуң комбинадының база өске-даа будүүлгелериниң ажылчы чонларының хүралдарынга хүлээп алган.

ӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДОЛУ ЧАҢГЫС ЭП

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЛУДР-ниң Премьер-Министри Кейсон Фомвихан-биле Кремльге найыралчы ужуражышкынының дугайын, Лаос удуртукчуга Ленин орденин тывысканының дугайын Лаостуң массалыг информация чепсектери тодаргай дыңнаткан. Ужуражышкын үүректиг ханызындан амы-дуңмалышкы ёзузунуң байдалынга эртип, талаларның үзел-бодалдарының долу чаңгыс эптиин бадыткаанын дыңнадырга онзалап демдеглээн.

Социализминиң үндезиннерин тургузар талазы-биле ажылагыйжы болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлээрде Лаоска Совет Эвилелиниң буянныг детиимчезин, ССРЭ-ниң болгаш ЛУДР-ниң аразында ажы-дуңма найыралдың база бүгү талалыг иады ажылдажылганың харылзааларының чедиишкиннииг хөгжүлдезин Кремльге ужуражышкын үезинде онзалап демдеглээн деп, Лаостуң КПЛ дээр информация агентилели дыңнаткан.

Делегейниң дыка хөй айтырыгларын чугаалажып тура, эштер Л. И. Брежнев биле Кейсон Фомвихан делегейниң дүшкүүрлүг чоруун ажып эртери даштыкы политиканың кол сорулгазы болур деп бүзүрелин илергейлзинин агенство айытнан. Империализм болгаш гегемонизм күштериниң чорудуп турары күрүнелер аразынга удурланыштыр туржурунче, өнзэннемнилгени болгаш бүзүрешпес чоруиту чидиглендиреринче угланган шугумда келир үе чок болгаш турбас-даа ужурлуг.

Ийи партияның болгаш ийи чурттуң удуртукчулары Мурнуу-Чөөн Азия күрүнелериниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазын таарыштыр тургузарының чугулазын демдеглээн деп, Вьентьян радиозу айытнан. Ол кавының чурттарының күнениишкиннери-биле Мурнуу-Чөөн Азияның айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээр дээш девисиээр конференциязын эрттирер дугайында Индий-Кыдат чурттарының инициативазынга Совет Эвилели наттыжып турарын радио тайылбырлакчызы онзалап демдеглээн, Вьетнам болгаш Кампучиябиле ажы-дуңма харылзааларны моон соңгаар-даа быжыглаар деп Лаостуң чүткүлүн ССРЭ деткип турар.

XXXVI СЕССИЯ АЖЫТТЫНГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). КНО-нуң Кол Ассамблеязының эзлчеглиг XXXVI сессиязы сентябрь 15-те ында ажыттынган. Организацияның кежигүннери 150 ажыг чурттарның төлээлекчилери делегей амыдыралының ең чүгула айтырыгларын үш ай дургузунда чугаалажырлар. Сессияның хүн чурумунда—134 айтырыг.

Делегей харылзааларында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары-биле, дайын айнылын бичелелири-биле, боо-чепсекти эңдере бүдүрини шегзөрибиле болгаш күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдери-биле холбаалыг айтырыглар санал беришкиннериниң кол чүүлдери болур. КНО-га санал бериишкиннери ам онза чүгула болур, чүге дээрге АКШ баштаан империалистиг бөлүктер «соок дайын» байдалын дагын эзлдиреринге, боо-чепсекти улам эңдерлдир бүдүрерин, делегейниң янзы-бүрү девискээрлеринде бот-эргелиг күрүнелерге боттарының тура-соруун доңнаштырарын оралдажын турар мындыг үеле ол санал-даашкыннар болуп эртер.

Сессиянын хүн чурумунуң дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын камгалаарынче болгаш калбартырынче, улустарның айыл чок чоруун быжыглаарынче угланган дыка чоңнуң чаагай амыдыралын удам экижидериниң талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизинге идип үндүрген чаа улуг программаны база тодаргайлап турар. Ол программа амыдыралын аңгы-аңгы талаларын — хереглелди болгаш чуртталганы, күш-ажылдың болгаш амыдыралын байдалдарын, культураны болгаш дыштанылганы хаара тудуп турар. Ух программа материалдыг бүдүрүлгениң планныг хөгжүлдезинге, күш-ажылдың бүдүрүгүлүүнүң өзүлдезинге үндезилеп боттаныр үүрлүг.

Он бирги беш чылда чурттуң үлептүр бүдүрүлгези 26—28 хуу, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиң 12—14 хуу, а национал орулганы ам-даа 18—20 хуу немей улгаттырарын төлевилээн. Ынчан национал орулгага хереглеп фондузунуң үлүг мурнаң турар темп-биле өзер. 1980 чылда 75 хуу турганыңга удур хереглеп фондузунуң үлүг 1985 чылда 77,3 хуу болур.

Амгы үе-чадала совет кижилерниң орулгаларының кол үндезини ажыл төлевири болуп турар. Беш чылдың төнүзүнде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири биске 13—16 хуу немей өзер болгаш 190—195 рубль чедер. Колхозчуларның күш-ажыл төлевири ам-даа 20—22 хуу немей улгадыр. Ол чорук чонуң боттуг орулгаларын 16—18 хуу немей улгаттырар арганы бээр.

Ажыл төлевириниң талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга 10 миллиард хире рубльди үндүрер деп төлевилээн. Ынчалза-даа кижилериниң амыдыралының деңнелии бедидери бистең чүгле ажыл төлевириң улгаттырары-биле кылыгаарлаттынмас. Хереглелдиң ниитилел фондуларындан күрүнениң боттандырыл турары төлевирлер болгаш чингелделер совет өг-бүле бүрүзүнге аажок улуг практиктиг ужур-дузалыг. Оон ачызында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевиринге немелде орулгалар барык-ла 40 хуу болуп турар. Немелде орулгаларның хемчээли 1985 чылда 138 миллиард рубль чедер, ол дөрт кижилиг өг-бүлеге чылда ортумаа-биле 2000 хире рубль болур. Ол кончуг хөй акша-хөреңгилерни кижилерниң амыдырал байдалдарын экижидеринче, оларның кадыын камгалаарынче, ажы-төлдерин өөредиринче болгаш кижизидеринче, социал хандырылгаже болгаш культураже угландырып турар. Ылаңгыя, ургларлыг өг-бүлелер болгаш чаа өгленгенкиер амыдырал байдалдарының, чемненлгениң база школа назы четпээн ургларлар албан черлериниге болгаш школа-интернаттарга ургларын тургузарының талазы-биле немелде чингелделерни база артык чүүлдерни алыр. Чижээ, бүгү школачыларга өөредилге номнарын халаска бээр. Чаш уруу бир хар четкижеге чедир ажаарының талазы-биле чамдыызын төлеп бээр шөлээни ажылдап турар хөрээженнер бо чылдан эгелеп алыр. Хөй ургларлыг өг-бүлелер ургларынга доктаамал төлевирлерден аңгида чаа төрүттүнгеи ургларынга 30-ден 100 рубль чедир түңүг чангыс удаа бээр дузаламчыларны алырлар. Ажылчыннарга, албан-хаакчыларга болгаш колхозтар кежигүннериниге назылап кыраанының болгаш инвалид болганының талазы-биле бээр пенсияларның эң биче хемчээлдерин улгаттырарын база көргеи.

Бо беш чылда садыгны болгаш ачы-дуза чедирерин дээш дыка чиик төлевир бисте ам дөртеи ажыг чылдар дургузунда хевээр арткан.

Кадык камгалалының талазы-биле медицина хандырылгазының деңнелин болгаш шыпарын бедидерп көрдүгеи. Ылаңгыя 1985 чылда эмнелге оруннарының четкизин 3,63 миллион чедирер база ол шыкаш санаторий-курорт болгаш эмнелге албан черлериниң, дыштанылга болгаш туризм баазаларының санын көвүдедир деп турар.

Бо бүгү чүүлдер СЭКП-ниң «Бүгү чүвени кижиниң чаагай чоруунга, бүгү чүвени кижиге!» деп кыйгырыы чайгылыш чок боттаныр турарының дугайын тодаргай хереченден турар-дыр.

Юрий СЫЧЕВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

АЙЫЛДЫГ ПЛАННАРГА ШИИТПИРЛИГ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

ЛОНДОН. Ньюберн чоогунда америк шериг базазы Гринем-Коммоиның кирер эжиниң акезынга эртенинде «тайбың пикеди» чыскаалыптар. Чыскаалчылар НАТО-нуң чагырыкчыларының Барыын Европага чалгыныг ракеталарны болгаш «Першинг» ракеталарны тургузар дээш шиитпирни чидин-биле шүгүмүлээн. Оон-биле кады ол ортумак ыракчылдың чаа ракета-ядролуг чепсектерни тургузарын соксадыр талазы-биле совет саналдың улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

Чепсегленнишкинни ылаңгыя дүжүрер дээе, чүгле ак сеткилдиг чугаалажышкынар херек, ГФР-ниң тайбынга ынак хөй-ниитизи база ол дээш туржуп турар деп, К. Штрессер чугаалаан.

ДЕЛИ. Совет Эвилелиниң шериг талазы-биле ажар дээн АКШ-тың күзел-чүткүлүн хоозун бот-метеленнишкинни-дир деп, «Таймс оф Индиа» солуи адаан.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин база катап эгелээринге чеңгээ үндүрүп келгеии дээш АКШ-тың чазаан бүрүүдатпышаан, делегей харылзааларынга чавырылышкын угланнышкынын уламчылап турар совет чазактың политиказын деткип турарын ук солуи илергейлээн.

БЕРЛИН. Массалыг узуткаашкын чепсээнин чаа хевирлерин бүдүрүп турары социализмден артык шериг талазы-биле күштүг чорукту империализминиң чедип алырын, делегей харылзааларынга күш дегээрин ораалдажын турарын хереченден турар. Ынчалзажок, депутаттар палатазынга коалицияның чарлап дыңнаткан ыйгырымында бижээн. Массалыг узуткаашкынның чаа чепсээн бүдүрери — бүгү ниити терелгетенге терииин айылдыр кыжаныышкын-дыр де" документиде онзалап айытнан.

(СЭТА).

МЕКСИКАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың хөй миллион чоңу улуг байырлалын — хамаарышпас чорукту чарлаавының хүнүн демдеглээн. 1810 чылдың сентябрь 15-тен 16-же дүне Долорес деп черге Мексиканың национал миадыры Мигель Идальго конга каккаш, испаи колонизаторларга удур дем-селче чоңну кедүргеи. Тура халыышкын бүгү чуртту шыва алган.

Латин Америкаиың эң улуг күрүнелериниң бирээзи —Мексика бөгүн өске күрүнелерниң иштики херектерин холгаарлавастың принциптерии, бүгү улустарның бот-башкартынар эргезин шыңгыы сагыырынга үндезиленген даштыкы политиканы быжыг болгаш чайгылыш чок чорудуп турар.

Кубага удур чүдек-бужар блокадаже Мексиканы кияр тыртар дээн Вашингтоннуң орайдажышкынынарын-ол буруу шаикаш, бомбүрзектиң барыын чартынында баштайгы социалистиг чурт-биле найыралчы харылзааларны туруп турар. Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүовүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастроиуң Мексикага чоокта чаа чорааны ийи талалыг харылзааларның чедиишкиниинг хөгжүлдезиниң херечизин апарган. Амгы үеиин кол айтырыгларына хамаарыштыр үзел-бодалдарның ниити чоруу аян-чорук үезинде бадыткаттынган.

Чоңу кижи көөр хөй чок америкаизырак диктатураны дүжүр октаан болгаш империализминиң талазындан коргудуушкуннуң, кыжаныышкынның объектизи болуу берген Никарагуага хамаарыштыр, ол шыпаш хамаарышпас чорук болгаш демократия дээн демисежин турар Сальвадорнуң, Чилиниң, өске-даа латин-америк чурттарының патриоттарынга хамаарыштыр, Мексика изиг эң-сеткил каттыштырылгазын илергейжаажаарының талазы-биле чамдыызын төлеп бээр шөлээни ажылдап турар хөрээженнер бо чылдан эгелеп алыр. Хөй ургларлыг өг-бүлелер ургларынга доктаамал төлевирлерден аңгида чаа төрүттүнгеи ургларынга 30-ден 100 рубль чедир түңүг чангыс удаа бээр дузаламчыларны алырлар. Ажылчыннарга, албан-хаакчыларга болгаш колхозтар кежигүннериниге назылап кыраанының болгаш инвалид болганының талазы-биле бээр пенсияларның эң биче хемчээлдерин улгаттырарын база көргеи.

Бо беш чылда садыгны болгаш ачы-дуза чедирерин дээш дыка чиик төлевир бисте ам дөртеи ажыг чылдар дургузунда хевээр арткан.

Кадык камгалалының талазы-биле медицина хандырылгазының деңнелин болгаш шыпарын бедидерп көрдүгеи. Ылаңгыя 1985 чылда эмнелге оруннарының четкизин 3,63 миллион чедирер база ол шыкаш санаторий-курорт болгаш эмнелге албан черлериниң, дыштанылга болгаш туризм баазаларының санын көвүдедир деп турар.

Бо бүгү чүүлдер СЭКП-ниң «Бүгү чүвени кижиниң чаагай чоруунга, бүгү чүвени кижиге!» деп кыйгырыы чайгылыш чок боттаныр турарының дугайын тодаргай хереченден турар-дыр.

Юрий СЫЧЕВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

БЕРЛИН. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» Кыйгырымын ГСЧП ТК-ның теоретиктиг органы «Айнхайт» журнал делегей политиказының айтырыгларын боттуг мозулуг көөрүнүн чаа черечиэ кылдыр адаан. Тайбынны камгалаарынга дузалаар чугаалажышкыннар болгаш тодаргай базымпар ам мырыңай эргежок чугула соруглга-дыр деп, журналда парлаан чүүлде чугаалаан.

Социалистиг даштыкы политиканың кол принцини— улустарның амыдырал-чурталгазы болгаш келир үеии дээш харылсалга-дыр.

* * *

ПАРИЖ. «Ниити рывок» чурттарында ажыл чоктарның саны сөөлгү үш чылда 50 хуу өскен болгаш 9 миллион кижи четкен. Европа пиитилежилгезиниң комиссиязының кежигүү Айвор Ричард Страсбургга Европа парламентизиниң хуралынга чүве чугаалап тура ол дугайны медеглээн.

Амгы үеде Англияда «артык кижилериниң» саны 3 миллион чыгам, Францияда— 1 миллион 800 муң ажыг, ГФР-де —1 миллион 200 муң кижи болуп турар.

* * *

АММАН. «Стратегиг чаа харылзааларр» дугайында америк-израиль дугуржуп алышкыи Чоокку Чөөн чүкке тайбыңче оруккка моолдак болуп, ол девискээрниң айыл чок болгаш оожургалдыг турарынга каржа чедирип турар деп, Иорданияның информация министри Адиан Абу Ода медеглээн. Вашингтоннуң Израильди чугаажок деткип турары араб чурттарга хамаарыштыр израиль эмелеп-чилериниң агрессчи угланышкынынга дузалап турар.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. Национал хоталганың Фарабүндо Марти аттыг фронтузунуң тугу Сальвадорнуң соңгу талазында Сан-Игнасио хоорайда национал гвардияның казармазының кырында кииспп үптей деп, ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

Хунтаның гарнизоңун патриоттар чылча шаикаш, чурттамчылыг ол чугула черии эзлеп алган. Хунтаның америк «чавүлекчилергее» баштаткан солдаттары болгаш кедергей барыын үзелдиг болугдежиишкиннериниң кежигүнперя банна девидеп, дезип чорутнап, а дыка хөйү тутурган.

* * *

СОЛСБЕРИ. Расисчи Мурнуу-Африка Республиканың агрессчи чимэвиишкиннерин барымдаалаан, чурттуң камгалалыр аргазын быжыглаарының эргежок чугулазын Зимбабвениң премьер-министря Р. Мугабе парламентиге чүве чугаалап тура айытпышаан, оон чазаа национал армиязының дайынчы арга-шиизоп күштелдиреринин хемчегерин ап турарын дыңнаткан.

«Вояджер-2» деп америк космос станциязы Сатурн планетаже оруккка ужудуп бар чорааш, ол планетаның чуруктарын Черже тыртырып чорудуп турар.

ЧУРУКТА: «Вояджер» станциядан Сатурниуң болгаш оон дээрбектериниң хевири.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

АЛЁ-АЛЁ, АЛЁНА

Эргим ынак эжимге
Элээн үр-ле душпадым.
Телефонум тутказтың
Дегийт дурген долгаптайн:
— Алдан чеди, үжен беш.
Алё-алё, Алёна!
Алдынай мен — эжиң мен.
Кандыг тур сен, харыыла?
— Экис, экис, экии, эш.
Экии тур мен, Алдынай.
Дуңмам, акым, угбамга
Дузалажып туру мен.
Бажың иштин арыглаш,
Хамык хевим бастынгаш,
Парк кирип ойнаар бис,
Кады баалам, Алдынай!
— Алё-алё Алёна,
Амырадым, ынчаалы,
Чедип кээр сен шиңме, эш,
Четтикпейн манаар мен.

Н. ОНДАР.

САЛГАЛ БИС

Черни каастаан чечектер
Чеже чүзүн өңнүг-дүр:
Олар ышкаш хевей бис.
Орлан шоваа чаштар бис.
Тайбың дээрниң адаанга.
Алдын хүннүң чылыынга,
Таалап, хөглеп чаңчыккан
Амыр шөлээн төлдер бис.
Эртем-номга сундулуг,
Эрес-омак бүдүштүг,
Ие-чуртка төлептиг.
Идегелдиг салгал бис.

М. ДУЮНГАР.

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

— Моон соңгаар баш таарар машинаңны ачам дилээргe, черле бербе шиве, акый— деп, кожазынга баш таартып ора, Орлан чугаалаан.

— Чүге Орлан?

— Кызары ынчуг-дур.

* * *

— Мергенниң кулаан бөөшкүнеп кагза, кандыгыл, авай?

— Чүге, оглум?

— Кичээлге башкызының тайылбырын бажынга сиңирип албас: бир кулаандан киргеш, өске кулаандан үнүп турар кижи даэр чордук чоп?

* * *

Бичии ool радио дыңнап ора, ачазындан айтырган:

— Хойжуларның радиостанциязы болуп-ла турар, а ашкужүлерниң, чылгычыларның, тевежилериниң, ивижилерниң, сарлыкчыларның чүге болбазыл, ачай?

Ачазы: «Мен билбес мен, та!...» — даэш каттырып каан.

* * *

Суур чурттуг бичии ool малчын төрелиниң өөнге келгеш, кежээ удуурда мынча дээн:

— Мен-даа кидис шала кырындан чыдар—мен дээш, дерде ширтекче айткан.

* * *

— Мени авам «угааның дештир деп барган-дыр, ам-даа эки үжүглеп өөрен» дяди. Кижиниң угааны кайның дештир чүвел, эжим, билир сен бе?

— Билбес мен, бажындан ирги бе?

В. САНАА.
Чаа-Суур, Өвүр район.

ЧОГААЛДЫҢ КҮЖҮ

Галя 12, а Андрей 2 харлыг.

Ада-иези эштериниче чоруптарда:

— Галя, Андрюшаны эки көрүп тур —деп чагып каанзыар.

Үш шак болганда:

— Андрюша кандыг турду, чээ?

— Эки, эки. Мен анаа «Дайын болгаш тайбыкны» номчуп берип ордум, а ол дыңнап турду.

ЭСКЕРИИЧЕЛ ТАНЯ

Дөрт харлыг Таня-биле ийилээ шыкка селгүүстеп чордувус. Бисче бызаа халып ор.

— Үзер чазавас — дидим.

Уруг чөпшээрешпеди:

— Мыйыс чок чүве ышкажыл. Чүзү-биле үзерил ол? Кулаа-биле бе?

«ЫЛАПТЫГ» ТҮҢНЕЛДЕР

Зоя айтыра-дыр: «Болонка дээрге авазы бе? Ынчаарга ачазы — болон ышкажыл. А уруглары — болончугаштар? Солунун аа!»

Шөлээвисти хөл кыдыынга эрттирбиис. Майгынга чурттап, чемни одагга хайындырып тур бис.

Коста: «Бистер ам шуут черликшээн кижилер-дир бис».

АДААРГАЛ

Володя Коновалов: «Эжик аксынга бичии бажынчыгаш кылып алза эки-дир. Мен аналым ышкаш, чурттаар мен.

«НЕДЕЛЯ» СОЛУНДАН.

ЭНДЕГ

В. БЕЛОВ.

Федя дээрге билбес, кылбас чүвези чок,— техникага база тергиин ынак кижи. Хой кыргыыр машинаны ол почта дамчыштыр чагыдып алгаш, ооң-биле дораан-на ажылдап өөренип берген. Бир катап кырган-авазының хоюн кыргыпкан соонда-ла улус ону амыратпастаан.

— Канчап бардынар? Мээң бажыңым баш таарар — парикмахерская эвес?— деп, Федя ойталаан.

Ынчалза-даа кыргыышкынны чоруткан. Шкаф адаандан узун резина хендиржигеш үштүп эккелген. Ооң бажын токка кожупкаш, машинаны соңга дамчыштыр дашкаар үнүре берген.

Лидия ол-ла кежээ кыргыттынмаан хоюн соңга баарынга чедип эккелген. Хой чөрүүлеп шаг-ла болган, дедир чүгкүп, дошкуну кончуг үшта шурап турган. Лидия бирде мыйызындан-даа сөөртүр, бирде мунупкаш, со шапкылаптар чыгыы болган.

Федя хойже көрүнгеш, хөректенген:

— Чөрүү чүвени кыргып эвес, харын тазарты үлүп каапкан чүве-дир.

— Дона бээр болгай аан— деп, Лидия удурланган.

Хойну Федя беш-ле минута иштинде чанагаштап каапкан. Кыргыткан хой чиңге болгаш бичии-бачыызы кончуг ышкаш сагындырган.

Лидия дүктү эрги сыртык хавынга суп турда, хойнуң мыйызындан тудуп турган мен.

— Ону салывыт, чоор сен, маңнап чораай аак—деп. Лидия мынды.

Хойну салып чорудуптум. Ол орукче халып чоруй барды. Доктаай бергеш, туңуксумаар этти, «Чанагажы» анаа эпчок болду ыйнаан, кезек аамайланы берген турган.

— Че, болгай аан!— деп, Федя чугаалаан.

Ол душта бир хойнуң мыйызындан туткаш, сөөртүп алган чоруп орган Остахов кырганны көрүп кагдым.

— Лидия! Сээң хоюң мээң хойларым-биле база каттыжа берди! Ма, ап ал!

Лидия холдарын чада тудукулаан. Остахов ооң хоюн шынап-ла чедип эккелген. Лидия эндеп, өске кижинин хоюн кыргыдыпкан болган...

Федя хелбегер көк кырынга каттырып чыткан. Остахов кырган чедип алганы өске селбегер дүктерлиг хойну салбайн, кыргыттынган бодунуң хоюн эллепсинип кайган турган.

— Ма, дугун—деп. Лидия сыртык хавын кырганче хөөнүүг-хөөн чок сунган.

— Дүктү канчаар мен Хой кежи хереглединм... Кышка чедир үнүп көөр боор аа... Ча, хамаан...

Кырган ону алгаш, Лидияның кыргыттынмаан хоюн карыштыр дораан хүлээткен. Остахов сыртык хавын ап алган. Лидия хоюн ыыт-даашка чок чедип алган чана берген. Мунгараап, ол кежээ хоюн кыргыдарындан ойталаан. Федя ол кежээ кара баары катыжа ыткырган.

Чарлып болбас кады ойнаар
Чаптанчыг бо өңнүктер.
Солун чүве көрүп каан боор,
Сонуургактар тура дүшкен.

Каттыржып-ла чаңгыс угже
Кайган алган турганнаржык.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧААШКОЛА

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — аныяк хоорай чаа Шагаан-Арыг хүнден хүнче улам улгадып, чараш кылдыр өзүп орар.

А. Ф. Ягодинге удуртқан тудугжулар бригадазы бо чылын 624 уруглар өөренир школаның өөредилге корпузун ажыглаага киргеш, хүлээдип берген. Ам ында тудугжуларның, чоллачыларның, малчыннарның болгаш өске-даа профессияның ажылчыннарының уруглары чырык, чылыг, делгем класстарда өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: школаның ниити хевири.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БОДУ ЭМНЕНИРИ ХОРАЛЫГ

Эмчиний сүмези

Эмчилер аарыг улуска эмнениринiң айтышкынын сүмелеп тура, эмнерниң, фармокологтуг реакциязын илап көөр. Хар-назыны, мергежили демей, чаңгыс черде чурттап турар чамдык улустуң эмнер хүлээп алыры аңгы-аңгы боорун факт бадыткан. Яжыбүрү эмнерниң эмнээр хемчээли чамдыкта улуг кызыгаарлыг. Чижээ, 0,5 миллиграмм хемчээлдиг атропинниң бир аарыг кижи ижерге аксының иштин кургаар болур. А өскелеринге ол эмнин үредүнелп ук эмнин хемчээлин 10 катап улгаттырганда билдинер.

Эмнерни улуг хемчээлди ижерин сүмелээри албан эвес. Чүге дээрге, ол организмге таарымча чок салдарны чедирип, эмнээрининг, үре-түнелдиг чадазын кошкадыптар. Эмчилер эмнерни ижерин сүмелээрде, кижиге тааржырын онзалап көөр. Ол чүдеп көстүрүл? Бирээде, иштики органның байдалындан, ийиде, долгандыр турар түүдүрнин органнзмге салдарындан болур. Кижилерге долгандыр турар байдал доктаамал салдарны чедирер. Чижээ, температура, атмосфера базынышкыны, чырык, аңы-бүрү химиктиг бүдүмелдер болгаш өске-даа түүдер. Бо чылдагаанарның эргилдези, мага-боттуң ажылчорудулгазы болгаш башкарылга системазы өскерлир.

Чамдык аарыг кижилерниң эмге таарышпазындан магабоду шиинчкилеп, харын-даа билиместеп, өлүмге-даа чедирип болур. Сөөлгү он чылларда чурттакчыларның эмнербиле эмненириниң бир кол чылдагааны баар болгаш ижин-шөйүүдү аарыгларының ковудээнинден болуп турар. Кайы хире эмненирин, эмнерниң ижерининг хемчээлин, ол эмге тааржырын азы таарышпазын түгле эмчи тодаткаш, аарыг кижиге сүмелээр.

Эмчиниң сүмезин албайн, боду эмненген таварылгада эмнеттинмес аарыгны организмге арттырып болур. Эмнениң турганы, эмчиниң сүмезин ыяан-ла азыры чугула.

А. ЖЕБРЕЦОВА.

КАЙ экраны

САГЫНДЫРЫП ӨӨРЕДИР

База бир чаа өөредилге чылы эгелээн. Уругларның школа-биле харылзажыры, бажын биле школа аразынга аргыжары кевүдээн. Ынчангаш автооруктарга уругларның талазындан орук шимчээшкинниң чурумнарының хажыдыышкының болдурбазы чугула. Улуг эвес-ле хажыдыышкын транспорт озал-оңдаанга чедирип болур. Автооруктарга уругларның талазындан автотранспорт озалоңдаа болдурбазы-биле профилактиктиг хемчегларни школа, класс бүрүзүнге ап чорудары чугула. Школачы бүрүзүнге орук шимчээшкинниң дүрүмнерин шыңгыы сагырын сагындырып өөредир. Ол соруглга-биле РСФСР-ниң Чыдыышкын министерствозу 1979 чылда 1-3 класстарның өөредилге планнарынга орук шимчээшкинниң дүрүмнерин өөренир он шактыг программаны киргеним таварылга эвес. А үстүкү класстарның өөреникчилеринге «орук дүрүмнерин» класстан дашкаар кичээлдерге өөредип таныштырар. Ук кичээл-өөредилгелерниң дээшинде чедип алыр сорулгабиле практиктиг кичээлдерни хөйү-биле ажылдаар. Ынчангаш кичээлдерни тускайлап дерээн транспорт шөлүүтештерине, тускай кабинеттерге эртирерп ажыктыг. Ол шөлүүтештерни, кабинеттерни канчаар дериң ап болурун Куравтоинспекция ажылдакчыларындан айтырып, сүмеап, олардан өөренип алыр. Автотранспорт бүдүүлгелериниң активчилери, оларның школаларны шефке алган бүдүүлгелер ол талазы-биле дуза көргүзер апаар.

Школачыларга орук шимчээшкинниниң эге дүрүмнерин таныштырып, өөредиринге КАИ-ниң аныяк инспекторларының киржилгези улуг. Мындыг турбуже орук шимчээшкинниң аныяк инспекторларының саны республикада экээш. Школаларда комсомол, пионер организациялары КАИ ажылдакчылары-биле кады КАИ-ниң аныяк дузалакчылары — аныяк инспекторларның отрядгарын тургузарын чугулалап көрбейн турар. Чамдык школаларда ыдыыр отрядтар бар-даа болза, ажылынын түнелп көүдбес. Кызыл хоорайның № 3, 11, 14 школаларынга орук шимчээшкинниң айыыл чок чоруунун кабинеттерни тургузар айтырыг чаа-ла шиитпирлеттинип турар. Кабинеттерни тургузуп тура, аңаа ап чоруттунар хемчегларни тодарадып, оон дээштинп чедип алырынче амдыгаштан эгелеп улуг кичээнгейни утпаидырар апаар.

Республиканың автооруктарынга уруглар-биле холбашкан автотранспорт озал-оңдаанын саны кызырыбайн турар. Бо чылдың эрткен сес айларында 30 уруглар транспорт озал-оңдаанга таварышкан. Уруглар ывыс транспорт озал-оңдаанга таварышпазын дээш улуг кижилер, бистер, бир дутаарыяда оларга дуза кадар ужурлуг бис. Ынчангаш орук шимчээшкинниң озал-оңдаан болдурбазының профилактиктиг хемчегларни башкылар коллективтери, аднае, хөй-шиитп демнег ап чорудар ужурлуг.

В. КЛЯВИНА.
КАИ автоинспектору.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ
ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суда шимчээшкин. 9.00 — «Горнистер, харыылаңар!» 9.30 — «Кагдынмас инакпыл». Уран-чечен фильм. 11.00 — Кабардин-Балкар АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти. 11.30 — Документалдыг фильм. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сээң күн-эжелээн бедиим». Кинопрограмма: «Бригадир Дмитрий Крепуз», «Костя», «Чүрүкчү Шиловтуң черии», «Хөлүн эрте бээри». 15.55 — Дм. Шостакович. № 6 симфония. 16.30 — «Москва поогунга ужуражылгалар». 17.00 — Латви ССР-ниң профэвилелдериниң Төп Культура бажыңының скрипкаалыларының «Рига» ансамблиниң концерти. 17.20 — «Тоол аалдан келди». «Кымыскаяктың болгаш Халыыр-караның чаа ужуралдары». Уран-чечек телефильм. 2-ги кезек.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бүгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.10 — «Эртем дугайында». 19.40 — «Чүве маңаар зал». Телешии. Автору — Г. Никитин. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — 23.40 — «Ырлажыылы, өңнүктер!» «Эстрадалыг программа. Төнүүттээр чамдык черлерге дымырады чаар. Соңгу-барыын үлүг таттың күжү секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 15—30. Кызылга 18—20 градус чылыг болур.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Эртем тайылбырлыг фильмнер программазы: «Ынак-даа бол, чоокта Мещера». 12.30 — Тоолчаан чугаалар. 3-ки класс. 13.05 — «Кылын бил, өөрен». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.50 — Музыка чүүл көргүзүп турарыл. 14.15 — «Башкының экраны». Бойдус эртеми. 4-кү класс. Бистиң планетавис — Чер. 14.30 — Совет күрүнениң болгаш эргенниң үнделиин. 8-ки класс. ССРЭ Конституциязы — бистиң амыдыралывыстың Үндезин хоойлузу. 15.00 — Бурунгу Орустуң уран чүүлү. 2-ги дамчыдылга. 15.30 — Э. Межелайтистиң поэзиязы. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 17.30 — «Тывының экранында». 17.45 — Телефильм. 18.00 — Арга-арыг ажылдакчыларының хүнүнге. «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерни — амыдыралга». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аяк-чоруктар клуву». 20.00 — «Танчыктыг улуктар. Чаштар!» 20.15 — Улустуң аллагары. 20.30 — «Гуидра дугайында рассказтар». Документалдыг фильм. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «Алдын минә». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бүгүн республикага болгаш Кызылга шөкар бүгүттээр чамдык черлерге дымырады чаар. Соңгу-барыын үлүг таттың күжү секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 15—30. Кызылга 18—20 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ашаа тергиин эки кижи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыында 9.30, «Альба Регпа» 11.00, 13.00, 15.00, «Дыштанып турарларның амыдыралындан» 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Хуулгаазын болуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ОЙНАП АП БОЛУР СИЛЕР

Күрүненин 1966 чылдың 3 хуубут ойнаашкынынг нштикя чээлизи чурттакчы чонуң акша камналгаларын ыыгжарыын эптиг болгаш ажыктыг хевири болур.

Чээлиниң облигацияларыңга чыл бүрүде 8 катап болур тиражтарга таваржыр ойнаашкын хевирлиг орулганы төлеп бээр. 3 хуулуг чээлиниң облигацияларының үзүлчелиг тиражының ойнаашкыны 1981 чылдың сентябрь 30-де Запорожье хоорайга болур.

Чээлиге ойнаашкыннарны облигацияларың боттарының ортээн киргиштир 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль түңнүг кылдыр 20 рубль үнелиг облигацияга доктаатқан. 10 рубль үнелиг облигацияга ойнаашкынның чартыын төлөөр. Облигацияларны акчалга кассаларында хостуг салыын база дедир хүлээп ап турар.

3 хуулуг чээшкинниң облигацияларын садып алыңар!

ЧАҢГЫС БАЖЫҢДА БЕШ-ДИП

Хорхе Корралес бо хүнүерде бодунуң чуртунда, ырак Коста-Рикада ажылдап турар. Чоокта чаа-ла ол эки-өөрүү-биле Кызыл шөлге Кремльдиң кызыл сылдыстарынче көрүп турган. Ол Москвага турисчи путёвка-биле эвес, өөренир дээш келген.

1960 чылдың октябрь 1-де эгелээн бедеткел факультединиң кичээлдеринге делегейниң 54 чурттарындан 339 студент аудиторияларын ээлеп турган болза, ам 105 чурттардан келген кадыг-мүн кижи Н. Лумумба аттыг улустарның найыралы университеттиң ийиралдыг өө-бүлезинде өөренип турар. Совет Эвилелинден чоруй барган, конспектилерни болгаш лекцияларны, өөредилге номнарын болгаш лабораторлуг ажылдарыны, берге-даа бол, эртем-биле сегиржип алышкынның онзагай шактарын олар үр-ле утпастар. Оон өске бир чүве база уттундурбас: ёзулуг эш-өөрүп тыпканы. Университеттиң он муң ажыг доозукчулары делегейниң 110 чурттарында ажылдап турар.

...Аныяк судан геолог университетти 1966 чылда дооскан. Чуртунга баргаш, ол чуртта байлак дээн хромиттиң мөөң чыдар черии ажыктан. Ол ажылдышкынның материалдары Москвага камгалаан кандидат диссертациязының үндезини болган.

Бо чылын университеттиң чедя факультеттери интернационалчы өңнүктерни байырлалдыг уткуп алган. Төөгү-филология факультединде бо чылын чаа салбыр — журиалистика салбыры ажыттынган.

А. ПАНКРАТОВ.
Москва.

МАССАЛЫГ

Будуң-Терек суурда почта салбырының эргелекчизи коммунист Зоя Бегзинин удурлугазы-биле 1982 чылдың солун-сеткүүлдер чагыдылгазы эгелээн. Бо чылын солун-сеткүүл чагыдылгазы октябрь айга чедерин чон ортузунга тайылбырлап, боттарының күзээнин ёзугаар бижидип алырын оларга сүмелеп турар.

Бо хүнүерде чурттакчылар «Шынны» — 95, «Улуг-Хемни» — 55 болгаш «Тываның аныяктарын» — 37 экземплярны чагыткылаан. Мергежилиниң аайы-биле журналларны 28-ти бижиктилеэн. Салбырның хөй-нинтичи тараҗыкчылары, активчилери чагыдылганы организастыг доозарынче кичээнгейни утпадырган.

Ш. ДЕВЕК.
Улуг-Хем район.

Суд залындан

ҮҮЛГЕТКЕН ХЕРЭЭ ДЭЭШ...

— «Турунар, суд келди!» Судтун секретарының ынча дигеп үңү задда олурганнарның кичээнгейнин хаара тудупкан. Суд ажылын эгелээн... Тес-Хем районнуң улус суду херекти сайгарып көргеш, Мерген Шыырапты 6, Данов Чиктолды 4, Сергей Самбыл-ды 2 чылда хосталгалын кадыын шиитпиен.

Үстүнде үш аныяк кижи суд сандайынга чүге олурганнарыл? Херектиң болганын тайылбырлаарга мынды.

1981 чылдың апрель 12-нин хүнү, 9 шак. База бир күшажылчы хүн эгелээн. Берт-Даг суурнуң аш-чем барааннарының № 2 магазининиң садыгжылары С. Балзанай, О. Серён олар ажылдан эгелээр шагында магазинниң ажыдыпканнар. Баштайгы садып алыкчылар кээп эгелээн.

Ольга Серён садын алыкчыларбиле ажылдап, садыгдап турда, Сикпимаа Балзанай (магазининиң улуг садыгжызы) дүүн киргеп акшаны хаарылаза салбырынга дужаарыбиле белетккөр дээш садыгдар далдын артыы талазында өрөлге кирип келгеш, оон иштин бир-де черден улуг эвес чырык чырдып турарын көрүп каан. Ыяйбөөр долгандыр көрүнген. Моон мурнунда соңга турган черде дүй хан каан манзалар аразындан чырык кирип турары илдеп. Манзаларны тура катып турган даэрзин садыгжы эскерип каан, сезиг ап каан, акша шыгкан каан черинге келген, 3000 ажыг рубль ол-ла черинде болган. Хөй түңнүг акша ол черинде, оорлар чогум чүнү аппарганын дигеп бодал-биле долгандыр олбо четчелей көргүзеэн. Дүүн ажыл шагы доозулганда четчеден каапы водкалыг хааржактарының санының эвээжей бергенин илдеп болган, печенье, пряник, конфета аймаңдан база элээп аппарган болган. Удаваапда ол медээ суурда милицияның участок шагдаазынга келген...

Тес-Хем райкүүскомунун иштики херектер килдизинден оперативтиг бөлүк херектиң изи-биле дораан үнгеш, буруулуг кижилерни илереткен.

Мооң мурнунда база оор-хөрек дээш үш удаа шиитпирип чораан Мерген Шыыраптың бажыңындан водкалыг хааржак тывылган, будун хааржактан 12 шил водка арткан болган...

М. Шыыраш, Д. Чиктол, С. Самбыл автомагазин садыгжызы С. Баяндан бир шил водка чээп алгаш ишкеңнер. Оларга ол эвээш, өңнелевчиг болган. Оон-моон арага тып ижерин орадашканнар — тывылбаан. Магазин—чаңгыс арга ол. Оңу М. Шыырап өөрүге сүмелээн, Данов биле Сергей ажының сүмезин детиндирден башка, удурланмааннар. Дугурушканын ёзугаар олар баштай суурнуң аш-чем барааннарының № 1 магазининге келгеннер. Каранғы өттүр оорлар ыяй-бөөр көрөүнгенер. Хүлээлгезин эрттирип, ажылдан турган таныыл оорларны ыыаар чагдадыр-даа хире эвес. «Хей-дир» дишкеп, ийиги магазинче углапканнар. Оорлар маңаа улуг идегел-биле келгеннер. Чүге дээрге ук магазинниң таңмылы хүлээнген ажылыга харыысалга чок, араганы бо-ла ижикпен турар кижи дээрзин олар билир. Шынап-ла Серён-оол Чыргал ажылында чок, бажыныңда эзирик болган. Оорларга орук ажык. Магазинниң чанынга келгеш, инда ёрт айылынга удур тургускан дериг-хөрекселдер аразындан балды ап алгаш, соңга дуй хан каан маңаларны тура катып алганнар. Сергей Самбыл соңгалап киргеш, водкалыг хааржактарны даштын өөрүнче үндүрүп берген. Херек мынчаар болган...

ССРЭ Конституциязының 61 чүдүүзүнде мынча деп бижиктингеп. «ССРЭ хамаатызы социалистиг өнчүзүнге хол дээш, райпога 360 рубльдиң когаралын чедирип, ол дээш социалистиг хоойлу-дүрүм ёзугаар бурууданыргандыр. Оңаашкан ажылынга харыысалга чогу-биле «аңы-чем бараанарының № 2 магазининиң таныылы С. Чыргал бээ хоойлу ёзугаар бурууданаш. Бир чыл дургузунда оон ажылдаан акшазының 10 хуузун тыртарын суд доктаатқан.

Хей-ниитиниң эт-хөрөнгизин оорлаан херекти сайгарган база бир суд бурууулуг кижилерге хамаарыштыр «бодунуң шиитклин үндүрген. Социалистиг өнчүү-хөрөнгиниң төтчеглекчилерниге бурууулаашаан, оор, төтчеглекчи чоруктарның болу бээрин башлуур чайладыр хемчегларни алырын, үнелиг эт-хөрөнгиниң кадагалал, камгаладын күштелдирерин суд бо удаа база катап сагындырган. Социалистиг хоойлу-дүрүм хажыткан таварылга бүрүүн ханы аңаллэтеп көрүп, мындыг таварылгаларны база катап болдурбазы чугула.

Д. МИЖИТ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Редакциянның адреси: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет туругузут киллистерининг 2-37-13, пропаганда киллизининг 2-31-75, культура киллизининг 2-23-54, кежээ ажыл-агый киллизининг 2-21-47, үлетпир киллизининг 2-31-75, чагаа киллизининг 2-41-27 информация киллизининг 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1828.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—00898

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 218 (11716) | 1981 чылдың сентябрь 19, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеН. | Өртээ 2 көп.

Л. И. Брежневтиң М. Футту болгаш Л. Хилини хүлээп алганы

СЭКП ТК-ниң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Великобританияның Лейбористиг партиязының удуртукчузу М. Фут биле болгаш партияның удуртукчузунуң оралакчызы Л. Хили-биле сентябрь 17-де Кремльге ужурашкан.

Делегейде амгы байдалдың болгаш англи-совет харылзааларның чугула айтырыгларын дугайты санал-оналдар солчуушкуну болган.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң өзүп турарынга хамаарыштыр беседаның киржикчилери сагышсыралын илергейлээн. Ынчалзажок байдалдың чидигленишкинин ажып эртип болур кылдыр олар санап турар. Оларның бүзүрели-биле алырга, ол соруулга чазактарның-даа, хөйниити бөлүктериниң-даа ажыл-чорудулгазының бирги одуруунга турар ужурлуг.

Ядролуг боо-чепсектерни әңдере бүдүрериң шеглээр чоруктуу чедип алыры кол ужурдузалыг. Ооң-биле холбаштыр Л. И. Брежнев биле М. Фут Европага ортумак ыракшылдың ядролуг чепсээн кызыгаарлаар дугайында ам болур совет-америк чугаалажышкынынар боттуг бүдүш-мөзүлүг болган турарын база деп эргеним болгаш бир дөмей айыыл чок турарының принцивинге таарыштыр чоруттунган турарын деткип чугаалаан. Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының чорудулгазын дагын эгелээри мырынай эргежок чугула.

Мадрид ужуражышкының ажыктыг кылдыр доозары, Европага бүзүрежилгени, айыыл чок чоруктуу быжыглаарының болгаш чепсегленишкинни дүжүрериниң хемчегларының талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында дугуржуушкуунну чедип алыры тайбыңны камгалаарының хөрээнге идиг бөөр ийик деп нииити бодал-онал илергейлеттинген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кедүрген саналдарының дугайын Л. И. Брежнев сагындырган болгаш СЭКП, Совет чазак удур туржуушкуунуң политиказынга удур, чавырлышкып дээш, делегейге делгем болгаш чаагай үре-түңнелдериг чугаалажышкынынар дээш, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыны дээш туржуп турарын медеглээн. Европага ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг боо-чепсектериниң айтырыын чаагай сеткилдиң бар байдалынга шиитирлеп болур деп бодалды ол илергейлээн. Совет Эвилели ооң барыын талакы районнарында ракеталарының бүгү санын хевээр арттырарын бодавайн турар, харын-даа оларны кызырып болур. Американнар сарыылдыг туруштуу ээлээр болгаш НАТО-нуң билдингир шиитпирин күүседир дугайында айтырыгны хүн чурумундан уштуп каапкан болза, ону ынчаар кылын болур.

Ортумак ыракшылдың ракеталарының дугайында чугаалажышкынынар чедишкинниг дооступрунга чүткүлдү М. Фут илергейлээн болгаш боттарының планнарын өскертиринге талаларын белениринге үндезилендир ол айтырыга деңшилгениң болурунга идеген турар. Нейтроннуг бомбаны бүдүрериңе Лейбористиг партияның шыңгыы удурланыышкынын ол чугаалаан болгаш Хельсинкиниң Түңнел актызының өзүүнге делегейниң кады ажылдажылгазы дээш партияның туржуп турарын база демдеглээн.

Тайбыңны камгалаар болгаш агрессчи политикага удур туржур херекке ажылчын шимчээшкинниниң, демократтыг бүгү күштериң чугула ролүн болгаш харыысалгазын беседаның киржикчилери өнзалап демдеглээн.

Англи-совет харылзааларны экижидерин Л. И. Брежнев биле М. Фут деткип чугаалаан. Ол чорук ийи чурттуң улустарының чаагай чоруунуң эрге-ажыктарынга, Европаның тайбыңының болгаш бүгү-ниити тайбыңның чаагай чоруунга таарышкан болур ийик. Ийи чурттуң аразында харылзааларга-даа, демократтыг күштериң делегейге калбак кады ажылдажылгазынга-даа СЭКП-ниң болгаш Великобританияның Лейбористиг партиязының төлээлекчилериниң аразынга харылзажылгаларының болгаш саналгоналдар солчуушкунунуң боттуг ужуурдузалыг болурун демдеглээн.

Беседа найыралчы байдалга эрткен болгаш боттуг бүдүштүг болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. П. Блатов, СЭКП ТК-ның Делегей килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы А. С. Черняев, Лейбористиг партияның удуртукчузуның дузалакчызы Т. Маккафри олар беседага киришкеннер.

(СЭТА).

РАПСТЫҢ БЕДИК ДҮЖҮДУ

«Тивилелге» совхозтуң мал чеми белеткээр бригадазының механизаторлары бо хүннерде ажылының темпизин бичиндаа коштатпаан. Ам Оңгача башында 500 гектар черде тараан рапстың ажаалдазын шалыпкын чорудун турарлар. Ол чаа культураны тарып дооскан соонда 56 хонгаш-ла дүжүдүн ажаап эгелээн. Июль, август айларның чаастарынга удур чаштырган рапс кыска хуусаала дүрген өскен болгаш ам гектар бүрүзүнден 35—40 центнер чедир эки дүжүттү берип турар.

— Ук культураны бир-ле дугаар тараан болгаш ооң бо черге кайы хире тааржып өзэрин, кайы хире дүжүт бээрин эки-ле билбейн турган бис. Харын-даа ооң дүжүткүр болурунга чамдык кижидер шала бүзүревейн турган. Ынчалзажок ол бүгү сестиишкиниериниң үндезини чок болганын ам бо ажаап ап турар дүжүвүс боду-ла бадыткап турар-дыр — деп, бригадир В. Ооржак тугаалады. — Рапсты оон эрте тараан болзувусса, чазгай дүжүттү ийи катап ажаап ап, совхозка мал чеминиң курлавырын дыка көвүдедип алыр турган-дыр бис. Ынчангаш келир чылын ону тарыыр шолдуң хемчээлин улам улгаттырып, дүжүттү ийи удаа алыр кылдыр тарыырын бодап турар.

Бригадириниң бо сөстеринге немей рапстың чемгир шынарыының дугайын база каксы сагындыра каапталаш ооң үрезиниеринде 42—50 хуу үе, 21 хуу белок бар, бодунда бар протеининиң хемчээли-биле алыр болза, ол үс бээр культуралардан бешки черни эзлеп турар. Рапстан кылган иогаан мал чеми витаминнер-биле байлак, ол дыка чүлүктүг, эки хайлыычал. Ону рационга киирерге, саар инектерниң продуктузуу бедиир болгаш сүттүң үскүрү көвүдээр.

Тывазының ышкаш, агаар-бойдузуу ширини черлерге рапсты тарып өстүрери эң таарымчалыг. Ооң чаа өзүмнери 3—5 градус доңатты, а улгадын язе берген үнүштер күскү 8 градус чедир соокту шыдажып эртер аргалыг. Рапс 50—60 хонукта иогаан массаның бедик дүжүдүн бээр, ону кескен соонда база катап дүрген өзүп эгелээр.

Совхозтуң рапс тараан шөлдеринде ам силос ажаар КС-1,8 «Вихрь» деп дөрт комбайн, кезип-хээндектеп-чүдүрер КУФ-1,8 деп ийи машина ажылдап турар. Оларның башкарыкчылары дуржулгалыг механизаторлар Ховалыг Көгел, Монгуш Чүглур-оол, Саая Хуна, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Салчак дээш өскелер-даа эрес-кызымаккай ажылдап, хүнде кылыр нормазын 110—115 хуу чедир күүседип турарлар. Олар үш хүн дургузунда 40 ажыг гектар черниң дүжүдүн ажаагаан.

Совхозтуң специалистериниң баш удур санап көргенинден алырга, рапстан 2 муң тонна чедир силосту белеткеп ап болур арга бар. Ооң мурнунда өске культураларның иогаан массазындан база-ла 2 муң тонна силосту ажыл-агыйның төп оңгарында салган.

Черле ынчаш, совхозтуң тускайлап механизастаан бо бригадазы ол хире каан чайын безин дыка хөй мал чемнерин белеткээни өөрүнчүг. Сөөлгү медээ-биле, сиген планы 72 хуу күүсеттингең, сенажты 750 тоннаның орнунга 1120 тоннаны, витаминниг сиген далганың пландан 60 тонна хөйүг белеткээн. (Ону ам-даа 40 тоннаны белеткээр соруулга салыынган).

Ооң-биле чергелештир чаа дүжүттүң савацың удур пресстээр ажыл база түдүк.

Х.-К. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: мал чеми белеткээр бригаданың мурнакчы механизатору Х. Саая; рапс ажаалдазында.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотодары.

САМАГАЛДАЙ

Чаңгыс аай политхүнүң эртиринге район баш удур белеткенип, ажыл-агыйларга, күш-ажылчы коллективтерге барып лекция, хурал эртиргер лекторларның, харыысалгалыг эштериң тускай план-графигин тургускан турган. Ол өзүгаар районнуң дөрт совхозтарынга, район төвүнүң 21 күш-ажылчы коллективтеринге, албан организацияларынга болган Шүүрмакка 54 лектор барып камналга, хумагалал, ажыктың бүгүдезиниң күш-ажылга коммунистиг өзүү-биле, хамаарылгазының болган ооң-даа өске айтырыгларны чыыртакан аңгы-аңгы темаларга лекцияларны эртиргилээн.

Политхүнүң эртиринге чедир бир неделя бурунгаар ажыл-агыйларга, күш-ажылчы коллективтерге барып, хыналдаларны, рейдилерни чоруткан.

Күш-ажылчы коллективтерге эрткилээн хуралдарга санал берип, чүве чугаалаанар база-хөй болган.

Районнуң эмнелге ажылдакчыларының ортузунга болган хуралга район эмнелгезиниң улуг эмчизи В. С. Комбу кышка белеткел дугайын чугаалап тура, мурнуку чылдарның дүржулгазындан кышка шыгыы белеткел чоруу-биле хөмүр-даштыг хөйүг чарыгдап, шыгжамарының багайындан картофель, ногаа өймааның үрелии тургашын база чыры кампалгазының дугайында саналдаан. Ол ышкаш өске-даа эштериң саналдарын хүнүң айтырыы-биле холбаштырып тургаш тускай хемчегни ажылдап кылган. Бо коллективке камналга, чидириглер-биле демисел дугайында лекцияны СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийнги секретары С. С. Куулар кылган.

ЧАДААНА

Сентябрь 14-тең эгелеп политхүнге белеткел ажылдарын районга эрттирген. Чөөн-Хемчик районда улусчу контроль комитединиң ажылдакчылары киришкен бөлүктерин ажыл-агыйларже, күш-ажылчы коллективтерже тарадып, хыналда-контрольду баш удур чоруткан.

Чаңгыс аай политхүнүң эртиринге район баш удур белеткенип, ажыл-агыйларга, күш-ажылчы коллективтерге барып лекция, хурал эртиргер лекторларның, харыысалгалыг эштериң тускай план-графигин тургускан турган. Ол өзүгаар районнуң дөрт совхозтарынга, район төвүнүң 21 күш-ажылчы коллективтеринге, албан организацияларынга болган Шүүрмакка 54 лектор барып камналга, хумагалал, ажыктың бүгүдезиниң күш-ажылга коммунистиг өзүү-биле, хамаарылгазының болган ооң-даа өске айтырыгларны чыыртакан аңгы-аңгы темаларга лекцияларны эртиргилээн.

Политхүнүң эртиринге чедир бир неделя бурунгаар ажыл-агыйларга, күш-ажылчы коллективтерге барып, хыналдаларны, рейдилерни чоруткан.

Күш-ажылчы коллективтерге эрткилээн хуралдарга санал берип, чүве чугаалаанар база-хөй болган.

Районнуң эмнелге ажылдакчыларының ортузунга болган хуралга район эмнелгезиниң улуг эмчизи В. С. Комбу кышка белеткел дугайын чугаалап тура, мурнуку чылдарның дүржулгазындан кышка шыгыы белеткел чоруу-биле хөмүр-даштыг хөйүг чарыгдап, шыгжамарының багайындан картофель, ногаа өймааның үрелии тургашын база чыры кампалгазының дугайында саналдаан. Ол ышкаш өске-даа эштериң саналдарын хүнүң айтырыы-биле холбаштырып тургаш тускай хемчегни ажылдап кылган. Бо коллективке камналга, чидириглер-биле демисел дугайында лекцияны СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийнги секретары С. С. Куулар кылган.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Ажыл шагындан оранчок эрте СЭКП райкомунуң административтиг бажыңының чанынга машина-техника хаймыныг апарган. Тус-тус участоктарынче лекторларның, СЭКП райкомунуң харыысалгалыг ажылдакчыларының аъттанып турганы ол.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларынче, албан организацияларынче болган күш-ажылчы коллективтеринче 86 лектор аъттанып, хуралдарны, лекция, беседаны эрттирген.

Район төвүнүң харылзаа белдиринге болган лекция соонда, элээн кап ажылчынар боттарының санал-оналын берген. Чижээ, улуг монтёр Б. Күжүтет чүгле радиоаппаратураларга, чырыкка камналгалыг болур эвес, а электри удазыныырындан эгелээш калдарга чедир эт-хоорегниң канчаар чарыгдап турарын чугаалап, ыңдыг материалдарга хамаарыштыр камналганы канчап чедип алырының дугайында сапалынга бодалын илереткен. Ол ышкаш телефонист Л. Пащенко база үнелиг санал-оналын берген.

Хурал-лекция соонда бо коллектив тускай хемчегниң ажылдап кылып, ону хүлээп алган.

ТОС АЙЛАРНЫЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Улуг-Хемде Жданов аттыг совхоз бо чылдың тос айларында 250 тонна эътти, 120 тонна сүттү садар болгаш 135 тонна сүттү бүдүрер.

Сентябрь бириниң медээзин өзүгаар алырга, совхоз күрүнеге эът садарының тос айлар планын күүседипкен. Тос айлар планындан 35 тонна сүт хөй бүдүрттүнген, ону садары 96 хуу күүсеттингең. А дүк садарының чыл планы 107,1 хуу күүсеттингең.

Эът планын күүседиринге малчынарның киирген үлүг улуг. Ылаңгыя инекчилер Сундуй Май-оол, Содунам Доржу-оол болгаш хойжулар Көк-оол Артилдер, Биче-оол Дамбыл-оол олардың дужаагаан малдарының күжү шыырак болган. Эң хөй сүттү Комбу Мартымаа, Чамыяң Сендажы, Монгуш Күске сагган. А Көк-оол Саарбай, Моңгул-оол Докпак, Римма Дөндек олар хой бүрүзүнден не 3,3-2,7 килограмм дүктү кырғып, күрүнеге дүк садарының планын күүседиринге идепкейлиг киришкеннер.

Д. ШУЛУУ.

А. А. ГРОМЫКО НЬЮ-ЙОРКТА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри, КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга ССРЭ-ниң делегациязын баштап чоруур А. А. Громыко КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының ажылынга киржири-биле Нью-Йоркта чеде бергең.

А. А. Громыко аэродромга дараазында медеглелди кылган:

Тайбыңны деткиринин дээштиг чепсээ болур кол соруулгалыг делегейниң чугула шуулганы кылдыр санап турарывыс Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының ажылынга киржири-биле совет делегация чедип келген.

Тайбыңны камгалаар соруулгаларга күжениишкиннерни калбартыры — улуг, биче күрүнелериниң, тус-тус кижи бүрүзүнүң болгаш шүптүзүнүң бирги чергениң ужур-дузалыг сагыш салыышкыны, политиктиг ажылдакчы бүрүзүнүң хулээлгеан дээрзинге бүзүрээн бис.

Делегейниң парын байдалы туроа-даа, амгы дүшкүүрлүг чоруктуу бо негелде турда ажыл эртиир, тайбыңны камгалап ап болур дээрзинге быжыы-биле бүзүрээр бис. Улустарның тура-соруу, оларның чаагай күзел-түңнүдери ындыг болуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кедүргени тайбың инициативаларның комплекизин Совет Эвилели амыдыралга боттандырбышаан, чогум-на шак ындыг угланыышкынга могаг-шылег чокка ажылдап турар, ынчаарга ядролуг-даа, апаа-даа чепсекти кызырар талазы-биле хемчеглерни, бар чөрүдээлерни таарыштыр шиитпирлээр, чаа чөрүдээлерни болдурбас, чавырлышкыныы хаңылады, бүгү чурттарның аразынга тайбың кады ажылдажылганы калбартыр талазы-биле саналдарны тайбың совет инициативаларның комплекизинде киирген.

Харылсалгалыг политиктиг болгаш хөй-ниитиниң бүгү күштери-биле, делегей херектериниң амгы байдалы дээш сагыш човаашкынны үлежип, тайбыңы болгаш айыыл чок чоруктуу быжыглаарынче чүткүп турар бүгү кижилер-биле чугаалажышкынынарны кылырынга, кады ажылдажырынга буянныг ол чаагай соруулга дээш белеп бис. Ол шугумну Кол Ассамблеяның амгы сессиязынга база быжыы-биле камгалаар бис.

Хөй күрүнелерниң Кол Ассамблеяга чедип келген даштыкы херектер министрлери-биле, оларның аразында АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг-биле ужуражышкыннарны болгаш беседаларны АКШ-ка чорун турар үевисте кылыр бодап турар бис.

А. А. Громыко Нью-Йорктуң чурттакчыларынга болгаш бүгү америк улуска эң-не чаагай күзээшкиннерни медеглелиинин түңнелинде дамчыткан.

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Чурттуң ажыл-агыйлары мал кыштаглаашкынынга амдыгааштан эгелеп хынамчалыг белеткениң, фермаларны болгаш мал чемнерин хайындырып белеткээр черлерни септеп, мал чемнериниң курлавырларын тургузарыынче улуг кичээнгейни угландырып турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, колхозтар болгаш совхозтар 61,9 миллион тонна сигенни белеткээн. Ол дээрге планныг даалганың 92 хуузу болуп турар. Украинаның, Казахстанның, Молдавияның, болгаш Азербайджанның ажыл-агыйлары сиген белеткээр планнарын ажыр күүсеткен.

Амгы үеде чаашкыныыг агаар-бойдустуң байдалдарында мал чемнерин белеткээриниң тактиказын өскертип турар. Сенажты, витаминниг сиген далганым белеткээринче хөй колхозтар болгаш совхозтар чогуур кижилерни дамчыдып бергеш, берге эвес ажылды кылырын шенеп көөрүн аңаа тайылбырлаан тур.

Бо будуруглеринге чолаачылары, септекчилери социалистиг чарышта хлара туттунган. Бригадирлер, автоколоннапар, цехтер, азы түс-түзүүда чолаачылар социалистиг хүзээлгелерлиг. Чарыштың түңнелии үндүргеш, бүгү коллективке дыңнадын, көргүзүт самбырызында-даа биижир.

Автобазада партия, профэвилел, комсомол организацияларны будуруглер айтырыларынга киржип, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш чолаачылар, септекчилер ортузунга тәйылбыр, беседаны чорудуп келген.

Будуруглеринге ажылының үре-түңнелдии мында кижилериниң кызымак, деминг ажылындан хамаарып. Ында боттарының эки ажылы-биле коллективиниң, будуруглеринге челиишкиннерни көөрүдеп, телептиг улут-хуузун киирип турарларының аразында чолаачылар Л. М. Хорошавин, С. В. Пурзяло, С. К. Ооржак, В. И. Салобаев, В. Л. Раковский, Б. И. Булатов, шлифовшик В. В. Аршанов болгаш оон-даа өскелер бар.

Н. ООРЖАК.

ВЛКСМ ТЫВА ОБКОМУНУҢ IV ПЛЕНУМУ

Дүүн Кызылга Политиктиг чырылышкын бажыңында ВЛКСМ Тыва обкомунуң IV пленуму болуп эрткен.

Ажылдап турар акыяктарның политиктиг, экономиктиг болгаш нииги билиин бедидиринге өөредилгезин СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлериниге дүүштүр улам ынай сайзырангайжыдар талазы-биле республиканың комсомол организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны пленумга чугаалашкан.

Ол айтырыг талазы-биле илеткелди ВЛКСМ обкомунуң ийнги секретары А. А. Садовой кылган.

ВЛКСМ обкомунуң пленуму чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган. СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлериниге дүүштүр аныяктарның маркисчи-ленинчи өөредилгезин жижиреринии, өөредилгениң үре-түңнелдиин болгаш шынарын бедидиринии, ону амыдыралбиле холбаарын күштелдиреринии, комсомол ажылдакчыларының идейлиг канныышкынының сорулгаларын шынза айыткан.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан.

Г. С.-М. Иргитти ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары болгаш бюро кежигүнү хүзээлгелериниден пленум хостаан.

ВЛКСМ обкомунуң бирги секретарынга моон мурнунда ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң бирги секретары турган О. Х. Хопуяны пленум сонгаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин пленумга чүве чугаалаан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак, ВЛКСМ ТК-ның харыысалгалыг организакторы С. И. Афанасьев киришкен.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ДЕМНИГ ИШТИҢ АЧЫЗЫНДА

«Тыва көдээ тудуг» тростиң автобаазазы 8 айларның планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырган. Ол үениң дургузунда коллектив 17931,9 муң тонна-километрни ажылдап кылган азы ол талазы-биле план 108,9 хуу база күш-ажылдың будурукчулуу 103,4 хуу күүсеттингең.

Автобаазаның мурнакчы кижилери, оларның херээ-биле таныжар сорулга-биле маңаа чеде бердивис. Конторанын ийиги каъдында кол инженерниң кабинединде хөй-ле кижи чыылган. Кол инженер П. К. Кирков бистиң-биле чугаалажып чоруй:

— Өйүиде келген-дир силер. Профэвилел комитединиң, партбюронуң болгаш администрацияның чап-чаа доозулган хуралында эрткен 8 айларның социалистиг чарышының түңнелин үндүрүп турдувус — дээш, кожавыста өрээлден ажылчын хептиг кижини кыйгырып эккелгеш, — профэвилел комитединиң кежигүнү, мурнакчы бызанчыыс Геннадий Степанович Фурцин-дир — деп, бистерни таныштырды.

Г. С. Фурцин социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп хөй удаа үнгүлээн, ооң ажылынга кызымак, төлептиин эш-өөрү мактап чугаалаар болду.

Даштын чылыг, ажы-даа ажжок. Автобаазаның девискээринде машиналар-ла хөй.

— Бо машиналарның чамдыызы техниктиг ажаалда, үүрмек септелгеде турар. Ону доозаш-да дораан рейсче үнер машиналар-дыр бо. Мында эки ажылдыг бригадир Илья Николаевич Вейдерлых рейсче үнериңе белеткенил турар чүве, ооң-биле чугаалажып көрүнер — дээш, Пётр Куприянович бисти бетүк кижилерге чедирип келди.

Илья Николаевич машинаның хөрээн ажыдып алган бир-ле чүвени ылавылап хынаан турар болду.

— Бригадавыс эки ажылдап турар. 8 айларның түңнели-биле планывыс 159 хуу күүсеттингең. Чарышка бирги черни эзлээш, шилчинир вымпелди болгаш акша шаңналын алдывыс. Бистиң чолаачыларның четпес-барбас черидаа чок, ырак Саян арты-даа ажып-ла турар, районнаржедаа үргүлүү чедип турар — деп, хоочун бригадир И. Н. Вендерлых тайылбырлады.

Септелге мастерскаязында дааш-шимээн ырактан-на дыңналып келир. Гаражтарда, септелге мастерскаязында ажыл-чорудулганы башкарып турар аныяк специалист Байлак-оол Монгуштуң дугайын дем-не конторага биске улус чугаалаан чүве. Ам аңаа ужуражып келдивис.

Күүдүүр машиналар чаныыла мырынай-ла аныяк, магадоду шилгедек оол ажылдаан тур. Ооң дугайын мастер Монгуш мынчаар чугаалады:

— Будуруглериниң хүндүлел самбырызында хөрек чуруу кирген комсомолчу, мурнакчы слесарь Александр Байыс эрткен айда социалистиг чарышка «Эң дээрге слесарь» болган. Шеритден халажып келгеш-ле, мында ажылдай берген, сеткиди биче, ажжок ажылгыр оол.

Дүңзаалаашкыныың чидиг көк оттары чаштап турган черге келдивис. Мында мурнакчы сварщик Ю. Д. Филиппов ажылдап тур.

— Машиназының ол-бо кезектери үрелген чолаачылар чедип келирге-ле, оларны саадатпайн чорударын бодап, үрелик кезекти дүңзаалап турар — ажылывыс мындыг. Сварщиктен ам 20 чыл ажыг ажылладым, а бо автобазада бир чыл ааштым. Чолаачылар мээң септээнимге хомудаавас, машиналар үрелбес болза-ла, даалга күүсеттинип турар-дыр — деп бодаар мен — дээш, дуржулгалыг сварщик Ю. Д. Филиппов бодунуң дузалакчызы, үчилише сургуулуг аныяк оолга холда хереклеп, ажылдың ыдыктыг ужурун, ажылдың ыдыктыг ужурун, ажылдың ыдыктыг ужурун

ЧСНГА ТӨЛЕПТИГ БАРААН БОЛУР ДЭЭШ

(СЭКП Кызыл хооркомунуң пленумундан)

СЭКП Кызыл хооркомунуң пленуму болуп эрткен. Анаа СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлериниг дүүштүр хоорайның чурттакчыларының социал-культура болгаш амыдырал хандырылгазын улам ынай экижидер хемчегериниң дугайын чугаалашкан. Ол талазы-биле ялеткелди партия хооркомунуң ийиги секретары Б. П. СВИНЦОВ кылган.

Республиканың чонунга бараанар бүдүрүп турар чиик, аъш-чем, чурт болгаш эът, сүт үлетпүрүвүн бүдүрүлгелери сөөлгү чылдарда элээн хогжээн. Дааранылга фабриказы, кидис идик кылыр немелде цех болгаш «ске-даа черлер ажыглалга кирген. Хереглел бараанарын бүдүрери чылдан чылче ковүдеп, онгу беш чылда муршундаазында турганыңга бодаарга 34 миллион рубльдиң бараанарын хөйнү бүдүргеп. Кылгларының чүгле хемчээли, хевирлери ковүдеп турар эвес, харын оларның шывары экижээн: ооң чижээнге үжен сес хевирниң продукциязынга Шынар демдээн тывысканын айтып болур. Хоорайның дааранылга фабриказының продукциязын чон күзелдин-биле садып ап турар, коллектив бирги сорттуң кылгларын 96 хуу чедирген. Ук фабриканың база сүт, эът комбинаттарының болгаш «ске-даа чамдык бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, партия организациялары эки шынарлыг бараанар бүдүрерин хандырар дээш элээн ажылдарны чорудуп, бо талазы-биле арга-дужулганы моожээн.

Чонунуң чаагай чоруунуң бедип турарының бир чүгүле көргүзүү болур үүрмектеп садар бараан саарылгазы база өскен. Хоорайда амгы үениң чаа магазиннерге, столоваллар, кафелер эрткен беш чылда ажыглалга кирген. Хоорайжылларга аъш-чем садарынга хөлөзи ап садар садыглар, рынок элээн үлүүн киирип турар.

Амыдыралга ачы-дуза чедирери эрткен беш чылда мурнундаазындан 1,5 катап ковүдеп болгаш ачы-дузаның чаа 85 хевирлерин хоорайга шинтээдип алган. Амыдырал хандырылгазының материал-техниктиг баазазын экижидер дээш чамдык хемчегерниң алган: амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң комплекстиг баазазын ажыглалга киирген, ийик даараар, сепаратор, а планны хөй чарыгдалдар үнмес, улуг ортекчиг, чоннуң шоолуг-ла хереглевейн турар бараанарының күүсели-биле -күүседип алган. А кидис кылыр цехтиң күүзүзүн шинтээдип албаан, харын-даа ол сандарап турар. Хлеб заводу далган бар турда-ла хоорайның чурттакчыларын хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглар-биле хандырарын бо-ла үзүктелдирбээр. Хлебтиң янзы-бүрү хевирлерин, кондитер кылыгларын садыг-биле чарган керээлер ёзугаар бүдүрбейн турар.

Хоорайжылар пиво заводунуң ажылынга таварышмайн турар. Садыг четкизинге эзиртпес суксунну, шилдиг квасты ол чедир бербейн келген. Пиво кылырын шуут сокпаткан. Эът комбинады чартык фабрикаттарны: манчы эъдин, котлеталарны, сүт комбинады савалаан сметананы, сыроктарны кылбайн турар. Балык заводу продукция бүдүрерин чылдан чылче кызырып келген. Уруглarга мебель, кухня столдары, табуреткалар, пом шкафтары, бажыңга хереглээр бөдүүн-не херекселдерни даандырган бүдүрүлгелер садыг четкиленинге бербейн турар. Хереглел бараанарының шынарынче кичээнгей кошкак. Бо чылын чоруткан хыпалдалар түнелиндеп илерээни болза хынаан кидис идиктериниң 24 хуузу, эзиртпес суксунуң — 28, мебельлин—57, хлебтиң—18 хуузу брак болган.

Бүдүрүлгелериниң мынаыг четпес ажылының чылдагаанын удуртукчуларның, специалистериниң ажылынга харыысалгазының кошкаанда, инжилер-биле ажылды четпес чорудуп турарында деп пленум санаан. Коллективтерге политмассалыг болгаш кижилдиге ажылының деннелин бедидер, бүдүрүлге бүрүзүнге чонуң хереглел бараанарын четчир ассортиментилиг болгаш эки шынарлыг будүрер дээш дээштиг социалистиг чарыштыг организастаар, кадрларны белеткээр болгаш оларны бижыглаар, оларга ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны түргүзар, күш-ажылдың сагыдга-чүрүмүн бижыглаар, камналгалыг, хумагалыг болур дээш тодаргай ажылдарны чорудары партия организацияларындан аастап турарының дугайында хомудалдар хөй. Чолаачылар ажылче үнмээнинден азы автобустар үреликге болганындан чамдык хүннерде маршруттарже үнер автобустарның саны дыка аазап болур, хандырылганың культуразы чавыс. Мынаыг четпестерни эдер дээш, ук бүдүрүлгелериниң партия организациязының чорудуп турар ажылының дугайын партия хооркомунуң кежигүнү, чолаачы Ю. М. Деревягин санаынга чугаалаан. Республика эмнелгезиниң кол эмчизи Ю. З. Ковенекий, харылаанның начальниги Г. И. Насюрюн хоорайны ажылчы чоннарының ол талазы-биле хандырылгазын экижидерп-биле чорудуп турар ажылдарының дугайын дыңнаткан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин делегеренгей чүве чугаалаан, пленумга тургустунган айтырыг наймысылдың чурттакчыларынга конучуг чугула деп демдеглээн. Бо талазыбыле хүн бүрүнүң ажылдарыбыле чергелештир перспективтиг айтырыгларны кады көөрү чугула. Чонунуң хандырылгазын экижидерипге министерство ведомство, бүдүрүлге бүрүзүнүң бодунуң курлавырларын эп-не долузубиле ажыглаар керек. Хоорайның чонун аъш-чем продуктулары-биле хандырарының айтырыгларынга бо талазы-биле бар курлавырларга ол доктаавган. Амыдырал, коммунал, садыг, эмнелге, культура, харылаа талазыбыле чонунуң негелде-хереглелдерин улам долузу-биле хандырар телээде партия организацияларының канчаар ажылдап, чүнү кылаа эки дээрзин, ылангыя чуртталга тудуун экижидер дээш ап чорудуп турар хемчегер дугайын ол чугаалаан.

Пленум чугаалаашкан айтырыг талазы-биле доктаалды, хулээп алган, хоорай чурттакчыларының социал-культура болгаш амыдырал хандырылгазын улам экижидер талазы-биле хемчегерни бадылаан.

А. ДЕМБИРЕЛЬ.

ДЕМНИГ ИШТЕ

Бии-Хем районуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинге келир болзунараа, ооң цехтеринде ажыл хайнышкынныг. Ооң уран-шевер холдуг ишчилери чурттакчы чоннуң чагыгаарын күүсеткен — даарангай, нарын дериг-херекселдерни сеткеп, чурук тырттырган, бат дүгү таарып, янзы-бүрү прическаларны кылган — чай чов-ла тургулаар.

Ол үеде керекти бүдүрүп турар кижилерниң арапында хүлээнген ажылынга бердинген, ооң ёзулуг мастер мурнакчылар хөй. Ындыгларга даарапылга цегинниң платье даараар бригадазы хамааржыр. Комсомолчу-аныяктарның бо бригадазын Анна Васильевна Чеброва удуртуп турар. Ук бригаданың бүдүрүлгечи көргүзүлгелеп бедик. Ай, квартал санында алган планныг онаалдазын күүсеткенейн баар таварылга бригадага турбаан. Эрткен сес айларның планныг онаалдазын даараныкчылар 107 хуу күүсеткен.

Бригадада шупту аныяктар. А. В. Чеброва кыстарынга чоргаараныр. «Магалыг мастер кыстар-ла болгай. Демниг ажылдап киришкенивисте ажылдың бүдүнгүт-даа амыр-ла» деп, ол бо-ла чугаалаар. Бригадириниң макталы чөптүт. Аныяк кыстар бригадириниң сүме, дузазы-биле ам илдик чок даараныл, дааранырының нарын арга-хевирлерин шинтээдип алганнар. Бригаданың кыстары (адаанда чуруктаа: солагай таладан) Н. Зуева, Л. Остапина, Т. Семенова олар бо бригадага өөреникчилеп кирген. И. Ковалеваны (ийи дугаарында) даараарынга боттары өөредип турарлар. А дагдыныкчызының дузазы оларга хүн бүрү херек. Ындыгаш Анна Васильевна өөренген чаңы-биле оларга олбо сүме каткан, ону-мону мынчаар кылырын айтып берген турар. (Үстүнде чуруктаа: солагай талада моторист-даараныкчы Ф. Короткованың, А. В. Чебровадан сүме айтырын турары).

Бригаданың ажылы, ооң бүдүрген продукциязының шынары бижыкчы-мастерден база кончуг хамааржыр. Район Советиниң депутады бижыкчы-мастер Л. И. Евдокимова хепти бижып турда шевер-ле. Ооң бышкан хеви бригадага келир, а олар даараар. Чагыг ёзугаар кирген платьелер шевер кыстарның холуң дамчып, хүн бүрү ынчаар будуп турар.

Бо чүгле чангыс бригаданың ажылы-дыр. Бүдүрүлгенің ёске цехтеринде, бригаларында база демниг ишхайнышкыныг.

В. КУУЛАР.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧҮГЕ ХОВАРТААНЫЛ

Магазиннерден чоннуң садыг алыр бараанарында хереглеледиг кандыг чүүлдерин чок дээр боор. Оларның эң кол нуруузун бистиң хереглекчилер кооперациязы болгаш күүне садыы-даа эккеп садыы турар. Ынчалза-даа магазиннерге тураа чогуур хире, бүдүрүп кылыры, сураглан тып алыры берге эвес, ылангыя көдээде чурттап турар кижилерге онза херектиг чамдык бараанарыны ховартап турар ужуру чүдел деп айтырыг тургустунуп келир-дир.

Барыын-Хемчик районнуң төвүнде болгаш сууларында магазиннерде, ылангыя ажыл-агыйга хереглеттинер барааннар садар магазиннерде аътты дериг-херекселдери, дожу, таптаан, шалыын, айыыр, дырбаан чок болгаш чамдык садыгжылар олар кандыг чүүлдерил дээрзин билбес болгулаар таварылгаларны көргеш, кижи эпчоксунуп, кайгай бээр-дир. Бир магазинге кире бээримге малчыл кижи келгеш, аът дагазы болгаш шөптүлары айтырды. Аныяк садыгжы олар кандыг болур чүвел, демир чүве бе деп малчындан айтырды. Малчының ол хереглелиында чок болган. Ооң ол шалыын биле таптаан айтырган, база-ла магазинде чок, олар кандыг чүвелер болурун садыгжы база билбес болду.

Магазиннерде хомут, дуга, шылыяа, дага, хендир баг,эзер, чүген ышнаан бараанар хаая көстүр. Олар чокта малчын кижи канчап ажылдаарыл? Харын моон ужуруида амгы үеде бисте аът тергелеп, шанактап алган ажылдап чоруур, аът-биле сиген кестирген, болдүрген турар кижилер совхоз бригадаларында-даа, малчынарында-даа конучуг ховар апарган. Ынчангаш олар-биле ажаап ап болур сигеннинг черлерниң колдуу олчаан артып каап турар. Терге, шанак болгаш ёскеда дериг-херекселдер чогундан бичии-ле чүк чедирер дээш ырак, чоок черлерже чүгле машина азы трактор чорудун тургага, камналга чурумунга, бар курлавырларны чөп ажыглаарынга дүүжүр бе деп бодал кижиниң сагыжынга кирер-дир.

Оода-ла кадыр, ийыр, дырбаан, таптаан, шалыын дээш ышкаш, мал чемнери белеткеп турар үелерде конучуг херектиг чүүлдерни садыг организацияларының магазиннерже үүге элбеди киирип болбас деп. Оларны көөрге-ле үүрмек чүвелер, а херек кырында оларның азыы улуг. Харын кандыг «үүрмек» чепсек-херекселдерни чедипшеэниден малга чем белеткеп турар үеде аңаа шеф азы ажылдап барган хей кижилерниң чамдыызы кол ажыл кылбайн, аар-саар чүвелер кылып эрттирин турары ховар эвес болур-дур.

Мынчангаш кедээ черлерде чурттап, ажылдап турар кижилерге, ылангыя малчыннарга (чүгле оларга-даа эвес, совхозтарга база) чугула хөрек болуп турар бо ажылагыйга херектиг бараанарны кынып турар будүрүлгелер дарый ап чорутса кандыгыл деп бодал бар.

С. СЕРИН-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ КӨӨР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болуп эрткен. Республиканың чер-чер Советтеринде «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаннаар кижилерни, хей уругларлыг иелерни орден болгаш медальдар-биле шаннаарынга киирип, ону тыпсын турарының, ол ажылды экижидер дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Ук айтырыг талазы-биле дыңнадыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. С. Бойду кылган.

1981 чылдың сентябрь 1-ге чедир «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле республикада 7380 кижи шаннаткан. Улус депутаттарының Бии-Хем, Каа-Хем, Эрзин район Советтеринде ук ажылды багай эвес тургускан. Үстүнде черлерде хамаатыларны шаннаткалга киирерин олзурга пенсия тургузары-биле катай киирип турар. Шаннадыг байырлыг байдалга тыпсыры чаагай чанчыл болу берген. Хей-иинтиниң ажылынга идепкейлиг киржип келген болгаш 1974—1980 чылдарда чөптүт дыштанылгаже үнер документтиниң тургускан. пенсияже медальды тургузарының мурнунда үнген кижилерни ук медаль-биле шаннаары организастыг доозугган.

Республиканың улус депутаттарының Советтери хей уруглыг ог-булелерже чогуур кичээнгейни угладыгыр, боттуг дуза чедирбишаан, коммунистиг тургузуушкунга херөзөнненирниң ролюн моон-даа соңгаар бедидеринче утпаан хемчегерниң ап чорудуп турарын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму демдеглээн.

Республикада 977 Маадырже бар. 11393 кижи «Ленин алдары» орден-биле шаннаткан, «Ленин медаль» медальды 21885 кижи эдилеп бөрүүр.

Улус депутаттарының Кызыл, Бии-Хем район Советтериниң күүскомнары хей уруглары кижилидин, өстүрген иелерни шаннаткалга киирип, ону тыпсыр айтырыгны соңгаар хандырылга киргеп. Ооң-биле кады багай эвес тургускан. Ук районнарда шаннаш алыр эргелиг иелерниң 90—95 хуузу шаннатка киргеп. Ооң-биле кады чер-чер Советтеринге хамаатыларны шаннаткалга киирип, ону чогуур үезинде тыпсын турарында шынгы четпестер барын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болуп эрткен. Республиканың чер-чер Советтеринде «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаннаары кижилерни «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаннаарынга киирерин доозарын чамдык райкүүскомнар чедир боттандырбаан. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Таңды райкүүскомнарның социал хандырылга килдистери «Күш-ажылдың хоочуну» медальбиле шаннадыр хамаатыларны тодарадып, оларны чогуур үезинде киирер айтырыгга кошкак киржип турар. Чамдык райкүүскомнар, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскому киргеп дилеглер көөрү-биле кызыгаарланып, будүрүлгелерге, албан организация черлерниң ажылчы чонну «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаннаар дугайында айтырыгларга хамаарыштыр хуралдар эрттирбейн, тайылбыр ажылы чорутпайн турар. Чамдык Советтерниң күүскомнарында девискээринде будүрүлгелерде, албан организацияларда чеже кижиниң пенсияже үнгенинин дугайында четче турускан дыңнадыг чок.

Шаннадга кижилер киирерин кадрлар килдизинин ажылдакчыларынга дагзып каап, администрацияның хей-иинтиң организацияларының талазындан контролдаваас чоруктар бар болуп артышаан. Назы-хар айны-биле чөптүт дыштанылгаже үнер кижилерни «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаннаарыны киирерин ук хамаатының пенсияже үнүп турар үезинде тургузарын күш-ажылды коллектив бүрүзү амдаа чедип албаан. Күш-ажылчы коллективтерде «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаннадыг ажылчы чоннуң коммунистиг кижилидиргенин күштелдиринин, күш-ажылчы чаагай чанчылдарны пептередиринин чедезэ кылдыр ажыглавайн турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга чугаалаашкан айтырыг талазы-биле четпестерни айтып, ону чайладырын улус депутаттарының район, хоорай Советтериниң күүскомнарынга, социал хандырылга органнарынга дагзып турар докталды хүлээп алган.

УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

«Хемчик» аныыр-тыныш ажыл-агыйында К. Иргит удуртканы чеди кижи кежигүнүг бригадазы эраанилериниң келир кышка хынамчалыг белеткенир дээш кыйгырыынга харыы кылдыр шалыпкын ажылдап турар. Олар Сут-Хөлде Үстүү-Ишкининиң Чөөн-Дыт деп черде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Чамзырың Ооржактың кыштаанга 500 хой кирер үлегерлиг чаа кажаанны, чунар-бажыңны туткан болгаш чалагай хой кажаазын база чурттапга бажыңының соңгө, хаалгазын септеп, печказын салгаш, чугайлаваш, шалазын будуп дооскан. Бригада кежигүннери бо ажылдарны кыска хуусаада шынарлыг кылгаш, совхозка хүлээткен.

Бригаданың кежигүннери бо чылын ийи кыштагның тудуглары чогуур үезинде кылгаш, 147 муң рубльдиң орулгазын аныыр-тывыш ажыл-агыйынга киирген. К. Иргиттиң бригадазында хүн нормазын ажыр күүсетпейн баар кижи чок. «Кижи бүрүзү коллектив дээш» деп лозун-биле ажылдап турар. Бригада Тамир Хариулин, Винамин Кузйецов, Леонол Ондар, Виктор Ховалыг олар планныг даалгаларын ажыр күүседип келген. Амгы үеде олар көдээ ишчилерге дузазын көргүзерин уламчылавышаан, «Октябрь 30 чыл ою» совхозта картофель ажаажып, ажылдап турар.

А. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

ДУЗАЛАШКАН

СЭКП обкомунуң үшкү пленумунуң шинтпирлерин күүседир дээш, республиканың бүгү ажылчы чону, пенсионерлер, болгаш школачылар, сурууддар болгаш студентилер бир демниг ажылдап турар.

Район төвү — Хандагайты суурнуң бүдүрүлге, өөредилге болгаш албан организацияларының төлээлери совхозтарга 451 тонна сигенни белеткеп берген. Ылаңгыя КМК-6-ның ажылчыннары 40 хире тонна, орук-будүрүлге участогунуң коллективи 37,5 тонна, СЭКП болгаш ВЛКСМ райкомнарының ажылдакчылары 37 тонна, райкүүскомнуң ишткин херектер киллизи 33 тонна мал чемин белеткээш, ук ажылга эвээш эвес үлүүн киргеннер.

М. ЭРЕС-ООЛ.

Лекция пропагандазы

АНЫЯК ЛЕКТОРНУҢ ШКОЛАЗЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизинге лекторларның болгаш пропагандистерниң ажылынга улуг үнелелди берген. Бистиң республиканың лекторлары аңаа соруг кирип, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү чорудуп турар политиказын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерин кижи бүрүзүнүң үгаанмедерелинге чедирер дээш чөө ортузунга лекция пропагандазын калбартып, ол талазыбыле эвээш эвес ажылды кылган.

Республиканың «Билиг» нитилел организациязының баштаар чери аныяк лекторларны өөредиринче чугула кижээнгейни салып турар. Ол болунуң хүн бүрүзеги ажылынга Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нитилел организациязының «Дээди өөредилге черлеринде аныяк лекторлар школаларының ажыл-чорудулгазын улам хөгжүдер болгаш экижидер дугайында» докталдың дөрт удуртулга болдуруп келген.

Республиканың «Билиг» нитилел организациязының баштаар чери лекция пропагандазының методиказының талазы-биле өртем-методиктиг чөвүдели база аныяктар комиссиязы-биле кады аныяк лекторлар школазының өөредилге-кижизидилгелиг ажылының организастыг база методиктиг деннелин бедидер дээш чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Кызыл хоорайның аныяк лектор школалары өге организациялардың болгаш аныяк лекторнуң школаларының ажылының дугайында П Бүгүэвилел көрүлдезинге идепкейлиг киришкен.

«Билиг» нитилел организациязының баштаар черинин чоокта чаа болуп эрткен президиумуу Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң база Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалында аныяк лектор школаларының ажылының дугайында чугаалажып көрген.

Ол школаларның ажылында эки чүүлдерни демдеглеп, четпестерни дарый чайладырының дугайында хемчегерни алган.

Аныяк лекторнуң ийи школазының ажылын 40 кижи составтыг чөвүлел удуртуп турар, а кичээл арттыринге 47 башкы хаара туттунган. Чыл санында аныяк лектор школазының дыңнакчылары өртүмаа-биле 200 лекцияны номчуп турар. Оларның хей иезии күш-ажылчы семестерлерниң үезинде ажыл-ишчи коллективтерге нитилел-политиктиг темага эрткилээн.

СЭКП ТК-ның «Лекция пропагандазының байдалының болгаш оны экижидерниң хемчегериниң дугайында» докталдында дээди өөредилге черлеринде аныяк лекторнуң школаларының ажылының деннелин экижидериниң дугайында чаа негелдени салган. Ынчангаш республиканың «Билиг» нитилел организациязының баштаар чери дээди өөредилге черлериниң аныяк лекторнуң школаларының ажылының дугайында теоретиктиг билиглерже база реферат бижир темазын шилип алырынче студентилерниң кичээнгейин угландырар. Ийиги чылында олар күш-ажылчы коллективтерге бодунуң шилип алган темазынга лекция номчуурунга өөренир. Ынчангаш өөредилге үезинде школаның ыңнакчылары элээн кат черлерге лекцияны номчаан турар ужуруг.

Чер-черге лекция пропагандазын күштелдирери «Билиг» нитилел өге организацияларының дөрт хүлээлгези. Ындыг болганда олар аныяк лекторларны лекция пропагандазынче хаара тудары, оларны бүгү тала-биле белеткеп деткиири амгы үениң кол негелдези ол болуп турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ӨРТТҮ БОЛДУРБАС ДИЗЕ

Чурттапга бажыңнарынга болгаш ёске-даа оран-бажыңга өрт айылыын болдурбазының хемчегерин баш удур ап чорудары чугула. Оран-бажыңны тудуп эгелээрде өртке удур ооң айыыл чок болуруи шынгыы сагыыр. Улуг эвес-даа бол хажыдыыкшынар иезенчиг эвес түнелдерге чедирип болур. Ынчангаш ону болдурбазының, ону чайладырының хемчегерин алыры чугула. Ооң-биле кады чурттапга бажыңнарынга өртке айыыл чок чоруктары бүгү тала-биле тургузар. Ол соругла-биле чурттапга бажыңнарының, серилерниң девискээринге отка дүрген кывыычал чүүлдерни тургуспас. А хей кажыдыыкшынар чурттап турарлар подвалдарга өрт айылыы болдурбазының хемчегерни алыр ужуруг. Ынаар кывыскан лаалыг ийикпе, азы ажык от шап алгаш киреп, аңаа арага ижери шуут хоруглуг. Чамдык кижилерниң серемчилел чогу өрт айылынга чедирип болур. Ынчангаш каа-даа өртке удур айыыл чок чорукту тургузарының дүрүмнерин сагыыры чугула. Подвалдарның дашткы эжинин доктаамал хаалгыг, шоочалыг тургузарын утпанар.

Бажыңнарның серизинге болуп турар өрттүң саны хей. Ынчангаш ону арыг-шевер ап, отка дүрген кывыычал чүүлдерни аңаа тургуспазы чугула. Серинин соңгазын шилдээри албан, ооң шалазынга элезин ийикпе, азы дой-довурак холумактыг чүүлдү тегер.

Болуп турар өрт айылының хей кезии улуг кижилерниң хайгаралы чоокка от-биле ойнап турган уругларның буруузу-биле болуп турар. Статистиканың санап турары-биле алырга, өрттүң 15-тен 25 чедир хуузу уругларның буруузубиле болуп турар. Уруг бажыңга хайгаарал чок чаасканда арткан, от-биле, электри кужу-биле ажылдаар дериг-херекселдер-биле ойнап, оларны харыы-даа токка узаптып болур. Мындыг чылдагаан-биле үнүп турар өрттер эвээш эвес. Аңаа чүнү-даа мурнай, улуг кижилер буруулуг. Чамдык ада-иелер уругларының чүнүп-биле, канчаар ойнап турарын хайгаарабас таварылгалар бар. Үстүнде чугаалаан чүүлдерге хамаарыштыр дараазында чижектиг маңаа киирейн. 1981 чылдың март 18-те Кызыл хоорайга «Молодёжь Тувы» солуунуң редакциязының бажыңынга өрт болган. Өрт бо удаада база бичии уругларның от-биле ойнап турарындан үнген. Өрт 6000 рубль түңнүг когаралды чедирген.

Ада-иениң хайгаарал чогундан уруг өрт айылыы үндүрген болза, ада-ие хоойлу ёзугаар харыысалгага онаажып болур. Улус суду өрт болганындан уругнуң чедирген когаралының түңүн ооң ада-иезинден тыртырар эргелиг.

Н. ДРЕСВЯННИКОВА.

Бүгү-эвилелдиң өртке удур эки тура нитилелиниң Кызыл хоорай чөвүлелиниң даргазы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Чилиниң компартиязының манифези

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чилиге хосталганы чаалап алыры мырынай эргежок чугула. Ону чедип алырда чангыс эптиң оруу-биле баар херек. Олурукчу, дээрбечи ёзуга удур демиселдиң болгаш улусчу тура халымшкыының түгүн бүтү шинтирлиг кодүрер, үе-шак келген. Чилиниң Компартиязының ында таратпан манифези ынчалдыр өгелээн.

Чилиде иштики политиктиг болгаш экономиктиг байдалга база делегей байдалынга ханы аналиэти коммунистер ол делгереңгей документиде берип, шериг-фашистиг диктатураны дүжүрер дээш, хосталга болгаш демократия дээш демиселге боттарының хүрээленип сырый каттыштырарыңче бүгү чили патриоттарны кыйгырган.

Араатанзыг кеминг үүлгедиглерни кылган болгаш ботэргени садып-хээлилеп турар дерзин ёзу-чурумнуң дарлалының адаанда Чилиниң турарын манифестиде чугаалаан. Пиночет биле фашизм— чоннуң таварҗы бергени хемчээл чок улуг бергелериниң база чурттуң доңнажы бергени каража-когарадын кол буруулуглары-дыр. Фашизм ниитилелди аажок улуг дорайтаашкынга чедирип келген. Ажылчы чоннарның болган чоннуң ортумак кезектериниң күсеги-биле каш саннаг кижилер дыка баяан. Милитаризм ажыл-чорудулганың бүгү кавыларынче шуургуп кирген. Дээрбедээшкиндеп бүгү социал кезектер каражадап турар. Социал чөрүдээлер мырынай эриин ашкан.

Чилиде диктатура күштүгдаа бол, күчүтен эвес-тир. Рейганның чазааның талазындан аңаа бүгү-ле болдунгу дег дузаламчыны көргүзүп турар. Ынчалза-даа амгы ол ёзу-чурумну чон детквейп турар. Оон удурланыкчыларының хүрээленди хүнүң өзүп орар.

Фашизмни дүжүрерине бүгүдениң эвилели болгаш демиселя херек — бөгүнгү кол хүлээлге ында.

Эң-не калбак чангыс эпче, боттарының эргелерин камгалаан демиселче бүгү демократтыг күштерни кыйгырып тур бис. Ёзу-чурумнуң күчүтүргүшкүнүвге күчү-түргүшкүнү-биле харылаарынче кыйгырып тур бис. Холду суда салып алган өлурбас болгаш Пиночеттиң эрге-чагыргадан кажан ойталаарын манаваc, дайзынның мурнунга чүдек-бужар дүжүп берипшкин кылдыр сагындырып болгу дег манакчы турушту эзлевес ужурлуг бис деп, Чилиниң Компартиязы демдеглээн.

Оппозицияларда янзы-бүрү идеологтуг агымнар барындан хамаарылга чокка, Компартия бүгү-ле оппозиктиг күштериң шуптузунуң чангыс эви дээш деп, оон манифезинде онзалап демдеглээн. Ол ылгалдар биле-дээ ужурлуг. Чоокку үениң программазынга үндезилээш, демократияны болгаш хосталганы чаалап алыр дээди эчиге соругга оларның шуптузуун каттыштырып турар.

Диктатураны дүжүрер соругга-биле каттыжмышкыче базарынга бүрүн белеңнин Компартия илергейлеп тур деп документиде демдеглээн. А кандыг оруктап баарын оон соопда чон бодуң шинтирлеп алыр. Ам дээрге башкалап-чыртып, аар-саар чаржалажышкыннарның үеэш эвес-тир. Ындыг чүүлдер кол эрге-ажыктарга чөрүшкек болгай.

Чили улуг хосталгазы болган бодуңуң эргелери дээш бодуңуң демиселиниң төөгүлүг чаа үезинче шилчип эгелээн. Чоннуң удурланыышкын чорудулгазының баштайгы үе-чадазында бис деп, документиде айыткан.

Чилиниң ажылчын аңгызы болгаш бүгү чону Компартиязынга бүзүреп болур деп, манифестиниң түңнелинде чугаалаан. Фашизмге удур демиселге оон эзээш эвес удуртукчулары болгаш аңаа бодуң кежигүннери амы-тыныңдан чарылган. Ынчалза-даа партия кадагалаттынып артқан. Ол бодуңуң чыскаал туружунда. Фашизм ону чок кылып шыдавазы болгаш шыдавас-даа. Бодуңуң аңгызы, чону, төрээн чурту-биле кады Компартия бодуңуң хүлээлгезин күүседип турар болгаш күүседир-даа. Аныяктарның Коммунистиг Эвилели партия-биле кады демисежин турар.

ПЕНСИОНЕРЛЕРНИҢ ЧЫСКААЛЫ

ТОКИО. (СЭТА). Боттарының аар-берге байдалынче кичээнгейни хаара түдар дээш 10 муң ажыг япон пенсионерлер Токиога чыскаал арттырген. Чаа сан-хөө чылынга социал-негелде-хереглелдерге акша дээвилээшкинерин улам-на кызырар дээр япон чазактың планнарында ол хөй санныг пенсионерлер удурланып үнген.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). «Кандыг-даа хевирниң чепсээн космос делгеминге сайгара тургузарын хоруур дугайында кереэнк чарар дугайында» Совет Эвилелиниң саналын КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының хүн чүрумүнүң айтырыы кылдыр киирерин сүмелээн. Ындыг шиитпирни ассамблеяның Кол комитеди хүлээп алган.

1957 чылда Черниң совет кылымал спутнигин салып үндүргени-биле ажыттынган космос үе-чадазының мырынай эгезинден тура-ла Совет Эвилели космос шуут-ла тайбың кады ажылдажылганың кавызы болзун, дайын сорулгаларынга ажыглаар чоруктан камгалаттынган турзун дээш күжениишкинчерин соксаал чок салып келгенин комитеттиң хуралынга чүве чугаалап тура, ССРЭ-ниң төлөлекчизи В. Ф. Петровский сагындырган. Космосту милитаризастаарын болдурбазының дээштиг хемчегларин алырының өргежок чугулазы бөгүн кончуг чугула чүүл болу берген. Боо-чепсекти эңдерилдирер чорукту космоска пештередири кижи төрелгетенге коргунчуг уржуктарлыг шак ындыг дайынның тыптып келиринге айылын улгаттырып турарын совет төлөлекчи өнзелап демдеглээн. Совет Эвилелиниң саналдап турары кереэнн чарын алыры кандыг-даа чепсектиң космос делгеминге чеде бээрин кажан-даа болдурбас арганы берип, космосту дайын сорулгаларынга ажыглаарының орунгга идегелдиг моондакты тургузар ийик. Космоска боо-чепсекти эңдерилдирерин болдурбас моондакты тургускаш, ол кереэ ядролуг дайынның айылын бичеледи, ниитизи-биле делегей байдалын кадыкшыдарынга идиг бээр ийик.

Америк делегат совет саналга удурланып санал бергеш, «ол айтырыгны КНО чугаалажырының чогумчалынга чигинип турарын» илергейлээн. Хөй улаа ажыглап болур «Шаттл» дээр космос кораблъдерин салып үндүрериниң программазының дыка улуг кезии Пентагонның негелделерин хандырарынга бараан болуруун барымдаалап алыр болза, АКШ-тың ол туружун билип алыры берге эвес.

Хүн чүрумунга Совет Эвилелиниң бир-ле дугаарында кииргизээни өске-даа айтырыгларны сессияга чугаалажырын комитет деткип чугаалаан. Ол айтырыглар хамыктың мурнунда боо-чепсектерни, бирги эвлчегде, ядролуг чепсектерни эңдере будүрерин кызыгаралаарынче, дайын тыптып келиринге айылын бичеледиринче, делегейге кады ажылдажылганы калбартырынче угланган. Массалыг узутказашкынның чепсээнин чаа хевирлерин болгаш ындыг чепсектиң чаа системаларын ажылдап кылырын болгаш будүрерин хорууру, ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң айыл чок турарының магадылаларын ыяшкыларының дугайында делегей кереэзин чарары— ол айтырыгларның аразында киреп турар.

Комитеттиң сүмелээни хүн чүрумүнүң айтырыглары ниитизи-биле күрүнелерниң аажок хөй нуруузунуң Чер кырынга политиктиг байдалды кадыкшыдарынче, дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарынче, боо-чепсекти эңдере будүрерни шеглээринче чүткүлүн илергейлеп турар.

Ындыг түрбүже империалистиг кол-кол күрүнелерниң, бирги эвлчегде, Каттышкан Штаттарның төлөлекчилери Пекинниң делегациязы-биле каттыжып алгаш, амгы үениң эң чугула айтырыгларын дугайы чугаалажылгалардан делегаттарның кичээнгейин чардыктырарын, ынчангаш даап бодаттынган янзы-бүрү болгаш илергей-ле өнүк-чангыалыг темаларны чугаалажырын оларга доңнаштырарын оралдашкан. Чижээ, Кыдаттың болгаш бодуңуң багарын талакы эвилелчилериниң деткимчези-биле АКШ «афган» болгаш «кампучи» айтырыглар дижир чүвени хүн чүрумүнга киирерни чедип алган.

Сессия ажылын уламчылап турар.

В. ВАСИЛЕЦ,
Е. МЕНКЕС.

Г. ХОЛЛДУҢ ЧУГААЗЫ

АФИНЫ. (СЭТА). АКШ-тың империализми делегейде эң-не чидби, дээрбечи болгаш хаҗырак араатан боон артпышаан турар. Америк империализм — эң-не бак ёралыг дайзын. Ол дээрге ядролуг боо-чепсектерни эңдере будүрериниң чылдагааны, делегейде реакциялыг, фашисчи, милитаристиг ёзу-чурум, партия азы хунта бүрүзүнүң кол чеденгинзи, чаа дайын кыжаныы чогум-на оон үнүп турар. Ол дугайын аңаа Грецияның Коммунистиг аныяктарының болгаш ооң парлалга органы — «Одигитис» солунуң фестивалынга чүве чугаалаан, АКШ-тың Компартиязының чиргине секретары Г. Холл медеглээн.

Америк империализм дугайында кымга-даа идегелдиг бодаал тургустунмас ужурлуг. Ооң соругазы чаңгыс — делегейни дарлаар ,күш-ажылчы кижилерниң дериңден, ханындан, карааның чажындан миллиард-миллиард долларларны соруп алыры дээш, чер бөмбүрзээнің кайы-даа булуңундан бойдус курлавырларын дээрбеден тургаш байыыр дээш делегейге бодуңуң тергиндерин тургузары болур. АКШ-тың империализми делегейни бодуңуң хамаарылгалыг девискээри кылдыр, Барыын Европаны бодуңуң мурнуку одуругда шериг баазазы кылдыр көрүп турар. Ядролуг америк ракеталарыны Европаның девискээринде тургускулаан, а оларны салып үндүрериниң дүлүүлерин Пентагонның генералдарының хорар деп бадыткалды кылган. Ол ыят чок нүүл Куба чазактың талазындан-даа база Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузуның-даа (НХФ-нин-даа) талазындан шиитпирлиг буруу шавышкынга таварышкан. Ындыг янзылыг мегелээшкиннер болза, Сальвадорнуң херектеринче АКШ-тың холгаарлаашкынныарының күштелин турарын делегейниң хөй-ниитизининг кичээнгейинден чажырарынче угланган.

Ооң-биле чергелештир АКШ-тың Сальвадорда шериг талазы-биле холгаарлаашкынарының дугайын америк парлалга боду-ла херечилеп турар. Чижээлээрге, «Вашингтон пост» солуунуң сөөлгү ийи чылдарның дургузунда Сальвадорда диктаторжу ёзучурумга, хамыктың мурнунда шериг дузаламчыларын киириштир АКШ-тың көргускен дузаламчызының 10 миллиондан 135 миллион четкенин сагындырбышаан, «ол дузаламчыларны улам көвүдиринге» Вашингтонуң белении айтып бижип турар. А Сальвадорда эрге-чагырга бөлүглелиниң шаажылал чорудулгаларын АКШ-тың шериг «чөвүлекчилериниң» шуут-ла башкарып турарының барымдааларын болгаш АКШ-тың национал аймыл чок чорук чөвүлелиниң айтымшкынын ёзугаар ол шаажылал чорудулгаларына «иогаан бөртүтлер» дээр америк тускай шериг кезээниң киржип турарын «Нью-Йорк таймс» солун миннип турар, Сальвадор эрге-чагырга бөлүглелиниң шаажылал шерининг бүгү офиперлериниң үштүн бир кезии американнар дээрзин латин-америк парлалга медээлеп турар.

Сальвадор— делегейдеги аштап, түргедилеп болгаш ажыг чок чоруктан кедергей качыгдап турар чурттарның биригээр. Оон ажылдап шыдаар чоннуң чүгле 16 хуузу чыл дургузунда ажылдыг болуп турар. Оон артканнары —чүгле ында-хаая колдуунда-ла көдээ ажыл-агыйга ажылдаар аргалыг. Кончуг хөй санныг ажыл чоктар-дыр. Чоннуң кижи санынга онзаштыр алырга, Сальвадорда 58 хуузунуң ай санында орулгазы 10 доллар четпес. Тараачын чоннуң кол кезии —чер ажылдыгларның 92 хуузу бүгү-ле тарып болбаазырадып турар черниң чүгле 22 хуузун эзлеп турар. Ынчаарга чоннуң чүгле бир хуузу болуп турар кожайларда бүгү болбаазыралдыг черлерниң 38 хуузу хамааржып турар. Бир эвес ол бүгүге чүнү-даа канчаарынче диттингиптеринге чагырткан сальвадор тараачыннарның болгаш чоннуң еске-даа кезектериниң кандыг-даа углаңышкынарын империалисчи диктатураларның каржызы-биле базып каан турганын немештириптер болза, Сальвадорнуң политиктиг силгишкиннер эриинде шагда-ла туруп турары билдингир.

Никарагуага болган революция Сальвадорда байдалга улуг салдарлыг болган. 1979 чылдың чайынында Никарагуага Сомосаның диктатурazын дүжүргеп соопда Сальвадорга байдалдың аажок чидигленген турганы-да шын. Никарагуага болганы ышкаш болуушкун ынчаар катаптаваазын дээш, 1979 чылдың октябрьда АКШ Сальвадорга күрүне эргилдезин организастаан — чаячыл болган шериг диктатуразының орнуына эрге-чагырганың шериг-хамаазы бөлүглелин тургускан, Вашингтонуң бодалы-биле алырга, янзы-бүрү реформа аззаашкынныарының дузазы-биле чоннуң таарымнас чоруунуң дыңзып олурар чалгыын оожургадып болур хире болган. Ындыг-да болза Сальвадорнуң чону ол кажарлаашкынының алыс сорулгазын дораанна эскерип каапкан. Чаа ёзучурумнуң кол «реформазы» болза күүлел болган шаажылал политиказын бүгү талазы-биле күштелдирери болурдур дээрзин чон херек кырында көрө берген. «Сальвадорда президент Дуарте баштаан эрге-чагырганың шеригхамаазы бөлүглели» болза чүгле өлүрүкчүлерге кожеге болуп турар» деп «Ньюс энд уорлд рипорт» дээр америк журнал бээн медеглеп биижээн. Дуартенни америк «Ньюсуик» журналга интервьюзунга бодуңун медеглээн: «Мээң президент болуп турарымның кара-чаңгыс чылдагааны болза, шеригни база ол ышкаш Американың каттышкан Штаттарын деткиир болуп турар».

Социал-экономиктиг сорулгаларны конституциялыг, политиктиг арга-биле шиитпирлеп болур дээр дугайында идегелин ышкынган патриоттуг күштер ам чепсектиг демиселче киргеинер. Ол демиселди чедишкининг чорудар сорулга-биле патриоттуг шериг-политиктиг организациялар каттыжып, национал хосталга фронтузун тургусканнар. Ол ышкаш чоннуң ең хөй кезии төлөлеп турар чурттуң демократтыг күштериниң делгем блогу — революсчу-демократтыг фронт (РДФ) база тургустунган, ол фронт сальвадор шиитилелге демократтыг ханы чаартылгаларны чорудары дээш, хамыктың мурнунда аграр реформа дээш, ёзулуг хамаарышпас даштыкы политиканы боттандырары дээш демисежин турар. НХФ-нин болган РДФтин кол-кол негелделериниң бирээзи — Сальвадорнуң иштики херектеринге АКШ-тың кандыг-даа холгаарлаашкынныарын чорудары. Эрге-чагырга бөлүглелинге Каттышкан Штаттарның кандыг-даа шериг дузаламчыларын доодораан соксатпаан шаанда база шериг «чөвүлекчилерин» дээр кижилерни үндүр кыйгыртпаан шаанда сальвадор айтырыг шиитпирлеттинмес дээрзин ол фронтуларның удуртукчулары кап удаа демдеглеп турганнар.

Ындыг-даа болза Рейганның администрациязы ол карачаңгыс сарымалдыг орукче чүткүвейн турар дээрзин болуушкуннар көргүзүп турар. Оон туржук, ол чурттуң херектейнге бодуңуң шериг талазы-биле холгаарлаашкынныгын күштелдирерин (оон түңнелинде 20 муң сальвадоржулар амы-тыныңдан когарган), сальвадор улустуң хосталгалыг демиселин базарыбазе патбан хемчээллиг ченсентиг интервенциялыы организастаарының планын бээнп ажыттап кылыр.

Н. ЧИГИРЬ,
(СЭТА).

В. БРАНДТЫНЫҢ ХАРЫЫЗЫ

БОНН. (СЭТА). «Штерн» журналдың айтырыгларынга харылап тура, Германияның Социал-демократтыг партиязының даргазы В. Брандт СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болчылын ГФР-ге аян-чорук кылып келирин «ниитизи-биле Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразынга харылаалаларны калбартырынга база ыланғыя чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажышкынарже чаа чугула болгаш ажыктыг дузаны чедирер» деп бодалын чугаалаан.

«Вашингтонда консервативтиг администрация Боннуң Чөөн чүк-биле сырый харылзааларынга илергей-леөөп чогуң канчаар көрүп турар силер» деп айтырыгга харылаан тура, ГСДП-нин даргазы мынча деп медеглээн: «Боттарывыстың айтырыгларывысты амга чедир боттарывыс шиитпирлеп келген бис. Моон соңгаар-даа ындыг болур. Бир эвес эргежок чугула болу берзе, Вашингтонның кичээнгейин херектиң ында байдалын бистиң камгалап арттырар бодалдывысче угландырар бис».

Барыын Европа АКШ-тан хамаарылга чок чорукту чедип алыр аргазы бар бе?— деп айтырыгны В. Брандтыга корреспондент салган. «Ону күзээр ийик мен, ынчалза-даа ооң аажок бергезин билир мен» деп харылаан.

ТУЛЧУУШКУННАР УЛАМЧЫЛАВЫШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ирактың фронтузувда дайын чорудулгалары уламчылавышаан.

Сөөлгү хонуктарда фронтуның янзы-бүрү участоктарынга месилдежишкиннер уламчылап, ооң түңнелинде Ирак тала 57 солдалын, 2 танкызын, 3 артиллерия боозун, 5 чүк машиназын осыкунган деп, Ирактың кол шериг командылалының дыңнадыында чугаалаан.

Иран шериг-далай болган шериг-агаар күштериниң дем катказ хеделиишкиннериниң үезинде Ирактың аль-Омайя хоорайынга нефть объектилерин көжениишкинниг боолаан деп, Иранның чепсектиг күштериниң каттышкан штабының дыңнадыында чугаалаан. Оларның чамдыкызы чок кылган. Дайылдажышкын үезинде бир ирак самолётту дүжүр аткан болгаш Иракның ийи дайынчы кораблин үредилир берипкен.

Фронтуның еске участоктарынга эрткен хонуктарда ирак шериглер Ирактың 50 ажыг солдадын, 4 танкызын, 4 миномётун, 4 чүк машиназын, ок-чемзек кадагалаар 3 пунктузун үзүткаан деп дыңнадыгда демдеглээн.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшада байдал нарын болуп артышаан. «Солидарность» профкаттыжымышкын съездининиң эрткени-биле холбаштыр тургустунган байдал дуразында Демократтыг партияның Төп комит.диви президиуму медеглел кылган. Политиктиг болгаш социал экономиктиг байдал улам дорайтаан деп ында демдеглээн. Бараанналарны будүрериниң болгаш садыг-магазинче ниирериниң кызыраныышкынын кризистиг улам ханылаткан. Рынокту четпес ажылдан турары, чиижең ёзу-биле садыглажыр чоруктуң өскени болгаш еске-даа багай болуушкуннар чоннуң амыдыралы дээш дүрүмзээнни болгаш бүзүрел чок чорукту болдуруп турар. Ап чорудуп турар хемчеглер боттуг түңнелдер бербейн турар.

Хөй-ниитя корум-чурумнуң кошкааны-биле, ниитилел-политиктиг тургузугнуң принциптери божаннадырынче угланган негелделерниң болгаш чугааларның улгатканы-биле күштелип турар ол болуушкуннарның салдарындан чуртта эрге-чагырга дээш политиктиг демисел, польша күрүнениң бактаан турарынга имжаныш турар демисел чорун турар.

Чуртта тургустунган байдал хөй-ниитя дугуржулгаларның негелделерни кошкадырынга азы үреэринге кыжаныш турар, кол-ла чүве болза түгле удур демисежирин болуп турар. Күрүнениң кол эрге-ажыктарын болгаш ооң ажык ажылдан турар органнарын быжыглаары, администрацияны болгаш улус ажыл-агыйын күрүнениң ажыктыг удуртур арга-шинээзин күштелдирери эргежок чугула. Ылаңгыя күрүне эрге-чагырганың дээди органы болур сеймниң ат-алдарын быжыглаар херек.

Делегейде бистиң эвилелдеривистиң быжыг чоруун бүзаар дээш ол талазы-биле орапдажышкынарны кылып турары эң айылдыг деп бистер санап турар бис дээрзин медеглелдиң авторлары ооң ынай демдеглээннер. Антисоветчи хөөннерни өөскүдүп үндүрерин орапдажып турар харыысалга чок кижилериң кандыг-даа үүлгедиглерин бүрүү шаап турар бис. Ол кижилер дээрге чоннуң чазагай чорууның дугайында, күрүне эргежок ажыктарының дугайында бодавайн тураглар. Совет Эвилели болган социалистиг бүгү күрүнелер-биле эвилел, эң-не ядролуг база ажы-дунма кады ажылдажылга Польшаның даштыкы политиказының үндезинги болуп турар деп-зинге Демократтыг партияның XII конгрези быжыг бүзүрелин илерткенин база катап сагындырып тур бис.

Антисоветчи хоозун-меге бодалдарын «Солидарностинин» экстремисчи башкыларының боттарының парлалга үндүрүгелеринге ынаныырынга бижип эгелээн. Профкаттыжымышкының Гданьск съездизинге баш удур хүзээн алган антисоциалистиг шоглаашкыннарын, ооң иштинде «Чеон Европаның улустарынга кыйгырымын» деткээн барымык буржуаз парлалганың тускай өжегерээн шилип алган чүүлдерин ооң-биле кады харыы угда парлаан.

Аңаа холбаштыр Польшаның профэвилелдериниң адырлар аайы-биле чөпшээрежилге комиссиязы медеглел кылган, ында чугаалап турары болза: шак ындыг «кыйгырыг» болза чурттуң девискээринден дашкаар туруп турар профэвилелдериниң иштики херектеринче холгаарлаашкынның профэвилелдер шимчээшкининиң төөгүзүнге туруп кербээн ужур-дүрүм чок чоруктуң чижээ-дир. Ол чорук профэвилелдерниң хамаарышпас болурунуң ең билдингир принциптерин үреп турарындан аңгыда, поляк удустуң болган социалистиг күрүнениң амыдыралчы эрге-ажыктарына, ПУР-нуң делегейде эвилелдериниң болган акы-дунма социалистиг чурттарның ажылчы чоннары-биле кады ажылдажылтазынга удур угланган.

Ук «кыйгырыг» польша ажылчын аңгының эрге-ажыктарынга чөрүшкек, бүгү деп-шилгелиг ажылчы чоннарга хамаарыштыр кемниг үүлгедиг болур. «Солидарностиде» каттышкан ажылчы чоннарның хөй миллион кижилиг оторядының херек кырында үзелбодалдарын ол илерткейн турар деп бис ханызы-биле бүзүрел турар бис. Ол «кыйгырыг» ажылчы чоннарның артындан антисоциалистиг болган антикоммунистиг бүдүштүг чидиг болган наржы политиктиг демиселдиң чорун турарын херечилеп турар.

ЭЖЕЛЕВИШААН

ДУАНДА. (СЭТА). Расистиг Мурнуу-Африка Республиканың шеригнерин Анголаның Кунене можуузундан үндүрер дугайында аазаашкын медеглелдер байдалдың шынмызына дүүшпейн турар деп, можуңуң администрativтиг төвү Онжива хоорайның камгалалының командылакчызы майор Афонсу Мария «Жорнал ди Анголаз» солунга интервьюзунга демдеглээн. Расистерниң шеригнери Онживаны, Шантонгону болган ескe-даа хоорайларны эжеделаашаан туруп турар.

Чонга удур УНИТА дээр дээрбечи болуктуң деткиир дээш расистер Анголаның мурнуу девискээринден үнмейн турар-дыр деп, майор чугаалаан. Ангола улустуң национал эрге-ажыктарынга өскерликчи болган УНИТАның дээрбечилери чурттуң мурнуу районнарынга расистер кирген соопда дораан-на апаа чедип келгеннер. Мурнуу-Африка Республиканың расистери төнкинш зона тургузар, Анголага удур ыйышкыны уламчылаар. Намибиягa тергиндерин хевээр болдурар дээш планын шак ынчаар боттандырып турар-дыр.

ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС!

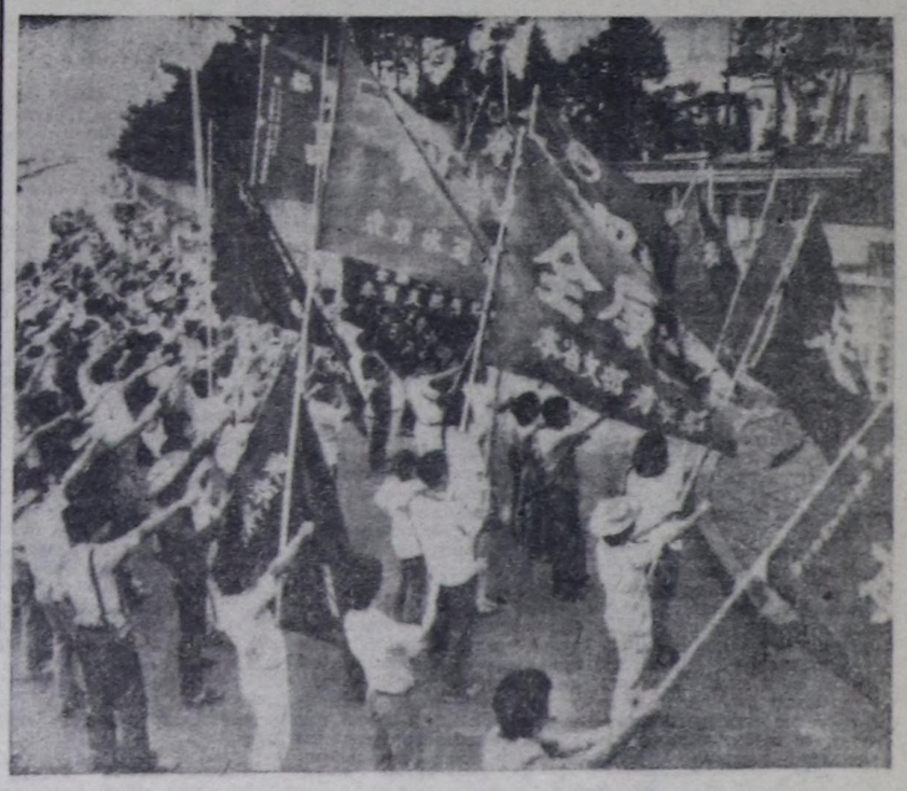

Океан ыңдыңдан долу деткимчеге даянгаш, Японияда шериг-үлептүр комплекизин быжыглаары уламчылавышаан: чурт болза боо-чепсектерни үндүр садарының чөри болуп, «бот-камгалал күштерин» үргүлчү чаарты чепсегленп, Американың Каттышкан Штаттары-биле кады Япон ортулуктарның девискээрлеринге шеригниң шенелде өөредилгелерин доктаамаа чорудуп турар.

Бүгү посшаар — ажылчыннар, тараачыннар, албан-хаанчылар, партия болгаш профэвилел организациларының кожигүннери—Д. Судзукиниң чазазының дайынызырак угланыышкынын каргап, килеңнеп турар. Удурланыышкынның чыынадазы хоорайларын кудумчуларында болгаш шелдерине, АКШ-тың болгаш «бот камгалал күштериниң» базазының чанынга хун бүрү болуп турар.

Чурукта: япон демократтыг аныяктарының «бот камгалал күштериниң» курлаг чер шеригниериниң шериг базазының чанында дайынга удуо чыскаалы; ында амгы үеде шеригнерни маанап турар.

СЭТА-ның фотохроникazы.

Е. АНДРЕЕВА

ИЙИ АЛЁША

Карга ак-көк, күзен-сарыг чүрбээштерлиг,
Кадыр тейге бичии оолчук көрүп турган.
Оон баары, куу чалым чаныя орта
Орус шинель кедип алган солдат турган.

Ада-чурттан, бажыңындан дыка ырак
А ол бедик тепкиш орта тургужеге
Соокка донуп, өртке чиртип, өлүм эртип,
Солдат дээрге, кандыг берге эртпели дээр.

Дайзын-биле коргуш чокка сегиржип ап,
Дары тынып, хөйну көрүп келгенинден
Арны ширин, дидим түрлүг болу берген
Алёша ам маны дашта турары ол.

Оон дээрге, аңаа-ла бир бөдүүн оол-дур,
Опчок болгаш сонуургаачал, билдилиг-даа.
Москвага төрүттүнгеш, аңаа чурттап.
Моондак чокка өзүп келген Алёша-дыр.

Хелбээ-кожа оолдары дег, дайынчы эр,
Хертеш думчуун кезээде-ле сүйбан чоруур.
Төрээн чурттан солдаттыва чорааны дег,
Төнчүзү чок дириг болуп артып калган.

ОГЛУМГА

Дүүн чаа мырай каттырынчыг чаш төл турдун.
Чүве болза, «Авай!» дээштиң шорлур турдун.
Дүвүрел чок, кайыже-даа чоруп боор мен, —
Чү деп чү дээр, улуг кижи болган-дыр сен.

Күзел чүткүү, чигзиниглиг билиишкиниң
Хүнден-хүнче аравыста өзүп орар.
Часкы шагның сагыш човаа, бодал эвес.
Салгалдарның аразында чөрүлдээ-дир.

Чашкы шаг дег, кезээде сээ херээм-даа чок.
Чаның орта арганадып олурбас мен.
Ынчалза-даа чүгле бодуң дивиндиве
Ынакшылым, салгаавикиным алгаш баар сен.
Шак ол шупту — төрээн черин делгемнери.
Сеткил, хоор чон, хоорай, ажыл, дүвүрелдер
Чаа хүн-биле алгаш чоруур бүгү чүвең —
Сеңээ чурттаар, өлүм чогум уламчызы.

Очулдурган: О. СУВАКПИТ.

ЭКИ-ЛЕ КИЖИ

Сураглыг япон режиссёр Акира Куросава дугайында парлалгага хөй чүүлдер болгаш материалдар үнген, оон ажыл-чорудулгазын элээн наш номнарда сайтаргап. «Дерсу Узаланы» тырттырып турда, оон-биле кады ажылдап турган совет режиссер чамдык солуп, катырынчыг таварылгаларны «Неделяга» бижээн. Ону бистин солуннуун номчукчуларывыга бараалгаттывыс.

Ажылдай бергенде арзыланыпар дег шыдамык, хорадаанда — чаныык! Кижи чоокшулаары берге, шыгыы, ыыт чок. Узун, арганызымаар, кара көстүк кедер... «Дерсу Узала» деп кинону тырттырып турган, Совет Эвилелинге ол чеди чүс ажыг хонук чурттаан.

Белеткелдер үезинде, фильмге дириг амытаннар ажылаарының дугайында чугаа болуп турда, Куросава бисти кайгаткан: бүгү аңнар, оон иштинде хаванар, алыг, пар, дөтеренери черлик болур ужурлуг деп, ол негелде салган. Чүге дээрге, өөредип, чаажыктырып каан аннарның көрүжү-даа, кылаштаары-даа, ажыл-чанында сыр өске боор чүве —дээн.

—Черлик амытаннар бистин боттарывысче халдап келзе — дижип, Куросаваны бүзүредиринн оралдаштывыс.

— Арсеньевтин отрядынга боо-чепсектиг адыгжылар турган ийик чоп — деп, Куросава дүжүп бербейн-дир, — бистер база-ла озал-ондакты баш бурунгаар бодап, белеткекиннн алыр ужурлуг бис.

Оон-биле чөпшээрежиин уссурий тайгазындан аңнар тудар ужурга таварыштывыс.

Режиссёр Никита Орловтуң тырттырып турганы «Мосфильм 50 харлаан» деп кинога бир эпизодка Акира Куросава база кирер ужурлуг турган. Орловтуң дилээн күүседип бээрин Куросавадан эрешптим.

— Дилеп турар чүвезин менден кым-даа амга чедир чедип ап шыдаваан чүве, чүге дээрге ол амыдыралчы кылдыр көзүлбес болур — дээш, Акира Куросава ынаксавады.

Ынчалзажок кажан совет режиссёр айтыышкыннарын япон дылга берип эгелээрге, Куросава чагыртып эгелээн де! Харын-даа ол-ла эпизодту катап база тырттырган, бүгү бөлүк адыш часкан: «ийнги дубль эки болду» деп баштактанган.

«Дерсу Узала» фильмиин кол болгаш эпизод рольдарынга 30 актёрну шилип алыр дээш, ол 7000 артистерпин фото-чуруктарын көргеш!

Дерсу Узаланың ролюнга япон актер Тосифо Мифуненни алыр дээрге, оозунун чайы чок болган. Оон Максим Мунзуктуң тып алдывыс. Грим шелделзин кылып, сегел, эрин салларын чыпшырып каан. Куросавага өлөр таварышпаан.

—Бодунуң салы үнүп! — деп, ол саналдааш, дораан-на Мунзуктан айтырды: — Сылынар кайы хире үнер ийик?

— Шуут-ла үнмес чүве-ле болгай — деп, Мунзук каттырды. — Ажырбас он, бис маннаар бис— деп, Куросава түнеп кагды.

Ол үени бис 180 хоюк маннап келдивис!

— Кинога мени хат ажыглаар кижи деп Японияда чугаалажыр чүве ийин — деп, Акира Куросава бир катап чугаалады.

—Ынчангаш дээрги Куросаваны Хат кижизи дээр-ле болгай — деп, режиссёрүүн хереэжен ассистентизи Тэруе Ногами немеп кагды.

— Билдингир-дир, Куросавасан — «синлең кижи» ышкажыл! — деп, бирээвис баштактангаш, ук сөстүн уткаын аңаа тайылбырлап берди. Куросава кымдан-даа артык каттырды.

Куросава тырттырышкын сетивде азы ол үеде кайы хире ыяк белеткекиннн бүгүде билир. Ол мегелеп кылган чүвеге хөйну чок, бүгү чүве боду олчаан, ылап болурун күзээр. Бир катап ол Дерсу Узаланың хевин кеткен Мунзукту, октуг боолуг пиротехникти, ассистентилерни, дузалакчыларны келдиртип алган.

— Дерсунун хөйленген ол адыкар — деп, Акира Куросава чугаалааш, — таптыг-ла маңаа — дээш, чеңге точка айтып берген.

Максим Мунзук Куросаваже аймаарап, элдепсиинн көргеш, айтыры:

— Кай, мен ону кедип алган турумда-ла бе?

— Чок, уштуп ап болур! — деп, Куросава харыылады.

Арсеньев хоорайга тургаш (колдуунда бүгү фильмниң бис аңаа тырттырган бис), Акира Куросава «Таёжная» гостиницаның чанында Наймрал мөжмө олурткан.

Даартазында эртен эрте гостиница коридорунга, улгады берген кижи Куросаваның номеринин чанында ыкай-бээр кылаштап турарын көрүп кагдым.

— Кымга келдинер — деп айтырдым.

— Акирага! — деп харыылады.

— Чүге?

— Ыяжын үргүлүү кээп сургарын турарын уппазын деп чугаалаарым ол! —деп, кижим бо-де.

— Тайгага ажылдаарга кайыт-дыр чээ? — деп Акира Куросавадан аныяк эртемденнер айтырган.

— Тергиин-не! — деп, ол харыылаан. — Мен эки чемненип, удуп, дыштанып турдум. А моон чоруурда, шилге арыг агаардан ыяап-ла ап алыр мен!

Москвада Куросаваның ынак черлери: Кызыл шөл, Новодевичий монастырь болган Лениң даглары. Ол бистиң найысылалывысты бедин-биле үнелээр:

— Москва — делегейде эң-не арыг агаарлыг хоорай.

Совет Эвилелиниде Куросаваның хөй-хөй өнүктери болгаш таныштары, оон талантызының үнелекчилери артып калган. Совет көрүкчүлер япон режиссёрүнүң уран аргазын бедин-биле үнелеп, оон ам-даа чаз, солун фильминерни үндүрерин маңап турарлар.

Владимир ВАСИЛЬЕВ,
«Моефильмнин» режиссёру.

КУРКЛИ ШООДУП ТУР

Курклы дээрге Дагестанда бичии суур. Наш-ла чыл мурнунда «Курклы шоодуп тур» деп аттыг чыыңды чырыкче үнген. Солун болганындан ол шоодуглар ному дыка хөй дылдарда парлаттынган.

Оон автору М. Бутаевке 1979 чылда С. Стальский аттыг республика шаңналының лауреады атты тывыскан. «Курклы шоодуп тур» деп номдан наш шоодугну очулдургаш, номчукчуларывыга бараалгаттывыс.

ЭРГИ ДНЕВНИК

— Оон бөгүн черле салдымайын, чиктиин кончуг көрүп тур сен—дээш, адазы оглунуң холунда дневникти ап алгаш, топтап ажып олурарга, мида башкының мындыг демдеглелп бар болган: «Кичээлдерге рогатка-биле адын олурган. Бир өөренчиниң карманынга ол пага суп каан болган, оон ужудан кичээл үстүр часкан. Ылчангаш адазын школаже чалап тур бис».

— Сойлугул моон, ону чүге менден чажырып турганың оң? Сени өөренип турган деп бодаан мен, а сен школада зоопарк тургузуп алган шынажыл сен. Кандыг, чүү кижи болуксап турарың ол?.. —деп, ада оглунуң кырында-ла бартан.

— Ачай, ол мээң дневнигим эвес-тир...

— А кымныыл ынчаш?

— Билбес мен. Бистиң эрги хааржавыс иштинден тып алдым.

— Чыткан черинге барып дедир салып каг. Моон сонгаар мээң чөпшээрелим чокка эрги хааржактар үжеп-чиндивес сен.

МАШИНАЛЫГ ХАЛДЫШ ОРА...

— Чок, хоржок! Ол кижиге мен кадай кылдыр барбас мен. Оон аскада баштай көрбээндир мен...

— А оон мурнуда кайнаар көрүп турганың ол?

— Оон машиназының кабиназының иштинде, кажан ол рудкон долган халдып орда, танышкан мен.

ДОКТААДЫШ БИЛБЕС

Колхоз чоланчызы Омалов куда дүшкен соонда, далйын кожазында Чүмба суурга чедирер дээн.

— Хүндүлүг далчыны улуг чүүк машиназы-биле чедирер бөөр бе, мен чедирип каай— дээш, кожазы Мухтар «Жигулизиже» олуртуп алган. Кажап машина калдын чоруптарга, пассажир ашак кайган магадаан:

— Мухтар, эр-хей!.. Кажанчежеи мынчап машина чорудуп өөренип алганың ол?

— Шимчедип чорударын бо эртен куда мурнуда өөренип алдым, а ам доктаадып тургузарын билбес-тир мен...

— Ой, ам канчаар бис?

— Алыр, кортпаңар, хөлөвенер! Машинаның бензинин чүгле Чүмба суурга чедер, аңаа төнер...

ЧАДАГ-ТЕРГЕ-БИЛЕ ДАГЛАРЖЕ

Сураглыг швед чадаг-тергечи Филипп Фурнье ам даглардa хөй тренировка кылып чоруп турар. Ол тускай үнүүшкүнүге бодунуң чадаг-тергези-биле 24 артты ашкаш, алды хүн дургузунда 1.502 километр черни эртеринге бүзүрен турар.

Чадаг-тергечиниң маршруду кончуг бедик арт, сыннары-биле алдаржаан Бичии болгаш Улуг Сен-Бернарның кыры-биле таварып эртер. Ону оруккa ийи автомобиль үдеп чоруур. Фурнъенниң медглээни-биле алырга, ол оон мурнунда штали чадаг-тергечиге хамаажыш турган ындыг хевирлиг рекордту базарып болгаш «Тускайлаң рекордтар» дээр сургакаан чыл бүрүзүнүң помунга адын киирер бижидеринге идеген турар. «Ынчалза-даа спортчу кижиге могап шылаар аргаларның кызыгаары шуут турбас дээрзин шынаидарын база күзеп турар мен. Бо үнүүшкүн-биле ол кызыгаарларнын дугайында билигин адырым-даа чадавас»—деп, Ф. Фурнье «Трибюн де матэн» солунга берген интервьюузунга демдеглээн.

«Труд» солундан.

ХОПТАКПАН КАНЧАП КУРУГЛААНЫЛ

Хоптакпан бир-ле кежээ кожазы Ак-оолдуң бажыңынга барган. Оозу мынча деп-тир:

— Чинге-Кырда кара-куш ойнунда куштар хөлчок ойнай берип-тир. Ону барып маңап көөр бис бе?

Хоптакпан бодаанмайн-даа мынча дээн:

— Көңгүс чай чок мен. Сөөлүдө болгай аш.—А бүдүү иштинде мынчаар бодап олурган: «Ол кара-куштарны бодум часкаан бармын адып-ла алгай мен. Ак-оолду, артык кижини, эдерткеш чоор боор».

Ол чылын час эрте дүшкен. Хар апрельдиң чаазында-ла эстип-хайлып калган. Хүр кыштаан кара-куштар дыка эрте ойнап эгелээн.

Эртенги манагдан озалдавазы-биле Хоптакпан кожазында Ак-оолга билдиртпес дээш, дуюкаа тургаш, дың адар сагыш чок турда-ла чорупкан.

Чинге-Кырның эзи-эдинде оргулаан кара эзим бар. Чүс-чүс харлыг, кускаак четпес чоон, чодур пештер, ол оргулаштa эртенги сырында баштары коогайнып, будуктарын хөлбекиндир чоргаар чайганың тургулаан. Пештериин аразы шаараш, будуктары чүгле ортузуплан өрү үнгүлээн, ынчалза-даа өрү көөрге дээр көзүлбес, чүге дээрге будуктар тудушкаш, дээвиирленчек апарган.

Чинге-Кыр эртен хүнээзрек. Кырның кыры шангыр даштарлыг. Ынчангаш кара-куштар аңаа ойнап турар.

Хоптакпан оргулашка дыка эрте чедип келген. Ынчан хүн үнер байтыгай, черинң кыры безин эки чырываан. Дуюказ маңап олурупкан.

Дыка үр олурарга чер чырын, боо хараалы кирер апартан. Куду бир кара-куш картыраалай берген. Ырак эвес хире. Кара-куштуң эткен үүне Хоптакпан кеденгирлеп чорупкан. Оон ойнап эдери шынап-ла картыраа хевирлиг боор чүве-дир.

Бир улуг пөш ушкаш, черже кээп дүжериндеп корткан чүве дег, өске пөштен кужактаныпкаш, шуут-ла салдынмайн барган, селенгиниттелип алган. Кара-куштуң картыраалаары читкен. Даап аңаан хире. Маңаар апарган.

Элээн болганда кара-куш база катап картыраалай берген. Уун дынаарга деири селенгинин пөште ышкаш болган. Хоптакпан кедеп эгелээн. Кара-куштуң бараяны шынап-ла селеске пөш кырында көстүндүр.

«Олча-даа хандыртынган. Менден чайлаар деппе бо. Чуу адын алгай-ла мен. Өөрүп кыйгырып олурар-дыр бо» — деп бодаан. Хоптакпан байгышаа-биле кедеп, бир пөш артынан өске пөш артынче чаштып, чоокшулап кел чораан. Чоонуру ол ийик, аажок чодул хайны берген. Дыкадыр чөдүрер болза, кара-куш билип каашаа, хоя бээр. Бөргүн ушта тыртказ, хая көрүнгеш, бөрт иштинче алар чөдүргүлээн. Кара-куш сезик албаан.

Ыяшта олурган кара-куш кедөөр дээш Хоптакпан черже шоолуг көрбейн чораан. Ол аразында черге олурган база бир кара-куштуң мырыңай кырын орта кээрге, оозу дылдырт-долдурт дээш ужуп үнерге, Хоптакпан мецизээш, алгырыптар часкан, боозун безин уттуп алган. Орталанып, ойгарлын келгеш, боозун ушкан кара-кушче углай тутканы, мажызын андаза тыртып чорда, демгизи чаргырадыр алгырбышаан, чалгынаары-биле кургаг будуктарны уу-чаза шаап, дээрже өрү көдүрүлүүр ушкаш, пөш будуктарының аразынче ажыт кире берген. Үүле чалгынарының сыылаан дээжы дынналган.

Ушкан кара-куштан дээвидээш, Хоптакпан ыяшта олурган кара-куштуң дугайын утту каапкан. Ыяшта кара-куш ушпаан. Ол кижизин билбээн. Ынчалза-даа демги ушкан кара-куш алгы-кыжыызы-биле аңаа абыыл дугайын медээлелкеп. Черде ам-даа кара-куштар бар боон база чадавас. Ол душта Хоптакпанның кичээнгейи дораан-на ийи чарлы берген. Оюн үезинде кара-куштар өөр-өөр чоруур болгай. Бирде черже көрүп, бирде ыяшче көрүп, күскеде кедээн моортай дег, ол-бо күдүжеңейнин, үнгелеп чораан. Хоптакпан селеске пөшке боо тавы хире чедип келген. Чоон пөш артындан бажың ужулгаш бакылап көөрге, кара-куш дөө ол кочуя берген олурган.

Ол шагбан будуктар артында олурар боорга, пөштүң оске талазынын адары-биле Хоптакпан күдүүн алгаш, дедир үнгелеп чоруткан. Ийи-үш базым хире үнгелеп бар чорда, боозун бир-ле чүве ылдыртылаш кылдыр тыртыпкан ышкаш болган соонда, боо-даа чыкла дээн! Боо холдан шуут-ла ушта халкан чүве дег, черде күдүрээ кырында пет кээп дүшкен. Кара-куш Хоптакпанны кочулап, кыжыраан-даа ышкаш, кыпсынчыг кылдыр алгырбышаан, далдырадыр ужуп ынай болган. Хоптакпан ангдай берген, угаан-кудун ышкынып кан, черзи төш дег, шимчеш-даа дывейн турган. Түрээ дээрге хөрек хозундан ушта халый бер чаашы турган ышкаш болган.

Эжин мегелеп каан, часкаан кара-куш адын алыр бодаан Хоптакпан олча дээш чыйлап чораан, ынчап боозунга эдээр часкан. Баштай ушкан кара-кушту адар дээш боозунуң чамыын белеп кылдыр тыртып алган. А куш аттырбайн баар орта, оозун шоочалап албаан ышкажыл. Оон дараазында өске кара-кушту кедеп бар чорда, боонун мажызындан будук илбектээш тыртар орта часты берген болган.

Хоптакпанның арны ак тос апарган. Оон ол бажын туттугаан. «Бак сагыш башка халдаар» дээр улустуң чугаазы оон бодалынга кирген.

К. АРАКЧАА.

«Хол кыдыында» деп В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотоэтюду.

ӨҢНҮКТЕРНИ ЫРЫ ЧЫЫП ТУР

Сочи. Сентябрь 16. (СЭТАның корр.). «Фестивальный» концерт залының чанында дүнеки фонарьларга чырыткан сесерликке ыры дыңналып келген. Херожиен кижинин хоюг үнү таныырым аллганы бадырып турар, аңаа үнненштир оолдар оожум ырлашты «Красная гвоздика» деп музыкалыг фестивальдың киржикчилериниң бир чамдыкы ол. Олар харын үргүлчү мынчаар хол-холдарындан тутчуп алган репетициялардан ээп келгилээр: конкурс талазы-биле кагжыкчылар, амыдыралда — өнүктер. Оргузунда француз ыраажы Даниэль Вильер эки-ле базып чоруур — ону Сочиге мурнунда болган фестивалька улус танып алган болгаш оон ырлаарынга хандыкшаан.

— Чаагай күзел болган бот-боттарын билчириниң ёзузу — бо ыры байырлалының кижизин сагыжыңга артып каар кол-ла түүлү ол — деп, Даниэль чугаалады. — Бистер ангы-аңгы чуртгардан келген, ангы-аңгы дылдарга чугаалажыр бис. А ырларывыс чангыс чүүл дугайында— ол дээрге тайбың-дыр, тайбың кижилерге дыка-ла чугула хөрек. Оон ангыда бистиң ырларывыста күш-ажылдың болгаш кижиниң ырлаарының дугайын, кижиниң аас-кежиинин дугайын чугаалап турар.

Ол бүгү дугайын Даниэль Вильер боду, бичии француз хоорай Шарлевильдин мэриниң дузалакчызы, ийи уругнуң иези Мизьер, Тбилиси чурттуг студент, фестивальдың эң аныяк киржикчизи Тамара Гвердцители, Панаманың национал гвардиязының сержантызы Барес Рохер Армандо, Сандинисчи фронтунуң дайынчызы, шүлүкчү болгаш композитор Бустос Селедон Сальвадо болган өскелер-даа ырлажырлар.

Конкурстуң бөгүнгү программазын совет ырга турасскаткан. Киржикчилерге бодунга таарышкан кандыг-даа болза аялганы шилип алыр эргени бергеп. Даштыны артистер совет ырлаанын бөстарының сеткил-хөөнүнге, бодалдарынга, күзел-сорунга таажыр чүүлдерин тып ап турарлар. «Каракгы дүн» деп ырны күүсеткен Бау Игын Сафувонг (Лаос) бодунуң өгбүлезиниң болгаш төрээн чурттунуң салым-чолунга үпележип турар чүүлдерин тып ырлаан. Болгар ыраажылар Марианна биле Тодор Трайчевтерниң ырлаалы «Алёша» деп ырдан фашизмден делегейни камгалап алган совет дайынчыларга ханы өөрүп четтиринишкинин сеткишкинин билип ордувус. «Чымчак сеткил» деп ырны Ксиомара Лаугарт (Куба) сагыш-сеткилге доон турар кылдыр ырлаан.

«Мээң адрезим — Совет Эвилели»—деп, бистиң чуртувуска ынакшылыы Жером Багана (Конго) ынчаар илергейлээн. Аныяк артистер оон ангыда кезээде чалыы «Катюшаны» программазынга киргени чугаажок, ол ыр бүгү делегейниң улустарынга чангыс эптиг чоруктуң, эң-сеткил каттыштырылгазының болгаш найыралдың символу болу берген.

Чамдыкта билириваес орус сөстерни аалчыларның адаары арай чиктигизимээр-даа дыналыр болза, түгле ыры-биле дамчыдып болур амыдыралдың магалыы, чалыы назынның өөрүшкүзүү ылап билдинер болду.

— Кезээде хүнээн турзуң!— бистиң бөмбүрзээвистим аныяктарының амгы үеде күзелин соң өскээр шын илередир арга бар бе? — деп, Эквадордан келген аныяк коммунист Мигель Мора чугаалай-дыр.— Од ырыны мен митингилерге күүседип турар мен, ону коммунистер-биле кады социал хогжүлде дээш демнеседжип турар бистиң ындыктарывыс билир болгаш аңаа ынак.

«Кезээде хүнээн турзуң!» дээн кыйгы сөстер чангылаган, өнүктерин болгаш чангыс эп-сеткилдиглерин чыгаа ыры далай кырында ужугуп тур.

1. УЗУН ДУРГААР:

1. Орус совет шүлүкчү.
2. Чечен чогаал аймаа.
3. Химиктиг элемент.
5. А. М. Горькийниң «Дүвүнде» деп шинзининң киржикчизи.
6. Шыырачы.
9. Хамааты дайынының маадыры.
10. Хамааты дайынының маадыры.
11. «Араттың сөзүнде» маадыр.
15. Балык.
16. Француз актёр, режиссёр.
17. Кюсю ортулукта хоорай.
18. М. А. Римский-Корсаковтуң операзы.
23. Азырал амытан (мал)
24. Орус совет чогаалчы.
25. Латыш актёр, ССРЭ-ниң улустуң артизи.
26. Космонавт.
27. Шериг машина.
31. А. Островскийниң «Чапнындa» киржикчи.
32. Улуг орус чурукчу.
35. Аас чогаалының аймаа.

II. ДООРА ДУРГААР:

4. Совет кино артизи.
7. Француз революцүнү.
8. Даг.
12. Хөл.
13. Хем.
14. Француз физик болгаш математик.
19. Күрүне төвү.
20. Эрте-бурунгу грек философ.
21. Казах чогаалчы.
22. Час айы.
24. Улуг орус чогаалчы.
27. Тыва чогаалчы.
28. Кыпар-чаар материал.
29. Үнелиг аң.
30. Немец физик-теоретик.
33. Социалистиг күрүне ийи-сылалы.
34. Орус чогаалчы.
36. Совет драматург.

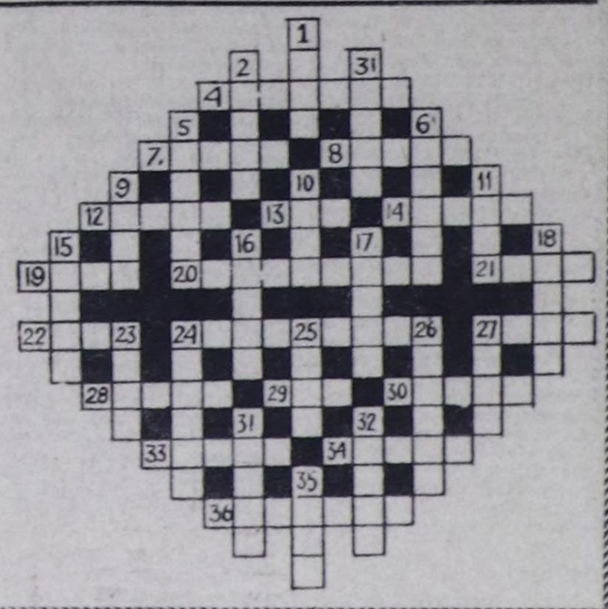

Теле Видение

СЕНТЯБРЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суула шимчээшкин. 9.00 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң «Орус угулаалар» оркестриниң күүселдези. 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — «Советтер болгаш эмыдырал». 10.30 — Г. Гендель. Оркестрлиг арфата концерт. 10.40 — «Спортлоторуң» 38-ки тиражы. 10.50 — Оңу шылаар ышлер. 11.35 — Арга-арыг ажылдакчыларының хүнүнге. Владимир, Архангельск областарынга болгаш Карель АССР-ниң арга-арыг ажылдакчыларының дугайында очерк. 12.10 — Уран гимнастикага ССРЭ чемпионадың. 12.30 — «Челюшң». Улустуң логаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Мексиканың танцызы». (Мексика). 13.00 — «Хоочуңнар туружукунда». Дайын хоочуннарының Совет комитединиң 25 чылдынга. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — Уругларга фильм. «Ү» «а» класстың мушкетерлары». 15.55 — «Ном — пайыралдың сеннекчизи». Москванын 3-гү номпар делгелгезинин дугайында. 16.40 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.40 — Политиктиг тайылбырлакчы В. А. Бекетов-туң беседазы. 18.10 — 18.25 — Чапсар. 18.25 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг Бичe театрының «Оруглалыг чер» деп фильм-шинзи. А. Н. Островскийниң шинзизин ёзулаар. 21.35 — 00.25 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Штоколов-биле орус улустуг В. Андреев аттыг оркестрлиг концерти. Төнгенде — Медэлер.

ИЙНГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Чаа өгленгенниң телекүзүү. 15.40 — А. Штейн «Үенин чагыргазында». Москванын сатира театрының фильм-шинзи. 18.00 — «Даглар-ның ыры». Фильм-концерт. 18.50 — «Музыкалыг киоск». 19.00 — «Террактанын хулумаурүү». Документалдыг телефильм. 19.45 — Спорт программазы: аар атлетикага делегей болгаш Европа чемпионады. Франциядан дамчыдылга. Аът спортунга Европа чемпионады. Австриядан дамчыдылга. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — «Ядыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Совлгу дюйм». Уранчечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Аграар

Кызылдың аграр станциязының медээзин ёзулаар алырта, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче чаар. Мурнуу-барын чүк угланышкынныг хаттың дургени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температураазы 16—21 градус чылыыр.

Кызылга бүргеп, аязыр, эртен биче чаар. Мурнуу-барын чүк угланышкынныг хаттың дургени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температураазы 19—21 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Ашаа тергиин эки кижи»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, **«Альба Регия»** 11.00, 13.00, 15.00, **«Дыштанын турарларның амыдыралындан»** 17.00, 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: **«Хуулгазын болуушкун»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Кызылдың эмгэ училищезиниң 1969 чылдың февраль 21-де Елизавета Сарыгларовна Суге-Маадырның адынга тыывысканы № 820960 диплому читкенин барымдаалаан, ону күш чок деп санаар.

Редакциянын адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет гургузуг киллестерииң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17856. Чагыг № 2149.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—00901

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 219 (11717) | 1981 чылдың сентябрь 20, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеН. | Өртээ 2 коп.

АҢГЫС АҢДАРЫЛГАЗЫ

Күскү чер аңдарылгазы—келир чылдың дүжүдүнүң бир үндезини ол. Күзүн аңдарган аңгыска шык хөй сиңер болгаш ол аңдартынмаан черниниң де деңнээрге, шоолуг бусталып үнмес. Күзүн аңдарган черни чазын болбаазырадыры, аңаа чемишчидилгелерни чажары база эптиг. Хөрзүн тараа хоорзуну, тараа кудуруу болгаш өске-даа органиктиг бүдүмелдер-биле кады аңдартынар болганда, ооң чемижи хөй болур. Ооң-биле чергелештир аңгыс аңдарылгазы бок үнүштер-биле, үнүш аарыглары болгаш хоралакчылары-биле демисежириниң дээштиг аргазы. Ынчангаш тарылга шөлүн чазын удур аңдарарының орнунга күзүн белеткеп алыры ажыктыг.

Ол дугайын республиканың мурнакчы ажылагыйларының дуржулгазы бадыткап турар. Чижээ, «Кызыл тараачын», «Саян», «Ленинчи орук», «Бүрен», «Революцияның чалбыыжы», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы чер аңдарылгазынче чогуур кичээнгейни салып, өскелерден эки дүжүттү агаар-бойдустуң таарымча чок чылдарында безин өстүрүп келген.

Аңгысты эрте аңдарган тудум-на, ажыы бедик болур. Дүжүт ажаалдазы эгелээрге-ле, хосталган шөлдерни дораан-на, харын-даа комбайнның соондан-на аңдарары чугула. Бо чылын элээн хөй ажыл-агыйлар, оларның аразында ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз, ынчаар кылып турар. Ында бо талазы-биле ажылды организастап турары үлегерлиг. Күскү чер аңдарылгазында тракторлар шуптузу хөрзүн үрелиишкинин болдурбас кожуг машиналары-биле чепсегленген. Ук ажыл «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг Октябрь», «Россия» совхозтарда база эки. Оларда механизаторлар ээлчег нормазын ажыр күүседип, ажылды шынарлыг кылып турар.

Бо хүннерге чедир республикада 70 муң гектар шөлдүң дүжүдүү ажааттынган, хосталган черлерни шуптузуп аңдарып алган турар ужурлуг бис. Ынчалзажок ажылдың темпизи ам-даа оожум, чамдык совхозтарда бо чугула кампанияже кичээнгей кошкак. Ооң уламындан амга чедир аңдартынган чер түгле 14 муң гектар, азы планның дөңгүп-ле 10 хуузу четкен. Күскү чер аңдарылгазының таарымчалыг үези эртип, хөрзүннүң доңарынга чедир чаңгыс-ла ай артканда мындыг байдал кижи бүрүзүн дүвүредир ужурлуг.

Аңгыс аңдарылгазы Кызыл районнуң ажылагыйларында оожум чоруп турар. Ында 22,5 муң гектар шөлдүң түгле 150 гектарын аңдарган. Ол районда кукуруза, картофель, ногаа болгаш өскеда культуралар ажааттынган шөлдер хөй, ынчалзажок олар аңдартынмайн чыдып берген. Ооң чылдагааны түдел? Ол түгле совхозтарның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң ажыл-агыйжы эвес чоруу-биле тайылбырлаттынар. Бо ышкаш байдал өске-даа черлерде бар. Чижээ, «Өөк», «Найырал» совхозтарда ук ажыл база-ла оожум, тракторлар ээлчег нормазын безин күүсетпейн турар. Чер аңдарылгазында агрегаттар база эвээш. Ылаңгыя «Шамбалыг» совхозта чер аңдарар 11 тракторуңуң түгле ийизи ол ажылче кирген. «Шекпээр», «Барлык», «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтарда чер аңдарып турар тракторлар база дыка эвээш. Бай-Тайга, Тес-Хем, Тожу районнарның совхозтарының удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери күскү чер аңдарылгазынче кичээнгейни база-ла кошкак салып турар.

Часкы тарылгага черни белеткеп турар үеде хөрзүннүң хаттан үрелир чоруун болдурбазының хемчеглерин алыр херек. Аңгысты түгле эрозияга удур техника-биле, а ындыг машиналар чедишпесте, чалгын чок аңдазыннар-биле дилиндектей аңдарары чугула. Суггаттыг черлерге аңгыс аңдарылгазын часче соңгаарлатпайн, амдан эгелеп чорудар херек, түге дээрге хөрзүнде шык четчир-дир.

Аңгыс аңдарылгазының планын октябрь айның ортан үезинге чедир ыяап-ла доозар ужурлуг. Ынчангаш чер аңдарар трактор бүрүзүн ийи ээлчегге бүдүрүкчүлүг ажылдадыры, ипатовчуларның аргазы-биле комплекстиг отрядтарны ажыглаары чугула. Комплекстиг отрядтар аңгыс аңдарылгазынга бүдүрүкчүлүг ажылдаан турарын чедип алыр төлээде, оларны техниктиг ажаалдаларның звенолары-биле хандырары, көжер септелге мастерскаяларын, электрилиг каңнакчыны, бензин сөөртүр машинаны оларга быжыглаары, чурттаар чер, аъш-чем-биле хандырары эргежок чугула.

Аңгыс аңдарылгазының темпизин дүргедеридиле чергелештир, ооң шынарынче кичээнгей салыры онза чугула. Хүн бүрүде кылып турар ажылды шыңгыы контрольга алыр, план-графиктиң күүселдезин доктаамал түннеп, мурнакчыларны илередир, шаңнап-мактаар, оларның ажылының дуржулгазын нептередир херек.

Ол ышкаш аңдарар аңгыска минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни төгери чугула. Агрохимиктиг ук хемчег хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринге, келир чылдың чаагай дүжүдүн алырынга улуг идигни бээр.

Чер ажылдыгларга күскү хүннүң шак бүрүзү үнелиг. Аңгыс аңдарылгазын чогуур үезинде шынарлыг чорудары, келир чылдың дүжүдүнге четчир үрезиннерни белеткеп, чажар шынарына чедир арыглап алыры, чемишчидилгелерни шөлдерже сөөртүп төгери—он бирги беш чылдың ийиги чылында чаагай дүжүттү алырының магадылалы.

Мал чеминиң белеткели

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

«Х Улуг хурал» совхоз бүгү түзүн малдарның баш санының талазы-биле улуг ажыл-агыйларның бирээзинге санадып турар. Ынчангаш совхозтуң ажыл-ишчилериниң инитиниң малынга белеткээр чемнери база хөй: сиген 2900, сенаж 270, силос 1680, будунбүрү 525 болгаш сарал 842 тонна планныг. Мал чемнери белеткээр талазы-биле республиканга чарлаттынган шалыпчы ийи ай эм доозултан. Ол айларда совхозтуң ажыл-ишчилери канчаар ажылдаан, чеже хире чемнер белеткел алганыл?

Сиген 1578 тонна азы онаалданың 54 хуузу. Сенаж 515 тонна салдынган, планны барык-ла ийи катап күүседир чыгаан. Будук-бүрүнү онаалдаан дыка ажыр белеткээн. Силос — 520 тонна салдынган.

Шалыпчы айлар чарлаттынары билек-ле совхозтуң сигенчи бригадаларынга, албан организация болгаш будүрүлге черлериниге тус-тузунда тодаргай онаалданы берген. Ооң күүселдезин тускай штаб доктаамал контрольдап келген.

Албан организация черлериниден совхозтуң мал чемнери белеткээрингe дузалажыр талазы-биле Баян-Кол көдээ Советтиң коллективи (күүском даргазы Т. Сандакова удурткан) мурнакчы болуп, 25 тонна сиген белеткээр онаалдазын 37 тонна кылдыр ажырган. Ооң ыңай совхозтуң автопарыгының коллективи (гараж эргелекчизи Б. Седен-Хуурак удурткан) 50 тонна сиген белеткээр онаалданы 69 тонна кылдыр күүсеткен. Бо коллективтерниң кежигүннери Улуг-Хемниң ортулуктарындан болгаш алаак-тарындан сигенни хол кадыры-биле кезип белеткээн.

Республика найысылалы Кызыл хоорайның албан организацияң, будүрүлге черлери совхозтуң мал чемнери белеткээрингe улуг дузаны чедиргенин демделезе чогуур. Олар 443 тонна сигенни белеткээш, совхозка дужаагаН. Республиканың Кадык камгалал министерствозунуң ажылдакчылары «Х Улуг хурал» совхозтуң мал чемни белеткээрингe чыл бүрүде дузалажып келген. Олар бо чылын база чагаай чаңчылын өзугаар дыка хөй мал чемни белеткээш, баян-колчуларга хүлээдип берген.

Ниитинин малынга чемнер белеткээри совхозта ам-даа үргүлүүлевишаан. Ооң-биле чергелештир совхозтуң чамдык коллективтери мал чемни белеткээрин организас чок чорудуп, ону чугулага көрбейн турарын айытпас арга чок. Чижээ, Оттук-Даш сүт-бараан фермазының коллективинге 50 тонна сиген белеткээр онаалданы чай эгезинде-ле берген. Ында ажылды чылыш чок, четпес организастаанындан амга чедир түгле 14 тонна сиген белеткеттинген. Совхозтуң директизы моон чогуур түннелди кылыр ужурлуг.

С. ДУВАА.

Баян-Кол суур.

Кызыл район.

ЭРЕС-МААДЫРЛЫЫ БОЛГАШ ТУРУШТУУ ДЭЭШ

ЕЛЬНЯ. (Смоленск область) хоочун орус хоорай — Ельняның кудумчулары, шөлдери байырлалдың шинчизин киир шиметтиниппкен. Совет Гвардияның 40 чылынга болгаш Ельня хоорайга Ада-чурт дайыны орденниң 1 чергезин тывысканыгa тураскаатКан районуң база хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг хуралы болган.

Дайынның хоочуларын, Ельняны хостаарынга киришкеннер, будүрүлгениң мурнакчылары, партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш өскеда хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери Культура ордузунга чыылганнар.

Баштайгы гвардейжи дивизияларның өндүр чаагай тиилелгелер-биле шыптынган дайынчы туктарын шериг хөгжүмүнүң үделгези-биле улуг залга киирип келген. Байырлыг хурал ажыттынган деп чарлаан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ниң эш Л. И. Брежнев баштаан Төп Комитединиң Политбюрозун хүндүлүг президиумунга дынмиттинг адыш часкаашкыныбиле бут кырынга туруп келгеш, сорук киришкинниг соңгаан.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилединиң Маршалы Д. Ф. Устиновка сес берген. Чыылганнар ону чылыы-биле уткаан. Орус черниң хоочун хоорайларының бирээзи — Ельняны бөгүн бүгү совет улус байырлап, Ада-чурттуң дайынының кадыг-дошкун чылдарында ооң чурттакчыларының эрес-маадырлыг чоруун демдеглеп турар-дыр деп, министо чугаалаан.

Төрээн чурттуң бедик шаналы-биле холбаштыр партия Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден Д. Ф. Устинов хоорайның база районнуң ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан изиг байырны чедирген болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң оларга чүректиң ханызындан изиг байырын, чаагай күзелделерин база дамчыткан.

Ельня хоорай дайынының берге оруктарын баштайгы хүнден эгелээш, улуг тиилелгениң сөөлгү хүүнге чедир эрткенин эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээнин министр чугаалаан. Социал депшилге болгаш тайбың дээш совет улустуң маадырлыг демиселиинге Ельняның болгаш районнуң ажылчы чоннары төлептиг салыышкыныы киирген. Ельня хоорайның база районнуң ажылчы чоннарынга болгаш бүгү словянчыларга кадыкшылды, чаагай чорукту болгаш тургузукчу күш-ажылга чаа-чаа чеднишкиннерни Леонид Ильич бодуунуң чедирген байырынга күзээн.

Ельняның төөгүзүнде сыныш чок патриотизмнин, Ада-чурттуң алдары дээш хөй маадырлыг чоруктарын Д. Ф. Устинов бодуунуң чугаазынга онзалап демдеглээн. Сес чүс чылдарның дургузунда Ельня орус черин даштыкы эжелекчилерден камгалаар дээш бүгү чон-биле кады эрес-маадырлыг демисежин келген. Бистиң Төрээн чурттувуска, бүгү совет кижилерге кадыг-дошкун 1941 чылда фашистиг эжелекчилерге удур демиселге Ельняның чурттакчылары болгаш Кызыл шеригниң дайынчылары база катап маадырлыг чорукту кылып, Ада-чурттуң чепсектиг күштеринге төөгүлүг үлүүн киирген — хоорайның ханаларынга эң баштайгы Совет гвардия тургустунган.

Фашистиг Германия ССРЭ-же оор ёзу-биле халдаан сөөлүнде үш неделя болганда гитлержилериң эң-не согугжу шериглери-биле кадыг-дошкун тулчуушкыннар Смоленщинага эгелээн турган. Ынчларда бистиң Төрээн чурттувустуң найысылалы Москвага дорт кыжаныышкын диргелип келген. Ол кыжаныышкынны үзүткаарынга Ельняның ажылчы чоннары болгаш анаа тургустунган баштайгы гвардейжи дивизиялар шиитпирлиг рольду ойнаан.

Ельняның чанынга кадыдошкун тулчуушкыннарга маадырлыг чоруун, организастыын, бедик сагылга-чурумнуун, дайынчы мергежилдиин 100, 127, 153 болгаш 161-ги адыгжы дивизияларның дайынчылары болгаш офицерлери көргүскен. Бистиң чепсектиг күштеривистиң составында ол дивизияларга Гвардейжи деп бедик атты 1941 чылдың сентябрь 18-те тывыскан. А ооң соонда бир неделя болганда — 107 болгаш 120 дугаар адыгжы дивизиялар база гвардейжи бедик атты чедип алган. Совет гвардиянның тургустунган дутайында эш Леонид Ильич Брежнев демдеглевишаан, Ельняның дивизиялары ол бедик атты эдилээр бүрүү эргелиг болганын айыткан.

Гвардейжилер ол дээрге — канналган кижилер-дир. Ол кижилер партияга, Төрээн чуртка кызыгаар чок берингеп. Тулчуушкыннарга совет чепсектиң олар мергежилдиг эдилеп чорааннар. Амгы үеде бистиң аныяк гвардейжилеривис база ыңдыг болуп турар.

Империалистиг агрессорларда чок болгаш кажан-даа болдунмас чепсек бисте бар деп, Д. Ф. Устинов чугаалаан. Ол чепсек — совет кижилериниң бедик медерелдиг будужу Коммунистиг партиязын долгандыр оларның сырый каттыжышкыны-дыр. Бистиң чонувустуң эң-не чаагай бодалдары болгаш идегелдери ол сырый каттыжышкында илергейлеттингеН.

* * *

Смоленск областың Ельня хоорайның Ада-чурт дайыны орденниң 1 чергези-биле шаңнаар дутайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын Д. Ф. Устинов номчаан болгаш диимиттинг адыш часкаашкынарывыың үезинде Төрээн чурттуң бедик шаңналыш хоорайның тугунга кадап берген.

(СЭТА).

КҮШТҮ МӨӨҢНЕП ТУРГАШ

Директорга сөс

Ыраккы Мөңгүн-Тайгада «Малчын» совхозтуң экономиказының кол угланышкынын ооң ады-ла тодаргай хереглеп турар. Бистиң совхозувус хойнуң баш санының талазы-биле республиканың ажыл-агыйларының аразында бирги черни ээлеп турар. Совхозта орулга бээр кол адыр — хөй ажылы. Ажыл-агый оон чылдың-на арыг орулганы ап турар. Ам хойнуң саны 43751 баш четкен. Оон ыңай мыйыстыг бода мал барык-ла дөрт муң чыгаан, чылгы 872 баш.

Совхозтуң малчыннары бо чылын багай эвес түңелдерни чедип алган. Маңаа чамдык саннарны чижек кылдыр киирип көрейн. Мал бажын өстүрериниң чыл планын: мыйыстыг бода малдының 117,9 шээр малдының — 124, чылгыныын — 103 хуу күүсеткен. Берге кыштың барымдаалап алырга, бо багай эвес чединишкин. Совхозка ниитизи-биле төрүүр 100 малга онаштыр 78 хураганны, 68 бызаанны, кулуну барык-ла бүрүнү-биле менди доруктурган.

Ажылынга үлегерлиг, улуг арга-дуржулгалыг малчынар бисте эвээш эвес. Совхоз түгле мал ажылдыг болгаш малчын кадрларны бижыглаар, оларның ажылдаарынга, амыдыран чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында дирекция, партком онза сагыш салып турар. Ол чорук бодунуң ээлчээнде малчыннарның бедик көргүзүттерни чедип алырынга идиин берген. Бо чылын совхозтуң хойжуларындан шупту 26 кижи төрүүр 100 хойга онааштыр 92-деп өрү 110 чедир хураганы менди камгалап алгаш, социалистиг чарышка шылгараан. Оларның аразындан Б. Тейнин, В. Комбуй-оол, М. Биче-оол, Х. Көгелдей, К. Бады болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур. Ол ышкаш сарлык кадарчылары Х. Чылбак-оол болгаш М. Өлчей-оол олар төрүүр 100 сарлыкка онаштыр 80 бызааны меиди доруктурган.

Бо чылын совхозтуң ажылишчилериниң улуг чедиишкиннериниң бирээзин болза, күрүнеге дүк садарының планныг онаалдазын ажыр күүсеткени болур. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында совхоз күрүнеге 39 тонна дүктү дужаар тургаш, оон артыкка 12 центнерни чүдүрүп чоруткан. Эът садарының планын күүседириниң бүгү хемчеглерин ап турар бис. Ам 137,4 тонна эът дужааттынган. Оон ыңай 5,5 муң ажыг баш шээр малды дужаары-биле баш бүрүзүнүң дириг деңзизин 42 кг чедирер дээш, семиртилге одарынче чоруткан.

Совхозта тарылга шөлү чок болган ужурунда, мал чемн болур культураларны тарып өстүрер арга чок. Ынчангаш бүгү ынаныш чердеп чайгаар үнген сигенни кезип алырынче салдынар. Сиген кезип белеткээр черниң аразы ырак. Бо бүгү түүлдер ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткеп алырынга бергелерни таварыштырып турар. Ынчалзадаа совхозтуң ажыл-ишчилери чыл бүрүде эвээш эвес сигенни белеткеп ап келген.

СЭКП обкомунуң III пленумунуң мал чемнери белеткээр дугайында шиитпирлериң «Малчын» совхозтуң ажылишчилери чугаалажып көргеш, болдунар бүгү хемчеглерни баш удур алган. Чайның казы, бергезин өөренип көргеш, Тес-Хем районнуң девискээриниде Ак-Чыраадан сиген кезерни июнь 25-те эгелээн. Аал-оранындан ыракузакта турар сигенчилерниң ажылдазырынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының бүгү хемчеглерин совхоз дирекциязы, партком алган. Сигенчилерге четчир санныг техниканы быжыглаан. Бо чугула кампанияга 153 кижини хаара тутКан.

Мал чемнерй белеткээринче республиканың бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаар талазы-биле ийи шалыпчы айны партия обкому чарлаанының соонда, совхозта ажыл-ла кылып шыдаар кижи бүрүзүн сиген кезилдезинге хаара тутКан. Ап чоруткан хемчеглер чогумчалыг түңелди берген. Сентябрьның 14-түн медээзи-биле алырга, «Малчын» совхозтуң сигенчилерн 1369 гектар черниң сигенин кескеш, ону бүрүнү-биле ажаап алган. Совхоз чайгаар үнген сигенин 1230 тонналы белеткээр планныг. Бо хүннерге чедир 1331 тонна сиген белеткеттинген азы планныг онаалда 108,2 хуу күүсеттинген.

База бир шыңгыы айтырыг — Ак-Чыраада белеткээн сигенни совхозка сөөртүп чедирип алыры. Чеп аразы ырак — 400 ажыг километр, оон аңгыда орук-чирик база багай. Ындыг болзажок белеткээн сигенни удур сөөртүп чорударын организастаан. Совхозта бар бүгү машиналы ам сиген сөөртүлгезинче киирген.

Мал чемнериниң шынарынче онза кичээнгейни салган. Ооң түннелинде, Ак-Чыраада белеткээн бүгү сигенни Кызылда агрохимлабораториягa хынадып көөрге, 86 хуузу бирги классты болган.

Күс — көдээниң ажыл-ишчилериниге, эң-не чымыштыг үе. Кыш база чоокшулап орар. Ынчангаш мал чемн белеткээри-биле чергелештир, өдек-кыштаг септелгезин чорудары хүннүң айтырыы болу берген. Совхозтуң малчынары кажаахораазының, бажың-балгадының үүрмек септелгезин чазы-на, Эрзин районнуң малчынарының кыйгырыын ёзугаар, доозуп алган. Ам түгле улуг септелге негеттинер кыштагларда тускай бригада ажылдап турар.

С. ОЧУР,

«Малчын» совхозтуң директору.

Бөгүн—Арга-арыг ажылдакчызының хүнү

Күрүнениң «Таймыр» деп камгалалдыг чери тундра зоназында туруп турар. Мында дириг амытаннарның болгаш хуштарның онза үнелиг хевирлери чурттаан. Делегейде эң соңгу үктүң арга-арыы мында өзүп турары онзагай. Оон девискээри 20 муң гектар.

ЧУРУКТА: камгалалдыг черниң директору Виктор Андреевич Мирошниченко (солагай талазында) болгаш вол лесничий Александр Дмитриевич Вихров олар.

В. ДАНИЛЬЧЕНКОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникazы.

АРГА-АРЫГ—ЧОННУҢ БАЙЛАА

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш республиканың арга-арыг ажылдакчылары күжениишкинниг ажылдап келген. 8 айларда планныг онаалдалар бүгү көрүгүүлер талазы-биле күүсеттинген. 1859 гектарга чаш ыыштарны, хову-шөл камгалаар 300 гектар дилиндектерни чогуур ой-шаанда олурткан. Бараанныг продукция будүрериниң планы 102 хуу, ону сайгарары 101,4 хуу тудуг ыяжын белеткээри, дилиг материалдарын будүрери күүсеттинген. Орулга кирип алыры, күш-ажылдың будүрүкчүлүү планнаттынган деңнелден ашкан, бараанныг продукциянын бот-үнези чинггээн.

Ыяш ажыл-агыйының коллективтери социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар. Республиканың ыяш ажыл-агыйларындан чарышка Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйы (директору Ю. А. Кривцов, парторганизация секретары П. С. Бизин, профэвилел комитединиң даргазы В. Г. Толотов) эң эки түңелдерлиг болган. Ийиги кварталдың болгаш чылдың чартыында РСФСР-ниң Арга-ыяш ажыл-агый министерствозунуң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Каа-Хем ыяш ажыл-агыйының коллективи РСФСР-ниң Арга-ыяш ажыл-агый министерствозунуң болгаш ыяш, саазын болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр ажылдакчыларының профэвилел Төп комитединиң шилчиир Кызыл тугун болгаш бирги чергениң акша шаналын алган. Тожунуң, Тураның, Кызылдың болгаш Чадазанаңың ыяш ажыл-агыйлары ажылын эжиктеген.

Боттарывыстың байырлалывысты Ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүү уткуп тура, улус ажыл-агыйының бо чугула адырынга хөй чылда ажылдаан хоочуннарывысты, мурнакчыларысты хүндүткелбиле адаар бис. Аракчаа Кек-оолович Чульдум, Роман Макарович Железкин, Анна Афанасьевна Балязина, Октябрина Васильевна Николаева, Нина Лукинична Середина, Терентий Иванович Воронков, Вера Игнатьевна Воротникова, Тамара Петровна Киприевская, Доржу Мөгеевич Монгуш, Мария Прокопьевна Щербакова, Полина Николаевна Суслова, Валентин Петрович Новиков, Юрий Андреевич Кривцов болгаш Георгий Георгиевич Ананьев оларны хамаарыштырып болур.

Арга-арыг — күрүнениң, чоннуң үнелиг байлаа. Ону камгалап, кадзагалаарынче, камнаарынче коммунистиг партия, Совет чазак доктаамал сагыш салып келген. В. И. Ленин совет эрге-чагыргаңың башталгы чылдарында арга-арыгны камгалаарынче улуг кичээнгейни салып турган. 1918 чылдың апрель 5-те арга-арыгны чоннуң национал байлаа кылдыр чарлаан. Арга-арыгны, долгандыр турар бойдусту камгалаарынчө болгаш бойдустуң байлаан чөп ажыглаарынче улганган чүс ажыг документилерге В. И. Ленин ат салган.

Арга-арыгны, долгандыр турар бойдусту камгалаарының, камнаарының айтырыглары ам бо хүннерде база чидин-биле тургустунул турар.

Партияның XXVI съездизинге камналга дугайында айтырыгны улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинин чугула углаңышкыны деп айыткан болгай. СЭКП Төп Комитединиң съездиге Отчет иletкелинде эш Л. И. Брежнев мынчаар чугаалаан:

«Камналга, чуртта бар түүлдерни улам долу болгаш төп ажыглаары ажыл-агыйжы чорудулганың хой-хой айтырыгларын чда езу-биле көөрүн негээр». Съездиниң салганы сорулгалар, камналга болгаш будүрүлгениң ажыктыының айтырыглары арга-арыг ажылдакчыларының ажылынга удуртулга, кол угланышкын болур. Ажылда чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар, четпестер бар. Ылаңгыя арга-ыяшты камналап, кадагалаарының, катап тургузарының ажылдарын чогуур деңнелге чедир организастаавааннындан арга-арыгга өрттериниң саны эвээжевейн турар, чамдык черлерде олурткан ыяштарның өзүп үнериниң хуузу куду, ыяш кезип белеткээн черлерни аштап-арыглавайн бокталдырып турарының фактылары бар.

Арга-арыгга өрттер, шын эвес ыяш кезишкиннери, ногаан еңчүүвүске кам-хайыра чок хамаарылга улуг когаралды болдуруп турар. Бо чылын 6 муң га ажыг девискээрге 350 санныг өрттер болган. Ылаңгыя Тураның, Шагаанның Арыгыы, Кызылдың, Тожунуң ыяш ажыл-агыйларының участоктарынга улуг демчээлдиг өрттер болгулаан. Ооң кол-ла чылдагааны — арга-арыгга өрттү болдурбазының чурумун сагыыр талазы-биле чон ортузунга тайылбыр, профилактика ажылын чогуур деңнелге тургуспаанында.

Улус ажыл-агыйынга, чоннуң амыдыралынга арга-арыгның ужур-дузазы улуг.

Арга-ыяштан 20 муң ажыг хевириниң янзы-бүрү кылыгларны кылып бүдүрүп турар. Бир кибометр ыяштан 170 кг кылымал дүктү, 1500 метр висколза-торгуну, 4000 эжеш уктарны, 600 трикотаж костюмнерни, 100 кг мал чеми чигирин ап болур. Бир кубометр артыпчы ыяштарны гидролизтээнинден 80 кг этил спиртни, 15 кг мал чеми дрожжиин алыр, азы ол дээрге 2375 кг тарааны азы 700 кг картофельди биобаазыратканы-биле дең-дир. Чурттакчы санныга-ла 1,6 кубометр ыяш онаажып турар болза, ол чиг-эт-биле улус ажыл-агыйын хандырарынга четчир.

Сөөлгү ылдарда арга-арыг талазы-биле делегей конгресстери кандыг девизтиг эртип турганындан, безин ооң ужур-дузазы улам-на езугаа турарын көрүп болур. 1960 чылда АКШ-ка бешки делегей конгрези «Арга-ыяшты хөй талдыг ажыглаары» деп айтырыгны чугаалаашкан. 1966 чылда Испанияга алдыгы конгресстиң темазы «Делегей экономиказын оскертириңге ыяш ажылагыйының ужур-дузазы», Буэнос-Айреске 1972 чылда «Арга-арыг болгаш социал хөгжүлде» деп темалыг эрткилээн.

Арга-арыгга шак мындыг улуг кичээнгейни салып турары ыяш ажыл-агый ажылдакчыларындан негелде, харыы-салганы улам күштелдирип турарын хереглеп турар-дыр. Бистиң республиканың Ыяш ажыл-агый министерствозу РСФСР-де чайгаар үнген чыжырганга плантациялары (1400 га) бар үш министерство эргелелдериниң бирээзи. Чыжырганага хереглелдиг өскен-биле бистиң министерствога чыжырганаың үлетпүр плантацияларын 500 га (суггаттыг черлерге) чедирип, 500 тонна чедир дүжүттү чыып алыры көрдүнген.

Тайганың байлактарын чөп ажыглаары-биле күрүнениң 4 аңнымыр-тывыш ажыл-агыйын, ан азыраар 2 ажыл-агыйны, чыжырганга өстүрер тускай 3, өөш тооруун комплекстиг ажыглаарының тускай 2 ыяш ажыл-агыйын организастап тургускан.

Ыяш белеткээр участоктарга ыяштарның өзүмнерин камгалап алырын 75 хуудан кудулаттаас болгаш оон үламыдаан ыяш олуртурунга чарыгдалды кызырарын чедип алыр.

Бо беш чылда совхозтар девискээринге хову-шөл камгалаар дилиндектерни 1500 га черге тарып олуртуру көрдүнгеп.

Республиканың хөй кижилери ыяш ажыл-агый ажылдакчыларындан негелде, харыы-салганы улам күштелдирип турарын хереглеп турар-дыр. Бистиң республиканың Ыяш ажыл-агый министерствозу РСФСР-де чайгаар үнген чыжырганга плантацияларын

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР

САҢ-ХӨӨ ЧУРУМУН ШЫҢГЫЫ САГЫЫР

Республиканың чамдык министерстволары болгаш ведомстволары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин база СЭКП ТК-ның, Совет чазактың доктаалдарын удуртулга болдурбушаан, ажыл-агыйларның ишти-кин курлавырларын тывар, материалдыг, сан-хөө болгаш хүш-ажыл курлавырларын камналгалыг болгаш чеп ажыглаар талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар.

Садыг министерствозунуң бүдүрүлгелери 1980—1981 чылдарда сан-хөө-ажыл-агый чорудулгаларының кол көргүзүглерин күүседир талазы-биле эки түннелдерни чедип алган. Эрткен чылын бараан саарылгазының планын 101 хуу, ниити чемненилгенин 102,1 хуу күүседкен. Саарылга чарыгдалын 0,41 хуу кудулаткан, пландаш ажыр 379 муң рубльдиң орулгазын алган. Бо чылдың 8 айларының бараан саарылгазының планын 102,3 хуу күүседкен.

Бо бүтүнү чедип алырынга контроль-экономиктиг ажылды эки тургускаш, социалистиг өөрүнүң камгалалын экижиткени, бүдүрүлгечи эвес чарыгдаларны болгаш чидириглерни кызырарынче кичээнгей салганы улуг идиглиг болган. Алырыш бүдүрүлгелерниң сөөлгү чылдарда хөй түннүг самчыгдал болбаан. Күрүне отчёдун чогуур хуусаларында болгаш бедик шынарлыг киирип турар.

Эрзин районнуң «Нарын» совхозунда контроль-экономиктиг ажылды бедик деңнелде тургускан. Кол фондуларның, материалдыг түүлдериниң, күш-ажыл болгаш сан-хөө курлавырларының үүдүн ишки кылып турар. Сөөлгү үш чылда совхозтуң малында дудагдал, самчыгдал чок болуп турар. Тыва электри четкилерга 1980 чылда продукция сайгарарының планын ажыр күүседкен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, бо чылдың ол үезинде продукция сайгарганы 108,5 хуурга хөй болган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 28 хуу бедээн.

Мооң-биле чергелештир иштики курлавырларны четче мобилизастаас, материалдыг болгаш сан-хөө хөреңгилерни камналга чок чарыгдаар фактылар бар. Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелеп ниг-эттн, одалга-энергетика болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны кааар болгаш чеп ажыглаар талазы-биле хемчегларни ажылдап кылбаан. Бо айтырыгны эргелелдиң коллегиязынга, коллективтиң хуралынга чугаалашпаан. Эргелелдиң удуртулгазы (начальниги С. Кызыл-оол, кол бухгалтери А. Волоскова) материалдыг курлавырлар контрольдаар талазы-биле комиссияларны бүдүрүлгелерге тургусплаан. Эргелелдиң бүдүрүлгелери продукцияның бот-үнезин аартадырын үргүлчү болдуруп, бүдүрүлгечи эвес хөй чидириглерге болгаш чарыгдалдарга таваржып турар. 1980 чылда болгаш бо чылдың бирги чартынында эргелелде продукцияның бот-үнези пландан 304 муң рубльге ашкан.

Хлеб заводтарында чиг-эттин шимчээшкинниң оперативтиг учёду чурумчуттунмаан, үндүр бижилгелерни, бадылаттынган чижекти сагывайн чорудуп турар, ынчангаш эвээш эвес далган ажыр чарыгдаттынган. Пиво заводунда шил саваларның чарлырын эвээжедир хемчег албаанындан 1980 чылда болгаш 1981 чылдың бирги чартынында чарылган шил саваларның өртээ 14,2 муң рубль болган. Шоодай саваларны сайгарарынга чарыгдал улуг, нормадан ажыр чарыгдал 27 муң рубль четкен. Ол саваларны ей-шаанда эгитпээни дээш 22 муң рубль штраф база төлээн.

Сүт комбинады (директору Х. Аллахаев, кол бухгалтери Т. Гавриченко) совхозтардан сүт хүлээп алырынга хажыдыышкыннар кылып, деңзинин эвээжедип турган. Сүт продуктуларының артынчыларын сайгарарын хандырбаашындан 605 тонна сыворотканы, 43 тонна тырткан сүттүг карылга кылдыр үндүр бижээн, 7 тонна творогту, 10 тонна сүттүг, 4,6 тонна үстүг холуткан. 8 ажылдакчыны штаттан ажыр туткаш, 24,7 муң рубльди төлээн. Данзыда чок составка 4,1 муң рубльди шаналт кылдыр шын эвес төлээн.

Кедээ ажыл-агый министерствозунуң совхозтарының сан-хөө-ажыл-агый чорудулгазында улуг хажыдмышкыннар бар. Хөй совхозтарда экономика айтырыы чогуур деннелде эвес, үчёт ылаптыг эвес, отчёттуг медээлерге немей бижилгелерни болгаш хажыдмышкыннарны болдуруп турар. «Енисей» совхоз эрткен чылын мал чемперинге 384 тонналы немей бижээн. Этту артынчы кылдыр төкпейн катап ажыглаанының ачызында чедип алган.

Ажыглаттынган хайның турар изиг суг мурнунда аналаа аккан хемчигеш дег куруг черже төктүп турган. Ону катап ажыглаарынче угланган хемчегларни ажылдап кылгыже чедир хөй чылдар эрткен. Баштай ону корпустарны чылыдарынга шенээн. Оон соонда ону гидрометаллургия цегининг администрация бажының чылыларынга, технологтуг чорудулгага ажыглап турар апарган. Ажыглаттынган изиг сугну катап ажыглаанындан чүгле бо чылын ону 3781 гигакалорийни камнап алган.

Өске бир чижек. 1975 чылга деңнээрге эрткен чылын бир тонна кобальт концентрадын бүдүрериңге электри энергия чаргыдалы чеди муң киловатт-шакка кызырылган. Онгу беш чылда оон мурнундаагызынга деңнээрге амнык ажыглаарын ийи чартык катап, магний окизин бүдүн чартык катап эвээжеткен. Ол бүгүнүң ачызында белен продукцияның бот-үнези 21,5 хуу чингээн. Ынчангаш рудадан концентрат үндүрүп алыры бүдүн чартык катап өскен. Бистиң улуг бүдүрүлгевистиң камналга талазы-биле ажылындан өске-даа хөй ыдыг чижектерни көргүзүп болур. Бо чүгүлә херекке үлүүн киирери эң чүгүлә сорулга деп чүвени улусчу контролёрлар эки билип турар.

И. ЧУПРИН,
улусчу контролёр.

КОНТРОЛЬДУ ТУРГУЗАР

Шагаан-Арыг хоорайның септелге-тудуг участогунуң коллективи бо чылдың эгезинден бээр багай эвес ажылдап келген. Мында чедишкиннер бар. Ынчалза-даа тудуг-септелге участогунуң коллективи ажылдың шынарын экижидер, бүдүрүлгеге камналгалыг болур талазы-биле ажылдап турары үениң негелдезинге дүүшпес. Ажылдың күүседлезин болгаш оон контролун организастаарын система кылдыр тургузуп албаан. Чамдык ажылдарның күүселдезин хандырарының байдалдары тодаргай эвес. Чамдык херек материалдарны бүдүрери, тывары, кайыын сөөртүп алыры билдинмес.

Өскээртен аккелген материалдарның четче-бүрүнүүн, херектиг, херек чогунуң талазы-биле ажыл кончуг багай тургустунган. Ук тудугга дорт ажыглаттынмас, азы шуут ажыы чок материалдар шыгжаттының чыдарының фактылары эвээш эвес. Ол-бо материалдарга орнап алыр дээш сөөртүп аккелген түүлдер база бар.

Тудуг организацияларынга, сөөртүлге үезинде үрелип турар материалдар, чугула дериг-херекселдерниң көвейи аажок. Ол бүгүнү ортумаа-биле чижеглей үндүр бижип турары чаңчыл апарган чоруктар бар. Чижээ, септелге-тудуг участогунуң хүлээп алганы ама шилдерлиг хааржактар безин чарлып үрелген, соңга шилдээр шилдер чүмчүмү-биле үлүп калгылаан. Бо дээрге тетчеглекчи чоруктур! Экономика камналгалыг болур, бо негелдени боттандырарының калбак четкизин, системазын тудуг шелүнүң бүрүзүнге тургузарының хемчеглери амгы боттанмаан. Оларны дарый чайладыры негеттинип турар.

А. ОКСУР.

Катап ажыглааш...

«Тыва кобальт» комбинатта улусчу контролёрлар чамдык күш-ажылчы коллективтерге камналга чүрүмүн сагыыр талазы-биле хыналдаларны база чорудуп келген. Олар колдуунда-ла дээштиг боон турар. Бистиң бүдүрүлгевис изиг суг чокка ажылдаттынмас. Ынчангаш ол дээрге оон база бир чугула курлавыры чүве төлээде, ону хумагалыг ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирген. Бир эвес беш чыл бүрүнгаар бир центнер кобальт концентрадын бүдүрериңге 575 гигакаллорий чыл энергиязы ажыглаттының турган болза, амгы үеде продукция единицазынга ажыглаттынар чылдылга чаргыдалы түс ажыг гигакалорийге кызырылган. Ону колдуундала ажыглаттынган изиг сугну артынчы кылдыр төкпейн катап ажыглаанының ачызында чедип алган.

Ажыглаттынган хайның турар изиг суг мурнунда аналаа аккан хемчигеш дег куруг черже төктүп турган. Ону катап ажыглаарынче угланган хемчегларни ажылдап кылгыже чедир хөй чылдар эрткен. Баштай ону корпустарны чылыдарынга шенээн. Оон соонда ону гидрометаллургия цегининг администрация бажының чылыларынга, технологтуг чорудулгага ажыглап турар апарган. Ажыглаттынган изиг сугну катап ажыглаанындан чүгле бо чылын ону 3781 гигакалорийни камнап алган.

Өске бир чижек. 1975 чылга деңнээрге эрткен чылын бир тонна кобальт концентрадын бүдүрериңге электри энергия чаргыдалы чеди муң киловатт-шакка кызырылган. Онгу беш чылда оон мурнундаагызынга деңнээрге амнык ажыглаарын ийи чартык катап, магний окизин бүдүн чартык катап эвээжеткен. Ол бүгүнүң ачызында белен продукцияның бот-үнези 21,5 хуу чингээн. Ынчангаш рудадан концентрат үндүрүп алыры бүдүн чартык катап өскен. Бистиң улуг бүдүрүлгевистиң камналга талазы-биле ажылындан өске-даа хөй ыдыг чижектерни көргүзүп болур. Бо чүгүлә херекке үлүүн киирери эң чүгүлә сорулга деп чүвени улусчу контролёрлар эки билип турар.

И. ЧУПРИН,
улусчу контролёр.

БИР ХУУНУҢ АЖЫЫ ЧЕЖЕЛ?

Улус ажыл-агыйынга ажыглап турар материалдыг курлавырларның үүле бир хуузун безин камнап алыр болза, национал орулга 6 миллиард рубль чедир немелде өзүлдени алыр.

Ол камнап алган курлавырлардан чылда 10 миллиард хире түннүг продукцияны немей бүдүрүп ап болур.

Бүдүрүп турар продукцияның бот-үнезин чүгле бир хуу кудуладыптар болза, ниитилелдиң арыг орулгазы барык-ла 5 миллиард рубльге көвүдээр.

Улус ажыл-агыйынга орулганың чаңгыс-ла хуу өзүлдези 700 миллион рубль болуп турар.

Үлетпүрге ниитизи-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бир хуу өзе бээр болза, чижеглей алырга 370 муң ажылчын кижиниң кылыр ажылын хостап (оон иштинде 300 муң ажылчыны) болур арталыг.

Үлетпүрге тудуг материалдарының бир хуу камналгазы — 2 миллион 300 муң тонна цементини, 2 миллион 600 муң тонна ама шилди немей камнап алганынга деңнежир.

ШЫНАРЫ КУДУ

«Барлык» совхоатуң Чадаанавың сүт заводунга дужаган сүдүнүң шынары куду бодуп артпышаан. Эрткен айларда күрүнеге саттынган сүттүң 29,4 хуузу бирги, 62,4 хуузу ийнги сорттуг болгаш 8,2 хуузу куду шынарлыг болганын районнуң улусчу контроль комитединиң ажылдакчылары хынап, илереткен. Ийнги болгаш сорт чок сүт дужаганындан ажыл-агый 5932 рубль карылгага таварышкан.

Мында эвээн каш чылдаганнар бар. Чижээ, күрүнеге садар сүттүң шынарын лабораторияга эки хынавайн, инекгерни саарда эмнин эки аштап, чугбайн турарындан, сагган сүттү лирлит саваларга кудуп, ниити санитарлыг байдалды негелде ёзугаар сагывайн турарының түннелинде продукцияның шынары куду болуп артып турар.

Оон-биле чергелештир совхоатуң мал ажылының түскай эртемниглери бүдүрүп турар кол продукциязының шынарын болгаш сүт-бараан фермазының санитарлыг ниити байдалын четпес контрольдап турар. Күрүнеге дужаар сүттүң шынарын экижидер, бирги сорттуң продукциязын көвүдедир дээш социалистиг чарышты коллективте эренгей организастаан. Оон түннелин хүн бүрү үндүрүп, чугаалашпайн турар.

Үстүнде айыттынган четчестерни дарый чайладырының дээштиг хемчегларын алырыл, күрүнеге дужаар сүттү чогуур шынарынга чедир арыглап, соодарын, ону кудар саваларның иштин-даштын эки дезинфекциялап чуурун, саанчыларны ажылдап кедер түскай хеп-биле хандырарын, ферманың ажыл-шинчилериниң ортузунга социалистиг чарышты беднк деңнелге организастап, оон түннелин доктаамал үдүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактаарынче хүн бүрү кичээнгей салырын совхоз директору Ч. Дожулаага, ажылчын комитет даргазы Ю. Монгушка, код зоотехник Э. Кууларга улусчу контроль комитеди даскан.

А. СОДУНАМ.

Республикага сентябрь 18-те эрткен чаңгыс аай политхүннүң темазынга хамаарыштыр

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Эзлчеглиг чаңгыс аай политхүнну эрттиреринге Кызыл районда «Тиилелге» совхозта партком (секретары Ч. У. Монгуш) белеткелди баш бурунгаар чоруткан. Баштай чеже коллективке, бригадага илеткел кылырын, ынмнар аңаа чүве чугаалаарын тодаратkан. Илеткелчилерге партком секретарын, недээ Советтиң күүсkомунуң даргазын, совхоз директорун, профзвилелдиң ажылчын комитединиң даргазын, коллективтерниң удуртукчуларын, специалистерни томуйлаан. «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел—беш чылдың курлавыры» деп политхүннүң темазынга хамаарыштыр илеткелдерни олар белеткеп алганнар.

Совхозтуң төп шаңының ажыл-ишчилеринге профзвилелдиң ажылчын комитединиң даргазы Ю. С. Монгуш илеткел кылып тура, партияның XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң Отчет илеткелинде, съездиниң өске-даа материалдарында болгаш «Чиг-эт, одалга-энергетика болгаш материалдыг өске-даа курлавырларын камнаар база чеп ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында камналга, хумагалалды күштелдирер, чидириглер-биле демиселди шынгыы чорударының талазы-биле садынган сорулгаларны чугаалаан.

Шаг эргелекчизи Б. С. Седип сос алгаш, чамдык четпестер талазы-биле бодунуң бодалдарын чугаалаан. Шаңда ажылдан туралар тарааны арыглаар, ону сайгарар болган өске-даа ажылдарга изенкейлиг киржип келгеннер, ындыг болза-даа күш-ажылдың болган ниитинин корумчүрүмүн үрээр ийи-чаңгыс кижилер бар. Оон уламыннан бергинген онаалдаар чедир кылдынмас азы шынар чок, үрей кылдынар, төтчеглээр чоруктарга таваржыр. Ынчангаш оларның ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирзе чогуур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия болгаш экономиктиг өөредилгени экижидер талазы-биле партия Төп Комитеди доктаал хүлээп алган, оон негелделерин ёзугаар ажылчы чонну экономиктиг билиглер-биле чепсеглээр дээш тодаргай ажылды моон соңгаар чорударын санаалаан.

Агроном Алекмаа Монгуш чүве чугаалаан, кол-ла күчээнгейни күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дериглер, кылган продукциязының шынарлыг болуру дээш бүгү хемчегларни алырын, онаашкан ажыл-херек дээш кижилерниң харыысалгазын бедидерини кичээнгейлиг ангыланырган. Бо хемчеглерни боттандырар болза камналга, хумагалал база чидириглер, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле демисел калбарар дээрзин айыткан.

Совхозтуң септелге-тудуг участогунуң тулугжуларынга СЭКП Кызыл райкомунуң инструктору В. С. Дандар илеткел кылган. Камналганың улус ажыл-агыйының ажыг-бүрү адырларынга улуг ужур-дузалыын, чидириглер-биле демиселди чорударының эргежок чугулазын айыткан.

— Тудуг материалдарын совхоз улуг өртек-биле садып алыр. Оон камналгазы, экономиктиг чарыгдалы дээш кичээнгейни кошкак салып келген. Соңга шилдерл, шиферлер камналга чогундан чылдың-на үрелир, аңаа бердүнген акша-хөреңгини ажыр чарыгдап турар—деп, участоктуң прорабы Ондар Чыргал-оол чугаалаан, бо ажылга отчёт-учётту чурумчударын саналдаан.

Совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективинге, оон баштаар черииң даргазы А. К. Оюн илеткел кылган. Орта чүве чугаалаан экономист Ф. С. Оюн складка чыткан барааннарны үрелген дээш үндүр бижип турарын шын эвес деп саналыы, барааннарның кадагалалы дээш склад эргелекчилериниң харыысалгазын бедидерин негээн.

Совхоз директору В. О. Оюн механизаторларга, өнген белеткээр бригадага илеткелдер кылган. Машина-тракторнуң эдилелинде, кывар-чаар материалдарның камналгазында четпестерни, техниканы бүдүрүкчүлүү эвес ажыглаар таварылгаларны аңаа илереткен. Моон соңгаар камналга, чидириглер-биле демиселди чорудары кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болурун айыткан.

Культура бажыңынга суурнуң ажылчы чоннары чыглып келген, орта илеткелди партком секретары Ч. У. Монгуш кылган. Камналга, хумагалал, чидириглер-биле демисел дугайында аңаа чугаа болган.

Эзлчеглиг политхүн совхозтуң девискээринге организастыг эрткен. Бүдүрүлгениң курлавырларын илередиринге, камналганы экижидиринге, чидириглер, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле демиселди моон соңгаар чорударынга ол дузалаан.

Т. ХЕРТЕК.

«Росводпром» каттыжышкынының Кызылда демир-бетон кылыглар заводу сес айларның продукция бүдүрер планын 100,9, ону сайгарарының планын 101,2 хуу күүседкен. План күүседирин чедип алырынга хоюдуг-бетон белдириниң коллективи чогуур үлүүн киирип турар. Белдириниң ажылчыннары арматура, цемент болгаш өске-даа материалдарның камныг чарыгдалынче кичээнгейни доктаамал салып келгенининг ачызында олардың камналгазын чедип ап турар.

ЧУРУКТАРДА: хоюдуг-бетон белдириниң мурнакчы ажылчыннары И. А. Скрипникова, В. Н. Аларченко, Н. В. Крупнова.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КУРЛАВЫРЛАР ДИЛЕЛГЕЗИ

«Камналгаже, чуртта бар турар чүүлдерни улам долу болгаш чеп ажыглаарынче угланыышкын ажыл-агыйны чорударының хөй айтырыгларын чаазы-биле көөрүн негеп турар».

(Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинден.

«Минскиниң В. И. Ленин аттыг трактор заводу» каттыжышкынының чыл эгезинден бээр камнап алган электроэнергиязы чүс муң чурттакчылыг хоорайны бир ай дургузунда хандырарынга четчир.

Коллективтиң санында — камнап алдынган тос миллион киловатт-шак электроэнергия. Социалистиг хүзээлгезиниң чүгүлә пуиктузун трактор тудукчуларының хүүсаа бетинде күүсеткенинин дугайын бүдүрүлгенин парткомунуң чанында тургускан камналга болгаш хумагалал талазы-биле хейниитичи комиссия СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Курлавырларны коллективтиг дилеп тыварын мында билдиглиг дүүштүрүп турар. Ажылдакчы бүрүзү хуузунда камналга санныг. Курлавырларны ажыглаарының ниити хоорай көрүлдезинге киришпишаан, трактор тудукчулары хаңы бодап кылган программаны саналдааннар, ында металлды, одаар чүүлдү, энергияны чарыгдаарын кызырарының оруктарын цех, участок, бригада бүрүзүнде хынамчалыг тодаратkан.

Энергияны хереглээрин эвээжедиринге чаартыкчылар хөй чүүлдерге дузалаан, олар он-он чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээткенинер. Чижээ, ол саналдарның бирээзи кезектерни хептеп кылырының өзээн каш операцияларын кабиналарга сыңыштырар арганы берген. Ынчаар кылырга чылда 170 муң киловатт-шак электроэнергияны камнап алыр. Каттыжышкында коммунистиг күш-ажылдың школалары ажыктыг кылдыр ажылдап турар, оларда үш муң беш түстен ажыг дыңнакчылар чиг-эттн болгаш энергияны чеп ажыглаарының айтырыгларын өөренип турар.

— Хумагалыг аалдарның арасында трактор заводу — ол чааскаан эвес — деп, областың камналга болгаш хумагалал комиссиязының даргазының орлакчызы, партияның Минск хооркомунуң секретары В. Кеебич чугаалап турар. — Күш-ажылчы коллективтер бо чылын алган соцпалистиг хүзээлгелериниде көрдүнген программаларын чедишкининг күүседип турар.

Камналганың, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш, продукцияның шынарын бедиреринин курлавырларын дилеп тывары-биле хоорайның бүгү бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларын херек кырында хаара туткан. Чүгле бирги чартык чылда барык чеди муң тонна кара металл прокады, 48 миллион киловатт-шак электроэнергия камнап алдынган.

В. ШАРПИЛО,
СЭТА-ның корр.

Минск.

СТАНДАРТТЫ САГЫЗА

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде мынлыг одурглэр барын номчукчулар эскерген боор. «Барааннарның ассортиментизин болгаш шынарын тодарадырынга садыгның ролюн бедиткен турар үжүрлуг».

Садыг ажылдакчыларынга болгаш чоннүң хереглел барааннарын бүдүрүп турар бүдүрүлгелерге партияның болгаш чазактың салып турар бо негелделерни садыг организацияларга болгаш бүдүрүлгелер шынгыы сагыыр үжүрлуу билдингир болгай. Моңгушбистиң садыг четкилери болгаш хереглел барааннарны кылып турар бүдүрүлгелериниетиң эң хөй нуруузу барымдаалап турар дээрзин баш үдүр чугаалап каайн.

Ынчалза-даа садыгларга кирип кээр чамдык аъш-чем бараанларын көөрге, шынар болгаш стандарт негелделеринге дүүшпес барааннар бола таваржыр боор-дур. Ынлыг байдалдарны көргеш, ол барааннарны бүдүрүп турар черлер болгаш садыг организацияларының аразында бараан алчып-бержириниң кереэлери чардынган турар болгай. Оларда бүдүрүлгеден садыгга бээр барааннарның стандарттыг, эки шынарлыг болурунуң дугайын база айытkан. Бир эвес бүдүрүлгениң берген бараанының шынар чок болгаш стандарт чок болур болза, садыг организациязы оларны хөлээш, албайн баар эргелиг. Харын бо чүгүлә негелдени садыг организацияларының аразында барымдаалавайн турарындан, чамдыкта магазиннерге куду шынарлыг, стандарт чок барааннар киргеш, садыын алыкчыларның сеткилин хомудалы бээр болгулаар-дыр.

Чижек кылдыр ресиубликаның эът комбинадының кылып турар чамдык продуктуларын, садыг четкизинге киирип келгенде эскерген түүлдеримни бижип болур мен. Күрүненин эът фондузундан ол комбинаттың белеткээни инек, хой, хаван эттери чамдыкта стандарттыг эвес болуп турар. Олургеш, шее доңуруп каан хой эъдин көөрге, оон төжүнүң керээн эъдин, сакпаанның эъдин, кезүрүнүң шыгнан эъдин шылый кезип каашкан болур таварылгалар бар. Мыйыстыг бода малдың коң эъдин база-ла ындыг янылыг кылдыр кескилеп каан, шөйбейтир доңуруп каан болгулаар.

Ол ышкаш суук түүлдерни кылып турарында база стандартка дүүшпес түүлдер бар. Газировканы, квасты, пивону, арага кылыгларны болгаш суук үстерни кутса чогуур стандарттыг саваларга эвес, а колдуунда-ла таварышкан-на саваларга куду каан турар. Районнарның садыг четкилеринге кирип турар маргаринкер, ак саржаглар болгаш өске-даа дон үстерни чамдыкта шын эвес савалап каан болур. Ынчан оларны хереглекчилерге үүрмектеп садары дыка берге. Чижээ, досказрла доңуруп каан үстерни садып алыкчыларга алын-хевирлиг кылдыр кезип садары болдунмас. Ынчангаш ону бижек азы сүвүр демир аймаа-биле үүреткеш,-кижилерге чуурук байдалдыг кылдыр бээр.

Кандыг-даа аъш-чем продуктуларын белеткеп кылырының доктааттынган шынары болгаш стандарты бар. Ону бүдүрүлгелер шынгыы сагыыр үжүрлуг. Бир эвес бүдүрүлгелер продукция белеткээрде шынарның болгаш стандарттын негелделерин хажыткан болза, садыг организациялары оларны хүлээп албас эргелиг болгай. Ол сорулганы боттандырары-биле садыг баазаларында, райполарда түскай контролёрлар болгаш товароведтер ажылдап турар. Стандарттыг эвес болгаш шынары куду барааннарның кооперация-даа, күрүне-даа садыгларының магазиннеринге кире бээри — үстүнде адаан ажылдакчыларның харыысалгазының кудузун, бараан берин турар будүрүлгелерден шынгыы негелде салбайн турарын хереченлеп турар.

Кижи бодап көөрге, Респотребсоюзтуң, хереглекчилер ниитилелдериниң баштаар черлери, Садыг министерствозу болгаш садыг салбырларының боттарының контролёрларының болгаш товароведтериниң ажылының шынарын бедидери, оларның хүлээп алган барааннарының шынары болгаш стандарттыы дээш харыысалгазын бедидери чүгүлә хире. Ол болза садын алыкчыларның багай шынарлыг бараан садын алгаш, сеткилп хомудаар, янзы-бүрү хомудал кылыр чоруун дыка кызырар ийик.

Д. МИЖИТ.

Бөгүн—Арга-арыг ажылдакчызының хүнү

КАТ-ЧИМИСТИГ САДТА

Ол хүн чылыы ончуг болду. Күскү хүн алдын сарыг херелдерин ие-черже харам чок саарып турган. Ынчалза-даа ында-хаая, шала сооксумаар сырын келгеш, ыяштарның бүрүлерин сылдырады «чайгап» каар. Черби чоогунда арга-арыг үениң байдалынга чагыртып, ында-мында сарыг-сарыг өңнер-биле кааспаның, чайгы черниң иогаан «хевин» өскээр будуп эгелээн. Ол бүгү аадын күс бодунуң аргазын эгидип эгелээнин хереченлей баэр. Чогумна шак ындыг чараш, чурумалдыг үеде бистиң чуртувуска Арга-арыг ажылдакчызының хүнүн демделеп эрттирип турары черле таварылга эвес.

Суурнуң артыы талазында, ындыг-ла ырак эвесте, делгеми ажок шөл чаттыла берген чыдар. Ында кат-чимис аймаан хейну тараан. Олар барык-ла 150 гектар шөлдү эзлеп турар. Бо шөлде чыжыргана, вишня, ранетка, малина дээш кандыг каттарны чок дээр! Аная барган кижи туралааның амзап, чыып болур.

— Бистиң кол күжүвүс—херээженнер. Шупту-ла бо суурнуң улузу. Олар доктаамал ажылдап турарлар. Он беш кижи бар—деп, садтың иштинге кирип келгенивисте бо плантацияга хей чылдарда ажылдап келген улуг инженер А. А. Балязина ажыл-херекти таныштырды.—Боже баар бис. Ында чыжыргана чыыкчыдары—силерге дем-не чугаалааным херээженнер бар.

Он, солагай талаже эглип чоруткан оруктарны эдерип чораш, оларга таваржы бердивис.

Ажылчыннар кожа-кожа олургулашкан чыгган чыжыргаазының богун аштап, арыглаап. Ол белеп эвес ажыл болду. Ында кат-чимис чыылдазын амдыызында хол-биле кылып турар болганда, ындыг болуру чеп. Ажыл чаңгыс даай ышкаш кылдыр сагындырза-даа, кылган ижинге хынамчалыг, кат-чимис чыырынга каш чылдар дургузунда мергежий берген кижилерни көөрге шалыпкын, дүргени дыка боор чорду. Ындыг кижилерни Анна Афанасьевна база адай кагтылапты. Оларның аттары бо: Г. М. Жаркова, Ф. С. Василенко, И. С. Скакова У. Д. Күнчүнмей, Р. И. Мангыр болгаш өскелер-даа.

— Олар үнде үлүүн канчаар күүседип турарыл?

— Үстүнде адаалыы кижилер маңаа эдээн каш чылдарда ажылдап каапкан дүрүмүлгалыг ажылчыннар-дыр. Олар хүнде 12—14 кг чыжыргананы чыттап, шупту эки арыглаап дужаап турарлар. Ажылга кызымак, хууда харысалгазы бедик эштер боорга мактап турарым бо.

Плантацияда хей черни чыжыргана эдеп турарын инженер боду дыңнатты. Оон чемиштиг дестери 30 гектар шөлдү эдеп турар. Оон аңгыда 6 гектар шөлде ранетка, 2 гектарда—малина бар.

— План күүселдеэн кандыгыл?—деп, Анна Афанасьевнадан ылавыладым.

— Кат-чимис аймаан ниитизи-биле 20 тоннаны ажаан алыр планныг бис. Сөөлгү хүннерде доңат болган. Чамдык каттар доңгаш, эки шынарын чилирип тур. Оон ыңай келир чылдың үрезинге 5 тонна кат ажыр херек. Белеткеп алганывыс — 4 тонна. Артканын бистиң байырлалывыс — Арга-арыг ажылдакчызының хүнүнүң бүдүүзүнде күүседип аптар бис.

Кыылдың ыяш ажыл-агыйының Черби лесничествозунуң садында кылыр ажыл ам чаа түлүктеп турар. Сыпта бар каттарны шалыпкын ажаап алыры, ону шыгжаары, келир чылдың үрезинге белеткээри дээш ажылдар хей. Байдал ындыг. А чылыг үе хүн бүрү эвээжеп турар. Ыылыг болза-даа ол үнелиг каттарны чыып, шыгжамырга урар кижилер саны кончуг эвээш. Бо хүннерде ында Кызылдың автооорук техникумунуң 12 сургуулу, Чербиде кадыкшылга школазының өөреникчилери ажылдап, садтың коллективинге улуг дузаны чедирип турарлар. Өөреникчилерни башкылар А. Ч.-Д. Седенбал, С. С. Доржу олар багай эвес удуртуп, баштайгы хүннерде 200 ажыг кг катты чыгаш, ол коллективке дужаганнар.

Орта чоруп тургаш, Кызылдың автооорук техникумунуң башкызы М. Н. Кочнёвага база ужураштывыс. Сургууллардың аразында хүн үлүүн ажыр күүседип турарлар бар болду. Мария Николаевна оларның аттарын адап, чылыг сөстерин согледи. Техникумнуң сургуулдары Галина Соболевская, Елена Кобылина, Наташа Кафанова, Андрей Поздняков хүнде 12—14 кг чыжыргананы чыып, оон богун арыглаап, учетчикке дужаап турарлар. Ол дээрге барык-ла ийи норма-дыр!

Черби лесничествозунуң кат-чимис тарып, өстүрер коллективи чаңчыл болган байырлалын төлептиг уткуп алганнар. Олар ам келир часка белеткеп ажылдарын чорудуп агелей бергеннер. Кат-чимистиг ыяштарның дозүнде хөрзүнүн үлдүреткен тракторнуң даажы аңаа хереченлеп турар-дыр.

Ш. ДОРЖУ.

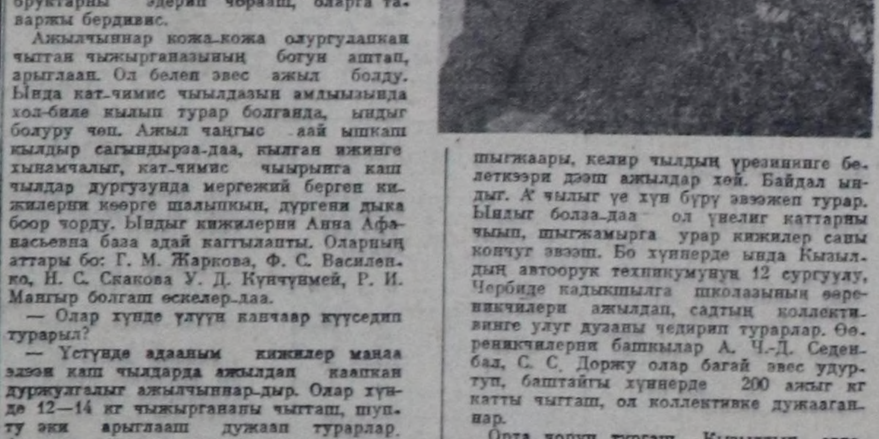

ЧУРУКТАРДА: Черби лесничествозунуң хоочун ажылчынарының бирээзи, Маадырже Уткелей Дүктүгбеевна Күнчүнмей чыып алган чыжыргазының арыглаар дээш аппар чор; Галина Михайловна Жаркова — дуржулгалыг ажылчын. Ол бо сезонда база чыжыргана чыып турар. Мурнакчы ажылчын хүнде ийи норманы күүседип, кызымак ажылдап келген; ажылчыннар (солагай талададан) Мая Сендаа, Роза Мангыр, Мария Күнчүнмей чыжыргананың богун арыглап орлар.

В. ЧАМЗЫННЫҢ фотолары.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БЫЖЫГ ҮНДЕЗИННИГ

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Лаостуң Улусчуреволюстуг партиязының ТК-зының Чиңгине Секретары, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың Премьер-Министри Кейсон Фомвихан-биле Москвага найыралчы ужуражыышкынының түңнелдерилге лаос улус изиг байыр чедирип турар деп, «Сиенг пасасон» солун бижээн.

Ол ужуражыышкын ийи партияның, ийи чуртуң болган ийи улустуң аразында найыралдың база кады ажылдажылганың харылзаларын улам ыңай чедиишкинниг хөгжүдеринге чаа идигин берген деп, ЛУРП ТК-ның органы онзалап демделээн. Оон түңнелдери лаос коммунистерниң партиязын онза сорук кирип турар. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаары — ЛУРП-ниң болгаш ЛУДР чазааның стратегтиг шугуму-дур.

Совет Эвилели лаос революциянның талазында кезээде туруп келген болгаш турардаа, лаос улуска дэштиг деткимче-дузаламчыны көргүзүп келген болгаш көргүзер-даа деп, ол солуп демделээн. Ол дузаламчы дээш, Лаостуң хереглелдеринче болгаш сагыш човаашкыннарынче доктаамал кичээнгей салып турары дээш СЭКП-ге, Совет чазакка, эш Л. И. Брежневтиң шуут бодунга сеткилдиң ханыышкын өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис.

Тайбың дээш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар болгаш чепсегленишкинни дүжүрениң айтырыгларын шиитпирлээр дээш Совет Эвилелиниң эрес-шудургу демиселин ЛУРП болгаш бүгү лаос улус изиг-биле деткин турар. Бо-булаа кавының чуруттарының боттарының күженишкиннери-биле Мурнуу-Чөөн Азияның айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээр дээш Совет Эвилелиниң чаалап алышкынарын камгалаар, национал хамаарышпас чорукту камгалаар болгаш агрессорларны Анголадан үндүр ойлаар дээ боттарының чайгылыш чок шиитпирлиг чоруун мөгеглеп турарлар. Расистерниң чепсектиг халдаашкынының сорук кирикчилери — АКШ-тың администрациязын олар карган, киленип турар. «Бистиң дайзыывыс дээрге, АКШ баштаан делегей империализмидир» деп, А. Нето 1975 чылдала чугаалаан.

АНГОЛАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республика байырлалын — күрүнениң национал маадырының болгаш үндезиленчизиниң хүнүн демделээн. Ол хүнну МПЛА—Күш-ажыл партиязының ТК-зының шиитпирин ёзугаар ангола улустуң алдарлыг оглу, республиканың баштайгы президентизи, совет улустуң улуг оңнуу Агостиньо Нетонуң тураскаалының хүнү кылдыр тургускан. Хосталгалыг демиселге тиилелге болгаш Ангола Улус Республиканың турғустунганы А. Нетонуң адыбиле чарылбас холбаалыг.

Ангола революциянның баштыңчыларының амыдыралчурттаалгазының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында делгелгелер Луандада, республиканың өске-даа хоорайларында ажыттынган.

Ангола Улус Республиканга удур Мурнуу-Африка Республиканың расисти ёзу-чурумуның оор агрессиязының уржуу-биле бо чылын ол байырлалды дүшкүүрелдиг байдалда демделээн. Бүгү чуртка митингилер болгаш хуралдар болуп, оларга ажылчы чоннар ангола революциянның чаалап алышкынарын камгалаар, национал хамаарышпас чорукту камгалаар болгаш агрессорларны Анголадан үндүр ойлаар дээ боттарының чайгылыш чок шиитпирлиг чоруун мөгеглеп турарлар. Расистерниң чепсектиг халдаашкынының сорук кирикчилери — АКШ-тың администрациязын олар карган, киленип турар. «Бистиң дайзыывыс дээрге, АКШ баштаан делегей империализмидир» деп. А. Нето 1975 чылдала чугаалаан.

ИРАНДА БАЙДАЛ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранда ёзу-чурумга удур кижилер чазакка удур хөделиишкиннерни үргүлүлеп турар. Парлалганың медээзин ёзугаар алырга, иран монархистер чазакка удур хуудустарны Тегеран хоорайга иептереткен болгаш Резаның оглуң чуртка киирерин негээн. Ираның хаанызы турган Реза Пехлавиниң талалакчыларының хөделиишкиннери улам идепкейжээнин ол хуудустар хереченлеп турар. Резаның оглу Египетке чаглактанмышаан, бодуң Ираның хаанызы мен деп туразы-биле чарлаан.

Ираның айыыл чок чорук органнары сөөлгү хүннерде Тегеранга 63 кижини, Мешхедке — 115 кижини тудуп хоругдаан болгаш эрге-чагырга органнарынга чепсектиг халдаашкыннар кылган деп оларны буруудадып турар. Тегеран радиозуңуң дыңнадыын ёзугаар алырга, найысалдың Эвин кара-бажыңынга 19 кижини шаажылап өлүрген. Ширазага чепсектиг халдаашкынның түңнелинде ол хоорайның шажын баштыңы Ходжат-Оль-Эслан Н. Адиб балыглаткан.

Ираның премьер-министри М. Р. Махдави-Кяни октябрь 2-де болур президент соңгулдаларынга уткуштур чуруттуң президентизинге бодуңун кандидатуразын депшиткенин «Кейхан» солун бижээн. Ираның президентизиниң албандужаалынга кандидаттарның тускай дазызын иштики хереглер министерствозу чоокку үеде парлаар деп турар.

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң мөгеглелиин ында парлаан. Чурта политиктиг байдал айыылдыг утланышкында калбарып турар деп ында демделээн. Экономиктиг байдал доктаамал дорайтап, хамаатыларның амыдырал байдалдары улам бергедеп турар. Ол чорудулгаларны доктаадыры чуруттуң национал херээ. Польшаны кризистеп үндүрериниң программазын ПКАП-тың IX онза съеадизин бодуңуң шиитпирлериниде тодаратканн.

Социализмниң туружунган туружуп турар хей-ниити бүгү күштериниң чуруттуң амыдыралынга боттуг ёзу-биле кирижиринге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны партия тургузуп турар деп мөгеглелде оон ыңай демделээн. Ындыг янзылыг аргалар «Солидарность» чаа профэвиделиниң мурнунда база ажыттынган. Моон мурнунда «Солидарностигее» кыдыкы агымнар кылдыр илереп турган авантюристиг угланыышкынларны болгаш болуушкуинарны оон съездизиниң баштайгы чадазының ажылы болгаш аңаа хүлээп алган шиитпирлер бүгү организацияның албан ёзузу-биле программазы кылдыр кедүрүнген.

Ынчашташ Гданьскиге, Щецинага болгаш Ястшембега ат салдынган дугуржулгаларның чаңгыс талалыг чурумбиле үреттингени ол. Ажылчорудулгазы польша улустуң болгаш күрүнениң амыдыралчугула эрге-ажыктарынче удур угланган политиктиг оппозициянның программазыбиле олар солуттунган. Оң дээрге хай төгүшкүү-биле кыжаалып турар демиселге угланышкынны аңаның хереченлеп турар-дыр.

ТАЙБЫҢ ТАЛАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БОНН. (СЭТА-ның корр) ГФР-ниң тайбың талалакчыларының конференциязы Майида Франкфурт хоорайга болуп эрткен. «Ядролуг дайзының кыжаныышкынынга удур дем-биле демисежилиннер!» деп кыйгырыг конференцияның кол лозуну болган. Тайбыны хандырар, НАТО-ның ракета-ядролуг планнарынга удур туржуп турар чуруттуң бүгү организацияларының болгаш хамааты инициативазының комитеттериниң төлөэлекчилери конференцияның ажылынга киришкен. Барыын Европаны америк чаа ракеталарны шенээр чер кылдыр хуулдурарын болдурбазын оон киржикчилери шыныы негээн. Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дугайында америк администрациязының шиитпирин олар буруу шапкан.

Америк ракета-ядролуг чепсектерни Барыын Европаның девискээринге эккеп нептерелдир дээн НАТО-нуң шиитпирин боттандырарындан ойталаарының эргежок чугулазынга чуруттуң чазаан бүзүредири—Германияның Федеративтиг Республиказының тайбыңга ынак бүгү күштериниң мурнуда амгы үеде эң чугула соруга болуп турар-дыр дел. Тайбыңның немец инитилелиниң организациязының даргазы К. Мангарат мөгеглээн. Үүгле ындыг арга-биле тайбыны хандырарынга, бооченсекти эдерее бүдүрерин соксадырынга тодаргай салыышкынны киирип болур деп, ол демделээн.

Барыын Европаның элээн каш чуруттарынга чаа ракета-ядролуг чепсекти эккеп тургузарының аргазы-биле ССРЭ-ге болгаш социалистиг өске-даа чуруттарга удур ядролуг соғуушкунарны мурнай кылдырын Американың Каттышкан Штаттары оралдажып турардыр деп. Барыын Германияның тайбың дээш комитединиң бюро кежигүнү Г. Маттисен демделээн. «Кызыгаралтыкпан» ядролуг дайынны Европага чорудуп болурунуң дугайында айыылдыг шуугаашкынчы АКШ ам-даа уламчылап турар. Ол дээрге — бүгү кижи терелгетенин узуткаар дээш кыжаныышкын-дыр деп, ол айыткан.

С. СОСНОВСКИЙ.

ДАЛАЙ-ЛАМА ӨӨРҮШКҮ ЧАЙЫННАН — ОЛАРНЫҢ АДА-ИЕЛЕРИ АФГАН НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ БАЗА БИР ЧАА ЧАГАЙЖЫДЫ ТУТТУНГАН БАЖЫЫЛЫНДА КВАРТИРАЛАРЫНЫ АЛГЫЛААН.

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АДР. Аныяк республикада чаартылгалар улам көскү илереп турар. Ада-чурт үлетпүрү хөгжүп, аграр реформалар амыдыралга чайгылыш чок боттанып, чурттаалга тудуу улам шапкынчыл турар. ажыл-ишчи афган херээженнер эр улус-биле дең эргелерлиг апарган. Үндезин социал-экономиктиг чаартылгаларны революсчу эрге-чагырга шудургу боттандырып келген. Афганистан ол чеднишкиннерни апрель революциязының дайзыннары-биле соксаал чок демиселге чедип ап турар.

ЧУРУКТА: бо ооларның болгаш уругларның арынарында өөрүшкү чайынаан — ооларның ада-иелери афган найысылалдың база бир чаа чагайжыды туттунган бажыында квартираларны алгылаан.

ПКАП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПКАП ТК-ның Политбюрозу Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының бүгү кежигүннеринче көрүнүмүлаан, политиктиг аванторизмге удур, эрге-чагырга дээш демиселди хөрлээлеринге болгаш социалистиг күрүнени чок кылыр дээр оралдажыышкынарга удур демисежиринче каттышкан тараачыннар болгаш демократтыг партияларның, аныяктарның социалистиг эвилелдеринин, адырлар аайы-биле болгаш автономнуг профэвилелдериниң кежигүннерин, «Солидарностинин» кежигүннерин, шажын-чүдүлге организацияларын, поляк хөрээженнерин, бүгү хей-ниитизин кыйгырып тур.

Байдал айыылдыг апарган, бүгү политиктиң ниити чаагай буянны болуп турар күрүнеге контрреволюсчу айыыл өөскүп келген-дир.

Социалистиг күрүненин хөйлу ёзугаар принциптерин камгалап, айыыл чок чорукту хандырып турар бүгү кижилерже көрүнүп тур бис. Польшаның хамаарышпас чоруун камгалаарывыс ышкаш, социализмни ынчаар камгалаар бис. Байдал кандыг аргаларны негей-дир, күрүне камгалалга ындыг аргаларны ажыглаар аңаар. Улусчу Польша — бистиң ниити бажыдывыс-тыр, ону тудуп алыры белең эвес болган. Бистиң национал чеднишкиннеривис улустуктатымазын дэш, күн-ажылдың кижилериниң чаагай чоруу дээш, чон болган польша күрүнениң күүрү дээш бистиң амыдыралывысты чурумчудуп, эки организастаар дээш бүгү күштеривисти каттыштырбышаан, шиитпирлиг чоруувуска көргүзер бис.

ХООЧУНУ

Чаймы бргеңг куу тоннуг резин сапыктыг, чиик пос бөргүк чушкуунуче аткаар каап алган, а кыжык чылыг чолдак тоннуг, кидис идиктиг, эктиндеп рюкзак мыраас, балыкчы далаш кижи ыяш ажыл-агый конторазынче ажыл шагы эрелеэзинде-ле эртежиги ажок бар чоруурүнге оок чаңгыс чер чуртгулары пат-ла чаңчыккан.

Ол дээрге Тожунуң ыяш ажыл-агыйының мурнакчы ажылчыны Дүмендей Шойат-дыр.

— Ыяш-биле холбашкан ажылымга он ийи чыл болдум. Он ийи чылдың барык чартыын пилорамага ажылдадым. Дилдирер ыяш шилип аңгылаар, ону хирээ бизинче быралап чоокшуладыр, дилдингенин аңгылап салыр, ыяшты хереглээн черлеринче чүдүрүп чорудар дээш пилорама девискээринде ажылла хей болур—деп, бодуңуң ажылын ол янчаар чугаалаар.

Дүмендей Шойат баштай чудуг-сентелге участогунуң, оон соонда ыяш ажыл-агыйының пилорамазынга ажылдап тура, эң мурнакчы ажылчыннарның санынга кирип турган.

Ол Данзын Сүгеның бригадазында. Олар оттуглар ыяш белеткеп турар. Бүдүрүлгенин хоочуну, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыы Сүгеның бригадазынга Дүмендей Шойаттың ажылчы мергежили улам бедээк. Бо бригадага беш чыл ажыг ажылдаан Дүмендей ыяш белеткээш, ай, кварталга планнарын ажыр күүседип, чүгле бригаданың эвес, бүдүрүлгенің шалыпчыларының бирээзи апарган. Кыжык соокта орук-чирии берге арга-эзим иштинге барып ажылдаар, кандыг-даа ажылдан Дүмендей чажаа диеес. Чамдыкта ыяш белеткекчилерин кандыг-бир доора ажылче, чижээ, даа бууп белеткээринче, ары чүдүрердүүрер ажылче түр шилчидер апарганда, Дүмендей оок чыдып калбас, харын өөрүн баштап алгаш чоруптар.

— Бистиң бригадада үш кижээ кыжын айда-ла 450 кубометр токпак хап белеткеэн деп план берип турган. Бир кижээ 150 кубометр-дир ийин. Эштерим Самусенко, Селезнёв сугар-биле кадыүк планны баштай үзе-турала чедирип тургаш, сөөлүнде ажыр күүседиптер апарган бис—деп, ол чугаалады.

Дүмендейниң бот-иденкейбиле оок бригадазының ыяш белеткекчилери айда кижи бүрүүг-ле ийи чүс ажыыл кубометр токпакты кагар деп ведиткен хүлээлгени алган.

А. ПҮГҮҮРАК.

Тожу район.

Виктор Начынович Санчат Тес-Хем ыяш ажыл-агыйында ажылдаа-ла 19 чыл ажып турар. В. Н. Санчаттың харыылаар чергелери Кара-Хөл, Шиви-Кудуруу болгаш Тос-Хөл ооргазында кат-чимис, тоорук байлак. Ол бодуңуң участоктарындан ыяш кезип белеткээн организациялар девискээрни аштап, арыглаарын ол шыңгыы негеп арга-арыгны бокталдырбазын чедип ап келген. Ыяш ажыл-агыйының планныг ажылы аңнарга дус каап бээр, сиген кезер ажылдарны лесник ак сеткилдиивиле күүседип кезген. Виктор Начынович Санчат «ыяш ажыл-агыйының тергинии» деп хөрех демдээ. Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан.

Т. КУНГАА.

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга уткуштур

ДААРТА ЭГЕЛЭЭР

Спорттуң бо хевири Россия Федерациязының аңгы-аңгы булуңнарында сайзырап кел чоруур. Ынчангаш Россияның бирги чери дээш тыңдел маргылдаа бедик деңнелге эрткен. Оон ийи шилиндек команда ССРЭ-ниң бирги чери дээш чемпионатка хиржир эргени алган.

Бо командыларның спортулары ук чемпионатка белеткелин бистиң республиканың найысылалынга эрттирген. Барык ийи неделя дургузунда олар ук черниң агаар-бойдузунга тааржып, кандыг үеде канчаар ужударын эки шингээдип ап, командада кижи бүргүзу хүн бүрүде дөрт-беш ужудуушкуннарны Боом даандан кылып турган.

Оларның белеткели дүүн доозулган. Команданың улуг тренери Виктор Борисович Рыбкин-биле ужуражып, башайгы чемпионатка канчаар белеткенгенин сонуурган айтырымга, ол мынчаар харылады.

— ССРЭ-ниң бирги чери дээш даарта эгелээр улуг маргылдаага белеткелиристи ук чемпионаттың болур черинге эрттиргенивиске улуу-биле өөруп турар бис. Бир талазында ужудуушкун үезинде агаарның базыышкының база хаттың уг-шиининң өскерлиң турарын эки шингээдип алдывыс. Ол дээрге дельтапланерист кижиге агаарга ужуп чорааш, янзы-бүрү мергежилгелерни кылырынга кончуг ажыктыг. Тываның ДОСААФ обкомунуң ажылдакчылары бисти белеткенир черге чедирер транспортту үндүрүп бээрининң болгаш аът-чем талазы-биле айтырыгларны шиитпирлеп бээринге дыка-ла дузаны чедирди. Ол дээш улуу-биле өөруп четтиргенивисти илередип турар бис.

Шынап-ла, ол команданың спортчулары ССРЭ чемпионадынга ыяк белеткенгеш, команда талазы-биле шаңналдыг черже кирер соруланы боттарының мурнунда салганнар. Оларның аразында спорттуң бо хевиринге Россияның тулган чемпиону, Москва областындан келген Андрей Кареткин, Красноярск чурттуг Юрий Комлев, Донда-Ростов хоорайдан Нар Аревян ышкаш шыырак спортчулар эвээш эвес.

Дельтапланеризм спорттунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга киржир командаларының хөй кезии Тыва АССР-ниң найысылалынга чедип келген. Маргылдааның болуп эртер чери Боом даанның баарында спортчу лагерьни тургускан. Сөөлгү белеткелдер чоруп турар.

Ук чемпионатты көөр дээш күзелдиглерге тускай автобус маршрудун ажыткан. Ол автобус Кызылдың хөгжүм-шин театрының чанындан эртенгиниң 10 шактан эгелээш чоруур.

В. ЧАДАМБА.
ЧУРУКТА: РСФСР-ниң бирги шилиндек командазының кежигүннери. Авторнуң фотолары.

ДИИҢНЕР КӨЖҮЛДЕЗИ

Оран кырынга оргу, дезегейге дески чүве белен турбас, чай-биле чөй, кыш-биле кыш домей эвес дижир болгай. Шынап-ла ындыг. Бүтү районуңуң девискээринге хамаан чок, чаңгыс хемниң унунда безин агаар-бойдус, үнүш-дүжүт аңгы-аңгы тургулаар ийик чоп. Ол чылдың чазы элдеп турган. Каа-Хемниң хүн бадар талакы тайгаларынга агаар-бойдус доңкун болган. Үжептин, Шөөйүң, Калбак оргунун, Ойпаанын, Копту, Дерзиг хемнериң баштарының тайгаларынга үргүлүү хар дүжүп, дүнелерде соон, хемнериң агым суу безин чаактаны доңгулай бээр турган.

Амыргалаар биле Самбуу, Саночкин суглар бойдустуң ол хире улуг өскерлиишкини хамаан чок, чамдык кижилерниң билиш чок эрттиримптер түүлдерин безин оваарбайын барбас, эскеринчел эрлер.

— Хемниң бо талазының тооруу бо чылын үнмес боор, доңат күштүг-дүр—деп. Самбуу эштеринге чугаалаан.

— Чүгле тоорук эвес, кат база үнмес деп бил—деп, Саночкин немеп каан.

— Эскерип турарынар шын-дыр. Амдыызында киидымындыг чутаа тараткан хөрөө чок. Агаар-бойдустуң ол хире улуг өскерлиишкини аңаа-ла не чок эрте бербес. Оозун көрө бээр бис. Күзүп барып диниинер көжүлдези болур чадавас боор. Ынчалза-даа хемниң бо талазының анчылар турлаглаарын мык белеткээр, оларның аъттарынга, аннарга сиген кезилдезин ынап-ла чорудар. Дииң оске сынче кеже-даа бергей-ле, оске аннар: кип, күзен, ас, дырбантыг, кундус, күшкүл, күртү, кара-куш дээш оон-даа өске хей үнелиг аңнар чуртунга артып каар; оларны камгалаар херек —деп, Амыргалаар эштеринге чагаан.

Оон бээр элээн үе, тодаргайлаарга, бүдүн чай эртикен, ам күс дүжүп келген, анчылар дораан тайгаже аннап аъттанып апарган. Амыргалаар Кызыл хоорай кирип, районнуң хүрежир мөгелөрин болгаш чарыштырар аъттарын дагдының алгаш, наадымга барып кирип, аңаа мактадып алгаш чаныи келген олурган. Оон өөнүктери четкилеп келген. бот-боттарын үзе киржип хөөрежип органнар.

Бодавыже, хайгыылчының эштери боттарының улуг кижизи чокта аңаа-ла үе-ле эрттирип аңаа олурбааннар. Саночкин биле Самбуу коштунчуп алгаш. Каа-Хем унуп өрү, куду хайгыыл кылып чораан база келгеннер.

— Диниер белүү-биле көшкеш чорун каанда, түүлдаа чүвеге торулбас, кызырынмас амытаннар-дыр он—деп. Самбуу чугаазын эгелээн.

— Каа-Хемниң эриинге келген безин тура дүшпес, сутже молчурт ыылдыр халыжа бергеш, эштин киргиттерлер-дир — деп, Саночкин уламкан.

Хайгыыл кылып чорааннарның чугаазы-биле алырга, диниер көжүлдези болуп болгаш чаныи-сынын чок маадырлыг болгушкун. Оларның чугаазы-биле алырга, эжиилеп диниинер эң-не ниче чүвезин күдуруун сутже киирбези. Дииң эштирде күдуруун өрү сорайтыр сунгыптар. Хөй диниер эштин киргиттерге көөрге, сут кырында хөй-ле кара өргеннер кожаңайнып турар. Бир эвес дининиң кудуруу сутже салдының кире бөрзе, оон соонда, ол хевээр-ле көөгүлбейн баар, бодавыже, суг дүвүнче улуг өл кудурук киир тыртыра бергени ол. Сутже халыпкан диниңерниң үштүн бири хирези сутта баар дээрзи маргыш чок дээрзин хайгыылчылар чугаалаан болгаш хайыраан эртинеңиң хей барын турарын аажок хомудааннар.

Диниңерниң чүге башкы сынче көжүп чоруп турарының дугайын Амыргалаар эштеринге тайылбырлаан. Сизим бажыным, Ажык, Андыктын, Бүреннин, Каптагайның, Тарбагатай тайганың сыпнарының тооруу поштун мырыңай адакы булуктарындан эгелээш үнген. Тооруктут поштуң көөрге, ол погаарарын эвес хүрегин кестүр. Чамдык пештериниң будуктары тооруун утпайн, сыкын дүжүп-даа турар. Тооруктуң хайыра чок черже дүжүр октаар көөргеннериң болгаш чазый кара таанналарның безин шаа төпгеп. Ол черлерде сөөлгү он чылда көөлбээн тооруктун кайгамчык дүжүду үнгеп.

— Диниер ынаар чоруп турар амытаннар ышкажыл. Олар ону канчан билип алган дээр сиңер, хайгыылчы? Диниңээр радиолуг, телефонлуг эвестер. Медерел чок, аңаа-ла бир амытаннар аан?

— Оларның та кайдыг медерели, оозун билбес мен. Ынчалза-даа олар ол дугайын ылап билип алганнар-дыр. Ынчангаш чамдыызы сугта дүжүп-даа турза, олар соонче хал көрүнмейн-даа чоруп турарының ужуру ында деп билицер.

— Бистиң калбак, терек, шапкын Каа-Хемнивис хензиг бичии диниңерге моондак боон шыдаваан ышкажыл, аа хайгыылчы?

— Тура-сорук деп чүве ындыг кончуг күштүг. Диниңер ышкаш амытаннар тура-соруктуң хамаан чок, медерел чоктар дижир сиңер ыйнаан. Ындыг болза-даа олар амыдырал дээш ол хире чүткүлдүглердир. Ындыг ыры бар. Ону мен ам силерге ырлап берип шыдавас мен, ындыг болза-даа ону чугаалап берип шыдаар мен, ону аныяамда ырлап-даа чордум-на. Ындыг:

Арга черинң аның аңаар
Амыргалаар анчы-ла мен.
Амыранка чедер дээнде
Аътка дүжер сутжу-ла мен.
Эзим черниң аның аңнаар
Эдискилээр анчы-ла мен
Эжикейге баар дээнде.
Эштип кежер сутжу-ла мен.

Ол-даа канчаар ындыг ыйнаан. Диниңер көжүлдези-биле хамаарыштыр бистер кылып турар ажылывысты эде көөр ужурлуг бис. Биргээр чугаалаарга, диниңерниң барын доктаай бергеи черлерииге хайгаралды улгаттырар апаар. Кошкен диниңерниң көжүп чеде бергени-биле холбаштыр оларның ниити салы көөдээр. Бистиң хайгаарал кылыр черлериивиске Кызылдың, Тере-Хөлдүң, Эрзиниин, Тес-Хемниң, Тандының анчылары база немежин кээр, Девискээр бистиң болгай дээш өске районнардан келген акчыларга каржылаңып, оларны сывыртай бербес бис. Олар бистиң девискээриистен аңнавас ужурлуг болза-даа, олар аңнаыр чурумун ыңгыы сагыырын неткээр эртелир бис. Суг дыка соозаанда, хемниң хүн үнер талазынга хайгыыл кылып мунар аъттарны амдыгаалтан кежирип алыр херек.

— Эш хайгыылчы, бистер үш аътты ол чарыкта туугузуп каан бис. Оон ынай база аът херек апарза, хелезилеп мунуптар деп, эш Саночкинбиле чугаалаанган бис—деп, Самбуу чугаалаан.

— Сагыгыр болган-дыр силер—деп, Амыргалаар өөрүп мактаан. Оон кезек боданган. Амыргалаар чугаазын түүнеп каан:— Диниңерниң табгалап болуу-биле дүжүп баткашы хемниң эштин кешнеп, башкы сынче үнүп эгелээнгем унунда чуттаң турар улуска шагда бөлдиргеп деп билир херек. Чүгле бодуңуун мөрүүн бодаар чиижеп кижидеп оларны доозуп аъшаа эгелей бергеи чадавас. Диниңер ам-даа эки агарбаан болза-даа, чиижеңиерге ол хамаан чок. Дииң көжүлдеэн дораан доосту бербес, ол чаа кылыңнаже үргүлүүлээр. Бистиң бир чүгүлда сорулганыс диниңер менди чаагай кончкөп, чаа черге баргаш, туруумчуп алырынга дузалаар ужурлуг бис.

С. ТАМБА.

САЯН-ДАЛАЙ КЭЭРИН МАНАП...

Чаа шүлүктер

Чайын, кыжын
хайныышкынның
Шагаан-Арыг меңээ эргим.
Чанымда бо хөглеп чоруур
Шалыпчы кыс мээн эжим.

Комсомолчу тудугжуга,
Хоорайның дашчызынга
Хөрээм долган сагыжымны
Хөөмейлеп чоруп ор мен.

Чалыларның тудуу чыраан
Шагаан-Арыг шеверинге
Изиг чүрээм берипкен мен.
Идегелим артып калган.

— Далай маңаа чалгый
берзин,
Далашпадаан, сарыым —
диген
Дашчы кыстың изиг сөзүн

Данғыраа деп болай бээр
мен.

Саян-далай кээрин манап.
Шаг-ла болур эвес бис бе?
Дашчы кыстың кыпкан
чүрээн
Далаштырып көөр чоор бе?

О. ОХЕМЧИК.

ӨӨРҮШКҮНҮ ОТТУРГАН

Азарганчыг бичиимде
Авам мени чедип аар.
Инек бажы дозуп,
Ийилээн чоруп каар бис.

Тараа шөлүг черге
Танывазым куштар
Эртениң-не чоруурун
Элдепсинип көргеп мен.

Авам ону хоюспас,
Аяар оюп эртер.
— Көреи, уруум дуруна-
дыр,
Хөлзетпе — деп чагыыр.

Туман торгу эстээн
Дуруналыг — Шөлге
Авам ынак кужун
Алдын күзүн үдээр.

Дунук үвү чидип,
Дугаланып ырлаар.
Чарлып тура, ынчан
Сагыш-сеткил саргыыр.

Чаңган куштар үдеп,
Чассып өскен үем —
Өскен черге хинпеш
Өөрүшкүмүү оттурган.

З. НАМЗЫРАЙ.

АМЫРГАЛААР

Тоожунуң ийиги номундан үзүндү

Ол-даа канчаар ындыг ыйнаан. Диниңер көжүлдези-биле хамаарыштыр бистер кылып турар ажылывысты эде көөр ужурлуг бис. Биргээр чугаалаарга, диниңерниң барын доктаай бергеи черлерииге хайгаралды улгаттырар апаар. Кошкен диниңерниң көжүп чеде бергени-биле холбаштыр оларның ниити салы көөдээр. Бистиң хайгаарал кылыр черлериивиске Кызылдың, Тере-Хөлдүң, Эрзиниин, Тес-Хемниң, Тандының анчылары база немежин кээр, Девискээр бистиң болгай дээш өске районнардан келген акчыларга каржылаңып, оларны сывыртай бербес бис. Олар бистиң девискээриистен аңнавас ужурлуг болза-даа, олар аңнаыр чурумун ыңгыы сагыырын неткээр эртелир бис. Суг дыка соозаанда, хемниң хүн үнер талазынга хайгыыл кылып мунар аъттарны амдыгаалтан кежирип алыр херек.

— Эш хайгыылчы, бистер үш аътты ол чарыкта туугузуп каан бис. Оон ынай база аът херек апарза, хелезилеп мунуптар деп, эш Саночкинбиле чугаалаанган бис—деп, Самбуу чугаалаан.

— Сагыгыр болган-дыр силер—деп, Амыргалаар өөрүп мактаан. Оон кезек боданган. Амыргалаар чугаазын түүнеп каан:— Диниңерниң табгалап болуу-биле дүжүп баткашы хемниң эштин кешнеп, башкы сынче үнүп эгелээнгем унунда чуттаң турар улуска шагда бөлдиргеп деп билир херек. Чүгле бодуңуун мөрүүн бодаар чиижеп кижидеп оларны доозуп аъшаа эгелей бергеи чадавас. Диниңер ам-даа эки агарбаан болза-даа, чиижеңиерге ол хамаан чок. Дииң көжүлдеэн дораан доосту бербес, ол чаа кылыңнаже үргүлүүлээр. Бистиң бир чүгүлда сорулганыс диниңер менди чаагай кончкөп, чаа черге баргаш, туруумчуп алырынга дузалаар ужурлуг бис.

С. ТАМБА.

ҮЕЛЕРНИ БОДААРЫМГА

Хын дээн назын күзелдеги
Кызытаарга өйлеттинмес:
Бөмбүрзектиң боду беәин
Бөдей өг дег, бичелеп кээр.

Чараш болгаш шыдамытыг
Чавырыштар мооңдактар
чок—
Чалыы кыска, чалыы оолга
Частың бодун дөмейлээр
мен.

Түмен өөнүг каазы-биле,
Дүлгээлиниг омаа-биле
Ажыл-ишчи чуртум хөөнүп
Аътче үндүр сергедиптер.

Көктүг чайның будужүнде
Хөлзээр хире барымдаа
чок.
От-кос ышкаш халың
эртип,
Оожургаан назыда дег:
Ажык-байлаа четчележип,
Амыдырал турумчаан дег—
Үнезин ам хандыр биляп,
Үлегержий бергезиг-даа..
Алдын күсту бодаарымга,
Ачам ышкаш, корбээнн чок.
Ажыл-ишче далаштырып,
Айлап-баштап органзыг
боор:
— Өөделиг силер бе, аан,
Өөчүпер ол, кылыңар!—
дээп.
Делгем черниң төнмес
байлаан
Делбередип салып каанзыг.
Кышкы өйнүң дүжүп кээрге
Кырган-авам сагындырар.
Өөнүү дег ак бажың
сүйбаайн.
Өөр-өөр төлдеривге:
— Кырган кижи чеже
чурттаар.
«Кызыл-дустан» чоруй баар
мен
Эштиг, демниг болуңар!—
деп
Эъдинге кирер сургаанзыг
боор.
Төзевилей деннеп кээрге,
Төмейлежир чүве-ле хөй.
Төдүзу-ле, кижи ышкаш.
Төнүп болбас оруунда-дыр.

Монгуш ОЛЧЕЙ-ООЛ.

ЦИРКЧИЛЕР БОЛУР ДЭЭШ

Ак-Довуракка ургларның «Арлекино» цирк студиязы ажыттынгандан бээр дөрт чыл ашкан. Ам ында чүс ажыг кижи өөренип турар. Уруглар бо аразында цирк уран чүүлүнге хире-чергези-биле мергежин, Тываның ол-бо булуңнарынга солуп программалыг концерттерни көргүскеннер. Көрүкчүлер оларны мактап турар.

Студияның кижизиттиргенниринің бо чеднишкини халас барбаан. Бо өөредилге чылында олардан Москвага ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң Куш-ажылдың Кызыл Тук ордениниг цирк болгаш эстрада уран чүүл училищезинге өөренип кирери-биле он кижи экзаменге киришкен. Шылгалда парын, берге болган. Үш эвлечглиг шылгалдага бүгү-ле чүүлдерни өөренип көөр: кижиниң бүдүн тургузуу, кадыы, характын көөрү, акробатика, спортчу гимнастика, музыканы дыннаары дээш өске-даа.

Ак-Довурак студиязындан барган он кижиниң үжү ындыг шылгалданы түүлүп шыдаан Александр Ооржак, Константин Монгуш, Шолбан Хомушку олар училищеде өөренип киргеи. Болуп эрткен экзаменниң комиссиязынга ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Владимир Оскал-оол база киришкен.

А. СОДУНАМ.
Барыын-Хемчик район.

Мергелдейге чаңаа

«КУШТАЛГАН» ЧОЛААЧЫЛАР

Бо чагааны аргажоктуң кырында Мерген Мергенович силерге бижинр ужурга таварыштым. Херектиң ужуруун мооң адаанга тайылбырлап керейн. Бистиң «Кызыл тук» (өске атташ ажыл-агый бар болганда, Өөрүде деп айтыр каайн) совхозта машина-техника ажыглалының байдалы кедергей багай. Ону аңаа карачал кижи безин көргеш, кайгаар чүве боор. А бир эвес Мерген Мергенович силер көөр болзуңарза, шуут кайгаар силер.

Маңаа каш таварылгадап киирер бодай-дыр мен. Бирле хүн кудумчутта чор мен. Үстүмден чүк машинаны кудумчуну куду караандыш олур. Ана үгле тоозуну бурулаар чүве. Багай, даштыг кудумчутта хак-хөк дээш даажы мырыңай коргунчуг. Кырында олурган кижилери доорбаштар дег өрү өпеңнээр, карын-даа машина кузовундан үштүнүп чаштай берги дег. Кудумчулап эртип бар чораан кезек кижини демги «кушталган» чолаачы бичеле болза, бастырып каг часты. Корткан улуг артында кыш-кыржыктылар. Оларга чеде бээримге, бирээзинин кортканындан мырынай арны саргара берген, меңээ сири-кавы чугаалай-дыр:

— Бурган өршээл! Чүү кончуг ужур-дүрүм билбес чолаачыл? Хензигден-ле тып менди үндүвүс.

— Чүү чолаачы-дыр, таныдыңар бе?—дидим.

— Боларның кайызын ол дээр!— деп, демги коргуп-левидээн кижилерниң база бирээзин харыылады.— Бо совхозтуң чолаачылары шуптузу мындыг ышкажыл. Туразында барган, бажы эштенген чолаачылар-дыр.

— Эзирик чолаачы-ла дыр. «Акшалап алыры-биле» бир чер баар дээн болгай аан.

— Кабиназын доолдур кижилер тырып алган чорбады бе?

Бистиң совхозтуң тоолу Кызыл-Тей суурга мындыг таварылгалар, ындыг чугаа-соттар чаңчыл болган чүүл-дүр. Туразында барган, бажы эштенген чолаачыларның шуптузунуң аттарын адаар дээрге, хелүн эрттир хөй-дүр. Олар совхозтуң удуртукчуларынга билдингир болгай. Ындыгның төлөөзинде, техника дээш хууда харыысалгалыг совхоз директору Б. М. Кара-Сал-даа, кол инженер Х. Т. Шожап оларны адап кагза-даа четчир боор. Олар бүгү байдалды билир-ле болгай. Машина-техниканың багай эдилели, ооң үрелии, «ис чок чидип» турары дээш ол ийи кижиден эң-не шыңгыызы-биле айтырар херек.

Совхозтуң кол инженери Х. Т. Шожап чолаачыларны холга ап шыдаваанының уржуу-биле олар туразында барган. Бодап-даа көрүңер даан, совхозтуң хамык машиналары турзун дээш кылып кээн гаражжа эвес, а чолаачыларның бажыңнарының чанында хонгулаар-дыр. Ынчангаш машинаның кайнаар чоразы, кажан келгени билдинмес. Чолаачы машинаны даңны атсы ажыглаан-даа болза, ону билир кижи чок болур. Күрүнеңиң социалистиг өөчүзүн ынчаар ээ-харыысалга чок ажыглап болур бе? Совхозта машина-техника чолаачыларның хуузунда эди азы хөреңгизи эвес, а күрүнеңиң, ынчангаш ону карак огу дег камгалаар дээрзин совхозтуң директору Б. М. Кара-Сал-даа, кол инженер Х. Т. Шожап-даа билир болбайн аан. Ынчалзажок көрө тура-ла, совхозтуң машиналарын чолаачыларның хуу херээңге ажытладып, үрел кааргa хемчег албайн, ыыт чок эрттирип турары мырынай элдептиг. Харыл-даа мындыг айтырыг тургустунуп келир: «Ады үнген удуртукчулар чолаачылар-биле сээнииг эвес ирги бе?».

Чоокта чаа улусчу контроль чериниден хыналда кылып көөрге, совхозтуң беш-алды хире машиназы шуут-ла «ис чок» читкен болган-дыр. Мында кижи эдерсиңер чүве чоок! Күрүне өнүзүн ол хире тоомча чок көрүп, чолаачыларга кайы-хамаан чок ажыгладып турда, машина чидип турбайн канчаар.

Д. ООРЖАК.

«ЧИРГИЛЧИНДЕН» ЭСКЕРИГЛЕР

Ном болгаш номчукчу

Борис Чюдюктуң баштайгы номун номчукчулар чылыбиле утканын билир бис. «Чиргилчининң» чедимчелиг талалары арбын дээрзин С. Молдурга делгереңгейи-биле бижээнин катаптавас мен. Дыл-домаа чараш, ураи-мергеи, чурумалдыг бижиттиниген шүлүктерден аңгыда, арай кандай, далаш кылдыгаи чогаалдарны маңаа көргүзер бодадым.

«Ленинниң оруу» деп аттыг чаагай сорулгалыг шүлүк бар, ооң ниити утка-шынары суза эвес-даа бол, мынча дээп одурукта кижи каттыжары берге:

«...Дүмбей турган өртемчей дег
Түме чонну чырыдыпкан
Октябрьның одагазы
Орус чоннуң төрээн оглу
Лениниң оттуг үрээн
Ийи сөске канчап сиирер...»

Бир-тээ пролетариаттың улуг баштынчызының дугайында чугаа чоруп турар чүве болганда, ук чогаал политиктиг шүлүкке хамаарбы бээри албан. Мындыг турбуже «Октябрьның одагазы» дээн эңдээртиг чедимче чок деп бодаар мен. Ооң орнунга «Октябрьның Кызыл тугу»-даа дээп болза, ооң дээрге болур ийик. В. И. Ленин Октябрь революциязының үүлге одагазы эвес, а ооң дорт тодарадыкшызы, баштынчызы болгай.

Автор ол-ла одага деп сөстү «Бедик Ахунда» база чедимче чок ажыглаан:

«...Чигир-чимис ораанышкаш,
үелешкен
Чеже даглар ында чогул,
бедик Ахуг,
Орус чон дег улус боорга,
черим сенээ
Одаганы кедирген-дир, бедик
Ахун!»

«Одага» деп сөстү кедирип дивес, а кадаар дээр үжүрлүг, үүле дээрге, одага чинээлиг бөрт эвес, а ооң үүле бир кезээ-дир. Автор ону бөрт кылдыр ажыглааны шын эвес боор.

Ооң ыңай «Адар-Төш» деп үш строфалыг кыска шүлүкте эстетикага дүүшпес мындыг одуруг бар:

«Араттарның серини чайлаа,
чаглак өдээ
Адар-Төштүң артызы сыныы
арга шыпкан.
Аңнар, куштар амыраан
дег көөргеттинип,
Адар сен бе диттензиг-даа
тургулаар-дыр».

«Адар сен бе» дээнинің утказы билдинмес. Кижи бойдустуң төлү, ан-куш кижиге өңнүк-тала турбуже, канчап-ла адып-бооларын-на күзээрял! Авторнуу-биле алырга ан-куш боттары-ла өлүмнү дилеп ап турар апарган. Ынчангаш мындыг чиирткм, утказы мөлдүргей домактың киргени чараш эвес апарган. Маңаа ан-куш-биле кижиниң буянныг пайдалын көргүскен болза, гуманизмге дүтүүрү чугаажок.

Ол ышкаш «Ыры-шоорум куттулуп чор» деп эгелиг шүлүкте мындыг кандай одуруг киргени база-ла артык:

«Төрээн чуртум ССРЭ-де
Төрүттүнген черин дизе,
Аатты нган кавайым дег,
Авыралдыг Хемчиим дээр
мен.
Чалыы шагда отчугажым
Чаштап үнген хемим ол-
дур».

«Чалыы шагда» эвес, а чалыы шаамда дээр турган. «Шагда» деп сөс-биле «Шаамда» деп сөстүң утказы аңгыла болгай. Бо сес частырыы шүлүктүң аянын дыка өскертпекеи илдең. Сес хамаан чок, чаңгыс үжүк, бижик демдээ безин эки чогаалды аскадын болур-ла болгай. Мындыг янзылыг үүрмек частырылар авторнуң дараазында үнер помунга турбазы күзенчиг.

С. САНДЮ,
Кызыл.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— «Будильник». 9.10— «Совет Эвилелиниге бараан болуп тур мен!». Совет гвардиявың 40 чылынга. 10.10— «Кадыкшыл». 10.55— «Эртенги почта». 11.25—«Дашпыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 11.40—«Кодээден дамчыдылга». 12.40— «Музыкалыг киоск». 13.10— Бөгүн — Арга-арыг ажылдакчызының хүнү. РСФСР-ниң арга-арыг ажыл-агыйының министри А. И. Зверев-биле беседа. 13.30— «Бистиң байыр чедиришкинивисти хүлээп ап көрүңер». Арга-арыг ажылдакчызының хүнүнге музыкалыг программа. 14.15— Эстон ССР-ниң Күрүнеңиң орус драма театрының «Индрек болгаш Карин» деп фильм-шынаи. Авторлу — А. Таммсааре. 16.40 — «Зиновеев-биле ужуражылга». Документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктеп. 17.10— «Дедегей панорамазы». 17.55— Москваның камерлиг хорувун РСФСР-ниң улустуң артизи В. Минииниң удуртулгазы-биле концерти. 18.30— 18.45— Чапсар. 18.45— «Огородта эмчиген». Мультфильм. 19.00— «Кино аян-төруктар клуву». 20.00—«Чоокта чаа болган». «Борис Александрович Покровскийниң чугаазы». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—Футбол тайылбыры. 22.05 — 23.15 — «Л. Бетховенниң тос симфониязы». Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Ырак болгаш чоок ыры». 15.20— «Го Сюшаньның билиитеңи». Документалдыг телефильм. 16.10— «Хөглүг оолдар». 17.15 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серилязы. 18.30— Теннисче Дэвистиң кубогу. 18.50—Аът спортунга Европа чемпионады. Австриядан дамчыдылга. 19.15— «Дашпыкы эстраданың аялгалары». 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15— «Улустуң аялгалары». 20.30— Баскетболга Европа чемпионады. Херооженнер. Италиядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15 — «Херээженнер». Уран-чечен фильм.

СЕНТЯБРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00— Фильмнерни— уруглarга. «Мактанывчы моортайның ужуралдары». 18.45— Телемедээлер. 18.55 — «Хөйниинги амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 19.25 — Документалдыг фильм. 19.35— «Кедээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглери». 19.55— Телемедээлер. 20.10 — Чарлалдар. 20.15—«Чогаалчы болгаш үе». 20.45— «Концерт мурнунда». Телефильм. 21.15 —Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүпе комитединиң симфония оркестриниң концерти. 21.45—23.00— «Бүгү херечилер ону буруудадып турар». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тимур болгаш оон командазы» 9.30, **«Ашаа тергиин эки кижи»** 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыды 9.30, **«Альба Регия»** 11.00, 13.00, 15.00, **«Дыштанып турарларның амыдыралындан»** 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Посейдон дуазларынга далажып тур» 10.30, **«Хуулгаазынның болуушкуу»** 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

СЕНТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коргар-дыр мен» (2 сериялыг) 9.30, 12.40, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Командирниң уруу» 9.30, 11.00, 14.00, 15.30, **«Ашаа тергиин эки кижи»** 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эзим кудумчуунда бажың» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, боргун республика девискээринге шокар булуттаар, чамдык черлерге хар холумакты чаъс чаар. Агаарның температуразы 12—17, чамдык районнарга —7—12 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 12—15 градус чылыг болур.

ОЙНАП АП БОЛУР СИЛЕР

Күрүнеңиң 1966 чылдың 3 хуулуг ойнаашкынның иштики чээлизи чурттакчы чонуң акша камналгаларын шыгжаарының эптиг болгаш ажыктыг хевири болур.

Чээлиниң облигацияларынга чыл бүрүде 8 катап болур тиражтарга таваржыр ойнаашкын хевирлиг орулганы төлеп бээр. 3 хуулуг чээлиниң облигацияларының ээлчеглиг тиражының ойнаашкыны 1981 чылдың сентябрь 30-де Запорожье хоорайга болур.

Чээлиге ойнаашкыннарны облигацияларның боттарының өртээн киригиттир 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль түнүг кылдыр 20 рубль үнелиг облигацияга доктаатакан. 10 рубль үнелиг облигацияга ойнаашкынның чартыын төлөөр. Облигацияларны ажаалга кассаларында хостуг садыл база дедир хүлээп ап турар.

3 хуулуг чээшкинниң облигацияларын садып алыңар!

ЧАРЛААЛ

Ыяш ажыл-агый министерствозунуң чонга дыңнадыры болза, республиканың бүгү-ле ыяш ажыл-агыйлары дыттың үрезиниң бирги класстыын килограммывы-ла 19 рубль, ийиги класстыын 14 рубль, үшку класстыын 10 рубль өртекке хүлээп ап турар.

Редакциянық адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлаакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи аймызрал болгаш совет тургузуу киллизтериниң 2-37-13, ропагапда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, «Кодээ» ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үзеторлуг киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2150.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың №,1)

ТС—00904.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 220 (11718) | 1981 чылдың сентябрь 22, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеш. | Өртээ 2 көп.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

ОРЕНБУРГ. Сөөлгү комбайнар Оренбурггуң тарылга шөлдеринден чорупкан. Дөрт миллион чартык гектар тараанның дүжүдүн эрткен чылдаазындан элээн-каш хоюк мурнай ажаап алган. Ипатовчуларның аргазы областың бүгү ажыл-агыйларынга калбаа-биле иептередип ажылдазыны дүжүт ажаап алышкынының бедик темпилерин хандырган. Үш муң ажыг өгбүле звенолары тергиин эки көргүзүглерин чедип алган. Кур чер совхозтарының тараажылары эки дүжүттү өстүрүп, ажаап алган. Светлинск районнуң тараажылары 220 муң гектарның га бүрүзүиден 15,5 центнер дүжүттү, колдуунда кызыл-тасты ажаап алган. Амгы үеде мал чеминиң белеткелин база күскү аңгыс андырылтазын үргүлүлеп турар.

ЦЕЛИНОГРАД. «Шуйский» деп кур чер совхозунга өөрүшкүүлүг ийи болуушкуннарны демдеглээн. Дүжүт ажаалдазын доозкан болгаш комбайнер Филимовтариң өгбүле звенозу бедяткеи социалистиг хүлээгелерин күүседипкеи. Николай Васильевичоон соолдары Владимир, Евгений болгаш Александр дөрт муң тонна тараажы бо чылын ажаатаан.

ЛИПЕЦК. Областың девискээринде муң ажыг гектарны эзээн сут хөөлбектерниң балык тулуушкуун металлуртар эгелеп берген. Олар ындыг дузалаа балык ажылагыйларын боттарының күжү-биле тургузуп алган. Улуг эвес хемнерге болгаш турум суглarга балык тудар ийи чүс хире чаа черлерин бо чылын тургускан.

ТАШКЕНТ. Ташкент областың он сес кадзээ профтехучилищелеринге **механизаторлар өөредилгезин доозкан.** Механизаторларның аныяк салгалын хүлээп алырыга ажыл-агыйлар белен: машиналарын болгаш мергежилдиг лагалыныкчыларын быжыглаан.

(СЭТА).

КОНТРОЛЬДААР ЭРГЕНИ АЖЫГЛАВЫШААН

Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаары партия эге организацияларының организакчы болгаш политиктиг ажылының чардынмас тудуш кезээ болур. Ындыг контрольду СЭКП Уставынга дүүштүр үлетпүрде, тудуг, транспорт, садыг, харылзаа черлеринде, коммунал-амыдырал хандырыгазында ниитининг чемненилгезинде, совхозтарда болгаш кадзээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринде, төлевилел, конструктор бюроларында, эртем-шинчилел институттарында, өөредилге база культура, эмнелге албан черлеринде парторганизациялар боттандырып турар.

Боттарының коллективиниң аайы-биле үстүнде адаттынган парторганизацияларның амыдыралында болгаш ажылында онзагай үүлдер база бар. Ынчангаш администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле оларның угланыышкыннары база-ла аңгы-аңгы. Ындыг контрольду коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга соңгаан комиссиялар янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр чорудуп турар. Амгы үеде бистиң республиканың партия эге организацияларында 184 хире комиссияларда 797 коммунистер хаара туттунган. Оларның хөй нуруузу партия Уставының негелделеринге дүүштүр ажылдап келгеннер.

«Тыва кобальт» комбинатта парткомнуң коммунистер В. П. Самойлов, И. Б. Енушкеевич (килдистер начальниктери) оларның удуртканы комиссиялар тускай план ёзугаар, идепиейлиг ажылдап турар. Ылаңгыя И. Б. Енушкеевич удуртkан комиссияда 6 кижи кирип турар. Олар продукцияның шынарының, чаа техниканы иептередириниң, чиг-этти болгаш материалдарны камныг, хумагалыг чарыгдаарының, план күүселдезиниң болгаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле хыналдаларны чорудуп турар. Комиссия илерээн четпестерни шалыпкын чайладырынче администрацияның болгаш аңаа хамаарышкан организацияларның кичээнгейин донтаамал угландырып, ооң үре-түңнелдиг болурун чедип ап турар.

«Революцияның чалбыыжы», Жданов аттыг, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда, Дуржулга станциязында болгаш өске-даа күш-ажылчы коллективтерде партия организациялары администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени бүрүн ажыглап, база-ла идепиейлиг ажылды чорудуп келгеннер. Оларның бо талазы-биле комиссиялары шиитпирлер күүселдезиниң, ниитиниң малының баш санын өстүрериниң, ооң кадагалалыының, суггаттыг черлерни чөп ажыглаасының, мал чемнерин шын чарыгдап, кадагалаарының, машина-техниканы чөгумчалыг ажыглаарының айтырыгларын контрольга ап турар. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта парторганизацияның К. Натпий-оол даргалаан бир ындыг комиссиязы мал чемнерин белетизириниң шынарынга болгаш ооң кадагалалынга контрольду кылгаш ооң түңнелин партюмга чугаалашкаш, четпестерни чайладырын чедип ап турар.

Ындыг болза-даа чамдын партюмнар болгаш партия эге организациялары ындыг комиссияларның план ёзугаар, толаргай угланыышкынныг ажылдаарын чедип албаан, оларның ажыл-чорудулгазының дугайында партюмнарга, бюроларга база коммунистерниң хуралдарынга чугаалашпайн турар. Ак-Довурак хоорайның партия эге организацияларында администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар 11 комиссия бар болза-даа, олар саазын кырында тургустунган болгаш отчёттуг үениң дургузунда кандыг-даа ажыл чорутпаан. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партюм (секретары А. А. Фёдоров) ол комиссияларның кежигүннериниң семинарын-даа эрттирбээн, оларның ажылының дугайында чаңгыс-даа катап отчёттуу-даа дыңнаваан.

Кызыл хоорайның, Улуг-Хемниң, Барыын-Хемчиктиң болгаш өске-даа районнарның чамдын партия эге организацияларының администрация ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссияларының ажылының деңнели чавыс болуп артпышаан. «Шагонартяжстрой» трестe болгаш өске-даа тудуг организацияларында партбюролар, «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарда база өске-даа чамдык ажыл-агыйларда партюмнар ындыг комиссияларның ажылынче четпес-кичээнгей салып, оларны кошкан удуртуп келгеннер.

Амгы үеде партия организацияларында политиктиг чугула кампания — отчёттар болгаш соңгулдалар чоруп турар болгай. Оларга ындыг комиссияларның ажылының дугайынче база кичээнгейни салып, оларның ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидип, ооң үре-түңнелдиин бедидеринге холбашкан тодаргай хемчегларни айтыр херек.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге бо айтырыгже база улуг кичээнгейни салган. Ол съездиге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илетиелинге эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Партия эге организациялары администрацияның ажыл--чорудулгазын контрольдаар эргелиг. Олар ол эргени долу болгаш эки ажыглаан турарын чедип алыры кончуг чугула. Кадрлар айтырыының-даа, ажыл-агый планнарының күүселдезиниң ийикле азы кижилерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын экижидериниң дугайында-даа чугаа чоруп турда, партия организациялары, бир эвес администрация шын эвес үүлдү кылып турар болза, ооң аайынга кирбейн, принципиалдыг чоруун көргүзер ужурлуг. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, партийжи угланыышкынны быжыы-биле боттандырар ужурлуг».

Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссияларның ажылын съездиниң ол негелделеринге дүүштүр улам үре-түңнелдиг кылдыр тургузары, оларга доктаамал боттуг дузаны көргүзери партия Кызыл хоорkомунуң бөлгаш райкомнарының база партюмнарның, эге организацияларның бюроларының бир чугула сорулгазы болур. Ылаңгыя эки ажылдыг комиссияларның дүржулгазын иептередири, оларга соңгуттурган коммунистерниң семинарларын чорудары, ажыл-чорудулгазының дугайында отчёттарны дыңнаары эргежок чугула, оларның ажылын контроль чорудар өске организацияларны холгаарлап, бот-боттарын катапташтыпас кылдыр ажыл-херекти ынчаар тургузар херек.

Дүжүт-81

АЖААЛДАНЫҢ ШАЛЫПЧЫ ХҮННЕРИ

Бо чайның кандаашкыны Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң тараажыларынга база-ла улуг когаралды чедирген. Оларның чазын үрезин чаштырган шөлдериң хөй кезиинден тараа үнмейн барган. Ынчалзажок дүжүт берип болур шөлдериң хемчээли база-ла эвээш эвес: 6500 гектар. Ол хире черден тараа культураларының дүжүдүн ажаап алыр сорулганы механизаторлар боттарының мурнунда салган.

Амгы үеде совхозтуң хозушөлдеринде тараа ажааган комбайнарның, ажгыс аңдарган тракторларның даваш-шимээни дүне, хүндүс үзүктелбейн турар. Ипатовчуларның эргазы-биле тургускан ажаалда-транспорт отрядында 20 ажыг комбайнарны мөөнеп, беш звенога чарган, күш-ажылдың темпизин, бүдүрүкчүлүгүн бедидери-биле оларның аразында социалистиг чарышты чарлаан. Звенолардан дуржулганы механизатор Сарыглар Очур-Саттың удуртkан звенозу дүжүт ажаалдазының баштайгы хүннеринден эгелээ-ле өскелерни мурнап келген. Беш механизатор составтыг бо звено сентябрьның 15-17 хүнеринде 125 тонна 805 кг. тарааны бастырган. ажаалдада чарлаттынган шалыпчы күш-ажылдың бирги үш хонуунда тиилекчи болуп, 100 рубльдиң акша шалыңын алган. Совхозта Күш-ажылчы алдар түгүн мурнакчы звенонуң чедишшкиннериниң турасказадын көдүргеи.

Чарыштың ийиги черии 120 тонна 650 кг. тарааны ажаатаан, Валерий Оюнуң удуртkан звенозу, үшкүзүн — 410 тонна 880 кг-ны бастырган, хоочун тараажы Ооржак Чамырыкпайның баштаан звенозу элээн.

Кестирген тарааны совхозтуң төп шаңынче сөөртүп турар, чолажчыларның аразында чарыштың бирги одуруунда Алексей Ооржак чоруп турар. Ол үш хүнде 101 тонна 120 кг. тарааны шанга эккеп ургаи. А чолаачы Николай Чимит эжиниг 3 тонна 370 кг-ны чедирбейн баргаш, ийиги черде болган. Дараазында шаңналдыг черни Клим Оюн эзээн.

— Үш хонуктуң шалыпчы күш-ажылдың эдлчээн чарлаанывыс соонда дүжүт ажаалдазының темпизи-даа, шыпары-даа хөлчок бедээн. Механизатор бүрүзүнүң харылсалгазы улгадып, чүгле шаңналдыг чер эзлээр дээш эвес, харын дүжүттү дүрген болгаш чидириг чок ажаал алыр дээш улам кызымаккай ажылдап эгелээн — деп, партюм секретары Ч. Монгуш чугаалады.

Совхозтуң удуртукчулары болгаш ажаалда-транспорт отрядының механизаторлары дүжүт ажаалдазынга техниканы эң-не бүдүрүкчүлүг ажыглаарынче кол кичээнгейни салып турар. Техниктиг ажаалза машиназы комбайнар-биле кады ажылдап, одикчи мастерлер, каңнакчылар үүрмек үрелиишкиннерни удур-ла чайладып турарлар. Ынчаш-таш ажаалда агрегаттарының техниктиг үрелиишкиннериндеи аңаа турүп, үнелиг үлшакты халаска эрттирип турар таварылгалары чок.

Ынчангаш дүжүт ажаалдазында бүгү ажылдарны таарыштыр организастап, техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглап келгенииң ажыынга база механизаторларының могагшылаг чок, эрес-кызымак ажылдап турарының түңнелинде, дүүге чедир 4900 гектар черниң дүжүдүн ажааган болгаш 1919 тонна тарааны бастырган.

Тарааны кестирип, бастырары-биле чергелештир, ооң саваңын бүрүңү-биле ажаал алырынче база улуг кичээнгейни салган. Савацны пресстеп, сөөртүрүн шалыпкын чорудуп, комбайнарның эрткен шөлдерии удур-ла арыглап турар. Мында тургускан тускай звеноуның механизаторларынга улуг дузаны суурнуң хөй-ниитиг организациялары чедирип, шефтеп турарлар.

Ол шыкаш дүжүдүү ажаалдыгаан черлериң аңгызын удур аңдарарын эки организастаан. Оиу үүлге хөрээн эрозиязынга удур техникабиле чепсегленген 12 агрегат чорудуп турар. Күзүн болбазырадыр ужурлуг 11 муң 760 гектар аңгыстын 500 ажыг гектарын аңдарган. Бо ажылда Ооржак Кызыл-оол, Ангыр-оол Тумат, Бады-Хөө Кызыл-оол, Очур Сүге-Маадыр, Лүндүп Кызыл-оол дээн ышкаш трактористер шалыпчы ажылдап, хүн нормазын 150-200 хуу чедирип турарлар.

Х-К. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы комбайнер Сарыглар Очур-Сат, дүжүт ажаалдазында.
В. ЧАМЗЫННЫҢ фотолары.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты эштер В. Т. Грицкова, М. Ч. Ондар оларга тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ажылчы чоннарның коммунистиг нижизидилгезиниң херээнге ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы атты тыпсыры болза:

Валентина Тимофеевна **Грицковага** — экономиктиг школа пропагандизи, «Тыва кобальт» комбинаттың кадрлар килдизиниң начальниги.

Маспый-оол Чамьянович **Ондарга** — марксизм-ленинизм үндезиннериниң школазының пропагандизи, улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединиң күүскомунуң секретары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың сентябрь 21.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле республикада белүк пропагандистерни шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Үр чылдарда үре-түңнелдиг пропагандисчи ажылы дээш **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле** шаңназары болза:

Кинма Көк-ооловна **Багыт-ооллу** — политшкола пропагандизи, Бии-Хем районнуң Билелиг эге школазының эргелекчизи.

Василий Георгиевич **Верещагинин**— экономиктиг школа пропагандизи, Тываның авиабүдүрүлгезиниң улуг бортмеханик-инструктору.

Доой Норбу-Самбуевич **Сааяны** — политшкола пропагандизи, Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының эргелекчизи.

Галина Ивановна **Сваильнаяны** — марксизм-ленинизм үндезиннериниң школазының пропагандизи, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехиниң начальнигиниң оралакчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың сентябрь 21.

Ногаа. картофель ажаалдазы

ДЭЭШТИГ ХЕМЧЕГ АЛЫР

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозу ногаа ажыл-агыйлыг. Совхоз бо күзүн 135 гектар черниң картофелин кыска хуусада, чидириг чокка ажаап алыр сорулгалыг. Оон 4200 тонна картофельди шыгжамырга урары планнаттынган. Кызыл-Хадың деп черде бо хүннерде картофельдиң ажаалдазында ажыл-иш хайныышкынныг чорул турар.

Бүгү шөлдең чүгле 25 гектарның дүжүдүн ажааган болгаш оон 202 тонна картофель алдынган. Картофельдиң дүжүдү дыка чаагай.

Ында картофель ажаар үш комбайн болгаш район, совхоз төптеринiң албан организацияларының хөй санныг кижилери хаара туттунган ажылдап турар. Район төвүнүң дыка хөй албан организацияларынга картофель казары-биле тускай онаалданы берген. Бердинген планны суг ажыл-агый эргеледи, автотранспорт бүдүрүлгези болгаш ветбаклаборатория күүселип, эки ажылдаан.

Шөлде ажылдап турар кижилерге тускай столованыы ажыткан, аъш-чем хандырылгазын организастаанны эки.

Совхозтуң удуртур ажыдакчылары болгаш тускай эртемниглери картофельди чидириг чокка ажаап алырынче кичээнгей салып, ында ажылдап турар кижилериң күш-ажылын эки организастаарыбиле тускай график бүзугаар дежурныйлаашкынны тургускан.

Ынчалзажок картофель ажаалдазында күш-ажылды организастаанны багай, бүдүрүкчүлүү куду. Картофель ажаар комбайннардан картофель сөөртүр автомашиналар чедишпес. Оон уламынлан ол комбайннарның анаа турары хөй. Ынчангаш ында ажылдап турар кижилер мынчаар чугаалажып турар:

— Мынчаар ажылдаар болза, бо чылын бо картофельди ажаап алыры берге. Көрүңер даан, бистер эртен 8 шактан эгелеп ажылдадывыс. Бо комбайннарда картофель шагдала долган. Оон бөөр 3 шак иштинде анаа туруп келдивис. Ону амга чедир сөөртүр чаңгыс-даа машина келбеди. Анта кажан келир чүве.

Кызыл-Хадың бригадазының төвүнге баргаш, совхозтуң партия комитединиң секретарынга болгаш ажылчын комитединиң даргазынга ужураштывыс.

— Мында картофель сөөртүү-биле 2 автомашина быжыглаттынган, бар чүве—деп, олар харыыладылар.

Оон ол машиналарны сураглаарывыска бирээзи үрелгерген, кылдыын турар, а өскези совхоз төвү киргеп болду. Элээн үе эрткенде, дүштеки чем шагы чедип келгенде, бир тракторист комбайнның картофели-биле кады сөөртүп алган, хову турлаанда чемненип чедип келди.

Техниканы болгаш кижи күжүн шак мынчаар будурүкчүлүг эвес ажыглаар болза, шынап-ла ол картофельди ажаап алырынга үр хуусаа херек апаар.

Хову турлаанда картофельди сорттап ылгаар тускай машина база бар. Ында ажылдап турар кижилер хөй. Ол картофельди сорттап ылгаар, сорт дайы-биле иикдайлап күргадып, шыгжаар склалга жакырган турар. Ол кижилерниң күш-ажылын чинчедип, талазы-биле ону склалче сөөртүр машинаны азы тракторунында быжыглаваан.

Картофель шыгжаар склалты эрткен чылын ажылдалга киирген. Ону шынар чок кылганынлан эрткен кыжын анаа шыгжаан хөй тонна картофель үрелген. Ол хирезинде оон сентелгезин чайты үеде чорутпаанындан ам-даа удур кылыр деп турар. Склалтың девиринiң кырынга довуракты аваэш токкенинден чуга. Крышазын чаартып кылыры-биле эрги шиферлерни ап каакпан. Чаъс чаарга оон дамдыкпа турарындан склад ам-даа шык, чырык чок, карангы. Сентелерии эгелевээн.

Өстүрген дүжүттү бүрүүбиле ажаап алыр ужурлуг. Совхозтуң удуртукчулары шиитпирлиг хемчег албас болза, чаагай дүжүт чидиригге таварыжыры магат чок.

Н. ДАЖИНМАЙ,
«Шынның» корр.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ XXXVI СЕССИЯЗЫНДА

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының ажылының организастыг үе-чадазы доозулган. Кол комитеттиң сүмелээни хүн чурумун ниити хуралга бадылаан, делегей политиказының хөй-хөй чугула айтырыгларын хаара туткан 134 шүүкт ында киргеи.

Боо-чепсекти әдере бүдүрерии болдурбазы-биле болгаш чепсегленишкинни дүжүрери-биле холбаалыг амгы үеним ындыг соңгаарладып болбас айтырыглары хүн чурумында кол черни эзлээн. Оларның дыка хөйүн делегей нинтилежилгезинге чугаалажып көөр кылдыр бир-ле дугаарында Совет Эвилели киирген. «Кандыг-даа хевирiнiн чепсеэн космос делгеминге сайгара тургузарын хоруур дугайында керээни чарар дугайында» айтырыгны сессияның үн чурумунга киирер деп совет саналды КНО-нуң чинигине секретарының алынга ССРЭ-нин даштыкы херектер министрiниң тагаазынга тайылбырлап киргенин сессияның киржикчилери кайгамчык чогуур үезинде болгаш инициатива кылдыр үнелээн.

Чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыгларын дугайты үре-түңнелдиг чугаалажылгаларның мооң мурнунда-ла үндезинии болган болгаш дайын тыптын келириниң айылын бичелдиринче болгаш тайбыңны быжыглаарынче угланган өске-даа эгелекчи совет саналдар база—хүн чурумда киргеп.

Эрткен сессияга Совет Эвилелиниң көдүргени тоза боттуг идеяларны көөрү бо сессияга база уламчылаар, ол идеяларны амыдырала боттандырары делегей байдалын дыка кадыкшыдар ийик. Туруп турар шериг бөлүглежишкиннерин калбартырыпга болгаш чаа ындыг болүглежишкиннерни тургузарынга чедирип болуу дег хөделиишкиннерден дадагалзаарынче, шериглерниң санын калбартырындан болгаш аңаа мүргулай боо-чепсектерни-даа ковүдедиринден ойталазарынче, ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң айыыл чок турарының магадылалын быжыглаарынче, ядролуг бүгү-ле чазыдырыгларны хоруурун доктаадып тургузарынче ССРЭ кыйгырып турар.

КНО кежигүннери күрүнелериниң аажок хөй нуруузунуң талазындан түүлдүг деп көрдүнген тайбың совет инициативалар ам онза чугула ужурдузалыг болуп бар чыдар, чүге дээрге, империалистиг колкол күрүнелер, бирги ээлчегде Каттышкан Штаттар боочепсектерни түүл-бүрү аргабиле улам әңдерилдирип, дайынның кыжанын улам улгаттырып орар-дыр.

Делегейге кады ажылдажылганы калбартыр болгаш дайын тыптын келириниң айылын бичелдир талазыбиле делегей нинтилежилгезиниң күжениишкиннеринге Рейганның администрациязының дазылындан-на улурланышкак даштыкы политиктиг айыылдыг угланышкынларынга делегейниң улустары удурланып турарының дугайын сессияга хүлээп алдынган хүн чуруму тодаргай херечилеп турар-дыр.

Чоокку Чөөн чүктe, Африканың Мурнуу чүгүнде болгаш Кипрде байдал делегейниң хөй-ниитизиниң ханы дувүрээзиинии хайныктыра берген, ол чорук сессияның хүн чурумунда киирген айтырыгларданна илергейлеттиниң келген.

Делегейниң экономиктиг харылзааларының, ол харылзаалардан хөгжүп орар чурттарга хамаарыштыр АКШ-тың болгаш империалистиг өске-даа күрүнелерниң болганчок-ла ажыглай каан турары албадаашкынының болгаш коргулуушкуунуң аргаларын чайладырының айтырыгларынче сессия улуг кичээнгейни салыр.

Амгы үеним эң чугула айтырыгларын чугаалажырындан делегей нинтилежилгезиин чайладыр болгаш улустар аразынга мөөлдежишкинни, болгаш бүзүрешпес чоруктуң күткүп үндүрүп болгу дег чугаалажылгаларны ол нинтилежилгеге доннаштырар дээш Батгышкан Штаттар Пекин-биле эвилелдежип алгаш, бүгү-ле болдунгу дег чүүдерни үүлгедип турар. Чижээ, «кампучи» болгаш «афган» айтырыглар дээш Батгышкан Штаттар Пекин-биле шуут холбаалыг ындыг айтырыгларже харыы ХХХVI сессияның ажылы мөөнеттингеп болур болза, ооң ийи айылының кыжанга өзүп турар ыңдыг бойталдарда КНО бодунуң хүлээлгезин күүсеткени ол болур.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының мооң мурнундагы сессияларынга ышкаш, ол кол сорулгаларны шиитпирлер дээш демиселди Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер баштап турар. КНОга оларның ажыл-чорудулгазы СЭКП-ниң XXVI съездиниң ажылдап кылганы Тайбыңның 80 чылдарга программазында — идегелдиг барылдаа болур документтиле үндезилеттинген.

Эш Л. И. Брежневтиң тайбыңы чедип алырынга ужурлуг сестер эвес. Харын болур ажыл-херектер, өске күрүнелерниң эргелерга болгаш ге-ажыктарын керек-сиңнеттирип, барымдаалап, сорулга-чорук херектиг КНО-нуң

СЭТА

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИИН, ШЫНАРЫН БЕДИДЕР

(ВЛКСМ обкомунуң IV пленумундан

«Ажылдан турар аныяктарның политиктиг, экономиктиг болгаш ниити-билиг өредилгезин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле комсомол организациялары-ның сорулгаларының дугайында» айтырыгны эртнеп пятницада ВЛКСМ Тыва обкомунуң IV пленумга чугаалашкан. Ол талазы-биле клеткелди ВЛКСМ обкомунуң йнгги секретары А. А. Садовой ылаган.

— Бегүн күш-ажылчы фронтунуң янзы-бүрү участоктарында 300 ажыг комсомолчу аныяктар коллективтери, 35 муң ажыг оолдар, кыстар республиканың экономиказын быжыглаарынга шалыпчы үлүүн киришкирип турар. «Он бирги беш чыгга — аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билиин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр! — деп патриотчу шимчешкинни улам калбарган — деп, клеткелчи чугаалаан.

Оолдар, кыстарның ол шалыпчы ажыл-херээ оларның политика талазы-биле бедик медерелдиинин, идея талазы-биле быжыг бүзүредиинин, амыдыралчы идепкейлиг туруштуунуң кескү хереглизи болуп турар. Оларның ындыг бедик шынарлары марксисчи-ленинчи мировоззрениинин быжыг үндезининге хевирлеттинип турарын пленумга клеткелчи болгаш санал бергеннер демделеп турганнар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалын удурткулга болдурган, республикада комсомол организацияларының ажылдап турар аныяктарның политиктиг, экономиктиг болгаш ниити билиин бедидеринниң өредилгезин экижиде-ринче утланган чамдык ажылдарны чоруткан. Соолгу чылларда комсомолдуң политиктиг-тикти өредилге системазында шынар талазы-биле чугула ескерлиишкиннер болган, ону организастаарының дуржулгазы мөңнеттинген. Бо ажылга комсомол организацияларының организакчы салдары күштелген. Комитеттериң бюро хуралдарынга, комсомол хуралдарынга аныяктарның марксисчи-ленинчи белеткелин, ооң дээштиин бедидер болгаш өредилгениң шынарын экижидериниң айтырыгларын доктаамал чугаалажып келген.

Эрткен өредилге чылында комсомолдуң политиктиг болгаш экономиктиг өредилге системазының 391 бөлүмин-ерине болгаш семинарларына 9 муң ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар өренген, 6,5 муң кижи партийжи өредилге системазының школаларына болгаш семинарларына өренип турган. 5 муң ажыг кижи коммунистиг күш-ажыл школаларына хаара туттунган турган.

1980-1981 өредилге чылы ленинчи өредилгениң болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өренирииниң чылы болган. Комсомолдуң политболгумнеринге болгаш семинарларынга аныяктар революсчу теорияны, марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын, партияның политиказын, СЭКП-ниң төөгүлүг дуржулгазын, партияның XXVI съездизиниң материалдарын, СЭКП ТК-ның Чингиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын өренип турган.

Бо ажылче ВЛКСМ-ниң Эрзин, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Мөңгүн-Тайга райкомнары чогуур кичээнгейни салган. Ында комсомол комитеттери, методиктиг чөвүлелдер, пропагандистериниң хөй кезии кичээлдеринде идейтеоретиктиг болгаш методиктиг деңнелиин хандырып, марксисти-ленинчи теорияны, партияның иштики болгаш даштыкы политиказының чугула айтырыгларын дыңнакчыларның хандыр шиңгээдип алырын чедип ап, организакчы ажыдыы үениң негелдезинге дүүштүр тургускан.

Экономиктиг өредилге — он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседириниче аныяк ишчилерни мобилизастаарынга, оларның экономиктиг бедик культуразын хевирлээринге онзагай рольду ойнап турар. Бо дугайын ВЛКСМ райкомнарының бирги секретарьлары: Эрзиниң— А. Бурулдай, Чөөн-Хемчиктиң — В. Ондар, Таңдының — Н. Сатин олар пленумга боттарының сананалдарынга чугаалаан. Чижээ, Эрзин районнуң комсомол организациязы аныяктарның политиктиг болгаш экономиктиг өредилгезиниң талазы-биле ажыдыы элээн экижиткен. Райком болгаш районнуң методиктиг чөвүдели политөредилгени доктаамал контрольлап, комсомол комитеттериниң секретарьларының отчёттарын дыңнап турар. Ажылды дээштиг организастааны аныяктарның күш-ажылчы идепкейин бедидеринге, мөөү-шынар кижизидилгезин экижиде-ринге, аныяктарның болгаш элээди угларының корум-чурум үрээр чоруун эвозеделдиринге идигни берген.

«Өөң», «Тес-Хем», «Алдан-Маадыр», «Мурнакчы», «Хемчик» совхозтарының, Дуржулга станциязының комсомол комитеттери партия организациаларының удуртулгазы-биле аныяктарның экономиктиг өредилгезиниң дээштиин бедидеринче, коллективтериниң мурвунда сорулгаларны шиитпирлоринге ук өредилгениң ролюн бедидериниче кичээнгейни күштелдирип турар.

Аныяктарның марксисчи-ленинчи өредилгезин сайзыраңгайжыларга кол черни пропагандист кадрларны шилип болгаш кижизидер талазы-биле ажыд эдген келген. Партия организациаларының деткимчезинге даянгаш комсомол политчырыдышкынының системазынче эң эки пропагандистерни чорудуп турар. Политшколалар болгаш семинарлар удуртукчуларының 84 хуузу коммунистер, 73 хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг. Пропагандистерни белеткээриниң, өредилгениң тодаргай системазы тургустунган. Ам оларның 83 хуузу чогаадыкчы план-биле ажылдап турар.

— Пропагандистеп келген үеминиң иштинде кижилерни солуун утка-шынарлыг эрттирерии ажылды сайзыраңгайжыдарын орлалдажып келгенним кескү түңнелдерни берип турар — деп, Улуг-Хемниң Шагаан-Арыг хоорайында пропагандист О. С. Ондар пленумга чугаалааш, аныяк кижиниң идейлиг туружуп хевирлээринге, ооң политиктиг кижизидилгезинге пропагандистиң ролюнга онзалап доктаган. «Пропагандист — бет чылга!» деп шимчээшкинге идепкейлиг киржирииниң чугулазын ол демделээн.

Ажылдап турар аныяктарның эртемге үзүктелиишкин чок доктаамал өренирииче чүткүлдүг чорукка киижизидип, аңаа таарымчалыг байдалдарны тургузары комсомол комитеттериниң ажылының эң чугула угланылышкыны болуп турарын пленумга клеткелчи болгаш санал бергеннер демделеп турганнар.

Республикада 16 кежээки болгаш бот-өредилге школаларында чыл санында-ла 7 муң ажыг оолдар болгаш кыстар өренип турар. Ажылдап турар аныяктар янзы-бүрү байдалдарда ажылдап турарын барымдаалаан. Хөй-хей кежээки школаларда өредилге белүктерин болгаш класстарын тургускан. Кежээки өредилге айтырыгларын ВЛКСМ хооркомунуң, райкомнарының бюроларында, «Аныяк ажыл-ишчи бүрүзүнге — ортумак эртемни» деп республика көрүлдезинниң оргкомитединиң үнүүшкүнүүт хуралдарынга, кежээки болгаш бот-өредилге школаларынга өредилге-кижизидилге ажылын экижидериниң айтырыгларының талазы-биле республика чөвүлел хуралынга (1980 чылдың майда) чугаалажып көрген. Школаларга өренекчилер хаара тударының шалыпчы айдарын, комсомол хуралдарын ол үелерде чорудары чаңчыл апарган. Партия, комсомол, профсоюзтар организацияларының болгаш улус өредилгезиниң ажылдакчыларының деминг ажылынын түнелиинде Каа-Хемде Сарыг-Септиң, Барыын-Хемчикте Кызыл-Мажалыктың кежээки болгаш бот-өредилге школаларының чүгле өренекчилер хүлээп алырының планын эвес, харын оларның шүптүзү өредилге чылын чедиишкиниг доозарын чедип алган.

Ынчалза-даа республикада ортумак эртем чедип албаан аныяк будурулгечилерниң барын чартык кезии ниити билиин бедитпейн турар. Ындыг ыа өредилге чылын организас чок эгелээниниң чамдык фактыларын пленумга дуржээдип-биле чугаалап турганнар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкынынарга, СЭКП ТК-ның документизиниге, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынынга дүүштүр ВЛКСМ ТК-ның бюрозу «Ажылдап турар аныяктарның марксисчи-ленинчи өредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаамал хүлээп алган. Өредилгениң шынарын бедидер, комсомол болгаш пионер ажылдакчыларының идейлиг канналышкынын бедидериниң тодаргай хемчегларын ол доктаалда айыткан. Республикада аныяктарның политиктиг болгаш экономиктиг база ниити билиг бедидериниң ередилгезин ол негелделерге дүүштүр тургузары чугула соорулга болуп турар.

В. МААДЫР.

Тудугжу. Бо буянныг мергежилди шилип алган, аңаа хөй чылдарның дургузунда бараан боот чоруур кижилер хей. Оларның бүдүрген үүлеан хоорай, суурларны, туралаг-хонаштарны аян киирип, каастап турар. Эки шынарлыг кыдынгаш ажыглалга киргеи объектилер, ону кылган тудугжуларның чонга белээ, оларның элеп читпес ижинии түнелеи. Тудугжунуң артебурунгу мергежилиниге хандыкшыл бергеннериниң бирээзи — Ш. С. Күжүгет. Ол аныяндан тура-ла балды-сүге-биле өцүктелиип, чоон, коллектив, бедик мергежилчиниге чудуктарның чөвүрээзин диле чонуп, бажың-баларат тударынга үлүүн киирип келген. Чылдар эрткен тудум Шойдар-оол Күжүгеттиң мергежили чоорту бедип, дуржулгадыг тудугжуларның санынга кире берген.

Шойдар-оол Санчитовичиниң ажыл-херээнге база бир балалбас иети арттырын каан чылдарның бирээзи—1963 чыл. Ол чылын тудугжу Ш. Күжүгет Барыын-Хемчик районнуң № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының кежигүнү апарган. Чаа коллектив бедик мергежилчиниге чудуктарның чөвүрээзин диле чонуп, бажың-баларат тударынга үлүүн киирип келген. Чылдар эрткен тудум Шойдар-оол Күжүгеттиң мергежили чоорту бедип, дуржулгадыг тудугжуларның санынга кире берген.

Шойдар-оол Санчитовичиниң ажыл-херээнге база бир балалбас иети арттырын каан чылдарның бирээзи—1963 чыл. Ол чылын тудугжу Ш. Күжүгет Барыын-Хемчик районнуң № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының кежигүнү апарган. Чаа коллектив бедик мергежилдиг иш-өөр аңаа деткимчеин көргүзүп эгелээн. Ооң бээр ам мугур он сес чыл эрткен, а хоочун тудугжу Шойдар-оол Санчитович тудугжуларның комплекстиг бригадазының бригадири апарган. Бедик мергежилдиг бригадир кады ажылдап турар өөрүнге үлегерин көргүзүп, эзүлеглиг беш чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле үдеишпаан, уткуй келген беш чылдың даалгазын күүседири-биле тура-соруунур ажылдап киришпитер чаңчылдыг. Тудугжу Шойдар-оол Санчитовичиң—беш чылдың шалыпчызы. Ол дугайын эрткен беш чылдарда кызымаккай ажыл-ишкинниң түнелиинде — Күш-ажылдың Кызыл Тук орден, «Күш-ажылчы шилгарал дээш» медаль, социалистиг чарыштың тиилекчиниинниң хөрек демдээ хереглеп турар.

Беш чылдың шалыпчызының удурткан бригадазы ооцгу беш чылда 781 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планныг даалгазын 1 миллион 105 муң рубльге күүседеткен, ийи аал ниити чүүртаар дөртен тос бажыңны, шээр мал кирер беш кажаанны, бир спорт залын ажыглалга киирген, күүнге комиссиязынга «эки» демдекке хүлээткен.

Бодунуң мергежилиин эки билир Шойдар-оол Санчитович тудугжулар хүнүң таварылыктыр Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуузу деп бедик атка бо чылын телептиг болган.

Н. САПЫЯК.

№ 741 КМК-да партия организациязының секретары.

МАКТАЛГА ТӨЛЕПТИГ

ЧЕЧЕКТЕЛИП, ХӨГЖҮП ТУРАР

1. ОРУККА БОДАЛ

Ажыл-херек айбы-биле Тываның ырак районнарының бирээзи Алтай, Моол-биле кызыгаарлажып чыдар Мөңгүн-Тайгаже сургакчылаар апардым. Акы-дүнма Чехословакияга будурген «Л-410» дээр маркалыг, 15 кижи олурар ийи моторлуг самолет бистин хөлгевис болду. Кызылдан ужуп үнеривисте, он шак турган чүве. Элээн каш эзимараалыг, даг сынзарны кырадыр, хевеп дег ак булуттарны эжиндир ужупканывыс соонда, 55-ле минута болгаш пассажирлер чугаалажып үнду:

— Мөңгүн-Тайга бо-ла болгай!

Мурнумче көрүптеримге, тоолда чүве дег, чайырланчак меңги шыпкан, улуг ак даг харап алган тур. Ол аразында башкы, шүлүкчү Салчак Молдурганың мындыг одуруларын сагжымга кирип келди:

Найыралдың чүгүн сөөртken
Чех марка самоледу
Черим дээрин харап көөрге,
Найырлаан мен, амыраан мен...

Ооң кадында самолетка чорааан пассажирлерниң бирээзи Саадак деп сураглыг артыс хамаарыштыр мындыг бодал чугаалай каапты:

— Шаанда болаш аъттыг, шарылыг, чадаг-даа аргыжын чордувус ийин. Ам ол үе чүгле сагшитта артып калган — деп чорда, самолет чалгынының хажыызы-биле беш адыр сыддыс ышкаш шин баштыг даг шыырааш кыпды.

— Хар бе, чүл? — деп кожамдан айтырдым.

— Чок, ак хорум-дур ийин, черле бүдүжу мындыг даг — дээрге, дыка-ла кайган чарашсындым. Куду көөрүмге, ийи хемниң ол-бо талакы эриктеринде дыка улуг суур чаттыла берген чыдыр. Район төвү Мугур-Аксы бо ышкажыл деп сагжымда бодап кагдым.

2. МУГУР-АКСЫ — КЫЗЫЛ-ХАЯ

Чараш, чаагай Мөңгүн-Тайгадан эгезин алган Мугур деп даг хемниң аксында аныяк үениң көдээ сууру үүлге сөөлгү он ийи чылдарның дургузунда дыла-ла өзүп мандый берген: школа, эмнелге, албан организация черлериниң культуранын улуг тудуглары бе-

тиктиг өредилге системазында шынар талазы-биле чугула ескерлиишкиннер болган, ону организастаарының дуржулгазы мөңнеттинген. Бо ажылга комсомол организацияларының организакчы салдары күштелген. Комитеттериң бюро хуралдарынга, комсомол хуралдарынга аныяктарның марксисчи-ленинчи белеткелин, ооң дээштиин бедидер болгаш өредилгениң шынарын экижидериниң айтырыгларын доктаамал чугаалажып келген.

Эрткен өредилге чылында комсомолдуң политиктиг болгаш экономиктиг өредилге системазының 391 бөлүминерине болгаш семинарларынга 9 муң ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар өренген, 6,5 муң кижи партийжи өредилге системазының школаларына болгаш семинарларына өренип турган. 5 муң ажыг кижи коммунистиг күш-ажыл школаларына хаара туттунган турган.

1980-1981 өредилге чылы ленинчи өредилгениң болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өренирииниң чылы болган. Комсомолдуң политболгумнеринге болгаш семинарларынга аныяктар революсчу теорияны, марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын, партияның политиказын, СЭКП-ниң төөгүлүг дуржулгазын, партияның XXVI съездизиниң материалдарын, СЭКП ТК-ның Чингиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын өренип турган.

Бо ажылче ВЛКСМ-ниң Эрзин, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Мөңгүн-Тайга райкомнары чогуур кичээнгейни салган. Ында комсомол комитеттери, методиктиг чөвүлелдер, пропагандистериниң хөй кезии кичээлдеринде идейтеоретиктиг болгаш методиктиг деңнелиин хандырып, марксисти-ленинчи теорияны, партияның иштики болгаш даштыкы политиказының чугула айтырыгларын дыңнакчыларның хандыр шиңгээдип алырын чедип ап, организакчы ажылды үениң негелдезинге дүүштүр тургускан.

Экономиктиг өредилге — он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседириниче аныяк ишчилерни мобилизастаарынга, оларның экономиктиг бедик культуразын хевирлээринге онзагай рольду ойнап турар. Бо дугайын ВЛКСМ райкомнарының бирги секретарьлары: Эрзиниң— А. Бурулдай, Чөөн-Хемчиктиң — В. Ондар, Таңдының — Н. Сатин олар пленумга боттарының сананалдарынга чугаалаан. Чижээ, Эрзин районнуң комсомол организациязы аныяктарның политиктиг болгаш экономиктиг өредилгезиниң талазы-биле ажыдыы элээн экижиткен. Райком болгаш районнуң методиктиг чөвүдели политөредилгени доктаамал контрольлап, комсомол комитеттериниң секретарьларының отчёттарын дыңнап турар. Ажылды дээштиг организастааны аныяктарның күш-ажылчы идепкейин бедидеринге, мөөү-шынар кижизидилгезин экижиде-ринге, аныяктарның болгаш элээди угларының корум-чурум үрээр чоруун эвозеделдиринге идигни берген.

«Өөң», «Тес-Хем», «Алдан-Маадыр», «Мурнакчы», «Хемчик» совхозтарының, Дуржулга станциязының комсомол комитеттери партия организациаларының удуртулгазы-биле аныяктарның экономиктиг өредилгезиниң дээштиин бедидеринче, коллективтериниң мурвунда сорулгаларны шиитпирлоринге ук өредилгениң ролюн бедидериниче кичээнгейни күштелдирип турар.

Аныяктарның марксисчи-ленинчи өредилгезин сайзыраңгайжыларга кол черни пропагандист кадрларны шилип болгаш кижизидер талазы-биле ажыд эдген келген. Партия организациаларының деткимчезинге даянгаш комсомол политчырыдышкынының системазынче эң эки пропагандистерни чорудуп турар. Политшколалар болгаш семинарлар удуртукчуларының 84 хуузу коммунистер, 73 хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг. Пропагандистерни белеткээриниң, өредилгениң тодаргай системазы тургустунган. Ам оларның 83 хуузу чогаадыкчы план-биле ажылдап турар.

— Пропагандистеп келген үеминиң иштинде кижилерни солуун утка-шынарлыг эрттирерии ажылды сайзыраңгайжыдарын орлалдажып келгенним кескү түңнелдерни берип турар — деп, Улуг-Хемниң Шагаан-Арыг хоорайында пропагандист О. С. Ондар пленумга чугаалааш, аныяк кижиниң идейлиг туружуп хевирлээринге, ооң политиктиг кижизидилгезинге пропагандистиң ролюнга онзалап доктаган. «Пропагандист — бет чылга!» деп шимчээшкинге идепкейлиг киржирииниң чугулазын ол демделээн.

Ажылдап турар аныяктарның эртемге үзүктелиишкин чок доктаамал өренирииче чүткүлдүг чорукка киижизидип, аңаа таарымчалыг байдалдарны тургузары комсомол комитеттериниң ажылының эң чугула угланылышкыны болуп турарын пленумга клеткелчи болгаш санал бергеннер демделеп турганнар.

Республикада 16 кежээки болгаш бот-өредилге школаларында чыл санында-ла 7 муң ажыг оолдар болгаш кыстар өренип турар. Ажылдап турар аныяктар янзы-бүрү байдалдарда ажылдап турарын барымдаалаан. Хөй-хей кежээки школаларда өредилге белүктерин болгаш класстарын тургускан. Кежээки өредилге айтырыгларын ВЛКСМ хооркомунуң, райкомнарының бюроларында, «Аныяк ажыл-ишчи бүрүзүнге — ортумак эртемни» деп республика көрүлдезинниң оргкомитединиң үнүүшкүнүүт хуралдарынга, кежээки болгаш бот-өредилге школаларынга өредилге-кижизидилге ажылын экижиде-риниң айтырыгларының талазы-биле республика чөвүлел хуралынга (1980 чылдың майда) чугаалажып көрген. Школаларга өренекчилер хаара тударының шалыпчы айдарын, комсомол хуралдарын ол үелерде чорудары чаңчыл апарган. Партия, комсомол, профсоюзтар организацияларының болгаш улус өредилгезиниң ажылдакчыларының деминг ажылынын түнелиинде Каа-Хемде Сарыг-Септиң, Барыын-Хемчикте Кызыл-Мажалыктың кежээки болгаш бот-өредилге школаларының чүгле өренекчилер хүлээп алырының планын эвес, харын оларның шүптүзү өредилге чылын чедиишкиниг доозарын чедип алган.

Ынчалза-даа республикада ортумак эртем чедип албаан аныяк будурулгечилерниң барын чартык кезии ниити билиин бедитпейн турар. Ындыг ыа өредилге чылын организас чок эгелээниниң чамдык фактыларын пленумга дуржээдип-биле чугаалап турганнар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкынынарга, СЭКП ТК-ның документизиниге, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынынга дүүштүр ВЛКСМ ТК-ның бюрозу «Ажылдап турар аныяктарның марксисчи-ленинчи өредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалын хүлээп алган. Өредилгениң шынарын бедидер, комсомол болгаш пионер ажылдакчыларының идейлиг канналышкынын бедидериниң тодаргай хемчегларын ол доктаалда айыткан. Республикада аныяктарның политиктиг болгаш экономиктиг база ниити билиг бедидериниң өредилгезин ол негелделерге дүүштүр тургузары чугула соорулга болуп турар.

В. МААДЫР.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ДАРЫЙ ЧАЙЛАДЫР

Ак-Довуракты хлеб заводу районда хоочун будурулгелериниң бирээзи. Будурулгениң кайы-даа адырынга ажылдын үре-түңнелдин ында ажылдап турар кадрларның хүлээнген ажылынга хамаарылгазындан, бедик харысалгазындан база оларның ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаанындан улуу-биле хамааржыр.

Хлеб заводунда бригадалар аразында социалистиг чарышты организастаан. Социалистиг чарыштың түңнели-биле эрткен сес айларда П. Л. Касиновага удурткан булочка кылыларының цени планын 109,3 хуу күүсеткен, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Бригада беш кижиден тургустунган. Бригадир П. Л. Касинова бо будурулге тургустунганындан бээр ажылдап келген хоочунарның бирээзи. Бригадирниң чүткүлдүг күш-ажылын партия, чаазак үнелеп көргеп, ону «Хүндүлелдин Демдээ» орден болгаш «Онгу беш чылдың шалыпчызы» хөрек демдээ-биле шаңнаан. Ол будунуң кылып турар кол ажылындан ажыгда хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ол Ак-Довуракхоорай Совединиң депутады, аныяктарның дагдыкчызы. Бригадада будунуң даанган ажылынга ак сеткилдиг, планныг даалгазын доктаамал ажыр күүседип турар муриакчыларның саны өзүп турар. Ындыг кижилерге В. Сапованы, В. Рахлецованы, Л. Белтикованы хамаарыштырын болур.

Ол ышкаш хлеб быжырар цехтиң бригадири Күзеймаа Хертек, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Арита Хертековна Күжүгет болгаш өскелер-даа ай, квартал планын ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Коллектив мурнакчы кижилерге даянып алгаш, күш-ажылдың будурукчүлүүн амгы турганындан бедидип болурунуң аргазы бар. Ындыг турбуже заводтуң директории чери, партия организациязы бар күштүү чедир ажыглавайн турарындан ажылда четпестер ам-даа бар болуп артпышаан.

Заводтуң санитарлыг байдалы багай. Амгы үеде хлеббулочка кылытлары чогуур негелделерге дүүшпес, оларның шынары куду. Оларның доцазы 150 граммнарга чедир дүүшпейн баар чүүлдер бар. Заводка кээп турар далганның база ооң алыр кылытларының шынарын хынаан көөрү ында лабораториянның ажылдавайн, турарындан болдунмайн турар. Эрткен чеди айларның дургузунда хлеб заводунуң коллективин 44 ажыг тонна продукцияны үрей кылган. Үрей кыдынган продукциядан 5,5 тонна сухари белеткээн. Ол ышкаш 26,2 тонна хлебти катап болбаазырадып кылыры-биле цехче чоруткан. Арткан 7,7 тонна продукцияның (ооң ертээ 1540 рубль) кайнаар-даа ажыглаттынганы билдинмес болуп турар.

Хлеб-булочка кылытларын катап болбаазырадып кылырынга немелде чарыгдалдар хөй-биле база үнер апаар. Хлеб заводу орулгалыг будурулге болуп турза-даа продукцияны катап кылып турарындан бирги чартык чылда үш муң рубль карылгалыг болган. Ооң уламыдан баранынгыт продукцияның болгаш чылыг болгаш электри энергиязының бот-үнези база улгады берген.

Чүрттаар оран-сава чогуудан ажылчыннарның ажылдан үнер чоруу ам-даа хевээр артпышаан. Ол ышкаш ажылчыннарның күш-ажыл байдалының, амыдыралының, дыштанылгазының талазы-биле санитар-кадыкшылга хемчегларын чоруткан. Чүрттаар

Ак-Довуракты хлеб заводу магазиннерге хлеб чедирериниң графигин үргүлчү үзүп келген. Хлебтя эртенгиниң 9 шакта киирер тургаш, чамдыкта кожээ 5 шакта-ажээр таварылгалар бар. Ол ышкаш Аянгаты, Хөнделең, Эрги-Барлык, Аксы-Барлык суурларның магазиннерине хлеб чедирилгезиниң графиги сагыттынмайн баар чижектер база тургулдаан. Чамдыкта будун неделя дургузунда безин аңаа чедирбейн барыдаар. Ынчаваш бо суурларның чүрттакчылары хлеб-булочка кылытларны садып алыр дээш район төвү, Ак-Довурак хоорай бларр үжурга таварыжы турарлар.

Хлеб заводунуң коллективиниң ажылында үстүнде айыттыгган четпестерни районнуң улусчу контроль комитеди илереткен болгаш ол дугайында шыгыы чугаазы чоруткан. Чүрттакчы чонну эки шынарлыг продукция-биле хандырарын багай боттандырып келгени, продукция будурулгезиниң үрей кылышкынынарны болдургаңы, күүгепете могарал чедиргени дээш хлеб заводунуң будурулге киидизиниң начальниги Н. В. Ефремованы доңгуткан.

Амгы үеде завод коллективи ажылда илереттинген четпестерни бо чылдың ноябрь 1-ге чедир эдип алгаш, чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдап турар.

А. СОДУПАМ.

Кыштаглаашкынга белеткел

ООЖУРГААР БАРЫМДАА ЧОК

ҮЕНИҢ КОЛ НЕГЕЛДЕЗИ

Долгандыр ак хар-биле шыптынган сыннар, бедик тайгалар хүрээлээн, ыраккы Кара-Хөлдүң ажыл-ишчилеринге кыштаглаашкынга белеткел эрте частан эгелээр. Бо чай Кара-Хелге база-ла кландашкыныныг болган. Ынчангаш совхоз бо чылын мал чемнери белеткээринге улуг бергедээшкиннерге таварышкан. Эрткен чылын ажылдагый барык 2500 тонна мал чемнерин белеткеп алгаш, кыштагларга чедирген болза, бо чылдың планын орту чедир безин күүседип шыдавайн барган. Ам кара-хөлчүлер бедүүн чемнерни белеткээрин 1000 тонна чоокшуладып турар.

Совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын болгаш комсомол комитеттери, херээжиинер чөвүдели, көдээ Советтиң күүсекому, эмнелге, школа коллективтери Даспы-Аксы суурда агитквартираларының чүрттакчылары, пенсионердер сиген кезип ап болур бүтү-ле черлерге ажылдап, кескен сигенин тудаладардан үндүрген, хургадып, арга-арыгга долгактап-даа турганнар.

Мал чеми белеткээринге коммунист Хертек Севеш удуртkан он кижи составтыг тудуг бригадазының херээжиинер звеновзу эки киришкен.

— Бистиң херээжен улузувус йзулуг маадырлыг ажылдаан — деп, совхоз директору Данов Хертек чугаалады. Тулаага кескен сигенин олар хургаг черже үндүргеш, хургадып турдулар. Звено 45 тонна сиген белеткээр планныг. Ам ону күүседириниң кырында келген.

Комсомолчу Саая Май-оолга удурткан звенону совхоз девискээриниден ырак Көп-Сөөкке мал чемн белеткээри-биле чоруткан. Олар аңаа кыска хуусаадл 20 тонна сигенни кезип, сараатташ, Кара-Суглуг, Талдыг-Чул деп, хөлегелиг, шыргай ырыглыг черлерге сигенни долгактап турган. 50 тонналы белеткээр планын ыракта ажыр күүсеткеш, бо хүниерде көк-сула ажаалдазынче киргеп.

Совхозтуң бөдүк механизаторлары Омск областка барып, 18 хонукта ажылдаш, 500 тонна саваанны пресстээш, вагонларга чүдүрүп чоруткан. Ам совхозтуң 9 автомашиназы ол саваанны Абазадан сөөртүп турар. Бо харысалгалыг ажылда чолаачылар Хертек Чүүрай, Эрес-оол Хертек, Дамдынчап Даңар-оол болгаш өскелер-даа үйгу-дыш чок ажылдан турарлар. Бо хүниерде малчыннар кыштагларының өдээн долгандыр үнген сигенни мал саза баспазында кезип алырынче киргеп. Оларның чамдыктары көк-сула кезилдезинде организастыг ханза туттунган.

— Мал чемнериниң белеткелин хар чаттыже чедир үргүлчүлээр бис. Ус ынчаар иеген турар-дыр. Тарып алган 500 гектар көк-сулавыстың чартык кезии үнмейн барган. Ынчалза-даа үнген черлериндеи дужут ортумаа-биле 13-15 центнер чедип турар. Ооң ыңай, күнк чайда чамдык тулаалар кургап, кевин, карадоңдактап турда, сиген кезерин уламчылаар бис. Аңаа шалыпчы звеноларны тургузар апаар.

Бистиң черге бүрү белеткээри берге. Ынчалза-даа малчын бүрүзү шиви будуун белеткеп, шарлап бүрүзүн белгеш, шоодайларга ургаш, кыштаанче ат-хөлдүг дажыглап алыр кылдыр бригадалар хуралынга дугурушкан бис — деп, Данов Деликович чугаалады.

Суклактың хойжуларынга, Туралыгда, Көжээлиг-Ховуда сула кескен, ону бөлүп сараатташ улуска чедип, оларның ажыл-ишкинче-биле таныжып чораан, кара-хөлчүлер кышка удур мал чемни курлап алыр дээш организастыг эрес-шуурду ажылдан турарын бүзүрел көрдүм.

ХҮР КЫШТАГЛАДЫР ДЭЭШ

Совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чылында мал бажын өстүрер, ооң чаш төлүн болгаш ниити баш санын онча-менди кадагаллаар дээш багай эвес ажылданнар. Төрүүр 831 бода малдан 666 бызааны бо хүннерге чедир камгалап алган. Шээр мал кадарчылары төрүүр 100 өшкү, хойга онаштыр 78 ашай, хураганы менди доруктурган. Хойжулардан Калин-оол Хертек 98 хураганны, өшкү кадарчызы Сугдер-оол Күжүгет 89 ашайны, сарлык кадарчызы Иргит Ким-оол 90 бызааны төрүүр үе баш малга онаштыр камгалап алган, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Төрүвес мал кадарчылары Сергей Күжүгет, Данзын-оол Хомушку, Өпей Хертек, Долгар-оол Хертек малдың баш санын 98-100% хуу камгалааннар.

«Кара-Хөл» совхоз 1981-1982 чылда 22 муң 183 баш малды кыштагладыр. Аңаа белеткелди хойжу болгаш бода мал бригадалары эрткен частан эгелеп организастыг чоруткан. Сукпактың № 1 хойжу бригадазы (бригадири С. Хертек) 160 тонна сигенни белеткээн, ону ам кыштагларже чедирип турар. Хойжулар Сукпакта, Туралыгда сиген кезер машина-биле ажаан алдынмас черлерде көк-суданы хол кадыыры-биле кезип, ажаан киргеин өөрүнүт.

Бригаданың хойжулары бо чылын 23 кыштагны өй-шаанда багай эвес септеп белеткээн. Ооң иштинде 15 кыштагта төрүүр коданнарны тургузар. Артык дөрт кыштагның септелгезин база доозуп, ында хөй өдекти бөлген. Хойжулар Дамба Салчак, Малчын-оол Хертек, Дажы Хертек, Николай Күжүгет кыштагларын дыка эки септеп белеткеп алганнар.

Совхозта шунту 64 кыштага 140 хире малчын кыштаар. Оларның иштинден сес өг-бүле кидис өглерге чүрттаар. Совхозтуң дирекциязы өг чылыглаар кидис, брезентбиле оларны хандырары чугула. Ооң-биле чергелештир бар мал чемнерин чеп ажылларын шыгыы контрольга ап, одар-белчиирин камгалаарын малчын бүрүзү чедип алыр дээш бүгү хемчегларни алыр апаар.

Кыш кара-хөлчүлерге белеп эвес болуру чугаажок. Ынчангаш ол харысалгалыг шылгалданы ажып эртеринге удуртукчу, специалист, малчын, механизатор бүрүзүнүң оң-ле туруштут, ап сеткилдиг ажыл-ижки негеттинер апаар.

СУУГУ САЛЫР, ОДАГ КЫПСЫР...

Экини эки, багайны, багай дээр болгай. «Кара-Хөл» совхозтуң төвү Даспы-Аксы суурга хар августуң төнчүзүнде, сентябрьның эгезинде ийи катап чагган. Ол дээрге кышка белеткелди дүргедедиринге шыгыы сагындырыг болган. Ынчалзажок суурда бүдүргүлге, албан организацияның черлериниң сентелгезинде чедир кылыр чүүлдер ам-даа хөй болуп артпышаан.

Кышка белеткелди суурда участок эмнелгези, ортумак школа, 50 орунныг үргүлар сады, харылзаа салбыры чугээр чоруткан. Оларга чүгле оттулар чүүл чедирилгезин дүргедедири негеттинип турар.

Кара-Хөлдүң көдээ культура бажыңының кышка удур сентелгезин чай дургузунда шуут чоруткаанны кайгамчык. Ооң иштинче бакылай бээргеле, ээлери шагда каапкаар барган ээн бажың сагындырар болду. Ханаларды ойбак, довурак ооң шалаже төктүп турар. Демирде чураап, азып каан плакаттарны он-деже шапкылап, шыйбактап каапкан. Крышаның шиферлери бузук, дежин болганындан дамдылаап, дээвирде кезек-кезек черлериң малганы ойлуп кээп дүшкүлээн. Чаъс суунуң изин ханада калдар кара апаргылаан.

Көдээ культура бажыңын кажан сентеп эгелээрин база кажан доозарын? деп айтырыгны Кара-Хөл көдээ Совединиң күүсекомунан, райкомсомунуң культура килдизиниң удуртукчуларындан база тус черниң партия, комсомол комитеттеринден, культура баиыңының директорундан салып, олардан шыңгыы иегээр үе келбазын бе? Мындыг черге культура-массалыг болгаш өске-даа ажылдарны, янзы-бүрү бөлгүмнер ажылдарын кайчан чорударыл?

Культура бажыңындан ырак эвесте совхозтуң столованызы, аалчылар бажыңы, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының чагыглар хүлээп алыр пунктузу бар. Одар база-да кышка белеткеңмээн, байдал дыка дүвүренчиг. Аалчылар бажыңы шуут кадыланган болг

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР

Смоленскиниң хендир заводтарының ханында автоматтар оочуру узуткаттынган: аналитер түнелдерин үр маһаар лабораториялар ханыңга доктаавайн, чүүк машиналары болгаш тракторлар аккелген хендирин дораан-на дүжүрүп кааптар апаргылаанмаар.

Заводтарның болгаш ажыл-агыйларның төлөөлекчилериден тургустунган комиссиялар чиг-эттин шынарын шөлдерге-ле тодарадыптар чаа дүжүт хүлээн алырының мурнакчы аргалын чүрт иштинде бир-ле дугаарында бо областа ажыглап эгелээнин бо.

— Техниканың хөй түрар чоруун кызырганындан аңгыла чаа технологияда база бир артык шынар бар, чүл дээрге мурнакчыларның дуржулгазын дүрген чедип алырынче хожудаңгай ажыл-агыйлары ол чаа технология хүлээндирип турар—деп, Ярцевтин хендир заводунуң директору Н. Салтыков чугаалаар. — Кады ажылдажылганың керээзин бистер дески, бок үнүштер эвээш, бедик шынарлыг хендир өстүрген ажыл-агыйлар-биле чарып турар бис. Чеди чыл буруңгаар, кажан чаа арганы шингээдип ап эгелеп түрувуста, чүгле дөрт ажыл-агыйның өстүрген чиг-эди заводтуң негелдезинге дүгжүр турган болза, ам шуптузунуу дүгжүп турар апарган.

Долгунец-хендирниң баштайгы болбаазырадылгазын боттандырып турар 22 завод амгы үеде бистиң область ажылдап турар. Ажыл-агыйлар оларның шуптузун хендирниң тергинин шынарлыг чиг-эди-биле хандырып турар. Ол техниктиг культураны өстүрериниң бүгү чорудулгаларын ажыл-агыйларда бүрүнү-биле механизастаан. Амгы үеде чер болганза хендир аңдарып, моожалдар серилерни тудуп, дерип, шингээдип ап турар. Планнаттынган чиг-эттиң дөрт-ен хуузу заводтарда хүлээп алдынган. Оларның шынары тергинин өскү.

БЕЛОРУССИЯ

Мал ажылының кол адырларын ооң дузалал адырлары биле билдилиг холбаштырар чорук Минск областың Столбцов районнуң «Победа» колхозун республиканың социалистиг чарыжының тиилекчизи болдурган. Сүт болгаш инек эзди бүдүрерин ковүдетпишаан, ол ажыл-агый эрги кажааларны эдс кылып, техника-биле чепсен тургаш, хаван болгаш өдүрек фермаларын тургускан.

Колхоз чыл дургузунда бир муң беш түс хаваннарны болгаш сезен муң хире өдүректерни азырап, өстүрүп турар. Ооң түнелинде эът бүдүрери ийи катап ковүдээн. Ол чаа фермалар колхозчуларны хуузунда өстүрер хаван оолдары-биле болгаш өдүрек оолдары-биле база хандырып турар. Бүгү чарыгдалдар дүргени-биле эгиттинип турар.

«Победаның» үлегерин эдербишаан. Белоруссияның дыка хөй ажыл-агыйлары мал ажылының дузалал адырларын шалыпкын хөгжүдүп турарлар. Ол болза эът бүдүрерин ковүдиринің чугула курлавыры.

УЗБЕКИСТАН

Беш түс чылдарның чурукчуларының ажылдары «Алишер Навоинің чогаалдарынга тайылбыр чуруктар» деп ийи альбом кылдыр Ташкентиде үнген. Оларның хөй кезии сураглыг узбек дыл эртемдени Х. Сулеймановтуң дилээшкиннериниң ачызында билдинип келген.

Чижээ, шүлүкчүнүң дириг чораан үезинде тайылбыр чурук-биле шиметтинген «Хамса» болгаш «Диван» деп хол-биле бижээн чогаалдарын эртемден Англиядан — Виндзорнуң хаан библиотеказындан — тыпкан. Чурукчу бодунуң адын бижип кагбаан болган, ол чогаалдарны чара бижээн Султан Али Маш-хадинин холунуң үжүүн Навои болу-ла «алдын» хол үжүү деп санаан чораан, ооң ады-биле бодунуң адын кожа салырын чурукчу эвчок деп санааны чалавас.

Тайылбыр чуруктарның аразында шүлүкчүнүң кижизиткени болгаш өөнүү Камалетдин Бехзадтың база Герактың, Бухараның, Коканданың болгаш Орталкы Азияның өске-даа хоорайларының чурукчуларының бичии-бичии чуруктары бар. Олар амдыгаа чедир XV—XIX түс чылдарның ном каастаар уран аргазының үлегери болуп артышаан.

ТАДЖИКИСТАН

Душанбеде партияның төп райкомунда партияның иштики информациязын автоматтыг арга-биле сайгарарының системазын шингээткен. Ол системаны ажылдап кылган кижилер — ол районда туруп турар бир артем-шинчилел институдунуң тускай эртемниглери.

Партия эге организацияларындан келген партия хуралдарының дугайында отчеттарны, коммунистерниң саналдарының уг-шиниң болгаш утказының дугайында медээлерни электроннуг саналга машинаны сайгарып турар. Коммунистерниң шүгүмчүлелдерин болгаш саналдарын сайгарып, түнеэри күш-ажыл коллективтерин дүвүредип турар сурулгаларны тодарадып алырынга райкомга дузалап турар. Ол болза чуртталга тудуу шалыпкын калбарып, чаа үлетпүр белдирлери тургустунуп турар аныяк төп районга өнза чугула.

Аразында чиг-эт солчуп турар чамдык чиик үлетпүр бүдүрүлелериниң ажылын акижидеринге болгаш чаа микрорайонуң чурттакчы чонунуң садыг болгаш амыдырал хандырылгазын акижидер арганы алдынган информациялар берген.

Техниканы ажыглаары партия аппарадының ажылдакчыларының үе-шагын камнап турар. Кол чүве болза райком ажылдакчыларының партия организацияларындаа-биле чоок харылзазы, массалар аразында бөдүүг организакчы ажылды чорудары, бүдүрүлгениң болгаш кижизидилгениң сорулгаларын шиитпирлээринге тодаргай ажыл-ишчи дүза көргүзери болур.

ЛИТВА

Тельшяйның чурт шинчилекчилери бодунуң районунуң литература энциклопедиязын тургузуп алганнар. Ол ырак булуңга төрүттүнгеш, чурттап турган чогаалчыларның, чырыдыкчыларның дугайында материалдарны олар архивтерден болгаш эрги сөлүнирдан тыпкылап алганнар.

Литература энциклопедиязының талазы-биле ажылды уламчылавышаан, чурт шинчилекчилери чогаалчыларның амгы салгалынга чагаалар бижип, литература кежээлеринге болгаш ажылчы чоннар-биле ужуражылгаларга кээп тургаш, кандыг чаартылгаларны эскерип турарын, оларның төрээн черинин мурнунда кандыг турганын чугаалап бээрин дилеп турарлар.

КИРГИЗИЯ

«Киргизмашэлектроснаб» тускай эргелелден көдүрер краны болгаш өске-даа техниканы хөлезилеп ап болур, ында техниканы хөлезиге берип турар килдисти организастаан.

Бүдүрүлгелерин болгаш организацияларны ынчаар хандырарының ажыктыы чугаажок. Тудуг отрядтары болгаш улуг эвес бүдүрүлгелер тудуг техниказы-биле бүрүн хандыртынмаан болгулаар: Оларны кыска үеде ажыглаары-биле садып алыры — сарыылчок-даа, чарыгдалы-даа улуг.

Х ону хөлезилеп алганда өй-тап түнну төлеп бээр. Ооң кадында кезек үеде алган техника хей турбас-даа. Ажыглаттынмас техниканы кым хөлезилеп алыр боор.

ЭСТОНИЯ

«Промприбор» каттыжыышкынның дегинде бижик машиназының кандыг-бир чөгенчиг белдирин чыын эптээр черде бүгү чорудулгаларын хайгаараары берге. Ожумнады тыртырган киноленталын көөр ужурга таваржыр.

...Лазерлиг тургузуг каш-ла секунда дургузунда ол-ол ажылды кылыптар. Баттыжыышкынның эптекчилериниң чаа дузалакчызы ындыг. Эптекчилерниң ажылының үштүң бир кезээ механизастаттынган, манипуляторлар, автоматтар тургустунгулаан.

Республиканың приборлар кылыр бүдүрүлгелеринде эскертинглиг өскерилгелер ындыг. Индустрияның эң аныяк адыры бо беш чылда дүрген темпелерлиг хөгжүп турар.

(СЭТА).

АРГА-АРЫГ—МӨҢГЕ БАЙЛАК

Бистиң Төрээн чүртүвүстүң арга-эзимнери күүндүг өөрөн далайлар-биле дөмей: ол чүртүн бүгү девискээриниң орта кезиин ээлевишаан, тудуг ыяжының делегей курлавырларының дөрттүң бир кезиин кадагалап турар.

— Эрткен беш чыл планының чыларында чүртүң ыяш байлаанын девискээри 20 миллион гектарга немей калбарган — деп, ССРЭ-нин Арганың ажыл-агый талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Г. Воробьев СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга демделгээн. Чүртүң нөгаан артинезин ССРЭ Конституциязында дүрүм ёзугаар быжыглаң камгалаан. Ыяш ажыл-агыйын башкарып чорударының социалистиг принциптерин, арга-эзимнерни катап өстүрерин болгаш камгалаарын магадылаан тодаргай негелдерни ССР Эвилелинин болгаш эвилелдешкен республикаларның арга-ыяш хоойлуулугазының үндезинниринде айытkан. «Ыяш камгалалын улам ынай акижидер болгаш ыяш курлавырларын боттуг ажыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалда ол сорулгаларның улуг ужур-дузазын онзалап демделээн.

Арга-эзим — бистиң национал байлаавыс бүдүрүлгениң материалдыг үндезинидир. Ол чокка улус ажыл-агыйының экономиказын хөгжүдери берге болур. Чүртка чыл бүрүде 400 миллион кубометр тудуг ыяжын белеткеп турар. Чүгле чаңгыс кубометр ыяштан 200 килограмм целлюлозаны белеткээр, а оортан бүдүн чартык муң метр кылымал пөстү бүдүрүп болур.

Арга-эзимнин — «ногаан өөнүктүң» байлаандан 20 муң хевирниң продукциязын бүдүрүп турар. Арга-эзимниң кижилерге берип турар чаагай байлаа эгээртинмес болгаш кайгамчык бедик үнелиг. Арга-эзим шөлдерин камгалап, суг курлавырларын кадагалап, агаар-бойдусту чаагайжыдып турар. Чаагай чүүлду үнелээринге, аңаа ынак болурунга арга-эзим кижилерни өөредип турар деп, А. П. Чехов дем-делгээн.

Арга-эзимни камнаары, камгалаары, ооң байлактарын ковүдедири, боттуг ажыглаары — чаагай болгаш улуг сорулга-дыр. Арга-эзимнерниң хемчээлинин, оларны катап тургузарының, ыяш белеткелиниң талазы-биле бистиң чүртүвүс делегейде бирги черни быжы-биле ээлеп турарынга дүрүм ёзугаар чөртаарланыр бис. Ыяш ажыл-агыйы артем болгаш техниканың амгы үеде чедишкиннериге даянган улус ажыл-агыйының улуг адыры болуп турар деп, Г. Воробьев айытkан.

Ыяш ажылдакчыларының мурнунга он бирги беш чылда улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар салдынган. Ыяшты соксаал чок болгаш боттуг ажыглаарының, арга-эзимнерниң шынар составын акижидериниң тодаргай сорулгаларын ССРЭ-нин экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининң кол угланышкыннарында айытkан. 8 миллион гектардан эвээш эвес девискээрге үнелиг аныяк ыяштарны тарып өлүртүру чаа беш чыл планында көрүнген.

Ыяштарны катап тургузарының комплекстери сөөлгү чылдарда бистиң чүртүвүста тургускан. Аныяк ыяштарны өстүрер черлерни, техниканы болгаш специалистерни ында быжыглаан. Арга-эзимнерни катап тургузарының шуушутур технологиязын олар шингээдип, аныяк ыяштарны тарып өстүрериниң депшилгелиг арга-ларын калбартып турар. Кезиң алганывыстан хөйнү тарып, өстүрүп турар бис. Чүгле чаңгыс чылдың дургузунда безин ийи миллион ажыг гектар шөлге аныяк ыяштарны тарып турар.

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалдары ыяш нарын болган. Ынчалзажок эвилелдешкен республикаларның ыяш ажылдакчылары аныяк ыяштарны тарып өстүрер планнарын күүседипкен. 830 муң гектар шөлдерге ыяштарны олуртkан. Тарылга шөлдерин камгалаар ыяш тарылгазы база калбарган. Чүртүң мурнуу болгаш мурнуу-чөөн районнарының алезининг черлериңге кат-чимистиг ыяш тарылгазын чорудары үргүлчүлеп турар. Чүс-түс муң гектар шөлдерге мал одарларын база тургузуп турар.

Чүртүң ыяш ажыл-агыйы чүгле хемчээлинин эвес, харын-даа шынчы талазы-биле база сайзырап турар. Амгы беш чыл арга-эзимнерни ыяш талазы-биле чаартырының беш чылы болган турар. Ыяш үреэнинерин болгаш аныяк ыяштарны өстүрер ажылды селекция-генетиктиг үндезинче шилчидери — үнелиг болгаш быжыг ыяштарны хөйү-биле өстүрериниң идегелдиг магадылалы болуп турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧУГУЛА ДОКУМЕНТ

БУДАПЕШТ. Барыын чүкте парламентилер болгаш күрүне ажылдакчылары сарыылдыг угаанның үнүн дыннаар болгаш «Делегейниң парламентилериниге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединин Кыйгырымын улустарының база тайбыңнын салымчолу дээш бедик харыысалганың ёзугу-биле көөр ужурлуг деп, Венгрияның Ада-чүрт фронтузунуң Чөвүлелининң секретары Б. Мольнар медеглээн. Амгы үеде кижи бүрүзүнге хамаажыр кол чүүлдүң — тайбын дугайында сагыш човаашкын-биле ол документ сиинниккен. Ракета-ядролуг чепсегленишкиннерниң эдере чаа бүдүрүүшкүнүн болдурбас сорулга-биле ак сеткилдиг, деп эргелиг чугаалажышкынарны чорударынга таарымчалыг байлаадарны ССРЭ-ниң Дээди Совединин Кыйгырыы тургузуп турар.

УЛАН-БАТОР. «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединин Кыйгырыы бүгү кижи төрелгетенниң өртемчейниң келир үезинин дугайында СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың могат-шылаг чок сагыш салыышкынының тодаргай херечизи-дир деп, Моолдун «Үнэн» солуну бижээн. Төөгүлүг ол документ ССРЭ-ниң тайбынга ынак даштыны политиказының чаа бадыткаашкыны болган. Советтер чурту бүгү делегейге тайбыныңың идегелдиг челенгижи болуп турар деп, солун онзалап демделээн.

ДАРМШТАДТ. Совет парламентарийлериниң кыйгырыы — делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга чугула салыышкын, боо-чепсектерни эдере бүдүрериң соксадырыңче болгаш чер кырынга тайбыңны намгалаарынче угланган Совет Эвилелиниң чайгылыш чок угланышкыңының база бир чаа херечизи-дир деп, Барыын Германияда немец эвилел партияның шажын-чүдүлгелиг организациязының удуртукчузу К. Зоммер медеглээн. Кыйгырыгда айытkан тайбың чаа инициативалар совет даштыны политиканың чогумчалыг характериниң дугайында херечилел турар.

Быжыг тайбыңны хандырарынче угланган совет улустуң күжениишкиишерин Германияның Федеративтиг Республиказының тайбынга ынак хөй-пиитизи изин-биле деткип турар деп, К. Зоммер онзалап демделээн.

БЕЙРУТ. Тайбыңны камгалаарынче, ракета-ядролуг чепсектерни эдере бүдүрерин соксадырынче, амгы үениң эң чугула айтырыгларын чугаалажы эгелээринче кыйгырыг — ол дээрге, Совет Эвилелиниң тайбынга ынак даштыны политиказының чайгылыш чогун болгаш принципиалдыгын тодаргай бадыткап турар-дыр деп, Ливанның Коммунистиг партиязының ТК-зының кежигүнү Халиль Наус медеглээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединин Кыйгырыында айытkан тайбың чаа инициативалар СЭКП-ниң XXVI съездизинге хүлээп алган Тайбың программазының тудуш кезээ болуп турар.

Делегей империализми, хамыктың мурнунда америк империализм кижи төрелгетеннің дайынның эриннге чедирерин оралдажып турар амгы үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединин Кыйгырыы онза чугула ужурдузалыг болуп турар деп, Ливанның политиктиг ажылдакчызы онзалап демделээн.

Америк империализмниң агрессчи чоруу араб улустарга удур Израильдиң дайызыраң, эжелекчи үүлгедиглерин деткип турарында илергейлеттингең. Кэмп-Дэвидтиң өскерликчи сүлчээзин амыдырала боттандырарын, Араб делегейге шериг баазаларын эдере тургузарын америк империалистер оралдажып турар.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң тайбын инициативалары болгаш «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединин Кыйгырыы делегей байдалын эжиждеринге, тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырарынга онза чүгула ужур-дузалыг болуп турар деп, Х. Наус демделээн.

КИЖИНИҢ ЭРГЕЛЕРИН КАМГАЛААР

ГАВАНА. (СЭТА). Кижиниң үндезин эргелерин каржызы-биле үреп турарын тоомча чок көрүп болбас. Сальвадорнуң, Чилиниң, Парагвайның, Намибияның, Палестинаның араб чонунуң, Ольстерниң католиктиг чурттакчыларының хилинчек-човуланының дугайында ыяттавайн барып болбас. Сионизмниң, расизмниң болгаш апартеидтиң дерзии политиказы когуп үзе узуткаарынга чаагай сеткилдиг кижилер бүгү күжүн киирер ужурлуг. Парламентилер аразының эвилелиниң Гаванада ажыттынган 68-ки конференциязынга делегаттарның хөй нуруузу ол дугайын чугаалаан. Эрге-чагырга организларының күүсекчи ажыл-чорудулгазынга парламентилерниң контролюнуң болгаш кижи эргелериниң делегей актыларын боттандырарының айтырыгларыг сессия чугаалажып көрген.

Чөптүг үндезинге делегейниң экономиктиг харылзаалардың эде чаартыры, чепсегленишкиннерни эдере бүдүрерин соксадыры, тайбыңны хандырары кижиниң боттуг эргелерин магадылап болур.

Социализмниң байдалдарында болдунар болган демократияның ёзулуг тиилелгезиниң дугайында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Кубаның, ЧССР-ниң төлөөдекчилери боттарының чугааларында демделээн. Бүгү чонуң күрүнезиниң ханы демократизмин 1977 чылда чаа совет Конституциязында тодаргай айытkанын ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң делегациязының кежигүнү В. В. Сакалаускас демделээн. ССРЭ хамаатыларының эргелерин чүгле чарлаан эвес, харын-даа Совет күрүнеиниң экономиктиг болгаш политиктиг бүгү күчүзү-биле хандырган.

Америк конгрессмен-демократ Дж. Крокеттиң чугаазы база солун болган: Каттышкан Штаттарда кижиниң эргелерин каржызы-биле үреп турарын ол буруу шапкан. Мурнуу-Африка Республиказының расистери-биле Вашингтонның харылзааларын конгрессмен шыңгыы шүгүмчүлээн.

Ф. МУРИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВЕНА. (СЭТА). Австрияның таварышканы амгы экономиктиг бергедээшкиннёриниң чылдагаанпары капиталистиг экономиканың системазында болуп турар деп, Австрияның Коммунистиг партиязының Даргазы Ф. Мури демделээн. Сөөлгү үеде чуртта чидиглеп-ген экономиктиг байдалдың дугайында Австрияның Национал чөвүлелинге (парламентизинге) санал-онаалдар солчуушкунугга ол киришкен болгаш медеглел кылган.

Монополияларның эвес, а бүгү күш-ажылчы чонуң эрге-ажыктарынга дүүшкен экономиктиг политиканы чорударынче Австрияның чазаан АКП-ниң Даргазы кыйгырган. Чурттуң кең эвилдирер үлетпүрү хөй чылдарның дургузунда бергелерге таваржып келген, ынчалзажок даштыкы хөй националдыг корпорацияларның салбырлары, илангыя «Дженерал моторс» деп америк концерниниң салбыры бюджет хөрөнгилериниден хөй чөөлелерни ап турар.

Национализастаан бүдүрүлгелерге, хамыктың мурнунда металлургия үлетпүрүнге санхөө дузаламчызын күрүне көргүзер ужурлуг деп, Австрияның коммунистериниң удуртукчузу айытkан.

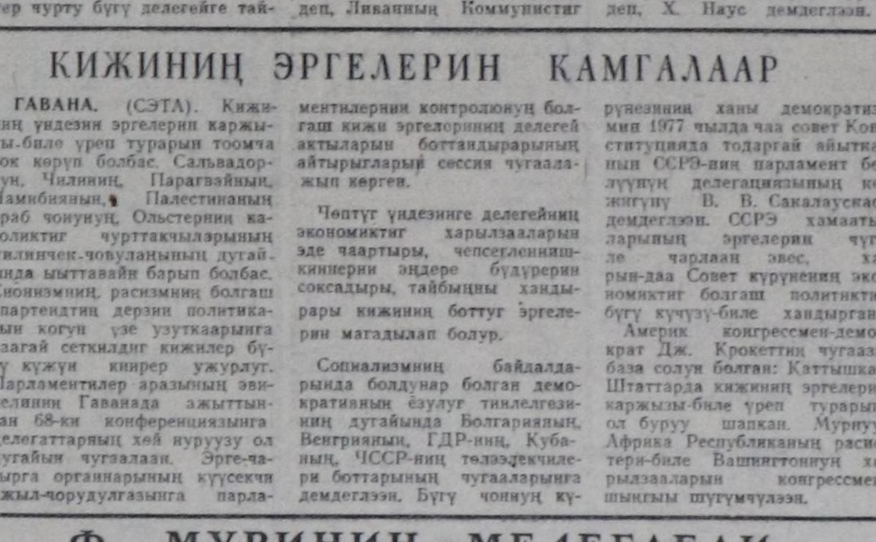

Манчестер —Англияның соңгу-барыын кезээнде улуг үлетпүр төвү болгаш чурттуң далай өртээли.

Шаанда ажылчын шимчээшкининиң төвү турган ол хоорай ядролуг чепсек чоп зоналарны тургузар дээш шимчээшкининиң ам эгелекчизи болган. Ядролуг азы маасалыг узутнаарының өске-даа чепсектериниң складтарын болгаш ядролуг ракета-ларның установкаларын, ядролуг чепсектерни бүдүрер черлерни хоорай чанынга болгаш ооң чоок навызынга тургузарын чөпшээрээринден эрге-чагырганың хоорай органнары өйталап турар.

ЧУРУКТА: хоорайның төп кезээнде. А. ФЕДЯШИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

УДУРЛАНЫЫШКЫННАР УЛАМ КАЛБАРГАН

Боо-чепсекти эдере бүдүрериче, шериг күчүзүнүк талазы биле социалистиг чүртталардан артык күштүг болуруң чедип алырынче, массалыг узуткаарының эң-не дерзии чаа чепсектерни бүдүрериче угланган АКШ-тың болгаш империалистиг өске-даа күрүелериниң угланышкынын бүгү делегейде шыгны буруу шаап турар. Идролуг халапка таварыкырын делегейниң улустары күзевеп турар.

СОФИЯ. Америк ядролуг ракеталарны Барыын Европанын девискээрине эккеп нептередир дээш планнар Европанын бүгү улустарынга кедергей шыгны ыжаныышкын болуп турар деп, эртем ажылдакчыларының Бүгү-делегей федерациязының даргазының оралакчызы, болгар академик Кирил Братанов медеглээн.

Ядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын бадыткан көргүзер делегейниң авторитеттиг комитедин тургузар дугайында эш Л. И. Брежневтиң саналын эртем фронтузунуң ажылдакчылары изин-биле деткип турар деп, ол чугаалаан.

ВАШИНГТОН. Америк ракета-ядролуг чепсекти Барыын Европага эккеп нептередир дээш планга удурланыышкын ында улам калбарып турар деп Си-би-эс дээр телекомпанинның Бонндан репортажыга айытkан. Нейтронныг чепсекти бүдүрүп эгелээр дугайында Рейганның администрациязының шиитпириниң сөөлүнде удурланыышкын дыка күштелгенин репортажка демделээн.

Европаны чок кылырына четчир ядро-ракеталыг чепсек ында бар, ынчаарга аңаа ракета-ядролуг чепсекти немээри — ядролуг дайыныңа кыптыгын болур кыжаныышкын ным улам күштелдирер апаар деп, телекомпания айытkан.

ЛОЙДОН. Вашингтонның боттандырып турары милитаристиг угланышкынының түнелинде делегейге байдал удам дүшкүүрлүг болуп турар деп, тред-юнионнарның Шотландында конгрезиниң (ТШК) чиигине секретары Джейме Мили медеглээн. Барыын Европанын элээн хөй чурттарынга ортумак ыракпылдың ракета-ядролуг америк чепсээн эккеп нептередир дугайында планнар ядролуг халапты делегейге болдурарының ыжаныышкынын күштелдирип. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын дугайында чамдык кижилер Вашингтонда чулчуруп турар. Ынчаарга делегейниң чаа дайыны бир эвес кыптыга бээр болза, ол «кызыгаарлаттынган» турун бодбас, а делегейниң ядролуг халавы болган турар. Ындыг дайынга типлектилер-даа турбас, ол дайын — делегейниң сайзыраан хөгжүлдезининң төнчүлү болзур. Тайбың дээш демиселди улам идепкейжидери ынчангаш эргежок чугула деп эртемденнерниң 69 хуузу санап турарын солун демделээн.

Социал-экономиктиг программаларны кызырарының күсели-биле пентагонның шериг бюджедин кедергей ковүдедир дээн Рейганның администрациязының орадажышкынарын эртемденнер шыңгыы шүгүмчүлээн. Федералдыг бюджетти балансылыг кылдыр дүүштүрер дугайында сөңгуда мурнунда берген бодувун аазаашкының Рейган күүседип шыдавас деп эртемденнерниң 88 хуузу санап турар.

Нейтронныг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дугайында Рейганның администрациязының шиитпири делегейниң депшилгелиг бүгү хөй-ниитизининң ханы киленңээшкинин болдурган. Делегейниң янзы-бүрү чурттарында митингилерниң болгаш чыскаалдарның киржиичилери ол дээзи база айыылдыг шиитпирни шыңгыы буруу шаап турар. Нейтронныг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дээш АКШ-тың администрациязының шиитпири делегей байдалын улам чидиглендирип, ядролуг дайынның кыжаныышкынын күштелдирип турар.

ЧУРУКТА: Финляндияның нөйсыылалы Хельсинки хоорайга болган чыскаалдың киржиичилери.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

АМЕРИК ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ БОДАЛЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Президент Рейганның иштики болгаш даштыкы политиказы Каттышкан Штаттарның бодуига-даа, бүгү делегейге-даа эң-не халаптыг уржуктарны болдурарынче угланган-дыр деп бодалды америк эртемденнериң хөй нуруузу политиктиг эртемнериң америк ассоциациязының съездизинге илергейлээн. Шериг күүзүүн узам-на күштелдиреринче Ак бажыңның недергей айыылдыг угланышкынын болгаш стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажышкынарны дүрген эгелээриндең америк администрациязының онталап турарын эртемденнер шыңгыы буруу шапкан.

Шериг талазы-биле күштүг чорук туруп турар болганда, «МХ» дээр ракеталарны бүдүрери база нейтроннуг бомба ышкаш дерзии чепсекти долу хемчээлинге кылын эгелээри Американың Каттышкан Штаттарынга бичии-даа херек чок деп эртемденнериң эң хөй нуруузу санап турарын «Кристчен сайенс монитор» солун бижээн.

Чепсегленишкиннерни эдере бүдүрериң шөлээр талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга чугаалажышкынарны дүрген эгелээри эргежок чугула деп эртемденнериң 69 хуузу санап турарын солун демделээн.

Социал-экономиктиг программаларны кызырарының күсели-биле пентагонның шериг бюджедин кедергей ковүдедир дээн Рейганның администрациязының орадажышкынарын эртемденнер шыңгыы шүгүмчүлээн. Федералдыг бюджетти балансылыг кылдыр дүүштүрер дугайында сөңгуда мурнунда берген бодувун аазаашкының Рейган күүседип шыдавас деп эртемденнериң 88 хуузу санап турар.

ЧАДТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Судан болгаш Египет чоокта чаа Чад күрүнезинге удур чепсектиг халдаашкынны кылган. Чадтың Национал чаңгыс эвиниң шилчидилге чазаанның даргазы Гукуни Уэдей ол дугайын медеглеп чардаан.

Египеттиң чепсектиг күштеринге деткиткен Суданның шеритлери Чадтың чөөн түңүнде Адре болгаш Гереда хоорайларның райониуга турган чад шериглерже халдаашкынны ол дыннаткан. Суданның болгаш Египеттиң чепсектиг бо өнүүк-чөөгээн бистиң чүртүвүстүң чаңгыс эвин үрээринче угланган деп, Гукуни Уэдей чугаалаан.

Египеттиң болгаш Суданның талазындаң база дагыл чепсектиг халдаашкынның кыжаныышкынын болгаш чарылдырыкчы дээрбечилерниң үүлгедиглери бар болганда, биске найыралдыг чүртаан дузалакчы дилээр ужурга Чад күрүнези таваржып турар.

Чадка тайбынны деткиир талазы-биле Африканың каттышкан чепсектиг күштерни тургузар дугайында Африканың Чаңгыс эвэн организациязының даргазы, Кенияның президентизи Д. Арап Моинің саналын Чад күрүнезиниң хүлээп алганын Г. Уэдей дыннаткан.

ЯУНДЕ. (СЭТА). Чад күрүнезиниң Национал чаңгыс эвиниң шилчидилге чазаанын чепсектиг күштери чүртүүн камгалал министри тургаа Хисен Хабрениң чарылдырыкчы дээрбечилериниң 500 ажыг кижизин узуткааның Чадтың даштыкы херектер болгаш кады ажылдажылга министри Ахмат Агбаш Асил чарлаан. Туттургаларының аразында Суданның шеритлери база бар болган.

Дээрбечилерге удур Чадтың шеритлериниң шаавар халдаашкынынарының үезинде оларның хөй шериг чепсээ база транспорт дериг-херекселдерин Чадтың шеритлери ээлеп алган. Оларның аразында Египеттиң болгаш Суданның дээрбечилерге берген танкылары, үтер-боолары болгаш өске-даа дайыңы техниказы бар болган.

ЧУРТТАКСАНЧЫГ ҮЕ

Чүс-чүс чылдар дургузунда даштыкының каргызынга, ишти-кининг эзэргээнге кам-хайыра чок дарлады, кымчы, шаагайның эрээзин көрүп, базындырып чораан тыва чонга Улуг Октябрьның эртенги хүн хаяазы дег, чырык херели хөрлээлел, чалбышталып чедип келгеш, бүгү Тываны шыва алы берген. Ол эргиделиг чылдарны тыва чон кажан-даа утпас...

Ам Совет Тываның кадырберт тайга, сын аразында чыдар турлаг, хонаштарындаа-даа, оргу, делгем хову-шөлдерде сайзыраан хоорай, суурларында-даа Ильичиннің лампочкалары кыпкан. Малчын хонаштарда, суурларының бажыңнарында радиоприёмниктер, магнитофоннар ырлашкан, телевизорунуң ак-көк экраны кижилерге амыр-соксаал чок бараан бооп турар. Аныяк өскенге-даа, кырганнарга-даа эртем-билгиниң бедиктериниң орук ажык, чонуң амыдырал-чуртталгазы тодуг-даа, көдүрбээн, чаштарының үнү арта чидиг — кайгамчык чурттаксанчыг үедир бо.

Мындыг үеде биске түгле тайбың херек. Үжен алды чыл дургузунда совет кижилер — бистер тайбың ак-көк дээрниң адаанда, чайгы шагның өң-базының чечектери ышкаш чурттап, ажылдап турарывыс төрөөн Коммунистиг партиязыстың ленинчи Төп Комитединиң, ооң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң база Совет чазактың делегейге быжыг тайбын дээш могаг-шылаг чок демиселиниң түңнели-дир. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын түүлдүтүүнүн, деткип чоруур мен.

О. ДАНЧАЙ-ООЛ,
персоналдыг пенсионер.

СӨӨЛГҮ БЕЛЕТКЕЛДЕР

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионады бистиң республиканың найысылалынган 20 хире километр ырак Боом даанда дүүн эгелээн. Маргылдааның дүрүмүн ёзугаар баштайгы ийи хүн ук чемпионаттың техниктиг комиссиязының кежигүнери аңаа киржири-биле чедип келген спортчуларның ужар аппараттарын хынап, оларны баштайгы ужудуушкунарже чалап турар. Ол дельтапланерист агаарга ужуп чорда аппарадының чүү хире айыыл чогун база катап хайгаарап, ооң канчаар хонарын улуг кичээнгейге ап турар.

Бо маргылдаа ССРЭ-ниң чемпионады-даа болза ол бир дугаар эртип турар болганда аңаа киржип келген спортчу бүрүзүнүң кадыкшылын, ооң аппарадын бүгү талалыг хынап көөрү чугулазын техниктиг комиссияның кежигүнери чугаалап турарлар. Ол шынап-ла ыңгыр. Чүге дээрге кадыкшылы багай азы аппарады урелик, айтып каан стандартка таарышпас улустуң агаарже ужулуп үндүрүптер болза кончуг айыылдыг. Барык 500-700 метр бедикке ужуп чорда аппарады үреливишкинге таваржып, а спортчу боду девидеп, агаар базышкынынга таарышпайн барза контролюн чидирип, айыылга таваржып болур. Ынчангаш шак ыңдыг таварылгаларны болдурбас дээш ооң шынгыы хыналдазын чорухун турары ол.

Тыва черге эртер баштайгы чемпионаттың киржикчилери 420 метр бедик дагдан ужудуушкуннарны кылыр. Маргылдааның дүрүмүн ёзугаар олар айыттынган черге шын хонары, аңгыгангы точкаларны ужуп эртери, аң ырадыр ужары болгаш айыттынган үеде шын хонары дээш чүү чок дээр.

Дельтапланның дугайында номчукчуларга таныштырарга мындыг. Ол болза үш бүлүүчүк хевирлиг аппарат. Доора дурту 10-15 метр, а узуну 5-10 метр хемчээлдиг. Ооң «чалгыннары» кончуг быжыг болгаш аң чиик капрон аймактыг тускай иштен кылган. Аппараттарның ниити дединзи 20-25 килограмм. Бедик дагдан ужуп баткаш, черге хонган соонда ону өгүүн халарын ышкаш кылдыр адырган, дажыырынга эптиг кылдыр дүрүп алырга кончуг таарымчалыг.

Ам эгелээн чемпионаттың киржикчилери шупту тускай чертёж ёзугаар кылып алган дельтапланерлеринге ужударлар. Совет Эвилелинде дельтапланерлерниң массалыг бүдүрүлгезин Киевте эгелээн. Ол болза «Славутич-УТ» дээр аппарат-дыр. Ооң ниити дединзи 20 килограммдан эртпейн, даштыкы чурттарның бүдүрүп үндүрүп турар дельтапланерлеринден бичии-даа дудак чок. А айыыл чогунуң талазы-биле олардан ажып турар.

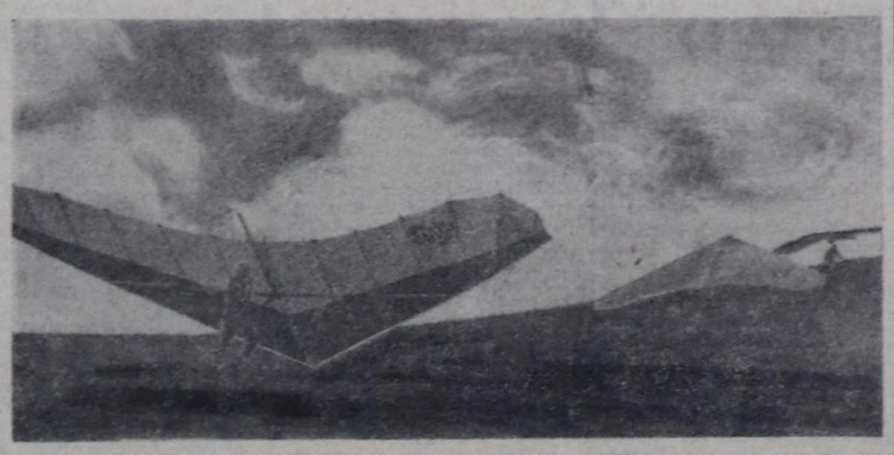

Ам эгелээн чемпионаттың түңнелдери-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазының составын тургузар. А келир чыл-дан эгелээш олар Европаның, а 1983 чылдан делегей маргылдааларынга киржип эгелээри планнаттынып турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга кирер эрге дээш спортчу демисел шынгыы болуру чугаажок.

Ук чемпионатты солунсеткүүлге, радио, телевидениеге чырыдары-биле төп солуннарның журналистери бистиң республикада чедип келген. ССРЭ-ниң бирги чемпионадының дугайында документалдыг өңнүг кинону база тырттырар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: техниктиг комиссияны эрттирип турар үеде дельтапланнарны дагже үндүрүп турары.
Авторнуң фотозу.

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕН 24-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Киров хоорайның оолдарның ниити мрының концерти. 9.25 — «Александр Пушкин». Документалдыг телефильм. 9.55— Фильмнерни — уруглarга. «4 «А-ның» эрестери». 10.35 — «Дириг амытаннар делегейинде». Н. Н. Дроздов эртгирер. 11.35 — Медээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.30 — «Сээң күш-ажылың — сээн бединң». Кивопрограмма. 15.40— «Орус чугаа». 16.10 — «Телестадион». 16.40 — Кабардин-Балкар АССР-ниң «Кабардинка» деп күрүненің танцы ансамблиниң концерти. 17.25 — Делегейниң болгаш Европаның аар атлетикага чемпионады. Франциядан дамчыдылга. 17.45— «Пропагандист дугайында сес». Телеочерк.

КЫЗЫЛДАН

18.15 —Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — ЧССР-ниң күрүненің ырының болгаш танцының Неёдлы аттыг ансамбли-ниң концерти. 19.25 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтирлерин — амыдыралга». УССР-ниң электрокаңнаашкынның Е. О. Патон аттыг институдунуң эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин будүрүлгеге ажыглап киирер талазы-биле дуржулгазының дугайында. Дамчыдылгага УССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи Социалистиг Күшажылдың ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шанналарының лауреады академик Б. Е. Патон киржир. 19.55 — «Джон Графтоннуң» маңаңар» деп уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Культуранын болгаш дыштанылганың М. Горький аттыг парытынга аныяктар кежээн. Милицияның аныяк ажылдакчылары-биле ужуражышкын. 23.05 — 23.20— Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Твардовскийниң чалыы чылдары». Документалдыг фильм. 12.20 — «Шыдыраа школазы». Эгелең чоруурларның болгаш разрядтыгларның класстарының дыңнакчыларынга эге дамчыдылга. 12.50 — Совет күрүненің болгаш эрге-хоолдунуң үндезиннери. 8 класс. ССРЭ Конституциязы — бистиң амыдыралывыстың үндезини хоолдузу. 13.20 — А. Н. Островскийниң амыдыралы. 1-ги, 2-ги дамчыдылгалар. 15.30 — Совет чурулга уран түүлүү. В. А. Фаворскийниң мастерскаязында. 16.30 — «Экран— башкыга». Төөгү. 4 класс. Москва —бистиң Төрөөн чурттувусгүң найысылалы. 17.00— 17.35 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.35 — «Хевзигбей». 17.50 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтирлерин — амыдыралга».

МОСКВАДАН

18.15 — «Хөгдүг ноталар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — «Совет Эвилелиниң бараан бооп тур мен!». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». Мультфильм. (ЧССР). 20.15 — Баскетболга Европа чемпионады. Херозеннер. Финал. Италиялан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Инженер Хагарияның чеди кыска чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм (ЧССР). 1-ги сериязы. 22.50 — Документалдыг фильм. 23.05 — 00.50 — Футболга Европаның аныяктар аразында чемпионады. ССРЭ биле Турцияның шилиндек командаларының оюну. «Динамоның» Төп стадионундан дамчыдылга.

СЕНТЯБРЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Огородчу элчигенчигеш». Мультфильм. 9.20 — «Джон Графтоннуң маңаңар». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.25 — «Кино аян-чорукгарының клуубу». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 11.25 — Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Ажыл-агый чорудулгазының дүрүмүгазы». Документалдыг телефильмнер программазы: «Дүргедээшкин», «Дарганың чугаазы». 15.30 — «Сээң ленинчи библиотекаң». 16.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Войтес ырлаан тур. Фильм-концерт. 16.45 — «Кыйгыга харылаңар, горнистер!» 17.15 — Күрүненің Гнесиннер аттыг музыка-педагогиктиг институдунуң камерлиг оркестриниң концерти. 17.40 — «Тайбыңны алган тур мен» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. Мираэ Турсун-Заденің чогаал ажылының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.10 — «Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң эгелээринге уткуштур». Беседа. 18.25 — Телемедээлер (орус болгаш тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Харылзаа-81». «Харылзаанның системалары болгаш чепсек-херекселдери» деп делегей делгелгезинден дамчыдылга. 19.15 — Совет композиторларның ырларын ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешу ырлаар. 19.25 — «Экономика камналгалыг болуру». Ульяновскийниң түскей аар станоктар заводунуң металл камналгазының талазы-биле ажылының дугайында. 19.50— «Джон Графтоннуң» маңаңар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинокамера делегейни көргүзүп тур». Делегейниң 12-ги Москва кинофестивалының документалдыг фильмнери. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы П. Фесуненко эрттирер. 22.40—22.55 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Воротан кызазы». Документалдыг телефильм. 12.20 — «Ада-иелер силерге». 12.50 — «Ниити биология». 9 класс. Хөөкүлде теориязының төөгүзү. 13.20 — «Вектериниң чаңгызы». Эртем-нептерелдиг фильм. 13.30 — Төөгү. Баштайгы парлакчы Иван Фёдоров. 13.55 — ПТУ-га чүү, канчаар өөредирел. Машина тудукчулары. 14.25 — «Экран — башкыга». Бойдус эртеми. 4 класс. Хүн болгаш хүн системазы. 14.45 — «Олвика будунтуг иеге-буга». Документалдыг телефильм. 15.00 — Актёрнуң уран түүлү. Актёр дугайында үш чугаа. 16.05 — «Экспедиция океанче үнүшкен». Эртем-нептерелдиг фильм. 16.35 — Төөгү. Баштайгы парлакчы Иван Фёдоров. (Катаптаашкын). 17.00 — 17.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — «Студентизер маралаанын».

МОСКВАДАН

18.10 — «Бичии белүкке улуг чажыт». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Аныяктыг болгаш шынарлыг азылаашкын».

МОСКВАДАН

19.00 — «Коргуже — дамчыдылга». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Европаның волейбол чемпионада. Эр улус. ССРЭ — ГДР. Болгариядан дамчыдылга. 20.45 — Улустуң аялгалары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Инженер Хагарияның чеди кыска чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. (ЧССР). 2-ги сериязы. 22.45 — 00.15 — Төп телевиденниниң болгаш Бүгүэвилел радиозунуң эстрадасимфония оркестри ойнаар. Дирижёру — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев.

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Кыйгыга харылаңар, горнистер!» 9.35 — «Джон Графтонну» маңаңар». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.40 — «Уран чүүлдүң кайгамчык делегейи». ССРЭ-ниң улустуң артизи П. Тимофеевскийниң киржигези-биле концерт. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Төрөөн чуртка бараан болурунга белеткенниңер», «Бешки океанның чагырыкчылары», «Далай, экии». 15.35 — «Шыдыраа школазы». Ак терге. Эге дамчыдылга. Делегей мастери Л. Белавенец эрттирер. 16.05 — «Ооңдар, бурунгаар!» 17.05 — «Эртем амыдыралы». ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Кольск филиалы. 17.35 — Гвинея — Бисаунуң национал хамаарыштыг чоруун чарлаашының 8 чыл оюнга. «Гвинея-Бисау — амгы хүнү». Б. Пархоменко эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

18.10 — Мультфильм. 18.15 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Чурттуң ховуларында». Рязань обласка картофель ажаалдазының дугайында. 19.15 — Футболга делегей чемпионадының шилиге маргылдаазы. ССРЭ-биле Турцияның шилиндек командаларының оюну. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Улуг симфония оркестриниң концерти. 22.50—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Сонгу чер оргулуктар. «Эртем-нептерелдиг фильм. 12.10 — «Аваимның школазы». 12.40 — Зоология. 7 класс. Эзермегчигей хевирлиглер. 13.05 — «Школа болгаш чогаадылга». 3-кү дамчыдылга. 13.35 — «Экран — башкыга». Астрономия. 10 класс. Астрономияның практиктиг ажылалы. 14.05 — Эртем-нептерелдиг фильмнер программазы: «Мокшада камгалалдыг чер». «Чер шинчээнинде: шинчилелдер, бай удур тодарадыры». 14.35 — «Төөгү чок чарыш». Уран-чечен фильм. 16.00 — Совет чурулга уран түүлү. В. А. Фаворскийниң мастерскаязында.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Биль Аңаеа — «Дүнеки аалчылар». Телешин. 18.20 — Киножурнал. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтирлерин — амыдыралга». 19.15 — «КАП экраны».

МОСКВАДАН

19.35 — Ф. Шопеннің шилиттиген-чогаалдарын делегей конкурузунуң лауреаты Дан Тхэй Шоп (Вьетнам) күүседир. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Инженер Хагарияның чеди кыска чылдары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 22.45 — 00.10— Улустуң хөгжүм хереклеринге күүседичилериниң бүгү-эвилелдиң 2-ги конкурузунуң лауреаттарының концерти.

Чылдар болгаш кижилер

ХООЧУН КОКТУГ

Хар-назы улгадырга, кижиниң эртежизи дам бааргыла шыы. Эртен эртежик Политиктиг чырыдыышкын бажыңының баарында хөй-леки кижи чыглып турган. Оларны көөрге, шупту-ла каңгайының ырында хары чаапкан, казак эзериниң кадаа турулгулаан, шынап-ла корбоон, кылбаан чүвези-даа чок, көдүрбээн, кутпаан хөөө-даа чок, көк-даа, ак-даа баштыг, аршында сыгылганы акшан арттарны санап турар, ажай буурул ак салдыг адалар, авалар, кырган-ачалар. кырган-авалар болган. Шынап-ла, чүү көрбөн, чүнү кылбаан хүндүлүттер дээр боларны! Та чеже ажы-төлүү өстүрүп, та чеже арт-сынны ажа баскан хоочунар! «Революцияның, дажының болгаш күш-ажылың хоочунары бо-дур ийик!» деп бодап келгеш, ишкинде оларга чоргаарлыштыр-ган тур мен.

Чыыган хоочунарның хөрээтеги орден, медальдар-биле чайынналып-ла турар — аар кара чыдырыктаар! Өдарын чонга аддарлыг ачы-сонуннары дээш Төрөөн чурттун хайырлаан шаңналдарыдыр.

— Эр-лей сен!— деп сорук киирип, Эниннерин часкажып каап, Холдарыңдан туттунчупкан, Хоочунар хоорешкен тур. Хын дээн чалыы аныктар — Бистер, оолдар чоргааннар ам Биргикиир деп, хүндүлешкен Бижинар шында моорлап келбээн!

Тайов Токпак-ооловичи Сеңин-ооп, Александр Маныгеевич Чысиба, Хертек Амырбитовна Анчымаа-Тока, Алексей Ширинмеевич Байыр, Михаил Иванович Пахомов, Семен Хүнзевич Севзюк, Бай-Кара Шөлүүбеевна Долчаймаа, Константин Еремеевич Кошкаров, Монгуш Чымбаевна Часкым, Оюн Дамдынович Бизак, Таиса Ивановна Пахомова дээш өскелер-даа автобустар маңап турар аразында хөлчок-ла хөөрешкен тургулаан.

— Тутсуп олурар-дыр, оолдар!

— Автобус ам дораан чедип кээр, уруглар — сут-сут деп, олар — аныяк чораанналарында ышкаш оолдар, уруглар динин тургулаан.

1921 ыылда Тывага өөскөн улустуң революцияның тилээлгезинден база Тыва Арат Республикавыс тургустунганындан бээр 60 чыл болган оюнуң байырлалынче ол хоочунар чалаткан.

Таңды тое кожуунуңуң төлээлериниң Шуулганы чыыл-таан төөгүлүг Суг-Бажыңче аалчыларны чедирер автобустар шинчеп үнүпкен. Элегести өрү алзы эрткен-барганын хөөрежип, эри хайны берген халдың органнар.

Суг-Бажы суурже кирер оруктуң бир ийинде плакат көстүп турган. Ында ийи кижи аас-кежиктиң демдээ —ак чемин кадак кырынга салташ, аалчыларынга ийи холдап сөңнээн:

— Моорлаңар! — деп чалап турар.

Культура бажыңының баарында кижи бажы кизирт. Таңды районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары болгаш төлээлери база Кочетово суурнуң чурттакчылары Тыва АССР-ниң удуртукчуларын болгаш хоочунарны хүндүткелдин-биле уткуп алган. Бо төөгүлүг суур ыя аразында кайгамчык-ла ханыыкшынныг турган. 60 чылдарның мурнунда август 13-16 хүннеринде чаа Тываны— Тыва Арат Республиканы тургузар дээш депшилгелиг тыва араттар орус большевик, кызыл партизан эштери-биле кадагалаан маңаа хайныыкшынныг-ла тулчуп турган. Ол хүннер хоочунарның угаан-сагыжында база катап көстүп кээп турган болбайн аан.

Хүндүскүнүң 11 шакта Культура бажыңын чоп долдур саадапкан. Тывага улусчу революцияның болгаш Тыва Арат Республиканы тургускаанының 60 чыл оюнга тураскааткан эртем-практиктиг конференция ажылын эгелээн.

СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин конференцияны эге сөзүү-биле ажылдып, байыр чедирген, оон ажылын удуртуп эрткен.

— Бистиң Тывага улусчу революцияның тилелгезининг болгаш Совет Тываның социалистиг чаартылгаларының хөрөөнге бо саадан турар эргим хүндүлүг хоочунар силерниң ачы-хавыяңар дыка улуг. Ылаңгыя партияның болгаш күрүненің улуг ажылдакчызы чораан Салчак Калбакхөрөкович Токаның киирген улуг үлүүн, ачы-хавыяазын маңаа онзалап демдеглевес арга чок. Ол дугайында бистер шупту-вус силер бүтүдеге кажан-кезээде оорун четтиргенивисти илередип турар бис — деп, Григорий Чоодуевич хоочунарның үлүүн улуу-биле үнелээн.

Хоотуп коктуг дээри ышкаш пенсионерлер ам-даа аныяктарның дагдыныкчылары болбушаан, кайы-бир черде база ажылдап, Төрөөн чурттуңга шыдаар шаа-биле бараан болуп турушпаанар.

СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының Тывага тилелгезининг дугайында Тываның дмл. литература болгаш төөгүүнүң эртем-шинчилел институдунуң директору, төөгү эртемнериниң кандидады Ю. Л. Арапчының киргеи илеткели кончуг солуп болган. Ол илеткелдиң айыы-биле хоочунар Совет Тывазының эрткен оруун көрүп, сагыш-сеткили хайныгып олурган.

Ооң соон дарый эртемденнер — В. А. Копеев, В. А. Дубровский, О. А. Толгар-ооп, К. О. Шактаржик, министрлер Н. С. Конгар, А. С. Серен суглар тус-тус темаларга доңчу болгаш солуун ялеткелдер кылгылаан.

Чапсар үезинде аалчылар ол төөгүлүг Кочетово суурнуң чаагайжыш, өзүл сайзырап турарын, ылаңгыя

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чевүлелиниң органы

№ 221 (11719) | 1981 чылдың сентябрь 23, среда | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 көп.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛ: баштайгы чылы

Чылдың планныг онаалдаларын болгаш хүлээлгелерни күүседири дээш улам шалыпкын ажылдаар

ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

Көдээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүдүн алырының кол негелделериниң бирээзи болза өкш шынарлыг, сорттуг болгаш райончуткан үрезиннерни чажып тарыры болур. Тараапы өстүрериниң бүгү-ле агротехниктиг дүрүмнерин сагыры-биле чергелештир үрезинни чогуур үезинде арыглаарын, сорттаарын болгаш шын кадагалаарын хандырар болза, ынчан чогуур негелдеге дүжүр өкш үрезинни ап болур.

Өкш үрезиннерни өстүрүп алырынче, оларны белеткээриниң шынарынче доктаамал кичээнгей салып турар ажыл-агыйларның тарып өстүрген культуралардан чаагай дүжүтү ап турары таварылга эвес. Чижээ, Таңды, Кызыл болгаш Бии-Хем районнарының совхозтары хөй чылдарның дургузунда өкш шынарлыг үрезиннерни өстүрүп ап келген. Ол ажыл-агыйлар үрезин участоктарын тускайлаарынче, эргежок чугула ажаалданы чорударынче, чогуур үезинде ажаап алгаш, үрезинни тарылгага белеткээринче онза кичээнгейни салып турар.

1981 чылда республикага сорттуг үрезиннерни бүгү шөлдүң 76,9 хуузунга, а райончуткан сорттарны — 69,3 хуузунга чаштырган. Таңды, Кызыл, Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларынга сорттуг үрезиннер чаштырылганың 87-ден 100 чедир хуузун өлээн.

Ынчалзажок дыка хөй районнарда сорттуг үрезиннер чаштырылгазы тараа культураларының шөлүнүң шоолуг эвес кезээн өлеп турар. Чижээ, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарның совхозтарында сорттуг үрезиннер чаштырылгазы шөлдүң чүгле 50 хуузун өлеп, а райончуткан сорттар оон-даа эвээш болуп турар.

Суланың, арбайның, чиңге-тараанның болгаш картофельдиң сорттуг үрезиннерин чажар талазы-биле айтырыгны совхозтарда ам-даа ыраакта чедир шиитпирлевейн турар. Бир эвес бо чылын кызыл-тастың сорттуг үрезини-биле бүгү шөлдүң 89 хуузун чаштырган болза, арбайның сорттуг үрезинин чаштырганы 61 хуудан, суланыы—48 хуудан, чиңге-тараанны — 53 хуудан, а картофельдин—чүгле 5 хуудан ашпаан.

Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы ол культураларның элита үрезиннерин эвээшти бүдүрүп, республиканың үрезин тараа өстүрер совхозтарынга оны эвээшти берип турарын үстүнде санфактылар база катап бадыткап турар. Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының удуртулгазы суланың, арбайның, чиңге-тараанның, картофельдин болгаш хөй чылдыг сигеннериниң (люпернаның, өзек чок костёрнүн, пырейниң, житнаңгының) база чаңгыс чылдыг сигеннериниң (могарның, чумизаның, рапстың, соргонун, судан сигеннин) үрезиннерин четчир кылдыр бүдүрериниң чогуур кичээнгейни салыр ужурлуг. Ол айтырыгны шиитпирлевес болза, республиканың ажыл-агыйлары айыткан культураларның сорттуг тарылгазын калбартып шыдавас.

Өкш шынарлыг, сорттуг болгаш райончуткан үрезиннер-биле ажыл-агыйны хандырары — ол дээрге чүгле совхозтуң агрономнарының херээ эвес-тир. Бо чугула айтырыгны шиитпирлээриниче парткомнар, партия эге организациялары болгаш коммунистер чогуур кичээнгейни алыр хүлээлгелиг. Эки шынарлыг үрезин — чаагай дүжүттүң магадылалы. Ындыг болганда, бо чугула херек парторганизацияларның ажыл-чорудулгазының төвүнге турар ужурлуг.

Амгы үеде республиканың совхозтарында дөрт мүң тонна хире үрезин урдуган. Ол болза планның 9 хуузу. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары үрезин үрап планын 11 хуу, Кызылдыы—10 хуу чедирген. Өске арткан районнарда 3—5 хуу чаа-ла чедип турар. Ол безин бо чылдың чаштырылгазындан арткан үрезиннер-дир.

Бо чылдың берге агаарбойдус байдалдары планнаттынган дүжүттү алырының база бодун хуула үрезинибиле хандыртынарының болдунар аргазын ажыл-агыйларга бербээн. Ынчалзажок өлээн кап районнарның совхозтарында бодун үрезин-биле хандыртының болур арга бар. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери амгы үеде тараа культураларының, хөй чылдыг сигеннериниң үрезин участоктарын чогуур үезинде чидириг чок ажаап алырынче, бастырган үрезинни бедик кондициалыг кылдыр арыглап белеткээринче онза кичээнгейни салыр херек. Үрезиннерни чажар шынарынга чедирер төлээде, ажаалда соонда дораан-на оларны механизастаттынган тараа арыглаар пунктуларга болгаш нарын машиналарга арыгладып болбаазырадыр. Үрезинни аштап арыглаарын болгаш чаштырылга стандартының 1-ги, 2-ги клазынга чедиреринп ноябрь 1-де дооскан турар дээш, үрезин арыглаашкынын ийи өлчеглиг кылдыр организастаары эргежок чугула. Үрезин арыглаашкынында ажыллап турар звеноларга өлчег онаалдазын бергеш, оон күүселдезин контрольдаар. Бирги класска чедир арыглаан үрезин дээш 50 хуу, ийиги класска чедир арыглаан үрезин дээш 30 хуу немелде төлевирии кол шалыынга немей бээр. Ажыл-агый үрезинин ноябрь 1-ге чедир хуусаада бирги болгаш ийиги класс чедир аштап арыглаан алыр болза, оон удуртукчузунга болгаш агрономунга бир айның шалыңы хемчээдиг шаңнал төлевирии бээр.

Амгы үеде чамдык ажыл-агыйларда үрезин арыглаашкыныи организаставаан болгаш анализ кылдыртыры-биле үрезинии чорутпайн турар. Бар болуп турар 4 мүң тонна үрезинден чүгле 1100 тоннаны хынаткан, азы 25 хуузу болуп турар. Хынаан үрезинниң 481 тонназы ийиги класстыы, а бирги класстыы шуут чок болган. Ол ажылды дүргедедири өргежок чугула. Илереттинген багай шынарлыг үрезинни солуур болгаш тараа продуктулар хүлээп алыр черге дужаар апаар.

Келир чылын картофель олуртурунга 7,6 мүң тонна үрезин херек. Амдыызында совхозтарда 2,6 мүң тонна картофель үрдунган азы планның 34 хуузу. Оны урарын база дүргедедир ужурлуг.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол агроному.

ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Ниитиниң малынга четчир санныг мал чемнерин белеткеп алыр дээш Бай-Тайгада «Мурнакчы» совхозтуң (директору Т. К. Салчак, партком секретары К. М. Хертек) ажыл-ишчилери шалыпчы ажылдап келген түннелинде планныг онаалдазын күүсеткеш, СЭКП райкомунга, райкүүскомга рапорттаан. Ажыл-агый 2500 тонна сиген, 225 тонна будукбүрү, 150 тонна сенаж белеткээр даалганы ажыр боттандырган. Пландан ажыр ам-даа 150 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

Хойжулар 27 тонна дүктү күрүнеге садар тургаш, пландан ажыр ийи тоннаны берген. Олар ам кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенип турар.

Б. БАРБА.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

«Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилери күскү дүжүттү өйшаанда ажаап алыр дээш күжениишкинниг ажылдап кирипкен. Совхозтуң төп шаңында чүс ыраакта ажыг тонна баштайгы тарааны дүжүргеп. Тарааны арыглап, кургадып турар. Тарааны бичиидаа чидириг чок ажаап алыр дээш улуг ажылдарны чорудуп турары мактанчыг.

Дүжүт ажаалдазында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда совхозтуң хоочун механизатору Дилгижеп Хертекович Киим-оол чоруп турар. Ол хүн нормазын 120—150 хуу чедир күүседип келген. Кылган ажылдың шынары эки. Ак сеткилдиг ажылы дээш совхоз дирекциязы аңаа хүндүлел бижикти болгаш акша шаңналын тывыскан.

С. САРЫГ-ООЛ.

Бай-Тайга район.

ШАҢНАЛЫ—АЪТ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында хойнуң баш санын көвүдедир, оон продуктулуун бедидери-биле Бии-Хемде Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң дирекциязы, парткому, проф. эвилелдиң ажылчын комитеди социалистиг чарышты эң-не дээштиг организастаарын шиитпирлээн. Ынчангаш оон негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин бо чылдың эгезинде ажылдан кылгаш, хойжуларның шупгузунга тайылбырлап, таныштырган. Чыл түнелинде чарыштың типлекчизинге эзер, чүгеннг аътты, ийиги черни алган малчынга акша шаңналын тыпсырын шиитпирлээн.

Чурттуң амыдыралында төөгүлүг болуушкун — партияның XXVI съездиниин ажыттынар хүнүнге күш-ажылчы белеткелиг ужуражыр болгаш съездиниң шиитпирлерни амыдыралга бот-тандырары-биле хойжу бүрүзү бедиткен хүлээлгени алган. Хойжулар ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастаар дээш партком, ажылчын комитеди организастыг хемчегларин ап чоруткан. Оон түнелин ай, квартал санында үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап келген. Малчынарның кызымак ажылдаарынга, эки көргүзүглерни чедип алырыга ол дузалаан.

Совхозтуң партия, профэвилел комитеттери, дирекция хойжулар ортузунда социалистиг чарыштың чыл түнелин чоокта чаа үндүрген. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны О. Г. Кечил-оол төрүүр чүс баш хойга онааштыр 110 хураганны доруктурар, бир баштан-на 3 килограмм дүктү кыргып алыр хүлээлгени алган, ону амыдыралга боттандырар дээш бүгү билиши, аргамергежилии үндүрүп ажылдаанындан ону ажыр күүсеткен. Малчын кадарган 430 хоюндан шиитпир-биле 495 хураганны меңги остүрген, азы төрүүр чүс баш хойдан 115 хураганны алган. Бир баш хойдан-на хүлээгенинден 200 грамм дүктү ажыр берген. Ынчангаш Оолак Григорьевич Кечил-оолду хойжулар ортузунга социалистиг чарыштың типлекчизин деп саналп, эвер, чүгеннг аът-биле шаңнаар шиитпирни хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК

МУРНАКЧЫ ЭКИПАЖ

«Каа-Хем» разрезинде хөмүр-дашты хереглекчилерге чүдүрүп чорудуп турар экскаваторнуң экипажын коммунист Валентин Леонидович Курин алды чыл улаштыр удуртуп келген. Ол үениң дургузунда экипажтын кежигүннери дөрт миллион ажыг тонна хөмүр-дашты казып тыпкаш, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде, дөрт чыл дөрт ай иштинде күүседип, күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Чаа он бирги беш чылды экипаж база шалыпчы өгелээн. Бо чылдың эрткен сес айларының планы 114 хуу күүсеткеш, 500 мүң ажыг тонна хөмүр-дашты казып тыпкан. Экипаж кежигүннери разрезте калбарган социалистиг чарыштың бирги черии чүгле бо чылын безин үш удаа алган. Экипажтың бригадири коммунист В. Курин 1980 чылда «Красноярск хөмүр-даш» каттыжылышкынының будурулгелеринде «Эң эки экскаватор машинязи» деп ат дээш маргылдаага Тыванын шахтёрларының мурнуудан киряшкеш, бирги черии чаалап алган.

Бригадир Валентин Леонидович Курин болза бодунуң тускай мергежилии тергиин эки билир, ажылга кызымаккай, идепкейлиг, хөй-ниитичи кижи. Эш-өөрүнге эки үлегерчижекти көргүспүшаан, бригадир Курин экскаваторнуң экипажын билдилиг удуртуп келген. Оон ачызында экипаж онаашкан планын чеднишкиниг күүсетпишаан, разрезтиң коллективинде эки сагылгачурумнуг бригада деп санадып турар. Оларның бирээзи, экскаваторнуң өлчег машинизи Юрий Налётов коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, «ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунда социалистиг чарыштың тергиинии» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Мурнакчы ажылчын, коммунист Юрий Налётов СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү.

Экскаваторнуң машинистерииин дузалакчылары комсомолчулар Андрей Шельвашенко болгаш Александр Другоченко олар нарын техниканы башкарарының мергежилии хоочуи шахтерлардан шиигээдип албышаан, экипажтың ажылынга үлүг-хуузун киириштирип турарлар.

Амгы үеде хөмүр-дашты хереглекчилерже массалыы-биле сөөртүп эгелээн. Разрезтен хөмүр-даш алыр дээш келген автомашиналарны саадал чок түдүрери кончуг нарын болгаш харыысалгалыг хүлээлге. Ол дугайын коммунистер Валентин Курин болгаш Юрий Налётов олар эки билир. Ынчангаш сөөлгү каш чылдарда экипаж кежигүннериниң ажылынга хамаарыштыр хереглекчилерден чаңгыс-даа хомудал кирбээн, харын-даа оларга өөрүп четтиришкиниин макталдыг сөстери хөй удаа кээп турар. Экипаж кежигүннери боттарының экскаваторунуң техниктиг хыналдазын үргүлүү чорудуп, ажыл үезинде түр үрелившкиннер болдурбазының хемчеглерин баш бурунгаар ап турар.

Экипаж кежигүннери тускай мергежилериниден аңгыда каңнакчының, электрослесарьның болгаш эдикчиниң тускай мергежилерин база өөренип алганнар. Оон түнелинде ажыл үезинде үүрмек үрелившкин болган таварылгада олар боттары экскаваторунуң сепгелгезин кончуг дүрген кылырлар.

Экипаж кышкы үеде бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга белеткелдерни хынамчалыг болгаш бедик шынарлыг кылып дооскан.

Д. САРЫКАЙ.

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР

ЧАА АРГАНЫҢ АЖЫ

Сайгылгаан чырыы өжүп калган. Кран ажыллавайн туруп алган. Хоюдут белеткеп, кылыры база түр соксаан. Ыя аразында дашчылар кылыр ажыл чок болу берген. Ону ажыглап, ажылчынар түр дыштаны бээр аразында цемент чүдүрүп алган «КамАЗ» майнап кээрге, олар чаңгыс кижи дег тура халыпканнар. Тудугжулар цементини ур-даа болбаавда дүжүрүп каапканнар. Удаваапда цементилиг база бир «КамАЗ» келген. Оон цементизин дүжүрүп турда-ла дүштеки чем үезии чедип келген. Чүгле ынчан бригадир Калдар-оол Кургекович Күжүгеттиң сеткили оожургаан. Чүге дээрге, дашчылар ажыл чок аиаа олурбаннар.

«Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниде К. К. Күжүгетке удурткан комплекстиг бригаданың кежигүннери «Хожудап турарлар чок чажылдаар» деп ростовчуларның эгелээшчилии күш-ажылчы базымының кол сорулгазы кылдыр көрүп, чаа беш чылдың эгезинден бээр чаңгыс деминг ажылдап келгеннер. Ажылга бот-боттарын деткижип, арга-сүмезин айтыржып, чогладыкчы ёзу-биле ажылдап келгенивиң ачызында бригада чаңгыс-даа катап ай, квартал планнарын күүсетпейн баар таварылга турбаан. Мында ажылчын бүрүзү бригадазының адын камнап, кызымак ажылдап турар.

Бригада эрткен сес айларда 165,8 мүн рубльдиң тудуг монтаж ажылдарын кылыр планын 219,8 мүн рубль кылдыр күүсеткен. Бо сан-түнелде кижи бүрүзүнүн киирген үлүг бар. Ылаңгыя үр чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг дашчыларның күш-ажылчы көргүзүглери ескелеринден ораавчок бедик. Олар болза Борбак-оол Аракчаа, Бүрээ Кошкар-оол, Илам Монгуш, Шүгдер-оол Шаравии суглардыр. Эрткен оңгу беш чылда чамдык ажылчыннар доктаамал эки ажылдан келгеннер. Оларның чедишкинии төрээн коллективиниң үнелелии алган. Беш чылдың түнелеп-биле күш-ажылчы чедишкинии дээш Владимир Түлүшович Дамбар «Күш-ажылчы пылгарал дээш» медаль-биле планнаткан. «Оңгу беш чылдың шалыпчызы» хөрек демдээн Б. Х. Аракчаа, Б. А. Кошкэр-оол, К. Д. Кара-Сал олар алганнар.

Бригада кежигүнери эргелелде коллективтер аразында калбарган социалистиг марышка идепкейлиг кирижип келгеннер. Олар эрткен сес айларның түнелинде эки көргүзүглерлиг болуп үнгеш, бирги черни эөлээш, шилчиир вымпелди чаалап ап, ам улам соруктуг ажылдап турарлар.

Дашчылар болгаш дузалал ажылдарның ажылчыннары камнадга айтырыны бирги чергенни кылдыр көрүп, тудуг материалдарын хумагалаар, аиаа артык чаргдал үндүрбее дээш чаа мурнакчы аргаларны дилеп, тып турар. Чижээ, ханалар аразының тудуштурулгазын кылырда моөң мурнунда туүйбу салып, хөй хоюдут чарыгдап турган. Ам ындыг түүдерни черге белеткеп ап, баш удур бетоннан, кудуп алыр апарган. Бо чорук камналгалыг ажылдаар арганы берген. Аиаа хоюдут-даа шоолуг чарыгдаттынмас, туүйбу бузундуларын орта долузу-биле ажылап болур болу берген. Бүдүн туүйбуларны камнал алырынга ол чаа арга дыка улуг идиглиг болган. Шак мынчаар эвээш чарыгдазды үндүрүп турган, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидип, үнелиг шакүеин-даа камнап алыр арганы тургузуп шыдаапнаар. Ол арга ындыг-ла кончуг ажыктыг эвес ышкаш сагындырза-даа, ону ёскө тудуг шөлдериге пентерлии болурунуң үнелезини черле бар. Ам бизии экономистериниң санаи турары-биле алырга, ыңдыг арга тудуг материалын хөйүбиле камнап алыр арганы бээрии чугаалап турарлар. Ол ышкаш тудуг материалдарын камнап алырынга экономистиг билиглериниң үндезиннерии өөренир болгүм тудугжуларга улуг дузаны чедирип келген. Олар мастер В. А. Конышеевтиң удуртулгазы-биле айда ийи удаа кичээлдеп турганнар. Ол өөредилгени октябрь айдан эгелеп база уламчылаарлар.

Бригаданы тудуг материалдары-биле хандырыл турары үзүктелиишкин чок болуп келзе-даа, тудуг шөлүнде ийи краннын үреліг бээр чоруктары ажылга саадалганы таварыштырып келген. Оларның бирээзи үрелгеш шак-шагы-биле эвес, а неделя-неделязы-биле туруп бээр үүлдер бар. Бо талазы-биле № 14 механизация эргелелиниң тускай эртемнигдери тудугжуларга кончуг багай дузалап, краннарның чогумчалыг ажылдаарын мыичага чедир хандырбайн турарлар. Ынчангаш дашчыларның оларга хомудалы чөптүг.

Байдал ындыг түрза-даа Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу К. К. Күжүгетке удурткан тудугжуларның комплекстиг бригадазы ай, квартал планын үргүлүү күүседип келген. Олар 60 аал чурттаар геологтар бажыңының тудуун чаа чыл таварыштыр доозар сорулганы салып алганнар. Мурнакчы бригаданың кежигүннери чыл планындан ажыр 60 мүн рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын хүлээнип турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТАРДА: тудугжу Б. А. Кошкар-оол ажылдап тур; чаа тудуг шөлүнде.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ШАКТЫ СОҢГААРЛАДЫ САЛЫР

«ССРЭ-ниң девискээринге үе саналгазының чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чевүлелиниң 1980 чылдың октябрь 24-теги доктаалынга дүүштүр республиканың бүгү девискээринге шак согунчугаштарын 1981 чылдың октябрь 1-ниң 0 шакта 1 шак соңгаар кылдыр шилчидер.

ТЕЛЕТАЙП ДЫҢНАДЫП ТУР

● **БЕРЛИН.** Сад ажылагыйының болгаш чечек өстүрериниң будүрүлге черлериниң Герман Демократтыг Республиканың Эрфурт хоорайынга болган делгелгезинге чартык миллион кижи барган. Ол чанчыл апарган делгелгенин хөй санныг делгиирлери көдээ ажыл-агый будүрүлгезинин талазы-биле республиканың улуг чедишкиннерин көргүскен.

Экономиктиг Дузалажылга Чевүлелиниң шүгүму-биле социалистиг чурттарның көдээ ажыл-агыйга кады ажылдажылгазының калбак хемчээлдиин делгелге база көргүскен. Эрфуртка болган чурттар аразының эртем конференциялары, семинарлар болгаш симпозиумнар-даа ындыг кады ажылдажылганы улам ханылалырының айтырыгларынга холбаштыр болган.

● **КОПЕНГАГЕН.** Данияның тудуг үлетпүрүнүң кризизи узамдыгып турар. Солуннарның түннеп бижээни-биле алырга, бо чылдың январь айдан эгелээш, чурттуң 500 хире тудуг фирмалары болгаш будүрүлге черлери хоозураашкынга таварышкан бооп турар. Оон түнелинде алээн каш мүң кижи ажыл чок арткан.

Тудуг үлетпүрүнүн дыка кудулаашкынындан чурттарга айтырыы улам шынгыраан болгаш квартира хөлезини улгаткан. Квартира хөлезилеиикчилериниң одалга, газ болгаш электри чырык дээш төлевирлери сөөлгү 12 айлар иштинде Данияда ортумаа-биле 40 хуу улгаткан.

● **БЕЙРУТ.** Израиль шивишкиннер Ливанга улур кемхерек үүлгедиишкинии база катап кылган. Бейруттуң кинотеатрларының бирээзинге сеанс үезинде бомба чалылган болгаш он-он кижилер өлген база балыглынган. Оларның аразында хөй уруглар бар.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Иранга шахтың каржы эрге-чагыргазының дүшкенииың соонда АКШ Перси мүүлдурунуң болгаш Чоокку Чөөн чук девискээрлеринге ол ышкаш корум-чүрүмнү тургузар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырын оралдажып турар деп, «Армд Форсиз джорнэл» дээр америк сетküүл бижээн. Сауд Аравиязын чогум-на шак ындыг чер кылдыр шилип алган Оон-биле АКШ-тың «найыралының» үндезини АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле эвилелчилериниң нефть дээш чүткүлү ол бооп турар. Ол чүртта «кара алдынның» курлавыры 167 млрд. баррель, тодаргайларга, делегейде ол чиг-эттиң курлавырының 25 хуузу бооп турар.

Сауд Аравиязының политика талазы-биле АКШ-на чугула чоруур экономика талазыбиле байдалдан дудак чок бооп турарын «Армд форсиз джорнэл» айтып турар. Ол чурт ислам чурттарның консервативтиг күштериниң төвү бооп, ындыг күштер Барыын чүктүн талазынче чайлып турары билдингир.

● **САН-ФРАНЦИСКО.** «Үгер-боолар эвес, а ажылдан бөрүнер!». «Акция-хөреңгини — шериг машиназынга болгаш нейтронныг бомбага эвес, а кижилерниң хереглелинге чарыгдаңар!» деп ындыг кыйгырыглар-биле Сан-Франциско болган массалыг митингиге Калифорниянын докерлери, тудугжулары, хөлечиктери, эмнелге ажылдакчылары, студентилер, профэвилелдериниң хереэженнер, аныяктар организацияларының төлээлекчилери киришкен.

Америк чазактың социал-экономиктиг угланыышкынга удурланыышкынының массалыг митингилери болгаш чыскаалдар. Ооң-биле АКШ-тың «найыралының» үндезини АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле эвилелчилериниң нефть дээш чүткүлү ол бооп турар. Ол чүртта «кара алдынның» курлавыры 167 млрд. баррель, тодаргайларга, делегейде ол чиг-эттиң курлавырының 25 хуузу бооп турар.

Сауд Аравиязының политика талазы-биле АКШ-на чугула чоруур экономика талазыбиле байдалдан дудак чок бооп турарын «Армд форсиз джорнэл» айтып турар. Ол чурт ислам чурттарның консервативтиг күштериниң төвү бооп, ындыг күштер Барыын чүктүн талазынче чайлып турары билдингир.

● **САН-ФРАНЦИСКО.** «Үгер-боолар эвес, а ажылдан бөрүнер!». «Акция-хөреңгини — шериг машиназынга болгаш нейтронныг бомбага эвес, а кижилерниң хереглелинге чарыгдаңар!» деп ындыг кыйгырыглар-биле Сан-Франциско болган массалыг митингиге Калифорниянын докерлери, тудугжулары, хөлечиктери, эмнелге ажылдакчылары, студентилер, профэвилелдериниң хереэженнер, аныяктар организацияларының төлээлекчилери киришкен.

Америк чазактың социал-экономиктиг угланыышкынга удурланыышкынының массалыг митингилери болгаш чыскаалдар Лос-Анджелеске, Сан-Диегога, Денверага болгаш АКШ-тың барыын талазының өске-даа хоорайларынга база болгулаан.

● **БЕЙРУТ.** Палестинаның профэвилелдериниң каттыжыышкынының конференциязы ливан найысылалда ажытынган. Ол «бодунуң төрээн черинче катаң эзри, бот-тодарадылга болгаш бодунуң хамаарылга чок күрүнезии тургузары дээш палестин ажылагыйының демисели» деп кыйгырыгның адаа-биле эртип турар.

Палестина организациязының ТК-зының кежигүнү Фатх Абу Айяд конференциязы ажыдып тургаш, Баттышкан Штаттар-биле Израильдин аразында «чаа стратегтиг харылзаалар» тургузар дугайында чедип алдынган дугуржулганы шиитпирлии-биле буруу шапкаш, ындыг сулчээнин бүгү араб күрүнелерге хоралыын демдеглээн.

● **КОТОНУ.** Бенин Улус Республика болгаш Үстүү Вольта Республика сөөк-язылгаар Мурнуу-Африка Республиканың талазынлан үргүлчүнүн боо-чепсектиг халдашкыннарга таварыжып турар Ангола Улус Республиканы болгаш өске-даа «фронт чоогунун» күрүнелерии шиитпирлии-биле деткип турар. Үстүү Вольтаның национал бурунгаар депшилгези дээш катап тургузуушкуннуң шериг комитединиң даргазы Сей Зербонун Бенинге чорааныиың түннелдериниң талазы-биле ында парлаттынган медегелде ол дугайын айыткан.

● **ТОКИО.** Тайбың болгаш япон черде Пентагоннуң шериг объектилерин узуткаары дээш демиселчилериниң ниити национал хуралы Мисава (Хомори можу) хоорайга болган. Японияның Социалистиг партиязының, профэвилелдериниң төп чөвүлелиниң болгаш өске-даа демократтыг организацияларның эрттиргени ол массалыг хуралга чүртүүн аңгы-аңгы районнарындан келген ийи мүң хире кижи киришкен. «Айыыл чок чоруктуң» япон-америк керээзинге удур, тайбың болгаш демократия дээш демиселдиң Национал чөвүлелиниң баштаар черииин кежигүнү М. Насу «премьер-министр А. Сузуки чүртүү милитаризастаарының болгаш Вашингтон-биле «айыыл чок чоруктуң керээзин» быжыглаарының оруунче киргенин» чугаалаан. АКШ-тың болгаш Японияның шериглериниң каттышкан шериг өөредилгезин хоруурү, америк аг-шериглерин япон орутуктардан үндүр сывыры-ры дээш массалыг шимчээшкинии калбартырынче ажылчы чоннарны ол кыйгырган.

(СЭТА).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ:

отчёттар болгаш соңгулдалар

ХАНЫ АНАЛИЗ КЫЛДЫНМААН

Кандыг-даа коллективте партия эге организациязы ажыл-ишчилерниң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринче оларның күжүн мобилизастаар, партийжи организакчы болаш идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылазы күштелдирер талазы-биле отчёттуг уеде хөй талалыг ажылдарны чорулар апаар. Чамыкта отчёт иелеткелдерге секретарь чугле бүдүрүлге айтырыгларынче каллалы кичээнгей салгаш, партийжи организакчы иштики ажылдың дугайын ханзыр сайгарбас чоруктар база таварышкылаар. Барыын-Хемчик райопозунда партия эге организациязының чоокта чаа эрткен отчет-сонгудалыг хуралынга оон секретары М. Сонамның иелекели чогум-на ындыг хевирлиг болган.

Оон ужурунган ол хуралга санал берген коммунистерден М. Аракчаалан өскези база отчёт иелеткелдин кол утказынарынга чагыры бергенинден оларның санал-оналары база-ла кылын турар ажылының дугайынга бот-отчёду хевирлиг апарган болган ойгазинде айыткан болгай бис. Шынап-ла иелеткел доостуру билек хуралга олурушканнарның бирээзи, коммунистернин партийжи даалгазын канчаар күүседип турарының дугайын секретарьның көнгүс чугаалаванын айтып, бо ажылын канчаар тургустуунганын тоолдарын дилээн. Эге организация секретары анаа ылаптыг харыы берип шылавайн барган.

Оон соонда иелеткелге мурнакчы ажылдыг деп демделгеткен. партия кежигүнүнге кандизат бир аныяк садыгжы санал берип турда, оон хөй-ниитичи кандыг даалга күүседип турарын айтырарга, ол амдыызында кандыг-даа доктаамал даалга күүсетпейн турарын дыннаткан. Кандидат стажын эрттирип турар аныяк коммунист кандыг-даа доктаамал даалга чок болганда өскелериниң дугайында кандыг чугаа турар боор.

Бир эвес партия эге организациязында бо ажыл эки тургустуунган болза, кол бухгалтер М. Аракчаанын санаалдаанын ышкаш, үеётта турар 13 коммунистерниң болгаш 4 кандидаттың партийжи даалгаларын кайчаар күүседип турарын кысказы-биле чаңгыстаптаа чугаалап болур турган ийик. Отчёттуг үенин дүргүзүнда партия эге организациязы 9 хуралдарны эрттиргеп. Ол хуралдарга чогум кандыг айтырыгларны чугаалашканың, кандыг шиитпирлерни хүлээп алганын, оларны канчаар күүседип турарын деп чүве иелеткелге-даа база санаалоналдарга-даа дыннадбайн барган. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр күүселлени контрольдаарын болгаш хынаарын улам ынай сайыңдангайжылар дугайында» СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа доктаалын хүлээп алган болгай. Ол доктаал партия эге организацияларының ажылынга онза чугула чөнин эдлөр чүве телээде отчёт-сонгудалыг хуралга бо чугула документтинин оюп эрттес ужурлуг турган.

Бүдүрүлге хуралы-биле партия хуралы ылгалыг болгай. Чамык партия организацияларының анза-даа, отчёт-сонгудалыг хуралларга бүгү-ле чугаалаңы бүдүрүлечи, ажыл-агыйжы айтырыгларже коллаткаш, партийжи организастыг, иштики база идей-кижизидилгелиг ажылдар дугайында чоокта-раттыгган. Ол иелеткелдерниң партия эге организацияларының партком боттарының хуралдарынга чугаалажып көрген, партия өредилгезиниң организастыг структурязының, өскерилелериниң туружтукаа, кандыг школалар тургузарын, кичээлдериниң идей-теоретиктиг утка-шынарын экижидеринче болгаш өредилге-методиктиг базазы быжыглаарынче, партийжи пропагандаңың массалыг хевирлерин калбартырынче угланган тодаргай хемчелерни ап чорударын көргеп. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Кызыл, Мөңгүн-Тайга, Эрзин районнарда, Ак-Довурак хоорайда, Хөвү-Аксы суурда партия организациялары өредилгениң тургустуунган байдалын кичээнгейлиг сайгарып, школаларны болгаш семинарларны четчелээрин, пропагандистерни шилип алырын база белеткээрин бодамчалыг көрүп, политиктиг кичээлдерниң бөлик идей-теоретиктиг, методиктиг байдалга эрттирерин чедип ап туварлар. «Барлың» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында партия организациязы, «Нарың» совхозтуң № 4 хөйжү бригадазында партбөлүк партия болгаш экономиктиг өредилгелерни эки организастап турарындан мында ажылшчылерниң күш-ажылчы база хөй-ниитичи идепкейи бедик. Оң биргн беш чылда мал ажылының продукциязын будүрерни болгаш күүдүлге даалгаларны хандыр аналитен көрүп, иштики база дедегей хөгжүлдезиниң эдлөп хөй чаа теоретиктиг айтырыгларын тогаалыпчы ёзу-биле ажылдан кылган. Марксизм-ленинизмниң теориязын сайгарылырынга СЭКП-ниң XXVI съездизи канчаар-даа ажоок улуг үжүр-дүзалыг болган. Коммунизм дээш демиселдиң биоги одурутларынга хорүүп телээде, коммунист бүрүзү маркесчил-ленинчи өредилгенин доктаамал шинээдип алыр ужурлуг. Ол сорулганы шиитпирлээриниң эргежок чугулазын, а ол ышкаш коммунистерниң иштин артем-биланнын база политиктиг белеткелиниң деңнелин барымдаалаан, СЭКП Төп Комитединиң партия өредилгезиниң раа структурязын бадылаан. Бо бүгү маркесчил-ленинчи өредилгениң утка-шынарын байдыдып, дыннакчыларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедишкининг күүседиринче чөнүү мобилизастаар.

Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Кызыл, Мөңгүн-Тайга, Эрзин районнарда, Ак-Довурак хоорайда, Хөвү-Аксы суурда партия организациялары өредилгениң тургустуунган байдалын кичээнгейлиг сайгарып, школаларны болгаш семинарларны четчелээрин, пропагандистерни шилип алырын база белеткээрин бодамчалыг көрүп, политиктиг кичээлдерниң бөлик идей-теоретиктиг, методиктиг байдалга эрттирерин чедип ап туварлар. «Барлың» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында партия организациязы, «Нарың» совхозтуң № 4 хөйжү бригадазында партбөлүк партия болгаш экономиктиг өредилгелерни эки организастап турарындан мында ажылшчылерниң күш-ажылчы база хөй-ниитичи идепкейи бедик. Оң биргн беш чылда мал ажылының продукциязын будүрерни болгаш күүдүлге даалгаларны хандыр аналитен көрүп, иштики база дедегей хөгжүлдезиниң эдлөп хөй чаа теоретиктиг айтырыгларын тогаалыпчы ёзу-биле ажылдан кылган. Маркесчил-ленинизмниң теориязын сайгарылырынга СЭКП-ниң XXVI съездизи канчаар-даа ажоок улуг үжүр-дүзалыг болган. Коммунизм дээш демиселдиң биоги одурутларынга хорүүп телээде, коммунист бүрүзү маркесчил-ленинчи өредилгенин доктаамал шинээдип алыр ужурлуг. Ол сорулганы шиитпирлээриниң эргежок чугулазын, а ол ышкаш коммунистерниң иштин артем-биланнын база политиктиг белеткелиниң деңнелин барымдаалаан, СЭКП Төп Комитединиң партия өредилгезиниң раа структурязын бадылаан. Бо бүгү маркесчил-ленинчи өредилгениң утка-шынарын байдыдып, дыннакчыларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедишкининг күүседиринче чөнүү мобилизастаар.

Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Кызыл, Мөңгүн-Тайга, Эрзин районнарда, Ак-Довурак хоорайда, Хөвү-Аксы суурда партия организациялары өредилгениң тургустуунган байдалын кичээнгейлиг сайгарып, школаларны болгаш семинарларны четчелээрин, пропагандистерни шилип алырын база белеткээрин бодамчалыг көрүп, политиктиг кичээлдерниң бөлик идей-теоретиктиг, методиктиг байдалга эрттирерин чедип ап туварлар. «Барлың» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында партия организациязы, «Нарың» совхозтуң № 4 хөйжү бригадазында партбөлүк партия болгаш экономиктиг өредилгелерни эки организастап турарындан мында ажылшчылерниң күш-ажылчы база хөй-ниитичи идепкейи бедик. Оң биргн беш чылда мал ажылының продукциязын будүрерни болгаш күүдүлге даалгаларны хандыр аналитен көрүп, иштики база дедегей хөгжүлдезиниң эдлөп хөй чаа теоретиктиг айтырыгларын тогаалыпчы ёзу-биле ажылдан кылган. Маркесчил-ленинизмниң теориязын сайгарылырынга СЭКП-ниң XXVI съездизи канчаар-даа ажоок улуг үжүр-дүзалыг болган. Коммунизм дээш демиселдиң биоги одурутларынга хорүүп телээде, коммунист бүрүзү маркесчил-ленинчи өредилгенин доктаамал шинээдип алыр ужурлуг. Ол сорулганы шиитпирлээриниң эргежок чугулазын, а ол ышкаш коммунистерниң иштин артем-биланнын база политиктиг белеткелиниң деңнелин барымдаалаан, СЭКП Төп Комитединиң партия өредилгезиниң раа структурязын бадылаан. Бо бүгү маркесчил-ленинчи өредилгениң утка-шынарын байдыдып, дыннакчыларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедишкининг күүседиринче чөнүү мобилизастаар.

Политиктиг чаа өөредилге чылынга уткуштур

НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

СЭКП-ниң XXVI съездизи коммунистерниң марксисчил-ленинчи өөредилгезин организастаарының мурнакчы дужулгазынга бедик үнеледи берип-, оон-биле чергелештир партия өөредилгезиниң дөштинги күдуладың турар, ону организастаарында шынгы четпестер барып демделээн.

Съездиниң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң иletкелинде айыттынган партия өөредилгезин экижидерниң кол-кол угланышкынарын, оон шынарын болгаш урегүнеддинин шиитпирлиг бедидерининң сорулгаларын СЭКП ТК-ның партия өөредилгезин улам ынай сайыңдангайжылар дугайында докладында улам ынай хогжүткен болгаш тодаратканын. СЭКП Төп Комитединиң өөредилгени эң чугула айтырыгларже угланыпкарын, теорияны өөренирин будүрүлгенин болгаш иниитилел амыдыралының чугула айтырыгларын-биле сыный холбаштырарын, кичээлдерни солун база утка-шынарлыг эрттиреринин эргежок чугулазын айтыкан.

Областтың партия организациязының өөредилге талазы-биле ажыл-чорудулгазының кол угланышкынарын «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ынай сайыңдангайжылар дугайында» СЭКП ТК-ның докладының күүседири-биле областың партия организациязының сорулгаларының дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң докладында тодаратканын. Ол иелеткелдерниң партия эге организацияларының партпкомнар боттарының хуралдарынга чугаалажып көрген, партия өөредилгезиниң организастыг структурязының, өскерилелериниң туружтукаа, кандыг школалар тургузарын, кичээлдериниң идей-теоретиктиг утка-шынарын экижидерниң болгаш өөредилге-методиктиг базазы быжыглаарынче, партийжи пропагандаңың массалыг хевирлерин калбартырынче угланган тодаргай хемчелерни ап чорударын көргеп. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Кээ-Хемчик, Бай-Тайга районнарда, Чадаана, Шагаан-Арыг, Ийи-Тал, Ак-Дүрүг-Хаяа, Ийи-Тал, Ак-Дүрүг-Хаяа, Ийи-Тал, Ак-Дүрүг-Хаяа

ШӨЛЭЭТКЕЛ ЧОКТА...

Инекти машина-биле саарының мастерлериниң Бүгүроссия конкурсуу Москва чоогунда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз-комбинатка болуп эрткен. Бол угланыышкыны хаван өстүрери болуп турар ажыл-агыйны саанчылар маргылдаазын эрттирер чер кылдыр чүге шилип алганыл? Херектиң ужуру чүдел дээрге хөй адырлыг улуг ажыл-агыйны канчаар чорударын республиканың бүгү-ле крайларындан болган областарындан келген малчыннарга көргүзер соруланы маргылдаанының организакчыларының салып алганында болур.

Совхозту комбинат деп алай берген хүнден бээр он чыл эрткен. Технология ёзугаар алырга, анаа 108 мун хаван оолдарын 112 килограмм деңзи чедир семирти азыраар ужурлуг. Ынчалзажок аныяк малчыннар ол «технологияны хажыткан». Оон түнелинде мындыг түүлдү чедип алган. 1971 чылда бир центнер немелде деңзиниң өртек-үнези 220 рубль турган болза, ам — чүгле 88 рубль апарган. Технология ёзугаар бир центнер немелде деңзиге 25 ажыг кижи-хүн чарыгдаар турган болза, а бо чылын — чүгле 2,4-тен хөй өвес кижи-хүн чарыгдаан. Ылгал дээрге келергей улуг, ынчангаш мурундагызына бодаарга, үлетпүр үндезининге хаван эъзи бүдүрелиниң артык шынарларының дугайын чугаалаан-даа херээ чок.

«Технологияны хажыткаңы» — ол дээрге он-он чугаадыкчы саналдарны, мергежилдер дакпырларын, семиртилге шөлдерин эң эки ажыглаарын болгаш өске-даа хөй түүлдерни шингээдип алганыдыр. Совхоз-комбинат —үзүктелиишкин чок чорудулгалыг үлетпүр бүдүрүлгези. Электроника болгаш автоматика, бүгү чорудулгаларны механизастаазы тергиин экономикстиг көргүзүлерни чедип алырының аргазын берген.

Кол адырыңдан миллион-миллион рубль орулганы ап турар ажыл-агыйга оон ынай түү херек боор кылдыр сагындырар. Ынчалзажок дайынчы комсомолчу бүдүш совхозтуң аныяктарынга төлээткел бербээн. Аныяк малчыннарның делегациязы — хаван комплекизиниң ажылдакчылары боттарын сүт фермаларынга ажылдаар кылдыр шилгидерин ажыл-агыйның директору В. Масловтан дилээн.

— Ол фермалар эрги, таарыштыр кылдыымаан чүве болгай — деп, Валентин Петрович оларга чугаалаан.

— Бис оларны чаа кылдыр кылыптар бис — деп, ынчан совхозтуң хаван цегииниң удуртукчуларының бирээзи турган аныяк специалист В. Власов директорга харыылаан. Чуртта эң башгайгы комплекстиг ажыглалга кииргени болгаш шингээдип алганы дээш, анаа өскелер-биле кады Ленинчи комсомолдуң шаңналын тывыскан турган. Совхозка база бир түдүг ынчаар эгелээн: эрги фермалар-биле кожа амгы үениң үлегерлиг мал кажаалары туттунгудаан. Оларны боттарының күжү-биле дерип кылган.

Мурнунда саар инек коданың он үш эрги, херек кырында механизаставаан кажаларга ажаан турган. Анаа 1253 инек турган. Өртүмак саалда чылда 3150 килограмм. Амгы үениң хаван комплекизинге ажылдап турган аныяктар ындыг эрги фермаларга келген. Коммунистер болгаш комсомолчулар мындыг сорулганы мурнунга салып алган: сүт бүдүргелээн база үлетпүр технологиязынче шилчидер болгаш анаа үндезилээш, сүттүң бүдүрелиниң база садарын ийи катап көвүдедир.

Баш удур чугаалап каалы: ол соруга чедип алдынган болгаш ажыр күүсеттинген. Сан-чурагайлар бо: 1971 чылда 1253 инек турган, ам — 2300 инек бар. Ам бир инектен чылда саап ап турар сүт 5 мун килограмм хире. 1971 чылда 3743 тонна сүттү сатканы болза, эрткен чылын — 10200 тонналы сатканы. Мурнунда турган он үш ферманың орнунда ам ажыл-агыйда ийи сүт комплекизи бар, оларны кедээ ажыл-агыйның техниказының эң чаа түүлдери-биле дерээн. Оларның бирээзинге Кузнецов суурга — инекти машина-биле саар мастерлериң Бүгү-россия конкурсуну болган.

А сүт цегин бегүн 33 харлыг коммунист В. Власов удуртуп турар. Чеди чыл мурнунда өске-даа комсомолчулар-биле кады ажыл-агыйның планын кылып турганы ышкаш, ам база-ла ыңдыг тура-соруктуг хевээр. Сүт комплекизинге инектерни тускай таарыштырган черлерге сагбышаан, баглавайн тургузар арганы оон эгелекчи саналыбиле шингээдип алган. Ийи оператор 300 инекти саар, а база бир ажылдакчы оларны чемгерер болгаш ажаар.

— Мындыг технология перспективалыг. Ынчангаш бүгү инектерни олче чоорту шилчидер бис. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидиринин, ажылдаарының байалдарын экижидериниң база аныяк кадрларны комплексче ыңдыг аныз хаара тударының аргазын бээр — деп, цех начальниги санап турар.

Чаа технология ук чернин өртүмак школазының доозукчуларын ам бизин сонуургады берген. Ажыл-агыйның комсомол комитединиң инициативазы-биле инекти машина-биле саар мастерлер белүүн онгу классчылардан организастаан. Дыка хөй доозукчулар доктаамал ажылдаазы-биле совхозта артып калган.

Бегүнгү комсомолчуларның шалыпчы фронтузу — совхозтуң база бир үлетпүр комплекизин —хунажын инектер азыраа өстүрер талазы-биле ферманы тургузары. Ында кым-даа төлээн амыдырал бодавайн турар.

В. ИТКИН,
СЭТА-ның корр.
Москва область, Наро-Фоминск.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КАТАП ЭГЕЛЭЭРИ ЧУГУЛА

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс-аай партиязы болгаш АКШ-тың Коммунистиг партиязы стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар база кызырар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга ажыл-ишчи чогуур чугаалажыышкынынар дээш туружуп турар. Европага ортумак ыракшылдың ядролуг ракеталарының дугайында чогумчалыг чугаалажыышкынынар эргежок чугула. ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. ХонеккериҢ АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары Г. Холл-биле ужуражыышкынының дугайында дыңнадыгда ол дугайын айыткан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы 80 чылдарның Тайбын программазын ийи партияларның бүрүн деткип турар дугайын ужуражыышкынының киржикчилери документиге демдеглээн. Дээди цеңелге ужуражыышкынарны киириштирбишаан, Чоон болгаш Барыын чүктерниң аразынга политиктиг чогуур чугаалажыышкынарны катап эгелээри чугула деп ийи партиялар санап турар.

Делегей байдалының айыылдыг кылдыр чидигленгени база ядролуг дайынның улам күштелген кыжаныышкыны—империализмниң эң-не агрессия күштериниң удур туружуушкунче болгаш чепсеглениишкиннерни эңдере бүдүрериче угланыышкының түнелиндир. Шериг болгаш стратегия талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттардың артык күштүг болур дээп амгы америк администрациниң планнары тайбыныҢ хереэнге улуг айыылдыг болуп турар.

Тайбын дээп делегей шимчээшкиниҢ калбарганын ийи партияларның удуртукчулары бедии-биле үнелээн. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвин бижыглаарының онза чугудазын олар демдеглээн.

ДОЛУ ДЕТКИИШКИН

СОФИЯ. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын бүгү-ле сонуургалдыг талааларның киржилгези-биле чыыдырар дугайында ССРЭ-ниң саналын бүрүн деткип турарының дугайын ББП ТК-ның Чиңгине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков биле Йемен социалистиг партияның Чиңгине секретары, Йемен Улус-Демократтыг Республиканың Дээди улусчу чөвүлелиниң Президиумунуң даргазы, премьер-министри Али Насер Мухаммед олар медеглээн. Ол — Болгарияга али-чорук кылып чораан.

Араб чурттарга удур Израильдиң соксаал чок агрессчи үүлгедиишкиннерин ийи чурттуң удуртукчулары ужуражыышкынының үезинде шинтпирлиг бүрүү шаап, ол кавы девискээрде америк шериглериниң санын көвүдедин, шериг техниказын күштелдирип турарынга удурланыышкынын илергейлээн.

САНАЛ-ОНАЛДАРНЫҢ АЖЫКТЫГ СОЛЧУУШ КУНУ

ЛОНДОН. (СЭТА). Лейбористериниң удуртукчузу М. Фут башталыр ол партияның парламент фракциязының делегациязының Москвага чораанының түнелдерин Великобританнияның Лейбористиг партиязында сеткил ханыышкын-биле уткаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң М. Футту болгаш Лейбористиг партияның удуртукчузунуң оралакчызы Д. Хилиин хүлээп алганын онза ужур-лузалыг кылдыр көрүп турар.

Пресс Ассошиэйшн дээр англи информация агентилелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, амгы үениң кол айтырыгларының бирээзи— ядролуг боо-чепсектерни эңдере бүдүрериң улам күштелдирери. Ол дайын чорудулгазы барык оң бең чыл үргүлүүлээн Азияга болгаш Оожум океан районунуң дайынның эгээ болган. Делегейниң делгем руунуң эъзулдээнинге кедергей дүүреп турар-дыр дээрэн мырынай илдең-дир деп медеглээн. Совет чазак тургустунган байдалдан үнериниң аргазын тыварынче чүткүл салып турары база илдең-дир.

Деп эргенин болгаш бир демей айыыл чон турарының принцинге үндезилээш, Европага ортумак ыракшылдың ядролуг чепсээп кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынынар болуруңга ССРЭ илегеп турарын Лейбористиг партияның удуртукчузу М. Футка Президент Л. И. Брежнев медеглээн. Чүртүнүң барыын талакы районнарында турар болуңуң ракеталарының саның кызырарынга Совет Эвилелиниң белеңиң Кремлиге чугаалажылга үезинде совет удуртукчу онзалап демдеглээн. Ынчалза-даа ол чорук Каттыышкан Штаттар база ыңдыг сарыылдың турушту эълеп алырындан. америк «Першинг» ракеталарны болгаш чалгының ракеталарны Баруун Европага сайгара тургузарындан НАТО-ның ойталаарындан хамаарыкыр.

Би-би-си даар телекомпанияның тайылбырында чугаалаан турары болза: ужуражыышкын шак ажыг үе уламчылаан, ынчангаш оон түнелдерни Лейбористиг партияның удуртукчузу корудуушкинчүүр уткаан. Бир эвес НАТО база шак-ла ынчалдыр харыылаар болза, бодунуң ракеталарының санын кызырарынга ССРЭ-ниң белеңиниң дугайын Л. И. Брежневтиң медеглээнин М. Фут боо-чепсекти эңдере бүдүрериң соксалырының оруунга чугула базым, чепсеглениишкиннин дүжүреринин чорудулгазынга чугула бүрүңгаарлаашкын кылдыр чоптүү-биле үнелээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританнияның Лейбористиг партиязының удуртукчузунуң оралакчызы Д. Хилл Лондонның «Санда таймс» солунунуң сентябрь 20-де үзеген номериниге түүл бижээш, лейбористериниң парламент фракциязының делегациязының Москвага чораанының түнелдерин бедии-биле үнелээн. Оон бодунун болгаш партияның удуртукчузу М. Футтуң СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле чугаалажыышкынарының боттуг будуштуг болганын онзалап демдеглээн. «Совет Эвилели бодунуң барыын таланы районнарында ракеталарының саны кызырарынга Совет Эвилелиниң белеңиниң Кремлиге чугаалажылга үезинде совет удуртукчу онзалап демдеглээн. Ынчалза-даа ол чорук Каттыышкан Штаттар база ыңдыг сарыылдың турушту эълеп алырындан. америк «Першинг» ракеталарны болгаш чалгының ракеталарны Баруун Европага сайгара тургузарындан НАТО-ның ойталаарындан хамаарыкыр.

Би-би-си даар телекомпанияның тайылбырында чугаалаан турары болза: ужуражыышкын шак ажыг үе уламчылаан, ынчангаш оон түнелдерни Лейбористиг партияның удуртукчузу корудуушкинчүүр уткаан. Бир эвес НАТО база шак-ла ынчалдыр харыылаар болза, бодунуң ракеталарының санын кызырарынга ССРЭ-ниң белеңиниң дугайын Л. И. Брежневтиң медеглээнин М. Фут боо-чепсекти эңдере бүдүрериң соксалырының оруунга чугула базым, чепсеглениишкиннин дүжүреринин чорудулгазынга чугула бүрүңгаарлаашкын кылдыр чоптүү-биле үнелээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританнияның Лейбористиг партиязының удуртукчузунуң оралакчызы Д. Хилл Лондонның «Санда таймс» солунунуң сентябрь 20-де үзеген номериниге түүл бижээш, лейбористериниң парламент фракциязының делегациязының Москвага чораанының түнелдерин бедии-биле үнелээн. Оон бодунун болгаш партияның удуртукчузу М. Футтуң СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле чугаалажыышкынарының боттуг будуштуг болганын онзалап демдеглээн. «Совет Эвилели бодунуң барыын таланы районнарында ракеталарының саны кызырарынга ССРЭ-ниң белеңиниң дугайын Л. И. Брежневтиң медеглээнин М. Фут боо-чепсекти эңдере бүдүрериң соксалырының оруунга чугула базым, чепсеглениишкиннин дүжүреринин чорудулгазынга чугула бүрүңгаарлаашкын кылдыр чоптүү-биле үнелээн.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

●ХАНОЙ. Вьетнамның Социалистиг партиязының инициативазын ёзугаар вьетнам найысылалга эрттирген митингиниң киржикчилери нейтронныг бомбаны бүдүрүп эгелээр дугайында америк администрацияның шинтпирин киленнээшкини-биле бүрүү шаапкан, АКШ-тың агрессчи империалистиг бөлүктериниң боо-чепсекти эңдере бүдүрериң улам кынай калбартып турарынга удурланыышкынының чыыланнар чаңгыс эң-сеткилдиг үлергейлеп, тайбынны камгалаар дээш күжениишкиннерни идепежидериниче кыйгырган.

* * *

●ВЕНА. Делегейниң 40 ажыг чурттарының фирмалары болгаш даштыкы садыг организациялар киришкен делегейниң күскү ярмарказында хаттынган. ССРЭ, Болгария, Венгрия, ГДР, Польша, Румыния, ЧССР база аңаа киришкен Совет даштыкы садыг каттыжыышкыныза-ны аңаа электротехниканың, оптиканың, чазыг чок механиканың, химия үлетпүрүнүң кылыгларын делген көргүскен. «Интурист», «Аэрофлот» ол ышкаш «Делегей иому» дээр Бүгү-эвилел каттыжыышкының информация стендилеринге көргүскен. Ол каттыжыышкын политиктиг болгаш уран-чечен литература чогаалдарын садыглаар делгелгени аңаа организастаан.

Совет стендилер Австрияның садыг-үлетпүр бөлүктериниң төлөлекчилериниң улуг кичээнгейин хаара туткан. Австрияның президентизи Р. Кирхшлегер ССРЭ-ниң делгээн чүүлдериге бедик үнелээшкинни берген.

* * *

●КАБУЛ. Партийжи-политиктиг ажылды эжикжидериниң айтырыгларыга холбаштыр улусчу милицияның партия активинин хуралы аңаа болган.

Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-ының Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары С. М. Зерай чуртка корум-чурумну болгаш айыыл чок чорукту хандырарынга иштики хереқтер органнарының чугула ужур-дузалыын онзалап демдеглээн. Улусчу милицияның мурнунда аажок улуг чугула болгаш харыысалгалыг сорулгалар турар, оон ажылдакчы бүрүзү медерелдиин, серемчилелдиин көргүзер болгаш чурттуң күш-ажылчы чонунга удур угланган хоп-нүүлүү сурталгага алыспас ужурлуг. Улусчу милицияның дайзыныызарының сулчээлеринге удур шинтпирлиг демнселди чорудар, оларның чүдек-бүжар планнарын сойгалап илередирине инициативти болур ужурлуг деп, С. М. Зерай онзалап демдеглээн.

* * *

● ВАШИНГТОН. АКШ-тың камгалал министри чораан Г. Брауң чепсеглениишкиннерге контроль айтырыын дугайты ССРЭ-биле чугаалажыышкыларны эгелээринче Р. Рейганың администрациязын кыйгырган. Чугаалажыышкынаарже ээп кинрери администрацияга эң дээрге арга-дыр деп, ол медеглээн. Ыңдыг чугаалажыышкынарга чүгле ортумак ыракшылдыг ядролуг чепсектерниң дугайында эвес, харын стратегтиг шаавар халдаашкынарының боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында айтырыглар база кирген турар ужурлуг деп, ол чугаалаан. Боо-чепсектерни чугаалажыышкынар аргазы-биле дуглуруп тура кызырары боо-чепсекти эңдере бүдүрериң оожумнадыр болгаш ядролуг дайынга удур-дериң өлүрүүрүнден чайлап болур эң дээре идегел болур деп, Г. Брауң онзалап демдеглээн.

* * *

●МЕХИКО. База бир хамаарышпас күрүне делегейниң чурт чуруунга көстүп келген. Ол дээрге Төп Америкада Мексика болгаш Гватемала-биле кызыгаарлашкак улуг эвес чурт — Белиз-дир. Сентябрь 21-ден 22-же дүне англи «Юнион джекти» дүжүрген болгаш оон орнунга боэргелиг чаа күрүнениң ак-көк тугун көдүрген. Британияның Америк дипте сөөлгү колониялдыг эзелеп чеже бот-тускайларын соксалырының оруунга чугула базым, чепсеглениишкиннин дүжүреринин чорудулгазынга чугула бүрүңгаарлаашкын кылдыр чоптүү-биле үнелээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританнияның Лейбористиг партиязының удуртукчузунуң оралакчызы Д. Хилл Лондонның «Санда таймс» солунунуң сентябрь 20-де үзеген номериниге түүл бижээш, лейбористериниң парламент фракциязының делегациязының Москвага чораанының түнелдерин бедии-биле үнелээн. Оон бодунун болгаш партияның удуртукчузу М. Футтуң СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле чугаалажыышкынарының боттуг будуштуг болганын онзалап демдеглээн. «Совет Эвилели бодунуң барыын таланы районнарында ракеталарының саны кызырарынга ССРЭ-ниң белеңиниң дугайын Л. И. Брежневтиң медеглээнин М. Фут боо-чепсекти эңдере бүдүрериң соксалырының оруунга чугула базым, чепсеглениишкиннин дүжүреринин чорудулгазынга чугула бүрүңгаарлаашкын кылдыр чоптүү-биле үнелээн.

ДАЙЫНГА УДУР МИТИНГИЛЕР, ЧЫСКААЛДАР

ТОКИО. (СЭТА-ның корр). Маньчжурияже Япония халдаандан бээр 50 чыл-биле холбаштыр дайынга удур чыскаалдар болгаш митингилер чуртка болуп эрткен.

Япон шеригler 1931 чылдың сентябрь 18-те Мукденни эжелеп алган болгаш АКШ-тың база Англияның империалистериниң деткимчээн-биле Маньчжурияны эжелээрин эгелей берген турган. Ол дайын чорудулгазы барык оң бең чыл үргүлүүлээн Азияга болгаш Оожум океан районунуң дайынның эгээ болган. Делегейниң делгем районунуң улустарынга ол дайын кедергей хилинчек-човуланны таварыштырган.

Япон төөгүчү С. Такахаси болгаш чогаалчы Н. Сэндо база тайбың дээш өске-даа активчилер эрткен үениң халаптыг частыргыларының дагынналарын болдурбазынче япон улусту кыйгырган.

«Совет кыжаныышкын дугайында» чагырыкчы болуктериң шуугаашкыннары, өжээн негекчилериниң болгаш барыын үеэлдиг «эсукунилериниң» дугайында чазак кижилериниң барып чоразы милитаризмниң катап тургустунганын херечилеп турар-дыр деп, С. Такахаси парлалга конференциязыга медеглээн. Дайын сөөлүүде төрүттүнген аныяк салгакчылар эрткен үениң төөгү фактылары-биле шоолуг танып эвес болганда, бо кыйгырыгны кылырын шинтпирлээн бис деп, ол чугаалаан.

Азияга болгаш Оожум океаның районунга япон милитаристериниң кывыскан дайзыны Азияның улустарынга, оон иштинде япон улустуң бодунга саналы четпес хилинчек-човаланны таварыштырганын эртемденнер, чогаалчылар, культура ажылдакчылары айыткан. Эрткен үениң халавының катапталарын япониар күзөөлий турар.

Ыңдыг турбуже, Японияның чагырыкчы бөлүктери чуртту шериг күүлүг улуг күрүне болдурарынче түткүл турар. Япон чазактың дайын белетиг-дерия чыскаалдарның болгаш митингилериниң киржикчилери бруүү шапкан болгаш япон-америк шериг эвилелия күш чок болдурарын негээнивер.

Г. ГАВРИЛЕНКО.

ОБЪЕКТИВТЕ – КАМПУЧИЯ РЕСПУБЛИКА

Пол-Поттуң болгаш Иенг Сариниң кижи көөр хөөн чок чагыргазын дүжүр октаан Кампучияның улузу тайбың тургузуушкунуңун оруу-биле бузурелдиг чорун орар. Чуртта болуп турар өскерилелер Пномпеньиин чижээнге онза тода көскү. 1979 чылдың эгезинде пайысылал барык олуг чыткан. Хөй-хөй муң чурттакчыларны узуткап чок кылган, «эзе кижизидери-биле» көдээ черлерже үндүр сывырган турган. Заводтар, фабрикалар хагдынган, электростанция ажылдавас, магазиннер чок үе турган. Улусчу эрге-чагырга хоорайны катап диргизери-биле бүгү чүүлдерни кылган. Ам Пномпень хоорай долу амыдыралды байдалче киргеп: бүдүрүлгедер катап тургустунган, магазиннер, аъш-чем рынокторы ажыттынган, өөредилге черлери, ниитиниң транспорту ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: катап тургустунган Пномпеньиниң төөгүзүнде; пол-поттуулараның чазыдырыпканы валюталар банкының базыңын катап тургузуп турары.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

МОСКВАГА БОЛГАН

Дружиниктериниң оперативтиг комсомолчу отрядтарының кежигүнери милицияның идегелдиг болгаш бүзүреллиг дузалакчылары болуп турар. Оларның Бүгү-эвилел следу Москвага болган.

Коммунистер-биле кады комсомолчулар эң-не парын болган харыысалгалыг участоктарга хөй-шинтиге удур иларээшкиннер-биле эптеш чок демнеслге туржуп турарын санал бергеннер демдеглээн. Онза даалгалыг кезектерниң дайынчылары болгаш милицияга дузалаар эки тура шинтилелериниң база бригадаларның активчилери ВЛКСМ-ниң төөгүзүнге чыраткылыг арыннарны киир бижиткеннер. Дружиниктериниң оперативтиг комсомолчу отрядтарының кежигүннери олардың алдарлыг чаңчылдарын уламчылап турар. Чедп чүс муң аажыг аныяк патриоттар боттарының хостуг үе-шагыл хөй-шинтиниң корум-чурумун камгалаарынга, социалистиг өөрүпүң оорлары-биле демнеслге, элээдилерин кижизидерииге тураскадып турар.

(СЭТА).

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

ФАДЕЕВҮИҢ ЧУРТУНДА

Александр Фадеевтиң чурттап чораан чери Ыракы Чөөн чүктө Чугуевка суурда каш чыл бурунгаар тургустунган чогаалчының музейин чаа бажыңче көжүрген. Алды муң экспонаттар чогаалчының бичии, аныяк чораан чылдарын, оон партизан шимчээшкиниге киржилгезин көргүскен.

Чогаалчының 80 харлаан юбилейиниң чылында Чугуевка музейинге ийи чүс хире чагаалар, посылкалар келген, оларда А. Фадеевтиң чогаадыкчы ажыл-хөрөөге тураскаткан билдингир литераторларның номнары, портреттери, хүүда эт-севи...

«Мен бодум ол суурга өстүм, оон мурнунга кончыт турганын үзеген мен. Бүгү волостька чүгле үш эге школа турган» деп чогаадыы Чугуевканың дугайында бижээн. А. Фадеевтиң инициативазы - биле суурга чаа школаны тургускан. Чогаалчы школаны номнар-биле хандырып, библиотеканы чыып берген.

Бегүнгү Чугуевка — хөй кат чурттакчы бажыннарлыг, улуг Культура бажыңныг амгы үениң суурду. Оңу дескиндир турар аргазүүштү сагыш човангырыбиле кампалап турар.

АМУРНУҢ ҮНДЕЗИН ЧУРТТАКЧЫЛАРЫ

Амурнуң адакы агымдарында Личи хеминиң эриктеринде неолит үезиниң кижилериниң чурттап турган орап-савазының артынчызын археологтар тыскан. Ол дээрге, үш муң чылдарның эгезинде турган эрте-бурунгу чурттакчылар чадавас.

— Эрте-бурунгу Амур чоогунуң чурттакчылары балык ажылындан аңгыда аңчыыр ажылын база чорудуп турганнар — деп, экспедицияның удуртукчузу В. Медведьев чугаалаан. оның даштардан кылган кылагар сыырткыыштардан, ча октарындан аңгыда дарганнап кылган эт-сеп база тывылган. Ол ышкаш амгы үениң нивхоларның, эскимозларның, алеуттарның өгбелери тараапы өстүрүп, ажылган чораан деп чүвеңе бадыткап турар барымдаалар база бар.

Амур Лиманында комплекистиг эспедицин ажылдап эгелээн. Ыраккы Чөөн чүктүң кыдыгларының чурттакчыларының база оны шингээдип алганының дугайында төөгүге немелде үнелиг материалдарны эртемденнер моон алыр сорулгалыглар.

(СЭТА-ның корр).

К. ВАЛЬДХАЙМ-БИЛЕ БЕСЕДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко КНО-ның чиңгине секретары К. Вальдхайм-биле ужурашкан.

КНО-ның Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының ажылы-биле холбашкан айтырыгларны беседага чугаалажып көргеп.

А. А. Громыкога алдар болдурган шайлалганы К. Вальдхайм тургуекан.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарностинің» удуртулгазынга кирген КОС-КОР-ның хартаачыларының бирээзи Я. Куронның чоокта чаа чугаазы маңаа холбаштыр тодаргай бадытказыкшын болган. «Солидарность» эрге-чагырга дээш демисежир ужурлуг деп, ол ажыы-биле медеглээн. 1980 чылдың августа Гданьскиге болган ажыл сонсадышкының Я. Куронь август «революциязы» деп адаан болгаш ол «революция» эрге-чагырганың үш туружуун — организастыг, башкарыкчы болгаш информастыг туруштарын божаннаткан деп медеглээн. Коммунистер Польшага чуртталар эрге чок деп, ол чугаадаан. Чуртта эрге-чагырганы хөлүвүскә ап болур кылдыр байдалды тургузуп алган бис деп, Куронь медеглээн. Эрге-чагырганы эжелеп алырының айыыл чок болган эң-не дээштиг хевири — ол дээрге, улуг эвес базымнар-биле адаандан хөделирп болур деп, контрреволюстуг ол идегет чугаалаан. «Солидарность» амгы үеде эрге-чагырга дээш демисеңдин талазында турун турар, ынчаарга удур туружуушкунуң таварыштырганга-биле доозулганы кылдыр көргеш, аңаа байыр чедирип турар.

* * *

●ТОКИО. 1980 чылда чондан хавырар үндүрүг Японияга 12,3 хуу немей өскен деп, национал үндүрүг эргелели дыңнаткан. Ажылчы чонларга үндүрүг онзалаазын улятырыын тура, либерал-демократтарның чазаа ажылчы чонларын аажок хөй аажык-чаалаарны мөлчүп ап турар корпорацияларның орудгаларын кызыгаарлаарына чүүдээ кылбайн турар.

* * *

●ЛУАНДА. Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязы (СВАПО) Намибия хамаарышпас догунаашкының чедип албаан шаанда демиселии ара соксалпас деп, СВАПО-ның президентизи С. Нуйома медеглээн.

Кабута хоорайга болган массалыг митингиге чүве чугаалап тура, эрге-чагырга Преторияның азы Вашингтонның чалчалары кирген турарынга СВАПО кажан-даа чөптээрепшес деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

БҮУРААН ПРОГРАММА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сөөлгү үеде бүрааң экономиктиг программазын шүүмүүлелдеп камгалалдарның чедишкини чок элчеглиг ораалдажыышкынның президенти Рейган база катап кылган. Херээжен республиканчыларның национал федерациязының Денверге болган съездизинге ол чүве чугаалаан болган бедик үчет шалыныары экономиктиг программазы күүседирин моондактап турар, ынчангаш дараазында чылдарда бюджет чарыгдалдарын кызырар апаар деп айыткан.

Күрүне ерезинің хемчээли удавас бир триллион доллар чедер, ол дээрге — кайгамчык улуг өрө-дир деп, президент медеглээн. Бир муң миллиард доллар өрөни болгаш ол түүге хууну хүн бүруде чазак төлөөр ужурлуг. Ол хуу чүгле эрткен чылын безин 74,8 миллиард доллар болган.

АКШ-тың күрүне бюджедин Рейган тормозы чок болгаш кудуртайны куду чүгүлүп батыын чүк машинаныңга дөмеглээн. Бо херекке байдалды чоокку чылдарда экижидер мен деп, ол хоозун аазлаашкын кылган. Рейган эрге-чагырганга турар үениң дургузуунда бюджеттиң балансылыг болдурарын чазак чедип ап шыдавас дээрэнн экономистерниң хөй шуруузу ажыы-биле эйыткан.

Хамаатты болгаш социал программаларын кызырарыкың күсели-биле 1982 чылда күрүне бюджединден 16 миллиард доллары кызырарын АКШ-тың администрациязы шинтпирлээн. Ол үеде пенсиялары эвээжедир болгаш 75 мун күрүне ажылдакчыларын ыызырын, оларны ажыыдан үзүрер дээн.

Шериг бюджедин дыка өстүрериң силерге бүзүредирин меңээ чөпшээреп көрүнер деп, президент медеглээн. АКШ-тың шериг чарыгдалдарын сөөлгү беш чылдарның дургузуунда 1,5 триллион чедирерин планнаан. АКШ-тың камгалалнар күүзүүн улгаттырар дээш чылдак-биле ол хире кедергей хөй шериг чарыгдалдарын Ак бажыңның баштыңы агартырын ораалдашкан: Пентагонның шериг зергелелдеринге сөөлгү үш чылдарда 442 миллиард доллары чарыгдаан.

Көдээниң культура одаглары

ЧҮТКҮЛДҮГ АЖЫЛДААР

Көдээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам ынай эжиктер сорулгабиле СЭКП ТК болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаалды хүлээп алгандан бээр ону амыдыралга боттандырар талазы-биле районнуң культура албан черлери аалап ажылдарны кылып чоруткан.

Амгы үеде районда районнуң Культура бажыңы, 2 көдээ клуб, бир кызыл өг, 4 көдээ культура бажыңы, төп чүткен библиотека-системазы, уругларның ийи музыка школалары база киноустановкалар ажылдап турар. Культура шугумунда 5 дээди эртемниг, 2 дооспаан дээди эртемниг, 11 тускай ортумак эртемнигler ажылдап турар. Артканнары — ортумак эртемниг кадрлар. Бир кижи бо чылын Кемеровонуң культура институдун доозуп келген, 2 кижи келип чылын ол-ла институтту бот-өөредилге-биле доозар.

Бо беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыынга культура бажыңнарынга 54 лекция, беседаларны күшажыл, эстетика, мөзү-шынар кижизидилгезиниң темазынга номчаан. Айтырыг, харыы база темалыг кежээлер удалараа эртип турган. Чижээлээрге, «Күш-ажылдың кижилеринге алдар» деп аас журналы районнуң Культура бажыңынга, «Диригlерден артык дириг» деп темалыг кежээ Чаа-Суурнуң көдээ Культура бажыңынга, «Кижи болгаш хоолгу» деп темалыг кежээ Солчурнуң Культура бажыңынга бедик деңнелге эрткен.

Районнуң бүгү клубтарынга паспорттарны тыпсыры, шеригже үделге дээп ышкаш хемчеглерни арттирери чанчыл апарган. Байырлалдар хүннеринге тураскаатkан кежээлерге чон хөй чыглып, идепкейлиг киржип турар.

Районнуң Культура бажыңының методиктиг кабинединдә шупту суурларга практиктиг дуза чедирери-биле комплекстиг үнүшкүнүнү 5 удаа кылганнар. Чартык чыл иштинде клуб ажылдакчыларының өөредилге-семинарын дөрт удаа организастаан. Район девискаяринге 5 агитация-уран чүүл бригадалары чонга график ёзугаар бараан болуп турарлар. Оларның аразында Хандагайтының «Чадаган» агитбригадазы 42 концерттерни Ак-Чыраага база районнуң хөй чурттакчылыг черлерининге көргүскеш, эки ажылдыг деп мактадып турар. Оон-биле чергелештир олар хойжу бригадалар төптеринге кызыл-булуннарны дерип, агитхуудустарны үнүдүрүп, малчынларга шеф дузазын көргүзүп келгеннер.

Культура ажылынга бердинген активчилер районда эвээш эвес, хөй чылдарда ажылдап келген Донгак Лаа, Саая Арат-оол, Монгуш Чочак-оол, Ооржак Борбак-оол, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Тюлюш Делгер-оол болгаш комсомолчулардан Надежда Тюлюш, Ольга Монгуш, Светлана Адыгжы оларны алап болур.

Оон-биле чергелештир районнуң культура албан черлериниң ажылында чедир шинтпирлээр ужурлуг ажылдар хөй. Чижээ, Солчурга болгаш Саглыга эртип турар чамдык кежээлериниң утка-шынары амдаа негелдеге дүүшпес. «Каге-бүга» агитбригада сценарий ёзугаар ажылдавайн турар. Агитбригаданың бир онзагай чүүлү сценарий болурун биле-тура-ла, аңаа концерт номерлери,үндурерге тазрышпас. Культура бажыннарынга янзы-бүрү белгүмнернин ажылы чайгы үеде сураган. Боттарынга кадрлар өөредип чорудар, белеткеп алыр талазыбиле совхозтар база культура киличзи кошкак сагыш салып келген. Аныяк специалистерге бажын айтырыынче, оларның коммунал хандырылгазынче кичээнгей кошкак.

Амгы үеде культура албан черлеринде кышка белеткел чорүп турар. Саглының Культура бажыңында (директору Сат Кызыл-оол) сентелге орай өгелээн, хөмүр-даш-даа, ыяш-даа дүжүрттүнмээн. Хандагайтының уругларның музыка школазы чаа бажынче шилчизе-даа чылыглаашкынны бараай чорудуп турар, хөмүр-даш кажаазы туттунмаан.

Үстүнде айыттынган четпестерни эдип, районнуң культура ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир дээш түүкүлдүг ажылдаарлар.

Д. ХОМУШКУ.

МАГАДАНЧЫГ

Кызылдан Шагаан-Арыгже утпаан чазаглыг оруктуң 19 дугаар километринге бар чоруурга оруктуң ол-бо талазында доктаан янзы-бүрү маркаңың машиналарын бо-ла көрүп болур. Ынай-бээр аргышкан улус бичии када доктаан, оруктан 300 хире-ле метр черде дельтапланеристериниң белеткелии сонуурган, оларның Боом даанның кырындан ужудуушкуннарын көрүп турарлар.

Шынап-ла амгы үеде дельтадромда хамык чүве ажылчын байдалче кирген. Судьяларның, спортчуларның дыштанырынга таарыштыр кылган улуг майгыннарны херип, столованы, эмчинин дүрген дуза чедирер пунктузун ында ажыттыкан. Спортчуларның көргүзүглерин бижир улуг стенд-дир. 1979 чылда Гренобльга болган делегей маргылдаазынга Совет Эвилелиниң төлээзи боон чораан, оларның маргылдаалар эртирген даан көрген мен. Ону Боом даа-биле канчап-даа деннеп шыдавас мен. Даг бодду бедик база эвес, а дельтапланеристериниң хонар чери база таарымча чок, а мында дээрге кончуг эки-дир. Даг бедик болгаш кадыр база эвес, а оон эдектеринде-даштар чок, оргу черде. Ынчангаш Тывага ССРЭ-ниң бирги чемпионадын эртирер деп шийтпирлээнин-даа чоп-дур.

Дельтапланеризм спорчу биетиң чүртүвүскә 1972 чылдан бээр сайзырап эгелээнин билдингир. Украинала Черновцы хоорайга спорттуң бо хевирингe бердинген бөлүк аныяктар боттарының күжүгүбиле дельтапланны кылгаш, оон-биле Карпаттардан ужудуп эгелээннер. Ол аныяктарның санында кирип, оон эгелекчилери болуп турган ийи спортчу ам эгелээн чемпионатта база киржип келгенин өөрүнчүг.

Оларның бирээзи — Анатолий Каркач амгы үеде аскан төрээн ынан хоорайы Черновцыда ажылдап, чурттап турар. Ол Украинаның шилиндек командазының составында киргеп. Спорттуң бо хевирингe баштайгы базымнарны кайчаар эгелээнин Анатолийден айтырдым:

— Шынап-ла спорттуң бо хевирингe ССРЭ-ниң бирги чемпионадын эрттирер талазы-биле тургустунган организастыг комитеттиң кежигүннери канчаардаа даажок улуг ажылды кылып чорутканнар-дыр. Республиканың партия, совет органнарының талазындан улуг деткимчени көргүскенинге улуу-биле өөрүн четтирдивис.

А маргылдаанның эгелээр черинин дугайында чугаалаар сөстер тыппас мен. Шак мындыг магалыг, таарымчалыг черге ССРЭ чемпионадын хамаан чок делегей маргылдаазын безин эрттирип болур дээн тургускан. Оон чакыда «ССРЭ-ниң бирги чемпионадының киржикчилеринге изиг байыр» деп лозуңну чараштыр бижээш аскан.

Маргылдаанын баштайгы ийи хүнүнде техниктиг болгаш мандат комиссияларның кежигүннери ук чемпионаттың киржикчилериниң аппараттарын хынап, эмчи шинчилгезин эрткеннер. Ынчангаш ам Боом даанын шыпшык бажыдан солун ужудуушкуннарны кылырынга шупту чүве белен.

Ук чемпионаттың кол судьязы, ССРЭ-ниң дельтапланеризм спортунуң федерациязының даргазы Евгений Никитич Елизаров-биле ужуражып, маргылдаанның эртиржикчилериниң кайы хире белеткенгенин сонуургап айтырарывыска ол мынчаар харылады:

— Спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң бирги чемпионадын эрттирер талазы-биле тургустунган организастыг комитеттиң кежигүннери канчаардаа даажок улуг ажылды кылып чорутканнар-дыр. Республиканың партия, совет органнарының талазындан улуг деткимчени көргүскенинге улуу-биле өөрүн четтирдивис.

А маргылдаанның эгелээр черинин дугайында чугаалаар сөстер тыппас мен. Шак мындыг магалыг, таарымчалыг черге ССРЭ чемпионадын хамаан чок делегей маргылдаазын безин эрттирип болур хевирингe бердинген бөлүк аныяктар боттарының күжүгүбиле дельтапланны кылгаш, оон-биле Карпаттардан ужудуп эгелээннер. Ол аныяктарның санында кирип, оон эгелекчилери болуп турган ийи спортчу ам эгелээн чемпионатта база киржип келгенин өөрүнчүг.

Оларның бирээзи — Анатолий Каркач амгы үеде аскан төрээн ынан хоорайы Черновцыда ажылдап, чурттап турар. Ол Украинаның шилиндек командазының составында киргеп. Спорттуң бо хевиринге баштайгы базымнарны кайчаар эгелээнин Анатолийден айтырдым:

— Шынап-ла спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң бирги чемпионадын эрттирер талазы-биле тургустунган организастыг комитеттиң кежигүннери канчаардаа даажок улуг ажылды кылып чорутканнар-дыр. Республиканың партия, совет органнарының талазындан улуг деткимчени көргүскенинге улуу-биле өөрүн четтирдивис.

А маргылдаанның эгелээр черинин дугайында чугаалаар сөстер тыппас мен. Шак мындыг магалыг, таарымчалыг черге ССРЭ чемпионадын хамаан чок делегей маргылдаазын безин эрттирип болур дээн тургускан. Оон чакыда «ССРЭ-ниң бирги чемпионадының киржикчилеринге изиг байыр» деп лозуңну чараштыр бижээш аскан.

Маргылдаанын баштайгы ийи хүнүнде техниктиг болгаш мандат комиссияларның кежигүннери ук чемпионаттың киржикчилериниң аппараттарын хынап, эмчи шинчилгезин эрткеннер. Ынчангаш ам Боом даанын шыпшык бажыдан солун ужудуушкуннарны кылырынга шупту чүве белен.

Ук чемпионаттың кол судьязы, ССРЭ-ниң дельтапланеризм спортунуң федерациязының даргазы Евгений Никитич Елизаров-биле ужуражып, маргылдаанның эртиржикчилериниң кайы хире белеткенгенин сонуургап айтырарывыска ол мынчаар харылады:

— Спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң бирги чемпионадын эрттирер талазы-биле тургустунган организастыг комитеттиң кежигүннери канчаардаа даажок улуг ажылды кылып чорутканнар-дыр. Республиканың партия, совет органнарының талазындан улуг деткимчени көргүскенинге улуу-биле өөрүн четтирдивис.

А маргылдаанның эгелээр черинин дугайында чугаалаар сөстер тыппас мен. Шак мындыг магалыг, таарымчалыг черге ССРЭ чемпионадын хамаан чок делегей маргылдаазын безин эрттирип болур хевирингe сонуургалыысты хайныктырып, баштайгы аппаратты эптеп, кылып ап турган үевисте, соонда барып, ол талазы-биле ССРЭ чемпионадын болуу бээр деп бодал биске шуут турбаан. А ону эгелээнивис мындыг.

Черновцының курүне университединиң физика факультединиң болук студентилери дельтапланны кылып алыр деп сорулганы мурнуга салгаш, ону кылып киришкен бис. Баштайгы ужудуушкуннарны дагдан эвес, а трос-биле баглаан машинага сөөртүп алгаш, бедидир ужуп үнүп турдувус. Агаарга ужудуушкун 20—30-ле секунда үргүлчүлээр турду. Оон соонда ону чоорту сайыраштып, белигээштерден халып эгелеливис. Эгээн шак ынчаар салдынган.

Ол үеде баштайгы дельтапланнарны кылып турган эртеримниң бирээзи Анатолий Иванов бо чемпионатта Белоруссияның шилиндек командазының составында келген болду. Университет дооскан соонда чарылган ажыл-биле эртken үевисти дыка-ла хөөрештиивис. ССРЭ-ниң бирги чемпионадыңга киржир аас-кежиктиг болдувус.

Чемпионаттың байырлыг ажыдыышкыны В. И. Ленин аттыг шилге бөгүн эртемниң 10 шакта болур.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: ССРЭ-ниң дельтапланеризм спортунуң федерациязының даргазы Е. Н. Елизаров маргылдаанның киржикчилеринге аразында; Черновцы хоорайлап келген А. Каркач (оң талазында) ажы А. Иванов-биле.

Авторлуң фотолары.

КЫЗЫЛ ЧЕЧЕКТЕРНИ— ЛАУРЕАТТАРГА

СОЧИ. (СЭТА-ның корр. Л. Бернасконы). Аныяктарның ыры талазы-биле чедиги делегей фестивалының эмблемазы — кызыл чечек Сочиниң кырынга чеди хонукта киискин келген. Оон тускай медээни совлгу катап хоорайның эң дээре концерт залынга сентябрь 19-та чаңгыланган. Чалыы назынның байырдалы музыкалыг көрүлдениң конверти-биле доозулган.

— «Кызыл чечек» деп чаңчыл болган фестиваль — күш-аажылга болгаш демиселге дуза-лаар, кижилериниң аразында харылзаазын, сагыш-сеткилин, хамаарылгазын улам долу көргүзүптер ыяшлыг мөзү-шынарлыг ырыга бистиң планетавыстың оолдар болгаш кыстарының сонуургалының өзүп турарының бир тодаргай херечизи-дир — деп, конкурстуң жюри даргазы композитор А. Пахмутова СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга демдеглээн. — «Кызыл чечектиң» көрүлдези — делегейниң аныяктарының боттарының дугайында, боттарының чурттуун дугайында чугаалап болурунуң, боттарының амыдыралчы айтырыглары. амгы үениң кол-кол айтырыгларынга боттарының хамаарылгазын илередириниң ёзулуг янзын болган.

Бо көрүлдеге улуг сонуургал — эртken чылдарныңдан эң хөй киржикчилер (делегейниң 30 хире чурттарының төлээлери ында киржип турар) талантылыг эвээш эвес аныяктарны тодараткан эртken конкурстарның чедиишкинниг болганындан база хамаарыжыр — деп, А. Пахмутова чугаалаан.

—Чогаадыкчы амыдыралдыг чаа-чаа кижилер-биле бисти фестиваль-81 таныштырган. Бүгү киржикчилерниң күүселде талазы-биле деңнели дыка бедик болду. Совет ыраажыларының күүселделери дыка үелеткен. Олар шупту—Днепропетровскиге чоокта чаа болуп эртken бүгү-эвилел конкурузунуң тиилекчилери. Бүгү эвилел көрүлдезиниг оларның чедиишкинниг ойнааны — бүгү-эвилел маргылдаалармының чедиишкинниг эртип турарының бир херечизи-дир.

Жюриниң шийтпирин ёзугаар кол шаннадлы тывыспаан. Совет ыраажы Тамара Гвердцители болгаш Аргентинаның төлээзи Карлос Фернандо Порсель де Перальдо олар бирги шаннадлың лауреаттары болганнар.

Ийиги үш шаннадлы совет ыраажылар Эрна Юзбашян, Ольга Пирагс болгаш Буа Нгын Сафуонг (Лаос) оларга тыпыскан, үшкү — шаннадлы Зыонг Минь Дык (Вьетнам), Жером Багана (Конго), Ксиомара Лаутарт (Куба), Берни Кюллер (ГФР) чаалап алган. Тос киржикчи — фестиваль-81-ниң дипломантылары болган.

ДУЗАЛАШКАН

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының күскү луүүт ажаалдазынга Чадаана хоорайның албан организациялары, үлетпүр бүдүүлгелери улуг дуланы көргүзүп, вогаа картофель ажаалдазынга идепкейлиг киржип турарлар.

Чадаана хоорайның Культура бажыңының ажылдакчылары «Октябрь 30 чылы» совхозуң картофелин ажаарынга идепкейлиг киришкен. Олар ук совхозтуң Кызыл-Халы деп черде тараан картофелинин 2 газын эки шынарлыг ажаажын берген.

О. АРАКЧАА.

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

Аэр атлетика. Совет штангистерниң шилиндек командазы делегей маргылдаазынга киржип. Франциянның Лилле хоорайынга Болгарияның атлеттерин ийи сан мурнап, тиилекчи болган. Ийи ангы дениидиг спортчулар маргылдаазының үезинде Донецк чурттуг Виктор Соп болгаш Кривой Рогтан келген Валерий Кравчук алдын медальдарны чаалап алган. Москва чоогу чурттуг Вячеслав Клоков меңгүн медальды ойнап алган.

Киев чурттуг спортчу Анатолий Писаренко маргылдаанын сөөлгү аллын медалын база ойнап алган. Оон кедүргеп деңзизиниң иинти түкү— 425 килограмм болган.

Чиик атлетика. Херээжең спортчуларның 10 000 метр хемчээлге чарыжынга чурттуг Бүгү-Эвилел рекордун тургускан. Москва чурттуг 26 харлыг Елена Сипатова ол хире хемчээлди 32 минута 19 секундада эрткен.

Шыдыраа. Херээжең шыдыраачылар Майя Чибурданидзениң болгаш Нина Александриянын делегей чемпионун ат дээш беш салынын чедир ойнаан түнелинде Нина утказа, Сыи Александрияга ажыктыг кылдыр 3:2 болган.

Оларның аразынга алдыгы салыг сентябрь 22-де болган.

Боодалга. Югославияның Титоград хоорайынга боодалга маргылдаазынга ССРЭ-ниң шилиндек командазы 2358 санныг чедип алган. Гус-гус спортчулар аразынга боодалга маргылдаазынга Литээ чурттуг Владас Турда тергиндеп, 592 санныг болган.

Ааттыг спорт маргылдаазы. Юрий Ковшов. Вера Мисевич болгаш Татьяна Неханова составтыг ССРЭ-ниң шилиндек командазы Европаның бирги черн дээш маргылдаага үлүер медальды ойнап алган. Оларның түнели — 4538 балл болган.

Теннис. Европаның «Б» зоназының түнел маргылдаазынга ССРЭ-ниң болгаш Голландияның шилиндек командаларының аразынга тенниг маргылдаазы болган.

ССРЭ-ниң шилиндек командазы делегейниң эр улустарының шымырак 16 командазының санынга кирген болгаш Дэвистиң кубогу дээш келир чылын делегей маргылдаазынга киржир.

Самбо. Самбо хүреш талазы-биле совет мегелер делегейниң кубогун үш удаа улаштыр чаалап алган. Ол маргылдаа Испаниянын Вигo хоорайынга болган. Ийиги черни Испаниянын, үшкүзүн — АКШ-тың спортчулары эзэлээн. (СЭТА).

45 ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

ХАБАРОВСК КРАЙ. Аттуралыг ужудукчу, Совет Эвилелиниң Маадыры Георгий Филиппович Байдуковту Амурда Николаевскиниң чурттакчылары чечектер, өөрүшкү-маннай-биле уткаан. Чкаловчу алдарлыг экипажтың кежигүнү Москва — Удд ортулук маршрутка ужудуушкуннуң 45 чылын байырлаарынга чедип келген.

1936 чылдың чайынында Москва чоогунуң аэродромунуң В. П. Чкалов, Г. Ф. Байдуков, А. В. Беляков оларның баткарганы АНТ-25 самолёт ужудуп үнген. Ол бүгү чуртту кежир ужуткаш Амур хемниң далайже кирген аксында Удд ортулукка барып хонган. Самолёт катап ужудуп үнер дей бээрге, чурттакчылар ыяштан ужудуп үнер шөлдү кылып берген. Хөй-ниитиниң дилээн ёзугаар Удд, Лангр, Кевас деп ортулуктарны Чкалов, Байдуков, Беляков ортулуктары кылдыр эде адаан.

Амурда Николаевскиге Г. Ф. Байдуков судно тудугжулары, авиаторлар, аныяктар-биле ужурашкан. Алдаржаан ужудуушкуннуң самолёдунуң хонган черинде мемориал самбыралыг Чкалов ортулуунга база четкен.

Байырлалдың төнчүзүнде аэросортка хөй кижи киржикчилиг митинг болган. Чкаловчуларның эрес-маадырлыг чоруунга тураскаатkан мемориал турасказалды Г. Ф. Байдуков ажытkан.

ЧУРУКТА: Амурда Николаевскинин аэропортунга утkуушкун.

В. Тарабащуктуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕН 27-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Дилевээн ынакшыл». Уран-чечен фильм. 10.35 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Мордасова ырлап тур». 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмилериниң программазы: «Үш ужуражышкын», «Юрий Питериң улуг өг-булези», «Суур көжүпкен». 15.50 — «Лу Синь». Төрүттүнген хүнүден бээр 100 чыл болганынга. 16.35 — «Москва болгаш москвачылар». 17.05— Европаның волейбол чемпионады. Эр улус, түнел озоңнар. 17.30 — «Орленок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры М. П. Девятаев-биле ужурашкынын.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Аныяк ленинчилер».

МОСКВАДАН

18.15 —Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Улустуң хөгжүм херекселдеринге күүседнячилериниң Бүгү-эвилелдиң ийиги конкурузунуң лауреады В. Зажигинниң (балалайка) концерти. 19.40 — «Ийиги авеюнуң» хоругдаттырганы» деп телешиниң башгайы көрүлдези. Автору — Н. Саймон. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бар-даа болза, бүзүреңгяг эвес». «Үүс чылдың кайгамчык чажыттары» деп эртем-нептерелдиг фильмиин башгайы көрүлдези. 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55 — 23.25 — «Төрээн бажыңым мында». Фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Документалдыг фильм. 12.10 — Орус уран чүүл. XV-XVII вектер. 12.40 —География. 5 класс. Черниң планы. 13.10 — Тиилелгениң хол үүжүктери. 13.55— А. М. Горький. «Ава». 14.25 — Э. Багрицкийниң шүлүк чогаалы. 14.55 — «Экран — башкыга». Совет хоойлужудулганың үндезинneри. 8 класс. Совет ниитилелдиң политиктиг системазы. Улус депутаттарының Советтери. 15.25 — Бойдус эртеми. 3 класс. План. Карта болгаш компас. 15.45— «Азербайджанның гранады». Документалдыг телефильм. 16.00— Э. Багрицкийниң шүлүк чогаалы (катаптааны). 16.30 — «Врангель ортулуунда». Эртем-нептерелдиг фильм. 17.00 — 17.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Аныяк ленинчилер».

МОСКВАДАН

18.15 — «Чүге чаанарыл?» Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели». 18.55 — Киножурнал. 19.05— «Тываның киноэкраннарында». 19.20 — «Чогаалчы болгаш үе». 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Робатко лесничий дугайында». Мультфильм. 20.15 — «Бойдустуң чажыттары» Документалдыг фильм. 20.30 — Спортчу гимнастикага ССРЭ-ниң чемпионады. Хоогуг программа. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ынакшылче шилчидивис». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 22.40 — 00.30 — И. Брамс. Фортепианога, ийи скрипкага, альтыга болгаш виолончелиге квинтет.

СЕНТЯБРЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «АБВГДлээр». 9.45 — «Ада-иелер, силерге». 10.05 — Н. Саймон— «Ийиги авеюнуң» хоругдаттырганы». Телешин. 11.25 — «Эки багаанының хөйүү». 11.55 — Р. Шуман. Вариациялар хевирлиг симфония этюдтары». Фильм-концерт. 12.25 — «Хүн шыгжамыры». Биология эртенериниң кандидады Г. М. Проскурякова эрттирер. 13.20 — «Спортлотонуң» 39-ку тиражы. 13.30 — Улусчу чогаадылганың телепрограммаларының делегейниң 4-кү конкурузу. «Йемен аас чогаал» (Йемен Араб Республика). 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.25 — «Кижи. Чер. Оттаргай». 15.00 — Уругларга кыска уран-чечен фильмнер программазы. «Чазагай херек», «Мээң өөрүүм бар». 15.40 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.15 — БССР-ниң күүзүне хореография-фольклор «Хорошки» ансамблиниң концерти. 16.45 — Бөгүн — Пропагандистиң хүнү. 17.15 — «Экранда — кинокомедия». «Корзинкиниң ужуралдары». Уран-чечен фильм. 18.00 — 18.15— Чапсар. 18.15 — «Чуртталганың сорулгазы» деп документалдыг фильмниң башгайы көргүзүлгези. Кол конструктор, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. С. Яковлев дугайында. 19.15 Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга уран чүүл мастерлериниң болгаш артист аныяктарының концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак». 2-ги, 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузуиндан дамчыдылга. 23.15 — 23.35 — Дм. Дм. Шостаковичиниң төрүттүгген хүнүдёй бээр 75 чыл болганынга. Аңгы шүлүкчүлериниң шүлүктеринге романстарын ССРЭниң улустуң артизи Е. Нестеренко күүседир. Консерваторияның улуг залындан концерт. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — РСФСР-ниң күрүнениң үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 14.50 — «Чурукчулар дугайында». О. Роден. 15.15 — «Өөрүшкү, хөгжүм болгаш далай». Фильм-концерт. 16.15 — «Поэзия». Н. Заболоцкий. 17.00 —«Цирк ареназында». 17.45 — Спорттуң программа. 18.45 — «Хөгжүмүг клоскэ». Э. Беляева эрттирер. 19.15 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Таврия» — ЦСКА. 2-ги үези. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Робатко лесничий дугайында». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-нептерелдиг программа. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Ю. В. Белянчикова эрттирер. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Эге дөс». Уран-чечен фильм. 23.05 — Документалдыг фильм. 23.15 — ССРЭ-ниң футбол чемпионалы. «Кайрат» — «Пахтакор». 2-ги үези. Алма-Атадан дамчыдылга. «Арарат» — «Динамо» (Киев). 2-ги үези. Ереванда дамчыдылга.

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчээшкинче, чыскаалынар!». 9.05 — Н. Мясковский. До минорга № 3 соната. Делегей конкурстарының лауреады Б. Петрушавский (фортепиано) күүседир. 9.20 — «Совет Эвилелдинге бараан боон тур мен». 10.20 — «Кадыкшыл». 11.05 —«Эртеши почта». Хөгжүмүг программа. 11.35 — «Эртем болгаш техника». Киноокурнал. 11.45 — «Көдээге дамчыдылга». 12.45 — «Хөгжүмүг клоскэ». 13.15 — «Сагыл бериишкинин» деп документалдыг телефильмиин башгайы көргүүлгези. «Коммунистер» деп бөлүктен. 13.40 — «Катерина Измайлова» деп хөгжүмүг телешиниң башгайы көргүүлгези. Дм. Дм. Шостаковичиниң ындыг аттыг операзын бүзүаар. 16.40— Бөгүн-Машина тудукчузунуң хүнү. ССРЭ-ниң трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуунуң министри А. А. Ежевскийниң чугаазы. 17.00 — Машина тудукчузунуң хүнүнге концерт. 17.45— «Делегей панорамазы». 18.30 —18.45 — Чапсар. 18.45 — «Кино аян-чоруктарының клубу». 19.45 — С. В. Образцовтуң удуртканы Күрүнениң Төп ойгаарлантар театрының чогаадыкчы кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Футбол тайылбыры. 22.05 — Сөлерни оперетта чалап тур. 23.15 — 23.55 — Спортчу гимнастикага ССРЭ чемпионады. Хөй хевирге маргылдаа. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Машина тудукчузунуң хүнүнге документалдыг телефильмнер программазы: «ВАЗ дүүн, бөгүн, даартa», «Атомград». 15.35 — «Кино көрүкчузүгүре». 16.20 — Европаның волейбол чемпионады. Финал болуунуң оюннары. Болгариядан дамчыдылга. 16.50 — «Театр чарладдарының чанынга». 17.50 — «Башгайы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 19.00 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң «Орус угулзалар» оркестриниң концерти. 19.30 — Спортчу гимнастикага ССРЭ чемпионады. Хөй хевиринге тус-тус хевирлериниге түнел маргылдаалар. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Даштыкы эстрадаының аялгалары, ырлары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Үүс чылдың чажыды». Уран-чечен фильм. 23.05 — 00.25 — Делегей конкурстарының лауреады П. Девуайоннуң концерти. Программазында Л. Бетховенниң болгаш М. Равельдиң чогаалдары.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Аагаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче чаар.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү утланымышкынныг хаттың дүргени секундада 7-9 метр чедер. Агаарның температуразы 16-18 градус чылыр.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коргар-дыр мен» (2 серилыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

ПИОНЕР»: «Командирниң уруу» 9.30, 11.00, 14.00, 15.30. «Ашаа тергиин эки кижи» 17.00, 18.50, 20.40 (үзаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Аза турлаанда» 18.30, 20.30 шактарда.

«Шын» солун редакциязынга подчитчик (корректорнуң дузалакчызы), дүржүлгалыг машинакчы (бижик кагар) дарый негеттинип турар.

Редакциянның адреси: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдыраа болгаш совет түргүзүг килдастериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17868. Чагыг № 2152

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиннин типографизы (Кызыл. Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—01228

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 222 (11720) | 1981 чылдың сентябрь 24, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 кеп.

НИИТИ ХЕРЭЭВИС

«...Амыдыралдың социалистиг хевирин сайзырангайжыдар талазы-биле, чаа кижини хевирлеп кижизидеринге шаптыктап турар бүгү-ле чүүлдерни үндезинниден узуткаар талазы-биле улуг ажылды кылыр апаар бис. Ол дээрге — партияның социал политиказының башкалаттынмас тудуш кезектериниң бирээзи-дир...» деп, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде чугаалап турар. Ол улуг ажылды боттандырары бистиң республиканың партия, совет организацияларының, административтиг, ажыл-агый органнарының, хөй-ниити организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң шуптузунуң ниити херээ болуп турар.

Совет хоойлу-дүрүмнү сагыырын хандырар, ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле XXVI съездиниң айтыышкынналарын база СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» болгаш «Корум-чурум камгалалының талазы-биле ажылды экижидер болгаш хоойлу-дүрүм үрээр чорук-биле демиселди күштелдирер дугайында» доктаалдарын күүседир талазы-биле республиканың партия, совет, хөй-ниити организациялары, ажыл-агый, административтиг органнары, күш-ажылчы коллективтери чогуур ажылдарны чорудуп турар. Бо чугула херекти организастаарыңга республиканың чурттакчылыг суурларының аразында чоруп турар бедик культура болгаш үлегерлиг корум-чурум дээш социалистиг чарыш чугула рольду ойнап келген.

Үстүнде демдеглеттинген чарышка идепкейлиг киришкеш, Мөреи, Чыргакы, Бай-Тал көдээ Советтер эки түннелдерни чедип алгаш, шаннал-макталга киргиннер. Ол ышкаш, Бүрен-Бай-Хаак, Хендерге, Дүргеи, Алдан-Маадыр, О. Шынаа, Аржаан болгаш өске-даа көдээ Советтериниң, Хову-Аксы суур, Туран хоорай Советтерииниң девискээрлеринде кем-херек үүлгедир, корум-чурум хажыдар чоруктар сөөлгү үеде көскүзү-биле кызырылган. Бо черлерниң девискээринде чон ортузунга кижизидилге ажылын ында партия организацияларының удуртулгазы-биле Советтериниң күүскомнары, ажылагыйларның, коллективтерниң удуртукчулары, оларда профэвилел, комсомол организациялары болгаш ажылчы чоннарның массалыг хөй-ниити организациялары бир демниг, комплекстиг хевир-биле чорудуп турар. Олар тайылбырмассалыг ажыл-биле чергелештир, дружинниктерниң дежурныйлаашкынын, рейдилерни, үнүүшкүннерни билдилиг ажыглап, профилактика чөвүлелдериниң, эш хуузунуң судтарының ажылының дээштиин бедидип турар.

Моон-биле чергелештир республиканың чамдык районнарының, хоорайларының, суурларының девискээрлеринде кем-херек үүлгедир, корум-чурум хажыдар, арагалаар, оорлаар, хулиганнаар чоруктар ам-даа эвээжевейн турарын демдеглээр херек. Сөөлгү үеде Кызыл хоорайда, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарда, Ий, Саглы, Чаа-Хөл, Аянгаты, Берт-Даг болгаш чамдык өскедаа көдээ Советтериниң, Чадаана хоорай Совединиң девискээринде арагалаар, кем-херек үлгедир, ниитиниң корум-чурумун хажыдар фактылар хөй болуп артпышаан турар. Байдал мындыг турбуже хооррайкүүскомнар, ол черлериниң Советтериниң күүскомнары, ажыл-агыйлар удуртукчулары, административтиг органнары болгаш хөй-ниити организацияларының шиитпирлиг хемчеглер албайн, профилактиктиг ажылды, рейд-хыналдаларны ёзу барымдаалап, сан сүрүп чорудуп турар. Эш хуузунуң судтарының, улусчу дружиналарның, Советтериин бо талазы-биле доктаамал комиссияларының, күүскомнар чанында комиссияларның ажылы сула, дээштии, үре-түннелдии чавыс болуп артпышаан.

Хоойлу-дүрүм сагылгазын күштелдирерииге, ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга административтиг органнар чугула рольду ойнаары билдингир болгай. Бо талазы-биле ук органнарның ажыл-чорудулгазында эки чүүлдер сөөлгү үеде эвээш эвес апарганын демдеглээр херек. Ынчалзадаа оларның ап чорудуп турар оперативтиг, профилактиктиг хемчегларинде болгаш истелге-байысаалга ажылында четпестер бар болуп турарындан херектерни сайгарып көөрү, истеп хынаары саадаар херек илереттинмейн баар, негелделерге медээлерге дыңнангыр, оперативтиг эвес чоруктар хаая эвес таваржып турар.

Ылангыя Советтериниң күүскомнарының иштики херектер килдистери боттарының шугуму-биле хайгыыл албаныиче чугула кичээнгей салза эки. Кызыл хоорайга, районнар төптеринге, милицияның оперативтиг төлээлери бар чамдык суурларга хайгыылда чоруур милиция ажылдакчылары көскүлеп эвес, колдуунда медээ манап ажылдаар чорук колдап турар. Оон-биле чергелештир чамдык черлерде улусчу дружиналарның дежурныйлаашкыны база сулараан.

Күрүне чурумун болгаш ниитиниң корум-чурумун быжыглаарыны ажыл-агыйжы сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринии, амыдыралдың совет овур-хевирин улам сайзыраңгайжыдарының чугула чүүлдериниң бирээзи. Ынчангаш улус депутаттарының Советтери, хөй-ниити организациялары, ажылагыйжы удуртукчулар, күш-ажылчы коллективтер партия организацияларының удуртулгазы-биле, калбак улус массаларның идепкейлиг киржилгезибяле боттуг, дээштиг болгаш бедик шынарлыг комплекстиг ажылдарны үргүлчү чорудары чугула.

ТЕМПИНИ КУДУЛАТПАС

Сентябрьның ийиги декадазында мал чемнерии белеткээринге районнарның социалистиг чарыжының түннелии СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профобл'чөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүргеи.

Сентябрьның ийиги декадазында мал чемнери белеткээриниң социалистиг чарыжыгга эки түннелдерни Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери чедип ап, ол үеде мал чемнериниң озүлдезии 7,4 хуу болдуруп, оларны белеткээрииң даалгазын 46,8 хуу күүсеткен. Мал чемнериниң белеткелии Чөөн-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары база элээн бедик темпиглиг чорудуп, шупту чемнериин 6,6 болгаш 7,4 хуу немелде өзүлдезии чедип алганнар. Сиген белеткээрииң даалгазын «Бай-Тал», «Мурнакчы», «О. Шынаа», сенаж салырының «Барлык», «Алдан-Маадыр», «УТКА 25 чылы», «Енисей» совхозтар, витаминниг сиген долганы бүдүреринии даалгазын «Революцияның чалбыыжы», «Саян», «Шамбалыг» совхозтар күүсеткен.

Ынчалзажок цинтизи-биле мал чемнери белеткээрииң темпизи куду болуп турар. Сентябрь 21-деги медээ-биле, республикада 100,1 муң тонна сиген, азы даалганың 44,5 хуузу, 20,8 муң тонна сенаж (34,7 хуу), 5700 тонна витаминниг сиген долганы (181,4 хуу) белеткеттинген. 121,6 муң тонна силосту салган. Бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерии катай чемгерилге единицазы-биле 74,2 муң тоннаны азы даалганың 36,3 хуузун белеткээн, декадада өзүлде 4,6 хуу болган.

Бар аргалары турбуже, Таңды, Улуг-Хем, Кызыл болгаш Каа-Хем районнар мал чемнери белеткээриниң темпизин хөлчок кудулаткан. Ук районнарның совхозтарында сиген кезилдезии колдуунда соксадып турар, витаминниг сиген долганы белеткээр хейхөй агрегаттар ажылдавастаан.

Төп зонаның чамдык ажылагыйларында саваңны чыып, сараяттаары багай организастаттыган. Сентябрь 21-ге чедир республикада тараазы ажаттыган черлерниң түгле чартык кезиинден саваңны ажааган.

Чамдык районнарның партия райкомнары, райкүүскомнары, партил, профэвилел болгаш комсомол организациялары мал чемнери белеткээрииин айтырыынче кичээнгейии кошкаткан, ажылдап турар кижилерии, машиналарның болгаш механизмнериниң санының кызырлып турары-биле, күш-ажылдың будурукчулүүнүн кудулап турарыбиле эштежип, мал чемнери белеткээрииин даалгаларын ажыл-агый бүрүзү күүсеткен турарын чедип алыр дээш чогуур хемчеглерни албайн турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профобл'чөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому сентябрьның ийиги декадазында мал чемнери белеткээрииге районнарның социалистиг чарыжынга дараазында черлерни тиилекчи деп санаан:

— барыын зонадан— **Чөөн-Хемчик районну;**

— төп зонадан— **Бии-Хем районну;**

— мурнуу зонадан — **Тес-Хем районну.**

Чөөн-Хемчик, Бии-Хем болгаш Тес-Хем районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл'чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын район санына 200 рубль акша шанналы-биле кады тыпсырын шиитпиразоп.

Мал чеми белеткээр бригаларының болгаш звеноларның ажылын доктаамал контрольга алырын, машиналарның болгаш механизмнериин бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын, бар бүгү саваңны шөлдерден кыска хуусаада ажаагаш, кыштагаарже сөөртүп чедирерии хандырарын, дүшкен бүрүлерии чыырынче чүрттакчы чоннх мобилизастаарын, улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының ажылын идепкейжидерии, чемнерии кадагалалы дээш бригадирлерии, фуражирлерии болгаш өске-даа кижилерниң харыысалгазын бедидерии СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомнарынга, ЛКСМ райкомнарынга, парткомнарга, партия болгаш комсомол эге организацияларынга чарыш түннели үндүрген доктаазда хүлээндирген.

Эш Константин Устинович ЧЕРНЕНКОГА

СЭКП Теп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиің көскү ажылдакчызы, Силерге, силериің чеден харлаан хүнүцерде изиг байыр чедириң тур.

Бодуңарның бүгү ажыл-чорудулганңарның дургузунда, партия болгаш күрүне ажылының бүгү албан-хүлээлгелериңе бүгү күжүңерни, билиңерии болгаш улуг арга-дуржулганңарны-даа коммунистиг тургузуушкуннуң херээнге, марксизм-ленинизмниң улуг идеалдарынга кызыгаар чок бараан болдуруп келген силер.

Үр чылдарда чурттаарыңарны, чаагай кадыкшылдыг болурунарны, бистиң партияның болгаш совет улустуң чаагай чоруунга, коммунизмниң тиилээриниң эрге-ажыы дээш моон-даа сонгаар үре-түннелдиг ажылдаарыңарны бистиң эргим өңнүүвүс болгаш эживис Константин Устинович. Силерге, чүректиң ханызындан күзеп тур бис.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ — ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ — ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш К. У. Черненкону Лении орден-биле база «Кадыыр болгаш Маска» ийиги Алдын медаль-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиің мурнунга улуг ачы-хавыязы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Константин Устинович **Черненкону Лении орденн-биле база «Кадыыр болгаш Маска» ийиги Алдын медаль-биле шаннаар.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1981 чылдың сентябрь 23.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш К. С. Шойгуну шаннаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда үре-түннелдиг ажылы дээш база 60 харлаапы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалакчызы эш Күжүгет Сереевич **Шойгуну** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **Хүндүлел бижии-биле** шаннаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ

Кызыл хоорай, 1981 чылдың сентябрь 23.

ШАКТЫ СОҢГААРЛАДЫ САЛЫР

«ССРЭ-ниң девискээринге үе саналгазының чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың октябрь 24-тегй доктаалынга дүүштүр республиканың бүгү девискээринге шак согунчугаштарын 1981 чылдың октябрь 1-ниң 0 шакта 1 шак соңгаар кылдыр шиичидер.

БАЙЫРЛЫГ АЖЫДЫЫШКЫН

Дүүн эртенгиниң 10 шак четпээнде-ле республика наиысылалының В. И. Ленин аттыг шөлүнге Кызыл хоорайның чурттакчылары, өөреникчилер, студентилер долдур чыглып келген. Олар дельтапланеризм спортунга ССРЭниң бирги чемпионадының байырлыг ажыдыышкынын көөр дээш чедип келгеннери ол.

Совет Эвилелиниң авилелдешкен республикаларының туктары бистиң республиканың наиысылалының Ленин шөлүнге киискип турганнар. Олариың аразында маадырхоорайлар Москва, Ленинградтың, Украинаның, Белоруссияның, Грузияның, Киргизияның, Латвияның, Эстонпаның болгаш өске-

(Төнчүзү 4-кү арында).

ЧУРУКТА: чемпионаттың байырлыг ажыдыышкынының үезинде.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ чугаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко КНОнуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының сентябрь 22-де ээлчеглиг хуралынга чүве чугаалаан.

Тайбың — ол дээрге, Чер кырында бүгү кижилерниң үелеп четтинмес байлаа, кижиниң ажыл-чорудулгазының кайы-даа талазында дешилгении шиитпирлиг чүүлү-дүр деп, совет делегациянын башты демдеглээн. Ол шагшаандан бээр-ле ындыг турган, ам оон-даа артык болуп турар.

«Тайбыңны камгалаарындан артык чугула сорулга делегей айтырыынга, хамаарыштыр бистиң партиявыста, бистиң чолуүүста, харын-даа Өртемчейниң бүгү кижилериндe ам чок. Тайбыңны камгалавышаар, чүгле амгы чурттап турар кижилерге эвес, чүгле ургларывыска болгаш ажыглавүстүң ургларынга эвес, харын келир үениң он-он салгакчыларының аас-кежиниге ажылдап берип турар бис» деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Принципиалдыг ол айтыышкынны барымдаалаш, совет коммунистериниң дээди шуулганы —СЭКП-ниң XXVI съездиниң делегей амыдыралының кол айтырыларының талазыбиле саналдарның бүдүн комплекизии чоокта чаа кедүрүп үндүрген, ол саналдар делегейге калбак үнелээшкинии болдурган.

Боо-чепсекти кызыгаарлаар, дүшкүүрлүг чоруктуң одагларын узуткаар, күрүнелер аразынга идегежир чорукту быжыглаар талазы-биле тодаргай базымнарны ол саналдарда айыткан.

Ол саналдар политика болгаш шериг айтырыларынгадаа, ракета-ядролуг чепсекгедаа, анаа-даа чепсегленишкиннерге, Европада, Чоокку, Ортаакы болгаш Ыраккы Чөөн чүкте-даа, делегейниң өскедаа районнарында байдалга хамааржыр.

Ол саналдар — делегей байдалын экижидер, дайын кыжаныышкынын чайладыр дээн чаагыс чүткүлге сырый каттышкан.

Совет Эвилели социалистиг өске күрүнелер-биле демнежип алгаш, делегей ареназынга туржуп турар. Социалистиг дем каттыштырылгазының партияларының болгаш чурттарының удуртукчулары делегейде тургустунган байдалга дүүштүр ол чурттарның үнелээшкиннерин болгаш хөделишкиннерин чоокта чаа Крымга болган ужуражыышкыннарның үезинде база катап дугуржур аргалыг болган.

Делегей айтырыларын чугаалажып көөрде база шиитпирлээрде улустарның хосталгазының болгаш депшилгезиниң идеалдарынга, бүгү күрүнелериин, бүгү улустарның хамаарышпас чоруун хүндүлээриниң принциптеринге бистер даянып, кижи төрелгетеиин хөөржүдериниң белеткелиниче эвес, а амыдыралдың үндезиниерии быжыглаар.

Ынчалзажок ол буруудадыышкынналар адреэин ёзугаар кылбайн турардыр. Ол буруудадыышкынар делегей политиказында база бар болуп турар. Ол дээрге— империалистиг күрүнелериин милитаристчи белүктериниң угланыышкыны-дыр.

Ол угланыышкынның алыс утказы — өске чурттарның болгаш улустарның кырынга тергиндээринче, бодунуң турасоруун оларга албадаар, экономика талазы-биле оларны мелчүүр, оларның девискээрлерии шериг стратегиязынга ажыглаар дээн тергиндээшкинче үткүүшкүнде болуп турар.

Ындыг угланыышкынның чогаадыкчылары делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чидиглелдиреринии, политикага күш дээр аргаларны ажыглаарын боттарының сорулгаларын чедип алырының кол чепсээ кылдыр санап турарлар.

Совет Эвилели Американың Каттышкан Штаттары - биле удур туржурун күзевейн-даа турарын бодувусчун талавыстап база катап бадыткап тур бис, бо индирден ол дугайын медеглээрии ССРЭ-ниң делегациязынга дааскан. АКШ-биле чогумчалыг ажыл-ишчи харылзааларлыг болуруи Совет Эвилели күзеп турар ийик.

«Делегейге өлүрүкчү чорукка» удур барык крестиглиг походту сөөлгү үеде АКШ-та чарлаан болгаш аңаа хамаарыштыр ол-бо чурттарны буруудадып турар. Ынчалзажок ескс сорулгалардыг өске утланыышкын делегей политиказында база бар болуп турар. Ол дээрге— империалистиг күрүнелериин милитаристчи белүктериниң угланыышкыны-дыр.

Ол утланыышкынның алыс утказы — өске чурттарның болгаш улустарның кырынга тергиндээринче, бодунуң турасоруун оларга албадаар, экономика талазы-биле оларны мелчүүр, оларның девискээрлерии шериг стратегиязынга ажыглаар дээн тергиндээшкинче үткүүшкүнде болуп турар.

Ындыг угланыышкынның чогаадыкчылары делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чидиглелдиреринии, политикага күш дээр аргаларны ажыглаарын боттарының сорулгаларын чедип алырының кол чепсээ кылдыр санап турарлар.

Совет Эвилели Американың Каттышкан Штаттары - биле удур туржурун күзевейн-даа турарын бодувусчун талавыстап база катап бадыткап тур бис, бо индирден ол дугайын медеглээрии ССРЭ-ниң делегациязынга дааскан. АКШ-биле чогумчалыг ажыл-ишчи харылзааларлыг болуруи Совет Эвилели күзеп турар ийик.

«Делегейге өлүрүкчү чорукка» удур барык крестиглиг походту сөөлгү үеде АКШ-та чарлаан болгаш аңаа хамаарыштыр ол-бо чурттарны буруудадып турар. Ынчалзажок ол буруудадыышкынналар адреэин ёзугаар кылбайн турардыр. Ол буруудадыышкынар делегей политиказында база бар болуп турар. Ол дээрге— империалистиг күрүнелериин милитаристчи белүктериниң угланыышкыны-дыр.

Ол утланыышкынның алыс утказы — өске чурттарның болгаш улустарның кырынга тергиндээринче, бодунуң турасоруун оларга албадаар, экономика талазы-биле оларны мелчүүр, оларның девискээрлерии шериг стратегиязынга ажыглаар дээн тергиндээшкинче үткүүшкүнде болуп турар.

Ындыг угланыышкынның чогаадыкчылары делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чидиглелдиреринии, политикага күш дээр аргаларны ажыглаарын боттарының сорулгаларын чедип алырының кол чепсээ кылдыр санап турарлар.

Совет Эвилели Американың Каттышкан Штаттары - биле удур туржурун күзевейн-даа турарын бодувусчун талавыстап база катап бадыткап тур бис, бо индирден ол дугайын медеглээрии ССРЭ-ниң делегациязынга дааскан. АКШ-биле чогумчалыг ажыл-ишчи харылзааларлыг болуруи Совет Эвилели күзеп турар ийик.

«Делегейге өлүрүкчү чорукка» удур барык крестиглиг походту сөөлгү үеде АКШ-та чарлаан болгаш аңаа хамаарыштыр ол-бо чурттарны буруудадып турар. Ынчалзажок ол буруудадыышкынналар адреэин ёзугаар кылбайн турардыр. Ол буруудадыышкынар делегей политиказында база бар болуп турар. Ол дээрге— империалистиг күрүнелериин милитаристчи белүктериниң угланыышкыны-дыр.

Ол утланыышкынның алыс утказы — өске чурттарның болгаш улустарның кырынга тергиндээринче, бодунуң турасоруун оларга албадаар, экономика талазы-биле оларны мелчүүр, оларның девискээрлерии шериг стратегиязынга ажыглаар дээн тергиндээшкинче үткүүшкүнде болуп турар.

Ындыг угланыышкынның чогаадыкчылары делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чидиглелдиреринии, политикага күш дээр аргаларны ажыглаарын боттарының сорулгаларын чедип алырының кол чепсээ кылдыр санап турарлар.

«Дүргеи согуг кылыр дээр күштерии» безии ап көрээдиг. Ол дээрге — хамаарышпас күрүнелериң херектериигге АКШ-тың каржы холгаарлаашкынын хавдырар, улустарның хостагазын боой тудар сорулгалыг полицейжи күш-тур.

АКШ-тың эмгежок хөй шериг-далай күштерии Перси мутулдурнуң районунда мөөнеп алган турары билдингир болгай. Ол дээрге —Иранга удур, Совет Эвилелиниге удур, Ланямнң болгаш Африканың хамаарышпас хөй чурттарынга удур угланган хөделишкин-дир. АКШ-тың шериг-далай флоду ол райондан үнүп чоруткан турар ужурлуг. АКШ-тың шериг-далай флодунуң ол районга кылыр-даа, камгалаар-даа чүвеш чок. Ол райондан АКШ-тың шериг-далай флодун үндүрерии шиитпирлээри сарыылдыг хемчег болган турар ийик.

НАТО-нуң киржикчилери чамдык чурттарның чагырыкчы бөлүктеринде чүгле чаңгыс бурганга—чепсегленишкиннерии кедергей эндере бүдүреринге ам тейлеп турар. Ол сорулгага чагырткан бүгү-ле чүүлдерии кылырындан олар чалданмайн турар.

Шериг күжүнүң талазы-биле артык күчүлүг болурунче бистиң чуртувус чүткүвейи келген болгаш чүткүвейи-даа турар. Ол дугайын Л. И. Брежнев бүгү делегейге, оон иштинде анчы-аңгы үелерде америк президентилерге каш удаа медеглээн. Ынчалзажок өскелер шериг күжүнүң талазы-биле бистерден артык күчүлүг болу бээрии болдурбас бис. Күштериңи деп деңиргүүру хевээр' арткан туразуп дээш, аңаа удур бистер кандыг-даа чөнгээлээшкинге чогуур харыыны бээр бис.

Нейтроннуг чепсекти будуруп эгелээр дээп АКШ-тың шиитпири делегейге улуг килейээшкинии болдурган. Ол шиитпир дээрге — чепсегленишкиннерии эндере будурерии күштелдиреринче, делегейде байдалды чидиглелдиреринче угланган чаа базымдыр.

Делегей амыдыралының өске болуушкуннары делегейде байдалга салдарны база чедирии турар. Башкиттонның болгаш Пекиниң улам-на чоокшулажыышкын фактылар кичээнгейии хаара тудуп турар.

Делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырыылдыр, чепсегленишкиннерии эндере будурерии шеглээр, дайын кыжаныышкынын чайладыр дээп демисежири — амгы үениң соңгаарладып болбас эң-не чидиг сорулгазы-дыр дээп демисежир улуг, биче бүгү күрүнелер — Совет Эвилелибиле демнежип алгаш, көзээде кады туржур апаар.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

СОВЕТТЕР АМЫДЫРАЛЫ

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНЫҢ ДҮҮШТҮРҮЛГЕЗИ

Улус депутаттарының Эрзин район Советиниң күүсекчи комитеди РСФСР-ниң «Улус депутаттарының район Советиниң» дугайында Хоойлузунуң 46 чүүлүнге дүүштүр доктаамал комиссияларның ажылын сессиялар аразында дүүштүрүп турар. Оларны Советтиң сессияларынга болгаш күүскомнуң хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге киришкирип, комиссияларның киргенсаналдарын барымдаалап турар.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге амгы чыышта районнуң Советтеринге 38 доктаамал комиссиялар тургустунган. Олар сессияларга болгаш күүском хуралдарынга 61 айтырыгларны белеткээн, боттарының 101 хуралдарын эрттирген, 21 комиссиялар сессияларга отчёттарын берген, 6 комиссия эдеринчи илеткелдерин кылган. Советтерниң күүскомнары бирги организастыг сессияларга белеткениң турар үеде доктаамал комиссияларның составынче чугула киҥзинтей салып, депутат бүрүзүнүң ниити билиин, ажылын, тускай мергежилин болгаш хуудаа мөзүн-шыпарын барымдаалап көргеп. Ол болза доктаамал комиссияларның ажылын идепкейжидерингө идиглиг болган.

Район Советиниң күүскому комиссияларның ажылын идепкейжидери-биле методиктиг болгаш организастыг дузаны чедирип келген. Доктаамал комиссияларны үстүкү органнарның болгаш бодунуң хүзээп алган шиитпирлериниле, күүсекомнуң болгаш киидистериниң ажылының планнары-биле таныштырып турган. Доктаамал комиссияларны оларның контрольдаш турар ажыл-агыйларында, бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында ажыл-херектиҥ байдалы-биле таныштырып турар. Күүскомга чугаалажыр айтырыгга хамаарыштыг комиссияларны хуралга олуртуштуруп турар.

Райкүүском доктаамал комиссияларның семинарларын эрттиргеш, оларга методиктиг дузаны чедирип турар. Чер-чер Советтеринге ол чедиргеш, ажыл-агыйларынга бүдүрүлгелеринге болгаш организастыг дузаны чедирип келген. Доктаамал комиссияларны үстүкү органнарның болгаш бодунуң хүзээп алган шиитпирлеринге

Профэвилел амыдыралы

ОЛ—ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Күш-ажылдың байдалын экижидери, оон аймыл чок чоруун хандырарының дугайында сагыш-салышкын оистиң чуртувуста кичээнгейниң тевүнде турар кол айтырыгларның бирээзи. ССРЭ Конституциязының (Үндезин хоойлунуң) 21 үш үлүвүде мынчаар айтыы турар: «Күш-ажылдың камгалалын, байдалын экижидер, ону эртем езугаар организастаар, моон соңгаар-даа улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга бүдүрүге чорудулгазын долузу-биле механизастаарынга болгаш автоматчыдарынга үндезилээп, аар күш-ажылды чок кылыр».

Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның күш-ажылының камгалалын күштелдирери, ажылдаар болгаш санитар-хандырылгалыг байдалды улам экижидери, бүдүрүтеге кемдээшкиннерни болгаш профессионал аарышкынналарны болдурбазы социал улуг ужур дузалыг айтырыг. Сөөлгү чылдарда биствн республиканга бүдүрүлгеге озал-ондак чок ажылдаар болгаш ажыл-ишчилериң кадыкшылын экижидерин организастаар талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан, хөл-биле кылыр аар ажыл дыка кызырлыг турар. Онгу беш чылда ийи мүң беш үс ажыг ажылчынарның ажылдаар байдалы экижээн.

Бүдүрүлгеге ажылдаар байдалды, санитар-хандырылганы экижидер соруглага республиканда бүдүрүлгелер, албан-организациялар болгаш өске-даа коллективтериң чоруткан организас-техниктиг хемчегleри хөй түңүг материалдыг акша-хөреңги-биле хандыртынып турар. Ол соруглага көрдүнген акша-хөреңги чылдың-на өзүп турар. Эрткен беш чылда Тыва АССР-ниң улус ажылагыйының күш-ажыл камгалалынга түгле дугуржулга ёзугаар көрдүнген номенклатурлуг хемчеглерге сес миллион дирге рубль чарыгдаттынган.

Кылып чоруттунган бо ажылдар бүдүрүлгеге ажылдаар байдалды экижидеринден ангыда, кижилер ажылдап турар үеде болган кемдээшкиннериң деннелиң доктаамал эвээжедиргe улуг салдарлыг. Республикада оңгу беш чылда ажыл үезинде болган кемдээшкиннер 4,5 хуу эвээжээн, 346 бүдүрүлге, организация болгаш албан черлери ыдыг кемдээшкин, озал-ондак чокка ажылдаанар. 1980 чылда «Тыва сеңгелге тудуг» трестиң, Күрнефтепродуктулар, кинофикация эргелеглериниң организацияларының, Кедээ ажыл-агый министерствозунуң 18 совхозтарының бүдүрүлгеге кемдээшкининг, озал-ондактыг таварылга чокка ажылдаанар. Оон иштинде «Торгалыг», «Чаа орук», «Бурунгаар» совхозтарга кап чыл улаштыр озал-ондактыг таварылга, кемдээшкин болбаан.

Кемдээшкин дээрге бүдүрүлгеге ажыл шагын чидиреринiң, оон бүдүргүкчүлүүн күдулазырының бир кол чылдагааны боон турар. Республиканга түгле эрткен чылын ажыл үезинде кемдээшкинниерден 16 муң ажыл хүнү ышкындырган, 285 муң акша, материалдыг когаралды чедирген. Ынчангаш бүдүрүлгеге кемдээшкин-биле шыңгыы демисежир дээш оон чылдагааның болгаш ажыл-агыйның адыр аайы-биле байдалын профэвилел органнары, бүдүрүлгелериң, албан организацияларның удуртукчулары хүн бүрү билген турар ужурлуг.

Маңаа хамаарышкан бүтү айтырыгларны шиитпирлээрде, озал-ондак болган, аас-кежик чок таварылга бүрүзүн ылавыладыг хандыр сайгарын көөрү, истеп хынаары эргежок чугула. Бо талазы-биле айтырыгларны ВЦСПСтиң Президиумунуң бадылаазы тускай дүрүмнү ёзугаар сайгарып хынаап, кайы албан черинче кандыг материалды чорударын шиитпирлээр.

Кайы хамаан чокка, далашбиле, иштиң дүрүмден хажыдылгалыг кыдыр чоруттуткан хыналдалар турбас ужурлуг. Чүге дээрге мында херек апаа-ла эдип ап болур четпестер дугайымда эвес, а кижилериң казыынын, харыдаа, амыдырал-чуртталгазының талазы-биле айтырыгны шиитпирлээри-биле холбашкап болгулаар. Чижээ, Тываның электри четкилериниң монтёру Сахаров, Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының ажылчыны Коновалова, Оптика садының эргелекчизи Григорьева ажылдап турган черлеринге кемдээшкинге таварышканнар, а ол организацияларның удуртукчулары ей-шаанда акт -тургускаан, профэвилел комитеттери база-ла ол кемдээшкиннерни тоон көрбээн, кадыкшылыг ышкынган кижилер чогуур документилерни иегевейн кедгеп.

Озал-ондактыг ол болуушкынларның түңнелинде, элээд үе эрткенде, кемдээн кижилер аңнадып болган. Чүгле бир чыл ашкандан профобъединовузелдиң киржилгези-биле тускай хыналда чоруткаш, оларның чылдагаанын тодаратып, буруулугларны идерет-кеч соонда, ол дээш үстүүде адаттынган кижилерге немелде телевирни шиитпирлээр үжурга таварышкан. Кемдээшкиннерниң болган кол чылдагаанны ажылдаар черлерни техниканың аймыл чок чоруунуң негелделериниге дүүштүр тургускаанында болган. Ындыг озал-ондактың 65—70 хуузу бүдүрүлгелерниң, албан организацияларының, өөредилге, албан черлериниң дебискээривге болуп турар.

Чамдык министерстволарның, эргелелериниң, албан организацияның черлериниң удуртукчулары, профэвилелиниң обкомнары база чер-черде организацияларының, кемдээшкиннерниң, аварияларың болуберген чылдагаанын сайгарып көрбейн турар, ынчангаш ындыг таварылганың чылдагаанны ей-шаанда чайлаттынмас болгаш ол дет дөмей кемдээшкиннер каттаптап турар.

Аңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни көрүп болур. Тыва автотранспорт эргелелиниң Кызылда № 1 АТБ-ге (начальныгы Б. Н. Стрельников) слесарь А. Л. Фитисов автомашинаны шын эвес көдүртүп алган, сентелге кылып турда, көдүртүкчү механизмден машина аңдарылган, аар кемдээшкинни слесарьга таварыштырган. 1981 чылдың апрельде техниканың айыыл чок чоруунуң ындыг негелделерин сагыбаанының түңнелинде № 2 АТБ-ниң (начальныгы И. У. Чамзын) слесарь Г. И. Плехов өлүмүүн-биле кемдээн. Ол-ла эргелелдиң Шагаан-Арыг, Минусинск, АТБ-лериге автомашинаның кузовун көдүртүп алган, бызыглаар тургузуг чокка ажылдап тургаш, самосвал чолаачылары бастырып каан таварыштаар бар.

Кедээ ажыл-агый министерствозунуң СЭПП-ниң 25 съездизи аттыг, «Улуг-Хая», «Сүттором» трестиң «Тыва» совхозтарынга көдээ ажыл-агый мишиналарының кардонныг өөетериниң камгалал халывы чокка ажылдап тургаш, чамдык кижилер аар берге кемдээшкинге таварышканының кол чылдагааны, база-ла баштайгы озал-ондактың соонда дээштиг хемчегlерни үстүүде албан черлери албаанында.

Озал - ондактыг таварылга бүрүзү аңаа-ла болу бербес, чылдагаанның болгаш тыптып көөр байдалдыг. Ынчангаш бүдүрүлгеге озал-ондакты ёй-шаанда бедик мергежилдиг сайгарып, хынаар көөрү кемдээшкиннерни болдурбазы-биле хемчегlерни ап чоруларынга улуг ужур-дузалыг. Ындыг хыналдаңнып ылаптыг болуруң түгле күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың аймыл чок чоруунуң талазы-биле ажылды шын организастап тургускаңда чедип ап болур.

Бо чугула ажыл-херекти организастаары дээрге техниканың аймыл чок чоруунуң, күш-ажыл камгалалының талазы-биле харыысалгалыг кижилерни томуйлаары, күш-ажылдың аймыл чок хемчегlерниге харыысалгалыг удуртукчуларны болгаш ажылчыннарны өөредири, техниканың аймыл чок чоруунуң кабинеттерин, будунарын организастаары, күш-ажыл камгалалының талазы-биле литература, плакаттар, өске-даа көрүдле херекселдери - биле ажылчыннарны хандырып доору болур.

Аар болгаш өлүмнүг болган озал-ондактыг таварылгаларның чылдагаанын дүрүмнүң негелдезин ёзугаар тургузуп, чогуур хемчег алыр соруглабиле профэвилелдериниң область база чер-чер комитеттериниң хуралдарынга сайгарып көөр ужурлуг. Күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың аймыл чок чоруунуң, социал камгаладылгазының болгаш орук шимчээшкининиң аймыл чок чоруунуң хыналда комиссияларының ажылын бүдүрүлгелериниң албан организацияларының удуртукчулары, профэвилелдери идепкейжидер хүлээлгелиглер.

Профэвилел комитеттери күш-ажыл керээзинде техниканың аймыл чок чоруунуң дугуржулгаларын хынап, анаа көрдүнген акша-хөреңгини доолу болгаш шын шиигээдил турарын чедип ап, оларга берген эргелерни долузу-биле ажыглаар апаар. Күш-ажыл камгалалын болгаш техниканың аймыл чок чоруун экижидерин хүн бүрү, бүтү талалыг шиитпирлээриниң дузазы-биле бүдүрүлгеге ажыл үезинде кемдээшкиннерни, озал-ондактыг чорукту болгаш аарышкынналарны чок кылырын чедип алыры — профэвилел организацияларының бир чугула соруглазы болур.

Ч. МОНГУШ.
Профэвилелдерниң область чөвүделлиниң күш-ажыл талазы-биле техниктиг инспектору.

Москваның «Кадыыр болгаш Маска» заводунуң ажылчыннар коллективиниң польша ажылчыннарга ЧАҢААЗЫ

Эргим эштер!

Аңы-дуңма Польшада болуушкуннарны биствн заводтуң ажылчыннары улуг дүвүрээнин-биле хайгаарап турар.

Байдалдың улам ыңайгы нарыыдаашкынының, поляктарның шыжыгышкынының, бүзүрел чокталып турарының дугайын силерниң чуртуңардан көөп турар мелээлер хереченнел турар-дыр. Контрреволюстуг, антисоциалистиг күштер Гданьскиге бөлүүлежиишкининиң соонда кандыгдаа чажыртынышкының ап октаап, алызында баргаш, эрге-чагырганы эжелеп алыр деп кордал салышкыны-биле Польша Улус Республиканың социалистиг тургузуунуң алыс үндезинниериниче дорт халдаашкынаваре шилчээн. Ол дугайны ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң медеглелинде база чугаалаан.

«Ажылчыннарның эрге-ажыктарын» камгалаар дугайында итиригliг лозун-биле социал характерлиг негелделерни кедүрүнден эгелээш, «Солидарность» ам харын мырыңай улусчу эрге-чагырганың чедип алган чаалаа алышкынналарын чок кылырын буржуаз эрткен үеже ээп киреринi чедип алырын оралдажып турар апарган ол факт бистиң килеңивистп хайыктырып турар-дыр. Дайын мурнундагы эрги Польша канчаар чурттап турганын, буржуаз өскерликчи саттынныкчылар силерниң төрөөн чуртуңарны түү үвеге чедирген турганын бистер, ажылчыннар билир бис. Польша ажылчы чоннар кадыгдошкун мөлүдүүшкүүге туруп, океан ындынче эмиграциялап массалыг үнүп чорупгар турган — капиталистиг Польшаның ажылчын ангызының, күш-ажылчы чонунуң үлүг-хуузу ындыг турган.

Польшада социализмче халдаашкыннар польша ажылчыннарның өмүнээзинден болуп турар дээр ол чорук бистерни ханы килеңнедип турар. Ол дерзин авынас-нүүл-дур. Бодунуң социалистиг күрүвезин бүтү чон-биле кады Польшаның ажылчын аңгызы тургузуп келбээн үве бе? Польша черде социализм — оларның холдарындан чанаттынган ажыл-херек авес үве бе?

Дайын соондагы эң зарберге үеде силерге, аңгы талазы-биле бистиң польша аңы-дуңмаларывыска, дузаны чедирип келген бис. «Кадыыр болгаш Масканың» ажылчыннары, специалистери польша металлургтарга боттарының дуржулгазын дамчыдып берип, металлургилвың чаа улуг бүдүрүлгелерин тударда дузалап келген.

Кос-йор, «Хамаарышпас Польшаның конференциязы» дээр ындыг контрреволюстуг организацияларның хартаачылары, «Солидарностиниң» реакциялыг башкыларының ам үйбалай чорукту болгаш аңар-хыны чидиглендирип, антисоветчи дембоороошкининиң байдалын тургузуп турар-дыр. ССРЭ-ге удур хоп-нүүлдүү нептеретпишаан, олар совет нижилерни көөр хөөн чок сатып-сеткилдиг болуруниче подяктарны күткүп турарлар.

Социалистиг Польшаның дайынналары бистиң улустарывыстың төөгүлүг чаалаа алышкыңынче — совет-польша найыралче, гитлержи фашизмге удур ниити демиселге хан-биле быжыккан бистиң аңы-дуңмалышкы ёзузувусче халдап турарын корбейн турар силер?

Империалистиг хоралакчы төптериниң болгаш чажыт шивишкин албан черлериниң айтылгазы-биле хөделбишаан, польша контрреволюцияның польша ажылчы чоннарның эктинде эрге-чагырганынче ажыы-биле түткүл салып турарында кандыг-даа чигзиниишкиннер чок-тур.

«Польшаның ажылчын аңгызы кайдал?»—деп, айтырыг салдының турар-дыр. Силерни кайнаар чыгаа турарын корбейп турар силер бе?

«Чөөн Европаның улустарында кыйгырыг» дижир атбиле «Солидарностиниң» нептеретkeпи 'контрреволюстуг кыйгырыгны түгле Польшада эвес, харын социалистиг өске-даа чурттарда социализмни дүжүреринче углаңган кыйгырыг кылдыр үнелеп көөр апаар. Ол бүттүнмес хереки-тир! Делегейниң ийиги дайынынга бистиң улустарывыс хаңын түге төп турганы? Фашистиг халаптыг бектеп Польшаны хостап тура, бистиң 600 муң ооллдарывыс амы-тынын түге бергенил?

Ленинно чоогунга, Гданьск чанынга, Берлин чанынга амы-тынындан чарыгган совет кижилериниң дугайында тураскаал көөрде дирип турар, бистиң чүректериниси улам күштүг согар кылдыр кеэзеде албадаар дээрзин силериң биле алырыңарны күзээр бис. Ол ыдыктыг тураскаалды дорамчылаар арганы кымга-даа бербес бис. Бүгү-ле антисоветчиктер, Польшада социализмге удурланып турар бүгү-ле кижилер, польша ажылчы чоннарның чаагай чоруу дижип, чүлүруун турар бүгү-ле кижилер боттарының үүлгедиишкиниериниң кандыг уржуктарлыг болурун шынгаңган шыңгыы бодан көрүүнүер.

Антисоциалистиг контрреволюстуг күштериниң үрдүидуруп турары калчаа-дерзин антисоветизм ССРЭ-ниң болгаш ПҮР-нуң арааында харылзааларга каража чедирип, Польшаның эвилелчи хүлээлгелерин дерзин ёзу-биле үреп, польша улустуң бодунуң национал эрге-ажыктарынга хора чедирип турар-дыр.

Бистиң чурттарывыс — Варшава Керээзиниң организациязының кежигүннери. Ол чүл дээрге, кандыг-даа халдаашкынардан социализмни, оон чаалаа алышкынналарын камгалаар деп хүлээлтени алганывыс ол-дур. Барының түктүл АКШ баштаан реакциялыг белүктери социалистиг дем каттыштырылга күрүвелериниң дайынчы эвилелин божаңнадып тура, делегейде күштериниң денниүүрүн богтарынга ажыктыг кылдыр өөкертирин күзеп турары силерге эки билдингир. Бо-ла бүгү үүлдер кымга херек түвел, силериң чуртуңарда ханылавышаан кризис кымның сорулгаларынга болгаш эрге-ажыктарыңга бараан болуп турар түвел, «Солидарностиниң» хартаачыларының бистиң эвилелчи харылзааларывысты кошкадырынче кыйгырыглары кымның дзорбеавиче суг кудуп турарын? — деп айтырыгны боттарынарга салып көрүнер даан. Ол үүлдер ПҮР-нуң ажылчын аңгызынга. Польшаның ажылчы чоннарынга, оон чоннуңга ажык чок деп үве тодаргай.

Бистер, силериң аңгы талазы-биле аңы-дуңмаларывыр, Польша күштүг болгаш чечектелчек социалистиг чурт болган турарынга, ол бистиң социалистиг дем каттыштырылгавыстың идегелдиг кежигүнү болуп арткан турарынга хан-дамырымыстан сонуургалдыг бис.

Бистер, «Кадыыр болгаш Маска» заводтуң ажылчыннары, боттарының чуртунга, социалнзмниң хөрээнге кыжанып турар айымылды польша ажылчыннар медереп билип аптар даарзинге бүзүрээрни күзээр бис. Социализм дайынналарынга ойтур шавышкынга-даа, күш-ажылга-даа, бистиң дузаламчывыска болгаш бүгү талалыг деткимчевиске кеэзеде ворлал салып болур силер. Бистиң ёзузувус кан ышкаш, польша болгаш совет металлургтарының кан удаа кады эвилдирип келгенивыс ол кан ышкаш бижыг.

Бисте, ажылчыннарда, ажыл-ишчи чиик эвес, ынчалзажок хүндүүт. Оон үнезин билир бис, чонуун бүгү байдаан харын ол ажыл-ишчи турганын билир бис. Социал-экономиктиг болгаш политиктиг ханы кризисти түгле шудургу ажыл-ишчи-биле чок кылып, даартагы хүнүге бүзүредип польша улуска эгээдип берип болур. Контрреволюсчуларның иштередип турары сайгарал болгаш өөзүнежишкиннер силерни соңгургалдыг чурттаарывыска болгаш ажылдаарывыска шаптыктап турарын хараадалдыг сеткил-биле билип тур бис. «Чонуун өөнүктери» кылдыр боттарын боттары адаттынган шак ол амытанларны төөгүүнүң бок төгер черинче кинр шыдаадтар күштү Польшаның ажылчын айтыы тып алырыгга бүзүредиг бис.

Москваның «Кадыыр болгаш Маска» металлургия заводунуң хөй муң кижидыг коллективиниң цехтериниң болган кылдиктериниң ажылчыннар хуралдарыга 1981 чылдың сентябрь 21-де хүлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ГАВАНА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДА

ГАВАНА. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың (МАР-ның) Анголага удур кем-бурууллуг агрессиязын парламентилер аразының Гаванада 68-ки конференциязының киржикчилериниң аажок хөй-нуруузу шиитпирлиг буруу шаап, ол чуртуң девискөөриниден Преторияның шериглерин доп-дораан үндүрерин, ол ышкаш Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсырын негээн.

Колониализминиң артыышкынналарын узуткаар дээш сөөгаарладып болбас хемчеглер дугайында айтырыгны шуулган делегаттарының чугаалашканы Чер кырында ол чүдек-бужар ёзуну, хамыктын мурнунда апартеидтиң каргыштыг ёзу-чурумун чок кылыр деп улустарның шиитпирлиг чоруун бүгү күш-биле көргүскен. МАР-да болгаш Намибияда чөптүг эвес болгаш араатанзыг чоруктарның демдээ болу берген амгы ёзучурумну агартарының кандыг-даа барымдаазы чок деп, Австралияның парламент бөлүүнүң делегациязының кежигүнү М. Янг медеглээн.

Африканың Мурнуу түүнде империалистиг эрге-ажыктарны камгалаарының чепсээ болу берген МАР-ның ёзуруумун барыын талакы күрүнелериниң деткип турары олкавы девискээрни айыылдыг дүшкүүрелдиң одаа болдуруп, агрессия үүлгедиишкиннер кылырда расистерниң холуң сула салыпкан. Бодунуң империалистиг эвилелчилериниге даанын алгаш, Претория КНО-нуң резолюцияларынга чөрүштүр хөделип, Намибияны эжелеп турарын сокпайдан туржук, харын Анголага удур калчаалыг агрессияны үүлгедип үндүрген болгаш кожазында африкан күрүнелерни кошкадып баксырадырының калбак планнарын догеп турар деп, нигеги тезээлекчи чугаалаан.

МАР-ның кем-бурууллуг агрессия үүлгедиишкиннерин Р. Рейганның администрациязының агрессия дайынзырак политиказы идепкейжидип турар деп, Португалияның делегады А. Силва Грасу демделээн. Каттышкан Штаттарның деткимчези турбаан болза, Анголаже чепсектиг халдаашкын кылырынга Претория кажан-даа диттигин шыдавас турган ийик деп, ол онзалап демделээн.

СВАПО-нуң төлөөлекчизи Я. Ангуланың конференцияга чугаазы ийиг үнелеп көрүүкүнүү хайыктырган. Намибияның чонунга удур Претория узуткан чок кылырының ёзулуг дайынын чорудуп турар деп ол медеглээн. Ынчалза-даа хостаалгаже болгаш хамаарышпас чорукче бистиң чонувустуң түткүлүн, турасоруун бооп тудуп шыдаавас.

Мурнуу-африкан расистерниң кем-бурууллуг үүлгедиишкинниериниң кыңчыктырбас талазы-биле дээштиг хемчегlерни алырының эртежок чугулазын ССРЭ-ниң парламент болүүнүң делегациязының кежигүнү Э. Г. Гафуржанов чугаалаан. Намибия айтырыын политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээринден МАР-ның чазааның сөөталаны болгаш Анголага удур сөөлгү агрессия ындыг хемчегlерни соңгаарладыышкын чок алырын онза тода көргүскен деп ол чугаалаан.

Барыын талакы чурттарның чамдык парламентарилериниң революсчу болгаш хостаалгыг шимчээшкиннерин террористиг үүлгедиишкиннер кыдыр көргүзер дээр орал-дажышкынарынга конференция чогуур ойтур шавышкынны берген. Колониализмни, сионизмни болгаш расизмни сыгап суртаалдап турар болгаш колонияларда зы эжелеттирген девискөөрдерде хостаалгалыг демиселдиң тыптып ксэп турарының алыс чылдагааннарын херек кырында эки билир ындыг кижилер ол ийи арынныг хопнүүлдү вептерелип турар.

А. ПРОКУДИН.
СЭТА-ның корр.

ДЕРЗИИЛЕКЧИЛЕР СЪЕЗДИЗИ

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). АКШ-тың Финикс хоорайынга (Аризона штат) хөлеелдиикчи өлүрүкчүлериниң съездизи болган. 800 ажыг шаажылакчылар болгаш күчүлекчилер «дуржулгазын» солчур дээш ол хоорайга чыыглан. Оларның аразында — Вьетнамга агрессиялыг киржикчилери, АКШ-тың далай чадаг шериниң араатанныг солдаттары, полицейжи чораан шаажылакчылар болгаш күчүлекчилер бар.

Ол шаажылакчылар болгаш күчүлекчилер бодунуң съездизинге түңү чугаалашканы база оларның моон соңгаарга ханныг планнары чажыт эвес. АКШ-тың администрациязының делегейниң ялзы-бүрү районнарынга агрессия чаа планнары-биле холбаштыр шаажылакчылар болгаш күчүлекчилер америк империализмге чугула херектиг болуп турар. Тоо болгаш Латин Америкага, Африканың мурнуу түүнүге база Азияга национал-хостаалгыг шимчээшкинни базарыкта хөлеелдикчилерни калбаа-биле ажыглаарын Ак бажың планнап турар.

Америк далай чадаг шериниң подполковниги чораан Р. Браун редакторлаан «Солдже оф Фортун» дээр реаксыг журнал ол съездни организастаан.

АГЕНТИЛЕЛДИҢ ДЫҢНАДЫЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Реаксыг болгаш шовинистиг Апанда Марг дээр организация-биле сүлчээлиг Бихар штаттың чурттакчылары Камешвар Прасад Сингх болгаш Ганеш Датт Сингх оларны Делиниң полициязы тудуп хорутдаан. Индияның премьер-министри Индира Гандини өлүрериң планнап турган деп оларны буруудадып турар. Боо-чепсекти, частыр будумелдерни, хөл грапаталарын Делиниң барыын талакы кезээзинде бир бажыңга чажырын алган турганын хорутдатканнар байысаалга үезинде өгээнер. Ол чепсектерни өлүрүкчү үүлгедиг үезинде ажыглаар бодап турганнар.

Кем-бурууллуг сүлчээге Калькутаның (Барымп Бенгалия) чурттакчызы Прем Пракаш Долер база киришкен. Ону тудуп хорутдаарының чөпшээредин Делиниң прокуратуразы берген.

Индира Гандиниң амы-тынынга халдаашкын кылыр сорулгалыг сүлчээге киришкен кижилериниң хереэниң талазы-биле истелгениң үргүлчүдеп турарын ШТИ агентилелдыңаткан.

ЧУГУЛА ХООЙЛУЛАР

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның парламентизиниң элчелиг сессиязы чугула хоойлуларны хүлээп алган болгаш бодунуң ажылын оон-биле доосхан.

«Ойл Индиа, прайзит лимитед» болгаш «Ассам ойл компании» деп нефть компанияларын национализастаар дугавында хоойлуну түүлдүг деп хүлээп алганы Индияның экономиктиг хамаарышпас чорууп бижыглаар оруска чугула базым болган. Индияның экономиказынга күрүне секторунуң ролюн улам ыңай бижыглаар талазы-биле чазактың дээштиг хемчээн чуртка нефть тывыжыгга күрүне контролюн турбускаңын Индияның дешилгелиг хөй-ниитизи түүлдүгүнүүшкүн-биле утказп. Үлетпүрүн кол адырларынга ажыл соксадышкынналарын хорутдаар дугайында Индияның президентизиниң чарлыын база түүлдүг деп санап көрген.

Парламент сессиязының ажылынга делегей айтырыглары база чугула черни эдээн. Американың Каттышкан Штаттарның тайбың херээнге айылдыг политиказының түңнелинде делегей байдалының чидиглекгенин-биле холбаштыр шыңгыы сагыш човаашкынын парламентарилер клергейлээн. Америк администрациязының милитаристиг угланышкынын, Пакистанны кедергей хөй чепсегleп турарын олар буруу шаңкап. Индияның премьер-министри Индира Ганди парламентиге үүве чугаалаан болгаш шаавар халдаашкынның амгы үеги чаа боо-чепсектерни Пакистанга бээр дугайында АКШ-тың шиитпирин шыңгыы шүүмүүлээн болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга байдалы чидиглендиреринче угланган орландажышкынналарны Каттышкан Штаттарның кылып турарын демделээн.

«Делегейниң парламентилериниге болгаш улустарыга» ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Кыйгырыын болгаш кандыгдаа хевиринге боо-чепсээн космос дезгеминге тургузарын хорутдаар дугайында керээни чарар дугайында ССРЭниң санандарын Индияның парламентизи деткээн.

Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлиниге бүдүрер дугайында президент Рейганның шиитпирин депутаттар киленизошкин-биле буруу шаңкан.

Индияның парлалгазының бижээнин ёзугаар алырга, даштыкы политиктиг хамаарышпас угланышкынны чорударынга республиканың шиитпирлинин, өске чурттар-биле демнежин алгаш, тайбыңнын база улустарның айылы чок чоруун камгалаарынче түткүлдүүн сессия бадыткап көргүскен.

ЕЭН-ГЕ КИРЕРИНГЕ УДУР

ЛИССАБОН. (СЭТА). «Ниити рынокка» Португалияны киирер дээн планнап турарын оон экономиказынга халаптыг уржуктарлыг болурун чурттуң ажыл-ишчи бөлүктеринде тодаргай билип турар апарган.

Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге чурттуң киирериниң негелделери национал экономиканы дорамчылаашкының болгаш үлетпүр эзлери боттарында бар бүгү арганы ажыглавышаан, ниитилежилгеге киреринге удур демисежир ашаар деп, Португалияның үлетпүр конфедерациязының даргазы П. Ферраш Да Кошта медеглээн.

Чурттуң экономиказының эң чугула адырларының бирээзи — пос-таавы үлетпүрүнге «Ниити рынокка» кежигүн болуру онза аар уржуктарлыг болур. Португалияның даштыкы чурттарга үндүр садып турар бүгү бараанарының 30 хуузу пос-таавы үлетпүрүнге хамаарыжып. Европаның экономиктиг ниитилежилгезинiң өске чурттарынга Португалияның пос-таавызын садыгларын кыызырар чорук чурттуң экономиказынга халаптыг уржуктарлыг болур деп, пос-таавы болгаш идик үлетпүрүнүң национал ассоциациязының даргазы А. Пиньейру демделээн. Хөй фабрикаларның ажылы эм бөзин баксыраан, А келир үеде олар бүрүн хоозураар.

Пос-таавы индустриязының таварышканы кривис ажылчы чоннарга аар уржуктарлыг болуп турар. Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге Португалия кирер болза, 45 муң пос-таавычыларны ажылдан үндүреринге чедирер дээрзин статистиканың тускай медээлериниде айыткан.

МЕДИЦИНА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ ЧЕДИШПЕС

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). Ол хоорайның 42 харлыг чурттакчызы Ирвин Кэмптон айылга таварышкан. Орукка ол кээп үшкан түңнелинде баш сөөгүнге улуг кемдээшкин болган. Чоокку үеде тускай эмнээшкинни ол эртпес болза, бүгү назынында мунчураан болуп артар, харын-даа өлүп болур деп, эмчилер оон кадайы Кристинага дыңнаткан.

Ынчалзажок эмнелге чарыгдалынга төлээр 15 муң доллар Кэмптоннарда чок болган ужурунда, Ирвинниң эмнээшкинин соңгаарлап келген.

Айыыл чааскаан келбес дижир. Удаваанда Кристинаны «Кнур электрик» дээр техниктиг компания ажылдап база үндүрүпкен. Оон соонда ийи неделя эрткенде — Ирвин Кэмптон өлген. «Мен база үш уругларым канчап чурттазырыл? Кижилерге кандыг-даа идегелим оскүдүм» деп, Кристина журналистерге медеглээн.

Кэмптоннарның өг-бүлезинге таварышкан халап — АКШтың хөй муң чурттакчыларынга таварыжи турар айымылдың бир фактызы-дыр. АКШ-та медицина хандырылгазының тергиндээн хуу практика системазы хөй кижилерниң чоруладың чамдык кижилерниң баймырының үндезини болдуруп турар. Вашингтонның администрациязы шериг чарыгдадарын кедергей ковүдетпишаан, АКШтың хөй миллион хамаатыларының медицина хандырылгазы экижидеринге чүүү-даа кылбайн турар. Ынчангаш кижилерниң кол эргелеринга бирээзии— кадыкшылын камгалаар эргезин америк эргечагырганар шак ынчаар кызыгаарлап турар. Рейганның администрациязы социал хергеледелеринге, хамыктың мурнунда медицинага чарыгдалдарны кызырган болгаш пентагонның база шериглүлетпүр комплекстиң негелделерин хандырып турар.

«Ньюсдей» солунчуң бижээнин ёзугаар алырга, Р. Рейганның чонга удур ол политиказының түңнелинде 26 миллион американнар эмнелге хандырылгазын амгы үеде ажыглаар аргазы чок болуп турар. Чүгле чаңгыс хүн бээн хуу эмнелгее чыдарга, аарыг кижи бүрүзү 376 долларны төлээрин «Нью ингланд джорнэл оф медисин» журнал демделээн. Эмчилерге, медицина сестраларынга, эм өртээнге киирер чарыгдалдар ол түңге кирбейн турар.

Эмнээшкиннериниң өртежүнезин бедидер, хөй кончалаңы киирип алыр дээш америк эмчидер чыл бүрүде 3 миллион ажыг херек чок кезип эмнээшкиннерин кылып турар. Ындыг «эмнээшкиннер» дээш олар чылда 4 миллиард долларны ажылдап ап келген. Эргежок чугула эвес ол кезип «эмнээшкиннериниң» түңнелинде 12 муң американнар чыл бүрүде өлүп турар.

Америк хуу эмнедге системазының кем-бурууллуг ол практиказы чүгле оон-биле кызыгаарлаттынмайн турар. АКШ-та бир эмчи чаңгыс катап шинчилге кылгаш, аарыг кижиден 45 долларны ап турар. Америк эмчилер дугуржулгаларын кылган аптека эзлери-биле чижит болгаш улуг ортектиг база ажыы чок «эмнерни» садып алыр бижиитерни аарыг кижилерге берип турар.

И. МАКУРИН.

ФРАНЦИЯ. Англияның чазаанын Ольстерге кем-бурууллуг политиказынга удурланышкынның чыскаалы күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының кыйгырыы-биле Францияга болган. Удурланышкынның оз чыскаалынга Парижтиң 10.000 чурттакчылары киришкен болгаш Соңгу Ирландияда Лонг Кештиң кара-бажың лагеринде политика талазы-биле хоруудатканнар-биле эп-сеткил каттыштынызгазын илергейлээннер. Ол кара-бажың лагеринге аш чарлазы түңнелинде он патриоттарның өлүрүлгээ Англияның чазаанын дерзин политиказы чедирген.

ЧУРУКТА: чыскаал үезинде.

В. ШАШКОВТУҢ телефотогу. СЭТА-ның фотохрониказы.

БАЙЫРЛЫГ АЖЫДЫЫШКЫН

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

публикаларының, Москва, Ленинград хоорайларның, Россия Федерациязының, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринің болгаш маргылдааның эртиришкилери — Тыва АССР-ниң шилиндек командаларының телзалери Ленин кудумчузунга чыскаалып турупкан.

Хөгжүм үнү чангыланган соонда СЭКП обкомунуң бажыңының чанындан айыраң-каас дириг чечектерни тутkан спортчулар шелче үнүп келгеш, Совет күрүнеңиң үндезилекчизи, ынак башкывыс В. И. Ленинниң тураскаалының баарынга дириг чечектерни салганнар.

Россия Федерациязының эң аныяк автономнуг республиказының найысылалында эгелээн ССРЭ-ниң I чемпионадының байырлыг ажыдыышкынының митингизинге СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Ч. Б. Ондар болгаш өске-даа партия, совет-комсомол ажылдакчылары кириштеннер.

Чемпионаттың начальниги, ДОСААФ-тың Тыва область комитединиң даргазы Ю. М. Камышев маргылдааның киржикчилериниң байырлыг митингиге белеңнинің дугайын СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинге болгаш маргылдааның кол судьязы Е. Н. Елизарова илеткээн.

Ук чемпионатты эртиреринің талазы-биле организастыг комитеттиң даргазы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазының оралакчызы Б. С. Шойгу байырлыг митингини ажыдып, ук чемпионаттың киржикчилериниге республиканың ажыл-ишчилериниң мурнундан изиг байырны чедирип, Тыва черде келген спортчуларның ажыл-иженге, амыдырал-чуртталгазынга улугулуг чедишкиннерин күзеп, ам эгелээн чемпионатка эң эки көргүзүглерни чедип алырын оларга күзээн.

Оон соонда маргылдааның кол судьязы ССРЭ-ниң дельтапланеризм спортунуң федерациязының даргазы Е. Н. Елизаров, Москва хоорайның шилиндек командазының капитаны техниктиг эртнемерининң доктору М. Б. Гохберг олар сөс алгаш, ук чемпионатты бедик деңнелге организастаан дээш республиканың партия, совет органнарынга, организастыг комитеттиң кежигүннеринге улуг-биле өөрүп четтиргенин илередип, Тыванның аксек дээринге болур спортчу демиселге киржир дельтапланеристерге чедишкиннерниг болурун күзээнер.

Байырлыг митингинин соонда ССРЭ-ниң бирги чемпионадының киржикчилери байырлыг чыскаалыбиле Ленин кудумчузунче кешкеш, автобустарга олурупкаш, дельтадромче чорупканнар. Ынчангаш ССРЭ чемпионадының эгелээни ол. Бир неделя ажыг үеде үргулчүлээр маргылдааның түнелинде спорттуң бо чаа хөвүрүнге Совет Эвилелиниң тулган чемпиону, команда талазы-биле тиилекчилер илерээр.

Маргылдаа хүнүнүң-не эртенгинин 10 шакта эгелээр. Ону сонуургап, көөр дээн күзелдиглерге таарымчалыг кылыр ынаар баар автобус хөгжүм-шин театрынын чанындан, Кочетов кудумчузундан чоруп турар. Боом даанга болур солун ужудуушкуннарны кээп көөрүнче кызылчыларны болгаш оон валчыларын чалдывыс.

В. ЧАДАМБА.

«Аяның» концерти

«Сочи-80» деп совет ырлар күүселдезининиң Бүгуроссия конкурузунуң лауреады «Аян» деп ырыхөгжүмнүг ансамбльдиң солун концертин Мугур-Аксы суурнуң чурттакчы чону улуг сонуургал-биле көргеннер.

Ансамбльдиң солизи Кайгал-оол Ховалыгның сыгыдын, ансамбльдиң киржикчилериниң күүсетккени тыва улустуң ырызы «Ашуу, дениң-оо», Михаил Айыжының күүсетнени чуваш улустуң ырызык Г. Гладковтуң аялгазынга «Чуртта-ла ынакшыл» деп ырызын, Галина Сат биле Надежда Иргиттиң, Ф. Фориниың аялгазынга күүсеткени «Кажан-даа бүзүревес мен» деп ырызын, ансамбльдиң концерт башкарыкчызы Демир-оол Кежиктигниң Моол улустуң ырызы «Шик-ширгин — айны» болгаш концертке кирип турар өске-даа номерлерни суурнуң чурттакчы чону улуу-биле сонуургап, катап-катап сценаже чалап турганнар.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

Дузалашканнар

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң 23 кижи составтыг ажылдакчылары Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозка мал чеми белетизээр ажылга боттарының үлүг-хуузун киириштиргеннер. Олар үш хонук дургузунда 75 тонна пресстеп каан саваңны шөлден совхозтуң инек фермазынче сөртүп, сарааттаан. Ол ажылга Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобаазазындан улуг дузаны чедирген.

Шеф ажылынга үе-шаан дивейн шудургу, кызымаккай болганнарның санынга Николай Куулар, Борис Доржу болгаш өскелер-даа хамаарышыр.

С. ДОРЖУ.

Ангы-буру медээлер

Конференция

Тес-Хем районнуң херээженнер конференциязы болуп эрткен. Отчеттуг үеде районнуң херээженнер чөвүлелиниң ажылының дугайында партия райомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар нилдизиниң эргелекчизи А. Комбу илеткел кылган.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга херээженнерниң киржилгезининиң, ие-чаштарның амыдырал-чуртталгазының, өөредилгезиниң болгаш кижизидилгезиниң дугайында ажыл-ишчи чугаа ол конференцияга болган.

Херээженнер чөвүлелдериниң социалистиг чарыжының түңнелин аңаа үндүргеш, «О. Шынаа» совхозтуң херээженнер чөвүлели бирги черни эзлээн деп санаваш, аңаа СЭКП райкомунуң болгаш райкүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тызыскан.

Конференция районнуң херээженнер чөвүлелин болгаш республиканың херээженнер съездизинге баар делегаттарны сөңгеан.

Районнуң херээжен чонунуң уран-шевер кылыгларның конкурс-делгелгези болган. Аңаа янзы-бүрү 150 кылыгларны делгээн. «Тес-Хем» совхозтуң херээженнер чөвүлелиниң организастаан делгелгези бирги черни эзлээн.

К. МААДЫ.

Мал чеминиң белеткели

ДАГЫР-ШЕМИНИҢ БРИГАДАЗЫНДА

Чөөп-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Удуй-оол Сундуевич Монгушка удурткан Дагыр-Шемиде комсомолчу-аныяктарның механизастаттынган тракторлуг бригадазының составында 43 кижи ажылдап турар. Бригадир Удуй-оол Сундуевич бригаданы 10 ажыг чыл иштинде билдилии-биле удуртуп келген. Ында агроном Конгаржап Монгуш бодунуң мергежили-биле 25 чыл ажыр ажылдаан, база хүндүткеллиг кижилерниң бирээзи апарган. Олар аныяктарның дагдыныкчылары болуп, күш-ажылга, толептиг ажыл-чаңга кижизидип турары-биле бригадага сагыларчурум үрээшкиннери, ажылшагы үзер, прогулдаар чоруктар чок болгаш аныяктар эпнайыралдыг, омак-хөглүг, эрес-шудургу ажылдап турар.

Бригада бо чылын 140 тонна сигенни, 2000 тонна сенажты белеткээр планныг. Бо чайын кандаашкынныг бергедаа болза, планныг онаалдазын күүседир дээш, коллективтиң кежигүннери кызымаккай ажылдап турар. Ооң түңнелинде бригада 100 тонна сигенни кезип сараттаан, 1779 тонна сенажты, 829 тонна силосту салган. Бригадада 7 трактор, 14 автомашина болгаш өске-даа техника быжыглаттынган.

Коллективте чаңгыс аай хүн чурумун тургускан. Эртен 7 шак 30 минутада ажылче үнер, дүште 1 шактан 2 шакка чедир чемненир, кежээ караңгылааже чедир ажылдаар.

Механизаторлар, чолаачылар шупту хову турлаанда хонуп, чурттап турар. Совхоздуң талазындан ында ажылдап турар кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Механизаторларның, чолаачыларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Чарыштың түңнелдерин 5 хонуктан үндүрүп турар. Бирги черни алган трактористе, чолаачыга, 25 рубль, ийиги черге 20 рубль, үшкү черге 15 рубльдиң шаңналдарын тыпсын турар.

Ооң түңнелинде трактористер Кара-оол Донгак, Дадар-оол Сат, Деге Ондар, Дарзыр Монгуш, Николай Монгуш хүн нормаларын 140—150 хуу, чолаачылар Өнер-оол Донгак, Хүлер-оол Кара-Сал, Калдар-оол Монгуш, Адар-оол Баазан, Иван Дембирел 150—160 хуу ажыр күүседип, мал чеминиң белеткели эгелээнден баар доктаамал мурнакчылар болуп шаңнадып келген.

Совхоз төвүлен эртенгинин 7 шакта тускай машина бригада төвүнге чедип келгеш, трактористерге, автомашиналарга солярка, бензинни кудуп берип, оларның соксаал чок ажылдаарын хандырып турар. Тракторларның, автомашиналарның болгаш өскеда херекселдерниң үрели бөөр таварылгаларый кончуг хаая болгулаар. Үрели бергенде оларны дораан-на кылыптар. Чүге дээрге, ында тускай механик Владимир Монгуш, эдикчилер Иван Куулар, Очур-оол Сарыглар боттарының ажыл-херээнин мергежилдиг мастерлери апарган.

Столовая доктаамал ажылдап турар, аъш-чем хандырылгазы эки. Улуг повар Калдар-кыс Куулар хову турлаанга 9 чыл ажыг ажылдаан болгаш, янзы-бүрү аъш-чем кылырынга мергежээн. Оон дузалакчызы Монгулдей Куулар база кызыман.

Совхозтуң удуртукчуларының талазындан тускай дежурныйлаашкын графигин тургускан. Бригадага ажылдың темпизин дүргедедир, күш-ажылдың будүрүкчүүдүн бедидер талазы-биле харысалгалыг ажылдакчыларны хүн бүрүнүң дежурныйлаашкынынга үндүрүп турар. Дежурныйлаан кижилер аңаа келгеш, лекция, беседаны чорудар, агитхуудустарны үндүрер. Дежурныйлаан үезинде кылган ажылдарының түңнелдерин, түү болганын демдеглеп турар тускай дептерни кылган.

— Бистиң бригада бо хүнде Борбак-Талда сенажты салып дооскан. Шык-Бажында 160 гектар черде рапс тараан, ооң дүжүдү ээки. Ам ону сенажтап кирер бис. Бригаданың чамдык кежигүннери чайгаар үнген сиген кезерин ам-даа уламчылап турар. Биске бердинтен онаалданы октябрь 1-де доозарын шиитпирлээн бис — деп, бригадир Удуй-оол Сундуевич чугаалады.

Дагыр-Шемиде комсомолчу-аныяктарның механизастаттынган бригадазы районга социалистиг чарышка тиилекчи болуп турар. Ол наш удаа шаңнадып, мактадып келген.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Найыралда кызыгаар чок

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ЧУРТТУНГА

(Орук демдеглелдеринден)

Бистиң дараазында орувус солун, сеткүүлдерден билдингир, чыл санында-ла күскээр бүгү делегей ярмарказының болуп эртип турар черн Лейпциг хоорайны таварааш, ГДР-ниң найысылалы Берлинге доозулган.

ЛЕЙПЦИГ. Германияда эң хоочун хоорайларның бирээзи. Ол эгезинден бөөр ярмарка, садыг, делгелге хоорайы болуп тургустунган. Хоорай барыын чүктен Русьче, соңгу чүкте Англиядан Италияже чоруткан оруктарның белдиринге туттунган. Чүгле бүгү делегей ярмарказының хоорайы эвес, а ол дайынчы, революсчу, төөгүлүг XX бектиң эгезинде ол Германияның революстуг ажылчыл шимчээшкиниинг төвү болу берген. Делегейниң база Германияның ажылчыл шимчээшкиниинг көскү ажылдакчылары Клара Цеткина, Роза Люксембург болгаш өске-даа революционерлер аңаа чурттап, ажылдап, ынчан аңаа үнүп турган «Лейпцигтиң улустуң солунуунуң» арыннарынга чоннуң революстуг ролюнүң база интернационализмниң дугайында дыка улуг ажылдарны чорутканнар.

1905—1907 чылдарда болган Россияның бир дугаар революциязын Лейпциттиң ажылчыннары изин-биле деткип, орус ажылчын ангының материал талазы-биле деткиир сорулга-биле акша чыылдазын чорудуп турганы ында В. И. Ленинниң музейинде көргүскен. В. И. Ленин Лейпциттке алды катап чораан. Баштыңчының ады-биле холбашкан черлерни ыдыктыы-биле кадагалап турар. ГДР-де бодунуң хемчээлиниг болгаш ында делгеттинген экспонаттар талазы-биле ийи дугаар черде В. И. Ленинниң музейин Лейпцигке организастаан. Улуг баштыңчының аңаа чоруп турган чылдарын колдуунда Россияга марксисчи партияны тургузарынга белеткел ажылдар-биле холбашкан. Пролетар аңгызының политиктиг солуну «Искраның» бир дугаар номери Лейпцигке 1900 чылдың декабрь айда үнген.

Шагдан тура революсчу интернационализмниң идеязынга каңнаттынган немец ажылчын аңгы боттарының ол идеязынга кезээ мөңгеде бердинген болуп арткан. Лейпциг хоорайдан үжен хире километр черде Фурзениң машина тудуунуң заводунга чораанывыс, аңаа болган ужуражылга бистерге кажан-даа уттундурбас.

Акы-дүмелиишки ол ужуражылганың үезинде завод-туң дирекциязы, партком секретары, завкомнуң ажылдакчылары чылыы-биле бистерни уткуп алгаш, заводтуң ынчы будүрүп үндүрүп турар продукциязы-биле, оон цехтери-биле ында чаа совет ставокларның ажыллаарын, ооң будүрүкчүлүүн бистерге таныштырып, күш-ажылды организастаанын кандыг-даа ажыттачажыт чогу-биле чугаалап бергеш, боттарының мурнунда туруп турар чамдык четпестерни база чугааладылзар.

Ужуражылга үезинде Тываның агаар бойдузу, чурттакчы чону, ажыл-агыйның кол угланышкынны болгаш культуразының хөгжүлдезининиң дугайында чугаалап бээрвиске немец өңнүктер улуубиле сонуургаан.

БЕРЛИН. ГДР-ниң найысылалы. 1945 чылдың май айның 8-тиң хүнүнде фашистерниң Берлинге күштүг удурланышкынын долузубиле сый шаңкан. Ол хүн Берлинниң мырыңай чоогунда Карлсхорттыга фашизм чугаа чокка дүжүп бергенинің дугаймында актыга ат салдынган. Берлин операциязынга бүгү күжүн фашистер мөөңнеп турган. Берлин дээш тулчуушкуннуң түңнелинде фашистиг Германияның 70 чадаг шериг, 12 танк шерининиң, 11 моторжыктан дивизиялларын долузу-биле узуткаан. Ол тулчуушкуннуң үезинде 480 муң немец солдаттарны болгаш офицерлерни тудуп хорудаан, 1,5 муң танкыларны болгаш аар бооларны болгаш 4,5 муң дайынчы самолеттарны совет армия холга алган. Бо кирген чижектерден Берлин дээш тулчуушкун эң аар болгаш кадыг-дошкун болганын көрүп болур-дур. Хоорай капчаардаа аажок улуг үрелиишкинге таварышкан. Ооң артыышкынын ам-даа көрүп болур. Бөгүнгү чөөн талакы Берлин найыралдыг, кады ажылдажылганың, тайбыңның күш-ажылдың болгаш культураның төвү болуп катап төрүттүнген. Бистер — «Штатд Берлин» дээр 37 каът аалчылар бажыңынга доктаадывыс. Найысылал-биле танышылтавыс бүгү совет улустарга, делегейниң бурунгаар дешилгелит бүгү кижилеринге чедишкиннии, аас-кежиктиг күзээн бис.

* * *

ЧССР-ге-даа, ГДР-ге-даа чоруп турувуста ол чурттарның ажылчы чоннарының бистиң улуг Төрээн чуртувуска оон чоннуңга ынаан көргеш, марксисчи-ленинчи интернационализмниң херек кырында ёзулуг-ла боттанышкынының херечилери болдувус. Социализм дээш тайбың чогаадыкчы күш-ажылга акылдынма ЧССР-ниң болгаш ГДР-ниң бүгү кижилеринге чедишкинии, аас-кежиктиг күзээн бис.

В. БИЧЕ-ООЛ.

Ю. ЗАХАРЕВИЧ—ААР АТЛЕТИКАНЫҢ ТӨЛЭЭЗИ

18 харлыг Юрий Захаревич чоокта чаа итали хоорай Леньянога болган чемпионатка бодунуң чажыт өөрүнүң аразында эрткен чемпионатка тиилекчи болган. Ооң тиилегези — Димитроград чурттуг (Ульяновск область) келир үениң газ-биле чүве дүнзаалар Захарсвичиниң делегейниң аар атлетика талазы-биле начынарының аразынче кириппкен, ол улуг улуска делегейниң ийи рекордун тургускан: 183 килограммны көдүрер маргылдааның ийи хевиринге 405 кг-ни көдүргеп. Деңзи категориязында Олимпий чемпиону Юрик Варданянның — амгы үениң сураглыг атледи, Олимпиада-80-ниң эң тергин штангизининиң рекордун база эжиктиккеп. Ол дээрге, Варданяңда төлептиг удурланыкчының көстүп келгени ол.

Амгы рекордсменниң тренери Виктор Науменков бодунуң келир үедеги өөреникчизиниң мурнунда көргеш, херекке албаан, ынчан Юрий акызы Василийниң канчаар белеткенип турганын сонуургап чедип келген чүве-дир. Ооң хары он турган. Ынчалза-даа чүвеге сонуургак оолчуган кыдынган үр-ле хайгаарал ыдаваан. Ол боду аар шойларны көдүрүксеп берген. Бир чыл эрткенде олар ийилээ белеткенип эгелээнер, дагдыныкчызы ол белеткелди оон хевирлиг кылдыр көргүзерин ораладажып турган. Оол өскен тудум белеткелдер улам чидип, шойлар улам аартап чоруп орган, ынчалза-даа Юрий аар атлетикага ынакшывышаан.

Ол баштайгы эки түңнелди 1976 чылда, РСФСР-ниң алээдилер чемпионадынга киржип тургаш, 48 килограммга тиилегээр, чүгө дээрге оон чурумну дыка кадыг: баштай 6 партияны уткан кижи тиилээр. Маргылдаа дыка узамдыгар чадавас. Чүү-даа болза, Карпов бодунуң телевидениеге интервьюзунга шыдыраага ынактарга шыдамык болурун сүмелээн.

Ужуражышкыннар Москвага дүн ортузу түрда доозтур, чүгө дээрге олар орта-европейжи шак-биле 17 шакта эгелээр.

Партиялар четверг, суббота база понедельник хүннеринде ойнаттынар, а пятница, воскресенье болгаш вторник хүннеринде уламчылаар. Дыштанып хүннер — средалар.

Сентябрь 29-та төлге тыртнан соонда, баштайгы партияга бирги көштү кылыр кижи билдинер. Маргылдааның ажыдыышкыны — сентябрь 30-де.

Баштайгы 24 партия дургузунда ойнакчы бүрүзү үш-үш тайм-аут ап болур, а ооң соонда сес партия бүрүзүге бир-бир тайм-аут онаалыр.

Маргылдааның кол судьязы — делегей арбитри Пауль Клейн (Эквадор), оон дуаалакчылары — Гудмундур Арнлаутсеон (Исландия) биле Гертруда Вагнер (Австрия).

Маргылдааның жюризинге бир-ле дугаар «сонуургалдыг эвес» чурттарның төлөөлери кирген. Олар —делегей гроссмейстери Светозар Глигорич (Югославия), делегей мастери Лодерик Приве (Голландия) болгаш ГФР-ниң шыдыраа федерациязының президентизи Альфред Кинцель-дир.

Моон мурнунда ук черниң байдалы-биле танышкы Карпов Мераногa чораан.

Мерано — Италияның сонгу талазында курорт хоорай. Маргылдаа Конгресстер төвүнге болур.

В. БАБКИН, СЭТА-ның корр.

Совет спорттуң тергииннери

МЕРАНОГА, ОКТЯБРЬ БИРДЕ

Шыдыраага делегей чемпиону Анатолий Карпов сентябрь 22-де Италияже чорупкан, аңаа, Мерано хоорайга, октябрьның баштайгы хүнүндө делегейниң бирги чери дээш маргылдаа эгелээр. Ооң мурнунда болган ындыг маргылдаага оон удурланыкчызы турган Корчной-биле ол база катап ойнаар.

30 харлыг Карповтуң секундантылары — делегей гроссмейстерлери Юрий Балашов биле Игорь Зайцев олар 1978 чылда Багнога делегей чемпиону-биле кады ажылдааннар. 50 харлыг Корчнойнуң секундантылары АКШ-тан аныяк гроссмейстер Ясер Сейраван биле англи гроссмейстер Майкл Стин болур деп парлалгага дыынаткан.

Ындыг маргылдаалар 1886 чылда эгелээн, ам бо үжен дутаары.

Ам болур маргылдаа тергиин улут күжениишкинии

Шынап-ла 18 харлыг мегениң сөолгү айларда чедишкиннери чеже кайгамчык. Чурттуң Новосибирскиге болган чемпионадынга Захаревич Юрик Варданяндан түгле 2,5 кг чыдын калган болгай. Түгле бо чылдың дургузунда аныяк штангист бодунуң көргүзүн 22,5 кг-ны эжиктиккеп. Ол дээрге, ооң кайгамчыктыг арга-ларының барын бадыткап турар.

Юрий Захаревич дээрге, Олимпиада-80-киң соонда көстүп келген сураглыг атлеттер Юрик Саркисян, Исраил Арсманов, Николай Захаров, Виктор Соц оларның соон дарый илереп келген чаа спортчу болур. Бо спортчуларның дугайында трепер Александр Прилепин «бистиң олимпийжи идегелдеривис» деп үнелеп орган.

— Аныяктарның рекордтары-биле чергелештир оларның шаңкын өзүлдезин, бедик культуразын магадаар мен — деп, Аркадий Воробьев чугаалады. — Ол дээрге, совет спорттуң кол пынары-дыр...

Делегейниң аар атлетиказының хоочунунуң бо сөстери Юрий Захаревичиге база дорт хамаажыр. Ол спортка-даа, амыдыралга-даа ынак кижидир. Ол далаш чок, күш-ажылга ынак, эштериниге элдеп, билиглиг. Кажан хостуг үе хөйде ол балыктаарынга, аңнаарынга ынак. Улуг маргылдаалар бүдүүзүнде, бодунуң сүрээдюнин базырар дээш ужуралдарлыг романнар номчуурунга ынак. 18 харлыг аныяк кижи ындыг болбайнаан.

Юрий ЮРЬЕВ. (ПМА).

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Кыйгыл» харылаңар, горшистер!» 9.35 — «Джон Графтонну» маңнаңар». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.40 — «Уран чүүлдүң кайгамчык делегейи». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Тимофееваның киржилгези-биле концерт. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.15 — Чансар. — 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Төрээн чуртка бараан болурунга белеткенинер», «Бешки океанның чагырыкчылары», «Далай, экии». 15.55 — «Шыдыраа школазы». Ак терге. Эге дамчыдылга. Делегей мастери Л. Белавенец эрттирер. 16.05 — «Оолдар, бурунгаар!» 17.05 — «Эртем амыдыралы». ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Кольск филиалы. 17.35 — Гвинея — Бисауунуң национал хамаарышпас чорууп чарлаашының 8 чыл оюнга. «Гвинея-Бисау — амгы хүнү». Б. Пархоменко эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

18.10 — Мультфильм. 18.15 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Чурттуң ховуларында». Рязань область картофель ажаалдазының дугайында. 19.15 — Футболга делегей чемпионадының шилиите маргылдаазы. ССРЭ-биле Турциянын шилиндек командаларының оюну. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Улуг симфония оркестрининг концерти. 22.50—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Соңгу чер ортулукка. «Эртем-нептереддиг фильм. 12.40 — «Аваамның школазы». 12.40 — Зоология. 7 класс. Эремчигей хевирлиглер. 13.05 — «Школа болгаш чогаадылга». 3-кү дамчыдылга. 13.35 — «Экран — башкыга». Астрономия. 10 класс. Астрономияның практиктиг ажылалы. 14.05 — Эртем-нептереддиг фильмнер программазы: «Мокшада камгалалдыг чер», «Чер шимчээшкини: шинчилелдер, баш удур тодарадыры». 14.35 — «Төнчү чок чарыш». Уранчечен фильм. 16.00 — Совет чурулга уран чүүлү. В. А. Фаворскийниң мастерскаязында.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Биль Апаев — Дүнеки аалчылар». Телешиң. 18.20 — Киножурнал. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «СЭКПниң XXVI съездизининг шиитпирлерин — амыдыралга». 19.15 — «КАН экраны».

МОСКВАДАН

19.35 — Ф. Шопеннииң шиитпиннген-чогаалдарын делегей конкурузунуң лауреады Даг Тхай Шон (Вьетнам) күүседир. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Инженер Хагаринниң чеди кыска чыдары». Хөй сериялыг уранчечен телефильмниң 3-кү сериязы. 22.45—00.10 — Улус туң хөгжүм хереккеделиниге күүседиккилериниң бүгү-эвиледдиг 2-ги конкурузунуң лауреаттарының концерти.

Аграар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге бичин чаар. Барыын чүк улганышкынынг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 12—17 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чабас. Барыын чүк улганышкынынг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 13—15 градус чедер.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коргар-дыр мен» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Командирниң уруу» 9.30, 14.00, 15.30; «Шынаа шөлүнүң чечектери» 11.00, 17.00, 21.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ашаа тергиин эки кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дыштаның тураларның амыдыралындан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«Шын» солун редакциязына. дуржулгалыг машинакчы (бижик катар) дарый нететтинип турар.

Редакциянның адреси: Кызыл Шетинкиа-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 карысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийжи аймыраа болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлегүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27 информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17860. Чагыг № 2133

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Шетинкиа болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01228

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 223 (11721) | 1981 чылдың сентябрь 25, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 көө.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Күш-дамыр культуразының болгаш спорттуң массалыг болурун улам ынай көдүрер дугайында» доктаал хүлээп алган.

Массалыг күш-дамыр культуразын хөгжүдер, совет спортчуларның мергежилин бедидер, улустар аразынга спортчу харылзааларны калбартыр талазы-биле чүртта дыка улуг ажыл чоруттунганы доктаалда демдеглээн. Күш-культура шимчээшкинин калбак хемчээлдин социализмниң чугула чедишкиннериниң бирээзи-дир.

Дружулганын көргүзүп турарын ёзугаар алырга, күш-культура болгаш спорт-биле үргүлүг ажылдаары күш-ажылчы коллективтериң бүдүргелеги көргүзүглериге ажыктыг салдарын чедирип, ажыл шагының чидирин эвээжедирип, күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаарынга болгаш кадрларның ажылга изырымнас чоруун кызырарынга идиг берип турар.

Ынчанмыже ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет, ВЦСПС, ВЛКСМ ТК, министерстволар болгаш ведомстволар, ол шынжыл спорттуң хөй-хөй организациялары күш-дамыр культуразын совет кижилериң хүн бүрүдеги амыдыралынга иептередириниң үгланган чогуур хемчеглерин албайн турар, бар материалдыг баазаны чеп ажылдавайн турар. Чоннуң чамдык кезээниң күш-дамыр белеткели амгы үениң бүдүрүлгезиниң болган ССРЭ-ниң Чеҥесткитиг Күштериниң хүрээлеңиге албанның кижиге салып турар иевгелделериге ам-даа долу хемчээлиңге дүүшпейн турар. Ажылчыныарның болгаш албан-хаакчыларның аарыг чоруктарындан дыка улуг чидириглер улус ажыл-агыйынга таварыш турар, ол чорук болганчок-ла оларның күш-дамыр дадыгышкынының кошкаа-биле холбаалыг. Көдээ чоннуң, студентилериң болгаш школачыларның күш-дамыр кижизидилгезинде улуг четпестер бар. Чоннуң, ылаңгыя бичии болгаш элээди уругларның спорт херекселдеринге улам өзүп орар хереглелдерин ам-даа бүгай хайдырбышаан.

Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттер база эки тура спорт ниитилелдерин бүгү-эвилел, республика, край болгаш областарның хөлүн орттар хөй санныг маргылдааларын болгаш чыштарын чоннуң ортузунга күш-дамыр культуразын болгаш спортту массалыг хөгжүдеринге каражалыг кылдыр орттырып турар, ол чорукка ажок хөй акша-хөрөнгилер чарыгдаттынып, дыка хөй санныг кижилерни ажылдап болгаш өөредилгеден чардыктырып турар. Күш-культура шимчээшкинниниң ведомство барымдаалаар башкалавчак чоруу, эки тура спорт ниитилелдериниң тургузуунуң сайыраңгай эвес чоруу массалыг ажылды организастаарынга улуг четпестерге чедирип, совет спортчуларның мергежилин бедидерииниң хөрээн моондактап турар. Ылаңгыя күш-культура —кадыкшыдылга айтырыгларының талазы-биле ортем шинчилелдерин ам-даа багай чорудуп турар. Күш-дамыр культуразын болгаш спортту пропагандалаары янзы-бүрү маргылдаалар допчуладдарны кылыры-биле болганчок-ла кызыгаарлаттынып күш-дамыр культуразын чоннуң калбак кезектеринге иептередириниче четпес улганган болуп турар.

Чер-черииң партия органнары болгаш улус депутатта-рының Советтериниң күүсек-чи комитеттери массалыг күш-дамыр культуразының хөгжүлдезиинге удуртулганы кошкаа боттандырып, коммунистиг тургузуушкунуун экономиктиг, социал болгаш кижизидикчи сорулгаларын шинтирлээриниге оон ужур-дузалыг иеднр, өөренип көрбейн турар.

«Кижилериң кадыкшыл дугайында сагыш салышкыны күш-дамыр культуразының болгаш спорттуң сайыралдазан чарылбас деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан. — Совет спортчуларның кайгамчык чедишкиннерин Москва Олимпиадазы херек кырынга көргүскен. Ынчалза-даа бистер кезээде чүтле спортчу шылгаралдарны эвес, харын күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болур чоруун хамыктың мурнунда үнелеп тударар бис. Бо херекте чедишкиннер тодаргай. Ынчалза-даа кижилериң хөй кезинге спорт ам-даа чүгле көөр оюн болуп артпышаан. Ындыг байдалды эдер херек. Күш-дамыр культуразы чоннуң бүгү кезектериниң, ылаңгыя уругларның хүн бүрүдеги амыдыралынче кирген турар ужурлуг.

Сайзыраңгай социализмниң байдалдарында күш-дамыр культуразы чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн өстүрериге, совет кижилериң угаан-бодал хереглелдерин хандырарынга бүгү хемчеглиг идиг бөөр, кижиниң бүгү талалыг таарымчалыг сайзыралының, ону амыдыралчы идепкейлиг турушка кижизидериниң дээштиг чепсээ болган турар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтирлеринге, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынарынга дүүштүр күш-культура шимчээшкинниге партийжи удуртулгазы күштелдиреринге, күш-дамыр культуразының болгаш спорттуң ёзулуг масс-алыг хөгжүдезин дээш совет, профовилел, комсомол, спорт болгаш ажыл-агый органнарының харысалгазыг бедидерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, округкомнарынга, хоорком-нарынга болгаш райкомнарынга СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Күш-дамыр культуразын хөгжүдер дугайында сагыш салышкыны ССРЭ-ниң хамаати бүрүзү Совет Конституциязының аңаа магадылап бергени күш-дамыр культуразы, спорт болгаш туризмге киржир аргазы долу хемчээлге ажылдап болгу дег байдалдарны тургузарын хандырар ужурлуг.

Күш-дамырның сула-шимчээшкин, спорт болгаш туризмге киржир чорук эң чоокку чылдарда-ла совет кижиниң, ылангыя уругларның болгаш аныяктарның хүн бүрүдеги хереглели болу берген турарын дээш күш-дамыр культуразын болгаш спортту улам ынай көдүрер талазы-биле практиктиг хемчеглерни ажылдан кылыр болгаш бот-тандырар.

Күш-дамыр культуразын совет кижилериң хүн бүрүдеги амыдыралынга иептередир талазы-биле ажылды удурту-рун экижидерин, чуртка спортту улам ынай хөгжүдерин «Күш-ажылга болгаш ССРЭ-ни камгалаарынга бөлек» деп комплекске үндезилээш, чоннуң бүгү бөлүктериниң күш-дамыр кижизидилгезиниң системазын сайыраңгайжыдарын, кадрларны белеткээриниң болгаш биилин бедидериниң деннелин, делегейге спортчу харылзааларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, округкомнарынга, хоорком-нарынга болгаш райкомнарынга СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Күш-дамыр культуразын хөгжүдер дугайында сагыш салышкыны ССРЭ-ниң хамаати бүрүзү Совет Конституциязының аңаа магадылап бергени күш-дамыр культуразы, спорт болгаш туризмге киржир аргазы долу хемчээлге ажылдап болгу дег байдалдарны тургузарын хандырар ужурлуг.

Сайзыраңгай социализмниң байдалдарында күш-дамыр культуразы чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн өстүрериге, совет кижилериң угаан-бодал хереглелдерин хандырарынга бүгү хемчеглиг идиг бөөр, кижиниң бүгү талалыг таарымчалыг сайзыралының, ону амыдыралчы идепкейлиг турушка кижизидериниң дээштиг чепсээ болган турар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтирлеринге, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынарынга дүүштүр күш-культура шимчээшкинниге партийжи удуртулгазы күштелдиреринге, күш-дамыр культуразының болгаш спорттуң ёзулуг масс-алыг хөгжүдезин дээш совет, профовилел, комсомол, спорт болгаш ажыл-агый органнарының харысалгазыг бедидерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, округкомнарынга, хоорком-нарынга болгаш райкомнарынга СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Күш-дамыр культуразын хөгжүдер дугайында сагыш салышкыны ССРЭ-ниң хамаати бүрүзү Совет Конституциязының аңаа магадылап бергени күш-дамыр культуразы, спорт болгаш туризмге киржир аргазы долу хемчээлге ажылдап болгу дег байдалдарны тургузарын хандырар ужурлуг.

Сайзыраңгай социализмниң байдалдарында күш-дамыр культуразы чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн өстүрериге, совет кижилериң угаан-бодал хереглелдерин хандырарынга бүгү хемчеглиг идиг бөөр, кижиниң бүгү талалыг таарымчалыг сайзыралының, ону амыдыралчы идепкейлиг турушка кижизидериниң дээштиг чепсээ болган турар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтирлеринге, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынарынга дүүштүр күш-культура шимчээшкинниге партийжи удуртулгазы күштелдиреринге, күш-дамыр культуразының болгаш спорттуң ёзулуг масс-алыг хөгжүдезин дээш совет, профовилел, комсомол, спорт болгаш ажыл-агый органнарының харысалгазыг бедидерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, округкомнарынга, хоорком-нарынга болгаш райкомнарынга СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Күш-дамыр культуразын хөгжүдер дугайында сагыш салышкыны ССРЭ-ниң хамаати бүрүзү Совет Конституциязының аңаа магадылап бергени күш-дамыр культуразы, спорт болгаш туризмге киржир аргазы долу хемчээлге ажылдап болгу дег байдалдарны тургузарын хандырар ужурлуг.

Сайзыраңгай социализмниң байдалдарында күш-дамыр культуразы чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн өстүрериге, совет кижилериң угаан-бодал хереглелдерин хандырарынга бүгү хемчеглиг идиг бөөр, кижиниң бүгү талалыг таарымчалыг сайзыралының, ону амыдыралчы идепкейлиг турушка кижизидериниң дээштиг чепсээ болган турар ужурлуг.

Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдериниң эң чугула сорулгаларын шинтирлээр: кадрларны белеткээр болгаш билиин бедидер, спорт тудугларын тудуп, үре-түүнелдиг ажылдаарының, спорт дериг-хереселдерин бүдүрүп үндүрериниң, массалыг спорт хемчеглерин чорудар талазы-биле совет, профэвилелдери, спорт органнарының болгаш ССРЭ-ниң ДОСААФ комитеттерииин ажыл-чорудулгазын углап-баштаарын ажикидерин партия комитеттеринге сүмелеп турар.

Күш-культура шимчээшкинниниң, күш-культура кижизидилгезиниң бүгү-ле системазының кол сорулгазы — совет кижилериң кадыкшылын быжыглаарынга, оларның ажылдаар аргазын болгаш күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, Төрээн чурттуу, социализмниң чедишкиннерин камгалаарынга белеп болдурунга, бедик угаан-бодал шынарларны хевирлеп тургузарынга, омак-сергек, күүтүгшынарак, шыдамыккай болдурунга, кадык-чаагай болгаш амыдыралга өөрүшкүлүг аныяк салгакчыларны кижизидеринге бүгү хемчег-биле идиг кылыры боон турар.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының крайдар, областар Советтериниң күүскомнарынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетке, ВЦСПС-ке, ВЛКСМ ТК-га, соңуургалдыг министерстволар болгаш ведомстволар-биле катай даасканы.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң киирген ёзугаар ССРЭ-ниң Күрлаары 1982 чылдан эгезээш ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң Күүрне планнарынга күш-дамыр культуразын болгаш спортту хөгжүдериниң кол-кол чоруктарын киирери даасканы. ССРЭ-ниң ТСЭ-ни күүрненің статистика отчёдунга оларны күүсткенинии түңнелдерин киирер ужурлуг.

ВЦСПС-биле, ВЛКСМ ТК ССРЭ-ниң Дээди болгаш орттумак тускай өөредилге черлериниң министерстволуг. ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерстволуг, ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күүрне комитеди. Камгалал министерстволуг спорткомитедиң, Бүтүүвилелдиин «Динамо» күш-культура-спорт ниитилелиниң төп чөвүлели болгаш ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зы-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетке чуртка маргылдааларны болгаш чыштарны эрттирерин корум-чурумнуг болдурар, ол сорулгаларга акша-хөрөнгилерни камнаг чыгыдаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырып чорударын сүмелээн. Күш-ажылчы коллективтерге болгаш өөредилге черлериниң, хоорайларга, районнарга чүгле ажылдап болгаш өөредилгеден хостуг үелерде организастаар, а округтарның, областарның болгаш крайларның маргылдаалары — суббота болгаш воскресенье үннериниде эрттирерии дүрүмчүдер.

Чуртка эрттирип турар Бүгү-эвилелдиин, республикаларның, крайларның болгаш областарның маргылдааларын база чыштарының санын кызырар. Спорттуң оюн хевирлериниң талазы-биле дээди, бирги болгаш ийиги чергениң командаларының маргылдаалаарының эртемге үндезилеттинген системазын ажылдан кылгаш, оларның ынай-боор чоруурун кызырар. 1981 чылдан эгелээш, олимпийжи пикл бүрүзүнге-ле Бүгү-эвилел болгаш чурттар-аразының кол-кол спортчу маргылдааларының (эки тураның спорт ниитилелдериниң болгаш ведомстволарның саналдарын барымдаалаш) чаңгыс-аай календарын, күш-ажылчы коллективтерге болгаш өөредилге черлериниге ыяаң-за эрттирер ужурлуг.

Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдериниң эң чугула сорулгаларын шинтирлээр: кадрларны белеткээр болгаш билиин бедидер, спорт тудугларын тудуп, үре-түүнелдиг ажылдаарының, спорт дериг-хереселдерин бүдүрүп үндүрериниң, массалыг спорт хемчеглерин чорудар талазы-биле совет, профэвилелдери, спорт органнарының болгаш ССРЭ-ниң ДОСААФ комитеттерииин ажыл-чорудулгазын углап-баштаарын ажикидерин партия комитеттеринге сүмелеп турар.

Күш-культура шимчээшкинниниң, күш-культура кижизидилгезиниң бүгү-ле системазының кол сорулгазы — совет кижилериң кадыкшылын быжыглаарынга, оларның ажылдаар аргазын болгаш күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, Төрээн чурттуу, социализмниң чедишкиннерин камгалаарынга белеп болдурунга, бедик угаан-бодал шынарларны хевирлеп тургузарынга, омак-сергек, күүтүгшынарак, шыдамыккай болдурунга, кадык-чаагай болгаш амыдыралга өөрүшкүлүг аныяк салгакчыларны кижизидеринге бүгү хемчег-биле идиг кылыры боон турар.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының крайдар, областар Советтериниң күүскомнарынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетке, министерстволуга болгаш ведомстволуга даасканы болза:

чоннуң күш-культура кижизидилгезин удуртуруун экижидер, планныг даалгаларга үндезилээш, күш-культура шимчээшкинииниң материалдыг баазазын улам быжыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырып чорударын;

прокат-ачылал пунктуларының болгаш спорт азы турчы-чы кылгыларны садар магазиннериниң четкилерин калбартыр, чурт иштиниң будүрүлге черлеринге үстүнде айыттынган бараанчаларны кылып үндүрерин калбартыр;

профовилелдери болгаш комсомол организациялары-биле кады чоннуң чурттап турар черлериниң азыы-биле оон-биле чергелештир ботоорулга-чарылгага үндезилээш, Белоруссияга болгаш Ленинград база Пенза хоорайларга чыгдынган дуржулганы ажыглап тургаш, күш-культура-спорт клубтарының база күш-культура-кадыкшылдыга комбинаттарының четкилерин калбарттыр.

Чурттаганын эвес тудугларны, оларның дериг-хереселдерин, спорт тудугларын ажаан-каактарын, спорт ажылын акшаландырарын, материал-техниктиг хандырылгага шефчи организацияларның киржилгезин кады корбушаан, чоннуң чурттап турар черлериниң азыы-биле массалыг күш-культура ажылын организастаар дугайында нормативтиг-эргелер актыларын чурумчудуп, сайзыраңгайжыдарын көрүп турар саналдарны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 6 ай хуусаашың иштинде киирерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетке, ВЦСПС-ке, ВЛКСМ ТК-га, соңуургалдыг министерстволар болгаш ведомстволар-биле катай даасканы.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң киирген ёзугаар ССРЭ-ниң Күрлаары 1982 чылдан эгезээш ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң Күүрне планнарынга күш-дамыр культуразын болгаш спорттуң хөгжүдериниң кол-кол чоруктарын киирери даасканы. ССРЭ-ниң ТСЭ-ни күүрненің статистика отчёдунга оларны күүсткенинии түңнелдерин киирер ужурлуг.

ВЦСПС-биле, ВЛКСМ ТК ССРЭ-ниң Дээди болгаш орттумак тускай өөредилге черлериниң министерстволуг. ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерстволуг, ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күүрне комитеди. Камгалал министерстволуг спорткомитедиң, Бүтүүвилелдиин «Динамо» күш-культура-спорт ниитилелиниң төп чөвүлели болгаш ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зы-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетке чуртка маргылдааларны болгаш чыштарны эрттирерин корум-чурумнуг болдурар, ол сорулгаларга акша-хөрөнгилерни камнаг чыгыдаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырып чорударын сүмелээн. Күш-ажылчы коллективтерге болгаш өөредилге черлериниң, хоорайларга, районнарга чүгле ажылдап болгаш өөредилгеден хостуг үелерде организастаар, а округтарның, областарның болгаш крайларның маргылдааларын

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төвчүүр. Эгези 1-ги арында). нистерствозунга, ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга, Күш-культура болгаш спорт комитединге сүмелээн.

Уругларның болгаш аныяктарның спорттуң школаларының ажыл-чорудулгазын уруглар болгаш элээдилер ортузунга күш-культура кадыкшыл болгаш кижизидилге ажылын организастаарынче, а чогуур материалдыг базазы болгаш мергежилдиг кадрлары бар школаларга — спорттуң күрлавырларны белеткээринче мөөнүзээри чугула деп санаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура, болгаш спорт талазы-биле комитединге, ВЛКСМ ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерствозунга, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунга, ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединге, профэвилелдерниң эки тура спорттуң ниитилелдериниң бүтүү-эвилел чөвүлелинге, Камгалал министерствозунуң спорт комитединге болгаш Бүтүү-эвилелдиң «Динамо» күш-культура-спорт ниитилелдиниң Топ чөвүлелинге даасканы болза:

спорттуң олимпийжи хевирлериниң улам ыңайгы хөгжүдүшүн хандырар, спорттуң, ыланғыя чиик атлетика, гимнастика, сүтка эмтиринип, футбол, хоккей, конькиге маңнаарының болгаш хаак спорттуңун талазы-биле курлавырларны белеткээринин ажылын күштелдирер. Спорттуң школаларның, олимпийжи белеткел төптериниң, спорттуң угланғышкынныг школа-интернаттарның ажылының дээштинин бедидер, оларның материалдыг базазын бызыглаар, өөредилге-белеткел сорулгаларынга көрүнүшкен ажыл-хөрөңгилерни камнаар чарыдаар;

спортчулар-биле идей-кижизидилгиг ажылды күштелдирер, бүтүү шилиндек командаларга болгаш спортчу школаларга тодаргай сорулгалыг доктаамал политиктиг өөредилгени организастаар, совет патриотизминиң болгаш пролетарлыг интернационализминиң бедик үзеллериге, коммунизминиң хөрээнге бердинген чоруккa, делегейниң спортчу ареназынга тиилелгени чедип алыры дээш демисежирингe белеңнинге аныяктарны кижизидер, спортта таарымча чок (алыысак-чиисек, авыралдакчы чоруктарны, спортчуларны бир-бирээринден чайын алыры болгаш ындыг чижектиг) болуушкунарны шиитпирлии-биле чок кылыр;

күш-культура хемчегларин болгаш спортчу тудугларны тударын болгаш септеэрин кады чорударда ол хемчегларде киржип турар күрүне болгаш хой-ниити организация бүрүзүнүң чөпшээрежилгези болгаш шиитпири-биле күрүнеиң болгаш хой-ниитиниң акша-хөрөңгилерин кооперастаи киириштирерин кадбаа-биле ажыглаар.

Шериг албанныгларының күш-дамыр белеткелин улам ыңай күштелдирер, шериг спортун улам хөгжүдүрининг талазы-биле хемчегларни ботландырарын Камгалал министерствозунга, ССРЭ-ниң Ишти хереглер министерствозунга, ССРЭ-ниң Күрүнеиң айыыл чок чорук комитединге, Совет Арминиң болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелинге дааскан.

Шеригге келдиртир мурнуңуң болгаш келдиртир назылыг аныяктарның күш-дамыр белеткелиниң талазы-биле ажылды күштелдирерин, ГТО комплекизинин нормативтерин үлүзүн алырында ужур барымдаалаар фактыларны уштукаарын, спорттуң техниктиг болгаш шериг-дузалал хевирлеринче, ыланғыя автомобиль, мотоцикл, парашют, боодалга спорттарынче кижизидилгиг ВЦСПС, ВЛКСМ ТК, ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортуман тускай өөредилге министерствозу, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу, ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединиң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитединге. Камгалал министерствозунга, ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зынга дааскан.

Спорт ниитилелдериниң ажылын үнелээрде спорттуң дузалал болгаш шериг-техниктиг хевирлеринге көргүзүүлерни барымдаалаар.

Кайы-даа ведомствога хамаарыкшы турары хамаан чокка спортчу баазаларны чөп ажыглаарын хандырарын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине, улус депутаттарының Советтериниң күүсекчи комитеттерине, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетке сүмелээн. Спортчу дериг-херекселдер коллективтериниң ажыл-чорудулгазын үнелээрде кол көргүзүүлериниң бирээзи ажылчы чоннар болгаш урутлар ортузунга күш-культура массалыг ажылдың деңнели болур деп санаар. Стадионнарның, спорт залдарының, бассейннериниң болгаш өске-даа дериг-херекселдериниң ажылдаар шактарының чартык кезии чедир үени чурттакчы чөп-биле күш-культура ажылын чорударынга хүннүң-не берген турарын хандырар.

ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң спорт салбырларын, эртем-шинчилел болгаш өөредилге чергилерин бедик мергежилдиг эртемден кадрлар-биле быжыглаар. Күш-культураның бүтүү-эвилел эртем-шинчилел институдун массалыг күш-культураның айтырыгларының талазы-биле эртем шинчилелдериниң түңнелдерин күш-культура шимчээшкинииниң практиказынга дүүштүрер, боттандырар болгаш контрольдаар кол организация болдуруп, ук хүлээлгелерни даандырган.

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине күш-культуржуларның болгаш спортчуларның кадыынын байдалының эмчи контролюн экижидерин сүмелээн; эмнелге-күш-культура диспансерлериниң четкизин калбартыр, оларны амгы үениң дериг-херекселдери, ашнаттуразы база эмнер-биле хандырарының талазы-биле хемчегларни алыр; улус ажыл-агыйының тус-тус адырларының аайы-биле санитар-кадыкшыдылга хемчегларинин комплекстиг планнарынга чамдык аарыгларны баш удур болдурбас сорулга-биле күш-культура-кадыкшыдылга ажылдарын ам-даа шашкын боттандырарын көөр.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетке, ССРЭ-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Кинематография талазы-биле күрүне комитединге, Бүтүү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелдинге, төп болгаш чер-чер солуннарының база журналдарының редакцияларынга даасканы болза:

кижилер күш-культураны хүннүң-не кылган турарынга чаңчыгарын хөгжүдүрүнче, чурттакчы чоннуң ямы-бүрү хар-назылыг болуктеринге таарыштырган мергежилгелер комплекстерин пептередиринче, күш-культура болгаш спорт ажылын организастаарының эки дуржулгазын калбаа-биле пептередиринче кичээнгейни мөөнүкчү тургаш, күш-культураны болгаш спортту пропагандалаарын экижидер;

саазынга тускайлаан фондуларның хире-хемчээн-биле массалыг күш-культураның айтырыгларының талазы-биле өөредилге номнарын, методиктиг болгаш эртем-пептередиг литератураны, документалдыг болгаш өөредилге фильмнерин үндүрерин көөдүдир болгаш оларның шыпаарын экижидер.

Күш-культура шимчээшкинииниң онза шылгараан оргонизанчыларын, эртемденнерин болгаш тренерларын шаннапмактаары-биле «Республиканың күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты доктаадын тургузаары чугула деп корген.

Ол айтырыг талазы-биле санал-оналдарны республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарынга киирип кээрин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге саналдаан.

Автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң чанында, улус депутаттарының край, область, округ, хоорай база район Советтериниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттерниң удуртукчу ажылдакчыларынга болгаш специалистерниге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелдиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1976 чылдың декабрь 24-те хүлээп алганы № 1059 доктаадында АССР-лерниң министерстволарының, улус депутаттарының край, область, округ, хоорай болгаш район Советтериниң боттускайлаң эргелелдерининг ажылдакчыларынга көрдүнген эрге-дужаал шалыкшы база хамаарыштырар.

ЧАҢГЫС ААЙ ПОЛИТХҮН

КАЯА-ДАА БҮГҮ-ЛЕ ЧҮҮЛДЕРНИ КАМНАП, ХУМАГАЛААР

«Чиг-эт, одалга-энергетика болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны камнаар база чөп ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын бо чылдың июльда хүлээп алган.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдерин интенсивтиг орукче колдадыр дүрген шилчидери тургустунган бүдүрүлге күчүзүн боттуг ажыглаары, материалдыг, күш-ажыл курлавырларын камнаары улус ажыл-агыйын чайгылыш чок көдүрериниң эң чугула угланыышкыны болуп турарын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тодаргайлаанын доктаалда айыткан. Үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга, траспортка, тудугга бүдүрүлгениң дөрт адырларынга база эргелеп башкарылгага бүгү талалыг камналга дээш ажылчы чоннарның массалыг шимчээшкинин калбартыры чугула. Бүдүрүлгеге болгаш амыдыралга камналга дээш демиселге созет кижи бүрүзү идепкейлиг киржир, бүгү чоннуң ол хөрөзнге бодунуң тодаргай салыышкынын киирер ужурлуг.

Республикага эдлеглиг чаңгыс аай политхүн болуп эртикен. «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавырлары» деп темага ону тураскаатқан. Хөөрайларның, суурларның күш-ажылчы коллективтеринге, совхозтарга партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртунчулары ажыл-ишчилер-биле ужуражып, аңаа камналга, хумагалаар, чидириглер-биле демисел дугайында шыңгыы чугааны кылганнар.

Чаңгыс аай политхүн бүдүрүлгелерниң курлавырларын илередиринге, чигэт, одалга-энергетика болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны камнаарынга, чидириглер-биле демиселди күштелдиреринге дузалаан.

Республикага политхүн эртикен дугайында чамдык материалдарны моон адаанда парладывыс.

КАЛБАА-БИЛЕ КИРИШКЕН

Сентябрь 18-те эрткен чаңгыс аай политхүнүнүң бүдүүзүнде күш-ажылчы коллективтерге лекция, беседаларны организастаан, чамдык чергелерге рейдилерни, хыналдаларны кылган. Аңаа СЭКП хоорком унун, райкомнарының илеткелчилери, «Билиг» ниитилелиниң лекторлары, партия, совет органнарның харыысалгалыг ажылдакчылары, улустуң контролёрлар, хоорай, район, көдээ, суур Советтериниң депутаттары хаара туттунган.

Амыдыралчы чугула айтырыг — улус ажыл-агыйынга камналга дугайында лекция, беседалар кылырындан, рейдилер, хыналдалар чорударындан ангыла күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге эрткен хуралларга практиктиг хемчегларни хүлээп ап, чогуур түңнелдерни кылгылаан.

Чаңгыс аай политхүн баш удур тургустунган график ёзугаар эрткилээн болгаш дыка хөй коллектив кежигүннери камналга дугайында санал-оналдарны киирген, чидириглер-биле демиселдин оруктарын айтып турганнар.

Партияның Бай-Тайга райкому эдлеглиг политхүнүнү эрттиреринин бүдүүзүнде-даа оон эртер хүнүнде-даа хөй санныг активти тус-тус ажыл-агыйлар, күш-ажылчы коллективлерже чоруткан. «Бай-Тал» совхозка СЭКП райкомунун бирги секретары Л. С. Данзын-оол, «Мунаакчы» совхозка партия райкомунун ийнги секретары М. Х. Сарыглар болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылар үстүнде темага хамаарыштыр илеткелдерни кылган, камналга болгаш чидириглер-биле демисел талазы-биле чүгле таймылбыр ажылды кылган эвес, харын баш удур илереттинген, фактыларга, четпес чүүлдерге даянып алташ, хемчегларни ажылдаап, хүлээп алгылаан, аңаа киргеи санал-оналдарны өөренип көргеи.

Район төвүнде сеңгелге-тудуг участогунун ажылчыны М. И. Саая хлебти быжырарының шынары дыка куду, өртен азы чиг болурун шүүгүлеввишаан, аңаа хөй чарыгдалды үндүрер, далганы камнавас, хлебтин өртеп карты колдуунда черге каар азы ыт, мал-маган чемгерериге баарын чугаалаан.

«Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырынга болган политхүнге машина-техниканың эдилелиниң, кыпар-чаар чүүлдериниң парыгдалынга хамаарыштыр улуг чугаа болган. Салбырда кыпар-чаар материалды хумагалавас, оон үчёт-отөөдүн чедир кылбайн турары илереэн. Хүнде чаңгыс чүүк машинаазы чеже литр кыпар-чаар материал чарыгдаарын тодаралын көрбээн. Чолаачы кижи чеже литр бензин алганын, ажыл тодуунуңе чедир чеженди чарыгдаарын, каш рейс кылганын, чүнү күүсеткенин чедир хынаайн турар. Хынаалга чогуй ажыглаар, чамдык чолаачылар хүнде чаңгыс рейс кылган өске эрткен шак-үени, кыпар-чаар материалды бодуунуң хуу хөрөзнге ажыглаар таварылгалары бар.

«Бай-Тал» совхозтуң агроному А.-Б. Хертек ажыл-агыйда тудуг материалдарын ажыглап турарында четпестерни шүүгүлээн. Түүлбүрүг чүтайны ыракпан совотун ап келген, ону ажыл-агыйның бодунга артык шүүдел, чарыгдал үндүрбейн бүдүрүп болдурунуң эргазы барын саналдаан.

Өөвүр райониуң ажыл-агыйларынга болгаш Хандагайты суурда бүдүрүлге коллективтеринге чаңгыс аай политхүнде үстүнде темага холбаштыр чамдык чергелерге чедимчелиг ажылдарны, хемчегларни ап чоруткан. Райониуң эмыыралхандырылга комбинадының ажылдакчыларының оргузунга шыңгыы чугаа болган. Аңаа хыналданы кылган болгаш камналга, чидириглер-биле демисел дугайында айтырыгны сайгарып чугаалашкаш, оон чогуур түңнелди үнаугеп. Четпестер илереткеннер. Мурнуңа ажылдап турган директорлуң харыысалга чогулдан үейт-отөөт сандаргай байдалга иеткен. Даараныкчыларның талазындан пес-таавыга, даараныр машинага камнадга чок фактылар бар. Бир машинаны даараныр аргазы чок кылдыр үргедээн. Комбинаттың ажыл-ишчилери четпестерни эдер талазы-биле хемчегларни ажыглап кылган, чеже хире камналгалыг болуруи тодаратқан, бо талазы-биле шыңгыы ажылды чорударын директор И. Х. Түбекей хүлээнген.

Д. МОНГУШ.

Чаңгыс аай политхүнүнү Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң парткому организастыг эрттиргеп. Совхозтуң, суурда коллективтерниң удурткучулары, специалистер ажылчы чоннар-биле ужуражып, камналга, чидириглер-биле демисел дугайында илеткелдерни кылган. Камналганың улус ажыл-агыйының янаш-бүрү адырларынга улуг ужур-дузалыын, чидириглер-биле демиселни чорударының эргежок чугулазын олар чугаалаан. Аңаа кылдынган ажылдарны демдеглеп, четпестерни илередип, ону адаш атырының хемчегларни чугаалашкан.

Партком секретары Ч. У. Монгуш ажаалда-транспорт отрядының ажыл-ишчилеринге, совхоз директору В. О. Оюн механизаторларга, сиген белеткээр бригазага, профэвилелдиң ажылчын комитединиң даргазы Ю. С. Монгуш шанга ажыл-ишчилер-биле ужуражып, илеткелдерни кылган. Аңаа чүве чугаалаан эттер чиг-эттинг, тудуг материалдарының, одаар түүлдүң, электри энергизының, кыпар-чаар материалдарның камналга, хумагалаалда, машина-техника эдилелинде четпестерни, ажыл-агыйжы эвес, харыысалга чок чоруктарның чижектерни көргүзүп турган шүгүмүлээш, мону эдер талазы-биле саналдарын киргеп.

Партия комитеди, совхоз дирекциязы ажылчы чоннарның саналдарын ёзугаар хемчегларни ажылдап кылын турар.

ЧУРУКТА: партком секретары Ч. У. Монгуш комбайнерлер-биле ужуражып, илеткел кылып турары.

В. ЧАМЗЫННЫҢ фотозу.

ХАРЫЫСАЛГАЗЫН БЕДИДЕР

Республикада мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинге «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавыры» деп темага эрткен чаңгыс аай политхүнүнге тураскаатқан коллектив хуралдынга план киллининиң начальниги В. И. Чикина чүве чугаалаан. «Удурткучу-даа, ажылчыннар-даа, үйле план күүселдээн дээш эвес, а оонбиле кады чиг-эттин, электри энергизының камналгазы дээш, чидириг-биле шыңгыы демисел дээш кичээнгейлиг ажылдаары, харыысалганы бедидери нететтинип турар» — деп, ол түңнээн.

Кым-бир иижи эдилээн техниказынга кам чогу-биле харыысалгазының дөпшээ-биле оны хүүсаавышаан эрте үреп каан-дыр, а өскелер чепчүк эвес чылдагаан-биле бир хөй ажылга үнмээн-дир, үшкү кижи хүүда ажыын бодаан. 3—4 тонна хөмүр-дашты апкан дижик, ол камналга, хумагалалбе? Бойдустуң байлаан, бодустарын илередип, ону адаш атырының хемчегларни чугаалашкан.

Партком секретары Ч. У. Монгуш ажаалда-транспорт отрядының ажыл-ишчилеринге, совхоз директору В. О. Оюн механизаторларга, сиген белеткээр бригазага, профэвилелдиң ажылчын комитединиң даргазы Ю. С. Монгуш шанга ажыл-ишчилер-биле ужуражып, илеткелдерни кылган. Аңаа чүве чугаалаан эттер чиг-эттинг, тудуг материалдарының, одаар түүлдүң, электри энергизының, кыпар-чаар материалдарның камналга, хумагалаалда, машина-техника эдилелинде четпестерни, ажыл-агыйжы эвес, харыысалга чок чоруктарның чижектерни көргүзүп турган шүгүмүлээш, мону эдер талазы-биле саналдарын киргеп.

Партия комитеди, совхоз дирекциязы ажылчы чоннарның саналдарын ёзугаар хемчегларни ажылдап кылын турар.

ЧУРУКТА: партком секретары Ч. У. Монгуш комбайнерлер-биле ужуражып, илеткел кылып турары.

В. ЧАМЗЫННЫҢ фотозу.

Чөөн-Хемчикке сентябрь 18-те, пятницада, чаңгыс аай политхүн «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавыры» деп темага эрткеп.

Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдынынң эргелекчизи Д. Х. Ооржак-болгаш райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң агроном-инспектору М. Байыр-оол олар кусту дужут ажаалдазының үезинде чидирит болдурбас талазы-биле тайылбыр ажылын болгаш хыналарны «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга, Ак-Даш болгаш төп салбырларынга чоруткан.

Бора-Тайга салбырында суггаттыг шелде мал чеми кезии алыр 28 та кызыл-тастың незилдезинче 8 комбайн киргеп. Партия райкомунуң телээлери аңаа лекциянны комбайнерлер болгаш чолаачылар оргузунга чоруткан. Хыналда көрүүлүүн үезинде ажаалдада шыңгыы четпестер илерээн. Сентябрь 16-ның дүнезинде тараа нестирин турган комбайнерлер элээн хөй девискээрде тараанын сывын бедик кылдыр кестиргеп, сабаанны чүрүм-чыскаал чок төккеп.

Сабан хөзөнөликтизининг демир салааларын немей хайындырып алыр турбуже, ону ылбаавындан үнелиг мал чеми шаарап демирлер аразындан шелге төктүп каар таварылгалар бар. Чаңгыс тудум-даа сабан черге каггбас ужурлуг турда, бо чорук мал чеминиң күрлавырынга карааадыг болуп турар. Хөпээнекчиге салаалар немей кызыр дугайында чугаа турган-даа болза, ону боттандырбаан. Чамдык чергелерниң тараазын «челдей» пескеии илерээн.

Бора-Тайга салбырының шанында 400 ажыт тонна кызыл-тас, 50 тонна чинге-тараа дүшкеп. Оон баштайгы арыглаашкынын салбыр агроному Василий Бүрбү баштаан шак ажылдакчылары чорудуп турар. Шаңда чамдык четпестер бар. Арыглатынган тарааны урар складтың кыры дежик, чүүс суу ынаар кирип турар.

Ол-да шаның чанында картофель шыгжаар черни септеэрээн. Ону чаартып кылырын В. Бүрбү совхоз директорунга каш чыл улаштыр саналдап турбуже бэйдал хевээр арткан. Оон хаалары, картофель урар өрээлдерин ыяжы ирээн, ишти өл, шык, үреэнинге хереглээр картофельди маңаа шыгжаар аргажок. Бора-Тайга салбырның картофели коичут чаагай үнеген. Моңу чидириг чокка ажаап алгаш, эки кадагалаар хемчегларни алыр херек.

Тараа арыглаар үш машинаның 2-зи артык кезектер чогундан ажылдавас. Шаның тарааны хүн бүрүне немежин турар. Ол тарааны дүрген сайгарар, арыглаар болгай. Ынчангаш тараа арыглаар машинзларны дарый ажылладыр дүрген хемчегларни кол инженер Серов Ооржак алыр хүлээлгелиг.

Хыналда үезинде болгаш политхүнде чүве чугаалаан эттер камналга, хумагалалда чамдык четпестерни илереткен, ону эдерининг хемчегларин «Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязы, парткому ажылдап кылын турар.

К. МОНГУШ,
«Ленинчи орук» солуннуң корр.

ДЕЛГЕЛГЕГЕ ЧОРААНЫ

«Австрияның амгы үе техниказы» дээр делгелге Москвада эртип турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтың сентябрь 23-те аңаа чораан. Австрия Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразында садыглажылышкынны, үлетпүр кооперастаашкынын, эртем-техниктиг кадыг ажылдажылганы улам ыңай калбартырынга идиг бээр сорулгалыг делгелер-биле ол танышкан.

60 чыгам австри фирмаларның продукциязын делгеп көргүскен делгелеин Австрияның экономиказының Федералдыг палатазы ССРЭ-ниң комитедиг-биле болгаш Садыгүлетпүр палатазының «Экспоцентр» дээр бүгү-эвилел каттыжылышкыны-биле кыдыг организастаан.

Делгелгеи көөрүнге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, оралакчылары В. Н. Макеев, Н. В. Талызин, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары киришкен.

Оон соопда Н. А. Тихонов делегейниң «Ничасмаш-81» дээр делгелгезинге чоокаан.

(СЭТА).

КУЗБАССКА ЧОРУП ТУРГАНЫ

КЕМЕРОВО. (СЭТА). СЭКП Ж-ның секретары И. В. Капитонов сентябрь 20—23-те Кемерово областка чоруп турган. СЭКП обкомунуң пленумунуң ажылынга ол киришкеп. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларынга холбаштыр организастыг-партийжи ажылды улам ыңай күштелдирер талазы-биле сорулгаларны ацаа чугаалашкан.

ЧИДИРИГЛЕРНИ БОЛДУРБАС

Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдынынң эргелекчизи Д. Х. Ооржак-болгаш райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң агроном-инспектору М. Байыр-оол олар кусту дужут ажаалдазының үезинде чидирит болдурбас талазы-биле тайылбыр ажылын болгаш хыналарны «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга, Ак-Даш болгаш төп салбырларынга чоруткан.

Бора-Тайга салбырында суггаттыг шелде мал чеми кезии алыр 28 та кызыл-тастың незилдезинче 8 комбайн киргеп. Партия райкомунуң телээлери аңаа лекциянны комбайнерлер болгаш чолаачылар оргузунга чоруткан. Хыналда көрүүлүүн үезинде ажаалдада шыңгыы четпестер илерээн. Сентябрь 16-ның дүнезинде тараа нестирин турган комбайнерлер элээн хөй девискээрде тараанын сывын бедик кылдыр кестиргеп, сабаанны чүрүм-чыскаал чок төккеп.

Сабан хөзөнөликтизининг демир салааларын немей хайындырып алыр турбуже, ону ылбаавындан үнелиг мал чеми шаарап демирлер аразындан шелге төктүп каар таварылгалар бар. Чаңгыс тудум-даа сабан черге каггбас ужурлуг турда, бо чорук мал чеминиң күрлавырынга карааадыг болуп турар. Хөпээнекчиге салаалар немей кызыр дугайында чугаа турган-даа болза, ону боттандырбаан. Чамдык чергелерниң тараазын «челдей» пескеии илерээн.

Бэра-Тайга салбырының шанында 400 ажыт тонна кызыл-тас, 50 тонна чинге-тараа дүшкеп. Оон баштайгы арыглаашкынын салбыр агроному Василий Бүрбү баштаан шак ажылдакчылары чорудуп турар. Шаңда чамдык четпестер бар. Арыглатынган тарааны урар складтың кыры дежик, чүүс суу ынаар кирип турар.

Ол-да шаның чанында картофель шыгжаар черни септеэрээн. Ону чаартып кылырын В. Бүрбү совхоз директорунга каш чыл улаштыр саналдап турбуже бэйдал хевээр арткан. Оон хаалары, картофель урар өрээлдерин ыяжы ирээн, ишти өл, шык, үреэнинге хереглээр картофельди маңаа шыгжаар аргажок. Бора-Тайга салбырның картофели коичут чаагай үнеген. Моңу чидириг чокка ажаап алгаш, эки кадагалаар хемчегларни алыр херек.

Тараа арыглаар үш машинаның 2-зи артык кезектер чогундан ажылдавас. Шаның тарааны хүн бүрүне немежин турар. Ол тарааны дүрген сайгарар, арыглаар болгай. Ынчангаш тараа арыглаар машинзларны дарый ажылладыр дүрген хемчегларни кол инженер Серов Ооржак алыр хүлээлгелиг.

Хыналда үезинде болгаш политхүнде чүве чугаалаан эттер камналга, хумагалалда чамдык четпестерни илереткен, ону эдерининг хемчегларин «Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязы, парткому ажылдап кылын турар.

К. МОНГУШ,
«Ленинчи орук» солуннуң корр.

БИР ХУУНУҢ АЖЫЫ

Он бирги беш чылда көдээ ажыл-агый продукциязының чылда бүдүрүлгезин 12-14 хуу көвүдедирин СЭКП-ниң XXVI съездизи шиитпирлээн.

Хөй-ниити секторунда эът бүдүрүлгезинин өзүлдезинин хуу бүрүзү-лэ 100 мун тонна немелдени бээр. Оон-биле бүдүн чыл дургузунда бүдүн чартык миллион кижини дуъш санында эттиг блюдобиле чемгерип болур.

Сүт саалдазының өзүлдезининг бир хуузу-лъ 650 мун тонна-дыр. Ол хире сүт-биле ийи миллион кижини чылда хандырар.

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУК

Чиг-эттиг, одалга-энергетиктиг болгаш өске-даа материалдыг курлавырны камнаар, ону чөп ажыглаар, чидириглер-биле шыңгыы демисежир — сөөлгү политхүнүнүң темазының айтырыглары ындыг. Маңаа хамаарыштыр Таңды райониуң бир ажыл-агыйындан каш-ла чижектен көрүптээл.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта ажыл-агыйжы эвес чоруктуң тодаргай барымдаалары бар.

Бежен чылдарның төнчүзүнде, алдан чылдарның эгезинде бистиң республикага ийи каът бажыңнар тудуп турган. Оон онзагай чүвези — бир аал чурттаар квартиразының өрээлдери бирги, ийнги, каъдында Кызыл база Туран хоорайларда ындыг бажыңнарда чурттакчылар ам-даа чурттап турар. А ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң төвүнге ындыг хөй аал чурттаар дөрт бажың туткан турган. Ол чаагайжыды туткан бажыңнарга чурттап турган улус ыңай-бээр көжери көжүп, тарай бээр орта, Межегейниң үйдезинң чурттакчыларындан ыңаар көжер кижи тывылбаан. Чылдагааны: хаван, дагаа тудар чер, огород шөлүг чок дээш улус ыңашпас. Ол олчаан хайыраан бажыңнар ээн калган. Дөрт бажыңның бирээзин септээш, совхоз конторазы кылып каан, үжү эонзиревишаан. Соңга, хаалгазы чок, шалаларын туруп апарган, одалга системазы тоймаглаттыгаан. Чай бооргa суурнуң хаванныры, инектери девзөлээр чер апарган.

Хайыраан эттп, оран-сааны.

Ол совхозтуң ажыл-агыйжы эвезинин база бир хереглиэн. Хой кыргыыр пункт совхоз төвүнде—Межегейде. А хой чуур чер оон бир өртээл чыгам черде —Шоолда. Хойжулар чугдурар дээш хоюн хонук-хонуу-биле ыңаар сүрүн шүүдээр, чер аразында хоюн өлүрүп, чидирип-даа турар-ла.

Совхоз бо чылын планда кирбээн ийи тудуг кылган: ыяш дилер пилорама биле газ анмаары. Пилорама тудуунга 7536 рубльди, оон иштинде 7208 рубльди шалынга, газ анмаарынга 5872 рубльди, оортан 4979 рубльди шалынга чарыгдаан.

1979 чылдың январь 1-ден бээр совхоз штаттан дашкаар алды ажылчыныы, тодаргайларга, дөрт таныысылды, аштакчыны, бир чурукчуну тудуп келген. Ол дээш чылда-ла барык 8000 рубльди артык чарыгдап келген.

Бо чүүден болганы? Ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чоруктуң уржуу-дур.

Б. ИРГИТ.

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының 50 чылынга

БИЛИГЛЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказы тургустунганындан бээр 50 чыл оюн бо хүннерде эрттирип турар. 1931 чылда Тыва Арат Республиканың Бичe Хуралының Президиумунуң шиитпири ёзугаар хоорайга бичии библиотеканы ажыттыкан. Ынчан оон ырак фондузу 5 мун хире турган. 1941 чылда ону Тыва Арат Республиканың Күрүне библиотеказы кылдыр аде организастаан. Тыва Арат Республиканың Сайыттар Чөвүлелиниң 1943 чылда саавыырында «А. С. Пушкин аттыг Күрүне библиотеказы Тыва Арат Республикага бүгү парлалга үндүрүлгелерин шыгжаар кол чер болуур» деп бижээн. Библиотека хоорайның бүгү оюнун ном-биле хандырар болгаш республиканың библиотекаларынга методиктиг дузаны көргүзер ужурлуг болу берген.

1944 чылда, ТАР-ның Совет Эвилелинге каттышкан чылында, библиотеканың ном фондузу түгле 11 муң экземпляр турган. Библиотеканың ном фондузунуң өзүлдезинге доктаамал кичээнгейни салып келген. Амгы үеде библиотека чылдың-на 19—20 муң номну план ёзугаар ап турар болгаш бо хүннерде 450 муң экземпляр ном фондулуг. Библиотеканың ном фондузу аңгы-аңгы эртемнерниң адырларындан тургустунган болгаш янзы-бүрү номчукчуларның негелделерин күүседиринче утланган. Ном фондузу түгле ниити негелделиг номчукчуларга эвес, а харын тускай эртемниглерге: инженерлерге, башкыларга, эмчилерге, эртем ажылдакчыларынга, студентилерге, школачыларга хереглээри-биле номнардан, журналдардан, солуннардан, брошюралардан, ноталардан, грампластинкалардан, микрофильмнерден тургустунган. Библиотеканың фондузунда К. Маркстың, Ф. Энгельстиң чогаалдарының чыындылары, В. И. Ленинниң чогаалдарының долу чыылдазының 4-кү болгаш 5-ки үндүрүлгелери, ол-ла авторларның шилиттинген чогаалдары, аңгы-аңгы номнары бар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзүнүң база съездилериниң, пленумнарының материалдары, XXVI съездиниң номнары орус, тыва дылда библиотекада чыгдынган.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, Ленинчи шаңналдың лауреады эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» «Күр чер» болгаш өске-даа чогаалдары бар. Янзы-бүрү тайылбыр номнары: энциклопедиялар, справочниктер, эртем аайы-биле өөредилге номнары, хөөре билдингир номнар болгаш улуг орус, дашпыкы база совет классиктериниң номнары, орус болгаш тыва дыл кырында уран-чечен чогаалдар хөй.

Библиотеканың ном фондузу ССРЭ-нин чер-черде ном үндүрер черлериндеи өртектиг албан-биле келир экземпляр-биле база Тыванның девискээринде үнүп турар алдан-биле келир халас экземплярлар-биле долдунуп турар.

Республиканың библиотекаларын ном-биле хандырар коллектор Москва, Ленинград, Киев, Свердловск дээш база Тыванның ном садыгларындан номнарны чагыдып садып ап турар. Чурттуң библиотека аразының ном солчулгазының аргазын база хереглеп турар.

Амгы үеде библиотекада номчукчулар-биле ажылдаар абонемент, номчулга залы, нота болгаш музыка, национал болгаш чурт-шинчилел литературазының, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларын ном-биле хандырарының, библиотекалар аразының абонементизи болгаш өске-даа тайылбыр-библиография, эртем-методиктиг, комплектованиениң болгаш ном каталогтар-биле ажыл чорудар киллдстерден тургустунган.

Шак бо киллдстерде библиотеканың хоочун болгаш аныяк специалистери ажылдап турарлар. Амгы үеде бистиң библиотекавыста 54 дээди болгаш ортумак тускай эртемниглер бар. Оларның арасында бодунуң ажылынга бердинген, библиотекага 20—30 чыл иштинде ажылдап келген Т. В. Мязинаны, К. В. Кягону, Л. И. Разумованы, А. А. Швецованы, А. С. Калга-оолду болгаш өскелерин-даа адап болур. Сөөлгү үеде Улан-Удэниң культура институдун дооскан Т. М. Люндуп, Н. С. Тамдың, С. Я. Ооржак, Н. С. Хертек олар бодунуң эртем-билиин, үлүг-хуузун библиотека ажылынга бүрүнүбиле бараалгатканнар. Омскиниң библиотека техникумун дооскан аныяк специалист А. Тавакай, С. Содунам база багай эвес ажылдап, дуржулгалыг улуг библиотекарлардан өөренип ап турарлар.

Библиотеканың ажылдакчылары номчукчуларны тускай бөлүктер аайы-биле ном-биле хандырып турарлар. Шагда библиотеканың номчукчулары мун-даа четпес турган болза, ам 12 муң номчукчунуң янзы-бүрү айтырыгларынга харыыны берип, оларның хереглеллерин хандырарынче улуг сагышты салып турар. Республиканың төп библиотеказы номчукчуларны түгле бодунуң киллдстеринге ном-биле хандырып турар эвес, а янзы-бүрү организацияларга, бүдүрүлгелерге кежер библиотекаларны база ажыткылаан. Библиотека аразының абонементизи-биле кодээниң, район төптериниң, хоорайларның номчукчуларынга номнарны чорудуп берип турар болгаш республиканың девискээринде чок номнарны Москвада Күрүнеиң В. И. Ленин аттыг, Ленинградта М. Е. Салтыков-Щедрин аттыг библиотекаларындан база чурттун өске-даа улуг хоорайларындан чагыдып алыр аргалыг. 1980 чылда Тыванның тускай артемниглери 200 ажыг кижи чурттуң 62 библиотекаларындан 1968 номну чагыдып ап, боттарының ажылынга хереглээр аргалыг болган. Амгы үеде номчукчуларга ном бээрин 326 муң экземплир чедирген.

Хоорайның болгаш республиканың тускай эртемниг специалистери-биле «Информация хүннерин», «Специалистер хүннерин», «Ажык ном дегдегелерин», «Тематиктиг ном дегдегелерин» организастаан.

Библиотекавың фондузунда онза ховар номнар база бар. Бисте Тыва дугайында, Тываны шинчилээринге үдуртхүүзүн киирген эртемденнерниң, революсчуларның, географтар болгаш аян-чоруукчуларның номнары чыгдынган. Моон аңгы аян-чоруукчу Каррутерстиң «Билдинмее Монголия» (1914 ч.), Родевичиниң «Уриянхай краиның очерии» (1910 ч.), Леоновтуң «Таңды-Тывазы— ак-көк хемниң чурту», (1927 ч.) дээш ышкаш өске-даа номнарны сонуургап болуур.

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказы эртем-шинчилел ажылын чорудуп, бодунуң ажылдарын парлап үндүрүп турар. Чылдынна Тыванның төөгүлүг болуушкуннарының дугайында чурт-шинчилел календарын үндүрүп турар.

Библиотекавыс Чөөн Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң библиотекаларының эртем ажылынга киржип «Чөөн Сибирьде Советтер дээш демисел», «Чөөн Сибирьниң чогаалчылары», «Чөөн Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң ном, библиотека ажылының база библиографиязының төөгүзү» деп ажыктыг ажылдарга библиотеканың ажылдакчылары Тыванның материалдарын киргеннеп.

Бистиң библиотекавыс республикада методиктиг төп болбушаан, оон девискээринде 325 библиотекага дузаны көргүзүп, библиотекалар аразынга чарыштыг организастаан турар. Районнарның төп библиотекаларынга семинарларны эрттирип, библиотека ажылдакчыларының билиин бедидер курстарны организастап, мурнакчы ажылдакчыларның дужжулгазын өөренип, өске библиотекаларже тарадып турар. «Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге болгаш эртем-техниктиг дешпилтеге библиотекаларның ролюн бедидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында көрүнген күрүнениң массалыг библиотекаларының төнчүдулгеанын 1980 чылда дооскан. Ам бисте 13 төнчүтүкен системаларда 159 массалыг библиотекалар хаара туттунган болгаш оларның ажылы элээн ажыжаан.

Библиотеканың ажылын оон-даа ажыжидер аргалар бисте бар. Ынчалза-даа оон материал-техниктиг базазы багай болганындан библиотекада тускайлаттынган номчулга залдары чок, элээн номчукчуларны ном-биле хандырар абонементинге ажылдар чер чедишпеанинден чамдык ажылдар четче кылдыимайн турар. Библиотеканың киллдстери хоорайның янзы-бүрү черлериниде болгаш, чамдык номнарны номчукчуга дораан ап берип хандырары база берге.

Кызылга республика библиотеказының тудуун 11-ги бешь чылда чорудары көрдүнген. Бистиң номчукчуларывыс, ажылдакчыларывыс аңаа сеткил ханып, өөрүшкүзүн илередип, чаа библиотекага ажылдаарын, ном номчуурун четтикпейн манап турарлар.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң материалдарын пропагандалаар, оон шиитпирлерин кижи бүрүзүнге чедирер, оң бирги беш чылдың планнарын күүседиринге ажылчы чоннарны мобилизастаар, чоннуң идей-политиктиг кижизидилгезин улам экижидер чугула соруулга библиотека ажылдакчыларының мурнунда салдынган.

С. ШИМИТ,
Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының директорунуң оралакчызы.

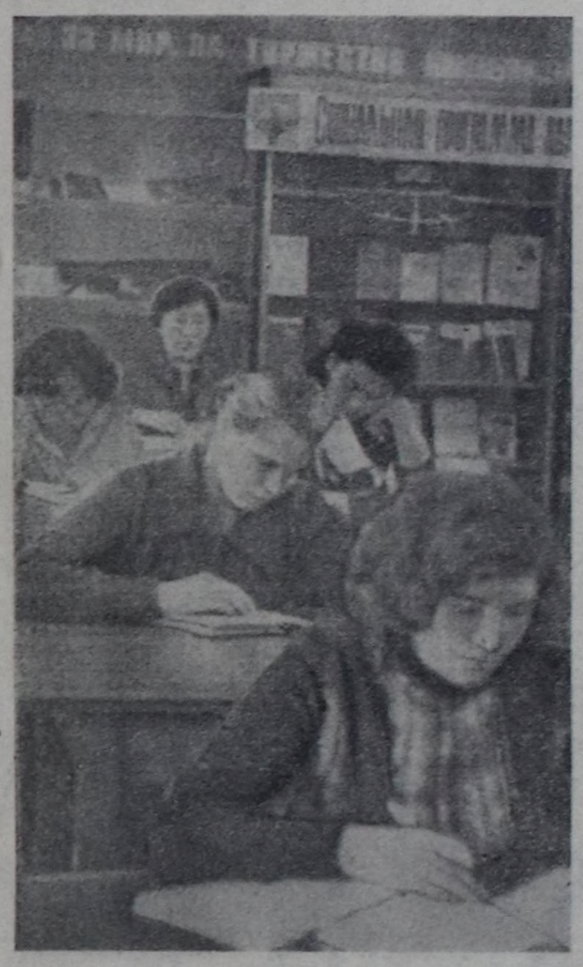

Абонемент салбырың шынап-ла ном ораны деп адап болур, моон номчукчулар үзүлбес, боттарының эртембилиниң, күзел-сонуургалының, мергежилиниң аайы-биле сонуургаан литератураны олар хүн бүрү шилип ап турарлар, янзы-бүрү литератураны номчукчулар тып алырынга таарыштырып, салбырың ажылдакчылары база оларга күзелдии-биле дузалажырлар, үстүнде чурукта — номчукчулар ном шилип ап турары. Каталогтар болгаш картотекалар номчукчуларның дүрген ном тып алырынга дузалаар.

Найысылалдың Кочетов болдаш Интернационал кудумчуларының белдиринде бажыңче хөй кижи барып турарын кым-даа эскерер. Мында Пушкин аттыг библиотеканың номчулга залы турар.

Кичээлдерге, лекцияларга, белеткенгеннер чүүлдер бижирде дээш өске-даа чүгула херек апарган таварылгаларда номчукчулар бо залга келир. Оон хереглээн литературазын бижидип алыр болгаш далаш чокка, шөлээн белеткенип алыр. Студентилер, аныяктар маңаа кончуг хөй болуур. Адаанда (солагай талазында) чурукта — библиотеканың номчулга залы.

Национал болгаш чурт-шинчилел литературазының салбыры библиотекада кол черни ээлеп турар. Тыва дылда номнарны болгаш чурт-шинчилел литературазын мында мөөңнээн. Тыва дугайында ховар дээн номнарны моон тып ап болур. Адаанда (оң талазында) чурукта — национал болгаш чурт-шинчилел литературазының салбырының ажылдакчылары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

НОМ ОРАНЫ

Номчуруңуң ажыктыын билип, хынын тыва берген болгаш, Кызыл хоорайга кел сал-ла, республиканың ном саны-биле харылзажы берген мен. Шынында мени олче, кымны-даа мурнай, ажым Тоюн алдепкен. Ол мынчанган чүве.

Бир-ле кежээ, концертке белеткел соолунде, «Шын» солуннy номчуп чыдырымда, ажым кирип келгеш, «Дайынчы кыйгыны» көргүстү. Ийлээ кожа оруннарывыска олургулапкаш, номчуп киришпивис. Бирде ол, бирде мен номчуп турза-турза, удаайн доозупкан бис.

Оон мен олура: «Ам эртен чүнү номчуур бис, ажым?» дидим. Ол айтыр салазы-биле удургу диштерин токкуладыр соктагылаан, черле чаңы милыг кижи, кыптыгын каап: «Ном ораныңче бээрда болгай!» деп, барык кышкыра аарак чугаалай-дыр. Мен арай чүвениң ужурун билбейн: «Ном канчап ораның болуур чүвел?» деп айтырдым.

Ол мээң эктим часкагылаан: «Эх, сени-даа. Слаң оглун, ном оран-делегейлиг болур чүве, эртем барын көргүзер мен, че, ам үе орайтаандыр, удуур херек» дээш, хая көрүнгеш, чоргааның бажыңче ажингеш, шимээн чок барды. Ол дуне, элдеп чүве, мен үй-балай ном кижилер-биле ужуражып, олар-биле чугаалажып, удуп чадап чыда хонган мен. Ол дугайын ажимге чугаалаарымга: «Ол-ла болгай. Ном ораныңың алдын дангыналы чүрээнни дувуреди бергени ол-дур» дээш, каттырып шаг-ла болду. Мен база хейде-ле каттырып кагдым.

Эртенинде, ажыл шагының мурнунда, ынчан бистер хүндүскүнүн ийи шактан эгелеп ажылдаар турган бис. Ном ораныңче ажым-биле чорупкан бис. Кандыг-даа оранделегей чок, аңаа-ла делгем бажың болган. Хей-ле чүве ном-на ном: делгүүр сынмас чыскаай салгылаан каан. Шынаң-ла ана кижи кайызын-даа номчуур аайын тыпшайн баар чүве чораан, кезек кала алаңгый берген турган мен.

— Ам билдиң бе? — дээш, ажым мени сургай-дыр. —Бо болза, кандыг-даа ном бар чер-дир, чүнү-ле сонуургайдыр сен, ол шуптуза мында бар, моон бижидип алгаш, тендүр номчаш, чогуур хуусаалында эккеп дужаш бергеш, база бир солуп номну бижидип алыр, шак-ла ынчап чоруп бээр — төнчү-даа чок. Ынчангаш номдан чүнү-даа билип ап, кандыг-даа маадырлар-биле танышып ап болур. Берден, дээ ол кыпыл пөсте бижиктп...

Ханаже көре бердим: «Ном — билиглерниң үндезини. М. Горький» дээн болду. Шынапла, номдан ажыктыг чүве чок тур эвеспе деп билип, бир-ле дугаарында Пушкиниң «Капитан уруун» бижидип алгаш, ном делегейинче билиг сүрүп, маалырлар илеп амыралдан өөренип киришкеним ол...

Оон бээр дыка хөй чылдар эрткен. Пушкин аттыг библиотека таныттынмазы-биле өскерилген. Ном-даа, номчукчулар-даа саны санаттынмас апарган. Елулуг-ла ном ораны, билиглерниң үндезини болу берген. Мен ам түгле номчукчу эвес, а харын мээң номнарым номчукчуларлыг апарганынга өөрүп, караам ажыдып, хөйну берип, хөйну өөреткен номларга сөгүрүп чоруур мен. Библиотекага номчукчуларбиле ужуражып, оларның ажыктыг сумелерин, ажыктыг чемелээшкиннерин дыннап, амгы болгаш келир үениң кижилеринге төлептиг чогаалдарны тургузар дээш бар шаамбиле оралдажып, чурттап, ажылдап чоруур мен. Черле ынчаш, кижиге оон улуг ааскежии кайын турар деп!

О. СУВАКПИТ,
чогаалчы.

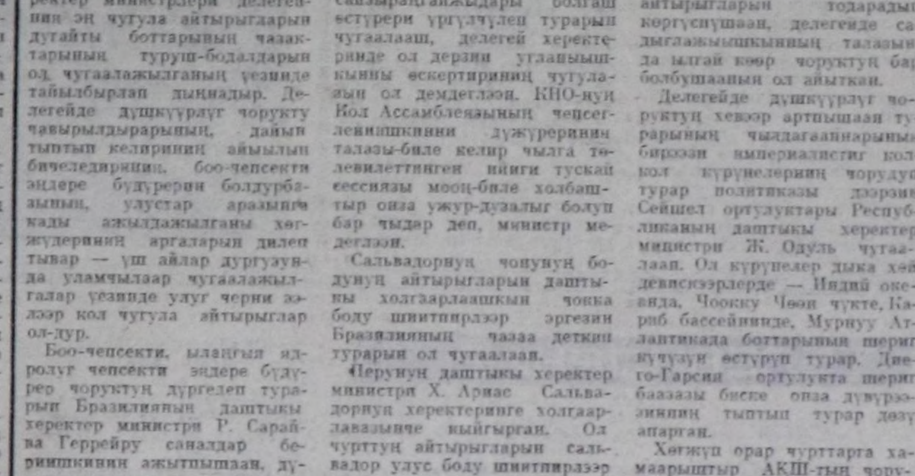

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ДЕТКИП ТУРАР

ШХЕНЬЯН. (СЭТА). Көрей Улус-Демократтыг Республиканың Улустуң Дээди хуралы боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң залчеглиг күштелиишкиниң болдурбас, сорулга-биле чугаалажышкыннар кылырының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын деткип турар. КУДРниң УДХ-нуң Доктаамал төвүлелиниң даргазы Хван Дян Обаның ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилериниң болгаш улустарынга» Кыйгырыынга харыы чагаазында ол дугайында чугаалап турар.

Империализм күштериниң бүрүүзү-биле дүшкүүрлүг байдал улам күштелип турар болгаш дайын айылы улгадып турар амгы үеде боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң солсадырынче болгаш дайынны болдурбазынче утланган шыңгыы хемчеглерни алырының чугулазының дугайында санал-оналды деткип, түүлдүгүнүң турар бис деп, ол документиде айыткан.

АКШ-тың империалистери амгы үеде бодунуң Чепсектиг Күштерин калбак хемчээлбиле улгаттырып, делегейниң дүшкүүрлүг байдалын кедеридип турар. Олар япон милитаристерии болгаш Мурнуу Көрейни дайынга белеткелдерни күштелдиреринче бүгү аргалар-биле мдалап турар. Ол чорук Азияда болгаш бүгү делегейге-даа тайбыңга шыңгыы кыжанығны болдуруп турар.

Бүгү делегейге тайбың болгаш айыл чок чорук дээш демиселге моон-даа соңгаар чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын совет улуска күзээнин ол чагаада база илередип турар.

СҮЛЧЭЭНИ ИЛЕРЕТКЕН

ДЕЛИ. (СЭТА). Премьер-министр Индира Гандиниң өлүрер сорулгалыг турган сүлчээни Индияның полициязы илереткен. Ол сүлчээнин ийи киржиичизин Делиге тудуп хоруудаан. Индияның пайысылалыныи барыын талазы кезээнде бир бажыңга боо-чепсектерни, ылаңгыя хол гранаталарын чажырып алган турганын сүлчээчилер баймсаалга үезинде өөренипер.

Туттурган кижилер кедеригей барыын үзелдиг Ананда марг дээр өлүрүктү организлшиниың активчилери болган. Реаксыяг ол организацияның салбырлары АКШ-та, Германияның Федеративтиг Республиказында, Англияда болган барыын талакы өске-даа чурттарда бар болуп турар. Организацияның кежигүннери Индий эрге - чагыргаларының хөй төлөөлекчилерин, Индияның даштыкы чурттарда төлөө черлериниң ажылдакчыларын өлүрген болгаш оларже халдаашкыннарны кылган. Ананда маргының дээрбечилери Индияның сураглыг хөөниити ажылдакчызы, чазак кежигүнү турган Л. Н. Миштаны 1975 чылда өлүргеп.

Парлалганың медээнин ёзугаар алырга, реаксыяг ол организацияга АКШ-тың төп разведка эргелеп-биле сырый холбаалыг болгаш Индияның дешпилгелиг күштеринге удур демиселге ТРЭ оюу ажыглап турар.

КОЛ АССАМБЛЕЯНЫҢ XXXVI СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязында ниити политиктиг чугаалажылга эгелээн. Организацияның кежигүннери 150 ажыг күрүнелериниң президентилери болгаш даштыкы херектер министрлери делегейниң ең чугула айтырыгларын дутайы боттарының чазактарының туруш-бодалдарын од чугаалажылганың үезинде тайылбырлап бижээн. Оон-биле холбаштыр Варшавада хайгаракчылар партия болгаш күрүне органнарының талазындан үргүлүү дүжүп берип турарын сагыш човаашкын болгаш элдепсиниишкин-биле хайгаарап турар.

«Солидарностиниң» хартаачылары Гданьскиде бодунуң съездизиниге эрге-чагырганы бүрүн алыр дээн түүлдерин ажыы-биле кедүүлеп билдингир болгай. Ынчангаш түүлбаазын өңнериниң контрреволюсчулары янзы-бүрү четтестерии болгаш аргаларыы ужуруглуг. Хөгжүлдениң аныяк күрүнелер мурнунда турар айтырыгларын тодарадып көргүспүшаан, делегеизде садыгажыышкыннының талазында ылгай көөр чоруктуң бар болбушаанын ол айыткан.

Делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң хевээр артышаан турарының чыдагаанналарының биргозин империалистиг колкол күрүнелериң чорудуп турар политиказы дээрзин Сейшел оргулуктары Республиканың даштыкы херектер министри Ж. Одуль чугаалаан. Ол күрүнелер дыка хөй девискээрлерде — Индий океанда, Чоокку Чөөн чүкте, Кариб. бассейниниде, Мурнуу Атлантикада боттарының шериг күчүзүн өстүрүп турар. Диего-Гарсия ортулукта шериг базазы биске опза дүвүрээниниң тыптып турар дөзу апарган.

Хөгжүп орар чурттарга хамаарыштыр АКШ-тың чорудуп турары чөнгээлиг углаыышкынны болдуруп болбазын Ж. Одуль демдеглеп, ол күрүнелериниң бойдус курлавырларын империалистиг күрүнелериниң кәэргел чокка молчуп алыр дээр бодалын буруу шапкан. Барыын чүк, хамыктың мурнунда АКШ, Намибияның байдаан моон соңгаар-даа мөлчүп алыр бодаддыг, ынчангаш харыя Преторияның ёзу-чуруму-биле кады ажылдап турар. Мурнуу-Африка Республиканга удур ыяш-ла боттандырар бүгү талалыг хемчеглерни күштүг болдуруп чорударын оратор деткип чугаалаан.

АКШ-тың күрсекретары А. Хейгтиң чугаазын капиталистиг делегейниң таварыжы бергени экономиктиг бергелерге, ол ышкаш хөгжүп орар чурттар-биле АКШ-тың харылзаларынга барык бүрүү-биле хамаарыштырган болган. Барыын чүктүк экономиктиг дужулгазын хөгжүп орар чурттарның кордаашкыннарын ол «идегел чок кордаашкыннар-дыр» деп адаан. Оон орунга күрсекретарь харын ол чурттар империалистиг монополияларның мурнунга ужиктерин калбарты ажыдып бээр ужурлуг деп чугаалаан. Хамаарышпас аныяк күрүнелериң делегейге төнчүт экономиктиг корум-чуруумну доктаадын тургузарынче угланган саналдарын ол шуут хереккe аңбаан.

Кол Ассамблеяның кол кичээнгейинде турар политиктиг чугула айтырыгларны күрсекретарь шуут оюп эрткеш, оларның чамдыктарын түгле каксы чугаалаан. Дайынның болгаш тайбыңның, чепсеглениишкинии дүжүреринің айтырыгларын АКШ-тың администрациязының канчаар көрүп турарын делегей ниитилежилгезинде таарымча чок

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

БЕРЛИН. (СЭТА). Эрткен ийи неделяның херечилээнии ёзугаар алырга, Польшада байдалдың чидиглениишкиии кедергей айылдыг хемчээлдерге четкен. Ол чорук бүгү чуртта ниитилелдиң бүгү кавыларын хаара туткан «Солидарность» удуртукчуларының контрреволюстуг халдаашкынарының дорт түнneли болган деп, АДН агентилел тайылбырында бижээн. Оон-биле холбаштыр Варшавада хайгаракчылар партия болгаш күрүне органнарының талазындан үргүлүү дүжүп берип турарын сагыш човаашкын болгаш элдепсиниишкин-биле хайгаарап турар.

«Солидарностиниң» хартаачылары бот-камгалалдың шыңгыы хемчеглерии албас мындыг чорукту моон ынай болдуруп болбас.

Моон-биле холбаштыр польша коммунистериң айтып турары: контрреволюцияның лагериниде тактиктиг чөрүлээлер ниити сорулгаларга хамаарыштыр аймаарыышкыны болдурбас ужурлуг дээр санал-опал чугула болуп турар. «Солидарностиниң» эң айыл-ажыглавышаан, ол бодалды боттандырып киришкен.

Ол айылдыг байдалды барымдаалаш, чурттуң бүгү булуңнарында марксисчи-ленинчи күштер партия болгаш күрүне органнары контрреволюцияның бүгү талалыг ыяшкынынга бичии-даа дүжүп бербейн, ам боттары шавар халдаашкынче шилчиирин негеп турар. Күрүне эрге-чагыргазы бот-камгалалдың шыңгыы хемчеглерии албас мындыг чорукту моон ынай болдуруп болбас.

Ол планын боттандырып чорутпушаан, Польшада социализм дайыннары кол-кол албан-дужаалдарны ам безин эжелеп аптар аргалыг болган. Ёзулуг амгы үениң дериг-лерекелдиг, чурттуң бүгү будулуңнарын хаара туткан информация албанның чери «Солидарностиде» бар, польша журналистериңиң бодалы-биле алырга, ол албан чери албан хуузунуң массалыг информациязының чепсектериндеи элээн дээштиг мурнады хөделип, питурмовиктериң чижээн эдерген дайынчы отрядтардаа болуп турар. «Солидарностиниң» Совет Эвилелинге, ГДР-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур халдаашкыннарлыг болгаш хоңгүүлээшкиннерлиг, антисоциалистиг уткалыг чүүл-бүрү парлаашкыннарын — солуннарын, хүүдустарын, плакаттарын болгаш номнарын партия болгаш күрүне типографияларында бөзин улуг моолдак чокка хүнүң үргүлүү парлап үндүрүп турар. Неделя санында үнер чакгыс чүүле «Солидарность» бөзин 500 муң ажыг экземпляр тираждыг үнүп турар. Капиталистиг чурттардан «белектер» кылдыр кээп турар бүгү-ле эргежок чугула техниктиг чепсектер болгаш дериг-хереклерден ол организацияның эргезинде туруп, бодунуң телепередатчигин кандыг-даа үеде ажыглаар эргаңы берип турар.

Контрреволюстуг күштерниң турлазының-на үүлгедип турары будурүлгелериң сыны бүгү чуртта улам өзүп турар. Партияның болгаш үлетпүрүнүң оларга таарышпаан удуртукчуларын ыңгылдөшкиниин, ыйысшкыныың болган коргудуушкуннуг, болган чок-ла шуут күүү-түрүүшкүлдүр үнелеп турбуже, ол айтырыгларга хамаарыштыр америк администрациянын туружик тайылбырлап көргүзериниден Хейг илергей-ле быдаан.

Чепсеглениишкиниң дужүреринің айтырыгларын дутайы Хейг колдуунда чүнү-даа чугаалавааи. Оон чугаазы харын делегей херектерииге удурланыштыр тургужуруне утландыр. Вашингтонуун чорудуп турар политиказын чаап-чажырар сорулгалыг болган. Кол Ассамблеяның сессиязы ажыттынарының мырыңай мурнуу чарыында президент Рейган, камгалал министри Уайнбергер болгаш бола Хейг боду кедергей милитарисчи, антисоветчи чугааларны каш удаа кылып, боо-чепсектерни улам эңдеридир будурериче кыйгылар салып, делегей байдалын улам чидиглендирер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып келгенин болгаш кылбышаанын КНО-нуң бөлүктеринде харын демдеглеп турар.

СЭТА-ның корр.

Д. Д. Шостаковичиниң төрүттүнген

хүнүнден бээр 75 чыл болганынга

ХХ ЧҮС ЧЫЛДЫҢ УЛУГ КОМПОЗИТОРУ

Дмитрий Дмитриевич Шостаковичиниң дугайында документалдыг фильмилериң бирээзинден: карааниады хап олурар демир-орук поездизиниң чаашкын борбаңнады дамдылаан шил сонгазын өттүр композиторуң дыка үр хайгаарал кылып, аажок боданып олурарын көөр бис. Фильм үнүп турда, ооң Он үшкү симфониязы чаңгыланып турар... Ол аажок күжениишкинниг боданган олурар. Ооң холдарының салгаалары секунда-даа амырал бербес ышкаш сагындырар. Композиторуң күжениишкинниг бодалдарындан кандыг-ла-бир музыка чаныык дег диңмирел эгелээр хире. Чоорту-ла меңгеде чурттаар музыканы төрүттүндүр бодап олурар кижиниң арыншырайы уттундурбазы-биле ортар...

Каяа-даа, кандыг-даа черге чорааңда композиторуң музыка бижиринче түткүлүг кезээде хайныккан чоруур. Шостакович мынчаар чугаалап чорааң: «Чогаал кылырда ниити тамчыктыг байдалдың бичиндаа херээ чок. Аянныг, чараш музыканы кайгамчык ордуга олуруп алгаш, чогаадып бижир деп бодаар кижилер чазыг кылып турарлар. Мени ап көөр болза, демир-орук поездизиниң таарымча чок байдалыга музыканы чаңгыс эвес чаа бижээн мен. Чогаадылганың чорудулгазында бергелерни боду ажып эртер, а маңаа тамчыктыг чоруктуң херээ чок».

Бистиң үениң өндүр улуг музыка чогаадыкчызы болгаш ээн кижизиг ол кижизиң боду-куң дутайын оон өскээр чугаалавас-даа чораан. Чүге дээрге Шостаковичиге музыка чогаадыры дээрге чаа-чаа идеяларны сагыш-сеткилди хайныктырып, чаагай чараш үүлдү тывары дээш хайныккан түткүл-биле ажылдаары болуп чораан. Ынчангаш маргылдажышкынар тургулаан. Чижээ, ооң Он үшкү симфониязы чеже маргыжышкынны болдурбаан дээр! Шостакович «Шүлүкчү болгаш мөңге чорук», «Амыдырал болгаш өлүм» дээн ышкаш, уран чүүлде аң чугула темаларны оюп эртпес чораан. Ынчалзажок бо темага Лист азы Чайковский, Мусоргский азы Рахманинов ышкаш ооң мурнундагы улуг музыканың чогаадыкчыларының чаңгызын-даа ол өттүнүп, катаптавазы.

Шостаковичиниң музыка талазы-биле күүлүг талантызы, композиторжу уран аргазыбиле он беш симфония болгаш он беш квартет, ийи опера, оперетта база үш балет, концерттен соната чедир, ораториядан ырыга чедир хөгжүм болгаш ыры жанрларының музыкалары, театрга болгаш кинога музыкалар бижиттиниген. Оларның кайызы-даа бодап ыкланының болгаш хевириниң талазы-биле бот-боттарынга дөмейлешпес.

Композиторуң амыдыралы, шуут-ла тамчыктыг каалама орук-биле эртпээн, а аңаа шаптараазынар, бергелер, ону «хүлээп көрбес» чоруктар, чидиг шүгүмчүлелдер таварышкылап чораан. Улуг композитор шүгүмчүлел бүргүзүнге чүгле чаңгыс кол үүл—ажыл, чаа чогаадылгалар, уран-чечен чаа ажыдыышкыннар-биле харылал чораан.

Шостаковичиниң музыказы «бистин амыдыралывыстың судалы-дыр» деп, композитор Родион Щедрин бижээн. Ол музыка каржы-дерзин чоруткa, мөңгэ тамчыктанышкынга удурланышкынның чалгы. Ынчангаш ооң музыказы кижиге хөзээде гимн... «Шостаковичиниң стили-биле» чогаатчының тургустунган чогаадылгарда гуманизм болгаш хамааты чорук сиңиккен.

Ол —Октябрьның кижизиттеннериниң баштайгы салгакчыларының бирээзи. Композитор 1917 чылда Петроградтың (амгы Ленинград) хөлээзининг кудумчуларын, революсчу чыскаалчыларның каргыс шагдаалар-биле сегиржин алышкынарын эки билир. Ол чылдарда-ла он бир харлыг композитор бодуңуң ээн баштайгы: «Хосталгага гимн», «Солдат», «Революцияга амы-тынын бергеннериң тураскаалдыг марыжы»..., деп баштайгы чогаалдарын бижээн.

Революция ооң хамзаты сагыш-сеткилин эрте-ле оттуруп, хайныктырган, демиселдиң аялгалары болгаш мөзээн демиселчилериң кажыдалы ооң угаан-мөдереи-биле эрте-ле холбажы берген. Четчин бышкан чылдарында ,ол аялгалар революсчу шүлүкчүлериң сөзүнге бижиттиниген каттышкан ниити ырга таарыштырган. Онгу шүлүглеп, «1967 чыл» деп Он бирги симфония ышкаш чогаалдарда сиңиккен.

Шостакович мынчаар сактып бижээн. «Октябрь революциязы мээң салгалымның кижилериниң амыдыралын тодаратkан. Чогаадылганың стили. Тематиказы. Дылы. А кол чүүл — ол революция кезээде амыдыралчы чогаадылганың бединче, оның хайныышкынынг күштүң көдүрлүүшкүүн бергенинде...» Ынчангаш ооң музыказы кезээде үнүүң эстетиказының талазыбиле чараш, чаагай болгаш сагыш амыр чорукка удурланышкак болуп турар. Академик Борис Астафеевтиң чугаалазыны-биле алырга, Шостаковичиниң музыказы «үнүүң талазы-биле кижиниң первазинге, аңаа-ла музыка болуп эвес, күчүлүг электрә тогу дээпкени ышкаш салдарны чедирер». Ол музыка каржыдерзин чоруктy «күш-биле» чылча шаап турган ышкаш сагындырар. Ол болза, шуут-ла төөгүнүң, социал чаартылгаларының, философтуң ажыл-чорудулганың кавыларынче хаңылап кирбишаан, арыг эстетиктиг таалалды, идепкейлиг салдарны чедирип турар.

«Шостаковичиниң төөгүлүг болуушкуннарыны хаңыны-биле көргүскен Ада-чүрттүң Улуг дайынының баштайгы айларында бижиттинген Чедиги (Ленинград) симфониязы ышкаш улуг чогаал музыка төөгүзүнге турбаан. Ол чогаал эпоханың оперативтиг документизи кылдыр чогааттынган. Бо симфонияның кол ужурутказы ынчан бүгү кижи төрелгетенни хаара туткан антифашистиг демиселдиң фактызы болу берген.

Дайзынга бүзөлеттирген дүнеки караңгы Ленинградта рояль артында уйгу-чыдын чок музыка чогаадып ажылдаан олурар Шостаковичиниң овур-хевирин көргүскен кинохроникаңың кадры камгалаттынып арткан. Кажан-даа дыңналып көрбээн кайгамчык музыканы чогаадып бижиишаан, ол төрээн хоорайын камгалажып турган. А ооң соонда өрт өөрүүкчүлериниң көргүн кеткеш, консерваторияның дээвириниң кырынга дежурныйлап туруптар, азы студентилер-биле кады хоорайның камгалалдарын кылчып чоруптар турган.

1942 чылдың августа, бүзөлеттирген Ленинградка ол симфонияны ойнап күүсеттирер дээш арып-доруп бакырааң, аарыг дирижёр Карл Элиасберг чыткан орнудан туруп келген. А филармонияның Улуг залының эстрадазынга артистер-биле кожа шериг хептиг кижилер олургулапкан... Чедиги симфония бир чыл дургузунда-ла бүгү делегейге иептерей берген болгаш чүгле Американың Каттышкан Штаттарынга безин ону оң үеним эң шылгараан дирижёрлары Тосканининиң , Стоковскийиң, Ормандиниң, Митропулостуң, Монтениң удуртулгазы-биле 62 удаа ойнап күүсеткен. Ону АКШ-тың радио стациялары 134, Латин Американыынга — 99 катап дамчыткан. Ынчан дирижёр Сергей Кусевицкий мынча дээн: «Бетховен үезинден бээр масса-биле ындыг салдар чедирикчи күш-биле чугаалажыр композитор туруп көрбээн».

Шостакович музыкага эргидеки кылган. А. В. Луначарскийиң чугаалазаны-биле алырга «бетховинчи» хевириниң музыкантыларындан революция тиилээн соонда ону кылган кижи чүгле ол. Улуг, хөй планныг, ханы психологтуг, арыг социал үнүг (Барыын чүкке шагда-ла кризиске таварышкан) симфонияны катап ол эгиткен. Шостакович симфонияны гуманистиг хөделиишкинниң, кээргелди болгаш демиселди көргүзериниң чепсээ болдурган.

«Кол чүүл — культуранын, цивилизацияның, амыдыралдың өлеңгинжи болуп турар кижилерге ынакшыл болур»— деп, антифашистиг Чедиги симфониязының идеязын тайылбырлап тургаш, Шостакович чугаалаан. Ынчалзажок ооң бүгү чогаадыкчы ажылының идеязы ол деп база чугаалап болур.

Шостаковичиниң сөөлгү чылдарда бижээн музыкаларының бодал талазы-биле төнчү чок ханызын, утка-шынарының төнчү чок арыын болгаш бөдүүнүн дыңнап турар бис. Олар шуптузу алыс утказының талазы-биле ёзулуг кайгамчык бедик көдүрүүшкүнүн, кайгамчык допчу тодаргай болгаш бүгүдени хаара тудуп турар.

Тамара ГРУМ-ГРЖИМАЙЛО,
уран чүүл эртемдени.

ОЛИМПИЙЖИ КОНГРЕСС

БАДЕН-БАДЕН. (СЭТА-ның тускай корр. А. Григорьев биле А. Ермаков). Бодунуң ыржыы-шөлээн паркталары, эртебурунгу, тудуглары, изиг кара-суглары-биле туристерни сонуургадып, хандыкшыдыг турар бо хоорай, бир-ле туристчи тайылбыр депте-ринде «бир эвес кыраан назылыглар бөйшыырак болур болза, оларны хүндүлээр» деп бижээн хоорай, чурттар араазының конгрессте-рин эрттиреринiң талазыбиле чанчыл апарган чер болур. Ол хоорайның эң делгем дээн залдарының бирээзин чогум-на ынчангаш — Конгресстер бажыңы деп адаан.

Анаа сентябрь 23-те ажыттынган чыыш — «Спорт-биле болгаш спорттуң эрге-ажыы дээш каттышканнар» деп, кыйырыгның адаа-биле эртер XI олимпийжи конгресс — олимпийжи шимчээшкинниң төрүүлүүде ан-не хей төлээлекчилериг чыыш болур. Ол — бо чылда спорт шимчээшкинниде эң чугула болгаш Москва олимпиадазының соонда эң улуг болуушкун. Конгресстиң парлалга төвүнде 500 ажыг журналистерниң ажыдап турары аңаа кайы хире сонуургадыг боон турарының хереечаи болур.

XI олимпийжи конгресстиң хүн айтырыында — олимпиадаларның, делегей спортунуң эң чугула айтырыглары, олимпийжи шимчээшкинни быжыглаарының, спортка ады ажылдажылганы калбартырының келир үеде сорулгаларының айтырыглары кирип турар.

Конгресстиң бир муң хире делегаттары болгаш ажалчыларының Баден-Баденде чедип келгеннер. Ында—ДОК-тун барык бүгү кежигүннери, делегейниң спорт федерацияларының болгаш национал олимпийжи комитеттериниң делегатгары, 1980 чылдың болгаш келир-даа чылдарның олимпиадаларының оргкомитеттериниң удуртукчулары, олимпийжи чемпионнар, сураглыг тренерлер, спорт талазы-биле делегейниң 20 хире организацияларының ажылдакчылары баргаң.

Совет Эвилелиниң конгрессте төлөэлекчилери база хөй. «Олимпиада-80»-ниң оргкомитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиковка баштаткан делегациязы, ССРЭ-ниң олимпийжи комитединиң бөл даргазы С. П. Павловка баштаткан делегациязы ында баргаң.

Олимпийжи XI конгресстиң байырлыг ажыдыышкыны оон мурнундагы — 1973 чылда Варнага эрткен X конгресстиң эстафета дамчыдылгазы-биле эгелээн. Болгарияның национал олимпийжи комитединиң (НОК-нуң) президентизи В. Стойчев конгрессте чыылганнарга байыр чедирген болгаш олимпийжи шимчээшкинниң мурнунда турун турар улуг сорулгаларны чедиишкинниг күүседирин күзээн.

Амгы конгресстиң организакчы комитединиң президентизи болгаш ГФР-ниң НОК президентизи В. Дауме болгаш ГФР-ниң федералдыг президентизи К. Карстенс олар байыр чедирип чүве чугаалааннар.

—Бо конгресстиң соонда делегейниң олимпийжи шимчээшкинин улам күштүг, улам хүндүткелдиг, улам чаңгыс аптиг апаар боор деп идеген тур мен. А чаңгыс ол дээрге бистиң хөгжүүдевистиң шинтпирдиг фактору болур —деп, Делегейниң олимпийжи комитединиң президентизи Х. А. Самаранч бодунуң чугаазында демдеглээн .

Конгресстиң ажылын бүгү делегейде улуг сонуургал-биле уткуп турар. Спортчу чымшка хөй санныг бөйыр чедириишкиниериден болгаш чаагай күзээшкиннерден барыын-герман спортчу, 400 метрге шаптараазынарлыг чамшка Европаның чемпиону болгаш рекордчузу Харальд Шмидтиң «Үзеге цайт» солунга пятеръюзун онзалап көрүп болур: «Олимпиадага кирижилге дээрге спортчунуң амыдыралынга кол болуушкун. Чогум-на ынчангаш мен Москва олимпиадазыны хүлээп көрбес деп ужур-утка чок чорукка ажыы-биле удурланган мен. Олимпийжи шимчээшкин уламчылаар ужурлуг-даа. Ынчангаш Баден-Баденде конгресс аңаа чогуур хөгжүүдеңи бээр боор деп идеген тур мен».

Москвага чайгы Олимпийжи оюннарның улуг ужур-дузазын, олимпийжи шимчээшкинге ооң кончуг улуг салымшкынын болганын конгресстиң киржикчилери чугаалап турар. Совет найысыладга эрткен делегей спортунуң байырлалының дугайында фото-делегелге оларның хей-хейи барган.

Оон ангыда Югослав хоорай Сараевога эрткен кышкы Олимпиада-84-түң белеткелиниң чоруун турарының дутайында делегелеги база ажыттыкан. А Лос-Анджелеске (АКШ) эртер Олимпиада-84-түң оргкомитеди маңаа болуунуң белеткелиниң талазы-биле делгиир кылырын чугула деп санаваны элдептиг.

НАЙЫРАЛДЫҢ СТАРТТАРЫ

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ чемпионадының болуп турар чери—Боом даанның эдектери байырлал шинчи киргеп. Спортчу лагерьнин турар черинде лозуң плакаттарны аскан, а шөлдүң ортузунда Совет Эвилелиниң Күрүне тугунуң ийи талаларында эвиледдекеп республикаларның туктары салгынга кивискип турар.

Чемпионатты эгелээриниң бетинде ооң тугун кедүрген. Ол тукту бистиң чаңгыс чер чурттуувус, Кызылдың пассажирлер автотранспорт будуруглезинин мурнакчы чоланчызы, дельтапланеризмге Тыва АССР-ниң шилиндек командазының капитаны Юрий Чихачёв кедүрген. Аңаа шак ындыг бедик бүзүрелди көргүскен база таварылга эвес. Ук чемпионатты тыва черге эрттиреринiң талазы-биле ооң киргеп улуг-хуузу эвээш эвес.

Маргылдааның тугун кедүрген соонда аңаа тураскаатkан спортчу байырлал болган. Эңне баштай сес парашютистерни самолёттан октаптарга олар агаарга чораан, аваангыркайнатайын, эрес-дидимин көргүзүп, ону көөр дээш келген улустуң кичээнгейин хаара тутканнар. Ооң соонда Россия Федерациязының, Москва хоорайның болгаш Тыва АССР-ниң шилиндек командаларының дельтапланеристери көргүзүг ужудуушкуннарын кылганнар. Дидимнериң ол ужудуушкуннарын аңаа чылдарда-ла азербайджан композиторлар-биле сырый харылзааны тудуп, оларга улуг дузаны чедирген. Ынчангаш бистер аңаа чоргаарланыр бис, ол бистиң съездилеривиске, пленумнарывыска киржип, аңаа сос ап, чүве чугаалап тургулаан. Бакута ооң чамдык чогаалдары эң-не баштай чаңгыланып үнгүзээн. Шостаковичиниң азербайджан өөреникчилериниң музыка чогаалдарын ажып корүп ора, оларны улуг мастериң чогаалдарынга чиге демей-дир деп чугаалап болбас. Ынчала-даа ооң ачыдузазы черле бар болганын өөреникчилери — бистер билир болгаш чоргаарал-биле сактып чоруур бис.

Дмитрий Дмитриевич дыка хей композиторларның деңнежин чедиксээр бедин боон арткан. Патриотизм, эрес шыдамык чорук, утаан-бодалдың күжү, бедик хүлээлге болгаш сыныш чок негелделиг болур чорук — бо бүгү Д. Д. Шостаковичиниң мөзү-шынары. Ооң өөреникчилери бистер улуг композиторнуң үлегерчижэн эдербишаан, музыка чогаадылгазының талазы-биле чонга төлептин-биле бараан болуп, ол чаагай хереги кызымаккай уламчылаар ужурлуг бис.

К. КАРАЕВ,
Азербайджанның Композиторлар эвилелиниң баштаар черинiң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Багун сентябрьның 25-те, бистиң үениң улуг композитору, чалбыыштыг патриот, чогаадычы ажылдакчы, коммунист Д. Д. Шостаковичиниң төрүттүнгенинден бээр 75 чылы. Композиторнуң чогаадылгазының ужур-дузазының дугайында чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентилери хей националдыг совет музыканың шылгараңгай ажылдакчыларындан дилээн.

Гуманистиг бедик идеалдарны бадыткан турар XX вектиң шылгараңгай уран түүлүүнүң илередикчизи Шостакович болган. Бистиң үениң музыказының классигы, ооң баштакчыларының бирээзи Шостакович шак ындыг алдар-атты чедип ап шыдаан.

Совет музыкага ол чартык түс чыл взаимын бараан болдурган. Ооң-биле кады шаптараазының-даа, үре-түүнелдиг-даа оруктуг ол эрткен. Ооң чогаалдарында революстуг шуурганнар, улуг Ленинниң овур-хевири, баштайгы беш чылдарның көдүрүлүшкүүү, Ада-чүрттүң Улуг дайынының кадыг-дошкун шылгалдары, совет улустуң ажылхеректери, оларның тайбын дээш база улустар аразынга найырал дээш демиселди илереттинген.

Ол амыдыралының бүгү дургузунда быжыг болгаш принципиалдыг хамааты туруштуг уран түүл ажылдакчызы — мурнакчы совет уран түүл ажылдакчызының үлегер-чижээ болуп келген. Д. Д. Шостаковичиниң бистиң үениң музыка талазы-биле арыынүүрү деп чөптүү-биле адап турар.

1959 чылда Дмитрий Дмитриевич-биле кады АКШ-ка чораан бис. Хөй санныг парлалга конференцияларының бирээзинге ол мынча деп чугаалаан: Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын делегейде эң-не дешилгелиг күш деп санап чоруур мен. Ооң сүмелерин кезээде хүлээп көрүп келген болгаш аммыдыралымның төнчүзүнге чедир хүлээп алыр мен».

Т. ХРЕННИКОВ.

* * *

ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинiң бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Дмитрий Шостаковичиниң уран түүлүү дээрге-ле ол болза, социалистиг реализмниң принциптерин бүзүрелдин-биле эдерген белик талантылыг, дидим чаартыкчының уран түүлүү-дүр. Ынчангаш харын чогум-на ооң чогаадыкчы ажылы амгы дешилгелиг делегейниң музыка культуразының хөгжүлдезиниң оруун салган.

Кайгамчык музыкантының чогаалдары Украинада сураг-жаан болгаш, күүседикчилериң база композиторларның дыка хей салгалдарынга мергежилдиг школазы боон турар. Мастериң арттырып каан кайгамчык шыныт, улуг-улуг, эгээртинмес чогаалдары ам-даа четче шинге-зөттинмээн. Ооң өндүр чаагай чогаадылгазының янзы-бүрү чаа-чаа адырларын ажыктакпывыс тудум-на бистиң угаан-бодалывыс улам байыыр.

Бо хүннерде Д. Д. Шостаковичиниң төрүттүнге-ле 75 чыл болган ооң демдеглеп тура, ужуражып хөөрежир, харылзажыр аас-кежиктиг болганым кижи дугайында каш сес чугаалаар бодадым. Янзы-бүрү авторларның музыказын Дмитрий Дмитриевич каңчаар дыңнап, каңчаар үнелеп чораанын каш-даа удаа хайгаарап көрген мен. Ооң үнүдүрер түннелдери дорт бөлгаш шынгыы, а шүгүмчүлели — буянныг чаагай, өөредиглиг. Ынчангаш оон-биле сүмележир солун болгаш ажыктыг: улуг мастериң сагыш човангырын болгаш угаангыр-сагынгырын аныяк композиторлар эскерип билир, ооң дугайын кезээде утпайн сактып чоруурлар.

Кижилерге чылыг чымчак хамаарылгазы, сагыш-сеткилиниң буяны, ат-алдары делегейде алгын сурагжаан хирезинде ооң бөдүүнү — музыка чогаалының генийи, кайгамчык кижиниң шак бо мөзү-шынарлары совет композиторларның аныяк, чаа галгадарынга кезээде үлегерчижек боон артып каар.

А. ШТОГАРЕНКО,
Украинаның Композиторлар эвилелиниң баштаар черинiң даргазы, ССРЭ-ниң улустуң артизи.

* * *

Башкым Д. Д. Шостакович дугайында ынакшылдың чылыг чымчак сөстерин сеткилимниң ханызындан чугаалап шыдавайн барып шыдавас мен. Ол түгле мээң эвес, өске-даа хей-хей кижилерниң уран түүлге сонуургалын улам ханыктырып, оларның чогаадыкчы салым-чолугга улуг салдарны чедирген. Улуг композиторнуң бодунче сорунзалай хаара тырта бээр күжү өөреникчилери — бистерни сорук киирип турган. Ол аныяк композиторуң чажыттарын билдилии-биле шалыпкын тып аптар аргалыг чораан. Эң-не кол үүве—хамааты шүүрүг болур чорукка кижилерни кижизидип, ону «бодунуун»-биле «ниитиниң»-биле холбаарын сүмелеп, сагындырып чораанны. Дмитрий Дмитриевич дайын мурнунда чылдарда-ла азербайджан композиторларының Совет Эвилелиниң Маадыры М. П. Девятабиле ужуражымышкыны

КЫЗЫЛДАН

18.15 —Телемедээлер (орус тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Улустуң хөгжүм хереквклеринiң Бүгү-эвилелдiң ийиги конкурузунуң лауреады В. Зажигининiң (балалайка) концерти. 19.40 — «Ийиги авенюнун» хоругдаттырганы» деп телешиниiң баштайгы көрүлдези. Автору — Н. Саймон. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бар-даа болза, бүзүренчиг авес». «Чүс чылдың кайгамчык чажыттары» деп эртем-нептерелдиг фильмиiң баштайгы көрүлдези. 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55 — 23.25 — «Төрээн базының мында». Фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Документалдыг фильм. 12.10 — Орус уран чүүл. XV-XVII вектер. 12.40 —География. 5 класс. Черниң планы. 13.10 — Тиилелгениң хол үжүктери. 13.55— А. М. Горький. «Ава». 14.25 — Э. Багрицкийниң шүлүк чогаалы. 14.55 — «Экран — башкыга». Совет хоолжулжудулганың үндезиннери. 8 класс. Совет ниитилелдiң политиктиг системазы. Улус депутаттарының Советтери. 15.25 — Бойдус эртеми. 3 класс. План. Карта болгаш компас. 15.45— «Азербайджанның гранады». Документалдыг телефильм. 16.00— Э. Багрицкийниң шүлүк чогаалы (катаптаавы). 16.30 — «Врангель ортулуунда». Эртем-нептерелдиг фильм. 17.00 — 17.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Аныяк ленинчилер».

МОСКВАДАН

18.15 — «Чүге чаазынарыл?» Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Кедээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглеви». 18.55 — Киножурнал. 19.05— «Тываның кивоэкраннарында». 19.20 — «Чогаадычы болгаш уе». 19.50 — Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар. чаштар!» «Робатко лесничий дутайында». Мультфильм. 20.15 — «Бойдустуң чажыттары» Документалдыг фильм. 20.30 — Спортчу гимнастикага ССРЭ-ниң чемпионады. Хостут программа. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ынакшылче чилчидивис». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 22.40 — 00.30 — И. Брамс. Фортепианога, ийи скрипкага, альтыга болгаш виолончелиге квинтет.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланышкынның хаттың дүргени секундада. 7-9 метр чедер. Агаарның температуразы республикага 14-18, Кызылга 17-19 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коргар-дыр мен» (2 серилыг) 9.30, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчыктыг Василиса» 9.30, «Шык чечектери» 11.00, 13.00, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда, «Ооң кээрин күзээр мен» 15.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гуго деп бегемот» 10.00, 13.50, «Ашаа тергин кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧЕМПИОННАР ИЛЕРЭЭН

Чадаанага районнуң профэвилел-комсомол кезиу болуп эрткен. Спортчулар күжүн 1500, 3000, 5000 метр хемчээлдиг чарыш шолугне шенешкен. Маргылдаага совхоздар база хоорай организацияларының командалары киришкен. Спортчу чидиг демиселдиң түңнелинде чемпионнар илерээн. Херээжен командаларның чарыжы онза солун болган. 3000 метр чарышка Маргарита Ховадыг (Чадаана) херээжен улустуң чемпиону болган.

«Сельхозтехника» салбырының төлээзи Даттыг-оол Монгуш 5000 метрге чарышкап эр улустуң чемпиону атты чаалап алган. Сүт-Хөлдеи Э. Монгуш — ийиги, Чадаанадан Г. Монгуш — үшкү черлерни эзээзэн. Команда айыбиле № 6 КПТУ-ның сургуулдары бирги черни эзээзэн. Школалар айыы-биле алырга, бирги черни Чадаананың № 1, ийиги черни № 2, үшкү черни Баян-Тала ортумак школаларының командалары эзээзэн.

Ш. МОНГУШ.

Суд залындан

ХАЙГААРАЛ ЧОГУНДАН

«1963 чылда төрүттүнген. Ниити билиги — 8 класс. Ажылдап турар чери: кайдаа-даа ажылдаавайн турар, доктаамал ажылы чок». Үстүнде бижилгелер Сергей Никитинниң намдарынга хамаарыжыр.

Кызыл хоорайның улус суду Сергей Никитинниң хосталгазын хоойлу ёзугаар 4 чылда казып шиптеген. Ол хире чылы назын иштинде аныяк кижи суд сандайынга чүге олурар ужурлуг апарганыл?

1981 чылдың январь 18-те Кызыл хоорайның чурттакчызы Ивановның бажыңының эжиин үреп киргеш, Сергей оон костюм, магнитофон, радиоприёмник болгаш оон-даа ескэ түүлдерин шуптуу 564 рубльдиң эт-севин оорлаан. Дараазында ол-ла айның 23-түң хүнүнде ол-ла үүлгедиин ол хоорайның № 4 школазынга кылып, күрүенин 260 рубль түнүг эт-хөрөнгизиниге хол дээш оорлаан. Оорнуң оруу ооң-биле дуглалган. Ол үүлгедиглери дээш Сергей Никитин суд сандайынга олурганы ол.

Суд, херек бүрүзүнден түннел үндүрери чугула. С. Никитин каяа-даа ажылдаавайн турган. Чүге-даа, кандыг-даа сонуургал чогундан ол арага ижерниче сундугуп эгелээн. Үстүнде ийи оор херекти ол база эзиртир арага ижип алгаш үүлгеткен. Кадык ниитилелге ажыктыг күш-ажыл кылып шыдаар аныяк ооллу ажылга киирер айтырыгны ооң чоок кижилери-даа, хөйнинти-даа кичээнгейден кошкаткан. Ооң түңнелинде аныяк кижи судтаттырып, хосталгазын казыдып шиптиргеп-дир.

Б. БОРИСОВ.

Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторлуг 2-24-63, редакторлуг оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 карысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет түргүзүү киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Редакциянын адреси:

Тираж 17866. Чагыг № 2154

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Иом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—01235.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 224 (11722) | 1981 чылдың сентябрь 26, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Пропагандист хүнү

БЕЛЕТКЕЛДИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

Бистиң республикада партия, комсомол чырыдыышкыныңның болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистериниң хүннери эртип турар. Ол дугайында дыңнадыларны моон аланда парладывыс.

КЫЗЫЛ. Найысылалдың хөй санныг пропагандистери СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкыны башкылыгына Пропагандист хүнүнге киржири-биле дүүн чыылган. СЭКП Кызыл хоорайкомунуң ийиги секретары Б. П. Свинцов оны ажыктаан.

Эрткен өөредилге чылының түңнелдериниң болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырадыышкылар дугайында партия ТК-ның докталаалың күүседир талазы-биле хоорайның партия организациязының соруглаларының дугайында СЭКП Кызыл хооркомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи О. З. Завьялова, хоорайның ажылчы чоннарының оң бирги беш чылдың бирги чылында найысылалдың экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын база оларның мурнунда кайдыг соруглар салдынган талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары Б. П. Свинцов илеткелдерни ажаа кылган.

Партия, комсомол чырыдыышкыныңның болгаш экономиктиг өөредилге системазынга чаа өөредилге чылы «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде. Чонның күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында» деп темага лекцияны Кызылдың педагогика институдунуң башкызы, төөгү эртемениринің кандидады В. Л. Биче-оол номчаап, баштайгы кичээлдө эрттирер талазы-биле сүмелерни берген.

Пропагандист хүнүнүң түңнелинде хөй чылдарда үреткилдиг ажылдаан пропагандистерге шаңналдарны тывыскан.

КАА-ХЕМ СУУР. Кызыл районнуң пропагандистериниң хүнү маңаа болуп эрткен. СЭКП обкомунуң культура секторунуң эргелекчизи П. М. Самороков СЭКП ТК-ның партия өөредилгезин улам ыңай сайзырадыышкыдар дугайында докталаалың күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының соруглаларын, партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи В. Ш. Сат эрткен өөредилге чылының түңнелдерин болгаш чаа өөредилге чылының белеткелдиң дугайында чылганнарга чугаалап берген.

«Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде. Чонның күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында» деп темага лекцияны Кызылдың педагогика институдунуң башкызы, төөгү эртемениринің кандидады В. Л. Биче-оол номчаап, баштайгы кичээлдө эрттирер талазы-биле сүмелерни берген.

Чемнер белеткели

ПЛАНДАН АЖЫРГАН

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазында Дадар-оол Хандыевич Монгуштуң операторлааны, витаминниг сиген далганы белеткээрин агрегат сиген далганы белеткээрин күжениишкинниг чорудуп турар.

Агрегатта 5 кижи ажылдап турар, олар 150 тонна витаминниг сиген далганын белеткээр планныг тургаш, ам 202 тонна чедирип, онаалданы 134 хуу күүседткен. Агрегаттың ажылдакчылары темпинин дүргедип тургаш, хүнде 4 тонна сиген далганын бүдүрүп үндүрүп турар.

Ажылчыннар Зоя Куулар, Василий Сат олар агрегатче ногаан масса дамчыдарын саадатпас.

— Бо агрегатты тургускандан бээр 3 чыл чедип турар. Ол үениң иштинде чаңгыс-даа катап үреликшинге таваржып көрбээн. Оон кол чылдагааны — ону башкарып, эдилеп турар кижилерниң мергежилдиинде. Агрегаттың техниктиг ажаалдазын чогуур өй-шаанда кылып турары аңаа база улуг идегин берген— деп, оператор Дадар-оол Монгуш чугаалады.

Кол-ла чүве—сиген далганы кылыр ногаан массаның сөөртүлгезин үзүктелиишкин чок чорудары. Сөөлгү үеде ногаан массаны Хову-Аксыдан сөөртүү ажылдың темпизин улам дүргедеткен.

Шак ындыг темп-биле ажылдаар болаа, витаминниг сиген далганы бүдүрер планны 2 катап ажыр күүседиринің бүтү арталары бар.

Ол агрегаттың бүдүрген витаминниг сиген далганы совхозтуң Шык-Бажы, Ак-Тал сүт-бараан фермаларынга болгаш хойжу кодан саныңга хоолулуг чем кылдыр ажыттаттынар апаар.

Дадар-оол Хандыевичиниң операторлаан агрегады районда АВМ-нер аразында социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, төрүүр 100 хойдан ортумаа-биле 102 хураганны ап, мурнакчы малчынарның санынга кирген.

ЧУРУКТА: С. Тарый.

С.-Б. УЙНУКЕЙНИҢ чураан чуруу.

Беш чылдың кижилери

Сарыг-оол Тарый — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хой бригадазында үр чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг малчынарның бирээзи.

1980-1981 чылда республика иштинге калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, төрүүр 100 хойдан ортумаа-биле 102 хураганны ап, мурнакчы малчынарның санынга кирген.

Мурнакчыларның үлегери-биле

Дуржулгалыг бригадир Анатолий Дмитриевич Воронининиң бригадазынга тураскаадыл эргелеттинген Күш-ажылчы алдар тугун көдүргөн. Ында онаашкан ажылынга кызымак, бедик мергежилдиг тудугжулар хөй. Республикада тудут трестериниң аразында «Мергежилдиг тергиинин» ат дээш конкурсека ук бригададан Николай Сүүр-оол, Б. Ортун-Назын олар «Эң эки дашчы» деп атты чедип алганнар.

«Кызыл тудуг» эргелениниң бригадаларының аразында социалистиг чарышка эрткен 8 айларның түңнелдери-биле А. Д. Воронининиң бригадазы бирги черни эзлээн.

Мурнакчы бригада 201 муң рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын кылыр планын 202 муң рубльге кылып күүсеткен. Чаңгыс кижиге онаашталыр кылыр үлүг-норма 10605 рубльге, азы 102,5 хуу болган. Ук бригадада хөй чылдарда улаштыр ажылдаан, бедик мергежилдиг дашчылар хөй. Оларның хөй кезии бызаачының, каңнакчының, бетонщиктиң холушкак мергежилдерин чедип алганнар. Каңнакчы С. Салчак, бызаачылар Н. Сүүр-оол, Б. Ортун-Назын болгаш оон-даа өскелер эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар.

Аныяк бригадир М. К. Лаптевтиң бригадазы Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуу Д. Шиповаленконуң бригадазын бо чылын чарышче кыйгырган. Чарышка бригадалар удаа-дараа-ла чоруп келген. Ынчалза-даа М. Лаптевтиң бригадазы чыл эгезинден тура шаңналдыг черни каш удаа ап, бедик көргүүлгелиг болуп келген. Олар 185 муң рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын кылып-бүдүргөн болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 9,4 хуу ажыр күүсеткеннер. Бригадалар аразында чарышка ийнги черни эзлээннер.

Р. СОМОВА.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелениниң коллективи август айда эки ажылдаан. Тудугжулар 124 муң рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын кылгаш, планын 135 хуу күүсеткен.

Алдын-оол Күжүгеттиң удуртканы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, eec айлар иштинде 278 муң 300 рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын кылырын бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен.

К. ЖАДЫ.

ХЕВИРИ ЧАРАШ, КӨРҮШТҮГ БОЛУР?

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде тудуг ажылын үндезинде-биле эки-ижидер, капитал салымшыкынарның ажыктыын бедидиринің чугулазын айыткан. Ол чугула соруглаларны амыдыралга бот-тандырарының кол рольду төлевилекчилер ойнаар.

Тыва АССР-ниң Күртудуг комитединиң даргазы Б. Д. Байыр-оол болгаш Кызыл хоорайның кол архитектору М. К. Куулар-биле бистиң корреспондентивис ужурашкаш, оларга чамдык айтырыгларны салган.

— Бистиң республикада тудугларның төлевилелиин кандыг организациялар чорудуп турарыл, Борис Донгакович?

— Республикада 8 кол төлевилел организациялар бар. Ол дээрге «Красноярскгражданпроект» институттуң Тывада филиалы чүрттелга объектилериниң төлевилелдин кылып турар. «Красноярскцмпи-ниң» (Центральный межколхозный проектный институт), «Сибирьсельхозтехпроект» институттарның филиалдары кедээ тудугнуң, «Востоксибагропроэлектромонтаж» салбыры мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының тудугларының төлевилелдерин кылып турар. «Красноярскгражданпроект» институттуң филиалының ажылдакчыларының кылган төлевилелдерин ёзугаар Чаа Шагаан-Арыг хоорайны тулуп турар болгаш Туран, Чадаана, Кызыл-Мажалык, Хову-Аксы, Сарыг-Сеп чаартыг туттунуп турар. Найысылал Кызыл хоорайда дөртүү, бешки болгаш оон үшкү микрорайоннар базала ол филиалга хамаарыжыр. Оон аңгыда элээн хөй солун ажылдарны ол филиал кылган. Оларга чаа гостиница «Мөңгүлек», чүрүкчүлер бажыңы, Советтер бажыңы, В. И. Ленин аттыг шөлдүң ансамбли, Кочетов кудумчузунуң чаартылгазы, 1568 өөреникчи өөренир № 3 чаа школа, 280 орунныг уруглар садтары болгаш оон-даа өске төлевилелдер хамаарыжыр.

— Найысылал Кызылдың тудугларында ажыглаттынып турар архитектура төлевилелдерин чугаалап көрүшерем, Михаил Кимоолович.

— Найысылалывыс Кызыл хоорай чылдан чылче чаартынып өзүп турар. Хоорайның төөгүнүң овур-хевирин шинчи кинерирге Ленин аттыг шөлдүң ансамбли улуг үжүр-дузалыг. Ында көрүштүг чараш бажың — Советтер бажыңының тудуу дооступ турар, оон чанында фонтанны база кылыр. Хөгжүм-шинн театрының дашткы хевирииниң каастал-газын кылып турар.

Кудумчуларны, скверлерни делгемчидип, эң кылырыдан чугула хөй чаа бажыңнар хоорайның кайы-даа түгүнде немештер кылдыңын, харыы-даа будун-будун чаа чүрттелга кварталдары түгле сөөлгү чылдарда түттүнүп, сайзыраан. Ол дээрге дөртүү, бешки микрорайоннар-дыр. Хоорайның төөгү талазында хөй каът чүрттелга бажыңнары база немештикен.

1980 чылдан эгелеп тос каът бажыңнарлыг оон үшкү микрорайонуң тудуун эгелээн. Ол микрорайон төптүң хевирлеттинериниң ээвээш эвес салдарлыг болур.

Ол бүгү наймысылал төвүнүң овур-хевирин тургузар.

Ам дөртүү, бешки микрорайоннарга хамаарыштыр чамдык түүлдерни чугаалаксап тур мен. Үк микрорайоннар амгы үениң негелделериниге дүүшпейн турар. Оон төлевилелдерин 1968 чылда кылган турган. Ынчангаш норма, негелде өскерилген болгай. Аңаа школа-даа, машина тургузар шөлүүтештер-даа, гаражтар-даа көрдүмзээн. Сөөлүүредир оны эде көрүп, амыдралдың негелдезиниге дүүштүр немелдени киирген түве. Чаа школа ында ажыглалга киргеп. Магистральная кудумчузунуң артыы талазында кооператив гаражтары база бар апаргаан.

Төлевилекчилериң талазындан уруглар албан черлериниң, школаларның архитектура каастал-газының болгаш ландшафтының ажыглаарынче кошкак сатыш салып келгенин айтып апаар. Ийи черлерге төлендир кылыр ханаларны, чадаларны чаагайжыдылгага шуут ажыглавайн келген бис., Чайгаар бүткеп рельефтиг ажыллаары хөрөңүнүң кыырыла үнүштүг кадыын үреевейп камгалаарынга болгаш ногаанчыдылганы чорударынга дузалаар. Чаагайжыдылгада каастал-галыг хевирлерни эвээш ажыглап турар: чечек тарыыр савалар (элезин-бетоннан кылган), тротуар плиталары, каасталгалыг сандайлар дээш ышкаш түүлдер чаа микрорайоннарда бешин чок. Дөртүү микрорайонга уруглар-га экспериментал-дыг спорт шөлүү төлевилээн. Оон тудуун ам-даа эгелеевээн.

— Хоорайывысты улам ааш-шинчилиг болдурарынга бажыңнарның каасталгазы кандыг болурул, ылангыя национал ааш-хевирнин үгүлзээларын ажыглаарын бодап турар бе?

— Келир үеде бажыңнарның архитектурлуг каасталгазынга национал ааш-шинчинин киирерин бодап турар. Ылаңгыя уруглар садтарын, школаларны, амыдырал хандырылга бажыңнарын, магазиннерни шимээрииче кичээнгей салыр. Аңаа национал ааш-шинчиниң хевирлерин киирер. Монументалдыг каасталга түүлдерни мозаиканы, барельефти, сграффитону база ажыглаарын көрер. Оон аңгыда бажыңнарның фасадтарын өңнеп каастаарын калбартырын бодап турар. Аңаа гранитти, мраморну, ракушечниктерни ажыглаарын көвүдүр. Ол ышкаш бистиң тудугларывыста бичии архитектура хевирлерин кошкак ажыглап турарын үстүнде чугаалаан болгай мен. Ынчангаш төлевилекчилериң талазындан ону ажыглаарын калбартыры чугула.

Н. ООРЖАК.

РАЙОННАРДАН МЕДЭЭЛЭР

Бии-Хем

БИИ-ХЕМ. Районда картофель ажаап, алышкыны үргүлчүлевишаан. Бо чылын ында дүүгүт багай эвес. «Өөк» болгаш «Кызыл тараачын» совхозтар гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 90 центнер картофельди ажаап ап турар. Амга чедир 250 гектар картофельдин 100 ажыг газы ажаап алдынган. Ол ажылга район төвүнүң, Кызыл хоорайның ажылчы чоннар коллективтери, школачылар, сургуулдар, студентилер дузалажып турар.

Таңды

ТАҢДЫ. Районнуң тараа шөлдеринде дүүгүт ажаап алышкынны кидип түлүк. Таңды районда 9566 гектар черини тараазын кескен, оон 5616 газыныг тараазын бастырган. Дорт кестирилге-биле 5296 гектар черинң 1500 центнер тараазын ажаап алган.

Оон-биле чергелештир картофель ажаап алышкынны база чоруп турар. Районда 270 гектар шөлдеп 288 тонна картофельди казып алган.

Бай-Тайга

БАЙ-ТАЙГА. Районнуң ажылчы чоннары ниитинин малынга 11 муң 540 тонна сигенни белеткээн, планның 70 ажыг хуузун күүседип алган. Ажыл-агыйлардан «Бай-Тал» совхоз — 2764 тонна, «Мурнакчы» — 2550 тонна сигенни белеткеп алган, кайызы-даа ол талазы-биле планнарын ажыр күүсеткен. «Бай-Тал» совхоз силос, сенаж салыышкынын, витаминниг сиген далганын белеткээринің планнарын база-ла ажыр күүсеп алган.

Чөөн-Хемчик

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. Сиген шөлдеринде тракторларның, сиген кезер машиналарның, кадыыр-дырбаактың даашкынмээнии үзүлбейн турар. Ниитинин малынга канчап хөй мал чемин белеткеп алырыл? Ол айтырыгны шиитпирлээр дээш социалистиг чарыш ажыл-агыйлар, бригадалар, звеноолар болгаш малчынар аразында үргүлчүлевишаан.

Районда ам 3 муң чыыш тонна сиген белеткээн. Ол талазы-биле чарыштың мурнуку одуруунда «Алдан-Маадыр» совхоз чоруп, сиген белеткээр планын 80 ажыг хуу күүседип алган.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиң республиканың заказниктеринге (камгалалдыг черлеринге) черлик дириг амытаннарны камгалаарын болгаш өстүрүп көвүдүрүп экижидер дугайында айтырыгны бодунуң Президиумунуң хуралында чугаалаткан. Бо талаазы-биле республиканың Аңныыр-тывыш эргелелиниң начальныгы А. С. Нүрзеттиң информациязын дыңнаап, кылып чоруттунган ажылдарны демдеглээн.

Амгы үеде республикада 14 заказник тургустунган. Оларның девискээри нииттии-биле 845 муң гектар. Заказниктериң бирээзи республика ужур-дузалыг, оон ужу чер-чер ужур-дузалыг болгаш комплекстиг хевирлиг. Оларның дөртү аңнарның чамдык хевирлериниң камгалалдыг. Заказниктерни камгалап хайгаараары-биле 25 егерь ажылдап турар. Олар заказниктериң чурумун үрэнн төтчеглекчилери 1979 чылда 29-ту, 1980 чылда 31-ни, 1981 чылдың эрткен үеэинде 22-ни туткан болгаш топтаар хемчеглерни алган.

Моон-биле чергелештир республиканың Аңныыр-тывыш эргелели заказниктерде черлик дириг амытаннарны камгалаар болгаш өстүрүп көвүдүр талазы-биле ажылды багай организастаан келгенин Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралы демдеглээн. Заказниктер девискээрлеринде дириг амытаннарның камгалалын аңныыр-хайгаарал органнары, хамыктың мурнуна эргелел ыракта четпес организастаан. Оларда быжыглаан егерьлериниң ажылын сула контрольдап турарындан егерьлер боттарының хүлээлгезин чедир күүсетпейн турар. Егерьлерни шилип алырын хынамчалаа чок чорудуп турарындан таварышкан-на кижилер аңаа ажылдаан болуп кирип ап тургулаан. Оларның ажылдазырына, чүрттаарынга таарымчалыг байдалларны тургузарынче чогуур кичээнгей салдынмаан.

Заказниктерде көскү агитация, оларның адресин, схемазы, чарлалдар кончуг багай дериттинген. Заказниктериң Азастан өскелериниң сагыыр дүрүмнери ажылдан кылдынмаан. Дириг амытаннарны хумагалаар, камгалаар талазы-биле тайылбыр-массалыг ажылды эргелеткен удуртулгазы, специалистери ховар чорудуун турар. Дириг амытаннар камгалалының дугайында материалдар солунаар арыннарыга, телевидение, радио дамчыдылгаларынга кончуг эвээш үнүн турар.

Республиканың заказниктеринге черлик дириг амытаннарны өстүрүп көвүдүр талазы-биле ажылда шыгыы четпестерниң барын Министрлер Чөвүлелиниң Президиумуу Аңныыр-тывыш эргелелинге айыткаш, демдеглеттинген четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдан кылгаш, боттандырып чорударын ук эргелелге болгаш хамаарылгалыг министерстволарга, ведомстволарга дагаыр турар докталаалы хүлээп алган.

СЭКП ОБКОМУНУҢ МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ УНИВЕРСИТЕДИНИҢ ДЫҢНАКЧЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ:

Марксизм-ленинизм университединге кичээлдер:
1-ги курска бо чылдың октябрь 1-де, 18 шакта:
2-ги курска — октябрь 5-те, 18 шакта СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында эгелээр.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1981 чылдың сентябрь 30-де СЭКП хооркомунуң хураалдаар залынга улус депутаттарының хоорай Совединиң VII сессиязы 14 шакта ажылдап эгелээр. «Хоорайның школа назы четпээн уруглар албан черлериниң четкизиниң байдалының болгаш оларны улам ыңай хөгжүдеринин база уруглар кижизидилгезин эки-жидер дугайында», «Чаагайжыдылга болгаш орук тудуунуң талазы-биле докталаал комиссияның ажылының дугайында» айтырыгларны чугаалажыр.

Специалистиң индири

БЕДИК КӨРГҮЗҮГНҮ ЧЕДИП АЛЫР

Бии-Хем район хоюнуң санының талазы-биле республикада дөртүү черде туруп турар. Бо орулгалыг чылдың баш санын өстүрериниң планын 317 тонна кылдыр ажыр боттандырган. Эң-не хөй дүктү уксаалыг хой ажылдыг «Өөк» совхоз дужаган. Ол ажыл-агый 100 тонна планның оруунга 117 тонна, «Кызыл тараачын» совхоз 89 тонна онаалданың орнунга — 97 тонна кылдыр саткан. «Саян» биле «Хадын» совхозтар дүк планын күүседип шыдаваан. Олар күүседипкен турган болза, ол үнелиг чиг-этти район дыка хөйну планнан ажыр садып болур иймк.

Хой ажылында бо бүгү чогумчалыг түңнелдер бирги эдлчегде хойжуларның, хой ажылының талазы-биле специалистерниң күжениишкиннерииң ачызы-биле чедип алдынган. Оон аңгыда база бир чугула түүл болза, хойну тарып боозадыры -болур. Чугула кампанияны чогуур негелдениң деңнелиниге чорудуп турган чорук үстүнде айыткан эки түңнелдерни чедип алырынга ынаныштыг үндезин болган дээрэни маңаа онзалап демдеглээри эргежок чугула.

Хойну тарып боозадыр талазы-биле кампанияны районга мурнуда чылдарда организастыг, бедик деңнелге чорудуп келген. А бо чылын тарып боозадылганы ажылгайлар чедиишкинниг эрттирип турар.

Бо сезоннуң эгезинде районга шупту 17 тарып боозадылга пунктузу ажылдап турган. Оларны баш удур септеп белеткээш, эргежок чугула хереккелдер-биле дерип четчелээн. Тарып боозадыр техниктерни билиг бедидиер семинарларга өөретккен. Ол ышкаш хойларны тарып боозадылгага киирерин белеткээри-биле хураганнарны чогуур үезинде үскеш, семирти одарлазырын организастаан.

Бо чылын районга ниитизи-биле 34600 баш хойну эдержилгеге киирер, оон иштинден 27200 хойну тарып боозадыр ужурлуг турган. Ам бо хүннерде тарып боозадырының 11 пунктузу ажылдап турар. Ажыл-агыйларга 23351 баш хойну эдержилгеге киирген, оон иштинде тарып боозатканы — 21216 баш. Ынчангаш хой ажылында күскү эң чугула кампанния — тарып боозадылга адактадып турар.

Эң-не хөй хойлуг «Кызыл тараачын» совхозта бо ажылды зоотехник К. Лапото эки организастаан. Ында 12,5 муң баш эдержилгеге киирер хойнуң 7,2 муңун чүтле тарып боозаткан. Уксаалыг, чиңгенарын дүктүг хой өстүрүп турар «Өөк» совхозта бо талазы-биле байдал база эки. Ол ажыл-агый (кол зоотехниги Л. Шаповалова) 11 муң хоюндан бо хүнге чедир 7200-түү тарып боозадып алган. Бо ажыл «Саян» совхозта барыкла дооступ турар. Тарып боозадылга пунктузун чогуур үезинде белеткеп албаанының ужурундан «Хадың» совхоз хойнуң тарып боозадылгазынче эң-не озалдап (районга тарып боозадылга август 5-те эгелээн) август 29-та кирген. Ынчалзажок бо совхозка-даа хойну тарып боозадыры сентябрь төнчүзүнге чедир доостур.

Маңаа мурнакчы техниктерни демдеглээри чугула. Ындыглар бисте эвээш эвес. Чижээ, «Саян» совхозта Светлана Куулар хойну тарып боозадыры-лыңа чогуур үезинде белеткеп албаанының ужурундан «Хадың» совхоз хойнуң тарып боозадылгазынче эң-не озалдап (районга тарып боозадылга август 5-те эгелээн) август 29-та кирген. Ынчалзажок бо совхозка-даа хойну тарып боозадыры сентябрь төнчүзүнге чедир доостур.

Маңаа мурнакчы техниктерни демдеглээри чугула. Ындыглар бисте эвээш эвес. Чижээ, «Саян» совхозта Светлана Куулар хойну тарып боозадырыңа каш улаштыр ажылдаан, дуржулгалыг техник. Эрткен чылын оон тарып боозаткан хойлары 100 хуу төрээн, 100 хойга онааштыр 105 хураган алдынган. Бо чылын база-ла мурнакчы техник үлегерлиг ажылдаан. Оон пунктузунга тарып боозадыр ужурлуг 1500 хой шагда доозулган. Светлана Куулар келир чазын-даа бо чылдынган куду эвес көргүзүнү чедип алыр сорулганы салгаш, хойларның тарып боозадылгазын кончуг хынамчалыг, бүтүү-ле негелделерни ёзугаар чоруткан. «Өөк» совхозта тарып боозадыр аныяк техник Светлана Сат 2000 баш хойну тарыырын доозар чоокшулаан.

Тарып боозадылга хойнуң уксаазын экижидерииге, дүкүр продуктулуун бедидиринге, янзы-бүрү аарыгларның тарап неперээрии болдурбазынга, үлегерлиг будүрүкчү кошкарларны чөптүт ажылларынга шиитпирдиг рольду ойнап турар. Ону барымдаалаш, районнуң ажыл-агыйлары хойну тарып боозадырыбиле үреии республиканың Күруксаажыдылга каттыжымшкынының Кызылда будүрүкчү малдар станциязындан ап турар. Ук станция бедик продуктулуг будүрүкчү кошкарларның үрезин районнуң ажыл-агыйларынга чогуур үезинде чедирип берип турган чорук тарып боозадылганы дүргеп болгаш шынарлыг эртгиреринге идиглиг болган.

Төрүүр хой бүрүзүн тарып боозадыры эргежок чугула.

Бистиң районнуң совхозларының техниктери ону чедип алыр сорулганы салган ажылдап турар. Маңаа эң-не кол үүве — тарып боозаткан хой санындан хураганы алыры. Эрткен болгаш оон муруидаа чылдарның көргүзүүлериндем алырга, тарып боозадылганың түңнели районга бөгөй эвес болуп турар.

Н. БУРДАКОВА,
Бии-Хем районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

СЫЛДЫС БИЛЕ СЫЛДЫС ИЙИ

«...Сылдыс биле сылдыс ийи
Чыыра тыртчып, хөөрежип тур»
(М. Ю. Лермонтов).

Эртен, кежээ ажыл, дыпче
Эжеш баскан оод, кыс иергеш,
Бо-ла чааскаан чоруур сени
Бодумга-даа домейлээр мен.
Ынчангаштың ыңдыг боор сен:
Ырымның эң дээжи ыдыы,
Хүндүе чырыым, дүне дүжүм,
Күзелим бооп хууда бердиң.
Бажыңымның чаны-биле
Бадып, өскээн санында-ла,
Бараанындан чүрээм өөрткүүр,
Бажым безин дескинге бээр.
Ынчалза-даа, хүгбай чүве,
Ыя-ла бо, кожа-даа бол,
Харын, ийи шолбан ышкаш,
Каржып эртип турар-дыр бис.
Сылдыс биле сылдыс ышкаш,
Чыыра тыртчыр турган болза,
Хөлчок өолдек чаңнап келгеш,
Хөңнүм өөглеп бээр ийик мен...

С. МОЛДУРГА.

Олег СУВАКПИТ.

Өөр шүлүктер

Хойжуга

Төрээн хойлар санындан-на
Төлүн менди камгалап ап,
Төрээн чуртка өстүрүп бээр
Төлептиглер бирээн сен.
Кыргып алган арбын дүгүй
Кылаң шиник костумнер-дир.
Ону кеткеш, хөглеп чор мен,
Оң дээш сеңээ өөрүп чор мен!

Саанчыга

Аът-чем садыы кайы сен дээш
Эптиң бо-ла чеде бээр мен.
Ааржы, сүттү, саржагны дээш
Эңдере-ле делгээн болур.
Элбекшилдиң магалыынга
Эктим бедип, чоргаараар мен.
Чемзиг холдуг саанчы сеңээ
Четтирдим дээш мөгеер мен!

Трактористерге

Тайга бажы харлагыже,
Далай кыдыы чеңнегиже
Кара чернин дадаазыннай
Каттыртып кээр магалыг сен!
Частың хүнү чылының чажып,
Шаттар дерим төге бээрге,
Кызыл-тасты чаштыра бээр
Кымдан кежээ бодуң-дур сен!
Бедик дүжүт четчип бышкаш
Мендилээп дег чалай бээрге,
Дүне, хүндүс тутчуп кирер
Түрлүг-эрес маадыр-дыр сен!

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң хойжулары бо чылын багай эвес ажылдап, төрүүр 100 хойга онаштыр 83 хураганны камгалап, доруктурганнар. Ол ышкаш шээр малдың база мыйыстыг бода малдың баш санын камгалаарының планы күүсеттинер.

Совхоз күрүнеге дүк садарының планын күүсеткен: 52 тонна дүктү садар тургаш, оон 7 тонналы хойну сатканнар.

Бо хүннерде совхозтуң мал ажылдыглары кыштагларашкынга хынамчалыг белеткеним, өдек-кыштагларының септелгезин доозуп турар.

Дуржулгалыг хойжу Дүкел-оол Давалевич Эрендей бо совхозта үр үеде малчынналчыл бүрүде багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген. Бо чылын ол төрүүр 100 хойга онаштыр 93 хураганны камгалап алган болгаш хой бүрүзүнден еске-даа бүдүмелдер бар. Чаңгыс килограмм ааржыда 1,3 чемгерилге единицазы, 310 грамм хайлыг протеин, 12 грамм кальций болгаш 10 грамм фосфор чыдынган.

Малдың органнарынга болгаш тканьнарынга бүдүрер материал болур хайлыг протеин талазы-биле ааржы сула тараазыдан 3,6 катап, ховунуң кадар оъдулдан барык-ла чеди катап ажыг болуп турар.

Малды чемнер-биле, ылангыя холуксаалыг чемнер-биле хандырары кызыгаарлаттынган бистиң байдалдарывыска ааржыны белеткеп алыры чаш хураганнарның рационунга биче эвес немелде болур. Оон аңгыда ол продуктуну белеткеп алырын малчынналар билир, ону кылырын чүс-чүс чылдарда шиңгээдип ап келген.

Иезинин сүдү чедишпес болуп турар хураганнарга чүгле немелде чем кылдыр бээрининг дүгайын эвес, а алыс перспективазын чугаалаар чүве болза, ааржыны хураганнарга бээри-биле комбикорм составынга ажыглаары чугулары, зооветспециалистер-биле болгаш малчыннар-биле чугаалажып көөрге, хөй-хөй совхозтар ол үнелиг сүт продуктузун чылда 2—3 тоннаны белеткеп база чурттакчы чондан садып ап болур аргалыг. 100 тонна ааржыны комбикорм составынга 25 хуулуг кылдыр холуур болза, ооцбиле 50 мүн хураганны дерттеп хонук дургузунда азырап болур. Ыңдыг болганда, кыпкы үеде терүттүнген хураганнарны иезинден дыка эрте ангылап үзериниң артазы база ап апаар-дыр.

И. БЕЛЯКОВ.
Кодэс ажыл-агый министерствозунуң ветеринария киллизиниң начальныгы.

Чугаалажып көөру-биле

ААРЖЫ—ЧАШ ХУРАГАННАРГА ҮНЕЛИГ ЧЕМ

Бөрге кыштарда хөй оолдаашкыныңның үезинде чаш хураганнарны чемгерип азыраары-биле сүдүн саар инектерни, оон туржук кургаг сүттү болгаш уругларын чемгерер холуксааларны бөзин кодаларже чорудуп турар. Ынчаарга республиканың малчынналары ааржыны чыл бүрүделе белеткеп турар болгай.

Ааржыда үнелиг белоктар, солуттунмас аминокислоталарның бүрүн составы, он бөш ажыт янзы-бүрү макро болгаш микроэлементилер, дустар, органиктиг кислоталар база амыдыралга эргежок чугула еске-даа бүдүмелдер бар. Чаңгыс килограмм ааржыда 1,3 чемгерилге единицазы, 310 грамм хайлыг протеин, 12 грамм кальций болгаш 10 грамм фосфор чыдынган.

Малдың органнарынга болгаш тканьнарынга бүдүрер материал болур хайлыг протеин талазы-биле ааржы сула тараазыдан 3,6 катап, ховунуң кадар оъдулдан барык-ла чеди катап ажыг болуп турар.

Малды чемнер-биле, ылангыя холуксаалыг чемнер-биле хандырары кызыгаарлаттынган бистиң байдалдарывыска ааржыны белеткеп алыры чаш хураганнарның рационунга биче эвес немелде болур. Оон аңгыда ол продуктуну белеткеп алырын малчынналар билир, ону кылырын чүс-чүс чылдарда шиңгээдип ап келген.

Иезинин сүдү чедишпес болуп турар хураганнарга чүгле немелде чем кылдыр бээрининг дүгайын эвес, а алыс перспективазын чугаалаар чүве болза, ааржыны хураганнарга бээри-биле комбикорм составынга ажыглаары чугулары, зооветспециалистер-биле болгаш малчынналар-биле чугаалажып көөрге, хөй-хөй совхозтар ол үнелиг сүт продуктузун чылда 2—3 тоннаны белеткеп база чурттакчы чондан садып ап болур аргалыг. 100 тонна ааржыны комбикорм составынга 25 хуулуг кылдыр холуур болза, ооцбиле 50 мүн хураганны дерттеп хонук дургузунда азырап болур. Ыңдыг болганда, кыпкы үеде терүттүнген хураганнарны иезинден дыка эрте ангылап үзериниң артазы база ап апаар-дыр.

И. БЕЛЯКОВ.
Кодэс ажыл-агый министерствозунуң ветеринария киллизиниң начальныгы.

РЕДАКЦИЯДАН: И. Беляковтуң үстүнде түүлүнде чаа болгаш чугула айтырыгны көдүрүп турар. Тыва улус ак чем болур ааржыны шагдап тура-ла белеткеп келген. Сөөлгү үеде ааржыны арбыдадыр белеткеп турар кижилер барык чок деп болур. Ааржы дээрге чаш хураганнарны чемгерер кончуг үнелиг чем-дир. Ону улус мурнунда биибейн, хураганнар чемгерери-биле белеткевейн турган. Ам ону ажыглаары эргежок чугула-дыр. Ааржыны арбыдадыр белеткеп алырының аргалары бар. Иезинин сүдүн машинага тырткаш, саржат кылып турар фермалар эвээш эвес болгай. Тырткан сүттү ажыткаш, оон үүле ааржы кылып ап болбазыл? Оон аңгыда малчыннар боттары база-ла ынек саап, харын-даа хойтнактан турар. Олар база эвээш эвес ааржыны белеткеп болур аргалыг.

Ынчангаш бо айтырыгны «Шынның» арыннарынга чугаалажып көөрүн редакция саналдап тур. Маңаа кол кичээнгей салыр үүлдер: кайда, кандыг фермага ааржыны белеткеп болурул, ону кылырының технологиязы кандыгыл, малчынналарның боттарының ааржы белеткеп алыр болдунар аргазы кандыгыл. малчын кижи бодунуң иезинің сүдүнден ааржы белеткээнде совхозтуң ону садып алыр ортек-үнезин кандыг болурул, амгы үеде ааржы белеткеп, ону мал чемгереринге ажыглап турар фермалар, түс-түс малчыннар бар бе, ол үнелиг чемни белеткээринде кандыг бергелер барыл, карыдгазы кандыгыл дээш чижектиг айтырыглар болур. Ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, специалистеринден, малчынпардан бо талазы-биле чагаадарны маңап тур бис.

БИЛИП АЛЫРЫ АРТЫК ЭВЕС

● Бо чылдың сентябрь 1-де бистиң республиканың совхозтарынга 1065238 хой турган. Ол болза эртиен чылдаазындан 36 мүн 917 баш хөй. А өшкүнүң ниити саны 126 мүн 728, азы энир чылдагы деңнелинден 15 мүн 478 баш хөй.

● Бо чылдың январь 1-ден сентябрь 1-ге чедир республиканың совхозтарында 398 мүн 384 анай, хураган төрүттүнген. Эртиен чылдың ол үезинде турганындан 58 мүн 296 хөй. Оон иштинде хураганнар эртиен чылдаазындан 50 мүн 759 баш артык болган.

● Совхозтар бо чылын төрүүр 100 өшкү, хойга онаштыр 80 анай, хураганны менди камгалап, доруктурган. Ол эртиен чылдагы деңнелден 14 баш хөй.

● Чеви-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң хойжулары төрүүр 100 хойга онаштыр 98 хураганны камгалап, доруктургаш, республиканың есте ажыл-агыйларын мурнаан.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МАШИНАЛАР

Хөй ажылын механизастаар янзы-бүрү машиналар ук адырны үлетпүр технологиязынче шилчидериниң үнелезини болур. Ыңдыг машиналарны бистиң чурт эвээш эвести бүдүрүп турар. Олардың аразында четпес төрүттүнген хураганнарны хереблээр чылдар, кылымал сүт бүдүрер, хойну ымнеп-демдектээр, чуур болгаш эмизээр, суттарар, карангай кезер, өлүрер, сояр болгаш оон-даа өске машиналар бар.

Өдек аштаар машина. Ол ПБ-35 бульдозер-чудурукчуден, кажаа иштинде өдээн аштаар, чүдүрер база шала аразында өдекти аштаар машиналардан тургустунар.

Хой саар машина. Хой саар ийи хевирниң агрегады бар, бирээзи—сөөртүп чоруур, өскези — турум. Оларның кайызы-даа шакта 200—240 хойну саар.

Хойну деңзилээр, сөөртүр машиналар. ВПГ-800 деп деңзилер 570 килограмм чүктү харын угда деңзилеп болур, а автоматтыг деңзилер 150 килограмм чедир хойларны деңзилээр. 100 хой сөөртүр, хөй каът машина КамАЗ автомобильдиң базазында тургустуган.

Зооветеринарлыг ажылдар кылыр машиналар база хөй. Оларның аразында хой чуур улуг оңгачалар, хойну суук эм-биле аттыктырып дезинфекциялаар машиналар бар. Бо бүгү машиналар хол-биле кылыр ажылдарны эвээжедип, продукциязын бот-үнезин чиигедип турар.

Хойжуларга көжер хоорайжыгаштар

Мал ажылдыгларга таарыштыр кылган көжер хоорайжыгаштарның ундурулгезин Оңтүн «Облмежколхозстрой» каттыжыышкыны эгелээн. Бир дугаар ыңдыг комплекс «Октябрь 30 чылы» колхозта эптеттинген. Хойжуларның чурттаар бажыңчыгаштарын болгаш чиигеткен тургузуурдан кажаазы чыып тударыгдаар. Олардан чурттаргаларның болгаш бүдүрүлгезиң аңы-аңгы хемчээлдерлиг база хевирлерлиг бажыңнарын тудуп болур. Одарладыр хой ажылынга бир одардан өскезинче көжүрүп болур шак ыңдыг хоорайжыгаштарның эптиг, таарымчалыы маргыш чок болбайн аан.

МАСТЕРНИҢ ШКОЛАЗЫ

Куляб областың Данчарин районунда «Дангара» совхозтуң коданнарының кыйыы одарларынга мурнакчы дуржулганың школазы ажылдап турган. Ону сураглыг хойжу, Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленин ордениниң үш дакпыр эдилекчизи Турахон Тошев удуртуп турган. Соок дүжериниң мурнунда ол коданың күзеп черлериниң одарларынга ыдарар чаңчылдыг. Ол чорук кыштаг чоогунда одарларның от-сигенин кампап алыр болгаш оларны күштүг сооктар үезинде база улуг хар чаттанда ажыглаар арганы бээр. Оларны, чеп ажыглаары, мал чемнерин шын хуваары, зооветеринарлыг негелдеерни шыңгыы садыгыры чедишкининиң үндезини болур деп, Турахон сайн турар.

Ылаңгыя оңгу беш чыл малчынга онза дүжүттүр болган. Тошевтиң малдаан коданы ийи чыртык катап көвүдээн. Беш чылдың соолгу чылында оон бригадазы республикада эң бедик көргүзүтүг чедип алган — 100 баш хойга онаштыр 227 каракуль хураганнар менди камгалап алдынган.

Билир силер бе?

ДҮККҮР-ЭЪТКИР УКСААЛАР

АСКАНИЙ УКСАА

Бо уксааның дугайында чугаалың эгези моон мурнунда үнген «Хойжуның арнында» парлаттынган. Ам ону уламчылаар-дыр бис.

Асканий уксааның хойлары—улуг, шыырак, кежиниң ыссыктадчаа ортумак, даштындан көөрге, эъткири илдең болгаш дүккүр продуктулуг элбек. Хой боду сүткүр болгаш хураганнары аажок дүрген өзүп доругар.

Асканий уксааның кошкарлары болза Ортаа Азиянын болгаш Казахстанның эң-не кандаачал чартык хову болгаш шуут-хову районнарындан аңгыда чурттуң нарын дүктүг хой ажылының бүгү-ле зоналарынга шоолуг продуктулуг эвес мериностарның тулган эки экижидиичилери болур.

Асканий уксааның эң эки коданнары «Аскания-Нова» дээр дуржулга ажыл-агыйында болгаш «Кызыл хойжуя», «Коммунист» база лейтенант Шмидт аттыг уксаажыдылга заводтарында (УССР-ниң Херсон облазы) туруп турар.

КАВКАЗ УКСААЗЫ

Мазай болгаш чаа кавказ уксааларының хойлары (дириг деңзизи — 37-40 кг, кыргып алыр дүгү —4,5—5 кг) америк рамбулье уксаазының кошкарлары-биле бир, ийи катап лайнакташтырып база дараазында логумчалыг хевирниң кайнактарын шилип ап тургаш, бо уксааны Ставрополь крайның «Большевик» уксаажыдылга заводунга тургускан. Ук уксааны 1936 чылда бадылаан.

Кавказ уксааның хойлары—улуг, кадык, сөөк-даяа шыырак болгаш херли бээр кеъш курлавыры мойнуунда 1—3 мескыт чедип турар азы хөрээ аажок делгем, бедик продуктулуг. Дүгү дытый, чунгак эки синниккен. Төлгүрү —ортумаа-биле 100 хойдан 125-130 хураган, эң эки дээш коданнарда — 150 хураган.

Кавказ уксааның кошкарлары — чүрттүң эң-не кандаачал чартык хову болгаш шуут хову зоналарындан өске нарын дүктүг хой ажылдыг районнарның хөй нуруузунда эвээш продуктулуг мериностар хойлар коданнарының эң дээре экижидиичилери.

Кавказ уксааның тергиин коданнары — «Большевик», «Ипатовский» (Ставрополь край), «Привольный» (Волгоград область) уксаажыдылга заводтарында мөөнеттиттинген.

АЛТАЙ УКСАА

Ук черниң меринос хойларын америк рамбулье, асканий, кавказ уксааларының кошкарлары-биле база австрали меринос-биле парын хайнакташтырыларны чорудуп тургаш, бо уксааны Алтай крайның уксаалыг хой ажылдыг «Овцевод» (шаандагы «Рубцовский» уксаажыдылга ажыл-агыйы) заводунга болгаш «Советтер чурту» колхозунга тургускан. Ук уксааны 1948 чылда бадылаан.

Алтай уксааның хойлары—улуг, шыырак, кежи аажок ыскытталчак, эъткир болгаш дүккүр продуктулуг. Дүгү дыгый, колдуунда-ла 64-ну шынарныы. Төлгүрү —100 хойга онаштыр 125-135, а эң дээрге коданнарга — 145-148 хураган. Хой боду сүткүр, хураганнарының өзүп доругары эң. Ук хойлар Сибирьнин кадыг-дошкун агаар-бойдус байдалдарынга аажок таарышкан.

Од уксааның эң-не үнелиг коданнары Алтай крайның «Овцевод», «Курьинский» уксаажыдылга заводтарында болгаш «Советтер чурту» колхозунда мөөнеттиттинген.

М. САННИКОВ.

Хостуг шакта номчуңар

ДҮШ

(Шоодуг)

Ажылга эпти-ле озалдап чедер кижи мен. Баштайгы удаазында даргам мени эскербээн хевирлиг эрттирип турган. Бир удаа озалдаан, ийи удаа оолдаан, харын үш удаа-даа дижик. Чүведе ей-чижек бар болгай. «Аяа долар» дижир болгай. Ажыл-херектиң эрге-ажыы деп чүве бар. Хурал-даа болурга, Аазатпай ам база озалдаан-дыр, аа дижир. Шеф-даа болурга, Аазатпай ам база озалдаан ышкажыл дижир. Улус чеже-ле мөөң аайымга кирип, «бажым эъттендирип» турар дээр силер. Сөөлүнде кээп, ажылдан озалдаар чоруум дээш, хурал-суглаага каш удаа «хемчээткеш», кезээ берген мен. Кымчыдап безеткен чоржан аът кандыг ийик, кымчыны өрү көдүрерге-ле кудуруун сыг кылдыр шыргыныышаан, ийи буду-биле тевер. Мен оон-даа дора апарган мен. Харын-даа ийи-үш удаа өттүр эттыргаш, кезээн көкай-ла дизе хөөремче болбас. Ынчаныйн канчаар! Эң сөөлгү, эң шыгыы доңгулда алган кижи болгай мен. Доңгулда-даа болза ей-хемчээлдиг чүве ыйнаан. Кайын-на төнүү чокка доңгудуп турар боор. «Ам озалдаар болзунза, ажылдан үндүр хөглээр апаар» — деп сагындырып каан ыңдыг.

Бир-ле эртен чемненип олура, шагымны көрүптеримге, ажылдаарынга чедир каш-ла минута арткан. Кижи дала-жырга өөттүр чүве дег, шак улам-на дүрген тырыкыланып турган ышкаш ыңдыг сагындырар. Ынчангаш шагымга хейде-ле шугулдаар-даа мен. Шак чок болза, туганы эки ийик кылдыр болан келгилээр мен. Ынчалзажок шак чок чурттаары база-ла берге. Бир катап шак чок чораш, ажылдан озалдадым. Оон соонда-ла шагым холдан салбастаан мен.

Дораан кеттинмес болза, озалдаар хире апарган. Чемненирин ара сөксаш, дүвү-далаш-биле тура халаш, буу-хаа кеттингеш, салып-ла бердим эвеспе. Элээн ырап келгеш, идним чок, чүгле уктуг маңнап олурарымны эскерип кагдым. Ам дартала тос-тостуң соогу. Буттарым доңарын безин билбээн мен. Кезеп деп чүве ыңдыг кончуг-дур ийин!

Кызыл-бут ажылга баар эвес. Дедир-ле бажыңымче ыдып кагдым. Идиктерим кир тепкеш, кара-маң-биле салып-ла бердим. Ам элээн каш минута ажа берген. «Ат кылдырарым ол-дур» дээш, мырыңай тын тынмайн маңнап олургаш, дон доштуг орукка тайгаш, черже пет-ле дидим. Чаа үжүп-алгаш аарыырыга шыдаштайн үелап човууртай бердим. Ана хектүг чүве! Оттуп кээримге дүжүм ышкажыл моң. Амыраарымны чүү дээр силер! Оон мурнунда хун хурал болгаш, ажылдан черле озалдап болбас деп шынгыы шиитпир үндүрүп каан чүве. Хурал меңээ ол хире дээштир болган-дыр. Оон бээр-ле озалдавастаан мен. Ам шакка шугулдаарым база читкен. Ол харын мөөң дузаланчым апарган.

К. АРАКЧАА.

Совет көдээниң кижилери

МАЛЧЫН ӨӨНГЕ ШАЙЛАП ОРА...

ЭЙЛИГ-ХЕМ... Ол дээрге чорбаан кижи кайгай бээр калыр-кашпал оран-на болгай. Дүүскектиг кара сувурлер мырынай дээрде шаштыга берген ышкаш лургулаар. Оларның аразында кедергей энгиже кашпалдарның хүн көрбес иштинге арай бүргег, чүдергей хүннерде туманбудуттар безин «бузуп» хүнзегилээр. Кадыр-берт, хаяштыг кожагаралар агаар-бойдус-биле адаанашкан чүве дег, кыжын-даа мээс чарыынга хар чыттырбас. Эйлиг-Хемнин клас-чараш бойдус чурумалын мөгелевас кижи кайгамчык, чалык аажы-чанныг. Эйлиг-Хемниң «Ээзи» деп болур, ат-сураа алгаан хоочун малчын Март-оол Кыргысович Күдер-оол болду.

— Мал-сүрүг эки-ле чайлаглап тур бе? — деп, малчындан сонуургадым.

— Тайга черниң от-сигении эки болгаш, ошкүлер-даа тулдур семирип тур — деп, Март-оол Кыргысович харыылады.— Чай каан болду. Ынчалзажок бистиң болаа-мынчаар от-сиген калнга белеп алыспас чүве. Аан маңаа чайлаар кижи мен.

Чугаалажып олурувуста өгнүң ыды даштын ээре берди. Бир чорумал келген хире. Күдер ар кирип келди. Салбырынын мал эмчизи Кыргыс Сундуйнуң коданнар кезип, эдлетлиг үнүүшкүн ыллып келгени ол. Оон чугаа үлам-на хаңылаан.

МЫНДА ӨШКҮ бригадазы туруп турар—деп, мал эмчизи чугаалайдыр. — Оларның аалдары бо хем унунла. Профилактика чорудар — ошкү чүүлдезы кыр апарган, ону дугуржуп, чор мен.

— Силерниң бо ошкү бригадазында ээн-не шыырак малчын кымыл? Оон-биле мени дүштүрүп болур силер бе? — деп Кыргыс Киленовичиден айтырдым.

Кижим хөглүг каттыргаш, тайылбырлады:

— Тулган малчын бо-ла болгай!—дээш, өгнүң ар ээзинче айытты. — Бо дээрге бистиң Улуг-Хем районда хамаанчок республикада бирги черни ам эдлээн кижи.

Март-оол Кыргысович ара эгенген хевирлиг, чугаага кириштир:

— Хөлүн эрттир мактавадаш, эмчи, «Ортумак» кижиле болгай мен. Республикада мениең-даа артык малчыннар бар ыйнаан.

— Мактаар чүү боор! Факт бар-дыр: төрүүр 100 ошкүге онаштыр 132 анайны мени доруктурлунар. Мында пэрлаттынган данзыда оон бедик көргүзүг чок болду.

— Ынчаарга-ла көргүзүүнер шыырак-тыр! —деп, малчынга чугаалады.

— Харын 100 ошкудеп 132 анайны доруктурганым шын чүве — деп, Март-оол Кыргысович хулумзуруй аарак чугаалады. — Кызыл, шыр-байып-да кыптаан кижи мен, хей барбааны өөрүнчүг-дүр.

ХООЧУН малчындан чангыс-ла айтырыг салдым:

— Көргүзүүнер-даа шыырак-ла болган-дыр, Март-оол Кыргысович. Оны канчап чедип алганынар ол?

Кижим кезек боданып, сепкерей берген сүттүг шайны шөлуредир аартап олур оң. Оон кысказы-биле мынча диди:

— Кызып ажылдаарга-ла түүнел эки боор. Оон башка чүү дээр. Онза чажыт чок ийин.

Малчынның өөнге шайлап ора, оон бодунуң база мал эмчизиниң портрет чуруктарын чуруп алган мен. Оларның биризи — мал эмчизи Сундуй Кыргыстың чуруу үстүнде бо ийин.

С. ТОС-ООЛ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Дүлүш Санчыбаевич Белег-оол — Тока аттыг совхозтуң тракторизи.

Алфиза Константиновна Журавская — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Валентина Константиновна Лобанова — Мөңгей ортумак школазының повары.

Пальчир Тырчинович Монгуш — Дуржулга станциязының хойжузу.

Караш Шожутайовна Ондар — Тока аттыг совхозтуң шеверлекчизи.

Павел Сергеевич Санников — Дуржулга станциязының ажыл-агый эргелекчизи.

Мария Кузьмовна Сутрекова — Дуржулга станциязының ажылчыны.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Анатолий Филиппович Панкратов — ыяш ажылагыйының кол лесничийи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Михаил Семенович Абраменко — Шагаан-Арыг хоорайда пенсионер.

Мира Моисеева Гайсинская — район эмнелгезиниң лаборантызы.

Седен Тутович Иргит — «Минэнерго» трестиң № 2 мехколонназының бызаңчызы.

Татьяна Антоновна Саморонова — «Сябтранспецстрой» трестиң тускайыктаң № 14 тудуг эргелезинде ажылчын.

Максим Хеленович Тунгаров — Шагаан-Арыгда харылаза белдириниң электромонтёру.

«УТКА 25 ЧЫЛЫ»

СОВХОЗТАН

Сади Тюлюшевна Балдан — ажылчын.

Фёдор Петрович Глушко — чолаачы.

Сергек Олдупаевна Дава — ажылчын.

Артай Маадыровна Дартай — ажылчын.

Зоя Васильевна Даспакай — хаван ажаакчызы.

Дмитрий Комбуевич Доржу — хойжу.

Тюлюш Шоюнович Доржу — хойжу.

Чолдак Монгушевна Доржу — сааначы.

Оолак Чамзырывович Кыргыс — хойжу.

Сарыг-Хуурак Дамдыновна Монгуш — хойжу.

Тюлюш Серенович Санчай — таңныыл.

Сувакпит Натпитовна Сойзан-оол — ажылчын.

Чаш Кечилович Тюлюш — эргикчи.

Мария Никодаевна Шулуунай — ажылчын.

«УЛУГ-ХАЯ» СОВХОЗТАН

Миляда Сарыг-Ламаевна Анай — пенсионер.

Манмаа Биче-ооловна Биче-оол — техажылчын.

Кокыстай Ховалыговна Дамба — пенсионер.

Тюлюш Ховаровна Дөмүр-оол — ажылчын.

Уйнук Дамдыновна Донгак — ажылчын.

Сержинмаа Шожапаевна Кызыл-оол — пенсионер.

Кулук-Доржу Машпак-ооловна Монгуш — пенсионер.

Мария Ширапаевна Өлчей-бен — пенсионер.

Тенгинмаа Ондаровна Тостай-оол — пенсионер.

Серенмаа Сатчит-ооловна Төтпес-оол — пенсионер.

Уйнукай Санчаевна Тюлюш — ажылчын.

Анна Антоновна Хун — ажылчын.

Вера Чулан-ооловна Хунажик — пенсионер.

Дойзанма Серенова Чадамба — пенсионер.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Вера Васильевна Акиншина — республиканың уруглар эмнелгезиниң улуг сестразы.

Мария Михайловна Белогорская — пенсионер.

Надежда Иосифовна Гушина — хоорайның «Союзпечать» агенствозунуң үүрмектеп садар талазы-биле организаачызы.

Захар Семёнович Доценко — «Тывагаз» бүдүрүлге эргелезиниң слесары.

Мария Алексеевна Зименина — Кызылдың хлеб заводунуң мастери.

Пётр Феоктистович Исаков — Берёзовскийниң геология талазы-биле бүдүрүлге каттыжымышкынының чолаачызы.

Анна Михайловна Козина — пассажирлер АТБ-зиниң кондуктору.

Соломея Мароевна Кузевапова — хоорайның санэпидстанциязының эмчизиниң дузалакчызы.

Алефтина Анисимовна Лантухова — «Тыва совхоз тудуг» каттыжымышкынының механизация эргелезиниң кол бухгалтери.

Лидия Максимовна Орловская — «Тывагаз» бүдүрүлге эргелезиниң диспетчери.

Александра Лаврентьевна Ромашкина — «Тыва көдээ тудуг» трестиң кол бухгалтериниң оралакчызы.

Юрий Петрович Рыжих — «Ремсельбурвод» трестиң тускайыктаң мехколонназының өрүмнекчизи.

Владимир Иванович Сенгижик — хоорайның иштики херектер килдизиниң таңныыл черивиң контролёру.

Надежда Петровна Симакова — «Туваснабсбыт» эргелездиң килдис начальныгы.

Анна Николаевна Третьякова — «Тывагаз» бүдүрүлге эргелезиниң улуг бухгалтери.

Мария Ивановна Уланова — хоорайның иштики херектер килдизиниң таңныыл черивиң контролёру.

Валентина Степановна Черняева — столоваялар болган ресторанның буфет эргелекчизи.

Ольга Павловна Чуева — республиканың Көдээ ажылагый, министерствозунуң үреэлээ инспекциязының эргелекчизи.

Галина Степановна Шачина — № 6 школаның башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың сентябрь 16.

БАМ: айтыыглар болгаш шиитпирлер

УЛАН-УДЭ. (СЭТА-ның түлкай корр. В. Ельмаков болгаш Д. Санжиев). БАМ деңискээриниг боттандырыр чорудар ужурлуг улуг хемчээлдер, принципиалдыг чаа эртем-техниктиг сорулгалар оларны чагыг чокка, ханы үндезинивиле, үнүп болур бүгү уржуктарны барымдаалап турган, шиитпирлээрин негеп турар, чүге дээрге, чугаа болза, чурттуң канчаар-даа аажок деллем девискээриниң келир үезиниң дугайында боош турар болгай. Демир-оруктуң чоок-кавызында чаптылган чер деңискээрлерин ажыглалга киирериниң айтыыгларының дугайында Бурятияның пайысылалынга эртикен Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязының ажылының кол угланыышкыны ол дугайында бодал-биле илереттиниин турар.

Конференцияга 500 ажыг илеткелдерни болгаш дыналдыгларны чугаалажып көргөн. Оларда эртемденнериң БАМ-ның чоок-кавызынга хөй чылдарда кылган шинчилелдериниң түңнелдерин үндүрген, эртем шинчилелиниң чаа-чаа аргаларын айыткан. СЭТА-ның корреспондентилери болаазы-биле ам чугула ажылдарны тайылбырлап бээрин чамдык эртемденнерден дилээн.

Көдээ ажыл-агыйның В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының корреспондент-кежигүнү В. Боевтиң чугаалааны болза:

— Оруктуң бүгү дургузуун дургаар хөй чылдарның шинчилел ажылдары доозулган. Ам баштай ажыглалга киирер ужурлуг 100-мүн гектар ажыг черлерни тодаратказ. Ол деңискээрлер Тында, Нерюнгри болгаш еске-даа үлетпүр төптери-биле кожа туруп турар төптер болур. Ол ышкаш дургулга-шенелерде ажылдарының улуг программазы база күүсетингеи. Кыска хуусаалыг чайның кыпында эки дүжүттүг деңискээрлерни үндүрер заводтуң ажыглалынга белеткелдиг

А Ъ Д Ы М

Хорум даштыг арты-сыннын
Коңгурадыр кырлап арткеш,
Аккыр меңги таңдылардан
Ацнап мунар аъттыг чордум.
Хаайы эдип, сүүрендирип,
Харатпынып хөлзеп көрүп.
Араатан аң келген-дир деп
Аъдым меңзэ медээлептер.
Аяс хүндүс турган чүве,
Аалдар ынаар ырап калды.
Дээр-даа бүргеп,
казыргыдааш.
Дескиндир-ле эзим хоолаан.
Хаттың, чаъетың шуурган
деидээн
Карақгылап туна берген.
Аза бергеш кускунмадым,
Аъдым база киштей каалты.
Аъттың аксын сула салгаш,
Аңаа шуут-ла идегептим.
Эки аъды орук часпас.
Дээн аңаа бүзүрээр мен.
Бир муң тос чүс дөртен бир
чыл
Бистиң чуртче дайзын
халдаан,
Ада-чурттуң дайынынче
Аъдым ынаар чоруткан мен.

Самбуу КУУЛАР.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Кодан хайгыылчызы» деп фотоэтюду.

ШАПКЫНЧЫ

— Болган таварылга —

Ынчан бичии турган мен. Аалдың кезек оолдары хой кажаазын кырлап, бот-боттарывысты сүржүп, чаржып ойнап турган бис.

Чыкпак бора аътты кижи шаап келгеш, аъдының узун дынын кажаа курунга кызыда соп каап, бистин өөвүсче-ле маңнады. Бичии оолдарның сонуургаа аайлыг эвес, ол шапкынчының соонче-ле маннажып кагдывыс. Элээн келдирлеп чугаалаар акый болган:

— Мандаа а-ак..ый кайыл, утбай?— деп авамдан дүвүдээш айтырды.

Авам база хөлзей берген, чүге дизе чылдар дажок дүвүрээнниг турган! Революстуг чазакка удур Өвүрге улуг самыын-даа үнген болгай.

— Ой, дадайым, дунмакым! Даштын өгде, акым сугда, олур боор.

Шапкынчы ол өгже-ле маннады, а бис база-ла ынаар маннажыттывыс.

Хир нага берген ой тоо кеткен, чуга ак шырайлыг, сыгыр характырлыг акый, бут кырынга тура, ачамга бүү-хаа мындыг хевирлиг чугаалаан. Өвүр ажып чораан, Үш-Тейлеп ашкан, ховужукту куду шошкудуп бадып ора, куу-куу хептерлиг ийи кижиниң Шивилиг унуп куду сүрүштүр кылаштажып чоруп орарын көре тыртып каан. Оон корга хона бергеш, өскелиг кижилерни көрбээн кижи боол, селе ырап-ырлап, шаап бады келген.

Ыя аразында та кайыын чыглы хонуп келген чүве ыйнаан, ачамның өөрү Тарданмай, Седеккей, Саппыраа болган хөренгилээн кадайларының «Кожуун оглу» дижип ырлажыры Хойтпак-оол суглар кылаңайның турар хээлиг чамыктарлыг, хүреп хынарлыг кончуг лаңчыларын чүктегилеткен, аът кырында белеп турганнар. Оон-на Хөндергейни өрү тээрби шаа аътты кижи шаарнаңнар шапкылажып өскей берген. Олар Шивилиг-Аксыга куштадып четкеш, Үш-Тей баарында чыртa тыртпас шыргай кызыл хараганнарны дыран-шүүрээр дижи бергеннер. Дайзыннар кайнаар-даа ырап четтикпээн деп бүзүрээш, бо хараганнарда деп чангыс бодалга келгеннер.

Улус хараганнар дилеп турда, дээрбечилер оларны будулдуруп, өске бир талазындан дезе бээрни чадавас дишкеш, Дыван-оолду бедик хаван кырынга, хайгаарап көөрү-биле арттырып каан. Күжүр эрлер Үш-Тей баарында бедик кызыл хараганнарны бүзээлеп, ынаар бүдүү бооластылап, үжеп-чиндип, шаг-ла болганнар — дайзыннарның изи-даа чок. Аныяк кижи хоомай болган боор дишкеш, Шивилиг иштин барып көргеннер: алезинде кедергей улут кызыл-даван истер чыткылаан. Оон демги бедик хаван кырында тургузуп каан Дыван-оолдуң чанында шапкылажып келгеннер. Буга суу хаңы чооганың кайызындада оюп эртер аргажок апаарга, чооганы кежир коошпалай хоган каан чоон терек салып турган чүве-дир. Чайты суттарылга тонуп, кус дужуп кээрге, иштинге сут доңуп, ону чара теппеаин дээш, коошпаны эңир чылын күзүп-не кургаг черже ушта сөөрткеш, доңгайты салып каан турган чүве-дир. А Дывак-оол оок чаңына хайгаарал кылып турган...

Борта тураргa чүве бүтпес хире боорга, дайзыннар ол дүве Шемиже кылаштажып ажа бергеннер. Шеми унунда бир-егге киргеш, мынчаар хөөрээннер иргин:

— Хөндергейниң Чүгүрүк-Саразазыы тудуп алыр дээш барган бис,

Хөндергей оруун куду бадып орган бора аътты кижиниң бистя көрүп каапканын билген бис: тавында шошкудуп орган боду хенертен сырбаш кылынган ышкаш болган соонда аъдын кымчыланып. боду албадавып ырлай берген. Ол кижиниң улус медээлеп болурун билгеш, чаштына бээр аргазын сүмелештивис. Хараганнар аразынче черле сыңнып болбас турган, чүге дизе бистя дилээн кижилернин дораан-на хараганнарны шүүреп эгелээрни билгеш. аңаала, ыныың-даа кичээнгейлевге кирбес хире, доңгайты салып каан коошпа терек иштинче кире берген бис. Хайгааралга арттырып каан ашак чүве-даа эскербес, аңаа-ла «Ам каяа тыптырыл олар» деп чугаалаанып-ла олурар болган.

Кончуг лайынчы бис дижир эрлерни дээрге, бистиң чыдын турганывыс коошпа терекке дазаларын көңгүредир кактап-кактап, шапкылажып чорүй барганнар. Хомду дайынына кады чораан болган Тарданмай, Мандал сугларны үнериндеп таныы чыткан бис...

Бо ийи кижи дээрге, 1930 чылда болуп турган Өвүр самыынының артынчылары. Солумбил биле тулган кайгал Мартажык олар болган.

Мону бодаап, бир эвес угаанныг болза, дайзыннардан-даа өөренир херек деп, М. Горькийниң ыны чугаалаанын магадаар мен.

Бора аътты шаап келген акыйның ады кымыл деп ачамдан айтырган мен ийин.

— Аныяк Хөндергей чүрүтүт хомус согар Хорлуу-Дарганың оглу Монгуш Кенеш деп кижи-дир — дээп.

Ынчан дээрбечилерниң дүгайында улуска медээлеп, буу-хаа шаап турган Монгуш Хорлуевич Кенеш ам бистя аравыста чок.

Мен билип кээримде-ле, ол үргүлүү хой-ниити ажылын кылып, суму секретарлап чораан ышнчы, бүзүреддиг кижи чүве. Ылангыя оор, дүрзок кижилер-биле акташкан чүве мынаан үргүлүү оорлар тутка, оларны истеп-сүрген чоруур кижи. Ол дүтайын Хөндергейниң үндезин чүрүтакчылары-даа битирлер.

М. ЭРГЕП.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «АЪВГДлаэр». 9.45 — «Ада-иелер, салерге». 10.05 — Н. Саймон— «Нигги авеңюнун» хоругдатырганы». Телешин. 11.25 — «Эки бараанларны хөйүү». 11.55 — Р. Шуман. Барианциялар хевирлиг симфония этюдтары». Фильм-концерт. 12.25 — «Хун шыгжамыры». Биология артемнериниң кандидады Г. М. Проскурякова эрттирер. 13.20 — «Спортлотонун» 39-ку тиражы. 13.30 — Удусчу чораадылганын телепрограммаларының делегейниң 4-ку конкурузу. «Йемен аас чогаал» (Йемен Араб Республика). 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.25 — «Кижи. Чер. Оттаргай». 15.00 — Уруглаарга кыска ураң-чечен фильмнер программазы. «Чаагай херек». «Маан өңүүн бар». 15.40 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтун беседазы. 16.15 — БССР-ниң күүгүне хореография-фольклор «Хорошки» ансамблиниң концерти. 16.45 — Бөгүн. — Пропагандистиң хүнү. 17.15 — «Экранда — кинокомедия». «Корзинкиваый» ужуралдары». Уранчечен фильм. 18.00 — 18.15— Чапсар. 18.15 — «Чурттагланың соруглазы» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүлгези. Кол конструктор, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. С. Яковлев дугайында. 19.15 Эвилелдер бажыңының Колонциалыг залында ураң күүл мастерлериниң болгаш артист аныяктарның концерти. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.45 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионазы. «Динамо» (Москва) — «Спартак». 2-ги, 3-ку үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 23.15 — 23.55 — Дм. Дм. Шостаковичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 75 чыл болганынга. Англан шулукчулериниң шулуктеринге романстарын ССРЭниң улустуң артизи Е. Нестоленко күүседир. Консерваторияның улуг залындан концерт. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — РСФСР-ниң күүгүнеин үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 14.50 — «Чурукчулар дугайында». О. Роден. 15.15 — «Өөрүшкү, хөгжүм болгаш далай». Фильм-концерт. 16.15 — «Поэзия». Н. Заболоцкий. 17.00 —«Цирк ареназында». 17.45 — Спорттуң программа. 18.45 — «Хөгжүмнүг киоск». Э. Беляева эрттирер. 19.15 — ССРЭ-ниң футбол чемпионазы. «Таврия» — ЦСКА. 2-ги үези. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Робатко лесничий дугайында». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-иитередиг программа. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Ю. В. Белянчикова эрттирер. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — «Эге дес». Уранчечен фильм. 23.05 — Документалдыг фильм. 23.15 — ССРЭ-ниң футбол чемпионазы. «Кайрат» — «Пахтакор». 2-ги үези. Алма-Атадан дамчыдылга. «Арарат» — «Динамо» (Киев). 2-ги үези. Ереванадан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Аграар

Республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге чазс чаар. Соңгу-барыын чүк утланыышкынын хаттың күжү секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы 5-10 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кежээки вариант» 9.30, 11.30, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Найгамчыктыг Василиса» 9.30, 12.30, «Командирниң уруу» 11.00, 14.00, «Шык чечентери» 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«Шын» солун редакциязынга дуржулгалыг машинакчы (бижик кагар) ларый вегеттинин турар.

Чаан-Хемчик районнуң Хөр-Тайга ортумак школазының 1971 чылдагы доозукчуларын октябрь 12-де ол школага болуп ужуражылгаже чалап тур.

Ном болгаш номчукчу

ХАНЫ УТКАЛЫГ

Бо удаада 46 дугаарлыг «Улуг-Хем» номчукчуларыны база-ла хомудатпаан. Чүге дээрге оон «Коммунистер дугайында чугаа», «Тоожулар, чечен чугаалар», «Шүлүктер, шүлүглелдер», «Сылдысчыгаш», «Кижилер болгаш чылдар», «Критика болгаш библиография» деп рубрикаларындан кижи бүрүзү бодунуң сонуургалының аайы-биле солун чүүлдерни тып ап болур.

Хоочун чогаалчы С. Сюрюн-оол «Ак-Төш» деп кыска тоожузу-биле номчукчуларыны база катай өөртүп турар. Бо тоожунуң кол-ла ужур-утказы: кижилериң өөүү болур ыттың боттарының ээлерине кайы хире бердингенин, угаанныын, оон өөрүшкүлерин, мунгаралдарын психологтуг хайгаралдарга даянып, номчукчунуң сеткил-сагыжынга чоокшулады, хандыкшыды бижээни болур. А ытка ангы-аңгы кижилериң хамаарыштазын элээн каш факт, эпизодтарны дамчыштыр тода чүрүп көргүзүп келгенинiң түңнелинде автор элээн каш тодаргай мөзүү-характерлиг овур-хевирки тургускан: Ондар арай кадыг сеткилдиг; хүнүү бодап чурттап чоруур, турум ажыл чок кижи. Бирги арындан тоожуушкунну чугаалап турар маадыр биче сеткилдиг, ыт-куш, дириг амытаннарга, бойдуска камхайыралыг, дорт мөзү-бүдүштүг кижи.

Бо чогаалда автор амгы үеде арагалаашкын, ажыл шагы үзер чоруктар бар боол туралын шын хайгаарап, ылаңгыя аныяк кижилерге, чаңгыс катап-даа частырыгны кылгаш, тура-соруктуг мөөңнээш, амыдыралдың багай шалбаазындан үштүнүп, бодуи боду эки оруккче угаап болур-дур деп чүвени Күдер Соруктуң овур-хевирин дамчыштыр көргүскени эки үлегер-чижек.

Поэзия жанрында хоочукнардан эгелээш айыяктарга чедир, бо удаада, болур-четчири-биле хөй авторлар киргеи. Эки чогаалдар хөй. Оларның аразындан бодум: Олег Суваккиттиң «Партиям», «Төрээн Тывам аңлгазы», Александр Даржайның «Аъмга бооцал чечээм», Владимир Серен-оолдуң «Эжим, Байкал», «Ожук дажы» деп шүлүк чогаалдарын сонуургап, олар сеткилсагыштың бедик хей-аъды-биле поэтиктиг болгаш ураң-чечен хөөн, арга-биле бижиттинген шүлүктер-дир деп билдим.

Партияның болгаш коммунистерниң дугайында чеже чогаалчылар чеже-чеже, кандыкшыдыг чогаалдарны бижингилевээннер дээр! Ынчангаш кымыныңга-даа дөмей эвес кылдыр бижинри белеп эвес апар чыдар үжүру ында. О. Суваккиттиң онзагай арга болгаш хөөн биле партия дугайында, коммунист дугайында чаа, бедик идейлиг, поэтиктиг онзагай одуруглар, бодалдар-биле синниккен «Партиям» деп шүлүктү бижээн-дир.

Бо шүлүктүң бир онзагай талазы: чаңгыс коммунистиң овур-бүдүжүнден тептингеш, партияның шыны, күжүн тодаргай эпитет, деңнелгелер, тодарадылгалар-биле көргүзүп шыдаакында болуп турар. Партияның чаңгыс коммунизке салдар-хамаарылгазын көргүзүп келгеш, ону түңней сеглээни база-ла күштүг дыңналып турар:

Партия кажан-даа бол,
өскерилбес,
Балы шын дээш, Ленин дег,
туржуп чоруур.
Делегейге мөңге тайбың
тургуспаанда,
Демиселин чаңгыс-даа шак
кошкак кылбас!
Дайылдажып, күжүн черле
көөргеттинмес,
Тайбың дингеш, чөп, шынбиле тиилеп үнер!

Мен бодазымга, Александр Даржайның «Аъмга бооцал чечээм» деп сонет чогаалы оон лириказының экилериниң бирээзи болуп турар эвес, харын сөөлгү үеде тыва шүлүк чогаалында онзагай чогаал кеступ келген деп билип турар мен.

Владимир Серен-оолдуң «Эжим, Байкал» деп шүлүү экы-дүңма эп-найыралчы интернационал темазынга бедик хамаату туруштан, Байкал-биле диалог кылдыр, онзагай тургузуглуг болгаш поэтиктиг чараш сеткил-хөөн-биле бижиттинген.

«Критика болгаш библиография» деп эгеде Зоя Сандынның «Степан Сарыг-оолдуң чогаалдарының фольклорлуг үндезин-дестери» болгаш Гуга Түденовтуң «Тывага революция мурнунда моол дылда төөгү-литературлуг бижимел тураскаалдар» деп чүүлдерин улуг сонуургал-биле номчуп, таныштым. Эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары бо эштер кончуг чугула шинчилел ажылдарын кылгаш, кандыг-даа номчукчуга чугула, солун факт, материалдарны билдилиг, онзагайы-биле бижип бараалгатканнар-дыр. Бо чүүлдер литература шинчилелдериниң талазы-биле ажыктыг, үнелиг ажылдар деп бодаар мен.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙДЕ ЭҢ КҮШТҮГЛЕР

Үзэрби үш харлыг Анатолий Писаренко дыка хөй чылдар иштинде аштырышкыга таварышпаан, эң-не аар деңзилиг совет штангистериниң ат-алдарын камгалап, ол чаңчылдың үргүлчүлекчизи болган. Делегейге бирги чер дээш француз хоорайга болган маргылдаага эң «аар» алдын медальды чогум-на ол чедип алган. Совет атлет ийи хевирниң аар деңзи көдүрүүшкүнүге каттышкаш 425 кг-ны көдүргеш, 110 кг. ажыг деңзилиг кижилерден чемпион атты чедип алган.

— Мындыг маргылдааларга кол-ла түүл — тиилелге болур, ынчаарга рекордтар тургүзары чиик — деп, Писаренко аңаа бодунуң киржилгезии тайылбырлаан. Оон-биле кады ГДР-ден барган, 417,5 килограммны көдүргеш Зенно Зальцвебель болгаш 415 килограммны көдүргеш поляк Тадзеуш Рутковский олар база шаңнал-макталга четкеннер.

Анатолий Писаренковуң чедишкининиң ачызында ССРЭ-ниң шилиндеп командазы делегейге болгаш Европага-даа бирги черни эзлээр аргалыг болган. Ол маргылдаага кол удурланыкчылар — болгар штангистер 267 саныыг турда, совет штангистер никтизи-биле 307 саныыг болганын айтыр херек. Европага бирги чер дээш маргылдаанның түңнелинде болгар атлетер 270, совет штангистер 340 саныы чедип алганнар.

Бистиң спортчуларывыс аар деңзилиг көдүрелериниң ийи хевиринге болгаш тус-тус мергежилгелерге-даа кириишкеш, 15 алдын, 8 мөңгүн болгаш 6 хүлер медальдарны чедип алганнар. Болгар шилиндеп команда тус-тузунда — 10,7 болгаш 9 медальдарны чаалап алган. Олар Европа диптиң маргылдаазының 15 алдын, 11 мөңгүн болгаш 3 хүлер медальдарын алганнар. Ынчаарга болгарлар — 11 алдын, 6 мөңгүн, 9 хүлер медальдыг болганнар. Совет атлеттер 10-дан 5 чемпион атты, болгарлар — 4 хүндүлүг атты чедип алган. ГДР-ниң командазы ол ийи маргылдааларның үшкү черин алган.

Аар деңзилиг атлеттериң маргылдаазының мурнуу тарыында Писаренко Подольскиге делегейниң ийи рекордун тургусканы билдингир. Ынчалза-даа Лиллье тиилелге аңаа белеп эвес болган. Штанганы хевертеп көдүрериге ЧССР-ден барган Рудольф Стейчек база-ла 187,5 килограммны шыдаап, оонбиле дөмей түңнелдиг болган. Аныяк болгар атлет Антонио Крастев олардан 5 килограмм үндүргеш, оон соонда рекордтуг — 258 кг. штанганы көдүрерин база орадашкан. Ынчаарга улуг күштүг болгаш улам мергежин кел чыдар штангист дээрзин бадыткаан Зальцвебель база-ла 237,5 кг. штанганы көдүрүп шыдаанын айтыр херек.

Делегей чемпионунуң парладга конференциязынга эң хөй кижи киржип, дыка солун болган.

— Чер кырында эң шыырак кижи деп бедик атты силер кайчаар көрүп турар силер? — деп оон айтырганнар.

— Мен чүгле ийнги аар деңзилиг штангистерден эң шыырак кижи-дир мен —деп, ол харылаан.

— Силерниң неделя дургузунда белеткел үезинде деңзиңер аары кайы хире ирги?

— 140 тонна чедип турар.

— Эртем-билиңнер чүл?

— Университетте өөренип турар кижи мен. Трепер-педагог болуксаар мен.

— Бодуңарның деңзиңерни улгаттырар бодап турар силер бе?

— Мээң дурт-сынымны алыр болза (185 см), улуглаа дизе, 130 кг деңзи херек. Оон аар деңзи чүгле шаптыктыг апаар.

— Өг-бүле байдалыңар?

— Кадайлыг мен, оглум удавас бир харлаар.

— Спорт талазы-биле силерниң идеалыңар кымы?

— Сүзүглзор кижи менде кажан-даа турбаан, ынчалзада Давид Ригерт тергиин спортчу болгаш ёзулуг кижи кылдыр мээң сеткилимге дыка таварыжыр.

— Силерниң спортчу сагыңар кажы?

— Чедиг харлыымда бассейнниң эргинин артаан мен, оон соонда гимнастика, хүрешке киржип турдум. Аар атлетика — мээң сөөлгү сес чылда хандыкшын келгеним спорт болур.

Аар атлетиканың делегей федерациязының бирги оралакчы президентизи Николай Пархоменко СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга мынча деэн:

— Лиллье болган чемпионат солун-даа, шыгыы-даа, чамдыкта шаптараазынныг демиселге-даа эрткен. Дыка хөй таварылгада тиилелге чедип алырда, делегей рекордун тургузары азы аңаа чоок түңнелдер көргүзери негеттинии турган. Бо маргылдаа үезинде делегей чедишкиннериниң даңазынга чедиг эдилгелер кылдынган. ССРЭниң шилиндек командазының чаа чедишкинин демдеглевишаан, оон киржикчилериниң чартык кезиинден хөйү ыңдыг маргылдааларга бир-ле дугаарында киришкенин айтыксап тур мен. Оларның санынга чемпионнар — Виктор Соц, Валерий Кравчук болгаш Анатолий Писаренко база кирип турар. Бирги чер дээш маргылдааның тиилекчилери Каныбек Осмоналиев болгаш Юрик Варданян ышкаш, ындыг мастерлер боттарының үлүүн база тиилелгеге киргеннер.

Бо чылдың бирги черн дээш маргылдаалар — чаа олимпийжи дөрт чылдың эң баштайгы ужуражышкынны боол турар. Оон ужурудан бистер Лиллье дыка хөй келдиг аныяк атлеттерни көрген бис. Ол хамыктын мурнунда Болгарияның тергиин эки белеткеттинген командазынга, а ол ышкаш Венгрияның, ГДР-ниң база Польшаның шилиндеп командаларынга хамаарышкан чугаадыр. Социалистиг чурттарның телээлекчилери база-ла мурнукузу ышкаш, делегейниң аар атлетиказының мурнуку одурүүнда чоруп турар. Эң күштүглериниң спорту делегейде улам-на пептереңгей апар чыдар. Оон бир хереченизи — 46 чурттуң төлээлекчилериниң эрткен маргылдааларга киришкени болур.

Ю. ХРОМОВ, (СЭТА).

М. ЧООДУНУҢ «Аът чарыжы» деп чуруу.

ЭЛДЕП ЧАҢЧЫЛДЫГ

(Шооду г)

Бистиң кады ажылдап турган бир эжинис бар чүве. Олдаа элдеп чаңчылдыг кижи. Кедергей-ле суг ижер! Эртем ажылга келгеиде, бир дугаарында шил савада сугда баар. Сугну стаканга безин кутпас, а аңаа-ла саванның аксындан койтуладыр куттунуптар. Бодунуң ажылдап олурар өрээлинде суг төнерге, өске өрээлдерден барып суг ижер деэп чоруп каар. Ылангыя понедельник эртенинде кедергейле хөй суг ижер дивес силер бе. Та чүге ындыг чүве ийик.

— Чүге хөй суг ижер сен— деп айтырарга:

— Хөй дустуг балык чиген мен — деп харылаар.

Бир-ле катап бистиң өрээливис чыт-ла эвес чыттыг апарган ыңдыг. Мырыңай кара хөктүг чүве. Өрээл иштинге чигзиг-кулчаның ажыг чыды долган. Кижи ыыдажыры бергедээн. Ол чытты үндүрер дээш, өрээлдиң эжиин, соңгазын ажыдып, падывыс бараплa тур бис. Кулча чыды демги эжиистен кээп турар дээрзин сөөлзүредир эскерип кагдывыс. Кижиниң суг ижерин шеглээш, чигзиг-кулча дайнап алган келир апарган.

Адак сөөлүнде кижиистен одеколон чытталып турар апарган. Ол сандайында албааргай чүве дег апарган олургулаар, ажылдаарында шоолуг эвес. Чай кадында-ла дашкаар үнер. Оон элээн болганда, чыды мырыңай кедерей бергилээн келир.

Ооң чүге хөй суг ижип, чигзиг-кулча дайнап, одеколон чагдынып турганын сөөлүнде билип каан бис. Кылан-кара пактап алган, оозунуң чыдын базары-биле ынчап турган чүве ышкажыл.

А. КУУЛАР.

ПЛЁНКА ЧОК ФОТОАППАРАТ

Мырыңай чаа хевирик фотоаппарадын «Сокн» деп япон фирманың специалистери чогаадып кыпган. Даштындан көөрге, ол көрүнчүктүг апаа камерадан канчап-даа ылгалбас. Ынчалзажок оон «иштики азмыдыралы» бир янзы тургустунган. Фотоаппарат плёнка чокка «ажылдаар». Чурук электромагниттиг импульстарже шилчий бээр болгаш магнит дискиге бижиттинге бээр. Бо минута иштинде чаңгыс дискиге 50 фото-чурукту ынчаар «тырттырып» болур.

Чуруктарны кылырда парлаар сазын херек чок. Оларны чүгле телевизор экранынга көрүп болур.

Чаа кылыгның эки талазы химиктиг будумелдерниң шуут негеттинмезинде. Чуруктарны магнит дискиден аштап, өске черлерже дамчыдып-даа болур. Магнит диск чырыктап «кортпас». А чуруктарны альбомга чыпшырып алыр дугайында бодаандаа херээ чок болбайн аам.

О. НИКИФОРОВ.

«Комсомольская правда» солундан.

Редакциянын адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24 2-31-75 харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг киндистериниң 2-37-13, пропаганда киндизинин 2-31-75, культура киндизинин 2-23-54, кодээ ажыл-агый киндизинин 2-21-47, үлетпүр киндизинин 2-31-75, сагаа киндизинин 2-41-27 информация киндизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2154

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографизы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—01238.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 225 (11723) | 1981 чылдың сентябрь 27, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттингеш | Өртээ 2 кеп

Бөгүн – Машина тудукчузунуң хүнү

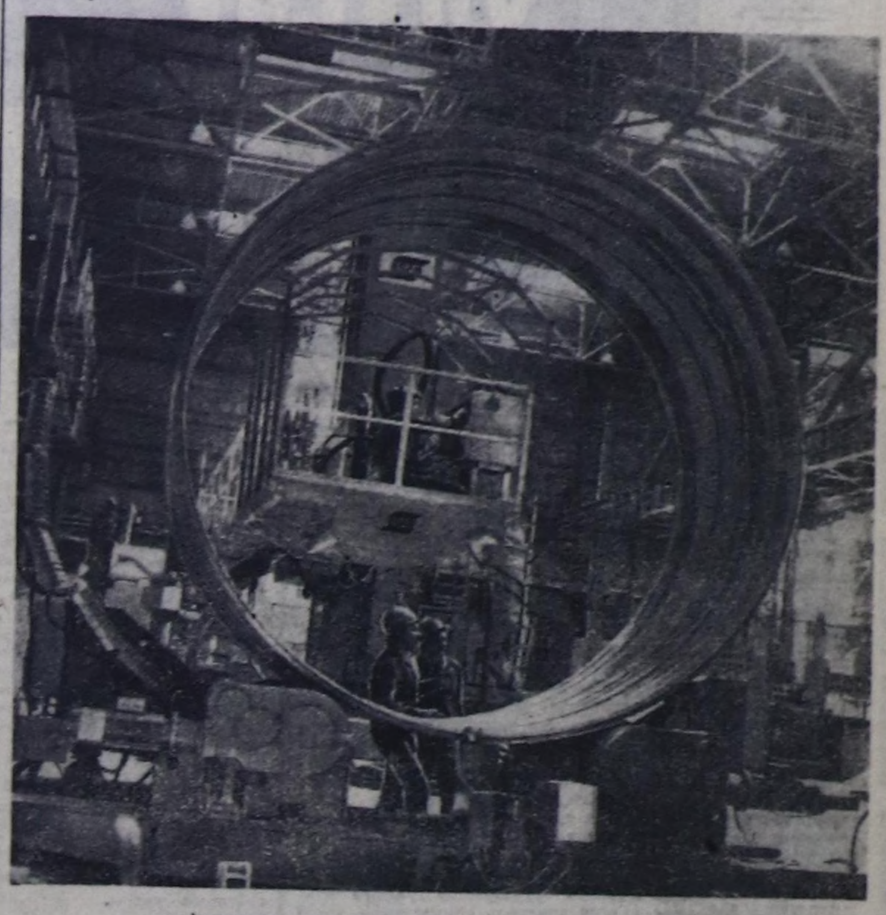

«...Атоммаш» заводка чаа күчүлерни ажыглалга киирер...» («1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарындан»).

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. «Атоммаш» заводтуң цехтеринде атомнуг реакторларның дөрт корпустары туттунуп турар. Беш чылда маңаа чеди реакторну тудуп тургузарын планнаан болгаш база бирээни пландан ажыр кылырын коллектив хүлээнген.

Ооң-биле кады заводтуң ийиги эвилчээ туттунуп турар. Беш чылда атомнуг электростанцияларга дериг-херекселерин бүдүрер чаа күчүлерни ажыглалга киирери көрдүнген. Улуг хемчээлдиг кезектерни болгаш белдирлерни кылырның деп-шилгелиг технологиязын бүдүрүлгеде шиңгээдип турар.

ЧУРУКТА: кезектерниң иштики таларын нанаан кылырынга херектиг чаа машинанаың сөөлгү шеңелдезиниң чоруп турары.

Н. НЕДЕРИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН – АМЫДЫРАЛГА!

КАМНАЛГАЛЫГ БОЛДУРАР

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының тос айларында Тес-Хем районуң ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садар планын сентябрьның 16-га чедир 96 хуу күүсөткен. Бо көргүзүг эртикен чылдың ол үезинде турганындан элээн бедик, ынчалзажок ол оон-даа бедик болуп болур турган. Ук планның күүселдезинде чедиишкиннериң болгаш четпестериң дугайын районнуң көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспектору Алдын-оол Дамдын бо үүлдө чугаалап турар.

«Экономика камналгалыг болуур» деп лозунг бистиң үевистиң кол негелдези апарган. Чоокта чаа республикага эртикен чаңгыс аай политхүнүнүң темазы база ындыг болду. Моон ап көөрге, бистиң сорулгавыс,— сүт бүдүрериниге хамаарыштыр чугаалаар болза, эң-не эвээш материалдыг болгаш акша хөреңгини база кижи күжүн чарыгдап турган, хөй продукцияны бүдүрери, ону чурттакчы чоңга кандыг-даа хорамча чок чедирери-дир. Бо дээрге ковчуг чугула айтырыг.

Ийи-үш чыл бурунгаар бистиң районга сүттүң шынары чавыс, күрүнеге сорт чок сүт хөй кирер, харын-даа ажыл-агыйже дедир этидер таварылгалар эвээш эвес турду. Ол чорук, пургулайында, сүт-бараан фермаларынга таарымчалыг байдалдарның тургустувааныңдан, чамдык саанчыларның болгаш сүт сөөртүр машиналарның чолаачыларының харысалга чоныңдан болуп турган. Ооң уламыңдан күрүнеге дужаагаң сүттүң тонна бүргүзүнден 20—30 рубльди чидирип турдувус. А фермаже дедир эгиттинген сүттүң каражазы оон-даа улуг турган дээрэн билдингир.

Районнуң күрүнеге дужаап турар сүдү ам үүлге бирги класстыы болуп турар. Чыл эгезинден бээр оон өске класстың азы сорт чок сүт чаңгыс килограмм-даа дужааттынмаан. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң, сүт-бараан фермаларының бүгү ажылчыннарының кылып чоруткан ажылының түннели ол, ол дээрге—улуг чедиишкин. Ынчалза-даа ук ажылдың кайы-бир кезии безин сулааар болза, эрги чаңчыл катап-ла тургустунар дээрэни утпаза чогуур.

Сүттүң шынарының белиринге оон үскүр болуру база чугула. Эртикен айларда сатканы сүттүң үскүрү ортумаа-биле 3,8 хуу болган. Бо көргүзүг чыл төнчүзүнге чедир ам-даа бедирер ужурлуг. Амгы үеде сүттүң үскүрү үүлге «Тес-Хем» совхозта эвээш.

Районнуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге садар сүдүңүн планын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн тавармыштыр күүседирип шиитпирлээн ажылдап турар. «Чодураа» совхоз тос айлар планын хуусаазындан чартык ай бүрүүгаар-ла ажыр күүседип алган. Ук планның күүселдезин «Тес-Хем» совхозта хожудап турар. Ында Даваажап Шывык удурткан Өртең сүт-бараан фермазының коллективи сүттүң бараанының белдери чугула.

Тес-Хем район бо чылын 713 тонна сүттү бүдүрер. Сентябрь бирниң медээзин ёзугаар алырга, 464 тонна сүт бүдүрүнген. Ол эрткен чылдың денненинден бедик болза-даа, бир иненке ойаастыр саггаң сүт эрткен чылдыңга четпес. Эрткен чылдың сентябрь бирге чедир саар иңек бүргүзүг 964 килограмм сүт берген турда, ам ол көргүзүг үүлге 417 килограмм болуп турар азы үүлге дең кезии. Бо дээрге районнуң инектерининң бирээзининг-не ай сайын 52 килограммны берип турганы ол-дур. Ук көргүзүг август айда 35 килограмм болган, а эрткен чылдың августа 78 килограмм турган. Сүткүр малдың продуктулуун дарый улгаттырар талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырының чугулазы моон илдеп.

«Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы бистиң зонада мурнакчы дуржулганың школазы болуп турар. Ол коллектив бо чылын 310 тонна сүт бүдүрер тургаш, сентябрьның бирге чедир 217 тоннаны бүдүргеп азы бир иненке оңаастыр 810 килограммны (республикада 948 килограмм) саңган. Бо ферманың дуржулгазын өске фермаларның чедир ажылдавайн турары шын эвес. Экономиканы камналгалыг болдурар төлээде, малга быжыг чем-суурну тургузарындан эгелээш, малдан хөй продукцияны алырынга, артык чарыгдалларыны болдурбазынга чедир бүгү арга-куралдарны ажыглаар херек.

Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери бо хүннерде күрүнеге сүт садарының чыл планын хуусаадан эрте күүседир дээш, илереттинген четпестерни чайлаш, шудургу ажылдап турар. Салдынган сорулганын амыдыралга боттанары чайлаш чок.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының тос айларында Тес-Хем районуң ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садар планын сентябрьның 16-га чедир 96 хуу күүсөткен. Бо көргүзүг эртикен чылдың ол үезинде турганындан элээн бедик, ынчалзажок ол оон-даа бедик болуп болур турган. Ук планның күүселдезинде чедиишкиннериң болгаш четпестериң дугайын районнуң көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспектору Алдын-оол Дамдын бо үүлдө чугаалап турар.

ЧИДИРИГ ЧОК

Бора-Тайга девискээринге бо күзүн чаъс аъбек болган. Ол сигенник, тараның үнеринге улуг салдарлыг болган. Үнген сигенни, тараны чидириг чок ажаап алыры-биле ажыл-ишчилер бүгү күжүн ынаар мөөнүзөп.

Салбырда тос комбайн бар. Комбайнерлер 435 га черниң тараазын кезип ажаагаң. Шөлде-Тей турлаында бо хүннерде 399 тонна кызыл-тасты эккеп төккен. Ону шанда кургадып турар. Олар гадан 9,1 центнер тарааны ажаап ап турар.

Комбайнерлер хүнде 50 ганы кестирер хулээлгезин ажырып келген. Хүн нормазын доктаамал күүседип, социалистиг чарыштың муриукү одуруунда Далаа Сарыглар, Мандан-оол Сарыглар, Девер-оол Монгуш олар чоруп турар. Чолаачы Александр Оюржак, тракторист Кошкар-оол Олдарның ажылы база макталдыг.

Шанда төккен тарааны салбырның хөй-ниити организациялары график ёзугаар шефтеп, кургадып турар.

С. САРЫГЛАР.
Чөвн-Хемчик район.

ийиги ДҮЖҮТ

«Найырал» совхозта Терезинниң мал чеми белетиззр бригадазының механизаторлары суггаттыг шөлдерде медениң ийиги дүжүдүнүң кезилдезинче организастыр кирген. Бо чугула ажылга ийи комбайн, дөрт тракторну быжыглаан. Медениң дүжүдүн алды автомашина база ол хире трактор малчын коданнарже апларып чедирер.

Механизаторларның арасында социалистиг чарышты организастаан. Оон түңнелин чеди хонуктап үндүрери көрдүнген. Оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарыычалыг байдал тургустунган. «Чаңнык» деп хана солуннуң чогуур үезинде үндүрүп турар Чүнар-бажың, столованың ажылдаарын экижиткен.

Машина-техниканың эдилелинге намныг, кывар-чаар материалдарга хумагалыг болурунуң хемчеглерин механизаторлар холга алган. Аргалыкты, Бел. Шаңчы, Саргал ынчаар малчын кыштагларда курлавырлаан медо ниитизибиле 500 тонна болган. Оон артканын олар бригада девискээринде сарааттаан. Медениң ийиги дүжүдүнүң ажаалдазы удавас доостур.

Ш. ДЕВЕК.
Улуг-Хем район.

ЭРТЕМ-БИЛЕ ЭВИЛЕЛДЕШКЕН

Машина тудуушкунунуң продукциязының ажыктыын болгаш шынарын өөдүрүлгечилерни болгаш эртемденнерни кады ажыл-чорудулга талазы-биле дуржулгалыг апарганнар. Ынчалзажок үүлге чаңгыс аай программаны тургускаңы-биле ол ажыл план ёзугаар чоруп турар болу берген. Кандыг түңнелдер чедип алдынары, ол сорулгага кандыг акша-хөреңги ажыглаттынары ам бо беш чылда билдингир апарган.

Программаны күүседириниң чугула негелдези — техника талазы-биле чаа үүлдерни албан нептередири. Ам завод бүрүзүнге кандыг хуусаада, чүнү кылыры олар билирлер. Партия обкомуңуң чанында тургускан таарыштырылга чөвүлели оңу хайгаарап турар болгаш херек апарган таварылгада дузаны чедирип турар.

Эртем коллективтериниң ажылы база идепкейжээн: ажылдарның хөй кезии институттарның күрүне планнарында кииртинген. Херекти ынчалдыр тургузарда эде тургузуушкунну чоруткан. Структура талазы-биле чаа бөлүктер тургустунган.

«Машина тудуушкуну» программада депшилгелиг технологияны ажылдап кылыры болгаш нептередири көрдүнген.

— Программаны нептередип эгелээринге чедир систер институтка «өске кижилер» болуп турган бис — деп, Горловканың С. М. Киров аттыг машина тудуушкун заводунуң удуртукчулары ынчаар таймылбырлаар. Институт бистиң айтырыгларывысты шиитпирлевейн турган: завод Хөмүрдаш үлетпүр министерствозунга, институт өске министерствога хамаарыжып турган болгай. Ынчалзажок ол эгелээн кады ажылдажылгадан ойталаар база херек ток болган: институт болза тургузуглар кылыр дуржулгалыг бүдүрүлгелиг. А оон мурнунда Горловкаже үүлге ажылчын шыгларны чорудуп турган, ынчангаш завод боду нарын деригелерни белеткээр турган. Ол чорук аар хөлөзилиг болгаш үр болуур тургулаан.

Совлгу үеде ындыг таварылгалар улам эвээжеп турар.

Донбасстың машина тудуушкунунуң программазында айыттынган хемчеглер комплекизин күүселткенинге күселинбиле барык дөрт муң ажылчыннарны хостаарын планнап турар. Бо таварылгада кара металлдар камналгазы 70 муң хире тонна болуур.

* * *

Эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитединден СЭТА-ның корреспонденциязының дыңнатканы болза:

— Комплекстиг эртем-техниктиг программалар бо беш чылда бир дугаар боттанып турар. Оларның кол угланыышкыны — энергетиктиг болгаш чиг-эт курлавырларны камнаары, кылдыларга металлдар хөй . чарыгдаттынарын эвээжедири, хол-биле кылыр ажылды кызырары. Улус ажыл-агыйын техника-биле долузу-биле хандырып, 80 чылдарда ону хөгжүдериниң интенсивтиг оруунче шилчидерин доозары машина тудуушкунунуң продукциязының шынарын улам экижидер сорулганы салып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ол стратегтиг угланыышкыны боттандырары чаа техника чогаадыкчыларының харысалгазындан дыка хамаарыжыр.

Институттарның дуржулгалыг бүдүрүлге баазалары он бирги беш чылда машина тудуушкунуң он-он бүдүрүлгелериниң шеңелде кылыр чери болу бээрдер.

М. БОРОДЫНЯ,
О. ГАГУНОВ.

ПРОПАГАНДИСТ ХҮНҮ

Партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистериниң хүнүн бистиң республикада эрттирип турар. Ол болза чаа өөредилге чылынга белетиелдиң көрүлдези болуур.

КЫЗЫЛ. Хоорайның будуүлгелеринде болгаш албан организация черлеринде политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистерин Политиктиг чырыдыышкын башкыдыңга чыглып келген. СЭКП Кызыл хооркомунуң пропаганда болгаш агитация килдизининиң эргелекчизи О. З. Завьялова бодунуң илеткелинге эрткен өөредилге чылынның түңнелдерин сайгаргаш, амгы сорулгаларга доктаагаң. Ооң соонда сөс алгаш, партия хооркомунуң ийиги секретары Б. Н. Свинцов найысыладың социал-культура хөгжүлдезиниң дугайын чугаалаан болгаш хөй санныг айтырыгларга харыылаан. Өөредилге чылынын бирги кичүүлиниң темазынга хамаарыштыр лекцияны күрүпениң Кызылда педагогика институдунуң башкызы В. А. Петренко номчаан.

ШАГААН-АРЫГ. Семинарга партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг билиглериниң Улуг-Хем районда бүгү школаларының пропагандистери, партбюро секретарлары, күүскомнар даргалары, комсомол организацияларының секретарьлары шупту ийи түс ажыг кижи киришкен.

Семинарны СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол ажыкташ, районнуң будуүлгелериниң болгаш ажыл-агыйларының экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң комплекстиг планын тургузар талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында илеткел кылган болгаш улуг-хемчелериниң планныг онаалдаларны канчаар күүседип турарын чугаалаан.

Дараазында СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизининиң эргелекчизин К. Д. Сангы-Бадыраа «1980-1981 өөредилге чылының түңнели болгаш чаа өөредилге чылында пропагандистерниң сорулгалары, партияның XXVI съездизининиң төөгүлүг шиитпирлериниге дүүштүр политэкономиктиг өөредилгени улам экижидери» деп темага лекция номчаан.

Партия өөредилгезинге болгаш экономиктиг билиглер школаларынга ажыглаар литературалар методиказының программазының база чаа өөредилге чылынга белеткелдер дугайында илеткелдерни СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизининиң эргелекчизин В. Ш. Сат, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары А. В. Чучуй олар кылган.

Семинарга үр үеде пропагандистер, дыңнакчыларны политиктиг болгаш экономиктиг билиглер-биле чепсегледип турар дуржулгалыг пропагандистерниң аттарын адап, СЭКП райкомунуң хүндүлел бижиктери-биле, өртектиг белектер-биле шаңнаан. Оларның эразында дуржулгалыг пропагандистер А. В. Сарапулов, А. К. Белоусов, Ю. С. Монгуш, С. Д. Ховалыг болгаш өскелер-даа бар.

БИСТИҢ, ҮЕНИҢ УЛУГ КОМПОЗИТОРУ

«Мени кезээде сонуургадыр чораан үүл — хамааты кижиниң нинтилезе туружу бооп келген»... Москва консерваториязының Улуг залынга сентябрь 25-те ажыттынган делгелгениң кол утказын бо сөстер илередип турар. Ол делгелгеде үүлдер музыка ураң үүлүнүң улуг мастери Д. Д. Шостаковичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 75 чыл болганынга холбаштыр бооп турар.

Коммунист-композитор, Совет чуртуун чалбыыштыг патриодунуң амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажыл-ажининиң дугайында фотодокументилер тодаргайы-биле көргүзүп, оон хөй-ниити ажылынга калбак, киржилгезиниң тайбың болгаш улустар аразының айыыл чок чоруу дээш демиселиниң дугайын чугаалап турар.

Сентябрь 25-тиң кежээзинде Улуг залга турасказалдыг концерт болган. Ону ажыдып тура, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинниң бирги секретары Т. Н. Хренников Шостакович дугайында үүве чугаалаан. Бодунуң күүлүг талантызын бүрүнү-биле улуска, коммунистиг тургузуушкунуң өндүр-улуг хереэнге берген Шостаковичиниң музыка чогаалының ханы уткашынарлыг салдарын ол онзалап демделгээн.

Совет музыканың мастерлериниң делегациязын Д. Д. Шостаковичиниң хөөрүнге чечектер салган.

(СЭТА-ның корр).

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Дүүн Кызылга Политтырыдыышкын башкыныга төлевилел организацияларының республика чөвүлел хуралы болуп эрткен. Хуралга партияның Кызыл хоорай комитединиң болгаш партия райкомнарының, улус депутаттарының район Советтериниң күүскомнарының харыысалгалыг ажылдакчылары, специалистери киришкен.

«Республикада төлевилел-смета херээниң байдалының болгаш ону улам ыңай экижидериниң хемчеглериниң дугайында» илеткелди Тыва АССР-ниң Күртүдүг комитединиң даргазы Б. Д. Байыр-оол кылган. Эдериичи илеткелдерни Тыва АССР-ниң Күртүдүг комитединиң даргазының оралакчызы Э. В. Богданова, «Красноярскгражданпроектиниң» филиалының эргелекчизи А. Х. Хараев олар кылган.

СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа хуралга үүве чугаалаан, капитал тудугну хөгжүдериниң талазы-биле болгаш төлевилел-смета ажылдарынга доктаагаш, четпестерни чайладырының хемчеглерни айыткан.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ДАЛАЙ ӨРТЭЭЛИНЧЕ ОРУК

Юрий Тюриниң далайжы мергежилиң болгаш профтехучилищеге оон чедип алган билиглерин Ыраккы Чөөн түкте далай өртээлинде контейнер терминалының механизаторларының комплекстиг бригадазынга ооң практика эрттиргеп үезинде бедия-биле үнелээн. Кажан Юрий өөредилгезин доосканда ону болдуның бригадазынче ажылдадып чорударын бригадир Г. Милейко училищениң директ-ция чөринден дилээн.

Училищенин доозукчуларын ол далай өртээлиниң бүгү бригадаларынга ажылдазары-биле келген. Оларның шиитпирин таварылга эвес: доозукчуларның ол бөлүү — халашкан солдаттардан болгаш матростардан тургустунган.

Ыраккы Чөөн түктүң далай өртээлерин бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырар дээш № 30 профтехучилищезин тургускан. Профтехучилищениң бажыңының ийиги ээлчээн ажыглалга киирген соонда анаа 1200 кижи өөренип болур. Ыраккы Чөөн түкте далай өртээлиниң коллективи училищеге шеф дузалам-чызын көргүзүп турар. Училищениң класстарын, мастерскаяларын, лабораторияларын дериринге өртээлдиң коллектив кежигүннери дузалаан болгаш ооң специалистери чаа машиналар дугайында лекцияларны номчуп берип турар.

Л. ЛАТЫШ.
Находка,
Приморье край.

ЧАА ТӨЛЕВИЛЕЛ-БИЛЕ

«Приморкрайсельстрой» эргелелиниң тудугжулары силос шыгжаар черлерниң чаа хевирлерин дериринге шиңгээдип алган. Силос шыгжаар черлерни ооң мурнунда чер шиитинге кылып турган. Ам оларны чер кырында кылып эгелээн. Чер кырында белеткээн шыгжамыр черлери мал чемниң сай сугларындан база шыгындан камгалап, шынарын баксыратпайн турар. Силос шыгжаар черлерни ындыг арга-биле кылырының чарыгдалы чер иштинге оңгарлар кырындан чиик болуп турар.

Л. ГУЛЯНСКИЙ.
Уссурийск.

КОМБАЙННАРДА — ХООРАЙ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫ

«Желтояровский» совхозтуң дүжүт ажаар машиналарның болгаш транспорттуң комплекстерге ажыл-агыйлар аразының чаа комплекизин бо чылын пемешкен. Ону Свободный хоорайда будуүлгелериниң ажылчыннарындан четчелеп тургускан.

Моон мурнунда хоорайлардан дүжүт ажаалдазынга баргаң механизаторларны өске ажылдарга ажыглап турганы ховар эвес. Ону барымдаалаан, СЭКП хооркомунуң бюрозунуң шиитпири-биле дүжүт ажаарының ажыл-агыйлар аразынга комплекизин бо чылын тургускан. Хоорайдан келген механизаторларга совхоз дүжүт ажаар он дөрт комбайннарны, ачымс, андарар тракторларны быжыглаан, а хоорайның автобудуүлге черн — үүк машиналарын берген.

А. КРИВЧЕНКО.
Свободный,
Амур область.

БӨЛКАННАР ЧООГУНДА БАЖЫҢНАР

Камчатка чартык ортулукта тудуп эгелээн чаа бажыңнар ооң чурттакчыларынга таарымчалыг болуп турар.

Область төвүште туткан ындыг баштайгы бажыңны ажыглалга киирген. Ында кухняларның шөлүн болгаш немелде өрөөлдерни алгыткан. Бажыңның дөжээн болгаш ханаларын база өске-даа кезектерни бүжүг материалдарбиле кылган төлээде, тос балл чедир күштүг чер шимчээшкинниге ындыг бажың үрелбес.

Бажың тудуунуң комбинады чаа бажыңнарның тудуун чорутпушаан, будуүлге черниң чаартыгазын хары угда боттандырган. Комбинаттың будуүлгүг күчүзү — ам чылда 118 муң дөрбелчин метр чурттала шөлүн ажыглалга киирер.

М. ЖИЛИН.
Петропавловск-Камчатский.

АЛЕКСАНДР ФАДЕЕВКЕ ТУРАСКААЛ КЫЛДЫР

Александр Фадеевтиң «Чылча шавышкын» деп романын Ыраккы Чөөн түктүң ном үндүрер чери парлаан. Приморжуларның алдарлыг чаңгыс чер туруунуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылынга тураскаал кылдыр ол номну парлаан. Чуруктуң В. Чеботаревтуң кылган чуруктарыбиле номну каастаан.

А. А. Фадеевтиң чогаалдарын ёзугаар кылган фильмнериниң фестивалы Ыраккы Чөөн түктүң хоорайларында болгаш суурларында эгелээн.

И. ПАЛАТОВ.
Владивосток.

ЧУРУКЧУЛАРНЫҢ МАСТЕРСКАЯЗЫ — ХООРАЙ

Амурда Комсомольск хоорайның Ленинчи комсомол аттыг заводунуң кудумчузун чуруктулар «Маадырларның аллеязы» кылдыр хуулдурган. Нотаан бүрүүг ыяштар-биле шиитпирлеп кудумчуда Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының, ССРЭ-нин Күрүне шаңналының болгаш Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреаттарының портрет чуруктары база бар.

Хоорайның тургустунганындан бээр 50 чылынга чуруктулар белеткенмишаан. Амурда Комсомольскиниң кудумчуларың болгаш шөлдерни каастап эгелээн.

Л. КУШНАРЕНКО.
Амурда Комсомольск.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1981 ч. Сентябрь № 9 (91)

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

Тээли

Көдээ ажыл-агый техниказының кадагалаалын болгаш ажыглалын экижидер талазы-биле үстүкү партия, совет органнарның доктаал, шиитпирлерин «Тээли» совхозта четпее күүседип турарын хайгылачыларның хыналдазы илереткен. Хыналда кылган үеде ажыл-агыйда 42 чүк машиназының 17-зи, 30 тракторларның 21-и, тараа база силое ажаар 19 комбайнарның үгле 5-и ажыдап турган. Күскү ажылга киржир үжурлуг дыка хөй машина-техника септеттинмээн.

Чүк соортур машиналар ажылче чогуур өйүнде үнмес, үнаа-даа долу шак-биле ажылдавас, чоок черлерге безин үгле бир-бир хире рейстер кылгаш, сокпаа каар. Машиналарның спидометри ажылдавас, чолаачыларның база механизаторларның путёвкаларында ажылче үнген азы келген шактары, кывар-чаар материалдарның артыы демдегеттинмээн, техниктиг ажаалда чорударының графиги чок.

Бай-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга ол айтырыгларның дугайын бүгү талалыг сайгарып көрген. Машина-техниканың ажыглалынга болгаш кадагалалынга улуг четпестерни болдурганы дээш совхозтуң кол инженери К. Д. Хертекти, кол агроном И. О. Кара-Донгакты, гараж эргелекчизи С. Б. Чурукту доңгуткан.

Эрзин

Ажылчы чоннарның чагааларын болгаш негелде-хомудалдарын сайгарып көөр, шиитпирлээр талазы-биле районнуң бүдүрүлге, албан организация черлериңде ажылдың байдалын районнуң улусчу контроль комитединге чугаалашкан. Бо чугула айтырыга холбаштыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкыннарын, СЭКП ТК-ның доктаалдарын күүседир талазы-биле ажылды райпода, эмнелгеде, райкүүскомнуң культура кылдызында, улус судунда болгаш өске-даа коллективтерде багай эвес тургусканын демдеглээн.

Ынчалзажок чоннуң чагаа-билдириишкиннерин, негелде-хомудалдарын райкүүскомнуң иштики херектер кылдызын, Эрзин көдээ Советиниң күүскому болгаш өске-даа чамдык албан организациялар чогуур өйүнде харыылап бээринче, шиитпирлээриниче кошкак кичээнгей салып турар. Чижээ, райкүүскомнуң иштики херектер кылдызының удуртукчулары хамаатыларның 1980 чылдагы ийи, а бо чылдың алды айларында ийи билдириишкиннерин харыылап бербээн. Чондан кирген билдириишкиннериң үүдүнүң журналы райсаң кылдызында, көдээ ажыл-агый эргелелинде чок, оларны бүрүткевейн турар.

Чоннуң чагаа, билдириишкиннериңе чогуур өйүнде харыылавас, шиитпирлээр хуусаазын эрттирер фактылар база бар.

Ажылчы чоннарның чагаалары, билдириишкиннери-биле ажылда четпестерни үндезинин-биле экижидерин, оларны чогуур үезинде харыылап, шиитпирлээрин чедип алырын үстүнде адаттынган организацияларның удуртукчуларынга комитет даажкан.

Шагаан-Арыг

«Ак-Туруг» совхозта (директору Ч. Н. Чигжит, кол инженер Я. М. Сагаан) машина-техниканы тоймаглап үргээр, хуусаа четпээнде үндүр бижирр болгаш аварий кылыр чоруктар хөй боон турар. Улусчу контроёрларның хыналда кылган үезинде ажыл-агыйда 55 автомашинаның 7-зи тоймаглаттынган, оон иштинде 4 автомашина катап септеп тургузуп алыр арга чок кылдыр үгредеттинген.

Ниитизи-биле бо совхозта тоймаглап, үгредеттинген машина-техниканың өртээ 9412 рубль. Хөй машина-техниканы үгреден тоймаглаашкы, күргенге улуг когаралды чедирген кижилер дугайында материалды истелге кылдыры-биле прокуратура органнарынче районнуң улусчу контроль комитеди шилчиткен.

Тоора-Хем

Районнуң статистика эргелелиниң отчёдунда медээзин ёзугаар алырга, «Тоора-Хем» совхозка бо чылын 193 бызаа торуттуңгеи. Ынчаарга апрель төнчүзүнде хыналда санаашкын кылырга 173 бызаа бар болган, а төрүттүнмээн 20 баш бызааны мегелеп немей кирп бижип каан. Ону совхоз директору биле кол зоотехник сүмележин тургаш кылган. Оон аңгыда 45 баш бода мал хорамчага таварышкан, а күргүне отчёдунга оларны дириг бар кылдыр киирген. Од ышкаш совхозта чылгы малдың үчёт-отчёду база сандаргай.

Районнуң улусчу контроль комитеди ол дугайында айтырыгны бодунуң хуралынга чугаалашкан. Төрүттүнмээн, чок бызааларга холбаштыр мөге немей бижилге кылып, өлүп хораан хөй боданы бар кылдыр күргүне отчёдунга киирип база чылгы малдың үчёт-отчёдун сандарадын турарын ветеп хынаары-биле совхозтуң кол зоотехниги М. Д. Довуктуң херээн район прокуратуразынче комитет шилчиткен. Совхозтуң кол бухгалтери И. С. Сатты доңгуткан болгаш күргүнге чедирген каражаның чамдыкызын эгидери-биле оон бир айда шалыңын тыртар деп шиитпирлээн.

К. К. Күжүгет удуртқан комплекстиг бригада «Кызыл үдетпүр-тудуг» эргелелинде мурнакчы коллективтериң бирээзин. Тудугга кээп турар материалдарның шынарын база камналгазын, оларның кадагалалын хайгаарап көөр, ажыл-херекте четпестерни илередир, күш-ажылдың сагыгга-чурумун бижыглаар талазы-биле мында улусчу контролёрлар улуг ажылды чорудуп турар. Ылаңгыя К. Д. Кара-Сал хөй-шиитпчи ол чугула даалганы идепкейлиг күүседип келген.

ЧУРУКТА: улусчу контроләр К. Д. Кара-Сал (ортузунда) тудугжу эштери Ш. Д. Шаравии, Б. А. Кошкар-оол оларның ажылының шынарын сайгарып турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Экономика камналгалыг болур

ЧИДИРИГНИ ЭВЭЭЖЕДИР, УЧЁТТУ ЭКИЖИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Республикаңың совхозтарында кывар-чаар материалдарның байдалы болгаш ону чеп ажыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын Бии-Хем районнуң көдээ ажыл-агый эргелели (начальниги В. П. Меркулов) четпес күүседип турар. Ажылагыйларга нефть продуктуларын чеп ажыглаар болгаш камнаар талазы-биле ажылды ол чорутпайн турар.

Районнуң көдээ ажыл-агый эргелели-даа, совхозтарның удуртукчулары-даа кывар-чаар материалдарны камнаар, оон чидиргиң эвээжедир, учёдун экижидер талазы-биле организас-техниктиг хемчегларни ажылдап кылбаан. Бо талазы-биле илерээн четпестерни чайладырынче утпаңган саналды бо чылдың июнь айда-ла көдээ ажыл-агыйның техниктиг хайгааралының инспекциязы болгаш күрхайгаарал лабораториязы киирген турбуже, ону кичээнгейге албаан.

Районнуң бүгү совхозтарында нефть продуктуларны кадагалаарының, хереглекчилерге бээрининң болгаш оон учёдуңуң чурумун хажыдып келген. Совхозтарда ажыглап турар 47 резервуарларның чаңгызы-даа техниктиг нормативтериң негелделерин хандырбайн турар. Оларның паспорт ёзугаар кол көргүзүглери чок, оларны нефть продуктулар төгүлбес кылдыр эки дугламаан, краннардан дамдылап турар. Суг-биле холушкан кывар-чаар материалдар артыкчыларын төгер тускай черлер чок, оларны өңгүр будуктар-биле («Өөк» совхозтан аңгыда) будуваан, агаар клапаннары чок. «Шивилиг» совхозтан өске ажыл-агыйларда кывар-чаар материалдар үлээр колонкалар болгаш стандарттыг хемчээкчилер чогуудан банкалар болгаш өске-даа үүлдер-биле хемчээп берип турар.

Резервуарларны будуваашындан олапкын чамдыкызы хөлүн эрттир изээш, чыл иштинде «Шивилиг» совхозта ийи тонна чедир, «Хадың» совхозта бир тонна чедир нефть продуктулар бусталып үнүп, чидип турар. Аңаар клапаннары чогудан база резервуарларның кырын ыяк дуглавайн турарындан «Хадың», «Саян» совхозтар чыл бүрүде 4 — 10 тонна нефть продуктуларының чидириниң болдурүп келген.

Оон аңгыда, районнуң совхозтарында автомобильдерниң болгаш тракторларның ажылыңа контрольдуң кошкавандан кывар-чаар материалдарның чидириглери база илерээн. Оларның ажылдаан үезинии, оруккa чоруурунуң бижиин ёзугаар эрткен оруунуң хемчээлиниң учёдун кылбайн, кыварчаар материалдарны лимит ёзугаар бербейн, ажыл доозулган соонда оон чеже хире артканын өөренип көрбейн турар. Кылган ажылдың хемчээлин, эрткен километрин болгаш аңаа чарыгдаан үе-шактыг бухгалтерия черлери эки хынап көрбейн, кара туразында кылган шынзылгалар ёзугаар санап турар.

Кывар-чаар материалдарның кадагалаалын бо хире багай тургузуп, ону чеп ажыглавайн турарының фактылары турбуже, совхозтарда оон ниити чарыгдалының түңнелдери нормадан ашпайн, оларны кинр санаанының болгаш чарыгдалының көргүзүглери үргүлүү дугжуп келген. Бо дээрге нефть продуктуларының учёдун кошкак тургусканының хереченир-дир. Чидиргиглерни болгаш арткана чарыгдалдарны чажырарынга идиг берип турар фактылар хыналдадан тодараан. Тускай хемчээр керекселдериниң чогудан нефть складтарда оларның артыышкынының учёдун «карак-биле» хемчээп, совхозтарның бухгалтерияларының нефть складтар эргелекчилериниң отчёттарын хүлээп алырда, складтарда оон кайы хире артканын саңавайн нефть продуктуларның деңзи ёзугаар хемчээлин тодарадырда, ону көөдедип турарынадан ыңгыр четпестер үнүп кээп турар. «Шивилиг» совхозтуң нефть складында бар нефть продуктулар хемчээр рулетканы, еске-даа хемчээр херекселдерни ажыглавайн турар. Температурадан хамаарыштыр оларның бар тураар хемчээли бензинниң 0,710—0,770 болгаш дизельдиң оттулар үүлүүнүң 0,800-0,950 чедир хемчээлдиг турар турбуже, районнуң бүгү совхозтарында чыл дургузунда бензинниң —0,750 болгаш дизельдиң оттулар үүлдүүн — 0,855-ке деп кылдыр ажыглап турар. Бир литр бензин бүрүзүн деңзи единицазынче шилчилерде 38 грамм чедир бензинни азы хереглекчилерге үндүрүп берген бензинниң 5 чедир хуузуи, дизельдиң оттулар үүлүүнүң 3 чедир хуузуи артыкка үндүр бижип турар.

Совхозтарда нефть складтарның техниктиг байдалы багай турбуже, Сельхозтехкүркомнуң Туранда районнар аразының каттыжымышкыны РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Сельхозтехкүркомнарының совхозтарның техниктиг хандырылгазын организастаар дугайында дужаалын күүсетпейн турар. Оон турүжк районнуң «Сельхозтехниказ» нефть складтарының дериишкиннериниң үүрмек септелгезин кылып, техниктиг хандырылга кылган кылдыр мегелеп немей бижилге кылып, совхозтарда чыл дургузунда бензинниң —0,750 болгаш дизельдиң оттулар үүлдүүн — 0,855-ке деп кылдыр ажыглап турар. Бир литр бензин бүрүзүн деңзи единицазынче шилчилерде 38 грамм чедир бензинни азы хереглекчилерге үндүрүп берген бензинниң 5 чедир хуузуи, дизельдиң оттулар үүлүүнүң 3 чедир хуузуи артыкка үндүр бижип турар.

Совхозтарда нефть складтарның техниктиг байдалы багай турбуже, Сельхозтехкүркомнуң Туранда районнар аразының каттыжымышкыны РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Сельхозтехкүркомнарының совхозтарның техниктиг хандырылгазын организастаар дугайында дужаалын күүсетпейн турар. Оон турүжк районнуң «Сельхозтехниказ» нефть складтарының дериишкиннериниң үүрмек септелгезин кылып, техниктиг хандырылга кылган кылдыр мегелеп немей бижилге кылып, складтарда оон кайы хире артканын саңавайн нефть продуктуларның деңзи ёзугаар хемчээлин тодарадырда, ону көөдедип турарындан ыңгыр четпестер үнүп кээп турар. «Шивилиг» совхозтуң нефть складында бар нефть продуктулар хемчээр рулетканы, еске-даа хемчээр херекселдерни ажыглавайн турар. Температурадан хамаарыштыр оларның бар тураар хемчээли бензинниң 0,710—0,770 болгаш дизельдиң оттулар үүлүүнүң 0,800-0,950 чедир хемчээлдиг турар турбуже, районнуң бүгү совхозтарында чыл дургузунда бензинниң —0,750 болгаш дизельдиң оттулар үүлдүүн — 0,855-ке деп кылдыр ажыглап турар. Бир литр бензин бүрүзүн деңзи единицазынче шилчилерде 38 грамм чедир бензинни азы хереглекчилерге үндүрүп берген бензинниң 5 чедир хуузуи, дизельдиң оттулар үүлүүнүң 3 чедир хуузуи артыкка үндүр бижип турар.

Совхозтарда нефть складтарның техниктиг байдалы багай турбуже, Сельхозтехкүркомнуң Туранда районнар аразының каттыжымышкыны РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Сельхозтехкүркомнарының совхозтарның техниктиг хандырылгазын организастаар дугайында дужаалын күүсетпейн турар. Оон турүжк районнуң «Сельхозтехниказ» нефть складтарының дериишкиннериниң үүрмек септелгезин кылып, техниктиг хандырылга кылган кылдыр мегелеп немей бижилге кылып, складтарда оон кайы хире артканын саңавайн нефть продуктуларның деңзи ёзугаар хемчээлин тодарадырда, ону көөдедип турарындан ыңгыр четпестер үнүп кээп турар. «Шивилиг» совхозтуң нефть складында бар нефть продуктулар хемчээр рулетканы, еске-даа хемчээр херекселдерни ажыглавайн турар. Температурадан хамаарыштыр оларның бар тураар хемчээли бензинниң 0,710—0,770 болгаш дизельдиң оттулар үүлүүнүң 0,800-0,950 чедир хемчээлдиг турар турбуже, районнуң бүгү совхозтарында чыл дургузунда бензинниң —0,750 болгаш дизельдиң оттулар үүлдүүн — 0,855-ке деп кылдыр ажыглап турар. Бир литр бензин бүрүзүн деңзи единицазынче шилчилерде 38 грамм чедир бензинни азы хереглекчилерге үндүрүп берген бензинниң 5 чедир хуузуи, дизельдиң оттулар үүлүүнүң 3 чедир хуузуи артыкка үндүр бижип турар.

Совхозтарда нефть складтарның техниктиг байдалы багай турбуже, Сельхозтехкүркомнуң Туранда районнар аразының каттыжымышкыны РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Сельхозтехкүркомнарының совхозтарның техниктиг хандырылгазын организастаар дугайында дужаалын күүсетпейн турар. Оон турүжк районнуң «Сельхозтехниказ» нефть складтарының дериишкиннериниң үүрмек септелгезин кылып, техниктиг хандырылга кылган кылдыр мегелеп немей бижилге кылып, складтарда оон кайы хире артканын саңавайн нефть продуктуларның деңзи ёзугаар хемчээлин тодарадырда, ону көөдедип турарындан ыңгыр четпестер үнүп кээп турар. «Шивилиг» совхозтуң нефть складында бар

ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

Хайгыылчылар боттарының ажыл-чорудулгазын өске хөй ниити организацияларының-биле бир демниг чоруткан тавырылгада ол удамына үре-түңнелдиг, дээштиг болур дээрзин «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң Краснояровка сүт-бараан фермазында улусчу контроль бөлүүнүң ажылының практиказындан көрүп болуур. Ол бөлүкте 7 хайгыылчы кирип үүрар. Одаар боттарының пинти хуралынга бадылаттынган план ёзугаар ажылдап, хүн демдегледерин чорудуп турар.

Хайгыылчылар хыналдаларны Балгазын көдээ Советиниң депуттаттар бөлүү, фермада профовилел база комсомол организацияларының активчилери кады чорудуп турар. Чижээ, улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери депуттаттар бөлүү-биле кады ларёктуң болгаш автомагазинниң ажылын хынаан. Продуктуларны, ыяңгыя хлебти сагарын үзүктелдире бээр тавырылгалар тургулаан. Ол талазы-биле байгалды экижиделиңе холбаштыр бөлүктүң киирген саналын көдээ Советтиң күүскомунуң хуралынга чугаалашкан, четпестерни чайлаткан.

Ферма ажылдакчыларының культура болгаш амыдыралчуртталгазының байдалын профовилел комитединиң активиниң киржилгези-биле хайгыылчылар хынап көргеп. Оон бо талазы-биле илерээн четпестерни ажылдап кылбаан. Манаа өске бүгү айтырыглар-биле кады ёреге бүрүү дузалал ажыл-агыйлыг болурунуң дугайында айтырыгны көдүргеп. Ынчангаш ферма төвүнде чурттаң турар бүгү өг-бүлелер, мурнунда ногаа, картофель тарып өстүрбейн турганнар бээин ону олуртқан, өстүрүп алган. Коллективтиг дыштанышкынынарны, Кызылче экскурсияларны организастагылаан.

Хайгыылчылар ферманың кажааларын кышка белетекээниниң талазы-биле рейдини профовилел база комөбмол организацияларының төлөлекчилери-биле кады чоруткан. Аңаа илереттинген четпестерни коллективтиң ниити хуралынга чугаалашкаш, септелгени айыттынган хуусаазында дооскан. Чамдык инек надарчылары арагалап, күш-ажылдың сагыгга-чурумун үреп турган, оларның бүрүүзү-биле август 12—13 хүннеринде сүт саалдазы элээн кызырыгган. Ол дугайын контролёрлар илереткен, а коллективке бо талазы-биле хемчеглерни алган болгаш даавырган ажыл-херек дээш ажылдакчыларның харыысалгазын бедиткен.

Фермада улусчу контроль бөлүүнүң чорудуп турар ажылы коллективтиң планның даалгаларны күүседиргиге дээштиг салдары чедирип турар. Чижээ, бо чылдың биржи чартында күүрүнге 4000 центнер сүт садар планын 4832 центнер чедирген. Продукциянның шынары бедээн, колдуунда-ла бирги, ййнги сорттуң сүдү саттынган.

Бөлүктүң кежигүнери бо хөй-ниитичи харыысалгалыг даалганы идепкейлиг, принципиалдыг ёзу-биле күүсеңип турар. Ыяңгыя мурнакчы саавчы хайгыылчылар Т. Б. Оюн, Д. И. Эренсатмаа, бызаа ажаакчызы С. Ш. Тожуүш болгаш оон-даа хөй хынаалдарны чорударынга идепкейлиг киришкеннер. Хайгыылчыларның ыяган материалдарын «Массаның контролю-биле» деп хуудуска бижип көргүзүп, өске ажыл-ишчизиңе оон калбак нептередлиг болуруң чедип ап турар.

Д. ДАРДАШ,
Тандының улусчу контроль комитединиң инспектору.

Бир бөлүктүң ажылының практиказындан

ДЭЭШТИИ, ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезинде улусчу контрольдуң 7 цех бөлүктери ажылдап, бөлүк бүрүзүнде 4-5 контролёрлар сонгуткан. Оларның ажылын он беш кижи составтыг кол бөлүк башкарып турар. Бөлүктер кежигүннери тус-туста ажыл хуваалдалыг.

Улусчу контрольдуң кол бөлүү болгаш бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерде бөлүктер квартал санында тургусқан план ёзугаар ажылдап, ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуда магадылаан эргелериң калбаа-биле ажыглап, ажылдың дээштиин элээн бедиткен. Бо чылын тресте улусчу контроль бөлүү 7 хынаалдаңы чорутқан. Оон бирээзиин план күүселдезинге, дөрттүң бүдүрүп турар продукциянның шынарынга хамаарыштыр чоруткан.

Кол бөлүк бот-орулга-чарылгалыг дөрткү бүдүрүлгелиниң бүгү коллективтеринге хынаалданы бо чылдың январьда чоруткан. Ол коллективтерде совет садыгының чурумуи сагып турарын контролёрлар хынавышаан, материал талазыбиле үнелиг барааннар санаашкынын кылган. Хынаалдаңың түңнелиңде хөй четпестер илерээн. Совет садыгын чурумуи хажыткан болгаш ёреесамчыдал кылган кижилерге шаңнал акшазын немей төлээрин казаан. Оон аңгыда, дудагдалдыг болганнарны трестиң тускай комиссиязынга дыңнаан болгаш ону тедеткен.

Март айда трестиң бүгү бүдүрүлгелериңе хынаалданы чоруткан. Бүдүрүп турар продукциянның шынарын, чемненикчилерге аъш-чемни долу хемчээлдии-биле, шын салып берип турарын, совет садыгын чурумуи сагып турарын болгаш бүдүрүлгелериниң санитарлыг байдалын хынаан. Хажыдыышкынар кылган чамдык аъш-чемнекчилерни контролёрларның киирген материалдарын ёзугаар чогуур хемчээн ап, шаңнал акшазын оларга немей төлээрин казаан. Чоруткан хынаалданың соонда партиянын ажык хуралынга продукциянның шынарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Аңаа бүдүрүлгелер директорлары, бүдүрүлге эргелекчилери, экичет поварларын болгаш хынаалда үезинде хажыдыышкынар кылган чамдык ажылдакчыларны олуруштурган. Продукциянын шынарын экижидерниче үлгээн план-хемчегларни бадылаан. Бот-орулга-чарылгалыг бир бүдүрүлгениң контролёрлары өске бүдүрүлгелерни хынап, хынаалдаларны удур-дедир чорударын практикалап турар.

Хагыылчылар бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерде аъш-чем артынчызын чыыр талазы-биле ажылды хынаан. Чамдык бүдүрүлгелер чыгган болгаш дужаатан аъш-чем артынчызының үчёдун тургуспайн, а республиканың "Садыг министерствозунуң дузалал ажылагыйы трестиң бүдүрүлгелерин четчир санныг савалар-биле хандырбайн турар. Аъш-чем артынчызын чыырына болгаш дужаарынга харыысалганы бедидер соруга-биле республиканың Садыг министерствозунуң дузалал ажылагыйы-биле керээ чарган. Кайы-даа талаларның үлээлгелерин ында айыткан, ол ышкаш бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелериңиң директорлары-биле кады эрттирген планёркага РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң Аъш-чем артынчызын чыыр болгаш дужаар талазы-биле ажылды экижидер дугайында чагаазын чугаалажып көргеп.

Столоваялар болгаш ресторанар трезинде улусчу контрольдуң кол бөлүү трестиң бүдүрүлгелериниң оттулар-чүүл, энергетика курлавырларын камнаар талазы-биле ажылының байдалын чыл бүрүде хынап турар.

«Кызыл» ресторанны, өөредилге-бүдүрүлге комбинадының лабораториязын септеер талазы-биле ажылдың күүселдезин хайгыылчылар база хынаап, ажылдың хемчээлиниге немей бижилге кылганын болгаш акша-хөрениин ажыр төлеп турганының фактыларын тодараткан. Тудуг бөлүүнүң удуртулгазының нарядтар тургузарда контроль чок чорууп улусчу контроль бөлүү айтып, ажыр төлеттинген акшаны бүрүүлүтлардан төлеткен.

Бо чылдың эрткен айларында улусчу контролёрлар 47 хынаалданы чоруткан. Оларның түңнелдерин бөлүктүң хуралынга сайгарып көргеп. № 2, 4, 5 бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерде улусчу контроль бөлүктериниң ажылы идепкейлээн. В. К. Синичкина, Н. Д. Маландина, З. М. Фескина, Б. А. Арецкова, Н. П. Лутина, В. И. Малышева, Э. А. Евтухова, Л. Р. Байкалова олар ышкаш улусчу контролёрлар хынаалдаларга үштен чедир чедир удаа киржип, идепкейлинин көргүскен. Бөлүктериниң ажылының дугайында кол бөлүктүң даргазы В. А. Перфильевтиң отчёдун партия хуралынга дыңнаан.

Тресте улусчу контроль бөлүктериниң ажылында чамдык четпес талалар база бар. Ыяңгыя хынаалдалар түңнелдерине хамаарыштыр шоодугдуг солуннарны, хуудустарны үндүрбейн турар. Чамдык хынаалдаларның материалдарын коллектив бежингүннеринге чарлап дыңнатпайн баар. Бо ажылды экижидери чугула.

А. ЧИГУНЕКОВ,
Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң инспектору.

ЭЙЛИГ-ХЕМЧЕ КӨРҮНЗЕ

— Ах, канчаарыл че? Буура Тайганың бажында кара булуттар дириглип, хаттыг чаашкы эгелээр дей бердиң.

— Канчаар боор, майгынмысты аңаа буза шаптырбас, агаарже бөөдептпес дээш, ол-бо талазындан туттунуп, бижыглангай бис...

Мындыг чугааны «Күтажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хемде малчыннардан бо-ла дыңнап болур. Ында Ч. Күдер-оол, В. Кызыл, Ш. Кыргыс болгаш өске-даа хөй малчыннар хаттыг, чаъстыг соок үелерде чаш ажы-төлүбиле майгыннарга чурттавышаан. Малчыннарның кыштагларынга чылыг бажыңнар, чайлагларынга эки дериттинген өгдер кылып бээрин совхоз директору И. К. Байчоров, районнуң көдээ ажыл-агый эргелели (начальниги В. В. Хангаев) болгаш маңаа хамаарышкан өске-даа албан организациялар амдыгаа чедир чүге бодавайн турарыл? Бир эвээ ол удуртукчуларны ындыг чаъс-чайыктыг, хатшуурганныг үеде бо черге соок майгынга бир неделя хире чурттадыптар болза, ынчан-на хөделип, девидеп үнери чугаажок боор.

Ыңай-бээр оъттуг-сигенниг черлерге мал семиртип чайларда, күзээрде эки дериттинген өг херек болгай. Бо совхозтуң удуртукчулары өгну төөгүнүң музейинден көөр кандыг-бир экспонат кылдыр бодаан, ол дугайын шуут-ла уттупканнар.

Сөзү, чуруу С.-Б. УЙНУКЕЙНИИ.

ШОРТАННЫ ХЕМЧЕ САЛЫПКАНЫ ДЕГ

Фельетон

Өзээн өттүр сөглеп тургаш, амытанның багын коптарып, бачыдын арылдырар үш чүс ажыг басияны улуг орус басня бижикчизи Иван Андреевич Крылов бижээн. Оок сураглыг чогаалдарының бирээзи «Шортан». Бүрүү үүлгеткени дээш ыяш будуунга астырар ужурлуг турган Шортанның херээн прокурор албан-дужаалдыг Дилги эде көргеш, «Херектенни шаажылаарда, хемче октап, сугга дүлер» деп бурудатканын ёзугаар Шортанны терең хемче салыш киирипкенин ол басняда шоодуп чугаалап турар болгай...

«Ак оруун оруктап чор» дээн терең хемче салып киирипкен Шортан дег, бүрүү чүве кылыпкан кижини бажын сүйбап-сүйбап кээргээш, анаа-ла салып чорудуптар ййнчаңгыс таварыгталарның бистиң хүннеривисте бар боон турары черле хаваадайчыг. Аңаа холбаштыр бир төөгүнүң дугайын кысказы-биле коптара-тыртып көрээл.

Херектиң алыс ужуру мындыг чүве-дир. Кызыл биле республиканың барыын талакы районнарының аразына аргышкан пассажирлер «Сукпак» совхоз биле Боом бажында дельтадром аразында, Улуг-Хемниң мырыңай эриинде бедип үнген улуг бажыңны эскерип каар. Ол дээрге эът-сөөктен далган кылыр заводтуң копрузу-дур. Ук завод ажыглалга киргенден бээр үш чыл ашкан. Бүдүрүлге чериамты үениң болбаазын дериглерекселдери болгаш машина-техниказы-биле дижинге чедир чепсегленген. Ам үүр боор. Чүгле өлүргеп, сокканмалдың аналда ажыглаттынмайн черге калыр артынчылары-биле, өлген малдың сеги черже чалаттынмайн, ажыглаттынган соонда, харын-даа малга болгаш кушка эмниг немелде чем-биле ажыл-агыйлар тулдур-ла хандыртынар деп кижи бүрүзү амыраң турган.

Кызыл районнуң совхозатарының болгаш будуүлге черлериниң аразына эрткен чылын социалистиг чарышка тиилээни дээш база 1980 ажыл-агый чылында эң эки түңнелдерни чедип алганы дээш бо заводтуң шаңнаткаларын Сэгэл Кызыл районнуң, райкүүскомнуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң ийи Кызыл туктары директорунуң кабинединиң каастаан. Директор болгаш специалистер ол дээш акша шаңналдарын база чоогланн. Мынчап кээрге, завод директору турган Раиса Максимовна Зыкованың ат-алдары алгын, хүндүткелдии, дал дүштеги хүн дег, бедип үнген. Ынчан турында бо чылдың февраль төнчүзүнде заводка ревизорлар чеде хонуп келген. Понедельникти зар хүн дижир болгай.

Февраль 23— понедельник. Раиса Максимовнага ол хүн шынап-ла аар болган. Чогумна ынчан мурнакчы ажылдыг деп санадын турган завод директорунуң чес-холазы көстүп эгелээн. Чүү боор ййнк, самбын туткаш, салаа базып санай бээрге, херек кырында эткен чылын завод мурнакчы болур хамаан чок дожудан турарларның кудуруунга чорун турганы корунүүлге дег көстүп келген. Эът-сөөктен далган будурер планын ынчан коллектив чүгле 69,8 хуу, техниктиг үе кылар планын дөңгүп-ле 46,7 хуу күүсеткени илерей берген.

А бо чылдың январь 1-деги сан-медээ ёзугаар завод эткен чылын 126,5 муң рубльдин 411 тонна эът-сөөк далганын, 140 муң рубльдиң техниктиг үеүл будургеш, сайгарган деп мегелеп немей бижээн үрдүчек медээни чогаатқаш директор Р. М. Зыкова ыят чогу-биле Москвазо болгаш Кызылче чоруткан болган. 132 тонна эът-сөөк далганы база 8 тонна техниктиг үе, ниитизи-биле 53,5 муң рубльдин продукциялы албан ёзузунуң медээзинге агаардан киирткинген.

Эткен чылын завод лабораториязынга шинчидери-биле чүгле 22 тонна эът-сөөк далганын чоруткан. Оон шынары ортумак. Ол хиреде завод боду кылган бүгү продукциязын күрүнеңин Шынар демдектиг кылдыр санаап, чүгле дээди сорттуң өртээ-биле сайгарган. Оон түңнелиңде республиканың ажыл-агыйларындан 6629 рубльди артыкка хемчегни хүлээткен, харыы-даа истелге органнарынче шилчиттинген деп хүлээниишкин үезиңде заводтуң колдективи-даа, ревизия кылганнар-даа бодаанныр. Кайын ындыг боор ййнк. Зыкованың күзел, дилээн ёзугаар ону ажылыңдан аңаа-ла хостаап, кандыг-даа хемчег албайн салып чорудупкан. Раиса Максимовна шынап-ла хемче салыпкан Шортан ышкаш, оюн-оюн, чигин-чиңе чурттан чоруй барган. Ол ам-ла кайда. Чүүдээ болза оон-биле атташ бир кижи Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда чурттап турар сураглыг. Ындыг алдентиг төөгү база тургулаар боор-дур. Ындыг кижилерге хемчет хүлээтпейн, аңаа-ла ынчаар салып болур бе ынчап. Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң удуртукчулары ону чүү деп бодап турарыл?

С. ИЛЬИН.

ДАЛАЙ КЕЗЭЭДЕ ЧАЛГЫП ТУРЗУН

Сентябрь 25-те бистин чуртувуска Далайның делегей хүнүн демделээн.

— Ол хүн 1978 чылдан бээр Чазактар аразының далай талазы-биле консультативтиг организацияның (ИМКО) ассамблеязының X сессиязының шиитпири-биле демделеттинии турар — деп, ол организадийның херектериниң талазы-биле ССРЭ-ниң компессиязының даргазы, ССРЭ-ниң Далай флодунуң министриниң оралакчызы Б. А. Юницын СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.—Бо чылын ол хүнүң девизи— «Далайга айыыл чок чорукту хандырарының болгаш далайларның арыын камгалазарының талазы-биле ИМКО-нуң техниктиг нормаларынга бүгү талалыг чогумчалыг ажыглал».

Бо айтырыглар талазы-биле ИМКО-нуң аайы-биле делегей денелиинге дуглуркуп алган чүүлдер бистиң бөмбүрзээвиске боттуг болгаш дээштиг ажыглалды алган турар ужурлуг деп, Б. А. Юницын демделээн. Далайда ажылдап турар кижилерниң чурттаалгазын камгалаарыынче база делегей океанының бокталыышкынын болдурбазынче угланган ИМКО-нуң чаагай соруглалары бүгү чурттарның дугуржулгалыг хөделиишкиннери чокта чедип алыры болдунмас деп чүвени дуржулга көргүзүп турар.

ИМКО-нуң нормаларын сөс кырынга эвес, а херек кырында боттандырары онза чугула. Аңаа хамаарыштыр хырысалга делегей кереэлерин ёзугаар тазактарга онаажып турар. Ынчалзажок айыыл чок чорукту болгаш океанны бокталдырбазын хандырар талазы-биле суднолары төлевилеп, тудуп тургузар, хынаар айтыглырны барык бүгү капиталистиг чурттарда хууда квалификация пиитиледириие онаагаи болуп турар. Оон хараазы-биле далайларга улуг озал-ондактар болгулаан. Чижээ, «Бательгез» деп француз танкер ийи башка буступ дүшкен, «Амоко кадиз» деп либериң танкер далай дувунче кирген. Оон түннелинде 220 муң тонна нефть далайга төгүлген болгаш ийи муң ажыг дөрбелчии миль шөлге ол чаптылган.

Сөөлгү чылдарда океанның бокталыышкыны улам киткээн. Бир эвес ол чорук шак ындыг янзылыг уламчылаар болза, 25 чыл эртерге океан олуг артар. Далайлап сөөртүлгеи улам көвүден турарындан нефть онзагай айыылдыг. Амгы үеде океанче чыл бүрүде он миллион тонна төктүп турар. Оон хой кезии озал-ондак үезинде эвес, а нефть продуктулары-биле холушкан сугну кара өжегээр төккениинден болуп турар. Делегей океанының хөлчок улуг деиискээрлери шыва алган нефтилиг кыртыш далайның дириг амытаннарын болгаш үнүмүн узуткан, агаар-бойдуска багай салдарны чедирип турар. Океанның арыг болуру дээш дээштиг хемчегларни алыры бүгү чурттарның күжениишкиннерии каттыштырарын негеп келген.

Совет Эвилели чазак эргечагыргаларындан агеллээш далайжыга чедир бүгү дениелдерге далайга айыыл чок чорукту болгаш далайның бокталырын болдурбазының талазы-биле бодунуң алган хүдээлгелерин хажык чок күүседип турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң тугун эдилээн судноларга озал-ондак эң эвээш бооп турар. Далай камгалалының болгаш аңаа айыыл чок болурунуң айтыглары ССРЭ-ниң Далай флодунуң болгаш Балык ажыл-агый министерстволарының ёске-даа министерстволарның болгаш ведомстволарның доктаамал кижээнгейинде туруп турар.

Совет Эвилелиде судноларның төлевилээнкии болгаш тудуу, техниктиг ажыглалы ССРЭ регистриниң хыналдазында. Бистиң транспорт судноларывыста сугну кывар чүүлдерден арыглаар тускай тургузугларны кылылаан. Порттарның хөй кезиинде судноладан бокталган сугну күдээп алыр эрик станциялары бар. Олар чыл бүрүде чүс муң ажыг тонна нефть продуктуларын чыып алыр. Суднолардан кургаг болгаш өскедаа бокталыны чыыр черлерни эриктерде тургускан. Порттар чоогундан эрик кыдыы суглардан бокталган чыыр судноларның саны көвүден турар. Тогулген нефтини далай кырындан чыыр тускай «Светломор» деп нефть чыыктызы удавас ажылдап эгелээр. Ол алды шак иштинде ажык далайдан 10 муң тонна чедир нефтини чыыр.

Далайга киживиц амы-тыным камгалаарынче, делегей океанының бокталыышкын болдурбазынче угланган ИМКО-нуң ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелеп, деткип турар. Ол угланышкынны ол мооп соңгаар-даа чорудар.

ЧАРЫШТЫҢ КӨРГҮЗҮҮ—ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ

Профэвилелдер болгаш чарыш

Ак-Довурак хоорайның профвилел организациялары «Тыва даг-дүгү тудуг» парткомунуң, чер-черде парторганизацияларның удуртулгазыбиле коллективтериң болгаш түс-түс кижилериниң аразында социалистиг чарышты дээштиг организастаар дээш элээи боттуг ажылдарны кылып келген. Хоорайның кол будүрүлгеан болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинадының цехтериниң, эдлеглериниң, чеменнелге черлериниң, садыгларның, уруглар албан черлериниң аразында социалистиг чарыштың негелдерии коллективтериң кылып турар ажылының айны-биле бөлүктээш, ажылдап кылган. Организациялариың аразында социалистиг чарыштың керээлерин чарган болгаш айның, кварталдың база чылдың бедиткен хүлээлгелерин алган. Амгы үеде коллективтер аразында социалистиг чарышта пиитиин-биле 3500, а хууда чарышка 2206 кижи киржип турар. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинде шуптуг 1090 ажылчын хаара түттүнгеп. Оларның иштинден 540 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган.

Арыглал фабриказының цехтериниң аразында социалистиг чарыштың түнелии ай санында-ла оиның хүнүнден соңгаарлатпайн, а будүн комбинаттың коллективтериниң аразында чарыштың түнелии квартал санында-ла он бештиң хүнүнде үндүрерии доктаатган. Тиилекчи коллективтерге шилчиир Кызыл тукту, акша шаңналын, түс-түс ажылчыннарга хүндүлел бижиктерии, санаторий, курорттар баар путевкаларны, ховар барааннар садып алыр талоннарны тыпсып турар.

Бо чылдың бирги чартыында будүрүлгениң мурнакчыларынга санаторийлерже 84, турбаазаларже 35, профилакторийже 438 путевкаларны халаска болгаш чиигеткен ортек-биле берген. Оон аңгыда 296 кижи хевистер, 30 кижи хууда автомашина садыг аар талоннарны алган.

Чылдың бирги кварталында арыглал фабриказы, «Теремок» уруглар сады, топ будүрүлге лабораториязында комсомолчу-аныяктарның № 1 эдлээр, ийнги квартелда энергоцех болгаш чурттагга-коммунал ажыл-агый эргелели коллективтер аразында социалистиг чарышка тиилекчи болгаи. Арыглал фабриказының бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цегиидеи Даш-Моге Ондарның, Шалбачы Күжүгеттиң, Александр Лузаниниң удуртқан эдлеглериниде социалистиг чарыш эки организастаттынган болгаш бо коллективтер планның даалгаларын доктаамал ажыр күүседип келген. Комбинаттың септелге-техниктиг цегиниң, энергоцехтиң, ажылчын хандырылга килдизиниң профэвилел организациялары социалистиг чарышты организастаарының чаа аргаларын дилеп, багай эвес ажылдап турар.

Ниитизи-биле комбинаттың рудкому, фабкому болгаш профвилел эге организациялары сопчарышты организастаар талазы-биле элээи ажылдарны кылган. Ынчалза-даа социалистиг чарыштың дээштиниин кол-ла көрүнүүг план күүселдези болгай. А комбинат планын күүсетпээн. Оон кол чылдагааны технологтуг дериг-херекселдериң үрелиишкиннери болурундан аңгыда социалистиг чарышты организастаанында четпестериин бар болуп турарында болгаш күш-ажылдың сагылга-чүрумүнүң үрекчилери-биле лемиселдя чогуур деннелге чедир шыигы тургуспаанында. Комбинаттың пехтериниң, эдлеглериниң аразында социалистиг чарыштың түнелии чогуур ой-иланда үвдүрүп, оон тиилекчилериие моральдыг болгаш материалдыг детпимчеи көргүзүп турарда болза, хууда кижилер аразында чарыш аңаа деңнээрге дыка кудуку деннеиде болуп артпышаан. Ажылчыннар ортузунга соцчарышты «Комбинаттың эң дээре ажылчыны», «Эң дээре мастери», «Эң дээре айыыл ажылчыны» дээн ышкаш хөй-ле негелделери ажылдап кылдынган-даа болза, ону херек кырында боттандырбаанындан саазын кырында артқан.

Арыглал фабриказының бөдүүн руладан даг-дүгү арыглаар цеги, рудник, септелгетудуг участогу дээн ышкаш коллективтерде чарыштың түнелии үндүрерде аңаа активти киириштирбес, кашы-ла кижи, чамдыкта харын-даа түгле администрацияның удуртунчузу-биле профвилел месткомунуң даргазы буужаа үндүрүл каапкан, кым тиилекчи болганын, чунуи-биле шаңнатканын хөйге дыннатпайн баар таварылгалар бар.

Профвилел местномнары күш-ажылдың сагылга-чүрумүнүң үрекчилери-биле демиселдя кошкак чорудуп турар. Бо чылдың чеди айларында комбинаттан 416 кижи эзиктер сергедир черге кирген. Оон иштинден транспорт пегинден 98, сентелге-тудут участогундан 51, рудниктен 34 кижи. Бо үеним иштинде 638 кижи ажылче үмзээн азы 2077 кижи-хүн үстүнген. Ажылчыннарның ажылдан үвер-кирер чоруу хөй болуп артпышаан. Чүгле рудник безии чартык чылда 59 кижини хүлээп алган, 60 кижини ажылдан үндүрген. Оон бир чылдагааны чурттаар бажыннарның, уруглар туругуар ессли, садтарның чедишпезинде болган.

Чыл төнүүзүнге чедир өвээш үе арткан. «Тыва даг-дүгү» комбинады ам-даа 3540 тонна продукцияны күрүнеге чедир бербейн турар. Ол дээрге комбинаттың 17—20 хире хонукта бээр ааның-дүгүдүр. Удуртукчуларның болгаш специалистериин санаа турарын ёзугаар алырга, ол хожудаашкыны ажып эртикеш, планны чедир күүседип болурунуң аргазы бар. Ону чедип алырда технологтуг дериг-херекселдериң үрелиишкиннерин чайлдырыдыр ангыда профвилел организацияларының кирикйлгеи-биле күш-ажылдың сагылга-чүрумүн үлам быжыглап, соцчарышты дээштиг организастаар ажаар. План күүсеттинмейн турда, социалистиг чарыштың дээштинииң дугайында чугаалаан херээ чүү боор дээн үткалыг хөөннерден ушгунар херек. Социалистиг чарышты организастаны нажал-даа бедик деңнеелге турар ужурлуг. Ынчангаш партия организациялары олче ниитизегейии салыр.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынчы» корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БҮГҮ УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң КНО-нуң чиигине секретары К. Вальдхаймга чагаазының КНО-нуң Кол Ассамблеязының албан хуузунуң документизин кылдыр парлап үндүрген. «Ядролуг халапты болдурбас: КНО-нуң Кол Ассамблеязының Декларациязы» деп чугула болгаш дүрген көөр айтыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының хүн чурумунга киирерии Совет Эвилели ол чагаада саналдаан. КНО-нуң Кол Ассамблеязы көөр кылдыр Совет Эвилелиниң киргени чогуур Декларацияның төлевилелии база КНО-да таратқан.

Чаа совет инициативаларны. Совет Эвилелиниң тайбыгна ынак даштыкы политиказын Ассамблеяның делегаттары калбаа-биле үнелеп, деткип турар. Тайбыгны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар, боо-чепсекти, ыланғыя ядролуг боо-чепсекти эндере будүрерии кызыгаарлаар — чедип алыр дээш бүгү улустарның чүтүл салып турар чүүлдери ол-дур деп. Польшаның даштыкы херектер министри Ю. Чирек чугаалаан. Делегейде тайбың болгаш депшилге күштериниң кол чөлегиниэи — социалистиг улус күрүенин өөнүзээниден СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң сессияга чугаазында база ол бодал тодаргай киогеи. Тайбың — үнелеп четтиимес байдал дээрзиниң дугайында сөстер поляк кижи бүрүзүнге чоок болгаш билдингир.

Күрүнелериниң тайбың кады ажылдажылгазынга, оларның социал-экономиктиг депшилгезиниге кыжанмышаан, империалистиг күрүнелер боочепсенти улам эндериндир бүдүрүп туруп берген амгы байдалдарда ол айтырыгларже киичээнгейии мөөнүзээп онза чугула. Ол бөлүктер күрүнелериниң, оларның аразында социалистиг-даа күрүнелериниң херектерии холгаарлаарын ораалдажып турар деп, польша министр чугаалаан. Польшаның чижээнден-даа ол илден. Польша социалистиг күрүне, социалистиг чурттарның өг-бүлезиизде быжыг звено болуп келген болгаш болур-даа деп бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң сыныи дивес туружун бадыткаарын күзээн "яйык мен деп, ол чугаалаан.

Совет Эвилелиниң көдүрген саналдары делегейнин айыылдыг байдалындан үнеринид аргазын айтып турар. Олар бүгү улустарның, оларның аразында политиктарның-даа эрге-ажыктарынга таарыжып турар. Ядролуг халапты болдурбазының дугайында Декларацияның Совет Эвилелиниң киирген телевилеии бодунче оиза киичээнгейии эелдирип турар. Совет саналдарны Польша чүмү-биле деткип турар деп. ПУР-нуң делегазиязының баштыкы чугаалаан.

Маврикийиин КНО чанында доктаамал төлөлекчизи Р. К. Рэмфул Совет Эвилелиниң көдүрген саналдарының боттуг бүдүштүүн демделээн. Кижи төрелгетениин мурнында турар эң чугула айтырыгларны, хамыктың мурнында чепсегленишкинии дүжүреринии болгаш күрүнелер аразында кады ажылдажылганы хөгжүдүрииң айтырыгларын шиитпирээринче ол саналдар угланган. Совет Эвилели бодунда онаажып турар улус харысалганы чазаа үр үеним иштинде ыыттавайн турганы биллингир болгай. Оон соонда, бо чылдың мартта, президент Рейган Эн-би-си телекомпаниязга интервью бергеш, Афганистанче шугуп кирип турар контрреволюстуг дээрбечилерге шериг дузаламчызыи көргүскеи туружу-биле ону дэмпептерге, ол онза тода көстүп келир-дир.

АКШ-тың күрсекретарының сессииге чугаазы хөгжүп орар хөй-хөй чурттарның төлөлекчилерии ханы кайгатты деп, Мавриқийиин делегады онзалап демделээн. Америк делегат тайбыны болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының айтырыгларын оюн каапты, ол чорук хөйхөй делегациялары дора көргеии болур-дур деп, ол айыткан.

Тайбыгна ынак совет саналларының үжүр-дузазы чүл дээрге. Кол Ассамблеяның сессииязында бүгү чугаалажылгага оларның аажок улус саларны чедирип турары болур деп. Африка чурттарының болуунун даргазы. Алжирииң КНО чанында доктаамал төлөлекчизи М. Беджауи демделээн. Боо-чепсекти эндере будүрерии шегләэрииче болгаш чепсеглелиишкиини дүжүреринче болуунун чугуудунуң дугайын ССРЭ ескерлиш чок медеглеп турар. Делегейиин эң чугула айтырыгларын дугайы Барыын-европейжи «ониун» туруш-бодалын таймылбырлавышаан. Англилиың даштыкы херектер болгаш дем каттыштырылга херектериниң министри лорд Каррингтон «Ниити рынок» чурттары Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразында чугаалажылга дээш турушпушаан, дүшкүүрлүг чорукту чыыырадырары эргежок чугула кылдыр саналтурар деп медеглээн. Ядролуг күштерии кызыгаарлаар талазы-биле АКШ-тың болгаш Совет Эвилелиниң аразында чугаалажышкынарны база өртүман ыракылдың ядролуг чепсектериге хамаарыштыр ам болур чугаалажышкынарны деткип турар бис деп, англи министр демделээн.

ГФР-ниң федералдыг канцлериниң оралакчызы болган даштыкы херектер министри Г. Д. Геншер оон чүргүүнүк Совет Эвилели-биле, Польшабиле, Чехословакиа-биле болган ГДР-биле чаргаи керээлери «кады ажылдажылганың болгаи дүшкүүрлүг чорукту чавырыддырарының талазыбиле бистиң үр хуусаалыг политикавыстың» херектиэи-дир деп медеглээн. Ол кереэлерии күүседип турар бис деп министр чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведиинң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежиевтиң ноябрьда Боииға аян-чорук кылып келири бистиң ийи талалыг харылзааларывысты быжыглазн болгаш иниизи-биле Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразында харылзааларгга чаагай салдарын чедирген турарын күзээр бис деп, бөөи министр демделээн.

Барыын-герман министриниң чугаазында боо-чепсектиг эңдерлип турары дээш бруууу Совет Эвилелиниче чаа каап турар хоозун бадыткаашкынинар, түүлдээшкиннер база бар болган.

Кыдаттың даштыкы херектер министриниң оралакчызы Чжан Вэньзиниин чугаазы КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының иниизи хуралында саналдаан бергеннериин хөй нуруузуунуң чугаалаарыга шуут-ла удурлашкак болган. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның адыгга биеэки-зе бир демей дөрүлүг даап болаашкыннарын маоисти төлөлекчи чулчуруп-чулчуруп, амгы үеним көл айтырыы — боо-чепсекти өндере будүрерии шегләэр болгаш чепсеглеиишкиини дүжүрер дугайында чаңгыс сөс-даа чугаалаваан. Делегейиин янзыбүрү девискээрлериидэ Вашингтонуңуң агрессчи үүлеиишкиннериниң калбарышкынын кыдат делегация башкынының ынчэнгейге албаанын Пекиниин Вашингтон-биле эң-сеткил каттыштырылгазының эдлеглиг идерели кылдыр ында көргеи, Афганистанның болгаш Камбучианың хэмаарышпес чорууи хандырарынга Африканың Чаңгыс эвл организацияи бүрүи шиитпирлиг деп документизе онзалап айыткан.

Ангола Улус Республикаиың девискээриидеи расистериниң шериглерии доп-дораан үндүрерии Африканың Чаңгыс эвл организация негээн болгаи бүгү талалыг, бөөк иштинде шериг күжү-биле дузаламчыны Анголага көргүзериичe делегейиин дешилгелиг хөйинитизиие кыйыргаи.

САДАТ ӨЧҮПКЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Египеттиң президентизи А. Садат америк Эн-би-си телекомпанияга интервьюзунга Каттышкан Штаттар моон-биле ам барык ийи чыл иштинде Египеттен боо-чепсекти садыи алгаш, олариың-биле Пакистандан демократтыг Афганистанның девискээриче шугуп кирип турар афган дээрбечилерии чепсеглеп турарыи өчүп үндүрүпкен.

Афганистанга «демисел эгелээри-билек-де» «АКШ бистерже самолеттарны чорудуп бергеш, афганнарга боо-чепсекти дамчыдып бээр төлөдө, бистии чепсек шыгжамырлаашкынын ажыларын дилээн чүве» деп. Садат ажыы-биле чугаалаан. «Мен силерге бистин боо-чепсектериивисти бердим, а силер дыка-ла харам чок боол, бүгү-ле чарыглдарыы төлеп бердинер» деп, ол немей чугаалаан. Америк самолёттар-биле чедирип турар боо-чепсекти моон-да соңгаар чорудар апаарын Садат демделээн.

«Египет шеригле кижилер зенитгиг болгаш таныста удур ракеталарны, бооларны болгаш он-чемзектерии-даа база чорудуп бериp турарын дыннаткан» деп Эн-би-си дамчыткап. Боо-чепсектерии баштай агаар орүү-биле Пакистанга чедирерии болгаш оон афган террористерге аппарын берип турарын ол демлеглээн. Чугаа болза, шаанда Египеттке Израильдин араб күрүнелерге удур агрессиязын ойтур шаары-биле берген совет маркалыг боо-чепсээнии, а ол ышкаш египет заводтарга совет хевирлер-биле кылып үндүрген боо-чепсектии дугайында бооп турар.

Эн-би-си Садаттың дыңнадыып тайыдбырлаашқ, Афганистанда болуушкыннарның эң эгезиидеи тура-ла АКШ Афганистанда афган террорижу бөлүктерии чепсеглеп турарының фактызын бир-ле дугаларында албан ужурунда балыгланы ол болганын демделээн.

Ол телекомпаниа Каирге интервьюну алган соонда курденартаментиден тайылбыр бээрии дилээн, ынчалза-даа АКШ-тың хенертен ындыг айтырыгга таварышпан даштыкы политиктиг төп албан чери Садаттың ол ажыы-биле чугаалаан үүлдерии бадыткаарынлап-даа, ынчангаш

Ада-иелерге

СӨСТҮҢ КИЖИЗИДИКЧИ САЛДАРЫ

Сөглээр сөске шын херек деп чугаалажыры ылап-ла чөптүг. Ада-иелер уруглар кижизидилгезинге бичиилерни өстүрүп кижизидериниге боттарының үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг болуру кымга-даа билдингир. Ынчангаш уруглар-биле чугаалажырда, оларны үттеп сургаарда, сөглээр сөстүң ужур-утказы, салдары кончуг улуг. Оны ада-иелер оваарын көөр ужурлуг.

Уруглар-биле чугаалажырда кончүүнар, алгыраркышкырар, кортпактаар, чок болза «башкыга сөглептер мен», бир болза, «эмчиге сыгыртыр мен» кедерезе — кулаандан шейбелеп, эттей-даа бергилээр. Шак ындыг «кижизидилге» чүгле хора чедирер боорлан башка, эки чүвеге чедирбес.

Бичии уруглардың назыхарын, ажы-чанын бүгү талазын барымдаалап тургаш, таарымчалыг, эптиг арга-хевирлерни ажыглаар апаар, сөглээр сөстүң эвин болдаар болза эки. Шлангыя школа назыны четпээн уруглаже улуг кичээнгейни угландырар болза эки. Школаларга, культура албан чергелерине, библиотекаларга уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан лекция, беседаларны номчулгаларны хөй-биле чорудары чугулалыр. Ада-иелер университетлерин чер-черге организастап, ада-иелер ортузунга педагогика билиглерин нептерелээр болза кончуг-ла эки болур ийик.

Школаларга кижизидилге ажылынын ниити планын ажылдап кылып, башкылар чөвүлелиинге бадылап тура ада-иелер университединиң уругтукчуларының, оон ажылының планын, аңаа үүнү аңаа чугула болурун тодаралыр апаар. Бо бүгүнү методиктиг бүлүнга кескү черге азып алыр.

Бо материалды бижип олура шагға бичии шаамда бистин черге хей уруг-дарыглыг-ядыы, ынчалза-даа угаан-сарыылдыг ада-иелерни көргенимни сактып келдим. Олар— бо-дур. Оңдар Опунайның. Ховалыг Агбакайның, Монгуш Кижээнің. Моигуш Ыйламның, Монгуш Алкайның өг-бүлелериниде хей уругларының бүгү амыдыралын сактып орменн. Ол өглерге ыыт-даш.

Уруглар салтарында-даа, бажыңнарында-даа уругларны кижизидерде, ажыктыг, ажык чок, эки, багай чүвелерни ылгап, долгандыр турар чүвелерни аскерер, шынчилээр кылдыр кижизидер, сөөлүнде барып-улгалы-даа бергеш, эскеринчел, амыдыралга ынак, Төрээн чуртунга ханы бердинген, эш-өөрүнге эптиг-эвилең кылдыр кижизидер ужурлуг.

Уруглардың эки өөредилгези аге класстардан-на ада-иебиле башкының бижыг харылзаазындан кол хамаарыр. Кошкак уруглар-биле улуг ажылды чорудар апаар. Ада-ие-биле харылзажып, сөстүң дузазы-биле демниг ажылдавас болза, херек бүтпес.

Чамдыкта ада-иелер чазыгны кылып тураралр. Уруглары ынчап орда-ла таарымча чок сөстер чугаалаар, арагадары ишкенде, аксы-сөзү ойда-кайда оон кедерезе ол-бо кижилер дугайын бактап чугаалашкылаар. Уругларының четпес талаларын биле-тура аңаа болчур, уруглары багай өөренип турда ону кичээнгейге албас таварылгалар бо-ла болгулаар. Шак ындыг чорукгарны болдурбас болза эки.

М. КӨРГЕН-ООЛ,
Шуурман школазының башкызы.
Тес-Хем район.

Хандыкшылдыг ынакшаан мен.
Кажанда-даа сенден черле чарылбас мен.
Удаажырап уттупсуцза, —
Улу болуп улаарадып туруп бээр мен.
Узун орук чорупсуцза —
Уяралдыг ырларын боол дыңналыр мен.
Даглыг черге — дайгыжыын,
Далай, хемге эшкижиин боол хуулар мен.
Өлзүн кылдыр кара сеткээш,
Өрт, отче тускай хептиг чаштыизыңза, —
Өлүм ол деп биле тура
Өжегерээн чалбыраштай кыва бээр мен.
Өскерлиш чок ынакшыл дээш,
Өжеш шынчы үреи болуп артып каар мен.

* * *

Чуртталганың оруктары будалчактыг.
Шугум ышкаш чоруп ора адыр-даа апаар.

ЫНАКШЫЛ СОНЕТТЕРИ

Ийи орук белдиринге чедип келгеш,
«Ийи аңгы чоруулу» — деп, ол чүн чүвел?
«Канчап билир„ ийи орук шөйлүп-шөйлүп,
Катчып келир чадавас» дээр бодалың кат.
Холуң эккел, эштиг чорда идегелдиг,
Кокпалап-даа базып оралл, сынчы бээр бис.

Аңгы чорааш, олчаан душпайн барза канчаар.
Арга-каскак өзенинге асчып болгай.
Асчы бергеш, удур-дедир дилежири —
Амыдырал шинткели, човуланы.
Орук ара озал-ондак, түү-даа тургай,
Оны бода. Кадыр сыны кады үнээл.

* * *

Адыцны маа адавас мен, хорадава.
Аңгы улус анчыгзынып, ажынчы бээр.
Чүгле чаңгыс сеткили ак уруг бар деп,
Шүлүүм орта алдээртирни оралдажыйн
Орай күзүн асчы берген дуруза дег,
Озалдазы орук ара башташкан бис.
Өске кижи душтуу болуп чурттап чоруур,
Өглуг-баштыг болганыцга хомудаан мен.

Ынчалзажок сени уттуп шыдавадым.
Ырак дээрде сылдызым боол чырып артың.
Хостуг өйде сеткилдерни хөөрежи бээр,
Хову малы теведе ийи моген дег бис.
«Сакпай, тенек-туруш чок» деп, чектевеңер,
Чажыт-даа бол ынакшылдың оду чылыг.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ТЫВАНЫҢ АК-КӨК ДЭЭРИНДЕ

Чемпионаттың баштайгы хүнеринде техниктиг болгаи мандат комиссиаларының кежигүннери шынгыы хынаалаиы кылып, шенелде ужудуушкуннарны кылганының соонда ким киржир эргени чаалап алганы илереэн. Ук маргылдаага 50 ажыг спортчу киржири-биле келген. Оларның 10 ажыы техниктиг комиссияны эртпээннер.

Чамдык черлерден келген спортчуларның ниити ужуткан шагы четпес болган. Маргылдаанын дүрүмүн ёзугаар оон киржикчи бүрүзү ниитизи-биле 20 шактан хөй ужуткан турар ужурлуг. Бир эвес аңаа 30 минута безин четпес болза ол спортчу маргылдаага киржир эргезин казыдар. Чамдыктары документизин шын эвес долдургаңындан, а өскелери маргылдаага киржир хире безин мергежил, дуржулга чок болганы техниктиг ужудуушкуннар үезинде илереэн.

Кыргыс ССР-деп келген шилиндек команданың дельтапланеристери шупту чемпионатка киржир эргезин казытканнар. Бо эвилелдешкен республиканың бирги черн дээш болган маргылдаазында шанналдыг черлерни алган спортчулар яңы-бүрү тылдаганнардан кээп шыдаваанындан оларның орвунга белеткели кошкак спортчуларны чоруткан болган. Олар шупту техниктиг комиссияны эртип шыдаваннар.

Ынчангаш ол бүгүнүн түнелинде Совет Эвилелининң бирги черн дээш маргылдаага ам 40 спортчу киржип турар. Оларның араазында Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери долуулуубиле кирген. Команда бүрүзү үш спортчулуг болур ужурлуг.

Маргылдаанын негелдезин ёзугаар эң-не баштай айыттынган точкаларны аргалыгла болза хөй катап ужуп эрткеш, оон соонда тускай айыттынган черге шын хонары болур. Мергежилгенин точкалары бот-боттарындан 50—100 метр хире ырак черлерде үш булунчук хевирлиг болур. Дельтапланерист ужуп үнгеш ол үш точкаларның бирээзин дескингеш, оон соонда артқан ийи точканы 8 деп санга демейлешкек кылдыр ужудар ужурлуг. Ол кончуг нарын мергежилге. Бир эвес аппаратты шын эвес башкарар болза ону хат өске черже алгаш баар, а катап денэи точкаларже эглип кээри барык шыдаттынмас. Ындыг таварылгада ол спортчу чаңгыс-даа сан албас. Ол ышкаш чөөге хонуп тургаш, бут кырынга туруп шыдавайн, аппарады-биле чер шанчып хонлурар болза ол спортчу чаңгыс-даа сан албас. Ынчангаш чүгле агаарга эки ужудар эвес, а хонарда база бедик мергежил негеттинер.

Бо мергежилгени шын кылырынга Россия Федерациязының бирги шилиндек командазының телээзи Андрей Кареткин, Москва чурттуг Михаил Гоҳберг, Белоруссиядан Александр Коркач, Эстониядан Алексей Авдеев болгаш бистин чаңгыс чер чурттуувус Владимир Карюхин олар багай эрес түңнелдерни чедип алганнар. Бөгүн дельтапланеристер база бир аңгы мергежилгеге арга-дуржулгазын, бедик мергежилдиин көргүзерлер.

Спортчуларның эки түңнелди чедип алырынга база оларның ужудуушкуннары айыыл чок болзун дээш агаар шинчилээр станцияны база ол чөрде тургускан. Ам оон удуртукчузу Владимир Маркушинге сөс.

— Агаарның бүгү-ле байдалдарын хынаар станцияны мында тургусканы таварылга эвес. Чүге дээрге дельтапланеристерниң ужудуушкуну самолеттарның ышкаш болур. Агаар бичии-ле таарышпас болза ужудуушкуннарны дораан соксадыр апаар бис.

Бир-ле кол чүве — хаттың күжү болур. Бир эвес хаттың дургени секундада 8 метрден эвээш болур болза ол дельтапланеристерниң ужударынга кончут таарымчалыг, а оон улгадыы эгелээр болза маргылдааны соксадыр апаар. Ынчангаш хаттың ут-шиин, дургенин 30 минута болгашла хынап турар бис.

Маргылдаа эртенгиниң 11 шактан уламчылап турар. Ону көөрүн күзээннерге тускай автобус маршрудун кылган. Ол автобус республиканың хөгжүм-шин театрының чынында Кочетов кудумчузундан бир шак болгаш-ла чоруп турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: маргылдааның баштайгы хүнеринде эки түңнелди чедип алган. А. Кареткин; айыттынган черге шын хонуушкун.

Авторнун фотолары.

БӨРҮЛҮГ ООЛ

Болган таварылга

I. ӨРТЕГДЕ АРААТАН

Өрүп каан чыраа кажаа чаш-биле эртип чыткан бичии оол, канчангаш-ла, огородче көре каапкаш, пат магадаан. Карактарын улам хере көргүлеппеш, кажааже дорт-ла базышкап. Өрээн кажаа дыдым оттүр улам топтап бакылай берген. Картофельдин сывы, бүрүлери сырый шыргай-ла, капусталар борбак погаан деңгеликтер-ле. Дилиндек чалдарда согуналарның сыптары үзүн хөнү кулузун-на; морковтуң дек-дескн сыптары, суук-суук чокпак баштыг талдар ышкаш, хөлбеңейидир калгып чыткап. Чалдарда огурецтерниң бир ужу ак-сары, өскө ужу ногаан, шөйбек-шөйбек дартая берген чыткылаар. Ногаан бүрүлер аразында бомбүктер ышкаш борбак мөңдүгүр кызыл-кызыл помидорлар сыптарын эй тыртып алган халайгылай берген тургулаар. Оларны оол көрүп мага хаммаан, чиксенчи кончуг, чаак суу алгайгаар-ла сайырап кээр болган. Оода ийи-бирден түдүп суйбап, соруп көрзе деп бодаарга, хол четпес. Помидор, огурецтер тараан чайлардан оол карак албайн, хейде-де чараазын сыртының каап чыткап. Сагыш-ла ында, карак-ла ында! Кажаа ишти шып-ла шыпшың, чүгле салгынга бүрүлериниң оожум сылдыраан даажы дынналыр. Ногааны барып чиксөөн күзел болду достүндурбээн. Чыраа кажааны артап киргеш, огурецтер ногаарарган, помидорлар кыскылаан чалдарже шиглей үнгешкен. Чалдар аразында согуналарның, кончуг улуг мөңдүгүр кызыл помидорну үзе согар дээш оң холуң чаа-ла сунуп чорда, богда сүлде, бөрү ышкаш улуг көк чүве кулбуюпкап бо чылбыртып орган. Оол угаапкут чок, демгиниң карактары от-кес-ле! Оол алгырышкаш, ыдыл миай боор деп чыдырда, амдыы амытан согунналыр шурай бергеш, майыктап барып алган. Балыглатпаан күжүр каап дүшкеп уг-биле немдик черже элээп дукпурланып чоруй барган. Дораанна будуп барып тутканн,— хан-хан. Карак үштап көре каапталга, демгиан, экизи көрген, өртегде чүве боолтур. Ам четпес! Баг үзе соку дег чүткүп, оолдуң боксунче карактары чидий берген шурап тургап... Ылап-ла бөрү!

Кымныма? Дайзын Өштүгжөк канчап багда киргени ол?

II. ЧАА ТАНЫШТАР

Август — чайның адак айы. Шупту тыныжы чоокшулап олурары илдең. Теректиң, шарланның бүрүлери чоорту саргарып келгилээп. Хүн дурту үзаан. Ол өйде он беш харлыг оол, бежеп хар ашкан ашак-биле эмнелгиниң бир өрээлинге тур-даа бол, кады чурттаар салым-хуу менээ таварышкан. Ийи эжимниң аарыглары база мээңии ышкаш. Бичиизи-даа, улуу-даа шала чавыс думчуктарлыг, төгерик арын-шырайлыг эрлер болду. Баштайгы ийи-үш хонуктарда эдиниг кпир чугаалашпайн турдувус, хүндүс ол-бо кабинеттерге эмнеткеш, кежээ удуур ой кээре-ле чоорганнар иштинче караш дээр, мындыг бис. «Аарыырга чыттыргаш, чаш уруг ышкаш, ажаан каректап, халас эмнээр болгаш чемгерер; бистиң парлиявыс, чазаавыс кижи дээш кайгамчык-ла сагыш човаатыр аа» деп магадаан бодап башка ала-чайгаар кирип кээр.

Сыр танывазы кижиге бол дугаар таварышкаш, хертбурт айтырыглар салып, байысаай бээр дээрге база эпчок. Кылыктанып, шугулдап үнзе канчаар. Будуу мындыг чурумга чагырткаш, кайы-кайыларывыс-даа баштай шоолуг ыыт чок турдувус. «Ыт чоруун мунгаш, соглээр, кижи чаңын чурттааш, билир» деп мерген чугаа бар. Аарыг-ӧржыывыс аайы-биле кады туларывыс байдал тапшажарынче бисти ала-чайгаар албадап келген. Чоортуу-ла ижин-кара чок чугаалажып, таныжа берген бис.

Ол-лаович барык-ла бүгү назынында бухгалтерия шугумунга ажылдап келген, амыдыралчы арга-дуржулгазы улуг, чугаа-сооткур, баштак хөлүг чаңыыт кижи болду.

III. БӨРЗЕКТЕР

Бир-ле кежээ чыдар деп турда, Игорьнуң буттарында шыймак-шыймак холаң черлерни эскерип кааш, канчап ынчап барганын сонуургадым. Кижим:

— Бөрү мыргап черлердир — дээш каттырып кагды.

— Па, ылап бе?— деп, каттырар боорга, шынзыкпайн, улам салдыкпайн бардым.

— Ылап-ылап, аалда ыт-бөрүм бар—деп карактары кыптыгып чугаалады.

Ыт деп сөстү бөрү-биле ыяап-ла кожа адаар боорга, ону өттүүп:

— Солун-дур, ол ыт-бөрүңү кайыын тып алганың ол, Игорь?— деп улам кадалдым.

Оол чыдып алгаш, таваар чугаалап эгеледи. Кулак салып, ылым-чылым дыннай бергеш:

Оон бөөр ийи чыл ашкан. Ынчан Игорь бешки класска турган. Август ортаа үезинде каттаар дээш наш оол дан бажында тайгаже үнүп карнаар. Дээрнин каап аязы-даа чончуг. Хүн алдын хереллерин харам чокка чажып турган. Чечектер баштап, ховаганнар дойлуп ушкан. Улуг-биче куштар ол-бо кылыйгылаан, оларның яңзы-бүрү үнгери таалаңчыг дыңналып келгилээр. Оолдарның ындазында база хөглүү сүргей, холдарында савалар тутку-лаан; далай—шыкаш чидигиңо арга-эзим шыпкан тайгаже шиглей, дешкилээн кулун ышкаш. өрү шурагылап каан. аразында элдеп-зэин чүвелер хөөрежип, катқы-ятқалыг, адаккыр-кашпагай базып органнар. Улуг эзим элээнге келгенин безин эскербээннер.

— Ам кат дилеп эгелээр бис, чарылбайн кады чоруур бис — деп, шала кортуу санадаан.

Өскелери чөпсүнгенин илередип, баштарын согаңнатқан. Шулуртқайның балын чыдар кылын кара суглуг дамырактың унун өрү чоктап кааннар. Ында-хаая бөлүкбөлүк инек-караа сыптары таварышкылаар, калбак-калбак бүрүлерни ажа тырткылап көөрге, астыкан каш-ла догдургай каттар турза турар, мурнаан улус арыдыпкан. Астыгып артып калган каттар дораан-на аастарже борбанайындыр чуглуп кирип чоргулаан. Чашпан баштаан өшкү ышкаш, мурнун былаажып, бурунгаар халчып-ла органнар. Ынчангаш эзим иштинче ханылап келгенин безин билбээннер. Арга-ыяш сырыйланып шыргайланган, дүмбей карақгы-даа ышкаш, мында-ында коргунчуу кончуг. Ынайлаан тудум - инек-караанга эвес, ам харын кызылкатка таваржып чорааннар. Бир-ле черге халчып кээрге, улус хол дергээн:

Чинчилештир дизип каан дег
Чингирталыг кызыл-каттар
Сыпта эглип бады келген,
Сылдыстар дег,
кылаңнашкан.
Хуунунче-даа кыир кагбайн.
Кужурзураан хойлар
ышкаш,
Сывыра соң, акеыиче уруп.
Сывындан-даа соруп турган.
Серииң дүжүп,
орайтаксаан;
Чеже үңгүүр—диштер
кагжаан.
Саваже соң саарыддыр
Сааң тудуп кирипкеннер.
Ша-даа четпейн чык долдур
Саваларын иштевиткеп.

Оолдар ам-на чанарынче залажыпкан. Шыргай иштинден чаа-ла уштунгалак чораан, сөөскеннерлиг ий дужунга келгеш, бокпек хараганнар аразында көк даш дег бир-ле дөртегер чүве чыткының көре тырткып каапп, тура дүшкеннер. Шырыш оттүр кезек топтайнар. Дартагар көк чүве шимчеш дивес, а ону долгандыр хаван оолдары ышкаш үш хенинг чүве халчып турган. Ыяштар артынга ажыттальш чораан, кончуг оожум чоокшулап келгеннер. Ол— өлген кыс бөрү болган, чаш оолдары неанның эмиглерин соруп, ыравайн долгандыр халчып турганнар. Өлүртке-ле үр болбаан хире, оът-сигенде былчашпыгаан хан хөлдени берген чыткан. Оон чоогунда, оът-сиген болган улуг-биче ыяш дуй үнген черде, шала каскан улуг үңгүр бар болган. Иштин күзүрүм чүү-хөө-биле чымчактап каан, ында тоглап дүшкүлей бергилээн узун көк-көк дүктер салгынга эстеп чыткылаан. Хоргасташып турган «өргээзин» ол. Үш бөрзектиң бирээзин Игорь Монгуш мал кадарар ыт кылдыр өөредир дээш ап алган. А өске эштери оолдар дидимээннер. Артқан бөрзектерни оолдарның акылары даартазында бөрташ, соккулап алган...

Бүрөн-Хем суурнуң бир бажыңының огородувуң иштинде ортегде бөрү ынчаар тывылган. Ол дээрге школачы Игорь Монгуштуң бөрүзү-дүр. Ол аи ёзулуг чедишкеп улуг бөрү болган. Бо үеге чедир оон үүлгеткеп хереэле хөй, Игорьнуң авазының кулаан чаргы-чаалы амыраштастаан. Оон аксынче кем чок күжүрдер — кожазының бора-тоолайлары-даа, хавапнарда-даа кире макпажы бөөр. А ол кончуг оштүг-көк дайзын «чыткан тева аксынга канмыыл кирген» дээп ышкаш, олчазын ыт чок шурай бергеш, сегирип алыр. Оон каржы-хажагайы-даа кедерээн. Дириг амытаннарга ынак бичии зо ызырты-ызырты азырап кээрге, ол мал кадарар чаш, коданчы ыт-бөрү-даа болбаапы ол. Ындыг болганда, эзэи аңаа дээди шиитиктеди онаар деп шиитпирлээп. Оон өске арга чок! «Улгатқыже бичии-даа эът чиртпейн, холуксаалыг чем-биле азырап каан мен; каржыланыр боорга, узун, адыр тал бажыңга улуг тавакты супуп берип чемгерип турган бис, кулугурну. Кижиге шижикпээн; ам шорузу! Кежин олук хүлээп алыр черге дужаантар мен» деп, ооп хөөңү калган чугаалап чытты.

Ол чугааны дыңнап чыдыпчыдып, көрбээн чүвези чок, кадурбээн хөнээ чок Ол-лаович дезер эвес, бөрү—бөрү-ле болгай дээр бодалды бадыткаар дээш, шаанда бир аңчы-биле таварылганы хөөреп эгеледи.

IV. АҢЧЫНЫҢ АЗЫРАЛЫНДА

— Бөрүнүң черле өзү кара амытан. Таптыг хайгаараан болзунда, ол кижиже черле дорт көрүнмес, хайыртап, хөлүйтүр көөр аразатан чүве, Игорь—дээш, чугаазынче хөңүгүп кирипти.

Ол-лаович:— Шаанда тулган дээп аңчы ашак бир бөрү бөрээзин диритте тудуп алгаш, черле кижиге эш-көш боол болур амытан бе дээш шенеп, ону бир эник-биле деңге азырап-ла эгелээн-дир. Оларның балдыры дыңзын, шору өзе бээрге, күзүн тайгаже эдертип алгаш үнген, аңаарынга өөредир бодаан. Тайгага чортуп чедип чордала орейтаан.» Боозун дытка куду-башпадыр аскаш, ыдыл будунуң чаңынга, бөрүзүн бажыңга баглагылаш, күдүрээкүзүрүм кырынга удуп чыдып алган. Удуп оттуп чыдаргала бут бажында ыды чиртиледир эзрин каашп, соксай бээр ыдыг болган. Дүне ол наш-даа удаа тутқуланып эзрген. Сыгыр дан бажында аңчы бөрүже будуу көрүп чыткан. Бажында бөрүзү ашактың боксунче дап берип олурган. Ынчан баарга, ыт тутқуланып эзре берген. Аңчы оон чүвепин ужуруп билгеш, «бо-даа, ыт эвес болза, кижи амы-тынынга четкн дег болбаан амытан-дыр» дээп бөрүну ол-ла черинге боолап каан. Ындын аңчы эдертип алгаш, шөлээп аңаан чорупкан.

Игорь Монгуш:

— Оон орнунга тулган аңчы, коданчы ыттан дораан азыран алыр мен—деп шиитпирлиг чугаалады.

Кеч. ЭКЕР-ООЛ

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчээшкинче, чыскаалыкнар!». 9.05 — Н. Мясковский. До минорга № 3 соната. Делегей конкурстарының лауреады Б. Петрушанский (фортепиано) күүседир. 9.20 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен». 10.20 — «Кадыкшыл». 11.05 —«Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 11.35 — «Эртем болгаш техника». Кижүжурнал. 11.45 — «Кедээге дамчыдылга». 12.45 — «Хөгжүмнүг киоск». 13.15 — «Сынал бериишкини» деп документалдыг телефильмнин баштайгы көргүзүлгези. «Коммунистер» деп бөлүктеп. 13.40 — «Катерина Измайлова» деп хөгжүмнүг телешинин баштайгы көргүзүлгези. Дм. Дм. Шостаковичиниң ынчыг аттыг операзын ёзугаар. 16.40— Бөгүн.Машина тудукчузунуң хүнү. ССРЭ-ниң трактор болгаш кодээ ажыл-агый машина тудуунун министри А. А. Ежевскийниң чугаазы. 17.00 — Машина тудукчузунуң хүнүнге концерт. 17.45— «Делегей панорамазы». 18.30 —18.45 — Чапсар. 18.45 — «Кино аян-чоруктарының клубу». 19.45 — С. В. Образцовтуң удуртканы Күргүненин Төп ойнаарактар театрының чогаадыкчы кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Футбол тайылбыры. 22.05 — Силерни оперетта чалап тур. 23.15 — 23.55 — Спортчу гимнастикага ССРЭ чемпионады. Хөй хевирге маргылдаа. Төнгенде

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Машина тудукчузунуң хүнүнге документалдыг телефильмнер программазы: «ВАЗ дүүн, бөгүн, даарта», «Атомград». 15.35 — «Кино көрүкчүзүнге». 16.20 — Европаның волейбол чемпионады. Финал бөлүүнүң оюннары. Болгариядан дамчыдылга. 16.50 — «Театр чарладларының чанынга». 17.50 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 19.00 — Улустуң хөгжүм хереквлдерининң «Орус угуузалар» оркестрининң концерти. 19.30 — Спортчу гимнастикага ССРЭ чемпионады. Хөй хевириниң тус-тус хевирлериниге түңнел маргылдаалар. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаңгдар!». 20.15 — Даштыкы эстраданың аялгалары, ырлары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чүс чылдың чажыды». Уран-чечен фильм. 23.05 — 00.25 — Делегей конкурстарының лауреазы П. Девуайонның концерти. Программазында Л. Бетховеннин болгаш М. Равельдиң чогаалдары.

СЕНТЯБРЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Кайгамчык маадырлыг чоруктар», «База катап кады». Мультфильмнер. 9.35 — Уругларга кыска хемчээдиг уран-чечен фильмнер. 10.15 — «Билдингир-даа болза, бүзүреңчиг эвес». 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Ажыл-агый чорударының дуржулгазы». Документалдыг телефильмнер программазы. 15.35 — Москваның күрүве консерваториязының камерлиг оркестри ойнаар. 15.50 — «Совет чурулга урап түүлүнде коммунистиң өвүр-хевири». 16.20 — «Объектив». 16.50 — Европаның хол бөмбүүнге чемпионады. Түңнел оюн. Болгариядан дамчыдылга. 17.15 — «Бистиң садывыс». 17.45 — «Чай дугайында сактышкын». Уругларның боттывынгыр уран түүлүнүң конперти. 18.00 — «Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.4 —Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Мультфильмнер. 19.00 — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». «Кузбасстың берге хөмүр-даажы». 19.30 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Ковалева опералардан ариялары күүседир. 20.05 — «Ужудуушкун черден эгелээр». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ужудуушкун черден эгелээр» деп телефильмниң ийиги сериязы. 22.30—22.50 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Уран чогаадылганың тулган черн». Эртемтайылбырлыг фильм. 12.10 — «Эртем амыдыралы». 12.40 — А. М. Горький — «Тамы дүвүнде». 10-гу класска. 13.10— «Хоойлуну билир сен бе?». Эрге-шөлээниң болгаш хоойдурумнериниң тывылганының дугайында. 13.40 — П. Нилин. Чогаалдар арынарындан. 14.25 — «Экран — башкыга». Төөгү. 7-ги класс. Киев Русу. 14.55 — Ниити биология. 10-гу класс. Клетканың энергия солчуушкуну. 15.25 — Ботаника. 6-гы класс. Садтар болгаш огородтар үнүштеря. 15.45 — «Эриктер». Документалдыг телефильм. 16.00 — «Экран — эмчиге». Фармакологияның чугула айтырыглары.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Телефильм. 17.55 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 18.25 — Чараалдар. 18.30 — Телемедээлер. 18.40— Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — «Хамаапы камгалалының билиглерии — кижи бүрүзүнге».

МОСКВАДАН

19.00 — «Кедээниң шагы». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, уруглар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Ындыг оол чурттап турар» Уран-чечен фильм. 23.10—23.35 — Ф. Шопен. Дөртку баллада. Чурттар аразының конкурузунуң лауреады Паскаль Девуайон (Франция) күүседир.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Кино чыындызы 9.30, **«Кежзоки вариант»** 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчыктыг Василиса» 9.30, 12.30, **«Командионың уруу»** 11.00, 14.00, **«Шык чечектери»** 13.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Моңгүннелчек хөлдер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Коргар-дыр мен» 14.40, 17.10, 19.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оон кээрии күзээр мен» 9.30, 11.00, 14.00, 15.30, **«Кежээки вариант»** 17.00, 21.05 шактарда. **«Оон кээрии күзээр мен»** 18.50 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Аграар

Республикага болгаш Кызылга бөгүн шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-чөөн улуг хатын дургени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 7—12, чамдык районнарга — 1—6, Кызылга— 8—10 градус чылыг болур.

Дүнелерде донаттаар.

Чаян-Хемчик районнуң Хөр-Тайга ортумак школалының 1971 чылдагы доозукчулары

чыл октябрь 2-де 12 шакта ол школага болур ужуражыргаже чалап тур.

Редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 тарымсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет гургузу киадистериниң 2-37-13, пропаганда киадизиниң 2-31-75, культура киадизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киадизиниң 2-21-47, үлетпүр киадизиниң 2-31-75, чагаа киадизиниң 2-41-27 информация киадизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2137.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01239.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 226 (11724) | 1981 чылдың сентябрь 29, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

АЖЫЛДЫҢ АЖЫКТЫЫН, ШЫНАРЫН БЕДИДЕР ДЭЭШ

Машина тудуунуң бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжышкыннарының коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын улам-на бедидер дээш социалистиг чарышты калбартып, чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап турар. Машина тудуунуң бүдүрүлгелериниң база каттыжышкыннарының хөй коллективтери үнелиг чугула эгелээшкиннерни кылган. Чижээ, КамАЗ-та мурнакчы бригадаларың инициативазын ёзугаар автоматтыг шугумнарның төлевилел күүзүн хуусаа бетинде ажыглалга бүрүн киирер база ол шугумнарны бедик бүдүрүкчүлүг ажылдадыр дээш шимчээшкин калбарган.

Полиграфия машиналарын бүдүрер Ленинград заводунуң коллективи база үнелиг инициативаны илергейлээн: бригадаларның уткуштур планнарынга үндезилээш, заводтуң уткуштур планның чогаадып кылырының чаа системазын саналдаан. Бүдүрүлге коллективтериниң уткуштур планнарын чогаадып кылырының ол системазы бүгү курлавырларны илередип тыварынга, долузу-биле ажыглаарынга чугула ужур-дузалыг болган.

«Кызыл пролетарий» деп Москваның станок тудуунуң бүдүрүлге каттыжышкынының бедик шынарлыг продукциязы бүгү чуртка алдаржын сурагжаан. Ол улуг коллективтиң бүдүрген продукциязының дөрттүн үш кезинге күрүненнең бедик шынар демдээ тыпсып турар. А. Горбачев, Дмитриев, Н. Ильчев, Ф. Осташевский, В. Кирей ышкаш бүдүрүлге мурнакчылары коллективтиң бедик хүндүткелин чедип алган болгаш бүгү ажылчыннар оларга дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар. Оларның кижи бүрүзү ам 1982 чылдың сентябрьның үлүгүне киириштир ажылдап турар.

Иштики курлавырларны дилеп тывар, бүрүн ажыглаар, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, ажылдың шынарын экижидер дээш патриоттуг чаагай шимчээшкин машина тудуунуң бүдүрүлге коллективтеринде улам калбарган.

(СЭТА).

Пропагандист хүнү

ТОДАРГАЙ ЧУГААЛАШКАН

Республиканың районнарында, хоорайларында пропагандист хүннери, слёттары эртип турар. Оларда партия комитеттериниң секретарьлары-биле ужуражып, боттарының арга-дружулгазын солчуп, чаа өөредилге чылынга белеткелдиң дугайын чугаалажып турар болган чугаалашкан.

ТУРАН. Бии-Хем районнуң партия, комсомол чырыдышкыныңын болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистериниң слёду эрткен. Ону СЭКП райкомунуң ийиги секретары А. А. Салчак ажыткан. Районнуң улус ажыл-агыйынын планнарының күүселдезиниң база пропагандистериниң сорулгаларының дугайында влеткедиң райкүүскомнуң даргазы М. К. Дамчай кылган.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ынай сайзырангайыдар дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларын болгаш эрткен өөредилге чылының түңнелдерин партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизиниң оралакчызы З. П. Дамдын чыылганнарга чугаалап берген.

Бирги кичээлдерге политшколалар, теоретиктиг семинарлар «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде. Чонның күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, оон удуртулгазында» деп теманы өөренир. Ону канчаар эрттиреринге тускаткан лекцияны СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңының консультанттызы А. Д. Ооржак номчаан. «Коммунист — партияның политиктиг дайынчызы» деп лекцияны партия райкомунуң инструктору А. А. Максимов номчаан. Партия өөредилгезиниң кичээлдеринге техниктиг херекселдерни канчаар ажыглаарының талазы-биле тайылбырны СЭКП райкомунуң инструктору Г. В. Доржу кылып, слёттуң киржикчилеринге ажыктыг сүмелерни берген.

Хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаан 14 пропагандиске хүндүлел бижиктерин, тускаазалдыг белектерни тывыскан. Оларның аразында районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде Н. А. Беспалов, районнуң харылзаа белдиринде Ю. А. Гилев, «Хадың» совхозта Л. Н. Дуюн, Өвөк ортумак школазында Д. В. Мартый-сол бар.

Туранның төөгү-революстуг музейин слёттуң киржикчилери көргеп.

Пропагандист хүннери Чадаанага, Самагалдайга, Мугур-Аксыга, Ак-Довуракка, Хову-Аксыга, Хандагайтыга болуп эрткеи. Аңаа пропагандистер эрткен өөредилге чылының түңнелин үндүрүп, чаа өөредилге чылында сорулгаларны тодаргай чугаалашкан.

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң чер ажылдыгдары дүжүт ажаалдазын дүргеи доозар, бар-ла саванны мал чеминге бүрүнү-биле белеткеп алыр болгаш келир чылдың чаагай дүжүдүүге база бир чугула түүл — анғыс аңдарылгазын шалыпкын чордулар доозар бүгү күштү мөөнээн, кызымаккай ажылдап турарлар. Сентябрь 28-ке чедир 6 муң гектар черниң дүжүдун ажаап, 2372 тонна тараяны шаңда урган. Ол ышкаш тонна саванны ажаап, шөлден үндүр сөөргеш, сүтбараан фермазының чанында экжеп, сараалтаан.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Салчак дүжүт ажаалдазында мурнакчы чолаачыларның бирээзи болуп ажылдап турар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЭКИ БЕЛЕТКЕНГЕН

Бады-Суур Доңгак төрүүр чүс хойга онааштыр 101 хураганны өстүрген, бир баш хой саныидан-на 2,4 килограмм дүктү кыргып алган. Агаар-бойдузу кадыг Өвүрге ол дээрге багай эвес күш-ажылчы көргүзүг. Хойжу келир кышка хынамчалыг кылдыр белеткенген. 20 тонна сиген белеткеп алыр социалистиг хүлээлгезин ол ажыр күүседип, 21 тонна сигенин кыштаа Куу-Дагда чедирип алган.

Кежээ болгаш соруктуг ишчи чайгы үеде хоюн семиртккен. Хойжу Согуна-Тайганың сериин болгаш чаагай оъдуңга мал-маганың кадарып-каракгап турган.

— Ажыл-иште онзагай түүл-даа чок, чедишкин түгле карак-кызыл ажылдан тургустунар чүве-ле болгай. Чылдың дөрт эргилдезининг үезинде одарларны чөп ажыглаары чугула боор-дур. Ылангыя кыжын мал оъттаар черни айларга хуваап ап келдим. Хой оолдаашкының үезинде аал чоогунун одарын, часкы үеде хураганнар оъттаар черни баш удур көрүп алыр киижи мен. Шөлду мал-маганга саза бастырбаска эки. Мал чемни чөп болгаш хумагалыг ажыглап, кыжын ажылдап-ла турар болза, ажыл-ишке үретүңнел тургустунар — деп, Бады-Суур Доңгак чугаалап олурар.

Хойжунуң өөнүн хереэжен эвзи Монгуш Долбаа малдың чаш төлүн ажаарынга мергежилп бедик.

Н. ДАМДЫҢ.
«Торгалыг» совхоз.

КҮҮСЕДИР ЧООКШУЛААН

«О. Шынаа» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемин белеткээр талазы-биле организастыг ажылдап турар. Мал чеминиң белеткелинин шалыпчы айларының дургузунда ажыл-агыйның ишчилери социалистиг чарышка удаларааа тиилеп, шалыпчыларның одуруун эвлеп келген. Совхозтуң девискээринде хөл кыдыының, шынааларның чайгаар үнген сигенээ кезип алырының дуржулгазын механизаторлар, хойжу бригадалар мөөкйеп апкан. Шалбаахөөлбек, оңгул-чыңгыл черлерде тракторлар, сиген кезер машиналар халас туруушкун чок ажылдап турар. «О. Шынаа» совхоз 2746 тонна сигенни белеткеп ап, сиген белеткээр планның 80 хуузун күүседкен.

М. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

УЛАМ ШАПКЫНЧЫДАР

Район төвүнден каш-каш арт ажылдыр, тайга эдээ Хевдерге, Хөлчүк ол ынчаар сооктуң баштайгы медээлери — хыраа дүжүп, дүнеки үелерде чер донуп эгелээн. «Кыш ажык аксында келгени ол, шаг-үениң ээлчеглиг эргилдези бисти маиаар эвес. Кыштаглаашкын ажылын улам шапкынчыдары чугула апарганы ол-дур» — деп, хоочун малчыннар аныяк хойжуларны чагып, боттары күш-ажылчы үлегерин көргүзүп турарлар.

Бо хүнерде мал чемин белеткээр сигении малчын турлагларже сөөртүп чедирер ажыл Жданов аттыг совхозтуң хойжу бригадаларында, сүт-бараан фермазында уламчылавышаан. Мал чеминиң белеткелчилери 892 тонна сенажты, 229 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган.

Үүрмек септелге кылыр, кажаалардың ханаларын, сеирлерни чыыттаар, иштики өрөөдерни эде кылыр, бажыңнарның иштии шеверлээр, чугайлаар кыштаглар эвээш эвес. Ынчангаш септелге чорудар тудугжу звеиону тургускан. Тудугжуларның ажылын бедик мергежилдиг бызанчы Бүрбүзээн Түлүш удуртун турар. Улуг соок дүшкүжеге чедир кыштагларның септелгезин ажа шынарлыг кылдыр, доозар дээш ажыл-иш улам калбарган.

А. МОНГУШ.
Улуг-Хем району.

БЕРИМЧЕЗИ БЕДИК

Бүдүң-Терек суурнуң чурттакчылары Аймырлыгның суггаттыг шелүнге картофель тараан. Чурттакчы чон картофельдиң ажаалдазын шынарлыг чорутканындан, дүжүдүн эдбек болган. Өрегге бүрүзү ажаап алыышкынга чаңгыс деминг киришкеп. Салбыр баштаар чери оларга бир автомашинаны, күзөөтүг тракторму бижыглаан турган.

Бүдүң-терекчилер мурнуку чылдарда мынды чаагай дүжүт ап көрбээн. Чер биле сугну чөптүг ажыглаанының ачызында, оон беримчези бедик болганы ол. Картофельдиң сывын бөлгеш, малчын кыштагга сөөртүп чедирген.

Ш. ДЕВЕК.
Улуг-Хем район.

МУРНАКЧЫЛАР ОДУРУУНДА

Чадаананың ыяш ажылагыйының чазаныр цеги түгле бодувүң коллективинде эвес, районда мурнакчыларның одуруунда санадыы турар. Ол цех ыяш ажыл-агыйында бригадалар болгаш цехтер аразында социалистиг чарышка тиилекчи бооп, каш удаа шаңналдыг черни ап келген.

Август айда социалистиг чарышка бирги черни ыяш белеткеп турар бригада эзээш, вымпел болгаш 30 рубльдиң акша шаңналын, ийиги черни чазаныр цех алгаш, 20 рубль шаңналды алган.

Чазаныр цехти партия райкомунуң кежигүнү, аныяк коммунист Виктор Монгуш удуртуп турар. Оларның бригадазы бо чылдың сес айларының дургузунда продукция бүдүрер планын доктаамал ажыр күүседип келген. Ниитизи-биле олар совхозтарның болгаш Чадаана хоорайда бүдүрүлгелериниң чагыгларын күүседир талазы-биле кызымак ажылдап турар.

Сентябрьның аяс, каан хүнеринии бирээзинде Виктор Монгуштуң бригадазынга чедө бердивис. Чырык соңгаларлыг, делгем цехтин иштинде чазаныр явзы-бүрү станоктарда чазанынчылар маңзаларны хаарылдаан, чара хиреэлээн, ескелери тускай хемчээлдерге одура кестирип, эптеп, кадаан, чай чок-ла ажылдаан турлар.

Бригадада он кижиниң графигин чараштыр бижээш азып каан. Ында ажылче үнген, үнмээнин демдеглеп турар болду. Бригаданың шаңнаткан хүндүлел бижиктерин, дипломнарын шилдээш аскылап каан. Чай кадында бригаданың ажыл-ишчилери-биле чугаалажып, оларның бүдүрүп турар кылыгларын көрүп, чедишкиннери-биле таныштывыс. Кылып дооскан эжиктерни, рамаларны, херим штакетниктерин, улуг хемчээлдиг хаалгаларны чурумчыскаалдыг кылдыр чыып каан.

Оларның ажыл-ижиниң чедишкиннериниң үндезини чүдел, оларның мурнакчы дуржулгазындан оскелерге үлегер-чижек кылдыр чүнү билип ап болурул?

Бригаданың кежигүннери хөйү чаңгызы дээш бир деминг ажылдап турар. Оларда ажыл шагы үзер, оозалдаар кижилер чок. Бир эвес кайы-бирээзи чөптүг чылдагаан-биле ажылга келбейн барган болза, оон ажылдаар станогу ээп турбас. Ону эштери солуп турар. Цехтин чоогунда ыяш дилер пилорама бар. Дилиг материалдары-биле оларны пилорама хандырып турар.

Моон мурнунда дилдирер чүүктарны хол-биле чүүктап, дажыглап турган болза, ам ону бүрүн механизастаав. Ында аар ажылдарны автоматчыткан механизмнер-биле башкарып турар. Ол ажылды чингедип, улуг идиг болуп, чедишкиннииг ажылдаарында дузалап турар.

Чазаныр цехте хөй дериг-херекселдер бар болганындан чоңгу болгаш хирээнди үр болбайн овааланы бээр. Ону хол-биле аштап-арыглаарынга вйи-үш кижи доктаамал чарлыгып турган. Ам ону электря күжү-биле ажылдаар механизм аштап-арыглап каптар. Ол база-ла күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериигге чутула рольду ойнап турар.

Бо деминг бригаданың он бызанчыларының ийнзи коммунист, ийнзи комсомолчу аныяктар. Коммунист Борбак-оол Ховалыг аныяктарның хоочун дагдыныкчызы. Оон арга-дружулгазының ачызында аныяктар Мактар Монгуш, Валерий Монгуш олар мурнакчыларның одуруунда кирген.

Олар шупту ажылды ниити дем-биле кылып турар. Бызанчыларның мергежили бедик, ажылынга харысалгалыңдан кайы-кайызын-даа солуп, станокка ажылдап болурлар. Ынчангаш хөйү чаңгызы дээш, чаңгызы хөйү дээш ажылдап турар бо бригадада ажыл-иш бүдүнгүр.

К. МОНГУШ.

Кышка белеткел

ДОКТААМАЛ КЫШТАГЛАРЫ ЧОК

(«Шын» болгаш «Ленинчи орук» солуннарның каттышкан рейдизи)

Карл Маркс аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери 1981—82 чылдың мал кыштаглаашкынынга чогуур үезинде болгаш шынарлыг белеткенир талазы-биле Эрзин районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын боттарының хуралдарынга танывын, чугаалашкап, ону деткип, кыштаглаашкынга баш удур эки белеткенирин хүлээгеннер.

Совхоз төрүүр 100 малга онааштыр 70 бызааны, 70 анай, хураганны камгалап алган. Ол дээрге районнуң ажыл-агыйларының деннелиде алырга, куду көргүзүглүг-дүр. Оон кадында эрткен сес айларның иштинде совхозтан мыйыстыг 50 бода мал, 757 хой, өшкү янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп хораан. Мал ажылының тускай эртемнигларининг, чамдык малчыннарның онаашкан ажылынга ээ-харымсалга чогундан, малдың чемтерилгезин, ажаалдазын чогуур киижээнгейге албаныыдан ол болган.

Совхоз бо чылын 1450 тонна сигенни, 100 тонна будук-бүрүнү белеткээр, 400 тонна сенажты, 1670 тонна силосту салыр планныг. Ам сиген белеткээринииң планын 28,3, силостуун 50 хуу, будук-бүрүнүн ажыр күүседип алтан.

Күскү чаашкынныар соонда Сесегеде оът-сиген эки үнген. Совхозтуң специалистериниң санап турары-биле алырга, оон ам-даа 500 тонна мал чемии белеткеп ап болур арга бар. Ынчалза-даа мында чаңгыс-ла комбайн, ийи трактор грабли, чаңгыс пресс ажылдап турар. Күш-ажылды организастааны кошкак, улус эртен ажылче орай үнүп, кежээ эрте чаныл турар. Белеткеттинген мал чемин сөөртүр транспорт чедишпейн турар.

Совхозтуң мыйыстыг бода малын дөрт, хой, өшкүнү 34 коданга кыштагладыры көрдүнген. Ынчалзажок кыштагларның ам бо хүннерде чаңгызында белеп эвес. Чамдыктарында кажаа, бажыңнар септеттинмээн, өдек белдүнмээн. Кажаалар иштн коптартынмаан. Малчыннар чазын көжерде, кыштагларында каңдыг-даа септелге кылбаан, ол хевээр-ле каапкаш, чазаглап көжүп чорупканнар. Оон туржук, коданнарының девискээрин, чурттап орган бажыңнарының иштинде богун аштаваан, кыштагларда мал чемии каап бээр оңгачаларны, шагжаларны бөзин эмгелеп чыып, шыгжап албаан, часкы чыыкан чердеринде хевээр арткылаан.

Совхозтуң директизы, ынчангаш айыттынган четпостерни дэрый эдер талазы-биле хемчегларын ахыры совхозтуң удуртукчуларындан негеттинип турар. Ылангыя кыштагларны септеп доозарын дүргедедир херек. Чүге дээрге малды кыштагласшкынга тургузарының баштайгы айы — октябрь ай эргии артында келген-дир.

Рейд бригадазының кежигүннери: В. УЗЕК — Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң телээзи; Б. ДОНГАК — «Ленинчи орук» солуннуң редактору; Н. ДАЖИНМАЙ — «Шынның» корр.

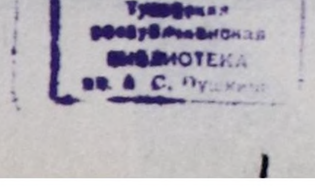

Чидириг чок ажаап алыр

«Мурнакчы» совхозтуң девискээринге бо чылын кандаашкынныг-даа болза, шөлдерде тараанын дүжүду багай эвес болган. Бо хүнерде Базырак-Үстүг шөлдерде 123 гектар-черде тараан суланы комбайнар-биле кестирип турар. Оон бир гектардан-на дүжүду 10-12 центнер болган.

Совхозтуң директизы, партком комбайнерлериниң чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Оларның аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелии чеди хонуктан үндүрүп турар. Баштайгы хүннерде Борис, Анатолий Седен-Саттар, Даиял Иргит, Сергей Донгак, Өнер-оол Хертек олар хүн нормазын 100-115 хуу күүседкеш, мактаткан. Ниитизи-биле олар 36 гектар шөлдүң тараазын ажаап, 43 тонна дүжүттү алган.

Ажыл-иш мынчаар шуудаза-даа, техниканы хынамчалыг септеп-селивзокинден, үредиишкиннер бо-ла болу бээр турган. Ынчангаш дунзаалакчы киижи чок болганындан, олар боттары септеттинер үжүрга таваржып, ажылга саадаашкынныр тургулаан. Моон алгаш көөрге, совхозтуң инженер-техниктиг ажыллакчылары комбайн септелгезиниче кошкак киижилей салган. Сыпта тараалыр, оон саванын чидирит чок ажаап алыр дээш комбайнерлер чаңгыс деминг ажылдап турар.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Кижи төрелгетеннин кырында диргелген дайын кыжаңышкының чайладыр, ядролуг эңдере чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле тодаргай базымнарны кылыр, делегейде дүшкүүлүг чоруктун одаларын өөрүрер — улустарның бо үезел-соруу Каттышкан Нациларр Организациязының Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязында иити-политиктиг санал-оналдарын үезинде илергейлеттинген. Тайбынын болгаш кады, ажылдажылганың идеяларын бадытнаарынче, ядролуг халаптын кыжаңышкының узуткаарынче угланган совет саналдарны сессиянын киржикчилери бедиибиле үнелеп турар.

Тайбыңны камгалаары социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының даштыкы политиказының дээди сорулгазы болуп турар деп, Герман Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри О. Фишер бодунуң чугаазында демдеглээн. Ядролуг чепсекти хамыкты мурнай моон сонгаар ажыглаар күрүнелер болгаш күрүне ажылдакчылары кижи төрелгетенге удур эң-не аар кем-бурууллуг үүлгедигни кылганы ол болур ийик деп чарлаар декларацияны хүлээп алыр дугайында Совет Эвилелиинин кирген саналы ол дугайын тодаргай херечилеп турар. Кандыг-даа хевирлиг боо-чепсекти космос делегеминге тургузарын хөрүтдаар дугайында көрээни чарар дугайында совет саналды ГДР-нин даштыкы херектер министри база деткээн. Делегей байдалын экижидериниң, дайыны болдурбазының аргаларын дилеп тывар сорулгабиле КНО-нуң Айыыл чон чорук Чөвүлелиниң кежигүннери күрүнелериин дээди удуртукчуларының киржилгези-биле Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң тускай хуралын чыыдырары дээш ГДР-ниң туружуп турарын ол чугаалаан.

Боо-чепсектери эңдере бүдүүш, мөөнөөн турарының кедергей улуг айыылдыын Нигерияның даштыкы херектериниң федералдыг министри Ишая Ауду айыткан. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын дээр стратегиязы ол шыңгыы буруу шапкан. Ындыг доктрина бүгү кижи төрелгетенге келергей халаптыг уржуктарлыг болур ийик деп, ол демдеглээн.

КНО-нуң ажылдап кылган планын кандыг-даа чаартылгалар болгаш немелделер чокка — ол-ла ёзугаар Намибияны хостап, аңаа хамаарышпас чорукту тыпсырын Нигерияның деткип турарын министр айыткан. Намибияда ак кештиг эвээш саиныг кижилерге «конституциялыг» артык эргелерни хандырарын, тодаргайлаарга, ол чурттуң айтырыын намиби улустуң киржилгеан чокка шиитпирлээрин АКШ, болгаш барыын талакы өске-даа күрүнелер оралдажып турар.

Вашингтоннуң Африкага, ылаңгыя Анголага хамаарыштыр амгы утланышкыгының дугайында Нигерияның министри чугаалавышаан, мынча деп медеглээн: Африканың кандыг-даа чуртунга даштыкыдан албадаар дээш, оралдажыышкынналры шыңгыы буруу шаап, шуут хүдээвейн турар бис. Мурнуу Африкада расисчи ёзуглегдилерни үргүлүлеп турар үеде Африканың кайыда-даа күрүвези шериг болгаш өске-даа дзаламчыны бодунуң бүрүн эргезии камгалаарынга кайыын-даа алыр долу эргелиг болуп турар.

Намибиянын айтырыы хамыктың мурнуунда колониализмни үзуткаарының айтыры болуп турар деп, Уганданың даштыкы херектер талазы-биле күрүне министри Пичо Овини медеглээн. Оон айтырыын капиталистиг күрүнелериин стратегиязынга көөрү — ол дээрге, Мурнуу-Африка Республиказын расистериин Намибияны дурум чок ёзу-биле эжелеп алган турарын база оон чонунга удур сөөк-ялыг ылгай керүкчүлериин дээрии үүлгедилерин агартарыны ол болур ийик. Намибияның чонунун хилинчек-човаларын дээш харысалга барыын талакы империалистиг күрүнелериин чагырыкчыларынга база онаажыр деп. Нигерияның телээлекчизин айыткан.

Израильдин агрессиязын болгаш эжелекчин чоруун деткип турар кижилер чонның эргелеринге болгаш төлептиг чоруунга дүүшпес эң-не дерзин теорияларны деткээн ол болур ийик деп, Иракның башкы херектер министри Саадун Хаммади чугаалаан. Амгы үениң эң-не чаа болгаш дерзин боо-чепсектерин Израильдин дайынзырак чагырыкчыларынга АКШ-тың берип турарын ол айыткан. 1948 чылдан 1977 чылга чедир үениң дургузунда Америкаңың Каттышкан Штаттары Израильге 25 миллиард 600 миллион доллар ниити түңнүг янзы-бүрү дузаламчыны берген болуп турар. Ол хире кедергей хөй түңнүг америк дузаламчының кол нуруузу шериг чарыгдалынга кирген. Израильге америк шериг болгаш өске-даа дузаламчы —Тель-Авивтин араб улустарга удур дерии үүлгедигиринге АКШ-тың дөрт киржилгезиниң тодаргай херечизи-дир.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязында ниити-политиктиг чугаалажышкыннар үргүлүлеп турар.

В. ВАСИЛЕП,
Е. МЕНКЕС,
А. СИДОРУК.

Албан эрттиреринің доктааттынган хуусааларын дооскан шериг албанныгларны ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден 1981 чылдың октябрь — декабрьда халаштырар болгаш шериг албанынга хамаатыларның эәлчеглиг келдириишкининиң дугайында

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИНИҢ ДУЖААЛЫ

1981 чылдың сентябрь 28. № 244 Москва хоорай.

«Бүгү-ниити шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунга үндезилээш, **дужаарым болза:**

1. Шериг албанын эрттиреринің хуусаалары 1982 чылдың январь 1-ге чедир доостур шериг албанныгларны Совет Армиязының Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш ниитки шеригларининг хүрээленнинден 1981 чылдың октябрь—декабрьда курлавырже халаар.

2. Бо дужаалдың 1 үүлүнге дүүштүр шериг албанныгларны курлавырже халаары-биле холбаштыр келдириишкин соңгаарладыышкын албан хамаатыларны, ол ышкаш келдириишкинден мурнунда соңгаарлаткан хуусаалары төлеп хамаатыларны Совет Армияга, Шериг-Далай Флодунга, кызыгаар болгаш ниитки шеригларе шериг албанын эрттирер кылдыр келдирер.

3. Бүгү роталарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш корабльдарга бо дужаалды чарлаар.

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң
Маршалы Д. УСТИНОВ.

Партийки ИНФОРМАЦИЯ

СЭКП РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Чоокта чаа СЭКП Өвүр райкомунуң VI пленуму болуп эрткен. Ниитиниң малынга бодуң болгаш чулуктуг чемнерни белеткеп будурерин көвүдедир талазы-биле СЭКП обкомунуң III пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан.

Бо айтырыгның талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Ч. Х. Ооржак кылган. Районнуң совхозтарында мал чемнери белеткээр талазы-биле ажыл-херектиң канчаар тургустунганының дугайында илеткелчи болган санал бергеннер тодаргай доктаагаш, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгааргы сорулгаларже угландырган.

Бо айтырыгның талазы-биле пленум чогуур доктаалды хүлээп алган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкаш, СЭКП райкомунуң секретарының хүлээлгезинден С. Л. Балданны хостаан. СЭКП райкомунуң секретарынга болгаш бюро кежигүнүге мурнунда ол райкомнуң пропаганда болгаш агитация кылдынының эргелекчизинге ажылдан турган Х. Э. Монгушту соңгаан.

КОММУНИСТЕРНИҢ БЕДИК ИДЕПКЕЙИ-БИЛЕ

Республиканың өске бүгү черлеринде шыпкаш, Барылы-Хемчикке партия бөлүктериниң отчёт-соңгуудалыг хуралдары организастыг, бедик деңнелге, коммунистерниң идепкейлиг киржилгези-биле эртикээн. Ниитизи-биле 19 партбөлүкке ындыг хуралдарга коммунистерниң 94-тен хөй хуузу киришкен болгаш хөй-хөйү саналарны бергилээн.

«Хемчик» совхозтуң Ыйгылак сүт-бараан фермазында партбөлүктүң хуралынга ында 8 коммунистер бүрүн олурушкан болгаш олар шупту санал-оналдарны бергилээн. Ол шыкаш «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда болгаш районнуң өске-даа коллективтеринде цех парторганизацияларының отчёт-соңгуудалыг хуралдарынга чоруттунган ажылдың ханы анализин кылып, принципиалдыг шүүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүүгүмчүлелдиң байдалынга эрткилээн.

Коммунистер ол хуралдарга отчёттуг үеде кылдынган бүгү ажылдың түңнелдерин болур-чогууру-биле үнелевишкаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр моон соңгаар чорудар ажылдарже кол кичээнгейни салганнар. Ылаңгыя ажылдың ажыктыын бедидериниң база шыпарын экижидериниң, социалистиг чарыштың калбак нептерелдиг дээштиг кылдыр организастаарының, партийжи организастыг, иштики база идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды күштелдиреринің айтырыглары отчёт-соңгуудалыг хуралдарның кичээнгейнинге төвүрге тургустугулаан болгаш моон соңгаргы сорулгаларны тодараткан.

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ПАРТИЯГА

Эң төлептиг ажыл-ишчилерни чаңгыстап шилип ап турган партийжи хүрээлеңни немеп, өстүрер талазы-биле ажылды ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта партком сөөлгү чылдарда күштелдиргеп. Сөөлгү беш чылда партияга база СЭКП кежигүнүге кандидат кылдыр совхозтуң парторганизациязы 32 кижини хүлээп алган. Оларның 75 хуузу ажылчыннар, кезик хирезин көдээ ажыл-агый талазы-биле кол мергежилдиг кижилери.

«Партияга хүлээп алышкынның болгаш СЭКП кежигүнүге кандидаттарны кижизидерининг талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның докладын күүседиринге холбаштыр бо партком чамдык ажылдарны чорудуп келгенин чоокта чаа СЭКП Таңды райкомунуң бюрозунга демдеглээн. Партком болгаш партия эге организациялары аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле ажылды күштелдиргеп. Олар шупту партийжи даалгалыг. СЭКП Уставының негелдеделерин канчаар күүседип турарының дугайында оларның отчёттарын ап турар.

Бо чугула ажыл-херекке холбаштыр бо парткомнуң ажылында эки талалар бар-даа болза, четпестер ам-даа хөй дээрзин райком бюрозунга демдеглээн. Ылаңгыя СЭКП-ге хүлээп алдынганнарның аразында малчыннарның саны эвээш, комсомолду дамчыштыр оларны хүлээп алыр ажылды кошкак чоруткан. Ол шыкаш бо чугула айтырыгга холбаштыр специалистер ортузунда ажыл база четпес.

Хойжу бригадада, Кара-Булуң сүт-бараан фермазында, совхозтуң эргелел аппарадында бригада партия эге организациялары партийжи хүрээлеңни немеп өстүрериже кошкак кичээнгей салып турар. Айыттынган четпестерни шалыпкын чайладып, партияга хүлээп алышкынның болгаш аныяк коммунистерни кижизидериниң айтырыглары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелдеделеринде дүүштүр тургузарыңче совхозта парткомнуң болгаш бригада парторганизацияларының кичээнгейин СЭКП райкомунуң бюрозу углайдырган.

ДЭЭШТИИН, АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

Идеология кадрларын шилип алыр болгаш кижизидер талазы-биле «Кара-Хаак» совхозтуң парткомунуң ажылының дугайында айтырыгны СЭКП Кызыл райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидериниң дугайында» СЭКП ТК-ның докладының бо айтырыгга холбаштыр айтышкынарын боттандырар талазы-биле партком чамдык ажылдарны чорутканын аңаа демдеглээн. Партия эге организацияларында 31 агитаторларны, политинформаторларны халаа туткан агитколлективтер ажылдап турар.

«Билиг» ниитилел организациязының 19 лекторлары эртеп чылдан бээр 61 лекцияны номчаан. Дуржулгалыг лекторлар А. С. Маадыров, В. Х. Сагды болгаш өскелер-даа бо чугула ажыл-херекке идепкейлиг киржип, утка-шынарлыг, амыдырал-биле сырый холбашкан деңнеларны номчуп турар.

Ынчалза-даа бо айтырыгга холбаштыр парткомнуң ажылында пыңгыы четпестерни бюрога демдеглээн. Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды партком, партия эге организацияларга тодаргай эвес, кампанияжы хевирлиг кылдыр чорудуп турар. Агитаторларның шынар-составын экижидериче кичээнгей кошкак, оларда коммуниетер эвээш. Күш-ажылчы коллективтер идей-кижизидилгелиг ажылдың кол черн кылдыр тургустунмаан.

Кол четпес чүүл чоруттунуп турар политиктиг ажылдың дээштии, ажыктыы чаныс. Ажыл-агыйның планныг даалгаларын күүседип партия организациязы идеологтуг ажыл-биле хандырып шыдаваан. Совхоз бо чылдың 9 айларында күрүнеге эът садар планын чүгле 48, сүттүүн 80 хуу, ешеп белеткээр планын 20-ле хуу күүседткен. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң чурумун үрээр фактылар ам-даа бар. Демдеглеттинген четпестерни дарый чайладырын, идеологтут кадрлар-биле ажылды чогуур деңнелге тургузуп турган, чон ортузунга политиктиг, идей-кижизидилгелиг ажылдың дээштиин, ажыктыын улам бедидерин парткомдан райком бюрозу пегээн.

ТӨЛЕВИЛЕЛ-СМЕТА ХЕРЭЭНИҢ ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Кызылга Политчырыдыышкын бажыңынга төлевилел организацияларының ажылдакчыларының республика чөвүлел хуралы чоокта чаа болуп эрткен.

Ук хуралга республикада төлевилел-смета херээниң байдалының болгаш ону экижидериниң хемчегларининг дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Күртудуг» комитединиң даргазы Б. Д. Байыр-оол кылган. Тудугларны өйшаанда төлевилел документациязы-биле хандырары, төлевилелдиң шынары амгы үениң негелделериңе дүүшкени тудуг айтыштырлың чедиишкинниг шиитпирлээринге улуг салдарлыг дээрзин ол айыткан. Капитал тудугну улам сайзыраңгайжыдарынга болган аңаа төлевилел ажылдарының улуг ужур-дузалыын барымдаалавышаан, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Төлевилел-смета херээн улам ыңай экижидериниң хемчегларининг дугайында» докладды хүлээп алган.

Төлевилелди ажылдап кылырынга хөй үе-шак вегетттинер, төлевилел-смета документацияларының хемчээли улуг, күрэйгаарал органнары-биле болгаш чагыкчы организациялар-биле төлевилелдерни хөй катап сайгарып көөрү вегеттиниң турары доктаалда демдеглеттинген. Ынчангаш ук докладда төлевилел-смета херээнде четпестерни эдериниң талазы-биле тодаргай хемчегларни айыткан. Чижээ, төлевилелдерни ажылдап кылырының хуусазын кызырар, ажылдың шынарын болгаш төлевилекчилерниң күш-ажылының будурукчүлүүн бедидер сорулгабиле төлевилел ажылдарын автоматизастаарының комплекстиг программазын ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Күртудуг комитединге, Күрпланга, эвилелдешкен министерстволарга болгаш ведомстволарга ук докладда даскан.

Ажыллап кылдынган төлевилел-смета документациязы тудутка ажыглаттынмаан болза, ону план чурумун хажыткаңы болгаш ажыл-агыйжы эвес чорук кылдыр көөр деп докладда демдеглээнин илеткелчи чугаалаан.

Партия, чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың төлевилел организациялары тудугларны техниктиг документация-биле хандырар, төлевилел ажылдарының планын күүседир болгаш төлевилээрининг шынарын экижидер талазы-биле соөлгү чылдарда тодаранган ажылдарны кылып чоруткан. Ынгу беш чылда болгаш 1981 чылда төлевилел организациялары планныг онаалдаларын кол көргүзүгдер талазы-биле чедиишкинниг күүседип келген. Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң сорулгаларын шиитпирлээринге төлевилекчилер идепкейлиг киржип келген. «Чуртталга бажыңарының тудуун болгаш көдээ черлерге социал-культура объектилериниң тудуун дүргедедиринің хемчегларининг дугайында» партия обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң докладынга харыы кылдыр «Красноярскгражданпроект» институттуң филиалының коллективи. Сукпак суурга 1—2 квартиралыг чуртталга бажыңнарының шенелде-үлегерлиг кварталының төлевилелин ажылдап кылып турар. Ол-ла филиалдың ажылдакчыларының инициативазыбиле кылдынган көдээге чуртталга бажыңнарының 3 дан кылырын ССРЭ-ниң Күртудуг комитединге, Күрпланга, эвилелдешкен министерстволарга болгаш ведомстволарга ук докладда даскан.

Ажыллап кылдынган төлевилел-смета документациязы тудутка ажыглаттынмаан болза, ону план чурумун хажыткаңы болгаш ажыл-агыйжы эвес чорук кылдыр көөр деп докладда демдеглээнин илеткелчи чугаалаан.

Партия, чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың төлевилел организацияларының тудугларны техниктиг документация-биле хандырар, төлевилел ажылдарының планын күүседир болгаш төлевилээрининг шынарын экижидер талазы-биле соөлгү чылдарда тодаранган ажылдарны кылып чоруткан. Ынгу беш чылда болгаш 1981 чылда төлевилел организацияларының

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орденнер болгаш «Иениң медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Чедя уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Чудурук Карымаевна Күжүгет — туулбу заводунуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чечек Салчаковна Комбу — тускайжыткан чагыглар бүрозунуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Елена Ивановна Голубева — «Моңгүлек» гостиницаның ажылчыны.

Галина Владимировна Короткова — № 2 ясли-садтың кижизидикчизи.

Людмила Александровна Салчак — Күрстрах инспекциязының техсекретары.

Зоя Георгиевна Юрченко — респотребсоюзтуң аң өстүрер ажыл-агыйының ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тоо уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Сесиялаа Сюрюновна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Сее уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Анайбан Шинивовна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Бичии Хертековна Аракчаа — райпо садыгжызы.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Байи Сарыгларовна Ооржак — «Тыва даг-дүгү» — комбинаттың арыглал фабриказында дериглегер машинизи.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Кара-кыс Контаевна Бичей — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Моңгушевна Куулар — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказында дериглегер машинизи.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Сее уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Долуна Чиңмитовна Оидар — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Августа Ивановна Самарокова — Черби суурда өг-бүле өөзы.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Зинаида Шулуувеевна Баадыр — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Олчат Салчаковна Ооржак — Кур-чер ортумак школазының техажылчыны.

Моңгуш Шира-Дормаевна Чигжит — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Седип Ивановна Чигжит — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Зоя Павловна Букреева — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Варвара Маадыевна Чульдум — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зинаида Ховалыговна Шыырап — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Күнзеңмаа Кара-ооловна Шойлак — райсан кылдызының техажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Өлзеймаа Чамбуевна Ооржак — район эмнелгезиниң санитарказы.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Ишкин-Хордуу Эреичиновна Комбу — Нарын ортумак школазының техажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Ношпу Боожеевна Дандыгай — райпоның техажылчыны.

Адыя Бампатовна Натпит — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ДАРГАЗЫ М. МЕНДУМЕ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ СЕКРЕТАРЬ Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың сентябрь 16.

АЖЫЛЫ ЭКИЖЭЭН

«Мөрен» совхозтуң почта салбыры мурнуку чылдарда четпес ажылдан турган. Коммунист С. Күдер ажылдавандан бээр ында ажыл көскүзү-биле эжиижээн. Ол чонуң чагыгларын өй-шаанда хандырып, хөйнити ажылдарга идепкейлиг чорупун көргүзүп келген.

Почтаны Кара-кыс Күрнүк ажылы база макталдыг. Ол эки ажылы дээш удаа-дараа шаңнадын келген. Амгы үеде ажыл-агый бүрүзүге, будурулгелерге болгаш мал чеми беледеткелиилериниң ортузунга политмассалыг ажылдарны олар чорудуп турар.

Э. САДИ.

Эрзин район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

«МОНОФАС» КААСТАП ТУРАР

ПРАГА. Рузине аэродромундан ырак эвесте ийи бажыңы Праганың хөй чурттакчылары болгаш Чехословакияның пайысылдының аалчылары сонуургал-биле көрүп турар. «Монофас» деп бүдүмел-биле бажыңны чараш шинчи кижиден өңнүг даштыкы хевири оларның онза сонуургалын болдурган. Улуг панель-биле бажың тудуунга ажыглаар кылдыр оң штукатуразын чурттуң специалистери тургускан.

Бажыңнарың даштыкы хевирин өңнүг кылырын Праганың тудугжудары хөй чылдарның дургузунда орлаңжып келген. Ынчалдаажок бажыңнарны өңнүг болдурар материалдар бижиг эвес болуп турган. «Монофас» дээр өңнүг материалды бүгү талайлыг шенеп көргеп. Ол материал 20 чылдарның дургузунда бодуунуң чараш шынарын чидирбезин шинчилелдер бадыткаан. Оон чараш өңүн, бижиг шынарын кандыг-даа соок болгаш изиг сулярадып шылавас болган. Тудугжуң чугула материалдарының бирээзи — «монофасты» күрүнениң эксперти-за комиссиязы бедии-биле үнелээн.

Праганың хөй кварталдарында бажыңнарны оон-биле кайстаарын хоорайның төлевидел черинiң ажылдакчылары ам планнап турар. «Монофастың» тывылганы база тудутта ажыглап эгелээни — тудуг материалдарын боттуг ажыглаар талазы-биле Чехословакияның специалистериниң улуг шинчилел ажылдарының түңнели-дир.

ҮР ҮЗҮКТЕЛИИШКИННИҢ СӨӨЛҮНДЕ

ПНОМПЕНЬ. Кампучияга удур АКШ-тың империалистиг агрессиязының болгаш Пекинге саттынган Пол Поттуң дерзии ёзу-чурумунуң түңнелинде үр үзүктелиишкинниң сөөлүнде кампучи-сог вет пайыралдың техниктиг дээди институдунга качаалдер база катап эгелээн.

Институттуң катап бүрүн тургустунган өрээлдеринге ийи чүс ажыг кампучи студентилер өөренип кирипкен. Техниктиг ол дээди өөредилге чери алдан чылдарның ортан үеазинде Пномпеньге тургустунган. Ынчалзажок институттуң бажының Пол Поттуң дерзии эрге-чагыргазының үезинде барык бүрүн үргедээн, оон дериг-хереклеедерин узуткаан болган чамдыкызын Кыдатче аппарган.

Институттуң бажының кыска хуусада катап тургузар талазы-биле биске улуг дузалыг чедирген совет специалистерге чүректин ханызындан өөрүп четтиргенивисти илерлейлеп турар бис деп, Кампучия Улус Республиканың улус өөредилге министри Пен Навут СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медегээн. Чаа дээди өөредилге черинiң катап ажыктаны — чурттуң национал кадрларын белеткээр дутайында Кампучияның Улуслу—революстуг партиязының болгаш чазаанын сагыш салышкынының тодаргай херечизи-дир. Институтту катап тургускап, ажылдавып эгелээни Пол Поттуң болгаш оон чадчаларының узуткаану улус өөредилгезиниң системазын катап тургузарынга чугула үе-чада болган.

Эге болгаш оргумак өөредилгениң школалары бистиң чурттувуста ам ажылдап турар деп, министр чугаалаан. Кампучияның барык бүгү аныяк салгакчылары өөренип турар.

СОВЕТ ЧАҒЫГЛАРЫНЫ КҮҮСЕДИП ТУРАР

БЕРЛИН. Совет Эвилелиниң чагыгларын Герман Демократтыг Республикада Штральзундиниң корабль тудукчулары чедишкинниг күүседип турар. Оларын будургени чаа траулерлиин башкарылга шенелделерин амгы үеде чорудуп эгелээн. Балык тудар болгаш болбаазырадыр кылыр амгы үениң дериг-хереклеедери, далайларга чоруурунуң нарын техниказы чылдың кайы-даа үезинде балык тудар ажылды соксаал чокна чорудар арганы бээр.

Висмарда М. Тезеп аттыг судно тудуунуң верфизиниң коллективи совет чагыг ёзугаар «Кристалл» деп чаа судно база будурген. 10 муң тонна чүктү дежиглеер күчкирген.

ВИНОГРАД ДҮЖҮДҮНҮҢ АЖААЛДАЗЫ

СОФИЯ. Болгарияның виноград шөлдеринде чаа дүжүттүң массалыг ажаалдазы эгелээн. Чурттуң виноградчыларының мурнунда бо чылын харыысалгалыг соругга туруп турар — олар 1,3 миллион тонна кат-чимисти ажаар хүдадып эгелээни Пол Поттуң болгаш оон чадчаларының узуткаану улус өөредилгезиниң системазын катап тургузарынга чугула үе-чада болган.

Эге болгаш оргумак өөредилгениң школалары бистиң чурттувуста ам ажылдап турар деп, министр чугаалаан. Кампучияның барык бүгү аныяк салгакчылары өөренип турар.

СОВЕТ ЧАҒЫГЛАРЫНЫ КҮҮСЕДИП ТУРАР

БЕРЛИН. Совет Эвилелиниң чагыгларын Герман Демократтыг Республикада Штральзундиниң корабль тудукчулары чедишкинниг күүседип турар. Оларын будургени чаа траулерлиин башкарылга шенелделерин амгы үеде чорудуп эгелээн. Балык тудар болгаш болбаазырадыр кылыр амгы үениң дериг-хереклеедери, далайларга чоруурунуң нарын техниказы чылдың кайы-даа үезинде балык тудар ажылды соксаал чокна чорудар арганы бээр.

Висмарда М. Тезеп аттыг судно тудуунуң верфизиниң коллективи совет чагыг ёзугаар «Кристалл» деп чаа судно база будурген. 10 муң тонна чүктү дежиглеер күчкирген.

ВИНОГРАД ДҮЖҮДҮНҮҢ АЖААЛДАЗЫ

СОФИЯ. Болгарияның виноград шөлдеринде чаа дүжүттүң массалыг ажаалдазы эгелээн. Чурттуң виноградчыларының мурнунда бо чылын харыысалгалыг соругга туруп турар — олар 1,3 миллион тонна кат-чимисти ажаар хүдадып эгелээни Пол Поттуң болгаш оон чадчаларының узуткаану улус өөредилгезиниң системазын катап тургузарынга чугула үе-чада болган.

Эге болгаш оргумак өөредилгениң школалары бистиң чурттувуста ам ажылдап турар деп, министр чугаалаан. Кампучияның барык бүгү аныяк салгакчылары өөренип турар.

Виноградты өстүрери болгаш оон дүжүдүн ажаан алыры — Болгарияның кедээ ажыл-агыйының чанчыл болган чугула адыры-дыр. Виноград — кедээ ажыл-агыйның бүгү продукциязының 8 хуузу болуп турар. Үлетшүр технологиязын виноград ажылагыйынга сөөлгү үеде калбаа-биле ажыглап эгелээн. Бүгү будурулге чорудулгаларын бүрүн механизастаан. Оон ачызында түгле чаңгыс кооператор беэзин 10 гектарның дүжүдүн өстүрүп, ажаан ап турар.

Эртемден селекционерлер виноград өстүрериңе боттуг үлүүн киирген. Түгле сөөлгү чылдарда беэзин олар виноградтын 40 ажыг чаа сорттарын өстүрген. Ол сорттарның хөй нуруузун долегей конкурстарынга бедии-биле үнелээн.

Акы-дуңма социалистиг чурттарның виноград ажаакчыларының кады ажылдажылгазы сөөлгү чылдарда улам калбарган. Совет болгаш болгар виноградчылар сырый холбаалыг ажылдап турар. Болгария Улус Республикаының эртемденнериниң болгаш специалистериниң чогаатканы виноград дүжүдүн ажаар чаа комбайнны ССРЭ-ниң виноград шөлдеринге чоокта чаа чедишкинниг шенеп көрген.

(СЭТА).

ОНКОЛОГ СПЕЦИАЛИСТЕРНИҢ СОВЕТ-АМЕРИК ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА) Онколог специалистерниң чыл бүрү болур совет-америк алдыгы чөвүлел хуралы ында доозулган. Онкологияның талазында кады ажылдажылганы калбартырының болгаш сайзыраңгайжыдарының дугайында протоколга талалар ат салган.

АКШ-тың национал онкология институдунуң директорунуң дузалакчызы Дж. Саундере совет онкологтар-биле ужуражымышкынын кончуг-продуктулуг болгаш чүректин ханызындан болган деп, СЭТА-ның корреспондентизиге чугаалаан. Бистиң бодалывысбиде алырга, аңаа дыка улуг түңнелдер чедип алдынган. Профилактиканың болгаш эмнээшкинниң янзы-бүрү талаларына харылзааларывысты калбартырын болгаш шинчилелдериниң сан-медээлерин солчурун арбыдадырын дугуржуп алдывыс. Эртем шинчилелдериниң эң чугула угланышкынарынга сөөлгү чылдарда ССРЭ-ге дыка улуг чедишкиннер чедип алдынган, ынчангаш бистиң кады ажылдажылгавысты уламчылаары америк онкологтарга өөрөөн эвес ажыкты бээр. Ону чедип алырынга перспективалар эки кылдыр санаар мен деп, Дж. Саундерс түңнелинде чугаалаан.

Найыралчы болгаш ажылхерекчи байдалга эрткен амгы чөвүлел хуралдың үезинде кадыг камгалалының талазынга кады ажылдажылга дугайында 1972 чылдың майда ат салдынган совет-америк дугуржуганың үезинден бээр бүгү эрткен үениң дургузунда бистиң кады чорутканы ажылывыстың түңнелдерин үндүрдүвүс деп, совет делегациязының удуртукчузу, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының президентизи академик Н. Н. Блохин СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылаа тура чугаалаан. Ол бүгү үениң дургузунда америк онкологтар-специалистер-биле бистиң харылзааларывыс чедишкиннигниң хөгжүп база калбарып, кончуг ажыктыг болган үре-түңнедлиг болуп келгенин демдеглээрин күзээн ийик мен. Хоралыг ыяктарның химиотерапиязының айтырыының болган эмнээшкинниң янзы-бүрү препараттарын чырының методиказының талазы-биле ийи улуг монографияны парлап үндүрген. Онкология вирусологиязы, ол шыкаш эпидемиология шыкаш ындыг чугула одырда кады ажылдажылга чедишкинниг хөгжүп турар.

Бистиң кады ажылдажылгавыстың он чыл юбилейинге уткуштур келир чылын кады кылган монографияны парлап үндүрериниң дугайын амгы ужуражымышкынының үезинде дугуржуп алган бис деп, совет делегациязының удуртукчузу түңнелинде чугаалаан.

ТАЙБЫҢЧЕ УГЛАНЫЫШКЫННЫ ДЕТКИП ТУРАР

Делегейниң деңнелгелиг киижилерге ССРЭ-ниң тайбың күүселдиг даштыкы политиказын бүрүн деткип. СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң көдүргени 80 чылдарга Тайбың программазын изин-биле чүүлдүргүнүн турар. Ол программа болза, АКШ-тың болган НАТО талазы-биле оон эвилелчилериниң конфронтациязже болган боо-чепсекти эңдере будурериңе мээ-медерел чок чүткүлүнге удур кара-чаңгыс шын орук болур.

СОФИЯ. БКП ТК-ның Чиңгине секретары, БЎР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков болгаш Йемен социалистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ИУДР-ниң Улустуң Дээди Чөвүлелиниң президиумунуң Даргазы болгаш премьер-министри Али Насер Мухаммед чүректин ханызындан найыралдыг байдалга эрткен ужуражымышкынга Израильдиң араб чурттарга удур үүк-соксаал чок агрессия үүлгедиишкиннерин болгаш оларның ыштики хектеринге АКШ-тың холгаардаашкынының күштелиишкинин буруу шаап, ол денискээрлерге америк аглшериглериниң саның көвүдериңе удурланыышкынын илереткен.

Америк империализминиң буруузу-биле нарыдаан делегей байдалыңче шыңгыы кичээнгей салып турарын олар илереткен.

Бүгү-ниитиниң тайбыңга айылдыг нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге будуруп үндүрерин эгелээр дугайында АКШ-тың чазаанның шиитпирин ужуражымышкынының киржикчилери шиитпирлиг буруу шаңнаар.

Ол шыкаш олар хамаарышпас африка күрүнелерге империалистиг күштериниң шериг болгаш политиктиг-даа ыйыдышкынының күштелин турарынга ханызы-биле сагыш салып турарын база илереткен болгаш Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң Ангола Улус Республикага удур агрессиязын килеңзээшкин-биле буруу шаңнаан.

КАССЕЛЬ. Боо-чепсекти эңдере будурераа соксадыр, тайбыңны болгаш улустар аразының айыыл чок чоруун быжыглаар, чамырлышкынынны ханыладырын үргүлчүзээр болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Совет Эвилелиниң тодаргай саналдарын ГФР-ниң тайбың күзен турар күштери шиитпирлин-биле деткээнин Герман Компартиязының Кассельдиң хоорай организациязының брошюразында айыткан.

Тайбыңның дыка хөй совет саналдарынга Барыын чүк чурттары чогуур харыыны ам-даа бербээнин коммунистериниң ол документизинде чугаалап турар. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң милитаристери социалистиг чурттар-биле үгаан-медерелдиг чөпшээрежилге кылырындан ойталап, дайынга белеткелди улам күштелдирип, Европага чаа америк ядролуг ракеталарны тургузарынга белеткеннин, ядролуг халапган ол диптиң улустарын узуткаттынар айыылче чыгаа турар ыңдыг байдал-биле ГФР-ниң болгаш өске-даа барыын-европейжи күрүнелериниң хөйнитизи эптежип туруп шыдавас дээрзин Кассельдиң коммунистериниң ол брошюразында чугаалаан турар.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Европага тайбыңны быжыглаарының соруглазынга дүүштүр Совет Эвилелиниң кыганы чаа саналдарының оңза чугулазын Барыын Берлиниң Социалистиг чаңгыс-аай партиязының даргазының ораалакчызы Д. Аренс «Вархайт» солунда бодунуң түүлүвүнде демдеглээн. Совет саналдарың үнезини бүгү-ле кижилерге айыыл чок чоруукту хандырары болуруун ол бижээн.

ТОКИО. СЭКП-ниң XXVI съездизинге хүлээп алдынган, 80 чылларда Тайбың программазы ССРЭ-ниң даштыкы политиказының тайбың сорулгалыының дугайын хереченiп турары Японияның Социалистиг аныяктар дагазының (ЯСАЛ) даргазының ораалакчызы Р. Онози СЭТА-ның корреспондентизиге чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң совет коммунистер чыыжынга кыганы чаа эгелекчи саналы тайбыңны камгалап, быжыглаарынче утланган.

Делегейде дүшкүүрлүг чоруукту улам күштелдирер дээш америк администрациянын ажыы-биле кылып турар түткүлүнүң, үезинде делегей айтырыгларын Вашингтонда кылып турары ышкаш, кыжанышкынынг медегледлериниң болгаш боо-чепсек көөргедип, чаярының аргазы-биле эвес, а тодаргай чугаалажышкынар аргазы-биле шиитпирлээриңе белеңин Совет Эвилели идередин турарын Р. Онози айткан. ССРЭ-ниң ындыг туружу эң бедик үнелээшкинни алыр ужурлуг деп, ол сөзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ЧААГАЙ КОЖА-ХЕЛБЭЭ ЧОРУКТУҢ БЫЖЫГ ҮНДЕЗИНИНГЕ

Совет-финляид харылзаалар — найыралдың болгаш чаагай үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың тодаргай чижээ-дир. Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында 1948 чылда ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразынга чарган керээ ол найыралдың болгаш кады ажылдажылганың быжыг үндезини болуп турар. Финляндияның күрүне хамаарышпас чоруун хүлээп көөр дугайында 1917 чылдың декабрьда В. И. Ленининиң ат салган декрединде тодаргайлаан пайыралче утланышкын болгаш тайбың кожа-хелбээ догуинаарының принциптери керээде кирген.

Ийи чурттуң аразында харылзаалары Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге бедии-биле үнелээн. «Совет-финляид харылзаалар найыралдың болгаш чаагай кожа-хелбээ чоруктуң быжыг үндезинине калбарып турар. Европаның айыыл чок чоруун быжыглаар херекке Финляндияның болгаш президент Кекконенниң бодунуң салымышкынын бедии-биле үнелеп турар бис. Экономиктиг харылзаалаарывыс багай эвес сайзырап, улуг үлетшүр объектилериниң тудуун дем-биле чедишкинниг чорудуп турарынга сеткилиивис ханыышкынныг болуп турар» деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Совет Эвилели — Финляндия-биле кол садыглажыкчы чурт. 1951 чылдан бээр ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразынга барааң саарылгазы узун хуусаалыг беш чыл дуржулгаларын ёзугаар боттанып, планныг совет экономиканың эрге-ажыктарынга дүжүп, Финляндияның ажыл-ишчи болуктериниң ажыктыг болуп турар.

Совет Эвилели-биле экономиктиг калбак кады ажылдажылганың түңнелинде Финляндия сөөлгү чылдарда бодунуң экономиказының хөгжүдезинин темпилерин Европаның өске чурттарындан дүрген болдурар арганы чедип алганын Финляндияның күш-ажыл министри И. Каяпол демдеглээн. Ийи чурттарның аразынга хөй талалыг болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзаалариың ачызында Финляндия ажыл-биле чонну хандырарын база чедип алган. Чижээ, металл болбаазырадыл кылыр болгаш судно тудуунуң үлетшүрүнде ажыл чок чорук амгы үеде кызырылганын министр чугаалаан.

Финляндия — Совет Эвилелиниң узун хуусаа дургузунда экономиктиг дугуржулганы кылганы Европаның эң баштайгы чурту болуп турар. 1990 чылга чедир хуусаада ийи чурттарның аразынга садыг-экономиктиг, үлетшүр болган эртем-техниктиг кады ажылдажылганың узун хуусаалыг программазынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш Финляндияның президентизи У. Кекконен 1977 чылда ат салган.

Ийи чурттарның күрүне удуртукчуларының ужуражымышкыннары Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның аразынга бүгү талалыг найыралдыг болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзааларны удамна калбартырынга улуг ужурдузалыг болуп турар. Чижээ, узун хуусаалыг программаның күштүг болуруун 1995 чылга чедир узадыр дугайында протоколга Л. И. Брежнев болгаш У. Кекконен 1980 чылдың ноябрьда Москвага ат салган.

Карелиа АССР-ниң девискээринде Костомукшскиниң даг байлаан болбаазырадыр комбинатты алгыдарынга кады ажылдажылга дугайында протоколга база ат салдынган. Костомукшскиниң комбинады — бот-боттарынга ажыктыг совет-финляид кады ажылдажылганы хөгжүдериниң тодаргай чижээ-дир. Оон ийиги болгаш үшкү эөлчегелериниң түңүнүң дугайында дугуржулга бо чылдың августа Хельсинкиге чедип алдынган. Ол дугуржулга — ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразында ын улуг дугуржулгаларның бирээзи болуп турар деп, «Хельсингин саномат» солун бижээн.

Суднолар тудуу ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразынга экономиктиг харылзаалардың чугула кезии болуп турар. Финляндияга будурген судноларның хөй нуруузун Совет Эвилели садыг ап турар. Түгле 1980 чылда беэзин Финляндияга будурген 30 судноларны Совет Эвилелиниң сатнап.

Совет-финляид садыг-экономиктиг харылзааларны калбартыр херекке ийи чурттарның демир-оруктары ойнап келген болгаш ойнап-даа турар. ССРЭ-дең машиналарны болгаш дериг-хереклелерни, трактордарны, электроинут саналга техниказын, автомобильдерни демир-орук-биле Финляндияга чедирип турар. Финляндиядан — саазынны, целлюлозаны, химия үлетшүрүнүң продукциязын болгаш өске-даа бараанарны Совет Эвилелиниге эккеп турар.

ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның күрүне баштыңнары Л. И. Брежневтиң болгаш У. Кекконенниң 1980 чылдың ноябрьда Москвага ат салганы чугула документилер — Хельсинкиниң Түңнел актызының негелделериниң амыдыралга боттандырып турарының тодаргай барымдаазыдыр деп, Финляндияның даштыкы садыг министри Э. Репола СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Делегей байдалы чидиглелгеп амгы үеде бистиң ийи чурттарывыс чаагай кожа-хелбээ харылзааларны калбартырын үргүлчүлеп турар деп, министр онзалап демдеглээн.

В. ЛЕСКИНЕН, СЭТА-ның корр.

У. ПАЛЬМЕНИҢ ЧУГААЗЫ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Швецияның Социал-демократтыг ажылчын партиязының даргазы У. Пальме Европаның Сөөгү чүгүнге ядро чок зонаны тургузары чугула деп база катап чугаалаан.

Швецияның телевидениезиниң бирги шугуму-биле «Пеленг» программазынга чүве чугаалаан, ол Сөөгү чүк чурттарын ядролуг чепсек чок район кылдыр чарлаар чорук Швецияның айыыл чок чорууның эрге-ажыктарынга долуу-биле дүжүп турарын демдеглээн. Ынчаар болза, Европа диптиң сөөгү кезээнде дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынга болгаш ниити ядролуг дайының кыптыгын болурунуң айыылын эвээжедиринге идиг болур иинек. Тайбың дээш, ядролуг боочепсекти эңдере будурериңе удур, Европаның сөөгү талазын ядролуг чепсек чок зона болдурар дээш демиселди күштелдирериңе сөөгү чүк чурттарының политиктиг ажылдакчыларын болгаш хөй-ниитизин У. Пальме кыйгырган.

ШСДАП-ның дәргазы аралтанзыг нейтроннуг чепсекти ажыглавышаан, «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайының бооп болурунуң дугайында америк стратегтериниң бодалын ышкыы шугумчүзээн.

Мээң ханы бүзүредим-биле алыр болза, ындыг «кызыгаарлаттынган» дайын термоядролуг халап-биле төнер болгаш бүгү киижи төрелгетеп кырлыр апаар деп, ол чугаалаан.

СУДЗУКИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ТОКИО. (СЭТА). Япон премьер-министр А. Судзуки барыын-герман «Штерн» журналдың айтырыгларынга харыылаан, «Япония бодунуң девискээринге америк нейтроннуг чепсекти тургузарынга чөпшээрешпес» деп медеглээн. «Япония — америк атомнуг бомбалаашкынга таварышкан кара чаңгыс чурт болгай. Ынчангаш бир эвес Каттынжан Штаттар Японияга нейтроннуг бомбаларны тургузарын иетеп келзе, бистер кайы-даа байдалда аңаа чөпшээрешпес бис» — деп, япон чазактың баштыңы чугаалаан.

Оон мурнунда Японияның даштыкы херектер министри С. Сонода баа-ла парламентиге чүве чугаалаан, Ыраккы Чөөн чүкке америк нейтроннуг бомбаны тургузарынга удураашын, Ак базыныңны ындыг базымы ол девискээрде дүшкүүрлүг чорукту улам ыңгыырадыр ийик дээрзин демдеглээн.

БУРУУ ШАПКАН

БОГОДА. (СЭТА) Колумбияның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары Хильберто Вийера конгрессте чүве чугаалаан тургаш, коммунистерге болган демократтыг өске-даа күштерге удур ол чуртта кадыг-дошкун истеңсүүшкиннерни буруудаткан.

Бо чылдың түгле январьдан сентябрь айыңга чедир безин политиктиг чылдагааннар-биле 1.063 киижин тудуп хоругдаан, 242 киижин араатанзыг хиннектээшкинге таварыштырган, 142 киижи өлүрткен, а 43 киижи — «кайнаар-даа барганы биладнимес» деп, ол чугаалаан.

Ындыг хемчегларни «томаартылга кылыры ол чүве» деп чылдагааннар турар-дыр деп, колумби коммунистериниң удуртукчузу демдеглээн. Херек кырында алыр болза, күрүне эргиледзин кылырынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш реаксиыг шериг баштыңнары ону ажыглап турар.

ГЕРМАНИЯНЫҢ ФЕДЕРАТИВТИГ РЕСПУБЛИКАЗЫ. Бо чурукту Дортмундтуң күш-ажыл биржазынга тырттырган. Ажыл чок эр болгаш хөрээжен киижилерниң коридорда сыңмарлажып, ажыл манап, сураглаттыкып орарын мында көргүскен. Шак-па ындыг байдалды Германияның Федеративтиг Республиказының күш-ажыл талазы-биле өске-даа биржаларындан база каруп болур. Ындыг чорук капиталдың өске-даа чурттарында база базым санында таварыжы.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бөгүн—Дайын хоочуннарының совет комитедин тургусканындан бээр 25 чылы

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, Дайын хоочуннарының совет комитединиң даргазы П. И. БАТОВ.

АКШ-тың болгаш Англияның империалистериниң бурузу-биле «соок дайын» өөскүп, делегейге дайын кыжаныышкынының кара булуттары диргелип келген 1956 чылдың сентябрь 29-та дайынның совет хоочуннары бодунуң тургузукчу конференциязынга чыылган болгаш организациязын тургускан. Ол организацияның кол соруглазы — тайбың дээш демисел. Кадыг-дошкун тулчуушкуннарның түннелинде чедип алдынган тайбынны камгалаар, термоядролуг дайынны болдурбае дээш бүтүү-ле чүүлдерни кылырын дайынның совет хоочуннары Ада-чурттуң Улуг дайынынга өлген 20 миллион эштериниң, боттарының ажыттөлүп оскунган хөй миллион пелерниң, өскүстериниң, боттарының уругларының болгаш ажы-төлүүн өмүнээзинден даңгыраглап медеглээшнер.

Оон-биле чергелештир, аныяктарның маадырлыг, патриотуг кижизидилгезинин, СЭКП-ниң, совет улустуң болгаш оон Чепсектиг Күштериниң маадырлыг, революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарын аныяктарга дамчыдар, империализмниң агрессчи күштериниң чимсениишкиннеринге хамаарыштыр серемчилелди бедиринче совет аныяк салгакчыларны эвилелдээр талазы-биле ажылга киржилгени идепкейжидер чүгула соруглганы дайын хоочуннарының мурнунга конференция салган.

Дайынның совет хоочуннарының организациязының уставын конференция хүлээп алган болгаш оон улуртукчу органын — Дайын хоочуннарының совет комитедин сонгаан. Алдаржаан совет полководчу, Совет Эвилелиниң Маршалы А. М. Васильевский комитеттиң баштайгы даргазынга сонгуткан. Совет Эвилелинең Маадыры А. П. Маресьев — комитеттиң харыы-салгалыг секретары болган.

Оон бээр ам 25 чылдар эрткен. Ынчаарга тайбың дээш, чавырлыышкынны ханыладыр дээш демисел комитеттиң кол соруглазы болуп турар. Ол соруглаларга дүүштүр делегейниң бүгү чурттарының дайын хоочуннарының национад болгаш делегей организацияларыы-биле харылзаалары комитет калбартып, быжыглап турар.

Делегейниң янзы-бүрү шуулганнарынга болгаш ужуражыышкынналарынга чурттуң хөй-ниитизин комитет төлевилевишаан, дайын хоочуннарының тайбың дээш демисселге чаңгыс эвин быжыглаар, АКШ-тың дайынзырак бөдүктериниң баштааны империализминиң агрессчи күштериниң айыылдыг политиказынга удур демиселди күштелдирер дээш идепкейлиг туржуп келген болгаш туржуп-даа турар.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбыңга ынак политиказын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кедүргени Тайбыңның программазын дайынның совет хоочуннары даштыкы организацияларның делегацияларыы-биле ужуражыышкыннарның, ССРЭ-ге келген дайын хоочуннарының ужуражылгаларының үезинде могаг-шылаг чокка тайылбырлап турар. Буржуаз пропагандистериниң болгаш Пекиниң гегемонистериниң нүүлдээшкинин — «совет дайын кыжаныышкыны» дээр чулчуруушкунун комитет база сойгалап илередип турар.

Удурланыышкын демиселчилериниң делегей федерациязының (ФИДЕ-ниң) ажылынче онза кичээнгейни Дайын хоочуннарының совет комитеди угландырып, делегейниң ол организациязының кежигүнү болуп турар. Ол организация — тайбың дээш, неофашизмге болгаш неонацизмге удур шиитпирлиг демисежип турар эң-не авторитеттиг болгаш дайынчы организация-дыр.

Чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрериге удур, боочепсекти болгаш чепсектиг күштерни кызырар база чепсегленишкиннерни дүжүрер дээш демиселче делегейниң хөй-ниитизин эвилелдээри Дайын хоочуннарының совет комитединиң ажыл-чорудулгазында эң чугула айтырыгларның бирээзи болуп турар.

Тайбың дээш демиселге улуг хемчеглерниң иштинден дайын хоочуннарының Римге болган ийи ужуражыышкынарын демдеглээр бодаан мен. Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруувун херээ идегелдиг камгалал-биле хандыртынган турарынга дайын хоочуннары ханы сонуургалдыг.

Социалистиг Ада-чурттуң тургузуп база камгалавышаан, бистиң салгалдың кижилериниң таварышканы өөлүнде өзүп келген аныяктарның үлүгнге онаашпаан болгай. Хоочун салгалдың кижилериниң эртекени ажы дошкун демиселиниң кадыг-дошкун школазын олар база эртпээн. Ынчангаш күш-ажылга ынак, ажылдап билир болгаш Төрээн чуртту камгалаарынга кезээде белен кижилериниң аныяк салгакчыларын кижизидери, амыдыралчы идепкейлиг турушту ээлээр талазы-биле аныяктарга дузалаары — бистиң чугула соруглавыс-тыр.

Фронтучу чорааннар партии болгаш күрүвениң ленинчи сагыш салыышкыны-биле бүргеткен. Оларга хөй-ниитизин эвилелдээри Дайын хоочуннарының совет комитединиң ажыл-чорудулгазында эң чугула айтырыгларның бирээзи болуп турар.

Партия болгаш чазактың, бүгү совет улустуң ол сагыш салыышкыны тайбыңның болгаш коммунизмниң хереэ дээш улам идепкейлиг демисежиринче бистерни сорук киирип турар.

Дайын хоочуннарының дугайында сагыш салыышкыны дээш бистиң партиявыстың Төп Комитединге, Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис. Делегей ареназынга-даа, бистиң чуртувуска-даа ажылдың байлак дуржулгазын шиңгээдип алтан комитет бодунуң 25 чылын демдеглеп турар. Чээрби беш чылдарның дургузунда хөй чүүлдер кылдынган, ынчаарга моон соңгаар оон-даа хөй чүүлдерни кылыры негеттинип турар.

(СЭТА).

ЧАГЫДЫЛГАНЫ – ЧОГУУР ХУУСААДА

Бүгү чурттаазы дег, 1982 чылдың солуннар, журналдарынга чагыдылга Чөөн-Хемчик районда организастыг чоруп турар. Ниитизи-биле районда 6600 экземпляр солуннар, журналдарны номчукчулар бо хүннерде чагытканнар. Район төвү Чадазна хоорайның чурттакчылары төп солуннарны 780 экземплярны, 2400 санныг журналдарны чагытканнар. Номчукчулар «Тувинская правда», «Ленинчи өрүк» солуннарны хөй-биле чагыдып ап турарлар.

Район эмнелгелиниде парлалганың хөй-ниити тарадыкчызы Анна Петрова, № 463 кожуп чоруур механизастатынган колоннада Татьяна Носкова, «Сельхозтехника» каттыжышкынында Нина Карпова олар помчукчуларны чогуур үезинде чагыдылгаларын кылдыртып алзын дээш онаашкан хөй-ниити даалгазынга онаа идепкейлиг ажылдап турарлар. Оларның харыылап турары коллективтериниң кижи бүрүзү 2—3 чедир солуннар, журналдарны чагыткылааннар.

«Чыраа-Бажы» совхозта почта салбырының начальниги Даш Сендажы, «Большевик» совхозта Нина Ондар олар келир чылга парлалга чагыдылгазы эгелээнден бээр бо чугула кампанияны эки организастаан. Ол ышкаш почта салбырларының ажылын болгашында парлалгының хөй-ниити тарадыкчыларының ажылын совхозтарда партия организациялары хүн бүрүде боттуу-биле удуртуп турар.

Чагыдылга кампаниязының үезинде кижи бүрүзү күзээн солуннар, журналдарын чагыдып алырын оралдажыр. Төп солуннар, журналдарны чагыдып алырының хуусаазы эвээжеп келген. Ынчангаш районнуң чурттакчылыг черлеринде парлалгының хөй-ниити тарадыкчылары болгаш почтачылар бо хүннерде номчукчу бүрүзүнге чедип, кызымак ажылдап туралар.

М. ДУГУРЖАП.

СЕНТЯБРЬ 29-ТАН ОКТЯБРЬ 1-ГЕ

ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05— «Ужудушкун черден эгелээр». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 10.55— «Кино аян-чоруктарының клуву». 11.55—Телемедээлер. 12.00—14.15— Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— «Энергетика: бөгүн болгаш даарта». Документалдыг телефильм. 15.25— Аныяктарга музыка программазы. 17.20— «Өскерлиишкинниң чадалары». ЕАР-ның президентизи А. Садаттың политиказының дугайында документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Химик»— ЦСКА. Воскресенскиден дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Шүлүглелер». Павел Антокольский. 22.45— 23.00— Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—«Клембовонуң угуулзалары». Документалдыг телефильм. 12.10 — Шыдыраа школазы. 12.40— Совет күрүвениң үндезиннери болгаш эргелер. 8-ни класс. Совет ниитилелдиң политиктиг системазы. 13.10 — М. Твен. Амыраадын болгаш чогаал ажылының арыннары. 13.55— «Экран — башкыга». Зоология. 7-ги класс. Инстинкт — насекомнарның амыдыралының үндезини. 14.20— Төөгү. 8-ни класс. Якобиниң диктатуразы. 14.45— А. М. Горькийниң драматургиязы. «Ааратаннар», «Дачниктер». 15.45— «Чоок сылдыстар». Документалдыг телефильм. 16.00 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 16.30— Уран чүүлдерниң эрте-бурунгу тураскаалдары.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Документалдыг фильм. 17.20 — «Чангыс аай политкүн». СЭКП обкомунуң лектору Д. Е. Ендайның чугаазы. 17.35— «Хөглүг өг». 18.05 — «Кызыл болгаш кызымчылар». Хоорай — кедээге. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45— «Хоойлу болгаш худээлер».

МОСКВАДАН

19.00 — «Андрониковтуң чугаазы». 3-кү фильм. 20.05— «Тамчыктыг удукар, чаштар!». «Хуулгаазыныыт экран». 20.20— Балтий чоогунуң республикаларының студентилериниң ыры болгаш танцы байырлалы. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35— 23.45— «Рубан Хайяма». Т. Шохиданың музыказынга фильм-балет.

СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 9.00— «Чалыдарның чогаадылгазы». 9.35— «Ындыг оол чурттап турар». Уран-чечен фильм. 11.10— «Керчиниң чалбыыштыг чылдары». Документалдыг телефильм. 11.40— Телемедээлер. 11.45—14.15— Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— «Челюскиниң маадырлыг чоруу». О. Ю. Шмидтке баштаткан челюскинчилериң экспедициязын камгалап алганының дугайында документалдыг телефильм. 15.35—«Шыдыраа школазы». Ойнап эгелеп чоруурларның клазы. «Шыдыраа аргаларында тептүң ужурдузазы болгаш ролю». 16.05— «Орус чугаа». 16.35—Нигерияның национал байырлалы — Хамаарышпас чорук хүнүнге уткуштур кинопрограмма. 17.00— «Харыылаңар, горнистер». 17.30 — Оренбургтуң орус улустуң күрүвениң хорунуң концерти. 18.00—«Маадырлыг чорук».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Октябрь 1—ышкы үеже шилчиишкин». 19.15— «Москваның мергеннери» деп камерлиг хөгжүм концерти. 20.10 — «Нюрнберг: келир үе дугайында сактыышкын». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүүү. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Шүлүглелер». Павел Антокольский. 22.45— 23.00— Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Гур-эмир». Эртем тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Ада-иелер, силерге». 12.40— Ниити биология. 9-ку класс. Ч. Дарвиниң амыдыралы болгаш үзел-бодалдары. 13.10 —А. И. Куприн. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 13.55— Ботаника. Чайгаар үнген болгаш культурлуг үнүштериниң ястыбүрү хевирлери. 14.15— Сээн деннгчи библиотекан. 14.45 — Башкыга — музыка кичээли. 7-ги класс. 1-ги дамчыдылга. 15.40 — «Бир кижи чурттап чораан. «Эртем тайылбырлыг фильм. 16.00 — Немец дыл. 16.30 — Эрте-бурунгу Чөөн чүктүң уран түүлү.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Н. Воронов — «Истелге». Тываның хөгжүм-шиин театрының шинээ. 18.25 — Чарлалдар. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45— «Кедээ ажыл-агый ажылданчыларының хүн демдеглелиг».

МОСКВАДАН

19.00 — «Совет Эвилелиниге бараан боон тур мен». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Страхош дингиң тывынгыр бодалдары». Мультфильм. 20.15 — Гандболга чурттар аразының маргылдаазы. Херээженнер. ССРЭ-ниң болгаш Румынияның шилиндер командалары ужуражыр. Вильнюстан дамчыдылга. 20.35—«Дем каттыштыылгазы». Тележурнал. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—«Ыожым Одесса». Уран-чечен фильм. 23.00 —23.55 — Социалистиг чурттар телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы: «Усти-на-Лабе» (ЧССР), «Алдын иетер» (БУР), «Чыл үелери» (СРР), «Үнелит үе сен!» (ГДР).

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Горнистер, харыылаңар!». 9.30—«Ыржым Одесса». Уран-чечен фильм. 10.55 — Япон радиониң болгаш телевидениезиниң «Эң-Эйч-Кей» деп уруглар хорунуң концерти. 11.30— Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнериниң улустар аразының X фестивалының шаңналдарын алган фильмнер: «Кижи болгаш далай». «Мурманск-198», «Чырыктың үжүктелиг». 15.45 — «Эрткен хүннерниң магадылалы». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардинаның кирилгези-биле концерт. 16.15 — Кипр республиканың национал байырлалы — хамаарышпас чорук хүнүнге уткуштур кинопрограмма. 16.30 —«Шевер холдар». 17.00 —«Владимир Шаталовтуң чери болган дээри». Документалдыг телефильм. 17.35 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Хой-ниитиниң санал-оналы: оон тургустунары болгаш дээштии.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Делегей байдалының дончулалы». 18.30—Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». 19.15— Бут бөмбүүнге УЭФА кубогу дээш, ЦСКА—«Штурм» (Австрия). В. И. Ленин аттыг төп Стадиондан дамчыдылга. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35—Спорт программазы. 23.05 — 23.25 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Кара курт». Эртем тайылбырлыг фильм. 12.10— «Бистиң садывыс». 12.40 — И. С. Тургенев. «Адалар болгаш уруглар». 9-ку класс. 13.10 — «Экранны—башкыга». Совет күрүвениң үндезиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. Совет ниитилелдиң политиктиг системазы. «СЭКП—Совет ниитилелдиң удуртукчу күжү». 13.40— Я. Смеляковтуң шүлүк чогаалдары. 14.10— Ыыска хемчээлдиг уран-чечен фильмнер программазы: «Ужуражыкыже, «инүк», «Ховаганнар», «Магадылал дугуй». 15.00 — Драматургия болгаш театр. Режиссерниң уран аргазы. 1-ги дамчыдылга. 15.45 — «Дилээшкиннинг амыдырал». Документалдыг фильм. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.30— Телемедээлер. 18.40— Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Күскү-кышкы одалга үеанице өртперинг баш удур болдурбазы». Беседа. 19.10— Чарлалдар. 19.15 — «Орус классиктиг дуэттер». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Кымның үнү экил?». Мультфильм. 20.15 — «Пропагандист дугайында сөс». Телеочерк. 20.45 — Гандболга чурттар аразының маргылдаазы. ГДР-биле ССРЭ-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Вильнюстан дамчыдылга. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Актриса». Уран-чечен фильм. 22.50—23.50 —«Балет дугайы». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Фадеечев.

МОСКВА. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну, коммунист, хоюглакчы Алексей Петрович Евстигнеев Москваның 1-ги шак заводунуң станок кылыр цегинде 30 чыл ажыр ажылдап турар.

Алексей Петрович дайынны Москва чоогундан эгелээн. Оон сөөлгү дайынчы шаңналы «Берлинни алганы дээш» деп медаль болган. Хоочун харылзаачы тайбың үеде күш-ажылчы хөй шаңналдарга база четкен. Ол—ийи Ленин орденниң, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи.

ЧУРУКТА: А. П. Евстигнеев (оң таладан үшкүзү) телевидениениң «Ye» программазының айтырыгларынга харыылап тур.

А. ШОГИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Хөгжүм-шиин театрынга

АНЫЯКТАРНЫҢ АЖЫЛЫ

Аныяк талантыларны плередип, оларны деткип, төлептиг салгал кылдыр кижизидерниң дугайында партияның чүгула документилериниң бирээзи — каш чылдар бурунгаар үнген СЭКП Төп Комитединиң «Чогаадыкчы аныяктар-биле ажыл дугайында» доктаалы болур. Ук доктаалды амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл республиканың хөгжүм-шиин театрының чогаадыкчы коллективинде багай эвес чоруп турар. Аныяк артистерниң аразынга чогаадыкчы конкурстар каш удаа эрткилээн. Оон түннедери кылдыр аныяк талантылыгларның чогаадыкчы отчеттары көрүкчүлер мурнунга эрткип турары чаңчыл болган.

Театрның чанында аныяк драматургтарның «Чалым-Хаяа» чогаал каттыжылгазы үшкү чылында ажылдап турар. Моон мурнунда оон киржикчилери В. Серен-оолдуң «Сөөсиеннер чечектелип турда», К. Сапык-оолдуң «Ыглаар-Туруг» деп шиилерни көрүкчүлерге барааглаткан. «Чалым-Хаяның» киржикчиниң, аныяк артист Чылгычы Ондарның шериг-патриотчу темага бижээни — кызыгааржылар дугайында «730 дүнер болгаш хүннер» деп шизин театрның уран чүүл чөвүлели каш хонук бурунгаар хүлээп алган.

«730 дүнер болгаш хүннер» — аныяктарның чогаадыкчы ажылының түннелинде төрүттүнген шин. Ол чүгле аныяк авторлуң бижээн чогаалы болурундан аңгыда, режиссурага сундулуг аныяк артист Алексей Ооржактың бирги тургускан ажылы болур. Чурук-каасталгазы база-ла аныяк чурукчу Сергей Сапчаттың баштайгы ажылы. Хөгжүм каасталгазы — талантылыг аныяк композитор Владимир Токаның. Шиинин маадырлары — хып дээн аныяк кызыгаажыларның рольдарында театрның аныяк салгалының артистери хаара туттунган. Олар шупту-ла чурттуң ол-бо булуңнарындан келген акылдымалышкы нация чонунуң ооллары.

Шиинин кол маадырлары — салбыр командирлери сержантылар Монгуш (артист Ч. Ондар — автор) болгаш Алашкуров (артист Б. Монгуш), Майор Егоровтуң ролюнда артист С. Ооржак. Арткан рольдарда артист А. Ондар, Б. Бакыр, А. Шоюн, А. Тюлюш, К. Тагалавов, А. Ондар болгаш өскелер-даа ойнап турар. Шиинде сегиржип алышкынчарлыг сценалар хөй. Оон самбо талазы-биле консультанттызы — самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Иван Хураган.

Аныяк талантылыгларны деткип, оларга идегээриниң талазы-биле тыва театрның чогаадыкчы удуртулгазының бүзүрелин аныяктар боттарының уран мергежилп, изиг күзели-биле бүзүреткен. Аныяктарның чаа шиизин октябрь айда ойнап эгелээр 46-гы театр сезонунда оны көрүп болур силер.

В. СЕРЕН-ООЛ.

МУРНУНДА—А. КАРЕТКИН

Эрткен дыштаныр хүннер республиканың кайысылалынга каан, чылыг болган. Ынчангаш дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадыныг киржикчилеринге ол конкурс таарымчалыг болганы чугаажок. Олар баштайгы хүн айыттыкган точкаларын аргалыг-ла болза хөй катап ужуп эрткеш, оон соонда тускай айыттыкган черге шын хонарының талазы-биле бедик мергежилдиин көргүскеннер.

Ук чемпионатты көөр дээш келген чон ол хүннерде конкурс хөй болган. Уруг-дарыын эдерткен улус Боом даанын базырынга болган солун спортчу маргылдааны эртенден оон тенеринге чедир мага ханып көрүп, спорттуң бо чаа хевиринин дугайында солун чүүлдерин хөйүү-биле биилип ап, эрес-дидим эрлериниң ак-көк дээрге эзир мыкаа ужудушкуннарын сонуургааннар.

Баштайгы мергежилгенин түннелин үндүрген соонда кым мурнап турары илерел агелээн. Россия Федерациязының бирги командазының кежигүнү Андрей Кареткин ийи хүнүң түннелинде ниитизи-биле 204,4 санны алгаш, эскелерин мурнай берген.

А воскресенье чемпионаттың программазын ёзугаар айыттынган черге шын хонарының талазы-биле мергежилгеге арга-дружулгазын шенешкеннер. Бо мергежилгениң пол-ла негелдези — дагдан ужуп батказ, черде кадар демдек ышкаш айтып каан кызыл пөстүң ортузунга хонары болур. Бир эвес спортчу оон дал ортузунга хонар болза 100 санны алыр. А оон ырак хонган тудум оон саны эвээжеп турар.

Бо удаада база А. Кареткин эң хөй санны алгаш, эскелерни мурнавышаан хевээр, Москва чурттуг Сергей Дробышев биле Россия Федерациязының ийи командазының төлээзи Нор Аревьян олардың ниити алган саны база багай эвес.

Ам ССРЭ-ниң бирги чемпионадының баштайгы ийи мергежилгезиниң түнели-биле эскелерин мурнап чоруп турар А. Кареткиниң дугайында каш сес. Андрей спорттуң бо хевиринге Россия Федерациязының тулган чемпиону. Ол чыл бүрүде Москвага эртип турар «Крылатскийге старттар» деп Совет Эвилелиниң улугулуг хоорайларының спортчуларының кижин турары маргылдаазының баштайгы тиилекчизи. Ол дельтапланга эң үр ужарының талазы-биле база багай эвес түннелдерни чедип ап турар. Андрей 1978 чылда Крымга аппарады-биле ужудушкун кылгаш, дээрге 4 шак 30 минута дургузунда ужуп келген.

Бистиң чангыс чер чурттугларывыс Евгений Егошин, Владимир Корохин болгаш Сергей Казанцев олар баштайгы мергежилгеге кылырынга бедик мергежилдиин көргүзүп, 8, 9, 10 дугаар түннелдерни көргүскеннер. А ийиги мергежилгеге кылырынга база баштайгызындан дүдек чок болганнар.

ССРЭ чемпионадының баштайгы мергежилгелериниң түнелиле-биле алырга, Россия Федерациязының бирги командазының спортчулары команда талазы-биле эскелерни мурнап чоруп турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: эзир ышкаш ужудушкун.

Авторлуң фотозу.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук-биле Барлык ортуман школазының башкылар, өөреникчилер коллективиниң ужуражылга кежээн чоокта чаа болуп эрткен.

Хоочун артист башкыларга болгаш өөреникчилерге бодуңуң намдар төөгүзүн чугаалап бергени солун болган.

Артист бодуңуң дугайын мынчаар чугаалаан: «Мен ядыы арат кижиниң оглу мен. Бодумнуң чонумнуң, чечектелип хөгжүп орар ийи орденниг Совет Тывамның ачызында, нүүрүнде Совет кино артизи болу бергеним меңээ улуг өөрүшкү болду. Мээң кол рольдарга ойнаан киноларымны көргеш боор силер. Кино артизи боон ойнаар ажыл эң берге болгаш харыысалгалыг деп чүвени баштай Дерсу Узаланы ойнап тура көрдүм. Борта улуг күштү үндүрүп, кандыг-бергебайдалдарга таварышпаан дээр». Киногa ол эң баштай ойнаанын шупту-зуун чугаалап берген.

Ол ышкаш амгы үеде республиканың Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөл-Хемчик районнарга хоочун артистер М. Мунзук, К. Хүргүлек болгаш аныяк артистерниң концерт программазын көрүкчүлер сонуургап көргеннер. Орус, тыва дылдарга эрги, чаа ырларны ырлаанны таалавышт болгаш солун болган.

С. ТАВА-САМБУ.

Барыын-Хемчик район.

ТАРААЖЫЛАРЫВЫСКА

Көдээниң ажыл-ишчилериниң культура хандырылгазынче чер болганда улуг кичээнгей салдынган. «Совет Тыва» совхозтуң дирекциязы, партком, көдээ Совет сезоннуг ажылдар үезинде ууриҥ бүгү чонун шеф дузаазынче калбаа-биле мобилизастаары чаңчыл болган. Бо чайын мал чеминиң белетвелиниң шалыпчы ийи айының үезинде бүгү чонну олче үш ээлчегдиг кылдыр мобилизастаан турган.

Шеф дузазы-биле чергелештир культура хандырылгазынче база кичээнгей салып келген. Элчег аайы-биле оюнконцерттерни көргүзери тус-тус коллективтерге хувааган турган. Чоокта чаа Суг-Бажы школазының башкылар коллективи тараажылларга концертти көргүстүвүс. Дүштеги чапсар үезинде хову турлааңга тараажылар чыглып келген. Школа башкылары ыр-моор-биле, өске-даа көргүзүглер-биле ховунуң ажыл-ишчилериниге аян туттувус.

А. ЧАШ-ООЛ.

Каа-Хем район.

Аграар

Республикага болгаш Кызылга бүргет-хүн болур. Чамдык черлерге хар чаар. Агаарның температуразы хүндүс 7—12 градус чылыыр, а Кызылга —9—11 градус чылыг болур.

Республиканың автоорукгарынга көстүрү эки.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Мөңгүннелчек хөлдер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оон чедип келирин күзээр-дир мен» 9.30, 11.00, 14.00, 15.30, 18.50 «Кежээки өскерлиишкин» 17.00, 21.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Командирниң уруу» 15.00, «Шынаа шөлүнүң чечектери» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Коргар-дыр мен» (2 сериялыг) 14.40, 17.10, 19.50 шактарда.

Редакциянын адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 карысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2156.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—01725

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 227 (11725) | 1981 чылдың сентябрь 30, среда | 1925 чылда үнделеттингеи. | Өртээ 2 кеп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ «МОСКВА-ПАРИЖ—1900—1930» ДЕП ДЕЛГЕЛГЕГЕ ЧОРААНЫ

СЭКП ТК-ныҢ Чиигиве секретары, ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев сентябрь 28-те «Москва — Париж 1900—1930» деп делгелгеге чораан. КурунеиниҢ чурулга уран чүүдериниҢ А. С. Пушкин аттыг музейинде ол делгелге ажыттынган, ажылдап турар. Эш Л. И. Брежнев делгелгениҢ хүпүлүүг аалчыларының дептеринге бижиглел кылган.

Бо делгелге, ол ышкаш Парижте организастаан шак-ла мындыг делгелге болботтарын эки бичип алырда совет болгаш француз улустарга дузалап, Совет ЭвилелиниҢ болгаш Франциияның аразында чаҢчылчаан найыралды быжыглаарынга дузалдар деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Делгелгени көрүнүп үезинде эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ныҢ секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ныҢ секретары М. Р. Зимянин, СЭКП ТК-ныҢ Культура киллизиниҢ эргелекчизи В. Ф. Шауро олар үлеп чораан.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН-АМЫДЫРАЛГА!

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бедик тура-соруктуг ажылдап, социалистиг чарыштыг малчыннар, кадарчылар, механизаторлар аразында калбарткан.

Бо чылдың тос айларының түҢнелдери-биле алырга ажыл-агыйда чедиишкиннер база бар. Совхозтуң малчыннары күрүнеге зът дужаар социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Бо чылдың тос айларында күрүнеге 300 тонна зът дужаар хүлээлгезин совхоз 340 тонна ыяыдыр хуусаа бетинде күүсеткен.

Шак ындыг чедиишкинни чедип алырынга совхозтуң ирт кадарчылары Натпит Дыртый, Дажы-Нава Арапчор, Доржу Монгуш болгаш өскелээ малчыннарның киирген үлүг-хуузу эвээш эвес. Үстүнде адаанывыс малчыннар ирт бүрүзүнден хонукта немелде деңзи алыр хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип турганнар.

Совхозтуң малчыннары ол чедип алган чедиишкиннинге улам хей-аът кирип, чыл планын база хуусаа бетинде күүседир сорулганы боттарының мурнунда салган ажылдап турарлар.

В. ДЕМБИРЕЛ,
совхозтуң зоотехниги.

ДЭЭШТИГ ОРГАНИЗАСТААР

План күүселдезин долуазубиле хандырары — кандыгдаа коллективке дүрүм болур. Ынчангаш он бирги беш чылдың бирги чылының эгезинден бээр бедик бүдүрүкчүүг ажылдап турган, план күүселдезин боттандырарынче кол киҢээнгейни уганлдырдывыс. База бир кол үүлү—бүдүрүп турар туувубунуң шынарын экижидерин, оон хемчээлин күрүне стандартынга дүүштүр кылырын чедип алырывыс болур. Ол ёзугаар ажылдаары-биле печкаларга туувбу салыкчыларының, хептээр, туувбуну ушшур база өрттедир цехтерге коммунистерни, комсомолчуларны тустузунда бижыглаан. Оларның сорулгазы— аныяк ажылчыннар ортузунга политмассалыг ажылдарны чорудуп турган, ажылга оалдап кээр, өрте чапар чоруктарны, ажылга үрей кылыышкынар болу бээрин болдурбазы болуп турар. Оон-биле чергелештир Кызыл-Мажалыктың туувбу заводунда коммунист А. Иргитке удурткан улусчу контроль болүүнүң постузун тургускан. Олар бүдүрүлгениҢ ажыл-чорудулгазынга шынгы контрольду чорудуп турарлар. Чижээ, моон мурнунда туувбуну чажырып чүдүргеш, улуска салыптар таварылгалар ам болбастаан.

Шак ындыг хемчегларни ап чорудуп келгенивис түҢнелинде планныг даалгаларывыс күүселдези доктаамалчыл бар чыдар. Туувбу заводу өртжен сес айларның бүдүрүлге планын 104,9, продукция сайгарарының планын 107,8 хуу күүсеткен.

Цехтер аразында «социалистиг чарышты организастаан бис. Эки түҢнелдерни коммунист Юрий Иргитке удурткан печкага туувбу салыкчылары көргүзүп келгеннер. Олар сөөлгү түҢнел соонда база тиилекчилер болуп үнгеннер. Ол бригадада Елизавета Саал, Апастасия Иргит, Виктор Ооржак, Татьяна Сарыглар, Шайлыг Ооржак болгаш өскелер-даа шалыпчы ажылдап, чаҢгыс эвес удаа шаҢнадып, мактадып келгеннер. Сергей Сарыгларга удурткан хептээр цехтиҢ ажылчыннары үстүнде эш-өөрүнден дудак чок ажылдап турарлар.

БистиҢ туувбу заводунуң ажылынга четпестерни чок деп болбас. Продукция бүдүрүлгезинде үрей кылыышкынар шоолуг болбайн-даа турар болза, цехтер аразында чамдык чөрүдээлиг айтырыглар бар болуп келген. Чижээ, печкага туувбу салыкчыларының ажылы саадап, тоафикти үрей бээрге, бистиҢ, хептекчилерниҢ ажылывыс туруп алыр.. Ынчалза-даа ындыг таварылгаларны болдурбазын, бот-боттарывыстың ажылывыска шаптыктавазын чедип ап келген бис.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, протул кылыр кижилер-биле демиселди кошкатпайн турар бис.

А. САРЫГЛАР.
Кызыл-Мажалыктың туувбу заводунда партия организациязының секретары.

СӨӨЛГҮ КВАРТАЛДЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы агаар-бойдус талазы-биле таарымча чок болуп турар. Оон кызы — соок, чазы — хат-шуурганыг, чайы — каҢдаашкынныг болза-да, Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери эртжен айларда багай эвес түҢнелдерни чедип алган.

Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге дүк дужаар планын 100,3 хуу күүсеткен. Бо көргүзүг эртжен чылдагы деңнелден 34,2 тонна дүктү хөйүү сатканының түҢнелинде чедип алдынган. План күүселдезинге чоокуң дузаалал ажыл-агыйының үлүг база көскү болган дээрзин демдеглээр хөрек. Хуу хойлуг улустан барыкда 20 тонна хире дүк күрүнеге кирген. Күрүнеге дүк садарының планын күүседир дээш чер-черде партия, совет органнарның, ажыл-агый удуртукчуларының, түскай эртемниглериниҢ чоруткан ажылының чедишкинниг болганы моон илдең.

Районнуң ажыл-агыйларындан чаҢгыс-ла «Кызыгаар» совхоз дүк садар планын күүсеткээн. Ол ажыл-агый ам-даа он хире тонна дүктү дужаар ужурлуг. Кыргылдаиы узамдыктырганының, ажылды суза организастаанының, дүктү чидириглиг болдурганының уржуу ыдыг болган. Ылангыя ол совхозтуң № 1 хойжу бригадазы хоюн чайладыр кыргын келген. А «Тес-Хем» совхоз дүк садар планын 108 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Бо хүнперде район күрүнеге сүт садар планын база күүседириниҢ кырында келген. Маңаа бирги черни Коммунистиг күш-ажылдың Хараал-Тей сүт-бараан фермазы эөлевишаан. Коммунист Ольга Сыраттың удурткан бо коллективи тос айларның планын ай бурунгаар күүседипкен. Ында аныяктарның дагдыкчызы, хоочун Ким Ууаңгурдан эгелээш, Тыва АССР-ниҢ Дээди СовединиҢ депутады, комсомолчу Оюмаа Батқарга чедир саанчы бүрүзү демниг ажылдап турар. Оларның коллективи планыг онаалдазын болгаш социалистиг хүлээлгезин октябрь эгезинде күүседир сорулганы салган.

Күрүнеге сүт садар планны күүседирин «Тес-Хем» совхоз саададып турар. Ук совхоз тос айлар планын сентябрьның 16-га чедир 83 хуу күүсеткен. Моон кол чылдагааны — Өртең сүт-бараан фермазында ажылды сула организастап, чамдык үелерде күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып турар таварылгаларда. Бо четпестерни чайлаткаш, социалистиг чарышты дээштиг организастаары совхозтуң удуртукчуларындан болгаш ферма коллективинден негеттиниҢ турар.

Тес-хемчилер күрүнеге зът садарының планын сентябрьның 16-га чедир 45,5 хуу күүсеткен. Ол дээрге эртжен чылдың деннелиниге арай-ла четпес. Ынчалзажок семирткен болгаш күрүнеге дужаарынга белетизин малдар хөй. Ындыг болганда квартал планы ажыр күүсеттинер болгаш чыл планының күүселдези элээн дөгүүр. Районнуң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының санаш турарын ёзугаар алырга, күрүнеге зът садарының планы ноябрьның бирге чедир күүсеттинер. Ол дээш туржундаа турар.

К. ЧООДУ.

ЧЫЛДЫЫНГА МАГАДЫЛАЛ

Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда, төп почтадан ырак эвесте найысылалда бир-ле дугаар тудуп эгелээн тос кааът бажыңны тудуу ам-даа онзаланып, ылгалыр четпээн.

— Бо тудугну өртжен чылын тудуп эгелээн бис. Ынчалза-даа бистиҢ бригадавысты өске ажылче шилчиткенинниҢ түҢнелинде ол ара соксаан. Июнь айдан эгелеп катап уламчылап тудар аргалыг болдувус. Ынчангаш оон дужаар хуусаазы элээп сонгаарлай берген — деп, ында ажылдап турар комплекстиг бригаданың бригадири Михаил Кузьмич Лаптев чугаалаан, уламчылады: — Ук тудугнуң Кызылда тудуп турар дөрт-беш кааът бажыңларның тудуундан ылгалы чүл дизе, оон фундаментизин черниҢ 4,5 метр хапызынга салгаш, ону чүгле монолит кылдыр куттунганы болур. Чүгле фундаментиге 70 тонна ажыг металлды арматурага хайындырган — деп, бригадир тайылбырлады.

17 кижилиг комплекстиг бригаданы аныяк бригадир М. К. Лаптев удуртуп турар. Олар бажыңның таваан салырын ам доозарынга чоокшулай берген болгаш ол ажылдарны октябрь 15-те дооскаш, оон соонда бажыңның ханазын туувбудан салырынче кириптерлер.

Баштайгы тос кааът бажың 72 квартиралыг болур. Оон бедии 30 метр, узун дурту 50, дооразы 15 метр, ук бажыңга 2 лифт турар болгаш 2 подъездилиг.

М. ЛаптевтиҢ мурнакчы бригадазы тос кааът бажыңның тудуунда көдүрлүүшкүнүт ажылдап турар. Августа бригада тудуг-монтаж ажылдарының планын бүрүн күүсеткен болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын база ажырган. Бо чылын социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болганынга бригада кежигүннери улам сорук кирип, ук бажыңны келир чылдың ноябрьда дужаарын хүлээнип турарлар.

Оларда ажыл-ижинге кызымак, эки ажылдап турарлар хөй. Оларга В. Н. Тараканов, П. Л. Веретенников, А. Дутляков, В. Чооду болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр.

Михаил Кузьмич ЛаптевтиҢ бригадазы Тыва АССР-ниҢ алдарлыг тудугжузу М. Д. Шиповаленконуң бригадазы-биле чарыштыг. Дуржулгалыг эштеринге алыспайн, чарышка харын-даа мурнап турарынга олар чоргаарланырлар. Бо хүннерде бригада үшкү кварталдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседип, сөөлгү кварталда чылдың онаалдаларын күүседиринге магадылалды тургузуп турар.

Чурукта: М. К. ЛаптевтиҢ бригадазының кежигүннери; 9 кааът бажың тудуунуң чанында ажылдар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА КАЛБАРБЫШААН

ССРЭ-ниҢ болгаш ГФР-ниҢ экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле комиссиязының X сессиязы ажылын сентябрь 28-те дооскан. ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазының оралакчызы Л. А. Костандовтуң даргалаашкыны-биле ол Москвага болган Новосибирскиге болган. Германияның Федеративтиг Республиказының делегациязын экономиканың федералдыг министри О. Г. Ламбсдорф баштап чораан. Федералдыг министрни болгаш ону үдээн кижилерни ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы Н. А. Тихонов хүлээп алган.

Күштүг болуп турар экономиктиг дугуржулгалар болгаш дугуржуп алышкыннар, оон-иштинде 1978 чылдың май 6-ның үр хуусаалыг дугуржулгазы чедиишкиниг боттанып турарын болгаш ийи чүрттүң аразында экономиктиг кады ажылдажылга улам ханылаанын комиссия айыткан. Ол чорук кайы-даа таланың эрге-ажыктарынга таарышкан садыг-экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге ССРЭ-ниҢ болгаш ГФР-ниҢ чазаактарының чүткүлүне дүүжүп турар. СЭКП ТК-ныҢ Чиигине секретары, ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунуң Даргазы Л. И. БрежневтиҢ болгаш ГФР-ниҢ Федералдыг канцлери Г. ШмидтиҢ 1980 чылда Москвага ужуражышкынының үезинде ол чүткүл илергейлеттинген.

Ийи чүрттүң аразында бараан саарылгазы өзүп үргүлүлевишаан. 1978 чылда Л. И. БрежневтиҢ болгаш Г. ШмидтиҢ Боннга чугаалажышкыннарының үезинде мурнундагы беш чылдыҢ ыяыдыр 1976 — 1980 чылдарда бараан саарылгазын ийи катап улгаттырар кылдыр кады көрдүнген сорулга чедип алдынган. ССРЭ-ниҢ ГФР-биле бараан саарылгазы 1979 чылдынга деңнээрге 1980 чылда 36 хуу немей өзүп, 5,8 миллиард рубль четкен болгаш барык балансылаттынган.

Үр хуусаалыг болгаш улуг хемчээлдерлиг төлевилелдериниҢ канчаар боттанып турарын көргеп. ССРЭ дугуржулга ёзугаар ГФР-ге ам бээин 50 миллиард кубометр бойдус газын саткан, ОскольскиниҢ электрометаллургия комбинадының тудуунда, каш-даа химия заводтарының болгаш өске-даа объектилериниҢ тудуунда кады ажылдап турар.

Эң чоокку чылдарда боттандырарын төлевилээн улуг хемчээлдерлиг төлевилелдер ёзугаар кады ажылдажылганыҢ перспективаларын база чугаалашкан. Совет бойдус газын немей садыг алырынга болгаш газ дамчыдылгазынга ажытлаар дериг-херекселдерни база хоолайларны ССРЭ-ге садарынга ГФР-ниҢ фирмаларыҢ киржир аргалыг болуп турар. Энергетиканың талазынга кады ажылдажылганы калбартырының болгаш ханыладырының аргаларынга кайыдаа таланың сонуургалдыны илергейлеттинген.

ССРЭ-де ажылдап турар чамдык будүрүлгелерни модернизастаарының болгаш чаарты дериринииҢ, ол ышкаш чиг-этти, материалдыг болгаш будүрүлге курлавырларын камныг чарыгдаарының талазынга кады ажылдажылганың болдунар аргалыының дугайында совет таланың санаалдарын ёөренип көрүнге чешпээрежин турарын ГФР-ниҢ делегациязы илергейлээн. Ындыг кады ажылдажылганың түҢнелинде чамдык бараанларны удур-дедир бержирин ийи тала улам көвүдедип болур ийик.

ЭртемниҢ болгаш техниканың талазынга кады ажылдажылганың байдалын база перспективаларын комиссия чугаалашкан.

Ийи күрүнеиниҢ аразында экономиктиг харылзаалар Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүдел хуралдың ТүҢнел актызын боттандырарынга боттуг салмышкын болуп турарын кады кыткан дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

Сессия билчиишкинниҢ ёзугунга, ажыл-херекчи болгаш боттуг, будүштүг байдалга эрткен. Комиссияның даразындагы сессиязы 1982 чылдың ортан үезинде Боннга болуруп дугуржуп алган.

Л. И. БрежневтиҢ ГФР-же ам болур аян-чоруу Совет ЭвилелиниҢ болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразынга экономиктиг кадыг ажылдажылганы улам ынай калбартып, ханыладырынга идиглиг болуп дээрзинге идегелин талалар илергейлээн.

(СЭТА).

МӨҢГЕ НАЙЫРАЛ

АЛМА-АТА. (СЭТА). Сентябрь 28-те Алма-Атада ажыттынган «Россияның депшилгелиг ролю Казахстанның улустарының салым-чолунда» деп темалыг Бүгү-эвилелдиҢ эртем-теоретиктиг конференциязы Казахстанның Россияга эки тура-биле каттыжыш киргенинден бээр ийи чүс бежең чыл болганынга турасказаттынган. Ында ССРЭ-ниҢ Эртемнер академиязының, акы-дүҢма бүгү республикаларның эртем албан чергелериниҢ эртемденнери, партия болгаш совет ажылдакчылар киржип турар.

Россияга Казахстанның эки тура-биле каттыжыш киргени казах болгаш орус улустарның күзел-соруунга дүгжүп, оларны чаҢгыс салым-чолдут кылдыр кезээ-мөҢгеде каттыштырганын ССРЭ-ниҢ Эртемнер академиязының оралакчы президентизи академик П. Н. Федосеев чугаалаан. Хаан чазактың улуска удур политиказы чоруттуп турганда, ол Казахстанның ажылчы массаларының амыдыралының экономиктиг, социал, культурлуг-даа бүгү адырларынга бурунгаар депшилгелиг кайгамчык улуг ролүдуг болган. Оон ээ-ве ажыктыг түҢнелдериниҢ биразын мурнакчы демократтыг орус культураның болгаш ниитилел бодалдарының ол чуртка пептеровин болуур. Казахстанның ажылчы массалары дыка хөй чылдарның иштинде орус болгаш өске-даа улустар-биле хаанныг крепостниктиг тургузуттга болгаш феодалдыг дарлаашкынга удур эресмаадырлыы-биле демисежип турган.

Казахстанның улустарының салым-хуузунга Россияның депшилгелиг ролюн совет үеде эң тодаргайы-биле илереэнин Казахстанның Эртемнер академиязының оралакчы президентизи Б. А. Тулепбаев болгаш конференцияның өске-даа киржикчилери онзалап демдеглеп турганнар. Чүгле Улуг Октябрь, большевиктер партиязы Казахстанның калбак-делгем девискээрлериниҢ экономиканы болгаш культураны ёзулуг чечектелдирген, улустуң утаан-бодаг болгаш социал талазы-биле ёзулуг катап тургустунушкунун болдурган. Октябрь соондагы бүгү үе болза, казах улустуң амыдыралынга СЭКП-ниҢ ленинчи национал политиказының ёзулуг тиилелгиг боттанышкыны болган. Ниитилел тургузуунуң талазы-биле эртемденнериҢ мурнунда интернационалдыг кижизидилгениҢ, национал харылзааларны сайзырангайжыдарының айтырыгларын моондаа соңгаар ажылдап, шиитпирлээринииҢ сорулгазы бирги чергениҢ бооп турарын конференцияның киржикчилери демдеглеп турганнар.

Конференцияның ажылынга СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев киришкен.

ШАКТЫ СОҢГААРЛАДЫ САЛЫР

«ССРЭ-ниҢ девискээрине үе саналгазының чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ 1980 чылдың октябрь 24-теги доктаалынга дүүштүр республиканың бүгү девискээрине шак согунчугаштарын 1981 чылдың октябрь 1-ниҢ 0 шакта 1 шак соңгаар кылдыр шилчидер.

(Дунеки эгелеште ажылдавайн турар гамаатылар удуур мурнунда шактарын 1 шак соңгаар салып алыр).

БИР ДЕМНИГ АЖЫЛДАП ТУРГАШ...

Хүлээлгелер күүселдези кандыгыл?

Республиканың бүгү ажылчыларынга СЭКП обкомунуң кыйгырыын ёзугаар чарлаттынган мал чеми белеткелиниҢ ийи шалыпчы ай доозулган. БистиҢ «Мурнакчы» совхозтуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, хей-ниити организациялары, коммунистер болгаш ажылышчы бүгү чон бо чугула кампанияга бедик тура-соруктуун көргүзүп, масса-политиктиг хемчегларни доктаамал чорудуп келгенинииҢ түҢнелинде, чамдык тодаргай чедиишкиннерни чедип алган. Совхозтуң ажыл-ишчилери 2500 тонна мал чеми белеткээр бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ону 2525 тонна кылдыр алы планын 101 хуу күүсеткен. Бо планныг сорулганы күүседирин биске белеп болбаан. Чаъс барык чок, а мал чеминиҢ белеткелиниҢ үезинде суттуур чаъстыг хүннер-даа тургулады.

Малга чем белеткээриниҢ оранчок мурнунда совхозта партия комитеди тос кижи составтыг штабты тургускан. Оон организастыг удуртулгазынга совхоз директору Д. К. Салчак баштаан коммунистерни быжыглаан. Малга чем белеткелиниҢ үезинии дургузунда олар неделяда бир, ийи удаа оперативтиг хуралдарны эрттирип, чедиишкиннерни демдеглеп, четпестерни-дарый эдериниҢ хемчегларын ап келген. Оон-биле кады сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылды бо хүннерге чедир кошкатпайн келдивис. Чижээлээрге, чоннуң чүрттап турар черинииҢ — агитквартиралар аайы-биле масса-политиктиг ажылды партком кежигүнү М. Д. Доңгак дээштиг удуртуп келген. Сигенчилерде машина-техниканың камналгазының талазы-биле ажылды коммунистер А. Ч. Хертек, Ш. Х. Кочаа, албан организацияның черлериниҢ мал чеминиҢ белеткелиниге киириштирерин, оларның мурнунда планныг сорулгаларның күүселдезин боттандырарын, авено, бригада, ферма аайы-биле социалистиг чарышты коммунистер А. Х. Сюрюн, А. Х. Канчыыр, Ч. Н. Хомушку олар эки организастап келгеп.

Малга чем белеткелиниҢ кидин түлүк үезинде суурда өөренижилерден эгелээш пенсионерлерге чедир бо ажылдың чугулазын медереп билип, хүннүң-не 250-ден 300 ажыг кижи 26 звенога хаара туттунуп ажылдап келген.

Сигенчилер ортузунга лекция, беседа кылыры-биле 48 кижи составтыг лекторларны, агитаторларны быжыглаан турган. Чамдык звеноларга партия, комсомол организацияларының түр белүктери ажылдап турган.

Келир кыштаглаашкынга бүгү тала-биле хынамчалыг белеткенир дээш совхозтуң малчыннары кызымак ажылдап турар. № 1 болгаш 2 хойжу бригадалар чайгаар үнген сигенден 700 тонна мал чемин белеткеп алган. Оон барык 80 хуузу кыштаглардa чедиртинген. Курлавыр кылдыр чүгле сиген эвес, артыш будуун, ааржыны, шеңне дазылын кургадып белеткеп алырынга бистиҢ малчыннарывыс чаҢчыккан.

Совхозтуң № 2 хойжу бригадаңың малчыннары партболук удуртукчузу Ч. Кара-Доңгак баштады коммунистер Б. Хертек, А. Хертек, А. Кал-зан, кадарчылар М. Хертек, О. Будуй-оол, Ч. Шойдан олар 15-тен 33 тонна чедир мал чеми белеткеп алган.

Будук-бүрү белеткелиниге Шүй ортумак школаның партбюро кадыг ажылдаан. Ол ажылдың темпизин он хонук аайы-биле «Кым мурнап турарыл?» деп стендиге көргүзүп келген.

Бо бүгү ап чоруткан масса-политиктиг, организастыг хемчегларнии түҢнелинде совхозтуң ажыл-ишчилери районга чарлаттынган ажылагыйлар аразының социалистиг чарыжынга, оң хонуктуң түҢнели-биле, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл-Хая массаларының амыдыралынга, оларга мактал бижиктерни болгаш ертектиг белектерни тывыскан.

Шалыпчы ийи айның дургузунда мал чеминиҢ белеткекчилеря звеноларның, бригадаларның түҢнелин 8 удаа үндүрүп, тиилекчилерге вымпелдерни, хүндүлел бижиктерни, ертектиг белектерни база акша шаңналдарын тыпсып, оларга тураскаадып, Күш-ажылдың алдар тугун доктаамал кедүрүп турган. Совхозта мал чеминиҢ белеткелиниҢ темпизин он хонук аайы-биле «Кым мурнап турарыл?» деп стендиге көргүзүп келген.

Бо бүгү ап чоруткан масса-политиктиг, организастыг хемчегларнии түҢнелинде совхозтуң ажыл-ишчилеря

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: сээң кандидат стажың

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ШИЛИП ТУРГАШ

Партийжи хүрээленин быжыглаары, ооң шынар составын экижидери партияның иштики амыдыралының үндезиин айтырыгларының бирээзи, «Партияга хүлээп алыышкынның болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидер талазы-биле Киргизияның партия оргаңизациялыг ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын бөлүп турар. Чижээ, «Бурунгаар» совхозтуң механизатору В. Т. Дудупей бодунуң кызымаккай күш-ажылы, хөй-иштиниң ажылынга идепкейлиг хандырыышкыны чорудуп турар. Ооң шынарын Сэкпнин XXVI съездизиниң айтыышкынналарын күүседиргенде, партия райкому болгаш эге организациялар кандидат стажының ролүн болгаш ужур-дузазын улам бедидер талазы-биле элээн ажылды чорудуп турар. Партия кежигүнүнге кандидаттарны бөлүп алырда, ооң шынарын бедидеринге, идей-кижизидилгелиг ажылды экижидерге улам таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Бо чугула айтырыгга холбаштыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкынналарын күүсетпишаан, партия райкому болгаш эге организациялар кандидат стажының ролүн болгаш ужур-дузазын улам бедидер талазы-биле элээн ажылды чорудуп турар. Партия кежигүнүнге кандидаттарны бөлүп алырда, ооң шынарын бедидеринге, идей-кижизидилгелиг ажылды экижидерге улам таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

СЭКП райкомунуң бюрозуна коммунистерниң отчеттарын дыңнаарын практикалап келген. Чижээ, «Ленинчи оруң» совхозтуң № 1 салбырында партия болүүнүң организакчызы З. К. Шогду, «Бурунгаар» совхозтуң машина-трактор мастерсказында партия болүүнүң организакчызы С. О. Ондар, дугаары 958 КМК-ның ыяш белеткээр участогунда партия болүүнүң организакчызы В. Г. Шленков олар бюрога дыңнадыгларны кылганнар.

Аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле партия организацияларының ажылында бир кол черни оларга партийжи даалгалар бээри ээлеп турар. Аныяк коммунистерниң арга-мергежилин, билиин, дуржулгазын, сонуургалын барымдаалап ону берип турар. Партийжи даалгаларны бээрде бо бүгүнү барымдаалаары боттарының арга-мергежилин улам долузуубиле көргүзер арганы оларга бээр. Комсомолга ажылдаары — СЭКП кежигүнүнге кандидаттарга болгаш аныяк коммунистерге чугула партийжи даалга болуп турар. Оларның ээлээн хөйү комсомолдуң удуртур ажылынга соңгуткан. Аныяк коммунистерден партия организацияларының секретарьларында, партбөлүктер организакчыларында ажылдап, хөй-иштиниң өске-даа ажылдарын кылып турарлар хөй. Районда барык бүгүнүяк коммунистер болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттар партийжи даалгалардыг.

Партия хуралдарын белеткээринге киржирин — аныяк коммунистерге кижизидилгенин школазы. Бо ажылга киржин тура, олар боттарының дыңнаарын практикалап, хөй-иштиниң ажылынга идепкейлиг киржип, аңаа санал-оналдарын берип, тодаргай арга-сүмезин киирип турар.

Бо чылдың апрельде партия райкому район төвүнде аныяк коммунистерниң хуралын эрттиргеп. Оларның мурнунда чоокну үеде шиитпирлезе чогуур соруглаларны аңаа дутуржуп, партия организацияларында ажылдың арга-дуржулгазын созупкан. Чижээ, районда комсомол организациязының секретары Галина Спрыгина СЭКП кежигүнүнге кандидаттап киреринге комсомолчуларны белеткээр талазы-биле комсомол организациязының ажылының практиказын чугаалаан. Ында партия болгаш комсомол организациялары бо ажылдың эки дуржулгазын чедип алганын аңаа демделгээн. Бо коллективте партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алганнарның хөй кезии комсомолда ажылдаарын уламчылавышаан, хөй-иштиниң ажылынга идепкейлиг киржин турарлар.

Од-ла хуралга аныяк коммунист Галина Валова бодунуң депутат ажылының, ооң кандидат стажын эрттирип турарының үезинде аңаа рекомендацин берген коммунистерниң кандыг дузаны чедиргенинде дутайын база чугаалаан. Совет иштилелге партияның удуртукчу, башкарыкчы ролюнуң, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле коммунистерниң мурнунда соруглаларның дутайын партияның хоочуну К. С. Огнев чыылганнарга чугаалап берген. Аныяк коммунистерниң ол хуралы аңаа келгеннериниң улуг сонуургалын хайныктырып, оларның сеткил-сагыжынга уттундурбас болуп артаан.

Партияга ажылчы чоннарның ээң эки төлээлекчилерин хүлээп алыр, СЭКП-ниң хүрээленинге толеп чок, душ болган кижилер кире бээр чүүлдерни болдурбас талазыбиле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуругларында туружуп, авангардчы ролүн көргүзүп турарлар.

Партияга аныяктарны комсомолду дамчыштыр хүлээп алыр ажылды күштелдиргеп. Бо чылдың эрткен айларында СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга киргеннерниң 60 хуузу комсомолду дамчыштыр хүлээп алдынган.

Ажылчын аңгының, интеллигенциянын ээң эки төлээлекчилерин партияга хүлээп ап турары будурүлгеге болгаш

Топ участокче амгы үеде кол кичээнгейни углаидырган. Каң шугум Тындадан Усть-Нюкжа станциядаа четкен, оортан Чараже углай шөйүлген. Ол участокта орукту коммунист, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Валентин Шпеньконуң удуртканы мурнакчы бригада тудуп турар.

ЧУРУКТАРДА: БАМ-ның найыңызалы Тында хөй мун чурттакчылыг амгы үениң хоорайы боон хөгжүп орар; В. А. Шпеньконуң комсомолчу-аныяктар бригадазы. Прораб Владимир Юдин (ортузунда) БАМ-га поездилерниң оттур чоруурун ажыдар туралгаад дүлгүүр-биле; бригаданың рельстер салып турары Усть-Нюкжа-Олекма участогунда.

В. МЕДВЕДЕВТИҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

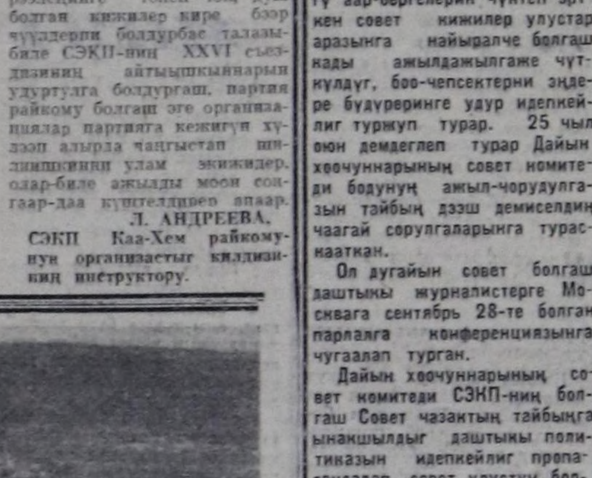

Херээженнер чөвүлелдеринде

АЖЫЛ-ИШЧИ БЕДИК ИДЕПКЕЙ-БИЛЕ

Амгы үеде районнарның херээженнер конференциялары болгаш чер-черлерде херээженнер чөвүлелдериниң отчеттуг туралдары эртип турар. Оон улаштыр октябрь айда республиканың херээженнер съездизин чыылдырар.

Херээженнер чөвүлелиниң ажылында бо чугула кампанния СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда бир дугаар эртип турары-биле онзагай. Съездиниң шиитпирдерин амыдыралга боттандырар талазы-биле боттарының организакчы ажылының, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринче херээженнерни канчаар мобилизастап турарының дутайын конференцияларга болгаш отчеттуг хуралдарга бүгү талалыг анализтеп чугаалажып турарлар.

ШАЛЫПЧЫ ФРОНТУДА

Мал ажылы — кодээде шалыпчы фронт. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бо талазыбиле айтыышкынналарын күүседиринче херээженнерни мобилизастаар дээш Бай-Тайга районнуң херээженнер чөвүлелдерин организакчы, политмассалыг улуг ажылды чорудуп турарын херээженнерниң VI район конференциязында демдеглээн. Аңаа иштелгели районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы С. Б. Салчак кылган.

Районнуң экономиказының кол адыры — кодээ ажылагийда ажылдап турар 1434 херээженнериниң 552-зи мал ажылында ажылдап турар. Бо чылдың бирги чартымында район күүнеге эът садарының планын 114,8 хуу, сүттүүн —105,5 хуу, дүктүүн— 2,1 катап ажыр күүсеткеп. «Мурнакчы», «Бай-Тал», «Тээли» совхозтар дүк садарының планнарын хуусаа бетинде күүседипкеп. Эът, сүт садарының үшкү квартал планын күүседир дээш ажыл-иш черлерде хайныышкынныг. Бо улуг ажыл-ишке херээженнерниң киирип турар үлүү биче эвес.

Чижээ, малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле «Бай-Тал» совхозтуң малчынары бедик коргүзүлгени чедип азган. Ында төрүүр чүс хойдан-па Билдинмаа Аюзат— 112, Татьяна Кара-Сал — 110, Марина Баавыл — 103, Зоя Чычын — 105, Күске Хомушку — 104 хураганны камгалап алган. Совхозта 20 малчынар төрүүр чүс хойга онаалдыр 90—112 чедир хураганны камгалап ап, ылымаккай ажылдаан.

Районда херээженнериниң 9 чөвүлелдери, 4 болүктери ажылдап, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш чарыпче херээженнерни мобилизастаар, оларның культурлуг амыдыралының деңелин бедидер, корум-чуруму быжыглаар, урутлар кижизидилгезинге оларның харыысалгазын бедидер талазы-биле отчеттуг үеде элээн ажылдар кылдыгганы конференцияга илеткелчи болгаш санал бергенер демдеглээн. Херээженнер ортузунга кижизидилге ажылынга агитквартираларның ролүн улуг. Ам районда 85 агитквартиралар дамчыштыр хөй талалыг ажылды чөвүлелдер чорудуп турар.

Чижээ, Бай-Тал сүурда аныяк коммунист башкы Ч. Т. Баавыл удурткан херээженнер чөвүлели эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги чартында районда херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышка бирги черни алган. Ында бүгү ажылды агитквартиралар дамчыштыр чорудуп турар. Шуптуг 19 агитквартираның 4-үү малчыннарда тургустунган. Агитквартира бүрүзү план ёзугаар яжы-бүрү ажылды чорудуп турар. Концертерни чонга көргүзүп, политикчиэлдерни эрттирип, темалыг кежээлерни, ак-көк огонёкту организастаан. Херээженнер бо чылын воскресниктерже 25 удаа үнүп, суур чаагайжыдылгазыяга кирипкен. Мал чеминиң белеткелинге бүгү агитквартиралар айны-биле киржип, 112 тонна сигенни белеткээн. Бо чөвүлелдиң ажылында бир чаа чүүл херээженнериниң «Хүлүмзүүр» деп клубун тургусканы болур. Совхозтуң директинзы, профзавкел комитедиң эң эки 5 агитквартиралар удуртукчуларынга дыштанылга байынналары, курорттар баар халас путёкаларны үндүрүп берген.

Чоннуң чүртүп турар черинин айны-биле идей-кижизидилгелиг ажылга районда өске-даа агитквартираларның ролюн конференцияга демдеглээн.

— Фермада херээженнер чөвүлелиниң бүгү ажылын клуб чөвүлели-биле бир деңнигг чорудуп турар. Эмчилер-биле кады лекция, беседаларны организастап, ферманың санитарлыг байдалын, чаагайжылгазын хайгаарап турар. Ында-бүрү болгумнерни база организастаан. Картошка, ногаа өстүрер талазы-биле ажылче кичээнгейни салып турар — деп, «Тээли» совхозтуң сланчызы Роза Билчей конференцияга чугаалаан.

«Бедик культурлуг болгаш уйгелиг корум-чурумнуг суур дээш» социалистиг чарышка районнуң херээженнер чөвүлелдери база идепкейлиг киржин келген. Бо талазы-биле ажылды Бай-Тал кодээ Совет эки тургускан, эрткен чылдың чарыжында республикага ушкү черни алган. Аңаа ында херээженнер чөвүлелиниң киирген үлүү база бар.

СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдиин, районнуң херээженнер чөвүлели чер-черде чөвүлелдериниң ажылын экижидер, ону инициативалыг коммунистер-биле бижыглаар дээш кичээнгей салып келген. Ам чөвүлелдер даргаларының 80 хуузу коммунистер.

Олар партия организацияларының удуртулгазинга даянган боттарының ажылын улам сайзырангайжыдын турар.

О. УСПЕНСКАЯ.

ОТЧЁТТАП ТУРА

Эрзин районнуң совхозтар төптеринде, хойжу бригадаларда, фермаларда, район төвүнде алган организацияларда херээженнер чөвүлелдериниң отчеттуг хуралдары колдуунда доозулган.

Булуң-Бажы кодээ Советте, чоннуң амыдырал хандырылга комбинадында, хереглекчилер ниитилелиивде, дутаары 5 КМК-да херээженнер чөвүлелдериниң хуралдары организастыг, херээженнериин идепкейлиг киржилгези-биле эрткилээп. Булуң-Бажы, Бай-Даг, Морен кодээ Советтерде херээженнер чөвүлелдериниң хуралдарынга бүгү херээженнер киржип, чөвүлелдериин организакчы болгаш политмассалыг ажылын шүүмүүлекчи ёзу-биле аналиэтээн.

Отчеттуг хуралдарга херээжен ажыл-ишчилер ниитиниң малының продуктуюун улам бедидер, кыштаглаашкынга бүгү талалыг белеткенир, херээженнер ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды улам күштелдирер талазы-биле ажыктыг санал-оналдарны киргилээн.

Ол хуралдарга харылааның, амыдырал хандырылга болгаш садыг, урутлар албан черлериниң ажылынга херээженнер чөвүлелдериниң ролюн бедидеринин соруглаларын дутуржуп, түскай хемчегларни ажылдап кылган.

Т. САЯ,
районнуң херээженнер чөвүзелиниң даргазы.

ДОКТААМАЛ ЧОРУДАР

Көдээниң чурттакчы чоннуң дузаалал ажыл-агыйы сайзыраң турар. Олар боттарының артыкшылын чыл бүрүде күрүнеге садып келген. Иймэ, Теве-Хая, Алдан-Маадыр кодээ Советтери чөвдан эът садарын эки организастап турар. Ол черлериң хамаатылары 23 тонна эътти күрүнеге сатнаан.

Хорум-Даг, Чыргакы, Баян-Тала, Бора-Тайга кодээ Советтери чөвдан мал садып алырын эмзежеткеп. Хорум-Даг кодээ Соведи бир килограмм-даа эът садып албаан. 1981 чылдың тос айларында районнуң кодээ болгаш хоорай Советтери 310 тонна эът садып алыр планныг турган, ол ажыл күүсеттинмээн. Чоннуң дузаалал ажыл-агыйының продукциязының артыкшылын садып алыр талазы-биле ажылды кодээ Советтер доктаамал чорудары негеттинип турар.

КҮҮСЕДИР

Чадаана автобазазында чолаачы Сарыг-оол Базыр-Садыевич Сат ай, квартал планнарын тонна-километр талазы-биле ажыр күүседип турар. С. Б.-С. Сатка чедиишиннер аңаа чедип келбээн. Будурүлгеде хоочуннарның арга-сүмези аңаа улуг дузалыг болган.

Аныяк чолаачының күш-ажылга кызымак чоруу ажын түңнезидерге чедиргеп. Коллектив С. Саттың күш-ажылга үлегерлиин, биче сеткилдин, техниканы камнаын үнелеп көргеш, хөй удаа ааc шаналы, өртектиг белектер-биле шаңнаан келген.

Ол машиназын кышкы, чайгы үелерниң айны-биле техниктиг ажаалдазын кылып алыр. Техниканы үрелиишкин болдурбас дээш хүн бүрү кичээнгейни салып турар. Эрткен чылдың түңнели-биле аңаа «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээн тыыскан.

С. Б.-С. Сат он бирги беш чылдың бирги чылында алган онаалдазын күүседир дээш кызымак ажылдаар соруглаңы салган.

Ш. МОНГУШ.
Чеөн-Хемчик район.

ТАЙБЫҢ – КОЛ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Фашизм-биле дайынның бүгү аар-бергелерин чүктеп эрткен совет кижилер улустар аразынга найырапче болгаш кады ажылдажылгаже чүткүлдүг, боо-чепсектерни эңдере будуреринге удур идепкейлиг турүүп турар. 25 чыл оюн демдеглеп турар Дайын хөочуннарының совет комитеди бодунуң ажыл-чорудулгазын тайбың дээш демиселдиң чаагай соруглаларынга турасчааткан.

Ол дугайын совет болгаш даштыкы журналистерге Москвага сентябрь 28-те болган парлаага конференциязынга чугаалап турган.

Дайын хөочуннарының совет комитеди СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын идепкейлиг пропагандалап, совет улустуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң маадырлыг чаңчылдарын хөгжүдеринге салдарын чедирип турар деп, чүве чугаалааннар демдеглээн. Удурланыышкын шимчээшкининиң делегей федерациязының коллективтиг кежигүнү боон ол бомбүрзектиң тайбыңга ынакшылдыг яжы-бүрү чыыштарының ажылынга киржип турар.

(СЭТА-ның корр).

ПРОПАГАНДАНЫҢ МАССАЛЫГ ХЕВИРИН САЙЗЫРАДЫР

Ажылчы чоннуң культуразының болгаш ниити билиниң бедээни лекция пропагандазының шынарын экижидерге чаа негелделерни салып турар.

Массалыг пропаганданың темалыг кежээлер, аас журналдары, декторий, кинолекторий, чогаадыкчы үзүражылгалар дээш чижектиг хевирлери хүн бүрү чаа уткашынар-биле байып орар. Лектор кадрларны шилип алырының, оларга дузалаар литература-биле хандырылга, ажылының методиказын шиңгээдип алыры идепкейлээн. Маңаа «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин болгаш эртем-методиктиг чөвүлелдиң ролю улуг.

Бо чылдың бирги чартынында республикага темалыг 770 кежээлер болгаш аас журналдары, 66 семинар, 27 теоретиктиг конференция эрткен болгаш 20 лекторий, 58 улусчу университет ажылаан келген. Бир эвес республиканың 268 мун чурттакчы чоннуң аңаа келгеннерниң улуг сонуургалын хайныктырып, оларның сеткил-сагыжынга уттундурбас болуп артаан.

Партияга ажылчы чоннарның ээң эки төлээлекчилерин хүлээп алыр, СЭКП-ниң хүрээленинге толеп чок, душ болган кижилер кире бээр чүүлдерни болдурбас талазыбиле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуругларында туружуп, авангардчы ролүн көргүзүп турарлар.

Партияга аныяктарны комсомолду дамчыштыр хүлээп алыр ажылды күштелдиргеп. Бо чылдың эрткен айларында СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга киргеннерниң 60 хуузу комсомолду дамчыштыр хүлээп алдынган.

Ажылчын аңгының, интеллигенциянын ээң эки төлээлекчилерин партияга хүлээп ап турары будурүлгеге болгаш

Топ участокче амгы үеде кол кичээнгейни углаидырган. Каң шугум Тындадан Усть-Нюкжа станциядаа четкен, оортан Чараже углай шөйүлген. Ол участокта орукту коммунист, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Валентин Шпеньконуң удурткаңы мурнакчы бригада тудуп турар.

ЧУРУКТАРДА: БАМ-ның найыңызалы Тында хөй мун чурттакчылыг амгы үениң хоорайы боон хөгжүп орар; В. А. Шпеньконуң комсомолчу-аныяктар бригадазы. Прораб Владимир Юдин (ортузунда) БАМ-га поездилерниң оттур чоруурун ажыдар туралгаад дүлгүүр-биле; бригаданың рельстер салып турары Усть-Нюкжа-Олекма участогунда.

В. МЕДВЕДЕВТИҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

нииги-пблитиктиг номчулгалар дамчыштыр пропаганданың массалыг политиктиг хевирлеринче хаара туттупар.

Лекторийлерниң, кинолекторийлериниң ажылын республиканың районнарында эртем-методиктиг чөвүлелдер шыңгыы контролдаа алган. Чижээлээргe, педагогиктиг билиглериин пропагандазының талазыбиле лекторийлериниң, кинолекторийлериниң программазын дыңнакчыларың хар-назынының, бидиниң база тус черниң онзагай байдалын барымдаалап тургускан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле, күш-ажылдың хоочуннары-биле солун утка-шынарлыг ужуражылгалар эрттирери, Совет Армиязының хүрээленинче үделге чаңчыл апарган. «Кадыкшыл хүнү», «Че-ве, кыстар!», «Че-ве, оолдар!» деп спортчу оюннар доктаамал эртип, аныяктарның кичээнгейин хаара тудуп турар апарган.

Улусчу университеттериниң ажылынче сөөлгү ийи чылда кичээнгей элээп күштелген. Чоокта чаа «1981—1985 чылдарда Одесса областың университеттериниң структуразының болгаш четкилериниң сайзыралыының перспективтиг планы-биле» таныштывыс. Ында эртем-методиктиг болгаш организастыг ажылды комплекстиг ёзу-биле кооруп, пропагандаңың доктаамал ажылдан турар хевирлериниң сайзыралы-биле холбаалыг дыка хөй айтырыгларны чогаадыкчы ёзу-биле шиитпирлээрин айытканы.

Бистиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чери планың улусчу университеттериниң төвүлелдериниге практиктиг дуза кылдыр берип турар.

Республикада ажылдан турар культураның 23 улусчу университеттериниң 30 факультеттеринде 1742 дыннакчы бар. Олар чурт-шинчилел материалдарын, национал чаңчылдарбиле холбашкан бот-тывыңгыр болгаш профессионал уран чүүлдүң үлегерин ажыглап турар. Кичээлдерге бот-тывыңгыр уран-чечен коллективтер, чурукчулар, чогаалчылар, шүлүкчүлер, композиторлар киржип турар.

«Билиг» ниитилел организациязы, эртем-методиктиг төвүлелдер өске хөй-ниити организацияларының-биле кады национал уран чүүлдү пропагандаларының, ону сайзырангайжыдарының талазы-биле чамдык айтырыгларны шиитпирлээн. Чогаалчылар, шүлүкчүлер, чурукчулар болгаш композиторлар бо айтырыгга боттарының улуг үлүүн киириштирип турар.

Культура министерствозунуң эртем-методиктиг төвүнүң ажылдап кылганы беш чылдарның перспективтиг планында ниити билиг школаларында, ХПТУ-ларга, техникумнарга, будурүлге черлеринге, албан организацияларга, Культура бажыңнарының базазынга төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының факультеттерин тургузарын көрүп турар.

Пропагандаңың идейлиг утлавышкынны болгаш шынарны сөөлгү үеде бедээн, ооң хевирлери янзы-бүрү апарган. Темалыг кежээлер, айтырыглар болгаш харылаар, чогаадыкчы ужуражылгалар кежээлериниң саны нөвүдээн. Ол ышкаш үлетпүр, будурүлге, транспорт болгаш тудуг организацияларынга, аныяктар ортузунга партияның болгаш чазактың чүгүлә шиитпирлериниң дутайында хөй санныг лекциялар номчуттунуп турар апарган.

В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 111 чыл оюнга тураскаткан, хөй-ниити - политиктиг номчулга аныяктар кижизидилгезинге дээштиг салдарны чедиргеп. Дыка хөй беседалар, темалыг кежээлер, көрүдле-конкурстар «Аныяктар ортузунга лекция пропагандазын — партияның амгы үеде-ги негелдезинге дүүштүр» деп девизтиг адаанга эрткеп.

Эртем-методиктиг чөвүлелдериң хөй кезии лекция пропагандазының тематиктиг утланышкынын анализтээрип, лекциялар темазын делгемчидип, сайзырадып, пропагандаңың массалыг хевирлерин организастаарын уламчылап, чөвүлелдиң хуралдарынга сайгарып турар. Эрге-хоойлу дугайында лекция пропагандазынга немелде — республика солунарынга «КАИ экраны», «Элээдилер болгаш хоойлу», «Араганың үстүнге чам үнер...» деп рубрикалар-биле материалдар үнүп турар. Ол-ла темаларга телевидение, радио түскай дамчыдылгаларны кылган. Ол ышкаш юридиктиг темага лекциялар соонда кинофильмнер үндүрүп турары багай эвес түңнелге чедиргеп.

КАИ, назы четпестер-биле ажыл инспекциязының ажылдакчылары, эзиректер сергедир черинин, прокуратура ажылдакчыларының киржилгези-биле эрткен ужуражылгалар аныяктарга дыка дээштиг салдарлыг болган. Сөөлгү үеде профилактика хүннерин эрттирип турары экижээн. Эрге-хоойлу талазы-биле республикада 20 лекторий, 15 кинолекторий ажылдап турар. Оларда хоойлу-дүрүм, сагыга-чурумга болгаш күш-ажылдың социалистиг чурум-сагыгазының, алкоголизмге удур демисел дугайында лекциялар кол черни эзээп.

Кинотеатрларда «Тоол чурттап чораан», «Келир үениң дайынчыны», «Шуптуруп билиш алыксап тур мен», «Дирит амытаннар делегейинде», Кымболуруп?», «Чараш чүүлдер делегейинде», «Светофор», «Эзирлер», «Элээдилер болгаш хоойлу», «Атеист» болгаш ооң-даа өске киноклубтар ажылдап турар. Бо киноклубтарга лекция, беседаларны «Билиг» ниитилелиниң лекторлары эрттирип келген.

Чоннуң чурттап турар черинин айны-биле улуг пропаганда ажылы чорун турар. Агитквартираларда, агитпөлдерге диспуттар, янзы-бүрү темага кежээлер, чаа совет ёзулаллар, чаңчылдар пропагандазы эртип турар.

Республиканың экономиктиг, социал хөгжүдезинин айны-биле, чылдың дөрт эргилдезинде чүгүлә ажылдар айны-биле агиткультбригаларда лекторлар, амчылер, амыдырал хандырылга ажылдакчылары-биле кады бүгү-ле бригадаларны, звеноларны, турлагларны кезии, улуг агитмассалыг пропаганда ажылдакчын кылып чорун турар.

Пропагандаңың массалыг хевирлерин организастаар талазы-биле ажылда четпестерни чок деп болбас. Лекторийлерге, кинолекторийлерге, улустуң университеттерге эртем-методиктиг чөвүлелдер четпес дузалап турар. Пропагандаңың көргүзүг материаддары, техниктиг херекселдер долу ажыглаттынмайн келген. Дыцнакчыларының эвээш боон турарындан улусчу университеттерге чамдык кичээлдер үстү бээр таварылгалар бар.

Бар четпестерни дарый чайладырының хемчегларын ап тургаш, пропагандаңың массалыг хевирин чогуур деңелинге чорудары негеттинип турар.

А. АВГУСТОВИЧ,
«Билиг» ниитилелиниң Тыва организациязының баштаар черинин референтизи.

МАССАЛЫГ ШЕФТЭЭШКИН

Бай-Тайга районнуң Шуй ортумак школазының өөреникчилери, башкылары болгаш ажылчыларары эрткен субботада «Мурнакчы» совхозтуң картофель болгаш капустазын ажаажырынга массалыг шефтээшкинин кылган. Ук ажылга 245 кижи киришкеш, 5 гектар шөлдүң ногаазын ажаагаш, ооң 13 тонна картофельди, 12 тонна капустапы совхозтуң складынга уруп бергеннер.

Ук ажылга 7, 8, 9 классчынын өөреникчилери идепкейлиг киришкеннер. Өөреникчилер моон-даа соңгаар совхозунга дузалажып, бүрү чыылдазыңа киржип, 15 тонна сарыг бүрүнү чыып бээрин хүлээп ап турар.

А. КАНЧЫЫР.

ЭР-ХЕЙЛЕР

Эрзин районда Мөрен ортумак школазының өөреникчилерн болгаш башкылар коллективи ниитиниң малынга четчир чемни тургузаар ажылга боттарының улуг-хуузун киирип, бүрү чыылдазын идепкейлиг чорудуп турар.

Школаның коллективи 8 тонна бүрү чыыр хүлээлгеэин херек кырыкда 12 тонна ажытта күүсеткеп. Ол ажылга школаның үстүкү класстарының өөреникчилери ээ идепкейлиг киришкеннер.

Ч. ЧАНЗАНМАА.

Бүрү чыылдазы

НАЙЫРАЛДА КЫЗЫГААР ЧОК

ЧУРУКТА: Моолдуң Араттың революстуг намының үндэзилекчизи, 1921 чылда Моолга улусчу революцияның баштыңчызы Сухэ-Баторнуң турасказалы.

СЭТА-ның фотохрониказы. А. ПУШКАРЕВТИҢ фотозу.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ХООРАЙЫ

Дарханны 1961 чылдың октябрь 17-де тудуп эгелээн. Ам онда Эковомиктиг Дузалажылга Човүделиниң чурттарының төлөөлери — моолдар, орустар, болгарлар, венгрлер, поликтар, чехтер, словактар кады ажылдап турарлар.

МАРН Дархан хооркомунуң бирги секретары П. Болдка бистер ужурашкаш, хоорайның, оон перспективазының дугайында чугаалап бээрии дилээн бис.

— 20 чыл — төөгүге шоолуг эвес үе-дир, ынчалза-даа бо кыска хуусазда Дархан республиканың эң-не улуг үлетпүр төптериниң бирээзи болу берген — деп, ол бистерге чугаалады. — Ол болза хоорайның ажылчы чоннарының тургузукчу күш-ажылының, акы-дуңма социалистиг чурттарның дузалажылгазының үретүнүлели болур.

Дархан хоорайга 16 микрорайон тургустунар, оон чурттакчы чону чоокку чылдарда 80—90 муң кижи чедер. Орта чаа үлетпүр бүдүрүлгелерии тудар, эргилерии таартыр, эде кылыр. Үлетпүр институду, агрохимия төвү, студентилер хоорайының комплексии, бедик гостиница, садыгының болгаш амыдырал хандырылганың төвү туттунуп турар, удавас ажыглалга кирер.

Бирги секретарь хоорайны кезип, сонуургап көөрүн сүмеледи.

Эрги болгаш чаа Дарханны тудуштурүп турар Найырал проспектизи-биле чорун ор бис. Мында үлетпүр бүдүрүлгелери мөөңнеттинген. Хоорайның чоргаараалы — аныяктарның театры онзаланып көстүр болду. Ацаа ыңдыг аттыы тывысканы таварылга эвес, чүге дээрге хоорайның чурттакчы чонунуң 80 хуузу аныяктар, дарханчыларның ортумак назыны 24 хар.

Дарханда ийи микрорайонну туткан, ам ийини тудуп турар. Оларның девискээринде спорт, уруглар шелдери, магазиннер, кинотеатр, почталар, янзы-бүрү мастерскаялар бар. Хоорайда инти билигниң ортумак школалары, марксизм-ленинизмниң кежээки университеди, үш техникум, элээн каш профтехучилище бар, онда 10 муң ажыг кижи өөренип турар.

Дарханда үлетпүр бүдүрүлгелер хөй. Аныяк хоорайның бүдүрүлге бүрүзү социалистиг чурттарның улустарының найыралының болгаш акы-дуңмалыкты чоруунуң дутайында чугаалап турар.

В. И. Ленин аттыг чылыг-электри төвүн Дарханның индустриязының чүрээ дижир. Ону Советтер чуртунуң техника-экономиктиг дузазы-биле тудган. Оон-биле кожалыштыр чылда 70 муң дербелчин метр чурталга шелүп кылыр күүлүг Октябрь революциязының 60 чылы аттыг бажың тудар комбинат турар. Ону Совет Эвилели моол улуска белек кылдыр берген. Совет Эвилелиниң дузалам-чызы-биле кылган бүдүрүлгелер хоорайның үлетпүр продукциязының инити бүдүрүлгезиниң 80 хуузун берип турар.

Бажың тудар комбинатка моол, совет ажылчынар, специалистер ажылдап турар. Н. В. Пискуновуң удуртканы интернационалчы бригаданың ажыл-ижи-биле таныштывыс. Бригада чаңгыс удаа эвес чарыштың типлекчизи болган.

— Найыралдың хоорайын тударынга, ону чаагайжыдарынга боттарывыстың күш-ажылчы үлүүвүстү кирип турарывыска өөрүп тур бис — деп, Н. В. Пискун бистерге чугаалады.

Электри станциязы-биле дужаштыр Г. Димитров аттыг алгы фабриказы турар, ону улусчу Болгарияның дузазы-биле туткан. Оон кылган продукциязы — алгы тоннарны даштыкы чурттар күзелдиби-биле садып ап турар. Оон ырак эвесте чылда 200 муң тонна продукция бүдүрер цемент заводу бар. Чехословакияның дузазы-биле ону кылган. Акы-дунма социалистиг чурттарның түткәни эске-даа бүдүрүлгелерге чордувус.

Кайы-даа заводка, фабрикага, цехке, бригадага базырга ажылчын, специалист бүрүзү социалистиг чурттарның интернационалчы кады ажылдажылгазының чайыналчак көргүзүү болур Дархан хоорайга ажылдап, чурттаары аас-кежии болгаш улуг чоргаарал деп чугаалап турдулар.

Н. ДАВА.
«Новости Монголии» солунның корреспондентизи.

Саннар, фактылар

Моол Арат Республика — Төп Азияда күрүне. Оон талу 1565 муң дербелчин км, чурттакчы чону 1,64 миллион кижи.

Улусчу революцияның болгаш чурттуң капиталистиг эвес оруктар хөгжүүрүне шинтпирлиг рольду ойнап турар, МАРН-да 70 муң ажыг кежигүн болгаш кандидаттар бактаан турар.

Чурттуң экономиказында кол черии кадаа ажыл-агый эзелеп турар. Бир кижиге онаалтыр малдан алыр продукция бүдүрер талазы-биле МАР социалистиг чурттарда бирги черде (чылда 150 кг эът, 230 литр сүт, 22 кг дүк).

Революция мурнунда Моолдуң чурттакчы чонунуң бижик-билиглиин 1 хуу турган болза, ам чурттуң дээди болгаш орутмак өөредилге черлериниде. ССРЭ-де база оон-даа эске акы-дуңма социалистиг чурттарда 40 муң ажыг моол оолдар, кыстар өөренип турар.

МАР-ның ажылчы чону элээн эндере бүдүрүп, пейжыышкыннарының аргазы-биле, дем катказ күжениишкинер-биле ону ыяап-ла чедип алган турар ужурлуг деп Декларацияның төлевилелиниде онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң тайбың саналдарын бүгү делегейде калбаа-биле үнелеп көрген, ол саналдарда «делегей байдалын кадыкшыдар, дайын кыжанның чайладыр» деп чүткүл сиңниккен» деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн. «Совет саналдар бүгү кижи төрелгетениң ыдыктыг күзел-чүткүлдериңе таваржыр. Олар ядролуг дайынның кыжапыын болдурбазынче углаган» деп, АДР-ниң даштыкы херектер министри Ш. М. Дост демдеглээн. Стратеттиг ядролуг боо-чепсектерни кыаытаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкыннарны дагын эгелээрөөргө Совет Эвилеля шагда-ла беден. ССРЭ АКШ-биле удурланыштыр туржурунче эвес, харын ажыл-херекчи кады ажылдажылгаже чүткүл салып турар деп, Киприниң «Харавги» солуну айыткан. «Совет даштыкы херектер министри бодунуң чугаазының кол кезиин боо-чепсекти кыыстаарлаарының өйү келген эң чугула айтырыгларынга болгаш чепсегленишкинии дужүрениин талазы-биле чугаалажышкыннарга — турасказаткан деп, Лондоннуң «Таймс» солуну демдеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга Совет Эвилелиниң киирген чугула боттуг саналдары бүгү-нинти тайбыны быжыглаарыкче угланган — делегейниң депшилелиг хөй-ниитизиниң санал-оналы шак ындыг болуп турар.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. Быжыг тайбың дээш

Эрткен неделяның болуушкуннары Совет Эвилелиниң делегейниң политиктиг байдалын кадыкшыдарынче угланган чайгааның чок шыпчы политиказының чаа чыриткылаичак бүзүредилгези, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының, чеңсегленишкинии дужүрериниң болгаш күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганың хереэнге бистиң чуртувустуң алызыдан шынчызының бүзүредилгези болган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының индиринден 155 чурттарның төлөөлекчилериниң мурнунга чүве чугаалап тура, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Совет күрүнеиниң СЭКП-ниң XXVI съездизинге улам ыңай хөгжүп сайзыраан тайбыга ынак деиниң даштыкы политиктиг утланыышкынын бирден бирээ чокка тода чуруп көргүскен. Делегей ямыдыралының бүгү черде калбак нептерээн кол озек айтырыгларын дугайты тудуп холбаалыг бир өөр саналдарны ол съезд кедүргени билдингир болгай. КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга ССРЭ-ниң делегациязының кииргени чаа совет саналдарның өөрээ харын ол болган.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаанган күрүнеии болгаш күрүне ажылдакчыларын кижи төрелгетенге удур эң аар немниг үүлгедиини кылган кылдыр шинтпирлиг чарлаптар Декларацияны Кол Ассамблея хүлээп алган турарын Совет Эвилели саналдаан. Ядролуг чепсекти эңдере бүдүрерин шеглээн турар болгаш ак сеткилдиг база деп эргелиг чугаалажыышкынга Совет Эвилелиниң киирген чугула боттуг саналдары бүгү-нинти тайбыны быжыглаарыкче угланган — делегейниң депшилелиг хөй-ниитизиниң санал-оналы шак ындыг болуп турар.

2. Күш-ажылчы Американың удурланыышкыны

«Кижилерниң төлептиг чурттаар эргеазын казып турар бо администациядан шуутла хөнүм калды! Дайын соругадарынга акша-мөңгүн бээрии көвүдеткеш, чонуун хереглелдериңе төлевилелдерии кыырып турар бо администациядан шуут-ла хөнүм калды!» деп, АКШ-тың ужар үүл диспетчерлериниң профэвилелиниң удуртукчуларының бирээзи С. Уэллерт Рейганның администрациязының политиказынга удурланыышкынның Вашингтонга болган аажок улуг чыскаалынга медеглээн. 30 чылдарның эгезинде «аш-чут маршталарының» үезинден бээр чартык чүс чыл дургузунда американнарның ындыг улуг чыскаалын чурт көрүн көрбээн деп, «Вашингтон пост» солуп миниип бижээн.

Ак бажының амгы «ээзи» эрге-чагыргага сес хире ай туруп келген. Чаңгыс-даа америк президент ындыг кыска хуусаанын дургузунда бодунуң чонунуң ындыг улуг кидеңнээшкинин кажап-даа «чедип ап көрбээн», ынчалзажок администрациязының чаңгызы-даа американнарның калбак массаларынга удур ындыг улуг хемчээлдиг дайынны кажап-даа чорудуп көрбээн. Вашингтонуң амгы хартаачыларының кылып турар үүлдери база кажап-даа туруп көрбээн түңге—чоокку беш чылда 1,5 триллион доллар чедер болгаш социал программаларны кажап-даа туруп көрбээнинге чедир кызырар.

Социал страхованиениң туруп келген 46 чылдарының дургузунда чаңгыс-даа президент олче мынчалдыр халдаш диттиг көрбээн деп, пенсионерлериниң национал төвүделиниң удуртукчузу Дж. Клейман медеглээн. Назылап кыраанныгга болгаш аарыг кижилерге күрүнеден берип турган көшеек шинээ четпес чүве ам шуут эстин калыр. Өөредилгеге чалактың акша төлевилелдерии аажок кызырганы болгаш профессионал өөредилгениң күрүне программазын үзуткааны миллион-миллион оолдарның болгаш кыстарның «хүн адаанга боттарының дуружун» тып алыр дээр сөөлгү идегелдериден база түү-даа артпаан. Сентябрьның түңге баштайгы чеди хонуунда безин күш-ажылдың америк биржаларында ажыл тып алырын маназан кижилериин саныпга 62 муң кижи немешкен. Экономиктиг аргалар талазы-биле консультативтиг төвүделдиң сан-медээлерии ёзугаар алырга, кедергей түрөдгн чурттап орар американнарның саны ам 25 миллион кижи болуп турарындан Рейганның политиказының түңелиниде 55 миллион кижи чедер. Дагжыларның каттышкан профэвилелиниң даргазы С. Черчиниң сөстерии ёзугаар алырга, «ядыларның күсели-биле байларны улам байыдын турар бодунуң программазы дээш Рейган кедиинде барып харыылаар апаар».

Вашингтонга болган чыскаалды, ол ышкаш сөөлгү хүннерде Лос-Анджелеске, Сан-Францискога, Денверге болгаш АКШ-тың өске-даа хөй-хөй хоорайларынга болгулаан массалыг чыскаалдың үнүүшкүниерии тайылбырлавышаан, америк парлалга эрткен неделяның болуушкуннары бөдүүн кижилериин президентиге бүзүрээс чорууунуң кедергей улуг көргүзүү болган дээн. Вашингтонга чыскаалдың киржикчилери ажылдаар черлерде турушгарны диптер аразынга ужугар «МХ» дээр ракеталар болгаш суг адаанын ядролуг чепсек чүдүрген «Трайдент» хемелери эзлеп турар чорукту, а школалар орнунга массалыг үзуткашкынныг боо-чепсээниң чаа хевирлерии эңдерилдирип турар чорукту сагыш амыр көрүп олуруп шыдаазын шуут медеглээн.

Вашингтонга чыскаал Рейганга удур калбак эвилелдежилгенiң тургустуварының эгези болган кылдыр АКШ-та саиап турар, сонгулда үезинде Рейганны деткип турган кижилер безин ол эвилелдежилгеде кирип турар.

3. Чүге чорааныл?

Великобританияның камгалал министри Дж. Нотт баштаан англи шериг делегация эрткен неделяда Египетке болгаш Иорданияга чоразы. Ол барыышкын чамдык чылдагааннар ужурунда политиктиг хайгаараачыларның кичээнгейин бодунче хаара туда берген.

Нотгуң ол барыышкыны хамыктың мурнунда чүү көргүскенил дээрге, Великобританияның консервативтиг чазаа Чоокку Чөөн чүкке араб улустарның национал-хосталгалыг демселиниң согуушкаы девискээрге кажап-даа эглип келбес кылдыр сагыындырар турган.

Ынчалзажок бөгүнгү Египетте мырыңай өске байдал тургустунган. Садаттың араб делегейде чаасказаазыраан ёзу-чуруму египет улустуң дөрээн дайзыннарындан —Израильдан сионистериниден болгаш АКШ-тың империалистериниден дуааны база деткимчени эреп турар апаргаи. Бодунуң биезки ээлерибиле— дарлал-малчүгделиниң дутайы Чоокку Чөөн чүктө ам-даа уттундурбаан колониатор күрүне-биле сүлчээлежириниге оз база белеп.

«Аль-Ахрам» солуниуң дыңпатканы ёзугаар алырга, Каир биле Лондон англи танкыларыны Египетке садарының дугайын, артиллерии бөөларын болгаш дайынчы өскеда техниканы кады будүрериниң дугайын дугуржуп алган. Египетке бодунуң боочепсектерии садарын Лондон ол чуртка болгаш Чоокку Чөөн чүктүң өске-даа чурттарынга пептереп, бижыгарынга ажыглаар деп мордал салып турары англи-египет чугаалажыышкынынарның утказында илдек апаргаи.

Англи шериг делегацияның Иорданияга барыышкыны «Хок» дээр англи реактивтиг пүүгедекчи бомбардировщиктерии Амманга садар дугайында, иордан чепсектиг күштериниң шеригларын Англияга өөредир дугайында дугуржуушкун-биле доозулган. «Нимрод» дээр хайгыылчы самолёттарны Сауд Аравиязынга садарынга Лондоннуң беленииниң дугайын база Нотт медеглээн. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Чоокку Чөөн чүктүң чамдык чурттарының удуртукчуларын төөредир англи ажыл кидин-түлүк чоруп турар.

Ол кавы девискээрге бодуиуң туруштарын бижыглап алыры-биле чергелештир Великобритания ол черлерде боттарының шеригларын база өстүрүп турар. Перси мутулдуруида болгаш Оожум океанда англи шериг корабльдериниң улуг отряды шагда-ла чеде берген. Аяияда англи эвилелчилерге амгы үеиниң боо-чепсектерии хөй-биле садып турар.

В. МАТЯШ,
Т. ШЕВЕЛЁВ,
Ю. ЛОПАТИН.
(СЭТА).

Америк хөй-ниитиниң удурланыы

АКШ-тың депшилелиг хөй-ниитизи Тель-Авивтиң Ливанга удур боо-чепсектиг хөделиишкинилериңе удурлайып, сионисчи ол күрүнеге бүгү талалыг деткимчени көргүзүп келген АКШ-тың чагырыкчы белуктерии шинтпирлиг буруудадып турар.

ЧУРУКТА: КНО-да Израильдиң төлээ черииң чанынга болган чыскаал киржикчилерии.

АП-СЭТА-ның фотозу.

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). АКШ-тың Коммунистиг партиязының тургустунганынган бээр 62 чылынга тураскаатказ байырлыг хурал болган. Партиязың удуртукчулары болган аиаа кежигүнери, депшилелиг хөй-ниитизиниң төлөөлекчилери, аныяктар шимчээшкиниинiң актичилери аиаа киришкеи. АКШ-тың Компартиязының Национал даргазы Г. Уинстон чыылганларның мурнунга чүве чугаалаан.

Партиязың тургустуганы америк ажылчы чоннарның кайгамчык улуг чедиишкини. Улуг Октябрьның эгезинде төөгүлүг чорудулганың дүрүм ёзугаар түңелии болган деп, ол демдеглээн. АКШ-тың Коммунистиг партиязы кедергей аар үүжүктарлыг бергелер болгаш шаажылалдар турза-даа. Каттышкан Штаттарның ажылчын ажгызын базалбүтүү ажылчы чоннарны капиталистиг дарлалдан хостаар дээш эгезинден бээр эрес-шыдамыккай база этиигиие чедир бергиигеи демселди чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар деп, Г. Уинстон чугаалаан.

Монополияларның шавар халдаашкыннарынга удур, реакциялыг күштерге, расизмге болгаш милитаризмге удур, социал, политиктиг болгаш экономиктиг чөптүг чорук дээш ажылчын шимчээшкиниинiң улуг кодулуулуунуунуң байдалында бодунуң 62 чылын бистиң партиявыс уткуп, демдеглеп турар-дыр деп, АКШ-тың Компартиязының Национал даргазы айыткан.

Америк коммунистер боттарының чедиишкиннериие база ажыл-чорудулгазынга чергаарланып болуур болгаш чергаарланыр-даа ужурлуг деп, ол демдеглээн. Социал хосталга дээш, расизмге болгаш ажыл чок чорукка удур, хөрөөженнериик дек эргеаи дээш, империализмге удур, бүгү делегейге тайбың дээш демисеглге, профэвилел шимчээшкиниие америк коммунистер шинтпирлиг рольду ойнап турар.

Р. Рейганның администрациязының милитаристиг, антисоветтиг политиказын Г. Уинстон шынгыы шүүмүүлээн болгаш ол политиказа удур АКШ-тың депшилелиг база тайбыга ынак бүгү хөй-ниитизиниң күштерин улам-на сырый эвилелдээриниң эргежок чугулазын онаалап демдеглээн. АКШ-тың амгы администрациязының сарыыл чок дайзынырак чоруунга ойтур шавыышкынны чогуур үезиие бербес болза, ол политика кедергей халантыг уржуктарлыг болуп ийик деп, ол айыткан. Пентагонга бирип турар чүс-чүс миллиард долларны харын тайбың сорулгаларга ажыглаар ужурлуг деп америк коммунистер иин санап турарын ол медеглээн.

Американың Каттышкан Штаттарынга социал депшилге дээш демисел тайбың дээш, боо-чепсекти дүжүрер болгаш делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш демисел-биле тудуп хозбаалыг дээрзинге бүзүрээр бис деп, Г. Уинстон медеглээн.

Н. МЯКУРИН.

АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ ТРИБУНАЛДЫ ТУРГУСКАН

МАНАГУА. (СЭТА-ның корр.). Латин Американың антиимпериалистиг трибуналының тургузукчу хуралы Никарагуавың наймыылалынга доозулган. Латин Американың 30 чурттарындан сураглыг күрүне болгаш хөй-ниитии ажылдакчылары ол хуралга киришкен.

Түс черде чаа туруступган организациияның кол сорулгазы — америк империализмниң болгаш оон контролюнда чалча болгаш диктаторжу ёзу-чуруумнарның үүлгедиглерии, а ол ышкаш оларның чожыт шпион албан черлериниң үредекчи хөделиишкиниерии илередири болгаш буруу шавары болуп турар деп делегаттарның хүлээп алган документизинде айыткан.

Боо-чепсектерии хемчээл чокка эндере бүдүрүп, пейтронуут чепсекти долу хемчээлинге бүдүрер дээш кембуруулуг шинтпири дээш АКШ-тың администрациязын Латин Американың антиимпериалистиг трибуналы шинтпирлиг буруу шапкан. Амгы америк администрациияның ол хөделиишкиниери ядролуг халапка делегейии чедирги дег айыылдыг. Ынчангаш бүгү кижи төрелгетенгө удур ол өнчүк-чөңгээге ойтур шавыышкынны бээри, тайбыны камгалаары амгы үеде кажангызындан-даа артык эргежок чугула болуп турарын хуралдың бүгү киржикчилериниң бир ён-сеткилдиг түүлдүг деп көрген резолюциязында демдеглээн.

Ён-не реаксылыг ёзу-чуруумнар-биле чоокшулажырының угланышкының боттандырып турар кыдат чагырыкчыларның политиказын документиде база буруу шапкан. Вьетнам Социалистиг Республикага удур Кыдаттың соксаал чок кыжанышкынары, Вьетнамның кызыгаарларын каржызы-биле үреп турары делегейниң ол районунга тайбың хереэнге аймылды тургузуп турар.

Амгы делегаттар чоруткан.

Чилиде, Гаитиде, Парагвайда, Уругвайда болгаш өскеда чурттарда политиктиг хорутдаткаинарны доп-дораан хостаарын Латин Американың антиимпериалистиг трибуналы пегээн.

Чаа организацияның күүсекчи комитедии хуралта тургускан. Никарагуаның политиктиг сураглыг ажылдакчызы Хавиер Чаморро күүсекчи комитеттиң даргазынга сонгуткан. «Суверенитет» деп журнал Латин Американың антиимпериалистиг трибуналының парлалга органы болур. Оон бирги номери бо чылдың октябрьның эгезинде парлаттынып үнер.

Трибуналдың дараазында хуралын келир чылдың бирги чартыынла Панамага чыылдырарын шинтпирлээн.

Б. ЩЕРБАКОВ.

Индияның ИХМ-ниң дыңнадыы

ДЕЛИ. (СЭТА). Ладакх-районунга индий девискээрже кыдаттарның шургуп кирип турганының барымдаазын Индияның Даштыкы херектер министерствозунуң төлөөлекчизиниң ылап бадыткаанын чазак белуктериие чоок «Нэшнл геральд» солуи бижээн.

Кылат шериг кезектери ол районче түгле шургуп киргеи эвес, харын база ацаа кылат тукту азып турганын «Стейтсмен» солуи дыңпатказ. Пекин 1962 чылда-ла түгле Ладакха белии 12 муң дербелчин миль индий девискээрии эзелеп алганын ол солуи сагындырган.

ЫРЫ, ШҮЛҮК ЧАҢГЫЛАНГАН

Самагалдай суурда агитквартиралар хөй. Олар чурттакчы чон ортузунга агитация-массалыг ажылдарны план ёзугаар кылып чорудуп турар. Уруг-дарыг кижизидилгезининг талазы-биле, культура-массалыг болгаш сезонныг ажылдар үезинде кижилерни организастаары дээш чергелиг янзы-бүрү ажыл-херектерни девискээр аайы-биле чорудары чиик болгаш эптиг.

Бо талазы-биле № 11 агитквартираның (даргазы Александра Овэн) ажылы багай эвес. Чүгле культура-массалыг ажылдар талазы-биле безин чамдык солуп, боттуг чүүлдерни кылгылаан. Дайын болгаш күш-ажыл хоочуннары-биле, культураның атсураа алгый берген ажылдакчылары-биле ужуражылгаларны эки организастаа турар. Чижээ, Тыва АССР-нин культуразының алдарлыг ажылдакчызы, ССРЭ-нин Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Б. Дүпчүр, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, бот-тывынгыр композитор Б. Каң-оол болгаш «Тес-Хемниң чалгыглары» чечен чогаал каттыжышкынының чамдык киржикчилери-биле № 11 агитквартирага хамаарышкан чурттакчыларның ужуражылгазы чоокта чаа болуп арткен.

Б. Дүпчүр — даш чонукчузу. Бежээге ол кандыг-кандыг делгелгелерге киржип турганын, чедиишкиннерин, ам Эрзин суурда даш чонарынга чээрби хире бичии ургуларны өөредип турарын чугаалап берген.

Бот-тывынгыр композитор Б. Каң-оол чүс чыгам ырны бижээн, оон ырлары чон ортузунда тарап нептерээн. Ол бодунуң чогаадыкчы ажыл-амыдыралын чугаалап берген соонда ыраажы Ю. Демек оон «Төрээн Хемим», «Хадыңчыгаш» болгаш «Салгынчыгаш» деп ырларын кежээниң киржикчилеринге аяннып, чараш ырлап бараалгаткан.

«Тес-Хемниң чалгыглары» чечен чогаал каттыжышкынының удуртукчузу Т. Тоюндуп оон ажылын, ында чечен чогаалга сонуургалдыг, харын ылаңгыя шүлүктерни шенеп бижип эгелей берген чамдык аныяктарның адын адап таныштырган. Каттыжышкынының киржикчилери Ч. Өөлет болгаш өскелер-даа боттарының чаа бижээн шүлүктерин чыылганнарга номчуп берген.

Ол кежээге колдуунда үк черниң авторларының ыры, шүлүктери чаңгыланып, чаңгыс чер чурттугларының чоргаарадын болгаш сонуургалын хайныктырып турган.

М. ТИРЧИН,
Тес-Хем район.

КОЛХИДАНЫҢ САЙЗЫРАЛЫ

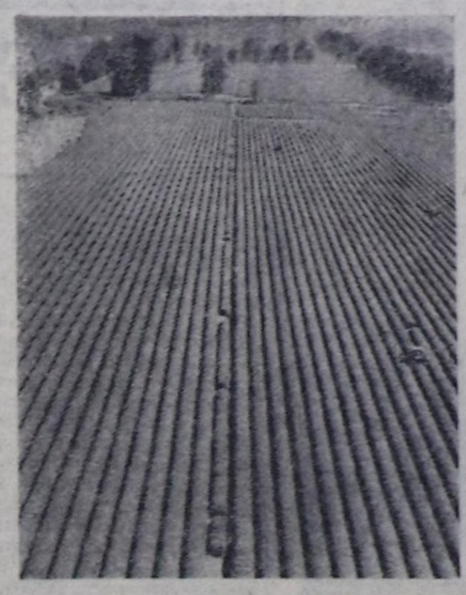

Зугдиг районнуң Октомбери суурнуң колхозунга кедээ ажыл-агый ажыглалынга мелиораторлар 800 гектар тулаалыг черлерни кевирип берген. Ында мандариннерниң болгаш лимоннарның плантацияларын тургузуп эгелээн. Болхида оргулаажынга бо беш чылда ниитизи-биле 35 муң гектар черлерни кевирип, ажыглалга киирери кердунген.

Колдуунда даглар-биле шыптынган Грузияга субтропик агаар-бойдустуг Колхида шынаазының тулаалыг черлерин ажыглалга киирери онзагай ажыктыг болур.

Тулааларның болгаш шырыштарның турган черлеринде шай, цитрус плантацияларының, кат-чимистиг салтарның, ногаа шелдериниң чоогунда чаа совхозтарның чалгайжыды туттунган суурлары көстүп келген.

ЧУРУКТАРДА: Хөби районнуң Квалони суурунуң колхозунуң тулаалар орнунда өстүрген шай плантациялары; Хөби суурнуң Культура бажыңының «Колхида» ыры-хөгжүм ансамбли.

И. ЧОХОНЕЛИДЗЕНИҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохроникиязы.

Чаа кино

КЕЛИР ҮЕЗИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

Каргыс-дерзин хаан чазаанга базынгырып дарлаткан Россияның түреңги чонун, ылаңгыя ажылчын аңгыны, чаныш-сыныш чок демиселче эвилелдээр, күштерни мөңнээриниң херээнге ажылчын солуннуң улуг ужур-дузазын ыяк өттүр билгеш, В. И. Ленин чажыт байдалга ажылдаар парлалганы организастаарын Л. Б. Красинге даасхан турган.

Хоочун большевик бо чугула политиктиг ажыл-херекке грузин революсчуларны киириштирип, Москваның Эзим кудумчузунда мырынай-ла Бүтүр кара-бажыңының кожалы бажыңның шалазынын алзанга чажыт типографияны тургузуп алган. Хайлыг, ол бажыннын дужунда полиция салбыры база турар, ынчангаш серемчилел күштүг болбастың аргазы чок; чыгчы ыттар ышкаш шивишкиннер удаа-дараа кээп, үжээшкиннерни безин кылгылаар, ынчалзажок чажыт революсчу парлалга ажылынга дуржулгалыг грузин аштер ол-бо куюлдуруп, быдап тургаш, соруглаан ажылын үргулчүлеп турарын көрүкчү магадаар-даа, аңаа чоргаарланыр-лаа.

В. И. Ленинниң чоок эки Леонид Борисович чажыт типография ажылдакчылары-биле быжыг харылзааны тудуп, «Ажылчын» солунга чугула политиктиг чүүлдерни парладып, муң-муң ажылчыннарны революстуг демиселче кыйгырып, хаан чазаныңг улус чонга удур политиказын сойгалап турар.

Тайылбыр пропаганда ажылының ачызында кара чыраан, кулаа дыңзы апарган 1905 чылдың революсчу демиселинче кедүрүлүп үнген ажылчыннарның онгу-барказадызы Москваның кудумчуларынга тургустунгулаан, ынчангаш ангының өжээнниг демисели эгелээр. Күш деп авезинден 1905 чылдың баштайгы революциязы ынчан бастырза-даа, революсчу чажыт типография бодунуң соруглазын күүседип шыдаан, чүге дээрге бирги орус революциянын дуржулгазынга даянгаш пролетариаттың генералдыг баштынчызы В. И. Ленин 1917 чылда Октябрьның социалистиг Улуг революциязын тиилелгезинге чедир удуртуп шыдаан дээр бодал көрүкчүнүң угаан-медерелинге артар.

Сураглыг совет драматург Георгий Мдиванинин чогаатканы бо революсчу идейлиг, политиктиг үжур-үткалыг интернационалчы кинозунуң аныяк-эскенге кижизидилгелиг ролю улуг, ында чажыт типография ажылчыннарының дээн чалыы чараш грузин оолдарның ролдары эң солун хандыкшылдыг күүсеттингенин аныяк көрүкчү кажан-даа утпас. Каргыс шагдаа полковниги Чумаков чеже-даа дошкууразы, кажарлаза, чимис аймаа садыглаар бажыңның адаанда кудук дамчыштыр киирер эжиктиг чажыт парлалга черин ол тыппаан, ол хейделе шыжыгын хорадап өжээргээринге ейлежир.

Бирги орус революциянын 75 чылынга турасказаткан «Эзим кудумчузунда бажың» деп бо кайгамчык реалистиг кино-чурук Чили, Уругвай болгаш өске-даа чурттарда чажыт байдалда демисежип турар коммунистерге база-ла кичээндиринг, өөредиг болур боор дээр өөрүнчүг бодал көрүкчүнүң сеткилинден ыравас.

С. САНДЮ.

МЕРАНОДА СӨӨЛГҮ БЕЛЕТКЕЛДЕР

МЕРАНО. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль). Шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдаа болур «Сальвар» деп конгресс-залды делегей чемпиону Анатолий Карпов кичёнгейлиг сонуургап көрген, оон соонда... залды шоочалап каан. Чамдык ажылдар эчизинге чедир ам-даа кылдынмаан, ынчалзажок организакчыларның кызымаккай ажылдааны илдең болган.

Моон мурнунда Багнога болган ындыг маргылдаанын үезинде шыдыраачылар шынгыы ангылаан өрээлдерлиг, чүгле оларның кирер, үнер эжиктерлиг турган. Амгы маргылдаа болур өрээл ындыг эвес. Маргылдааның киржикчилериниң дыштанып чергелеринден сценаның ийи талазында ангылай түскайлаан. «Азытланчак өрээлдерде» диваннарны салган, бичежек соодукчулар база бар (кофе азы шай херек болза, олар судьяларны дамчыштыр чагыдып алыр), маргылдаа үеанында ким мурнап кежерин көргүзер телемониторлар ажылдап эгелээр... Маргылдаа болуп столдуң кырында хары угда үш телекамераларны тургускан. Маргылдааның парлалга тевүнде журналистерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны база тургускан.

Журналистер корпузу бодунуң составының талазы-биле чаңгыс ай эвес, а янзы-бүрү харакгерлиг. Чижээ, Латин Американың «Кларин» деп эң улуг солунуң сурагчы Мигель Найдорф телээлеп келген. Аргентинаның 72 харлыг ол гроссмейстер-шыдыраачызы хөглүү кончуг баштактанып, А. Карпов шыдыраанын агы азы каразы-биле баштай ойнап эгелээрин баш бурунгаар «өттүр» сөглээн турар. ТАНИГ-тиң корреспондентизи, делегей судьязы Божидар Кажич баштактаныр, баш бурунгаар «өттүр» сөглевейн турза-даа, амгы делегей маргылдаазын кедергей сонуургап турар.

Италияның төп болгаш чер-чер солуннарында хөй чүүлдерни маргылдаага хамаарыштыр парлап турар. Чижээ, делегей чемпиону А. Карповтуң назы-хары херек кырында оон-даа аныяк боор деп солуннар бижээн (делегей чемпиону 30 харлыг Анатолий Карповту көөрге — шынап-ла үжен хар четпээн, аныяк кыдыр көстүр, Анатолийниң болгаш Ирининиң уругларының ийи: оглу удавас ийи харлаар, уруу бир харлыг).

Маргылдаа болур черни организастаан кижилерге делегей чемпиону дыка эвилеп болган, оларга чугула сүмелерни берген. Организакчылар аңаа өөрүп четтиргенин илергейлээн. Маргылдааның эгелээр хүнүнге чедир бүтүүле чүүлдерни бүрүн кылырын, харын-даа агаар-бойдус эки болурунга хамаарыштыр сагыш салырын конгресс-залдың ээлери аазаан.

Делегей маргылдаазын сонуургап көөр дээш аалчыларның келирин бүргет агаар, хаттыг чаашкыннар-даа моондактаваан. Курорт хоорайның доктаамал чурттакчыларының саны 30 муң кижи, а маргылдааны сонуургап келгеннерниң саны сортан ийи катап хөй болган.

Шыдыраз талазы-биле делегей маргылдаазының еске киржикчизи Корчнойга база багай эвес байдалдарны тургускан. Бети-ле дээрге — оон оң чоок 12 кижилерге ону үдеп келир.

Олимпий оюннарының келир үези дээш

БАДЕН-БАДЕН. (СЭТА-ның тускай корр.). Олимпийжи XI конгрессте олимпийжи оюннарның келир үезиниң дугайында чугаа боон турар. Бүгү делегейнин ол кайгамчыктыг спортчу байырлалдары келир үеде чогум кандыг болурул?

Национал олимпийжи комитеттериниң өөмүнээзинден ССРЭ-ниң Олимпийжи комитединиң даргазы С. П. Павлов сөс ап, чүве чугаалаан.

Национал олимпийжи комитеттериниң санал-оналын илеретпишаан, ол олимпиадаларны ажыдарының болгаш хаарының-даа, тиилекчилерни шаннаарының-даа үезинде оларның төлээзэн чурттарының туктарын көдүрүп, гимнерин күүседирилин-даа чанчылдарын хевээр арттыраарынче кыйгырган.

НОК-тарның болгаш делегейниң спорт каттыжышкынларының удуртукчулары «Олимпийжи оюннарның келир үези» деп тема талазы-биле санал бергеш, олимпийжи шимчээшкинни улам калбартып, олимпийжи байырлыг ёзулалдарны хевээр аттыраарының чугулазының дугайын чугаалап турганнар.

«КҮСКҮ ЧУРУМАЛДАР»

● ● ●

В. ПИВОВАРОВТУҢ

«Диңчигеш болгаш оон чеми» деп фотоэтюдтары.

● ● ●

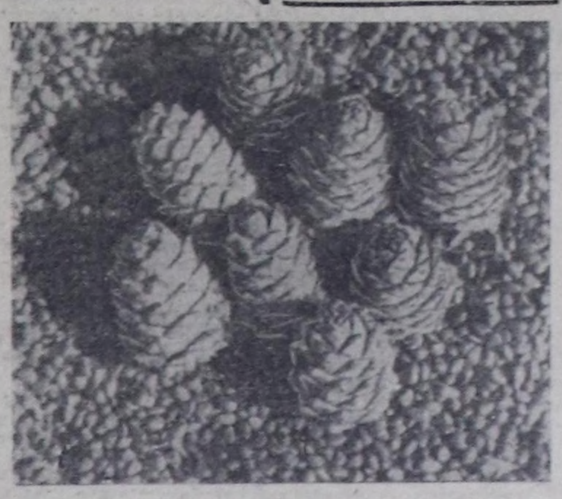

КҮСКҮ КӨРҮЛДЕ

Күскү үеде орукка транспорт озал-ондактарының саны көвүдей бээрин статистика хереченил турар. Күскү үе дээрге чаъс-чайык, ел хар, малгаш, тайгак-тыр. Автомашинаны башкарары, кудумчуну кежери бергедээр. Чогумна ынчангаш ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң КАИ-ниң Кол эргелели октябрь-ноябрь айларда орук шимчээшкининиң озал-ондак чок чоруунуң күскү бүгү-авилел көрүлдезин эрттирип турар.

Чурттуң ангы-ангы девискээрлеринге — агаар-бойдустуң байдалдарындан хамаарыштыр — күскү көрүлде ангы-ангы хуусаалларда өртер болгаш бир ай дургузунда уламчылаар. Оон соруглазы — машиналарны болгаш оруктарны күскү-кышкы үеге ажыглаарынга белеткээри болур. КАИ-даа, автотранспорттуңдаа, оруктарның-даа ажылдакчылары хейну кылыр үжурлуг. Күскү үелерде муңмуң хоорайжылар дүжүт ажаажыры-биле колхозтарже, совхозтарже чоруур. Ынчангаш көрүлде үезинде кижилер аргыштырган машиналарның озал-ондак чок чоруурунче онза чыгаанга салыр. Автоажыл-агыйларга профэвилел, комсомол организацияларының, КАИ, транспорт ажылдакчыларының төлээлекчилери кирген тускай комиссиаларны тургузарын сүмелеп турар. Чолаачы бүрүзү тускай зачёттү дүжаар үжурлуг. Транспорттуң техниктиг байдалын, автобустарның болгаш кижилер сөөртүр машиналарның чолаачыларының орук шимчээшкининиң дүрүмнерин сагырын контрольдаары күштелир.

Оруктарга транспорт озалондаанын чартыындан барык хөй кезии кедээ черлерге болгулап турар. Ынчангаш тускай дерип кылбаан чүүк машиналарынга, трактор кожугларынга, еске-даа техника херекселдериге кижилер ап чорууру шуут хоруглуг деп чүвени дагын сагындырары чугула.

Уруглар болгаш өлээдилер аргыштырып турар транспорттуң маршруттарынга хыналдаларны организастаары көрүлдениң эң чугула соруглаларының бирээзи. Бо талазы-биле дузаны күравтоинспекцияның экин тура дузалакчылары көргүзер үжурлуг. Автоажыл-агыйларның комиссиялары уруглар аргыштырарынга үрелик эвес, техниктиг байдалы эң эки машиналарны берген турарынче кичээнгей салыр. Чолаачыларны рейс мурнунда чагып-сургаар, маршруду-биле таныштырган турар үжурлуг.

Школачылар ортузунга орукка шимчээшкин чурумнарын пропагандалаар талазы-биле ажылды автомотога ынактарның эки тура нииттиледдериниң идепкейжилери, КАИ ажылдакчылары, башкылар, пионер вожатыйлары күштелдирер хүлээлгелиг. Чаъс, хар чаяа турар үелерде автомобильдиң доктаагыже тормозтаар орук үзаар деп чүвени чолаачылар утпас үжурлуг. Орукта чүүлдерниң коствүү баксыраар. Оон ангыда чадаг кижилер чаъстан, хардан камгаланыр хол майгыны-биле шыптының алгаш боттарының орук хайгаараар аргазын дыка эвээжедир, ынчангаш орук азы кудумчу кежии тура чоокшулап кел чоруур автомобильди чогуур үезинде эскербейн барып болуруп чолаачы кижи бодап чоруур үжурлуг. Эрттир дүргеи чораанының харааазы-биле орукка транспорт озал-ондаа хөй болуп турар. Ол чорук ел, тайгак орукка улам айыылдыг. «Хат-салгының» чоруксаарлар ындыг эрес чүвени чоруктар ондактыг байдалга чедирип болуруп утпас үжурлуг.

С. ЯБЛОЧКИН,
СССР-ниң ИХМ-ниң КАИ Кол эргелелиниң аажылданчызы.

ОКТЯБРЬ 2-ДЕН 4-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Хөглүг чарыштар». 9.45 — «Актриса». Уран-чечен фильм. 11.00 — Улустуң хөгжүм хереклелдеринге күүседикчилериниң 2-ги Бүгү-россия конкурузунуң шаңнаткаанарының концерти. 11.55 — Телемедээлер. 12.00—14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Боду бодунга-ла башкы». Мелитополь хоорайның № 25 школазының башкыларының кижизидилге ажылының дуржулгазының дугайында документалдыг телефильм 15.25—А. С. Грибоедов. —«Угаавдан човулаң» 16.10— «Москва комсомолдуң ажылхеректери». 16.40— «Бистиң ырывыс, үжүп үн».

КЫЗЫЛДАН

17.35 — «Мээң баштайгы башкым» Башкы хүнүге утхуштур. 18.00—«Спорт». Дельтапланер спортунга ССРЭ-ниң баштайгы маргылдаазының дугайында. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Күш-ажылчы алдарның тук тудукчулары». «АвтоЗИЛ» бүдүрүлге каттыжышкынының мурнакчы бригадазының болгаш оон бригадири Ю. Мироновтуң дугайында. 19.30 — «ГТ-ниң экранында эң баштайгы», «Чайлаг» деп кинокомедия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.05 — 23.25 — Бөгүн делегейде, информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Мокшада камгаладлыг чер». Документалдыг телефильм. 12.10 — Башкы ажылында ёзу барымдаалаар чорукка удур. ССРЭ-ниң чырдыышкын министри М. А. Прокофьевтиң школалар директорлары-биле ужуражылгазының. 12.35 — География. 5-ки класс. Чер планы. 13.05 — «Ажылдаар чери —космос». Эртемтайылбырлыг фильм. 14.05 — Башкы ажылында ёзу барымдаалаар чорукка удур. ССРЭ-ниң чырдыышкын министри М. А. Прокофьевтиң школалар директорларыныңг ужуражылгазының. (Катаптаан дамчыдылга). 14.30 — «Музыкалыг ыяш». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 — «Экран—башкыга». А С. Пушкинниң тоолу. 4-кү класс. 15.15 —Төөгү. 5-ки класс. Эрте-бурунгу Египетте. 15.45 — «Хаялар аразында». Документалдыг телефильм. 16.00— 17.35 — Чапсар. 17.35 — Жак Дюклонун төрүттүгнеи хүнүнден бээр 85 харлаарынга уткуштур. «ХХ вектиң коммунары». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Кристалл». В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Лукошко хуулгаазыннар-биле». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Че, канчап ындыг чвор, доктор?». Уран-чечен фильм (ГДР). 23.00—00.50 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА—«Крылья Советов». ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». «Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Уругларга аңчыгаштар дугайында». 9.35 — «Ада-иелер, силерге». 10.05 —«Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының делегейниң 4-кү фестивалы: «Оберландуга кыпкы экскурсия». (ГДР). 10.30 — «Чурукчулар дугайында» Е. Честников. 10.55 — «Номчулга залы». 11.40 — Улустар аразының конкурстарының лауреады Т. Шебанова Ф. Шопеннің чогаалдарын күүседир. 12.20 — «Шимчээшкининиң айыыл чогу». 12.50— «Спортлотонуң» 40-ги тиражы. 13.00 —«Мирзо Турсун-заде». Төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылынга уткуштур. 13.45 —Бөгүн делегейде. 14.00 — Күрүне страхованиезининг 40 чылынга. ССРЭ-ниң Күрүне страхованиезининг кол эргелелиниң начальныгы Л. А. Могылёвтун чугаазы. 14.15 — «Ырак болган чоок ырлар». 15.00— Уругларга фильм. «Табу-ламбу». 15.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы» 16.30—«Мээң хоорайым аялгалары». Казахстаның аныяк күүседикчилериниң киржилгези-биле эстрада программазы. 17.10 —«Көдээниң ишчилери, силерге». Концерт. 18.30—18.45—Чапсар. 18.45 — Политиктиг хайгаракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.15 —ССРЭ-ниң Күрүнеиниң академиктиг Бичии театрының «Федор Иоаннович Хаан» деп фильм-шинзиниң баштайгы үндүрүлгези. А. К. Толстойнуң шинзи-биле тургускан. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.25 —«Федор Иоаннович хаан» деп фильм-шинниң уланчызы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 15.35— «Кино аян-чоруктарының клуву». 16.35 — Д. Мамин-Сибиряк — «Даг уязы». Москваның М. Н. Ермолова аттыг театрының фильм-шинзи. 19.10 —«Кампучия: өлүм соонда амыдырал». Документалдыг телефильм. 20.00—«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазының экраи». 20.15 —«Музыка киоскузу» 20.45 — «Масаллы —Новокинолаевка». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Химик» (Воскресенск) 2-ги болгаш 3-кү үелерге. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузундан дамчыдар.

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже, чыскаалынар!» 9.05 — Улустуң хөгжүм хереклелдеринге күүседикчилериниң 2-ги Бүгү-россия конкурузунуң лауреады Ш. Амиров (дошпулуур) ойнаар. 9.30 —«Будильник». 10.00 — Совет Эвилелиниге бараан боон тур мен!». 11.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.30— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.15 — «Музыка киоскузу». 12.45 — Р. Отколенко — «Бистиң аалларывыс, экин». Телецин. 14.05 — «Базилио диспей-биле Пяк деп күскежигеш». Мультфильм. 14.15 — «Көдээниң шагы». 15.15 — Совет Эвилели даштыкы аалчыларның көргени-биле» 15.30 — Куйбышев областың Хворостино районунуң көдээ школазының директору ССРЭ-ниң улустуң башкызы Н. С. Борисовтуң дугайында. «Эге өзүмнер» деп телефильмниң бирги үндүрүлгези. 16.05—«Кино аян-чоруктарының клуву». 17.05 — «Бистиң байырывысты хүлээп алыңар». Башкы хүнүге уткуштур музыка программазы. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30—18.45 —Чапсар 14.45 —«Орус угуулзалар» деп улустуң хөгжүм хереклелдериниң оркестриниң концерти. Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Футбол дугайында». 22.05 — «Регатаның аялгалары». Фильм-концерт. 22.30 —23.25 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор». 3-кү үези. ЦСКА-ның спорт ордузундан дамчыдар. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Москвачы». Телеклуб. 15.50 — «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының улустар аразының 4-кү фестивалы. «Иемен фольклор». 16.20 «Билдингир-даа болза, бүзүреңчиг эвес». 17.25 — «Чаңгыс-даа хүн ыры үүлбес». Концерт. 18.00 — Телестадион. 18.30 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 19.35 Чурукчулар дугайында чугаалар. Фриц Кремер (ГДР). «Тамчыктыг удуңар, чаштар!», «Таалынчыг тооллар». 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң эдериичизи». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор». 2-ги үези. ЦСКАның Спорт ордузундан дамчыдылга. 22.20—23.35—«Даг повеллазы». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Агаар

Республикага болгаш Кызылга бөгүн шокар булуттаар. Чамдык черлерге бичии чаъс чаар. Агаарның температуразы хүндүс 5—10 градус чылыыр. Соңгу-барыын үглүг хаттың дургени секундада 9—10 метр чедер.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мөңгүниелчен хөлдер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оон чедии пелирии күзээр-дир мен» 9.30, 11.00, 15.30, «Кежээки өскерлиишкин» 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Альба Регина» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ыынаа шөлүүнүң чечектери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17865. Чагыг № 2157.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01720.